NICOLAE IORGA

DISCURSURI PARLAMENTARE III

(1923-1928)

Graphic

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLAE IORGA

Discursuri parlamentare

III

(1923 – 1928)

Îngrijirea textului, prefaţă şi note

de Georgeta Filitti

Graphic

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLAE IORGA

Discursuri parlamentare

III

(1923 – 1928)

Îngrijirea textului, prefaţă şi note

de Georgeta Filitti

Editura KARTA-GRAPHIC
2014

https://biblioteca-digitala.ro

Prefaţă note şi text stabilit de Georgeta Filitti
Redactor şi editor: Paul Voicu
Coperta: Mihaela Florescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
IORGA, NICOLAE
Discursuri parlamentare/Nicolae Iorga. – Ploieşti : Mesagerul, 2012
ISBN 978-9975-9907-4-5
Vol.3 : Discursuri parlamentare (1923-1928) / îngrijirea textului, pref. şi note: Georgeta Filitti. – Ploieşti : Karta-Graphic, 2014. –
ISBN 978-606-693-023-9

I. Filitti, Georgeta (text., pref.)
821.135.1-5
94(498) Iorga,N.
929 Iorga,N.

Editura Karta-Graphic
str. Gh. Doja nr. 143
Ploieşti, România

Volum apărut cu sprijinul Direcţiei Judeţene Prahova pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional

https://biblioteca-digitala.ro

Nicolai Iorga

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Notă asupra ediţiei

Volumul al III-lea din *Discursurile parlamentare* ale lui Nicolae Iorga acoperă răstimpul 1923-1928. Textele au fost luate din *Dezbaterile parlamentare,* la fel de superficial tipărite, cum avertizam şi pentru volumul precedent. Am reţinut marile discursuri, intervenţiile şi deopotrivă replicile, aproape telegrafice, dar de atâtea ori scânteietoare, publicând dialogurile ca atare, pentru înţelegerea unei dimensiuni de loc neglijabile: Nicolae Iorga reuşea să reţină permanent atenţia Parlamentului printr-o participare dinamică, spirituală, neobosită la desfăşurarea şedinţelor.

Întreprinderea noastră nu ar fi dat roade fără ajutorul constant şi competent oferit de doamna Claudia Nichita, de la Biblioteca Academiei Române.

Şi de această dată, domnul Constantin Stere a asigurat, cu promptitudine, suportul material ce a îngăduit editarea volumului.

Editura Karta-Graphic şi-a asumat, cu dăruire, tipărirea volumului.

Tuturor le rămân profund recunoscătoare pentru că s-au angajat într-un demers anevoios dar încărcat de satisfacţia lucrului bine făcut.

Georgeta Filitti

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Prefaţă

UN MORALIST DE TEMUT

Oratoria parlamentară se manifestă în apărarea poziţiei guvernamentale ori pentru criticarea politicii acesteia. În mod obişnuit, atacul e mai vehement şi mai eficient decât susţinerea. Nicolae Iorga, aflat în timpul celor cinci legislaturi, din 1923 până în 1928, în opoziţie, se dovedeşte un adevărat maestru, folosind un adevărat arsenal pentru combaterea adversarilor.

Profesor universitar respectat, academician cu o activitate copleşitoare, ziarist redutabil, savant călătorind în străinătate, unde lasă o amintire durabilă prin conferinţe şi cursuri, el a simţit nevoia să intre şi în politică. I-ar fi fost greu, ca şi predecesorului său într-ale istoriei, Mihail Kogălniceanu, să se înregimenteze într-un partid anume; disciplina de urmat în asemenea cazuri fiindu-i de nesuportat. A preferat să-şi întemeieze propriul partid politic, Naţionalist Democrat, socotit în epocă drept „minor", dar care a devenit sonor datorită personalităţii conducătorului său.

Spre deosebire de numeroşi alţi deputaţi, unii apatici, alţii gălăgioşi, dar mai toţi cunoscători doar de suprafaţă a celor ce se vorbeau, Iorga este perfect la curent cu portofoliul legislativ, putând să intervină dezinvolt până şi la forma gramaticală a redactării textelor de lege.

Dar el adaugă un element în plus: buna cunoaştere a antecedentelor care au dus la depunerea cutărui proiect, mobilul care i-a determinat pe autori s-o facă, discuţiile de culise prealabile.

Cum Partidul Naţional Liberal este în plină ascensiune, fraţii Ionel şi Vintilă Brătianu fiind consideraţi „dinastia de la Argeş", în opoziţie cu „dinastia de Sigmaringen a României", întreaga bătălie oratorică purtată de Iorga în Parlament pare a fi duelul între David şi Goliath. Deoarece săgeţile sale sunt îndreptate precumpănitor împotriva liberalilor.

Miza? Puterea.

Ocupat peste măsură, scriind ca nimeni altul, cu disponibilităţi permanente, el găseşte timp nu numai să asiste răbduriu la şedinţele Adunării, să vorbească ore întregi pe tema bugetului ori a reformei învăţământului, dar îşi clamează şi propriul crez: să ajungă în fruntea guvernului pentru a regenera ţara în spiritul cinstei, dreptăţii şi al nesfârşitei iubiri de neam. Îşi va atinge ţelul în 1931-1932, după revenirea în ţară şi urcarea pe Tron a principelui, rătăcitor până atunci, Carol.

https://biblioteca-digitala.ro

Între timp, raţiunea sa de parlamentar este critica necruţătoare, violentă, cu nenumărate digresiuni, a liberalilor şi a unei „creaţiuni" neinspirate a lor, generalul Alexandru Averescu, prim-ministru în martie 1926 - iunie 1927. Atacurile sale vizează în primul rând concepţia liberalilor asupra statului. Altă dată aceştia „îl divinizau", acum „îl demonizează" şi caută să dea avuţiile sale pe mâna capitalului privat, potrivit îndemnului *Prin noi înşine!* Or, statul creiază coeziunea între oameni, declară Iorga. Trebuie formată „o burghezie de bani munciţi", căci pentru a deveni o naţiune puternică România are nevoie de bani, capacitate tehnică, iniţiativă şi solidaritate. Atâta timp cât băncile dau împrumuturi cu 30% dobândă, nici un capitalist serios nu se apropie de „haosul întreprinderilor dezordonate, neruşinate". Şi el nu-şi face iluzii demascând practica fărămiţării averii statului, pentru a o azvârli apoi, „ca să prindă fiecare ce poate". În întreprinderile de stat câştigul devine aleatoriu, cel care aduce capital va fi dominat de voinţa celor care au manevrat întreprinderea spre a o acapara, previne el. Unde e „America românească?" întreabă Iorga retoric şi constată că interesele de partid sunt pretutindeni prioritare. Liberalii împart favoruri materiale şi fiecare loc de deputat, de primar ori de prefect îşi are potenţialul de avantaje bine precizat.

Uimitoarele sale disponibilităţi, recursul la fapte întâmplate în istoria mai veche sau mai nouă a ţării dau strălucire verbului său încât la fiecare intervenţie răsună ropote de aplauze. Ca să prezinte mai expresiv ahtierea unora după funcţii, subînţelegând şi schimbarea culorii politice – ceea ce în zilele noastre numim traseism politic - Iorga aminteşte de solicitatea făcută odinioară de un avocat de provincie pentru un post oarecare. – A rămas doar cel de medic al judeţului! – Bun şi ăla!

Mergând pe această cale, Partidul Naţional Liberal se va destrăma, prezice Iorga, pătimaş şi nerealist. Pur şi simplu, liberalii atotputernici scot bogăţiile statului la mezat iar funcţionarii, prost plătiţi, „sunt condamnaţi a lua bacşişuri", conchide surprinzător istoricul. E mizerie şi jaf, acuză el în continuare; liberalii nu au propriu zis o ideologie, în schimb au oportunişti. Toţi se fac a nu vedea averile enorme, formate de la o zi la alta, pe care n-au obrazul să le mărturisească în ceea ce priveşte proveniența şi întrebuinţarea. Corupţia nu-i deranjează pe guvernanţi, toată clasa politică e amestecată. Secretul vremelnicei puteri a lui Ionel Brătianu, crede Iorga, rezidă în susţinerea oferită de camarila celor cointeresaţi în avalanşa de „afaceri afişate fără pudoare". Cât priveşte masa electoratului care i-a legitimat pe Brătieni, aceasta e formată, între alţii, din ţărani aduşi de la ţară cu trenul şi care circulă în Bucureşti, de la Şosea la Palat, pentru un bilet de tren, două prânzuri şi ceva bani.

https://biblioteca-digitala.ro

Guvernul Ionel Brătianu e „nenorocirea ţării" iar răstimpul când el şi tatăl său, revoluţionarul paşoptist, au condus România a însemnat „epitropia medievală a unei singure familii". Şi, plusează în continuare Iorga dezlănţuit, Brătienii au în buzunar patriotismul politic şi în jiletcă norme de viaţă practică. Nu scapă de caracterizarea vitriolată nici pactul electoral al minorităţii maghiare cu PNL. De fapt, „ungurii stau în bârlogul istoric cu privilegii moarte", pentru că nu se mai face politică făţişă ci doar aranjamente. Nici Partidul Naţional din Ardeal nu e iertat: a venit la „masa pusă" la Bucureşti, unde Maniu, „descălecat" la hotelul *Majestic*, a spus că face partidul său regnicolar, în ciuda „fratelui" Octavian Goga cu care era la cuţite.

Şi Iorga prooroceşte: „dacă naţia pierde încrederea în partide, care fac politică ocultă, se va adresa aventurierilor, ceea ce înseamnă nenorocirea ţării".

Această punere în pagină a climatului politic instaurat de liberali conţine exagerări demonstrate de fapte. Căci primul deceniu interbelic a fost spornic în privinţa legislaţiei, a încheierii reformei agrare, atât de aşteptată, a redresării economice, în ciuda refuzului reparaţiilor din partea statelor învinse şi în acelaşi timp a plăţii integrale a „pagubelor" provocate firmelor engleze, franceze şi olandeze din România în timpul războiului.

Din spusele lui Iorga rămân aceste caracterizări inspirate, chiar dacă muşcătoare, care silesc nu numai la o privire circumspectă a perioadei în discuţie, dar oferă subiect de meditaţie şi pentru ce avea să se întâmple în viitor.

Nu există lege pusă în discuţie în Parlament la care, dacă vrea să ia cuvântul, Iorga să nu intervină cu constatări memorabile. „Legea legilor", cum numea Kogălniceanu bugetul, îi oferă aceiaşi abordare incisivă şi, până la un punct, întemeiată.

„Formularul onorabil" care e bugetul, la început de guvernare liberală, oglindeşte încasări minime, deşi „aurul curge prin mâinile sparte ale îmbogăţiţilor de război". Şi Iorga face o constatare care poate nu e a unui economist, dar o resimte acut omul obişnuit de pe stradă: creşterea lefurilor înseamnă şi creşterea preţurilor. Apoi, funcţionarul când e cinstit nu e energic şi când e energic e ca să nu fie cinstit. Soluţia? Ministerul de Finanţe să anuleze taxele şcolare la care sunt datori copiii funcţionarilor publici; ţăranii să fie încurajaţi să se înscrie la Universitate, Bucureştiul să fie golit de „femeile netrebnice", averile neproductive să fie „mânate la muncă sau strivite". În continuare, observă ironic: ministrul de Finanţe Vintilă Brătianu vede, optimist, în leu „o realitate" şi aşteaptă să crească şi să se aurească. Dar, „nerecunoscător", acesta doar încurcă în ţară şi ne compromite în afară.

https://biblioteca-digitala.ro

Iorga nu-şi ascunde dorinţa de a veni la guvernare şi, în această perspectivă, sugerează „un congres de contabili", cu care să se întocmească un buget viabil, în care să intervină şi sufletul naţiei iar fiscalitatea „neghioabă" să dispară. Trebuie creat un ţăran cu mijloace materiale, cu orizont. Asta pentru că nimeni nu-l învaţă pe locuitorul de la ţară cum să lucreze. În acest context, Iorga aminteşte de recolta excelentă din 1926, când n-au fost trenuri suficiente s-o trasporte (şi, adaugă el, la zece călătorii, un tren - fie de călători ori de marfă - deraiază). Vede în buget şi o operă morală căci, pe de o parte, e un prilej să se ia măsuri împotriva luxului neruşinat (să se lovească în localurile cu pretenţii), pe de alta, să fie combătută lenea şi inerţia ţăranului după strângerea recoltei. Îndeamnă să urmăm pilda bulgarilor, unde există o „adevărată nebunie a muncii" (şi citează foaia „La Bulgarie" cu rubrica atât de trufaşă *Buletinul muncii naţionale*).

În mod surprinzător, în cei cinci ani există un moment când Iorga este clement cu Vintilă Brătianu. În 1926, liberalul fiind în opoziţie, căci funcţiona un guvern al generalului Al. Averescu, se „lamenta elegiac", manifestând „un pesimism bugetar", iar Iorga îi admiră atitudinea bărbătească şi patriotică. Apoi decide: în ceea ce priveşte bugetul, la liberali, unul a fost, este şi va fi ministru de Finanţe. Nu e rău ca miniştrii să se înveţe la locul lor, se zbuciumă mai puţin! Până la urmă, ascultătorul din Cameră sau cititorul de azi începe să se îndoiască de sinceriratea spuselor sale şi să perceapă nota de ironie feroce care, trebuie s-o recunoaştem, face prea adesea farmecul intervenţiilor sale parlamentare. Şi iată dovada imediată: ca ministru titular, Vintilă Brătianu era alfa şi omega, Ion Lapedatu, ministru de Finanţe în guvernul Averescu, e „un accent care dispare", căci nu şi-a închinat viaţa unei idei, unei metode. Or, ţara are nevoie de organe prin care să treacă o vibraţie nervoasă... Peste doar câteva zile, revenind la sentimentele obişnuite, îi aruncă lui Vintilă Brătianu: trimite-ţi căpăţâna la antropometrie!

Bugetul funcţiona cu ajutorul administraţiei. În legea pentru reforma acesteia Iorga surprinde „multe fantezii". S-au introdus termenii de *pretor* şi *municipiu*, luaţi din Transilvania, socotindu-se aşa că s-a făcut unificarea cu provincia alipită. La sate realitatea e alta: primarul e un ţăran „prost", manipulat de notar, care „căptuşeşete legal pe jandarmi", subprefectul e omul de casă al prefectului, bun să-i ţesale caii, iar administratorului de plasă (pretorului) i s-a pus un coif roman, ca la incendiu, dar putere reală nu are de fel. Şi Iorga spune răspicat: reaua administraţie nu se schimbă prin schimbare de nume. Aminteşte că în Transilvania regimul fusese opresiv pentru români, dar aceştia se puteau exprima în adunările comitatense – adevărate barometre ale stării de spirit a populaţiei majoritare. Acum, consiliile judeţene sunt forme fără fond, bune pentru manevre politice reprobabile.

https://biblioteca-digitala.ro

Aici Iorga vine cu o soluţie cel puţin ciudată: în locul prefecţilor să fie folosiţi bătrânii administratori de plasă de odinioară care, datorită experienţei lor, ar fi în măsură să regenereze ţara. Nici un serviciu public nu merge! exclamă Iorga şi, ca să argumenteze, face o descriere a Bucureştiului în ceea ce priveşte salubritatea, dotările şi moralitatea oraşului. E un tablou ce dă de gândit şi invită, peste timp, la comparaţii ce se vădesc neliniştitoare. Urbea nu e locuită ci invadată, a ajuns o galerie etnografică ridicolă, un amestec bizar, caraghios, cu elemente parazitare care dezonorează şi ruinează România. Oraşul nu are un plan edilitar şi faptul că trăim într-o ţară abia începută nu e o motivaţie, previne Iorga cu înţelepciune.

„Ca să ajungi la Parlament, trebuie să treci prin grămezi de imundicii..., oraş chinezesc, Tripoli de Africa înainte de ocupaţia italiană..., depozite de gunoaie, animale moarte, oraş neigienic, oraş care miroase rău, ruină vie, în continuu progres către decădere totală". Capitala e locul „de adunătură pentru pungaşii internaţionali" şi asta pentru că, neavând o burghezie reală, lăsăm să prospere „o burghezie de speculanţi naţionali". Apoi reţine dezgustat: „A fost vreo chestiune românească să nu fie târâtă prin noroiul străzilor bucureştene? Noi trăim într-o veşnică dihonie, într-o continuă ură, într-o intrigă perpetuă". El dă la iveală un fapt reprobabil care îşi pune, neîndoios, amprenta şi pe lipsa de cultură şi de civilizaţie a bucureştenilor: aici lipsesc bibliotecile publice (cu excepţia celei a Academiei, pentru care, atunci, iscălea un academician ca să ai acces la consultarea colecţiilor ei).

La nivelul întregii ţări, Iorga constată că funcţionarii s-au creat pentru funcţii şi nu invers, cum ar fi trebuit. Aşa a apărut o adevărată pletoră de şefi de cabinet. E un chiul general încât, observă el şăgalnic, legea de armonizare a salarizării bugetarilor seamănă cu „o idilă parlamentară de decadenţă bizantină".

Sunt vicii ale societăţii româneşti, nu totdeauna hiperbolizate de Iorga, care veneau din trecut şi se complicaseră cu marea problemă ce stătea în faţa tuturor guvernelor, cea a omogenizării după Marea Unire. Cu o forţă de convingere impecabilă, cu o argumentare formidabilă, el oferă remediul - sigur şi salutar - cel al educaţiei. În toate timpurile şi în toate societăţile aceasta a dat cheia progresului.

Ca dascăl, ca observator cu ochi de vultur al racilelor ce măcinau societatea românească, Iorga se implică plenar în dezbaterea legislaţiei privitoare la învăţământ (cel primar, cel confesional, trimiterea studenţilor în străinătate). Constatările sale au valoare mnemotehnică, deşi unele din ele, astăzi, sunt categoric depăşite. De exemplu, nu vede cu ochi buni grădiniţa,

https://biblioteca-digitala.ro

definind-o drept „mamă comună masculină pentru copii luaţi de la mamele lor feminine naturale". Singura grădiniţă admisibilă, la sat cel puţin, e sub streaşina casei. În şcoala primară vede „o zădărnicie pedagogică", unde doar inspectorii contează, oameni de partid. În general Iorga respinge ideia ca legea învăţământului, atât de însemnată pentru devenirea ţării, să fie opera unui singur partid.

Cu riscul de a-i supăra pe românii verzi, susţine că şcolile săseşti şi maghiare, cu învăţători ieşiţi din comunităţile respective, sunt superioare alor noastre, căci copilul, ca şi părintele, trebuie cuceriţi prin suflet, prin apropiere. I se pare absolut stupid ca părinţii care refuză să-ţi trimită copiii la şcoală să fie pasibili de închisoare.

Aşa cum observam şi mai sus, Iorga nu poate să nu sesizeze şi stângăciile de formă, nu doar pe cele de fond. Confundând regulamentul de aplicare cu legea propriu zisă, textul acesteia prevedea, hilar, cum se pune cocoşelul deasupra acoperişului şcolii! Cunoştinţele oferite copilului aveau un caracter enciclopedic. Dar mica făptură nu era abstractă, trebuia să înveţe de la bun început lucruri practice. Personal, istoricul păstra amintirea apăsătoare a şcolii primare, când trebuise să înveţe numele statelor germane dinaintea unificării prusiene ca şi pe fiii lui Iacob din Biblie. Apoi cere salarizarea decentă a învăţătorilor, căci „satul nostru e foarte curios, nu se închină la un calic"; să fie lăsaţi să-şi îmbogăţească cunoştinţele la universitatea sa de vară de la Vălenii de Munte, nu mânaţi la „râşniţa ministerială"; absolut nedumeritor, profesorii erau pensionaţi la 60 de ani, ca să fie înlocuiţi cu tineri, de cele mai multe ori străini de loc, fără experienţă şi prestigiu.

În mod ciudat, istoricul plin de titluri şi de diplome e sceptic în legătură cu valoarea în sine a acestor certificate; în 60% din cazuri nu folosesc la nimic. Şi pe urmă intervine o problemă practică: în dorinţa de descentralizare, în fond de lăsare de izbelişte a şcolilor, legea le încredinţa comunelor, fără a preciza însă şi provenienţa fondurilor necesare. Prevederea ca elevii români să nu aibă acces la şcolile confesionale ale naţionalităţilor i se pare o exagerare. Mai ales şcolile saşilor, unde preotul era în acelaşi timp şi învăţător, ofereau un bun exemplu de instruire făcută cu suflet. Şi Iorga încheie în cheie ecumenică: cu saşii şi cu ungurii am apărat civilizaţia creştină.

Nici liceele nu-i par exigentului profesor funcţionale, căci macină energiile, oferind tinerilor mai mult „o armătură de carton". El revine, obsesiv, la păstrarea colaborării cu minorităţile etnice sau confesionale, căci avem puţină tradiţie încât trebuie păstrat învăţământul confesional, cu „mireasma Blajului, care înseamnă ceva sacru, ceva istoric, ceva religios, ceva moral, ceva ideal". Un concept căzut ulterior în desuetudine, şi pentru

https://biblioteca-digitala.ro

care pledează Iorga în Parlament, e cel al predării istoriei şi geografiei românilor în limbile naţionalităţilor, ca să le priceapă mai bine elevii.

Un aspect a cărui gravitate îl face să ceară dosarele de la ministerul de Finanţe - în număr de 240 - este cel legat de situaţia studenţilor români în străinătate. Va face o interpelare din care răzbat constatări stupefiante: neglijenţe şi abuzuri crase ale administraţiei româneşti, de atunci şi de totdeauna. Astfel, găseşte tot felul de chiulangii şi chiulangioaice pe palaja de la Dinard, ori prin berării, aşteptând să se mărite cu vreun baron japonez. Unii n-au nici bacalaureatul luat. Fără a putea fi acuzat de antisemitism, Iorga dă la iveală lista beneficiarilor. Începând cu anul 1921, bursierii statului român în străinătate - valutarii - erau în mare parte evrei. Şi, la o cercetare mai atentă, se vede că erau comunişti din Basarabia, susţinuţi de Franţa dar stipendiaţi generos de la Bucureşti. Cât stăteau în universităţile româneşti, arborau „şepci de uvrieri" şi făceau propagandă comunistă. Nici unul din cei al căror dosar a fost văzut de N. Iorga nu putea face dovada unor calităţi deosebite. Mai mult, cererile lor erau de-a dreptul năstruşnice: unul cerea să facă medicina la Bari, altul la Florenţa; fiul unui colonel, licenţiat în Drept, cerea bursă ca să-şi continue studiile, tot la Paris, dar pentru Şcoala dentară! Un mâncător de facultăţi, după ce urmase Dreptul, Medicina (Stomatologia), Teologia, voia în continuare ajutor pentru altă specializare, formulându-şi cererea în limba franceză. Tot în franţuzeşte se adresa ministerului de Finanţe român şi un june trăitor în capitala Franţei de la 11 ani. În fine, „o femeie săracă" din Basarabia dorea bani de drum ca să-şi vadă fetele la Paris (scria însă, cum observă Iorga sarcastic, pe o hârtie cu antetul *Grand Hôtel* din Chişinău!)

O anchetă se impunea, neîndoios, în această irosire bezmetică a banilor şi istoricul recomandă lucrul cel mai simplu şi mai cinstit: introducerea examenului pentru dobândirea bursei. Teoretic însă, în mod bizar, el era împotriva studiilor în străinătate, deoarece diplomele nu erau recunoscute în România. Cu banii astfel economisiţi, adauga el, s-ar fi putut dota unele laboratoare aflate în lipsă sau chema profesori străini spre a preda în universităţile româneşti. E şi o undă de ranchiună în pledoaria sa. Când elevii Şcolii române de la Fontenay-aux-Roses, întemeiată de el, solicitaseră astfel de ajutoare, fuseseră refuzaţi, ca o răzbunare politică împotriva sa.

Cealaltă instituţie îndrituită să contribuie la modelarea oamenilor şi căreia românii i-au făcut totdeauna un nedesminţit credit, a fost şi este biserica. Noua lege a Bisericii Ortodoxe Române, aflată în dezbatere, stârneşte nemulţumirea clamată a istoricului. Pe de o parte relevă comportamentul unor ierarhi, de natură s-o compromită, pe de alta, liberalii se lăsaseră influenţaţi de anticlericalismul francez şi despuiaseră biserica. Apăruseră aşa episcopi selectaţi pe criterii electorale, încât se putea vorbi de o comercializare a instituţiilor bisericeşti. Multe tezaure se împrăştiaseră iar

https://biblioteca-digitala.ro

mânăstirile încetaseră a fi pepiniere de ierarhi. Apoi Iorga cere salarizarea decentă a preoţilor, în aşa fel încât să nu „cerşească" la uşa ministerului Cultelor.

Faptul că autorii noului proiect de lege sunt ardeleni, îl face pe Iorga să susţină că acesta e greşit în spiritul lui. Şi criteriul de blamare e puţin forţat: aceştia nu gândesc cu capul lor; se simte în articolele lui spiritul iosefinist abstract. Ar fi trebuit apelat la legiuitori din Vechiul Regat, aceştia gândesc cu capul lor, deoarece provin dintr-un stat liber.

Cum se vede, era greu să-l mulţumeşti pe istoric şi atunci când, într-un moment de seninătate în relaţiile cu Vintilă Brătianu, spune că „opera legislativă a Partidului Naţional Liberal nu e cea mai rea", remarca are ponderea unei nestemate.

Participarea lui Nicolae Iorga la activitatea Parlamentului nu se rezumă doar la discutarea legilor aflate în dezbatere. Un domeniu privilegiat al istoricului este cel al rememorărilor. Între acesta, felul cum s-a făcut reforma agrară, purtarea războiului şi conducerea armatei române, profilul moral al generalului Averescu.

Astfel, el admite că o reformă era necesară dar nu cum au făcut-o din păcate liberalii: pe cale revoluţionară, ca o chestiune de partid. Mai mult, au lăsat realizarea ei practică, adică împroprietărirea ţăranilor, pe seama guvernului Averescu. Generalul „n-avea suflet" iar ministrul Agriculturii era Constantin Garoflid, om de dreapta care, între altele, îngăduise grofilor unguri să-i despoaie de pământ pe moţii din Munţii Apuseni. Ambalându-se, Iorga îi învinovăţeşte şi pe oamenii politici ardeleni, care în loc să rămână acasă şi să administreze eficient provincia alipită, au dat năvală la Bucureşti, în Parlament...

Soluţia lui este singulară şi arată, odată în plus, că nu totdeauna un intelectual de geniu găseşte forma potrivită unei reforme structurale. După ce declară apodictic: „nu s-a creiat nimic în ţară de la întemeierea României Mari", el susţine că reforma agrară nu trebuia făcută cu „liberalism răsuflat" ci printr-o comuniune de suflet între proprietari şi ţărani, prin tranziţie. Cu alte cuvinte, trebuiau oprite arendările practicate de cei străini de loc, ţăranii îndemnaţi s-o facă ei înşişi, apoi să urmeze „o stare mijlocie", de coabitare între ţărani şi proprietari, până când ţăranii ar fi învăţat să-şi cultive profitabil pământul. După aceia, foştii proprietari ar fi trebuit să se retragă. Chiar dacă, pe moment, le conferă proprietarilor rolul de îndrumători, Iorga e bucuros de „dărâmarea" lor, căci nu stăteau acasă, nu munceau şi nu se înfrăţeau cu poporul. Altminteri, lăsată pe mâna lui Averescu, îşi continuă Iorga ieremiada

https://biblioteca-digitala.ro

la adresa bătrânului general, reforma agrară „a început să lâncezească", s-a continuat cu corupţia şi s-a ajuns la haosul actual când ţara nu produce potrivit potenţialului existent. El socoate că se cultivă „primitiv şi barbar", ţăranul dezinteresându-se de lucrarea pământului, de teamă să nu-i fie luat înapoi. Şi concluzia: situaţia economică a ţării e în aer. Faptul s-ar datora şi altor cauze, am zice paraagricole. El aminteşte că în relaţiile cu partenerii externi, românii nu se ţin totdeauna de cuvânt, ceea ce îndepărtează investitorii străini. De pildă, acordul cu o societate franceză pentru importul de tractoare a fost denunţat nemotivat; la fel sunt restanţe la contractele cu Italia din acelaşi domeniu (care ne penalizase, cerând, în 1925, amânarea vizitei regelui Ferdinand în Peninsulă, până la vidarea datoriilor). Doar relaţiile cu Anglia sunt întreţinute normal, graţie „strălucitului" Nicolae Titulescu, admite Iorga concesiv.

În oratoria românească nimeni n-a ştiut mai bine ca Nicolae Iorga să găsească acea forţă de expresie, acele fraze mobilizatoare, înaripate, care să înfăţişeze armata, apărătoarea ţării, bravura şi sacrificiile ei ca şi datoria permanentă a tuturor românilor de a o susţine, a o stima şi respecta. Chiar dacă în acest răstimp nu participă la discutarea vreunei legi vizând armata direct, Iorga găseşte prilejul, pe marginea repartiţiei bugetului, să amintească de starea de mizerie a armatei: explozia de la Pirotehnie, din cauza incuriei administraţiei, care ar fi trebuit să ducă proiectilele la o mânăstire (Mărgineni, de pildă), nu să le depoziteze, primejdios, în preajma capitalei; soldele modice ale ofiţerilor îi puteau oricând determina să părăsească o datorie de onoare. Armata, formată precumpănitor din ţărani, e utilizată, neruşinat, la munci agricole de către marii proprietari, în schimbul fânului pentru caii militari. Şi Iorga aduce ca dovadă anunţurile de la *Mica publicitate* în acest sens. Războiul următor, inevitabil, după credinţa sa, va fi mai ales unul chimic. Or, se constată totala lipsă de preocupări a autorităţilor pentru dotări tehnice corespunzătoare. Ca să ne apărăm, să avem armată puternică, trebuie să curgă miliardele, spune Iorga, pentru că e mai bun un faliment cu un popor zdravăn decât cu unul degenerat de finanţe prospere.

Apoi se dezlănţuie contra generalului Al. Averescu. Aminteşte, cu amară voluptate, represiunea răscoalelor din 1907, condusă de general ca şi faptul că toate mărturiile incriminatorii în acest sens se păstrau, sub lacăt, la Florica, moşia Brătienilor. Partidul Poporului, al generalului, a apărut ca o oază pentru îmbogăţiţi. I s-a creat o legendă deşănţată: umblă cu aeroplanul şi coboară în tranşee ca să mănânce mămăligă cu soldaţii. O „mişcare de popularitate absolut patologică, o mistificare, o închipuire" declară el furios. În acest timp generalul, „strigoiul" cum era supranumit, a avut grijă mai ales

https://biblioteca-digitala.ro

să organizeze licitaţii trucate la ministerul de Război, până când au reuşit, prin ofertă orală, să câştige favoriţii lui. Aşa s-au vândut mitralii cu preţ de şase ori mai mic decât cel de achiziţionare. În schimb, n-a făcut nimic pentru suprimarea agitaţiilor comuniste emergente, după război, ci s-a mulţumit cu aducerea în guvern a „bizarului" Grigore Trancu Iaşi. Tot generalul, crede Iorga, e vinovat pentru întârzierea cu care s-au achitat despăgubirile de război, votate în 1920 şi plătite abia în 1926.

Sunt subiecte punctuale, provocate de o cerere de credit, de o interpelare ori o aluzie în intervenţia altcuiva. Iorga ia cuvântul prompt, documentat, cu o argumentaţie istorică impecabilă, dobândind noi ropote de aplauze. E cazul discuţiei în jurul Banatului, unde ţine o adevărată lecţie de istoria Balcanilor: elementele slave din mijlocul nostru, pe malul stâng al Dunării, s-au topit în noi, fără să lase nimeni nici un drept istoric. Tot ce a venit ulterior românilor, s-a topit în individualitatea naţiunii noastre de ciobani.

Suntem datori să cunoaştem Balcanii deoarece este acelaşi fond ancestral, aceiaşi pătură traco-ilirică, romană, apoi slavă. Şi Iorga rezumă magistral soarta acestui spaţiu european: în 1916 a hotărât diplomaţia, în 1919, geografii americani (de aceia graniţa noastră bănăţeană cu sârbii e „rea"), în 1923, bancherii dornici de bani.

Aceiaşi responsabilitate trebuie să anime autorităţile române şi când schimbă toponime în Dobrogea. El relevă amuzat denumirile stupide atribuite unor localităţi din provincia întregită la 1913, meteahnă permanentă unde, ca un făcut, specialiştii sunt totdeauna ignoraţi ca să facă loc nechemaţilor. Aşa, se propuneau pentru botezare: Clementina, Castelul, Menta, Isma... Se pare că până la noi a rezistat doar cea de a doua denumire.

Prezenţa lui Nicolae Iorga în Parlament e departe de a fi una oarecare. Şi discursurile ţinute începând din 1907 şi publicate de noi în seria de faţă sunt o dovadă îndestulătoare în această privinţă. Este o dimensiune a acestei prezenţe care emoţionează în chip deosebit, conturând cel mai bine personalitatea omului integru, dezinteresat, străin de urzelile de culise.

E vorba de chestiunile personale.

Ca debater neîntrecut, ca om care nu ocoleşte violenţa de limbaj, Iorga e ţinta unor atacuri la fel de furibunde. În sesiunile cuprinse în paginile de faţă e vorba de acuzele ce i se aduc pentru că ar fi fost stipendiat de Banca Blank. Un plus de venin aduceau antisemiţii din Adunare. Or, Iorga explică împrejurările colaborării sale cu marele mecenat care era totuşi Aristide Blank. Acesta subvenţionase o vreme *Teatrul poporului*, al Ligii Culturale,

https://biblioteca-digitala.ro

dar spectacolele n-au avut căutare şi banca a oprit susţinerea materială. E adevărat că acelaşi bancher i-a tipărit *Istoria românilor*. Asta după ce casa franceză de editură *Hachette* i-o ceruse pentru a face propagandă românească şi pe urmă o refuzase. Iorga a fost silit să restituie aconto-ul primit, în condiţiile devalorizării leului, încât s-a văzut obligat să achite suma înzecit. La ediţia românească n-a primit nici un ban. Apoi a fost victima unui şantaj din partea bancherului: fiul său studia ingineria la Torino şi concurase, reuşind, la o bursă oferită de Uzinele Vulcan. Când Banca Blank i-a cerut acestuia un angajament scris că va lucra doi ani de zile la Vulcan, familia Iorga a înţeles că în spatele industriaşului era banca, bucuroasă să se ştie că stipendiază pe deputatul opozant din Parlament.

Apoi duşmănia Brătienilor făcuse ca Institutul de bizantinologie, inspirat de el şi a cărui înfiinţare şi finanţare cu opt milioane de lei o anunţase istoricul Gheorghe Brătianu, să fie încredinţat lui Oreste Tafrali, între altele şi pentru că acesta „îl înjura" în foaia liberală „Viitorul", că nu ştie greceşte. La fel, sprijinirea Şcolii române de la Fontenay-aux-Roses, cum am văzut, ori a cursurilor pentru misionare de la Vălenii de Munte, destinate învăţătoarelor, era blocată de aceiaşi amarnică opoziţie liberală.

Şef necontestat al opoziţiei în Parlamentul liberal, mereu în ofensivă, având răspunsuri în stânga şi în dreapta la problemele ridicate de banca ministerială, ori chiar de comilitoni, Iorga nu-şi ascunde gândul care îl stăpâneşte: vrea să ia puterea deoarece ţara are nevoie de oameni oneşti, curaţi, care să nu se târguie pentru voturi şi să rămână străini de condimentul vieţii politice de la noi - intriga. Admite, ca o promisiune parcă făcută *in futurum,* că politica înseamnă, în mare parte, „şi un şir de căinţe". Mărturiseşte, cu reală candoare, că în tinereţe cochetase cu socialismul, dar curând şi-a dat seama că metafizica lui Marx e atât de înapoiată că orice lecţie de economie politică o distruge. Pentru virtualul dialog cu cineva care, văzându-i calităţile de necontestat, l-ar fi putut întreba de ce n-a încercat, la un momnet dat, o înţelegere cu liberalii, Iorga răspunde mândru: discuţii şi oferte din partea acestora au fost, dar el accepta doar un pact scris de colaborare! E totuşi puţin probabil, chiar şi cu documente în sprijin, că aşa ceva ar fi fost cu putinţă. Când Ionel Brătianu îi socotea pe membrii opoziţiei drept câinii automobilelor ministeriale – şi Iorga admite că pot fi câini reglementari iar nu bestii legale – e greu de crezut că le-ar fi fost rodnică convieţuirea politică. Dincolo de epitetele cu care se gratulau şi care, cum se vede, fac parte din practica parlamentară a vremii, marii oameni politici oferă

https://biblioteca-digitala.ro

imaginea acelui *zoon politikon*, indispensabil oricărei societăţi moderne.

Oratoria lui Iorga e preţioasă în sine, pentru temele abordate, dar în cazul paginilor de faţă intervine parcă o raţiune de interes în plus evidenţiată cu toată limpezimea; există permanenţe în viaţa societăţii româneşti, sub cele mai felurite aspecte: politicianismul care urmăreşte căpătuirea unui grup politic (numit, de regulă, partid), retorica găunoasă la guvernare şi critica atrabilară în opoziţie, administraţie neglijentă, funcţionând în virtutea inerţiei, acceptarea prea lesnicioasă a unor modele din afară şi, ca o justificare pentru tot răul, capacitatea nedesminţită de a găsi vinovatul totdeauna în altă parte decât în propriul comportament.

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea 1923-1924

Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 14 noiembrie 1923[1]

Despre relaţiile sale cu Banca Blank:

D-le Madgearu, îmi dai voie. Eu am spus atâta lucru, că banca Blank a făcut sacrificii pentru cultura românească, dar nu am nici în clin, nici în mânecă, nici cu prietenii şi nici cu adversarii acestei bănci. Ştiu că o calomnie păcătoasă apasă asupra mea din partea unor oameni pe care guvernul nu ştiu din ce motive i-a tolerat totdeauna.

Ţin să spun foarte limpede, că am văzut în viaţa mea de două, trei ori pe d. Aristide Blank, că nu am obiceiul de a umbla în nici o bancă nici spre a o coborî, nici spre a o lăuda şi de aceea mă bucur că vine momentul să pot înfiera o calomnie care poate să învie din cauza trecerii uşoare din partea d-sale, a laudelor care le-am putea face[2].

În aceiaşi şedinţă replică răutăcios deputatului Teodor Iacobescu:

„Domnule Iacobescu, îmi daţi voie să observ bucuria pe care o arată domnul Vintilă Brătianu în momentul când atacaţi dumneavoastră pe domnul ministru al Agriculturii, spunând că a înşelat două văduve".

NOTE

1. A fost ales deputat în secţia a VIII-a a Adunării. La 30 noiembrie e ales membru în comisia pentru modificarea regulamentului.
2. În ziarul guvernamental „Viitorul" apăruse o acuză că I. Mihalache şi V. Madgearu cumpăraseră terenuri în valoare de 125.000 lei în judeţele Teleorman şi Ilfov de la familia Negroponte, în tovărăşie cu Banca Blank. I.M., sărac până atunci, se îmbogăţise apoi spectaculos. V.M. spusese că în consiliul de administraţie al Băncii se aflau liberalii Al. Constantinescu, I.G. Duca, Toma Stelian, C. Banu. În fapt, ei o conduceau. Îl adăugase şi pe N.I. a fi între membrii consiliului, ceia ce provoacă replica acestuia.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 16 noiembrie 1923

Replică lui Romulus Reuţ care constatase că după Unire nu s-a făcut omogenizarea mult dorită între ardeleni şi regăţeni iar PNL îi urăşeşte pe cei de peste munţi. Îi invita pe români la solidaritate:

Ceea ce vrei dumneata este greu pentru următorul motiv: dumnealor au un singur geniu, iar opoziţia are mai multe. De aceia nu se înţeleg (*ilaritate*).

Şedinţa din 17 noiembrie 1923

Pe marginea discursului lui Costache Leanca, reprezentant al Basarabiei:

D-le Leanca, îmi dai voie. Ai arătat toate păcatele nenorocitei acesteia de ţări, dar sunt acolo nişte profesori, băieţi tineri veniţi din toate colţurile ţării, care au venit acolo într-o ţară care nu era aşa de fericită, fiindcă sufletul omului trebuie să fie fericit, iar nu trupul. (*Aplauze*).

Spune ceva şi despre aceşti tineri, iubitori de ţara aceasta, care şi-au vărsat sângele, şi-au cheltuit mintea, ca astăzi să ne aflăm toţi laolaltă, spune măcar că am adus şi noi puţină lumină românească în ticăloşia aceea de apăsare a sufletelor, care se chema stăpânirea rusească. (*Aplauze).*

D. Costache Leanca: D-lor deputaţi, eu viaţa mea mi-o petrec la ţară, în mijlocul satelor. Acolo, la ţară, dacă este vorba de învăţătorii cu care eu mă întâlnesc, pot să spun că aproape nici nu sunt din Vechiul Regat. În orice caz, sunt foarte puţini.

D. N. Iorga: Întreabă pe Ţoni, să-ţi spună ce a făcut Ţoni în 4 judeţe basarabene.

Voci: Pe Ţoni?

D. N. Iorga: Da, da, Ţoni, care a stat acolo pe timpul războiului un an de zile şi le-a creat corpul de învăţători. Noi l-am creat; noi, noi! (*Aplauze*).

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi aminteşte ce a făcut V. Ţoni în Basarabia:

Ţoni avea, ca orice român, datoria faţă de românii de oriunde. Cea dintâi datorie a lui era faţă de oamenii din mijlocul cărora s-a născut şi dacă am ridicat glasul este fiindcă este un păcat să ataci partea de unde a plecat de o sută de ani viaţa sufletească a poporului român de oriunde.

D-voastră număraţi statisticele, sufletul nu se pune în statistici. (*Aplauze prelungite*).

Lazăr a fost un singur om şi el a înviat o ţară întreagă. Sufletul nostru reprezentat prin acest om sau printr-o mie, este sufletul nostru. Şi dacă sunteţi acum aiurea decât în ticăloşia bolşevică, o datoriţi sufletului nostru. (*Aplauze prelungite*).

Urmează un dialog acru cu Virgil Madgearu:

N.I.: Am admirat todeauna talentul dumitale...

V.M.: Cu inconsecvenţi nu se construieşte o ţară ci se distruge (*mare zgomot*). Inconsecvenţa dumitale *(mare zgomot*).

N.I: Cu oameni ca dumneavoastră nu poţi să fi decât inconsecvent.

V.M.: L-ai apărat pe acela pe care l-ai ridicat din noroi, vei merge cu el în noroi (*mare zgomot pe băncile opoziţiei).*

N.I.: Eşti ingrat. Te-am apărat de gestul lui!

Şedinţa din 19 noiembrie 1923

La discursul lui V. Hâncu, pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului:

Îmi daţi voie, d-le deputat! Pe vremea d-lui general Averescu s-a implântat steagul roşu mult mai mult decât pe vremea Ministerului precedent, Şi nu numai atât: nu se putea ţine şedinţe în Cameră de urletele anarhiştilor de afară şi tremura pe banca ministerială bizarul ministru al muncii de atunci, d. Trancu-Iaşi. Am fost martor şi l-am întrebat: nu pofteşti afară să vorbeşti cu dumnealor? Iată cum a salvat generalul Averescu România. Căuta să scoată comuniştii cu Trancu său laşi din Cameră[1]. (*Ilaritate*).

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. V. Hâncu pomenise de noul partid al gl. Averescu care, aflat la putere, pusese frâu mişcării comuniste.

La discursul lui C. Spânişteanu pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului; cu referire la felul partizan în care se procedase cu absenteiştii, proprietari ai moşiei Naipu:

D-le Spânişteanu, îmi dai voie să-ţi dau o explicaţiune asupra absenteiştilor? Eu am făcut parte din comisiunea din Iaşi; ei bine, îţi pot spune că nu a fost luptă mai înverşunată decât aceia împotriva unor anumiţi membri foarte influenţi ai partidului liberal, care ţineau cu orice preţ, dintr-un motiv de un caracter cu totul personal, să scoată pe absenteişti în întregime sau în cea mai mare parte de sub sancţiunile ce li se aplicau - fiindcă aicea nu este o lege, ci este o sancţiune, o pedeapsă naţională. Aşa încât, să nu te miri dacă oamenii aceştia au ajuns pe o altă cale acolo unde voiau să ajungă în comisiunea de la Iaşi

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: D-le Iorga...

D. N. Iorga: Nu erai d-ta *(ilaritate)*. Eu ştiu ce a fost în comisiunea de la Iaşi; şi vă pot spune că atunci am ameninţat şi am făcut pentru prima oară un şantaj, declarând că voi spune anumite lucruri în plină şedinţă, dacă nu se introduce în lege articolul privitor la absenteişti. Am notele mele şi vi le pot servi oricând.

Şedinţa din 23 noiembrie 1923

Dialog cu Victor Iamandi, apărându-se că ar fi făcut vreodată pertractări politice:

Eu nu am pertractat cu nimeni. Sunt adversarul tuturor pertractărilor. Nu pertractează nimeni cu mine pentru că eu îl tai îndată.

Şi în continuare:

Am în mână toate firele intrigei care se ţese pentru a da ţării un guvern averescan. Eu sunt excepţiunea şi când este vorba a se căuta ţării un guvern onest şi atunci sunt o excepţiune..., dacă aţi fi un partid cu adevărat, aţi împiedica pe şefii d-voastre de a se deda la intrigi pe la spate.

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi:

Aici este greşeala d-voastre cea mai mare, că vă închipuiţi că ţara este ca o pradă pe care trebuie să o tai şi să o împarţi la câini, la şacali şi la hiene, care să o poată mânca. Nu am această concepţie şi nici nu vreau să o am. Dar dacă este vorba ca în jurul meu şi a câtorva oameni cu valoare morală deosebită să se strângă elemente adevărat democrate, atunci revendic dreptul pentru mine de a-i grupa în jurul meu.

Şedinţa din 24 noiembrie 1923

Replică lui Vintilă Brătianu care declarase că Partidul Ţărănesc primise telegrame de la Paris, din partea preşedintelui Consiliului de miniştri, că nu aprobă proiectul de reformă agrară:

Să-mi dai voie, proiectul de reformă agrară nu a fost depus de Partidul Ţărănesc, ci de întregul guvern. Eu l-am adus atunci când d-voastre unelteaţi să aduceţi la putere pe d. general Averescu, şi aţi făcut să nu se primească proiectele miniştrilor, ei fiind amânaţi cu săptămânile în ceea ce priveşte proiectul de reformă agrară.

Atunci, ca să se ştie de ce cade acel guvern, am făcut să se prezinte din iniţiativă parlamentară cel mai bun proiect de reformă agrară. (*Aplauze la opoziţie.*)

Dispută cu Vespasian Pella:

D-le Pella, iar eşti în conflict cu şefii dumitale. Trebuie să ştii că planul este mai mare, că vreau să îl pună pe d. Marghiloman în tovărăşie cu ceilalţi capabili ca să dea ţării un guvern cu care apoi să se poată d-nealor servi în opoziţie. (*Aplauze la opoziţie.*)

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Eu cred, d-lor, că d. general Averescu, văzând puţina popularitate care o are în acest moment, a amăgit pe d. Iorga într-atât, încât astăzi d-sa îi face cea mai mare, cea mai bună reclamă în această privinţă.

D. N. Iorga: Am asociat la aceasta pe fratele dumitale. Dar asociatul şi începătorul acestei reclame este însuşi fratele dumitale, iar în ceea ce priveşte această puţină popularitate a generalului Averescu, ea provine din faptul că uneşte cu o totală incapacitate şi o popularitate într-o completă ruină. (*Întreruperi*).

https://biblioteca-digitala.ro

La afirmaţia lui V. Pella că e necesară crearea unei Mici Antante parlamentare în sânul Uniunii Interparlamentare, cu sediul la Copenhaga:

Acolo, la Copenhaga, au fost numai reprezentanţi mai mari şi mai mărunţi dintre reprezentanţii d-voastre.

O voce din majoritate: S-a făcut o listă de aceşti reprezentanţi.

D. N. Iorga: Această listă n-am văzut-o niciodată. Ţin să se constate şi acest fapt, că la Copenhaga s-au dus oamenii d-voastre, fie că au ştiut să vorbească, fie că nu au ştiut să vorbească.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: E inexact. Cine a voit s-a dus.

D. Vespasian V. Pella: Au fost şi parlamentari de ai opoziţiei!

D. N. Iorga: S-a făcut o listă pe care unii au văzut-o, iar alţii nu.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Aş fi fost foarte mulţumit dacă eraţi şi d-voastră.

D. N. Iorga: Ştiu, cu d-ta mă înţeleg, sunt însă alţii din partidul d-tale cu care nu mă înţeleg.

D. Vintilă Brătianu, ministrul Finanţelor: Este aliat cu generalul Averescu. (*Ilaritate*).

D. N. Iorga: Acolo ajunge fratele d-tale, d-le Vintilă. El singur hotărăşte. (*Ilaritate*).

La observaţia lui V. Pella că societatea ar trebui să se întoarcă la clasicism:

D-le Pella, credeţi că dacă ar şti latineşte parlamentarii ar fi mai puţin zgomotoşi?

O voce: A dovedit-o d. deputat Dobrescu[1]. *(Râsete)*.

Replică aceluiaşi, care vedea în autonomia universitară „întreaga autoritate şi independenţă" a instituţiei:

Numai să n-o exercite cum o exercită acum. Trei sferturi din ticăloşiile universităţilor vin de la ticăloşia profesorilor universitari.

Ca să vezi d-ta ce înseamnă autonomia universităţilor, facultatea de Litere de la universitatea din care faci parte şi d-ta, a trimis acum în urmă o adresă ministerului Instrucţiunii în care, acuzându-mă pe mine că am făcut din şcoala de la Paris o instituţiune personală, ceeace este absurd şi ridicol, se adresează către ministru în forma aceasta, fiindcă nu am primit o recomandare care nu se putea primi, spunând: „Să ne scutiţi de acum înainte cu întrebări pentru recomandaţiunea pe care o daţi, ce le facem şi d-voastră nu le primiţi", „să ne scutiţi!" În tonul acesta de mahala se adresează un decan de facultate ministerului Instrucţiunii, acoperind pe un coleg de la altă facultate

https://biblioteca-digitala.ro

de calomnii, fără a căută să se informeze. Iată ce înseamnă autonomia universitară în stadiul actual al moravurilor şi al bunei cuviinţe.

D. Vespasian V. Pella: Dar nu este un motiv ca să suprimăm autonomia universitară!

D. N. Iorga: Vezi, aceasta este o chestiune foarte complexă: să iubim autonomia, dar s-o pregătim!

V. Pella vorbise de limitarea înscrierii studenţilor, potrivit unui numerus clausus *deoarece printre cei care agitau spiritele în universităţi erau mulţi minoritari:*

D-le Pella, îmi permiteţi o întrebare: eu cred că clauzele acestea privitoare la minorităţi nu se referă la evreii de la noi, care prin nimic nu se pot prevala de clauza care priveşte alte naţionalităţi din teritoriile care le-am câştigat. Noi nu recunoaştem evreilor caracterul de minoritate, ci de cetăţeni ai acestui stat.

NOTE

1. Deputatul D. Dobrescu plecase în fruntea unei delegaţii a primăriei Bucureştilor la Paris, având translator de limba franceză.

Şedinţa din 27 noiembrie 1923

Cuvinte de blam la adresa gl. Averescu. În dialog cu I.G.Duca. *Acesta spusese că Parlamentul din timpul guvernului Al. Vaida Voevod nu oglindea simţămintele ţării din Vechiul Regat, „fără discuţiune".*

Cu discuţiune, d-le Duca, nu fără discuţiune, fiindcă eu când fac propaganda electorală, o fac personal la faţa locului şi spun cu siguranţă absolută că popularitatea generalului Averescu în toată Moldova e o curată închipuire, o mistificare, iar alegerile la care a reuşit generalul Averescu au fost câteva alegeri senatoriale, făcute prin ocuparea localului de votare de bandele de bătăuşi, care n-au lăsat să intre alţii. Acesta este adevărul.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: D-le Iorga, eu cred că este o imposibilitate, iertaţi-mă că nu sunt de acord cu d-voastră - dar cred că e absolută imposibilitate că la 1919, cel puţin in Vechiul Regat era pentru generalul Averescu o mişcare de popularitate absolut patologică.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Dar nu este adevărat. D-ta ai stat la Bucureşti şi eu am fost la faţa locului. În vreo 4-5 judeţe din Muntenia da, dar nici în Oltenia, nici în Moldova... (*Murmure*).

Răspunde lui I. Mihalache. Acesta ceruse dovezi pentru manifestaţii publice contra guvernului Al. Vaida Voevod şi venirea gl. Averescu la putere:

Să-mi daţi voie, şi câteva alegeri de senatori. În privinţa aceasta vă spun lămurit, că noi am vrut să intre în parlament acei care au intrat. Noi am dat ordin pretutindeni candidaţilor noştri să fie numai de formă...

D. I. Mihalache: Nici nu s-au pus în unele locuri.

D. N. Iorga:... da, nici nu s-au pus, am vrut să dăm prilej generalului Averescu şi răposatului Take Ionescu să fie reprezentaţi în parlament, aceia nu au fost aleşi de alegători, noi i-am lăsat să treacă. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei.)*

D. dr. N. Lupu: În calitate de fost ministru de Interne pe acel timp, confirm spusele d-lui Iorga. Aşa este!

La o declaraţie a lui I. Mihalache despre sentimentul monarhic la români:

La toţi, fără nici o excepţie? La toţi persoana Regelui a fost respectată. Şi în mijlocul războiului? La toţi? Te rog să răspunzi. (*Aplauze*).

D. I. Mihalache: D-le Iorga, dacă faci un proces al trecutului, apoi dumneata ar trebui să te gândeşti că în această majoritate găseşti cel puţin 20 de fruntaşi care au avut o atitudine antidinastică şi ar trebui să te gândeşti că părintele Partidului Liberal, d. Ion Brătianu, a început prin a fi republican.

D. N. Iorga: Nu 20, partidul întreg a fost de mai multe ori împotriva Regelui Carol; şi aceasta este pentru Partidul Liberal nu numai o inconsecvenţă, dar o pată. Dar nu rămâne mai puţin adevărat că un partid nou, când vorbeşte de credinţă faţă de Coroană, trebuie să se întrebe dacă în mijlocul său nu se găseşte acela care vroia să detroneze pe Rege în timpul războiului? (*Aplauze prelungite*).

(*D-nii Leanca şi Mâţă întrerup vehement şi cu mare zgomot, strigând: „Basarabia nu este a d-lui Iorga". Mare zgomot, tumult).*

D. Virgil Madgearu: Pentru că d. Iorga totdeauna ştie să insulte pe d. Stere, întreb pe d. Iorga, pentru ce Maiestatea Sa a decorat pe d. Stere la Iaşi, când era vorba să se facă unirea Basarabiei? Pentru ce d. Iorga a validat alegerea d-lui Stere? Înţeleg ca şantajul în chestia Stere să-l facă liberalii, iar nu să-l facă d. Iorga.

(*D. Mâţă continuă a întrerupe cu mare zgomot*).

https://biblioteca-digitala.ro

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D-le Mâţă, vă rog să nu mai vociferaţi, căci altfel voi fi nevoit să vă chem la ordine.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, după vijelia aceasta de insulte, pentru că am constatat un fapt adevărat, vă rog, am dreptul să răspund ?

Voci: Da, da.

(D. Mâţă continuă a întrerupe cu vehemenţă).

D. Al. Mâţă: D. Iorga şi-a pus candidatura în Partidul Ţărănesc în Basarabia şi numai cu Partidul Ţărănesc a putut să reuşească. *(Mare zgomot).*

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Nu mai întrerupeţi, înscriţi-vă şi vă dau cuvântul.

D. Al. Mâţă: D. Iorga totdeauna întrerupe şi insultă.

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Înscriţi-vă. De ce întrerupeţi?

D. N. Iorga: Încă odată întreb, am dreptul să răspund, d-le preşedinte?

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga : D-lor, mi s-a aruncat o insultă, aceea de şantagist; am văzut cine a spus-o, d. Madgearu, şi nu am nimic să-i răspund. În ce priveşte cele trei întrebări precise: de ce M. S. Regele a iertat pe deputatul de Soroca? Nu doresc nici odată ca un Suveran să ajungă în momentul teribil ca acela în care Regele Ferdinand a trebuit să se biruie pe sine însuşi pentru ca să ierte pe un trădător. (*Aplauze, strigăte de bravo pe băncile majorităţii, întreruperi pe băncile opoziţiei).* Al doilea, de ce mi-am pus candidatura în Basarabia? (*Întreruperi pe băncile Partidului Ţărănesc*). Iată cine sunt apărătorii libertăţilor!

D. Virgil Madgearu: Recunoştinţă din partea preşedintelui de Consiliu, asta vrea d. Iorga.

D. N. Iorga: Nu mi-am pus nici o candidatură în Basarabia pentru că eu cred că e o greşeală a tuturor partidelor politice că au rupt unitatea naţională în provinciile liberate. De aceea au mi-am pus nici o candidatură şi multă vreme nu mi-o voi pune. (*Întreruperi pe băncile opoziţiei.)*

D. Al. Mâţă: Dumneata ţi-ai pus candidatura!

D. N. Iorga: Nu!

D. Al. Mâţă: Personal d. Iorga a candidat cu fotografie.

D N. Iorga: Al treilea: candidatura de la Orhei, care s-a terminat cu biruinţa mea, a fost o candidatură a blocului pe care îl prezidam şi nu a Partidului Ţărănesc. (*Aplauze pe băncile majorităţii.)*

D. I. Mihalache: D-lor, intervenţia d-lui Iorga mă sileşte să-i fac o respectuoasă întrebare: ştie d. Iorga că secretarul d-sale, d. Scarlat Băluţă, după reuşita d-lui Stere în Basarabia, a fost într-o seară acasă la d. Stere şi a stat până la ora 2 noaptea, vorbindu-i că d. Iorga nu ar avea nimic de zis în privinţa intrării d-lui Stere în partid, dacă ar recunoaşte şefia d-sale? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: D-lor, răspund imediat. D. Scarlat Băluţă mi-a fost secretar de redacţiune şi niciodată d. Scarlat Băluţă n-a făcut parte din comitetul de conducere al partidului meu. Iar în ceea ce priveşte vizita, pe care am aflat-o şi eu, ea i-a atras imediat aceluia care a făcut-o sancţiunea necesară. Întrebaţi însă dacă din acel moment d. Scarlat Băluţă a mai avut vreun amestec cu partidul meu. (*Aplauze).*

D. I. Mihalache: După câte ştiu eu, a trecut mai mult timp până la alungarea d-lui Băluţă.

D. N. Iorga: Ştiţi d-voastră mai bine decât mine ce se petrece în casa mea?

D. Pan. Halipa: D-le Mihalache, d. Iorga a candidat pe lista Partidului Ţărănesc la Orhei. Eu l-am însoţit la acea alegere şi d-sa s-a ales sub steagul şi sub semnul Partidului Ţărănesc.

D. N. Iorga: Răspund imediat. În acel moment exista blocul parlamentar. (*Protestări întreruperi, în rândurile Partidului Ţărănesc).*

Îl pune la punct pe Iosef Şandor, reprezentantul maghiarilor în Parlament:

D-voastre reprezentaţi statul maghiar acolo? D-voastră sunteţi cetăţean român de origină maghiară şi nu puteţi spune „noi", atribuindu-vă ceea ce a făcut Statul în care aţi trăit.

D. Iosif Şandor: Noi maghiarii când eram în statul maghiar.

D. N. Iorga: Nu merge. Dacă d-voastră aţi fi reprezentantul în România al naţiunii maghiare, aţi putea întrebuinţa cuvântul de „noi". Atâta vreme cât vorbiţi numai în numele poporului d-voastră, când vorbiţi de statul maghiar care a fost, nu puteţi întrebuinţa cuvântul de „noi". (*Aplauze).*

Şedinţa din 29 noiembrie 1923

Discurs pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului:

D-lor deputaţi, iau cuvântul de la tribună în loc să-l iau ca de obicei, de la locul meu, fără nici un fel de pretenţiune, ci numai fiindcă se pare că aici se aude mai bine. Vă rog deci să nu socotiţi că pretenţiunea mea s-ar putea adăugi la pretenţiunea altora. Şi vă mai rog, de la început, să-mi îngăduiţi două lucruri. Întâi, să mă credeţi când vă spun că am luat cuvântul cu multă greutate; că aşi fi fost foarte bucuros să nu fie nevoie să-l iau, dacă s-ar fi atins toate chestiunile din o anumită latură, care o spun încă de acum, nu este o latură de partid.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşi fi fost foarte bucuros dacă, peste consideraţiunile de partid, s-ar fi văzut anumite lucruri care aduc evident reaua stare a ţării astăzi şi dacă s-ar fi văzut, odată ce s-ar fi constatat unde stă răul, care sunt şi măsurile care trebuiesc luate de toată lumea pentru ca acest rău să fie înlăturat.

Cu greutate iau cuvântul. Nu consider la vârsta mea, şi după cincisprezece ani de activitate parlamentară, nu consider acest discurs ca un lucru de formă sau de platformă. Mulţi îl consideră aşa, fiindcă au nevoie; daţi-mi voie să cred că n-am nevoie de aceasta.

Vă rog apoi să-mi iertaţi încă un lucru: fără să fiu unul din cei mai vechi parlamentari, mă uit dacă văd undeva păr alb şi părul alb este al celor mai proaspeţi, ca d-voastre *(adresându-se d-lui deputat Popa-Liseanu)* care nu sunteţi un vechi parlamentar, afară de câte unul din miniştrii care e în Parlament mai vechi de cât mine.

Dar să mă iertaţi, acei care sunteţi mai noi, să-mi aduc aminte, aşi zice aproape de vremea mea, de vremea noastră, care cum am spus şi altă dată, era plină de păcate, dar avea şi o însuşire, nu mare, dar foarte folositoare. Această însuşire era, că se puteau spune lucrurile cele mai dure într-o formă acceptabilă, pe când astăzi, în general, se spun lucruri, foarte adesea fără nici o valoare, într-o formă de o asprime extraordinară.

Să-mi daţi voie să vorbesc limba mea, limba generaţiunii mele, limba oamenilor între care am venit întâia oară aci în Parlament şi prin urmare cuvântarea aceasta a mea să fie una din acelea în care oratorul începe prin a respecta pe alţii pentru a dovedi că se respectă pe el însuşi. (*Aplauze*).

Vă mulţumesc pentru aplauzele de astăzi, dar să-mi iertaţi o reminiscenţă de ieri, în care un râs general a cuprins majoritatea şi minoritatea la un anume moment. Şi să-mi permiteţi, fără răutate, să vă servesc un proverb românesc: „Râsul te râde şi batjocura te batjocureşte".

După ce mi-am îndeplinit această datorie, de la început, trebuie să mă învârt încă puţin în preliminare.

Discuţiunea în anul acesta la Mesaj a fost de o lungime excepţională. Nimeni nu se bucură mai mult decât un om dintre aceea care au de lăsat o moştenire politică, când văd că din rândurile tinerilor răsar talente şi că talentele acestea au ceea ce foarte adeseori au lipsit generaţiunii mele, generaţiune în general nenorocită, prinsă între bătrânii care ne-au umbrit multă vreme, n-aş zice ne-au otrăvit cu umbra lor, dar ne-au împiedicat de a creşte, şi între îmbulzirea tineretului, care nu doreşte nimic mai mult decât a ne aşeza cât se poate mai repede în locul unde vom merge cu toţii.

Mă bucur, fără îndoială am tot motivul să mă bucur, când văd că răsar tineri care lasă frumoase speranţe şi au acea calitate pe care nu am avut-o noi, calitatea de a nu lăsa altuia să spuie ceea ce cred ei înşişi despre dânşii.

https://biblioteca-digitala.ro

Noi nu obişnuiam să ne punem candidatura uşor la nimic; din cauza aceasta unii ca mine au rămas nimic. Trăim însă într-o vreme în care tineretul înţelege să prezinte imediat contul talentului său, chiar înainte ca acest talent să se fi prefăcut în fapt, ca să ajungă secretari de Stat, sau subsecretari de Stat şi aşa mai departe, până ce în adevăr se poate întâmpla ca la un moment nu eu, cu numărul de aderenţi pe care au binevoit să mi-l recunoască unul şi altul, dar chiar partidul cel mai numeros, să nu aibă atâţia membri cât să ocupe banca ministerială de rândul întâi, banca ministerială de rândul al doilea şi aşa mai departe.

Atunci v-aşi recomanda să scădeţi numărul deputaţilor şi să sporiţi pe al miniştrilor, veţi avea, ca număr, în locul deputaţilor pe miniştri şi, ca număr, în locul miniştrilor pe deputaţi. (*Ilaritate*). Şi cred că, fiind mai multă lume mulţumită, dezbaterile în cazul acesta vor fi cu mult mai liniştite, căci miniştrii care sunt în funcţiune tac, şi chiar miniştrii care nu mai sunt în funcţiune, când au graţia acelora pe care d-voastre i-aţi sacrificat pentru anume oportunităţi, şi d-voastre, care judecaţi toate lucrurile după oportunitate, daţi voie şi ţării să vă judece tot după oportunitate la locul unde sunteţi, când miniştrii aceştia, pe care d-voastre i-aţi sacrificat unor anumite oportunităţi, au graţia de a avea o atitudine pe care o observ acuma la d. Banu. (*Ilaritate*).

Au fost foarte multe discursuri. Eu am apucat însă, în timpul pe care l-am lăudat şi care nu era fără defecte, eu am apucat şi un defect al vremii aceleia. Discursurile la Mesaj erau supuse totdeauna şefului partidului. Era un şef de partid pe vremuri care nu avea toate calităţile d-lui Ion Brătianu, dar care se ocupa mai mult de Parlament, şi atunci discursurile trebuiau să-i fie comunicate prealabil. Mi-aduc aminte că a fost un deputat, un coleg al meu de Universitate, care, nefiindu-i îngăduit să vorbească în Parlament, a strecurat discursul într-o foaie, şi anume în foaia oficioasă a partidului. I s-a făcut această favoare de a-l lăsa cel puţin să plaseze discursul, pe care nu l-a pronunţat aici, în foaia oficioasă. Nu însemna mare lucru, dar, în sfârşit, tot era ceva. Dar pe vremea aceia, când se întindea discuţiunea, atunci de pe băncile majorităţii pornea un teribil strigăt, reprezentând o convingere şi în acelaşi timp si un act de tolerare a ideilor, sentimentelor care nu erau ale majorităţii: „închiderea discuţiei!" Închiderea discuţiei, care se rostea de obicei după o săptămână, după zece zile, avea şi partea ei bună. Erau oameni care se supărau pentru moment, dar erau recunoscători pe urmă că li se tăiase discursul în momentul când căzuse ghilotina aceasta a „închiderii discuţiunii". De data aceasta însă, discuţia la Mesaj a luat o întindere cum nu s-a mai pomenit, cred, de la existenţa regimului pe care noi avem ipocrizia de a-l numi parlamentar, deşi ca atare nu a existat nici odată; odată a încercat şi

https://biblioteca-digitala.ro

el să existe şi sancţiunile cele mai cumplite l-au atins. De ce este discuţiunea aşa de lungă anul acesta? De ce întrecem noi toate Parlamentele care au fost înaintea noastră? Elocvenţă o fi fost şi în ele; puncte de vedere deosebite n-au lipsit nici acolo. N-a fost nici o vreme în care toţi oamenii care fac parte dintr-o majoritate să se înţeleagă. Poate că motivele de odinioară erau de un caracter mai amplu decât motivele care fac astăzi să nu se înţeleagă membrii aceluiaşi partid. Dar, în sfârşit, s-a întâmplat şi pe vremea aceia să nu fie o deplină înţelegere între membrii unei majorităţi, şi cu toate acestea discuţiunea n-a căpătat amploarea extraordinară pe care a avut-o anul acesta.

Oare această discuţiune îndelungată, în care s-au rostit atacuri foarte crude împotriva unora dintre miniştri, este în legătură cu caracterul împărţit al băncii ministeriale? Oare îi face plăcere unei părţi dintre miniştri să audă criticile adresate celeilalte părţi? Pun numai o întrebare, deşi sunt sigur că nici un ministru care stă pe bancă lângă un coleg al său nu poate să simtă bucurie înăuntrul său din a vedea scăzut colegul de care ştie bine că nu se poate desface, pentru că, dacă ar fi vorba de o desfacere, ar fi în adevăr o desfacere totală.

M-a mirat însă un lucru. Când aţi venit d-voastre la guvern, ni-aţi spus că aveţi toate mijloacele trebuitore pentru a guverna. Aţi spus celorlalte partide, şi în special partidelor, grupului de partide care guverna în 1920, că, faţă de pregătirea lor, d-voastre aveţi toată pregătirea trebuitoare. Aţi avut pe vremuri un cerc de studii; eu nu-mi fac mari iluzii în ce priveşte cercurile de studii, care sunt de obicei o pepinieră de ambiţii şi un loc unde se elaborează pretenţii pe care nu le poţi satisface pe urmă şi unde se face o şcoală foarte periculoasă, un fel de repetiţie de miniştri şi de subsecretari de Stat, care, dacă nu ajung pe urmă miniştri sau subsecretari de Stat, se supără. Dar, în sfârşit, aţi avut cercuri de studii, aţi publicat o întreagă bibliotecă, şi-mi aduc aminte, când a venit întâi chestiunea rurală în discuţie, ni s-a spus acelora care luam parte la această discuţie: e în zadar să mai expuneţi punctul d-voastre de vedere, deoarece în cercul de studii al Partidului Liberal această chestiune a fost discutată pe toate laturile şi deplin elucidată.

Ni s-a pus înainte una sau mai multe broşurele cu copertă roşie, coperta roşie pe atunci nu speria pe nimeni, căci nu exista comunism în România, nici bolşevism în străinătate. Ni s-au pus înainte ca material şi soluţii broşurelele acelea cu copertă roşie. Dar va să zică, aţi anunţat că în toate chestiunile sunteţi pregătiţi, că aveţi soluţiuni. Nu numai atât, se spunea chiar că se lucrează la proiecte de legi care se vor prezentă Parlamentului, şi erau unele de o utilitate imediată, cum era fără îndoială utilitatea reformei administrative şi a legii electorale, pe care o aşteptam de o mulţime de vreme, ca să intrăm în normal.

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi, dacă aveţi d-voastră atâtea proiecte de legi, gata trecute prin cercul de studii, prefăcute prin comisiuni, de ce ne lăsaţi pe noi să ne întindem o lună şi mai bine cu discursuri, care pot fi tăiate foarte uşor prin obişnuitul strigăt: „Închiderea discuţiei"? Asta mă pune pe gânduri. Să fi întârziat proiectele acestea ale d-voastre? Pentru întâia oară să nu fiţi satisfăcuţi de opera specialiştilor d-voastre? Ori treceţi prin vreo instanţă superioară, ca instanţa care a elaborat Constituţia? Aţi făcut o Constituţiune aşa de uşor, daţi-mi voie să cred că legile care vin după Constituţiune s-ar fi putut face mai iute. Şi noi ne-am găsi în momentul de faţă în discuţia fecundă a unor legi cu caracter serios, care ar corespunde unor nevoi actuale şi grabnice ale ţării. Mă bucur de faptul că aţi lungit discuţia, fiindcă am avut prilejul să aud multe şi să învăţ ceva; dar, în sfârşit, aşi fi fost mai bucuros să mă găsesc în mijlocul unei discuţii cât mai aprinse, în jurul unor proiecte de legi al căror secret în ce priveşte concepţia şi elaborarea îl aveţi d-voastre în rândul întâi, deşi câte odată se întinde şi asupra celor mai puţin favorizaţi de soartă.

În discuţia aceasta s-au înfăţişat atacuri, dintre care unele s-au dus în momentul când au fost rostite; sunt cuvinte pe care în adevăr le ia vântul, chiar dacă sunt înfăţişate în mijlocul celei mai teribile vijelii, străbătută de fulgere roşii şi în lumina bengală sau verde, cea mai atrăgătoare sau cea mai macabră.

Dar, cu toate acestea, sunt şi discursuri din care rămâne ceva: când un deputat din opoziţie vine aci şi prezintă anumite critici, şi criticele acestea sunt sprijinite pe acte, şi banca ministerială răspunde şi răspunsul acesta e evident nesatisfăcător, când opinia publică adaugă la aceste acuzaţii altele, atunci fără îndoială că din discursurile care s-au ţinut, pentru unii la credinţa că răstoarnă un Minister, pentru alţii în credinţa că-l clatină numai, pentru câţiva ca să-şi săreze inima, ca să-şi facă plăcerea, din acestea evident că rămân unele lucruri. Şi să-mi daţi voie să mă ocup de unele lucruri care cred că au rămas şi ca să se vadă că iluziunile pe care şi le-a făcut, cine şi le-a făcut, despre o înţelegere între mine şi partidul care acum este la cârmă, iluzii despre nu ştiu ce discuţii, asupra nu ştiu căror puncte din care ar fi rezultat o siguranţă a mea, care siguranţă m-ar putea înşela, că prin urmare, eu aş fi cel înşelat, că toate acestea sunt, în sfârşit, parigorii /mângâieri, consolare/. Fiindcă eu n-am văzut pe preşedintele Consiliului, din momentul - este aproape un an de zile - când am plecat în străinătate şi când l-am sfătuit să nu aducă Constituţia, căci mi s-a părut că nu e nevoie să se arunce ţara în frământări. Din fericire, au trecut frământările care s-au produs în jurul Constituţiunei, când mi-am permis să-i dau sfatul, cu experienţa mea mai puţină, să aducă acele legi comunale şi electorale, care mi se păreau a fi necesare. De atunci nu l-am mai văzut.

https://biblioteca-digitala.ro

N-am propus nimic, n-am cerut nimic, nu e în obiceiul meu să fac nici o propunere, şi încă mai puţin o rugăciune. Dacă aşi fi făcut unele rugăciuni, poate că se alegea ceva şi de mine, dar, cum vedeţi, nu s-a ales nimic. *(Ilaritate).*

Pe lângă aceasta, să-mi daţi voie, nici odată n-am putut crede un lucru, că un guvern care cade, în momentul căderii sale naşte un guvern care va trăi. Aceasta n-am crezut-o niciodată. Drept constituţional n-am învăţat. În zilele mele am trăit însă într-o ţară constituţională, şi am căpătat şi eu oarecare cunoştinţă de împrejurările care determină schimbările într-o ţară cu Constituţiunea bună sau rea. Şi eu ştiu că Regele îşi alege oamenii în care are încredere şi pe urmă ţara este chemată, când sunt alegeri libere, să spună dacă îi place sau ba alegerea Regelui. Vorbeşte întâi Regele, şi pe urmă vorbeşte ţara. Dar preşedintele Consiliului care pleacă, acela nu are nimic alt de făcut decât să se gândească la posibilitatea, apropiată sau depărtată, de a reveni la putere şi la mijloacele de revenire prin valoarea propriului său partid sau din prostia adversarilor prin care poate reveni la guvern.

Astfel mărturisesc că nu înţeleg, absolut nu înţeleg, ce s-a putut vorbi în această Cameră cu privire la o speranţă din partea mea, care ar fi menită să fie înşelată. Zău, oamenii serioşi, singurii la care mă adresez, care se găsesc aici şi în ţară, pot crede că la vârsta mea, cu ce am putut câştiga cu munca mea în alte domenii, mă arde un foc nestins de a ocupa locul aceluia *(d. I. C. Brătianu pleacă un moment de la locul său)*, care pleacă în momentul acesta, dar numai provizoriu (*ilaritate*) de la locul său? Dar îşi închipuie cineva, mai jos decât atâta, îşi închipuie cineva că umbra d-lui Trancu de la Iaşi mă scutură în somn pentru a-mi spune: „Ce am fost eu şi ce n-ai fost dumneata?" Crede cineva că se poate face bine unei ţări numai într-un fel şi că, pe lângă binele de multe ori superficial şi trecător de acolo, care lucrează asupra materiei, nu poate să fie un alt bine mai dăinuitor şi mai serios, care să facă prin lucrarea asupra sufletului? Când are cineva conştiinţa că a influenţat puţin sufletul unei naţiuni şi că a colaborat cu mijloacele lui modeste, la cele mai frumoase momente din viaţa naţiunii aceleia, frumoase ori cât le-am batjocori noi prin rivalităţile noastre şi prin injuriile pe care ni le aruncăm, cu drept sau fără drept unii în capul altora, sau ni le zvârlim în obraz - crede cineva că are el nevoie de o consacrare prin trecerea de câteva luni acolo? Este de ajuns să pun întrebarea pentru că la aceia dintre d-voastră, şi cred că sunt, ce zic - majoritatea, întregimea acestei Camere - la aceia din d-voastre, care au o conştiinţă, răspunsul să vină de la sine, ca să mă răzbun de o anume atitudine, la care am făcut aluziunii şi la începutul cuvântării.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu, d-lor!

Dacă stau aici, deseori pierd vremea, de multe ori folosesc, dacă stau aici, nu stau în credinţă, să mă ferească Dumnezeu! că ţara mi-ar fi încredinţat o misiune! Şi e aşa de greu să ştii când o ţară îţi încredinţează o misiune! Şi ţara e aşa de împărţită, încât nici o clasă nu poate să dea o misiune, căci ar trebui să aibă o singură conştiinţă, ar trebui să fie perfect cultivată, spre a putea alege un om să-i cunoască pe toţi în aşa măsură, încât să zică: ceilalţi sunt răi; acesta e bun.

Nu-mi trece prin minte deci să-mi atribui nici-o misiune. Stau aici vrând nevrând şi stau învingându-mă pe mine, stau pentru că din când în când îmi închipui că este un cuvânt care nu s-a spus şi care trebuie spus. Şi, în momentul când voi avea convingerea că sunt alţii care spun toate cuvintele care trebuiesc spuse, voi fi cel mai fericit om să fiu socotit de prisos şi voi scuti Camerile viitoare de prezenţa mea care, o recunosc, este foarte adeseori antipatică.

După aceasta, să venim la acele puncte care pentru mine rămân. Vi s-a aruncat acuzaţiunea că aţi adus o lege electorală rea şi că o aplicaţi detestabil. Ei bine, să-mi daţi voie să vă spun, am greşit când am spus că legea electorală aţi adus-o, dar aţi păstrat o lege electorală rea şi o aplicaţi detestabil. Daţi-mi voie să v-o spun: e perfect adevărat.

Aţi primit o lege de reformă agrară rea, aţi stricat-o încă şi o aplicaţi prin organe care nu sunt organele ţării; sunt organele partidului d-voastre. Şi nu sunt cele mai bune, cele mai îndrăzneţe ci cele mai compromiţătoare, adeseori dintre organele care le aveţi la îndemână. În adevăr, o aplicaţi detestabil. Şi să-mi daţi voie să încep mai departe chestiunea aceasta a reformei agrare. Fără să mă acuzaţi, văd că vă speriaţi, de la început, credeţi că vine profesorul de istorie cu cine ştie ce lucruri neobişnuite. Totdeauna când vedeţi pe cineva că vine să facă o întreagă teorie, să ştiţi că o are abia în gât, abia a învăţat-o atunci. Prin urmare, nu vă speriaţi, că un profesor de istorie ar veni să vă înfăţişeze pentru reforma agrară analele omenirii începând cu Sesostris şi mergând până la generalul Averescu şi la actualul preşedinte al Consiliului. Nu, nici de la Sesostris nu pornesc şi dacă voi ajunge la preşedintele Consiliului şi la politica sa, nu voi ajunge fiindcă este o serie necurmată care pleacă de la vechi regii ai Egiptului şi se opreşte momentan la d-sa!

Nu!

Când am intrat întâia oară în Cameră, era o părere: că noi am isprăvit cu chestiunea rurală. Da! Câte un teoretician se va fi gândit că reforma agrară este abia începută; cei mai mulţi credeau că au scăpat de dânsa. Baza era

https://biblioteca-digitala.ro

legea lui Kogălniceanu şi a lui Cuza, legea impusă clasei noastre politice, nu ieşită din clasa noastră politică; unii din interes, alţii din teorie nu au voit-o.

După aceia, din când în când intervenea oportunitatea, şi măsuri de acestea de oportunitate adăogiau ceva, puneau încă o greutate în balanţă.

Când ţăranul se mişcă, când ai înaintea d-tale un tumult, o răscoală, atunci mai adaugi ceva la acea bază pe care o formează legea Kogălniceanu. Aceasta era părerea de acum 15-20 de ani. De ce să ne înşelăm? Aşa a fost. Pe urmă au venit anumite împrejurări, nu din afară, căci eu zic: vai de naţia aceia care când trebuie să facă ceva acasă la dânsa, nu o face decât sub impulsul de din afară, atunci acea naţie nu merită să trăiască.

Inspiraţia pentru reforma agrară nu pleacă, după cum s-a spus, dintr-o spaimă rusească şi nici din altă parte, cum s-a crezut. Căci s-a vorbit aici şi de spaima bulgărească, de pe urma campaniei din Bulgaria. Eu cred că această reformă agrară pleacă din viaţa noastră culturală şi este rezultatul sentimentului nou al unei generaţii întregi. S-a produs în sufletul nostru al tuturora o alta stare sufletească faţă de ţăran. Noi l-am înţeles altfel, noi l-am iubit altfel, noi am fost dispuşi faţă de el altfel. Aceasta este incontestabil. Acesta este meritul unui popor care trăieşte normal, că prin el însuşi găseşte mijloacele de a îmbunătăţi situaţiunile rele pe care greşeli făcute tot de el au putut să le aducă. Evident însă că aşa este dacă avem a face cu consecinţele unei stări sufleteşti, cu crezul unei generaţiuni, cu mila de ţăran şi cu simţul de dreptate faţă de dânsul, cu dorinţa de a-l înălţa. Vă spun încă de acum că într-un stat ţărănesc eu nu cred. Aceasta este o formulă a cărei origine o ştiu şi ştiu şi drumul pe care l-a făcut până aici. Ţăranul cel dintâi întrebat, vă va răspunde: nu vreau statul ţărănesc al meu, ci vreau statul românesc al tuturor (*aplauze*), toate clasele dând tot ce sunt în stare să dea. Dar, dacă a plecat de la crezul unei întregi generaţii repunerea în discuţie a chestiei agrare, trebuia ca o întreagă generaţie să colaboreze la această reformă, să colaboreze din acelaşi sentiment, să se înţeleagă asupra aceleiaşi metode, să grăbească lucrurile pentru a da o soluţie pe care cu toţii să o poată împărtăşi. În loc de aceasta, ce s-a făcut?

La un moment dat actualul prezident de Consiliu a aruncat lozinca exproprierii. Atunci, de la această tribună, unde se aduc şi amănuntele diplomatice ale unor negocieri neisprăvite, ceea ce însemnează că suntem cei mai discreţi dintre popoare şi că este o plăcere să se trateze cu noi. Să-mi fie îngăduit să nu amintesc o sumă de lucruri pe care le ştiu cu privire la începutul acestei reforme agrare. Erau şi anumite păreri pe care d-sa şi le aduce aminte şi cred că aceste păreri pe care le-am avut erau mai bune decât părerile care au biruit. Eu credeam că nu trebuia rupt odată cu un sistem

https://biblioteca-digitala.ro

economic pentru a trece imediat la altul. Era necesară o stare de tranziţie, şi, dacă am fi păstrat această fază de tranziţie, s-ar fi economisit şi inventarul agricol, şi, prin colaborarea dintre cei care plecau şi dintre cei care trebuiau să vină, se înlăturau atâtea greutăţi care sunt acum şi nu se ajungea nici la situaţia exportului de acum.

Dacă printr-o măsură bruscă nu se rupea cu trecutul fără a se asigura viitorul şi s-ar fi îngăduit mai multă vreme proprietarilor şi ţăranilor să poată sta împreună, comunicând sub un regim de legi aplicate drept şi hotărât, şi unuia şi altuia pentru binele comun şi ţăranul s-ar fi desfăcut numai după ce şi-ar fi făcut ucenicia de lucrător liber al pământului, s-ar fi putut face tranziţia fără ca nimic din economia agricolă pe care am avut-o să se fi pierdut.

Dar s-a mers mai departe în această elaborare a reformei agrare. S-a mers însă foarte încet. Am stat în Cameră doi ani, adică mai mult am stat afară din Cameră decât în Cameră, pentru că sistemul, detestabil, era acesta: se ivea o dificultate internaţională, Camera lua diurnă stând acasă două săptămâni sau chiar o lună, numai ca să nu se ivească vre-o întrebare indiscretă asupra situaţiei României în neutralitate.

Am stat aşa o mulţime de vreme şi nu s-a făcut un singur pas, în timpul când statistici măcar tot s-ar fi putut face, de la anunţarea reformei până în momentul când exproprierea a fost decretată la Iaşi, unde s-au luat atâtea lucruri, până şi garnituri de bucătărie ale altor persoane care în urmă au trecut şi în Rusia, vreau să zic că se putea ca acolo, la Iaşi, să se fi luat măcar documentarea chestiunei agrare, şi, când exproprierea s-a decretat, să se fi lucrat în aşa fel încât, ajungându-se la Bucureşti, să se fi putut proceda imediat la îndeplinirea acelei acţiuni care era anunţată numai prin schimbarea constituţională de la Iaşi. Toată lumea ştie că nu s-a făcut aşa, dintr-o chestiune naţională s-a făcut o chestiune de partid. Să zic că un partid ia asupra lui o chestiune naţională. Când o ia, nu este de ajuns să întrebe, de formă, pe unul sau altul din adversarii săi, ci când o ia, trebuie să ştie foarte bine pe ce bază purcede, care este concepţia sa şi să găsească mijlocul de a ajunge imediat la soluţiune. Nu poate să aştepte o naţie întreagă pentru că partidul ia numai pentru sine, ştiindu-se totuşi incapabil de a o rezolva, o chestiune esenţială pentru viaţa naţiunii însăşi.

Şi aceasta aţi făcut-o. Şi aţi ajuns la Iaşi cu soldaţii care stropiau noroiul tranşeelor cu sângele lor, fără să ştie că, întorcându-se acasă, unde au lăsat femeia şi copiii flămânzi, vor găsi bucata de pământ care să le aparţină. Aşa s-a făcut războiul. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţionalist Democrat.*)

https://biblioteca-digitala.ro

Nu aplaudaţi, fiindcă se vede că suntem puţini. (*Ilaritate*). Eu mă mir cum de suntem şi atâţia, fiindcă, vedeţi, dar aceasta numai ca paranteză, într-o teribilă presiune sus şi lipsa unei demagogii a noastre jos, mă aşteptam să nu fie nici unul din noi aici în Parlament. Dar trec mai departe.

Am ajuns la Iaşi. S-a decretat exproprierea, în împrejurări asupra cărora nu mă întind, căci nu e ambiţia mea să vă ocup mai multe zile cu o cuvântare ale cărei elemente sunt în mare parte în spiritul fiecăruia din d-voastre. Îmi permit să trec la concluziuni pe care d-voastre, din anumite motive, nu le trageţi. Îmi îngăduiţi să văd puţin în sufletul d-voastre. Multe din sufletele acestea le cunosc. Dacă ar fi să iniţiez oameni care nu ştiu şi care nu simt, m-aşi întinde mai mult, dar, fiindcă sunt atâţia care ştiu şi mai mult decât atâţia cei care simt, pot trece mai uşor asupra atâtor lucruri.

Va să zică, s-a ajuns, acolo la Iaşi, în împrejurări asupra cărora nu insist, la principiul de expropriere pentru utilitate naţională. După aceasta am venit aci la Bucureşti. Actualul ministru de Externe a fost însărcinat - şi trebuie să recunosc energia cu care a procedat - a fost însărcinat să aducă la îndeplinire hotărârea de la Iaşi.

Să mă iertaţi dacă găsesc termenul de „expropriere", de care se vorbeşte necontenit, un termen dur, şi într-adevăr de clasă. El este, nu numai nepotrivit, dar şi curios. Aş fi înţeles ca nişte revoluţionari, în loc de „împroprietărire" să vorbească de "expropriere" şi să-şi facă plăcerea de a vedea clasa învinsă, îngenunchiată, căreia să-i ia pământul, dar un partid care, dimpotrivă, reprezintă tot ce poate fi mai anti-revoluţionar, trebuie să întrebuinţeze nu expresiuni de luptă şi negative, ci expresiuni de construcţiune şi pozitive, să considere exproprierea, n-aşi zice cum o considerau anumiţi particulari interesaţi la dânsa, şi au fost destui, dar să considere exproprierea ca un punct de plecare asupra căruia se trece repede, pentru a ajunge la cealaltă parte, la partea constructivă.

Dar se poate admite un partid, căruia o chestiune îi stă la inimă, pentru care această chestiune reprezintă o parte din truda şi jertfa vieţii sale, care făcând exproprierea, lasă altuia împroprietărirea?

Care aduce pentru nemernice calcule de oportunitate, vedeţi, „oportunitate" revine la fiecare moment, când se judecă acţiunea din ultimul timp a Partidului Liberal, pentru nemernice calcule de oportunitate, să lase generalului Averescu şi învăţatului său specialist - care însă uneşte amintiri de arendăşie cu interese actuale de proprietate şi care scrisese o broşură contra exproprierii, să lase d-lui Garoflid împroprietărirea ţăranului? Lasă în seama guvernului Averescu partea a doua, partea esenţială, partea hotărâtoare, aceia care singură putea să atragă recunoştinţa claselor populare, o lasă unei adunături de oameni veniţi de pretutindeni, la care nota dominantă era fără îndoială nota conservatoare? Să nu ne ascundem, o să vorbim noi şi de

https://biblioteca-digitala.ro

alcătuirea partidului general Averescu, partidul acesta ca şi multele altele, care într-o parte sunt democrate, dar nu-şi selecţionează membrii, nu e decât un camuflagiu al vechiului Partid Conservator. (*Aplauze).*

Încă odată, un guvern liberal care înţelege să-şi facă un titlu de glorie din împropietărirea ţăranilor, se mulţumeşte cu partea întâia negativă, iar partea cealaltă o încredinţează d-lui Garoflid.

D-lor, am asistat, ca deputat, în Parlamentul acela în care d-voastre, cu urnele care erau atunci, nu v-aţi ales, am asistat în Parlamentul d-lui general Averescu la discuţiunea cu privire la împroprietărire. Am asistat la elaborarea legii pe care o avem acum.

Ei bine, legea aceasta - nu vorbim de cine a pregătit, noi vorbim de legea care stă acum înaintea noastră - legea aceasta a fost discutată şi votată în împrejurări care sunt, nu vreau să spun un cuvânt prea dur, care sunt un păcat, o pată pentru viaţa noastră parlamentară. Eu înţeleg un specialist care discută punctele de specialitate şi de pe banca ministerială spune unei opoziţiuni mai puţin pricepute: d-voastre greşiţi în cutare punct, cutare propunere a d-voastre nu se poate admite pentru motive de ordin tehnic. O înţeleg, dar ceea ce n-am înţeles este lupta care se dădea pe banca ministerială pentru a păstra proiectul de lege agrară aşa cum s-a înfăţişat înaintea Camerii.

A fost o totală lipsă de generozitate. În fruntea băncii ministeriale stătea un general care luptase, un general care-şi făcuse merit din aceia că a condus pe săteni, o armată compusă în cea mai mare parte de sătenii ţării româneşti, la apărarea pământului străbun întâi şi pe urmă la îndeplinirea marelui ideal al unităţii noastre naţionale.

N-am auzit ieşind din gura lui un singur cuvânt în care să se simtă tremurând un sentiment de iubire pentru clasa aceasta rurală care l-a înconjurat, într-un moment de rătăcire, de o adoraţie aproape mistică, un sentiment măcar de recunoştinţă, de recunoştinţa omului politic, dacă nu de iubirea şefului de ostaşi pentru ostaşii săi.

Nu s-a mişcat nimic în sufletul său, şi vă voi reda o scenă. Categoriile ştiţi că sunt foarte rău făcute, că văduvele şi orfanii trec în categoria a şasea. Eu am obiectat un lucru: văduva şi orfanul se reprezintă trupeşte pe ei, sufleteşte reprezintă pe acela care şi-a jertfit viaţa pentru ţară.

Sufletul celui mort trăieşte în cei vii ai săi pe care i-a iubit în viaţă mai mult decât orice pe lume. Ei trebuia să treacă îndată după ostaşii care au scăpat de urgia morţii. Şi s-a ridicat aici un preot din Partidul Ţărănesc, căruia îi place să-şi zică „ţărănesc", n-am nici o obiecţiune; să-mi îngăduie oricine să-mi zic cum vreau, şi eu las pe fiecare să-şi zică cum vrea el, s-a ridicat un preot foarte respectabil şi a ţinut o cuvântare de toată frumuseţea.

https://biblioteca-digitala.ro

D. dr. N. Lupu: Preotul Mănescu.

D. N. Iorga: Şi a spus: am spovedit şi am împărtăşit pe atâţia soldaţi, câteva mii de soldaţi, şi nu mi s-a întâmplat să fie unul singur care înainte de a închide ochii să nu spună: las în seama ţării pe nevasta mea, pe copiii mei. Aşa i-a lăsat în seama d-lui general Averescu! Plâng văduvele şi orfanii de astăzi care nu găsesc loc atunci când agenţii electorali a două regimuri se împroprietăresc. *(Aplauze prelungite.)*

În momentul acela, când vorbea preotul, când o puternică minoritate se ridica întreagă, încălzită de cuvintele lui, m-am uitat la banca ministerială: bătrânul general râdea. Sunt trei gesturi din viaţa generalului Averescu pe care nu le pot uita şi îmi pare rău că nu este aici, aş dori să-i vorbesc privindu-l în ochi şi aş dori ca aceia pe care-i condamnă să tacă, deşi între dânşii sunt oamenii care ar putea vorbi şi ar putea folosi acestei discuţiuni, să-mi poată răspunde. Primul moment când l-am văzut la locul acela *(arată banca ministerială)* plecându-se sub acuzaţiunile d-lui Marghiloman, care stătea aici la tribună, şi am văzut fruntea coborâtă sub epoletele de aur, părea că se ridica aceste epolete peste capul umilit, care cădea sub loviturile ce se dădeau de aici.

Şi m-a durut pentru oastea a cărei uniformă o purta. Şi a plecat.

D-ta *(adresându-se d-lui prim-ministru)* ai spus că vei lua o hotărâre a doua zi. Hotărârea a fost demisia Ministerului. El a plecat. Al doilea moment. Când s-a încheiat pacea de la Bucureşti şi înaintea frânturilor unei Camere dezorientate şi risipită în lumea întreagă, l-am văzut pe d. general Averescu vorbind cu o linişte asemănătoare cu a profesorului de matematici sau cu a academicianului din secţia ştiinţifică care prezintă o problemă şi a isprăvit, când plângea inima din noi, când ne-am ridicat şi am spus: „poate că am mai putea ceva, imposibil să nu mai încercăm ceva, să mai încercăm ceva şi pe urmă facă-se", spunând cu acelaşi zâmbet: „nu mă influenţaţi, eu sunt în situaţia unui fiu care operează pe maica lui". Comparaţia aceasta oribilă nu o voi uită în viaţa mea. Nu voi uita zâmbetul rece cu care o întovărăşea acela care nu era numai ministrul-preşedinte a unei ţări îngenunchiate, ci era generalul care purta încă la coapsă sabia cu care avea datoria de a apăra până la sfârşit onoarea acestei ţări. *(Aplauze).*

Şi al treilea a fost zâmbetul acela cu care a întovărăşit amintirea ostaşilor care căzuseră înaintea lui, luptând pentru întregirea României. Şi după ce aţi primit telegrama lui, telegrama de la Gurbăneşti, aţi venit la putere. Partid democratic, şi nu spun în glumă; în sufletul atâtor de aci este un crez democratic, cum în sufletul Camerii averescane erau nu câţiva, câteva zeci de deputaţi, erau cel puţin jumătate în care se găsea acelaşi suflet ca şi în minoritatea cu care fără voie se luptau, aţi venit, guvern democratic şi aţi

https://biblioteca-digitala.ro

primit legea d-lui Garoflid, aţi procedat la aplicarea legii d-lui Garoflid. Aţi adăogit un regulament care e mai rău decât legea însăşi, un regulament care nu are dreptul de a fi, fiindcă el reprezintă un abuz în această ţară, încă nu se ştie ce e legea şi ce este regulamentul, ci se pun adeseori în lege prescripţiuni de regulament şi încă mai deseori, pentru a evita anumite neplăceri de ordin cu totul personal, se pun în regulament prescripţiuni de lege şi nu numai atât, dar prescripţiuni contra legii. Aţi adăugat la o lege proastă un regulament care o falsifică, un regulament care constituţional nu are nici o valoare, care nu ar trebui să fie aplicat în nici unul din punctele în care calcă spiritul cât a rămas democratic al legei. Şi eu personal n-am nimic împotriva d-lui ministru al Agriculturii care nu e aci de faţă. Eu cred că este o mare, o foarte mare greşeală să se facă de aici de la tribuna Parlamentului portretul caricaturizat al oricui. Şi cred că e o mare, foarte mare greşeală să întrebuinţăm un sistem care, coborând regimul de azi, va face greu regimul de mâine fiindcă noi aci nu suntem singuri, sunt şi aceste tribune pe care le lăsaţi să se umple de oameni şi lovind astfel într-un guvern trebuie să vă gândiţi totdeauna - oricine trebuie să se gândească - că se micşorează principiul de autoritate însăşi, fără de care o societate se scufundă. (*Aplauze).*

Nu îmi voi permite să fac deci nici o comparaţiune între inteligenţa ministrului de Agricultură, pe care mulţi o laudă, şi inteligenţa d-lui ministru de Finanţe, care câte unul o tăgăduieşte. N-am avut onoarea unor relaţiuni aşa de strânse cu unul sau altul încât să pot zice care biruie pe celalt. Las libera concurenţă între dumnealor, care cred că va fi în folosul ţării, fiindcă ministrul cel puţin inteligent, nu ştiu care este dintr-înşii, va căută să biruie fără îndoială pe acela care e mai inteligent şi tot aşa până la sfârşit, până vor ajunge amândoi la acelaşi nivel de la care nu vor mai putea trece. (*Ilaritate*). Nu îmi trece prin minte să fixez portretul cuiva, dar evident că atunci când o operă revoluţionară întreprinsă de un guvern democratic, să alegi un om tânăr şi să alegi pentru două motive: să alegi fiindcă e natural într-o societate care merge spre mai multă libertate, şi avem atâta drum de făcut înainte în domeniul libertăţii încât mă întreb cum am putea face îndărăt drumul celalt. Într-un om tânăr care se găseşte împreună cu partidul său în drumul spre o mare libertate se cuprinde altceva decât în sufletul unui om pe care luptele vieţii au izbutit să îl ostenească, să îl dezguste! Şi pe lângă aceasta trebuie o activitate de fier, nu pentru a conduce un minister care există, ci pentru a crea un minister care nu a existat niciodată.

Pentru că nu cu bietul minister de Agricultură care era înainte de război se putea face împroprietărirea; trebuia să se facă numai cu un minister complet schimbat, care să aibă sarcina de a face repede, definitiv, onest şi imparţial pe ţăran stăpân odată pentru totdeauna pe o bucată de pământ pe

https://biblioteca-digitala.ro

care nici înaintea judecătorului de pe pământ, nici înaintea lui Dumnezeu din Cer să nu o poată ataca nimeni. Sarcina aceasta trebuia dată unui om care să dispună de toate forţele vii ale tinereţii gata de luptă.

Prin urmare, o lege proastă, un regulament încălcător, un ministru bătrân, având la dispoziţie nişte birouri deprinse să funcţioneze cum funcţionează birourile pe la noi. Şi veţi zice: atâta? Când legea este rea, când regulamentul este falsificator, când pe deoparte se adaugă şi al treilea element, un ministru bătrân, care are anumite legături şi care, pe lângă legăturile acestea, nu poate pune umărul bărbăteşte împotriva oricui, ca să înainteze lucrarea cum trebuie, atunci se ivesc profitorii, speculatorii, toţi aceia care au făcut din sfânta operă de împroprietărire a ţăranului român una din cele mai ruşinoase specule care s-a putut pomeni într-un regim fanariot. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei.)*

Ce vroiţi? Acesta e adevărul, şi adevăr ori unde: aici, în Vechiul Regat şi aiurea.

Iată ce am aflat azi dimineaţă, d-le preşedinte al Consiliului, şi-mi pare bine că sunteţi aici, şi ne-am cunoscut în tinereţea noastră, când dumneata n-aveai păr alb şi când nu începusem să-l am nici eu, şi când dumneata nu credeai că ai să ajungi la o stăpânire aşa de frumoasă, dar şi atât de grea, asupra unei ţări întregi, puţin în afară de formele constituţionale, şi nici eu nu-mi închipuiam că am să rămân tot ceia ce am fost acum 20 de ani, fără să fi făcut un pas înainte în cariera mea; cu toate acestea ceva ne leagă: speranţe pe care dumneata nu le poţi spune, dar pe care eu le spun, căci ce voiţi să fac altceva decât să spun speranţele tinereţii mele pe care o bună societate m-a împiedicat de a le preface în fapte?

Îmi pare bine că eşti aci, pentru a-ţi înfăţişa, scoţând din această carte, care nu este de natură să sperie pe cineva, o plângere pe care am primit-o azi dimineaţă, şi aş fi vrut să fii şi dumneata de faţă.

Au venit trei ţărani din Ţara Moţilor, care a fost totdeauna un centru de rezistenţă naţională, oameni săraci lipiţi pământului, fără ogor, trăind din venitul pădurilor. Cine nu-i ştie pe moţi mergând cu calul, purtând hârdaiele în spinare? Cine nu ştie de cântecul cu care-şi întovărăşesc rătăcirea? Şi cine nu ştie că în văile moţilor n-a putut pătrunde nici o stăpânire străină? Cine nu ştie că acolo a fost o admirabilă cetate românească înaintea căreia orice pătrundere străină s-a zdrobit? Cine nu vede plutind în aer, ca o închipuire, steagul de la 1848, pe care l-au ţinut în mână şi moşnegii şi femeile, apărând drepturile naţiunii româneşti în acel cuib de vulturi care a fost Ţara Moţilor? *(Aplauze prelungite şi unanime.)*

Şi au venit, d-le prim-ministru, la mine - şi cu încredere las plângerea lor pe masa dumitale, care dumneata, dacă nu poţi guverna acolo unde ar fi

https://biblioteca-digitala.ro

trebuit să guvernezi, nu te poţi da înapoi când se înfăptuieşte o nedreptate pe care eşti dator să o repari imediat - au venit trei flăcăi frumoşi de acolo şi mi-au spus: noi am venit, dar nu ne mai putem întoarce căci nu ne aşteaptă numai mizeria, ne aşteaptă răzbunarea. A cui răzbunare? Răzbunarea vechiului stăpân de păduri ungur, a urmaşului încălcătorilor din evul mediu, a acelora care au pus jugul de fier pe grumajul poporului român. Ogor nu avem: aveam pădure. Pădurea ni s-a închis. Aveam dreptul la pădurile acestea din comuna Rechiţa, judeţul Cojocna. Şi s-a mai adus un alt caz, l-am auzit ieri, tot aşa de dureros, dar cel puţin nu am văzut oamenii; de aceştia mă doare, căci am viziunea lor înaintea mea - acum pădurea este a celuilalt. Şi agentul lui ne-a trimis o scrisoare: dacă vă astâmpăraţi, vă dau 50.000 de lei. Cu 50.000 de lei cumpăr dreptul la mizerie al vostru şi al tuturor urmaşilor voştri. Eu mi-oi pune administratori, mi-oi pune pădurari, şi, de mi-or trebui advocaţi, găsesc, o spun cu durere, şi între românii din Ardeal, de acei care fac politică românească, dar apără înaintea tribunalelor drepturile încălcătorilor feudali împotriva ţăranilor. (*Aplauze prelungite pe băncile Partidului Ţărănesc.*) Şi dacă nu vreţi...

Ei au spus: „nu voim". Preotul a fost bătut, învăţătorul a fost bătut, şi cei trei moţi nu se pot întoarce acasă la dânşii, pentru că au un obraz care refuză să fie pălmuit în România Mare de duşmanii ei. (*Aplauze, rumoare la ardeleni.)*

D-lor, s-o închidem. Nu e prilej nici de întreruperi, nici de răspuns. Eu prezint chestiile, cred că sunteţi convinşi cu toţii, cu atâta dezinteresare personală şi de partid, încât un moment pot să tacă urile nenorocite care vă dezbină pe ardeleni, în dauna, nu numai a binelui ţării româneşti, dar în dauna existenţii acestei ţări.

Să vă gândiţi bine şi unii şi alţii la ceea ce se poate întâmpla mâine. Să vă gândiţi nu la mine, ci la istoricul de mâine, care poate scrie pe piatra de mormânt a unei naţiuni asupra căreia din Rusia, pe care o iubesc unii, din Ungaria, la care nu se gândesc alţii, s-ar întinde deodată zidul şi naţiunea aceasta întreagă ar fi strivită în mijloc, care poate scrie pe piatra de mormânt a ei, nu numele celor care au zdrobit-o, ci numele acelora care ar fi trebuit să-şi dea mâna proptindu-se unii de-o parte, alţii de alta, ca să nu fie zdrobită. (*Aplauze*).

S-a adus, d-lor, în alte domenii, şi alte acuzaţii, pe care le-am reţinut. Este un adevăr că străinul care vine la noi crede că are a face cu o naţie nevrednică. Eu m-am luptat, şi nu vă puteţi închipui de câte ori, şi d. Duca o

https://biblioteca-digitala.ro

ştie, de câte ori lupta şi d-nealui ca să-l încredinţăm că naţiunea aceasta nu e ticăloasă şi că nu trebuie să o privească cineva prin ce scriu unii şi alţii. Este la noi în ce se scrie, pregătire retorică necomplelă.

Gramatica lui Manliu e de vină. Dacă ar fi avut mai multe exemple de retorică mai bună, multe capete de acuzaţii împotriva Ţării Româneşti nu ar răsări din toate părţile pentru ca străinii să tableze pe ele. Numai eu ştiu cu câtă energie a trebuit să strecor o pagină de răspuns la ce s-a spus deunăzi despre noi în străinătate, căci aşa s-a pregătit opiniunea de pretutindeni, pe baza actelor furnizate de unii dintre noi, că se crede, de mulţi, că suntem nevrednici de a stăpâni Basarabia, Ardealul şi celelalte provincii. Naţiunea nu este nevrednică, ea poate da oricând partidelor cea mai bună administraţie, dar administraţia bună este aceia care nu este a nici unui partid, ci care este a naţiunii întregi. Acea administraţie trebuia să o daţi, în locul unei administraţii făcute din elemente rele de acolo şi din elemente adeseori proaste din Vechiul Regat, căci fiindcă în Ardeal există Partidul Naţional, şi ne ocupăm îndată de dânsul, fără nici o supărare pentru că, d-lor, adevărurile pe care le spun din buze, dumnealor le vor recunoaşte în conştiinţa dumnealor, fiindcă era Partidul Naţional în luptă cu elemente pornite din mijlocul său, rebele, strânse în jurul d-lui Goga. Aţi căutat şi d-voastră în fundul panerului elementele pe care le aveţi la dispoziţie sau pe lângă cele pe care le-aţi putut momi de la ceilalţi. Astfel aţi fost reduşi să administraţi Ardealul, nu cu elementele cele mai bune de acolo care, adaug, trebuiau să rămână sub oricine, chiar cu riscul de a nu avea atâţia oratori la tribuna aceasta. Dar datoria întâi a Ardealului era să rămână acasă, să învingă ambiţia această păcătoasă, de a trimite oratori şi retori, trebuia să rămână acasă pregătind ţara aşa încât a doua zi să o poată administra şi un copil, iar pe urmă să vină şi numai oameni de treabă în Parlament.

Aţi luat din ce aţi găsit şi aţi făcut o administraţie detestabilă pretutindeni şi ne crapă obrazul de ruşine, acelora care nu aveam răspunderea, când ni se scot înainte faptele administraţiei româneşti.

Unii le închidem în conştiinţa noastră îndureraţi, alţii le strigă şi cred că este o greşeală de tact, o lume întreagă le aude, şi ne găsim astăzi, nu aş zice şi eu în ultimul rând al naţiunilor, dar sub acuzaţiuni pe care această vrednică naţiune nu le merită. Ea merită să fie administrată mai bine, şi sunt oameni care o pot administra mai bine.

Reforma agrară prost făcută, o administraţie care compromite ţara, acestea sunt lucruri care rămân din cele ce s-au spus aici. Evident, se va răspunde din partea d-lui raportor şi din partea băncii ministeriale. Cine se

https://biblioteca-digitala.ro

gândeşte un moment să pue la îndoială talentul şi autoritatea acelora care vor vorbi în numele băncii ministeriale? Veţi izbuti să dregeţi inima aderenţilor d-voastre, veţi izbuti să aruncaţi adversarilor, care v-au lovit foarte adeseori pe nedrept, nedreptăţi cu care să vă răzbunaţi pentru nedreptăţile pe care le-aţi suferit; dar faptele, acelea nu se pot clinti. Spuse bine sau rău, spuse interesat sau dezinteresat, spuse cu talent sau fără talent, ele sunt pietre grele care au căzut la fund şi nu jucându-vă cu retorica la suprafaţa apelor, linciuridu-vă la nivelul de deasupra al râului, veţi izbuti a scoate piatra grea, plumbul imposibil de clătinat, care a căzut acolo la fund şi care rămâne pentru istorie. Rămâne cu tot ce s-a pierdut în aceşti - nu zic numai doi ani de zile, şi pe guvernul Averescu îl pun alături - cu ce s-a pierdut de la întemeierea României Mari şi până acum.

Ba număr în parte pe acel guvern pe care de la preşedinţia Camerei l-am susţinut. Dar nu-l acuz de aceia pentru care acuz pe celelalte două regimuri, ci-l acuz pentru un lucru, pe care l-am spus şi atunci, când eram lângă dânsul. Să ne grăbim să facem, să nu pierdem vremea în comisiuni şi în certe interioare, să mai lăsăm deoparte chestia dacă fratele Goga sau fratele Maniu izbuteşte să puie stăpânire pe Ardeal, ci, înainte de toate, să facem opera pozitivă de care naţiunea aceasta are nevoie, şi această operă pozitivă nu s-a făcut nicăieri.

D. Al. Vaida Voevod: În trei luni de zile?

D. N. Iorga: D-le Vaida, d-tale îţi răspund. Îţi aduci aminte de o cuvântare a mea de care te-ai supărat şi atunci? Ţi-am spus: d-le preşedinte al Consiliului, hai să facem împreună o prostie, dar, să facem ceva! (*Ilaritate. Aplauze).*

D-ta ai vrut să faci un lucru mai bun...

D-lor, în orice domeniu al vieţii noastre ar căuta cineva, va găsi acelaşi lucru. Nu s-au răscolit alte domenii ale vieţii naţionale, dar oricare din ele ar fi răscolit s-ar ajunge exact la acelaşi rezultat, adică: o naţiune vrednică prin puterile ei, prin inteligenţa ei, având o misiune hotărâtoare, în cea mai mare parte măcar a vieţii ei istorice, şi naţiunea aceasta a fost ţinută în loc, cu toate forţele ei de viaţă, de incapacitate de iniţiativă, de incapacitate de lucru solidar, de incapacitate de creaţiune. Nu s-a creat nimic în ţara aceasta de la întemeierea României Mari. Am lichidat doar păcatele trecutului, nu s-a făcut operă pozitivă a viitorului.

Acesta este păcatul mare de pe urma căruia suferim cu toţii. Şi atunci vine întrebarea: mă rog, dar păcatul acesta ce cauză să aibă? Dacă întreabă cineva opoziţia noastră mai nervoasă, neiertătoare, ea e gata să răspundă dacă pleacă guvernul liberal, dacă vine alt guvern, îndată lucrurile se dreg. Şi atunci, precum d-voastră înfăţişaţi o serie de reforme pe care voiţi să le

https://biblioteca-digitala.ro

adăugiţi la reformele făcute înainte, o serie de proiecte de legi care vor fi prezentate înaintea Corpurilor legiuitoare care le vor vota, tot aşa din partea cealaltă se spune: noi avem alte reforme, mai bune decât ale d-voastre, noi putem să înfăţişăm proiecte de legi superioare celora ale d-voastre, d-voastre voiţi să faceţi fericirea neamului românesc cu un număr de cutiuţe în care prindeţi abstracţiuni, noi avem altă mobilă, alte cutiuţe, în care se găsesc abstracţiuni tot aşa de zadarnice cum este abstracţiunea d-voastre, dar care promit naţiunii române că i-ar face mai repede fericirea.

Aici ajung la miezul chestiunii. Evident, nu e părerea d-voastre dar este credinţa mea. În această credinţă am trăit toată viaţa, prin această credinţă numai am trăit, cu această credinţă am citit, am învăţat şi am întărit această credinţă şi dacă am spus un cuvânt cuiva, s-a simţit în cuvântul acesta efectul acestei credinţe. Să-mi ajute Dumnezeu să nu-mi isprăvesc viaţa decât păstrând cu îndărătnicie această credinţă! Societatea nu se reformează prin forme. Societatea se reformează prin suflet. (*Aplauze prelungite.*)

Ceea ce lipseşte naţiunii acesteia este azi sufletul.

N-am avut pe deplin şi am avut ca instinct în clasele superioare, n-am avut ca o conştiinţă în clasele superioare, nici sufletul care trebuia ca să se ajungă, unde am ajuns fără să lăsăm în adâncul pământului cei 800.000 de morţi, care au murit acuzându-ne pentru nepregătire, pentru neprevederea noastră. N-au murit liniştiţi, cum moare cineva ştiind că ţara lui a făcut totul pentru dânsul şi că el piere numai prin fatalitate; a murit blestemând nepregătirea şi neprevederea aceasta care a făcut din ei nişte mucenici inutili ai unei cauze care putea să biruiască, lăsându-i vii, ca să sprijine ţara în viitor.

Da, sufletul acestei ţări trebuie creat şi dacă acest suflet s-ar crea, cum s-ar schimba toate lucrurile! Şi s-ar putea, s-o spun de la început, s-ar putea crea.

Naţia îl are în adânc, el creşte ca nemulţumire, ferească Dumnezeu să nu crească şi ca revoltă, dar creşte în adâncul acestei naţii. Naţia doreşte să facă ceva, şi în loc să găsească în clasele conducătoare, unite în punctele cardinale ale politicei naţionale, în loc să găsească în ei pe adevăraţii îndreptători şi pe adevăraţii călăuzi, găseşte pe aceia care o înăbuşe în formele acestea zadarnice ale unor prefaceri de legi, care, când se execută, se prefac în abuzuri. În abuzuri! Forma seacă sus, la capăt, jos, abuzul neruşinat, forma occidentală deasupra, fanariotismul cel vechi la capăt.

Dar bine, d-lor, statul acesta român n-a elaborat o cultură de lux, o cultură de trufie, cum se întâmplă în alte ţări.

Uite, Rusia şi-a fabricat în mare parte o admirabilă cultură de suprafaţă. Uite, Ungaria s-a înfăţişat lumii în mare parte printr-o cultură oficială, pentru care a pus banii statului şi care nu vine din vitalitatea însăşi a naţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

Statele acestea pot trăi în afară de cultura elaboratoare şi îmbogăţitoare a sufletului naţional. Nu este aşa cu poporul românesc. Toate actele importante din viaţa noastră pleacă dintr-o elaboraţie culturală. În zadar vă veţi zbate toţi pe rând, toate partidele care nu veţi înţelege acest lucru, veţi cădea unii după alţii, veţi cădea sub aceiaşi acuzaţiune, veţi cădea înaintea aceloraşi adevăruri fatale.

Moştenitorul va pleca cu aceiaşi încredere şi va cădea cu aceiaşi disperare că nu s-a putut apropia de idealul său. Nu pe latura materială puteţi să apucaţi refacerea statului român, ci pe latura cea adâncă, intimă; prin sfântul suflet al acestei naţii o puteţi ridica. (*Aplauze unanime).*

Toată viaţa noastră naţională este numai elaborări de cultură şi apoi realizări politice; elaborare de cultură întâi, realizarea politică pe urmă; însă şi realizarea politică ţinându-se numai prin forţa culturală care se găseşte în ea. Credeţi d-voastre că întemeierea statului român s-a făcut cu un fel de decret, prin voinţa personală a unui om politic? Credeţi d-voastre că din cele două ţări, Moldova şi Muntenia, s-a format România dintre Carpaţi şi Dunăre prin ideile extraordinare ale unor fruntaşi în ordinea politică? Credeţi d-voastre că marele act al unirii celei mai mari părţi dintre români este produsul geniului unuia sau geniului altuia?

Dar, ferească Dumnezeu! înainte de toate a fost acea adâncă transformare a sufletului naţiei, acea ridicare tot mai viguroasă a acestui suflet, acea pretenţie de a înfăptui, imperioasă, cu neputinţă de înlăturat, pe care o prezintă tuturor membrilor unei generaţiuni starea sufletească a acestei generaţii.

Şi dacă d-voastre aţi încerca aşa, aţi avea, fără îndoială, o altă Românie. Gândiţi-vă d-voastre că, dacă reforma aceasta agrară s-ar fi făcut nu printr-un Minister, un Parlament şi nişte birouri, dacă în adevăr oamenii trăiţi în mijlocul acelor ţărani s-ar fi apropiat de dânşii aşa cum ţăranii doresc să li se vorbească, aşa cum se înţeleg aşa de repede cu noi, dacă, în loc să înfăţişaţi de o parte teorii de liberalism răsuflat, de altă parte alte teorii, în care să-mi permite-ţi să va spun, să nu credeţi, pentru că vă veţi convinge d-voastre singuri în scurtă vreme câtă valoare au teoriile acestea nemţeşti de import, dacă ne-am apropia cu suflet românesc înălţat prin cultură de sufletul cel românesc fără cultură de şcoală, dar capabil de a înţelege orice, dacă actul acesta de împroprietărire ar fi ieşit dintr-o comuniune de suflet, ar fi fost abuzurile de care ne plângem, ar fi fost starea de haos în care ne zbatem, ar fi fost primejdiile care răsar în viitor? Nu.

În domeniul administrativ, dacă în loc să visăm la descentralizarea formală, ne-am gândi la viaţa noastră trecută, care era o largă descentralizare

https://biblioteca-digitala.ro

de adevăraţi cetăţeni stăpâni fiecare acasă la el, dacă am rupe vorbele acestea zadarnice, străine: de Ardeal, Basarabia, Bucovina, care nu vin de la noi, şi, în schimb, am da oricărui grup din societatea românească mijlocul de a se gospodări de sine, dacă am pregăti pe oamenii de la centru prin activitatea aceasta din fiecare localitate, dacă am restabili acea viaţă care până la legislaţiunea zadarnică de la 1848 înainte a fost viaţa unei naţiuni întregi, nu am avea noi altă administraţie decât administraţia de împrumut, decât plagiatul acesta al unui liberalism occidental care nici în Occident nu valorează aşa de mult pe cum credem noi?

Iată d. ministru al Instrucţiei, în momentul acesta, clădeşte şcoli şi face apel la un fenomen sufletesc foarte interesant.

Puteai foarte bine, d-le ministru, ca de acolo de la minister, să-ţi aduni inspectorii - sunt prea mulţi, să-ţi aduni inspectorii d-tale şi fiecare e numerotat şi fiecare hârtie care iese de la dânsul e numerotată, dar Dumnezeu ştie câte prostii se pot cuprinde cu toţi inspectorii şi clădăria de hârtie care se închide în saltare, la care nici un istoric nu se va uita ca să constate ordinea perfectă a birourilor d-tale.

Dar, în loc să te adresezi Camerei şi să ceri un credit, în loc să discuţi cu inspectorii cum să împarţi acest credit, în loc să te rogi de d. ministru de Finanţe, care este gospodarul cel mare al unor venituri a căror situaţiuni îmi este permis, am uitat s-o spun, îmi e permis să spun, n-o găsesc nici aşa de fără remediu cum o găsesc alţii, dar nici aşa de înfloritoare cum o găsiţi d-voastră, dacă, în loc să se adreseze la dumneata, care ai sistemul d-tale de a ridică leul, şi retrăgând ordonanţele d-sale în materie comercială, lasă acum, în locul constrângerii absurde un haos mai absurd decât constrângerea pe care o înlocuieşte, căci aceasta e actuala schimbare de sistem, dumneata n-ai făcut aşa. Dumneata, ca un profesor, să zicem bătrân, suntem de o vârstă aproape, ca un profesor bătrân, te-ai gândit: şcoala aceasta eu nu o fac pentru d-nii de la birou ca să-i puie un număr de ordine, eu o fac pentru săteanul de acolo şi pentru aceasta te-ai dus la el şi l-ai întrebat: omule, vrei şcoală? Ce ţi-a răspuns? Dau orice, numai să ştiu că iese ceva bun. Şi a dat omul banii lui. D-ta pretutindeni ai pus cărămidă peste cărămidă, ai aşternut tencuiala după acelaşi sistem care este sistemul din Bucureşti, şi ai făcut un lucru bun. Dar v-a reprodus d. Ţoni o vorbă cu înţeles: dumneata faci clădire dar să nu fie ca mormintele văruite pe dinafară, din Scriptură, unde înăuntru se găseşte praf de trup de om uscat.

Bine este să ai şcoală de cărămidă, dar mai bine este să ai suflete de pus în şcoală, fie şi făcută din lemn.

https://biblioteca-digitala.ro

Când a venit Lazăr aci la noi, s-a aşezat, cum ştie toată lumea, în nişte cocioabe, unde stătuse un caretaş neamţ. În acele cocioabe neîncălzite s-a făcut suflet pentru o naţiune întreagă. O naţiune întreagă s-a regenerat mai mult decât dacă s-ar fi făcut în mii de şcoli de cărămidă de cel mai frumos stil în tot cuprinsul ţării.

Dumneata ţi-ai făcut partea dumitale, dar e întrebarea dacă partea aceasta e suficientă, şi dumneata ştii, dacă pleci urechea puţin la viaţa sufletească a poporului din care tineretul îţi e încredinţat, dumneata ştii că în aceste şcoli frumoase sufletul trebuitor nu este încă, şi acest suflet trebuie grăbit, căci noi intrăm în curând pe mâna tineretului fără pregătire sufletească, care când va avea România Mare în mână, să ne temem pentru moştenirea pe care le-o lăsăm.

Dumneata ştii câtă zădărnicie pedagogică se găseşte în şcolile de jos, dumneata ştii că cu treptele formale nu se ajunge niciodată la fericirea unei naţiuni. Nu cu pedagogie nemţească fosilă se creează spiritul românesc luptător de mâine. Dumneata ştii că este o şcoală secundară, care, ori de se află la oraşe, ori dincolo, la ţară, cu profesorii, cu manualele, cu practica didactică ce se întrebuinţează astăzi, nu creează sufletul energic şi solidar al generaţiei de mâine, care va trebui să lupte pe toate fronturile ca să păstreze ceea ce generaţia de astăzi îi va fi dat. Şi dacă dumneata ridici universităţilor palate, şi bine faci, întâlneşti acolo idei rătăcite pornite din sentimente bune, şi nimic nu este mai grozav decât credinţa onestă pusă în serviciul unui crez strecurat din interese ipocrite, care vor ca acestor interese să li se jertfească tineretul universitar de mâine.

Iată care e situaţia morală a învăţământului la noi: şcolile primare străine de viaţa, care doar lasă cu anumite forme greoaie pe acel care şi-a mâncat în ele câţiva ani din tinereţe; un liceu care cultivă pretenţia; o Universitate în care se bat cap în cap toate tendinţele, în care cea mai mare parte din profesori nu-şi întind mâna, pentru că între unii şi alţii se găsesc elemente de ambiţiuni politice pe care toată lumea le scormoneşte, până şi acolo în Universitate, unde inteligenţele trebuie să se înfrăţească, ca să fie suflet fecund pentru ascultătorii lor.

S-a vorbit de politica externă. Iată un deputat care a spus că Serbia nu va merge în război „alături de noi", că cehoslovacii n-au o prietenie adevărată pentru noi. Şi atunci e dezastruos, căci nu ştim cu cine ne vom putea apăra, împotriva revanşei ungureşti care se pregăteşte. Ni s-a vorbit că legătura cu Polonia nu are nici o valoare fiindcă, vezi, cutare bărbat politic al Poloniei a spus că polonii sunt aliaţi pe care nu se poate conta, că ei nu vor merge cu noi împotriva ruşilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Acum în aceste critice, să-mi daţi voie, este numai o parte de adevăr. Nici un popor care se respectă nu îngăduie ca statul în care trăieşte să-şi pună iscălitura pe un tratat, fără ca acest tratat să reprezinte o garanţie de colaborare. Ar fi în adevăr să se rupă toate legăturile internaţionale, dacă iscăliturile acestea ar fi o zădărnicie. Şi te întrebi: pe ce te poţi întemeia pe altceva, decât pe aceste tratate? Dar nu este mai puţin adevărat că şi aici lipseşte un element, nu din vina d-voastră, d-le ministru, ci din vina sistemului; lipseşte acelaşi element al sufletului. Şi vă voi da imediat, nu numai formula greşelei, dar şi exemplul cum se poate îndrepta.

Noi nu ne cunoaştem cu aliaţii noştri. Câţi profesori sârbi au venit să vorbească la Universităţile noastre? Câţi reprezentanţi ai intelectualităţii româneşti s-au dus să vorbească la Universitatea din Belgrad? E curat o întâmplare că eu am putut să ţin un ciclu de conferinţe la Universitatea din Praga, chemat, fără nici un fel de îndemn din partea oficialităţii româneşti. Să nu te superi, prietene ministru al Instrucţiunii Publice, dar aşa este: Universitatea din Praga m-a invitat personal acolo şi o să mă mai invite probabil şi în Polonia, dat tot aşa, fără o acţiune a statului român. S-au arătat de la Praga doritori să vorbească aici? N-a venit nimenea.

S-a spus că alianţa cu Franţa nu însemnează lucru mare. Eu cred că însemnează cel mai mare lucru! Dar altfel ar fi fost legătura dintre noi şi Franţa, când ar fi un schimb de suflet, măcar ca în epoca romantică, în care noi am primit larg spiritul francez adevărat în tot ce avea el mai bun, şi cea mai mare parte din elementele vii ale tineretului nostru au trăit în acea epocă în Franţa şi i-au dat noţiunea exactă a societăţii româneşti. Avem o şcoală românească acolo, cu un biet buget care nu se ridică la un milion de lei, avem o biată şcoală care se ţine cu cerşitul, şi eu, directorul ei, cum mă ţin, spunea un binevoitor în cuvântarea sa, numai din subvenţii. Evident cerşesc pentru scopurile culturale cărora mi-am jertfit viaţa întreagă, şi cer de la oricine, şi voi veni şi la dumneata, d-le ministru, să-mi dai 30.000 lei, şi pas să nu mi le dai. (*Ilaritate*).

Dar care sunt relaţiunile adevărate dintre noi şi francezi? Cum ne simţim noi bătăile inimii, ceea ce e absolut necesar şi în legăturile de politică externă?

Dar veţi zice: sunt visuri de ale dumitale şi nu se poate. Ba se poate. Iată Cehoslovacia, ţară nouă. Nu am văzut în viaţa mea o maşină mai perfectă de ordine, sub raportul material, cum este statul ceho-slovac. În această privinţă, biruie state mai vechi. Poate fi comparaţie între organizaţiunea statului cehoslovac şi organizaţiunea statului, să zicem, francez sau statului italian şi biruie.

Dar de ce merge maşina aceasta aşa de bine? Prin forme şi reforme?

https://biblioteca-digitala.ro

Nu, merge prin altceva, merge prin conştiinţa culturală a unui popor întreg, prin cultura care este şi a celui din urmă om. Ce am făcut noi însă pentru cultura poporului român? Nu este cehoslovac, şi cei dintre d-voastre care, întorcându-vă din Danemarca, aţi fost acolo, o ştiţi, nu există socialist, nu există comunist care să nu se simtă legat de orice alt om în ce priveşte principiile fundamentale, de oricare membru oricât de bogat şi mândru al naţiunii lor, în ce priveşte prestigiul acestei naţiuni. Şi această maşină merge prin forme bine ordonate, dar cu acel suflet fără care formele toate nu însemnează nimic. Ce fac cehoslovacii în materie politică externă? Ei fac panslavism. Fără îndoială. Panslavismul poate să fie şi neplăcut, şi ar putea să fie şi ameninţător pentru noi. Depinde de felul cum ne comportăm noi: lucrurile pe care nu le putem schimba le lăsăm, dar ne putem schimba pe noi aşa fel încât să nu ne fie teamă de lucrurile care nu se pot schimba. Lucrurile altuia nu sunt în mâna d-tale. Poporul d-tale e în mâna d-tale şi nimeni nu te va acuza de ceea ce vine din afară, unde nu poţi schimba, ci te va acuza de ceea ce nu ai putut scoate din bogăţia morală a poporului d-voastră. Ce fac oamenii aceştia? Ei strâng în jurul culturii cehoslovace toate elementele slave de pretutindeni. Astăzi Cehoslovacia este în fruntea culturii unei rase întregi şi măsuri dibace atrag către dânsa cultura sârbească, atrag, mult mai strâns, cultura croată, care în loc să meargă către Belgrad, din cauza unui antagonism cunoscut, merge către Praga. Toată Rusia, ţaristă, constituţională, sovietică, îşi are sufletul ei la Praga, unde două Universităţi funcţionează pentru ruşi: fiindcă s-a văzut că ruşii se mănâncă între ei, Cehoslovacia le-a spus: vă mâncaţi, vă facem pentru fiecare câte o Universitate. Astfel s-a ajuns la ce arată şi acea admirabilă gazetă „Prager Presse", care, număr de număr, e un buletin al întregii mişcări culturale a lumii slave.

Admit însă că alianţa cu Iugoslavia şi cu Cehoslovacia poate să fie un lucru de oportunitate, dată fiind numai primejdia ungurească. Admit că alianţa cu Polonia este viabilă numai într-o anumită ecuaţiune. Dar trebuie să ţinem seamă şi de altceva: când toţi fac politică de rasă, şi noi trebuie să facem politica noastră de rasă. Când Cehoslovacia strânge în jurul ei pe toţi slavii, când toate elementele germane din toată lumea, până la saşii din Ardeal şi şvabii din Banat, tremură cu toţii de mânie de câte ori Germania primeşte o lovitură în Ruhr. *(Întreruperi)*. Aceasta nouă nu ne place, d-le Brandsch. Dar nu voim să atingem sufletul d-voastră, şi este clar că el vibrează în durere şi bucurie cu poporul d-voastră până la capătul lumii. Toate elementele germane sunt legate printr-o conştiinţa de rasă. Cum am fixat noi rostul nostru în cultura latină? Care e legătura noastră cu Italia nouă a lui Mussolini, care doreşte un contact sufletesc? Credeţi că ajunge textul unui tratat şi iscălitura pusă pe acest tratat, ca să avem acea comunitate morală care singură face din mai mulţi aliaţi o singură armată, şi dacă este vorba ca aliaţii

https://biblioteca-digitala.ro

să fie numai elemente materiale, neunite prin suflet, în loc să se ajute, se încurcă. Numai atunci aliaţii reprezintă o realitate, când acelaşi suflet şi aceeaşi conştiinţă a aceluiaşi ideal îi încălzeşte pe toţi.

Iată problema aceasta a minorităţilor, şi ne încurcăm de dânsa în fiecare moment. Nu te supăra, d-le ministru de Instrucţie, nu o spun aici ca să fac plăcere d-lui Brandsch, ci-mi spun numai opinia mea. Ai făcut o reglementare şcolară, inspectorii ardeleni te-au convins, d-ta i-ai crezut. Ai prins statul român într-o acţiune şi îţi vine greu să le dai înapoi şi ceilalţi fac mult din partea lor, tot ce se poate pentru a învenina această situaţie. Se strâng 40.000 de iscălituri de femei maghiare, se traduce petiţia lor în englezeşte, se prezintă reginei la Sinaia şi, natural, regina răspunde în englezeşte că toate aceste persoane sunt foarte plăcute, trecând pe lângă însuşi cuprinsul petiţiei. Şi vine d. Şandor Iosef aici, mi s-a spus dar nu-mi vine să cred, pentru că d-nealui este un om inteligent, încercând să îmbrace în costum de honvez pe tata nostru Traian cel bătrân. (*Ilaritate*). Şi vorbeşte în numele statului maghiar ca şi cum d-sa ar avea delegaţiune din partea lui şi zice: „noi" şi "voi", foarte urâtă caracterizarea aceasta cu „noi" şi „voi" şi în alt domeniu decât al d-lui Şandor Iosef. Toate acestea servesc, desigur, ca să învenineze chestiunea.

Eu, ştiţi, am un alt punct de vedere: de persoana mea, nu sunt de loc mândru, dar de naţiunea mea, peste măsură. Nu tai un om pentru ceea ce mi-a spus mie, din foarte multe motive, între care şi acela că mi-a spus altceva înainte şi că va veni vremea să spuie altădată ceea ce spusese în acele vremuri. În ce priveşte persoana mea, atacurile nu au nici o importanţă; dar eu, pentru naţia mea, omor omul, îl omor fără părere de rău. (*Aplauze*). Şi mândru fiind de dânsa, eu zic aşa: ceea ce are naţia mea mai scump e sufletul ei, şi sufletul meu nu-l dau cu de a sila nimănui. Să vie el să se roage de mine, să se împărtăşească de dânsul dacă vrea, iar dacă nu, să rămâie cu sufletul lui. Dar să mă duc eu, rugându-mă, milogindu-mă ori impunându-i să primească sufletul naţiei româneşti?! Dar ce suntem noi, o minoritate, ca ungurii de odinioară, care se puteau ţinea numai cu un astfel de cerşit şi cu o astfel de impunere? O zdravănă naţie, de atâtea milioane, oţelită în două mii de ani de luptă, are ea nevoie de sufletul cine ştie cărui ungur sau evreu unguresc din Maramureş ori din altă parte ca să se roage de dânsul, ori să-i impuie prin regulament să fie altfel? (*Aplause*). Închipuiţi-vă d-voastră un preot creştin, ieşind cu potirul înaintea păgânilor şi îngenuchind înaintea lor ca să binevoiască a primi împărtăşania de la dânsul. El aşteaptă la uşa altarului pe cel ce are într-adevăr aceeaşi credinţă ca să vie să se împărtăşească din ea. (*Aplauze*).

Veţi zice că numai astfel ne putem apropia naţionalităţile. Aici e greşeala d-voastre. Se pot câştiga altfel naţionalităţile, şi d. Brandsch e aici şi

https://biblioteca-digitala.ro

mă va înţelege, a învăţat bine românește şi mă poate urma, deşi n-aţi trecut prin nici un regulament şcolar şi n-aţi fost înscris la vreo şcoală primară românească, ci a învăţat, fiindcă, cetăţean în acest stat, şi-a dat seama că această limbă îi este utilă şi fiindcă i-a spus, cutare sau cutare, care o cunoaşte mai bine, că e şi frumoasă, şi a avut curiozitatea să ne cunoască şi literatura. Nu e aşa? Dacă în loc să se recurgă la măsurile acestea de impunere, din care nu se strecoară nimic real şi nimic necorupt în sufletul omului, pentru că nimic nu se urăşte mai mult decât lucrul pe care nu ai vrut să-l înveţi şi a trebuit să-l înveţi cu de-a-sila, vi-o spun din experienţa mea personală: eu, când văd un matematician, mă refugiez în celălalt colţ al odăii. De ce? nu era în firea mea să învăţ matematica, dar am fost silit opt ani de zile s-o învăţ; ei bine, am un necaz, pe care nu-l pot birui, împotriva acestei specialităţi! (*Ilaritate*). Dacă în loc de aceasta, am fi făcut din cultura noastră, jertfindu-i fără cruţare, până în fund, milioanele statului român, dacă am fi făcut din ea un lucru impunător, care să atragă pe toţi, de pretutindeni, ei ar fi venit, nu fiindcă îi chemam noi, ci pentru că această cultură străină luceşte. Dacă am fi ştiut pe această cultură s-o transformăm după condiţiunile noi ale României Mari, s-o facem aşa încât cu buze râvnitoare s-o ceară fiecare element naţional neromânesc, fiindcă ar recunoaşte în această cultură şi părticica venită din sufletul său, atunci fără îndoială am ajunge la o altă rezolvare a problemei naţionalităţilor. Am fi colaborat cu toţii la aceeaşi operă materială, fiindcă am fi comunicat cu toţii în acelaşi potir de viaţă morală. Aici este soluţia chestiunii naţionalităţilor în România.

Şi mai e ceva: câtă vreme ne-om ţinea de operaţiuni de bancă şi vom face sucursale ale Băncii Româneşti, ale Băncii Blank sau care alta voiţi, în toate colţurile pământului românesc, şi vom înţelege viaţa economică ca un lucru pur bancar, câtă vreme nu vom înţelege că în România Mare trebuie să trezim toate energiile şi să le unim sub conducerea statului şi să le aruncăm la asalt, pentru ca aici să facem ceea ce pot toate forţele omeneşti cuprinse în hotarul acestui regat, nu ne vom apropia naţionalităţile. Pe naţionalităţi să le aruncăm până şi în viaţa noastră administrativă şi să le prindem într-un avânt economic în care se vor uni toate voinţele şi se vor topi toate duşmăniile. Aceasta este soluţia. Dar va zice cineva: soluţia aceasta cine s-o aducă la îndeplinire? Unii din d-voastre ar zice: d-ta, fiindcă d-ta eşti profesor universitar şi ai scris istoria culturii româneşti. Nu, d-lor, nu! Văd prea mare şi prea grea această sarcină ca să cred că se poate îndeplini de un om de o sută de ori mai înzestrat decât mine şi cu mult mai simpatic şi capabil de a strânge mult mai mulţi oameni decât aceşti bieţi tovarăşi ai mei, care au sacrificat o viaţa întreagă de sărăcie şi de muncă - şi râdeţi de dânşii *(protestări)* - trecându-le înaintea ochilor toate ispitele şi au rămas lângă prietenul lor

https://biblioteca-digitala.ro

bătrân şi vom pieri împreună, ori împreună vom rămânea cu toţii la colţul acesta de credinţă morală, care este legătura dintre noi. Nu-mi trece prin minte să mă înfăţişez candidat pentru recomandările d-tale, d-le prim-ministru, sau pentru hazardurile unei succesiuni. Nu! Dar credinţa aceasta a mea rămâne nezguduită: nu veţi putea face nici cu alcătuirea d-voastre, nici cu metodele d-voastre, nici unii, nici alţii, nimic pentru a îndrepta această ţară şi iată de ce.

Noi am avut idealiştii nobili, idealişti înaintea amintirii cărora putem cădea în genunchi cu toţii. Uite, cum au fost ideologii germani care au creat Reich-ul pe care-l distrug acum, cine? Este un exemplu bun şi pentru noi, îl distrug marii capitalişti, îl distrug cavalerii industriei, îl distrug eroii băncilor. Nu ei au întemeiat Reich-ul; Reich-ul l-au întemeiat oamenii de cultură; au muncit un secol întreg să-l întemeieze şi îndată ce a intrat pe mâna celor din cancelarie şi de la ghişeturi a ajuns Reich-ul unde a ajuns acum. Şi noi am avut marea noastră operă romantică. O generaţie întreagă, nobilă, a luptat pentru înfăptuirea unui crez şi pe urmă a venit un moment când trei drumuri se deschideau: un drum era încă legat de tradiţie, drumul da care cu tot oportunismul anilor săi de bătrâneţe, nu s-a despărţit complet niciodată părintele d-tale (*adresându-se d-lui prim-ministru*), şi acţiunea lui a fost mai puternică pentru ţară decât ideologia nepractică a cuiva a cărui figură nu caut s-o scad câtuşi de puţin, a lui Rosetti.

Nu este bine să se închidă cineva în turnul de fildeş al unor credinţe de metafizică politică, cum nu este bine nici să-şi lepede cineva toate amintirile din tinereţe, toate tradiţiile de poezie luptătoare, pentru ca să se înfunde în contingentele de multe ori urâte ale vieţii practice.

Dar au mai fost alte două direcţii, o direcţie pe care o reprezenta foarte energic, foarte harnic, tatăl actualului nostru primar, - ca să întrebuinţez şi eu termenul, fiindcă, deoarece n-o să fie nici odată alegeri comunale şi dumnealui este în loc de primar, primar să-i zicem, a fost direcţia reprezentată de Costinescu: se creăm în ţara aceasta printr-o activitate industrială fabrici, ori de trebuie, ori de nu trebuie, ori de viu în rândul întâi, ori de vin în rândul de pe urmă. Poate că trebuia industrie agricolă?

D-ta faci fabrică de ciment, fabrică de cuie, în sfârşit ce-ţi vine la îndemână, ce este mai rentabil după calculele d-tale, nu după nevoile ţării. Să întemeiem o industrie! Dacă ar fi biruit curentul ideologilor, am avea o rezervă pentru sufletul nostru de acum, dacă ar fi biruit curentul acesta al avântului industrial şi comercial creator, fabricile lui Costinescu trăiesc cu toate criticile şi până în momentul de faţă, cu toţii s-ar fi luat după dânsul şi am avea încă o energie care ar putea strânge societatea noastră de astăzi la

https://biblioteca-digitala.ro

altă colaborare decât la colaborarea cu speculanţii din toate părţile lumii, care aleargă aici ca la un cadavru şi rup dintr-însul cât vor. Căci aceasta este situaţiunea României de astăzi. Capitala aceasta este locul de adunătură al pungaşilor internaţionali de pretutindeni (*aplauze unanime*) care înjosesc viaţa naţiunii noastre şi nu are cine-i stăpâni. Câteva sute de decrete de expulzare ar curăţa pe jumătate oraşul acesta de traficul care a fost ruşinea ultimilor ani. (*Aplauze puternice).*

A intervenit însă o a treia direcţie. Un ideolog care a isprăvit prin a fi un financiar, Carada, a biruit Partidul Liberal, a lăsat tradiţia lui Rosetti şi Brătianu, n-a intrat în lupta economică pe care o inaugurase Costinescu, şi a intrat în direcţia aceasta a calculelor de bancă, a acelor speculaţiuni care îmbogăţesc pe oameni, dar pot sărăci o ţară, fiindcă nimic nu sărăceşte mai mult decât, firește, îngrămădirea paraziţilor asupra unei averi, care ea însăşi nu creşte ci scade în măsura numărului paraziţilor care se aruncă asupra prăzii.

Nu am avut o burghezie, ca partidele liberale din Apus. Când liberalismul francez a apărut, a avut admirabila burghezie care făcuse revoluţia de la 1789. Pretutindeni unde liberalismul a fost spornic, el s-a rezemat pe o clasă veche, cu tradiţii de mai multe generaţiuni, profund onestă. Dacă Franţa e azi ceea ce este, nu e din cauza ducilor şi marchizilor, şi nu din cauza intelectualilor săi, ba adaug, nu este atât nici din cauza ţăranilor, care s-au luptat totuşi în tranşee cu un eroism fără pereche, apărând pământul naţional, ci din cauza micei burghezii, acela este temeiul Franţei, în el trăieşte şi economia din momentele obicinuite şi hotărârea de a sacrifica toată economia mai multor generaţii, în momentul când întrebarea existenţei şi onoarei patriei se pune înaintea tuturor. D-voastră aţi voit să faceţi un liberalism fără burghezie, şi atunci aţi creat o burghezie din cine s-a prezentat, aţi creat o burghezie de speculanţi naţionali, la care s-au adăugat elemente internaţionale. Şi aţi creat o viaţă politică corespunzând acestei burghezii care se numeşte politicianism.

Să strângi pe oameni, să-i ţii prin interese, să înăbuşi sufletul din ei, până ce sufletul acesta moare, să-i îndrepţi la asaltul puterii, pentru a exploata puterea şi când vei cădea, să întrebuinţezi toate armele pentru ca altul să nu poată lucra acolo unde dumneata lucrând nu ai izbutit şi ai căzut. Din materialism vine politicianismul, din afaceri vine „politica otrăvită". Şi atunci, de la d-voastră, cel mai mare partid, s-au învăţat toţi ceilalţi pe rând.

Partidul Conservator a pierit întâi ca partid boieresc, şi a înviat pe urmă ca partid de politicieni. Toţi avocaţii, toţi oamenii fără profesie, toţi proprietarii ruinaţi au intrat la conservatori. Ceea ce s-a numit Partid Conservator, nu a fost niciodată ceea ce sunt marile partide conservatoare din

https://biblioteca-digitala.ro

Apus, cum e partidul conservator englezesc, care e unul din temeiurile statului.

Cine nu a încăput la liberali, sau au fost nemulţumiţi la liberali, s-a dus dincolo.

D-voastră aveţi pe autorul Constituţiei, d. Dissescu, care a fost mai întâi liberal, a intrat apoi la conservatori, a stat o bucată de vreme, şi d-voastră l-aţi adoptat ca să vă facă Constituţia. E de ajuns să vă dau acest exemplu, ca să se vadă ce poate însemna la un om bine înzestrat dezastrul sufletesc pe care îl poate aducă politicianismul de ambiţie şi politicianismul de căpătuială.

Apoi Partidul Conservator, prin greşeala d-lui Marghiloman, s-a rupt în două. Erau doi şefi, unul fiind pentru politica cu Aliaţii, celălalt a trebuit să fie contra politicii cu aliaţii. Ce discutăm noi germanofilie şi antantofilie? Acestea sunt măşti. De fapt în acelaşi partid au fost alţi oameni care voiau să aibă aceeaşi situaţie. Era o problemă de politică internaţională: Patrie! onoare a patriei! Unii au luat-o într-o parte, deci, ceilalţi în alta, cum era natural. Şi atunci, când s-a văzut că biruie partea care era pentru Aliaţii, de la d. Marghiloman au plecat toţi aceia care voiau să se plaseze şi au trecut, fiind noi aci la Bucureşti, au trecut la răposatul Filipescu. Şi s-a creat un partid conservator, în care nimic nu era conservator. Ce era conservator? Câteva nume mari, şi caut să fac proporţia numelor mari. Credinţă conservatoare, teorie conservatoare? Astea sunt bune să se spuie la *Dacia*[1], cu care nu trebuie să se confunde Parlamentul. Se pot spune înaintea oamenilor care nu ştiu, dar noi care ştim... Pentru numele lui Dumnezeu, distincţia şi apucăturile conservatoare! Lorzii români, pentru numele lui Dumnezeu! (*Ilaritate*).

Şi atunci s-a creat, în împrejurările războiului, în jurul lui Take Ionescu, un partid care era naţional pentru că sprijinea cauza în mijlocul căreia era drapelul patriei. A murit Take Ionescu. Este evident că acei care erau în jurul lui au trebuit să caute, cum au căutat, un plasament în alt partid, care oferea posibilităţi electorale. Şi nu poate fi nimic mai natural decât asta. Iar ceilalţi, care rămăseseră în jurul d-lui Marghiloman, câtă vreme toată lumea se speria de conservatori, erau progresişti, iar acuma de o bucată de vreme, de când şi-a făcut Mussolini lovitura în Italia, şi a făcut Primo de Rivera lovitura în Spania - îi vom vedea urmarea. Şi se pregătesc lovituri de acestea, ale conservatorilor, şi aiurea, d-nii Troţki şi Lenin, după recomandaţia care ni s-a făcut, fiind gata şi ei să renege bolşevismul şi să îşi însuşească principiile de ordine, ce e mai natural decât ca d. Marghiloman să-şi aducă aminte că e conservator şi să nu vorbească de altceva decât de teoria şi de ideea conservatoare, menită a pune societatea românească zguduită pe nişte solide temelii de conservare? Şi aşa mai departe.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu vedeţi că e tot politicianismul un bal mascat? Un bal mascat în care sub mască este ambiţia şi interesul de a ajunge repede la o avere din care societatea aceasta îmbogăţită nu ştie măcar ce să facă. Pentru că, dacă aceşti îmbogăţiţi care sunt nu numai în urma războiului din afară, ci şi a războiului dinăuntru de mai multe decenii, dacă aceşti oameni ar fi dat din banii căpătaţi prin stat, de la stat şi contra intereselor statului, o mare civilizaţie naţională, nu ororile de case de pe calea Victoriei şi din jurul oraşului, nu cultura din străinătate, literatura copiată, tablourile de *salle-à-manger* /sufragerie/.... Aceasta înseamnă civilizaţia din ţara românească pe care au creat-o? Şi, la Iaşi, într-un anumit moment, o parte a conservatorismului, văzând că nu se poate aşeza în jurul lui Take Ionescu, a descoperit pe d. general Averescu, a creat eroul de legendă, care umblă în aeroplan, care se scoboară din aeroplan în tranşee şi mănâncă mămăligă cu soldaţii.

Pe bietul bătrân, un general onorabil, l-au luat, i-au pus în cap fel de fel de idei, care nu se potriveau cu posibilităţile lui umane şi politice, pe un autodidact foarte onorabil, l-au pus în contact cu cele mai grele probleme ale societăţii contimporane, şi au izbutit să dea mascarada aceasta, de pe urma căreia a rezultat o nouă serie de bănci, de directori de bănci şi de paraziţi ai băncilor care s-au chemat Partidul Poporului, ca o batjocură faţă de popor, care nebănuit, este o realitate morală pe care n-au avut-o toţi aceia care au întemeiat partidul.

Şi au venit cei din provinciile celelalte oameni cu sufletul curat.

D. Nistor era un cărturar, avea în Bucovina oarecari prieteni, care erau şi ai mei. Cum a dat în politicianismul român, imediat s-a îmbiat pe lângă el; întâi s-a ataşat liberalilor, apoi a colaborat cu ei, a mai colaborat şi cu noi, gata să colaboreze şi cu alţii, şi în sfârşit a isprăvit unde era natural să isprăvească. L-a prins materialismul politicianist, iar rezultatele le constată cu bucurie oamenii care râd în Bucovina de împărţirea unei ţări, în care 300.000 de români, cea mai mare parte săraci, necărturari, se găsesc înaintea unei mase străine înzestrate cu toate armele bogăţiei şi ale culturii, care râd de împărţirea acesteia a românilor în partide care se urăsc. Elementul străin de acolo jubilează de triumful discordiei introduse de politicianismul român.

„Partidele politice" din Bucovina, grupa aceea de băieţi care reprezintă cultura, acei câţiva oameni care ieşiseră din şcoli, acei câţiva ţărani de frunte aveau ei cu ce să dea trei, patru rânduri de factori care să guverneze rând pe rând, fiecare stricând opera înaintaşilor săi?

Dar uitaţi-vă în Basarabia, la tinerii aceştia care de multe ori se îndreaptă împotriva mea cu o ură care are o singură îndreptăţire: că este momentană, le trece până la sfârşitul şedinţei, la tinerii aceştia, adeseori

https://biblioteca-digitala.ro

talentaţi şi totdeauna cu o credinţă căci ei cred, sunt foarte preţioşi ca aliaţi; sunt foarte periculoşi ca inamici, fiindcă ei cred, cu o credinţă cum era cea din Rusia: să ardă casa, să omoare omul pentru lucrul pe care-l cred. Au venit la noi însă şi au găsit sub o formă foarte plăcută maselor ţărăneşti, o sumă de oameni, foşti liberali, foşti conservatori, bancheri, profesii libere, tot ce voiţi. S-au asociat cu ei la un moment dat, partidul unit şi-a făcut un program. N-a fost bun? Era numai un plan de program; cel adevărat va veni pe urmă. Şi cei buni se zbat în ideologii care nu sunt pornite din sufletul lor şi nu se potriveau cu necazurile lor.

Basarabenii sunt partea vie de acolo; ei rămân. Observaţi pe ceilalţi: jur împrejur, unii se retrag pe tăcute, alţii vin pe tăcute. Este câte unul ca, să mă ierte d. Simion Mehedinţi, care nu mai ştie din ce partid face parte. Uite aşa: vin, se duc, nu ştiu nici ei - ce să mai ştiţi d-voastră de ce. E o continuă fluctuaţie a politicianismului celui mai nou, care a prins şi sufletul acesta eroic al Basarabiei.

Dar cazul cel mai caracteristic, e cazul Partidului Naţional din Ardeal. Aici în Cameră s-au adus acestui partid acuzaţii grele. Eu totdeauna l-am apărat, afară poate în şedinţele din urmă, când nu aveam pe cine apăra. Poţi apăra pe cine este prezent, dar să mă duc la bufet, scuzaţi-mă, nu pot. Am apărat Partidul Naţional, de câte ori s-a atacat acea muncă vitează pentru poporul român, acea muncă spornică pentru unitatea naţională, care i se datoreşte lui fără îndoială. Se zice, de la o bucată de vreme, că dumnealor au fost acolo şi au tăcut, pe când alţii erau la Bucureşti şi vorbeau aşa şi aşa; iar la Paris şi mai aşa. La Bucureşti, fără îndoială, se putea vorbi altceva decât ce se putea vorbi în Ardeal pe timpul regimului de război al lui Tisza, la Paris se putea vorbi orice, temperatură plăcută, întreţinere după dorinţă, altceva decât să te găseşti în ghiarele balaurului, cum erau dumnealor.

D. Goga scrie cu mult talent, dar eu care cunosc puţin împrejurările de acolo nu cred cele spuse de d-sa că şefii Partidului Naţional şedeau închişi într-o odaie, iar poporul era afară. Poporul este ceva nesfârşit de respectabil, încât trebuie să-l servim totdeauna pe dânsul, iar nu să ne servim noi de el, căci el nu e de exploatat, ci de ajutat şi înălţat. Dar, d-lor, cel mai măreţ popor nu face nimic până ce şeful lui nu este în fruntea sa. Să fie el într-o odaie, dar poporul să ştie că în acea odaie sunt oameni care pot să-i dea direcţiune. Ei au făcut unirea Ardealului cu ţara mamă, lucru pentru care le îngăduim, nu numai greşelile pe care le-au făcut, dar greşelile care sunt sigur că sunt gata să le facă într-o proporţie geometrică. Au venit însă aici. Aici era o mişcare culturală idealistă. Dumnealor o cunosc şi nu o prea cunosc. Eu n-am primit niciodată până la război vizita d-lui Maniu, nu l-am văzut nici odată; pe d. Vaida l-am văzut odată, şi odată l-am întâlnit în tren; dumnealui zice că de

https://biblioteca-digitala.ro

trei ori, pe a treia am uitat-o. Trei este ceva. dar trebuia mai mult. Va să zică contact cu mişcarea aceasta culturală nu a fost. (*Întreruperi*). Părintele Lupaş, care e acolo, trebuie să ştie că ce spun eu e adevărat că Partidul Naţional nu a creat sufletul poporului din Ardeal, ci l-a creat mişcarea culturală în direcţiunea ei de aici din Regat.

D. I. Lupaş: Şi tradiţiunea ardelenească în aceeaşi măsură ca şi mişcarea de aci.

D. N. Iorga: Dacă nu aş fi scris istoria literaturii române, aş putea zice la fel; dar istorici suntem amândoi şi nu ne putem păcăli unul pe altul. S-a făcut Unirea. Unde a venit Partidul Naţional din Ardeal? Unde era masa pusă. Partidul Liberal era la guvern, au colaborat cu Partidul Liberal. A venit vremea să facă ceva mai mult, d. Maniu a descălecat la „Majestic". M-am dus să-i fac o vizită şi l-am întrebat ce vrea să facă. D-sa mi-a răspuns: vreau să prefac partidul meu regionalist în partid regnicolar, adică pentru toată ţara. Dar cum este „regnicolarul" acesta, ce atitudine pot să am eu faţă de „regnicolarul" d-voastră? Dumnealui că nu-şi închipuie aceasta imediat, şi am rămas acolo.

Pe de altă parte, alţi membri ai Partidului Naţional din Ardeal, cu d. Goga în frunte, mergeau alături de Take Ionescu şi cauza principală a slăbiciunii regimului Vaida a stat în lupta dintre cele două tabere ardelene care se mâncau aici continuu şi curajul d-lor, opoziţia liberală care făcea un tărăboi infernal - era o sută şi ceva - creştea în proporţia în care vedeau cum „fratele" Maniu se interesează de ce se întâmpla cu „fratele" Octavian Goga, care stătea nemulţumit şi pe care nu voia să-l piardă.

Politicianismul Partidului Naţional din Ardeal înainta cu paşi repezi. O parte, care înţelegea ca prin Take Ionescu sau prin generalul Averescu să ajungă la putere, iar ceilalţi care credeau că pot să „regnicolarizeze" (*ilaritate*) cea mai mare parte din oamenii politici şi să-i ţie în mână. Aceasta nu se putea. Vom fi noi amestecaţi într-o tristă istorie de suferinţă care a lăsat pecetia ei asupra unei părţi din boierimea noastră, pe care n-o ştiţi cât a fost de darnică, cât a fost de eroică şi în cele mai triste vremuri ale ei, ce a însemnat sufletul marilor luptători boieri pentru 1821, pentru 1848; va fi lăsat urme fanariotismul, levantinismul de care vorbiţi, dar noi avem aici nu numai creditul deschis prin toată credinţa noastră, prin tot sângele vărsat pentru această credinţă, dar avem siguranţa aceasta că din centrul istoric al unui popor se conduce acest popor. (*Aplauze*).

Colaborarea d-voastră, cum aţi fost, o primeşte oricine cu bucurie, cum primeşti colaborarea oricărui om care însemnează autoritate, care însemnează energie şi onestitate. Numai prin astfel de colaborări se poate pregăti sufletul moral al unei societăţi căreia acest suflet îi lipseşte şi de aici vin toate relele ei.

https://biblioteca-digitala.ro

D-voastre aţi crezut însă, la un moment dat, văzând că alţii nu se „regnicolarizează", să vă adresaţi rămăşiţei partidului lui Take Ionescu, care avea un singur avantaj, avantajul acela că se părea că nu cere nimic la început, ca să aibă totul, v-o prezic, la sfârşit. (*Aplauze).*

Şi aţi intrat în politicianismul român din Vechiul Regat şi credeţi că sunteţi numai până la piept în apele lui, dar în realitate v-a trecut peste urechi valul acestui politicianism. Şi prietenii pe care îi aveţi încă, pe care nu-i recunoaşteţi, doresc din adâncul sufletului lor să întâlnească în d-voastre nu „regnicolarismul" de împrumut ci vechiul d-voastră suflet simplu, fără saloane, fără lachei, fără automobile, fără pretenţiunea de cancelari şi guvernatori ai ţării româneşti. Aceasta o doreşte cineva care vă combate fiindcă vă iubeşte, pe când alţii, fără a vă iubi, vă întrebuinţează. (*Aplauze*).

Şi acum închei.

Problema am pus-o neted, soluţiunea o vedeţi cu toţii. Există posibilitatea de realizare a acestei soluţiuni prin partide?

Credeţi d-voastre în adevăr că generalul Averescu, aşezat copăcel de dumnealui (*arătând spre d. preşedinte al Consiliului care se găseşte pe banca ministerială), (ilaritate)*, credeţi d-voastre că generalul, aşezat în Scaun, ca un mitropolit defunct, pe care îl poartă cineva pe stradele din Bucureşti, credeţi d-voastre că d-sa, în starea în care se găseşte acum, când toate elementele oneste şi vii pe care şi pe acelea le iubim, şi avem încredere într-ânşii, când toţi tinerii aceia l-au părăsit, credeţi d-voastre că poate da un guvern de şase luni de zile? Şi credeţi d-voastre că din mâna unui astfel de om se va mai lua măcar ţara pe care o avem acum? Veţi lua o ţară pe care nimeni n-o mai poate îndrepta.

Şi astăzi suferiţi numai prin greşelile d-voastre, dar prin moştenirea blestemată ce a lăsat-o regimul pe care l-aţi instalat în 1920. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţionalist-Democrat).*

Şi cred dumnealor *(arătând spre Partidul Naţional*), că pot face alegeri cu tovarăşii d-lor din Vechiul Regat, incapabili de a purta lupta electorală, că pot face alegeri altfel decât cu jandarmii? Şi o să se vază în România Mare acest spectacol infam al partidului libertăţilor româneşti din Ardeal venit aici cu majorităţi căpătate în vârful baionetelor ?

Voci din Partidul Naţional: Nu, nu.

D. Al. Vaida Voevod: Nu.

D. N. Iorga: Atunci pentru ce nu rupeţi legăturile care vă compromit?

(D. Gr. N. Filipescu vrea să vorbească).

D. Al. Vaida Voevod: îmi daţi voie, d-le Iorga?

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Cu doi deodată nu, d. Vaida, care e şeful, să vorbească...

D. Al. Vaida Voevod: D-le Iorga, mi-aţi recunoscut buna credinţă, mi-aţi recunoscut şi o doză de naivitate.

D. N. Iorga: Aceia v-aţi dat-o d-voastră.

D. Al. Vaida Voevod: Mi-aţi făcut şi o acuzaţiune, dar cred că după ce aţi pus-o în forma ipotetică că sunteţi tot aşa de adânc convins ca şi noi şi oricare om de bine din ţara aceasta că Partidul Naţional niciodată nu ar putea abuza de mijloacele acelea de care au abuzat averescanii şi guvernul liberal.

D. N. Iorga: Iată rezultatul: veţi avea în Ardeal, unde veţi întâlni opoziţia d-lui Goga, care tot mai păstrează ceva în jurul său... *(întreruperi).*

D. Al. Vaida Voevod: Ştiţi foarte bine că Goga poate să-şi dea oricâte aere, el în Ardeal nu există.

D. N. Iorga: Este o deosebire de apreciere. Când există un talent ca al lui Goga, care singur face cât toate talentele adiţionale ale întregului tineret în jurul d-voastre, *(aplauze),* există încă contagiunea acestui talent. Orice lucru îl puteţi împiedeca pe lume, afară numai ca un om inteligent să nu poată arăta oricui că este mai inteligent decât altul şi se pleacă aceluia care respectă inteligenţa. *(Aplauze)*. Şi veţi avea împotriva d-voastre pe Goga, veţi avea împotriva d-voastre pe prietenii dumnealor *(către liberali)* căci, mă rog, şi în Ardeal un buzunar plin găseşte mijloace de propagandă, pe care un buzunar gol nu le găseşte totdeauna. Veţi găsi organizaţia bancară a dumnealor din Ardeal. Nu veţi fura urnele d-lui Brătianu, căruia îl place să citească cărţi...

D. Aurel Cozma: În consiliile de administraţie nu stăm noi ardelenii din Partidul Liberal, ci sunt aceea care stau acolo *(arătând spre băncile naţionaliştilor).*

D. N. Iorga: Vroiam să vă servesc o amabilitate şi dumnealor m-au împiedecat. Această chestiune cu furtul urnelor nu este o descoperire a d-voastre. Aici vă înfăţişez o carte a lui François Lenormant, care cuprinde cel dintâi document privitor la furturile de urne în alegeri. *(Aplauze, ilaritate).* Eu fixez ca istoric cel dintâi document al furtului de urne: este în Grecia lui Othon la1860 şi ceva. De aceea m-am grăbit să o comunic băncii ministeriale.

Vasăzică, veţi întâlni, dacă nu urnele dumnealor, pungile dumnealor. Şi veţi întâlni, pe lângă aceasta, o propagandă firească, propaganda Partidului Ţărănesc, care vă va lua o sumedenie de locuri. De aceasta puteţi fi încredinţaţi. Şi atunci veţi aduce în Camerile viitoare, ce veţi aduce? Vre-o 70 deputaţi ai d-voastre. În Basarabia veţi lua, ce? Cât vă va aduce d. Pelivan. Apoi îl cunosc eu pe d. Pelivan de o mulţime de vreme, un onorabil ideolog. Iar cu dânsul nu căpătaţi un singur loc în Basarabia. Veţi aduce din Bucovina, ce ? Cruţaţi-mi numele; nu vreau să spun numele aderenţilor d-voastre în

https://biblioteca-digitala.ro

Bucovina. Pentru unii dintr-înşii am consideraţia care se cuvine unor figuri trecute cu desăvârşire în domeniul istoriei; dar cu seniori din castele nu căpătaţi d-voastre voturi de ţărani în Bucovina. Iar aici, dacă a-ţi pune candidaturi ardelene, nu vă cunoaşte nimeni, oricât aţi ţine întruniri la Panciu sau la Buzău, iar dacă veţi pune candidaturi conservatoare aici, veţi cădea împreună cu ele, cum am căzut şi eu când am fost întovărăşit cu ei. (*Aplauze din partea majorităţii).*

Şi atunci d-lor, închei. Oamenii sunt buni în această ţară; ceea ce este rău este sistemul. Cine va avea curajul în propriu său partid să-l rupă, acela va găsi calea cea bună pentru adunarea elementelor energice, a elementelor talentate, a elementelor oneste, care singure, pe baza învierii sufletului naţional şi coordonării forţelor noastre luptătoare, pot să scape ţara. Dar nu veţi face-o!

În această privinţă, în loc de un argument, să-mi daţi voie să vă citez un exemplu dintr-o altă lume. Turcii n-au sfinţi, au aşa numiţii „santoni". „Santonii" aceştia sunt oameni care pe vremuri au făcut fapte minunate. Sunt îngropaţi într-un loc înconjurat de toată reverenţa credincioşilor şi ei ţin ca la mormântul lor să stea aprinsă toata noaptea o candelă. Părerea este că această candelă nu se stinge de bătaia oricărui vânt. Dar dacă o lasă cineva să se stingă, mortul iese din groapă şi îl apucă de gât. La mormântul trecutului nostru arde o candelă de cultură pe care nu o poate stinge nici un vânt.

Dar să băgaţi de seamă să nu se stingă prin interesele d-voastre şi prin ambiţiile d-voastre candela cea veşnică, fiindcă atunci cultura românească e destul de tare ca să vie şi să vă strângă de gât pe toţi. *(Aplauze prelungite).*

La redeschidere:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, toată Camera a fost martoră a silinţelor de imparţialitate pe care mi le-am dat, nu fără oarecare greutate, ca să vorbesc de toate partidele, fără a jigni pe nimeni.

Fac apel la întreaga majoritate şi minoritate, să spună dacă am rostit numele lui Nicolae Filipescu.

Voci: Nu.

D. N. Iorga: Şi dacă am spus un cuvânt atingător pentru memoria lui, eu care l-am cunoscut, eu care am fost prieten cu dânsul o viaţă întreagă şi nu mi-aşi îngădui în nici un chip să ating memoria unui om căruia ţara îi datoreşte foarte mult. Dar a judeca pe conservatori, fracţiunile conservatoare, după motivele care au fost de o parte sau de alta, aceasta mi-am îngăduit.

Ei bine, d-lor, după ce s-a închis şedinţa, eu rămăsesem la locul meu între prietenii mei şi mulţi membri ai majorităţii.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vaida a venit la mine şi mi-a cerut prieteneşte să reluăm relaţiunile personale, care fuseseră întrerupte. Şi atunci am spus: evident, îmi face plăcere, când vrei, vino la mine. Două minute după aceia a apărut d. Filipescu, care este deputat, cum ştie toată lumea, prin aceea că i-am cedat mandatul meu din Bucureşti, fiindcă se găsea pe aceeaşi listă cu mine, a venit la mine atunci şi mi-a spus: d-le Iorga, ai făcut un act atât de nobil, încât nu te voi uita toată viaţă mea.

Acelaş domn Filipescu, în faţa tribunelor, car au fost martore, a venit şi m-a insultat în chipul cel mai trivial.

Voci: Ruşine.

D. N. Iorga: Pretinzând că eu am insultat memoria părintelui său, întreb dacă e cineva în această Cameră care să fi auzit pronunţând măcar numele lui Filipescu în legătură cu o ofensă. Şi a terminat spunându-mi mie, om de cincizeci şi trei de ani, care am treizeci de ani în învăţământ şi care am putut aduce şi eu vreun serviciu ţării aceştia, că-mi „trage urechile" şi că sunt o „putoare".

În traducere românească, a „trage urechile" însemnează a apuca pe cineva de urechi, dumnealui a întrebuinţat termenul acelei limbi franceze care în nici un chip nu poate să îmbrace astfel de porniri. Şi mi-a oferit, ca satisfacţie, să ies pe teren cu dumnealui.

Eu, în viaţa mea, nu am învăţat să mânuiesc arma pentru a ucide, n-am avut porniri asasine şi n-am râvnit la viaţa nimănui, ca să şterg jignirile care mi s-au adus mie.

Eu am de hrănit o casă întreagă de copii şi nu mă pot expune glontelui oricăruia îşi găseşte o plăcere să vină după o astfel de cuvântare şi într-o astfel de atmosferă. (*Aplauze).*

Să insulte pe un om care a cruţat pe cei vii şi care nu se poate apropia fără un sentiment de reverenţă întâia oară de cei morţi. Satisfacţia pe care mi-o oferă d. Grigore Filipescu, începând de la tragerea urechilor şi de la calificarea de „putoare", cu oferta de a ieşi pe teren, dumnealui să-mi dea voie să nu o primesc, îmi iau satisfacţia de a trece acest incident în Analele Parlamentare, de a-l comunica d-lui prezident pentru ca să vadă ce se poate petrece în incinta acestei Adunări, şi în acelaşi timp cer Partidului Naţional, al cărui unul din şefi e aici, să ia măsurile trebuitoare în contra omului care m-a ameninţat cu ceea ce părinţii severi fac faţă de copiii rău crescuţi.

D. Al. Vaida Voevod: Nu am asistat, d-lor, la acest incident.

D. N. Iorga: Vă asigur că ceea ce am spus este exact.

D.I. Giurculescu: Am ascultat noi şi vă asigurăm că este purul adevăr.

D. N. Iorga: Când într-un partid se găsesc oameni capabili de astfel de fapte, şeful trebuie să aibă loialitatea de a-i înfiera în mod public în Parlament.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. *Dacia* era, prin excelenţă, sala din Bucureşti (în spaţiul hanului Manuc) unde aveau loc adunări politice, mai ales ale opoziţiei. Pentru eleganţa lui vestimentară, Al. Marghiloman fusese supranumit încă din epocă „lordul".

Şedinţa din 7 decembrie 1923

În problema Banatului. Dialog cu deputatul Paraschiv Licareţiu:

D-le Licareţiu, fiindcă este vorba de atâtea restabiliri de adevăruri, să-mi dai voie să restabilesc eu unul.

D-ta ai spus, ceea ce a scris Radonici şi Iacşici[1] şi ai lăsat să se înţeleagă că guvernul român, a cărui politică nu o aprob în întregime în ceea ce priveşte atitudinea sa în chestiunea Banatului, ceva de făcut în anumite momente şi de aci au venit atâtea rele; dar guvernul român, se pare, după cum spui d-ta, că n-a reacţionat. Îţi voi spune eu însă, că d. Brătianu cu care prieten politic nu am fost şi nu-i sunt şi nici asociat nu-i voi fi, d. Brătianu mi-a trimis noaptea memoriul sârbesc şi am stat o noapte întreagă şi am răspuns la memoriul sârbesc şi s-a tipărit răspunsul meu la memoriul sârbesc, şi s-a respins în afară de memoriul acesta toate argumentele lui Radonici, care mi-era prieten, a fost tratat cum se cuvenea. Prin urmare, să recunoaştem greşelile unde sunt, dar să nu găsim acuzaţiuni care sunt neîntemeiate. A fost o politică greşită dar bine servită[2].

NOTE

1. Grgur Jakchitch scrie *Le Banat*, Paris, 1915; A. Radonitch pomeneşte de Banat în lucrarea *La question du Monténegro*, Paris, 1919.
2. N.I. se ocupă îndelung de istoria Banatului, mai ales în sintezele sale de istoria românilor. V. şi: *Observaţii şi probleme bănăţene*, Buc., 1940; *Pages sur les droits des roumains dans les provinces ajoutées depuis 1918 au territoire de l'ancien royaume*, Buc., 1940; *Arta românească în Banatul muntos*, Vălenii de Munte, 1940.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 25 decembrie 1923

Dialog cu deputatul Traian Lalescu despre Banat:

Preşedintele Consiliului crezi că este de altă părere? Atacă în bloc! De ce cauţi să faci deosebiri? Crezi că preşedintele Consiliului nu vine pentru că nu împărtăşeşte punctul de vedere al ministrului de Externe? Ori ataci politica guvernamentală cum este reprezentată, prin ce se aduce, ori atunci să nu faci această împărţire.

Nu te poţi închina preşedintelui Consiliului de miniştri numai fiindcă este absent.

D. Traian Lalescu: În această chestiune[1] nu am făcut decât să mă apăr şi să spun de ce rămân la părerea pe care o am.

Nu leg părerea aceasta de oamenii care reprezintă azi partidul la guvern, ci o leg de doctrina Partidului Liberal, pe care am crezut-o până acum că este aceea a unei intransigenţe absolute în chestiunile naţionale.

D. N. Iorga: Se poate doctrină fără oameni şi oameni fără doctrină?

NOTE

1. Traian Lalescu intervenise în legătură cu protocolul româno-sârb privind schimbul de populaţii, cu ocazia croirii noii frontiere. El considera că preşedintele Consiliului de miniştri, Ionel Brătianu, şi ministrul de Externe, I.G. Duca, cedaseră în faţa sârbilor, căci era vorba de sate cu populaţie de 3500 de suflete luate de români contra altora, luate de sârbi, având 5000 de suflete.

Şedinţa din 26 decembrie 1923

Discurs despre drepturile românilor asupra Banatului:

D-lor, mărturisesc că aş fi preferat să iau cuvântul ieri. Ieri era altă atmosferă.

Chestiunea, foarte delicată şi dureroasă, o înţeleg foarte bine, pentru sufletul atâtor dintre noi, pentru sufletele tuturor, aş zice, a fost prezentată în aşa fel, încât, un moment, pasiunile au tăcut. Astăzi am auzit de la tribună alte

https://biblioteca-digitala.ro

accente, în care s-a întâlnit tot ceea ce sentimentul, foarte explicabil dar nu tot atât de simpatic, al partidului care luptă pentru partid poate să introducă într-o chestiune naţională şi, pe de altă parte, la d-voastre, la ascultători, găsesc cu totul altă atitudine, decât atitudinea de ieri. Incontestabil! Se pot asculta lucruri pe care nu le împărtăşeşti; se pot asculta cu atenţie totdeauna; se pot asculta cu deferenţă, când este vorba de părerile cuiva, care în viaţa politică a ţării a jucat un rol important. Atmosfera din această seară eu n-o înţeleg şi îmi pare rău că votul se va da în această atmosferă după cuvântări care au rupt seninătatea care izbutise o bucată de vreme, m-am mirat şi eu, a se înstăpâni asupra lucrărilor acestei Adunări. De aceia, încă odată vă spun, vorbesc, dar vorbesc cu totul cu altă inimă, cu totul în altă dispoziţie, de cum aş fi făcut-o ieri. Îmi pare în adevăr rău că am cedat rândul meu la cuvânt, fiindcă dacă n-aş fi auzit ceea ce am auzit şi n-aş fi asistat la manifestările la care am asistat, de sigur şi felul meu de a vorbi ar fi fost altul. N-aş spune că vorbesc dezgustat, dar, fără îndoială, vorbesc fără tragerea de inimă pe care aş fi pus-o fără scenele urâte la care am asistat la începutul acestei şedinţe.

D-lor, cuvântarea mea scurtă o să cuprindă două părţi: o parte de constatări şi o parte de critică, ce va fi critică de explicaţiuni în rândul întâi, în locul acelei critice amare care nu se sprijină pe nimic, care jigneşte şi care nu lasă nici un rezultat în sufletele acelor care ascultă, şi, la sfârşit, nu voi trage o concluzie, voi lăsa ca această concluzie să se desfacă de la sine. Orice subiect expus obiectiv şi cu sinceritate lasă în sufletele ascultătorilor o concluziune pe care cel care înfăţişează argumentaţia sa nu este dator să o înfăţişeze. Şi mai ales în chestiuni de acestea este bine ca o concluzie mută, mai elocventă decât concluziile strigate, să se găsească în sufletele tuturor. De o astfel de concluziune avem nevoie. Strigătele îşi au multe explicaţiuni; chiar dincolo de marginile chestiunii care se tratează şi sunt alte interese pe care nu este nevoie să le numesc eu ca să le înţeleagă ori şi cine. Se strigă aici în Cameră ca să se audă aiurea. Şi ar fi bine ca aceea ce se vorbeşte aici, să se adreseze în rândul întâi acelora care sunt aici şi în tonul potrivit cu caracterul acestei Adunări.

Încep întâi cu acele constatări pe care să iertaţi că le face profesorul într-un domeniu care îi aparţine, dar un domeniu în care, la noi, toată lumea se amestecă, cu o competinţă, pe care, să mă iertaţi, o judec uneori puţin cam defectuoasă.

S-a vorbit aici, în cele câteva zile şi seri, de când se discută chestiunea Banatului, de dreptul pe care îl avem în această provincie. Dreptul acesta îl putem spune fără să ne dedăm la aprecieri care pot atinge unele susceptibilităţi, pe care, dacă le avem noi, putem să le recunoaştem şi la alţii, şi fără a lovi în anumite legături, pe care eu le cred foarte folositoare. Liber

https://biblioteca-digitala.ro

oricine să creadă că ţara noastră, pe care toţi o dorim tare şi pe care, dacă o dorim tare, trebuie să şi muncim ca să o întărim, liber să creadă că ţara aceasta poate sta în aer fără nici un fel de legături. Cred că nu există pe lume nici o ţară aşa de puternică, de să nu aibă nevoie de legături. Dar unii cred că legăturile ce avem sunt şubrede. Dacă sunt şubrede să le întărim, iar nu să le rupem. Şi, în orice caz, cine le rupe să binevoiască să ne înfăţişeze imediat, sincer şi pe garanţia lui, dacă această garanţie are valoare, alte legături în schimb. (*Aplauze din partea majorităţii*). Căci, altminterea, vedeţi, se pot prezenta anumite împrejurări, în care, încă odată izolaţi, sau aproape izolaţi, să căutăm pe aceia care au contribuit a rupe legăturile, pe care eu le cred preţioase - şi nu sunt singur de această părere - şi să nu se găsească nici unul din oratorii călduroşi ai unei discuţii parlamentare care să zică: eu sunt acela care am contribuit să slăbesc aceste legături, pentru ca pe urmă să-l întreb: în buzunarul d-tale se găsesc celelalte legături? Iar el să-şi dea seama că le-a uitat acasă. (*Ilaritate*).

Prin urmare, voi începe cu o parte privitoare la drepturile noastre asupra Banatului şi mă cred în stare prin acea situaţie de profesor, prin atitudinea constantă pe care am păstrat-o de la această tribună în discutarea tuturor chestiilor şi interne şi externe, să arăt aceste drepturi potrivit cu adevărul istoric, pe care îmi pare rău că l-au contestat anumiţi colegi ai mei de la Universitatea din Belgrad, pentru care am deosebită stimă, şi care puteau servi ţara lor, la Paris, şi altfel decât aducând învinuiri neîntemeiate unui popor prieten.

Mi se va îngădui, va să zică, a rosti acele adevăruri care să rămână în discuţia acestei chestiuni, fără a trage din ele anumite consecinţe, care ar fi nepotrivite, fiind exagerat, şi care în orice caz nu s-ar concilia cu o situaţie care e dată şi pe care n-avem putinţa de a o schimba printr-o linie de frontieră. Este un mijloc de a o schimba altfel şi mijlocul acela o să-l vedem cu toţii, îndată, la sfârşitul acestei cuvântări.

D-lor, nu e nevoie să cunoască cineva adânc istoria acestui popor ca să ştie că orice element slav a fost în mijlocul nostru, pe malul stâng al Dunării, s-a topit în noi, fără să lase nimeni nici un drept istoric. (*Aplauze*). Acesta este adevărul!

A fost fără îndoială, numele o spun, dar înfăţişarea poporului nostru arată că n-au rămas decât nume şi nimeni nu poate veni cu etimologii ca să reclame pentru sine un teritoriu. Dacă ar fi vorba de aceasta, ce am mai reclamă noi, ca teritorii? Ar trebui să luam toată linia Carpaţilor, până în fund, fiindcă pe linia aceasta a Carpaţilor ciobanii noştri n-au făcut decât să însemne nume româneşti. Şi atunci am merge până dincolo de Galiţia, am

https://biblioteca-digitala.ro

cere peninsula Balcanică şi ne-am căta cu etimologii păstoreşti în mână drepturi şi în Moravia, ba pe urma lui Burada, am avea pretenţii şi în Asia Mică, fiindcă şi acolo au fost ciobani şi nomenclatura ciobănească este cea românească. Banatul ca şi celelalte regiuni a fost ţinut de o populaţie românească, iar tot ce s-a aşternut peste populaţia românească, în timpurile mai vechi, s-a topit în individualitatea naţiunii noastre şi serveşte prin urmare ca să întărească, nu un drept iniţial, care s-a pierdut, ci un drept ulterior, care a distrus dreptul iniţial, încă odată, acesta e adevărul. (*Aplauze).*

Aş zice mai departe, Bacica încă poartă un nume, care după modestele mele cunoştinţi etimologice, aminteşte pe bacii noştri. Dar noi nu ne gândim pentru asta să reclamăm Bacica, provincie care de plin drept a intrat în stăpânirea statului sârb.

O voce: Şi sunt şi români acolo.

D. N. Iorga: Ori unde ciobanii au putut să intre, ei au dus graiul românesc, cultura populară românească fără să ducă şi un drept românesc pe care noi nu ne-am gândi să-l reclamăm. E adevărat că, de la o bucată de vreme, elemente sârbeşti au intrat în Banat. Şi au intrat de două ori. E iertat ca unii din d-voastre să nu o ştie şi de aceia îmi voi permite a vă ruga să fiu ascultat, deşi aştept şi eu discursul d-lui ministru de Externe. Să-mi fie iertat să amintesc în două cuvinte rostul acestui element, nu de altceva, dar lucrurile de aci chiar dacă nu se strigă, se pot auzi de aiurea, şi eu care nu strig ţin să fie auzite şi anume din gura mea, căci eu sânt poate unul, dacă nu cel mai vechi, dar din cei mai vechi prieteni ai legăturilor cu popoarele cinstite şi cuminţi din Peninsula Balcanică, cu acelea care sunt mai puţin cinstite şi mai puţin cuminţi, evident mai puţin şi cu cât este cineva mai puţin cuminte şi mai puţin cinstit, cu atât se apropie mai puţin de sufletul nostru.

Eu am fost unul din cei mai vechi partizani ai legăturilor cu popoarele din Peninsula Balcanică, şi în programul partidului meu, pe care sunteţi liberi să-l cântăriţi pe organizaţiuni sau să-l cântăriţi după valoarea lui morală şi culturală, stă scris ca punct de căpetenie: să rupem legăturile în care ne-am îndărătnicit atâta vreme cu puterile cele mari din centrul Europei, şi să stabilim legături cu această lume balcanică, legată de noi sub atâtea raporturi, şi adăogam o condiţie: în aşa fel încât, pe baza însemnătăţii noastre unde suntem şi a rostului nostru în trecut, noi să avem glas hotărâtor acolo în Balcani, fiind cei mai mulţi, cei mai vechi şi cei mai apropiaţi de cultura apuseană.

În momentele grele m-am apropiat de sârbi cu drag. Am mers până acolo încât, într-un moment când preşedintele Consiliului îmi dăduse în chestia Bosniei şi Herţegovinei un răspuns care nu mi-a plăcut, care nu se

https://biblioteca-digitala.ro

potrivea cu părerea mea, am trecut Dunărea la Cladova, şi era chiar să mă înec şi am putut, pe vremea aceia, când Austria ameninţa Serbia cu ocupaţiunea, să dau o telegramă, în care am spus: sufletul românesc este cu voi, când vă apăraţi moşia voastră.

Şi după războiul din 1913, găsindu-se clopotul lui Caragheorghe, adică al străbunului actualului rege, am luat clopotul, m-am suit ca un simplu particular, statul nu a voit să-mi dea mijloace oficiale de transport şi, împreună cu epitropii de la biserica respectivă din Craiova, am dus clopotul la Belgrad şi am văzut lăcrămând ochii bătrâni ai regelui Petru, regele Petru atingând clopotul, o scenă pe care nu voi uita-o niciodată, clopotul care trebuia să sune în biserica de îngropare a bunicului său, avea lacrimi aduse de amintiri la vederea acestui clopot care se întorcea îndărăt în ţara sa. Mi se pare că ungurii au topit clopotul; în ori ce caz eu nu l-am dus pentru aceia[1].

Legăturile pe care le am cu sârbii sânt şi legături culturale căci sunt şi membru corespondent al Academiei din Belgrad, sunt şi relaţiunile de la o cultură la alta. Toate acestea îmi dau dreptul să spun cu mai multă autoritate, lucruri pe care cineva, care nu ar fi dovedit atâta înţelegere pentru ceea ce mă leagă şi atâta simpatie pentru ceea ce trebuie să ne unească sufleteşte, nu ar avea dreptul să le spună.

Am făcut o paranteză foarte mare - sânt un om eminamente parenetic - înainte de a ajunge la cele două colonizări sârbeşti în Banat. Una s-a făcut de fugari. Când turcii au pătruns în Serbia, mase întregi de populaţie sârbească au trecut în Banat. Însă fugarul nu aduce un drept pe terenul pe care se strămută. (*Aplauze*). Cuceritorul îl aduce, colonizatorul îl aduce, cel care caută adăpost în casa altuia are o mulţămită de spus celuia care-l primeşte şi nu un drept de impus celui care locuia înainte de dânsul în acea casă. (*Aplauze)* Şi acesta este un adevăr elementar.

A doua pătrundere de sârbi în Banat s-a făcut mult mai târziu, la sfârşitul secolului al XVII-lea, sub steagul Austriei. Noi avem a face în această problemă a Banatului, ca să întrebuinţez termenul cel mai dur, cu încălcări din partea prietenilor noştri, dar avem a face şi cu ceva mai vechi decât această încălcare: avem a face cu o veche intrigă austriacă, una din acele intrigi austriace care învenineză şi după ce Austria a dispărut. În dorinţa Austriei de a nu fi legat omul de pământ, de trecut pe un pământ care să nu mai fie al nimănui, ci să fie înainte de toate al Austriei, ea a procedat cu regimul acesta de colonizare şi a aşezat pe sârbi într-o regiune în care nu existau decât refugiaţi din secolul al XV-lea sau al XVI-lea. Şi, data aceasta, i-a lăsat cu toată rânduiala, cu toată organizaţia lor bisericească ca purtători de steag ai ortodoxiei şi cu misiunea bine definită de a face ca în acele regiuni să nu existe decât organizaţie sârbească privilegiată în forma bisericii sârbeşti;

https://biblioteca-digitala.ro

iar noi, cu rosturile cele vechi, cu biserica noastră simplă şi săraca, în lipsă complecta de privilegii, fiindcă cei vechi nu au privilegii, ci pe aceia pe care îi atragi nu poţi să-i capeţi decât cu privilegii, noi să ne topim în mijlocul acestor privilegiaţi. Şi de la intriga pornită de Austria a rezultat între români şi sârbi o situaţie de neînţelegere, o situaţie de duşmănie, să o spunem.

Eu nu aprob tonul în care unii din deputaţii bănăţeni au vorbit cu privire la sârbi, din motivele pe care le-am arătat şi dintr-un alt motiv. Nu e obiceiul meu de a vorbi aşa nici de duşmanii hotărâţi de astăzi, cu atât mai puţin de adversari la care te poţi gândi într-un viitor oarecare, care doresc să nu fie niciodată şi sunt aproape sigur că nu vor fi. Dar eu înţeleg la ai noştri din Banat acest ton.

Acolo a fost o luptă înverşunată în jurul bisericii. Ei toţi sunt ieşiţi prin luptă din biserica sârbească, ei sunt ieşiţi prin luptă şi prin jertfe cu cultura lor românească, din cultura impusă de sârbi; ei sunt apărătorii de fiecare clipă ai unui pământ naţional care a fost disputat în fiecare clipă de o naţie rivală instalată de Austria pentru a îndeplini acest rost.

Lucrul acesta îl constatăm, dar trebuie să ne oprim aici; nu trebuie să mergem mai departe. Să binevoiască d-nii deputaţi bănăţeni să nu amestece cu ale noastre amintirile lor triste în ce priveşte relaţiile lor cu sârbii, amintiri pe care le recunosc ca adevărate şi regretăm că sunt.

Dar nu trebuie să ne dăm în lături de a recunoaşte că amintirile noastre, în ce priveşte pe sârbi, sunt cu totul de altă natură.

Şi atunci să ţinem seamă unii de alţii; noi să ţinem seamă de durerile lor şi să-i ajutăm, şi ei să ţină seamă de interesele statului român, care întrec orice. Căci, atâta timp cât există statul român, orice graniţă se poate drege, iar când statul român este ameninţat în existenţa sa şi e în pericol, puţin ne pasă de orice graniţă. Acesta este adevărul. (*Aplauze).*

Noi am fost secole întregi alături de sârbi, apărători cavalereşti ai dreptului creştin în Peninsula Balcanică. Tot trecutul nostru ne leagă de ei. A venit cineva şi a spus că a murit Marcu Cralievici, care este aproape un semizeu pentru dânşii, luptătorul legendar al trecutului lor, că a murit pe pământul românesc. Nu a murit Marcu Cralievici pe pământul românesc ca duşman, ci a murit ca martir al cauzei creştine.

Creştini târâţi de năvălirea păgână pentru a cădea subt loviturile altor creştini.

Aicea este un tragic al istoriei, care trebuie înţeles tragic în sufletul nostru. Şi, când statul lor s-a pierdut, aici la noi şi-au adăpostit sârbii cultura lor, legăturile lor cu noi nu au încetat nici o singură clipă. Sub steagul lui Mihai Viteazul au luptat soldaţi sârbi, care nu puteau să lupte subt steagul neamului lor, al ţării lor. Pe plaiurile Ardealului au mers un Deli Marcu, un Baba Novac, reprezentând durerile poporului sârbesc în contra turcilor

https://biblioteca-digitala.ro

cotropitori. Şi, când Tudor Vladimirescu a ridicat steagul libertăţii aici la noi, el era dintre luptătorii pentru trezirea din morţi a sârbilor, ca unul ce luptase alături de ruşi prin văile Serbiei, ba chiar alături de români într-o regiune de margine, Craina, pe Valea Timocului unde sunt români pe care i-am încredinţat sârbilor, ca să-i păstreze români, de dragul nostru şi pentru interesele lor. (*Aplauze*). Când s-a întors de acolo Tudor Vladimirescu, el a venit cu ideea adunării populare de luptători.

Idealul lui Tudor era în inima lui şi în suferinţele clasei lui, dar forma pe care a dat-o acestui ideal era împrumutată de la luptătorii fraţi pentru libertatea creştină din Balcani. Şi în 1876, în 1877, cauza lor a fost o cauză comună. Sângele lor şi sângele nostru a curs pe brazda aceasta a Balcanilor, luptând împotriva turcilor. Iar în 1913, când bulgarii au voit să înlocuiască pe turcii păgâni cu o păgânătate creştină a lor, atunci noi am întins mâna sârbilor pentru două motive: întâi, fiindcă era drept, bine şi frumos să o facem, şi al doilea fiindcă luptând pentru ei, luptam şi pentru viitorul nostru. Şi, când sârbii au fost atacaţi de Austro-Ungaria, îngăduiţi să amintesc un moment, când băteau tunurile austriace în Belgrad, era ministru aici la noi bătrânul Ristici, pe care şi dintre d-voastră unii îl cunosc, un om care ne iubea şi care ne iubeşte şi acum şi, când am intrat în casă la dânsul, el se gătea să plece, mi-a spus cuvinte pe care nu le voi uita niciodată: „În momentul acesta când bat tunurile în Belgrad, mama mea, neamul meu sunt acolo. Să piară toţi dar să scape idealul sârbesc!" Şi cu lacrimile în ochi îmi vorbea de datoria pe care o are neamul lui de a da totul pentru realizarea unităţei, a idealului său naţional.

Iar acel care i-a succedat spunea să mergem împreună, fiindcă noi am luat hotărârea că dacă ar rămânea dintre toţi sârbii numai atâţia cât să poată continua neamul, numai sârbi de sământă, şi să piară ceilalţi, idealul nostru naţional trebuie împlinit.

Şi eu am scos îndemn şi mângâiere din atitudinea aceasta a unui popor luptându-se eroic împotriva duşmanilor până la sfârşit.

Un popor îl judecăm după interesul nostru, însă şi după valoarea lui morală. Putem să-i recunoaştem greşelile, dar când le spunem, să le spunem aşa încât să înţeleagă întâi că-l preţuim cu tot ceea ce este şi în urmă să-l acuzăm pentru ceia ce nu trebuia să facă. *(Aplauze)*.

După ce am terminat cu această rectificare, vin la partea critică şi vă rog, d-le ministru, a crede că nu voi fi lung.

D. I. G. Duca, ministrul Externelor: Nu, d-le profesor, puteţi vorbi cât vreţi căci eu nu vorbesc astă seară.

D. N. Iorga: Aceasta n-o să mă facă să fiu mai lung de cât aveam de gând. (*Ilaritate)*.

https://biblioteca-digitala.ro

Vin la partea cealaltă de critică şi explicări. Noi ne găsim, d-lor, nu la capătul unei greşeli mai mare sau mai mică, aşa cum o judecă fiecare, după interesul său, făcută de oamenii din acest an sau din timpul anilor care au văzut cele mai mari schimbări petrecute în istoria lumii.

Putem să ne apucăm de piept, să ne denunţăm poporului românesc, lumii întregi sau istoriei care va veni, dar vă asigur că greşeala pe care o plătim acum este mai veche. Graniţa aceasta este evident rea - şi d-lui *(arătând pe d. ministru de Externe)* este convins că asemenea graniţă este rea, dar vă roagă pe d-voastră să-i daţi mijlocul ca să avem una ceva mai bună. Se poate să se cheme din nou comisia, să se cerceteze din nou rezultatele pe care le-a adus, se poate să facem un apel - mai mult sau mai puţin zadarnic, şi veţi vedea îndată de ce, la Liga Naţiunilor, la opiniunea publică europeană, căreia îi pasă de câteva sate din Banat cât ne pasă nouă cum curg pâraiele în Congo, care e linia exactă a cursului râurilor de acolo. Ceva mai bine putem face, dar a drege acum eroarea unei întregi politice, aceasta din nenorocire este imposibil, ori cât s-ar trudi oricine, ori cât s-ar veni cu hărţi afişate aici *(ilaritate),* cu argumente aduse aici, cu mijloacele pe care fiecare crede că le are - şi e bine să creadă că are mijloace multe, chiar mai multe decât sunt îngăduite unui om, unei biete fiinţi omeneşti, trecătoare şi plină de păcate. Vie toţi, nu unul după altul, ci toţi laolaltă, şi nu vor îndrepta într-un moment greşeala unei întregi politici. Toată politica noastră este vinovată că am ajuns aici, că avem graniţa aceasta rea. Mie îmi pasă de kilometri, când pe dânşii se ridică monumentele artei româneşti, când pe ei a curs sânge românesc, dar de ce îmi pasă mai mult este de sufletul românesc care nu poate trăi potrivit nevoilor rasei sale; nu mă dor graniţele, ţăruşi puşi în pământul din care nu curge sânge, ci mă doare de sufletul românesc care nu se mai poate apropia de sufletul nostru multă vreme. Aci este durere mare dar poate şi o mângâiere mare... Sunt oameni coprinşi în aceeaşi graniţă care nu se apropie sufleteşte. Noi toţi din România Mare trăim alături şi nu ne înţelegem, nu ne iubim, şi se poate întâmpla să fie graniţe la mijloc, dar, dacă un suflet se revarsă, el poate să găsească suflet dincolo şi aşa să pregătească viitorul.

Este însă o greşeala care se află la capătul unei intrigi politice, făcută cu intenţii bune. Noi totdeauna greşelile le facem cu intenţii bune. Suntem cea mai bună naţie de pe faţa pământului. Puţin uşuratică din cauza inteligenţei. Un prost ajunge totdeauna la fund; din inteligenţi sunt nouăzeci la sută care se opresc la suprafaţă, după legea cât mai puţinei sforţări. De aceia, să te ferească Dumnezeu de omul deştept când îl ai ca adversar, dar uneori şi când îl ai ca prieten, fiindcă te bagă în multe încurcături. Şi în special talentul este un foarte rău sfătuitor. E adeseori ca focul cel fugar după care dacă alergi, te găseşti la un moment dat, nu cu ceva în mână, ci cu picioarele în balta în care te cufunzi câte odată şi mai adânc decât numai cu picioarele.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşa este şi cu politica noastră urmată de o clasă de boieri admirabili. Politica aceasta ne-a adus aici şi numai aici dar şi la o mulţime de alte rezultate ale Marelui Război.

Mă explic: dacă politica noastră, de când am ajuns să unim cele două Principate ca să facem o Românie între Carpaţi şi Dunăre, ar fi fost în funcţie de relaţiuni exterioare ce trebuia să fie, era datoare să ţină seamă de patru principii, din care nici unul n-a fost recunoscut şi urmat.

Trebuia mai întâi să se ţină seamă de integralitatea poporului românesc. Să se ştie că România nu face politica ei ca de la graniţa de nord a judeţului Prahova până la cea de sud a judeţului Vlaşca şi de la Vârciorova până la Marea Neagră, sau ca de la hotarele Bucovinei până la Galaţi - şi aceasta am făcut-o noi - ci trebuia să se facă o politică a poporului românesc întreg Înseamnă aceasta o politică iredentă? Nu. Nu numai decât iredentă, dar duce la iridentisin sau mai bine zis duce la redempţiunea iredentiştilor, duce la răscumpărarea celor nerăscumpăraţi. Totdeauna în balanţa noastră trebuia să fi fost ca pondere decisivă principiul intereselor generale ale poporului românesc.

Dar, d-lor, eu am cunoscut excelenţi bărbaţi politici de la noi, cu care vorbeam în ceea ce priveşte românii din Ardeal, când se făceau agitaţii pentru intrarea noastră în război. Eu, care totdeauna am avut popularitate de pierdut, îmi pot îngădui acest lux, să strâng multă popularitate ca să am ce pierde, iar acei care au puţină, o strâng bine, căci nu se mai întâlnesc cu ceea ce le-a căzut din mână. Pe vremea neutralităţii deci am fost contra adunărilor populare, care să zică ele: acum este momentul. Eu am zis: adunările populare nu răspund, ci guvernul, el are răspunderea, el are aprecierea, el decide şi ştie el când noi nu ştim cu toţii, el începe chiar fără să vrem noi, când ştie el şi când putem noi cu toţii. În vremea aceea m-a întrebat un respectabil bărbat politic: „D-le, care este exacta situaţie a ţăranului român din Ardeal? Eu aş dori să o cunosc această situaţie". Era vorba de expropriere, era şi legătura naţională pe care o aveam cu dânsul. Nu ştiam la ce să-l îndrept. L-am îndreptat la bătrânul Bariţ, care a scris o carte ce se citeşte cu plăcere. Ştiam despre curiozitatea acestui bărbat foarte respectabil că era de domeniul copilăriei şi de aceea i-am recomandat pe Bariţ, căci de la el putea să meargă şi la lucruri mai grele. Erau oameni care făceau politică naţională românească, uitându-se la Ardeal pe geamul celui mai repede tren care mergea în Apus.

Nu aveam în momentul când am început războiul informaţii scrise, tipărite, intrate în sufletul fiecăruia cu privire la provinciile româneşti. Dar, d-lor, sârbii au venit cu o întreagă bibliotecă, ei au zeci de volume cu privire la aşezarea poporului sârbesc, în care volume, tipărite de Academia sârbească, se găseşte sat de sat, tot pământul sârbesc. Le cunoaşte şi d. Al. Lapedatu.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Eu ştiu că numai d-voastră aţi scris peste douăzeci de cărţi despre această chestiune.

D. N. Iorga: Dar dă-mi d-ta pe acei care le-au citit! (*Râsete*).

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Le-au citit foarte mulţi.

D. N. Iorga: Le-au citit unii, dar nu se cunoşteau de alţii lucrurile acestea, erau şi bărbaţi discreţi! În orice caz, nu se cunoştea starea ţărilor româneşti în momentul când am scris eu. Eu sunt relativ tânăr, d-ta eşti mai tânăr decât mine, da aceia mă rectifici, dar în orice caz suntem amândoi tineri. Este vorba, nu de ceea ce ai adunat d-ta şi am scris eu, ci de ceea ce trebuia să ştie lumea care a fost înaintea noastră şi să se pregătească materialul de informaţie cu privire la problemele importante ale unui popor. Nu în timp de neutralitate să strecurăm vre-o zece, douăzeci de volume în mâna cutărui om de la Paris, ci lucrurile acestea să fi intrat în mersul general al ştiinţei. O chestie sârbească, prin d. Cvijic şi alţii, era în mintea oricui iar noi trebuia să rupem mânecile oamenilor ca să se iniţieze pentru întâia oară în cunoştinţa drepturilor noastre. Este o mare deosebire între informaţia primită astăzi, şi pe care o ai în marginea minţei, şi informaţia veche, care a intrat în însăşi făptura d-tale morală. Noi eram nişte oameni care băteam la uşă cu informaţia lor, în momentul când informaţiile celorlalţi erau aşezate de multă vreme ca un oaspete bine primit în mijlocul odăii.

Politica pe care am făcut-o noi, de aderenţă faţă de Tripla Alianţă, era o politică foarte frumoasă ca înfăţişare, dar n-am auzit niciodată din partea Austriei sau din partea Germaniei să ni se fi recomandat a ne gândi ceva mai bine la interesele generale ale naţiei noastre.

Dimpotrivă, acolo era tot interesul ca situaţia poporului român din celelalte provincii şi viitorul acestui popor român să rămână pentru totdeauna lucruri ascunse, sub însăşi hârtia iscălită şi pecetluită care era actul de alianţă. Evident că, atunci când a venit perspectiva uimitoare, orbitoare, atunci când războiul ne-a împins către idealul nostru, atunci când n-am putut scăpa de norocul care dădea peste noi, atunci ea s-a scormonit puţin în dreapta şi în stânga, dar acesta nu este lucrul pe care trebuia să-l avem. Şi în ce priveşte felul cum se culeg la noi informaţiile, când se ia o hotărâre politică, vă pot da un exemplu. Era războiul balcanic. Ajutasem pe sârbi şi pe greci ca să respingă atacul bulgarilor. Ei nu prea recunosc lucrul acesta: fac foarte rău, fiindcă fără intervenţia noastră nu ştiu, zău, dacă anumite lucruri ar fi ieşit aşa cum au ieşit. Când m-am întors din Balcani, am stat o bucată de vreme aici la Bucureşti. Pe atunci - să nu se supere d. Brătăşanu - nu era numai Take Ionescu; m-am adresat lui Take Ionescu, dar Take Ionescu avea ca preşedinte de Consiliu pe răposatul Maiorescu. Şi, fiindcă se hotărau lucruri din Balcani care se putea hotărî mai bine, şi imediat anumite măsuri pentru noi, care au

https://biblioteca-digitala.ro

fost scrise pe hârtie, dar în ce priveşte organizaţia noastră bisericească în Macedonia, deşi aveam dreptul, nu s-a făcut absolut nimic. Am comunicat lui Take Ionescu dorinţa mea de a servi de anonim la negocierile acestea de pace. I-am spus: d-le, mă angajez la două lucruri: să-ţi muncesc la ce vrei şi, al doilea, să nu spun niciodată nimănui că am fost consultat în această chestie. Am stat două săptămâni şi nimeni nu mi-a zis nimic. Şi după două săptămâni m-am dus acasă. Peste puţină vreme am primit o scrisoare de la fostul meu profesor din Germania, Lamprecht, cu care eram în termeni buni, în care îmi spunea: nu mi-ai scris de multă vreme, se vede că din cauza împrejurărilor acestora din urmă, d-ta ai avut foarte mult de lucru, ca unul care ai scris în nemţeşte cinci volume de *Istoria Imperiului Otoman*[2]. Bietul om! El credea că mă prăpădesc cu firea, furnizând materia acelora care pregăteau noua situaţie a Balcanilor, şi eu nu primisem cea mai simplă întrebare asupra vreunui punct special în discuţie!

Aşa sau ba am făcut noi totdeauna? Atunci este de mirare că lumea este neştiutoare de drepturile româneşti şi că a fost neîncrezătoare? Fiindcă informaţia nu trebuie să o dai în momentul când lumea te poate bănui că o dai în vederea unui interes imediat, ci informaţia trebuie să o dai dinainte, ca lumea să nu te poată bănui atunci: „Iată un popor care caută să fie cunoscut". Şi, când vine momentul, îşi aduce aminte: „a, în cutare împrejurare, poporul celalt ne-a dat cutare informaţie, de care vom ţine seama, fiindcă ea face parte nu din hârtia lor, ci din convingerea noastră".

Al doilea element de politica externă de care n-am ţinut seamă a fost vecinătatea noastră imediată.

Noi am socotit că la Dunăre se încheie lumea, că după aceia încep Balcanii, pământ barbar. Să admitem că Balcanii ar fi fost pământ barbar. Eu am cutreierat Balcanii în multe direcţii şi am întâlnit o viaţă ţărănească care seamănă foarte bine cu viaţă noastră. Este acelaşi fond ancestral, a fost aceeaşi pătură traco-ilirică, apoi romană, peste care au venit slavii; au venit şi aici la noi, dar s-au confundat. Eu nu m-am speriat da barbaria balcanică. Dar să zicem că Balcanii ar fi fost pământul cel mai barbar. Când ai interes într-un loc, locul acela nu-l judeci după barbaria lui, ci-l judeci după interesul dumitale. Dacă ai avea piei roşii sau negri lângă hotarele dumitale, ar trebui să ştii toate tainele acelor piei roşii şi acelor negri. Cu atât mai puţin trebuia să avem astfel de scrupule când aveam dincolo de Dunăre, ce? Popoare în mare parte de aceeaşi origină cu noi, aceiaşi traco-iliri la bază. Când aveau o viaţă sub atâtea raporturi asemănătoare cu a noastră, când era atâta din influenţa noastră seculară ţesută în viaţă lor naţională în Balcani, nu-i întâlneam numai pe dânşii, ci pe noi ne întâlneam. Ce am făcut noi? Ne-am

https://biblioteca-digitala.ro

legat de Franţa napoleoneană. La un moment dat Franţa napoleoneană ni-a spus: întrebaţi la Viena, noi avem o sucursală pentru d-voastră, care este Viena. Când veţi merge cu Viena, să ştiţi că aşa e voinţa împăratului protector, Napoleon al III-lea. Noi ne-am îndreptat înainte de 1870 către Viena, prin voia împăratului Franţei Napoleon al III-lea. Şi după aceia, prin anumite împrejurări, asupra cărora nu insist, am ajuns să avem o legătură strânsă cu Germania. Şi Germania a spus exact acelaşi lucru ca şi Napoleon al III-lea: nu vă mai osteniţi până la Berlin; este un birou mai apropiat al nostru, mai apropriat pentru Orient, la Viena, acolo aflaţi toate lămuririle. Şi ne-am îndreptat căile ferate, apărarea naţională, tot ce voiţi, către această Germanie directă care este Reichul şi către Germania amestecată indirectă, care era Austria. Şi am închis ochii asupra conflictului nostru cu ungurii, am înghiţit atâtea ca să nu se strice legăturile, căci ne-am închipuit că aceasta ne ţine viaţa şi ne asigură viitorul.

Eu tipăresc o carte, d. ministru de Externe o ştie şi, vedeţi, se poate înţelege cineva la lucruri de acestea de la partid la partid, tipăresc corespondenţa diplomatică pe vremea regelui Carol I[3]. Ştiţi d-voastră că nu odată am respins mâna care ni se oferea din Balcani? Ne aşteptam la mare prietenie de la sârbi. Prietenia aceasta, evident, trebuie să o pregătească ei, şi au făcut ceva dar trebuia să o pregătim şi noi, şi noi nu am făcut nimic. Pe vremea lui Mihail al Serbiei, care a fost una din personalităţile cele mai înzestrate care au trăit în secolul al XIX-lea în Peninsula Balcanică, un om admirabil în adevăr - pare că se cuprindea în el toată tradiţiunea eroică a naţiunii lui - Mihail al Serbiei a oferit lui Cuza Vodă războiul comun împotriva turcilor, pentru liberarea tuturor creştinilor de sub stăpânirea turcească. S-a încheiat un tratat şi când a venit vremea ca el să fie fructificat, ai noştri de la Bucureşti au spus: tratat? Dar nu ne aducem aminte să fi existat o astfel de legătură între noi.

Şi atunci Ristici, care era la guvern în Serbia, ameninţa că dacă românii continuă să spuie că nu există tratatul, îl va publica.

La 1866 a început domnia regelui Carol. Din acel moment nu am mai văzut nimic în Balcani. Este în corespondenţa aceasta o scenă în adevăr duioasă. Era Milan rege al Serbiei, român după mama lui, crescut în cei dintâi ani ai tinereţii lui pe pământul românesc, vorbind româneşte ca un român, căsătorit cu o femeie ai cărei amândoi părinţii erau români, Cheşco însuşi fiind român basarabean rusificat. Omul se găsea pierdut cu desăvârşire în lumea de intriganţi politici ai ţării lui, şi a chemat pe ministrul român, un Sturdza, şi era îmbrăcat în uniformă de colonel român. Milan l-a poftit la masă şi la un moment dat, cu lacrimile în ochi, a ridicat un toast în româneşte pentru Domnul şi Doamna României. Şi a spus: eu, aici, sunt ca un orfan

https://biblioteca-digitala.ro

pierdut, către d-voastre mă îndrept, către aceşti reprezentanţi ai ţării la care ţin mai mult după ţara asupra căreia stăpânesc, ajutaţi-mă! La Bucureşti, nu s-a dat nici o urmare acestei cereri disperate a unui doritor de mai bine, care nu găsea în partidele ţării lui sprijinul necesar ca să-şi îndeplinească misiunea.

În 1876 Serbia era în cea mai mare nevoie, trebuia să li se treacă arme ca să se apere împotriva turcilor. Ei bine, într-un moment, s-a îngăduit prefectului de Severin să verifice împreună cu consulul austriac dacă nu cumva trec arme în Serbia.

Greşeala s-a făcut atunci când noi puteam să câştigăm în Balcani o influenţă pe care nu am fi pierdut-o nici odată - faţă de bulgari ar fi fost mai greu - faţă de greci şi de sârbi a fost posibil. Al doilea principiu de politică externă sănătoasă nu a fost ţinut în seamă de noi; dacă am fi ţinut în seama acest principiu, nu am fi căutat să rezolvăm chestiunea Banatului numai adresându-ne puterilor apusene. Aveam pe sârbi la îndemâna, puteam vorbi cu dânşii, şi sunt sigur că vorbind cu dânşii, am fi câştigat mai mult. Nu e nici o îndoială că am fi câştigat mai mult. Take Ionescu a încercat pe seama lui: poate că nu a încercat în momentul cel mai potrivit şi oportun, dar nici acesta nu-i mai bun. Evident că se tratase în 1916 despre un pământ în care alţii aveau şi ei tradiţiunea lor şi oamenii lor, fără să se facă măcar gestul de politeţă de a-i întreba şi pe dânşii ce cred despre pământul acesta.

Evident că era foarte frumos că am fost câştigat graniţa Tisei. Dar să zicem că am fi păstrat-o. Sârbii rămâneau cu locuitorii lor, cu organizarea lor bisericească; trebuia să ne înţelegem asupra regimului pe care l-ar fi avut sub stăpânirea noastră atâţia reprezentanţi ai puternicii şi mândrei rase vecine. Pe baza însăşi a hărţii din 1916, se impunea deci şi o negociere cu ei, pentru ca să se ştie ce se face cu aceia dintre ai lor care se găseau pe acest pământ.

Mă iertaţi, dar nu pot judeca altfel. În momentul când d. Brătianu a plecat la Paris, în momentul acela, din partea sârbilor, aici la Bucureşti, mi s-a spus, cu părere de rău, că nu s-a schimbat cu dânşii un singur cuvânt. Acestea sunt greşeli, toată lumea trebuie să la recunoască.

Cel mai bun mijloc de a îndreptă nişte greşeli, nu este de a le arunca fiecare în capul celuilalt, ci de a le recunoaşte cu toţii. Cutare a avut o idee, dar ideea aceia n-a găsit mijlocul s-o împărtăşească, şi cutare sau cutare altul a socotit că toate lucrurile poate să le facă prin el, când în asemenea momente nu ajunge un popor întreg ca să apere drepturile cele mai esenţiale ale lui. Nu avem destui oameni ca să rezolvăm nici una din problemele esenţiale. Câţi suntem, abia putem ajunge până la un punct sănătos în rezolvarea acestor probleme. *(Aplauze)*.

https://biblioteca-digitala.ro

Şi, să-mi daţi voie, eu cred că în judecarea păcatelor reciproce nu ţinem seama de un lucru: graniţa aceasta bănăţeană a fost, la trei momente deosebite, în funcţiunea de trei stări sufleteşti, care nu semănau între ele. La 1916 evident că aliaţii noştri de mai târziu aveau cea mai mare nevoie de noi; noi trebuia să deblocăm Verdunul. Dacă noi am fi cerut mai mult decât d. Ion Brătianu, poate că ni s-ar fi dat mai mult; aşa era situaţia. Meritul nostru cel mare este, nu atât că am dat privelişte de la Mărăşti şi Mărăşeşti pentru că virtuţile noastre nu sunt atâta în ofensivă, cât în rezistenţa îndărătnică a unor oameni în pământul lor, de unde nimeni nu-i poate scoate. (*Aplauze).* Aceasta e pentru noi, dar meritul pentru lume este că atunci, atrăgând asupra noastră toată puterea electrică a norului încărcat de furtună, am făcut să nu cadă trăsnetul acolo unde, dacă ar fi căzut, întreaga soartă a războiului ar fi fost schimbată. (*Aplauze).* Noi ne-am prezintat pentru mucenicie, şi atunci când îţi cere cineva să te pui pe cruce, poţi să ceri cât de mare preţ răstignirii tale. Acesta este un moment.

Eu nu mă opresc la pacea de la Bucureşti: zacă pe sufletul cui a făcut-o, şi apasă greu pe numele unui om de talent, care nu se mai poate ridica. Şi mi se pare că sunt doi: şi cel cu pacea întreagă. Unul s-a ridicat încă mai sus ca să cadă încă mai adânc, iar celălalt nu s-a putut ridica niciodată. Dar pacea aceasta de la Bucureşti nu poartă iscălitura celui care singur putea să-i dea o valoare de drept, de drept internaţional: iscălitura regelui; o pace neiscălită de regele României este numai pacea ministrului care a încheiat-o. (*Aplauze*).

Iar că în jurul acestei păci au fost şi anumite aprobări ruşinos de sincere şi că pe baza păcii de la Bucureşti au căutat unii oameni să-şi facă o carieră, să se înalţe, aceasta priveşte numai pe oamenii cărora nu li se va uita niciodată aceasta.

Pacea poporului român nu s-a făcut niciodată. Dar, mă rog, în momentul când am venit noi la Bucureşti, nu mai era nevoie de deblocat Verdunul, nu mai era soarta războiului întreg în funcţiune de sacrificiul nostru. Sacrificiul nostru era consumat.

Este imoral, dar aşa e şi în momentul acela nu mai stăpâneau condiţiuni de acestea, de legătură de armate, de unire de state şi de colaborări de popoare, şi era sus principiul lui Wilson, în toată sfinţenia conceptului său şi în toată naivitatea aplicaţiunii sale. Principiul sfânt, aplicaţiunea adeseori naivă.

Chiar dacă, să admitem, n-ar fi fost tratatul de la Bucureşti, a cărui valoare au constatat-o nu numai cuvintele mele, dar aplauzele d-voastre, chiar

https://biblioteca-digitala.ro

dacă nu ar fi fost aceasta, era greşeala d-lui Brătianu. Nu este om fără greşeală şi nu puteţi să-l spălaţi d-voastră cu aplauzele d-voastre, căci conştiinţa lui îi zice că, în cutare moment, pe lângă meritele câştigate faţă de această naţiune, a făcut o greşeală de apreciere. Trebuia să-şi dea seama că atunci criteriile nu mai erau acelea din 1916. A venit America şi a spus: nu mă ţin de tratate pe care nu le-am iscălit; nu mă privesc. Situaţia era în mâna lor şi victoria s-a câştigat prin intervenţia Americei. Şi atunci doctrina americană trebuia s-o primească cineva aşa cum era. Evident că un om sănătos nu primeşte un medicament neplăcut, dar te-ai îmbolnăvit; e regretabil, te-ai îmbolnăvit, iei atunci ceea ce-ţi poate servi, nu în starea de sănătate, ci în aceia a boalei pe care o ai. Idealul nostru era bolnav de ideologie americană, prin urmare trebuia să-l curarisim cu un tratament uşor de găsit pentru această ideologie americană.

Dar vin astăzi anumite persoane foarte bine intenţionate şi spun: adresaţi-vă la Liga Naţiunilor. Dar, dacă în 1916 hotăra diplomaţia, dacă în 1919 hotărau geografii primiţi de America, să ne dăm seama că în 1923 hotărăşte oriunde bancherul, potrivit cu interesele economice ale lui. El nu întreabă dacă este bună graniţa ci dacă este un câştig sau nu. E trist, dar aceasta este norma lumii. Să sperăm că nu va ţinea multă vreme; dar, în momentul de faţa, se mai poate face apel la opinia publică? Cât de jos se găseşte opinia publică a lumii după război! Cu cât s-a coborât moralitatea în materie de popoare şi de frontiere, tocmai atunci când se putea ridica mai mult, ca să se poată răscumpăra sângele vărsat, crima umanităţii întregi, înainte de toate a celor care au pornit-o, atingând civilizaţia umanităţii întregi. Dar suntem noi acolo? Da. Cred că ideologia este un lucru foarte frumos, sentimentul este un lucru înaintea căruia oricine se închină. Nu este durere care să nu te mişte, durerea fratelui tău îţi ridică lacrămile în ochi, dar politica este o chestie de posibilităţi şi realităţi; posibilitatea e să găseşti soluţii în chestii pe care nu eşti în măsură a le înlătura; şi nimeni nu poate să fie atacat pentru lipsa de patriotism, atunci când el, având răspunderea unei situaţii, începe întâi calculul său de posibilităţi şi trage singur rezultatul care iese din posibilităţi.

Aceasta este situaţia care ni se înfăţişează nouă. Cum să o schimbăm şi de ce să spunem că o vom schimba când aceasta nu este în putinţa noastră?

Vasăzică, cunoştinţa chestiilor noastre naţionale, împărtăşirea acestei cunoştinţi în lumea întreagă nu era; legături cu cei aproape de noi, tot aşa de puţine. Sensul chiar al problemelor naţionale noi nu-l aveam în vechea

https://biblioteca-digitala.ro

noastră politică. Dovadă, ceea ce se face adeseori acum, felul cum consideră opinia publică de azi chestiile în legătură cu dreptul naţional, dovadă greşeala care se face acum faţă de naţionalităţile din Ardeal cu ordonanţele şcolare, care sunt zadarnice, pentru că nu se execută, iar dacă s-ar executa, n-ar folosi la nimic; căci ce importanţă are pentru noi dacă cutare copil de sas bâlbâie prost româneşte, şi o să ne plătească sila ce i-o facem, urându-ne pentru fiecare silabă românească învăţată. Dar voiaţi să rezolvaţi asemenea chestiuni? Trebuie să o faceţi pe temeiul toleranţei reciproce şi potrivit unui adevărat crez: respectarea dreptului altuia care să-ţi dea dreptul de a pretinde şi de la el respectul integral al dreptului tău.

Nu insist mai mult căci, dacă aş insista, aş ajunge la concluzii dureroase şi de aceia prefer să trec asupra acestui punct cu atât mai mult cu cât suntem în ajunul unor negocieri care cel puţin acelea nu trebuiesc pierdute. Să nu credem că între chestia graniţei şi chestia organizării bisericeşti, chestiunea graniţei este cea mai importantă. Chestiunea importantă este aceia care vine acum; aceia păstrează sufletele şi pentru aceia trebuie să ne rezervăm toate energiile noastre.

În sfârşit, al patrulea principiu: în materie de expropriere poate să aibă un partid o părere şi alt partid să aibă o altă părere; pot fi partide care cred că nimic nu este de expropriat, iar altele care să creadă că totul este de expropriat; în materie de drept electoral pot să creadă unii că e foarte bine să se păstreze reprezentanţiunea proporţională; pot să creadă dumnealor (*arătând spre banca ministerială)* că nu trebuie şi cei dintâi care o să se frigă o să fie dumnealor (*ilaritate*), dacă nu vor reveni asupra dispariţiei din Constituţie a clauzei privitoare la reprezentanţa proporţională. Dar în anumite chestiuni nu se îngăduie politică separată de partid. Lucrul de care suferim noi este că nu avem un catechism al politicei naţionale în domeniul cultural, economic şi extern care să fie al tuturor. (*Aplauze prelungite*).

Şi atunci vă miraţi că ne-am scos ochii pe o chestie externă? Dar n-am făcut decât să ne scoatem ochii pe chestiuni de politică externă. Aduceţi-vă aminte de „Sturdza trădătorul" de „renta şcolii din Braşov", aduceţi-vă aminte de toate întrunirile publice în care s-a înfăţişat guvernul României ca o colecţie de criminali care s-au înţeles cu ungurii, în schimbul unor anumite chitanţe, ca să distrugă viaţa naţionala a românilor din Ungaria. Dar a fost vre-o chestie naţională care să nu fi fost târâtă prin noroiul străzilor bucureştene? Dar ne-am cruţat noi unii pe alţii de câte ori am putut să ne lovim, chiar cu primejdia de a periclita interese naţionale elementare faţă de

https://biblioteca-digitala.ro

adversarii noştri reali sau închipuiţi? Şi voiţi d-voastră, când noi trăim într-o veşnică dihonie, într-o continuă ură, într-o intrigă perpetuă, cu privire la astfel de chestiuni noi să ne fi putut prezenta în conferinţa de pace braţ la braţ? Apoi oamenii care sunt separaţi în ceea ce priveşte articolele de crez prin astfel de amintiri, oamenii aceia pot sta alături, dar nu ca să se ajute, ci ca să pândească unul ce face celalt, să-l însemne la carnet pentru momentul când va putea să-l denunţe pentru greşeli pe care le-a făcut sau pe care nu le-a făcut, dar le poate pune în spinare, pentru că nu e acolo să se apere sau nu mai este între cei vii, ca să poată lua apărarea politicei sale.

De aceia am ajuns noi unde am ajuns.

Ce rămâne acuma de făcut? Rămân două lucruri: să ne dăm seama care sunt greşelile care ne-au adus la acest punct şi să hotărâm a nu le mai face. Să evităm şedinţe cum a fost începutul acestei şedinţe şi atitudini cum a fost atitudinea de la începutul acestei discuţii. Să ne cruţăm nouă învinuiri care nu folosesc la nimic, care nu fac decât să scoboare chestia, compromiţând pe oameni şi înfăţişând clasa conducătoare a României ca o adunătură de neghiobi şi făcători de rele. Să ne ferim de momentul când opinia aceasta va pătrunde în masele adânci ale poporului şi nu va mai face nici o distincţie între noi, pe de o parte, şi alţii, de altă parte. Îmi este groază să mă gândesc la această posibilitate: masele nepregătite, ca ale noastre, pierzând orice încredere în oricine a avut conducerea sau are dreptul să reclame conducerea acestei ţări în viitor.

Iar, în ce priveşte suferinţele fraţilor noştri, eu am o părere, o simplă şi veche părere, pe care n-am stampilat-o nicăieri şi pentru care n-am cerut dreptul de autor, dar cred că o pot transmite şi altora, adică la alţii mai tineri decât mine, căci nădejde la cei mai bătrâni decât mine nu mai am. Dacă cei mai tineri decât mine o primesc, va fi bine pentru viitorul acestei ţări.

Un popor trăieşte nu prin ceea ce s-a scris pe hârtie cu privire la graniţele sale, căci poţi să ai graniţe pe care nu eşti în stare să le umpli cu vitalitatea sufletului său. Fiindcă se pot fixa anume hotare, dar sufletul să fie prea slab ca să le dea un înţeles. Şi iarăşi, se poate întâmpla să fie sufletul tău mai mare decât hotarele pe care le ai. Germania, înainte de război, avea un suflet care umplea totul până la cele mai depărtate capete ale lumii civilizate şi necivilizate şi cu fiecare cetăţean german mergea sufletul însuşi al poporului german. Dacă nu făcea greşeala războiului, lumea nu se germaniza, dar se pătrundea de germanism pe nesimţire.

Ce trebuie să facem este să întărim sufletul nostru aici!

https://biblioteca-digitala.ro

Chestiunea Banatului şi toate chestiunile ca aceasta se rezolvă în inima poporului românesc, în centrul vieţii poporului românesc. Deci să ridicăm cultura noastră, să ridicăm viaţa noastră economică, atât sub acest raport material, cât şi sub acel moral şi atunci alte generaţii decât a noastră, care nu a fost în stare să facă acest lucru, vor găsi graniţele naturale ale poporului românesc, dar vor fi în stare să le umple şi cu sufletul românesc, în care ei cred![4] (*Aplauze unanime şi prelungite).*

NOTE

1. N.I. scrie *Clopotul dăruit de Caragheorghevici, întemeitorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811)*, Buc., 1913. Mai vezi, *Pagini despre Serbia de azi.* Conferinţă, Buc., 1914; *Pagini din Serbia de azi.* Conferinţă, Buc., 1914; *Politica austriacă faţă de Serbia.* Conferinţă, Buc., 1914; *Serbia eroică şi martiră.* Conferinţă, Vălenii de Munte, 1915; *Serbia la 1871-2. Două memorii ale lui Teodor Văcărescu, agent al României la Belgrad*, Buc., 1916 (şi versiune în lb. fr.); *În Serbia de după război,* cu 33 de schiţe de pictorul Becu, Vălenii de Munte, 1927; *L'histoire et les historiens de Raguse*, Dubrovnik, 1931; *Une ville „romane" devenue slave: Raguse,* Buc., 1931. Apoi: *Fragmente de cronici şi ştiri despre cronicari, adunate şi tipărite cu o prefaţă despre istoria munteană în legătură cu istoriografia sârbească*, Buc., 1901; *Relations entre serbes et roumains*, Vălenii de Munte, 1913; *Steagul lui Mihnea vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad*, Buc., 1913; *Oltenia şi Serbia.* Conferinţă, Vălenii de Munte, 1913; *Din legăturile noastre cu sârbii. Corespondenţa românească a voievozilor din Cladova*, Buc., 1915; *Sârbi, bulgari şi români în Peninsula Balcanică în Evul Mediu*, Buc., 1915; *Relations entre serbes et roumains à l'occasion du mariage de la princesse Marie et du roi Alexandre*, Buc., 1922; *Români şi slavi. Români şi unguri*, Buc., 1922; *Raguse et les roumains,* Buc., 1923; *Croates en pays roumains*, Zagreb, 1929; *Rogeriu Iosif Boscovich şi Moldova, cu prilejul comemorării lui*, Buc., 1937.
2. *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, Gotha, 1908-1913, cinci volume.
3. *Correspondence diplomatique roumaine sous le roi Chrales I-er (1866-1880)*, Paris, 1923.

https://biblioteca-digitala.ro

4. În aceiaşi şedinţă s-a depus un proiect, fără participarea lui N.I., despre „înfiinţarea la Vălenii de Munte a şcolii de misionare naţionale şi morale „Regina Maria", pentru completarea culturii naţionale, readucerea cunoştinţelor la realitate, orientare morală, pregătirea elevelor pentru propagarea ideilor de moralitate şi naţionalism constructiv". Din conducere urmau să facă parte doamnele Sadoveanu, Evolceanu şi Nicolae Iorga.

Şedinţa din 28 decembrie 1923

Pentru dreptul de a vorbi în Parlament:

Mai era lume înscrisă, d-le preşedinte.

D. M.G. Orleanu, preşedinte: D-le Iorga, d-voastră cunoaşteţi regulamentul şi ştiţi că ministrul are dreptul să ia cuvântul ori când.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, dacă d. ministru crede că trebuie să închidă discuţia, oprind pe un parlamentar, care conduce un grup, de a vorbi, atunci eu nu mai am ce căuta aici.

D. Vintilă I.C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Au vorbit zece oratori din toate partidele politice. Mai sunt încă trei zile până la 1 ianuarie şi trebuie prin urmare să avem, oricât ar fi de interesante discuţiunile care s-ar face, să votăm până atunci şi bugetul general şi bugetele pe departamente.

D. N. Iorga: Nimic nu vă împiedică să vorbiţi diseară. Aceasta este o lipsă de amabilitate care nu s-a mai pomenit în nici un Parlament. Eu sunt parlamentar de atâtea ani de zile şi aşa ceva nu mi s-a întâmplat niciodată.

D. M.G. Orleanu, preşedinte: D-le Iorga, cunoaşteţi regulamentul: ministrul are dreptul să ia cuvântul oricând.

D. N. Iorga: Cunosc regulamentul, dar mă adresez ministrului şi îl întreb: când d-voastră ştiţi că după discursul d-voastră se va cere închiderea discuţiei, este frumos să nu lăsaţi să vorbească un conducător de grup şi să nu ascultaţi întâi argumentele adversarilor înainte de a vorbi?

D. Vintilă I.C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Dar eu întreb pe d. Iorga ceva: Mai sunt încă zece oratori înscrişi, au vorbit până acuma 11.

D. N. Iorga: Mă priveşte înainte de toate faptul, că eu reprezint aci o grupare parlamentară care are dreptul să-şi spună cuvântul.

D. Vintilă I.C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Din gruparea dumitale parlamentară a vorbit d. Ţoni.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Până nu vorbeşte acela care are dreptul de a conduce o grupare parlamentară, nu se poate închide discuţiunea. Voi cere cuvântul la cel dintâi buget parţial şi veţi avea discursul, dar îl veţi avea în forma pe care o meritaţi.

D. Vintilă I.C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Tocmai de aceea eu cer Parlamentului să-mi dea bugetul, căci eu fără buget nu pot să merg înainte.

D. Gr. Diaconescu: Dar nici fără o valoare ca d. Iorga.

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: D. Iorga ştie foarte bine că nu e înscris numai dumnealui, ci şi d. Maniu şi în cazul acesta trebuie să vorbească şi dumnealui. Apoi şi d. Mirto voieşte de asemenea să vorbească. Prin urmare, prin asemenea condiţiuni nu putem avea bugetul la timp.

D. N. Iorga: Din partea d-lui Maniu a vorbit o serie întreagă de oratori. Din partidul meu a vorbit asupra unor capitole de buget numai cineva, prin urmare asupra întregimei bugetului din partea grupării mele nu s-a vorbit.

Discurs pe marginea proiectului de buget:

D-lor, mă găsesc într-o situaţie mai uşoară decât a d-lui Maniu. De la început am împărţit rolul meu cu prietenul meu Ţoni, în ceea ce priveşte chestiunile de ridicat în discuţia la buget. Pe de altă parte, ca istoric, eu ştiu că în adevăr unul din rosturile de căpetenie ale Parlamentului englez, alături de controlul administrativ, atunci când se deschide Adunarea, era bugetul; însă îmi dau seama că Adunările moderne au alte posibilităţi de a discuta chestiuni decât aducerea lor, a tuturora, la buget. Atunci când un vechiu Parlament englez are numai două prilejuri principale, împarte în aceste două prilejuri, orice are, dar când în Parlamentele moderne sunt atâtea prilejuri de a atinge toate chestiunile - atunci când trebuie să fie atinse - se poate mărgini cineva în discuţia bugetului numai la discutarea bugetului în cifrele sale *(aplauze)* când se pricepe cineva în cifre - şi nu-mi atribui această calitate - sau în concepţia bugetară, atunci când această concepţie priveşte politica generală, şi oricine se amestecă în politica unei ţări trebuie ca şi aici să aibă punctul său de vedere. Dacă d-voastră, d-le ministru de Finanţe, cu amabilitatea pe care v-o cunoşteam înainte, aţi fi făcut apel la mine ca să scurtez discuţiunea în vederea faptului că aveţi nevoie de buget peste câteva zile, şi ştim cu toţii când este 1 ianuarie şi toţi acei care au oarecare legătură cu capitolele bugetare *(aplauze la naţionaliştii-democraţi),* ştiu foarte bine că trebuie să existe la 1 ianuarie bugetul (mă număr şi eu printre dânşii, şi deci aţi aplaudat

https://biblioteca-digitala.ro

greşit), toţi aceia doresc ca bugetul să fie votat când trebuie, aş fi consimţit cu multă plăcere. Ba încă din atâtea şi atâtea motive pe lângă acesta, d-voastră sunteţi foarte mult ocupat cu lucrări pe care le-aţi putea lăsa şi altora.

Nu se cere de la d-voastră tot ceea ce puteţi da, în cele mai mici amănunte. D-voastră aveţi o veche înclinare şi iubire pentru amănunte. În ceea ce mă priveşte, am şi eu ocupaţiile mele şi după cum d-voastră vă uitaţi la ceasornic pentru ca să vedeţi când isprăvesc, tot aşa şi eu mă uit la ceasornic pentru a putea şti când voi putea începe o altă sarcină a mea, ca profesor în şcoală. Ar fi fost, d-lor, numai o chestie de o jumătate de ceas şi totul s-ar fi terminat fără acel tumult în care a fost amestecată şi persoana mea.

D-le ministru de Finanţe, d-voastră înfăţişaţi un buget în care se găseşte, ca în tot ce faceţi d-voastră, foarte multă muncă, foarte multă cinste şi dorinţă de a ajuta ţara. În această privinţă nu pot avea nici o îndoială şi adversarii d-voastră şi-au dat seama de acest lucru şi au văzut că nu este potrivit să vă atace în acest domeniu. Dacă ar fi fost vorba de un buget de la 1911 - 912, nu aş fi avut decât să fac o foarte scurtă declaraţie.

D-le ministru de Finanţe, eu apreciez deprinderea d-voastră în finanţele unei bănci, în finanţele unei întreprinderi, să zicem, prin urmare, şi în finanţele unei ţări, şi m-aş fi mulţumit să subliniez câteva uşoare diverginţe. Dar uităm că trăim într-o alta hartă decât înainte, că trăim în alte împrejurări decât cele dinainte, că trăim într-o societate dărâmată, care trebuie reconstruită şi anume într-o societate dărâmată într-o formă mică şi care trebuie reconstruită într-o formă mare. Şi atunci nu ne ajunge vechea aritmetică bugetară şi talentul de a înşira nişte cifre şi de a pune nişte încasări foarte aleatorii. Ştiţi şi d- voastră cât de aleatorii sunt încasările care figurează acolo, de o parte aveţi prevederi care doresc să se îndeplinească cu prisos, dar mă îndoiesc că se va întâmpla aşa, şi de altă parte aveţi cheltuielile pe care nu le puteţi fixa, pentru că viaţa noastră economică este într-o continuă fluctuaţie, aşa că nu se pot stabili nici chiar cheltuielile de întreţinere ale unei şcoli pentru că nu ştiţi cât o să coste din săptămână în săptămână, din lună în lună întreţinerea acelei şcoli. Bugetul este un onorabil formular, şi nu retrag cuvântul. Decât, dacă societatea nu este normală, cum voiţi să se facă înainte de 1 ianuarie prevederi normale care să se păstreze peste toate vicisitudinile pe care nu le putem prevedea? Dar un lucru se poate face, d-lor, să se vadă în acest buget că noi ne dăm seama de toate greutăţile, că vedem tot ce trebuie, nu îndreptat şi lecuit, aş zice aproape băbeşte, sau după datele cele vechi din rutina anterioară, ci tot ceea ce trebuie creat şi prin ministrul de Finanţe în această ţară.

https://biblioteca-digitala.ro

Bugetul ar fi cea mai deplină dovadă dacă a pătruns sau nu în noi conştiinţa marii creaţiuni pe care o aşteaptă poporul românesc şi lumea întreagă, ca să ne restituie o încredere pe care am pierdut-o şi pe care o aşteaptă de la oamenii noştri politici şi de la guvern.

Daţi-mi voie ca într-o foarte scurtă analiză să arăt şi altfel de ce nu mă pot împăca cu bugetul d-voastră. D-voastră prezintaţi cifrele care rezultă dintr-o reformă financiară care a fost discutată aici, reformă financiară ale cărei lipsuri s-au arătat din partea Partidului Naţional din Ardeal, care evident are alţi oameni decât noi şi are alte vederi decât vederile oamenilor pe care îi avem noi. S-a vorbit de rolul pe care l-a avut d. Titulescu în pregătirea reformelor financiare. Eu am făcut parte din Parlament când s-a votat reforma d-lui Titulescu şi nu uit nimic din criticile care au fost aduse atunci, nu uit iarăşi nimic din neajunsurile dovedite pe urmă. Reforma d-lui Titulescu nu era deloc o panacee pentru suferinţele noastre, reforma acelui om foarte inteligent, foarte îndrăzneţ, care păcătuia altfel decât d-voastră. D-voastră păcătuiţi printr-o extraordinară rezervă faţă de tot ce este nou, iar d. Titulescu, om simpatic tuturor, prieten al atâtora dintre noi, d. Titulescu păcătuia prin celălalt defect. D-voastră vă speriaţi de concepţiuni, dumnealui nu vedea decât concepţiuni şi se arunca deodată în apele turburate ale unei mări pe care nimeni nu o încercase până atunci. Aţi venit d-voastră şi aţi schimbat aici, aţi schimbat dincolo şi rezultatul aplicării de câteva luni numai nu se poate prevedea şi nu se va putea nici mai târziu. Cea mai bună parte din buget nici nu vine, dealtminteri, din condiţiunile reformei financiare pe care aţi făcut-o.

D-voastră vă găsiţi în momentul de faţă, şi ţara întreagă prin d-voastră, într-o situaţiune critică, ce se poate rezuma în aceasta: încasaţi prea puţin şi vă cer prea mult serviciile care depind de d-voastră. Vă cer funcţionarii pe care trebuie să-i ajutaţi. Nu numai pentru a trăi, ci şi pentru a lucra. Şi să mă ferească Dumnezeu să fac demagogie pe tema salariilor funcţionarilor. Deşi sunt eu însumi funcţionar al statului, însă văd înainte de suferinţa mea binele, văd sănătatea, văd durata statului român. (*Aplauze).*

Dar d-voastră aveţi datoria de a întreţinea serviciile şi de a plăti pe funcţionarii d-voastră, care sunt oamenii din România, ce trăiesc, desigur, mai rău. Ceilalţi s-au aranjat şi e uşor să se aranjeze. Lucrătorul căruia i se cere mai mult pentru ca să se hrănească, pentru ca să se îmbrace, sileşte pe patronul lui a-i da mai mult. Patronul din fruntea industriei sileşte pe cumpărător a da în proporţie. Cumpărătorul, la rândul lui, în departamentul vieţii economice în care se găseşte, se potriveşte şi el aşa încât să poată răspunde la ceea ce i se cere de ceilalţi. Funcţionarii singuri sunt într-o situaţie deosebită, şi d-voastre o să aveţi de lucru cu dânşii.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu vor face grevă. Dorinţa mea nu e să facă grevă nimeni. Aceasta este o ţară pe care nu trebuie nici cea mai mare îngustare a vieţii, nici cea mai mare suferinţă să o zguduie din resorturile ei, care Dumnezeu ştie cât sunt de gingaşe. Nu trebuie dat în nici o privinţa îndemnuri cuiva. M-aş certa şi cu aderenţii mei, zicându-le foarte hotărât, să nu încurajăm nimic care ar conduce la încă un element de anarhie pe lângă atâtea altele. *(Aplauze).*

Dar, d-le ministru de Finanţe, socoteala spune aşa: dacă li se refuză funcţionarilor mijloacele de a se întreţinea, se lipseşte serviciul de ceea ce ar putea face în alte împrejurări.

Binevoiţi a recunoaşte un lucru, cu toată truda pe care v-o daţi pentru ridicarea valutei, care uneori merge mai bine şi alte ori merge mai rău, şi nu este aşa de rea în momentul de faţă.

Trebuie să recunoaşteţi un lucru: că banul n-are valoarea din intenţia noastră. Noi am vrea să facem francul cât dolarul. De aceasta putem visa noaptea, însă treji, dimineaţa, trebuie să ne dăm seama, nu de ceea ce dorim, ci de ceea ce este. Şi atunci, dacă într-o privinţă banul are o valoare, valoarea aceasta o are în toate privinţele.

Şi atunci să plătească după preţul de acum al banului onor contribuabil care nu este funcţionar, căci singur funcţionarul nu se poate aranja, toţi ceilalţi se aranjează. Luxul căii Victoriei, viaţa destrăbălată, nu numai a vechii clase stăpânitoare, ci a atâtor altora, ridicaţi de atunci, arată că mulţi români nu stau rău de loc. Curge aurul prin mâinile sparte a atâtor oameni care nu ar fi în stare să spuie de unde au aceşti bani, sau dacă ar fi în stare ar intra a doua zi în ocnă, nu în urma unei legi noi, ci pe baza legilor de acum. *(Aplauze).*

Şi atunci eu aş avea curajul, curajul acesta chiar cu riscul, să zicem, de a fi ajuns la guvern, d-ta (*adresându-se d-lui ministru de Finanţe*) nu crezi, eu cred că se poate întâmpla chiar cu riscul, nu numai de a nu mă mai întoarce niciodată la guvern, dar de a rămânea un om izolat, eu aş avea curajul de a cere nu numai îmbogăţiţilor de război, îşi închipuie cineva că sunt aceia care se plimbă în automobile proaspete şi mănâncă la restaurantele acelea la care o masă înseamnă bugetul pe jumătate de an al unei familii oneste şi sărace, aceia care frecventează anumite localuri şi întreţin toată ticăloşia lumii întregi, venită aici ca să servească luxul îmbogăţiţilor noştri - nu, eu număr în categoria îmbogăţiţilor de război pe toţi aceia care după război trăiesc mai bine decât înainte şi ar putea să trăiască aşa cum trăiau înainte de război. (*Aplauze*).

https://biblioteca-digitala.ro

Şi atunci eu nu am a face cu câţiva, eu am a face cu o lume întreagă şi lumii acesteia i-aş spune: atâta cât ceream înainte de război, când banul însemna în obiecte atâta, astăzi când banul însemnează în obiecte altceva, eu îţi cer d-tale, contribuabilul. Şi, mai mult decât atâta, îţi cer şi sporul faţă de nevoile mari ale ţării la corespunzătorul normal a ceea ce dădeai înainte. Cine va face această încercare, va avea cu ce plăti funcţionarii, va avea cu ce pune în mişcare serviciile publice, va putea să normalizeze viaţa românească. Dar pe lângă aceasta mai este un lucru.

D-le ministru de Finanţe, eu cred că sarcina cea mare a noastră în momentul de faţă nu este să mai tundem odată o oaie căreia i-a căzut părul, ci este să o hrănim aşa, să o îngrijim aşa încât să o putem tunde şi de mai multe ori pe an. Meşteşugul cel mare nu este să mulgi un uger sec, ci meşteşugul cel mare este să-ţi trimeţi vita la păşune în aşa fel încât abia să o atingi şi să capeţi ceea ce-ţi trebuie.

Nu veţi ajunge niciodată la echilibrarea bugetului ţării, şi nu echilibrarea aparentă, nu aşa, ci să faceţi a merge serviciile, şi să aibă aparenţa de viaţă omenească funcţionarul: să meargă adevărat serviciile şi funcţionarul să fie un om în stăpânirea tuturor mijloacelor sale omeneşti ca să poată munci, nu veţi ajunge acolo decât cu două condiţii. O condiţie, aceia pe care am arătat-o: să cereţi acelora care pot da tot ce trebuie să dea. Este ceva mult mai sănătos decât să creşteţi lefile funcţionarilor, pentru că mâine preţul tuturor obiectelor o să crească în aceiaşi proporţie; căci de la cea dintâi creştere de salarii a început scumpirea această neruşinată pe care n-o puteţi stăpâni. Nici nu vă cer. Cu ce o să stăpâniţi? Unde este aparatul administrativ admirabil, prin tradiţie de mai multe secole, căruia să-i spuneţi: du-te, fi energic şi cinstit în acelaş timp! Când este cinstit nu este energic, şi când este energic, este ca să nu fie cinstit. Şi ceea ce este de făcut este alta până va ajunge să se găsească, n-aş zice omul providenţial, ci omul căruia să nu-i pese - aceasta ne trebuie nouă acum: un om căruia să nu-i pese. Nenorocirea este că la toţi ne pasă, ba de una, ba de alta. Când o veni omul căruia să nu-i pese, acela va drege ţara românească. Tot fascismul, tot mussolinismul, tot venizelismul de aiurea stă în această lozincă: nu-mi pasă, fac ceea ce trebuie să fac, orice s-ar întâmpla cu mine, cu partidul meu, cu reputaţia mea momentană; o fac pentru că trebuie. Dar pentru moment aţi putea face un lucru, în sistemul d-voastră nu într-al meu, aţi putea face acest lucru, ca funcţionarii să aibă înlesniri.

D-le ministru de Finanţe, sunt firme în America ce întreţin, cum ştie toată lumea, un oraş întreg de oameni care depind de firma aceea. Nu este filantropie, este socoteală bună. Omul dumitale nu poate, fiind pe mâinile dumitale, să decadă şi să nu-ţi mai poată sluji dumitale.

https://biblioteca-digitala.ro

Dă-i înlesniri de lemne, dă-i înlesniri de hrană, dă-i înlesniri de îmbrăcăminte. Mi-a scris un învăţător acum, d-le ministru de Finanţe, spunându-mi bugetul lui. Are doi copii, cu taxele şcolare ale d-lui Mehedinţi, cu eforiile d-sale, împrumutate din Peninsula Balcanică, unde împrejurările sunt cu totul altele, omul dă aproape tot ce are şi rânjeşte de foame acasă, pentru ca măcar copiii lui să ajungă a fi ceva pe lume.

Nu e admisibil să fie taxe şcolare şi cheltuieli de internat pentru copiii funcţionarilor săraci.

Ne plângem că străinii ne copleşesc în Universitate. Dar desigur că o fac şi o vor face (*aplauze*), fiindcă nu curge la învăţământul superior vlaga lumii de la ţară. Pe cel de la ţara să-l cântăreşti cu aur ca să-l aduci ia Universitate şi să-l pui în fruntea culturii româneşti. (*Aplauze).*

Iată o soluţiune de oportunitate, pe lângă cealaltă soluţiune care e în legătură, nu cu stoarcerea contribuabilului român, ci cu purificarea contribuabilului român. Îl rabzi aşa pe contribuabilul de o anumită categorie, încât să rămână pur cum era înainte de război.

Să vedeţi d-voastre ce bine le-ar prinde la o mulţime de lume şi cum s-ar însănătoşi Bucureştii şi cum ar pleca cu cele dintâi vagoane mii de femei netrebnice adunate pentru ticăloşii noştri (*aplauze prelungite*), cum ar pleca toţi paraziţii imoralităţii noastre, care s-au îngrăşat aici, în faţa mahalalelor care mor de foame şi mor da frig şi în faţa funcţionarilor cu coatele roase, cărora li e ruşine pentru statul român de haina care o au pe dânşii! (*Aplauze).*

Iar în privinţa celei de a doua condiţii, mă explic foarte uşor.

D-le ministru, noi trebuie să creăm, nu putem trăi decât creând. Puterile adormite trebuie să le trezim, pe acelea care nu-şi închipuie că există trebuie să le descoperim noi.

Nu se poate ca statul român să înfăţişeze înaintea lumii, în provinciile pe care şi le-a adaus, o vitalitate mai scăzută decât aceea pe care o aveau înainte de a se întemeia România Mare. (*Aplauze).*

Ei bine, d-le ministru, eu mă învârt aici în Bucureşti şi văd Banca Italo-Română, văd Banca Franco-Română, acum avem Banca Sârbo-Română, într-un splendid palat, o să avem şi Banca Greco-Română şi Banca Bulgaro-Română (*aplauze),* în loc ca puterea vieţii noastre să crească şi viaţa economică a tuturor provinciilor adăugite, în loc să le legăm într-un complex economic măreţ pe dânsele cu noi.

Şi aceasta este rezolvarea însăşi a chestiunii naţionalităţilor, când sasul în loc să stea ascuns la Mediaş, plângându-se că merg rău căile ferate române şi că funcţionarii noştri iau şpagă, când sasul de la Mediaş se va amesteca în întreprinderile de la Galaţi, de la Brăila, Constanţa, atunci la a doua generaţie el se va găsi alături cu noi şi ne este indiferent dacă ar mai continua să vorbească limba strămoşilor săi.

https://biblioteca-digitala.ro

Numai în cazanul, numai în cuptorul cel mare al muncii naţionale intense, numai acolo o să putem crea de fapt România Mare. (*Aplauze).*

România Mare în patru-cinci fiţuici, fiecare scrisă după tradiţiile ei: orientale la noi, ungureşti-austriace în Ardeal, austriace-nemţeşti în Bucovina şi ruseşti în Basarabia, aceasta nu este România Mare.

Pe noi nu ne satisface, şi altora nu le impune.

Dar, va zice cineva, cum să ajungem la aceasta operă de creaţiune? Dacă administraţia şi guvernul unei ţări s-ar putea pune într-un catechism de două pagini, cel dintâi copil şi cel dintâi netrebnic întâlnit pe stradă ar fi în stare să guverneze o ţară în momentele ei de criză.

Aici se cere un nesfârşit tact, o trudă care să nu se oprească nici un moment, o bunăvoinţă hrănită de concepţiile cele mai înalte, care singure pot să ajungă la unicul rezultat ca, pornind din guvernare, să se trezească şi să se înteţească viaţa economică şi culturală.

Noi nu facem aceasta; noi n-am întemeiat nimic în aceste domenii. Industriile care erau înainte se găsesc în împrejurări din cele mai grele.

Şi observ că în ce priveşte impozitele pe cifra de afaceri, greşiţi. O bună reglementare a părţii fiecăruia la impozit trebuia să se facă cu mult mai multă delicateţă decât atâta. Proprietarul unei case mari pe calea Victoriei, unde nu locuieşte el şi pe care nu o închiriază altora şi care nu serveşte la nimic, sau proprietarul unui loc viran trebuie să fie constrâns prin impozite să lichideze o avere care nu serveşte mersului general economic, şi astfel să intre produsul acestei vânzări în viaţa economică. Altfel e însă cu industria întemeiată ieri, alaltăieri, căreia i se pune o sarcină aşa de grea, încât o omori. În loc să te foloseşti de oul de aur al găinei, tai găina. Şi fără îndoială că bun lucru este să mănânci găina, dar la anul, când nu vei mai avea nici găina, nici oul de aur al găinei, o să umbli zadarnic în dreapta şi în stânga, căutând cu ce ai putea să o înlocuieşti.

Sunt averi din care nu iese nimica; averile acestea trebuie ori mânate la muncă, ori strivite, (*aplauze*). Şi sunt averi care lucrează, şi acelea trebuie scutite, încurajate, ca fiii cei mai scumpi ai vieţii economice româneşti, care abia încep să se manifeste şi care trebuie sprijiniţi in toate privinţele.

Ia gândiţi-vă, o obşte de ţărani care abia se adună ca să aducă din străinătate uneltele cele mai perfecţionate, pentru a începe altă muncă decât nenorocita muncă ce o avem acuma, când ministerul de Agricultură Dumnezeu ştie ce face, dar la ţară mai vezi încă omul care loveşte cu călcâiul în pământ, pune acolo un grăunte de porumb, îl acoperă cu talpa şi aşteaptă după câteva luni de zile, cu ajutorul lui Dumnezeu, să strângă recolta. Când se va găsi o astfel de obşte, lucrând cum se lucrează în alte ţări civilizate, ţineţi seamă d-voastre de creaţiunea pe care o încearcă aceşti oameni? De loc! D-voastre aveţi în vedere rolurile d-voastre, şi, ori dacă lucrează ţăranul ca pe

https://biblioteca-digitala.ro

vremea lui Alexandru cel Bun, ori dacă începe o muncă menită să transforme agricultura românească în cutare sau cutare domeniu, pentru d-voastră este tot una. Aşa e! Să-mi daţi voie! Nu aveţi nici normele necesare, nici oamenii.

Ştiţi că a fost un plan ca să se aducă în ţară ceea ce trebuie pentru cultura mecanică şi această cultură mecanică, faţă de regimul ploilor, care de o bucată de vreme este cu totul neîndestulător, e una din cele dintâi necesităţi ale acestei ţări, necesitate despre care vei fi vorbit şi d-ta, d-le ministru, în străinătate cu economiştii, şi am vorbit şi eu, şi erau oameni gata să aducă de la fabricile lor tractoare, dar îi trebuia un regim pe care nu-l întâlnesc aici.

În afară de aceasta, acuma vine partea din urmă, care priveşte puţin şi pe atât de vechiul şi bunul meu prieten, d. ministru al Instrucţiunii Publice, despre care eu nu voi zice exact ceea ce a zis d. deputat Antonescu, adică: un popă, câteva cărămizi, şi mai era ceva... Cu toate acestea, tot voi spune un lucru: noi, ca să punem în mişcare marea maşină, moara cea mare a muncii româneşti din care să curgă făină din belşug, pentru întreţinerea statului românesc, să înceapă a umbla, a vâjâi roţile, a se înteţi activitatea acestei maşini productive, pentru aceasta ne trebuie câteva lucruri.

Ne trebuie întâi, d-le ministru de Război, o ţară perfect apărată, o ţară care să fie în stare să stea nu numai în faţa închipuitului bolşevic îmblânzit prin negociaţiunile de la Tiraspol sau prin negociaţiunile de la Salzburg. Cine crede că aceasta foloseşte la ceva, Dumnezeu să-i răsplătească, căci desigur că e omul cel mai bun de pe faţa pământului. Şi nouă nu ne trebuie o apărare ca pentru unguri, despre care să ne închipuim că au renunţat, de dragul împrumutului celui din urmă, la orice intenţiuni de revanşă. Nici unul din adversarii noştri nu au dezarmat, şi nici călătoria care s-a făcut acuma la Sofia nu este cel mai înţelept lucru care se poate închipui. Bulgarii aveau o biserică schismatică. Acum, după ce episcopul Visarion Puiu s-a dus şi a slujit acolo alături de mitropolitul bulgar, nu mai e schismatică biserica bulgară. În *La Bulgarie* din zilele acestea se poate citi: vedeţi ce bine v-am primit? Să mai scădeţi din despăgubirile pe care le pretindeţi de la noi. Dar pentru ca să nu mai fie biserica lor schismatică şi ca să mai scădem ceva de la despăgubiri, bulgarii sunt în stare să mai dea câteva banchete. E o socoteală bună pentru ei.

Dar, d-lor, noi suntem înconjuraţi de duşmani, şi chiar dacă am fi siguri că este numai zece la sută de primejdie, încă ar trebui să fim pregătiţi ca şi cum ar fi sută la sută. Nu este provincie pe care am luat-o care să nu însemne o primejdie nu numai pentru păstrarea acelei provincii, dar pentru însăşi existenţa statului român şi pentru poporul românesc. Şi când la un anume hotar se pregăteşte escadra de aeroplane pe care d. ministru de Război

https://biblioteca-digitala.ro

o cunoaşte bine, când nemţii lucrează în fabricile ruseşti la războiul de fizică şi chimie de mâine, în momentul acela, oricât ar ţinea cineva să nu supere aritmetica d-lui ministru de Finanţe, eu zic aşa: să dăm tot ce putem fiecare dintre noi, să ne luăm haina de pe trup, bucăţica de pâine de la gură, dar România să fie apărată (*aplauze).* Şi cu atâta câtă este partea războiului în buget, cu refuzul împrumutului nostru, măcar cu zăbovirea împrumutului la Paris, care ar fi fost să fie de o sută de milioane, pe când vecinii au cerut si de cinci ori mai mult şi au căpătat, cu atâta nu aş vota bugetul care nu mă asigură că poporul românesc merge până la ultimele limite ale vlagei lui, ca să-şi apere pământul în care a curs atâta sânge - şi nu mai avem sânge ca să-l vărsăm pentru apărarea, cu mijloacele primitive din 1916, a pământului românesc. (*Aplauze).*

Şi, d-le ministru de Finanţe, nu eşti vinovat d-ta. Când este un Minister adevărat, nu domină nici unul, ci peste toţi domină interesul ţării, şi din colaborarea unor oameni care se înţeleg în fiecare amănunt, vine un buget pe care fiecare ministru îl apără cu toată hotărârea, pentru că nu s-a prezentat fiecare ca să i se taie cu foarfecele, ci fiecare a dat ceea ce era convins că trebuie să dea.

Noi, d-lor, cu ce o să facem războiul, dacă o fi să-l facem, cu ce o să întărim munca în timpul de pace, cu ce o să creăm agricultura cea nouă, cu ce o să creăm pomicultura, când livezile de pruni sânt mâncate de toate omizile de pe pământul acesta - aceasta este toată pomicultura ce o avem, cu ce o să întemeiem industria şi cu ce o s-o întărim, puind-o din nou în mişcare acolo unde era în rândul întâi? Cu oameni sănătoşi şi zdraveni. Mi-e groază să întreb statisticile de după război, dar câte le-am întrebat m-ar face doar să cad în genunchi înaintea acelora care până ieri erau cei mai umili dintre locuitorii României şi care continuă să fie şi astăzi cei mai devotaţi dintre aceşti locuitori: casele cu câte 10 copii de la sate, unde nu calcă doctorul cu anii. Sunt oameni care în viaţa lor nu s-au arătat niciodată la doctor şi când a venit doctorul, a fost la sfârşitul vieţii lor, ca să li se dea certificatul de înmormântare. Cu cei infectaţi de cinci armate de invazie, care au adus bolile cele mai cumplite, cu aceştia o să întemeiem viitorul poporului român în România Mare? Cu aceştia o să ţinem piept la toate hotarele noastre? Dar ar trebui să sângereze toţi îmbogăţiţii de război ca sănătatea poporului român să iasă biruitoare prin siluirea lor (*aplauze).* Ar trebui să dea ceea ce poate să răscumpere o imoralitate de care roşim noi, deşi nu noi suntem vinovaţi. (*Aplauze).*

Al treilea lucru, mă adresez către d-voastră d-le ministru de Instrucţie, bun lucru este şcoala rurală; să dea Dumnezeu să se sălăşluiască duhul lui Dumnezeu în ea, copiii să aibă încredere în profesori şi profesorii să aibă

https://biblioteca-digitala.ro

iubire către copii; părinţii să se roage ca toţi copiii lor să intre în şcoli, nu ca azi, când nu văd utilitatea ei. Dar să nu credeţi că cu certificatul de patru, cinci clase la sate, cu certificatul de liceu sau diploma de universitate la oraşe, clădiţi cultura poporului român, creaţi adică sufletul acestui popor, de la care pleacă toate virtuţile active. Stăm rău cu sufletul oamenilor, căci puţinul suflet care-l au, îl au pentru ei şi pentru cei din apropierea lor. Din sufletul acestor egoişti neluminaţi iese apoi batjocura ce se face şi cu această capitală care, cu însuşirile estetice ale poporului român, ar putea fi o minune pe care s-o admire toată lumea.

Nu este suflet în această naţie. Sufletul nu-l capeţi cu clopoţelul care sună în curte, cu d. profesor care se suie pe catedră şi cu notele pe care le trece în catalog. Fiecare om din naţiunea aceasta trebuie să rămâe şcolar până închide ochii, atât de mult are de învăţat: şcolar până i se isprăveşte rostul pe pământ.

Câte biblioteci aveţi d-voastră în Bucureşti?

Una la Academie, unde trebuie să dăm noi iscălitură ca să intre cineva. Capitala ţării româneşti întregite, cu o populaţiune aşa de mare, e fără o bibliotecă publică. O ruşine cum nu se mai întâlneşte în nici o ţară de pe lume. Aşa este în Iaşi, aşa este în toate oraşele. Sânt bieţi oameni care cu străduinţe mari ajung să adune la un loc două sute, trei sute de cărţi. Trebuie să ştiţi însă un lucru: la biblioteca săracă nu vine nimeni. Până nu se vor vedea ridicate palate şi până nu se va da toata cinstirea care trebuie de către stat, până atunci nu vine lumea acolo.

Acum în urmă, bibliotecarul de la Aarhus, în Danemarca, acuma consul al nostru, a venit în ţara. I-au plăcut costumele populare, i-a plăcut purtarea blândă şi prietenoasă a ţăranului nostru şi s-a întors cu idei bune. Trebuie să vă spun însă că a început cu o critică. Am trecut eu însumi printr-un moment foarte neplăcut când a exprimat-o. Cel dintâi lucru când a căzut în casa mea, a fost, să mă întrebe: de ce sânt soldaţii îmbrăcaţi aşa de prost în ţara d-voastră? De ce umblă oamenii neîngrijiţi? I-am dat răspunsul care se cuvine, dar cu toate acestea o durere în inima mi-a rămas şi după acel răspuns, i-am spus: vezi, aţi folosit şi d-voastră din război şi noi; este însă o deosebire: noi ne-am bătut până ne-a ieşit sufletul din noi, d-voastră nu v-aţi bătut. Ca răspuns era bun, dar nu era mai puţin adevărat că înfăţişarea ţării nu este ce ar trebui să fie. Şi el, arătându-mi ce face poporul lui din Danemarca, îmi prezintă palatul bibliotecii din Aarhus, poate cea mai frumoasă clădire din tot oraşul, bibliotecă deschisă de dimineaţă până seara şi de atunci până în adâncul nopţii. Acolo găseşte cineva taina progresului făcut de poporul danez.

Şi, în materie de cărţi, o carte costă şi 65 de lei; cu preţul acesta se vând nu numai cărţile de şcoală, dar şi cele de literatură. Rezultatul? Nimeni nu mai citeşte nimic, întrebaţi pe orice librar: vă va spune lucrul acesta. Nu cu

https://biblioteca-digitala.ro

o biată bibliotecă ca aceea a Casei Şcoalelor veţi ajunge la rezultatul care se cere. Sunt oameni care ar vrea să citească şi nu mai pot. Oameni din provinciile alipite, oameni din Basarabia, care-mi cereau acum vreo cincisprezece ani cărţi şi adăugau - o notă frumoasă pentru ei - nu cărţi uşoare, ci cărţi grele, cărţi serioase, cărţi fundamentale; sunt oameni cu alt caracter naţional care habar n-au de cultura românească. N-avem o carte frumoasă să le-o punem în mână. Nu cu o mizerie de câteva sute de mii de lei creiază cineva cultura poporului român trecută prin adâncul maselor poporului, ci cu sacrificii mari. Suma pe care o însemnaţi d-voastră acolo, d-le ministru, este cum ar fi o picătură de apă pe buzele însetate ale călătorului: el nu simte decât cu atâta mai mult lipsa băuturii de care este atât de însetat trupul lui.

Până nu veţi aduce un buget al războiului, până nu veţi fi făcut tot ce se poate face ca oameni pentru ca ţara să fie apărată, până nu veţi aduce un buget al sănătăţii publice, aşa ca să fie în fiecare sat un om care să aibă grija vlăgii celor care se ridică, până nu veţi aduce un buget al culturii româneşti aşa ca să meargă cartea românească până sub ochii celui mai umil membru al acestui popor, voi zice acelaşi lucru: ne jucăm de-a bugetul. Şi e păcat, fiindcă putem, în loc de această jucărie, să creiem o viaţă economică şi culturală din care să iasă un stat solid, bucurându-se de încrederea tuturora şi o naţiune sănătoasă, producătoare din toate forţele ei şi fericită prin însăşi munca rodnică pe care o cheltuieşte. (*Aplauze prelungite).*

Şedinţa din 29 decembrie 1923

Asupra lipsurilor din gestiunea ministerului de Război:

D-le ministru de Război, v-aş face o singură întrebare: cum vă explicaţi d-voastră, că atunci când guvernul precedent avea în fruntea sa pe generalul Averescu, a putut să lase în astfel de hal armata? Prin meritele militare venise acolo. Singura sa datorie, cel puţin, era să lase ţării o armată care să poată să o apere.

D. general G. Mărdărescu, ministrul da Război: D-le Iorga, poate să fi fost o necesitate de moment; dar pot să vă produc documente, un jurnal al Consiliului de miniştri, pe baza căruia s-au distribuit demobilizaţilor 300.000 echipamente complete, rămânând magaziile armatei goale.

D. N. Iorga: D-le ministru, te cred pe d-ta, dar nu-l înţeleg pe dânsul. (*Aplauze*).

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 13 martie 1924

Pledoarie pentru Basarabia românească:

D-lor, acum patru ani, în mijlocul unei situaţii din cele mai grele, am avut marea mângâiere de a afla, printr-o telegramă a preşedintelui Consiliului de atunci, d. Vaida Voevod, că guvernele aliate au consacrat actul unirii Basarabiei cu ţara, din care, în silă, a fost dezlipită la 1812, pentru ca mai târziu partea revenită la 1856 României Noi să fie din nou smulsă de aceeaşi putere, care, din fericire, astăzi nu mai figurează în rândul statelor lumii în forma pe care a avut-o în momentul când a pus stăpânire pe această bucată de Moldovă. Mulţumirea tuturor a fost de aşa natură, încât deosebirile de partid, din fericire, au dispărut o clipă (*aplauze*)... şi atitudinea pe care o are astăzi Camera arată că sunt chestiuni care totuşi ne reunesc pentru a afirma drepturile noastre împotriva oricui se ridică pentru a le contesta. (*Aplauze unanime şi îndelung repetate).*

Basarabia este a noastră prin dreptul nostru naţional, prin dreptul nostru istoric, prin voinţa însăşi a Basarabiei, prin recunoaşterea de către guvernele aliate (*aplauze prelungite).* Şi astăzi când Franţa, totdeauna lângă noi în timpurile grele, în momentul când drepturile noastre sunt puse la îndoială, astăzi când Franţa, urmând exemplul Angliei, prin votul Camerei sale, adaugă o manifestare parlamentară, pe lângă hotărârea mai veche de acum patru ani a guvernului francez, noi datorim reprezentanţilor poporului francez expresiunea cea mai călduroasă a mulţumirii noastre (*aplauze furtunoase)*... o datorim pentru ceea ce este şi o datorim pentru momentul în care se spune (*aplauze prelungite unanime).*

Discuţiunile de la Viena, care nici într-un caz nu pot atinge chestiunea Basarabiei (*aplauze furtunoase, unanime, prelungite, strigăte de bravo)*... discuţiunile acestea se deschid în lumina pe care o aruncă votul Camerei franceze (*aplauze prelungite şi unanime, strigăte de bravo).*

Din nou pentru Basarabia:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, permiteţi-mi o mică rectificare. Nu am îndrăznit să iau cuvântul în numele unui partid politic (*aplauze prelungite)*, fiindcă sunt desigur chestiuni ce se ridică cu mult peste marginile înguste şi poate trecătoare ale patriei noastre. (*Aplauze prelungite*).

Mi-am luat această îndrăzneală fiindcă în viaţa mea am avut puţine momente în adevăr fericite, dar unul din acelea din viaţa mea politică şi în cealaltă a fost când din locul unde stai d-ta, d-le preşedinte, am putut să

https://biblioteca-digitala.ro

prezidez votul Unirii Basarabiei cu Ţara Mumă; iar pe de altă parte să anunţ că întreaga conştiinţă nobilă a lumii luptătoare pentru dreptate a consfinţit acest act al poporului românesc din Basarabia. (*Aplauze prelungite îndelung repetate).*

Şedinţa din 19 martie 1924

Pe marginea **proiectului de lege a chiriilor**, unde se vorbise de soluţonarea crizei de locuiţe în Europa. N.I. A spus: „Acum un an de zile, la congresul de la Bruxelles, am dorit câţiva să vedem ruinele din Belgia. Am spus să ne ducă să vedem ruinele din Belgia. Ştiţi ce ne-au răspuns? „Nu vă putem conduce, fiindcă nu mai există".

Şedinţa din 21 martie 1924

Discurs la proiectul de lege a chiriilor:

D-lor, s-ar putea crede că intervenţia noastră în discutarea proiectelor de legi este foarte adeseori inutilă. Ştiu prea bine că sunt amendamente care se primesc. La Senat s-au primit chiar cu bunăvoinţă, cu privire la legea chiriilor, lege foarte dificilă unde fără îndoială amendamentele nu numai că trebuiesc primite, dar chiar solicitate. Câtă experienţă de lucruri avem cu toţii şi cât simţ de dreptate se găseşte în noi toţi, abia dacă ajunge ca să dea o soluţie provizorie unei chestii atât de grele. Dar evident că ar fi să-şi facă cineva iluzie când ar crede că, nu faţă de guverne cum le avem până acum, în care sunt miniştri mai buni sau mai puţini buni, dar evident că în totalitate nu reprezintă la noi un Minister absolut în sensul ţărilor de unde am luat aşezămintele noastre, dacă s-ar crede că şi într-un Parlament având alt rost faţă de banca ministerială decât Parlamentul nostru, s-ar putea aduce schimbări în ceea ce priveşte principiul chiar al legii.

Vine ministrul cu un principiu; dacă este dovedit greşit şi dacă ministrul recunoaşte greşeala, evident el nu mai poate, într-o anumită concepţiune, eu cred că ar putea să şi rămâie, nu mai poate să rămâie. Cu toate acestea, cred că o discuţiune care atinge chiar principiul, care nu poate să fie recunoscut de un ministru altfel decât cum a fost fixat de la început că

https://biblioteca-digitala.ro

chiar o discuţie de felul acesta aduce folos. Şi iată pentru ce: pentru că dacă în Cameră nu se produc imediat efectele fixării altui principiu decât principiul adus în discuţiune, ideea lucrează mai departe. Lucrează în sufletul acelora care au ascultat, lucrează în opinia publică. Trece o bucată de vreme şi chestia, când revine - şi aceasta este o chestie care revine şi o să revie de atâtea ori, cu dumneata, d-le ministru, după dumneata, dar cu siguranţă că o să revie, când revine, atunci baza ei principială nu mai este aceeaşi de la început, ci alta. Cine a urmărit această dificilă chestie a regulării raporturilor între proprietari şi chiriaşi, îşi dă foarte uşor seama cât de mult s-a schimbat baza principială cu care proiectele de legi au fost aduse înaintea Parlamentului. Iată: întâia oară când a venit un proiect de lege asupra chiriilor, pe lângă o mulţime de reglementări, care nu erau în legătură cu Parlamentul, întâia oară când a venit în Parlament, evident că atmosfera, atmosfera principală, aş zice, era deosebită de aceasta de acum. Atunci se îndreaptă interesul asupra unora dintre aceia pentru care trebuia să legiferăm şi care erau bieţii chiriaşi şi împotriva unei alte categorii, care erau „infamii" proprietari. Va să zică aveam pe chiriaşi, care erau „bieţi" şi pe proprietari care erau „infami". Şi oricine făcea parte dintr-una din aceste două categorii, dacă era chiriaş era „biet", iar dacă era proprietar era „infam".

S-a făcut o întreagă agitaţiune la *Dacia*, care a fost hrănită sub numele chiriaşilor săraci, de alţii care nu erau însă aşa de săraci, invocându-se suferinţele chiriaşilor vrednici de compătimire din partea unora care nu erau vrednici de loc de compătimire în lupta celor care îşi arogau calitatea de chiriaşi „bieţi" cu proprietarii „exploatatori" ai chiriaşilor, făcuse atmosfera.

Ei bine, de atunci s-a observat un lucru, care îmi îngădui să cred nu se putea observa de la început, anume că nu există două categorii net opuse: de o parte chiriaşii, care sunt toţi săraci, care trebuiesc ocrotiţi, iar pe de alta, proprietarii, care sunt toţi bogaţi şi împotriva cărora trebuie să se îndrepte opiniunea publică şi legislaţiunea ieşită de la noi şi sub alt raport, între chiriaşi, care au totdeauna dreptate şi proprietari, care nu au niciodată dreptate.

Azi, baza legii devine alta în proiectul d-lui ministru de Justiţie. Şi eu nu bănuiesc că această bază a venit din aiurea. Mi se pare mie că d. ministru de Justiţie e destul de zdravăn - e impresiunea care o am despre d-sa - ca să poată respinge anumite sugestiuni, şi dacă în ceea ce priveşte forma a fost ajutat, în ceea ce priveşte fondul, dacă a primit un principiu, aceasta înseamnă că acest principiu şi l-a însuşit (*d. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei, dă semne de aprobare).* Deşi d-sa nu dă din cap decât cu oarecare sfială, cu toate acestea cred că este de aceeaşi opiniune cu mine. (*Ilaritate*).

https://biblioteca-digitala.ro

De data aceasta nu mai este vorba de proprietar care este totdeauna rău şi n-are niciodată dreptate, şi de chiriaş care este totdeauna bun şi are toată dreptatea. Acum alt principiu a înlocuit principiul de la început şi înlocuirea întâiului principiu cu cel de al doilea, desigur este un progres şi progresul acesta face fără îndoială un merit al acestei legi, de altfel un merit de provizorat, aş zice al unei legi care ea însăşi este provizorie.

Uitându-se cineva cu luare aminte, măcar acum, dacă nu la început, poate să descopere un lucru, că dacă sunt proprietari care întrebuinţează proprietatea ca o exploatare, sunt însă şi chiriaşi care întrebuinţează situaţiunea lor de chiriaşi tot ca o exploatare. Şi cu atât mai mult când fiind chiriaşi pentru ei, ei devin un fel de proprietari pentru alţii, fiindcă întrebuinţează situaţiunea lor pentru scopuri de speculă.

Şi atunci, aşa fiind lucrul, d. ministru de Justiţie, care l-a văzut şi d-sa a legiferat totuşi situaţiunea viitoare a proprietarilor faţă de chiriaşi în altfel. Nu v-aţi pus, d-le ministru, pe baza principiului acestui speculant de o parte, indiferent dacă este proprietar sau chiriaş şi pacient, suferitor al speculei, de altă parte, indiferent dacă este proprietar sau chiriaş. D-voastră aţi adoptat un principiu mijlociu, care se depărtează de cel de la început şi care presupun că vă duce către cel de al doilea. Deosebiţi de această dată că sunt oameni bogaţi şi săraci, indiferent de faptul dacă au o casă a lor sau că sunt siliţi să locuiască în casa altuia.

Aceasta este o schimbare de principiu şi este şi ea sănătoasă. Constat faptul că opiniunea publică, care se vede în presă, se manifesta prin întruniri publice, păstrează o relativă linişte. Este nemulţumire, dar o nemulţumire liniştită; cu totul altă atmosferă acum decât aceia de acum un an de zile. Faptul că opinia publică este nemulţumită, dar totuşi liniştită, că ea se comportă în felul acesta, arată că s-a trecut şi la dânsa de la despărţirea aceia între chiriaşi, o categorie, proprietari altă categorie, la o altă împărţire a situaţiunilor, în care de o parte este un om sărac care nu suportă o anumită situaţiune, pe de altă parte este un om bogat, căruia i se poate cere să părăsească ceva din situaţiunea pe care o are.

Şi înainte de a arăta, ca să trec de la punctul d-voastră de vedere la altul mai depărtat şi mai drept, şi după aceea la acela care completează pe celelalte, dând problemei întreaga ei amploare şi semnificaţie, înainte de aceasta să-mi daţi voie să fac o observaţiune asupra întâiului punct de vedere, care a fost părăsit, pe care nu vi l-aţi însuşit şi foarte bine aţi făcut.

Mă rog, din catastrofa întâei teorii, a teoriei bunilor chiriaşi şi a răilor proprietari, se desface un învăţământ, care trece cu mult peste această chestiune, de importanţă relativ redusă, a chiriilor. Când creăm categorii într-

https://biblioteca-digitala.ro

o societate, când creăm clase şi le opunem una celeilalte, se poate întâmpla să vedem, şi în alte domenii decât în domeniul chiriaşilor şi al proprietarilor, că în clasa pe care binevoim noi s-o fixăm, sunt interese care se opun. Astăzi vedem la oraşe că în lumea acea săracă de care se preocupă unii şi alţii, sunt interese care nu se pot pune într-un anume tipar de formă; mâine o să vedem lucrul acesta şi în ce priveşte clasa rurală pe care o întrebuinţăm în luptele noastre politice, crezând că este una singură. Ne vom trezi cu faptul că în clasa aceasta rurală sunt interese care se opun şi vom vedea cum, când credeam a fi găsit o bază statornică, am descoperit interese care vor putea să răstoarne, împreună cu baza, pe toţi aceia care se vor sprijini pe această bază. (*Aplauze).*

Îmi pare bine că a căzut o demagogie orăşenească, aceea de acum câteva luni, şi prevăd sfârşitul firesc, prin lupta intereselor reale contra categoriilor închipuite, metafizice, pe care le creăm noi, şi căderea, pe rând, a altor demagogii, indiferent cine le exploatează, fiindcă, mai mult sau mai puţin, le-am exploatat mai toţi. (*Aplauze).*

Într-o societate există interese pe care trebuie să le constaţi, să le vezi, şi al doilea, într-o societate există principii morale de care iarăşi trebuie să ţii seama. Atât n-am ajuns noi, nici în această chestiune a chiriilor, să ţinem seama de rosturile moralei. Va veni o vreme însă când ne vom opri asupra lor, fiindcă şi aici ele stau la fund, ele sprijină tot.

D-voastră, va să zică, v-aţi dat seama că există chiriaşi mai bogaţi şi există chiriaşi mai puţin bogaţi şi aţi făcut o împărţire în primele doua capitole a legii d-voastră: aţi sporit chiria într-o proporţie pentru aceia care au un anumit venit, în altă proporţie pentru aceia care au un alt venit. Şi aţi creiat o comisiune, care pe baza unor declaraţiuni fiscale şi a unor anchete, va fixa care este valoarea economică a fiecăruia dintre dânşii. Numai cât declaraţiunile acestea, o spun în treacăt, sunt foarte deseori operă de imaginare individuală. Dar, ştiu foarte bine, n-ai ce face. Şi aceia care ar avea intenţiunea de a-i ataca nu au mijloacele trebuitoare pentru a ajunge la fund, unde se ascunde averea cea adevărată. Aşa încât este o întreagă categorie care va scăpa, vor trece o mulţime de oameni bogaţi, din categoria care poate plăti unor proprietari mai săraci decât dânşii, în categoria bieţilor oameni care trebuie fără îndoială cruţaţi din cauza insuficienţei mijloacelor lor.

Dar, încă odată, îmi dau foarte bine seama că d-voastră nu puteaţi face decât aşa - numai baza nu mi se pare din cale afară de solidă. Cred însă că dacă d. ministru al Justiţiei s-a gândit la chiriaşii mai bogaţi şi mai săraci, i-a împărţit pe categorii şi a fixat o chirie corespunzătoare cu mijloacele lor, a uitat un lucru.

https://biblioteca-digitala.ro

D-le ministru, sunt şi chiriaşi care trebuie socotiţi după venitul lor declarat, indiferent dacă corespunde sau ba cu venitul lor adevărat; dar sunt şi proprietari, care proprietari sunt de speţe foarte deosebite.

Nu este nevoie la sfârşitul unui şir întreg de cuvântări prin care s-a atras atenţia asupra tuturor punctelor particulare, să adaug şi eu faptul acesta, că sunt proprietari care inspiră mai multă milă decât chiriaşul cel mai vrednic da milă. Vi se pare curios unora, dar cu toate acestea este adevărat. Chiriaşul nu s-a sprijinit pe situaţiunea lui de chiriaş sărac; proprietarul foarte adeseori s-a sprijinit pe această sărăcie, care pentru dânsul era o bogăţie relativă, a proprietăţii pe care a câştigat-o şi toţi aceia care suspină în momentul acesta la porţile acestei Adunări, toţi aceea care spun, văduve care n-au cu ce să-şi hrănească copiii şi bătrâni care nu pot trăi din pensia lor, care spun: tot capitalul nostru l-am băgat într-o casă, toţi oamenii acei care împrejurările şi bugetul statului i-au adus în situaţia de muritori de foame, reprezintă una din cele mai mari tragedii ale momentului de faţă, când stau înaintea caselor lor uzurpate şi exploatate, aşa cum s-a spus şi de aci; stau în strada privind automobilul luxos care scoate pe îmbogăţitul de război din căsuţa ostenelilor şi privaţiunilor lor. (*Aplauze).*

Şi aceasta este cu atât mai adevărat, cu cât, dacă proprietarii din Bucureşti s-au schimbat într-o oarecare măsură, într-o măsură cu mult mai mare s-au schimbat chiriaşii oraşului. Cred că am dreptate, nu este aşa? S-au cumpărat multe case în Bucureşti, dar nu chiar aşa de multe; s-au cumpărat ca să se păstreze, s-au cumpărat ca să se schimbe din mână în mână. Şi iată o altă lipsă din legea d-voastră, d-le ministru: pe aceia care au cumpărat case pentru a le specula, pe aceia trebuia să-i lovească legea, distrugându-i. *(Aplauze).*

Pentru ei este o valoare în care n-a intrat nici un pic de sudoare, în care n-a intrat nici o vibraţie de materie nervoasă, în care n-a intrat nici cel mai mic element de voinţă şi va fi sarcina cea mare a oricărui guvern care va veni după d-voastră şi care nu se va sprijini pe un partid aşa de puternic şi unitar, dar acesta va avea un oarecare avantaj, partidul mare unitar şi puternic interzice anumite acţiuni, partidul care se sprijină pe formaţiuni mai nouă, abia înjghebat împreuna, partidul acesta va putea să aibă curajul de a lovi acolo unde prin situaţia în care vă găsiţi nu puteţi să loviţi d-voastre. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D-le ministru, dacă - mă întorc la ce aveam să spun - e adevărat că s-au cumpărat un număr oarecare de case, fie şi într-o măsură statistică mai mare, este adevărat şi celălalt fapt: Bucureştii nu mai sunt un oraş locuit; este o greşeală să se creadă că sunt un oraş locuit, ei sunt un oraş invadat.

https://biblioteca-digitala.ro

(*Aplauze).*

Noi trăim uzurpaţi în casa noastră. (*Aplauze).* Strada lui nu mai este una în care vechiul bucureştean, bucureşteanul de naştere, sau din tinereţe, dintre care fac parte şi eu, se mai poate recunoaşte. Este o galerie etnografică, ridicolă, un amestec bizar, caraghios. Şi toţi acei oameni de pretutindeni, din care nici unul nu a venit să ajute la curăţenia şi prosperitatea acestui oraş *(aplauze)*, toţi acei care au prefăcut stradele noastre în depozite de murdării şi au adus într-un hal indescriptibil malurile Dâmboviţei, în ciuda d-lui primar, care nu-i poate împiedecă, în ciuda d-sale, toţi acei care de cu noapte-şi aruncă murdăriile pe maluri, toţi oamenii aceia care nu ştiu ce înseamnă viaţa nu într-un oraş civilizat, dar într-un oraş, trebuiau să intre cumva în această lege.

O voce: Nu există nici un aliniat.

D. N. Iorga: Proiectul a trecut pe lângă dânşii, dar noi nu-i pierdem din ochi. Şi ideea aruncată nu este nici odată pierdută. Mă întorc iarăşi la ceea ce spuneam la început: nu este nici odată o idee aruncată în zadar: opinia publică, adevărata presă poartă ideea mai departe. Astfel se creiează tendinţa generală din care pleacă legile. Noi atacăm întotdeauna pe ministru, dar să se ştie un lucru, că nici un ministru nu poate să aducă o lege, care să se lovească hotărât de starea de spirit a unei societăţi. De aceea, şi societatea este vinovată de ceea ce e acum. Însă ideea nouă va pătrunde în această societate şi-i va impune un alt mod de a vedea, iar din acest mod de a vedea pentru orice guvern, al oricărui partid, va trebui să înceapă această mare urmărire a elementelor parazitare care ruinează şi dezonorează toate oraşele României Unite. (*Aplauze).*

S-a glumit pe socoteala poetului flamand[1], din expunerea de motive. Îl cunosc şi eu, dar termenul acela de „oraş tentacular" are cu totul un alt sens decât sensul în care a fost luat în expunerea de motive, şi chiar sensul în care l-a întrebuinţat poetul. Poate fi cineva marele poet, şi era permis dar să nu ştie ce înseamnă un cuvânt. „Oraş tentacular" nu e oraşul care absoarbe; „oraşul tentacular" este oraşul caracatiţă, care pătrunde prin prelungirile sale într-o viaţă care nu este viaţa orăşenească, oraşul care radiază prin tentaculele sale şi, fără a duce la corp, ţine în ghiarele sale. Dar noi nu avem a face cu „oraşe tentaculare". Dacă oraşele noastre, prin bogăţia şi civilizaţia lor, ar deveni „oraşe tentaculare", ar fi un lucru foarte bun. Satele noastre au nevoie de tentacule de bogăţie, de iniţiativă culturală. Dar noi avem altceva: aven oraşe care absorb murdăria morală, nu numai a unei ţări întregi, dar a lumii întregi, pentru a o îngrămădi în centrele României Unite. (*Aplauze prelungite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şi, vedeţi, în materia aceasta cu proprietarii şi cu chiriaşii, chiar faţă de punctul pe care l-aţi primit d-voastră, d-le ministru, ar fi încă ceva de adăugit. Şi aici vine al 3-lea punct de vedere de care am vorbit la început, întâi este punctul de vedere da a pune proprietarul de o parte şi chiriaşul de altă parte; al doilea punct de vedere este de a pune sărmanul de o parte şi bogatul de altă parte, şi, în ce priveşte pe chiriaşi, aţi făcut-o. Dar este al treilea punct de vedere: cel moral. Sunt săraci care nu-şi merită numai sărăcia, dar de zeci de ori mai multă sărăcie pentru lenea şi nevrednicia lor. (*Aplauze prelungite).* Şi sunt pe de altă parte bogaţi care - fericită să fie ţara în care izbutesc să câştige o astfel de bogăţie şi s-o întrebuinţeze aşa cum o întrebuinţează. Nu cu calici se ţine America. America se ţine cu bogăţia franc mărturisită a oamenilor care muncesc continuu. (*Aplauze prelungite).*

Şi atunci erau şi alte categorii de fixat.

Aici în oraş sunt oameni care din punct de vedere al oraşului, din punct de vedere al moralei publice merită să fie ajutaţi şi ocrotiţi; dar aici în oraş sunt şi oameni care din punct de vedere al interesului oraşului şi al moralităţii publice nu merită câtuşi de puţin să fie ajutaţi şi ocrotiţi. Legea d-voastră trece la suprafaţă, ici şi colo atinge relele, dar curajul de a împlânta în această confuziune scârboasă care este aglomeraţia urbana de la noi, curajul acesta nu l-aţi avut. Şi voi spune pentru ce d-voastră personal l-aţi fi avut. Dar în partea din urmă voi căta să lămuresc şi lucruri care nu vă privesc numai pe d-voastră ci privesc si pe alţii.

D. dr. I. Jianu: Îl avem noi, Parlamentul, acest curaj.

D. N. Iorga: Da? dar vedeţi, şi urna are secretele ei, de mai multe feluri. *(Ilaritate, întreruperi pe băncile minorităţii).* Zic, nu urna de care vă plângeţi, ci o urnă mai veche, una care este permanentă aici. *(Ilaritate).*

În afară de punctele de vedere atinse până acum, mai este unul, care a scăpat din vedere la toată lumea. Nu e mare lucru că-l descoperă cineva, dar, odată descoperit, trebuie să ne gândim cu toţii la dânsul.

Chiriaşul, în anume împrejurări, este foarte interesant, când este un om sărac, muncitor, de care oraşul are nevoie; dacă oraşul nu are nevoie de el, oricât ar fi de sărac, trebuie trimis la ogorul lui, la viaţa pe care a avut-o, înainte de a deveni un element de cerşetorie sau înşelătorie pe străzile Bucureştiului. Şi înţeleg iarăşi foarte bine punctul celalt de vedere, al omului bogat, către care te adresezi cu mai multă sau puţină înţelegere pentru originea şi întrebuinţarea bogăţiei sale. Dar mai este al treilea termen. Oraşul acesta, Bucureşti, şi oricare altul, este el o fiinţă, o fiinţă organică? Obrazul ţării acesteia este sau ba legat de înfăţişarea tuturor oraşelor sale şi înainte de toate, a capitalei sale? Ne recomandăm noi, cu ce?

https://biblioteca-digitala.ro

Sunt mulţi străini care spun: admirăm ţăranul d-voastră.

Le suntem foarte recunoscători, fiindcă aceia sunt oameni curagioşi, care-l descopăr şi au mijlocul de a intra în legătură cu el; dar la zece mii de vizitatori ai ţării nu veţi găsi cinci, care să cunoască ţăranul şi să ştie ce se găseşte în sufletul ţăranului, să aibă apoi curagiul de a spune că în ţara aceasta elementul cel mai respectabil sub toate raporturile este totuşi acest ţăran.

Cei mai mulţi cunosc ţara noastră după simpla înfăţişare a oraşelor noastre. Această înfăţişare e absolut ruşinoasă. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).* Nu ajunge cineva s-o schimbe. Ştiu mijloacele de care dispune d. primar; are d-sa şi funcţionarii care îi trebuie? Şi ştiu şi cetăţenii care îi servesc intenţiile în aşa fel că, de zece ori mai mulţi funcţionari să aibă, şi îi dorim să aibă de zece ori mai multă energie, şi totuşi se va lovi, nu numai de neglijenţa cetăţenilor, dar de lipsa oricărui simţ de solidaritate din partea lor. Pentru că, d-lor, cetăţenii din Ardeal, din centrele săseşti, ştiu să îndrepte şi un primar mai slab şi o administraţie mai neglijentă, acolo este spiritul public care rezistă.

Dar, mă rog, avem o capitală în care, pentru a ajunge la Parlament, trebuie să treci prin grămezi de imundicii şi numai mirosul singur, pe care îl degajează podurile Capitalei înăbuşă, aici e ca un vag oraş chinez, sau un Tripoli de Africa, înainte de ocupaţia italiană. Mirosul acesta îmbolnăveşte pe cineva pentru câteva zile. Depozitele de gunoaie, strânse din toate părţile şi de animale moarte, expoziţie permanentă de tot ceea ce poate ieşi mai scârbos din gospodăria unor cetăţeni lipsiţi de simţ pentru ei înşişi, sunt un lucru intolerabil. Dar, va zice d. ministru, ce are a face aceasta cu legea chiriilor? Răspund: prevedeam obştea, văd gestul, dar eu nu trag în vânt. Continui şi vei vedea, d-le ministru, unde ajung.

Este un lucru cu desăvârşire sigur că a păstra o astfel de capitală pentru o ţară vrednică e inadmisibil. Dacă aş avea conştiinţa că ţara este nevrednică, aş zice: capitala corespunde acestei ţări, această ţară nu merită să aibă o altă capitală decât aceasta.

Dar ţara merită o altă capitală. Şi încă odată, veţi zice, d-le ministru: care e legătura cu legea chiriilor? Legăturile mele sunt atât de întinse, încât trebuie un om inteligent ca d-ta, ca să le prindă. Şi iată cum s-a luminat figura d-lui ministru de Justiţie, când am făcut apel la inteligenţa d-sale, care, un moment, ca şi a lui Homer, a dormitat. *(Ilaritate*).

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: Am observat că sunteţi tentacular. *(Râsete).*

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Da, dar numai cât tentaculele mele prind. *(Râsete).* Şi iată unde vreau să ajung: a înlătura populaţia aceasta, venită fără rost *(aplauze)*, înseamnă a contribui la igiena şi curăţenia oraşului. A sili pe omul care îşi aduce aici o avere să cugete că nu trăieşte închis ca într-o cetate, în casa lui şi în curtea lui, ci că are datoria de solidaritate cu ceilalţi, a impune, în schimbul privilegiului pe care i-l dai, un lucru elementar pe care nu-l face: reparaţia clădirii în care stă şi pe care foarte adeseori, proprietarul nu o poate repara, e o datorie.

Acesta nu este numai un oraş nehigienic, nu este numai un oraş care miroase rău şi care strică, jigneşte orice simţ de estetică al cui îl priveşte, e, d-le ministru de Justiţie, un oraş care se dărâmă, e o ruină vie, în continuu progres către decăderea totală!

Ei bine, acestea sunt lucruri care trebuiesc prevăzute fiindcă o capitală este şi un exemplu. Nu ştiu dacă statul va putea învăţa capitala să fie mai gospodărească de cum este, dar o capitală ţinută în acest fel e o lecţie rea. Pentru că ori care sătean care vine aici îşi lasă pănuşii şi paiele din căruţă fără să-i pară rău. Iată, d-lor, să vă spun ceva din călătoria aceasta din urmă în străinătate: mi s-a întâmplat şi mie să am câte o hârtie netrebnică de aruncat în strada şi când mă uitam în dreapta şi în stânga şi totuşi vedeam strada aceea din ţări latine, ca să nu vorbim de altele, şi vedeam strada aceea aşa de curată, nu aveam curajul s-o arunc. Când însă vezi gogeamite noroi şi murdării, apoi te cauţi d-ta în buzunare ca să găseşti cu ce ai putea contribui şi mai departe la înfrumuseţarea capitalei. *(Ilaritate).*

A sili pe chiriaş să participe în marginea mijloacelor sale la reparaţii şi să nu stea ca un duşman în casa în care a aflat un acoperiş, a-l face să se gândească şi el că e responsabil pentru frumuseţea unui oraş care este capitala unei ţări civilizate, aceasta este datoria acestei legi precum şi a trimite în urma lor şi pe exploatatorii bogaţi care dezonorează şi pe cerşetorii şi aventurierii săraci care primejduiesc siguranţa şi frumuseţea oraşului, aceasta ar fi o datorie neapărată a oricărei legi privitoare la chirii.

Şi acum vin la acea parte ultimă pe care o făgăduiam.

Evident că mai este un lucru de făcut. Acest lucru, am spus, este atât de evident încât ca un imens glas de opiniune publică se ridică prin fiecare din noi şi face ca de aici de la tribună să se scoată acelaşi strigăt. Acest oraş are case nelocuibile şi, d-le primar, daţi voie să se ridice ca un fel de Skyscrapers /zgârie-nori/, ciudate clădiri pe fundamente slabe care strică şi frumuseţea pe stradele convenabile pe care le aveam înainte. Trebuia refuzat exploatatorilor dreptul de a ridica astfel de clădiri care strică rostul unei întregi linii cu un rost înainte. Căci sunt şi ziduri la care din punctul de vedere al siguranţei publice nu trebuia să se lase a se creşte avantajele, într-o bună

https://biblioteca-digitala.ro

dimineaţă o să încercăm cu capul nostru care este soliditatea, nu a temeliei ci a vârfului. Dar pe lângă toate e nevoie neapărată de a avea clădiri noi. În locul clădirilor noi, ce avem? Maidane. Maidanele nu pot fi îngăduite. În legea aceasta a chiriilor aş fi adus sub o anumită formă ceva care să silească pe proprietarii de maidane, ori să-şi vândă maidanele, ori să clădească dânşii, ori să se facă altceva. Ar fi trebuit făcut aşa ca proprietarul de maidan care nu vrea să vândă să găsească sprijinul pentru clădire de la comună, de la stat, în ceea ce îi lipseşte lui. Veţi zice, aceasta nu se poate. Ba se poate. Lângă noi, Serbia îşi face o frumoasă capitală şi o face îndată după război. Cunosc Belgradul, era şi înainte de război un oraş destul de frumuşel, îmi aduc aminte că după războiul din 1913, când mă aşteptam să văd încetată orice activitate în domeniul construcţiunilor, am rămas uimit văzând oameni care de abia aruncaseră uniforma sau mai păstrau o parte din ea, lucrau cu cea mai mare stăruinţă ca să împodobească oraşul după un plan nou edilitar. La Bucureşti, plan nou edilitar n-am văzut din tinereţea mea. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţionalist-Democrat).*

D-lor, trebuie să se statornicească lucrurile astfel încât să se ridice clădiri noi. După război trebuia intrat în legături, veţi zice, cu cine? Trebuia să intraţi în legături cu cine vreţi, cu ori cine care ar fi fost în măsură să ne ajute pentru a da capitala nouă pe care o cer nevoile vieţii celei noi.

D-voastră, d-le ministru, în expunerea de motive a legii d-voastră aţi citat cazuri din mai multe ţări. Dar aţi neglijat să citaţi în special, în rândul întâi, acele ţări a căror situaţiune e întru toate asemănătoare cu a noastră. Şi aţi uitat să relevaţi ceea ce în situaţiunea noastră trece chiar peste situaţiunea acelor ţări. Iată ce vreau să spun: ce a făcut Parisul, ce a făcut Bruxelles nu ne interesează atâta, acestea sunt oraşe terminate şi într-o ţară care e şi ea terminată de multă vreme. La noi problema se pune altfel: trăim într-o ţară abia începută, avem oraşe care nu sunt isprăvite. Prin urmare, şi în acest domeniu este o imensă operă de creaţiune pe care trebuie să o facem. Operă de creaţiune? Cu ce mijloace? Mijloacele sunt două: sau recurg în chip onest la puterile de aci, fără deosebire de partid, fără a favoriza anumite capitaluri foarte adeseori fictive, care de câte ori este vorba de o concesiune răsar tot ele, în momentul când se începe subscripţiunea ea este în cea mai mare parte acoperită, sau recurgeţi deci cu o siguranţă de drept care lipseşte la noi, la iniţiativa capitalurilor din ţară şi faceţi ce a făcut Franţa după război, asociind orice grupare economică la opera care tinde a creşte economia şi mări frumuseţea ţării. Nu să recurgi la lacomul capital individual ci să descoperi pretutindeni unde capitalul s-a grupat în mod sănătos de la sine şi să interesezi această grupare sănătoasă şi naturală a capitalurilor pentru scopurile d-tale, sau te adresezi la străinătate.

https://biblioteca-digitala.ro

Şi d-lor, nu mă înfior de loc când spun cuvântul „străinătate". Eu am pretenţiunea aceasta, că în sufletul meu am atâta iubire pentru această ţara şi această naţiune şi atâta încredere pentru avântul acestei naţiuni, de care sunt sigur şi eu că e capabilă ca şi excelentul om de finanţe care este acum pe acea bancă ministerială la acest departament. Cu toate acestea, n-am văzut o ţară care să fixeze acest principiu: fiindcă vreau să mă ridic prin propriile mele mijloace, am să aştept cincizeci de ani, pentru că numai aceste mijloace să mă ajute, dar în acest timp vecinii, care au altă concepţie, se vor ajuta cu mijloacele care le vin din toate părţile; şi esenţialul, d-lor, nu este de unde vin capitalurile, ci esenţialul este ce lasă capitalurile în ţara d-tale, (*aplauze pe băncile opoziţiei),* ce poţi să reţii din ele. Aşa se pune problema.

Fiindcă vă închipuiţi d-voastre, dacă vreunul din noi ar aluneca pe ghiaţă şi nu s-ar putea ridica şi ar aştepta ca propriile lui mijloace să-l asigure a sta copăcel, desigur că ar trece o mulţime de vreme. Dar odată ridicat, ştie el ce să facă şi dacă nu-i convine văzând că un om neonest îl căută în buzunar, ştie el, odată pe picioare cum să scape de cercetătorul conţinutului buzunarelor sale.

Dar, d-lor, să se mai ştie încă un lucru: nu vine orice capital în orice ţară. Sunt ţări în care vin numai capitaluri oneste, şi sunt ţări în care vin numai capitaluri neoneste, fiindcă s-a închis poarta capitalului onest. (*Aplauze).*

D-le ministru de Justiţie, eu nu ştiu care este viitorul d-voastră faţă de prietenii d-voastră, dar oricare ar fi rolul pe care îl veţi avea în partidul d-voastră, îmi dau seama deplin de ce forţă de muncă, de concepţie, ce forţă de sprijin sunteţi pentru un guvern, şi aş zice chiar pentru opoziţiune, fiindcă guvernele se sprijină pe opoziţie, şi e bine - nu e bine ca opoziţia să sprijine pe guvern, dar guvernele într-o oarecare măsură trebuie totdeauna să se sprijine pe opoziţie. Nu ştiu ce veţi reprezenta d-voastre însuşi, dar vă urez un lucru: ca atunci când veţi avea în partidul d-voastre un rol mai mare, şi vi-l doresc, în Ministerul acela să nu existe miniştri fără altă legătură între dânşii decât legătura pe care o dă oportunitatea sau oportunităţile invocate acum câteva luni de zile de preşedintele Consiliului. (*Aplauze la opoziţie*).

Eu vă urez să vă găsiţi membru al unui guvern absolut solidar în orice chestiune şi în care fiecare membru să ştie că se bucură de sprijinul celorlalţi, un guvern în care fie-care să fie stăpân pe departamentul lui dar în acelaşi timp în fruntea lui să fie o forţă înţelegătoare, o forţă activă, care să dea impulsiunea şi să îndrăznească a primi răspunderea pentru ceea ce fac ceilalţi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

Altfel în domeniul de care ne ocupăm ca şi în toate celelalte domenii, nu se poate face nimic, fiindcă acest element lipseşte! (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

NOTE

1. Poetul flamand nu e numit în *Expunerea de motive.*

Şedinţa din 24 martie 1924

Tot la proiectul de lege a chiriilor. Despre regimul de reciprocitate pentru cetăţenii străini:

D-le ministru, îmi daţi voie. Eu sunt nelămurit în unele puncte. Vă rog, care e motivul care vă face pe d-voastră să vă împotriviţi la aceste cereri? D-voastră ţineţi seama de îndatoririle de reciprocitate pe care le-am luat şi care nu se pot înlătura, sau vă gândiţi la lucruri care pot veni de acum înainte şi care, dacă ar fi prevăzute în legea închirierilor ceea ce se cere de unul dintre deputaţi, ar fi jenat pe d. ministru de Externe în convenţiile viitoare? E vorba, d-le ministru, de lucruri din trecut, care vă leagă mâinile sau d-voastră vă gândiţi la lucruri din viitor, care ar putea să vă împiedice? Spune, d-le ministru, vă gândiţi la îndatoriri de reciprocitate mai vechi sau nu voiţi să vă tăiaţi putinţa de a încheia anumite angajamente de viitor?

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: Mă gândesc şi la cele care rezultă din legile în fiinţă şi la cele viitoare.

D. N. Iorga: Acum, d-le ministru, în ce priveşte pe cele trecute, nu le cunosc, dar d-voastră trebuie să le cunoaşteţi şi când menţineţi punctul d-voastră de vedere ar fi trebuit să spuneţi care sunt aceste angajamente de reciprocitate. Pentru că în ce priveşte baza, mie mi se pare că este foarte şubredă şi iată de ce: înţeleg reciprocitate în cazul când şi ai noştri ar fi venit şi ar fi invadat în felul acesta anumite centre ale aliaţilor noştri, sau ale duşmanilor noştri de ieri; dar, când noi nu avem de garantat români care se duc să se aşeze aiurea ca să profite de asemenea situaţii, nu înţeleg de ce am păsui pe acei străini care ştim foarte bine că nu fac decât să compromită interesele materiale şi viaţa morală a acestei ţări. (*Aplauze*).

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 1 aprilie 1924

La discutarea bugetului, Constant Georgescu îi atrage atenţia că vorbeşte tare, nefiind atent la spusele sale:

Rog pe d. Iorga ca să binevoiască a nu vorbi tare dacă se poate.

D. N. Iorga: Îmi daţi voie, sunt liber să ascult sau nu. Dacă veţi găsi în regulamentul Camerei un articol ca să mă oblige să vă ascult, vă ascult imediat.

D. Constant Georgescu: Dar vocea d-voastră se aude prea puternic. Eu foarte respectuos vă rog să nu mai vorbiţi tare, căci şi pe d-voastră, dacă aţi fi la tribună, v-ar turbură conversaţiunile făcute cu glas tare.

D. N. Iorga: Aveţi o ureche prea fină.

D. Constant Georgescu: Iar d-voastră o voce prea puternică.

D. N. Iorga: Mai bine aţi ruga majoritatea să vă asculte decât să stea la bufet. Şi ar trebui să vă respecte ca orator, nu să stea acolo când se judecă o lege de importanţa aceasta.

Şedinţa din 4 aprilie 1924

Discurs la proiectul de buget. Cu comentarii asupra climatului politic din ţară:

D-lor, trebuie să încep prin a mărturisi o deziluzie. Când m-am întors, m-am găsit înaintea unei stări de spirit pasionate în jurul proiectului de lege care se înfăţişează astăzi. Opinia publică se agita, şi era absolut sinceră în această privinţă. Este o opinie publică ce se inspiră de la partide, sunt partide puţine care se inspiră de la opinia publică, dar, în cazul acesta, opinia publică se inspiră de la altceva decât de la şoaptele, foarte fireşti, ale partidelor care doresc să ajungă la putere. Opinia publică reprezintă pur şi simplu necesitatea de a apăra interesele de viaţă ale acestei ţări în viitor. Această opinie publică era, şi rog pe aceia care reprezintă banca ministerială să-mi ierte cuvântul, fiindcă este adevărat, era revoltată şi indignată de ceea ce i se părea că este, veţi vedea ce este sub această bănuială şi cât de mult rămâne sub această bănuială, era indignată de ceea ce se părea că este sub acest proiect de lege care pune la dispoziţia capitalului privat o firmă al cărei cuprins îl vom

https://biblioteca-digitala.ro

analiza, pune, zic, la dispoziţia capitalului privat bogăţiile rămase încă imense, deşi rău constatate, fără îndoială, rău administrate şi necunoscute în mare parte chiar alcătuitorilor proiectului de lege, ale ţării româneşti.

Va să zică opinie publică încălzită, opinie publică hotărâtă să dea lupta.

Pe de altă parte, în partidele de opoziţie, în toate, s-a arătat hotărârea, o hotărâre foarte explicabilă şi lăudabilă, de a da lupta împotriva guvernului asupra unui punct, în care fără îndoială că guvernul e mai slab decât în altele.

Dacă se atacă guvernul pentru amânarea vizitei regale în Italia, guvernul poate să răspundă că bonurile de tezaur n-au fost aruncate circulaţiunii, în cea mai mare parte, sau măcar în totalitatea lor, de dânsul. Dacă se ridică chestiunea întreruperii negociaţiunilor de la Viena, o ţară întreagă se mişcă pentru a apăra atitudinea pe care România, prin oricine ar fi fost reprezentată, România însăşi, păzind dreptul său, a avut-o acolo la Viena (*Aplauze).*

Cu totul altceva este când ataci un guvern asupra unui proiect de lege, care, bine intenţionat sau rău intenţionat, de unde pot eu să ştiu, se găseşte în cugetarea celor doi miniştri care par a se fi învoit să-l alcătuiască, unul care lipseşte şi a lăsat pe celălalt, cu tot curajul, cu toată hotărârea, cu tot talentul său, şi pe altul care face politică numai de ieri şi al cărui nume poetic singur e simpatic, este evident că ţinteşte unde nu trebuie şi prin mijloace reprobabile pregăteşte o situaţiune care va fi rea fără îndoială şi pentru interesele ţării, dar încă pentru două elemente: şi pentru proştii şi pentru şireţii care se vor lăcomi la această lege (*Aplauze).* Le va fi rea din multe puncte de vedere, fiindcă mâine poate să nu semene cu azi, şi poate să fie un mâine nehotărât, dar poate să fie şi un mâine hotărât. Şi am şi eu oarecari presupuneri în ceea ce priveşte acel mâine, cu hotărârile lui de care se vor sfărâma combinaţiunile pe care le fac şireţii, spre paguba proştilor, în legătură cu această lege (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Va să zică, o opinie publică încălzită, hotărâtă să lupte; partidele din opoziţie, pe care Dumnezeu le-a sortit să lupte aşa cum luptă, întrebuinţând mijloacele pe care le întrebuinţează şi iubindu-se între sine aşa cum se iubesc... (*ilaritate, aplauze),* partidele acestea sunt hotărâte deopotrivă să se împotrivească acestei legi. Pe de altă parte, tabăra guvernamentală, în mijlocul căreia de mai multe luni de zile se stabilise o bună înţelegere, bună înţelegere care nu s-ar putea bănui în momentul de faţă, când una singură din cele două grupări care formează guvernul o reprezintă cealaltă direcţie, efasându-se cum s-ar zice, pe ziua de azi, pentru motive care nu mă privesc

https://biblioteca-digitala.ro

pe mine şi pe care le bănuiesc şi eminamente momentane şi ca să zic aşa, japoneze *(ilaritate)*.

Tabăra guvernamentală era hotărâtă să ducă o luptă cumplită, să dovedească partidelor de opoziţiune că are dreptate cu acest proiect de lege, să dovedească în acelaşi timp opiniei publice că se înşeală, că legea e foarte bine intenţionată, că mijloacele care se întrebuinţează pentru a face ca averea statului să producă nişte venituri neînchipuite, mijloacele acestea sunt din cele mai potrivite, aşa încât chiar aceia care, din motive de partid ar fi astăzi împotriva legii, se vor căi după câtăva vreme. Politica este în mare parte un şir de căinţe: unele care s-au încercat şi altele care se vor mai încerca. Se vor căi partidele acestea de opoziţie de atitudinea pe care au avut-o şi, cine ştie cum? La o reînnoire a mandatului acordat reprezentanţilor ţării în Parlament, va veni şi rândul lor. Este o veche vorbă românească, pe care puţină lume o ştie: „pe rând se mănâncă pâinea lui Vodă". Şi, când pâinea lui Vodă va fi la îndemâna altora, atunci va fi venit ceasul pocăinţei. *(Ilaritate)*.

Iată că şi guvernul era hotărât să dea o luptă straşnică. Atunci era de aşteptat ca opinia publică să fie încălzită altfel decât la o întrunire publică, unde lumea vine pentru oratori şi pentru un farmec care nu este în legătură cu cuvântările, dar care ţine mai cald decât cele mai călduroase din toate cuvântările.

Pe de altă parte, era natural ca partidele de opoziţie să nu fie reprezentate numai prin oratori foarte interesanţi. Eu nu vă pot spune îndeajuns plăcerea pe care am simţit-o când am ascultat cuvântarea plină de atâta vervă, plină de atâta tinereţe a d-lui Iunian şi nu vă pot spune cât de mult am învăţat, ca totdeauna, din elementele de ştiinţă economică cu care este atâta de darnic colegul nostru din Partidul Ţărănesc d. Madgearu.

Dar eu mă aşteptam, nu numai la discursuri, dintre care unele au fost, fără îndoială, foarte plăcute, iar celelalte s-au răscumpărat prin aceia că au fost foarte profitabile, dar mă aşteptam ca opoziţia întreagă să vie să dea lupta. Doar a anunţat-o. În materie de luptă politică nu trebuie să i se lase publicului deziluzia aceia pe care eu am mărturisit-o de la început.

S-a anunţat o mare luptă şi, când colo, ce fel de mare luptă? Ici, colo, câte un grup de membri ai opoziţiei - mai mult după prietenii personale decât chiar după legături de partid - asistă. Că nu s-a întâmplat astăzi, este un curat hazard, probabil în legătură cu vacanţa de mâine a Camerii.

Va să zică opinia publică nu se mişcă; se duce să asculte discursuri frumos spuse şi să aibă avantajul de a călători la Bucureşti. În ce priveşte partidele de opoziţie, acestea deleagă oratori, care de multe ori fac funcţiune

https://biblioteca-digitala.ro

de unul singur; iar în ce priveşte teribila majoritate, hotărâtă să înfrunte atacurile care se vor aduce pe tema acestei legi binefăcătoare, era reprezentată aici, în anumite momente, de un grup pe care eu îl număram. A număra pe membrii majorităţii este, în orice caz, o distracţie: a-i cântări este mai greu, a-i număra este un lucru foarte uşor. Şi la această operaţiune mă dedau foarte deseori şi am constatat, când vorbea unul din cei mai buni apărători ai proiectului de lege, colegul nostru d. Constant Georgescu, căruia îi plătesc acum poliţa pe care nu i-am putut-o plăti atunci, şi-mi iertaţi, chiar când vorbeşte un orator aşa de eminent, să am momentele mele de distracţie fiindcă am mai multe de făcut decât cel mai chemat dintre oratorii majorităţii; şi atunci, va să zică, în momentul când d. Georgescu arăta taina proiectului de lege în aşa fel cum nici d. ministru respectiv nu va fi, cred, în stare s-o arate deseară, în momentul acela majoritatea era reprezentată prin unsprezece persoane.

Mă aşteptam ca preşedintele nostru[1] să fie preşedinte de la început până la sfârşit, aşteptându-se la un formidabil asalt al unei opoziţii, pe care evident preşedinţii mai noi, care chiar fiindcă sunt numai vicepreşedinţi, au mai puţină autoritate, dar s-a întâmplat că l-am văzut aşezat acolo pe d. preşedinte, între ceilalţi membri ai biroului. Să mă ferească Dumnezeu de a pune vre-o intrigă în partidul unde nu mai e nevoie să vie şi opoziţia, care să le mai adauge *(ilaritate)*, dar mi s-a părut, nu că este o dezaprobare a ideilor cuprinse în proiect, nu-mi permit să merg aşa de departe, dar, cu toate acestea, oarecare lipsă de căldură în apărarea acestor idei. Şi cu atât mai mult, am spus-o, cu cât în unele momente majoritatea era inexistentă.

Atunci cine apără proiectul? Majoritatea care nu vine? Ministrul a cărui elocvenţă rămâne de dovedit diseară? Eu am oarecare îndoială. Dar nu judec pe oameni după elocvenţă, nu judec pe oameni nici după proiectele de legi, aşa că, nejudecând pe d. ministru, nici după proiectul de lege şi nici după elocvenţă, eu am cea mai bună ideie despre d-sa. (*Ilaritate*).

Dar, dacă aşa simt lucrurile, dacă majoritatea nu vine, dacă ministrul nu pare potrivit să ducă o luptă cumplită pentru apărarea proiectului, atunci era de dorit autoritatea preşedintelui care să fie acolo, şi autoritatea preşedintelui lipsea.

Eu am încheiat cu partea deziluziunilor. Şi vin acum la proiectul însuşi. Cred că această a doua parte nu va nemulţumi chiar pe nimeni din majoritate. Partea întâia, care poate a fost mai ascuţită, a nemulţumit pe unul singur şi imediat vecinul de alături l-a potolit. Aşa încât cred că şi întâia parte a fost, dată fiind tendinţa şi spiritul de opoziţie, destul de amabil primită.

https://biblioteca-digitala.ro

D-lor, am ascultat şi am citit multe atacuri împotriva statului. Statul răufăcător, fiindcă odată era feudal, pe urmă fiindcă e burghez. În Rusia cândva statul a fost atacat fiindcă era socialist, dar nu atât de roşu cum voiau alţii de acum acolo, şi au fost şi guverne socialiste foarte roşii atacate de curente anarhiste mai hotărâte, în cea mai depărtată stângă, decât socialiştii cei mai înaintaţi, pentru că nu corespundea aşteptărilor lor. Statul este eminamente atacabil de o mulţime de vreme.

Când anumite interese se îndreaptă împotriva statului, statul este atacat. Şi în cazul acesta, nu este altceva decât anumite interese care în acest moment se găsesc împotriva statului. Da, statul devine adeseori ţinta atacurilor. Dar rareori mi s-a întâmplat să văd atacat statul cu atâta vehemenţă cum este vehemenţa oficială, care îşi are îndulcirile sale, dar cu atâta vehemenţă cum este atacat în expunerea de motive, şi cum a fost atacat de oratorii care s-au succedat la această tribună, apărând proiectul. Niciodată nu i s-a spus mai hotărât statului că este nemernic, că este incapabil, că nici odată măcar nu se poate îndrepta. Vedeţi, unul din motivele pentru care se înlătură pedeapsa capitală în multe ţări, este acesta: dacă se pocăieşte asasinul? În materie de stat, putinţa de pocăinţă nu există. Statul a fost rău, statul e rău, statul va fi rău, statul are bunuri pe care nu le-a câştigat, statul are bunuri pe care nu le ştie administra, statul are bunuri care nu trebuie să-i fie în mână, fiindcă dacă i-ar rămânea în mână, ar însemna a sărăci ţara. O teorie exprimată în formule metafizice economice care izbutesc să dea o aparenţă de adevăr chiar şi ideilor celor mai puţin temeinice.

Ei bine, să-mi daţi voie, şi ca istoric şi ca om care am trăit în ţara aceasta, să-mi daţi voie să nu fiu, dar hotărât să nu fiu, de această părere. În cărţile de economie politică se poate întâmpla, fiindcă ele sunt datate din cutare moment al secolului al XIX-lea sau al XX-lea, să i se înfăţişeze statul sub un anumit aspect, numai cât aspectul acesta nu este de fapt unul singur. Statul e în legătură cu originile sale, statul e în legătură cu valoarea, cu tendinţele sale, statul e în legătură cu mijloacele de care dispune. Statul e în legătură cu clasa care ajunge să aibă la un moment dat conducerea lui şi cu moravurile acelei clase şi statul e în legătură foarte strânsă, ca valoare, cu societatea asupra căreia se găseşte, pe care el e chemat să o îndrumeze şi să o stăpânească. Şi atunci ar fi de prisos să mai amintesc Partidului Liberal trecutul său, şi când zic Partidul Liberal nu mă gândesc la d. Tancred Constantinescu, ci mă gândesc la persoanele care vin de la 1848 şi nu din „Gerusaleme liberată".

Dar, când în apărarea părerii mele, mă gândesc la un aliat, cel dintâi la care ar trebui să privesc şi de la care ar trebui să aştept un sprijin, ar fi însuşi Partidul Liberal. Căci Partidul Liberal este acela care, în opoziţiune absolută

https://biblioteca-digitala.ro

cu doctrina quasi-inutilităţii economice şi absolutei incapacităţi a statului, n-a făcut altceva decât să predice, înainte de socialismul de stat al lui Bismarck, acela era socialism de stat, - economismul de stat şi ţipa de se mai aud încă vibraţiunile, pe vremea lui Dimitrie Sturdza, împotriva planului de îndreptare a situaţiei ţării prin anumite înţelegeri cu capitalul indigen sau străin, şi susţinea divinitatea statului, singurul capabil, singurul pe care te poţi sprijini şi de la care poţi aştepta ceva. O generaţie întreagă s-a ridicat împotriva acestei doctrine, care a fost doctrina marilor liberali de la 1848, care a fost doctrina liberalilor ceva mai scăzuţi din a doua generaţie şi care putea fi şi doctrina liberalilor mult mai scăzuţi din momentul de faţă. *(Ilaritate).* Doctrina a trecut şi la alte partide, şi cineva care a fost fără îndoială un om, cu toate greşelile sale, P. Carp, nu vedea în societatea întreagă, în organismul acestei societăţi, cu vitalitatea şi iniţiativa lui, nu vedea altceva decât zeul stat.

Mărturisesc că nu-mi pot explica îndeajuns cum a putut să treacă Partidul Liberal de la doctrina aceea la cea de astăzi.

Bănuiesc ce scrie d. Vintilă Brătianu în notele ce ia, numai cât ceea ce scrie d-sa pe hârtie, o şi am în minte, şi voi veni îndată şi la acea parte.

Nu-mi pot explica în ce chip a putut să treacă Partidul Liberal de la doctrina statului divinificat, ridicat în nori, expus la adorarea tuturor, la doctrina cealaltă, nouă, care înfăţişează statul ca un element de înlăturat şi de lepădat, fără măcar să i se acorde un concediu onorabil. *(Ilaritate).* Onorabilul stat şi-a făcut totuşi datoria. Şi cum Dumnezeu să nu şi-o fi făcut! Toate casele acestea noi din Bucureşti tot onorabilul stat le-a făcut la o mulţime de persoane, care altfel nu le-ar fi făcut. *(Ilaritate).* Anumite moşii, cum ar fi ajuns ele proprietatea unor anumite persoane dacă onorabilul stat nu le-ar fi lăsat să gospodărească toate averile şi să împartă beneficiile unde a vrut şi cui a vrut? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Şi în loc ca pe statul acesta, care a creiat baza însăşi a marelui partid, acum, când îl dai înlături, să-l dai cu oarecari onoruri şi să-i spui: îţi sunt foarte recunoscător, bătrâne stat, ai înţolit o mulţime de lume, dar binevoieşte acuma a te da la o parte, căci lumea aceea poate lucra şi fără d-ta, după ce s-a ridicat pe umerii d-tale, când n-ar fi fost în stare să se ridice o palmă de la pământ fără onoratul stat *(ilaritate)*, în loc de aceasta i se spune onorabilului stat că este stupid, că este leneş, că e hoţ, măcar că e rău.

Vedem noi cui pe urmă, poate unuia pe care să nu-l confundaţi cu aceia pe care-i aşteptaţi, pentru că, în materie de astfel de combinaţiuni, iată ce se poate întâmpla: sunt oameni, şi în special femei, care lasă uşa în spre seară neîncuiată, ca să vie cineva; dar în loc să vie acel cineva pe care-l doreşte din toată inima, cine a lăsat uşa întredeschisă, intră un altul, care răpeşte tot ce se găseşte în casă. *(Ilaritate).*

https://biblioteca-digitala.ro

În loc să vie prea iubiţii pe care-i aşteptaţi, nu cumva să vie alta persoane, care ştiu şi ele drumul până la bogăţiile statului, şi să se folosească de legea d-voastre, care nu e făcută pentru dânşii. Prin urmare, constat că între concepţiunea actuală şi concepţiunea de odinioară a Partidului Liberal este o deosebire absolută, dar mai înţeleg un lucru: cum de a ajuns Partidul Liberal să treacă de la întâia părere la a doua părere.

Fraţii noştri napolitani au o deosebită iubire pentru un sfânt care se cheamă Ianuarie; înaintea acestui sfânt, Gennaio, fac cele mai adânci închinăciuni. Nu se uzează genunchii napolitanului înaintea nici unui sfânt cu atâta evlavie ca înaintea sfântului Gennaio; dar nu e sfânt mai batjocorit, atunci când nu se satisfac pe deplin dorinţele poporului napolitan, căci atunci de la sfântul Gennaio, acela pentru care nu sunt rugăciuni de ajuns, se ajunge la acel San Gennaio, căruia i se atribuie un adjectiv asupra căruia să-mi daţi voie să nu insist.

Iată deci că şi aiurea, sfinţii cărora li se închină cineva pentru interesul său pot să fie foarte uşor părăsiţi, atunci când interesele nu se pot satisface de dânşii. Ca şi San Gennaio al napolitanilor e şi statul român al Partidului Liberal; el se întâmplă că este împotriva satisfacerii unor anumite interese.

Dar de fapt statul, şi înainte de epoca noastră, şi astăzi, a fost în domeniul economic de cea mai mare utilitate. Sunt ţări a căror bază economică de astăzi se datoreşte exclusiv unui teribil regim de stat. Ştiu obiecţiunea ce s-ar putea face: îmi veţi spune că au fost când au fost şi că împrejurările nu se potrivesc cu ce este la noi în momentul da faţă. Dar voi răspunde.

Baza economică a Franţei de astăzi nu este dată prin acţiunea liberă a societăţii, ci printr-un strict regim de stat.

Dacă n-ar fi fost Colbert în Franţa secolului al XVII-lea, dominată absolut şi sub raportul economic, această mare ţară n-ar fi ajuns nici odată să fie una din marile puteri producătoare şi de schimb din lume. Actuala Germanie se sprijină pe două regimuri de stat, care au creiat-o sub raportul economic: regimul prusian al lui Frederic al II-lea şi regimul bismarkian care a venit după 1870. Altfel, astăzi, fără aceste regimuri, Germania nu ar face altceva decât să stea la fereastră între flori şi să cânte cântece ca Gretchen pentru Faust, care se întâmpla să treacă prin dreptul fereştrilor ei. Iată două ţări mari care îşi datoresc originea activităţii şi avântului lor economic puterii statului împotriva societăţii, regimului de fier. Dar credeţi d-voastre că prin iniţiativa vechii societăţi din secolul al XVII-lea îşi datoreşte avântul societatea engleză de azi? A fost mâna de fier a lui Cromwell, care a creat Anglia comercială şi industrială din timpurile noastre; din nişte ciobani negustori de lână, a făcut cei mai mari navigatori şi schimbători de mărfuri

https://biblioteca-digitala.ro

după faţa pământului. Dar credeţi d-voastre că prin iniţiativa vechei societăţi de la noi s-a ajuns ca România să aibă o valoare economică? A ajuns să aibă o valoare pe vremea când d-voastre aţi început a guverna. Şi d-voastre aţi guvernat; Partidul Conservator era adesea o adunătură de boieri care stăteau nouă luni în străinătate şi trei luni în ţară şi, când nu mai erau la putere, nu erau nici atâta în ţară; d-voastre aţi guvernat, şi d-voastre - o spun foarte limpede - aţi creiat România aceasta modernă. Aţi creiat-o făcând apel la cine ştie cine? Prin societăţile celor cu pantaloni de dril şi cu pălărie de paie în mijlocul iernii? Ei au ajuns să nu mai aibă pantaloni de dril iarna prin munificienţa statului, dar, înainte de toate acestea, s-a făcut printr-un strict regim economic de stat.

Dar mi se va spune: ce vorbeşti dumneata de Colbert din secolul al XVII-lea şi de Cromwell din aceeaşi vreme, de Frederic al II-lea şi de Bismark de la 1870? Atunci vă voi spune: trăim toţi într-o vreme, dar nu suntem toţi din aceiaşi vreme. România nu este din anul 1924, decât în ce priveşte cronologia generală, iar în ce priveşte avântul economic, în ce priveşte putinţa de lucru a banului, în ce priveşte capacitatea de a se organiză solidar, România este cel puţin cu o sută de ani în urmă faţă de statele ce înseamă ceva în viaţa economică a lumei. Şi atunci, mă rog, cum veniţi d-voastre să spuneţi că rolul statului român s-a încheiat şi că acum trebuie să vie iniţiativa particulară, să vie capitalul particular, sau „privat", cum îi ziceţi d-voastre în art. 4 al legii, să vie capitalul „privat" căruia într-un moment voiaţi să-i daţi exclusivitatea exploatării avuţiilor statului din a doua categorie. Era, în adevăr, un „numai" care a dispărut; sunt colegi ai noştri care ştiu motivele esenţiale pentru care au luat creionul sau condeiul şi au şters pe „numai" acesta şi, ştergând pe „numai", au implântat cuţitul în însuşi sensul acestei legi. Un „numai" absurd, fără îndoială, un „numai" lacom, dar acest „numai" absurd şi lacom a dispărut, şi ceea ce este acum, după această ştergere, ceea ce a rămas în urma unei operaţiuni pe care a făcut-o majoritatea, şi o felicit, a eliminat acel motiv de coerciţiune la adresa statului: nu ai voie să exploatezi niciodată bogăţiile tale principale, decât în legătura cu capitalul privat. Dar dacă acest capital se arată încă mai incapabil decât statul şi încă mai neonest decât cele mai neoneste din elementele pe care un stat bine condus le poate întrebuinţa? Aceasta este întrebarea.

Şi acum vin la partea a doua. Nu vreau să insist asupra altui punct care a fost elucidat dinainte, însă ţin să spun că este cu totul greşită teoria care înfăţişează statul compromis prin felul cum în toate ţările a lucrat pe vremea războiului. N-ar fi ajuns nimeni să poarte războiul dacă n-ar fi pus un frâu hoţilor şi profitorilor de război, pe care statul i-a îngenunchiat şi a permis să se ducă războiul aşa cum a fost dus. Iar dacă după aceasta s-a întâmplat că au

https://biblioteca-digitala.ro

scăpat de sub stăpânirea aceasta a statului şi cu atât mai lacom s-au aruncat asupra bogăţiilor rămase, aceasta nu înseamnă că statul, în momentul războiului, n-a ştiut nu numai să facă ceea ce era dator, dar să creeze lucruri care vor rămânea de acum înainta în patrimoniul economic al omenirii. Războiul n-a folosit numai în materie de fizică şi de chimie, ci războiul a folosit în ce priveşte ideile de organizare, de solidaritate şi de conducere economică. Şi nu în momentul când statul creiază coeziunea dintre oameni, în momentele cele mai dificile, nu în această clipă trebuie să i se arunce această insultă, cu care în trei, patru cuvinte şi într-o formulă economică socoate cineva că a scăpat de dânsul.

Şi acum vin la partea a doua, am încheiat paranteza mea, vin la capitalul privat.

Mă rog, de ce avem noi nevoie pentru ca bogăţiile statului să fie puse în exploatare cum se cade pentru ca să folosească toată lumea? Să folosească muncitorii, care, în loc să stea pe străzile Bucureştilor şi să treacă de la samsarlâcuri în proporţiile cele mai mici la escrocheriile în proporţiile cele mai mari, în loc să dezerteze ogorul cu hotărârea de a nu se mai întoarce la ţară, dacă rămân la oraşe, să fie măcar elemente producătoare. Ce trebuie, pentru ca să profite aceşti muncitori şi pentru ca alături de dânşii să profite societatea întreagă? Sunt atâtea lucruri pe care le putem face şi le cerem de aiurea şi le plătim cu moneta aceasta scăzută în străinătate. Odinioară aduceam beţele de chibrituri sau scobitorile de dinţi de la Braşov. Cred că nu le aducem din Cehoslovacia, sau din Italia, sau de aiurea! Sunt atâtea lucruri pe care noi le putem face cu cea mai mare uşurinţă aici. Şi, pe de altă parte, să poată folosi nu numai pentru muncitori, nu numai pentru societate, dar să poată folosi pentru acest stat românesc, care evident că în momentul de faţă nu-şi poate îndeplini datoriile sale: este bogat şi nu ştie ce să facă din bogăţia lui, are la îndemână o mulţime de mijloace şi mijloacele acestea nu sunt întrebuinţate. Dar nu din vina lui, ci din vina altcuiva, care a ros pe dedesubt, şi a ros aşa de mult pe dedesubt, încât acum se vede botişorul *(ilaritate)* ieşind, după tot ce a ros, la suprafaţă. *(Aplauze, ilaritate).*

Ceea ce ne trebuie nouă nu este un capital oarecare adus de oarecine. Ce însemnează capitalul privat azi la noi? În ce se va face subscripţiunea? Într-o valoare corespunzătoare cu valoarea solidă mondială? Răspund: nu se va face în valorile cele solide, care fructifică. A vorbit atât de bine, cu atâta competinţă d. profesor Dragomirescu de ceea ce însemnează societăţile anonime oriunde. Ce însemnează societăţile anonime aici este mult mai grav decât ceea ce însemnează aiurea. Este un ban la bază şi pe dânsul se clădeşte hârtia. Pe hârtia aceea se clădeşte alta, peste a doua hârtie se clădeşte o a treia, până

https://biblioteca-digitala.ro

se face o grămadă de hârtie până la cer. Vai de momentul când va verifica cineva ce se găseşte dedesubtul acestor hârtii, care se pare că au o valoare, dar reprezintă atât de puţin din valoarea pe care o reclamă pentru sine!

Dar noi nu avem nevoie numai de bani. Să zicem că se va găsi cineva care ar aduce bani adevăraţi şi i-ar pune în întreprinderile statului. Dar ce ne trebuieşte nouă ca aceste întreprinderi să meargă? Ne trebuieşte numai banul? Trebuieşte altceva pentru aceasta; ne trebuieşte capacitate tehnică; ne trebuieşte sentimentul de iniţiativă, ne trebuieşte simţul de solidaritate, ne trebuieşte iubirea pentru această ţară. O, da, când vom avea noi un capital privat de felul cum îl are Apusul, un capital privat în mâna unei burghezii, care burghezie s-ar fi format de secole întregi, care s-ar fi cernut de elementul aventurier, neonest, căzut la fund, elementul cel bun rămânând la suprafaţă, când vom avea o burghezie de bani munciţi, o burghezie creatoare, în care să trăiască cea mai mare parte din vitalitatea naţiunii, atunci am putea să-i încredinţam şi averile statului, căci eşti sigur că va face o bună întrebuinţare din ele.

Dar, mă rog, dacă ar exista banul la dispoziţie, l-am vedea pus în toate întreprinderile particulare. Nu este o adevărată groază şi primejdie în negăsirea banilor în momentul de faţă? Unde vedeţi d-voastre banul acela care curge, care caută neapărat o întrebuinţare? Unde vedeţi acţionarii de mine care o să se îngrămădească, fie şi ca să intre fără nici o competinţă, cum şi-ar pune banii într-o exploatare de mine din sudul Africei, să se îngrămădească la întreprinderile d-voastre? Aduceţi vorba de capitalul privat în vremea când o lume întreagă ţipă din cauza unei politici economice care nu este o politică şi pe care oamenii calificaţi o condamnă de atâta vreme, şi dacă o condamnă şi străinătatea, nu fiindcă este străinătate, fiindcă pricepe anumite lucruri mai bine decât anumiţi oameni de la noi. În momentul când întreprinderile sunt ameninţate, în momentul când băncile restrâng creditul, în momentul care aleargă cineva după mizerabila hârtie monetă, care Dumnezeu ştie ce mai prezintă în schimbul cu străinătatea, noi vedem prea dureros ce mai reprezintă, d-voastre vorbiţi de capital privat, căruia statul să-i întindă mâna?

D-voastre credeţi că se vor îmbulzi deţinătorii de capitaluri private la d-voastre. Dar, bine, capitalul privat intră într-o întreprindere, intră ca să fie remunerat cât poate să fie remunerat în condiţiunile obişnuite. Însă când dobânda băncilor este de 30 la sută, când în tot felul de afaceri câştigă cineva mia la sută, foarte deseori într-un haos de întreprinderi dezordonate, neruşinate, în momentul acela o să alerge X., stăpânitorul unei sume de bani, culesă cine ştie cum, ca să se bage în creaţiunile d-voastre?

https://biblioteca-digitala.ro

Dar acest capital nu trebuie să fie numai a plus b plus c, adică un număr de persoane care se adună cum se adună. El trebuie să fie un bloc, trebuie să fie o organizare. Nu poţi să fărâmiţezi averea statului, să o azvârli ca nisipul pentru ca să prindă fiecare ce poate din ea. Mie îmi trebuie ca, faţă de averea statului, care este un bloc, să fie blocuri de organizare capitalistă, către care să mă pot adresa.

Dacă la păduri, la căderile de apă, cooperativele bine fac, dar sunt alte domenii în care cooperativele nu se pot amesteca. Cum ceri d-ta unei societăţi absolut înapoiate, unei societăţi al cărui ban este prins în întreprinderi rentabile peste orice morală şi peste orice îngăduinţă, îi ceri să se amestece într-o întreprindere de stat în care câştigurile sunt absolut aleatorii? Şi în care apoi omul ştie că el va fi dominat, nu de voinţa lui cu cei mulţi de o seamă cu dânsul, ci de voinţa acelora care au manevrat întreprinderea pentru a o domina. (*Aplauze).*

Vă rog, dar capitalul acesta, pe care nu-l văd şi care nu e organizat, capitalul acesta ar trebui să aducă şi celelalte elemente. Unde este priceperea technică? Unde sunt marii noştri ingineri? Unde sunt, de pildă, marii noştri exploatatori de bălţi de peşte? Unde sunt adâncii cunoscători ai problemelor acestora ale fizicei moderne, care permit să se exploateze mijloacele cele mari ale naturii?. Unde este America românească? A! da, dacă noi am avea iniţiativa onestă, umană, patriotică, naţională a Americei, dacă statul n-ar fi redus să îndeplinească funcţiunea de tutor al societăţii, am zice: vină societate americană, vină societate muncitoare, vină societate organizatoare, creatoare, vină şi ia în stăpânire averile naţiunii pentru a face din ele mai mult decât erau când a intrat în mâinile tale!

Dar unde vedeţi d-voastre aşa ceva în marasmul voinţilor de azi, în dezorganizarea completă a tuturor iniţiativelor? În momentul acesta invitaţi d-voastre lumea să preia averea statului ca să creieze o bogăţie superioara, bogăţie la care ar putea să ajungă statul? Vă înşelaţi. Este o iluzionare la baza acestei legi. Vă spun: bănuiesc o intenţie de partid şi aici, în această ţară unde intenţia de partid este pretutindeni şi aceasta ne omoară, dar sunt sigur că, înainte chiar de interesul de partid, este o iluzionare. Şi vom merge sau la imposibilitatea absolută a trecerii exploatării averilor statului în mâna capitalului privat, sau la o întreprindere al cărei haos va fi un exemplu pentru oricine într-o ţară înapoiată va voi să inoveze cum voim să facem noi, cum adică vrea să facă guvernul fără asentimentul majorităţii întregi - n-o să vă număr acum - cu proiectul de lege actual.

https://biblioteca-digitala.ro

D-lor, şi aceasta e partea din urmă, eu cred că şi din punct de vedere de partid se face o mare greşeală cu acest proiect de lege. Iată de ce: chiar dacă n-ar fi intenţia de a face să treacă averile statului în exploatarea unui capital privat pe care statul numai de formă îl supraveghează - s-a vorbit atât de mult despre condiţiile de supraveghere ale statului, încât ar fi să pierd vorba în zadar, arătând că această supraveghere e absolut formală, că statul n-are să facă altceva decât să iscălească prin reprezentanţii săi încheierile rarilor adunări obişnuite ori neobişnuite ale acestor societăţi, eu cred că din punctul de vedere al partidului d-voastre se face o foarte mare greşeală cu acest proiect de lege. Şi iată cum îmi voi dovedi această aserţiune.

D-voastre, cei mai bătrâni - sunt aşa de puţini - îşi pot aduce aminte că aţi început ca un partid de foarte onorabilă ideologie. Steagul d-voastre a fost aclamat înainte de 1848 şi în 1848 şi, văzându-se de departe în timpul exilului, şi pe urmă, după întoarcere, când s-a făcut operă de opoziţiune împotriva lui Cuza Vodă, şi după aceea, sub regele Carol, când, după o lungă perioadă da distrucţiune, aţi ajuns acolo unde trebuie să ajungă orice partid: la perioada constructivă, care începe cu răspunderea, care continuă cu disciplina şi care termină cu satisfacţiunea de a fi creat. Aţi ajuns d-voastre ca steagul acesta al d-voastre să fie aprobat şi aclamat de toată lumea pe baza unor postulate de natură idealistă. S-au strâns astfel cele mai bune elemente din ţara românească în jurul d-voastre. Kogălniceanu însuşi, mai mare decât şefii d-voastre, incomensurabil mai mare decât toţi şefii liberalismului de aici din Bucureşti (*aplauze pe băncile opoziţiei)*, Kogălniceanu însuşi a închinat steagul său înaintea steagului d-voastre, fiindcă vedea nu numai o voinţă mai hotărâtă decât voinţa lui, nu numai o statornicie mai deplină decât statornicia pe care marele lui temperament generos putea s-o aibă, dar fiindcă mai vedea încă un lucru: vedea idei care semănau cu ideile sale, chiar fără ca acei care le reprezentau aici să le fi ridicat la aceiaşi înălţime de concepţie şi la aceiaşi strălucire de formă la care ştiuse să le ridice el. După aceasta au intervenit însă alte norme: aţi dominat şi aţi creiat aşezăminte, aţi stăpânit aşezămintele acestea, le-aţi dezvoltat mai departe, dar la un moment aţi abdicat faţă de materialismul, explicabil la o societate încă simplă, al mediului care vă înconjura.

Atunci d-voastre aţi început a împărţi favoruri materiale acelora care se ţineau de d-voastre. Şi în felul acesta aţi ajuns să creaţi un sistem, fiindcă de atunci înainte a fost imposibilitate ca în ţara românească să alcătuiască cineva un mare partid, să-l ţină la dânsul, în jurul lui, fără să întrebuinţeze mijlocul acesta de avantaje materiale. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

Aţi întemeiat o societate pe acţiuni, cu acţiuni mici. Cu acţiuni mici la care putea participa toată lumea. Venea unul pentru un loc de deputat, un loc de senator pentru anumite avantaje în legătură cu această situaţie; venea altul pentru o situaţie de prefect, de subprefect, de primar. Mă rog, îmi aduc aminte de unul de la Dorohoi, pe care câţiva din cei mai în vârstă îl ştiu, care s-a înfăţişat lui Ion Brătianu, şi într-un moment i-a spus: şi eu sunt membru al Partidului Liberal; vă rog să-mi daţi şi mie ceva. Şi i-a spus Brătianu: „nu există" - era advocat acela care a cerut - „nu am alt loc decât locul de medic al judeţului!" *(Ilaritate)*. Şi atunci a zis: „de, dacă nu e altul, îl primesc şi pe acesta!". *(Ilaritate)*. Eu nu garantez că a ocupat postul, dar sunt persoane care pretind că l-a şi ocupat.

Aceasta însemna a întinde partizanilor o undiţă de interese materiale aşa de mărunte, încât fiecare putea să ajungă la dânsele. Şi prin aceasta d-voastre v-aţi slăbit partidul. Dar astăzi, când vă aruncaţi la întreprinderile cele mari, veţi avea un partid cu şi mai puţină solidaritate morală decât înainte. Veniţi acuma cu planurile acestea grandioase, cu întreprinderile acestea impunătoare, cu locuri în care ca să pătrundă cineva trebuie să fie înarmat cu mijloace de dibăcie şi îndrăzneală extraordinare. Atunci vor profita câţiva şi restul partidului se va împărţi între ideologii care nu strigă de ieri împotriva înjosirii partidului prin materialism şi alţii, care nu sunt ideologi, dar se vor plânge că alţii se găsesc în locurile în care ar fi trebuit să se găsească ei, ca să aibă dânşii acele avantaje.

Nu pentru întâia oară se întâmplă aceasta în istoria partidelor. Protestări se ivesc aproape zilnic în Partidul Liberal, necontenit ele se fac mai puternice. Se poate întâmpla ca avantaje trecătoare şi de suprafaţă să vă încredinţeze că în felul acesta aţi întărit partidul. Eu nu sunt însă aşa de bătrân ca să nu cred că voi apuca ziua când acest sistem va duce, nu numai la compromiterea intereselor statului român, nu numai la pierderea oricărei încrederi în capitalul privat, dar va duce încă la un lucru: destrămarea unui mare partid, de care sunt convins că ţara are încă nevoie si pe care sunteţi pe cale a-l distruge *(Aplauze)*.

NOTE

1. Preşedintele Adunării era Gheorghe Popa Lisseanu

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 6 aprilie 1924

La discuţia privind legea votată în 1916 prin care Eforia Spitalelor Civile era autorizată să vândă funcţionarilor publici loturi de teren la Sinaia. D.R. Ioaniţescu îi deosebise pe cumpărătorii dinainte de război de cei ulteriori, constatând că 1000 de lei antebelici valorau în 1924, 30-40 000 lei:

D-lor, sunt pus fără voia mea în discuţiune. D. Ioaniţescu fixează o deosebire între cei care au cumpărat înainte de război şi cei care au cumpărat după război. Dar, d-lor, după război Eforia n-avea decât să mărească preţul, să fixeze alte condiţiuni. Dar când Eforia se adresează cuiva, mie care-i tipărisem documente, spunându-mi: „D-le, îţi plătesc pentru tipărirea acestor documente", şi eu răspund: „Nu pot să primesc pentru o operă ştiinţifică" şi mi se răspunde din nou: „Dar nici noi Eforia nu putem rămânea datori faţă de d-ta care te-ai trudit pentru această publicaţie, şi d-ta ai dreptul ca orice funcţionar să cumperi locuri la Sinaia", n-am putut face decât să-l întreb care este preţul. M-am angajat să plătesc preţul care mi s-a cerut. Nici nu cunosc locul. (*Ilaritate, aplauze*).

Habar n-am de valoarea lui; caut bani ca să plătesc şi în sfârşit, neputând clădi, nu-mi serveşte la absolut nimic. Dar nu pot să concep absolut în nici un chip această deosebire pe care fără nici un gând rău a făcut-o predecesorul mea la cuvânt, între cei care au cumpărat locuri înainte şi cei care au cumpărat după război.

N-avea Eforia decât să arate care sunt condiţiunile după război şi să nu se îndemne funcţionarii a cumpăra, dacă ea credea că aceste cumpărături sunt în dezavantajul ei.

După cuvintele de laudă ale primului ministru Ionel Brătianu despre opera legislativă a Parlamentului:

D-lor deputaţi, la cuvintele d-lui preşedinte al Consiliului, am de spus din partea mea numai atât, că fiecare guvern îndeplineşte opera sa cum crede şi guvernele viitoare au toată libertatea de a proceda faţă de această operă aşa cum cred ele.

Dar în acelaşi timp ţin să spun că ţara aceasta ar fi cea mai nenorocită din toate ţările, dacă transmisiunea puterii de la un guvern la altul s-ar face prin zguduirea liniştei şi bunei orânduieli. *(Strigăte de bravo, aplauze prelungite, îndelung repetate).*

https://biblioteca-digitala.ro

Suntem pentru a ne succeda. Suntem pentru a ne îndrepta, nu suntem pentru a ne distruge. *(Aplauze furtunoase şi îndelung repetate. Bravo!).*

Acum, pentru a isprăvi cu o idee care ne poate reuni pe toţi, vacanţa cea lungă, despre care a vorbit preşedintele Consiliului, va fi provocată de călătoria Regelui în Apus, la prietenii noştri cei buni şi siguri.
(Aplauze furtunoase, prelungite şi îndelung repetate. Bravo!)

Voci unanime: Foarte bine!

D. N. Iorga: Şi este bine ca Regele să ducă sentimentul că o ţară întreagă este în jurul lui. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate. Ovaţiuni. Adunarea aplauda în picioare)*, în afirmarea şi apărarea drepturilor noastre. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate).*

Şedinţa din 21 mai 1924

Pe marginea unei întrebări adresate Parlamentului privitoare la literatura distribuită de editura Hertz:

D-le preşedinte, fiindcă văd pe d. ministru de Justiţie aci, ţin să spun că întrebarea făcută ieri, cu privire la pornografia pe care o răspândeşte firma Hertz, este o întrebare a cărei iniţiativă venea de la mine şi vă spun imediat pentru ce ţin să fac această declaraţiune: azi a fost acostat într-un restaurant prietenul meu, care a făcut întrebarea de ieri, de un...

D. Gr. Diaconescu: Un tip.

D. N. Iorga: Dumnealui, vecinul meu, spune „un tip", care i-a spus: „dumneata eşti acela care ai făcut întrebarea cu privire la Hertz?" I s-a răspuns: da! Ei bine, vei trage consecinţele! *(Exclamaţiuni).*

Prin urmare, vedeţi, d-lor, că avem a face cu o bandă de oameni care în timpul războiului au avut o atitudine care trebuia să aducă punerea lor la zid. *(Aplauze prelungite. Aprobări).* Am eu calendarul d-lui Hertz, calendar pus în serviciul armatei de ocupaţiune. A fost dat în judecata tribunalului militar, Curtea marţială, şi s-a prezentat acolo un calendar din alt an, acoperit cu coperta calendarului din anul acela. Am fost chemat eu ca martor şi am spus: adevăratul calendar se găseşte ori când la Academia Română, înfăţişând triumful aliaţilor şi cuprinzând batjocuri pentru ţara noastră.

Şi banda aceasta, după ce a stat în serviciul nemţilor şi a tipărit în româneşte reclama lor, este astăzi răspânditoarea celor mai ignobile pornografii. La toate chioşcurile din ţară este „Revista Galantă". În toate

https://biblioteca-digitala.ro

şcolile, în toate internatele otrava se împrăştie cu „Venera" şi câte altele. Nu există pe lume un oraş în care să se tipărească o astfel de ignobilă presă, anume pentru a strica tineretul din şcoale. Nu ne-au putut ocupa materialiceşte şi încearcă o ocupaţiune morală asupra tineretului.

Şi atunci când se ridică un glas pentru a denunţa, banda ameninţă pe deputatul care a avut curajul să vorbească aci.

Ei bine, d-le ministru, aştept să luaţi imediat măsuri pentru ca banda cu şeful ei să înţeleagă că aci nu e sat fără câini. *(Aplauze).*

Mai adaug, d-le ministru, că acelaşi librar este şi depozitarul tuturor foilor nemţeşti. Pe care le vrea, le strecoară. Interesaţi-vă la chioşcul de la gară. Pe acelea care-i convin le lasă să treacă, având monopolul presei politice a duşmanilor noştri de ieri. *(Aplauze).*

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: D-le preşedinte, nu de la şedinţa de ieri şi nu în urma comunicării făcută de d. deputat Iorga azi, dar încă mai demult, de acum o lună, de când d. profesor Iorga mi-a atras atenţiunea asupra acestui fapt, am chemat pe d. procuror general căruia i-am dat cele mai riguroase instrucţiuni pentru ca dispoziţiunile legii penale să se aplice faţă de toate publicaţiile şi exibiţiile pornografice.

Voi cerceta acuma, care a fost modul cum d. procuror general şi-a îndeplinit îndatoririle faţă de instrucţiunile pe care le am dat.

D. N. Iorga: Nu şi-a făcut deloc datoria.

Şedinţa din 26 mai 1924

Aprecieri despre felul cum a fost luat în considerare proiectul de lege privitor la organizarea armatei, votat la 29 februarie de Senat:

D-le preşedinte, îmi daţi voie, o lege de importanţa aceasta nu poate fi strecurată în felul acesta. Dacă d. Iorgu Toma declară că-i este imposibil de a vorbi, luaţi în considerare acest fapt. O lege votată astfel nu mai are prestigiu, d-le preşedinte.

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D-le Iorga, aceasta lege este pusă la ordinea zilei încă înainte de vacanţa.

D. N. Iorga: Foarte bine, dar din moment ce dumnealui cere timp să se pregătească la un proiect de lege aşa de important, daţi-i-l. Este membru al majorităţii. Cred că s-ar putea amâna discuţia acestui proiect.

D. Iorgu G. Toma: Nu cer timp să mă pregătesc, dar n-am notele la mine.

https://biblioteca-digitala.ro

D. M. G. Orleanu, preşedinte : Proiectul de lege este pus la ordinea zilei de atâta vreme. Nu este de azi la ordinea zilei, ci de o lună de zile.

D. N. Iorga: Dar nu e nici măcar ministrul respectiv aici.

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Este de faţă d. ministru al Lucrărilor Publice, care a fost însărcinat de guvern să susţină acest proiect.

D. N. Iorga: Dar pentru Dumnezeu, dacă o lege care schimbă întreaga organizaţie a armatei este trecută fără o singură cuvântare cu caracter general şi în lipsa ministrului care a prezentat-o, apoi bine, aceasta e o sinistră jucărie. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Se pune la vot luarea în considerare şi se primeşte.
D. G. N. Orleanu, raportor dă citire art. 1.

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Nefiind nimeni înscris, pun la vot art. 1. S-a admis.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, mi-e ruşine să asist la o asemenea dezbatere; îmi daţi voie să părăsesc sala.

D. Al. Vaida Voevod: D-le preşedinte, amânaţi discuţiunea acestui proiect de lege. (*Zgomot).* (*D. N. Iorga părăseşte Adunarea, împreună cu parte din membrii opoziţiei).*

Şedinţa din 27 mai 1924

La proiectul de lege privind organizarea armatei. *După ce observase că ministrul de Război, Gh. Măldărescu, fusese prezent la Senat, când s-a dezbătut legea, dar a lipsit din Cameră:*

D-le ministru, am să fac o singură adăugire. E adevărat că un foarte mare număr de ofiţeri ies din armată.

Aceasta o declar, oricare ar fi condiţiunile prin care trec ofiţerii că e un scandal şi o consider ca o părăsire a unei datorii de onoare.

Şi eu cred că d-voastre ar trebui să prevedeţi ca situaţiunea ofiţerilor care numai pentru o leafă mai mare au ieşit din armată, să fie mult mai grea decât situaţiunea ofiţerilor de rezervă, fiecare să fie aşa de mult la dispoziţiunea armatei, să i se ia aşa de mult din timpul pe care-l cheltuieşte pe la diferite întreprinderi industriale unde i se plăteşte mult, încât să se gândească de o sută de ori înainte de a lua o astfel de hotărâre.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: D-lor, în ceea ce priveşte retribuţiunea ofiţerilor, v-am spus, d-lor, şi cu altă ocaziune, că chestiunea stă în mâinile d-voastră, însă ţin să vă afirm un lucru, că aşa cum

https://biblioteca-digitala.ro

sunt retribuiţi ofiţerii, sunt departe de a fi suficient plătiţi pentru serviciile lor. Este just, că ministerul de Război a căutat să facă ofiţerilor toate înlesnirile posibile, a creat consumuri, a făcut popote pentru ofiţerii neînsuraţi, a făcut ateliere pe corpuri unde să se poată echipa şi ofiţerii etc., prin urmare toate înlesnirile posibile ministerul de Război le-a făcut.

D. N. Iorga: Dar cel de Finanţe? Eu v-aşi da o povaţă, d-le ministru: să mobilizaţi pe d. ministru de Finanţe, şi cât îl veţi avea în mână, să-i daţi ordin să vă dea bani... *(Ilaritate).*

Şedinţa din 28 mai 1924

La proiectul de lege **pentru satisfacerea trebuinţelor normale de lemne de foc şi de construcţii ale populaţiei rurale** din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina: „Casa pădurii" a făcut toate vandalismele. Este un scandal nemaipomenit care se face cu pădurile (*aplauze pe băncile opoziţiei*). Amestecaţi demagogia cu administraţiunea, pe de o parte se strică şi pe de alta se fură.

În dialog cu Leon Psepelinschi despre ***situaţia pădurilor****:*

N.I.: Nu ştiu dacă aţi auzit interpelarea pe care a făcut-o acum un an sau doi domnul Paraschiv Chiriţă în ceea ce priveşte regimul „Casei pădurilor" şi felul cum acest regim este aplicat. Citiţi Monitorul şi veţi vedea ce garanţii oferă acel regim. *L.P.*: Dar vă rog să-mi arătaţi dacă aveţi ceva mai bun de pus în loc decât organele silvice pe care le avem. *N.I.*: Până să-i înlocuiţi, nu mai avem păduri. *L.P.*: Admit ipotetic că sub regimul actual silvicutorii nu-şi fac datoria, dar veţi veni d-voastre şi îi veţi ţine în frâu. *N.I.*: Noi în loc să distrugem hoţii şi să cultivăm pădurile, distrugem pădurile şi cultivăm hoţii (*ilaritate, aplauze).*

Şedinţa din 29 mai 1924

Întreabă pe titularul ministerului de Război despre **explozia de la Pirotehnia Armatei:**

Îmi daţi voie, d-le ministru, ca în aceeaşi chestiune să fac o întrebare? Dacă îmi daţi voie, atunci veţi răspunde deodată la amândouă întrebările făcute.

https://biblioteca-digitala.ro

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: Da.

D. N. Iorga: Am onoare să întreb guvernul care sunt cauzele catastrofei de la depozitul de muniţiuni? E în legătură cu fraudele despre care s-a vorbit acum câtva timp şi cu sinuciderea bănuită a unui ofiţer? E mâna unor agenţi străini interesaţi la dezarmarea noastră? E hotărât guvernul a urmări toate răspunderile? Are mijloacele trebuitoare pentru a înlătura şi pedepsi pe spionii ce se află în număr aşa de mare în populaţia muncitorească străină a capitalei? Şi mai ales, ne poate garanta că în timpul cel mai scurt, cu orice sacrificii, să se puie la loc mijloacele de apărare a ţării şi să evite crime ca aceia de ieri în legătură cu neglijenţa guvernelor de azi sau de mâine? (*Aplauze).*

Intervenţie privind **explozia de la Pirotehnia Armatei**:

D-lor deputaţi, cu toată dragostea ce o port d-lui ministru de Război, cu toată admiraţiunea pe care o am pentru şeful de armată de la 1919, cu toată înţelegerea omenească pentru situaţiunea în care se găseşte în acest moment, trebuie să spun că nu sunt mulţumit de răspunsul său. Iată de ce:

D-sa însuşi a spus că astfel de nenorociri s-au întâmplat, unde? S-au întâmplat în Franţa, s-au întâmplat în Polonia, prin urmare tocmai în acele locuri în care o anumită categorie de duşmani învinşi, care nu se recunosc învinşi în Marele Război, întrebuinţează silinţele cele mai stăruitoare şi cele mai înverşunate, nu pentru a ne împiedica pe noi de a ataca, ci pentru a pregăti atacul lor împotriva, biruitorilor de ieri, dezarmaţi.

Ei bine, dacă s-a întâmplat aşa, d-le ministru de Război, apoi cea dintâi datorie a noastră, cât de slab am fi văzut lucrurile, ar fi fost să luăm aici măsuri absolut straşnice, care trebuiau să împiedice un astfel de lucru. Îmi daţi voie, ce măsuri s-au luat? D-le ministru de Război, ştiu şi eu că de o mulţime de vreme Siguranţa, care are atâtea păcate, dar care pe lângă aceasta ştie ce ştie, v-a înştiinţat pe toţi că se pregătesc astfel de atentate; s-a înştiinţat nu odată, ci de o mulţime de ori şi în timpul din urmă v-a înştiinţat cu deosebită stăruinţă. Care a fost rezultatul? Când au venit muniţiile, muniţiile trebuiau împărţite cât mai repede la corpurile de armată şi la regimente. Muniţiile nu trebuiau păstrate lângă Bucureşti, nu trebuiau păstrate lângă Pirotehnie ca să strice maşinile Pirotehniei...

Voci: Nu s-au stricat.

D. N. Iorga: Nu s-au stricat, dar se puteau strica. Muniţiile nu trebuiau păstrate în vecinătatea depozitului de fân, depozitului de îmbrăcăminte, depozitului de hrană, a cazărmilor şi în faţa Palatului Regal din Cotroceni.

https://biblioteca-digitala.ro

(*Aplauze din partea opoziţiei).*

D-le ministru de Război, dacă nu s-ar fi luat de cineva măsura - şi trebuie să-l binecuvântăm pentru această măsură - dacă nu s-ar fi avut prudenţa de a îndrepta focoasele către câmp, am fi asistat la bombardarea Palatului Regal de către însăşi uneltele de luptă ale armatei noastre.

Apoi bine, d-le ministru de Război, avem mânăstiri părăsite, care abia aşteaptă ca să se instaleze acolo depozitele de muniţii. S-ar fi putut aşeza la Mărgineni sau ori unde în altă parte, şi doresc ca după teribila lecţie de astăzi să nu se mai întâlnească situaţiunea pe care am avut-o şi pe care am plătit-o atât de scump. Sunt fericit, împreună cu d-voastre, că mijloacele de apărare ale ţării sunt păstrate în cea mai mare parte, cu toată nenorocirea care ne-a lovit, dar doresc să nu se mai întâmple o astfel de împrejurare, încât o a doua lovitură să ne lase absolut dezarmaţi în faţa duşmanului.

Să-mi daţi voie, cunosc şi eu eroismul oamenilor care s-au repezit asupra duşmanului în cămaşă şi cu pumnul, dar d-voastre ştiţi mai bine decât mine, mă jenez să v-o spun eu tocmai d-voastre aici, că războiul de astăzi este înainte de toate un război de unelte *(aplauze din partea opoziţiei)* şi că oricine se va înfăţişa fără dânsele, va fi zdrobit. Şi dacă este o armată viteză, cu atât mai dureros este lucrul (*aplauze din partea opoziţiei)* fiindcă, dacă striveşti o armată de mişei din lipsă de muniţii, o meriţă, dar dacă o armată de viteji nu poate birui fiindcă administraţia armatei nu-i ţine la dispoziţie uneltele necesare, este o crimă faţă de însăşi vitejia acelora care ar fi sacrificaţi. (*Aplauze din partea opoziţiei).*

Dar, d-le ministru de Război, opinia publică s-a emoţionat în timpul din urmă de anumite nereguli, asupra cărora nu insist, căci le ştiţi mai bine decât mine, care s-au petrecut acolo şi nu s-au făcut schimbările care trebuiau făcute, pentru ca nici unul din cei bănuiţi măcar să nu rămână acolo.

Dar, mă rog, şi eu cunosc sistemul rusesc, şi eu, când eram la Iaşi, am văzut arzând depozite în ajunul controlului care trebuia să se exercite. Şi dacă este vorba de străini, de ce s-a votat, d-le ministru şi d-lor secretari de Stat de la Interne, de ce s-a votat legea străinilor, care a purtat pe drumuri, pe la toate comisiile, o mulţime de oameni paşnici? Când aveţi în mână această lege - şi vă pot afirma că jumătate din muncitorimea tehnică din Bucureşti este alcătuită din unguri, ruşi şi din alte naţionalităţi veniţi anume de acolo unde este interesul ca noi să pierdem războiul viitor şi să ne întoarcem la situaţia dinaintea sacrificiului nostru - ce măsuri se ia? Vă garantez, d-le ministru, că dacă s-ar întrerupe circulaţia de la un capăt la altul al Căiei Victoriei şi s-ar cere trecătorilor să se legitimeze, d-voastră aţi face una din cele mai frumoase recolte de spioni şi de conspiratori din Europa întreagă. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).* Şi ceea ce d-voastră n-aţi făcut, vă rog să o faceţi de acum înainte.

https://biblioteca-digitala.ro

Este neadmisibil ca oraşul acesta, capitala României, să fie la discreţia unei bande de duşmani, cum este neadmisibil să păziţi muniţiunile d-voastră cu soldaţi de altă naţionalitate decât cea românească, de a căror credinţă aveaţi dreptul să vă îndoiţi. (*Aplauze la opoziţie).*

Ei bine, lucrul acesta trebuie, hotărât, să înceteze. Să trăim într-o capitală românească, în care mijloacele noastre de apărare să fie păzite de oamenii noştri, pentru scopurile noastre. Iar în ceea ce priveşte muniţiunile pe care le-am avea din destul, mă bucură, dar deoarece erau mai multe, vă rog să fie, în câteva luni de zile, câte au fost, fără de care, asupra guvernului întreg va apăsa responsabilitatea apărării ţării.

Dar am înţeles, şi când vorbesc aşa, cred că vorbesc nu numai în numele minorităţii, dar şi în numele celei mai mari părţi dintre membrii majorităţii, că ţara aceasta trebuie să fie apărată, nu cu pumnul oamenilor îmbrăcaţi în cămaşe (*aplauze pe băncile opoziţiei)*, ci cu mijloacele armatelor moderne.

Să sângerăm cu toţii, să rupeţi de ori unde, să plătim cu toţii o greşeală care nu e a tuturor, şi armata română să se înfăţişeze aşa cum se înfăţişează cele mai bune armate.

În ce priveşte pe străini, acei care le au seama, să-i supravegheze, şi pe cei nedoriţi, periculoşi, să-i trimită la urma lor. (*Aplauze).*

Iar acea canalie internaţională care ieri seara se bucura în toate grădinile publice de nenorocirea noastră, această canalie trebuie apucată de gât (*aplauze unanime*) şi pedepsită exemplar. (*Aplauze prelungite).*

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D. ministru de Război are cuvântul.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: D-lor deputaţi, ţin să fac lumină cu privire la afirmaţiunea d-lui Iorga relativă la prevenirile care ni s-a făcut, că depozitele noastre sunt ameninţate.

D-lor, s-au luat din timp cuvenite măsuri şi este suficient să vă comunic ordinul dat la vreme tuturor comandamentelor şi tuturor corpurilor de trupă.

În ultimul timp, producându-se în ţară numeroase incendii, atât la stabilimentele statului cât şi la întreprinderile industriale, comandamentele, corpurile şi serviciile, vor da ordine şi vor lua toate măsurile necesare pentru paza serioasă a tuturor stabilimentelor militare (clădiri, magazii, depozite etc.) întrucât este posibil ca aceste numeroase incendii să fie rezultatul acţiunii iredentiste, sau... a oamenilor de dezordine, care au tot interesul ca prin acest sistem să dezorganizeze apărarea naţională, să distrugă industria din ţară, să facă a stagna viaţa economică, spre a expune populaţiunea la suferinţe, astfel, să dea naştere la nemulţumiri şi să uşureze acţiunile revoluţionare etc. (*D. Brătăşeanu întrerupe).*

https://biblioteca-digitala.ro

D-le Brătăşeanu, v-am declarat, atunci când se va face lumină, dacă va fi cazul, să se ia măsuri, se vor lua.

La afirmaţiunea d-lui Iorga, că la Pirotehnie s-au produs neregularităţi, că cei care le-au comis se găsesc pe loc vă afirm...

D. N. Iorga: Vă rog, eu nu v-am spus că se găsesc pe loc, dar v-am spus şi n-o veţi contesta, că s-au comis la Pirotehnie anumite fraude şi că nu s-a dat nici un comunicat despre rezultatul unei anchete serioase. Că în ziare s-a adus în discuţiune dacă ofiţerul găsit împuşcat în pădure era sinucis sau dacă în dosul acestei descoperiri nu se găseşte ceva care eu refuz să-l calific.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: Dacă la toate măsurile de comandament ar trebui să dau un comunicat, atunci toată activitatea mea trebui să se rezume numai la comunicate.

Dar, d-lor, ofiţerul care a fost găsit în pădure, este sigur că s-a sinucis pentru că era compromis.

D. N. Iorga: Era singur?

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: Mai era şi un altul, care mai există în rândurile armatei, precum şi unul care a murit. Dumnezeu cu el!

D. N. Iorga: Şi cu noi.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: În ceea ce priveşte depozitele, în 1922 am găsit în cuprinsul ţării, d-lor, 300 de depozite de muniţii, răspândite în lungul şi latul ţării. Până acum s-au transportat 18.000 vagoane de muniţiuni şi am creat....

D. N Iorga: Daţi-mi voie să vă apăr. Nu-mi trece prin minte să vă confund cu ministrul de Război al generalului Averescu. Ar trebui să fiu prost sau de rea credinţă ca să fac o confuziune între regimul pe care-l garantezi d-ta şi d-nealui *(către d. prim-ministru)* şi regimul pe care doreşte să-l restabilească acela care anunţă acţiunea sa de condotier. Atâta ne-ar mai rămâne, ca pe lângă păţania de astăzi, să aducem şi pe aventurierul de mâine!

După ce din discuţii se căutase vinovatul în persoana unui străin şi R. Franasovici, subsecretar de Stat la Interne, explicase „parcimonia" cu care sunt primiţi străinii în România:

D-le subsecretar de Stat, vă rog să aveţi tot atâta bună credinţă în răspunsul d-voastră, cum am avut eu în întrebarea mea. La vârsta mea nu pot să-ţi cer copilăria aceasta de a închide graniţele pentru toţi străinii! D-ta eşti mai tânăr decât mine şi înţeleg să-mi ceri o copilărie ca aceasta; dar unui om mai bătrân decât d-ta nu poţi să-i pui în seamă copilăria aceasta; de la vârsta

https://biblioteca-digitala.ro

mea la vârsta d-tale, înţelegi că nu se poate! Se poate, însă ce spun: să nu te uiţi numai la forme, ci din momentul când ai dat permisiune de intrare în ţară, să te uiţi şi la purtarea lor după ce au venit în ţară.

R. Franasovici declarase că N.I. reproşează ministerului de Interne lipsa de măsuri faţă de străinii suspecţi din Bucureşti şi în general din ţară:

D-le Franassovici, de ce mă acuzi d-ta? Eu am spus contrariu în partea întâi, d-ta vrei să mă pui rău cu minoritarii şi eu nu vorbesc de minoritari; evident că un cetăţean român minoritar are aceleaşi drepturi ca şi un român de sânge, dar nici nu ţi-am spus de ce se găsesc oamenii aceştia în Bucureşti, am spus de ce, după anumite purtări, fără controlul persoanelor suspecte, oamenii aceştia sunt menţinuţi aci. Al doilea, d-ta spui că nu sunt mulţumit cu Siguranţa; eu am spus: Siguranţa are mulţime de păcate, cu toate calităţile ei; de ce îmi faci proces? *(Întreruperi, zgomot).*

Un erou spaniol s-a bătut cu morile de vânt, fiindcă nu avea în faţă un adversar, dar când avem adversar, să lăsăm morile de vânt care nu ne fac nimic.

D. Richard Franassovici, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: D-le Iorga, măsurile nu se iau direct de subsecretarul de Stat, învinuirea pe care mi-o aduci se răsfrânge...

D. N. Iorga: După faptul de ieri, eu aş fi închis imediat un anumit raion. Toată lumea care s-ar fi găsit în acest raion, trebuia să prezinte acte de legitimaţie şi ai fi văzut rezultatul, în loc să-şi piardă lumea capul, în timp vinovaţii care există să plece unde vor.

Şedinţa din 30 mai 1924

Se interesează de discutarea proiectului de lege privind **schimbarea unor toponime în Dobrogea:**

D-le preşedinte, este şedinţa diseară?

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Da.

D. N. Iorga: Aş dori atunci să-mi daţi asigurarea, căci eu nu pot veni diseară la şedinţă, că nu se va ajunge la discuţiunea acestui ciudat proiect de lege, care s-a împărţit astăzi, în care este vorba, contra oricărui bun simţ, să se

https://biblioteca-digitala.ro

schimbe numele unor localităţi din Dobrogea, numindu-se localităţi cu nume aşa de bizare ca „Valul Dacilor", sate cu nume „Clementina" sau „Mioriţa", sau „Ciocârlia", sau „Castelul", sau „Nunta" şi aşa mai departe. Acesta este un proiect ridicol; iar iscăliturile puse dedesubt sunt luate prin surprindere. Dacă s-ar lua în discuţiune şi s-ar aproba un astfel de proiect de lege, ne-am face de râs.

De aceea aş ţine să fiu şi eu de faţă când se va discuta acest proiect de lege.

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Nu se va discuta astă seară acest proiect de lege şi vi se va aduce la cunoştinţă când va fi pus la ordinea zilei, deoarece ordinea de zi nu se face decât în înţelegere cu ministrul respectiv şi toate ordinele de zi se fac fiind de acord preşedintele Camerii şi ministrul respectiv.

D. N. Iorga: Aştept ordinea de zi, când se va anunţa discutarea acestui proiect de lege, în care sunt trecute numiri de sate ca unele care se cheamă „Ţepeş Vodă", iar altul se cheamă „Isma". (Ilaritate).

La proiectul legii silvice:

În replică cu părintele deputat Ioan Lupaş. Acesta spusese că la 1848 ţăranii români din monarhia austriacă zmulseseră documente de la autorităţi, în vreme ce în Ţara Românească s-au dat, la 1864, „printr-o revoluţie de sus":

Îmi daţi voie, d-le Lupaş. Când ştiţi atitudinea ţăranilor de la 1848, pe vremea Divanurilor ad-hoc în Moldova, de ce să întunecăm faţa unei părţi din pătura ţărănească? Suntem cu toţii oameni vrednici pretutindeni. Guvernanţii sunt răi!

La 1848, şi Michelet citează zilele de la '48 şi spune că a fost o frumuseţe; şi vă asigur că această Adunare a fost mai reală decât aceia de la Blaj, care era stăpânită de o ideologie curată, pentru că în aceia erau durerile care luptau de secole. Să spuneţi d-voastre că ţăranii ar fi fost nişte pomanagii? Iertaţi-mă, dar asemenea lucruri n-ar trebui să le spuneţi.

D. I. Lupaş: Iertaţi, d-le Iorga, eu n-am spus ceea ce îmi atribuiţi d-voastră, eu m-am referit la ce s-a întâmplat la 1864 şi mai târziu.

D. N. Iorga: Şi pe aceia a cerut-o continuu Kogălniceanu, care nu a făcut decât să exprime cerinţele ţăranilor prin Divanul ad-hoc.

I. Lupaş declarase că ţăranii n-au fost educaţi „să-şi impună drepturile".

https://biblioteca-digitala.ro

Două revoluţii, părinte, au făcut ţărani. E plin pământul acesta, care li s-a dat, de sângele împuşcaţilor de la 1888 şi de la 1907.

D. I. Lupaş: Permiteţi-mi, d-le Iorga, o modestă întrebare: dacă conştiinţa valorii acestor drepturi ar fi fost aşa de generală, atunci cum s-ar explica faptul că poporul nostru, care este îndeobşte plin de recunoştinţă faţă de binefăcătorii săi, doi ani după ce li s-au dat acele drepturi şi asupra pământului şi asupra votului, n-a făcut nici o mişcare, când prin o coaliţie monstruoasă a roşiilor şi a reacţionarilor, a fost detronat bine făcătorul poporului Cuza Vodă, la 1866?

D. N. Iorga: îmi dai voie să-ţi răspund. Ei bine, ce vreai să facă ţăranii când l-a prins noaptea acasă şi l-a trecut peste graniţă? Vreai să omoare ţara ca să scape pe domn? Noi suntem aşa, orice nedreptate să ne apese pe noi, noi, ţara noastră n-o omorâm. *(Aplauze prelungite).*

D. I. Lupaş: Sau, de pildă, în acelaşi an 1866, marele sfetnic al lui Vodă Cuza şi tot atât de mare prieten al ţăranilor, Mihail Kogălniceanu, nici n-a mai putut pătrunde în Parlament.

D. N. Iorga: Dacă nu-l alegeau ţăranii. Nici eu n-am putut pătrunde şi nici un om care a luptat în colegiul al treilea nu s-a putut alege în contra guvernului. Era o minune când avea unul 800 de voturi; dar Dobrescu-Argeş a pătruns în Parlament, dacă a fost un judeţ care s-a ţinut bine.

O voce: Şi Dincă Schileru.

D. N. Iorga: Şi Dincă Schileru.

I. Lupaş citase din G. Sion, care scria că paşoptiştii se entuziasmaseră pentru ardeleni dar rămâneau „aristocraţi", fără a avea ideie de „naţiunea şi poporul român".

Părinte Lupaş, Sion era dintr-o familie de boiernaşi care nu era legaţi de pământ. El nu era om de ţară, era boier de cancelarie. Dar poţi să spui sfiinţia ta, că un Bălcescu, un Mihail Kogălniceanu n-au avut legături frăţeşti cu ţăranii de pe moşiile lor? Şi poţi sfinţia ta, care ai citit cartea mea *Sate şi preoţi din Ardeal,* în care se vede nesfârşita mizerie materială şi morală a ţăranului nostru de acolo, poţi să ajungi la altă concluzie decât că poporul nostru de jos a fost pretutindenea împilat de oameni care nu i-au scăzut valoarea morală nicăieri, iar că datoria noastră acum, dacă suntem şi istorici şi oameni de bun simţ, este să nu amintim relele trecutului ca să ne atacăm unii pe alţii *(aplauze prelungite pe băncile majorităţii).* Să nu ne aruncăm sânge din rănile noastre în obrazul unuia altuia? *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. I. Lupaş: Sunt de perfect acord cu d. Iorga şi îmi dau seama că un Kogălniceanu şi Bălcescu au fost excepţiuni admirabile, oameni pătrunşi de

https://biblioteca-digitala.ro

simţimintele cele mai calde pentru ridicarea ţărănimii, nu numai de aci din Principate, ci ei şi-au câştigat merite foarte mari şi prin felul cum s-au interesat de îmbunătăţirea situaţiunii celor din Transilvania *(aplauze)*. Însă ceea ce mărturiseşte aci Sion, ca motivare psihologică - colectivă nu-mi pare mai puţin concludent pentru a indica geneza acelei concepţii strâmte şi greşite pe care voiam s-o explic prin lipsa de identificare a celor de sus cu cei de jos.

D. N. Iorga: Va să zică ai noştri, aci erau draci şi ai voştri, dincolo, erau îngeri! Mă mir cum vă vine să aduceţi astfel de lucruri în discuţiune. Ei bine, v-o spun eu, care v-am căutat în toată nenorocirea şi în toată suferinţa voastră şi am scris cu privire la voi *(aplauze prelungite pe băncile majorităţii)*, că îmi este ruşine să mai asist la procesul acesta! *(Aplauze prelungite, îndelung repetate, pe băncile majorităţii. D. N. Iorga părăseşte incinta)*.

Şedinţa din 11 iunie 1924

S-a respins un amendament, subscris şi de N.I., la proiectul de lege pentru organizarea judecătorească, în următoarea cuprindere: „Chestiunea cercetării comparate a legiuirilor existente pe întreg teritoriul României Mari va fi eliminatorie numai pentru candidaţii ce vor intra în magistratură, după promulgarea legii de faţă".

Şedinţa din 26 iunie 1924

Despre şedinţele de noapte ale Adunării:

Victor Biberea: Şedinţa de noapte nu este destinată pentru interpelări. *(Zgomot, întreruperi)*.

D. N. Iorga: Teoria d-voastre este absolut greşită. Nicăieri în regulament nu se spune ceea ce se spune de d-voastre, că şedinţele de noapte sunt destinate numai pentru discutare de legi. Şedinţele de noapte sunt numai atunci o continuare a şedinţelor de zi când materia care va fi fost trecută în programul zilei nu a fost terminată în timpul zilei. Prin urmare, seara noi trebuie să continuăm discuţiunea interpelărilor, iar nu să fie destinată pentru urmarea discuţiunii proiectului de lege.

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: D-lor deputaţi, eu am cerut şedinţă de noapte pentru discutare de legi, nu pentru interpelări. *(Zgomot, întreruperi)*.

https://biblioteca-digitala.ro

Voci din opoziţie: În celelalte zile da, dar nu joi, căci joia este destinată numai pentru interpelări. *(Zgomot întreruperi).*

Alte voci: Da, sunt interpelări la ordinea zilei! *(Zgomot, întreruperi).*

D. Victor Biberea: Camera este suverană să hotărască cum va vroi şi Camera a hotărât continuarea discuţiei asupra proiectului de lege al minelor. (*Zgomot, întreruperi).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, dacă d-voastră menţineţi punctul d-voastră de vedere, noi organizăm o obstrucţiune de un ceas la fiecare articol. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, întreruperi pe băncile majorităţii).*

D. D. R. Ioaniţescu: Noi ne rugăm, d-le preşedinte, să ne daţi posibilitatea să terminăm discuţiunea interpelărilor, chiar dacă va fi nevoie pentru aceasta de prelungirea şedinţei până la 7 jumătate. Eu sunt gata să încep interpelarea şi să o continui.

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: Veţi dezvolta interpelarea după terminarea legii.

D. G. Popa Lisseanu, vice-preşedinte: După ce se va termina discuţiunea proiectului de lege al minelor, vom continua cu dezvoltarea interpelărilor. *(Zgomot, întreruperi).* D. ministru de Finanţe are cuvântul. (*Zgomot, întreruperi).*

D. N. Iorga: Păcat de d-voastră, d-le preşedinte, că sunteţi profesor şi vă pretaţi la asemenea lucruri. Aş înţelege să facă asemenea lucruri un politician de rând, dar nu un profesor! (*Zgomot, întreruperi, protestări).*

Şedinţa din 28 iunie 1924

Discurs la proiectul de lege a învăţământului primar:

D-lor, faptul că vin la tribună cu acest proiect de lege, nu trebuie să sperie pe nimeni *(întreruperi pe băncile majorităţii).* N-am avut niciodată, nici intenţia de a vă speria, nici intenţia de a vă mulţumi, îmi aleg cu mult mai bine şi persoanele pe care vreau să le sperii şi acelea cărora vreau să le mulţumesc.

Nu înţeleg felul acesta de a întrerupe o cuvântare, al cărei caracter însuşi nu-l cunoaşteţi. Reiau o glumă, care e făcută pentru cine o înţelege.

M-am suit la tribună cu acest proiect de lege, nu pentru a speria Camera, ci pentru a dovedi amicului meu, ministrului Instrucţiunii[1], că acest proiect îl am, că acest proiect l-am citit, că l-am adnotat; indiferent dacă pentru a-l citi l-am luat, cum îi spusesem, de la sfârşit către început, sau, cum

https://biblioteca-digitala.ro

era mai natural, de la început către sfârşit. Nu aş zice, ferească Dumnezeu! că e un sistem alandala, pentru lucruri care uneori ar putea fi calificate de altcineva, decât de mine, tot aşa. Dar, mă rog, eu vreau să fac, de la început, dovada aceasta, că m-am ocupat cu toată seriozitatea de un proiect pe care ministrul, el însuşi îl înfăţişează, nu numai cu seriozitate, dar îl înfăţişează cu conştiinţa unei vieţi întregi închinată învăţământului, îl înfăţişează cu credinţă în folosul acestui proiect de lege, îl înfăţişează cu o dragoste faţă de şcoală, pe care cine o tratează uşor, cine obişnuieşte a râde de dânsa, dovedeşte că face parte din această categorie de oameni fără temeiu, care cred ca oricărei fapte şi oricărei intenţiuni i se poate aplica un sistem, care se potriveşte doar cu meschina lor personalitate *(aplauze prelungite).*

Sunt deprins a trata lucrurile aşa cum este principiul interior, principiul sufletesc, din care au plecat. Nu voi întrebuinţa, deci, alt sistem în prezentarea obiecţiunilor mele, care nu sunt obiecţiuni de detaliu. Voi lovi într-un principiu care nu este al d-voastre, ci al unei întregi societăţi. Astfel, dacă mă pun în opoziţie cu cineva, nu mă pun în opoziţie cu actualul ministru ai Instrucţiei pentru proiectul său de azi, ci mă pun în opoziţie cu o anumită tendinţă generală în învăţământ.

Nu voi prezenta obiecţiile mele nici cu caracterul acela de atac personal, foarte obişnuit la noi, şi anume nu voi face-o pentru următorul motiv. Din colţul meu am observat un lucru. Adversarii cei mai teribili ai d-tale sau ai altui ministru, după ce se mântuie discursul, vin şi-i strâng mâna, rugându-l să-i ierte dacă cumva au putut să-l supere *(ilaritate).* Cum eu nu am obiceiul să rog pe nimeni să mă ierte (*aplauze)*, din cauza aceasta să-mi daţi voie să nu fiu sever cu nimenea. Şi a fi sever cu d-voastre ar fi nu numai să ignorez relaţiunile bune de o viaţă întreagă, dar să nu îmi dau seama că pentru a fi sever, un om trebuie să aibă conştiinţa că e superior altuia şi eu nu mi-am permis niciodată, cred, că sunt superior colegilor mei şi d-tale cu atât mai puţin. Prin urmare, obiecţiunile acestea le pot înfăţişa cu toată liniştea. Evident, că nu ne vom înţelege până la sfârşit, dar aceasta nu ne face să ne supărăm; nu vă va face nici pe d-voastre să-mi păstraţi necaz, nici pe mine să vin să fac amendă onorabilă pentru lucruri care, dacă se spun aci la tribună, trebuie să le crezi şi după ce te-ai coborât de la tribună, (*aplauze prelungite)*, fiindcă altfel toată viaţa politică este un joc ridicol pentru galerie şi opinia publică poate să ceară suprimarea unei vieţi parlamentare care ar fi compusă din două elemente: dintr-o perfectă înţelegere în culoare şi dintr-un război aparent aici.

D-le ministru de Instrucţie, eu prefer să vă spun, de la început, în ce nu mă pot înţelege cu d-voastră. Este în însuşi principiul pe care d-voastră îl puneţi la baza legislaţiei d-voastră, principii pe care eu nu le-aşi primi niciodată la baza unei legislaţiuni care ar pleca de la mine personal. Şi de

https://biblioteca-digitala.ro

situaţiunea d-voastră, de situaţiunea colegilor d-voastră să mă ferească Dumnezeu; în împrejurările actuale trebuie să spună cineva aşa cum spun eu: să ferească Dumnezeu pe ori cine de a fi ministru în ţara românească, nu l-aşi primi nici dacă aşi fi în situaţiunea d-voastră, pe care n-o râvnesc, şi nici nu l-aş primi dacă cineva ar găsi că este agreabil să stea acolo, pentru a întâmpina ce se întâmpină de obicei pentru a face puţinul ce se poate face în aceste împrejurări grele. Principiul d-voastre îl ştiţi bine; nu puteţi scăpa de dânsul ori cât v-aţi lupta, el vă urmăreşte. Dacă d-voastre l-aţi părăsi, n-aţi găsi colaboratori în ministerul Instrucţiunii Publice. Atmosfera acestui principiu se răsuflă în toate cancelariile şi în toate culoarele acestui minister, şi cu toată critica d-lui Mehedinţi, totuşi e un glorios minister, nu numai fiindcă este ministerul în care s-au făcut mai puţine acte neoneste, dar este şi ministerul în care sub seria întreagă de miniştri s-a lucrat mai mult pentru binele acestei ţări (*aplauze).*

Un anume pesimism este o otravă; debitant de această otravă nu sunt şi pentru stil şi pentru retorică nu-mi batjocuresc ţara mea; nu batjocuresc acea oligharhie de pe vremuri, cum n-aşi batjocuri nici ţara mea devenită democratică, într-o anumită ipostază care ar fi să fie mâine.

Nu! Un alt principiu decât acela, chiar dacă ministrul l-ar admite, nu l-ar admite Camera, nu l-ar admite poate opinia publică, atât de mult principiul contrar e înrădăcinat în mintea tuturora. Iată care este acest principiu, pe care eu îl cred rău făcător, deşi vom merge cu dânsul şi acuma şi câţiva ani încă. Ba chiar multă vreme va trece până când vom scăpă şi noi şi alţii mai vechi în cultură de acest principiu, că statul poate face dintr-o societate ce vrea el. Societatea ar fi un material amorf. Asupra acestui material amorf, fără suflet, fără tradiţiuni, fără voinţă, statul vine deodată cu anume idei ale sale, care pleacă de la principiile de existenţă ale statului chiar, sau de la un interes de partid, sau te întrebi de la ce alta. Vine cu ideile acelea ale sale şi zice societăţii: ai fost ce ai fost până acum, de acum înainte însă vei fi altfel, şi anume vei fi altfel din momentul chiar când viu eu şi o decretez prin această lege. Rezultatul vi-l spun de la început care va fi. Societatea primeşte legea, fiindcă e înscrisă în *Monitorul Oficial*; organele de formă se creiază, fiindcă bugetul statului le plăteşte. Deosebitele însemnări ale funcţionarilor publici, acelea cuprind şi pe acei care au fost numiţi pe baza legii, numai cât nimeni nu se poate lupta, d-le ministru, cu o societate, decât cunoscând-o adânc, decât ţinând seamă de nevoile ei de viaţă şi lucrând potrivit cu elementele organice care se găsesc în această societate. (*Aplauze).* Aceasta însemnează că proiectul d-voastră, aşa cum se înfăţişează, este rău? Nu e rău, este chiar, să-mi îngăduiţi să o spun, prea bun. Vedeţi ce greutate materială reprezintă într-un timp de scumpire a hârtiei, datorită evident unor

https://biblioteca-digitala.ro

factori total necunoscuţi. Acei care scumpesc hârtia, noi nu-i cunoaştem, nu-i cunoşti nici d-ta, nici nimeni de pe banca ministerială, nici din majoritate. Este ceva făcut, este o voinţă dumnezeiască să fie hârtia scumpă. Dar să o lăsăm aşa cum este; să o lăsăm pe sufletul acelora care o scumpesc. N-are decât să privească cineva formidabila greutate a proiectului, formidabil pentru mine, pentru mâna mea mai bătrână; sunt oameni care pot să primească mult mai mult decât mâna mea şi să şi reţină, dar vorbesc de mâna aceasta şubredă a mea care, prinzând proiectul acesta de lege, îl găseşte greu sub raportul material. Fiindcă ştiţi şi d-voastre că în ţara românească multe descoperiri s-au făcut, una nu s-a făcut încă: descoperirea prin care un ministru să-şi dea seama ce este o lege şi ce este un regulament. Legea trebuie să spuie unui act politic unde să meargă; dar regulamentul este acela care spune cum să meargă. Dar la noi s-a prezentat de atâtea ori regulamente peste lege, şi-mi pare rău că d. ministru de Agricultură nu este aici, căci dumnealui este un specialist în această privinţă *(aplauze, ilaritate)*; dumnealui crează regulamente peste legi, pe când d-voastră, d-le ministru de Instrucţie, vă mulţumiţi cu altceva: creaţi legi care fac inutil regulamentul. Mi-aş permite să atrag atenţia că aceasta este puţin cam periculos pentru lege. Dacă legea fixează anumite principii asupra cărora, mai mult sau mai puţin, toată lumea se pune de acord şi vine alt ministru - şi nu voi zice ca unul dintre acei care m-au precedat la această tribună, cu o siguranţă de sine care nu se potriveşte cu modestia mea aparentă sau reală, nu voi zice că voi fi eu acela – *(ilaritate)*, dar vine alt ministru şi, în cazul când legea dă astfel de direcţiuni generale, care ar putea să capete asentimentul deosebitelor partide, ei bine, atunci schimbi regulamentul, dar dacă ai pus tot regulamentul în lege, dacă ai arătat, nu zic câte ferestre să aibă o şcoală, aceasta nu figurează încă în lege *(ilaritate)*, dar arăţi condiţiunile în care clădeşti şcoala, dacă pui în lege până şi felul cum trebuie să fie aşezat cocoşelul care se învârte deasupra acoperişului şcolii *(ilaritate)*, atunci succesorul d-voastră pentru nimica de cocoşel sau de fereastră va schimba întreaga lege a d-voastră. Nu era mai bine dacă legea cuprindea numai principii generale? Şi ştiu de unde vin toate amănuntele pe care le-aţi îngrămădit în lege: de la zelul birourilor d-voastră. Birourile noastre cunosc două lucruri: sau lenea absolută sau un belşug de amestec în lucruri, care nu le privesc, care întrece orice proporţiune.

D-le ministru, eu, cum am spus, nu mă ridic împotriva felului cum d-voastră aţi transformat în articole de legi, sau în articole de legi care sunt în fapt numai prevederi de regulament, principiul d-voastră pe care nu-l împărtăşesc, ci contra principiului deoarece, încă odată o spun, eu cred că societatea este un mare lucru organic, pe care îl putem servi, pe care îl putem ajuta, pe care îl putem corecta în unele greşeli, dar, când voim să avem

https://biblioteca-digitala.ro

influenţa asupra unor lucruri atât de superioare nouă, influenţa aceasta nu o putem avea decât plecând nu de la ideea noastră de sus, ci de la baza de jos, care e societatea, cu toate tradiţiile trecutului, cu toate nevoile prezentului şi cu toate aspiraţiile viitorului. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Mă aprobaţi în fond şi cred că va veni o vreme când vom colabora chiar, sub cine ştie ce regim, la altă lege a instrucţiunei (*ilaritate, aplauze)*, pentru că cea mai bună lege de instrucţiune va fi aceea care nu se va face de un singur partid. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D-voastră vedeţi ce se petrece în Polonia, unde după o anumită presă, al cărui spirit echivalează cu onestitatea ei, am devenit un „zburător", zburător în Polonia. Crede această presă, servită de oameni de talent (*ilaritate*), că a descoperit o formulă nouă, dându-mi acest epitet. Zboară însă numai păsările nobile, pe când anumite păsări, oricât ar bate din aripi, nu vor zbura nici odată. *(Mare ilaritate, aplauze).*

Prin urmare, în calitatea mea de zburător, vă pot spune că, dacă Polonia poate face astăzi unele sărituri din cele mai riscate în viaţa unui stat, dacă poate să treacă de la un regim, nu zic ca regimul d-lui Vintilă Brătianu, de la un regim cu mult mai rău decât regimul pe care îl prezidează astăzi d. Vintilă Brătianu, de la regimul mărcii polone la încercarea zlotului aur, echivalent cu 44 sau 45 de lei ai noştri, aceasta se datoreşte faptului că omul care prezidează schimbarea totală a vieţii financiare şi economice a Poloniei, cu toate consecinţele ei, este unul care are delegaţie de la toate partidele. El este delegatul permanent al tuturor formaţiunilor politice de acolo.

Şi d. Grabski lucrează la legile sale, consultându-se, mai mult decât atât, lucrând împreună cu toţi conducătorii de partide de acolo. (*Aplauze).*

Când vom ajunge în lucrările mari, să procedăm aşa, o să iasă legi cu mult mai bune decât legea aceasta.

Dar iată ce vreau să examinez, aş zice aproape împreună cu d-voastră şi cu această Cameră, fiindcă nu sunt dintre cei care cred că discursul e un fel de monolog trecut la *Monitorul Oficial* şi ascultat cu un respect somnolent când vorbeşte un om mai bătrân sau ascultat cu o lipsă de respect turbulentă, când este vorba de un om mai tânăr. Dacă vorbim aci, vorbim ca să ne înţelegem şi vorbim de multe ori ca să ne înţelegem nu acum, ci cine ştie peste câtă vreme, când ideea aruncată sincer în suflete poate să pătrundă şi poate să dea roadele ei. Iată care sunt punctele pe care îmi propun să le examinez foarte pe scurt. D-voastră aveaţi înaintea d-voastre patru probleme mari. Aceste probleme vă cereau să veniţi imediat cu un proiect de lege. Mă mir că nu aţi venit cu el până acuma. Mă mir că au trecut atâţia ani de la război şi nu aţi venit cu acest proiect de lege, cum mă mir şi de alt lucru: mă mir că nu veniţi cu legea organizării administrative, pierzându-vă vremea cu

https://biblioteca-digitala.ro

tot felul de schimbări a numelor şi limitelor de comune, şi aşa mai departe, cum mă mir că nu veniţi, dacă aveţi o concepţie şi vă gândiţi la viitorul acestei ţări, cum nu veniţi cu o lege electorală, care să nu lase guvernul de mâine cu o lege destul de proastă aici şi cu legi din alte părţi, care au avantajul că despre scriptele lor se pot prinde toate candidaturile oficiale şi toate şarlataniile acelui guvern viitor, care ar consimţi să le întrebuinţeze cum s-au întrebuinţat până acum. *(Aplauze).* De aceia bine faceţi că veniţi cu această lege; veniţi însă târziu cu dânsa. Îmi dau seama că greutăţile care stau în calea învăţământului public sunt dintre acelea care trebuie încă de la început constatate şi evitate.

Iată care sunt aceste patru probleme care v-au stat înainte.

Întâi problema analfabetismului. Sau decât să-i zicem analfabetism, să-i zicem mai bine lipsa de valoare practică a învăţământului primar aci, în ţara veche. Şi totuşi, părerea pe care am criticat-o la început, părerea aceasta rămâne sub aceeaşi condamnare a judecăţei mele, până la sfârşit. Nu e adevărat că ne-am jucat cu învăţământul popular. Nu e adevărat că am voit să îndobitocim poporul pentru a-l ţinea sub noi aici. Am destulă pietate şi putinţă de a recunoaşte meritul altuia, pentru a nu crede că prezenţa atâţi ani la ministerul de Instrucţie, fie în calitate de secretar general, fie în calitate de ministru, de două ori, a lui Haret, a putut lăsa şcoala rurală în halul în care o anumită formulă literară, care a trecut înaintea noastră, înţelegea să o definească. Nu. *(Aplauze).*

Dar e adevărat că era, să zicem, o deficienţă, o lipsă de realizare practică în învăţământul nostru popular. Aceasta a fost întâia greutate. Le enumăr întâi şi pe urmă voi veni la discutarea lor şi la măsurile pe care înţelegeţi azi a le lua. Al doilea, înainte şcoala însemna şcoala statului, însemnă, programul statului, înseamnă bugetul statului, înseamnă lemnele statului, servitorii statului şi aşa mai departe. Acum e altfel, de la o bucată de vreme, de când ca „eforiile şcolare", lucru de importaţie, din Balcani. Căci s-a întâmplat că un ministru de Instrucţie a avut un secretar care era de loc din Balcani şi cum nu totdeauna secretarul general aparţine ministrului, ci foarte adesea ori ministrul e acela care aparţine secretarului general, şi mai ales când e un ministru care vrea să arate că are idei şi de fapt nu le are, iată că „eforiile şcolare" din Turcia au devenit una din bazele învăţământului de la noi, uitându-se un lucru, că „eforiile" acelea erau totul. Dar voiaţi ca la sârbi, la bulgari, la greci, să se ocupe altcineva decât eforia, decât comuna de învăţământ?

Evident că nu. Statul turcesc era să fie acela care să dea o învăţătură, nu numai în limba naţională, dar în spiritul naţional copiilor care se ridicau în satele creştine. Şi atunci s-a pus după legiferarea acestor „eforii şcolare",

https://biblioteca-digitala.ro

după participarea sau amestecul comunei în şcoală, problema aceasta: cum împarţi rosturile statului, care nu pot să fie desfiinţate, cu rosturile comunei, care au fost introduse acum în urmă? Aceasta este a doua problemă pe care n-aţi pus-o, d-le ministru, d-voastră, ci aţi găsit-o şi cum lumea la noi se prinde de un nume... N-am cunoscut naţie inteligentă (şi a noastră este una din cele mai inteligente de pe lume), care să se prindă mai bucuros de un cuvânt, pentru o idee nu merge la moarte, pentru o prostie prinsă într-o formulă merge. Spuneţi „oligarhie", „democraţie", „eforie şcolară", acestea sunt lucruri care împacă o lume întreagă şi cu credinţă o fac să meargă oriunde. *(Aplauze).*

Ai spus „eforie şcolară" ? Nu mai poţi să scapi de „eforia şcolară".

A treia problemă, foarte gravă, e a şcoalei confesionale. Eu n-am învăţat şcoala confesională, prin urmare o anumită duioşie poetică, pe care o poate avea reprezentantul sincer al aspiraţiunilor şcoalei confesionale, chiar atunci când această pietate nu găseşte şi o formulă de aplicare actuală, această duioşie poetică n-am putut-o găsi, dar poate să găsesc o înţelegere de istoric cu privire la meritul ei, şi nu numai atât, eu pot să înţeleg şi valoarea actuală a şcoalei confesionale. Veţi vedea un apărător al ei în mine, care sunt rudă de mitropolit, de mai mulţi, dar nu m-am născut în casă de preot. Deşi mi-ar fi plăcut, miroase în casă de preot a smirnă, a busuioc, incomparabilul parfum popular al busuiocului, şi este bine dacă îţi aduci toată vremea aminte de busuiocul pe care l-ai mirosit în casa preoţească la început, pentru că acesta îţi inspiră dezgustul faţă de alte mirosuri care nu sunt de busuioc. *(Aplauze, ilaritate).*

Cred deci, faţă de meritele şcoalei confesionale, că astăzi această şcoală nu trebuie desfiinţată, în opoziţiune cu acel elocvent vorbitor, acel vechiu şi bun prieten al meu care este d. Ţoni; nu în absolută opoziţie, dar aşa, puţin, dumnealui a parentat, cum se zicea odinioară în Ardeal, şcoala confesională, dar a zis: s-a isprăvit cu dânsa. Eu zic nu, şi vă spun încă d-voastră acum de ce: fiindcă între o şcoală scrisă pe hârtie şi o şcoală cuprinzând suflet, eu aleg totdeauna şcoala care cuprinde suflet, mai ales când sufletul acesta trebuie în anumite locuri să se opună altui suflet, care îşi are şi el voie să se manifeste.

Dar eu nu pot combate sufletul acesta plin de entuziasm, plin de căldură, de spirit de jertfă, eu nu-l pot combate, d-le ministru, cu învăţătorul teoretic. Uite, încep a explică şi partea aceasta; m-am lăsat târât de expunerea mea, ceea ce înseamnă că voi reveni mai puţin asupra ei mai departe. Eu nu pot combate pe omul acela, pe învăţătorul acela german sau maghiar, eu nu pot să-l combat numai cu un om, cine ştie de unde, care mi-a făcut o şcoală

https://biblioteca-digitala.ro

pedagogică şi pe care l-am trimes acolo cu trepte formale şi cu Pestalozzi în buzunar. Mie îmi trebuie ca să combat, dacă este cazul de a combate, ca să apăr măcar, fără să am intenţiunea de a ataca şi eu, un om care să fie în condiţiuni egale în marginile aceluiaşi sat, care să rivalizeze cu adversarul, care să fie pe aceeaşi treaptă cu dânsul. *(Aplause din partea opoziţiei).*

Pentru aceasta ar trebui un om care să fie de acolo, care să fie legat de pământul acela, căruia straşina bisericii lui să-i zică ceva, căruia sfinţii din biserica lui să-i vorbească altfel decât sfinţii din altă biserică, un om istoric şi popular, nu un om administrativ. (*Aplauze din partea opoziţiei).*

Cealaltă problemă, foarte gravă, faţă de care voi fi de o sinceritate absolută, este problema minorităţilor; în ce priveşte problema minorităţilor, să-mi daţi voie s-o tratez fără să am o cumpănă cu două talere şi deodată să pun într-un taler românismul, o bucată grea de fier, care să plece cumpăna şi toată lumea să zică: „avem o face cu un apărător al românismului până în pânzele albe", şi o parte din Cameră să aplaude, pentru ca pe urmă să iau o altă greutate, tot aşa de impozantă, să o pun în celălalt taler şi atunci altă parte din Cameră să aplaude la rândul ei.

Nu, eu n-am două talere la cumpănă, eu am o singură judecată, limpede, pe care vă voi spune-o. Dacă voiţi, o primiţi, dacă nu voiţi, n-o primiţi; este cineva care ne va judeca şi pe unii şi pe alţii: judecătorul acela, care niciodată nu poate fi înşelat şi care este dezvoltarea firească a lucrurilor, prin care se pronunţă sentinţa definitivă a viitorului. Numai aşa înţelegi că ai greşit; greşeala nu ţi-o dovedesc niciodată adversarii. Rezultatul faptei tale, acela e singurul lucru care îţi arată că ai greşit. Şi a se fi dovedit că ai greşit, prin rezultatul faptei tale, este ceva care nu înrăutăţeşte. A vedea că ai luat un drum fals, că ai ajuns aiurea pentru ca să te cobori în sufletul d-tale, să faci amendă onorabilă şi apoi să sfătuieşti şi pe alţii: „nu umblaţi pe drumul acela, fiindcă eu am rătăcit", aceasta este pentru sufletul cui a greşit bine şi e bine şi pentru societatea în mijlocul căreia s-a făcut greşeala.

Iau acum în cercetare întâia parte, d-le ministru al Instrucţiunii şi d-lor deputaţi, eu nu am un respect extraordinar pentru omul care ştie alfabetul si care poate citi o carte. Eu am respect pentru omul înţelept şi pentru omul cu minte. Trăim, este adevărat, în superstiţia slovei tipărite. Câţi oameni răi n-au decât atâta şi câţi sunt oamenii buni care n-au slovă tipărită şi care pot să înveţe, nu un congres de învăţători, dar congresul „Asociaţiunii generale a profesorilor universitari", în care d-ta şi cu mine ştii câţi se găsesc care n-au atâta înţelepciune câtă ar avea un ţăran care n-a ajuns la întâia literă a alfabetului.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu este chestiunea, vedeţi d-voastră, să-i dai ţăranului o cunoştinţă de carte pe care azi o are, pe care mâine o poate uita. Nu este chestiunea să-i dai ţăranului un mijloc care poate duce la păcat. Ţăranul care nu citeşte în viaţa lui decât anume gazete mizerabile, acela era cu mult mai bine dacă rămânea, toată viaţa lui, analfabet. N-ai făcut nimic dacă nu izbuteşte şcoala d-tale să facă două lucruri pe care le voi spune imediat: cel dintâi e să câştigi pe om de la început, pe copil ca şi pe părinte, ca şi opinia publică a satului. Să-i câştigi cu inima: să vrea ei şcoala. Sistemul cu închisoarea nu foloseşte la nimic; vă desfid să-l aplicaţi. Ştiu eu câţi nu-şi dau la ţară copiii la şcoală - am trăit şi eu ani de zile la ţară - şi dacă la a patra sau a cincea arestare de părinţi, care nu şi-au dat copiii la şcoală, nu veţi avea fenomene periculoase pentru ordinea publică, atunci eu nu ştiu ce vorbesc. Când va vedea lumea, d-le ministru, că o văduvă săracă care nu-şi poate îmbrăca copiii este înhăţată de zdrenţele ei, ca să fie aruncată la închisoare, atunci veţi vedea d-voastră ce se va petrece în sufletele oamenilor.

Toată problema şcolii populare se cuprinde în aceasta: a o face iubită întâi şi a o face, pe urmă, să dea oameni reali şi oameni cuminţi.

Pentru partea întâi, aţi venit cu sistemul acesta coercitiv, cerut şi de unii învăţători. Înţeleg pe învăţătorul ambiţios, care vrea să-şi aibă toate băncile ocupate şi care ar vrea să scoată un număr cât se poate mai mare de absolvenţi.

Este şi superstiţia aceasta, că românul până nu-l împingi de la spate, până nu-i pui o anumită sancţiune în faţă, atunci nu faci nimic. Nu este adevărat. Eu sunt profesor de treizeci de ani, profesor care n-am pus mai niciodată notă rea; eu nu resping pe nimeni de la examen, cu toate acestea nu se prezintă la examene, la mine, decât omul având respectul cuvenit faţă de mine tocmai fiindcă nu sunt sancţiuni, ştie că are în el tot ce trebuie pentru a se înfăţişa înaintea mea. Eu am şi administrat; n-am dat nici odată afară pe nimenea, din nici un rost care a fost în legătură cu mine; dar n-am găsit pe nimenea care să se poarte astfel decât cere datoria lui.

Nu este în firea poporului nostru să fie mânat aşa. Gândiţi-vă numai la faptul cum nemţii i-a luat în Bucovina, şi ce a rămas din sila aceasta nemţească. Nu a rămas decât un cuvânt de batjocură în limba românească, „musai"; când zice omul „musai", aceasta însemnează că despreţuieşte absolut porunca dată, şi că el are convingerea că ar putea să ajungă şi altfel la acelaşi rezultat.

Faceţi şcoala iubită! Mă veţi întreba: cum?

Dar mai întâi, să vă spun ce se cuprinde în proiectul d-voastre, să vă amintesc ce se cuprinde în el. D-voastră luaţi copilul la 5 ani şi îl duceţi pe doi ani în grădina de copii. De la 7 ani înainte îl faceţi să urmeze 4 clase de şcoala primară şi după aceea îi mai daţi încă 3 clase pe deasupra.

https://biblioteca-digitala.ro

Ce face copilul de sat la grădina de copii? Grădina de copii, să mă ierte pedagogii, vine de la răposatul Pestalozzi care era un Rousseauist sentimental din veacul al XVIII-lea care îşi închipuia un lucru, că se poate fabrica un fel de mamă comună masculină pentru copiii pe care i-au luat de la mamele lor feminine naturale. *(Ilaritate).* Aceasta este grădina de copii.

Cea mai bună grădină de copii e colţişorul de sub straşina casei fiecăruia. Grădina de copii nu învaţă pe copii a fi mai buni: îi reţine în copilărie.

Luaţi, vă rog, unul din cele mai răspândite, în tinereţea mea, din manualele de grădină de copii, în care îi învăţă să spună cum să taie lemne: hârţai, hârţai, hârţai, crax. *(Ilaritate).*

Apoi bine, dar am şi eu copii, şi ai şi d-ta, d-le ministru, copii şi ştii că mintea copilului este cu mult mai isteaţă decât atâta şi că îţi pune nişte întrebări cu totul extraordinare pe care nu grădina de copii i le va pune în minte.

Să vă dau un exemplu astăzi. Mi s-a întâmplat să am în serviciul meu o femeie cu o copilă. Tatăl nu trăieşte. Am venit acasă, mi-am desmierdat copila mea şi am desmierdat şi pe copila servitoarei, şi ea s-a întors şi a spus: „de ce n-aş avea şi eu un tată?" Ei, lucruri de acestea nu se învaţă la grădina de copii cu „hârţai, hârţai, hârţai, crax". *(Aplauze prelungite, ilaritate).*

Vă rog, lăsaţi-l la o parte, şi cu atât mai mult cu cât: „hârţai, hârţai, hârţai, crax", este criticabil sub un alt raport. „Hârţai, hârţai, hârţai, crax", se cheamă când în Ungaria grădina da copii desnaţionalizatore şi cu „hârţai, hârţai, hârţai, crax" s-a încercat multă vreme să se facă un lucru imposibil, răufăcător şi imposibil, condamnat de toţi ungurii cuminţi, dar drept că nici odată ungurii cuminţi n-au putut să împiedece pe ungurii nebuni de a face anumite lucruri. Dar să lăsăm sila şi să lăsăm copilăria şi şcoala de copii.

Dar d-voastră, d-le ministru, proprietar de moşii, care cunoaşteţi satele şi vă aduceţi aminte, vă doare, şi ne doare inima când vedem lucrul acesta, cum copilul în satele noastre începe a fi îmbrăcat de la o anumită vârstă, iar până atunci stă într-o cămăşuţă care i se pune nu dumineca, pentru ca să ţie până în dumineca următoare, dar de multe ori ca să ţie până la sfârşitul sezonului. Şi să luaţi pe copilul acesta de pe drumurile de sat iarna, şi într-o casă în care este şi o singură odaie, dar 20 de câini împrejur, cum e obiceiul la noi, şi mai sunt şi lupi şi alte toate, să-l duceţi la grădina de copii? Acesta este un lucru de oraş. Nu introduceţi jocuri de oraş acolo la ţară! Ţara îşi are jocurile ei, cu mult mai frumoase decât lucrurile acestea de simplă modă sentimentală şi de tradiţie occidentală din secolul păpuşilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe urmă vine cealaltă şcoală. Şi d-voastre ziceţi aşa: patru ani copilul învaţă, nu ziceţi enciclopedie, dar un fel de cunoştinţe generale.

D-le ministru, îmi aduc aminte - nu ştiu cum o fi programa nouă - dar îmi aduc aminte de programa pe care am învăţaţ-o eu. Eu ştiu şi acuma, deşi nu mi-au folosit la nimic, numele şi capitalele tuturor statelor germane de pe vremuri, oricând trec un concurs cu oricine, în ceea ce priveşte acest punct, şi nu fiindcă mi-a plăcut să le învăţ, dar din cauza torturii din care a ieşit această cunoştinţă, ştiu şi numele tuturor copiilor lui Iacob, deşi puţin îmi pasă de dânşii. Nu ştiu dacă d-voastră, d-le ministru, aveţi aceleaşi sentimente faţă de fiii lui Iacob. *(Ilaritate)*. Dar, în sfârşit, în clasa a II-a am învăţat toţi pe toţi copiii lui Iacob. Apoi credeţi d-voastre că cu numele statelor nemţeşti, cu copiii lui Iacob, cu învăţarea numărului de kilometri ai pământului românesc, cu numărul locuitorilor de acolo o să atrageţi pe copilul ţăranului sau o să convingeţi pe tată că este bună şcoala? Pe acel tată care, mai ales, d-le ministru, în condiţiunile actuale, când este mica proprietate ţărănească, când ţăranul nu are vite, când ţăranul nu poate merge la maşinile pe care le întrebuinţau marii proprietari, îşi scoate toată şatra lui acolo pe câmp şi şade cu dânsa o mulţime de vreme, aşa ar urma ca de cum s-a topit zăpada, să pună satul întreg la închisoare, Nu, n-o să vină bucuros copilul să vă înveţe cunoştinţele acelea teoretice ca să ştie câte state au rămas din vechea Germanie şi câţi au fost copiii lui Iacob. Dar d-voastre puneţi la sfârşit - credeţi că nu mă gândesc la argumentul care se prepară acum în mintea d-voastre? Puneţi la sfârşit cei 3 ani în care au să se înveţe lucruri utile. Eu cred că este mult mai bine să se înceapă cu învăţământul acelor lucruri utile, căci învăţământul acesta măguleşte şi pe părinţi şi atrage şi pe copii. Căci copilul nu este abstract; eu copii abstracţi nu am, n-am creiat, copii abstracţi nici nu cred că pot exista în casa altuia. *(Ilaritate)*. Copiii sunt concreţi, sunt înrădăcinaţi, copiii sunt nu numai produsul a doi părinţi, dar sunt produsul unei anumite atmosfere şi copilul acela care este deprins într-o anumită viaţă nu-ţi vine la şcoală şi nu-l trimit părinţii, decât dacă înveţi pe părinţi prin copii. Nu există altă formulă. Când părintele va putea să fie învăţat indirect prin copil, te bagă pe d-ta la închisoare.

Dar eu alerg să te scap, dacă voi mai trăi *(ilaritate)* te bag pe d-ta la închisoare dacă nu-i primeşti copilul la şcoală. Se creează acel curs superior în cei din urmă trei ani, pentru că, se zice, copiii aceştia, săracii copii, de unsprezece, doisprezece sau treisprezece ani, sunt prea şubrezi ca să fie întrebuinţaţi la muncile agricole.

D-le ministru, eu nu mă pun cu un copil de la ţară de treisprezece ani, deşi nu sunt cel mai slab, cel mai şubred dintre oamenii de cincizeci ani trecuţi, eu nu mă pun cu acela de treisprezece ani la trântă. Şi nu cred că trebuie să încercaţi şi d-voastră acelaşi lucru. Acela este un om şi jumătate. Şi

https://biblioteca-digitala.ro

noi am mâncat pâine în Moldova, şi aceştia din Muntenia, pâine arată, semănată şi culeasă de femei, până la babe şi copii, dintre care mulţi nu aveau mult mai mult de 10 ani.

Dar de unde vine greşeala acestui sistem? Vă spun îndată. Dacă d-voastră porneaţi de jos, de la realitate, în loc să porniţi de sus, de la principii abstracte, lucrurile vi se înfăţişau altfel. Şi în această privinţă şi în rest d-voastră aţi fi zis aşa: ce este satul românesc? Ce poate şi ce vrea satul românesc azi? Ce porneşte de la dânsul către mine ca dorinţă, nu ce pleacă de la mine către dânsul ca poruncă. Şi atunci n-aţi fi făcut un singur tip, ci aţi fi făcut mai multe. Aţi fi lăsat mai liber învăţătorul, care şi acum, d-le ministru, este, după teoria răposatului nostru prieten Teodoru, pe care l-am cunoscut bine, un fel de instrument tipic pentru a transmite cunoştinţi tipice unui copil, care nu este tipic. Aceasta este însă chestiunea: poate să fie învăţătorul tipic, poate să fie programul tipic, dar nici copilul nu este tipic şi nici locul în care se găseşte el nu este exact asemenea cu un alt loc.

Ar fi fost altfel dacă d-voastră aţi fi pus ca prim articol: fiecare sat trebuie să aibă o şcoală. Ce fel de şcoală? Şcoală cum îi trebuie lui, cum cer nevoile de acolo. De ce nu v-aţi fi gândit la un lucru, că satul nostru nu este o îngrămădeală de case, legate una cu alta ca în Apus, în care tragi un apel de telefon şi-ţi răspunde în câteva minute cel mai depărtat locuitor la distanţă de câteva sute de metri. Satul nostru se înşiră, se deşiră, se răsfiră. Cum o să faceţi d-voastră, de exemplu, cu câţiva învăţători ambulanţi, şi şcoală de cătun? Să întreprindem o călătorie într-o anumita regiune de munte, dar fără nici un fel de preocupări, să vedem posibilitatea de realizare materială în asemenea regiuni a şcolii strânse împreună, a şcolii cu program unitar, dominată de un singur sistem. Nu. Pe de altă parte, mergeţi contra realităţilor când introduceţi şcoala de şapte ani. Şi aicea sunt vinovaţi d-nii învăţători, cărora, de altfel, pentru a-i mângâia, eu le-aşi creşte veniturile în aşa fel încât să fie fruntaşii satului. Satul nostru este foarte curios: nu se închină la un calic. *(Ilaritate).* El trebuie să vadă un gospodar de prima clasă. Când l-o vedea pe învăţător cu coastele rupte, cu genunchii afară, nu-i pasă de dânsul *(ilaritate, aplauze prelungite).* Şi iată: administraţiunea d-voastră tot aşa aţi omorât-o; aţi omorât-o în ziua când aţi pus administratori mai mult sau mai puţin muritori de foame, siliţi uneori să fie şi necinstiţi, pe când - mi aduc aminte ce era în copilăria mea - prefectul de Botoşani, d-le ministru, din copilăria mea, era ca un prefect francez după vremea lui Napoleon al III-lea. Când ieşea cu cupeaua pe străzile oraşului sau când anunţa balul lui, era un eveniment. Tatăl meu era subprefect, dar purta o uniformă de general de administraţie, avea trei trăsuri şi în jurul lui, când mergea în judeţ, erau călăraşii cu petliţa roşie. Şi era creator de şcoli, era judecător, urmăritor de

https://biblioteca-digitala.ro

hoţi, iar când pleca, şi am văzut corespondenţa lui, se ruga prefectul să rămâie pentru că îi trebuiau oameni cu prestigiu şi care să poată face sacrificii.

Ei bine, învăţătorul d-voastră sărac, acest sărăntoc, e de cele mai multe ori mai rău decât atât; vă este şi suspect. E un întreg decalog de păcate pe care arătaţi că le poate face. Şi, d-le ministru, cel mai bun mijloc de a face păcatul este să se afirme de cineva că-l vei face. Să încercaţi în anumite domenii şi o să vedeţi că aşa este. Te bănuieşte cineva că l-ai şi făcut (*ilaritate).* Este o pornire irezistibilă a omului de a se duce unde-i spui că nu trebuie să se ducă. Apoi, învăţătorul vorbeşte necuviincios de anumite persoane din stat? E rău. Dar de ce nu se face şi o lege prin care persoanele acestea într-o situaţiune superioară de stat să nu facă acte necuviincioase, faţă de care să poată fi necuviincios şi învăţătorul? (*Ilaritate, aplauze).*

Prin urmare, eu aşi face altfel: 6 şcoli din fiecare sat, acum chiar. Şi mi-aş zice: pentru mine nu este interesantă preocuparea ca învăţătorul să fi isprăvit o anume şcoală.

D-le ministru al Instrucţiunii, de sub îngrijirea d-tale au ieşit atâtea sute de medici, precum sute de profesori au ieşit de sub îngrijirea mea. Profesorul fostului profesor n-o să-l cheme ca să prindă învăţătură de la dânsul, dar, dacă s-ar întâmpla să fiţi bolnav, n-o să vă îngrijiţi singur, o să recurgeţi la altcineva. Ei bine, eu cred că cel puţin pe şaptezeci la sută din foştii d-voastre elevi nu i-aţi chema la o boală grea. (*Ilaritate).*

Aşa încât vedeţi care e rezultatul diplomei. Şi ce însemnează o diplomă astăzi, când toate cunoştinţele se schimbă, când ideia de ieri nu mai este ideia de mâine, când am intrat într-un fel de furtună renovatoare în toate domeniile de cunoştinţe? Ce însemnează diploma câştigată în şasezeci de cazuri măcar la sută, prin buchea cărţii, care nu foloseşte nimic? Ce însemnează examenele a căror materie nu mai există în amintirea şcolarilor după câteva luni de zile? *(Aplauze).*

Învăţătorul trebuie să fie învăţător mai ales în sufletul lui. America înţelege aceasta şi o mai înţelege, deşi birourile d-voastre nu v-au vorbit de dânsa, şi acea ţară care se cheamă Japonia.

Cunoaşteţi poate, d-lor, povestea acelui inginer de la noi care şi-a arătat diplomele pentru a fi admis într-o fabrică din America. Directorul fabricii i-a răspuns: hârtia d-tale nu mă priveşte. Nu ţi-am dat eu diploma, nu sunt dator să cred într-ânsa. Vei lucră la mine o săptămână şi sâmbătă seara, dacă voi fi fost nemulţumit de munca d-tale, îţi plătesc, dar de voi fi mulţumit, vei fi plătit tocmai lunea următoare. Şi-mi spunea acel inginer român că a petrecut câteva momente teribile sâmbătă seara, de frică nu cumva să i se plătească, adică să i se arate că toate diplomele din România nu sunt bune acolo. (*Ilaritate).*

https://biblioteca-digitala.ro

Nu cred în diplome, d-le ministru al Instrucţiunii, ferit-a Dumnezeu, nu cred, şi nu cred nici în alt lucru... Nu zic să nu credeţi de loc în diplome, căci tot este şi ea un îndreptar, dar să nu credeţi numai în diplomă.

Bietul învăţător şi-a mântuit anul, a pornit din toamnă şi a ajuns în primăvară, înăuntrul şcoalei a trăit în ce condiţiuni? E vorba de comuna rurală. Miros urât, praf, oameni asudaţi, ferestruica încă trebuie s-o închidă, căci dacă nu închide ferestruica, nefiind adesea lemne, cum o să se ţină puţină căldură? Bietul om istovit abia se mai ţine pe picioare, şi atunci d-voastră veniţi şi ziceţi: stai, d-ta trebuie să-ţi refaci cunoştinţele; deci, să mergi la cutare dată, în cutare loc şi, dacă ai pământ, trebuie să-l părăseşti; dacă ai gospodărie, trebuie s-o uiţi, dacă eşti om tânăr însurat şi-ţi place să stai lângă nevastă, trebuie să o laşi şi să pleci; dacă ai copii, să-ţi laşi copiii, căci va veni un teribil pedagog care te pune la râşniţă, şi te râşneşte într-una, în loc să te lase acasă la d-ta să citeşti ceea ce-ţi place. Şi să ştiţi, d-lor, că nu înveţi niciodată decât ceea ce ţi-a plăcut. Eu am cursuri de vară la Văleni, dar învăţătorii nu prea vin la aceste cursuri. De ce? Pentru că trebuie să meargă tot la râşniţa d-tale, d-le ministru. (*Ilaritate*). Adică, atragi pe om la d-ta mai bine decât să-l rabzi la cursurile pe care le fac eu, nu cu un singur pedagog, ci cu o întreaga grămadă de academicieni şi scriitori? De ce nu ar ajunge inspecţii atente din vreme în vreme? Dar inspectorul să nu fie amestecat în alegeri, iar acel care este amestecat în alegeri pentru d-ta, să-l dai în seama mea să-l pedepsesc eu, nu d-ta, căci dacă e să-l pedepseşti d-ta, atunci slabă nădejde! *(Ilaritate).*

D-lor, revin, orice om cu o cultură superioară şi cu dragoste de şcoală, orice om care nu mai este reţinut de nevoile unei familii şi are un timp disponibil, orice om cu o cultură superioară este capabil, în anumite condiţiuni pe care n-am să le fixez eu aici, să înlocuiască pe învăţător. Dar ca să ai satul şi să nu aştepţi d-ta produsele perfecte ale fabricei pedagogice şi să nu zici că, până vor veni acelea, să rămână atâtea generaţiuni fără ştiinţă de carte.

Îmi aduc aminte de mareşalul Noghi, care, după ce s-a întors în ţara lui din război, neavând altă ocupaţie, s-a făcut învăţător în satul lui japonez. Iată deci cum eşti adus să judeci lucrurile, nu porneşti de la principii abstracte şi nu doreşti a crea forme cristaline, ci pleci de la bietele nevoi omeneşti, foarte complicate, foarte modeste, străbătute însă tot de suflet, căci acesta dă şcoala.

Acum vin la partea a doua, care va fi mult mai scurtă şi colegul nostru maghiar care doreşte să vorbească după mine, va avea plăcerea de a vorbi de îndată, în asentimentul firesc al Camerei întregi, cum este obiceiul său în totdeauna. *(Ilaritate).*

Vin acum la partea a doua. Ce face statul şi ce face comuna?

https://biblioteca-digitala.ro

D-le ministru, concepţiunea d-voastră este admirabilă! D-voastră daţi şcoala în grija comunei, fie că este comuna mare, fie că este comuna mică, fie că este comuna bogată, fie că este comuna săracă. Dar sunt comune proaste şi sunt comune deştepte, nu se nasc oamenii în acelaşi loc, cu aceleaşi însuşiri şi mai ales nu-i conduce pe oameni în fiecare loc cineva având aceeaşi inteligenţă.

D-voastră ziceţi: se va face clădirea de şcoală, cine să o facă? Comuna. Şcoala va trebui să fie bine mobilată, cine să o mobileze? S-o mobileze comuna. Şcoala va fi bine încălzită, cine să încălzească şcoala? S-o încălzească comuna. Va avea un servitor sau mai mulţi, cine să-i plătească? Să-i plătească comuna. Dar nu strică un cinematograf, cine să-i aducă cinematograful? Comuna. Excursiunile sunt indispensabile, cine să le organizeze? Cine să scoată banii? Să le organizeze comuna. Ea să cheltuiască.

Dar, să zicem, comuna are şi ea un gust al ei: îi place şcoala particulară, în teritoriul minorităţilor, unde comuna plăteşte şi pentru şcoala minoritară. Nu o să înveţe nimeni cu un ordin de la ministerul de Instrucţie, care să spue că omul trebuie să scoată din piept inima lui cea veche şi să-şi pună în loc un fabricat artificial trimis de la ministerul de Instrucţie, care ar fi să-i îndeplinească funcţiunile inimii lui deslocuite. Omul vrea aşa: „eu sunt german, eu vreau o şcoală germană, vreau un om de aci de la mine, care să-mi predea în spiritul meu naţional german".

Nu vă speriaţi, d-lor, de aceasta, căci nu se dărâmă România din această cauză! Ce netrebnic lucru ar fi România, dacă s-ar dărâma de câteva mii de învăţători saşi care predică, să zicem, fie şi evanghelia lui Wilhelm al II-lea. (*Aplauze).*

Şi cred că sunt capabili unii să o ia, dar aceia sunt desigur cei mai puţin inteligenţi, cei mai puţin buni germani, căci cine a stricat Germania a fost Prusia şi cine a stricat Prusia au fost Hohenzollernii şi cine a stricat dinastia de Hohenzollern a fost Wilhelm al II-lea. A trebuit să fie trei grade de sminteală ca să se ajungă acolo unde s-a ajuns.

Dar, vrea să zică, vreau să aibe oamenii o şcoală a lor. Tu, comună, vei binevoi însă, în acelaşi timp, fiindcă eu am dreptul să-ţi dau o şcoală de stat, să ţii şi şcoala de stat. Dar comuna aceasta, ori de aici, ori din domeniul naţionalităţilor, îţi pune o întrebare: eu dau tot, dau lumină fie şi electrică, dau apă, dau servitori, dau cinematograf, dau excursii. Dar ce îmi dai dumneata mie? Ce-mi dai dumneata mie după gustul meu, după dorinţa mea? Înţeleg un schimb de sacrificii, dar nu pot să înţeleg aşa. Şi încă ceva: eu nu ştiu cum o fi la minorităţi, adică bănuiesc că la minorităţi se va produce un conflict între şcoala pe care vor s-o susţie şi şcoala pe care trebuie s-o susţie şi n-o vor, şi atunci vai de şcoala aceasta şi din punctul de vedere al întreţinerii. Sunt atâtea şicane posibile! Eu nu sunt om expert în materie de intrigă.

https://biblioteca-digitala.ro

Puneţi-mă însă primar într-un sat săsesc şi băgaţi-mi şcoala d-voastre, pe care trebuie să o susţiu şi vă garantez că v-o anulez absolut în toate formele legii. Eu nu mă socot cel mai deştept om din ţara românească. Sunt atâţia saşi şi unguri, cel puţin tot atâta de cuminţi ca mine, care vă vor arăta la ce serveşte sistemul de azi propus! Compromitem poporul nostru, făcând ceea ce au făcut ungurii; care erau mai puţini, nu voi zice că erau mai puţin inteligenţi ca noi, au fost şi de un fel şi de altul, dar aceia pe care i-am văzut noi în adevăr nu erau foarte inteligenţi. (*Ilaritate).*

Dar zic, în ce ne priveşte pe noi, suntem aşa de mulţi şi avem atâta deşteptăciune şi voiciune şi îndemn către creaţiune, încât nu ne pasă de nimeni. De ce să ne facem de râs pe gratis? Pentru a putea înscrie cutare articol pe care îl am aici şi este însemnat în margine cu creionul, anume ca să o vedeţi, şi se cheamă art. 7. Şi art. 7 mai are şi un adaus pe care acela nu vi-l denunţ d-voastre, ca să vedeţi cum nu v-au înşelat redactorii legii d-voastre, d-le ministru. „Cetăţenii de origină română" nu vor putea trimite copiii la şcoli neromâneşti?

Apoi eu înţeleg ce este aceasta; v-aţi gândit la unii secui şi la aşa numiţii ruteni de dincolo de Prut, care se cheamă Tăutu şi altfel. Evident, că ei sunt de origine românească. Vrei dumneata să-ţi vie falsul secui şi falsul rutean la şcoala naţiei lui celei adevărate? Ştii ce trebuie să-l înveţi întâi? Ce este naţia lui. Să cunoască naţia lui în ce are mai înalt şi mai nobil, şi nu în formule oficiale care nu pot fi niciodată prea înalte, nici din cale afară de nobile. Nu muştruluind satele acestea veţi ajunge d-voastre să le readuceţi la cultura lor strămoşească. (*Aplauze din partea opoziţiei*). Ajunge un lucru, omul se întoarce la ce a fost, când vede viu sufletul naţiei sale. Daţi României, d-le ministru, ceea ce, chiar dacă aţi purta un război teribil cu colegul d-voastră de la Finanţe, - de care eu nu mă tem şi cred că d-voastră sunteţi cel puţin aşa de curagios ca să nu vă temeţi de dânsul, cât nu mă tem eu, daţi României, în înţelegere cu colegul de la Arte ceea ce se dă în Polonia muzeelor şi teatrelor. D-le ministru, am văzut în toate centrele Poloniei pe care le-am străbătut, copii din şcoala primară purtaţi pe la muzee. Ba chiar şi ţăranii cei mari aveau în mijlocul lor o mică învăţătoare, care le explica lupta lui Koszcinsko la Raslanyce, ori îi ducea să viziteze panorama lui Kossak, înfăţişând lupta aceastuia contra duşmanului ereditar, şi stăteau oameni bătrâni, palizi la faţă de emoţie când vedeau trecând gloriile naţiei lor. (*Aplauze).*

Aşa se lucrează, şi în loc să aveţi teatru de operetă la Cernăuţi, pentru anume motive, pe care le ştim toţi, dar la tribuna aceasta nu se pot spune, în loc să avem lucruri de acestea, trimeteţi pretutindeni teatrul care să ridice icoanele cele mari ale trecutului nostru. Nu trimiteţi în Ardeal trupe de la teatrul Naţional, care să reprezintă toate insanităţile unei societăţi îmbătrânite!

https://biblioteca-digitala.ro

(*Aplauze*). Şi mai ales, asta se aplică şi iubitului meu fost şcolar şi actual prieten şi coleg, d. Lapedatu. Nu lăsaţi ca la ministerul d-voastră să se introducă politicianismul, până şi în ce priveşte numele autorilor şi numele actorilor, trupele să nu fie trimise cu indicaţiunea expresă să joace cutare, fiindcă e de al nostru, sau piesa cutăruia, fiindcă e tot de al nostru.

Sunt atâtea mijloace de a trezi sufletul naţional! Să nu credeţi că prin o simplă formă, prin o deciziune luată de cine ştie cine, pe cine ştie ce baza, după un fel de petic tricolor, prins pe umărul ţăranului, spunându-i că este român, el îşi va trimite copilul la şcoala românească, că prin aceasta veţi izbuti să îndepliniţi lucrul pe care-l dorim cu toţii. Şi-l dorim cu toţii, d-le ministru, deşi nu râvnim la nici un suflet străin, nu „eteroglot", ce este aceia eteroglot? „Eteroglot" nu ştiu dacă este în dicţionarul Academiei dar ne întoarcem cu el la sistemul unguresc al „buzelor valahe", ca să nu zică „româneşti", nu „eteroglot", ci eterogen. Nu mă sfiesc să recunosc că omul e de altă naţionalitate, deşi cetăţean român, dator să fie leal ca cetăţean român; nu mă sfiesc să recunosc că sasul are suflet germanic şi că poate exista ca altă naţionalitate un suflet maghiar.

Însă eu zic şi cer ca în altă orânduire a învăţământului popular să se plece de la concepţiunea pe care o începusem a o exprimă: nu cerem sufletul nimănui, dar orice suflet ni s-a furat, îl aducem înapoi la naţia noastră. (*Aplauze*).

Mai sunt două puncte, vedeţi că din ce în ce mai mult se restrânge extensiunea pe care o dau expunerii mele, fiindcă sunt puncte care de la sine se tratează sub alte rubrici decât acelea care le privesc două puncte şi anume; şcoala confesională, ce se poate face din şcoala confesională? Şi al doilea, situaţiunea şcolilor minoritare, pe care am atins-o până acum şi rămâne numai să fixăm mai precis formula.

D-le ministru al Instrucţiunii, dacă plecăm de la societatea care este, dacă plecăm de la nevoile ei, de la dorinţele ei, dacă plecăm de la ceea ce se găseşte în sufletul ei, în cazul acesta, noi lăsăm satul, d-voastră nu lăsaţi, dar în concepţiunea mea trebuie să fie lăsat satul, să-şi aleagă forma cu care el vrea să primească acel învăţământ care-i convine mai bine. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Şi atunci, vrea omul şcoala confesională, de ce vrei dumneata să schimbi dorinţa aceasta, aşa de firească a sufletului lui de a avea şcoala confesionala? De ce vă temeţi d-voastră de şcoala confesională? De ce vă lăsaţi d-voastră câştigaţi de un număr de învăţători de dincolo, care fac foarte rău, cum au făcut foarte rău şi advocaţii după Şaguna, fac deci foarte rău că se pun în opoziţiune cu acea clasă preoţească, care aparţinând unei confesiuni sau celeilalte confesiuni, a fost aceea care, ea, şi nu advocaţii, nu clasa

https://biblioteca-digitala.ro

învăţătorilor, a menţinut secole întregi existenţa poporului românesc ameninţată *(Aplauze)*.

Mă rog, preotul acela, arhiereul, inspectorul acela al episcopului, care avea un rol în şcoală, ce pagubă vă poată aduce? D-voastră aveţi de plătit un învăţător acolo; atâta v-aţi rezervat, restul vine de la comune.

Învăţătorului aceluia îi puteţi cere, dacă îl numeşte Vlădica, aceiaşi competenţă şi îi puteţi impune acelaşi program. Dacă, pe deasupra, mai aduce un suflet şi o tradiţie, întrucât păgubeşte naţiunea română de la acest suflet şi de la această tradiţiune? Dar nu văd de loc. *(Aplauze pe băncile opoziţiei)*.

D-voastră faţă de şcoala confesională aveţi numai o măsură de luat şi această măsură ar fi trebuit luată de la început. Şcoala confesională să fie o operă bisericească închinată naţiunei, iar nu o Biserică în luptă cu alte Biserici. (*Aplauze pe băncile opoziţiei)*.

Dacă şcoala confesională e o fabrică de confesionalism, dacă şcoala aceasta ar învăţa pe elevi să aplaude, când vor fi mari, un gest ca acela al episcopilor uniţi care au stat după uşă la încoronarea Regelui. (*Aplauze prelungite*).

Voci: Aşa e, aşa e.

D. N. Iorga: Atunci, fără îndoială că această şcoală ar trebui oprită de a creia astfel de suflete. (*Aplauze prelungite)*.

Dar priviţi exemplu preotului săsesc, care preot săsesc este unul din cele mai înalte exemplare de umanitate care există în această ţară. Eu îl cunosc: oameni care se închid, după studii superioare, în mijlocul ţăranilor lor, care sunt capabili să facă tot atâta ispravă ca un profesor universitar bun de la noi şi care-şi impun, nu numai să rămână între acei oameni modeşti, în mijlocul cărora s-au născut, dar să pregătească şi odraslele lor ca, din generaţie în generaţie, să îndeplinească aceeaşi funcţiune. Aveţi d-voastră pe acest preot săsesc stăpân pe şcoala lui, puteţi să-i ziceţi particulară sau cum voiţi şi în faţă vine un tinerel, cu certificatul lui pedagogic în buzunar, fără nici o legătură, nici cu trecutul, nici cu oamenii de acolo, pe care satul nu l-a ales.

Vreţi comuna să susţină şcolile d-voastră? Atunci măcar, ca în şcolile confesionale, daţi comunelor dreptul de a-şi alege pe acela, pe copilul lor care să fie învăţător acolo. (*Aplauze pe băncile opoziţiei)*.

Apoi, învăţătorul d-voastră, d-le ministru, chiar aici în ţară, poate avea totul, dar nu experienţa şi prestigiul. Nu voi uita niciodată o privelişte din Vâlcea, acum mulţi ani. Eram la un preot, unul din cei mai distinşi preoţi, folclorist, de o mare sârguinţă, eram la preotul Bălăşel, pe care unii din d-voastră l-or fi cunoscând.

https://biblioteca-digitala.ro

Preotul putea să nu se amestece în şcoală, în şcoala noastră laică.

Sunt unii care se bucură de aceasta? nu vreau să întrebuinţez nici un termen neplăcut, faţă de un coleg, dar, dacă n-ar fi vorba de un coleg cu o astfel de atitudine faţă de sentimentul religios, pe care poţi să nu-l ai, dar nu-ţi este permis să împiedici pe alţii să-l aibă, aş zice că un astfel de cap se cheamă vâjiit, un anume vânt bate în capul lui, care ar fi foarte bine să nu bată. (*Ilaritate).* Mă rog, nu era din partidul d-voastră d-le ministru, nu vă emoţionaţi. (*Ilaritate*).

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: Nu ştiu.

D. N. Iorga: Va să zică, eram în casa preotului Bălăşel. Preotul făcea leturghie, folclora, culegea inscripţii, dar în şcoală, evident, n-avea, în calitatea lui de preot, nici un drept de a se amesteca. Şcoala este numai a învăţătorului laic de fabricaţiune pestalozziană, schuhartiană şi aşa mai departe. Şi iată, deodată, în satul care avea tot respectul faţă de preot, şi avea ce învăţa de la dânsul, iată deodată intră un fel de carecatură femenină, cu o umbreluţă în toate colorile, cu o pălărie din acele pe care vulgul le numeşte caşcabelniţă (*ilaritate)*, cu o caşcabelniţă de acelea enorme în cap şi se înfăţişează în faţa preotului. Dumneata cine eşti? Noua învăţătoare de aici. (*Ilaritate).*

Apoi să-mi daţi voie, între ceea ce reprezintă în numele lui Dumnezeu, în numele trecutului, în numele conştiinţei unui sat întreg, un preot cu barba albă şi cei ce reprezintă o personalitate ca aceasta, poate să existe un termen de comparaţie? Mie mi se pare că d-voastră afecţionaţi în chip deosebit - deşi sunteţi cam de aceeaşi vârstă cu mine - tineretul pentru învăţământ. De aceea îl scoateţi pe învăţător, bunăoară, la 60 de ani şi îl puneţi la pensie, cum se face şi în învăţământul superior, lucru care este o ruşine a şcolii româneşti. O ruşine, d-le ministru! Am văzut pe profesorii nemţi aduşi în căruţă şi aşezaţi la Berlin pe catedra lor şi zece privaţi-docenţi n-ar fi putut să facă ceea ce făceau pentru dânsa orbul Schäffer-Boichorof sau paraliticul Curtius. Cum ne goniţi pe noi, conform legii, la o anumită vârstă - Maiorescu însuşi a fost gonit în felul acesta - tot aşa pe învăţătorii din aceia care, când văd copilul pot zice: şi pe tată-său tot eu l-am învăţat şi poate şi tatăl lui tată-său încă a avut o legătură cu şcoală mea. Pe aceştia îi daţi în lături, pentru ca fabricaţiunea pedagogică mai nouă, laică şi jună, formală, care uneori să fie stăpână pe şcoală. (*Ilaritate).* Să mă iertaţi că nu pot să zic altfel.

Şi acum vin la partea din urmă, d-le ministru, la minorităţi. Şi în privinţa aceasta fac o declaraţiune. Minorităţile sunt respectabile din două motive, din care pe unul îl prevăd tratatele. Tratatele zic: i-aţi găsit acolo, trebuie să-i menţineţi acolo, potrivit cu anume reguli ale dreptului dintre ginţi, dintre naţiuni. Dar mai este şi altceva. Omul care a muncit din generaţiune în

https://biblioteca-digitala.ro

generaţiune într-o ţară, are drept asupra acestei ţări. Eu nu voi zice, ferească Dumnezeu, că rolul statului român este acela de a reprezenta numai interesele poporului român. Nu vă speriaţi. Poporul românesc singur, fără să fie stat, prin numărul său, prin faptul că este creator de stat, că tot trecutul îi aparţine în cea mai mare parte lui, îşi capătă el, ca popor acest drept, dar statul are datoria de a fi drept faţă de oricare cetăţean al lui. (*Aplauze*). De i-ai da tot ce cere legea, de i-ai da tot ce cere şi meritul lui pe acel loc. Cu saşii şi chiar cu unii dintre unguri, noi am mers secole întregi alături, în lupta pentru apărarea civilizaţiunii creştine.

Voci din partea partidului maghiar: Aşa este.

D. N. Iorga: Că, dacă se găsesc la Pesta, în momentul acesta, anumiţi oameni pe care nu sunt chemat să-i judec aici, aceasta nu însemnează că pentru anumite nerozii care se pot face sau spune aiurea, trebuie să fie responsabilă ungurimea din Ardeal.

Nu numai atât, civilizaţiunea românească va fi cu atât mai puternică, cu cât nu-i va fi frică să se învecineze cu alte civilizaţiuni şi cu cât va fi în stare să asimileze, nu pe aceia de altă limbă, corpului naţiunii noastre, ci civilizaţiunea celui de altă limbă, civilizaţiunii noastre naţionale. Şi dacă avem un loc în istoria civilizaţiunii, nu este pentru că ne-am închis în ziduri de piatră şi între pereţi de fier, ci fiindcă tot ce a venit din Apus şi din Răsărit am confundat în adâncul primitor şi creator al sufletului nostru naţional şi am adăugit o civilizaţiune, care e cu atât mai mult a noastră cu cât mai mult elementele străine s-au putut armoniza în originalitatea noastră naţională. (*Aplauze).*

Aceasta este cel puţin concepţiunea mea. Sunt sigur, cum vă văd, d-le ministru, că aceasta va fi şi concepţiunea d-voastră de acum câţiva ani. Că aceasta va fi concepţiunea oricui va guverna în această ţară, şi va fi un singur regret, că această concepţiune nu s-a impus în cel dintâi moment şi s-au creat resentimente care puteau fi evitate şi s-au refuzat concursuri care ne puteau fi de folos. (*Aplauze).*

Cu aceasta închei, şi vă spun, d-le ministru, atât contrar obiceiurilor de partid, să ne ajute Dumnezeu sa facem mai bine decât această lege. *(Aplauze).*

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea 1924 – 1925

Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 7 noiembrie 1924

Subscrie o moţiune, iniţiată de V. Ţoni, în numele Partidului Naţionalist al Poporului, prin care era condamnat guvernul care „a oblăduit traficul de persoane". Era vorba, cum a explicat subsecretarul de Stat la ministerul de Interne, de emigranţi din România de origine străină.

Şedinţa din 15 noiembrie 1924

Discurs pe marginea proiectului de răspuns la Mesajul Tronului:

D-lor deputaţi, să-mi daţi voie să încep cu o presupunere, cu o ipoteză. Să încep cu presupunerea că nu am fi în 1924, ci în vremurile pe care le cunosc eu. Adică: discuţiunea la Mesaj s-ar face înaintea unor bănci pline în care deputaţii îşi consideră situaţiunea lor ca o datorie, iar nu ca un avantaj pentru posibilităţile de intervenţiune. Să zicem că aceşti deputaţi ar reprezenta alegeri necontestate şi că nu ar fi fost ieşiţi din procedeele electorale din care vin şi că nu ar fi fost de o parte sila, iar de altă parte demagogia.

Să zicem că pe banca ministerială s-ar găsi, ca pe vremuri, cea mai aleasă bună cuviinţă, când reprezentanţii guvernului în întregime, cu şeful lor în frunte, se găseau pe acea bancă. Să zicem că atât Camera cât şi guvernul ar considera discuţiunea de astăzi ca un lucru serios. Să zicem că ţara ar avea o bună opinie de noi toţi, şi că ar avea privirile aţintite asupra noastră; că menţinerea sau schimbarea unui guvern ar fi determinate de ceea ce se petrece în această Cameră.

Să admitem toate aceste lucruri, şi atunci eu pot vorbi. Dar eu vorbesc nu într-o realitate pe care o văd eu, ci într-o ipoteză pe care o presupun. Şi voi începe prin a spune că eu, care nu am avut multe fericiri în viaţă, am acum un fel de diplomă de fericire pe care mi-a decernat-o mie prietenul meu, d. ministru de Externe[1] ieri, la Senat, când spunea că partidul meu, împreună cu mine, suntem oameni foarte fericiţi, şi anume suntem foarte fericiţi pentrucă unii dintre noi suntem ideologi, ceea ce înseamnă că, mergând în străinătate,

https://biblioteca-digitala.ro

călătorim cu paşapoarte adevărate şi nu dăm altfel de paşapoarte altora. *(Ilaritate, aplauze).*

Vedeţi, ideologia presupune măcar atât!

Şi, fericiţi sunt şi acei din partidul meu care sunt oportunişti, pentrucă pot întinde mâna unei largi părţi din majoritate, care sprijină pe d. ministru de Externe, şi care este de ajuns să mă uit pentru ca să fixez anumite biografii cunoscute mie, în care intră şi puţin oportunism.

Prin urmare, vedeţi în ce bună dispoziţie de spirit vorbesc astăzi. În dispoziţiunea unui om care de altfel nu are nici un motiv să fie nenorocit, căci nici nu este în primejdie partidul meu de a cădea de la guvern în condiţiuni ruşinoase *(aplauze la opoziţie),* şi nici nu este în primejdie să ajungă la guvern partidul meu în condiţiuni tot aşa de ruşinoase. *(Aplauze, ilaritate la opoziţie).*

Nu numai eu însumi sunt fericit, dar sunt fericit cu un atestat din partea adversarului, - se ştie cât este de scump un atestat favorabil din partea adversarului.

Astfel, într-o anume ipoteză, pe de o parte şi pe de altă parte, în această situaţiune de perfectă fericire vorbesc eu astăzi.

Dar nu sunt numai eu fericit, ci este şi guvernul. Şi, dacă eu sunt fericit, nu-i greu ca şi adversarul politic, prietenul meu, să fie fericit, ca unul care ţiu să se păstreze bunele relaţiuni personale pe care le-am avut cu d. ministru de Externe, încă de când l-am văzut în vechea Cameră, făcându-şi debutul acolo în stânga, unde mi-l amintesc eu.

Nu numai că eu sunt fericit, dar mă găsesc înaintea unui întreg guvern fericit.

Şi dacă fericirea pe care o am eu îmi vine - v-o spun - de la un gest amabil al unui alt prieten care îmi este adversar politic, dar fericirea lui guvernul a proclamat-o în Mesaj şi a doua oară în răspunsul la Mesaj. Eu nu m-am proclamat fericit pentru că, chiar atunci când mă simt fericit, păstrez o oarecare discreţiune, evident că motivele fericirii mele ar fi mai puţin capabile de a fi mărturisite, decât motivele de fericire care cuprind azi întreg guvernul.

Şi eu cred că n-au venit membrii guvernului astăzi pentru ca să nu vadă o serie întreagă de figuri surâzătoare către Adunare, şi surâzătoare fiecare din ele către vecinul său, fiindcă fericirea unui guvern consistă, înainte de toate, într-aceia că miniştrii se înţeleg şi se iubesc. *(Ilaritate).*

De aceia aşi fi dorit să-i văd oferind acest spectacol, care este o garanţie că guvernul va rămânea, că va face noi alegeri şi va începe alţi patru ani de guvernare.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar să mi se dea voie să nu recunosc ceea ce o altă vreme ar numi un adevăr istoric în fericirile care se cuprind în Mesajul prezentat, după obiceiul constituţional, Regelui şi rostit de Maiestatea Sa, şi în răspunsul pe care majoritatea Camerei înţelege să-l dea Maiestăţii Sale.

Ca să fie guvernul cu desăvârşire fericit, pentru aceasta ar trebui să îndeplinească oarecari condiţiuni, care ar face şi fericirea ţării. Mai bine este să fie o ţară fericită cu un guvern nenorocit, decât un guvern fericit cu o ţară nenorocită. (*Aplauze pe băncile opoziţiei, ilaritate).*

Ar trebui, cred eu, să fie întrunite aceste condiţiuni: ordine economică, ordine administrativă, dezvoltare normală a vieţii morale a naţiunii noastre. Ar mai trebui, pe lângă aceasta, şi oarecari condiţiuni în ce priveşte felul nostru de a trăi alături cu reprezentanţii altor naţiuni, „naţionalităţi" nu prea are sens, altor naţiuni zic care trăiesc şi ele pe acest pământ şi au şi ele drepturile lor. Dacă aceste condiţiuni toate ar fi îndeplinite, atunci, da, sigur, m-aşi închina şi eu la o fericire pe care n-am de ce să o jinduiesc. Dar să le luăm pe rând:

Ordine economică. De multă vreme este deschis în această ţară procesul marei proprietăţi. D. Ion Brătianu a avut curajul să-l atace într-un anume moment şi voi repeta în câteva cuvinte, fiindcă am vorbit odată de aceasta, schimbul de vederi pe care l-am avut cu preşedintele Consiliului acum vreo zece ani de zile.

D-nealui vroia să dea ţăranilor pământ *(aplauze din partea unui membru al majorităţii*). Aşteaptă, nu te grăbi *(ilaritate).* Va să zică, voia să dea ţăranilor pământ. Dar şi alţii voiau să-l dea. Trebuia să fie cineva idiot ca să nu dorească să dea ţăranilor români pământ. A face şefului d-tale complimentul că nu este ceea ce am spus, nu însemnează a-i face un compliment prea mare. (*Ilaritate*). Nu era vorba de descoperirea unui nou continent, ci era un lucru foarte clar: că o mare proprietate neglijentă nu se putea păstra, fiind o mare proprietate inexistentă. Si ţăranul trebuia să fie aşezat pe pământul pe care să-l lucreze, să-l lucreze cu inventar agricol, să-l lucreze cu capital, să-l lucreze cu organizare, să-l lucreze cu posibilitate de desfacere. Aceasta înseamnă reforma agrară, iar nu numai să tai proprietatea mare în bucăţi şi s-o împărţi cu mâna dreaptă şi cu mâna stângă şi la buni şi la răi, şi la ţăran şi la ţigan, şi la orfani şi la văduve şi la copii şi la tot felul de lume, neorganizând nimic. Atunci eu, prevăzând ce o să se întâmple, i-am spus preşedintelui de Consiliu de azi, - dacă ar fi aci, ar recunoaşte că este adevărat, - în casă la d-nealui i-am spus că ar fi bine ca între proprietatea mare care se desfiinţează şi proprietatea mică, care trebuie creiată, să existe o stare mijlocie. Să nu aruncăm pe ţăran nepregătit, nearmat, şi deci fără armătură, să nu-l aruncăm răzleţ în condiţiunile în care el nu o să poată să-şi găsească rostul, ceea ce s-a întâmplat cu desăvârşire.

https://biblioteca-digitala.ro

I-am spus: împiedicaţi arendările. Ţăranul să fie prin lege arendaşul indicat al oricărei moşii care se arendează. O bucată de vreme să stea alături proprietarul care trebuie să se ducă şi ţăranul care trebuie să vie şi, când ţăranul va şti ce să facă cu pământul lui, atunci să aibă acest pământ.

De fapt, au trecut anii de care vorbeam eu. Dumnealui zicea că vrea să lucreze repede. Au trecut anii. A venit adunarea de la Iaşi, în care s-a votat numai principiul. Apoi după aceia a trebuit să se facă statisticile. A trebuit să se schimbe două Ministere. A trebuit să vie generalul Averescu, pe care l-aţi scos din buzunarul din dreapta, dar ştiu că mai aveţi şi un buzunar în stânga. A trebuit să vie generalul Averescu, scos din buzunarul d-voastră din dreapta, rezervând pe cel din stânga pentru o intrigă viitoare, de care nu mă tem de loc - şi eu ştiu de ce nu mă tem de loc, dar natural nu vorbesc mai mult. A trebuit să vie şi generalul Averescu, pentru ca să ajungem la o împroprietărire aşa, aruncată în aer, la care evident îndată ce lucrurile nu sânt orânduite, se prinde şi o muşiţă de corupţiune. S-a început cu zăpăceala, s-a continuat cu corupţiunea, s-a ajuns la haosul de acum, când ţara nu produce. Nu produce.

Eu locuiesc într-o regiune în care trebuie să fac câţiva zeci de kilometri până la Ploieşti.

Rog pe reprezentantul guvernului întreg, pe acel care reprezintă pe fraţii săi miniştri, îl rog să mă întovărăşească într-o călătorie din sus, din munte, până la Ploieşti, să vedem cât este arat acolo. Semănătura de toamnă va ajunge în scurtă vreme o reminiscenţă istorică - da! da! - pentru ca în primăvară să asistăm la semănături de porumb şi de plante de nutreţ şi ţara nu va avea ce să exporte.

Dar ce ispravă s-a făcut atâta vreme cât o largă parte din ţară nu este cultivată deloc iar o altă parte din ţară este cultivată primitiv şi barbar şi inspectorii agricoli probabil că fac filologie, eu n-am văzut, (iată, reprezentantul ministerului de Agricultură aci), eu n-am văzut de la împroprietărire încoace ochii inspectorului agricol.

Iar dacă d. Cipăianu îmi va face plăcere să întreprindă şi dumnealui o călătorie în părţile unde locuiesc vara, o să vadă cât pământ s-a lucrat. Nu se lucrează. Nu este nici o organizaţie la ministerul de Agricultură, nici un control şi ceea ce e mai rău, o sumă de ţărani vin şi spun: nu lucrăm fiindcă astăzi pământul este în mâinile noastre, mâine va fi în mâinile altora.

A ajuns să fie o bursă perpetuă a împroprietăririi (*aplauze pe băncile Partidului Naţionalist al Poporului)*. Şi aceasta nu este altceva decât ruina producţiei ţării. Sau când face cineva un astfel de act revoluţionar, revoluţiunile nu se fac cu procedură, nu întrebuinţează o procedură complicată, de să stea ţăranul luni de zile pe pragul comisiunilor care judecă. Ai curajul să iei o măsură? Măsura aceasta execut-o, fără să o încurci cu tot

https://biblioteca-digitala.ro

felul de chiţibuşerii, în care se strecoară exploatatorii chemaţi ai situaţiilor încurcate.

Nu ne vorbiţi de o aşezare a ţării, a unei ţări agricole, atâta vreme cât nu avem o agricultură rânduită, cât agricultura aceasta nu produce pentru export, cât situaţiunea economică a ţării stă în aer. Oricât s-ar spune că este numai o chestiune financiară, este şi o chestiune economică. Şi, prin urmare, atâta vreme cât pământul nu-şi are proprietarul care lucrează, care ştie să lucreze, care poate să exporte şi care aduce astfel folos şi ţării, noi ne găsim în cea mai tristă din situaţiunile haotice ale unei ţări, situaţiunea se găseşte sub picioarele tuturor celorlalte rosturi ale ţării.

Dar fericirea pe care v-o atribuiţi nu este în legătură, în domeniul economic, numai cu producţiunea agrară; este o fericire economică generală. Cum se poate un Mesaj aşa de optimist, şi cum un răspuns aşa de dezmierdător, aşa de perietor, aş zice, pe cum este răspunsul la Mesaj, care a venit îndată după aceasta, când toata lumea îşi dă seama că noi trăim în cea mai anormală din situaţiunile economice? Când trăim într-o vreme de mizerie şi de jaf? Când trăim într-o vreme de ficţiuni, care ficţiunile acestea, când se ajunge la hrană şi îmbrăcăminte, se arată în toată hidozitatea ipocriziei lor? Aceasta e o ţară de oameni răi, care trăiesc bine şi o ţară de oameni buni, imensa majoritate de oameni buni, care trăiesc foarte rău (*aplauze pe băncile Partidului Naţionalist al Poporului*).

Iată situaţia de acum. Nu există în lume, nici în cele mai corupte centre din Orient, nu există o astfel de năvală de speculanţi, cum este aci. D-voastre sunteţi un partid mare şi tare, plin de experienţă, n-aveţi ideologi, afară, de aceia pe care i-aţi luat de la noi şi pe care, din fericire, nu i-aţi putut transformă *(ilaritate)*; n-aveţi ideologi, dar aveţi oportunişti. Vă rog, apoi măcar cu oportuniştii se poate guverna, dacă nu se poate face altceva. Oportuniştii d-voastre de ce nu se pun la lucru, pentru ca să ajungă la acea situaţiune de echilibru, material şi moral, care este baza necesară a oricărei societăţi? Jefuitorii aceştia sunt în ţara lui Cremene? Acei care se îndeasă la anumite ministere, aceia nu întâlnesc ochi care să-i supravegheze şi braţe care să-i împiedice? Averile enorme care se fac de pe o zi pe alta şi pe care proprietarii lor n-ar avea obrazul să le mărturisească în ce priveşte şi provenienţa şi întrebuinţarea lor, averile acestea nu le zăreşte nimeni? Vuietul acesta formidabil al unei corupţiuni internaţionale nu deranjară pe nimeni dintre guvernanţi? Nu se simte nimeni stropit în obraz de noroiul acestor întreprinderi neoneste, în care este amestecată prea mult nu numai clasa politică fixată la d-voastre dar clasa noastră politică într-o mare parte a ei? Se poate indiferenţă când privim cea mai neruşinată desfăşurare a saţului câştigat prin necinste şi când, pe de altă parte, jos vi s-a spus cum trăiesc pensionarii,

https://biblioteca-digitala.ro

şi ştim cu toţii cum trăiesc funcţionarii? Şi d-voastre, acei dintre miniştri care nu sunteţi amestecaţi în nici un fel de afaceri, adică nu sunteţi amestecaţi toţi, dar, mă rog, eu ţin seamă înainte de toate de acei care se văd aici; de aceia trebuie să ţin mai mult seamă decât de acei pe care nu-i văd; este o datorie de bună creştere şi de bună cuviinţă să iau pe cei care sunt de faţă şi să las puţintel la o parte pe cei care nu sunt de faţă - aceşti miniştri înşişi ştiu cum se trăieşte azi în România. Şi este cineva care să creadă că unitatea noastră de monetă, leul, reprezintă o realitate pentru altcineva decât pentru d. Vintilă Brătianu, care, dumnealui l-a încadrat, se uită la dânsul de dimineaţa până seara şi-l aşteaptă să crească, sau să se aurească, iar leul, nerecunoscător faţă de d. ministru de Finanţe, nici nu vrea să crească, nici nu vrea să se aurească. Cu monetă falşă umblăm ca să încurcăm ţară în interior, şi ca să compromitem o ţară în exterior. Aceasta e situaţia reală. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Pe de altă parte, în ce priveşte legăturile necesare cu străinătatea, eu nu zic că în momentul de faţa se întâlneşte oriunde capitalul. Capitalul disponibil, ştie toată lumea, e puţin în lume, şi de aceia ca să-l ai, mai trebuie ceva, fiindcă cu anumite cointeresări, oricâtă valoare li s-ar atribui, nu se face altceva decât se schimbă o hârtie a unei societăţi pe hârtia altei societăţi şi evident că ţara nu se va preface, dacă toate societăţile, care vin una din alta şi care se sprijină pe acel puţin care este jos, vor interveni la scoaterea la mezat a bogăţiilor statului.

Dar până acum nu s-a prezentat nimeni pentru a crea o altă situaţiune economică decât aceasta de astăzi. Trebuie să ne ajute străinii, şi trebuie să ne ajute străinii oneşti, cu o condiţiune: ca noi înşişi să le dăm aci condiţiuni oneste şl să le dăm o statornicie, care nu există.

(*D. I. Ionescu-Quintus, vicepreşedinte, ocupă fotoliul prezidenţial*).

Cum vreţi să vie capitalurile străine în România - afară de mijloace pe care nu le cunosc, dar aceia care pretind că le cunosc nu vor avea niciodată ce aşteptă - cum voiţi să vină capitalurile străine în România, când se poate vota o lege ca aceia care decretează, ca şi cum noi am putea hotărî în ce priveşte averea oamenilor de aiurea, o lege care decretează că negustorii nu vor plăti şi pune un anume termen până la care nu vor plăti, spunând: când vor plăti, vor plăti aşa. Dar unde s-a mai auzit? Poţi hotărî de averea dumitale dar unde s-a auzit să poţi hotărî de averea oamenilor de aiurea? Noi băgăm capitalurile noastre şi d-neata vii cu un proiect de lege care înlătură dreptul nostru pe care l-am câştigat noi prin banii noştri, pe care i-am adus în ţară.

Un caz care s-a adus astăzi, cu motocultura. S-a spus, şi bine s-a spus, indiferent de cine şi sub ce Minister s-a spus: pentru ca să avem o bună

https://biblioteca-digitala.ro

producţiune agricolă, se cere neapărat să recurgem la altceva decât la braţele de multe ori ostenite, fiindcă sunt rău hrănite, ale ţăranului nostru. Ne trebuie maşini, pe care nu le avem şi, dacă nu le avem, trebuie să aducem aceste maşini din străinătate. Şi oamenii au crezut, au venit maşinile, dar lucrurile s-au schimbat.

S-a înlăturat convenţia care angaja pe orice ministru viitor, convenţia prin care străinii puteau să aducă aportul lor în maşini pentru a mai îmbogăţi producţia agricolă a ţării noastre. Va să zică o agricultură care nu mişcă, care nu e organizată, care nu produce şi care nu poate exporta, fiindcă exportul este aşa de puţin faţă de nevoile vieţii noastre, şi faţă de ceea ce era înainte. Un haos economic desăvârşit. Speculatori care sunt lăsaţi de izbelişte, liberi să facă ceea ce vor. O unitate de monetă cu valoarea falsă în interior şi în care nu crede nimeni, în afară. O lume întreagă de funcţionari rău plătiţi, care nu muncesc, care sunt condamnaţi a lua bacşişuri, da, este condamnarea oficială la bacşiş, fiindcă omul se găseşte între bacşiş şi moartea de foame. *(Aplauze pe băncile minorităţii)*. Pensionarii care îşi târăsc gloria, de multe ori a serviciilor lor civile şi militare pe străzi, alături de cerşetori. Dacă nu mă înşel - şi eu nu exagerez - aceasta este situaţia reală. Şi, vedeţi, eu spun un lucru, încă de acum: se va petrece în ţara aceasta o mare reformă, când un guvern va îndrăzni să spună că nu face minuni, când va îndrăzni să spună că situaţiunea este rea, şi va adăugi: fac ce pot, ajute-mă ori cine să fac mai mult decât ceea ce singur aş putea face. *(Aplauze prelungite pe băncile minorităţii)*. Şi, când, pe de altă parte, va veni opoziţia să spună lucrul care-l îl spun eu - nu vin să vă răstorn pe d-voastre, căci să le spună, în privinţa aceasta vă ajutaţi singuri, *(ilaritate pe băncile minorităţii)* - ci ca să arăt cu durere condiţiunile rele ale ţării pe care orice bunăvoinţă, în orice împrejurări, trebuie să se prezinte pentru a le ajuta.

Când critic un lucru, aceasta însemnează că sânt gata, cu dezinteresare, cu spirit de sacrificiu ca acest partid pe care l-aţi ofensat, fără să vă gândiţi la ce datoraţi a ajuta pe ori cine să scoată ţara din halul unde se găseşte. *(Aplauze)*. Dar nu este vorba numai de reaua stare materială. Evident este vorba şi de altceva. Este vorba şi de lipsa de ordine din această ţara. Ordinea s-a distrus. Noi am făcut războiul cel mai greu, cel mai greu război al nostru, şi unul din cele mai grele pe care l-a purtat orice popor, război ale cărui răni le purtăm şi acum pe trupul nostru, infectat de neglijenţa noastră, când puteau să fie curarisite. Am făcut acest război fără ordine exterioară, dar l-am făcut cu ordine interioară. Când aţi intrat d-voastre în război, pe mine nu m-aţi întâlnit niciodată pe străzi aţâţând lumea în contra guvernului românesc. E lungă lista datoriilor mele faţă de d-voastre pe care, dacă voiţi să le plătiţi cu ofensa aceasta, vă priveşte. Nu am ieşit în stradă ca să spun, la o adunare

https://biblioteca-digitala.ro

la „Dacia", când intră România în acţiune. Nu. Că am spus: când Regele României îşi va atribui răspunderea războiului ce trebuie să-l purtam, atunci vom merge ca toţii. Ei bine, aţi intrat în război fără rânduială; cel mai fără rânduială război care s-a purtat vreo dată pe lume a fost războiul nostru. (*Aplauze pe băncile minorităţii).*

Am îngropat oameni care ne trebuiau, am îngropat pe cei mai buni dintre noi, pentru că ceilalţi au ştiut să se dosească. Însă, dacă războiul acesta s-a mântuit cu bine, este că în locul ordinei exterioare, pe care nu a putut-o da guvernul, poporul nostru a găsit în el însuşi ordinea interioară. Şi iată, catastrofa de după război e că această ordine interioară este astăzi, în cea mai mare parte, distrusă. Şi aş vrea să văd pe cineva care mi-ar spune: nu e aşa. Cum ar putea să mi-o spună, atunci când e de ajuns să amintesc lucrurile acelea dureroase, când oameni care până ieri purtau uniforma de general în faţa inamicului, se găsesc astăzi înaintea judecătorului de instrucţie şi îşi trimit un glonte de revolver ? Se poate vorbi de ordine într-o ţară în care se tulbură tineretul care nu aşteaptă altceva decât să fie bine condus? O să vă public eu o scrisoare de a studenţilor, pentru ca să vedeţi câtă virtute, cât spirit de muncă, cât devotament pentru ştiinţă şi pentru ţară se găseşte în acest tineret. Şi dacă tinerimea universitară de la noi a dat spectacolul pe care l-a dat, e fiindcă mai toată lumea s-a jucat de-a revoluţia cu dânşii; şi într-un anumit moment s-au găsit oameni care au făcut-o serios, pentru că erau nebuni. Trebuie să admiteţi că şi printre tineret poate să existe nebuni. Cum d-voastre îi aveţi pe ai d-voastre, îi au şi ei pe ai lor. Şi atunci, înţeţiţi necontenit, deprinşi a fi consideraţi ca oameni care soluţionează problemele politice prin ieşirea în stradă, s-au găsit şi de aceia care au pregătit şi au făcut ceea ce ştim cu toţii. Dar cine le-a purtat de grijă? Cine i-a dus pe calea cea bună? Cursurile făcute după manuale, în cea mai mare parte de la catedră, şi acum 2 metri deasupra pământului, iar studenţimea plasată la 2 metri de lat, în faţă? Şi altceva ce mai este? Şi azi trebuie o trudă imensă ca acest tineret să fie întors la sănătate. Şi nu vă pot spune cât de mare este bucuria mea, când am izbutit să fur taina sufletelor lor, i-am rugat să facă o scurtă biografie, şi cu acea ocaziune, cu durerea în suflet, ei s-au mărturisit, şi păstrez aceste mărturisiri şi o să le tipăresc, pentru ca să se vadă ce bun tineret avem încă. Dar nu trebuie să-l mai stricăm. Să nu considere nimeni pe studenţi ca pe răzbunătorii lui, fiindcă guvernul nu li-a atribuit un mandat la Cameră sau la Senat, să nu considere nimeni pe studenţi ca pe creatorii unei diversiuni, când, în momentul votării Constituţiei şi în momentul afacerii paşapoartelor, e bine să se mai vorbească şi de altceva în ţară. Să-i lăsăm în pacea nevinovăţiei lor sufleteşti, să-i lăsăm în pacea muncii lor spornice. (*Aplauze pe băncile*

https://biblioteca-digitala.ro

opoziţiei). Dar, pentru moment, avem ceea ce avem şi trebuie să mulţumim lui Dumnezeu de un lucru: că noi avem un comunism laş, pentru că, dacă am avea un comunism curagios, cum comunismul din toate ţările ştie să întrebuinţeze încurcăturile tuturor, am vedea foarte repede transformându-se o mişcare de studenţi în Universitate, sau în marginea Universităţii, am vedea, transformându-se într-un lucru grozav, pe care nu ştiu dacă noi cu toţii avem mijlocul să-l stăpânim. Mai ales când suflă în focul nostru anumite guri cu o patimă pe care o cunoaştem şi care nu va dispărea de pe o zi pe alta, când de peste hotare, necontenit, asupra scânteilor care sunt la noi, suflă cu toată puterea vântul care poate să le prefacă într-un teribil incendiu.

Ordinea internă? Apoi administraţia o vedem cu toţii. Eu ştiu, şi cei mai bătrâni de cât mine o ştiu şi mai bine, aici în Cameră nu prea sunt, ştim ce era administraţia odinioară. Se vorbea de paşalâcurile lui Ion Brătianu cel bătrân. Apoi eu aş fi bucuros să ne întoarcem la vremurile de paşalâcuri ale lui Ion Brătianu cel bătrân, cu toate păcatele lor, fiindcă atunci era în fruntea judeţului un om care cârmuia şi răspundea, cu bine, cu frică, cu ce-o fi fost.

Acum ce ne daţi d-voastre? Ne daţi tot felul de tineri fără autoritate, fără putere de muncă, adesea ori compromişi, trecuţi prin mai multe partide, la care nu se uită nimeni. Aceasta este o ţară care nu se păzeşte sus, o păzeşte Dumnezeu şi conştiinţa ei. *(Aplauze)*.

N-are decât să se uite cineva pe toate laturile ca să vadă ultimele rămăşiţe ale unei administraţiuni compromise. Cum poate fi deci guvernul aşa de fericit în declaraţiunile pe care le-a făcut în Mesaj? Apoi n-are decât să se uite cineva în jurul lui şi să vadă lamentabilul spectacol al oraşelor noastre. Am vorbit cu primarul d-voastre, cu d. doctor Costinescu, pentru care am foarte multă stimă şi foarte multă prietenie. Mi-a spus: „ce pot face?" Dar triste vremuri sunt acestea când un guvern vine la putere ca să guverneze şi când reprezentantul lui în capitală spune: „ce pot face?" Bani nu-i daţi, poliţie n-are, mijloace de executare a hotărârilor lui de om civilizat nu există. Oraşul acesta este o cloacă. Mă iertaţi; se întoarce cuiva stomacul, ca să vorbesc mai frumos, uitându-se la malurile Dâmboviţei. Unde aţi văzut d-voastre aşa ceva? E aşa cum era în copilăria mea un râu cu nume urât în Botoşani, mărginit pe amândouă malurile de o parte şi de alta de ţigani, căruia îi zicea aşa cum merita să i se zică înainte de a fi canalizat.

Mă întreba pe vremea congresului de bizantinologie un străin, care nu avea intenţiune de critică: „ce este aceasta?" I-am răspuns: este râul care curge prin mijlocul Capitalei. Nu s-a putut lăsa convins că în această groapa de inundaţii curge un râu prin mijlocul Capitalei româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar d-voastre ştiţi ceea ce până mai ieri era Iaşii? Acum mi s-a spus că s-au făcut oarecari sacrificii şi că în adevăr s-a mai îndreptat. Dar uitaţi-vă la celelalte oraşe din România. Ce se drege şi ce se mai creează în momentul acesta, nu se face prin influenţă de sus, ci se face din rămăşiţele de spirit gospodăresc care există jos, şi anume mai ales la ţărani. Aşa încât în loc să fie ţăranul condus, este ţăranul care de jos dă lecţiuni pe care cârmuirea ţării nu ştie să le imiteze.

Obrazul ţării este pângărit. Mai bine să se puie cele mai grele impozite, dar ruşinea pe care o simţim fiecare în fiecare zi, această ruşine nu mai poate dăinui. Vin oamenii din provinciile reunite, deprinşi cu altă gospodărie; vin străinii; care sunt impresiunile cu care se duc oameni aceştia de aici?

Şi, dacă nici în materie de ordin administrativ, nu este motiv de fericire, poate acest motiv de fericire s-ar găsi aiurea: în domeniul moral.

Am avut noi după război, prin un necontenit impuls inteligent din partea guvernului? Şi când am zis guvern, nu vreau să te nedreptăţesc pe d-ta, d-le ministru al Instrucţiunei Publice, coleg şi prieten, care faci ce poţi în împrejurările în care te găseşti. Şi d-ta te crezi că eşti ministru, dar nu eşti ministru nici d-ta, nici dumnealui, nici ceilalţi, ci este un singur ministru, care ministru are cele mai bune intenţiuni, dar nu înţelege că o ţară nu se poate schimba astăzi decât cu jertfe pe care tezaurul ţării le poate face pentru ca să ceară de la contribuabilul care poate plăti, ceea ce contribuabilul trebuie să dea pentru însănătoşirea şi ridicarea ţării. Apoi dumnealui trăieşte într-o continuă iluziune că, printr-o minune, al cărei secret se găseşte nu în clubul liberal, ci în biblioteca d-sale, în sertarele bibliotecii d-sale, printr-o astfel de minune toate se pot face fără bani. Atunci ce faci d-ta, d-le Angelescu[2]? Te adresezi la ţărani şi clădeşti şcoli rurale. Sunt bune. Am văzut multe dintre dânsele, şi desigur că va veni vremea când ţi se va recunoaşte tot binele pe care l-ai făcut (*aplauze pe băncile majorităţii*). Eu ghicesc anumite taine sufleteşti ale d-tale care te fac să nu rămâi între cei patru pereţi ai d-tale, şi să umbli la dreapta şi la stânga ca să-ţi alini anumite dureri. O înţeleg. Dar o clădire de şcoală nu este totul. De multe ori clădirea de şcoală poate să fie o ironie. Ce bagi în clădirea de şcoală de la sate? Învăţători. În mare parte nepregătiţi, rău plătiţi, care nu-şi iubesc meseria, ieşiţi - şi să nu se supere nimeni - dintr-o şcoală normală de teorie. Şcoala normală trebuie să fie altceva; trebuie să fie locul unde se pregătesc sufletele. Prefer să nu ştie treptele formale, normalistul, dar un larg suflet iubitor să înlocuiască cunoştinţele zadarnice. Şi, astăzi, pe omul acesta, obosit, dezgustat, îl aşezi înaintea unor copii, dintre care cei mai mulţi sunt însăşi înfăţişarea mizeriei fiziologice şi a mizeriei exterioare.

https://biblioteca-digitala.ro

Un grup de copii nenorociţi în faţa unui om nenorocit.

Apoi, mă iertaţi: învăţământul de care are nevoie România Mare e cu totul altul. Şi d-voastră, care în momentul de faţă loviţi într-o şcoală primară mult mai bine organizată, şcoala naţionalităţilor, scoateţi în faţa şcoalei naţionalităţilor atâta lucru.

D-le Mârzescu, degeaba îţi sfătuieşti colegul, poate să se apere şi singur. Vrei să-l aperi împotriva tiranului d-voastră comun?

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: Tocmai pe dos. Eu trebuie să-l apăr.

D. N. Iorga: D-ta îl aperi? Lasă că-l apăr eu îndată, şi te asigur că o să-l apăr mai bine ca d-ta.

Prin urmare, d-lor, învăţământul, marele învăţământ popular care trebuie întemeiat, n-avem cum îl da. E foarte uşor să se creadă că problemele mari se rezolvă în marginele înguste ale unui departament. Ceea ce vă lipseşte d-voastră este o politică de toate, cuprinzând tot ceea ce se lucrează în toate departamentele, cu un om extraordinar de activ şi plin de iniţiativă, care să fie în fruntea guvernului. Oricât vă veţi trudi, fiecare în deosebi, fără bani, în departamentul d-voastră nu veţi ajunge la rezultatul la care s-ar putea ajunge, dacă aţi fi legaţi între d-voastră prin altceva decât hazardul înscrierilor în club; dacă aţi fi legaţi printr-un sentiment adevărat de prietenie, de sinceră colaborare şi conduşi de o voinţă energică, aţi putea începe o politică de concepţie? Această politică de concepţie v-a lipsit şi până în momentul când veţi părăsi această bancă ea vă va lipsi. Ştiţi de ce? Pentru că n-aveţi la origine ideologia de care prietenului Duca i-a plăcut să râdă la Senat. Din ideologie pornesc minunile. Ideologul să-l înlocuiţi prin omul practic numai în momentul când trebuie să lucreze dar de la ideologi trebuie să pornească izvorul de veşnică credinţă necesar oricărui om practic.

Învăţământul nostru secundar, d-le ministru al Instrucţiunii? Veţi veni sau nu veţi veni cu reforma acestui învăţământ dar un tânăr care îmi scria ieri - şi m-am gândit să-i tipăresc scrisoarea - îmi spunea: toate nenorocirile ţării vin din acei 7- 8 ani teribili pe care îi petrecem în liceele în care se macină energiile noastre, care ne dezbracă de însuşirile de oameni reali şi ne îmbracă într-o armătură de carton, nepotrivită pentru viaţă şi pe care trebuie să o aruncăm a doua zi, când ne găsim amestecaţi în luptă mare a vieţii.

În ceea ce priveşte universităţile, ce să mai vorbim, d-le ministru al Instrucţiunii? Suntem profesori amândoi, părinţi acestor tineri, şi trebuie să plângem astăzi asupra stării în care se găsesc universităţile noastre. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

Am zis că, pentru ca fericirea pe care aşa de generos vi-o atribuiţi în cele două manifeste ale Mesajului şi ale răspunsului la Mesaj să fie

https://biblioteca-digitala.ro

desăvârşită, pentru desăvârşirea acestei fericiri, mai trebuia un lucru. Noi, românii de sânge, nu mai suntem singuri în România.

O spun aceasta şi rog să nu se supere nimeni, deoarece este un lucru existent: de el trebuie să se ţină seama, trebuie să te acomodezi cu realităţile acestea pe care nu le poţi transforma.

Şi vă mai spun un lucru: eu nu deplâng faptul că se găsesc în ţara aceasta şi alte naţiuni, în afară de românii, în România Mare. Aceasta cu atât mai mult cu cât unele dintre dânsele ne sunt evident superioare în cultura lor de sus şi, dimpotrivă, eu cred că trebuie să fim foarte bucuroşi că-i avem între noi. Eu cunosc pe reprezentanţii lor şi ştiu cât de dispuşi sunt să lucreze cu noi; însă noi trebuie să găsim mijlocul nu de a-i strânge într-un colţ cu tendinţa naivă de a le asfixia viaţa lor naţională, ci din contră de a le permite să iasă la lucru, în acelaşi fel şi pe acelaşi front cu noi, colaborând pentru interesele aceleiaşi patrii comune, dar purtând şi responsabilităţile pentru neajunsurile ei. (*Aplauze*).

Dar care sunt raporturile noastre cu aceste naţiuni? În Basarabia am intrat şi nu am ştiut ca de la început să facem un act de curaj; căci erau acolo elemente care trebuiau trimise din capul locului dincolo peste Nistru, în chip frumos şi liniştit, astfel după cum au făcut şi francezii în Alsacia şi Lorena. Iar pe ceilalţi, care au rămas acolo, care am crezut că trebuie să rămână acolo, pe aceştia trebuie să-i privim frăţeşte.

Este o bunătate naivă în această Basarabie, bunătate pe care eu o cunosc de ani de zile a acestor elemente care aşteaptă o nimica toată din partea unei cârmuiri. Nu cu mecanismul sec al unei administraţii se poate să câştigăm această ţară.

D-lor, trebuie să ştiţi că cel mai zdravăn ţăran din toată România nu este acela din Ardeal, ci este acel din Basarabia, el este cel mai solid ţăran român în cuprinsul regatului unit al României. Om de cinste, primitor, deprins să-ţi vorbească frumos, dar cerând în acelaşi timp să-i vorbeşti şi tu aşa cum îţi vorbeşte el ţie şi să te porţi şi tu ca ei aşa cum se poartă el cu tine. *(Aplauze)*.

Şi vin acum şi la tineretul basarabean de la universităţile noastre. Eu îl cunosc, şi în privinţa lui se cereau nu numai câteva explicaţiuni, care nu s-au putut da până acum în ţara aceasta de caracter naţional, ca să se dezbare de anumite idei pe care vârsta lor le prinde foarte uşor oriunde.

Nu ştiu dacă d. Mârzescu, care este fiul unui bărbat politic însemnat, a trecut pe la vârsta de două zeci de ani prin faza visurilor socialiste. Probabil

https://biblioteca-digitala.ro

că nu. *(Ilaritate)*. Eu am trecut şi mărturisesc că am împărţit chiar broşuri cu coperta roşie *(ilaritate)*. Însă vă asigur că aceasta nu mi-a stricat întru nimic. Metafizica lui Karl Marx este atât le înapoiată încât cea dintâi lecţiune de economie politică o distruge, idealul socialist este aşa de neexistent, încât la cea dintâi atingere cu realitatea îl înfăţişează în toată zădărnicia lui.

Dar ideologia din acei ani rămâne o binefacere pentru viaţa întreagă a tineretului.

Eu am găsit cărţi care m-au sfătuit spre bine, şi m-am întors la acea credinţă în naţiunea mea pe care nu o schimb cât voi trăi pe nimic alta. Tot cred că era bine să se fi găsit un glas părintesc, care să se îndrepte chiar către cei mai rătăciţi ca să-i facă să înţeleagă cât de mare şi de sfântă este o patrie naţională. *(Aplauze prelungite)*.

Am fost, d-lor, acum în urmă în Cernăuţi. Nu m-am dus acolo ca să înscriu aderenţi politici, nici ca să rechem la ideologia lor de tinereţe pe actualii baroni ai acestei provincii. *(Ilaritate)*.

Nu, d-lor, eu m-am dus acolo ca să-mi aduc aminte mie iar în rândul întâi, să-mi fac binele de a-mi aduce aminte, în rândul al doilea, m-am dus să văd ce a mai rămas din idealismul de acum vreo cincisprezece ani în Bucovina, idealism care fusese odată o binecuvântare pentru dânsa. Pe lângă aceasta m-am mai dus să văd ce lucruri lipsesc ca să îndrept către mintea şi inima tuturor şi astfel cu toţii împreună să le îndreptăm.

Ce am găsit în Bucovina? Am găsit o împroprietărire făcută aşa încât şi ţărani de cei fără de căciulă au izbutit să aibă locurile cele mai bune. Am găsit averi improvizate, pe care nimeni nu le va tăgădui, căci sparg ochii. Am găsit pe lângă aceasta oraşe rămase absolut străine, afară numai de firme, dacă îşi închipuie cineva că este destul să iei bidineaua şi să scrii altfel pe firmă şi cu aceasta ai făcut ispravă mare, iei după aceia să faci şi un monument în mijlocul pieţii, nu aşa trebuie să ne afirmăm. Am găsit în acelaşi timp, şi acesta este adevărul nemulţumirii generale mai mult chiar la elementele româneşti decât la cele străine, la mahalagii din margine, care se plâng mai tare decât ceilalţi. Iar la celelalte naţiuni din Bucovina am găsit o lipsă completă de interes faţă de statul român. Nu ură, lipsă de interes. Şi acesta este adevărul faţă de toate naţionalităţile, nu numai faţă de elementele acelea puţin scăzute din Bucovina. Şi eu am apucat alte vremi. Când cel dintâi Parlament al României unite s-a deschis în Bucureşti, reprezentanţii tuturor naţionalităţilor veneau la tribună. Ei făceau declaraţiuni precise, înduioşătoare de iubire pentru statul român. Şi, în loc să se vadă reprezentanţii naţionalităţilor, apărând acum din când în când, când e nevoie la Bucureşti,

https://biblioteca-digitala.ro

când este o plângere, oamenii stăteau aici şi lucrau împreună cu noi, în credinţa că şi ei au locul lor indicat în lupta pentru crearea unei mai bune ordini de lucruri. Am izbutit azi prin stângăcie de inspectori şcolari, deprinşi cu sistemul stupid unguresc, am izbutit azi, prin alte stângăcii de oameni, unii de ispravă, alţii mai puţin de ispravă - în administraţie, prin jigniri care se puteau evita, am izbutit să creăm între noi şi celelalte naţionalităţi relaţiuni care nu mai sunt relaţiile de acum câţiva ani, pe când relaţiile noi trebuiau să fie cu mult mai bune, în amintirea unei munci comune mai bune decât cum erau în cele dintâi luni după realizarea Unirii, pe care aceste naţionalităţi o voiau şi au votat-o, şi ne-am sprijinit pe votul lor pentru a apăra cauza unităţii româneşti în străinătate.

Şi mai este un lucru dureros la care vin. În afară de naţionalităţi erau şi sunt elementele româneşti din provinciile reunite. Care era atitudinea pe care trebuia să o avem noi, şi când zic noi, înţeleg Partidul Liberal care a guvernat mai mult timp, care era atitudinea pe care trebuia să o avem noi faţă de aromânii de aiurea, care fusese cândva aiurea şi pe care-i reunisem în hotarele statului român? Această atitudine trebuia să fie aceea a fratelui, recunoscător pentru trecut şi indulgent pentru prezent. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).* Recunoscători pentru tot ceea ce au făcut aceşti oameni ca să păstreze în împrejurări grele o conştiinţă românească şi să ne poată întinde, în moment hotărâtor, o mână fără care nu am fi ajuns în stăpânirea acelor pământuri. (*Aplauze).* În acelaşi timp, o atitudine de fraţi indulgenţi. Când ai fost crescut între străini, când străinii aceştia te-au împiedicat de a cunoaşte realitatea neamului tău, când te-au înţărcat de la trecutul poporului românesc, când ţi-au înfăţişat pe românii din Vechiul Regat ca o ceată de barbari incapabili de civilizaţie, când legile tale nu au venit de la tine însuţi, ci ţi-au fost legi impuse, legi în care trăieşte un spirit străin, sunt multe elemente rele care rămân şi elementele acelea se operează cu delicateţa cu care operezi, nu un duşman care ţi-a căzut în mână, ci operezi un frate care are nevoie de îngrijirea d-tale cea mai bună, cea mai călduroasă şi cea mai gingaşă.

Nu s-a făcut aceasta. Aţi izbutit să creaţi o prăpastie între ei şi Partidul Liberal. Şi lucrul s-a întins pe urmă asupra ţării întregi. S-a făcut o confuzie regretabilă şi condamnabilă între păcatele administraţiei liberale şi vechiul nostru regat însuşi. (*Aplauze de pe băncile opoziţiei).* Astfel au fost oameni în Ardeal, şi sunt şi acum, care se mai joacă şi azi cu cuvinte pe care nu le meritäm. Noi nu suntem nici fanarioţi, nici levantini, nici greci, nici toate calificativele celelalte care au căzut asupra noastră.

https://biblioteca-digitala.ro

Noi suntem români tot aşa de adevăraţi ca şi românii de aiurea, ceea ce înseamnă nu români de o puritate antropologică pentru care nu garantez nicăieri, dar, în sfârşit, întrucât poate să fie un român adevărat, români suntem tot aşa de la o provincie românească la cealaltă provincie. Suntem o ţară de muncă, suntem o ţară de modestie în cea mai mare parte. Să nu se potrivească cineva după câteva guri mari, pe care nu le poţi reduce la tăcere, dar în general noi suntem o naţie discretă şi o naţie supusă la critici, adică supusă a face critici despre dânsa însăşi. Noi nu ştim să ne lăudăm, dar să ne batjocorim pe noi, aceasta o ştim. Şi românii din celelalte provincii să nu creadă în tot răul pe care-l spunem unii de alţi. În această privinţă garantez că este o parte de exagerare, datorită temperamentului nostru.

Desigur, că noi de aici nu suntem ceea ce anumite închipuiri exaltate au vrăjit înaintea lor, pentru ca să nu aibă faţă de acest vechi regat atitudinea aceasta de respect şi de iubire care este neapărată, măcar pentru cât sânge de aici a intrat în brazda de dincolo şi pe care nimic nu va putea să-l desfacă de această brazdă (*aplauze*). Noi avem acolo oase de ale noastre îngropate şi, câtă vreme avem conştiinţa că sunt oase de-ale noastre îngropate acolo, aceste oase ne creează un drept pe care nu-l lăsăm atins de nimeni. *(Aplauze).*

Dar, constatând această greşeală, îi văd şi o parte, n-aş zice din îndreptăţirea, dar din motivele din care a pornit. O altă atitudine a administraţiei, a conducerii noastre faţă de dânşii, dacă n-ar fi împiedecat pe anumiţi doritori de ministere la două zeci de ani, pe câţiva tineri care cred că sunt viitorii cancelari ai României fiindcă au făcut opt clase de gimnaziu la Brad sau Năsăud (*aplauze, ilaritate)*, dacă n-ar fi împiedicat de aceşti viitori cancelari şi miniştri de a se vedea ceea ce nu sunt şi nu pot fi niciodată, ar fi împiedecat pe ţărani de a crede lucrurile acestea. Şi datoria noastră era să întreţinem printr-o bună administraţie, printr-o cultură larg răspândită, prin posibilităţi economice la care nu ne-am gândit, să întreţinem în ţărănimea care ne interesează ea, nu elementele de sus, să întreţinem credinţa aceia în bunătatea, în sfinţenia, în viitorul României unite, care este condiţiunea neapărată pentru existenţa statului acestuia. (*Aplauze).*

Iată, d-lor, greşeala. Dar, dacă ar fi să arat principalul motiv pentru care eu nu cred în fericirea d-voastră, eu îl voi spune în două cuvinte. Chiar dacă d-voastre aţi fi administrat mai bine şi aţi fi avut mai mult noroc, nu aţi creat. Nu aţi creat! Lucrul care trebuia făcut, era creaţiunea. Creaţiunea cu toată puterea, creaţiunea cu orice jertfă, creaţiunea la care să fi chemat pe fiecare să contribuie. Noi ne găsim în cea mai mare parte pe ruinele anului 1918, şi noi ar trebui să ne găsim acum încununând edificiul a şase ani de muncă *(aplauze)*, lucruri mari de care să nu se poată atinge nimeni.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, veţi zice d-voastre: această critică înseamnă că alţii ar fi putut face mai bine? Aici ajung la un lucru foarte gingaş. Critica mea nu atinge numai un singur partid, ci atinge o întreagă societate, atinge pe oricine simte, fără s-o spun eu, că şi el poate să fie atins de această critică. Nu voi face jocul acela, foarte uşor pe care l-a făcut - revin iarăşi la prietenul meu - ministrul de Afaceri Străine, care a aruncat toată umbra asupra opoziţiei şi a rezervat pentru partidul său toată lumina. Nu! Nu! Vă rog, eu nu voi spune că toate aceste rele vin de la Partidul Liberal ca atare, cu atât mai puţin de la oameni dintre care foarte mulţi capabili şi foarte mulţi oameni de bine. Altfel n-aş avea prietenie pentru dânşii, fiindcă eu nu am obiceiul, pe care-l aveţi mulţi dintre d-voastre, să mă spurc cu oamenii aici şi după aceea în culoare să le întind mâna, să-i prind de spate şi să mă pup cu dânşii. *(Aplauze)*. Eu, când întind mâna unui om, aceasta însemnează că-l stimez, când îi spun o vorbă bună, însemnează că-l iubesc. Atunci când nu-l mai pot stima şi nu-l mai pot iubi, nu-i spun vorbă bună şi nu-i mai întind mâna. Este neplăcut, de multe ori, dar sunt silit să o fac. Prin urmare, având atâţia prieteni în Partidul Liberal, eu, ferească Dumnezeu, nu voi spune că de la el vin toate aceste rele, evident, pe care talentul bărbătesc al d-lui ministru Mârzescu nu le va putea înlătura, într-o cuvântare care va fi energică. Te ştiu şi la d-ta, preţuiesc aceasta; or fi intrigi în partidul d-voastre, nici d-ta nu vei fi cu totul străin de dânsele *(ilaritate)*, ataci şi d-ta şi te aperi şi d-ta - dar mie îmi place, înainte de toate, în atitudinea şi elocvenţa d-tale un lucru: d-ta eşti bărbat şi cu bărbaţii solid stabiliţi în faţa adversarului îmi place să stau de vorbă. Prin urmare, relele acestea, pe care toată elocvenţa d-tale bărbătească nu le va putea înlătura, nu sunt datorite numai felului de alcătuire al Partidului Liberal, nici calităţii elementelor care sunt cuprinse într-însul. Uite, dacă v-aţi înscrie d-voastră, dacă aţi veni să vă înscriţi la mine toţi, poate că aş refuza, aşa, un sfert, să nu vă supăraţi, dar pe ceilalţi eu i-aş primi *(ilaritate)*. Declar şi că de pe banca ministerială evident că nu-i iau pe toţi, dar pe cea mai mare parte îi iau *(ilaritate)*. Acum, fiecare cum se simte. De aceea, dar nu sunteţi datori să vă înscrieţi imediat *(ilaritate)*, aveţi timp; de aceia, d-lor, nu-mi trece de loc prin minte să vă spun: eu am la îndemână oameni cu care, neapărat, voi guverna mai bine. Nu (*adresându-se deputaţilor naţionalişti ai poporului)*, nu, nu, (*ilaritate)*, sunt şi între d-voastre şi între d-lor oameni buni...

D. Al. Răutu: Fiindcă ne-aţi făcut cinstea să vă adresaţi nouă, vă spunem că nu suntem deloc îngrijaţi, fiindcă ne cunoaştem mai bine.

D. N. Iorga: În orice parte m-aş uita, eu sunt bucuros să găsesc anumite colaborări, oriunde. Şi pe lângă aceasta, o să mai adaug un lucru: nu numai că nu-mi închipui că sunt două culori opuse, un negru de cel bun,

https://biblioteca-digitala.ro

deoparte, şi un alb ca zăpada de altă parte. Şi nu voi face gestul - şi o spun lămurit - gestul de şarlatan, de a spune că am în buzunarul mea panaceul pentru toate lucrurile. Anumite persoane, care fug de discuţiune aci, şi chiar de apariţiune aci, şi care lucrează anumite potriviri până la care nu mă cobor, fiindcă, înainte de toate, sunt zadarnice, anumite persoane pot să îndeplinească funcţiunea aceasta de făcători de minuni, contând pe un lucru. Napoletanul, de secole întregi, aşteaptă ca Sfântul Ianuarie, San Gennaio, să îndeplinească anumite fapte minunate. Se întâmplă că sfântul este împiedecat. Napoletanul îl insultă şi a doua zi se duce din nou la Sfântul Ianuarie. Aşa e poporul; deci se poate întâmpla ca o parte rătăcită din popor să dorească un pe un sfânt care s-a dovedit că nu poate face nici un fel de minune, din motive pe care nu sunt dispus să le arăt acum.

Dar eu nu sunt în starea de spirit deplorabilă a omului care, în loc să vorbească de ce poate el ca om, vrăjeşte minuni pe care, dacă ar fi mai mult ca un om, nu le-ar putea îndeplini.

Nu numai atât. Eu nu mă bucur de discordia dintre d-voastră. Nu iau asupra mea să vă împac *(ilaritate),* fiindcă ştiu că e foarte greu, dar, vă rog, de loc nu mă bucur de discordiile dintre d-voastră *(întreruperi).*

Vedeţi, dumnealui se simte mai grav atins.

D. G. G. Mârzescu: Dar mă acuzai pe mine, adineauri, de intrigi?

D. N. Iorga: Bine, aceasta este condimentul vieţii politice. *(Ilaritate).*

Prin urmare, d-lor, nu iau asupra mea să vă împac ci, dimpotrivă, mie îmi pare rău că în guvernarea d-voastră, fie şi ajunsă către sfârşit, se amestecă duşmănii pe care am, nu durerea, ci compătimirea de a le constata în momentul de faţă.

Sunt sigur că în starea în care se găsesc astăzi toate partidele, cu formidabilul asalt de ambiţiuni, cu duşmăniile care pot izbucni oricând fără a le putea prevedea, orice partid s-ar putea găsi în momentele grele în care vă găsiţi d-voastre. Fiindcă între lucrurile care s-au sfărâmat, s-a sfărâmat şi acea bună camaraderie care exista odinioară între membrii aceluiaşi partid. Nu mai este încrederea aceea desăvârşită, pe care o avea cineva în membrii partidului său, gata cu sacrificiul lor să meargă pentru a face să triumfe ideea. *(Aplauze).*

Şi, dacă nu calitatea d-voastre v-a împiedecat de a guverna mai bine şi dacă nu se poate găsi într-o neînţelegere care a izbucnit acum, dar fierbea de vreme şi oricine avea ochi o vedea, nu se poate atribui acestei disensiuni nenorocite guvernarea d-voastre de care sufere aşa de greu ţara, unde trebuie să o căutăm?

Şi cu aceasta ajung la partea din urmă a cuvântării mele.

D-voastre, în momentul când ideea de partid era mai puţin puternică decât înainte, d-voastre aţi înţeles, după război - pretindeaţi în timpul războiului

https://biblioteca-digitala.ro

sprijinul tuturor, reclamându-l, înfăţişându-l ca o datorie pentru fiecare, ca îndată după război să guvernaţi prin partid şi pentru partid. (*Aplauze pe băncile minorităţii).* Da, d-lor, aci este originea tuturor relelor, în egoismul d-voastre de partid. Şi în privinţa aceasta o să vă aduc lucruri care o să facă să dispară zâmbetul de pe obrazul cui e dispus să ia lucrurile acestea în glumă.

Eu nu am avut la sfârşitul războiului o zi mai neplăcută decât aceea de noiemvrie 1918, când am aflat felul cum aţi constituit guvernul care trebuia să lege împreună pe toate elementele patriei, materialmente reunite.

Nu mi-a trecut prin minte să-mi atribui un rol. V-o spun cu toată sinceritatea, din punctul d-voastre de vedere şi al ţării - nu din punctul meu de vedere. Ce aveam eu în momentul acela şi ce puteam eu? Vedeţi că prin aceasta dezarmez critica pe care v-aţi gândit să mi-o faceţi. Ce aveam eu în momentul acela, ca să reclam o parte mai importantă din cârmuirea ţării? V-aţi bucurat de toată deserţiunea ideologilor mei, spunându-le că am desfăcut partidul şi fiecare să vie la Partidul Liberal. Şi s-a întâmplat lucrul acesta foarte interesant că au trecut la d-voastră oameni care nu fuseseră niciodată la mine, care fuseseră la d-voastre totdeauna şi care totuşi aul iscălit declaraţiunea că, deoarece Partidul Naţionalist s-a desfăcut şi nu mai există, ei trec la Partidul Liberal, dar fuseseră totdeauna la Partidul Liberal.

Va să zică, în momentul acesta, la sfârşitul anului 1918, nu puteam să am nici un fel de ambiţiune de a guverna ţara, dar din punctul de vedere al d-voastre şi din punctul de vedere al ţării, nu mi-aş fi închipuit ca d. Ionel Brătianu să poată alcătui atunci când se găsea pe urmele nemţilor, când se găsea înaintea lucrătorilor revoltaţi, pe care a trebuit să-i împuşte, căci mergeau la palat ca să atace pe Rege, nu mi-aş fi închipuit că, atunci când stăpânirea noastră nu era asigurată nicăieri, când nu aveam nici o bază în Ardeal şi Banatul trebuia să-l căpătăm, bucata aceea de Banat pe care a trebuit să o dobândim pe urmă, când hotarele noastre din vest nu erau fixate, când gospodăria ţării era distrusă, trei sferturi din ea fiind o ruină, iar o parte din ţară, care se păstrase liberă faţă de ocupaţiunea Centralilor, fusese suptă aşa de mult de populaţiunea pribeagă, de armata noastră, de armata rusească, încât ea însăşi nu semăna cu altceva decât cu o tristă amintire a vremurilor de bine de odinioară, nu mi-aşi fi închipuit să luaţi asupra d-voastre, ca un om de inteligenţa, de superioritatea politică a şefului d-voastră, vedeţi cu câtă francheţă, cu câtă dezinteresare vorbesc eu, nu mi-aş fi putut închipui ca un om aşa de bine înzestrat ar încerca să guverneze România, adică ce să guverneze, să creeze? România Nouă, cu ce? Cu vechile elemente, cu oameni foarte de treabă, dar care evident că nu erau la înălţimea situaţiei. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şi aţi luat câteva elemente din Ardeal, plus un element bucovinean, şi unul tot aşa de permanent din Basarabia. *(Ilaritate).*

Dar eu vorbesc de ceilalţi. Deci aţi luat din Partidul Liberal ardelenesc, aţi luat anumita elemente pe care le-aţi aşezat într-o cancelarie ca să rămână acolo. *(Ilaritate).*

Eu ştiu perfect rolul atribuit elementelor ardelene din guvernul d-voastre, de la 1918 până la sfârşitul anului 1919. În loc să-i îndemnaţi către acţiune, în loc să grăbiţi buna iniţiativă a lor, cam înceată, în loc să căutaţi a-i amesteca în rosturile ţării cât mai adânc, în loc de a le da o adevărată răspundere de guvernământ, i-aţi pus în vitrine. Dumnealor au stat în vitrine, iar d-voastre aţi guvernat cu oameni vechi, cu procedeuri vechi, ca şi cum nimic nu s-ar fi schimbat în România. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Aţi căzut pe o mare greşeală pe care a făcut-o d. Ion Brătianu, pe greşeala de a nu crede că putem câştiga ceva arătându-ne supărarea împotriva propriilor noştri aliaţi, refuzând de a iscăli tratatul. Şi acum, o spun de aci, sunt mândru că am putut contribui la iscălirea tratatului aceluia din 1919, care a pus stăpânirea noastră în Ardeal pe alte baze decât ale unei ocupaţii militare. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Nouă ne trebuia asentimentul puternicilor noştri aliaţi. Şi toate spaimele pe care le-aţi făcut să răsară înaintea noastră au dispărut foarte repede. Ori vin acum comisiuni europene să vadă felul cum se administrează în cutare colţ din Ardeal? În ce realitate s-au prefăcut clauzele acelea de simplă ideologie diplomatică, cuprinse în tratatul înaintea căruia vă arătaţi aşa de înspăimântaţi?

S-au făcut alegerile şi aţi căzut. Vă văd în partea aceia, la dreapta. Nu eram în aceiaşi sală, eram la Atheneu. În partea aceia din dreapta erau vreo sută şi ceva de reprezentanţi, 110 reprezentanţi.

O voce din majoritate: 122.

D. N. Iorga: Aşa! 122 da reprezentanţi ai Partidului Liberal. Cam adevărat e că au fost maltrataţi puţintel de majoritate, în sfârşit, cam vioaie, dar este foarte adevărat că aţi făcut cel puţin tot atâta tărăboi cât fac dumnealor de nu ştiu câţi ani de zile. *(Ilaritate).* Şi eu o ştiu, căci aţi făcut-o puţin pe socoteala mea, care eram supus în fiecare zi la metodele revoluţionare ale celui mai de ordine partid din ţară. Şi n-a fost vina d-voastre dacă nu s-a creat imediat un haos. A dat Dumnezeu că aveam mijloace pentru a stăpâni o minoritate oricât de rebelă. *(ilaritate).*

Dar a fost un moment când dacă d-voastră nu vă închideaţi în egoismul d-voastră de partid cu cei 122, cu foarte multe elemente din majoritatea de atunci se putea ajunge la o înţelegere. Pentru a doua oară, se putea încheia o uniune pentru consolidarea României. *(Aplauze).*

https://biblioteca-digitala.ro

Aţi voit, însă totul cu d-voastre şi pentru d-voastre. Şi atunci aţi luat pe bietul pensionar naiv, care este generalul Averescu *(ilaritate),* şi aţi făcut din el, la un sfârşit de şedinţă, primul ministru al României Mari, ştiind foarte bine ce se poate aştepta de la el şi l-aţi răbdat doi ani şi jumătate. *(Ilaritate).*

Eu v-am scos din Cameră, d-le Mârzescu, ca şi pe d. Duca, şi v-am dus la Palat ca să faceţi gestul acela, da! gestul acela de pe urma căruia cârmuirea generalului Averescu nu s-a ridicat niciodată.

Şi, când a fost acea cârmuire să fie înlăturată, în casa mea s-a făcut pregătirea pentru aceia. Nu vă voi numi persoanele care au fost acolo, şi zi de zi au pregătit, împreună cu mine, înlăturarea unei cârmuiri care, o cred şi acum - cu toate elementele foarte bune care se găsea pe banca ministerială - o cred că ar fi dus ţara la o completă ruină. *(Aplauze).*

Şi însuşi actul de protestare contra guvernului Averescu, însuşi actul acesta a ieşit din oficina de acasă de la mine. Şi ştie bine d. Maniu cum eram dispuşi cu toţii să sprijinim un guvern de refacere, în care ne-am fi întâlnit cu toţii. Şi numai pentru cinci locuri de deputaţi sau de senatori în Ardeal au fost rupte negocierile cu Partidul Naţional, care, orice s-ar zice, reprezintă o mare realitate în Ardeal. *(Aplauze din partea grupului partidului naţional român).*

Dar când, pe urmă, i-am spus d-lui Brătianu, care promisese Regelui că va izbuti să facă această legătură, când i-am spus în casa mea d-lui Ion Brătianu că n-aşi fi crezut niciodată ca pentru atâta lucru să se rupă o unire folositoare ţării, dumnealui, în loc să o recunoască, s-a supărat.Vedeţi actul de egoism pe care l-au săvârşit unii din d-voastre pentru a-şi asigura anumite portofolii, care puteau să fie altfel ameninţate, actul acesta era şi lipsit de prevedere şi de inteligenţă, fiindcă, la urma urmei, în întrecerea dintre mijloacele d-voastre, oameni care faceţi politică în ţară independentă de atâta vreme şi care vă găsiţi în oraşul d-voastre, în capitala d-voastre, în atmosfera d-voastră, şi cu mijloacele de a se apăra ale celorlalţi, care erau dispuşi să colaboreze cu d-voastre, era atâta distanţă, încât totuşi aţi fi izbutit să vă impuneţi voinţa d-voastre.

Însă această voinţă ar fi fost servită de elemente care ar fi reprezentat popularitatea ţării întregi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Şi niciodată nu va putea să guverneze nimeni, oricât talent ar crede că are, fără să dispună de o largă popularitate, fără ca toate sufletele româneşti să se strângă în jurul lui. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Şi iată, d-lor, se apropie de sfârşit cârmuirea d-voastră. Nu pot să spun altceva decât că din partea mea, eu nu aşi consimţi niciodată să urmez tristul exemplu de egoism de partid pe care l-a dat Partidul Liberal. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

Eu şi oricine ar fi chemat de Rege să ia moştenirea d-voastre grea, şi puteaţi să presupuneţi de la început că veţi lăsa o moştenire grea, şi măcar acuma să vă daţi seama de un lucru: o astfel de moştenire nu se lasă cine ştie căror nepricepuţi, pentru ca să reiasă mai luminoasă, cu toate păcatele ei, guvernarea d-voastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).* Oricine. Dar nu vă fabricaţi un guvern care să pregătească prin stupiditatea lui întoarcerea d-voastre biruitoare.*(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Aveţi atâta patriotism ca să spuneţi: oricum ar ieşi guvernarea de după a noastră, să colaborăm şi noi la adevărata cârmuire a acestei ţări. Şi mai făgăduiţi încă un lucru: când veţi fi în opoziţie, să aveţi măcar loialitatea pe care atâţia ani de zile am avut-o eu şi ai mei faţă de d-voastre. Şi atunci când va veni acela, oricare ar fi el, pe care Regele îl va alege - fiindcă Regele îl alege şi va alege un om, nu va număra locurile, şi iată, de ce: în sistemul engleze adevărat că Suveranul trebuie să se adreseze acelui şef de partid care are mai mulţi reprezentanţi în Parlament.

Dar alegerile din Anglia sunt alegeri pe care nu le poate tăgădui nimeni, tot ce iese din apăsarea administraţiei şi din ispita demagogică este contabil. Regele va trebui să se adreseze unor oameni ca atare, acel om să înţeleagă un lucru: că oricine ar fi el, trebuie să fie în momentul de faţă întâi omul ţării şi pe urmă omul partidului său[3]. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

NOTE

1. Ministru de Externe era I.G. Duca.
2. Dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii Publice.

În continuare a luat cuvântul J. Al. Vasilescu; el a comentat astfel: „Partidul Naţionalist al domnului profesor N. Iorga nu are cadrele necesare ca să poată trece vreodată de la program la executare. Domnul profesor Iorga este, în momentul de faţă, personalitatea cea mai strălucită culturală a neamului nostru". La care Gr. Diaconescu a adăugat: „Nu şi politică". Şi J.Al.V.: „Înconjurat de simpatia noastră a tuturor, domnul Iorga se bucură de toate omagiile dar, ca toţi oamenii mari, are fireşte şi slăbiciuni. Aceste slăbiciuni se numesc politica şi teatrul".

În şedinţa din 19 noiembrie şi Ion Pillat se leagă de N.I., care se ocupă de „dezorientarea partidelor din opoziţie". E, fără îndoială, „mare animator sufletesc" dar când vorbeşte de PNL „nu se reazemă pe acele idei de prietenie şi pe acea origine ideologică comună, pe care partidul domniei sale se

https://biblioteca-digitala.ro

reazemă..., eu cred că domnul profesor Iorga a avut inspiraţie şi în teatru şi în politică, dar că i-a lipsit figuraţia şi în teatru şi în politică".

În şedinţa din 28 noiembrie s-a discutat pe seama intervenţiilor din 15 noiembrie, cu prilejul răspunsului la Mesaj. Astfel Pantelimon Halipa şi Ion Mihalache, în dialog cu N.I., au spus: */P.Halipa/*: ...Mai întâi vine Partidul Naţionalist al Poporului de sub conducerea d-lui profesor N. Iorga şi C. Argetoianu, bine înţeles. Potrivit cu concepţia organică a societăţii, concepţie moştenită - după mărturisirea d-lui Iorga - de la şcoala culturală şi idealistă a lui Mihail Kogălniceanu, Partidul Naţionalist Popular îmbrăţişează nevoile şi interesele întregului organism naţional. D. Iorga nu neagă existenţa claselor sociale şi diversitatea de interese pe care le au diferitele categorii sociale. Dar d. Iorga zice: „Naţiunea este o fiinţa naturală şi organică; tot ce se găseşte într-însa nu se desparte de dânsa, ci colaborează la viaţa ei"... „Tot ceea ce în interesul unei clase este dincolo de interesele solidarităţii naţiunii, este un element care trebuie combătut cu cea mai mare înverşunare. Pentru că nici o naţie nu poate trăi decât din şi prin solidaritatea tuturor claselor şi nici o conştiinţă de clasă nu trebuie ridicată aşa de sus încât să nu se vadă elementul comun, în care toate celelalte interese se pot întruni şi înfrăţi pentru a colabora"... Dar d. Iorga pare a nu fi un exclusivist, el ştie să facă şi concesiuni pe chestia de clasă. De aceia zice: „Când o naţie are clase aşa de puternice încât una singură să poată susţine viaţa naţiunii, mă învoiesc şi cu ideea de clasă; dar nu când naţia este încă atât de puţin dezvoltată, încât nici o clasă... (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. L Mihalache: Aveţi ideea că naţiunea românească este aşa de puţin dezvoltată?

Pan. Halipa: Încât nici o clasă nu poate susţinea singură greutăţile statului, sarcinile viitorului, când toate abia sunt în stare să susţină greutăţile acestea zdrobitoare ale unui viitor mare pentru un popor încă mic, mic cultural, mic economic, chiar dacă ar fi mare prin număr. Concesiunile pe care le face d. Iorga nu sunt tocmai mari, după cum s-a putut vedea din citatul de mai sus; dar ele nici nu-s destul de lămurite.

Căci iată ce zice d. Iorga în alt loc: „Partidele sunt instrumente diferite pentru nevoile care se succedă... Un exemplu: în momentul acesta rosturile ţării se sprijină în primul rând pe anumite operaţiuni de bancă.

Partidele care nu se văd capabile să le facă, pentru că n-au destui bancheri, îşi impun singure să stea deoparte, pentru că este momentul altora. Dar nu se poate ca această nevoie de bancheri să fie continuă. Şi va veni o epocă de acţiune morală, care se va duce cu elemente adânci, fundamentale ale poporului, şi atunci va trebui să fie alt partid, cu mai puţini bancheri, dar având în sânul său mai mulţi oameni de cultură".

https://biblioteca-digitala.ro

Şi ce are în vedere partidul d-lui Iorga să facă în epoca de acţiune morală? O spune d. Iorga în conferinţa pe care a ţinut-o la Fundaţiunea Carol I, în ziua de 10 decemvrie 1922 şi din care am spicuit şi citaţiunile de mai înainte. Iată ce spune d. Iorga: „Când sunt împrejurări anormale, te gândeşti, poate, nu la clasa care înseamnă mai mult, ci la clasa care suferă mai mult.

Iată, ne-am gândit la ţărani pentru reforma agrară, fiindcă aceştia sunt clasa fundamentală şi pe deasupra, cea care suferă mai mult.

Trebuie să recunoaştem însă că astăzi ţăranul nu mai sufere atâta, că uneori el pune hârtii la chimir, face cărăuşie la oraş şi aşteaptă să venim noi la plug ca să pregătim hrana pentru anul viitor".

D. N. Iorga: Foarte adevărat!

D. I. Mihalache: Regret, d-le profesor, că credeţi şi azi acest lucru!

D. N. Iorga: Dacă d-ta ai face ca mine, adică să locuieşti într-un sat, în loc să locuieşti în mijlocul unui oraş o parte din an, atunci vei crede ce spun eu. (*Aplauze).*

D. I. Mihalache: D-le profesor, eu mă pun la dispoziţia d-voastră, să mă duceţi şi pe mine prin acele sate, unde ţăranii aşteaptă cu chimirul plin de bani, să vină orăşenii să le are.

D. N. Iorga: Dacă ai fi asistat la cursurile universităţii mele populare, ţi-ar fi prins bine, ai fi avut ocaziunea să vezi.

D. I. Mihalache: De greutatea afirmării pe care aţi făcut-o adineauri, care este un mare neadevăr, nu puteţi scăpa cu echivocuri. Vă rog să mă duceţi şi pe mine într-unul din acele sate şi nu la şcoala d-voastră!

D. N. Iorga: Vino în judeţul Prahova şi ai să vezi ce văd eu cu durere: în fiecare an nu se lucrează pământul şi discursurile d-voastră de aci nu împedică sărăcia ţării. (*Aplauze prelungite).*

D. I. Mihalache: Aş vrea ca d. Iorga să ne spună dacă nu se lucrează pământul din vina sau lenea ţăranului, sau sunt alte împrejurări care nu depind de bunăvoinţa ţăranului. D-le profesor, vă rog să nu mă invitaţi la şcoală d-voastră, căci mă tem că am să învăţ şi ceea ce nu trebuie să fac. Să mă duceţi într-un sat.

D. N. Iorga: Îţi plătesc eu drumul, dar nu-ţi garantez că ai să trăieşti ca la *Athenée Palace.*

D. I. Mihalache : Vă rog să credeţi că sunt îndurerat, că aţi ajuns să plagiaţi pe Burileanu de la „Viitorul". *(Aplauze la ţărănişti).*

Nu stau la *Athenée Palace*, stau la o modestă cameră de la alt hotel unde plătesc 100 lei, lumină şi încălzit, minus 33 de lei reducere pe zi. Deci, d-le profesor, vă rog să credeţi că în ochii mei sunteţi un elev al lui Burileanu. Şi atunci prefer să merg să mă explic cu profesorii d-tale, adică cu redactorii „Viitorului", nu cu discipolul lor. (*Aplauze pe băncile ţărăniste).*

https://biblioteca-digitala.ro

D. Pan. Halippa: Urmez citatul d-lui profesor Iorga, care zice aşa mai departe: „Aşa încât a sprijini pe baza solidarităţii naţionale clasa ţăranilor ieri era o datorie, a cultiva clasă ţărănească, potrivit cu misiunea şi rolul ce-l are, este datoria de astăzi; dar a ajuta nenorocita clasă a celor care nu pot face afaceri, care nu sunt deprinşi a lucra pământul şi care reprezintă totuşi cultura acestui popor este datoria primordială astăzi".

Şi potrivit cu această doctrină, Partidul Naţionalist al d-lui Iorga şi-a dat în 1922, la congresul din Craiova, un program, care în linii generale este un program de reforme democrate, ce nu pot să nu fie pe placul celor ce se asfixiază în regimul absolutist de astăzi. Dar pe ce se bizue acest program? Unde-i făgaşul social care să asigure trăinicia unor reforme democratice şi statul nostru, ajuns moşia unei mâini de oameni, care de obicei sunt socotiţi ca oligirhia ţării şi nu sunt în realitate decât oligarhia Partidului Liberal, el însuşi o restrânsă organizaţie politică ce a îmbrăţişat o infimă cantitate de cetăţeni din ţara aceasta? Pun această întrebare fiindcă am întâlnit undeva la d. Iorga o mărturisire surprinzătoare: conducere, zice d-sa, pentru popor da! prin popor însă, ferească Dumnezeu! Ei, dar atunci cum? Am văzut, că d. Iorga crede în solidaritatea naţională, dar până astăzi încă nimeni nu s-a învrednicit să dovedească solidaritatea claselor producătoare cu clasele exploatatoare şi parazitare.

Şi mai departe, tot *Pan. Halipa:* La noi, în statul nostru, în clipele prin care trecem, nu numai că nu avem armonie între clase, dar conflictul de interese şi-a atins culmea şi se manifestă printr-o ruinare aproape completă a raporturilor sociale normale şi printr-o criză morală plină de primejdii pentru întreaga structură de stat. Ei, şi cum va înlătura d. Iorga această criză? Am întrevedea izbânda şi trăinicia operii d-sale, dacă l-am vedea că s-a hotărât, în chip ferm, să îmbrăţişeze năzuinţa claselor subjugate şi oropsite spre libertate, spre lumină, spre o alcătuire a societăţii pe ordinea de drept şi dreptate! Dar în cazul acesta, fireşte că nu l-am vedea îmbrăţişându-se cu atâta candoare cu d. Argetoianu şi de bună seamă că şi mai puţin l-am vedea cheltuindu-şi extraordinarul său talent oratoric totdeauna împotriva ţărăniştilor şi uneori şi împotriva naţionalilor, uitând aproape totul de liberali, ba de multe ori căutându-le aplauzele, cu toate că ştie că liberalii sunt singurii care în chip sistematic împiedică democraţia naţională în mersul ei natural în ţara noastră... Şi fireşte că ne-a plăcut declaraţia d-lui Iorga de mai deunăzi, că d-sa nu vrea să vie la putere pe uşa de din dos a palatului Regal; dar noi am vrea să ştim cu preciziune că nu utilizează uşa aceasta din repulsiune şi nu din motivul că la ea s-a postat de cu vreme d. general Averescu!...

https://biblioteca-digitala.ro

Oricum, un lucru asupra căruia ar fi bine să ne înţelegem cu d. Iorga, este să susţinem, solidar şi fără nici o şovăiala, toţi democraţii şi doritorii de primeniri în ţara aceasta, alegeri libere şi parlamentarism integral şi nealterat. Acestea dacă le vom dobândi, celelalte se vor adăuga în chip natural şi pe măsura trezirii conştiinţei cetăţeneşti şi pe măsura organizării politice şi economice a maselor populare, căci socot că d. Iorga nu mă va contrazice când voi afirma că falsificarea parlamentului atrage după sine falsificarea întregii noastre vieţi politice.

D. N. Iorga: Da. Da este foarte adevărat. Dar ce-mi dai mie dacă nu va veni generalul Averescu? Eu pun rămăşag cu d-ta aci că ori cine s-ar posta la uşa din dos a palatului, nu va veni generalul Averescu la guvern! (*Întreruperi, ilaritate)*. Eu pun rămăşag cu d-ta aci. *(Ilaritate, aplauze*).

Şedinţa din 28 noiembrie 1924

Cere cuvântul într-o problemă de regulament:

Aflu astăzi că această Cameră are un protocol pentru primirea oaspeţilor străini. Fiindcă se poate întâmpla să guvernez şi eu, aş dori să mi se comunice protocolul ca să nu mai comit actele de /im/politeţă pe care le-am comis.

Şedinţa din 3 decembrie 1924

La o tiradă a ministrului de Justiţie Gheorghe Mârzescu, care spusese: „Nu ştiu care sunt ultimele simptome ale simpatiei profesorului Iorga cu domnul Argetoianu, dar faptul despărţirii organelor de publicitate, apariţia unui nou ziar sub direcţie « independentă », şi de o nuanţă specială, deosebită de cea a « Neamului românesc », mă tem să nu fie preludiul confirmării noii noţiuni a fuziunii şi în Partidul Naţionalist al Poporului ».

N. Iorga: Să te uiţi pe gaura cheii, mai ales că nu este pentru prima oară!

https://biblioteca-digitala.ro

Şi ca ministrul să nu mai spioneze:

O să spui servitorului de la club să fie mai vigilent!

În aceiaşi şedinţă e ales în comisia care urma să prezinte Regelui răspunsul Adunării la Mesajul Tronului.

Şedinţa din 4 decembrie 1924

Se apără de acuzele că ar fi stipendiat de Banca Blank:

D-le preşedinte, vreau să atrag atenţiunea asupra unei greşeli care se face uneori la comunicări.

Noi suntem aici ca să discutăm probleme politice, întrucât au fost prezentate în Cameră, dar ca să aducem aci atacuri de presă, care după părerea mea, n-au nici un rost, nu. *(Aplauze)*. Altfel ar fi trebuit să mă plâng, timp de luni întregi, de injuriile calomnioase care mi s-au aruncat de ziarul „Aurora"[1]. N-am făcut-o niciodată. Prin urmare, găsesc că oricine se plânge de atacuri de gazetă aci, nu nimereşte drumul cel bun şi preşedintele are datoria să-i atragă imediat atenţia că nu se judecă polemici de presă în Cameră. *(Aplauze)*. Aceasta e una.

În ceea ce priveşte părerea că aş fi acuzat pe cineva, fie secretarul Partidului Ţărănesc, fie altcineva, ea a tras foloase materiale de la banca de la care îşi trage informaţiunile, n-am afirmat aceasta în articolul meu. Aş fi liber să nu mă dezvinovăţesc, ţin, însă, din respect pentru d-voastră, să spun că n-am afirmat niciodată care sunt foloasele materiale ale unuia sau altuia pentru simplul motiv că nu întreb pe nimeni din ce trăieşte. (*Aplauze*).

În ceea ce priveşte ce am spus în articolul meu, menţin şi aici. Mi-e peste saţ de destăinuirile din fiecare zi, al căror izvor în cea mai mare parte nu-l cunosc, de atacurile, cu nume de bancheri şi cifre, care se aduc băncii ministeriale. Şi e trist că banca ministerială, prin unii din reprezentanţii de căpetenie ai ei, este aşa de strâns legată de *Banca Românească* şi face uneori o politică a cărei origine poate fi căutată acolo, încât banca ministerială să poată fi atacată cu succes de pe aceste bănci ale opoziţiei. *(Aplauze)*.

Eu găsesc că nu e admisibil ca această Cameră, care este în orice ţară făcută pentru discutarea problemelor politice, să fie reţinută necontenit cu pâri şi delaţiuni, amestecându-se nume de bancari, pe care nu le cunoaştem şi nu-i putem judeca. (*Aplauze)*.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce priveşte originea acestor informaţiuni, eu mă străduiesc de 20 de ani de zile să aflu ceva. În ceea ce priveşte mersul financiar al ţării. Mie nu-mi curge informaţia, care curge în anumite părţi, unde membrii marcanţi ai partidelor se găsesc în legătură cu banca de care este vorba. Şi a mai fost întrebarea: cred că este bine sau ba, ca un om politic şi fie chemat a conduce unele bănci? Exemplul vieţii mele de om sărac spune că nu. Nu, nici unul! *(Aplauze).*

D. I. Mihalache: Dar tovarăşii?

D. N. Iorga: (adresându-se d-lui Madgearu şi celorlalţi): Chestiunile personale pe care le aveţi d-voastră cu d. Argetoianu, rezolvaţi-le cu d. Argetoianu. Eu nu am să discut cu d-ta; d-ta nu eşti în cauză şi refuz să-ţi dau orice răspuns.

La sfârşit, d-voastră aţi ascultat aceste cuvinte, care ţin să le relevez; şi dacă nu ar fi fost acestea, nu aş mai fi luat cuvântul. Se spune: „desfid pe d. Iorga să spună d-sa dacă nu a tras foloase de pe urma *Băncii Blank,* pe care azi o înjură".

Expresiunea delicată de a înjura, nu o relevez. Relevez însă faptul că nu am atacat *Banca Blank,* în calitatea ei de bancă, am atacat-o şi o voi ataca fiindcă se amestecă în politică şi o voi ataca precum am atacat *Banca Românească* pentru că se amestecă în politică.

În ceea ce priveşte legăturile mele cu *Banca Blank,* pot să vă spun atât: am văzut de trei ori în viaţa mea pe d. Aristide Blank, dar nu am văzut în viaţa mea pe şeful băncii *Blank*, căreia i-am dăruit o carte, din care nu am tras nici un ban câştig.

Iar la necuviinţe de felul acesta, eu sunt gata să răspund oricând, dar nu aci în Cameră. *(Aplauze).*

D. Gherman Pântea, vice-preşedinte: D-le profesor Iorga, Camera ia act de declaraţiunea d-voastră.

D. Virgil Madgearu: Cer cuvântul în chestiune personală. *(Zgomot, întreruperi, protestări pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Îmi faceţi un serviciu, dându-i cuvântul. Unui om care calomniază, nu i se poate face un mai rău serviciu, decât a i se lăsa cuvântul, pentru ca să-şi explice calomnia. *(Aplauze).*

V. Madgearu declarase că lupta se ducea în Parlament pe tema opoziţiei între băncile Blank şi Românească; unii susţineau că el ar fi în consiliul de administraţie al celei dintâi iar Vintilă Brătianu reprezenta interesele celei de a doua. Or, el nu era legat de fel de Banca Blank. Făcea politică de cinci ani de zile şi sărăcise, cheltuind tot ce îi lăsase tatăl său. În

https://biblioteca-digitala.ro

schimb Banca Blank îl stipendia pe C. Argetoianu şi acordase subvenţii Teatrului Popular al lui N. Iorga. Acesta a replicat:

D-le preşedinte, faceţi-mi favoarea de a vă zăbovi discuţiunea aceasta, pentru ca să vă dau explicaţii la care sunt dator încă odată, numai pentru dumnealor. Mi s-a spus de acolo de la tribună, încă odată, că eu aş fi pus în discuţiune onestitatea lui X sau a lui Y. Nu este vorba de onestitatea lui X sau a lui Y, dar un lucru e sigur, că politica dusă împotriva *Băncii Româneşti* este dusă în aplauzele unui mare ziar. Acest ziar este fără îndoială în legătură cu *Banca Blank* care impune directorii şi redactorii săi.

O voce: Care ziar?

D. N. Iorga: „Adevărul". Şi cineva poate să aibă plăcerea de a vedea, în fiecare zi aproape, în coloanele ziarului „Adevărul" laudele care întovărăşesc chipul simpatic al persoanei care striga adineauri la tribună. (*Aplauze pe băncile majorităţii. Ilaritate pe băncile opoziţiei de ordine, protestări şi vociferări la ţărănişti).*

D. I. Mihalache: E colaboratorul plătit al „Adevărului"!

D. Virgil Madgearu: E plătit şi în alte chipuri la „Adevărul": e plătit cu 1.000 lei pentru un articol. Dacă îţi face onoare să iei bani de la „Adevărul", nu veni cu asemenea insinuaţiuni şi acuzaţiuni. De altfel d. Iorga m-a lăudat în diferite rânduri şi astăzi mă insultă.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, dacă d-voastră nu aveţi nimic împotriva tonului care se întrebuinţează aci în Cameră, evident că nici eu n-am nimic, precum dacă d-voastră nu aveţi nimic împotriva zâmbetului de satisfacţie care împodobeşte faţa a doi miniştri în momentul când un om de treabă este insultat evident că nici eu n-am nimic.

Mi se obiectează, d-le preşedinte, este foarte adevărat, că eu care am numai leafa mea ca să ţin o întreagă familie, dau articole pentru ziarele literare şi natural că aceste articole mi se plătesc şi nu văd în faptul că am colaborat la anumite ziare, câtă vreme păstrează suplimentele lor literare o anumită atitudine, nu văd că într-aceasta ar fi ceva necinstit, că ar fi ceva care poartă prejudiciu reputaţiunii mele.

Sunt multe lucruri pe care nu le înţeleg în societatea aceasta, şi lucrul acesta este unul din cele pe care nu le înţeleg: n-am scris articole prin care să susţin vreo bancă sau un om care se găseşte în dosul ziarului. Eu fac numai articole de literatură şi am dreptul să-mi procur pâinea mea prin mijloacele pe care le am la îndemână. (*Aplauze).*

S-a spus că *Banca Blank* mi-a plătit, dându-mi o subvenţie pentru *Teatrul Popular. Teatrul Popular* a fost întemeiat pentru *Liga Culturală* care

https://biblioteca-digitala.ro

are un venit numai de vreo 40.000 lei pe an. Atât. A fost întemeiat cu credinţa că o să putem scoate un venit de la *Teatrul Popular,* şi atunci *Banca de Scont, Banca Blank* şi chiar unul din colegii noştri, d. Mândrescu, au subscris acţiuni, am subscris şi eu, şi la un moment dat s-a văzut că *Teatrul* merge foarte rău şi mergând foarte rău *Banca Blank* n-a mai vrut să-şi dea capitalul acolo şi l-a dăruit *Teatrului*, fiindcă hârtiile acestea nu au nici o valoare. Eu sunt acolo, ca preşedinte al *Ligei Culturale*, dar nu primesc nici un ban de la *Teatrul Popular*. Eu nu înţeleg cum poate gândi cineva în felul aceasta. Cum poate striga, înţeleg, dar cum poate gândi nu înţeleg. (*Ilaritate, aplauze).*

Pe urmă zice că mi s-au tipărit cărţi de *Banca Blank*. Am explicat odată lucrul acesta, când am fost atacat cu tot atâta bună credinţă şi cu tot atâta bună cuviinţă de către d. Cuza.

În aplauzele altei Camere, în Camera averiscană, am dat explicaţiuni scurte care le dau şi aci. Fiind în Iaşi, mi s-a cerut telegrafic de firma *Hachette* să dau o *Istorie a românilor* pentru propagandă şi d. Duca ştie aceasta foarte bine, telegrama a trecut pe la d-nealui.

Şi atunci eu am scris cartea şi am trimes-o firmei *Hachette*, care nu a putut să o tipărească. Această carte mi-a fost plătită cu 1.000 franci francezi, şi la urmă, văzând că această casă nu tipăreşte cartea, am restituit banii, numai că eu am primit 1.000 franci când însemnau 1.000 lei şi i-am dat înapoi în 1920, când însemnau vreo 10.000 lei. I-am scos din punga mea şi i-am dat.

Banca Blank evident a donat şi pentru mobilierul şcoalei din Paris. Dar eu întreb: ce folos pot să am ca director al acestei şcoli din mobilierul ei?

Dacă am avut vreo cunoştinţă cu d. Aristide Blank, aceasta se datoreşte d-lui Răducanu, şi dacă vorbiţi de politică, ei da! Într-un moment s-a găsit d. Blank să mă ia în automobilul d-sale, ducându-mă către universitate şi mi-a spus că aş fi cel mai potrivit şef al Partidului Ţărănesc. (*Ilaritate din partea majorităţii).*

Şi am refuzat chiar din automobil. Aceasta este una din cele trei dăţi în care, după câte mi-aduc aminte, m-am văzut cu dumnealui.

Şi atunci, d-lor, prin d. Răducanu s-a oferit de către această casă de bancă să tipărească *Istoria românilor* pentru propagandă. Era destul de bogată banca pentru aceasta.

S-a tipărit cartea şi s-a împărţit gratuit toată şi n-am avut cinci bani după urma unei osteneli, care merita o răsplată, după o socoteală mediocră de cel puţin 50.000 lei, cum se plătesc preţurile acum. (*Aplauze din partea majorităţii şi membrilor Partidului Naţionalist al Poporului).*

Şi după ce am tipărit cartea, prima ediţie distribuită gratis, pe urmă prin d. Pârvan, prin urmare nu de la mine a venit oferta „Culturii Naţionale",

https://biblioteca-digitala.ro

să dau o ediţie nouă şi contractul pentru ediţia nouă s-a încheiat în condiţiunile prevăzute de d. Pârvan, adică, dacă se va vinde cartea, să am 10 la sută din câştigul net.

Doamne! avem aici autori de cărţi; dar care este autorul de cărţi care a primit să fie răsplătit cu 10 la sută din câştigul net calculat de editor? Şi vă asigur că până acum n-am primit nici un ban de la ediţia II-a. *(Aplauze din partea majorităţii şi a membrilor Partidului Naţionalist al Poporului).*

Ei bine, d-lor, aşa i că era natural să vă cer un moment de atenţie pentru astfel de explicaţiuni?

Şi, în sfârşit, răspund la insinuaţie, şi acest răspuns vă va da interesante noţiuni cu privire la relaţiunile din această societate.

D-lor, eu am un fiu care învaţă în străinătate; mântue acum ingineria la Turin.

Am refuzat orice ajutor de la stat pentru învăţătura lui în străinătate. L-am ţinut cu economiile mele numai eu ştiu cum, trei ani de zile, luându-mi bucăţica din gură, l-am ţinut acolo.

Într-un moment a anunţat firma „Vulcan" că are nevoie de un inginer cazangiu şi să se prezinte studenţii în inginerie - aici este d. dr. Anton Ionescu, care ştie perfect chestiunea - să se prezinte concurenţi.

Concursul s-a făcut cu probe închise; la acest concurs a reuşit băiatul meu, care este angajat la firma „Vulcan", când se va întoarce din străinătate, peste câteva luni de zile. Dar nici n-am ştiut de concurs, nici de prezentarea lui.

Natural m-am bucurat de biruinţa lui în acest concurs, dar habar n-am ce instituţiuni financiare pot fi amestecate la „Vulcan".

Când însă, anul acesta îi mai trebuiau fiului mea câteva luni de zile, i s-a cerut de la *Banca Blank*, unde a fost trimis de la firma „Vulcan datorire în scris, şi atunci fiul meu a spus: am înţeles, nu dau îndatorirea în scris pe care mi-o cereţi d-voastră, în afară de contractul pe care îl am cu firma „Vulcan". Şi am felicitat pe fiul meu. Când s-a întors, s-a dus la nişte prieteni şi prin prietenii aceştia el îşi plăteşte ultimele luni de învăţătură. Sunt aceiaşi prieteni care m-au ajutat la întreţinerea casei pe care am dăruit-o ministerului Instrucţiunei şi o repar cu banii mei; aceiaşi prieteni au ajutat pe fiul meu ca să-şi poată isprăvi studiile. *(Aplauze pe băncile majorităţii şi a membrilor Partidului Naţionalist al Poporului).*

Cred că sunteţi luminaţi. Iar atacuri ca acele de astăzi şi zâmbete ca ale d-lui ministru Constantinescu şi ale d-lui ministru de Industrie şi Comerţ[2], nu mă vor împiedeca de a spune cu tot curajul, răul unde este, în ciuda urletelor care vor întovărăşi dezvăluirile mele şi de a înfăţişa, ca pavăză, o viaţă atât de

https://biblioteca-digitala.ro

cinstită încât mulţi din aceia care mă atacă ar dori să o aibă ca a mea. *(Aplauze din partea majorităţii şi a Partidului Naţionalist al Poporului).*

NOTE

1. „Aurora" a apărut la Bucureşti în anii 1921-1937 şi 1946-1948.
2. Ministrul Industriei şi Comerţului era Vasile P. Sassu.

Şedinţa din 11 decembrie 1924

Intervenţie la proiectul de buget:

D-le preşedinte, onorată Cameră, înainte de a face mai curând o declaraţie în ce priveşte bugetul, în numele meu şi al partidului pe care îl conduc, sunt dator să vă semnalez ceva ce s-a petrecut în această Cameră, un lucru pe care trebuia să-l aduc la comunicări.

Am fost chemat în momentul când comunicările se dezvoltau acolo de un fruntaş al majorităţii, de un om cu o înaltă situaţie în Partidul Liberal care mi-a arătat, într-una din încăperile acestei Adunări, dosarul pe care *Banca Blank* l-a făcut din toate legăturile pe care, ca director al Şcolii româneşti din Paris, am putut să le am, cum le am, cu ori şi ce bancă, atunci când ca director trebuie să fac plăţile, dosar din care nu lipsesc până şi anvelopele.

Şi acest membru influent al majorităţii, care nu este aci, fiindcă altfel l-aşi numi, mi-a prezentat un act prin care fiul meu, inginer, recunoştea că trebuie să servească doi ani instituţiunilor, fabricelor care i-au înaintat sumele trebuitoare pentru a-şi facă studiile.

Numesc acest act ca o bancă să strângă toate relaţiunile sale cu un om politic, să le încredinţeze altui om politic, să facă pe acest om politic să comunice celui dintâi cuprinsul acestui dosar, şi adaog că atunci când am vrut să văd restul dosarului, dosarul a dispărut în buzunarul persoanei care mi l-a înfăţişat, numesc acest act un şantaj mizerabil. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţionalist al Poporului).*

Şi invit pe şeful băncii Blank să tipărească imediat acest dosar, şi ne vom întâlni înaintea tribunalului corecţional.(*Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţionalist al Poporului).*

Acum trec la discuţia bugetului.

Onorată Cameră, criticele care s-au adus bugetului prezentat de d. ministru de Finanţe[1], n-au putut să infirme un lucru: munca depusă pentru

https://biblioteca-digitala.ro

alcătuirea acestui buget. Găsesc foarte natural ca simpaticul nostru coleg, d. Bălănescu, precum şi toate persoanele care au lucrat la alcătuirea acestui buget, să reclame partea lor de onoare, dar aceasta nu împedică faptul, în concepţia mea şi în concepţia acelora care mă înconjoară şi cu care duc o luptă îndreptăţită pentru a ajunge şi eu la guvernarea acestei ţări, bugetul nu corespunde nevoilor actuale ale ţării.

Şi fiindcă s-a obiectat că discursul aşa de plin de informaţiuni, informaţiuni noi controlate si nerăsturnabile, al d-lui Ioaniţescu, nu cuprinde o soluţiune, m-am simţit dator să vin la această tribună pentru a înfăţişa această concluzie.

Onorată Cameră, bugetul nu trebuie judecat din punctul de vedere al unui expert contabil. Un expert contabil ar trebui să dea cel mai bun atestat d-lui ministru de Finanţe şi nici un poet - în fond d. Bălănescu este un poet, fondul oratoriei sale arată poetul care este ascuns în fiinţa sa politica, nici un poet nu poate da acestui buget o altă excelenţă decât aceea din punctul, de vedere al unei perfecte contabilităţi aparente. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţionalist al Poporului).*

Întrebarea este însă: are nevoie ţara de un buget pe care un congres de contabili să-l poată aproba? Are nevoia numai de un buget din care să iasă în evidenţă virtuţile de muncă ale d-lui ministru de Finanţe? Sau are nevoie de altceva. Şi aci vreau să spun un lucru foarte simplu: dacă acest buget este făcut pentru ţară, ţara nu este mulţumită de dânsul.

Întrebaţi orice categorie din locuitorii acestei ţări, întrebaţi-i dacă acest buget îi mulţumeşte. Toţi vă vor spune: nu! Şi nu cu liniştea pe care o întrebuinţez acum pentru a vă spune acest lucru, cu liniştea pe care o păstrez acum, ci cu indignarea firească a unei societăţi, în parte coruptă şi în parte ruinată, şi anume ruinată, unde ar fi trebuit să fie ocrotită şi coruptă, unde ar fi trebuit să fie urmărită şi pedepsită.

Dar dacă acest buget voiţi să-l înfăţişaţi străinătăţii, unde vă veţi duce în curând, să zicem pentru a face un împrumut, aţi făcut foarte bine că, pentru această străinătate, aţi alcătuit aparenţa satisfăcătoare a bugetului d-voastră de contabilitate. Şi eu isprăvesc cu o urare: eu urez să faceţi un împrumut chiar rău, pe care noi să-l tratăm cu blândeţe, decât să ne ostenim să facem noi un împrumut mai bun, pe care d-voastră să-l trataţi cu asprime. (*Aplauze din partea naţionaliştilor democraţi).* Vă urez să vă întoarceţi din străinătate cu împrumutul şi adaug încă un lucru: ca acest împrumut să-l întrebuinţaţi altfel decât cum înţelegeţi a întrebuinţa sumele prevăzute în bugetul d-voastră.

Şi acum trec la a doua parte, foarte scurtă. Că bugetul acesta nu este bun, în fond aş zice că este cu atâta mai rău în fond, cu cât este mai bun în formă; este un vechi duel între formă şi fond în care uneori ţipă forma, dar

https://biblioteca-digitala.ro

este mai simpatic fondul când ţipă împotriva formei care este bună, nu este nici o îndoială, că acest buget nu este bun. Nu este bun în ce priveşte calculul realităţii: în ce priveşte posibilitatea de progres a acestei ţări. Dar iată întrebarea foarte naturală, pe care aveţi dreptul să ne-o puneţi, pe care a pus-o d. Bălănescu ieri care, foarte modest pentru partidul său, a spus: „facem ce putem; este adevărat că ne-am gândit înainte altfel, pe urmă am văzut că nu merge şi am mers în al doilea sens: se poate întâmpla să ne întoarcem la părerea de la început. Vremuri foarte grele pentru toată lumea, vremuri grele pentru statul român!" Dumnealui încă zicea: „noi n-om fi mari financiari, dar spinarea poporului român rezistă". Şi eu cred că spinarea poporului român rezistă şi adevăratul sprijin al optimismului meu este numai în rezistenţa admirabilei spinări a poporului român, care însă cred că ar trebui puţintel cruţată.

Dar d. Bălănescu poate că se întreabă, şi puteţi să vă întrebaţi şi d-voastră, se poate un alt buget? În câteva cuvinte să-mi daţi voie să vă arăt că se poate, nu numai că se poate, dar trebuie, şi este o datorie de neînlăturat ca cestălalt buget să existe. Şi nu cu mijloacele cuiva care şi-a făcut studiile de contabilitate şi caută să ajungă la ştiinţa de stat ci, cum o să vă arăt, cu mijloacele prin care de la ştiinţa de stat se ajunge la contabilitate. (*Aplauze pe băncile opoziţiei naţionaliste a poporului).*

Contabili, d-le ministru, sunt pe toate drumurile, eu cred că avem prea mulţi, aşa de mulţi încât năvălesc de la o bucată de vreme şi cariera politică, nu mai încap în bănci.

Prin urmare, nimic n-ar fi mai uşor decât să chemăm experţi-contabili, care pe baza unei idei politice, ideie politică care nu există în bugetul d-voastre, fiindcă însăşi banca ministerială nu reprezintă o concepţie politică, nu reprezintă urmărirea unui scop politic, pe baza unei idei politice, să poată da celălalt buget.

Şi pentru aceasta, să-mi daţi voie, în câteva cuvinte, să vă arăt ce s-ar putea face în domeniul încasărilor şi ce ar fi trebuit să se facă pentru cheltuielile pe care aţi fi în stare să le realizaţi.

De la tribună s-a spus şi s-a repetat şi în presă, şi cred că fără dreptate, acesta este atestatul de paupertate care se dă în sensul material şi moral poporului român: „s-a stins ultima limită de rezistenţă a contribuabilului; nu putem lua mai mult".

La aceasta vom răspunde: dar evident că păstrându-se sistemul actual, nu puteţi lua mai mult. Nu puteţi lua mai mult de la aceia care nu pot da mai mult, dar mai sunt şi alţii, care pot da mai mult, şi mai sunt şi anumite sisteme de a face ca acela chiar, care pare că nu poate da mai mult, să dea mai mult.

https://biblioteca-digitala.ro

Ei bine, să luăm anumite categorii. Eu sunt de anume păreri, şi aceasta nu este o inovaţie, am cetit-o în cărţi care s-au publicat pe vremea când d-voastră, d-le ministru de Finanţe, eraţi un foarte sfios deputat din majoritate, într-un colţ al Camerei, şi am asistat chiar la debutul d-voastră, care era foarte simpatic, din cauza acelei alese modestii care vă împodobea, îmi aduc aminte că am citit atunci într-o carte italienească, lucruri care mi-au rămas în minte: era o critică făcută nu din punctul de vedere al complicităţii, ci din punctul de vedere al ştiinţei politice a guvernului italian. Se zicea; d-voastră loviţi în averile care sunt în curs de producţiune şi d-voastră nu loviţi în averile acelea care nu sunt în curs de producţiune, care se ascund de la creaţiune.

Ei bine, greşeala sistemului nostru financiar este acesta: loviţi agricultura într-un moment când trebuie să o ajutaţi fiindcă agricultura cea veche a fost înlocuită prin agricultura cea nouă şi agricultura cea nouă nu are nici o vită, nici ban, nici credite, nici vitalitate.

Şi d-voastre cădeţi asupră-i cu o sumă pe care unul din partidele reprezentate în această Cameră, partid de clasă - şi nu-i fac nici o acuzaţiune - aşa crede că trebuie să fie, aşa să rămână, unul din partidele reprezentate în această Cameră găseşte că este o sarcină prea grea!

Avem o industrie, avem de creat o industrie. Aci am moştenit-o în celelalte provincii, mai ales în Ardeal şi Banat, am găsit o industrie care, în legătură cu altă piaţă şi în legătură cu alt credit, era o industrie înfloritoare. Această industrie este evident că azi decade.

Nu este numai vina noastră, dar este evident că decade, şi nu prezenţa oamenilor politici în consiliile de administraţie va salva-o. Evident că aceştia, oricât îi veţi îngrămădi, vor împovăra bugetul dar nu vor spori puterea de producţiune a acestor fabrici. Aci este ceva de creat, dincolo este ceva de menajat. Este o fază foarte delicată de trecere de la un sistem la alt sistem.

Cu toate acestea, s-a adus şi anii trecuţi din partea industriei, când cu proiectul Titulescu, s-a adus critica aceasta că industria e lovită în momentul când trebuie să schimbe sistemul. Şi notaţi că trebuie să se găsească şi legătura, care nu exista înainte, între aceste provincii smulse fiecare de la alte organisme de stat. Şi gândiţi-vă şi la aceia că preţul maşinilor a crescut imens, că mâna de lucru nu numai că azi costă foarte scump, dar variază necontenit, din care cauză nici o industrie nu poate să-şi facă un adevărat buget.

Şi atunci cade cineva asupra unei agriculturi plăpânde, fiindcă trece de la o fază la alta, cade asupra industriei, care trebuie să-şi găsească o nouă bază şi legătură, care trebuie să lupte cu toate dificultăţile. Şi alături trece sistemul financiar, care nu este al d-voastră. Aţi copiat o parte din el, a copiat şi cine a fost înaintea d-voastră, a copiat după sistemul francez, care nici acesta nu e excelent. Întrebaţi societatea franceză care ţipă: daţi-ne vechile

https://biblioteca-digitala.ro

zecimi, zecimile noastre tradiţionale şi nu ne încurcaţi cu capitolele acestea, şi francezul are geniul matematic, se poate orienta, iar noi nu ne putem orienta - şi bugetul acesta cu zecimi era foarte elastic.

Nu ştii ce poate veni mâine cu bugetul acesta de contabilitate perfectă: unde iei bani dacă nu te împrumuţi mâine? Mâine, să ne ferească Dumnezeu, poate să vie un război, şi războiul cu ce îl faci, cu ce-l duci? Nu avem trenuri, căci acelea pe care le avem, au câte o deraiere la zece călătorii. Cu vagoanele acestea care-ţi rămân în drum? Cu ce să faci război mâine? Şi lumea este în aşa stare astăzi încât războiul poate veni. Oroarea unui nou război, amestecat cu o revoluţiune socială, poate veni mâine şi cu bugete de acestea, care nu au nici un fel de elasticitate, nu numai noi dar şi alte state se vor găsi într-o situaţie teribilă. Frumoasă este matematica, dar vechiul bun simţ tradiţional şi simplu este mai bun decât toate. Dar d-voastre treceţi pe lângă averile care se ascund, pe la ceea ce se numeşte capital leneş şi treceţi pe lângă alte capitaluri, care hrănesc corupţiunea şi luxul.

Acum câteva zile mi-a făcut plăcerea de a numără automobilele care treceau pe bulevardul Colţei. Am numărat 15, dintre care 12 erau noi nouţe şi m-am întrebat eu, de unde 12 din 15 erau noi? Calea Victoriei se umple de reprezentanţele tuturor fabricelor de automobile din lume. Ţipă săracii: de unde vin lucrurile acestea? Avantajul care rezultă pentru finanţe, prin lovirea capitalului leneş este că impunându-l mai greu îl faci să iasă de acolo din ascunzătoare şi-l introduci în viaţa naţională, în viaţa creatoare. Iată: schimbând sistemul de impozite, punându-l pe o bază socială şi morală, cum d-voastră aţi căpăta altceva decât ceea ce căpătaţi cu sistemul d-voastră.

Şi, al doilea, vă mai întreb un lucru: ce era vechiul sistem de percepţiune, ştim cu toţii, dar nu ştie nimeni ce este noul sistem de percepţiune. Credeţi d-voastră că pentru impozitele complicate de azi poate să ajungă vechiul sistem? Dar aparatul acesta de strâns impozitele corespunde cât de puţin greutăţilor pe care le înfăţişează sistemul acesta nou? Prin urmare, în loc să aruncăm poporului român acuzaţiunea că acest popor este sărac, că a ajuns în ultima limită a puterilor sale contributive, mai bine ne-am gândi la partea pe care n-am atins-o, la sistemul pe care nu l-am aplicat, şi ne-am mai gândi la încă ceva.

Vrea cineva să aibă bani, să încurajeze pe cei care produc, să încurajeze producţia naţională, în loc să împiedice producţia naţională printr-un sistem fiscal greşit. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţionalist al Poporului).*

Când, la 1848, s-a pus întrebarea ţăranilor din comisia proprietăţii, era vorba să li se dea pământ şi au fost întrebaţi: pământul acela voiţi să-l primiţi fără bani?

https://biblioteca-digitala.ro

Nu, plătim!

Şi atunci, cineva, care desigur că era şi acela un contabil perfect, le-a pus întrebarea: dar banii aceia unde sunt? Şi se uită în buzunarele oamenilor, care evident că le aveau goale.

Ei au spus: aurul ţării româneşti este în aceste mâini. Da, aurul ţării româneşti este în mâinile noastre şi în minţile noastre, dar pentru ca minţile să dea tot ceea ce trebuie, trebuie un regim onest şi activ (*aplauze*), iar pentru ca braţele să dea tot ceea ce pot, nu trebuie să facă prost calcule de fiscalitate asupra produselor care ies din aceste braţe. *(Aplauze).*

Vin la partea cealaltă: de ce nu mă mulţumeşte pe mine împărţirea încasărilor d-voastre, câte sunt şi cum sunt? Vă răspund foarte uşor: noi avem nevoie de anumite lucruri, avem nevoie neapărat de aceste lucruri, iar lucrurile acestea sunt abia atinse în bugetul d-voastre. Noi avem întâi nevoie de apărarea acestei ţări, d-le ministru, de apărarea cu orice preţ a acestei ţări, de apărare, chiar dacă am rămânea cu toţii săraci lipiţi pământului (*aplauze unanime)*, chiar dacă am merge să cerşim, fiecare din noi, fiindcă e mai bine să rămâi cerşetor în ţara ta liberă, decât să ajungi bogătaş pe drumuri. (*Aplauze).*

Îmi iau toată răspunderea spunând, în acest moment - şi nu este ofiţer care să mă contrazică - că această ţară este apărată pentru cazul când duşmanii noştri ne-o pot ataca, şi mai ales pentru cazul când duşmanii noştri nu se înţeleg între sine. Cercetaţi, vă rog, aveţi mijloace, avem o diplomaţie, care costă uneori destul de scump, cercetaţi înţelegerile recente, făcute între amiralul Horthy şi Soviete, şi uitaţi-vă puţintel şi dincolo de Dunăre, unde anumiţi oameni se vor mişcă la cel dintâi atac îndreptat împotriva noastră.

Avem noi aerul unei ţări ameninţate pe trei fronturi? Urmăm noi măcar exemplul Poloniei, înarmată până în dinţi? Eu am venit de acolo şi am văzut ce este: şi ultimul ban disponibil se întrebuinţează pentru ca apărarea naţională să fie completă. Nu cu pieptul soldaţilor singur veţi apăra această ţară. Veţi jertfi încă odată partea cea mai bună din populaţia acestei ţări şi oamenii vor cădea blestemând pe cine nu le-a dat mijloacele necesare pentru a lupta. (*Aplauze).*

Aviaţie, cu maşini care cad, aviaţie cu aviatori care zboară în Rusia, aviaţie cu călătorii de explorare în momentul când noi nu trebuie să cercetăm ce am putea avea, ci trebuie să fim siguri pe ceea ce avem.

La congresul chimiştilor români a luat cineva cuvântul şi v-a spus că viitorul război va fi un război de chimie. V-a spus încă un lucru: în starea actuală a laboratoriilor noastre chimice, nu poate contribui chimia românească la apărarea României. V-o spunea. Şi-a tipărit discursul său. Să mă ferească Dumnezeu să vă aduc aminte ceea ce vă spun acum de la tribună

https://biblioteca-digitala.ro

în împrejurări ca acelea pe care să nu ne ajute Dumnezeu să trăim pentru a le mai vedea încă odată.

Apărarea ţării este ea satisfăcută prin ceea ce se prevede în buget? Dar nu avem decât să ieşim în stradă să privim cel dintâi grup de soldaţi. Apoi soldatul se ţine nu numai cu arma pe care o are în mână, dar şi cu mândria lui. Mândrie? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Am mai apucat eu soldatul desculţ pe vremea răposatului Sturdza, când s-a făcut economii de acelea împotriva cărora s-a ridicat unul care era însuşi fiul lui, care e aşa de nenorocit dacă mai este în viaţă, pe urma păcatelor sale[2], fiul primului ministru, care când s-a dat ordin de economii, s-a apucat şi a strâns toate zdrenţele păduchioase ale regimentului, le-a pus în mijlocul curţii, le-a dat foc şi a scris ministrului de Război: „soldaţii mei sunt goi, şi datoria ministerului de Război este să-i îmbrace."

Cum? apărare naţională cu soldaţi pe care îi închiriaţi ca pe negri, cu notiţe din ziare că aveţi 200 de soldaţi la o divizie pe care îi ţineţi la dispoziţia oricui să-i pună la muncă pentru a căpătă dijma fânului pentru cai?

Dar să zicem că soldaţii aceştia într-o bună zi zic: noi nu am prestat jurământ Regelui ca să slujim pe orice moşie ca nişte robi. Ce faceţi d-voastră cu soldatul acesta? *(Aplauze).*

Îl chemaţi înaintea Curţii Marţiale?

Vreau să vă văd cum judecaţi soldatul care a refuzat acest serviciu. *(Aplauze).*

În ceea ce priveşte apărarea, nu se apără o ţară cu soldaţi dezbrăcaţi, desculţi, nemâncaţi şi fără unelte, şi poţi să ai oricâţi generali, am întrebat pe unul şi a zis: da, suntem puţini pentru unităţile care ar trebui să fie, dar pentru acelea care sunt, evident suntem cu mult prea mulţi. Al doilea, o ţară nu se ţine numai cu soldaţi, se ţine şi cu acel mediu din care se împrospătează soldatul: se ţine cu omul sănătos şi zdravăn al acestei ţări.

Luaţi statistica tuberculozei, a sifilisului, după război, luaţi statistica naşterilor şi vă veţi îngrozi. Serviciul sanitar cu inspectori şi cu spitale goale! Fiindcă noi nu trebuie să avem un serviciu sanitar pentru aceia care merg la spital, ci, cum e firea sfioasă a ţăranului nostru, noi trebuie să avem sistemul sanitar ambulant, care din loc în loc trebuie să se ducă să caute mizeria fizică a omului, care uneori nu-şi dă seama de dânsa şi pe care o ascunde. Trebuie să curgă ori de unde miliarde pentru ca această ţară să fie sănătoasă. *(Aplauze pe băncile minorităţii).* Noi purtăm blestemul războiului în trupurile bolnave a milioane din locuitorii acestei ţări şi pe când reprezentanţii celorlalte naţionalităţi ştiu să se îngrijească personal, din nenorocire reprezentanţii bietului nostru popor, atât de rămas în urmă, aşteaptă să fie îngrijiţi de acel stat căruia i-a dat întotdeauna destul sânge pentru ca din aurul lui să găsească

https://biblioteca-digitala.ro

ceva pentru a-i îngriji. Şi vreţi d-voastre ca atunci când bugetul va fi echilibrat într-adevăr, când finanţele vor fi prospere, când timpurile anormale de astăzi vor trece, să ne găsim înaintea unei rase degenerate? Mai bine de 10 ori falimentul cu un popor zdravăn decât, un popor degenerat cu finanţe prospere.

Aveţi 180.000 de cârciume în trei ani de zile. Am putut vedea unde locuiesc eu vara: este cârciumă lângă cârciumă, că tot sporul salariilor merge la cârciumă. Care este politica d-voastră în chestiunea alcoolismului? Care? Niciuna! (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).* Vroiţi să loviţi acolo? De acolo poate să iasă aur mult. Loviţi acolo! Faceţi din situaţia cârciumarului o astfel de situaţie fiscală încât să arunce de la dânsul cârciuma cu tot câştigul ei. Şi veţi lua bani şi veţi însănătoşa ţara. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Şi credeţi d-voastră că dacă am avea cea mai bună armată, că dacă am avea o sănătate publică satisfăcătoare, credeţi d-voastră că ne putem mulţumi, atâta vreme cât naţiunea noastră este, sub raportul cultural - nu aş zice cea din urmă - că mai sunt şi ruşi în Basarabia şi ruteni în Bucovina şi ceva secui în Ardeal, dar este una din cele din urmă în ce priveşte cultura. Dar aceasta nu se poate pentru mândria noastră. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

De la şcoala rurală bine aşezată până la universitatea liniştită, netulburată de pasiuni politice - ieri, din universitatea de la Bucureşti au fost daţi afară profesorii, şi un regim de ordine tolerează aceasta; eu însumi, dacă aş fi intrat în Universitate, aşi fi fost dat afară de pe catedră ca şi ceilalţi. Cu un învăţământ sprijinit pe o şcoală primară, adevărată şcoală a poporului, cu o universitate care să se razime pe tot ceea ce are mai înalt idealismul naţional, cu acestea puteţi creea o naţiune! Fiindcă aceste calcule de contabilitate nu se pot admite când noi creem acum o naţiune; trebuie să o creem sub toate raporturile! (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

Aici nu este vorba de dibăcie, aici nu este vorba de combinaţiuni, aici nu este vorba de succese politice. Nimic! Noi suntem în plin război pentru afirmarea rasei noastre, însemnează o rasă voinică fizic, luminată sub raportul cultural: aceasta însemnează o rasă cu arma la braţ, gata să se apere împotriva oricui. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

Şi mai este ceva. Care este vă rog în bugetul d-voastră partea care să ajute creaţiunea? Nu ne putem mulţumi cu ce am avut până aici, nu ne putem mulţumi cu fărâmele care au rămas din viaţa altor state în celelalte provincii, România Nouă este un lucru grandios la care a visat generaţie după generaţie şi care trebuie să se înfăţişeze înaintea noastră în toată măreţia şi siguranţa ei. Ar trebui să fie în orice pecetia României Mari, o Românie în adevăr mare. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

Dar credeţi d-voastre că din anemia unei societăţi neglijate în mare parte, sau cu elemente rele încurajate în dauna elementelor bune, urmărită de o fiscalitate în mare parte neghioabă, fiindcă organele de aplicare sânt absolut neghioabe, şi sistemul îngăduie toate felurile de lene şi de corupţiune, credeţi d-voastre că din şi prin aceasta creăm noi această Românie Mare?

Va veni o vreme când se va înţelege, pe lângă valoarea altor lucruri, valoarea unui lucru foarte preţios pe care l-au uitat mulţi şi l-aţi uitat şi d-voastră, d-le ministru de Finanţe: se va înţelege valoarea nepreţuitului timp care se pierde de la liberarea teritoriilor până astăzi, pentru ca opera de creaţiune să nu înceapă măcar în acest moment! (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).* Şi voi isprăvi cu o formulă: din economii rău făcute nu ies bani, dar din banul bine întrebuinţat iese economie. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

Replică lui Traian Lalescu, raportorul proiectului de lege a bugetului, cu privire la salarizarea funcţionarilor; acesta spusese că în bugetul pe 1925 fuseseră alocate două miliarde de lei ca să se îmbunătăţească retribuţiile acestora.

Îmi dai voie să te întreb ceva, două cuvinte?

Nu ţi se pare că funcţionarul trebuie plătit nu cu un ban fără valoare, ci cu un ban care să corespundă nevoilor lui de întreţinere dinainte deprecierii monedei? Prin urmare, rămânând statul liber să puie asupra contribuabilului un impozit de 30 sau 40 de ori mai mare decât înainte, trebuie să-i dai omului proporţiunea în care s-au scumpit mijloacele de trai. Ce vrei să faci cu funcţionarii care, plătiţi astfel cum îi plătiţi, trebuie să servească aiurea? Să moară de foame sau să ia bacşiş?

D. Traian Lalescu, raportor: Când vom examina chestiunea îmbunătăţirii situaţiunii funcţionarilor, în cadrul putinţelor, al realităţilor, în cadrul programului partidului...

D. N. Iorga: De program o să muriţi voi. De aceea n-avem noi programe. *(Ilaritate).*

D. Traian Lalescu, raportor:... iar nu în cadrul dorinţelor poetice ale d-voastră, atunci se va putea vorbi. Ce credeţi, noi n-am vrea? Dar de unde să dăm?

Daţi-ne mijloacele.

D. N. Iorga: Dă-mi mie bugetul d-tale acel adevărat, cu numele funcţionarilor şi vei vedea dacă nu voi da afară jumătate din funcţionarii care

https://biblioteca-digitala.ro

sunt total inutili, agenţi ai tuturor partidelor rămaşi în diferite slujbe, care nu fac nici o ispravă şi iau o leafă furată de la altul care munceşte.

Din nou în dialog cu raportorul:

Cât lucrează un funcţionar la minister astăzi? Decât să lucreze două ceasuri şi să-l plăteşti mizerabil, mai bine pune-l să lucreze de dimineaţă şi după amiază, şi plăteşte-l cumsecade; până la 10 nu găseşti pe nimeni la minister.

D. Traian Lalescu, raportor: În ministerul Instrucţiunii Publice sunt câteva sute de funcţionari, pe când aci este vorba de 22.000 de funcţionari noi. Şi acestea sunt locurile de învăţători şi de profesori care s-au introdus în buget, s-au creeat în ţară; este tocmai activitatea pe care o cunoaşteţi foarte bine şi e în acord cu vederile pe care le-aţi expus adineauri aci. Când ministerul Instrucţiunii Publice a trecut de la 36.000 de funcţionari la 58.000 în 3 ani de zile, nu reprezintă aceasta un efort considerabil? Atunci vedeţi că, în ceea ce priveşte suma de 40.000, care este acolo, partea cea mai importantă provine din încadrarea făcută în domeniul cultural. În afară de acesta, este adevărat, şi am spus-o în raport şi o spun şi acum, că se fac abuzuri prin practica invederată de la toate ministerele şi de la toate direcţiunile, ca cu ocazia alcătuirii fiecărui buget să se mărească numărul funcţionarilor. Dar, contra acestui sistem, contra acestei practici, noi de câtva timp ne sforţăm să luăm atitudine şi să rezistăm. Anul acesta, pentru întâia oară, am izbutit să reducem numărul funcţionarilor, reducere care, cum spunea d. Bălănescu, este de fapt o reducere de ordine, fiindcă s-au suprimat posturile vacante, care se pun în fiecare an în buget, ca să mărească în mod fictiv sumele de la personal şi să se utilizeze pentru alte scopuri. Făcând o cercetare, am redus cu toată severitatea aceste sume şi am căutat să prezentăm în bugetul de astăzi o situaţiune cât mai apropiată de realitate. Dar, afară de aceasta, este cert că sânt interese personale, sunt metode învechite, care în fiecare an se practică şi mai ales în timpul acesta, cu două, trei săptămâni înainte de aplicarea bugetului şi care au ca rezultat introducerea, pe cale furişe, a fel de fel de posturi. Dar aceasta este o practică de mult aplicată şi împotriva căreia ne opunem şi eu în special, mi-am căpătat o reputaţie, nu tocmai agreabilă, în ceea ce mă priveşte, pentru rezistenţa pe care o pun în această privinţă.

D. N. Iorga: Gândeşte-te la învăţământul secundar. Statul nu mai plăteşte pe profesorii secundari; el îi lasă în seama eforiei, întrebuinţând acest sistem balcanic, macedonean. Şi aceasta, la urma urmei, cade în spinarea părinţilor, între care unii au mai mult, alţii au mai puţin. Este o anarhie nemaipomenită în situaţia profesorilor secundari.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Traian Lalescu, raportor: Este adevărat în parte ce spuneţi d-voastră, dar ceea ce statul trebuie să plătească profesorului, îi plăteşte pentru numărul său de ore. El însă ia un număr mai mare de ore. Dar pentru ceea ce statul trebuie să plătească, pentru orele la care profesorul este înscris în buget, el este plătit în întregime.

D. N. Iorga: Câte pâini pe zi, nu câţi lei! Aşa trebuie făcută socoteala.

D. Traian Lalescu, raportor: În această privinţă, d-le Iorga, d-voastră ar trebui aci să fiţi alături de mine, pentru că...

D. N. Iorga: Eu ştiu câte pâini cumpăr pe zi. Eu, care sunt profesor la şcoala de Război, pot să vă spun că profesorii civili sunt plătiţi cu patru lei jumătate dinainte de război, iar profesorii militari sunt plătiţi cu 0,75 bani dinainte de război pe oră. Apoi aceasta nu este o batjocură? Cu astfel de oameni te poţi servi? Fug toţi!

D. Traian Lalescu, raportor: Care este soluţiunea?

D. N. Iorga: Este că te duc la minister să vezi băieţi de 30 de ani, care sunt în fruntea ramurilor din minister. Este un spectacol ridicol, iar toţi cei bătrâni au fugit.

D. Traian Lalescu, raportor: D-le Iorga, pentru ca să-i plătim pe funcţionari, trebuie să avem venituri disponibile. Acum să vă spun un lucru care tranşează discuţiunea: din două miliarde, cât reprezintă totalul salariilor bugetare ale funcţionarilor statului, 800 milioane sunt daţi numai la ministerul Instrucţiunii Publice. Putem să dăm mai mult decât atât?! (*Aplauze la majoritate).*

Vedeţi, nu judecaţi lucrurile numai prin anumite aspecte fugitive, trebuie să vedeţi realitatea.

Să trecem acum la situaţia armatei. D-lor este adevărat că atât d. Lapedatu cât şi d. Iorga, cât şi d. Ioaniţescu, n-au omis să se atingă de această chestiune foarte comodă şi au arătat că în adevăr armata nu are încă tot ce-i trebuie. Dar să vedem ce avea armata în 1921-1922 şi care sunt sforţările pe care le-am făcut noi de atunci şi până acum? Şi să apreciaţi aceste eforturi cu măsura putinţei omeneşti.

La echipament în 1921-1922, armata avea 6 milioane.

Va să zică în 4 ani, s-a trecut de la 6 milioane la 436 milioane.

La muniţiuni de la 2 milioane în 1921...

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Muniţiunile de instrucţie, în afară de ce s-a dat pentru stocuri...

D. Traian Lalescu, raportor: Nu este aceasta o sforţare? Aceasta este operă de contabil, sau operă de muncă constructivă?

D. N. Iorga: Aceasta este o sforţare care nu se transformă, nici în arme, nici în cămăşi, nici în pâine.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Traian Lalescu, raportor: D-le Iorga, d-voastră vedeţi lucrurile de la înălţimea la care sunteţi obişnuit să le vedeţi, dar când veţi fi nevoit odată ca să luaţi şi să puneţi mâna efectiv pentru ca să îndrumaţi carul statului în direcţiunea sănătoasă, veţi vedea atuncea greutăţile.

D. N. Iorga: D-ta zici aşa, eu zic aşa, el zice aşa, dar să vedem câinele ce zice? E vorba aceea: D-ta zici aşa, eu zic aşa, el zice aşa, dar soldatul ce zice?

D. Traian Lalescu, raportor: Militarul, desigur, va vedea şi el că de la 1922 până la 1925, s-au făcut îmbunătăţiri simţitoare şi are încredere că îmbunătăţirile vor merge înainte.

D. N. Iorga: Dacă se îmbracă un ministru, un comandant de divizie, aşa cum l-am văzut îmbrăcat: gulerul şi manşetele în zdrenţe, mi-a spus că nu se poate ţine cu 7.000 lei pe lună. Dacă vrea să se îmbrace aşa, atunci n-am nimic de zis...

După ce Traian Lalescu declarase că România a intrat în normalitate odată cu venirea liberalilor la putere:

Este Hegira d-voastre când aţi venit d-voastre la putere.

Replică ministrului de Finanţe, Vintilă Brătianu, care se lăudase că liberalii au făcut operă de consolidare bugetară dar în acelaşi timp recunoscuse că, după trei ani au trecut examenul şi au ieşit prost, cu nota 3:

Plus congresul de bizantinologie, căruia nu i-ai dat cele două milioane.

V. B. se apără: Voiam să ştiu, pentru liniştea mea şi interesul ţării, dacă eram pe calea cea bună sau pe cea rea.

N. Iorga observă batjocoritor: Niciodată nu se iau în scris părerile oamenilor politici.

NOTE

1. Ministru de Finanţe era Vintilă Brătianu.
2. Alexandru Sturdza, militar de carieră, a dezertat la nemţi în timpul Primului Război Mondial. Fiind condamnat la moarte în contumacie, şi-a petrecut restul vieţii ca obscur profesor într-un orăşel german.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 12 decembrie 1924

Adresează o întrebare preşedintelui Adunării:

D-le preşedinte, faţă de noul val de anarhie care se întăreşte sub toate formele, am onoarea să întreb pe preşedintele Consiliului şi pe d-sa singur, care sunt cauzele pe care i le atribuie şi care sunt mijloacele pe care înţelege a le întrebuinţa de acum înainte pentru a reda liniştea ţării.

Dacă până în trei zile, termenul prevăzut de regulament, nu mi se va da răspunsul pe care îl aştept, vom dezvolta o interpelare şi cer ca ea să fie înscrisă eventual în cea dintâi zi fixată pentru asemenea discuţii. (*Aplauze din partea Partidului Naţionalist al Poporului).*

Îşi dezvoltă întrebarea, stârnit şi de intervenţia ministrului Instrucţiunii Publice, dr. Constantin Angelescu:

Domnilor deputaţi, în căldura discuţiunii, domnul ministru al Instrucţiunii Publice a trecut, desigur, dincolo de marginile pe care voia să şi le impună singur, vorbind de profesorii universitari...

Dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: De unii.

D. N. Iorga: ...care în general nu au legături de prietenie cu studenţii. Să-mi dea voie să exclud pe doi dintr-înşii: pe dumnealui (*arătând spre d. ministru)* şi pe mine. Şi, fiindcă este vorba de studenţii universitari, cu ocaziunea turburărilor acestea, să mi se dea voie, în aşteptarea interpelării care am anunţat-o, să rog a nu se pune în spinarea studenţilor universitari lucruri care sunt străine de sentimentele imensei majorităţi acestor simpatici şi harnici tineri. De la începutul anului, eu am căutat să fac ceea ce ne recomanda la toţi d. ministru: să intru în legături cu dânşii. Am cerut un fel de scurte notiţe biografice cu privire la fiecare din ei şi rare ori am întâlnit mai multă iubire de muncă, mai mult respect de autoritate, mai multă dragoste pentru profesorii lor decât la acei ale căror mărturisiri vi le pot pune ori când la dispoziţie.

D-le ministru, nu este vorba de studenţii universitari. Avem a face cu un complot, în care se amestecă comunism, destrăbălare, ticăloşii de tot felul şi ambiţiuni rîncede ale unor profesori care cred că pot face carieră pe spinarea studenţilor exploataţi. *(Aplauze prelungite).*

Contra acelora care provoacă, nu contra universităţilor care nu trebuie închise, trebuia să se îndrepte toată hotărârea guvernului, dacă noi avem un guvern. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).* Lucrul este foarte uşor, în loc să

https://biblioteca-digitala.ro

lovească în atâţia oameni, cu totul nevinovaţi. Şi aseară eram la căminul studentelor de aici: 140 de fete şi erau atâţia studenţi invitaţi la acel cămin. A fost o adunare aşa de înălţătoare, încât rugasem pe d. Rocques, pe profesorul de universitate din Paris, care ne face plăcerea şi serviciul de a ne vizita şi a ne comunica ştiinţa sa, dacă are timp să meargă la acel cămin.

Este cea mai desăvârşită sănătate morală în tineretul nostru. (*Aplauze).* Nu ne e îngăduit să amestecăm numele studentului cu isprăvile acestei bande internaţionale (*aplauze),* care este bandă internaţională până şi în semnul pe care-l pune pe drapelele sale negre.

Avem poliţie, urmăriţi banda; aveţi armată, împiedecaţi turburările. Aveţi un organ de judecată, chemaţi, pentru satisfacţia studenţimii însăşi, pe cei care o împiedică de a se pregăti mai curând ca elemente de care ţara are nevoie pentru dezvoltarea ei. *(Aplauze).*

Şedinţa din 16 decembrie 1924

Îşi dezvoltă o **întrebare pusă primului-ministru** Ionel Brătianu: "Faţă de noul val de anarhie care se întăreşte sub toate formele... banca ministerială este solidară?"

D-lor, să-mi daţi voie să nu declar şi să nu declam. Să spun pur şi simplu că scopul întrebării mele nu a fost înţeles de preşedintele Consiliului. Eu nu m-am gândit numai la turburările studenţeşti, evident foarte grave, fiindcă e grav a da afară timp de câteva zile pe profesori din sălile de curs, a năvăli până şi în locuinţele lor particulare, aseară a trebuit ca poliţia să intervină pentru ca localul Institutului Sud-Est-European să fie evacuat de o banda care se îngrămădise acolo, aşa încât profesorii se pare că nu au voie să ţină curs nici în localurile lor proprii.

Nu m-am gândit numai la aceasta. Nu m-am gândit numai la ruşinea ca Universitatea să ţină cursuri sub paza soldaţilor, fiindcă de fapt paza soldaţilor este, dar cursuri nu sunt. M-am gândit la ceva cu mult mai întins decât atâtea manifestări aşa zise studenţeşti, care nu sunt ale studenţilor, o spun foarte lămurit, este o bandă organizată (*aplauze*) şi nu ştiţi să-i găsiţi rostul, cum nu ştiţi să-i împiedicaţi manifestările.

M-am gândit la o sumedenie de alte lucruri. Nu este zi lăsată de Dumnezeu în care să nu ni se vorbească de comploturi comuniste. Ei bine, urmărirea aceasta în detaliu a unei mişcări care trebuie găsită la originea ei şi oprită acolo, urmărirea aceasta enervează o societate şi n-o mulţumeşte. Dar nu este numai atâta.

https://biblioteca-digitala.ro

S-a făcut acum în urmă o alegere. Am apucat şi eu multe alegeri, dar alegeri de acelea în care hotărârea să atârne de la lupta între două partide care-şi fac război civil, aceasta n-am văzut-o nici odată. Şi aveţi şi d-voastră guvernul o vină: când n-are cineva încredere în biroul electoral, evident că anumite temperamente pot să meargă unde au mers. Şi nu am apucat, deşi sunt de atâta vreme deputat, nu am apucat ca un deputat să se ridice la tribună să spună că a comis acte de violenţă şi să desfidă guvernul să ia măsuri în contra lui şi guvernul să nu ia măsuri şi nici măcar să nu poată răspunde.

Eu obişnuiesc să merg de multe ori la ţară. D-le prim-ministru, d-ta nu ştii ce este acolo. Oamenii pe care eram deprins să-i văd ca pe nişte prieteni au ajuns să ne urască pe fiecare dintre noi pentru haina pe care o purtăm. Vorba bună, vorba dulce a ţăranului a dispărut în multe locuri. Este întâmpinat cineva cu vrăjmăşie din cauza clasei căreia aparţine. De la un capăt la altul este anarhie în ţară.

Este anarhie în toată administraţiunile unde funcţionarii rău plătiţi nu-şi fac datoria, unde se transformă în bacşişari şi se transformă în cerşetori. (*Aplauze).*

Când m-am gândit să vă întreb cărui motiv atribuiţi d-voastră această stare generală, eu am crezut că veţi face această declaraţie că este o stare generală rea sub raportul moral. Şi d-voastră vă daţi seama că de aci şi nu din mici măsuri de represiune trebuie să începeţi opera menită să însănătoşeze ţara. (*Aplauze).*

D-le preşedinte al Consiliului, ne înăbuşim. Sângele acestei ţări este otrăvit. De la război încoace, război purtat în aşa fel încât întâia criză de autoritate s-a produs în mijlocul înfrângerii de la venirea la guvern a unor partide care au întrebuinţat mijloace pe care eu nu le cunosc destul de bine pentru a le spune celor care le cunosc prea bine, de la guvernarea conspiratorilor de ieri, transformaţi în tiranii de a doua zi, ţara aceasta trăieşte numai în anarhie. A falsifica alegerile este anarhie. (*Aplaude)* A spune în întruniri electorale ceea ce se spune de către oameni pe care-i stimez, îi iubesc şi îi rog să nu mai întrebuinţeze acest ton, a spune că se va vărsa sânge în ţară, a denunţa câteva abuzuri basarabene şi a face dintr-însele proces administraţiunei româneşti întregi, este tot aşa anarhie, cum este anarhie a întrebuinţa banii unei primării pentru a fabrica o alegere.

Anarhie este pretutindeni şi în viaţa etică propriu zisă. De doi ani de zile rog pe colegul d-voastră, pe d. ministru de Justiţie, omeneşte îi rog să ia măsuri împotriva bandei de pornografi care începe prin a face din băieţii de la liceu nişte neruşinaţi, pentru a-i transforma la universitate în nişte rebeli. (*Aplauze).*

Efectul acestei literaturi îl puteţi vedea astăzi: sunt în cea mai mare parte elevi abia ieşiţi din liceu, care dispreţuiesc orice autoritate şi pângăresc

https://biblioteca-digitala.ro

locaşul unde trebuie să meargă pentru a primi învăţătură.

Şi atunci, să-mi daţi voie, cum părea că trebuie să intervenim, v-aţi adresat la noi şi eu sunt de părere că este un îndemn la ruperea zidului legilor, chiar atunci când legile acestea sunt păzite de oameni care, ori n-au hotărârea ori n-au autoritatea morală pentru a le păzi.

Primesc această lecţie pentru ai mei. Numai atât le voi spune şi de acum înainte, cum le-am spus totdeauna, că anarhia a început în partide, s-a continuat în guverne şi s-a răspândit apoi asupra societăţii întregi.

Nimeni nu mai este acum stăpân pe partidul său, pretutindeni intriga şi demagogia au rupt legăturile şi atunci cum voiţi d-voastră, când suflă anarhia şi din guverne şi din opoziţie, ca societatea întreagă să poată rezista?

În marginea mijloacelor mele slabe, fac ceea ce pot pentru a o opri. Fiindcă eu ştiu un lucru: că chiar dacă te ridici violent pentru cauza cea mai dreaptă dai exemplu la o sută de oameni care se vor ridică la violenţă pentru o cauză nedreaptă. *(Aplauze).*

Eu ştiu de unde a început revoluţia rusească şi am înaintea ochilor scrisă cu litere roşii cifra celor 17 milioane de oameni jertfiţi prin împuşcare, prin foame, prin ruină fizică în ţara vecină.

Dacă ne cereţi lucrul acesta, daţi-ne neapărat două lucruri: daţi-ne o puritate morală absolută, acolo unde se guvernează *(aplauze)* şi hotărârea de fier ce se cere, nu tot a patra zi după Scripturi, ci în momentul însuşi când cel dintâi germene de turburare apare şi trebuie strivit[1].

NOTE

1. În aceiaşi şedinţă mulţumeşte Adunării pentru „loialitatea" cu care l-a primit în mijlocul ei pe Constantin Argetoianu, „un om atât de preţios pentru lucrările noastre ale tuturor". Acesta candidase în locul lui Iulian Vrăbiescu, demisionat, în Dolj.

Şedinţa din 31 martie 1925

Discurs la legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române:

Nu vă preocupaţi dacă aceasta Cameră este în număr, dacă se interesează ori ba banca ministerială de un proiect de această importanţă, fiindcă eu sunt deprins de foarte multă vreme să văd că majoritatea nu poate face nici un discernământ între lucrurile de o reală importanţă pentru ţară şi,

https://biblioteca-digitala.ro

în ceea ce priveşte banca ministeriala, ea are obiceiul de a lăsa ca ministrul respectiv să se descurce singur în ceea ce priveşte proiectele pe care le prezintă. Şi, deoarece sunt obişnuit cu spectacolul acesta, vă rog să cruţaţi intervenţiunea d-voastre, ca şi sunetul de clopoţel care cheamă, probabil, fiindcă este vorba de o lege bisericească, pe deputaţi la şedinţă.

Să-mi daţi voie, iară, să nu încerc a rezolvi, cu puţinele mele mijloace, într-o jumătate de ceas, în Camera deputaţilor din România, procesul dintre papalitate şi biserica ortodoxă. Alţii mai cuminţi decât mine nu au fost în stare să o facă, în împrejurări mai favorabile, şi chiar dacă noi am lua o hotărâre în privinţa aceasta, mă îndoiesc că s-ar supune, fie Papa şi biserica ortodoxă, împreună, fie numai Papa sau numai biserica ortodoxă, la rezoluţiunea pe care am acceptat-o noi. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Prin urmare, să-mi fie iertat să mă ocup de proiectul de lege însuşi şi anume să mă ocup de dânsul în ceea ce priveşte părţile, foarte interesante pentru mine, care aparţin fără îndoială ministrului de Culte, dar care nu aparţin partidului liberal. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Vezi, d-le ministru de Culte, d-ta eşti ministru al partidului liberal, dar nu ai învăţat la Partidul Liberal şi din fericire nu te-ai dezvăţat la Partidul Liberal de lucrurile pe care le-ai învăţat în altă parte. (*Aplauze).*

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Ţin să vă aduc aminte că în programul partidului liberal, de înainte de război, figura reforma aceasta a bisericii în sensul statutului şagunian. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Dar câte programe are Partidul Liberal şi de câte ori s-a ţinut vreodată Partidul Liberal de programele pe care le-a enunţat? *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Voci din majoritate: Totdeauna.

D. N. Iorga: Dar unii dintre d-voastre nici nu eraţi născuţi când se aruncaseră zece programe ale Partidului Liberal (*aplauze, ilaritate)*, afară numai dacă leagănul d-voastre nu a fost căptuşit cu acele hârtii fără valoare, care se cheamă programele Partidului Liberal şi în acest caz eraţi liberi să le întrebuinţaţi în leagăn aşa cum aţi fi vrut. (*Ilaritate, aplauze).*

D. Al. Alimăneştianu: Trecutul Partidului Liberal arată că programele lui au fost realizate. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Când te va face pe d-ta mitropolit, ca să faci pe patriarhul la alegeri, atunci voi discuta biserică cu d-ta. *(Aplauze).*

D. Al. Alimăneştianu: Trecutul Partidului Liberal arată că programele sale s-au realizat.

D. N. Iorga: Eu te întreb însă pe d-ta dacă sistemul electoral,

https://biblioteca-digitala.ro

mulţumită căruia eşti aci, era înscris în programul Partidului Liberal? (*Aplauze, ilaritate, strigăte pe bravo pe băncile Partidului Naţional).*

D. Al. Alimănişteanu: Eu am lucrat pentru acel colţ de ţară şi am fost ales prin meritele mele. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Niciodată o întrerupere proastă nu a stricat un discurs bun. *(Ilaritate).*

D. Al. Alimănişteanu: Nu este adevărat. (*Întreruperi).*

D. N. Iorga: Crezi d-ta că eşti cel dintâi care o încerci? (*Ilaritate, aplauze).*

D-le ministru de Culte, care d-ta ai deschis această discuţiune interesantă, eu aş putea să fac un lucru: aş putea să critic economia proiectului de lege pe care îl prezinţi. Economia aceasta este fără îndoială greşită. Se vede că d-ta ai plecat de la statutul bisericii ortodoxe, dar statutul e adus aci ca să-l votăm noi? Ca să-l votăm noi?

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Ca să-l înregistrăm.

D. N. Iorga: Ca să-l înregistrăm ca un regulament? Eu aş fi atribut acestui statut un alt rost decât acela al unui regulament care nu se ia în consideraţie şi nu se votează. Dar d-ta ai plecat de la statutul care nu se votează. Aşa era obiceiul înainte; de aici înainte se pot şi alte lucruri. Dar d-ta ai plecat de la acest statut şi ai alcătuit un proiect în care sunt foarte multe lucruri remarcabile. Nu crede că intervenţia d-tale, pe care o găsesc puţin nepotrivită, schimbă părerea pe care o am şi despre persoana d-tale, când nu eşti în acel mediu, şi despre lucrul pe care îl faci când eşti într-un domeniu pe care îl înţelegi fără îndoială mai mult decât cei care au copiat în partid acelaşi lucru. Dar ai plecat de aici şi ai vrut să pui toate laolaltă fără deosebire. Proiectul d-tale, foarte important în anumite părţi, se înfăţişează însă într-o formă haotică.

Dar o reformă de acest fel se prezintă în linii simple, în linii frumoase. Aceste linii simple şi frumoase nu sunt aici. D-ta aveai prilejul şi puteai să fii creator de la un capăt până la celălălt în proiectul d-tale. În unele părţi creezi, potrivit cu concepţiile de unde vii, iar nu potrivit cu locul unde te găseşti, iar în alte părţi copiezi şi d-ta, şi sunt lucruri copiate care puteau să fie lăsate foarte bine pentru regulament şi pe care le pui în acelaşi rând cu lucrurile foarte importante care formează esenţa acestui proiect.

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Aici o mică explicaţie: fiindcă expunerea mea de motive, în care arăt geneza acestui proiect, este la sfârşitul proiectului nu s-a putut observa că...

D. N. Iorga: Dacă faceţi de-a-ndoasele lucrurile.

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: ...acolo spun că statul aparţine bisericii.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Crezi d-ta că nu am citit proiectul d-tale?

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor : Trebuia să vă atrag atenţia.

D. N. Iorga: Eu te citesc şi te-am priceput şi când începi de la cap la coadă şi când de la coadă la cap. *(Ilaritate).*

D. Al. Lapedatu ministrul Cultelor şi Artelor: Nu aplaudaţi, d-lor, pentru că în viaţa mea tot ce am făcut am început de la cap. (*Aplauze, ilaritate).*

D. N. Iorga: Când eşti acolo; este însă coadă pe care nu o poţi neglija. *(Râsete).* Vin la părţile de la început ale proiectului d-tale. Şi întâi aş putea face o observaţiune, de care fără îndoială nu veţi ţine seamă, fiindcă este greu de înlocuit un termen tradiţional cu un termen nou, care termen nou cu toate acestea ar fi fost mai potrivit.

Bine faci că muţi episcopia Hotinului la Bucovina, dar cu o condiţie, să nu se adauge la „Fondul religionar" bucovinean, încăput, Dumnezeu ştie în ce mâini; astăzi sau mâine să nu se adauge ce vine şi de la Episcopia Hotinului, la acest fond regional provincial, pe care îl păstraţi pentru motivele pe care ni le veţi explica, fără îndoială, în discursul d-voastră.

Hotinul, desigur, cu pădurea lui cu tot a fost foarte strâns legat de Bucovina, de ceea ce s-a numit mai târziu Bucovina, aşa încât acest lucru este admisibil. Dar iată, este la Mitropolia Basarabiei o episcopie a cetăţii Albe-Ismail. Nu ştiu cine a numit-o aşa fiindcă, fireşte, dacă trebuia să se numească dublu, trebuia să se numească de Ismail şi Cetatea Albă, chiar dacă este să luăm pentru o biserică forma turcească a Ismailului, care nu corespunde cu forma moldovenească a Smilului, puţină arheologie se poate face, mai ales în domeniul bisericesc. De altfel cred că Cetatea Albă nu are nevoie ca Smilul acesta, care n-are nici un fel de episcopie istorică şi care şi-a căpătat mitra şi cârja episcopală de la ruşi, să se adauge după Cetatea Albă. Nu mai vorbesc de coadă fiindcă văd că coada este supărătoare în anume împrejurări. Dar aveţi şi o episcopie a Dunării-de-Jos. Se ştie că episcopia Dunării-de-Jos a fost făcută în momentul când aveam judeţele de jos ale Basarabiei: Cahul, Bolgrad şi Ismail, că pe urmă, judeţele le-am pierdut, ni le-au luat ruşii înapoi la 1878 şi atunci noi am strâns la Galaţi, am aşezat la Galaţi reşedinţa acestei episcopii, care odinioară era la Ismail. Şi, dacă este Dunărea-de-Jos, apoi aceasta e Dunărea-de-Jos? Galaţii cu ce anume pot forma Dunărea-de-Jos, când Dunărea-de-Jos este tocmai Ismailul sau Smilul şi până spre Cetatea-Albă? Erau lucruri desigur de schimbat, dar nu vă cer fiindcă este greu de

https://biblioteca-digitala.ro

împăcat tradiţia Dunării-de-Jos cu ceea ce se creiase pe vremea rusească; dar, dacă d-ta ai fi reuşit, te-aş fi felicitat. Şi, dacă stăteam de vorbă împreună, poate că găseam la comisiunea aceea unde de când erai secretar şi până acum când eşti ministru, ai fost totdeauna lângă mine şi nu ne-am contrazis o viaţă, deşi mediul de astăzi te-a făcut să intri în război cu mine. În Comisiunea Monumentelor Istorice am fi avut ocazia să vorbim asupra acestui punct. Dar v-am făgăduit să dovedesc un singur lucru: că ideile care vă conduc în acest proiect de lege, nu sunt ideile tradiţionale ale Partidului Liberal, care, când vorbea de statutul din Ardeal, îl cunoştea cât ştii şi d-ta şi cât ştiu şi eu. Nu este de ajuns să cunoşti statutul organic al lui Şaguna, fiindcă ţi s-a dat o broşură în care este cuprins; trebuie să-l vezi funcţionând. Şi eu aş întreba: De câte ori s-a amestecat Partidul Liberal, altfel decât prin intrigi, în viaţa românilor din Ardeal? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Când i-a văzut pe dânşii luptând cu dragoste, cu devotament şi cu suferinţă, pentru fiinţa lor etnică? Pe atunci nu era posibilitatea de a întemeia un Partid Liberal în Ardeal. Şi încă anume încercări în acel sens s-au făcut pentru că ştim anumite curente, anumite lupte între românii din Ardeal, pornite de la clubul liberal, pe vremea lui Dimitrie Sturdza, şi astfel ştim ce înseamnă intervenţia d-voastră în Ardeal. Şi atunci nu-mi spune d-ta că într-un program, pe lângă alte bunătăţi luate din coşul celui dintâi negustor ambulant de idei politice, s-a găsit şi ideea statutului organic. Dar aţi înţeles d-voastră vreodată viaţa însăşi a poporului din Ardeal?

Dacă aţi fi înţeles-o, n-aţi fi fost cei dintâi ca s-o turburaţi, introducând acea sămânţă a dihoniei, pe care mai târziu a exploatat-o aventura averescană. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Care a fost politica bisericească a vechiului Partid Liberal? Apoi să-mi daţi voie să vă spun. Şi nu va fi posibil să mă contraziceţi; şi iată pentru ce. A fost un moment când s-a simţit nevoia să se scrie istoria bisericii româneşti. Şi încă odată vă spun, criticele care privesc Partidul Liberal în această chestie a organizării bisericeşti sunt critice care cad greu, fără îndoială, asupra generaţiilor care le-au înfăptuit, dar d-voastră, păstrându-vă organizaţia de Partid Liberal, treceţi la ideile noastre. Şi, daţi-mi voie, cruţând persoana d-voastră, să recunoaştem ideile noastre chiar dacă se găsesc sub semnătura dumitale, d-le ministru Lapedatu, care nu ai două inimi, dar ştii foarte bine că bătăile inimei dumitale s-au îndreptat într-un anumit moment şi către mine, şi nu mă sili să caut în saltar. Prin urmare, ideile când sunt ale mele şi când ideile acestea sunt înfăţişate de un om care în partea cea mai entuziastă a vieţii lui a fost lângă mine, de un om care înţelegea să facă şi

https://biblioteca-digitala.ro

cariera lui politică lângă mine, daţi-mi voie să recunosc că aceste idei îmi aparţin. Dar a fost un moment când Partidul Liberal a voit să aibă istoria bisericii române. S-a adresat la doi oameni; unul a murit, nu poate vorbi, dar cartea lui vorbeşte, altul este aici, şi vorbeşte şi cartea lui, şi vorbeşte şi el, şi dacă nu îl credeţi pe dânsul, vă înfăţişează şi cartea lui şi cartea lui Nicolae Dobrescu, cerută şi tipărită de către cel mai mare ministru al cultelor pe care l-aţi avut, de către Haret.

Ce este *Istoria bisericei româneşti*[1] a lui N. Dobrescu? Este cel mai formidabil act de acuzaţie împotriva politicei tradiţionale a Partidului Liberal faţă de biserică.

Ce sunt alta ultimele capitole din istoria mea[2], cerută, cercetată, recunoscută, tipărită de acelaşi Haret, care, fiindcă a fost totdeauna în Partidul Liberal, nu avea nevoie să dea dovezi nervoase de credinţă faţă de acest partid şi-şi putea îngădui să prezinte alte idei, care pe neofiţii dintr-un partid evident că-i supără şi-i supără aceste idei chiar înainte de a fi fost pe deplin enunţate. Partidul Liberal a venit cu o idee din societatea franceză, cu ideea anti-clericală, da, de la 1848. Acesta este adevărul. E un păcat, nu e un păcat, dar aşa e. Decât constat marea greşeală a marilor liberali de atunci, care nu zic că au murit flămânzi dar au trăit multă parte din viaţa lor flămânzi, iar altora li se poate întâmpla să moară flămânzi, dar aceasta atârna de împrejurări. Marii liberali, cei de la 1848, au făcut o greşeală: ei au crezut că, dacă era nevoie în Franţa de un anumit anticlericalism - şi era nevoie cu mult mai înainte de Franţa d-lui Herriot, pentru că numitul clericalism putea să însemneze o primejdie pentru cei care derivau de la Revoluţia franceză, şi astfel chiar creştinii buni erau siliţi să-şi înăbuşe sentimentele catolice, pentru a se sprijini numai pe ideile Revoluţiei de la 1789, adică pe ideile filosofice ale secolului al XVIII-lea, idei pe care d. Gârboviceanu le ştie aşa de bine, să ia notă pentru a explica mai târziu punctele în care nu m-aş înţelege cu d-sa, era de nevoie şi aici la noi. Prin urmare, idei filosofice din secolul al XVIII-lea, că aşa e şi la noi, Oricum, partidul revoluţionar anti-clerical, acesta a fost învăţătorul Partidului Liberal, şi ei au venit de au persecutat şi despuiat biserica. Punctul lui de vedere, nenorocit, se găseşte exemplificat în rezultate vizibile, pipăibile, se găseşte în mânăstirile pustii din cauza greşelilor secularizării, se găseşte în bisericile dărâmate, se găseşte în odoarele împrăştiate, ce ar fi fost măcar ca un fond religionar, ca în Bucovina, chiar cu guzgani cu tot, ce ar fi fost dacă fondul religionar, chiar cu guzgani da mai multe nuanţe, ar fi fost creat în momentul când s-a făcut secularizarea?...

Apoi, bine, secretarul de odinioară al Comisiunii Monumentelor Istorice nu ştie el gospodăria pe care statul român guvernat prin liberali a

https://biblioteca-digitala.ro

făcut-o faţă de acele tezaure de artă, cuprinse în piatra şi podoaba mânăstirilor noastre? Dar n-a vrut, într-un moment, Partidul acesta Liberal, pe vremea lui Cuza Vodă, şi acei care nu-şi ziceau liberali pe vremea aceea, erau crescuţi exact în aceeaşi atmosfera, şi mai mult? Nu ni aducem aminte de ideea de a seculariza aproape cu totul biserica, de a introduce cât se poate mai multă viaţă laică întrânsa, de a ştirbi autoritatea episcopatului, şi eu mă îndoiesc, d-le ministru, că toate intenţiile d-tale bune vor putea aduce vre-odată episcopatul, din nou, la ceea ce a fost, că veţi putea crea din nou acea pepinieră de ierarhi, care erau mânăstirile.

Ce se va putea face după ce mânăstirile au ajuns un adăpost de bătrâni şi cerşetori şi după ce episcopul este un preot, adeseori divorţat? Căci aceasta este inovaţia pe care aţi introdus-o d-voastră de două ori în biserica ortodoxă: episcopul divorţat de soţia lui, stând în fruntea unei eparhii (*aplauze pe băncile Partidului Naţional)*, şi acestea când meritele divorţatului, scandal public pentru orice credincios, când meritele divorţatului, care nu este corect măcar în manierele bisericeşti fiindcă are insulta pe buze când vorbeşte cu subordonaţii săi şi cu credincioşii, când meritele divorţatului sunt numai serviciile electorale, fond bisericesc n-aţi creat, tezaurele de artă nu le-aţi păstrat, mânăstirile pepiniere de ierarhi s-au dus, episcopatul a ajuns un fel oarecare de a răsplăti pe oamenii de casă şi pe oamenii de club. (*aplauze pe băncile Partidului Naţional)*. Atmosfera religioasă a acestei ţări aţi distrus-o.

Şi seminarile, Doamne, seminarile, care dădeau, şi sunt sigur că în fundul inimii lui este cineva aici care, înţelegându-mă deplin, mă aprobă, fără a putea vorbi, sau silindu-se, din când în când, să mă întrerupă în celălalt sens; seminarile care odinioară erau lăcaşurile în care se pregăteau sufletele cucernice, pentru a îmbogăţi literatura şi arta românească, seminarile dau astăzi cea mai mare proporţie de necredincioşi ipocriţi, fiindcă episcopul nu mai are nici un rol în ele.

Ei bine, d-ta, d-le ministru, poţi să-ţi aperi bunele intenţii, dar d-ta, om de ieri în Partidul Liberal, n-ai să vii să aperi o întreagă tradiţie, pe care, dacă ai curajul de a fi încă istoric, trebuie şi astăzi, ca şi ieri, să o dezaprobi, să o condamni, împreună cu mine. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Şi, atunci, vin la partea de laudă, dar ne lăudăm amândoi; nu vă căutaţi asociaţi dincolo, ci căutaţi-vă asociaţi acolo de unde aţi luat elementele cele bune din sufletul d-voastre, indiferent dacă de acum ele vă vor duce înapoi la scrisoarea din saltar, sau dacă veţi fi împiedecaţi de a urma calea pe cară v-o indică toată creşterea şi toată natura sufletului d-voastre.

Pentru întâia oară, d-voastră creaţi o biserică autonomă. Mulţumesc. Biserica îşi îngrijeşte singură de sine, ea are o avere, pe care o administrează cu controlul constituţional al ministrului. Foarte bine. Numai cât, pentru ca

https://biblioteca-digitala.ro

biserica să fie stăpână, trebuie ca politicianismul d-voastră, reprezentând forma cea mai puternică şi cea mai perfecţionată a lui, să renunţe de a funcţiona în haina episcopală, în haina de preot, acolo unde, după legea d-voastră, nu mai are dreptul să funcţioneze în haina de funcţionar laic.

Aci este întrebarea. Dar, dacă faci şi acum o biserică, precum este aceea la care aţi lucrat, în care în toate hainele să fie acelaşi politicianism ce mai însemnează autonomia bisericii?

O comercializare a instituţiunilor bisericeşti *(aplauze pe băncile Partidului Naţional)*, aducând tot felul de capitaluri care, în cazul nostru, nu pot să fie străine, căci aici suntem reduşi, din nenorocire, la capitalul indigen.

Autonomia o creaţi pe baza acestei legi, să aveţi şi curajul de a o tolera când urmaşii d-voastre o vor introduce-o în fapt, deseori contra voinţei d-voastre. Şi sunt oameni, nu oameni de cârpă, de aceia pe care îi fabricaţi şi-i scoateţi din buzunar pentru anume prilejuri menite să influenţeze opinia publică. *(Aplauze)*. Dar când nu vor fi vechili pe banca ministerială, ci vor fi oameni, şi se găsesc care pe baza legii d-voastre şi contra d-voastre vom introduce biserica prin sine fără politicianism. Şi sunt episcopi pe care nu-i putem scoate, dar putem să le creiem o astfel de atmosferă, încât să înţeleagă că, dacă niciodată n-au fost la mânăstire până acum, a venit ceasul să se ducă la mânăstire pentru a-şi ispăşi păcatele. *(Aplauze pe băncile opoziţiei)*.

Al doilea, d-voastre introduceţi o corporaţiune centrală reprezentativă pentru întreaga biserică a României de religie ortodoxă. Foarte bine, să ne aducem aminte că acum câţiva ani, în acest local chiar, vorbeam împotriva proiectului de lege al lui Haret. D-ta, d-le Gârboviceanu, pe atunci tot raportor, dar şi inspiratorul acelei legi, acum nu eşti decât raportor fără a fi inspirator, cu amintirile d-tale de teologie protestantă ai făcut proiectul de lege ce s-a votat.

D P. Gârboviceanu, raportor: După statutul organic din Ardeal.

D. N. Iorga: Aveţi complici? Căutaţi-i aici nu în Ardeal. Se discuta proiectul de lege al lui Haret, eu fiind în acest loc, iar majoritatea trimisă în culoare şi apărând din când în când ca să întredeschidă uşa, şi prin graiul - nu vă veţi supăra - celui mai puţin inteligent dintre toţi deputaţii majorităţii, dacă mă întrebaţi în particular cum îl cheamă, vă voi spune, dar de aici de la tribună nu-l spun căci se pot supăra alţii, va să zică prin graiul celui mai puţin inteligent din membrii majorităţii să mă întrebe: „ai isprăvit?" şi eu nu puteam isprăvi până nu-mi îndeplineam datoria. S-a terminat votarea legii la 12 şi jumătate precis, adică după ce se isprăvise ziua.

De fapt, biserica a trăit astfel într-o lege care nu a fost votată niciodată, se zice că a fost votată în ziua cutare, dar trecuse ziua la ora 12, şi

https://biblioteca-digitala.ro

atunci legea n-a fost votată. Răposatul Fleva s-a sacrificat şi eram într-un moment trei oameni în Cameră, pe urmă evident că voturile au răsărit din băncile goale, erau Haret, Fleva şi eu la tribună. Şi atunci v-am spus: Consistoriul d-voastre bisericesc, marea reformă a partidului apărată cu înverşunare de Haret, Consistoriul se găseşte între cele două lucruri singure posibile, adică: ori episcopul, stăpân acasă la dânsul dar curăţit, era a doua zi după cazul Partenie[3], după infamul caz Partenie. Partenie pus episcop şi mitropolit fiindcă avea un frate care făcea politică liberală, cu anumite calităţi de agitator electoral, da: ori episcopul stăpân la dânsul acasă, dar nu din speţa răposatului Partenie Clinceni, ori corpul bisericesc şi societatea credincioşilor.

În mijloc s-a pus însă, pentru a încurca sfântul Sinod, Consistoriul bisericesc protestant care v-am spus atunci că va fi o jucărie, că niciodată nu va funcţiona real, că se va isprăvi în ridicol, cum în ridicol şi în zădărnicie s-a isprăvit.

Am prilejul să o spun după atâţia ani, eu, deputatul prigonit şi ironizat de atunci care vă vorbeşte acum în numele unui puternic partid cu dreptul de a vă succeda. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Vin şi vă arăt cât de trist, cât de crud s-a îndeplinit profeţia mea. Şi băgaţi de seamă să nu fie în cele ce spun eu azi, profeţii care să se îndeplinească.

Dar este şi un motiv pentru care cred că nu se vor îndeplini: pentru că deputatul prigonit şi ironizat care nu putea să opună un veto unor anumite tendinţe, acum poate. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Şi, prin urmare, se va face ceea ce este scris în legea d-voastre, dar se va face şi ceea ce nu sunteţi în stare să îndepliniţi d-voastre cu tradiţiile d-voastre ruginite, cu obiceiurile d-voastre înveterate, cu viciile inerente acestui partid puternic. Mai departe. D-voastre aţi realizat o idee pe care am exprimat-o acum câţiva ani, când se discuta de preoţi viitoarea alcătuire a bisericii noastre. Şi ţin pentru preoţimea noastră de aici să spun un lucru: Mitropolitul, Patriarhul pe care să-l feriţi de anumite atitudini şi de anumite gesturi, să-l feriţi în interesul lui şi în interesul ţării *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, să-l feriţi măcar de acum, şi mai ales să nu-l îndemnaţi pe Patriarh, Patriarhul este reprezentantul curentului şagunist al bisericii ardelene.

Nimeni nu venerează mai adânc amintirea lui Şaguna ca mine. Nu-i fac nici măcar criticele pe care i le-a făcut cineva din majoritatea d-voastre, sprijinit pe unele acte - el este undeva pe aici - critici pe care le-a făcut şi faţă de Statutul lui Şaguna, arătând că partea lui Şaguna însuşi este mult mai mică.

https://biblioteca-digitala.ro

Însă ai uitat un lucru, d-le coleg, ai uitat acest lucru: că toate punctele Statutului rămâneau nimic, dacă nu era omul. Nu cumva ați uitat acest lucru când ați redactat proiectul de lege al d-voastră? Omul? Omul care să scoată biserica din halul în care a adus-o o politica începută de Partidul Liberal și continuată și de alții față de Biserică. Omul! Și omul se poate și pregăti; dar pentru aceasta nu trebuie să-l compromiteți în fiecare moment, stricând-i părțile bune și introducând părțile rele, pe care, când le-a primit el, nu s-a gândit îndeajuns la dânsele. *(Aplauze pe băncile Partidului Național).* Patriarhul vine din biserica ardeleană, cu tot respectul pentru această biserică ortodoxă din Ardeal, fiindcă acesta este punctul de vedere al meu: unora nu le place, poate, dar aceasta biserică este biserica celei mai mari părți dintre locuitorii români și ai Ardealului. Eu merg pe statistică. Și mai știu că această biserică este cea mai lunga în veacuri, cea mai veche. Și eu mă țin totdeauna pe punctul acesta: câți primesc dintre noi o formă religioasă și de câtă vreme este ea la noi. Dar este adevărat că și din preoțimea noastră de aici a plecat, acum câțiva ani, un curent către ceea ce se găsește în legea d-voastră.

Și, la congresul preuțesc, ați știi-o și d-voastră dacă ați fi asistat sau ați fi citit dările de seamă ale lui, s-a ridicat chestiunea organizării democratice. Evident, în al doilea rând și chestiunea alegerii conducătorilor supremi ai bisericii, căci nu poate fi ales ori și cine, cum ați făcut și d-voastră de vre-o două ori, cu voia sau fără voia ministrului de Culte, scoțând și chestiunea alegerii dintr-o adunare bisericească, dar nici măcar bisericească, fel de fel de chipuri, a căror înfățișare bisericească o respectăm, dar a căror viață sub raportul religios, din pietate pentru haina bisericească, nu o sărutăm totdeauna.

Și atunci s-a enunțat acest principiu, și eu l-am enunțat, că trebuie să aibă glas în biserică nu numai cine face parte dintr-însa, dar și cine face parte reală dintr-însa, cine crede, cine muncește, cine este un credincios activ. *(Aplauze pe băncile Partidului Național).*

Și s-a aruncat încă o idee fecundă, anume ca biserica să fie sprijinită pe parohie. Creați acest organism al parohiei, bine faceți. Dar cine va încerca să introducă în parohie, în protopopie sau în formele superioare de organizațiune acel spirit de laicism corupt ce a servit partidelor, care a făcut nenorocirea acestor țări, acela va găsi în fața lui toată voința noastră. *(Aplauze pe băncile Partidului Național).*

Trec mai departe, d-lor, la punctul care privește restituirea averilor bisericești. Da, biserica nu trebuie să fie săracă. Biserica, oricât ar aminti ea de tradițiunile apostolice, nu trebuie să fie cerșetoare. N-am asistat la un spectacol mai degradant decât acela al chiriarhilor bisericei române așteptând la pragul birourilor ministeriale.

Averea pe care a căpătat-o statul român, într-o formă pe care n-o

https://biblioteca-digitala.ro

discut, impusă de o necesitate naţională, averea aceasta nu a venit de pe urma calităţilor superioare ale bărbaţilor noştri politici; ea este averea dată cu cucernicie şi smerenie de Domnii noştri de odinioară, dată lui Dumnezeu, şi nu acelei forme diabolice de viaţa publică, care este organizarea partidelor de corupţie şi exploatare a ţării. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Şi atunci, daţi bisericei înapoi averea ei, dar îngrijiţi-vă ca această biserică, v-o spun încă odată, să se reprezinte pe ea însăşi, să nu reprezinte moravurile detestabile care au adus-o în starea în care se găseşte acum.

Mai departe, d-voastră daţi dreptul unei Eforii a bisericii ortodoxe române să administreze această avere. Veţi avea timpul să o numiţi - vom discuta-o - frică îmi este însă că vom avea de discutat nume care au a căuta oriunde aiurea decât în administrarea averilor bisericeşti. Nu lăcomia de fericirile Paradisului i-ar aduce acolo, ci lăcomia de anumite avantagii ale acestor partide, care s-au dovedit că sunt foarte apetisante pentru unele suflete slabe. Iar fiindcă este vorba de alegeri, să ne lămurim: de care alegeri este vorba? De alegeri sistem „de la o mie nouă sute două zeci şi ceva încoace", sistem care a produs această stăpânire? Sau alegeri „după Dumnezeu", prin urmare contrarii fără-de- legilor, călcărilor oricărei omenii, care stă la baza alegerilor pe care le prezidaţi d-voastră. *(Aplauze pe băncile partidului naţional).*

Sau voiţi ca biserica să aibă o avere, pentru ca să se instaleze în ea anume rozătoare, care aparţin tradiţiunii partidului d-voastră? În cazul acesta, mai bine ar fi să fie statul, care cel puţin este responsabil, responsabil în ce priveşte pe miniştri, fiindcă văd că secretarii de stat, aceia sunt iresponsabili, fiind daţi în seama Camerii, prin cererea recentă de urmărire a unuia dintre dânşii, mai bine ar fi să vie statul, fiindcă sunt miniştri responsabili decât efori care ar face ceea ce zice ministrul, dar nu mai poţi urmări pe ministru, fiindcă el ar zice: acestea sunt eforiile, care au ieşit din alegerile preoţilor, din alegerile credincioşilor. Vedeţi cât este de trist că, atunci când un membru din partidul d-voastră vine cu un proiect pe care trebuie să-l aprobi în liniile lui generale, te trezeşti necontenit cu stafia apucăturilor partidului, capabile de a vicia în esenţa lui orice măsură care, venind de la partid, ar fi executată de partid. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Faceţi foarte bine când daţi voie să se stabilească impozite pentru întreţinerea şi ajutorarea bisericii. Nu ştiu dacă în fundul incintei acesteia sunt deputaţii concetăţenilor noştri saşi, dar eu îmi amintesc de un moment când d. ministru de Finanţe era Dunăre, era Ocean, faţă de propunerea de a lăsa pe saşi să strângă pentru biserica lor, în condiţiuni asemănătoare, fonduri prin organele de stat. Şi îmi aduc aminte că tocmai d. ministru Lapedatu fusese de

https://biblioteca-digitala.ro

părerea mea să-i lase. Vedeţi cum ne întâlnim? *(Ilaritate).* Şi a ţinut şi un discurs în sensul acesta. Am vorbit şi eu, pe urmă a vorbit şi d. Vintilă Brătianu, care zicea: cum se poate ca statul să admită alte impozite decât impozitele de stat? Atunci d. Lapedatu s-a ridicat şi a spus că-şi retrage obiecţiile, fiindcă l-a convins d. Vintilă Brătianu! Şi i-a priit bine, şi mie mi-a priit, deşi nu m-a convins. *(Ilaritate).*

Însă eu admit că teoria aceasta a impozitelor de stat - Doamne, cât se schimbă vechile teorii ale dreptului de stat, astăzi, când întreaga societate este în schimbare, nu este aşa de ireductibilă încât să nu se poată face concesiuni. Dar când făceam concesiuni de o parte, trebuie să ne ferim, fiindcă avem ochii lumii asupra noastră, să ni se aducă înainte cazuri în care am fi mai puţin toleranţi faţă de alţii, faţă de care suntem datori să fim mai toleranţi decât faţă de ai noştri înşişi. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Puneţi lecţia de religie supt episcopi. Faceţi foarte bine. Cât de rău o fi episcopul, lecţia de seminar, sub ochii lui, va fi ceva mai bună decât lecţia de seminar sub ochii funcţionarului laic, care singur, atâta vreme, a avut sarcina de a dirija pe profesorii de religie şi de a-i judeca după aptitudinile lor, care nu se caută în cărţi, ci în întreaga lor fiinţă morală, în iubirea lor adâncă pentru credinţa pe care o reprezintă.

Şi acum vin la ceea ce germanii numesc „das heikel punkt"*/punctul delicat/*, fiind vorba de Bucovina pot să spun „das heikel punkt", cu atât mai mult că eu cunosc persoane care îşi terminau unele cărţi, vorbind de împăratul sub care le-au scris, şi le publicau vorbind de Regele României supt care le tipăreau. Prin urmare, vin la "das heikel punkt". Bucovina e cea mai mică ţară românească.

Ei bine, este un fond bisericesc pentru toate ţinuturile, pentru Bucovina este altceva. De ce este altceva pentru Bucovina? Să zicem că Ştefan cel Mare, care n-a ştiut ce însemnează „fond", ar fi prevăzut că va exista o Bucovină, ar fi prevăzut că atunci când va exista Bucovina, o să fie cine să mănânce în Bucovina şi ar fi zis: rezerv pentru cutare urmaş al meu şi pentru ai lui dreptul exclusiv de a se nutri din fondul religionar. Dar Ştefan cel Mare n-a făcut-o. Fondul bisericesc e în adevăr făcut pentru rozătoare neromâneşti. Orice bucovinean ştie că fondul bisericesc a existat pentru reparaţii proaste, pentru a se plăti acei care au stricat biserica din Mirăuţi, punând ţiglă tricoloră, ca să dea satisfacţie şi conştiinţei româneşti, că fondul a fost făcut pentru pădurari şi că erau pădurari care se îngrijeau de păduri şi pădurari care lucrau ca în pădure; asta o ştie toată lumea. Că erau o mulţime de burse şi de pensii şi o mulţime, pentru a întrebuinţa un termen care nu este de aici de locamale */plăcintă turcească, prin extensie, chilipir, mare sumă de*

https://biblioteca-digitala.ro

bani/ pentru tot felul de intruşi care se hrăneau din fondul religionar. Şi am crezut, într-un moment şi în interesul păcii din Bucovina, fiindcă atâta vreme cât o exista „fondul" religionar, o să fie o viaţă de infern, ce sunt partidele acum? să vedeţi ce poate să fie mâine, mai ales după ce un mare partid de tradiţie, ca al d-voastră, este gata să încurajeze o aventură şi evident că alţi aventurieri, nu mai puţin ridiculi, se vor prezenta pentru a fi încurajaţi la rândul lor, că fondul, după ce a hrănit pe părinţii noştri, nu va mai fiinţa.

Nu, vă rog, d-le ministru, aveţi curajul să duceţi lupta cu cine v-a impus art. 40 - 41, căci nu se poate, nu este pentru a le menţine nici un motiv, nici istoric, nici regional. Cea mai fără rost din formaţiunile noastre provinciale din Bucovina sunt cele trei judeţe nenorocite care trebuie confundate, cât mai curând, în larga viaţă a Moldovei reunite, chiar dacă ar fi să pierdeţi colţişorul acela de digestie asigurată, care se numeşte fondul religionar din Bucovina. Şi acum, d-le ministru, închei cu o dorinţă: cu dorinţa ca, după guvernul d-voastră, să se găsească oameni destul de cuminţi pentru a nu strica binele pe care l-aţi putut face, dar destul de hotărâţi pentru a mătura toate moravurile rele, cărora le-aţi aservit până şi bunele măsuri pe care le-aţi putut lua. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

În replică cu Ştefan Bogdan:

Cum poţi spune aceasta, de când ai plecat de la mine la Iaşi? Pentru bunul Dumnezeu, dar fraţii Brătieni ce sunt, dacă d-ta eşti vechi liberal? Puţină pudoare!

D. Ştefan Bogdan: Este o apreciere, d-le Iorga. Pentru mine nouă ani cred că însemnează ceva.

D. N. Iorga: Observaţi ce situaţiune! Prezintă legea un naţionalist până la plecarea de la Iaşi, altul acum o apără. Ce fericit sunt eu, ce nenorocită trebuie să fie banca ministerială! (*Ilaritate pe băncile opoziţiei*).

D. Ştefan Bogdan: D-le Iorga, ar trebui să fiţi fericit tocmai din punct de vedere...

D. N. Iorga: Evident!

D. Ştefan Bogdan: ...că aţi făcut o şcoală bună, aţi creat oameni, cum este d. ministru Lapedatu.

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Eu mă uit lângă cine stă d. Iorga.

D. N. Iorga: Cine stă, este cine l-a înţeles, cine nu mai stă este cine l-a vândut.

D. I. G. Duca ministrul de Externe: Acestea sunt aprecierile d-tale, cam enervat astăzi.

D. N. Iorga: Deloc.

https://biblioteca-digitala.ro

Din nou schimb de replici cu Ştefan Bogdan, care elogia Partidul Liberal:

Nu luaţi angajament pentru viitor, căci nu se ştie unde veţi fi.

D. Ştefan Bogdan: Am învăţat, d-le Iorga, măcar atât, că să nu pleci dintr-un partid decât când ai convingerea că în cadrul acelui partid nu îţi poţi realiza idealul politic.

D. N. Iorga: Mai ales[4]. *(Ilaritate pe băncile Partidului Naţional).*

NOTE

1. N. Dobrescu, *Istoria bisericii din România (1850-1895)*, Bucureşti, 1905.
2. N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, 2 vol., Vălenii de Munte, 1908-1909.
3. Cazul episcopului Partenie a fost tratat chiar de N.I. în articolul *Demisia Mitropolitului Partenie,* în vol. *Tulburările bisericeşti şi politicianismul (1909-1911)*, Vălenii de Munte, 1911.
4. În aceiaşi şedinţă transmite un mesaj de îngrijorare cu privire la starea sănătăţii Regelui: „Partidul căruia îi aparţin are aceleaşi sentimente care n-au atârnat niciodată de lipsa sau de prezenţa sa la putere, ci s-au îndreptat către Suveran cu aceiaşi seninătate în toate împrejurările, şi anume cu atât mai puternic atunci când unii îl părăseau şi când alţii căutau a-l compromite".

Şedinţa din 2 aprilie 1925

Replică lui Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi al Artelor:

D-le preşedinte, aseară, când nu eram aici, d. ministru al Cultelor a vorbit de acea scrisoare pe care o păstrez în sertarul meu şi care-l priveşte pe d-sa. Dacă rezumatele din ziare sunt adevărate, d-sa a spus că „avea de gând" să facă politică cu mine. „N-avea de gând"! Scrisoarea d-sale, amintind de vechile şi intimele legături dintre noi, declară că d-sa face parte din partidul meu şi-şi rezervă numai momentul când va crede potrivit să comunice această adeziune, pe care eu am respectat-o.

Ce s-a întâmplat? D. Lapedatu avea fireasca dorinţă de a se validita cât mai repede în viaţa politică. În momentul când mi-a trimis scrisoarea, eu

https://biblioteca-digitala.ro

eram preşedinte al Camerei; în momentul când s-a înscris în Partidul Liberal, eu nu mai eram preşedinte al Camerei, şi partidele în mijlocul cărora mă găseam nu erau la guvern.

Cred că atunci când voi reveni la putere, d. ministru al Cultelor îşi va aduce aminte de scrisoare şi va vedea dacă nu este cazul să anunţe înscrierea în partidul nostru. *(Ilaritate, aplauze).*

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi al Artelor: Nu cred necesar să mai rectific ceva la cele spuse de d. Iorga, dar îl asigur că niciodată nu voi face apel să fiu primit în partidul d-sale. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Mare pagubă.

Dispută cu Gheorghe Mârzescu, ministrul de Justiţie:

D-le preşedinte, dacă d. ministru de Justiţie are un rol pur mecanic, Camera nu poate să aibă acel rol. Vă puteţi închipui că, în furia luptelor noastre politice, nu este nimic mai uşor de făcut de cât să se găsească o pâră împotriva unui deputat şi îndată pâra aceasta să se transmită Parchetului. Parchetul intervine la Camera deputaţilor, d. preşedinte comunică această cerere a Parchetului, nu se arată motivul. Este absolut imposibil să verifice cineva într-un timp scurt acuzaţiunile ce se aduc; şi în felul acesta o să ajungem pe rând să fim toţi sub o astfel de învinuire şi o astfel de cerere de a se suprima imunitatea noastră parlamentară. Eu cred că acela care ridică astfel de chestiuni în contra onoarei colegilor lui, ar trebui să întrebuinţeze, fie şi pentru fapta urâtă a unei răzbunări, mijloace care să fie mai puţin copilăreşti şi mai puţin infame. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: Îmi permiteţi să cer cuvântul, numai pentru a atrage atenţia d-lui Iorga asupra unei erori pe care o face. Nu este exact că nu se arată motivele. Am înaintat în copie plângerea pe care Parchetul...

N. Iorga: Să o citiţi înaintea Camerii, sau Camera rămâne sub impresia cererei de ridicare a imunităţei, fără să cunoască motivele.

Şedinţa din 8 aprilie 1925

Pe marginea unei intervenţii a deputatului Mihai Popovici despre climatul politic al ţării:

D-le Popovici, daţi-mi voie să răspund la întreruperea care a venit de acolo şi să spun că d. Mârzescu, cu d. Duca şi cu d Constantinescu, au mers

https://biblioteca-digitala.ro

împreună cu mine în luna lui iulie, înainte de căderea guvernului Averescu, şi au redactat împreună cu mine, în cancelaria Palatului, cererea către M. S. Regele ca să se înlăture un guvern nefast. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

O voce: Din cauza d-lui Argetoianu...

D. N. Iorga: Nu din cauza lui. Un om inteligent nu poate da un guvern stupid. *(Zgomot, întreruperi).*

Replică aceluiaşi:

D-le Popovici, fiindcă discuţiunea se lungeşte în această direcţie, voi spune că în casă la mine d. Alexandru Constantinescu, trimis de d. Brătianu, a pregătit formele de expediere a guvernului Averescu, în casă la mine. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional, zgomot, întreruperi).*

Îl apostrofează pe deputatul C. Toma:

Ar trebui să se scadă diurna celor care fac dejunuri prea copioase. *(Zgomot, tumult).* D-ta să bei apă. (*Zgomot, tumult).*

D. Victor Iamandi: D-le preşedinte, eu rog să precizeze cui se adresează d. Iorga. Mie?

D. N. Iorga: Am spus că nu ţi-e iertat nici d-tale să râzi în tot timpul cât vorbeşte d. Popovici şi să-ţi baţi joc de întreaga opoziţiune. (*Zgomot, întreruperi, schimb de invective între d. Soricu şi alţi d-ni deputaţi).*

Dispută cu Octavian Goga:

D. Octavian Goga: Mă bucur de prezenţa d-lui Iorga, fiindcă vreau să-i reamintesc o apreciere pe care o făcea, într-o carte, înainte cu 10 ani apărută, asupra istoriei Ardealului.

D. N. Iorga: S-adaugi şi toate paginile în care m-ai lăudat şi toate paginile în care m-ai înjurat, pe rând. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

D. Octavian Goga: D-le Iorga, nu-mi aduc aminte să se găsească pagini în care v-am lăudat.

D. N. Iorga: Crezi? Zău? Faci o broşură întreagă. Te-am văzut la picioarele mele, d-le Goga, nu odată, în vremea când tratai înaintea mea pe şeful d-tale de „moaşte bune de plimbat."

D. Octavian Goga: D-lor, o mărturisire prealabilă, faţă cu d. Iorga: Noi, dacă stăm să ne uităm în sufletele noastre...

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Ce-mi pasă de sufletul d-tale!

D. Octavian Goga: Noi nu ne-am putut înţelege niciodată.

D. N. Iorga: Fiindcă eu am caracter, alţii nu. (*Întreruperi, zgomot).*

D. Octavian Goga: A fost nu numai o profundă deosebire de structură sufletească ci şi intelectuală între noi.

D. N. Iorga: Uite-te în oglindă!

D. Octavian Goga: Eu sunt omul producţiunii literare calitative, d-ta eşti omul producţiunii cantitative. *(Aplauze).* Graţie acestei deosebiri...

D. N Iorga: Eşti ca un student de la Universitate care nu ştie atâta carte ca să judece opera unui om de valoare. (*Ilaritate, zgomote, vociferări).*

D. Octavian Goga: Spuneam, d-lor, că eu cu d. Iorga nu m-am putut înţelege niciodată, pentru că există între noi o profundă deosebire de structură sufletească şi intelectuală. De aceea, mărturisesc de la început slăbiciunea mea înaintea d-voastre a tuturor: graţie acestei structuri sufleteşti şi intelectuale, pentru mine, d-nii mei, două strofe din Eminescu preţuiesc mai mult decât 30 de poeme dramatice ale d-lui Iorga. (*mare ilaritate, aplauze pe diferite bănci).* Şi acum, d-lor, permiteţi-mi să-i amintesc d-lui Iorga aprecierile pe care le avea la adresa tovarăşilor săi de astăzi şi la adresa d-lui Maniu, înainte da a intra în bicefalie politică... *(Ilaritate).* Iată, într-o carte, nu într-un articol de gazetă, deci într-o carte în care, în calitatea sa de istoric, trebuia să păzească adevărul istoric...

D. N. Iorga: Ce ştii ce este istoria? Când ai învăţat-o?

D. Octavian Goga: D-le Iorga, eu mă constitui în cel mai puţin inteligent cititor al d-tale. *(Ilaritate*). Iată: „O nouă generaţie complectată cu oameni ceva mai tineri care nu-şi făcuseră armele până atunci, un Teodor Mihali, un Alexandru Vaida, un Iuliu Maniu, un Vlad, veneau la rândul lor cu puteri proaspete, dar din nenorocire cu o educaţia care nu era înainte de toate românească".

D. N. Iorga: Ca şi a d-tale.

D. Octavian Goga: „Ceea ce i-a făcut să se confunde uneori cu însăşi lumea politică, oligarhia maghiară". Aşa scrii d-ta. (*Aplauze pe diferite bănci).*

D. N. Iorga: Toţi aţi fost aşa, cu deosebire numai că unii aţi devenit oameni de omenie, pe când alţii au ajuns cum eşti d-ta! (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

D. Octavian Goga: D-le Iorga, vă rog să nu-mi aruncaţi invective personale, că vă voi răspunde cu invective. (*Zgomot, protestări pe băncile Partidului Naţional).*

În faţa acestei tagme de oameni politici din Ardeal, d. Iorga, în cartea sa, opunea generaţiunea mea, şi mă opunea pe mine. Şi iată ce spunea despre

https://biblioteca-digitala.ro

mine şi despre tovarăşii mei d. Nicolae Iorga în cartea sa. Zicea: "Nu este de mult de când a venit o generaţiune şi mai nouă, adânc înrâurită de noul spirit din România după 1900, generaţie în fruntea căreia...

D. N. Iorga: (arătând spre Partidul Naţional). Sunt aici.

D. Octavian Goga: .. „stă un mare poet de talent: Octavian Goga". Aşa spunea! *(Aplauze prelungite pe băncile tuturor partidelor, afara de Partidul Naţional. Întreruperi pe băncile Partidului Naţional. Zgomot. D. Octavian Goga către d. Iorga)*: Dumneata eşti omul tuturor palinodiilor. *(Zgomot mare, întreruperi pe băncile Partidului Naţional).*

D-voastră, d-le Iorga, de aici, de la tribună, aţi spus nu de mult Partidului Naţional că adiţionându-şi toate talentele la un loc, nu fac atâta cât face talentul meu. *(Întreruperi, zgomot pe băncile Partidului Naţional).*

A urmat un dialog cu M. Orleanu, preşedintele Adunării:

Domnule preşedinte, ştiţi că este un obicei ca atunci când cineva este atacat personal, să i se dea cuvântul la sfârşitul şedinţei, nu la sfârşitul discursului. Prin urmare, rămâne bine înţeles că la sfârşitul şedinţei îmi veţi da cuvântul.

M. Orleanu: Domnule Iorga, neapărat vă voi da cuvântul, însă după ce va termina domnul Goga. Or, astăzi domnul Goga n-a terminat.

N. Iorga: La sfârşitul şedinţei, spune regulamentul.

M. Orleanu: Vă înşelaţi, domnule Iorga. Regulamentul spune categoric: la sfârşitul discursului.

Şedinţa din 9 aprilie 1925

Dispută cu Victor Iamandi, care spusese că N.I. încearcă să terorizeze Parlamentul:

V. Iamandi: Atitudinea domnului Iorga, atât de brutală şi inoportună..., o jicnire şi o încercare de a ne teroriza... sufletul meu vibrează mai mult la acţiunea domnului Octavian Goga decât la ipocrizia şi mediocritatea diverşilor membri ai defunctului comitet de o sută... Domnul Iorga a inaugurat sistemul destăinuirilor, conversaţiilor particulare şi a scrisorilor pe care le posedă. Aţi ajuns, potrivit acestui sistem, să ne ameninţaţi cu destăinuirea unor conversaţiuni ce le-am avut cu dumneavoastră în tren!

https://biblioteca-digitala.ro

N. Iorga: Eu n-am să vă răspund nimic... Nu am altceva de răspuns decât să vă rog, domnule preşedinte, să-mi procuraţi un microscop cu care să pot privi anumite conştiinţe.

I se dă apoi cuvântul ca să răspundă aserţiunilor lui Oct. Goga din ziua precedentă:

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D. Iorga are cuvântul. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Voci: O pauză, d-le preşedinte.

D. M. G. Orleanu: Nu se poate, am dat cuvântul d-lui Iorga.

D. N. Iorga: D-lor, am numai câteva cuvinte de spus, şi nu simt nevoia pauzei.

D-lor, să mă iertaţi, întâi, că întrerup corul d-voastră, aşa de expresiv, şi al doilea... Nu este expresiv? E...

Voci: Am cerut numai cinci minute suspendare.

D. N. Iorga: Suspendaţi ce este în puterea d-voastră, dar eu nu am dreptul să vorbesc, ca unul care sunt om cu ocupaţii şi, la ora 6 şi un sfert mă aşteaptă studenţii mei şi nu am timp de pierdut cu fraze. Eu nu servesc nici o intrigă şi, în această calitate, nefiind nici frazări nici intrigări, pot să mântui foarte repede. Prin urmare, cum niciodată nu v-am obosit, nu vă voi obosi nici acum. Făgăduiesc că voi fi pe înţelesul oricui *(întreruperi).* Dacă nu vreţi să fiu pe înţelesul d-voastră, sunt gata.

D-lor, să mă iertaţi, iarăşi, că o să vă deziluzionez. D-voastră aşteptaţi, probabil, de la mine o discuţiune de caracter personal, fiindcă am cerut cuvântul în chestiune personală. Dacă în acest sens se îndreaptă curiozitatea d-voastră, veţi fi absolut deziluzionaţi. Aşteptaţi, probabil, să răspund la tăgăduiri prin tăgăduiri.

Am mândria de a fi un spirit onest; nu retrag nimic din ceea ce am spus despre talentul d-lui Goga absolut nimic; şi nu cred momentul să vorbesc aci despre întrebuinţarea care i s-a făcut din acest talent.

D. Octavian Goga: Cer cuvântul în chestiune personală.

D. N. Iorga: Foarte bine! Adresaţi-vă d-lui preşedinte, şi nu mie (*Ilaritate...*).

Credeţi d-voastră, d-lor colegi, că întrebuinţez cuvântul acela după atâta revărsare de ură, care, de două zile, acoperă această Adunare; daţi-mi voie să vă zic, d-lor colegi, fiindcă sunt momente în care cineva face apel la omenia acelora care îl ascultă. Credeţi d- voastră că am ajuns, la vârsta mea, să cer părerea unei adunări politice şi opiniunea unui adversar politic, cu

https://biblioteca-digitala.ro

privire la valoarea operei mele ştiinţifice? Mă mulţumesc cu aceia care, oriunde s-ar găsi, o apreciază.

Credeţi d-voastră că aci, în Cameră, se poate judeca valoarea unor ocupaţiuni literare, care au un singur merit că nu au nici o pretenţiune?

Am învăţat de la părinţii mei atât că în ceea ce fac, să-mi pun toată munca mea, toată puterea mea şi să nu adaug nici o pretenţiune *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Nu m-aţi auzit nicăieri rivalizând cu vreun poet român. Eu am anumite idei de exprimat. Ideile acestea le exprim în forma care mi se înfăţişează, nu e aşa? Teatru, sau altă ramură literară este pentru mine un mijloc de a exprima anumite idei. Publicului îi place; altuia nu-i place; eu mă mulţumesc cu aceia cărora le place, chiar dacă ar fi mai puţini decât aceia cărora nu le place. Prin urmare, nu vă cer un atestat, ca să-l prezint Academiei Române, unde eu şi onoratul preoponent suntem deopotrivă membri, ca să duc la Academie şi să justific prezenţa mea în această instituţiune şi în altele, unde eu sunt singur, fără onoratul preopinent *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

D-lor, este foarte adevărat că două strofe din Eminescu fac mai mult decât toate versuirile mele. Eu merg mai departe: două versuri din Eminescu fac mai mult decât toată poezia care s-a scris după Eminescu. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Şi fiindcă sunt într-o adunare politică, dacă n-ar fi decât acea nemuritoare satiră a lui Eminescu, satira III-a, în care este vorba de gloriile care se nasc la uşa cafenelei, încă partea aceasta ar merita să aşeze foarte sus pe Eminescu.

D. Octavian Goga: Despre ce cafenea?

D. N. Iorga: Vorbesc eu singur şi răspund cui vreau, pentru motivele pe care le am de a răspunde unuia şi de a nu răspunde niciodată altuia *(aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

D. Octavian Goga: Vă voi răspunde şi eu.

D. N. Iorga: D-lor, nu vă voi face judecătorii moralităţii vieţii mele. În casă la mine poate să vadă cineva o familie onestă care munceşte într-o casă pe care adevărat că a căpătat-o de pomană dar a doua zi după aceasta a dăruit-o statului român, printr-o lege pe care aţi votat-o d-voastră. *(Aplauze, strigăte de bravo pe băncile Partidului Naţional).*

Am fost acuzat aici, şi violent, de schimbări în atitudinea mea politică. Vă asigur pe toţi, şi pe duşmani şi pe prieteni, că oricine se va apropia de ideile în care mă conduc, atâta vreme cât va fi alături de aceste idei, va fi aliatul meu *(către majoritate).* Aţi fost d-voastră înşivă conducători în

https://biblioteca-digitala.ro

război; a fost atitudinea pe care aţi putut-o avea. (*aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Şi aţi profitat din aceasta. Când aţi ridicat chestiunea împroprietărirei, m-aţi avut până la capăt alături de d-voastră. *(aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Când aţi apărat, prin metode pe care nu le discut, ordinea, m-aţi avut alături de d voastră (*aplauze pe băncile Partidului Naţional*). Iar cine vorbeşte de schimbările mele, de palinodiile /schimbare de părere, retractare, n.ed./ mele? Doamne, cum se joacă lumea cu ideile abstracte şi cu termenii rari! Cu cât învaţă cineva mai puţin, cu atât îi întrebuinţează mai des...

Dar, d-lor, daţi-mi voie, dar pentru ca aceste palinodii să fie o realitate, ar trebui două lucruri. Sau să fiu prost - şi să mi se dea voie, nu mă cred cel mai prost om din ţara aceasta, sunt şi alţii ceva mai proşti decât mine - şi al doilea, ar trebui să fiu interesat.

Şi atunci, eu întreb: care este omul care a plătit în orice formă, societate pe acţiuni sau altceva, care a plătit atitudinea pe care am avut-o eu în viaţa publică? Ce am făcut eu cu aceşti bani? I-am băut? I-am petrecut? Ce am făcut eu cu banii care au plătit palinodiile mele? (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Am o biată tipografie şi aproape 900.000 de lei datorii care se adaogă. N-am o bucăţică de pământ. O casă am avut, şi am dat-o. O alta o am la ţară, ca să găsesc unde să mor, să am un adăpost pentru a muri, ceea ce doreşte orice animal pe faţa pământului. Aceasta este tot ce am. Ce am făcut cu banii cumpărării mele?

S-a dus într-o formă pe care n-o calific, eu prefer atacul făţiş să zică: d-ta eşti un vândut, decât fraze de acelea pe care literatura le ţine la dispoziţiunea cui vrea, cu mai puţină răspundere, să înfigă cuţitul în inima omului. S-a vorbit de relaţiunile mele cu banca Blank...

D. Octavian Goga: Dar de ale mele nu s-a vorbit?

D. N. Iorga: Să citească oricine ziarul meu, cred mâine sau în zilele următoare, şi va vedea ceea ce copilul meu declară în ce priveşte contractul de împrumut sau de servirii încheiat de o bancă care cerea serviciile sale pentru o întreprindere industrială. V-am declarat odată, şi somez aici pe oricine să vină să dovedească aserţiunile copilului meu ca neîntemeiate. Trei ani l-am ţinut eu. De doi ani a avut nobleţea de suflet de a mă scăpă de această povară. Nu l-am trimis eu nicăieri, dar când i s-a cerut să pună pe hârtie cuvântul de „ajutor", a răspuns cui îi cerea: „înţeleg că vreţi să faceţi o armă contra tatălui meu..." *(aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Şi atunci s-au găsit alţi oameni care nu fac politică şi care l-au împrumutat. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

https://biblioteca-digitala.ro

Editura cărţilor mele?! Vai de mine! N-am luat cinci parale, pentru nici una din cărţile mele, cărţi pe care nu le-am oferit eu acestei edituri.

Fondul de propagandă? Ultima călătorie s-a făcut cu suma de 10.000 de franci, dată mie de ministerul Instrucţiunii pentru a cutreiera tot Apusul şi a trăi trei luni de zile, iar când s-au adaus alte necesităţi, am cerut d-lui Duca, telegrafic, 3.000 de franci. Dar afară de aceasta am cheltuit 7.000 de franci ai mei. Şi sunt dator şi acum şi n-o să vi-i cer d-voastră; iar dacă mi i-aţi da înapoi, vi-i refuz. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Trec, d-lor, de partea doua.

Am fost înaintea d-voastră ca un om uşuratec, care îmi schimb părerea, şi anume nu în articole de gazetă ci în cărţi de istorie, ceea ce este grav. Mi s-a spus că într-un anume moment eu am fost împotriva Partidului Naţional din Ardeal, şi că acum sunt în politică, nu alături, ci împreună cu fostul Partid Naţional din Ardeal, care se cheamă acum „Partid Naţional".

Bine. Dacă ar fi fost un motiv de interes în această schimbare, eu aş fi atacat Partidul Naţional din Ardeal într-un moment când nu făceam politică. Puţină cronologie însă: în momentul când am scris în limba germană *Istoria poporului român,* o carte nu aşa de rea, din care multă lume ar avea ceva de învăţat, când am scris această carte, eu nu făceam politică de loc.

Am început să fac politică spre 40 de ani şi în politică n-am fost niciodată nimic, nici măcar ministru. De 3 ori am fost invitat să fiu, cel puţin de 3 ori. O ştiu toţi. Am refuzat. Am fost preşedinte al Camerii într-un moment. Am avut şi eu, aşa, o dispoziţiune în ziua aceia *(ilaritate)* şi cred că ţara n-a pierdut prea mult din faptul că eram acolo. Am credinţa că am împiedecat o aventură periculoasă. *(aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Am întins mâna Partidului Naţional din Ardeal, când? Când era sigur că ajunge la guvern, nu e aşa? Când d-voastră aveaţi o atitudine care să facă pe acest partid a spera mâine, poimâine, la cârma ţării.

Nu, slavă Domnului.

Succesiunea d-voastră eu o cred aproape deschisă - e părerea mea - dar în ceea ce priveşte urmaşul d-voastră am buna credinţă care se cere pentru a lăsa hotărârea cuiva care singur are chemarea de a hotărî. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Ce m-a îndemnat să merg către dumnealor? Prin urmare, dacă pune cineva chestiunea pe temeiul acesta de interes, acuzaţiunea cade. Aceasta îmi dă însă mie mijlocul ca, în câteva cuvinte, căci dacă nu vă uitaţi d-voastră la ceasornic, eu mă uit *(ilaritate)*, aceasta îmi permite ca, în câteva momente, să fixez motivul pentru care eu sunt cu Partidul Naţional din Ardeal şi nu mă dezlipesc de acest partid naţional din Ardeal, orice s-ar întâmpla. *(Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional).*

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce nu însemnă pentru mine că eu nesocotesc forţa de care aveţi nevoie; pentru că nu puteţi lăsa guvernul pentru a-l da pe mâna a cine ştie cui, pentru încă o experienţă. Eu nu socot această formaţiune de opoziţiune ca absolut încheiată.

Pe baza unui program de idei şi unor anume metode, poate să se înţeleagă cineva în materie de colaborare; dar, evident, cu oameni care au anumite idei, la care eu ţin, şi au o anumită metodă, care e singura pe care aş primi-o.

Eu spun dinainte că nu aş întreba pe nimeni dacă are sânge nobil sau nu. Nobleţea noastră este foarte adeseori legată de bogăţie dar sunt oameni bogaţi care nu sunt nobili, şi sunt oameni foarte nobili la ţară care nu sunt bogaţi. Prin urmare, a se striga contra aristocraţiei, contra ciocoilor, contra boierilor, cred că este greşit. Te trezeşti că te legi de un ciocoi care nu este ciocoi şi întinzi mână cuiva, care fără să ştie că este ciocoi, este.

Şi vă rog încă un lucru: eu când intru în casa unui om, am obiceiul de a vorbi de tot binele care se găseşte în acea casa. Dar dacă unora din d-voastră nu le-ar plăcea o anumită cuvântare, le spun să o mai citească odată şi vor vedea că într-însa este vorba de o operă de transformare intelectuală şi politică a unei întregi generaţii, operă la care am colaborat şi eu şi rezultatul acestei opere este o democraţie tradiţională, care e singura democraţie ce poate să rămână. *(Aplauze).*

De ce - când am tipărit *Istoria*[1] - şi vă mai arăt încă o carte, de ce când am tipărit *Istoria poporului românesc* şi, cum am spus, mai arăt încă un izvor, *Istoria românilor din Ardeal*[2], unde am exprimat exact aceiaşi părere despre conducătorii poporului român din Ardeal, cu câţiva ani înainte de război, de ce această critică?

Dar cuprinde oare critica mea cea mai mică scădere a persoanelor care conduceau Partidul Naţional atunci şi care din fericire se găsesc şi astăzi în fruntea lui?

Să mi se arate o singura încercare de a scădea valoarea evidenta a oamenilor prin care s-a ţinut în chip orânduit, în chip solidar, lupta românilor de dincolo de munţi pentru fiinţa lor naţională. *(Aplauze).* Dar se va zice: metoda întrebuinţată în această lupta, îmi place? Nu-mi place fiindcă eram aici şi fiindcă aici trebuia spus că există şi o altă metodă în lupta pentru liberarea românilor din Ardeal. Băgaţi de seamă, nimeni nu era sigur că lupta aceasta va aduce o biruinţă aşa de repede. Mulţi dintre noi credeau că vor închide ochii aşteptând ca îndeplinirea unui depărtat vis fericit, care ne-a ajuns şi pe care nu o ştim preţui, fiindcă o amestecam cu ceea ce aţi auzit. *(Aplauze).*

https://biblioteca-digitala.ro

Fiecare ţinut avea datoria lui. Noi aveam datoria de a fi cel puţin cât nu eram la guvern, fiindcă guvernul trebuia să urmeze o anumită politică, sprijinită pe anume tratate, care tratate, îndreptate împotriva Rusiei, constituiau o garanţie pentru existenţa statului român, dar acei care nu erau la guvern - şi d-voastră când nu eraţi la guvern şi alţii - aveam o datorie şi cine nu avea perspectiva de a ajunge la guvern, ca mine, puteau să o spună cu mult mai limpede decât ceilalţi: datoria de a îndrepta privirile şi munca oricui către îndeplinirea unirii tuturor românilor. Aceasta era datoria noastră. *(Aplauze)*.

Noi aveam datoria de a fi iredentişti, şi aici în Vechiul Regat erau două categorii de iredentişti: erau iredentiştii politici romantici, de care nu mă ţineam eu şi iredentiştii culturali în fruntea cărora, într-un anumit moment, sunt mândru că am putut sta. *(Aplauze).*

Cred că acest iredentism cultural era mai bun decât celălalt.

Când mă duceam la Blaj şi la Sibiu, nu sunt un vechiu călător pe acolo, nu călătoream pentru voturi, aceasta o ştie toată lumea *(aplauze),* că doar nu era să mă voteze în Ardeal în Parlamentul din Bucureşti! *(Ilaritate).*

D. Octavian Goga: Aţi călătorit şi pentru vot dar nu vi s-a dat.

D. N. Iorga: Singura întrerupere la care voi răspunde este aceasta.

Într-un anumit moment, onorabilul meu preopinent a scris un articol de ziar, în care a vorbit de rechiziţionarea de către mine a căruţelor protopopilor, pentru a călători în Ardeal.

D. Octavian Goga: Eu nu am scris. Unde asta? Am şi eu memorie.

D. N. Iorga: O să aduc imediat un calificativ care vă va face, atribuit mie, să vă aduceţi aminte.

Este adevărat că în cutare împrejurare, rămas în câmp, am fost silit să mă adresez oamenilor, rugându-i să-mi împrumute o căruţă, dar am călătorit nu pe banii statului român, am mers în Ardeal şi în Bucovina în totdeauna din banii mei, câţi i-am avut. Şi în articolul de care nu-şi aminteşte onorabilul meu preopinent, era şi un calificativ pentru mine: spunea înăuntru că eu sunt un sultan enervat. Apoi sultan enervat? Sultan, aceasta presupune poligamie. Eu sunt un biet onest monogam. *(aplauze, ilaritate pe băncile Partidului Naţional).* Dacă este vorba de enervat, apoi casa mea este plină de copii. Aceasta este Sultan enervat? *(aplauze, ilaritate pe băncile Partidului Naţional).* Prin urmare d-lor, eu am călătorit în Ardeal şi aceasta mi-a permis să pun în legătură iredentismul meu cultural de aici cu iredentismul cultural al noii generaţii din Ardeal, care a avut legături de care nu-i place să-şi aducă aminte oricui astăzi.

Dar legături de acestea au existat, şi văd un copil blond aşezat la capătul unei mese din Budapesta, aplaudând de i se rupeau palmele, *Istoria*

https://biblioteca-digitala.ro

lui Mihai Viteazul[3], care nu era o literatură chiar aşa de proastă. Şi văd o iscălitură: Nicolae Otavă. Văd casa din marginea Răşinarilor, cu un tânăr foarte modest, căruia, mărturisesc, eu, cititor de literatură engleză, îi recomandam să rămână acolo, ca să fie vicarul din Wakefield[4] şi să însufleţească satele şi ţinutul său. Îmi aduc aminte de lucruri pe care nici o injurie nu mă poate face să le uit. Eu am memoria omului drept şi a omului care se respectă pe el însuşi şi amintirile de bine pe care le are despre alţii. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Când însă tineretul a vrut să facă o nouă politică şi când s-a tipărit un anume articol cu „măgarii de pe Vezuviu", când tineretul credea să mă aibă pe mine în această operă, d-lor, se ştie că eu am refuzat absolut. Fiindcă noi nu eram aici ca să introducem discordia în viaţa românilor de dincolo. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Ce făceau în timpul acesta conducătorii cu răspundere ai românilor de dincolo? Ce făceau?

Să-mi daţi voie să vă spun întâi ce era în sufletul lor. S-a vorbit de nenumăratele trădări întâi, greşeli pe urmă, ale Partidului Naţional din Ardeal.

Am aici, în *Românul* din Arad, de la 6/19 din 1913, luna august, un articol *Zile mari*, din care vă voi ceti ceva. Iscălitura o doriţi? O veţi afla la sfârşit. Este vorba da expediţia noastră în Bulgaria.

D. Octavian Goga: La ce epocă era articolul?

D. N. Iorga: D-voastră voiţi să vă spun ce însemnează 1913? 1913 însemnează 1913. August însemnează august şi 6/19 însemnează exact 6/19. O cronologie suplimentară n-am de unde da. *(Ilaritate).*

Va să zică zice: „O legitimă mândrie cuprinde sufletele noastre văzând cum fraţii noştri liberi în acest mod torc înşişi firul vremurilor istorice dezrobitoare de neamuri".

Sensul campaniei din Bulgaria se ştia în sufletul fiecărui soldat; era un fel de repetiţie, un fel de manevră pregătitoare drumului „dincolo", şi ardelenii o înţelegeau, cum ei ştiau că şi războiul nostru de la 1877 nu era decât întâia manevră pentru a ne pregăti de drumul celalt".

D. N. Iorga citeşte mai departe:

„Simţim şi noi căldura zilelor de glorie şi ne cutremură şi pe noi fiorul sfânt al amintirii vremurilor şi oamenilor mari reînviaţi prin faptele demne ale celor de azi. Cu deplină recunoştinţă faţă de vrednicia fraţilor noştri şi cu sinceră admiraţie pentru înţeleptul lor Suveran, depunem prinosul nostru de mulţumită celui ce conduce destinele popoarelor, că ne-a împărtăşit în şirul atâtor zile amare, de fericirea să vedem vrednica mărire a celor de un sânge cu noi.

https://biblioteca-digitala.ro

Privelişte înălţătoare pe care ne-o dă întreaga înfăţişare a Regatului român, face însă să simţim şi mai mult starea tristă în care ne aflăm noi românii de sub stăpânirea Coroanei Sfântului Ştefan şi faptele mari ale fraţilor de acelaşi sânge trezesc în noi şi mai mult credinţa că nu suntem născuţi numai pentru robie".

Eu, judecător în Ungaria, aş fi condamnat pe omul care ar fi spus cuvintele acestea, dacă legea mi-ar fi dat dreptul. În situaţia mea n-aş fi putut face altfel.

Citeşte:

„Şi nu putem fi mulţumiţi cu soarta, să rămânem pentru vecie instrumente oarbe pentru o ţară maşteră în mâinile unui neam impilator". ...Ţara maşteră". Renegarea patriei, prin urmare, „în mâinile unui neam impilator".

Este vorba de acei oameni care azi se găsesc în partidul maghiar şi reprezentanţi ai unui curent străin maselor democraţiei ungureşti, reprezintă aspiraţiile către trecut. *(aplauze).* Şi la sfârşit se spune: „că mergem cu bărbăţie şi fără întrerupere încotro? Pe calea ce duce la înfăptuirea legitimelor noastră aspiraţiuni, consfinţite prin tradiţia atâtor veacuri grele „Legitime aspiraţiuni".

Recunosc că articolul acesta ar fi putut să fie scris în 1913 şi de poetul Octavian Goga, singurul cu care doresc să am a face dintre cele două persoane care poartă acelaşi nume.

D. Octavian Goga: Vă veţi întâlni şi cu omul politic.

D. N. Iorga: Am şi eu dreptul de a alege. *(ilaritate).* Însă, d-lor, acest articol poartă iscălitura d-lui Iuliu Maniu. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate pe băncile Partidului Naţional, strigăte Să trăiască!).*

Întâia noastră datorie, d-lor, şi de ce este bine ca aceste lucruri să se spună aci în Parlament după cele ce s-au spus? Este un naiv acela care-şi închipuie că stăpânirea noastră în teritoriile câştigate cu atâtea jertfe, la un moment unic în istorie, că această stăpânire nu este ameninţată necontenit la suprafaţă, subminată în adânc în fiecare clipă, de oameni care îşi cunosc interesele lor mai bine decât noi. Fiindcă niciodată în luptele din Parlamentul din Budapesta nu s-a ridicat cineva care, pentru motive de partid, să spună că sunt oameni în Ungaria care au dorit ca Ardealul să fie smuls din regatul milenar! (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Şi este bine să se ştie că aceia care la momentul lor vor guverna această ţară, că aceştia sunt oameni care au avut în sufletul lor totdeauna acelaşi ideal, fiindcă dacă nu l-ar fi avut, nu ne-am putea prezenta la un nou

https://biblioteca-digitala.ro

ceas hotărâtor, cu toţii împreună, cu aceeaşi încredere, fără deosebire de partid, pentru a apăra ceea ce am câştigat. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Dar se zice: metoda de ce nu o aprobăm? Apoi v-am arătat: datoria noastră era de a fi iredentişti, datoria lor, de a întreţinea acolo anume iluziuni, de a întreţinea în anume părţi aceste iluziuni, până ce posibilităţile se ofereau; şi în aceasta privinţă să-mi daţi voie să vă fac două destăinuiri, care nu vor supăra pe nimeni, ci vor face plăcere chiar şi celor mai hotărâţi adversari ai aceluia care vorbeşte aici.

În momentul când Franz Ferdinand, arhiducele omorât mai târziu în Bosnia, când Franz Ferdinand şi-a anunţat vizita la noi, o vizită care se ştia că trebuie să servească şi unor anumite scopuri ale României faţă de românii din Ardeal, întrebuinţând o situaţie care putea fi întrebuinţată în folosul românimei de acolo, mi-a scris cineva din Ardeal, mie, iredentistului, cineva care nu se mai găseşte printre cei vii, dar ori cine doreşte să-i arăt scrisoarea, i-o arat pentru că eu am scrisorile aşezate în rânduială, la data lor, şi oricând mă pot adresa la ele. Acela era canonicul Augustin Bunea[5], neuitatul şi bunul meu prieten, mort înainte de timp, şi dacă trăia Augustin Bunea şi alţi câţiva încă...

D. Al. Vaida Voevod: D-le profesor, l-ar insulta că este canonic din Blaj...

D. N. Iorga: Poate că anumiţi duşmani - aceasta voiam să o spun - s-ar fi sfiit înaintea nobleţei figurei sale şi înaintea meritelor sale pentru poporul românesc. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

M-a rugat...

D. Octavian Goga: Am ţinut o cuvântare la moartea lui Augustin Bunea; prin urmare, nu primesc lecţii.

D N. Iorga: Nu pot împiedica pe stenografi de a nota tot ce se întrerupe, dar pot să mă împiedic pe mine de a răspunde la cei cărora nu vreau să le răspund. Prin urmare, nu voi răspunde. Vă las cuvântul cât voiţi, vorbiţi pe urmă vorbiţi cum vă este firea, vorbiţi cum vă este interesul; nu vă răspund *(aplauze pe băncile Partidului Naţional*).

Canonicul Augustin Bunea... (*d. Goga întrerupe).* Celui mai tânăr din această Cameră şi celui mai hotărât duşman de aici îi răspund: După lucrurile de ieri şi de azi, d-lui fost ministru Octavian Goga nu-i răspund, şi cât voi trăi nu-i voi răspunde. (*Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional).*

Augustin Bunea mi-a cerut ceva mie: "în interesul românilor din Ardeal, te rog pe d-ta să pregăteşti atmosfera lui Francisc Ferdinand". Şi eu i-am pregătit în foaia mea atmosfera lui Francisc Ferdinand, iar într-un moment următor, când după o lungă convorbire cu d. Vaida, îţi aduci aminte casa

https://biblioteca-digitala.ro

aceea din margine, şi acel general român care era acolo, fiindcă şi generalii români, s-o spunem acum, dacă nu făceau iredentism, discutau politica românilor din Ardeal, îşi dădeau şi ei părerea lor, când nu ne-am putut înţelege acolo.

D-ta mi-ai dat în tren, în momentul când mă opream în gara Ploieşti, o scrisoare, pe care o păstrez, în care spuneai: "d-le Iorga, noi ne înţelegem; sunt tot aşa de iredentist ca şi d-ta, dar rolul d-tale este acela de a pregăti prin cultură ruperea robiei milenare, rolul meu este de a ne înşela adversarul până în momentul când nu vom mai avea nevoie de înşelarea lui". (*Strigăte de bravo, aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Timpurile acelea au trecut; astăzi avem fericirea da a arăta tot ceea ce se cuprinde în sufletul nostru. Şi fiindcă s-a vorbit de două lucruri: de adunarea de la Alba Iulia şi de legătura noastră cu această adunare, sunt şi eu dator să vă spun ceea ce împrejurările m-au adus a cunoaşte cu privire la pregătirea adunării şi ceea ce cred eu, nu numai ca om politic, ci şi ca istoric, în ceea ce priveşte valoarea pactului de la Alba Iulia.

D-lor, trupele noastre erau încă din nenorocire incapabile de a ocupa Ardealul. Cine a fost în Iaşi...

D. Octavian Goga: Cine ne apăra Ardealul?

D. N. Iorga: Cine a fost la Iaşi ştie tragedia unei armate pe care Germania o dezarmase, şi care în momentul acela trebuia să se alcătuiască din nou. Eu i-am văzut căutând, de la un depozit la altul, o încălţăminte şi o armă şi intrând apoi şi cu mâinile goale în Ardeal. Cine a fost atunci la Iaşi va recunoaşte că aşa a fost intrarea trupelor române în Ardeal. *(Zgomot, protestări pe băncile majorităţii, aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Scade oare aceasta, vă rog, valoarea unei armate, care a adaus... (*zgomot, protestări),* scade oare aceasta valoarea unei armate care, alături de lupta ei, a adaus cel mai sublim sacrificiu, cel mai dureros martiriu, în momentul acesta când soldaţii noştri intrau cu o inimă care valorează mai mult decât echipamentul, mai mult decât armamentul? Ei aveau nevoie acolo în Ardeal nu de o suferinţă dezorganizată; aveau nevoia de altceva, aveau nevoie de o armată politică, cu comandanţii săi în frunte. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Unirea românilor s-a făcut pe baza culturii unitare româneşti, pe baza amintirilor milenare, s-a făcut prin legătura acestor doi factori: cea mai nobilă în suferinţa ei dintre toate armatele care au luptat în marele război - aşi zice mai nobilă chiar decât sârbii, siliţi într-un moment să părăsească teritoriul lor naţional - şi între armata politică a românilor din Ardeal, sătenii alături de conducătorii lor naturali. Când şi-au întins mâna dorobanţul şi luptătorul

https://biblioteca-digitala.ro

român de „dincolo" la Alba Iulia, în completă solidaritate, s-a făcut acea unire, mai trainică decât orice unire care ar fi rezultat dintr-o simplă cucerire. (*Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional*).

Şi dacă mă întrebaţi, acord eu valoare hotărârilor de la Alba Iulia? Eu recunosc în hotărârile de la Alba Iulia bazele acelei ideologii tolerante, singura care poate ţinea alături de naţiunea dominanta naţiunile celelalte, care să ştie că naţiunea dominantă nu se va atinge niciodată de drepturile lor de a se manifesta pe pământul lor ancestral, cu cultura lor şi cu drepturile lor locale. *(aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Vrea cineva să vină cu altă teorie, să o spună limpede, să o anunţe. Unei ideologii publice nu i se poate opune un pact secret. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Voci din Partidul Naţional: Foarte bine.

D. N. Iorga: Unei ideologii care exprimă voinţa unui popor nu i se poate opune o legătură care reprezintă numai interesele unui partid în dispariţie (*aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional)*, unui partid care se adresează la străinul periculos, nu la cetăţeanul nostru de altă limbă, ci la revanşistul ardelean, fiindcă simte că de sub picioare îi lipseşte singura bază: voinţa poporului român. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional*).

Tolerant cu oricine, recunoscând dreptatea oricui, un partid român nu se poate sprijini decât pe interesele naţiunii române. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Şi acum, d-lor, să-mi daţi voie să fac o înştiinţare. Partidul acesta a venit aici în toată strălucita eflorescenţă a triumfului românesc, în momentele acelea care nu se reînnoiesc cu sutele de ani, în momentul când erau de pus bazele politicii viitoare ale României. D-voastră, cel mai puternic partid de aici, Partidul Conservator se desfăcuse, partidele noi nu apăruseră încă, eu însumi reprezentam o ideologie care nu putuse să câştige aderenţi necesari ca să pretindă la guvernarea ţării, d-voastră aţi făcut, faţă de Partidul Naţional din Ardeal, şi atunci ca şi acum, o politică greşită. De trei ori aţi făcut o politică greşită faţă de Partidul Naţional din Ardeal, faţă de mine aţi făcut-o greşită mai totdeauna *(ilaritate),* dar eu vorbesc de Partidul Naţional din Ardeal.

Aţi făcut întâi o politică greşită când aţi crezut că un mare partid, cu tradiţiile sale, cu valoarea oamenilor săi, se poate întrebuinţa câteva luni la anumite scopuri de oportunitate, pentru a arunca pe urmă acest partid şi pentru a vă instala singuri în locul lui, iar când nu vă puteţi instala, a încuraja fenomene de psihologie postbelică şi a transforma o adunare de adoratori, de idolatri, în instrumentul pentru guvernarea ţării.

https://biblioteca-digitala.ro

A doua greşeală aţi făcut-o după căderе, sau în momentul căderii, pregătită de dumnealui şi cu alte persoane, de d. Constantinescu, care stă colo *(ilaritate)*, la mine acasă, şi cu iscălitura d-lui Brătianu, în momentul când regimul averescan, pe care eu am dreptul să-l consider ca nefast pentru această ţară, căci a fost epoca dezorganizării României. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional, întreruperi).*

D-le, eu am o explicaţiune de dat. O să-ţi răspund şi d-tale, dar taci, ca să-ţi răspund. D-ta ai citit pe Guliver, când erai mic? Pentru că Guliver era un om voinic, pe care în somnul lui îl prindeau nişte pitici răi şi îl legau. Evident că atâta vreme cât Guliver era legat, nu era responsabil de lucrurile pe care le făceau piticii cu el; dar Guliver, când s-a trezit dimineaţa, şi-a întins mâinile, au pârâit legăturile, şi întreb: ce o să fie mâine dacă vine la putere cu piticii care l-au legat câţiva ani de zile?

În acest moment, d-voastre, cei mai mulţi, nu ştiţi... *(întreruperi, zgomot).*

Eu mai am nevoie de glas şi pentru Universitate; dacă dar faceţi atâta zgomot, vă anunţ că eu aleg, cu ochii închişi, pe cel dintâi dintre d-voastre, şi-l trimit să facă lecţia la Universitate în locul meu. Dacă se va compromite, este paguba d-voastre. *(Ilaritate).*

În momentul acela era vorba de o altă guvernare. *(D. C. Toma întrerupe).* D-voastre nu eraţi, în momentul acela încă copţi *(d. C. Toma întrerupe).* De d-ta mi-ar părea rău, dacă te-aşi trimite, căci ştiu dinainte că te compromiţi. *(ilaritate).* Sunt alţii la care ar mai fi îndoieli.

Era vorba de o guvernare, care nu ar fi fost numai guvernarea d-voastre, care are un defect. Ştiţi care?

D-voastre aţi făcut în aceşti câţiva ani - să nu vă supăraţi - aţi făcut multe lucruri, de care noi va trebui să ţinem seama, pe care nu le vom păstra cum le-aţi făcut dar de care va trebui să ţinem seama. Cum cu oricine ar fi guvernat ţara şi ar fi făcut lucruri de care să se ţină seama, trebuie ca aceasta să se întâmple, căci altfel suntem un popor ridicul care trecem de la făcut la desfăcut, în batjocura lumii întregi *(aplauze prelungite şi îndelung repetate din partea marei majorităţi a Camerei care priveşte către băncile ocupate de membrii Partidului Naţional, zgomot, întreruperi, Partidul Ţărănesc aplaudă pe d. Maniu în picioare).*

D. Virgil Madgearu: Al doilea şef aplaudă de sub pupitru, acum să aplaude din picioare.

D. N. Iorga: Daţi-mi voie, aici nu este numai un singur om căruia mi-am impus să nu-i răspund, sunt şi alţii, să se acomodeze cu hotărârea mea.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, dacă d-voastră aţi aplaudat ostentativ către d. Maniu, aceasta dovedeşte că d-voastre nu cunoaşteţi care sunt condiţiunile în care doi oameni pot face împreună politică. Noi nu suntem datori să vă comunicăm d-voastră procesele verbale ale adunărilor noastre, nici hotărârile care rezultă din deplina noastră înţelegere. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Voci de pe băncile Partidului Ţărănesc: Pactul secret, pactul secret.

D. N. Iorga: Şi nu mă miră *(zgomot, întreruperi, d. Iorga sună clopoţelul d-lui preşedinte. Aplauze pe băncile majorităţi, zgomot).*

D-lor, cum este adunarea, aşa este silit să fie şi oratorul. Dacă am înaintea mea o adunare care ascultă, atunci vorbesc cu liniştea cu care eram obişnuit. Dar primăvara aceasta v-a dat la toţi un fel de vitalitate nervoasă pentru care vă felicit, dar nu sub raportul politic. Vă rog să binevoiţi a ţine seamă că primăvara este destul de înaintată, pentru ca sburdăciunea tinereţii d-voastre să înceteze. Şi lăsaţi unui om care nu este capabil să facă retorică două zile, să vă spună câteva cuvinte aşezate. D-lor, d-voastre nu înţelegeţi sistemul nostru de a lucra. Două partide se înţeleg. *(Zgomot).*

D-le preşedinte, dacă nu interveniţi, o să declar că în această Cameră nu se poate vorbi.

D. Octavian Goga: Dar eu am stat acolo două ceasuri fără să pot vorbi. *(Zgomot, întreruperi).*

D. N. Iorga : Eu, când cred, şi tovarăşii mei de partid când cred că o unire se impune, că o fuziune este pentru folosul ţării, noi discutăm punctele necesare pentru a înţelege, facem fiecare sacrificiile pe care trebuie să le facem, fixăm baza noastră programatică şi metoda de lucru şi ne înfăţişăm înaintea opiniei ţării.

Aşa fac oamenii a căror politică este o politică occidentală. Alături de această politică este o alta. Acum evident că adversarii pot fi nemulţumiţi de programul nostru, pot fi nemulţumiţi de metoda noastră.

Se poate ca persoanele noastre să nu fie simpatice. Dar noi când credem că trebuie să ne înţelegem, ne-am înţeles, am găsit bazele acţiunii noastră şi această acţiune o dezvoltăm potrivit cu metodele noastre.

Dar, daţi-mi voie să constat un alt sistem de a face politică. Iată, d-voastră sunteţi, cum am spus şi înainte, un puternic partid. Aveţi dreptul de a mai guverna această ţară, după odihna cuvenită la care ar fi cineva crud să nu vă recunoască dreptul.

Partidul acesta, în părerea mea, nu are nevoie ca nici după trecere de câţiva ani să-şi găsească asociaţi, cutreerând toate mările ca să descopere pe toţi naufragiaţii, să-i ia, să-i cureţe, să-i îmbrace şi să-i arate în rând cu dânsul.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar să zicem că d-voastră vă interesaţi de un anumit naufragiu. Că umblaţi după înecaţi, îi luaţi în starea în care se găsesc, după ce au stat o bucată de vreme sub apă şi îi aşezaţi în rândul d-voastră. E chestiune de gust; eu nu aş avea acest gust, d-voastră îl aveţi.

Dacă aveţi acest gust, aţi putea face un lucru foarte folositor. În loc să renunţaţi de a pune candidaturi într-un colegiu din Ardeal, în loc de a pune la dispoziţiunea unui candidat din opoziţie mijloacele d-voastre, pe care un ministru spunea că regretă că le-a constatat a fi fost puţine acolo, ce să fac eu, nu sunt vinovat eu că au fost aşa de puţine. Dar câte au fost, au fost întrebuinţate, în loc de a da ţării spectacolul care se desfăşoară de doua zile, cu o majoritate pe care de multe ori am ţinut-o de rău că nu-şi apără miniştrii - am văzut pe d. Brătianu, şi vă asigur că mi-a părut rău, să nu vă supăraţi, am văzut pe preşedintele Consiliului împiedicat de a vorbi în această Adunare, am văzut majoritatea nesărind să apere pe şeful guvernului, am văzut de atâtea ori alţi miniştri maltrataţi fără nici o intervenţiune a d-voastră. Şi băncile acestea care sunt goale, băncile acestea care sunt mute, care sunt paralitice, când este vorba de apărarea propriului lor partid, băncile acestea se mobilează şi încep cea mai cumplită luptă pe care am văzut-o în Parlamentul d-voastră pentru apărarea unui om care nu reprezintă nici programul d-voastre, nici metodele d-voastre, care nu face parte din organizaţiunea d-voastră (*aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional)*, dar vroiţi s-o faceţi? Faceţi-o deschis. În loc să pregătiţi un lucru imposibil, guvernarea fostei asociaţiuni de interese personale care au avut în seamă ţara, în loc de aceasta, întindeţi-le mâna, anexaţi-i partidului d-voastre, reînnoiţi-vă ministerele, căci aşa cruţaţi ţării alegerile pe care, dacă Regele ar da guvernul acestor oameni, vă asigur că ar fi cele mai ruşinoase care s-au pomenit în ţara aceasta. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Da, pentru a sta alături cu dumnealor, ar trebui ca anumite lucruri să dispară din amintirea celor care au fost de faţă acum câţiva ani la unul din cele mai triste spectacole din viaţa noastră parlamentară, spectacol pe care cei mai mulţi îl ignorează, dar sunt dator să-l comunic acelor care nu l-au ştiut şi să-l reamintesc acelora care au fost martori.

La locul acesta (*arătând spre banca ministerială)* era tot d. Ion Brătianu; ceva mai departe, d. general Averescu, ca ministru de Război, care comandase represiunea în contra răscoalelor ţărăneşti, şi nu voi număra miile de morţi, în mare parte nevinovaţi, rămaşi atunci pe ogoarele ţării. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

S-a ridicat aici cineva, a cărui grea suferinţă nu vreau s-o ating, pentru că rolul său nu-l critic, s-a ridicat d. Marghiloman şi a adus timp de trei

https://biblioteca-digitala.ro

ceasuri acuzaţiuni de malversaţiune ministrului de Război. Nimeni din banca ministerială n-a intervenit ca să-l apere. Miniştrii, majoritatea, au manifestat pentru oratorul de opoziţiune care ataca onoarea unuia dintre miniştri. La sfârşit, d. Ion Brătianu s-a ridicat şi a spus: „veţi cunoaşte mâine hotărârea guvernului".

D. general Averescu: Cer cuvântul în chestie personală.

D. N. Iorga: D. general Averescu a fost debarcat din minister, pe urma acuzaţiunilor de malversaţiune aruncate de un deputat din opoziţiune. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Când aţi adus pe generalul Averescu la guvern era o datorie de loialitate să declaraţi că v-aţi înşelat atunci. N-aţi făcut-o. L-aţi susţinut ani de zile, după ce l-aţi lăsat să cadă pe această scenă dureroasă, care mi-a rămas sub ochi. Şi văd şi acum pe general, plecat asupra hârtiilor sale, epoleţii de aur ridicându-se la înălţimea fruntei încreţite, şi majoritatea bătându-şi joc de un ministru de pe banca ministerială, sub zâmbetul enigmatic al preşedintelui Consiliului. *(Aplauze)*

L-aţi acoperit de dezonoare, şi apoi l-aţi instalat la guvern şi l-aţi susţinut, iar în momentul când îl susţineaţi, aveţi la îndemână hârtia care a apărut mai târziu, aveaţi facsimilele scrisorii adresată către mareşalul Mackensen pentru cruţarea unei anumite vii la Severin.

Înaintea alegătorilor, preşedintele Consiliului a atacat apoi pe fostul preşedinte al Consiliului din mizericordia sa, l-a atacat ca având legături el, general comandant de corp de armată, cu comandantul armatelor duşmane de ocupaţiune. Astăzi trebuie să retractaţi, pentru a nu vă bate joc de bătrâneţele şi serviciile de general ale acestui om.

Eu închei, spunând: să se isprăvească cu această comedie, care dezonorează pe toţi la rând şi care va isprăvi prin a vă dezonora şi pe d-voastră. *(Aplauze îndelung prelungite pe băncile Partidului Naţional).*

Voci: Trăiască Iorga. *(Aplauze furtunoase şi îndelung repetate).*

***Răspunde justificărilor generalului Al. Averescu*:**

D. general Al Averescu: După ce ne-am consultat, am găsit această formulă: Eu primisem zilele acelea o scrisoare de la Turnu Severin prin care mi se spunea că mi-a fost devastată casa de la Craiova, că mi s-a luat absolut totul, şi adevărat că mi s-a luat totul şi că nu mi-a mai rămas în urma războiului decât ceea ce am adus cu mine...

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Este scrisoarea din „Viitorul", d-le general.

D. general Al. Averescu: Mie, d-le Iorga, nu mi s-a făcut cadou palat, ca d-tale.

D. N. Iorga: D. Brătianu a spus că te pune la zid şi te împuşcă, pe baza mărturiei acelei hârtii, la Brăila.

D. general Al. Averescu: Nu este vorba de Brăila, este vorba de Mackensen. Şi atunci am scris mareşalului:

„Sunt informat că-mi este casa devastată. Rog înlesniţi d-lui Luca Niculescu, prietenul meu, să meargă să vadă dacă este adevărat şi, dacă este posibil, să se pună pe urma lucrurilor luate".

Pentru redactarea acestei scrisori, am pus la contribuţiune cu toţii cunoştinţele noastre de limba germană. Eram 4, dar am iscălit-o numai eu.

Aceasta este scrisoarea pe care am scris-o.

În afară de aceasta scrisoare, am dat un mesaj pe front, ca răspuns la mesajul pe care mi l-a adus generalul Văitoianu de la generalul Gherok, în care îmi spunea că pentru fiecare foc de tun care va fi tras în contra Coşnei şi Cireşoaiei, va trage zece focuri de tun contra Târgului Ocna. La acest lucru, am răspuns printr-un mesaj către mareşalul Mackensen, în care i-am spus: „trageţi cât veţi voi, căci tot d-voastră le veţi reconstrui".

Acesta este al doilea mesaj.

Al treilea mesaj, pe care l-am făcut...

O voce: Dar nu e vorba de asta.

D. general Al. Averescu: Altă scrisoare nu am mai scris, nu am scris decât o singură scrisoare. (*Zgomot, întreruperi. Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. C. Argetoianu: L-aţi adoptat.

D. N. Iorga: Să vă spun eu personal de ce este vorba. D-le general, în contra d-voastră s-a întrebuinţat de presa liberală două acte: unul în care era vorba de via d-voastră, şi un alt act reprodus în facsimil în „Viitorul" şi citit în întrunirea de la Brăila, în care d-voastră arătaţi că dacă se încheie pacea, d-voastră eraţi dispus, în 1916, să intraţi în Cabinetul d-lui Marghiloman. Sunt două lucruri deosebite.

D. general Al Averescu: D-le Iorga, este exact că sunt două lucruri deosebite. Am răspuns la primul lucru.

D. N. Iorga: Dar nu s-a retractat.

D. general Al. Averescu: D-le Iorga, am răspuns la unul, nu pot să răspund la doua deodată. Vă rog să faceţi atenţie. Am răspuns la primul şi voi

https://biblioteca-digitala.ro

răspunde şi la al doilea. Dar primul, acela cu via, este actul despre care am vorbit acum şi pe care l-am scris în prezenţa d-lor Argetoianu şi Filipescu.

D. Gr. N. Filipescu: E inexact *(protestări pe băncile majorităţii).* D-lui general Averescu i-am scris o singură scrisoare, când l-am rugat să plec cu d-sa de la Bacău la Iaşi. O singură scrisoare în care spuneam că după ce am înmormântat pe tatăl meu, nu vreau să înmormântez şi iluziile sale. Iată ce am spus. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D. general Al. Averescu: D-lor, adineauri am spus de scrisoarea pe care am dat-o d-lui Luca Niculescu. E singura scrisoare pe care am scris d-lui Mackensen, absolut singura. Dacă se va dovedi că am scris o altă scrisoare mareşalului Mackensen, cer să mi se aducă originalul, dar chiar numai o simplă declaraţie demnă de credinţă şi atunci eu dispar din viaţa politică şi mă retrag ca să nu mă mai vadă nimeni.

E singura scrisoare pe care am scris-o şi aceea pentru că mi-a cerut-o d. Luca Niculescu.

În ce priveşte cealaltă scrisoare, nu era adresată d-lui Marghiloman, nu era adresată nici lui Mackensen, ci este cu totul altceva. D-le Iorga, d-ta ai ca specialitate istoria, nu-i aşa? Eşti istoric. Dar istoria cere ca cel care o scrie să fie foarte circumspect în adunarea materialului şi să-l supună controlului...

D. N. Iorga: Eu ca istoric trebuie să cred; dar dacă şeful partidului acestuia a afirmat atunci ceva neexact, e dator astăzi să retracteze. Eu, ca istoric, când am mărturia unui şef da partid, trebuie să o cred. Să vină d. Brătianu să retracteze. Nu vă adresaţi mie. Adresaţi-vă cui v-a calomniat acolo.

D. general Al. Averescu: D-le Iorga, d-ta te pretinzi, în genere, că eşti mai învăţat decât toţi cei care suntem aici şi desigur că te pretinzi mult mai învăţat decât mine.

Eu îţi conced acest lucru, dar ai să-mi concezi şi d-ta un lucru mie: d-le Iorga, sunt mai în etate decât d-ta şi să-mi dai voie să-ţi spun o maximă: nu crede tot ce se spune şi nu repeta tot ce crezi.

E o maximă foarte înţeleaptă de care este bine a se ţine seamă. Poate pentru alţii este mai puţin important dar d-ta, ca istoric, când ai spus un cuvânt, trebuie să fie trecut prin zece filtre.

D. N. Iorga: Merçi.

D. general AL Averescu: Ai repetat un lucru pe care nu l-ai controlat.

D. N. Iorga: Banca ministerială...

D. general Al. Averescu: Eu cu d-ta vorbesc, d-le Iorga.

D N. Iorga: Eu nu vă dau succesiunea, ăştia v-o dau *(arătând spre banca ministerială).*

https://biblioteca-digitala.ro

D. general Al. Averescu: În ceea ce priveşte 1907, aici d. Iorga nu mai ştie de la alţii, căci era în Cameră, era membru al Parlamentului şi cu toate acestea deformează faptele. Lucrurile nu s-au petrecut exact aşa cum le-aţi spus d-voastră şi dacă voiţi, le putem controla cu „Monitorul Oficial".

D. N. Iorga: Iată, am aici un extras. *(Zgomot).*

D. general Al. Averescu: D-le Iorga, d-voastră spuneţi că sunteţi un om liniştit în casa la d-voastră; fiţi liniştit şi aici.

Când am venit în ministerul de Război, găsisem acolo nişte moravuri foarte urâte, moştenite din trecut şi pe care le cunoşteam foarte bine, căci servisem în Marele Stat Major şi aveam contact cu ministerul necontenit. Am voit să îndrept lucrurile şi vă pot spună că le-am îndreptat, şi ceea ce am făcut eu atunci s-a moştenit până şi astăzi.

În ministerul de Război intra orişicine, era un fel de bursă: militari, civili doamne, oameni de afaceri, samsari....

În ceea ce priveşte, d-le Iorga, chestiunea împuşcării ţăranilor, am văzut că s-a folosit de această chestiune Partidul Naţional în manifestele pe care le-a împrăştiat la Reghin. Este o poveste veche şi atât cât s-a scris în ziare, cât s-au folosit de dânsa în contra mea oameni cărora le-aşi face o prea mare cinste ca să le dau importanţă, am lăsat lucrurile să treacă. Dar prietenii politici mi-au spus că un fruntaş din Partidul Naţional, un fruntaş de mâna întâia, căruia nu-i voi zice om politic şi care are dreptul la titulatura de om de Stat, a aruncat această acuzaţiune în public, în propaganda pe care a făcut-o. Cred că chestiunea este foarte importantă şi foarte gravă. Să venim să ne folosim de astfel de lucruri, acei care ne găsim în fruntea vieţii noastre politice, chiar dacă ar fi adevărate, cred că este o greşeală, cred că este condamnabil, pentru că sunt unele lucruri care se respectă. Dar întreaga această afirmaţiune nu este adevărată, d-lor, este absolut inexactă şi nu vreau să vă răpesc aci timpul ca să fac istoricul întregei chestiuni. M-am adresat justiţiei în contra acelui fruntaş din Partidul Naţional, ca să dea seama acolo de acuzaţiunea pe care a aruncat-o cu atâta uşurinţă în public, şi dacă o fi nevoie, se vor arăta lucrurile cum au decurs. Pot să vă spun un singur lucru, că după ce am plecat de la guvern, deoarece s-a vorbit de 11.500 - acum au ajuns la 13.000 - de ţărani omorâţi, m-am adresat biroului statistic al nostru şi am cerut să-mi dea pe anii 1906, până la 1910 inclusiv, statistica mortalităţii, şi deosebirea pentru anul 1907 era de o mie şi ceva. Aceasta era deosebirea în mortalitate.

Eu instituisem o anchetă şi în ziua când am plecat de la minister, numărul celor care au fost împuşcaţi în mod neregulat se ridica la 450. Intenţiunea mea era ca toate aceste cazuri nenorocite să fie anchetate şi autorii

https://biblioteca-digitala.ro

lor să fie trași legal la răspundere. Guvernul de atunci a găsit însă de cuviință ca să amnestieze toate delictele și crimele comise cu ocaziunea răscoalelor, și de aceea nu mi-a mai fost posibil ca ministru de Război să dau curs anchetei și acțiunii juridice care o proiectasem.

Astfel stau, d-le Iorga, lucrurile. Și atunci eu te întreb, d-le Iorga, în ce scop ai adus d-ta această penibilă chestiune, la această tribună? Ca să stabilești un fapt istoric?

D. N. Iorga: Ca să provoc un discurs frumos al d-tale, care arată ce șef de guvern poți fi. *(Aplauze pe băncile Partidului Național).*

D. general Al. Averescu: E o chestiune de competițiune deci... *(d. Iorga întrerupe).* D-le Iorga, n-am stat niciodată alături de d-ta și nu știu care din noi...

D. N. Iorga: Din fericire.

D. general Al. Averescu: Pentru mine!

D. N. Iorga: Pentru mine!

D. general AI. Averescu: Prea târziu. Nu știu care din noi doi este mai înalt; dar văd că fac prea mare umbră asupra d-tale. Niciodată nu m-a preocupat atât de mult uriașa d-tale persoană, cum te preocupă pe d-ta mica mea personalitate. *(aplauze, ilaritate pe băncile majorității și ale Partidului Poporului*). Nu e zi în care să nu scrii în „Neamul Românesc", nu e ocaziune în care să nu faci aluziune la mine, și eu, d-le Iorga, îți plătesc aceasta prin a te ignora. (*ilaritate).* Și ce e mai mult, d-le Iorga, l-a făcut pe d. Goga într-o caricatură că suge de la două vaci, dar mi se pare că și d-ta...

D. N. Iorga: Cine? Cine?

D. general Al. Averescu: Partidul în capul căruia d-ta stai. Mi se pare că și d-ta sugi de asemenea de la două vaci: o vacă e istoria și alta vacă e politica. *(ilaritate).* Și atunci când te apucă cineva la strâmtoare pe tărâmul politic...

D. N. Iorga: D-le fost președinte de Consiliu, nu mă silești să schimb sexul animalului ca să vă răspund. *(Mare ilaritate, aplauze pe băncile Partidului Național).*

D. general Al. Averescu: Foarte de spirit, dar bănuiesc foarte mult că v-a suflat-o d. Argetoianu. *(Ilaritate).*

D-le Iorga, eu când v-am spus d-voastră că vă arunc umbră, nu m-am gândit la terenul științific, căci acela e al d-voastră, dar la terenul politic. Și atunci nu înțeleg pentru ce această mare mirare a d-voastră pentru că e explicabil: altminteri de ce vă preocupați de mine, de ce vă împiedicați la fiecare pas de mine, dacă nu este așa?

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. *Istoria poporului românesc* reprezintă traducerea făcută de Otilia Teodoru Ionescu la *Geschichte des Rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staats bildungen*, Gotha, 1905, 2 volume.
2. *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Buc., 1915, 2 volume.
3. N. Iorga a consacrat numeroase lucrări lui Mihai Viteazul. Iată-le: *Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul, în amintirea celor săvârşite acum 300 de ani*, Buc., 1900; *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc*, Buc., 1901; *Acte relative la războaiele lui Mihai Vodă Viteazul*, Buc., 1903; *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului*, 1904; *Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul ca întemeietori ai bisericii românilor din Ardeal,* Buc., 1904; *Povestea lui Mihai Vodă Viteazul (1595) scrisă de un om de pe acele vremuri* (tălmăcită de Teodor M. Eliot, 1837), Vălenii de Munte, 1910; *Faze sufleteşti şi cărţi reprezentative la români cu specială privire la legăturile* Alexandriei *cu Mihai Viteazul*, Buc., 1915; *Politica lui Mihai Viteazul. Originile ei şi însemnătatea ei actuală,* Iaşi, 1918; *Comemorarea lui Mihai Viteazul*, Buc., 1919; *Soarta faimei lui Mihai Viteazul*, Buc., 1919; *Soarta rămăşiţelor lui Mihai Viteazul*, Buc., 1920; *Despre Mihai Viteazul,* Buc., 1922; *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuşi*, Buc., 1925; *Încă un portret al lui Mihai Viteazul*, Buc., 1927; *Există o scrisoare de trădare a lui Mihai Viteazul?* Buc., 1929; *Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul şi Radu Şerban,* Buc., 1931; *Istoria lui Mihai Viteazul*, 2 volume, Buc., 1935; *În jurul lui Mihai Viteazul. Originea lui Mihai Viteazul după o cronică românească*, Buc., 1936; *Vitejia românească în noua cruciată. Fapta lui Mihai Viteazul (Istoria românilor*, vol. V, Buc., 1937); *„Calicii" lui Mihai Viteazul. O nouă orânduire a lui*, Buc., 1938. Mai vezi *Cel ce nu se poate odihni, Mihai Viteazul. Ziua lui Mihai Viteazul în 1916,* în vol. *Oameni care au fost*; în ultim loc, ediţia critică integrală datorată lui Valeriu Râpeanu, Buc., 2009.
4. Aluzie la cartea lui Oliver Goldsmith,*Vicarul din Wakefield*, 1766.
5. Augustin Bunea (1857-1909), canonic greco-catolic, publicist. Membru al Academiei Române (1908). N.I. i-a dedicat studiul *În amintirea prietenului Augustin Bunea*, Buc., 1909.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 29 aprilie 1925

Despre incidentul de la Zguriţa, unde fusese pălmuit deputatul Pantelimon Halipa:

D-lor deputaţi, îmi pare bine că d. subsecretar de Stat a lămurit pe d. interpelator[1] asupra faptului. D. interpelator părea că se îndoieşte dacă s-a întâmplat pălmuirea d-lui Halippa sau ba! D. subsecretar de Stat, pe baza raportului pe care l-a primit, a arătat că într-adevăr d. Halippa a fost pălmuit.

D-sa a dezaprobat şi m-aşi fi mirat să n-o fi făcut, orice ministru din orice regim, a dezaprobat faptul scandalos care s-a petrecut în dauna onoarei unuia dintre colegii noştri. D-nealui a făgăduit o anchetă. Mi se pare că înainte de orice anchetă, un lucru trebuia făcut, adică imediata suspendare şi pedeapsa celui care a lovit. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D. G. Tătărăscu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: Suspendarea este făcută, pedeapsa încă nu. *(Aplauze pe băncile majorităţi).*

D. N. Iorga: Şi ţin să vă dau elemente care vă pot folosi în ceea ce priveşte măsura pe care veţi lua-o. Este neadmisibil ca un ofiţer de jandarmi să-şi facă dreptate pe această cale, pe calea aceasta de nemaipomenită sălbăticie... *(aplauze pe băncile Partidului Naţional)*, care dacă nu s-ar şti omenia care de obiceiu stăpâneşte în această ţară, ar fi în stare să dezonoreze nu numai un regim, dar o ţară întreagă. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Al doilea, faptul care s-a petrecut, s-a petrecut în dauna unui deputat, vrea să zică fiecare din noi, atunci când s-ar găsi în conflict cu un reprezentant al forţei publice, ar putea fi expus să păţească ceea ce a păţit d. Halippa. Este admisibil să ne gândim măcar la posibilitatea acestui lucru? Dar unui deputat i se poate spune că dreptul de a ţine o întrunire îi este refuzat din cutare motive. Dacă el se împotriveşte, trebuie să se facă proces-verbal; pe baza acestui proces-verbal să se hotărască urmărirea acelui deputat. Dar cine dă dreptul ofiţerului de jandarmi să se substituie tuturor organelor care trebuie să intervină şi, prin lovitura palmelor sale, să pretindă a restabili o situaţiune de drept care este de fapt situaţiunea supremei nedreptăţi pe care însuşi actul său o creiază? Dar, d-le Tătărăscu, eu cunosc pe d. Halippa. Eu am luat parte la o campanie electorală alături de d-sa.

Eu n-am văzut om mai blând, om mai supus legilor decât d. Halippa. Dar noi, care de ani întregi de zile suntem în Camera aceasta colegi ai d-lui Halippa, nu o singură dată am fost emoţionaţi de accentele cu care d. Halippa a vorbit de ţară şi a vorbit de naţia căreia i-a adus servicii aşa de mari. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

https://biblioteca-digitala.ro

Dar noi l-am văzut pe d. Halippa bolnav, ţinându-se abia în picioare la această tribună, şi mă îndoiesc dacă eroul locotenent de jandarmi ar fi pălmuit în felul acesta pe unul care nu ar fi fost bolnav şi despre care ar fi ştiut că este în stare să-i întoarcă imediat cu vârf şi îndesat palmele pe care i le-a dat (*aplauze)*. L-am văzut bolnav, la această tribună, dând întregii Camere exemplul liniştei şi stăpânirii de sine.

Dar pe lângă aceasta, d-le ministru, vă semnalez un lucru, pe care l-aţi uitat şi d-voastră şi d. interpelator: d. Halippa este unul din fruntaşii basarabeni care ne-au dat aceasta provincie *(aplauze pe băncile naţionale).* A fost omul care, sub regimul rusesc, a părăsit Basarabia, a avut curajul să vie la Universitatea din Iaşi, într-o vreme când nimeni nu putea să bănuiască că Basarabia va veni aşa de curând la România; el a fost acela care, prin graiu şi prin scris, prin ziarul său, a creeat conştiinţă românească în cercurile intelectuale ale basarabenilor. Este un om înaintea căruia, fiecare dintre noi, fără deosebire de partid, se înclină, şi aş fi vrut ca partidul său, în loc să pregătească cine ştie ce acţiune separată, să fi fost de faţă, pentru ca să vadă cum un adversar politic aduce de la această tribună recunoştinţa unui întreg popor muncii şi devotamentului d-lui Halippa. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

D. Halippa mai are un merit: elev al unui basarabean, care a pus totdeauna mai presus de onoarea şi interesele naţiei sale anumite consideraţiuni de politică socială şi internaţională, a ştiut să treacă peste învăţăturile dezastruoase pe care le-a primit de la deputatul din Soroca, care i-a fost învăţător, a ştiut să treacă peste internaţionalismul pernicios şi lipsa de patriotism a învăţătorului său ca să se aşeze în fruntea basarabenilor naţionalişti. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Prin urmare, orice s-ar fi întâmplat, am ţinut să ridic aici, pentru a arăta ceea ce este în inima oricărui om simţitor, durerea pe care o simţim noi toţi când pe obrazul lui Halippa a fost pălmuită însăşi lupta basarabenilor naţionalişti, care a împins România până la Nistru. *(Aplauze îndelung prelungite pe băncile Partidului Naţional).*

NOTE

1. Jean Vasilescu Valjan întrebase pe ministrul de Interne dacă se adeverea pălmuirea deputatului Pantelimon Halipa de un locotenent de jandarmi din Soroca, Popescu. G. Tătărăscu l-a informat că P.H. încercase să ţină o adunare la Zguriţa, comună aflată „în stare de asediu". Îi insultase pe jandarmi şi fusese pălmuit. Alt incident, tot acolo, se consumase în prezenţa deputaţilor Lupu şi Stere şi a subprefectului locului.
   Profesorul lui P.H., la care se referă N.I., este Constantin Stere.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 2 mai 1925

Din nou despre incidentul de la Zguriţa:

Dacă aş considera această chestiune, pălmuirea unuia din colegii noşti de către un ofiţer de jandarmi, ca privind partidul căruia îi aparţine acel coleg al nostru, evident că aş lăsa ca membri ai Partidului Ţărănesc să se rotească cu privire la declaraţiunile pe care le-a făcut d. subsecretar de Stat la Interne[1].

Eu însă consider această chestiune ca o chestiune de demnitate a Camerei întregi. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Şi mi-ar fi făcut foarte mare plăcere dacă tânărul subsecretar de Stat ar fi binevoit, în înţelepciunea sa, să considere chestiunea din acest punct de vedere al demnităţii parlamentare, iar nu din punctul de vedere al unui vizibil interes de partid.

O voce din majoritate: A spus-o.

D. N. Iorga: D-le subsecretar de Stat, fiecare îşi are judecata lui; eu judec aşa, d-ta judeci altfel. D-ta eşti încântat de elocvenţa mea, eu sunt încântat de elocvenţa d-tale. Prin urmare...

D. G. Tătărăscu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: D-le Iorga, nu m-aş fi aşteptat niciodată ca profesorul să insulte pe fostul lui elev.

D. N. Iorga: Dacă crezi d-ta că este o insultă...

D. G. Tătărăscu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: O iau ca atare.

D. N. Iorga: Când d-ta te supui injoncţiunilor şefilor dumitale şi joci rolul pe care l-ai jucat astăzi, îmi pare rău că judecata d-tale caracterizează astfel o acţiune care nu trebuia să fie o insultă. În orice caz, nu totdeauna eşti elevul meu. Dacă ai fi rămas elevul meu, nu erai acolo şi n-ai fi spus ceea ce ai spus acum. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

D-le subsecretar de Stat, îmi dai voie însă să-ţi pun două întrebări, foarte categorice întrebările acestea şi la care se poate da un răspuns, dacă vrei, pe urmă; poate ar fi mai potrivit. Şi aceste întrebări sunt următoarele: acel ofiţer de jandarmi este trimis la judecata Curţii Marţiale? El rămâne până atunci acolo?

D. G. Tătărăscu, subsecretar de Stat: Nu, d-le Iorga, îmi pare rău că nu aţi fost atent şi nu m-aţi înţeles. Din capul locului am spus că este plecat.

D. N. Iorga: D-ta l-ai trimis în judecată. Ceea ce trebuia să şi faci imediat, era un început de pedeapsă. Iar dacă aştepţi pedeapsa...

D. G Tătărăscu subsecretar de Stat: L-am ridicat din prima zi.

D. N. Iorga: ...de la Curtea Marţială, iată ce se va întâmpla. Se va

https://biblioteca-digitala.ro

întâmpla, că va lua cineva discursul dumitale de astăzi din Cameră şi-l va întrebuinţa ca mijloc de apărare pentru ofiţerul vinovat. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D-ta ai vorbit alături de chestiunea care era în discuţie. Ai vorbit de anumite prostii ziaristice, a căror răspundere nu o ia poate nici măcar şeful celui care le-a scris, cu atât mai puţin cineva care nu are nici o legătură cu partidul pe care d-ta l-ai incriminat şi ai fi vorbit de fapte rele cu privire la care am o întrebare de pus. Omul pe care l-aţi acuzat astăzi, şi nu voi spune un cuvânt mai mult, nu este vorba de d. Halippa, e vorba de celalalt, omul acela, cu privire la care nu voi spune nimic mai mult decât ceea ce am spus totdeauna şi nu voi retrage nimic din tot ceea ce am spus de dânsul, omul acesta aşteaptă de ani de zile să-l judecaţi. De ce nu-l judecaţi? *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Dar d-voastră, vă asigur, că veţi avea o întreagă opinie publică lângă d-voastră când aţi avea curajul să trageţi în judecată un om pe gura căruia nu sunteţi stăpân. Dar fiindcă aţi vorbit de atitudinea specială pe care Partidul Ţărănesc o are faţă de jandarmerie, şi aţi spus că atitudinea jandarmeriei, corespunzătoare acutei atitudini a partidului ţărănesc, niciodată faţă de membrii altor partide, daţi-mi voie să vă amintesc două fapte de care nu vă fac personal răspunzător. Pe vremea aceea, d-voastră făcând alegeri în judeţul Dolj, nu ocupaţi funcţiunea pe care aveţi plăcerea şi onoarea să o ocupaţi astăzi. Pe vremea când ţara era guvernată de generalul Averescu, faţă de adversarii politici se întrebuinţa, în timpul alegerilor, un sistem pe care nu cred că veţi avea ocaziunea să-l gustaţi, cu toată dorinţa pe care o aveţi de a-l face să fie gustat de noi în credinţa d-voastră că aducând la guvern cine ştie ce stafie de Styx, d-voastră veţi fi cruţaţi de acesta. *(Ilaritate).*

Pe vremea generalului Averescu se aruncau pietre asupra unei întruniri, de o lume adusă anume pentru aceasta în sala de întrunire. Iar când oratorii bombardaţi cu pietre, după ce se sfărâmase totul pe scenă - şi aceasta mi s-a întâmplat mie la Brăila - ieşeau în curte, atunci se găseau în faţă cu hamalii din port care puneau mâna la brâu să scoată cuţitele, menite să înjunghie...

D. G. Tătărăscu. subsecretar de Stat: Despre aceasta să întrebaţi pe d. Argetoianu. *(Mare ilaritate).*

D. N. Iorga: Lângă mine, haina unui om a fost sfâşiată de cuţitul menit mie. Când s-au făcut alegeri la Dolj, am fost oprit eu însumi, în marginea unui sat, de către jandarmii cu care Partidul Liberal îşi făcea alegerile şi fără de care evident d-voastre toţi - aşa e socotinţa mea - n-aţi avea plăcere să vă aflaţi pe aceste bănci şi nici eu plăcerea de a vă contempla pe toţi aici. Am fost oprit, zic, în marginea satului; în momentul acela n-am

https://biblioteca-digitala.ro

fost poftit să fac o călătorie de câţiva kilometri pe jos, ca d. Halippa, dar dacă aş fi fost poftit, refuzam întocmai cum a făcut şi d. Halipa. Am cerut şi eu, ca d. Halippa, să mi se arate un ordin în scris; ca şi d-lui Halippa nu mi s-a arătat nici un ordin scris. Dar subofiţerul de jandarmi a avu pudoarea, pe care celălalt n-a avut-o, de a nu spune că ajunge prezenţa uniformei jandarmeriei, pentru ca o arestare să devie legală. Eu însă am izbutit a intra în sat, pentru că am stat acolo două ceasuri - cerusem unui jandarm hârtie şi creion, ca să pot întrebuinţa cu folos timpul indefinit care îmi stătea la dispoziţiune. Am intrat deci şi am vorbit cu oamenii. N-am ţinut întrunire. Dealtfel nici jandarmul de la Dolj n-a crezut că intrarea într-un sat, chiar când este stare de asediu, şi la d-voastră alegerile înseamnă o stare de asediu perpetuă *(ilaritate)*, jandarmul din Dolj n-a socotit că a fi în casa unui om, a primi acolo câţiva prieteni, a vorbi de ouă roşii şi de covoare, aceasta ar însemna a pune în primejdie siguranţa României. Totuşi în aceeaşi seară, într-alt sat, am fost oprit de un jandarm. Vedeţi, nu sunt lucruri extraordinare, sunt lucruri care au intrat în moravuri, şi ştiţi din vina cui. Am fost oprit în mijlocul nopţii şi invitat să merg pe jos cam 20 kilometri până la Craiova. Atunci ştiţi ce m-a salvat? fiindcă eram cu puşca jandarmului în piept - aveam asupra-mi o scrisoare a Prinţului Moştenitor, pe care d. Halippa n-a avut-o şi de aceea n-a putut scapă de cele ce i s-au întâmplat - am arătat scrisoarea jandarmului şi aceasta l-a intimidat.

Veţi zice d-voastră: ce are a face aceasta cu cazul de la Zguriţa? Iată ce are a face. Când întrebuinţezi jandarmul pentru scopurile dumitale politice şi când ştii că dumneata eşti la guvern din mila lui *(aplauze pe băncile partidului naţional)*, atunci nu poţi să ai nici o autoritate asupra jandarmului. *(Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional.)*

Cât despre frumoasele d-voastre declaraţiuni patriotice, v-am fi aplaudat şi noi, dacă n-am fi văzut printr-însele vârful urechilor diversiunilor de partid. *(Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional.)*

NOTE

1. G. Tătărescu spusese că starea de asediu de la Zguriţa nu se datora locuitorilor Basarabiei ci „este făcută pentru acei care seamănă cartuşe de dinamită de-a-lungul reţelei drumului de fier şi pentru acei care caută să sară podurile, starea de asediu este făcută pentru toţi acei care caută să sape la temeliile acestui stat, semănând în urma lor crima şi dezordinea. Iată pentru cine este făcută starea de asediu. N.I. însuşi scrisese că e făcută „pentru a putea uşura războiul cu tâlharii şi războiul cu vrăjmaşii neamului nostru", într-un articol publicat cu câteva luni în urmă. Dar, spune G.

https://biblioteca-digitala.ro

Tătărescu, Stere îi înjurase pe Ciugureanu şi Inculeţ că „au dat ţara pe mâna liftelor străine, că Basarabia trebuie să fie autonomă iar d. Stere s-a exprimat că el a făcut unirea, dar el o va desface. Asta era atitudinea Partidului Ţărănesc din Basarabia".

Discurs pe marginea proiectului legii de reformă administrativă:

Nu am de gând să răspund la cuvintele d-lui prim-ministru[1], şi nu am de gând să răspund, fiindcă aştept îndeplinirea unei făgăduieli, pe care am auzit-o şi altădată. Prin urmare, vin la legea care ocupă încă de ieri discuţiunea şi care pretinde o nouă alcătuire administrativă statului român.

Să mi se îngăduie, la început. *(Întreruperi. Câţiva domni deputaţi din majoritate părăsesc incinta Camerei).*

O voce: Desigur, nu mai este interesant.

D. N. Iorga: Aştept ca acei care nu au venit pentru discutarea legii să binevoiască a părăsi sala, pentru ca pe urmă să mă adresez acelora pe care îi interesează.

D-ta, d-le prim-ministru, vii aşa de rar pe aci încât nimeni nu poate avea pretenţii faţă de d-ta. Aşi putea să adaug chiar că, fiindcă a trebuit să fie pălmuit un deputat, ca să vie d. prim-ministru, doresc să se mai găsească cineva, căruia aceasta să-i facă plăcere... *(Întreruperi).*

Deci, d-lor, lăsând la o parte chestiunea cine asistă şi cine nu asistă, să mi se dea voie ca, înainte de a intra în discuţia însăşi a proiectului de lege votat de Senat, să fac declaraţiunea că nu mă voi opri la amănuntele foarte numeroase pe care la cuprinde acest proiect de lege, pentru un motiv uşor de înţeles.

La noi continuă obiceiul, pe care îl judec rău, de a pune într-o lege ceea ce trebuia să intre într-un regulament. Legile noastre sunt aproape ilizibile. Sunt introduse puncte de amănunte care ar trebui să rămână pentru regulamentul aplicării legii. Şi în afară de acest defect, chiar dacă s-ar păstra punctele de regulament în lege, încă ar mai fi o datorie, anume datoria de a grupa materia unei legi în aşa fel, încât punctele secundare să fie de o parte, iar ceea ce formează esenţa legii, concepţia legii, să se găsească uşor vizibil la început. Desigur că şi în alte ţări legile se fac cum se fac la noi: aceasta nu însemnează că legile făcute după acest tipar sunt legi bune.

Al doilea, să mi se permită o întrebare: a cui este legea, care se înfăţişează înaintea noastră? Din expunerea de motive, am cules numele d-lui

https://biblioteca-digitala.ro

Văitoianu[2], un oaspe foarte rar al acestei Adunări, ceea ce înseamnă că, de exemplu, un d. deputat îmi spune că-l vede des: probabil că la minister şi pentru lucrări care nu mă privesc pe mine, dar aci la Cameră nu-l văd, ceea ce înseamnă că exemplul d-voastră, d-le prim-ministru, începe să fie urmat.

Dar se pare că are şi dumnealui un oarecare drept la alcătuirea acestei legi. Nu mi s-a întâmplat însă niciodată, de când sunt, ca să văd un ministru tratat aşa de uşor, când este vorba de propriul său proiect de lege, cum este tratat bietul d. Văitoianu de către acela care a declarat că, nu numai că nu poate să accepte, ca preşedinte al unei comisiuni, proiectul, în socotinţa sa greşit, al d-lui Văitoianu. Dar chiar că proiectul este aşa de greşit încât nu îşi poate da osteneala să aşeze faţă în faţă textul redactat de d. Văitoianu şi textul pe care-l prezintă el. Nu se poate să fie cineva mai amabil faţă de ministrul pe care îl rectifică.

Va să zică, până acum, ar fi doi autori, iar al doilea autor încearcă să distrugă moral pe cel dintâi. Nu voi spune eu dacă este uşor sau greu să distrugi pe d. Văitoianu.

Dar, după aceea, apar şi alţi autori. Aici este un istoric, la ştiinţa căruia m-am adăpat ieri. Am aflat o organizare a vechilor judeţe, de care n-am auzit niciodată noi istoricii, şi ar fi în adevăr regretabil dacă descoperirea colegului nostru de la Senat, d. Dumitriu, n-ar fi semnalată instituţiunii din care câţiva din noi fac parte: Academia Română.

Am aflat de acolo că judeţul Muscel vine de la Muş şi Ipac. Nimic mai natural. Muş şi Ipac este egal cu Muscel. Tot aşa am aflat de acolo că dacă se găseşte în documente sud Saac, aceasta însemnează jude-Saac, dar eu, care stau vara prin fostul judeţ Săcuieni, n-am avut nici odată impresia că locuiesc în fostul judeţ Saac.

Dar, în sfârşi, partea aceasta, introdusă de istoricul d-voastre, se adaugă la primul proiect al d-lui Văitoianu, la rectificarea, cu cruda lecţiune, care vine pe urmă.

După aceasta vine o părere separată a d-lui Dissescu şi cred că peste aceasta s-a aşternut şi grija stilistică a unui membru al majorităţi, căruia îmi permit să-i pui următoarea întrebare. Nu este bine fixat asupra sexelor? Şi iată de ce. La art. 17 zice: „Consilierii, femei, cooptate". Prin urmare, femeile, chiar când sunt cooptate în consiliul comunal, rămân femei. Şi d. preşedinte al Consiliului este de aceeaşi părere. Un uşor gest al d-sale mi-a dat dreptate. Dar, trecând la art. 24, si vede : „Consilierii femei, cooptaţi". Acuma, vedeţi, se pot găsi persoane care să nu voiască a fi cooptate, fiindcă nu doresc să-şi schimbe sexul. Se pot întâmpla să fie alte persoane care doresc să-şi schimba

https://biblioteca-digitala.ro

sexul, şi atunci vor cere, neapărat, să fie cooptate, pentru a beneficia de avantajele art. 24. *(Ilaritate).*

Lăsând la o parte, prin urmare, condiţiunile în care a fost alcătuit acest proiect de lege să venim la cuprinsul lui, şi anume: în loc să fac cum a făcut simpaticul nostru coleg, d. Nicolaescu ieri, să analizez ce se găseşte nou în acest proiect, să observ ce este bun, să fac propuneri alături, eu cred că e mult mai bine decât atâta să vedem cum se orientează autorii proiectului în deosebitele sisteme administrative.

Nu-i aşa? Un proiect presupune şi anumite operaţiuni premergătoare şi o anumită concepţiune. Dacă în împrejurări ca acestea când ne reunim noi, Vechiul Regat, cu o veche provincie ungurească, cu o veche provincie austriacă, cu o veche provincie rusească şi când trebuie să facem o singură lege administrativă pentru statul naţional, derivat din toate aceste provincii, n-o vom găsi în câtă inteligenţă, fără îndoială se găseşte la dispoziţia clasei noastre conducătoare, atunci mă întreb: unde o să punem concepţia? la limita judeţelor, sau la proiectul de lege pentru accelerarea judecăţilor? Astfel de proiecte pun la încercare facultatea de concepţiune a unui regim, sau, altfel, noi puteam trăi şi în provizoratul de până acum. Nu era nici un motiv ca acest provizorat să fi înlăturat, pentru ca să vină în locul acestui provizorat, ce? Nu un sistem, ci o incoerenţă, o reformă curat verbală. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional.)*

Iată, chiar de la început spun că probabil una din persoanele care au conlucrat la alcătuirea proiectului, a crezut că dacă introduce două cuvinte latine ardeleneşti, unul „pretor" şi celalt „municipiu", fără să spue ce face pretorul şi ce este municipiul, cu aceasta a introdus elementele esenţiale din viaţa politică a românilor din Ardeal. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional.)*

Pe de altă parte, eu cred că ar fi fost indicat ca şi la noi, care suntem popor vioi, iute, dar nu ne putem dispensa nici noi de o anumită pregătire a unui proiect de lege mai important, ar fi fost indicat să se ştie puţintel ce am fost noi înainte de Regulamentul Organic, înainte de măsurile acelea semi-occidentale, occidentale de formă, care au stricat o întreaga viaţă naţională, pe care noi am uitat-o, dar care este în sufletul ţărănimei, care trăieşte acolo şi trăieşte aşa de mult încât ţărănimea din fosta Ungarie, din provinciile care făceau parte din Ungaria, ţărănimea aceia a trăit o mie de ani sub stăpânirea străină, a trecut prin forma feudală, a trecut prin forma filosofică austriacă; a trecut prin forma austro-ungară şi cu toate acestea ea a rămas cu noţiunile ei fundamentale, cu satul şi cu judele ei, cu bătrânii ei şi cu adunările ei, o mie de ani de stăpânire streină n-au fost în stare să distrugă noţiunile fundamentale pe care încă le posedă. Dar, cu sau fără d. Dimitriu şi cu sau

https://biblioteca-digitala.ro

fără observaţiile d-lui Dissescu şi cu sau fără revizuirea stilistică, care lasă sexele într-o aşa de deplorabilă nelămurire, d-voastre obiceiurile aceste nu le cunoaşteţi de loc. Nici nu v-aţi gândit să mergeţi mai departe decât ştiinţa d-lui Dimitriu. Măcar dacă a-ţi fi trimis pe d. Dimitriu la un bibliotecar de la Academia Română, la un fost elev bun al meu, fără îndoială că se îndrepta partea istorică... Şi ea rămâne, aceasta este trist că rămâne dacă ar fi un lucru pe care, spus odată, l-am uitat, dar el rămâne, şi seriozitatea proiectului d-voastre, în materie de reforme, va fi judecată şi după astfel de lucruri, după felul cum introduceţi d-voastră o reformă de această importanţă.

Al doilea: era necesară o anchetă în provinciile care vor fi supuse la noua reformă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).* În această privinţă să-mi daţi voie să aduc un exemplu din trecutul propriului d-voastră partid, pe vremea când locul cuvenit ereditar al d-lui preşedinte al Consiliului era ocupat provizoriu de Dimitrie Sturdza; când a fost vorba de reforma agrară, la care reformă agrară d-sa a avut o parte destul de importantă, pornită din cele mai bune inţenţiuni, nu ne-am înţeles în amănunte dar intenţiunile d-sale au fost foarte bune, îmi aduc aminte că s-au distribuit, aici la Cameră, volume întregi care prezentau toate dezbaterile privitoare la situaţia agrară de la noi.

Dar, cu ce bagaj vă prezentaţi d-voastre, care nu cunoaşteţi obiceiurile vechi ale ţării, în ce priveşte organizarea de până acum a provinciilor din fericire alipite cu România Veche şi menite a rămâne totdeauna împreună şi care vor fi cu atât mai bine strânse cu cât vor fi supuse unui regim administrativ ieşit din însăşi conştiinţa şi din însăşi tradiţiile poporului român, căci nu din numele „pretor" şi „municipiu" poate să iasă această legătură, ci din ceea ce a fost comun românilor din toate provinciile!

Ţăranul pentru care legiferăm este un fel de arhivă vie. În mintea lui este scris un întreg trecut; felul cum a privit el instituţiile străine de până acum, felul cum a lucrat el faţă de aceste instituţii - şi aceasta nu este indiferent - dorinţele lui, mai ales după experienţa tristă pe care ţăranul român din Ardeal, Bucovina şi Basarabia a făcut-o faţă de sistemul nostru administrativ, felul de a se comporta faţă de această instituţie nouă, gândul lui faţă de valoarea acestei instituţii - aceasta trebuie s-o ştim!

Dar, în afară de aceasta, care e comisia serioasă care să fi lucrat îndelung pentru alcătuirea acestui proiect? Care e biblioteca anume creată pentru această intenţiune? Dar, vă aduceţi aminte când, înainte de război, a fost vorba de reforma agrară ce vi s-a cerut d-voastră, în comisiunea ţinută sub preşedinţia d-lui Toma Stelian. Si dacă dorinţa aceasta ar fi fost îndeplinită, multe greşeli n-ar fi fost în legea agrară. Vi s-a cerut să aduceţi de pretutindeni experienţa absolut necesară ca să nu faceţi greşelile pe care le-au făcut alţii, ci dimpotrivă să profităm noi de constatarea greşelilor care s-au făcut aiurea. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

https://biblioteca-digitala.ro

Nimic din lucrurile acestea nu s-a făcut şi ne găsim înaintea unei opere în care, să-mi daţi voie să caut elementele străine din care a fost alcătuită, să arăt cât de uşuratec au fost luate aceste elemente străine, cât de inferioare sunt anumite părţi din legislaţiunea ce ni se propune faţă de situaţiunea administrativă anterioară, pentru ca pe urmă să vă arăt izvorul de unde nu aţi luat d-voastră, din neştiinţă, din grabă, sau din dorinţa de a arăta că d-voastră faceţi toate foarte repede, înainte de ceea ce vă închipuiţi că se poate, înainte de a trece cui vă place d-voastră puterea.

D-lor deputaţi, forma în care am trăit noi şi sub influenţa Regulamentului Organic, care primise o mulţime de idei filosofice franceze ale secolului al XVIII-lea - nu era vechea Rusie ci era Rusia nouă, occidentalizată, care influenţa asupra Regulamentului Organic, şi mai ales după legile de sub domnia lui Vodă Cuza forma aceasta a fost o formă franceză. Însă nu era forma vechiului regim, nici forma franceză revoluţionară, care era clădită pe o foarte largă reprezentanţă populară - a ieşit bine, n-a ieşit bine în Franţa revoluţionară este altă chestiune, dar era o conştiinţă, o consultare a naţiunii întregi, ci este formă napoleoneană. Şi nu este formă napoleoneană a lui Napoleon I, ci forma napoleoneană a lui Napoleon al III-lea.

Forma napoleoneană a lui Napoleon al III-lea a funcţionat la noi o mulţime de vreme. De fapt, proiectul de lege care este menit să fie votat de majoritate, proiectul acesta de lege nu cuprinde altceva în esenţa sa decât ideile capitale ale reformei lui Napoleon al III-lea cu scăderi.

Care era baza sistemului lui Napoleon al III-lea? Napoleon al III-lea se sprijinea pe voinţa maselor populare, neinfluenţată de ideea liberală, pe ideile revoluţionare şi care i se părea, prin urmare, să fie o bază sigură pentru regimul lui. Comuna pe vremea lui Napoleon al III-lea era mult mai liberă decât comuna care iese din sistemul d-voastre. De ce? Veţi vedea îndată.

Alegeţi un primar: mă îndoiesc chiar, cu noile prescripţiuni electorale, că acest primar, sub orişice regim, va reprezenta conştiinţa satului. Din două motive:

Fiindcă extraordinar ar trebui să fie regimul care să nu influenţeze câtuşi de puţin alegerile. Dar mai este ceva. Însăşi conştiinţa electorală la ţărani, necesară pentru ca să aibă un reprezentant adevărat al intereselor lor, conştiinţa aceasta se va găsi cu foarte multă greutate. Va apuca să fie primar unul sau altul, sub influenţa unei propagande mai active, sub influenţa unui curent, sub influenţa, de multe ori a unei beţii, a unei calomnii. Este trist, dar aşa este.

Ce puneţi d-voastre alături (*d. preşedinte al Consiliului pleacă)* acum când zic d-voastre într-adevăr mă adresez în vag şi în vid, fiindcă nici unul din complicii esenţiali ai acestei legi nu este de faţă (*aplauze şi mare ilaritate*

https://biblioteca-digitala.ro

pe băncile Partidului Naţional). Va să zică ce puneţi d-voastre alături de primar? Puneţi pe notar. Notarul îl ştim de unde vine, îl ştim ce făcea în ţara de unde a venit la noi. A fost şi o piesă de teatru pe care aş avea datoria să o declar stupidă, răspunzând argumentelor d-lui Goga, care credea că un adversar politic se atacă declarând că opera lui literară n-are nici o valoare. Eu voi zice o piesă, în sfârşit, cum le poate face d. Goga şi care se cheamă *Domnul notar*, la această operă a d-lui Goga se poate vedea cum se înţelege rolul notarului dincolo în Ardeal.

Notarul d-voastră, el e primarul, el este stăpânul, el e tiranul statului, totul pleacă de la notar. Tot ce vrea să facă notarul poate să facă. Legile le aplică notarul, toate lucrurile le interpretează notarul. Vedeţi, notar ar trebui să însemne unul care ia note, ar trebui să fie un secretar după sensul etimologic, un fel de secretar comunal; ei bine, notarul trece cu mult peste atribuţiunile primarului. Vasăzică, peste puţina posibilitate a ţăranului de a se manifesta în alcătuirea consiliului comunal, peste bietul ţăran de paie căruia i se zice primar, peste agentul acesta electoral, cocoţat într-un loc a cărei misiune poate că o cunoaşte numai pe jumătate, peste acesta puneţi pe cine? Pe un absolvent al câtorva clase de liceu, pe un licenţiat în Drept, care poată nici nu cunoaşte regiunea unde este chemat să funcţioneze, care n-are nici un fel de legătură cu oamenii. Puneţi un funcţionar căzut din cer, pe care îl numiţi, funcţionar pe care îl poţi pedepsi, pe care îl poţi înlătura, pe care îl poţi destitui. În comună, împotriva libertăţii căreia concepţiunea liberală se ridicase de multă vreme, primarul rural e complet anulat şi suntem într-o ţară de notarocraţie în ce priveşte satele. *(Aplauze, ilaritate).*

Evident că notarul este un element foarte folositor, căci s-ar putea ca ţăranii să nu se poarte cum trebuie la alegeri *(ilaritate).* Astfel notarul căptuşeşte legal, perfect pe jandarm. Din această căptuşeală juridică a jandarmului, poate rezulta un regim, cu care nu voi asemăna regimul de acum, dar cel viitor, pe care l-ar da acelaşi partid, dacă nu s-a întâmpla un lucru: şi în această privinţa eu înnoiesc, fără să o repet, declaraţiunea pe care a făcut-o la Senat partidul căruia îi aparţin că adică această lege se va schimbă când vom avea puterea de a o schimba şi se va schimba esenţial. E chiar una din legile în care nu vedem ce am avea de reţinut.

Dar mai sus de comună ce era? Era subprefectul.

D-voastre, cei mai mulţi, sunteţi oameni tineri; n-aţi apucat regimul vechi al subprefecţilor. Eu sunt fiu de subprefect, de subprefect numit după multe rugăminţi. Am în arhiva mea de familie scrisori de ale prefectului, care se ruga de părintele meu,advocat, capabil de a câştiga mult mai mult, care ţinea două trăsuri la scară, se ruga de părintele meu să continue a ţinea locul de subprefect până ce va găsi pe cineva vrednic de a-l înlocui.

https://biblioteca-digitala.ro

Ce era subprefectul de odinioară? Subprefectul de odinioară era el cârmuitorul. Mergea călare, în uniformă de general de administraţie, înconjurat de dorobanţi. Trecerea lui prin plasă - şi plasa o păstraţi numai de formă, ca un element geografic.

O voce: Era un zapciu.

D. N. Iorga: Nu era un zapciu, d-lor, vă pot aduce oricând dovada. Am lucruri privitoare la familia mea şi am avut în familie încă un subprefect de care se pomeneşte şi acum: vărul tatălui meu. Întemeia şcoli subprefectul; mergea prin plasă să prindă pe hoţi - şi erau mai puţini decât acum, mult mai puţini, şi nu trebuia să tulburi o ţară întreagă şi să cheltuieşti atâta cerneală de tipar ca să prinzi, după trudă de doi ani de zile, hoţul şi să-i dai drumul după două ceasuri *(ilaritate)*. Prindea hoţul şi-l ţinea; nu-l mai scăpa din mână.

Un subprefect, când venea într-un sat şi vedea că nu e şcoală, o întemeia el pe răspunderea lui şi făcea raport la minister şi numea pe învăţător. Şi venea subprefectul şi funcţiona şi ca judecător; mai bun decât judecătorii d-voastre, ambulanţi, căci cunoştea perfect plasa lui şi veneau oamenii cu încredere la judecata lui.

Veţi zice: „patriarchalism!" Tot patriarchalism de acesta să ne dea Dumnezeu, în locul formalismului sec pe care îl introduceţi în schimb. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional)*. Ce faceţi d-voastră din subprefect? Spuneţi dacă vrea prefectul să aibă un ajutor, atunci îl cere. Deci o să fie un surogat un „ersatz"; o să aibă o situaţie absolut ridicolă, aşa că nici un om de ispravă nu va consimţi să fie aşa, ca un fel de vechil al prefectului, un om de casă, pe care prefectul să-l pue, poate, să-i ţesale calul în grajd, ori să-l întrebuinţeze la cine ştie ce funcţie inferioară.

Dar d-voastre mai puneţi şi un pretor. Ce e pretorul? Unde e definiţiunea exactă a organului nou pe care-l întemeiaţi? În ceea ce priveşte municipiul, o definiţie nu există de loc. Ziceţi: „unde e reşedinţa". Lăsaţi aşa de străveziu să se vadă motivul pentru care d-voastră întemeiaţi municipiul...

Doamne! sunt lucruri la care, din punct de vedere naţional, ne gândim. Plăcerea noastră ar fi ca rolul naţional al poporului, care a întemeiat statul şi-l reprezintă, să fie cât mai mare, căci nimeni nu se poate supăra. Cum naţionalităţile doresc să joace un rol cât mai mare în Patria mumă, avem şi noi dreptul să dorim ca naţiunea noastră să păstreze în toate domeniile un rol esenţial şi, dacă se poate, să-l crească. Aceasta nu împiedică să avem oameni credincioşi statului român şi, dacă din naţionalităţi se ridică cineva care vrea să servească statul, nu numai pentru că este stat, ci pentru că iubeşte pe concetăţenii săi, noi avem datoria de a-l considera întocmai ca pe unul dintre ai noştri. *(Aplauze)* Nu-i cercetăm nici actul de naştere, nici nu-l întrebăm la ce biserică merge; noi cercetăm sufletul lui; iar munca spornică şi cinstită a

https://biblioteca-digitala.ro

unui cetăţean român, a unui frate al nostru de altă naţionalitate, este de tot aceiaşi calitate ca şi munca spornică a oricăruia dintre noi.

D-voastre veniţi şi agitaţi un fel de fantoşe a unor municipii nedefinite şi cu neputinţă de definit, şi credeţi că cine ştie ce lucru se poate ascunde în dosul lor, şi cine ştie ce minune se poate face cu sfiştocul acesta al d-voastre, care este municipiul. *(Ilaritate).*

D-voastre puneţi deci pretorul fără să-l definiţi. De ce credeţi d-voastră că administratorul de plasă, dacă îi veţi zice pretor o să însemne mai mult decât administratorul de plasă de astăzi? Ce înseamnă administratorul de plasă? Eu l-am văzut funcţionând - era au prieten al meu, nu-i spun numele - l-am văzut funcţionând; era în adevăr de plâns. Nu avea cu ce să-şi cumpere un cal, împrumuta caii de la oameni, căci era într-un judeţ de munte. Situaţia lui era asemenea cu aceia a protopopului, căruia i se dădeau 300 de lei pe lună pentru trăsură şi care trebuia să cheltuiască mai mult de 300 de lei într-o săptămână.

La un moment dat, i s-a cerut acestui administrator de plasă să facă o statistică în câteva zile şi a făcut-o de faţă cu mine. Eram cu dânsul pe Bistriţa, pe plută, când a întrebat pe plutaş ce crede el cu privire la cutare chestiune.

Şi acesta i-a spus, după credinţa lui, anumite sume.

Suma a fost scrisă, a fost pusă în plic, în scrisoare pecetluită şi dată la poştă. Veţi zice: era un om incorect. D-lor, era un om foarte corect, îl cunoşteam bine; dar ce voiţi să facă, dacă i se cerea o statistică într-o săptămână, când el nu avea nici un mijloc de a se deplasa şi de a face cercetări. Ce era vechiul subprefect, cu două trăsuri la scară, la reşedinţa lui, cu detaşamentul de călăraşi împrejurul lui şi ce este acest administrator de plasă, pe care dacă îl îmbrăcaţi cu un coif de pompier roman, ca la incendii, credeţi că prin aceasta aţi făcut o extraordinară ispravă!

Ce e prefectul pe care îl prevedeţi şi ce era prefectul în regimul napoleonean, pe care d-voastre, fără îndoială, că-l aveţi sub ochi, căci vi se pare că este cel mai uşor de imitat. Şi aceasta pentru că aveţi o concepţiune mecanică; vi se pare că o societate este ca un ceasornic pe care îl poţi întoarce într-un sens sau altul, pe care, dacă îl scapi jos se strică, dar pentru care există totdeauna un ceasornicar care îl drege atunci când l-ai stricat, şi cu privire la care aveţi şi certitudinea că nu vi-l poate fura nimeni.

Credeţi, în concepţiunea aceasta, că este de ajuns să schimbi un nume al unei atribuţiuni pentru ca toată viaţa administrativă a unei ţări, care suferă în primul rând de administraţiune rea, să se schimbe. *(Aplauze).*

Ştim cu toţii că toată nemulţumirea, şi a naţionalităţilor, este din cauza relei administraţiuni, rea în principii, rea în moravuri, rea în directivele pe

https://biblioteca-digitala.ro

care le dă. Dar în sistemul napoleonean, dacă subprefectul administra, era perfectul care reprezenta guvernul, politica guvernului.

Îmi aduc aminte că la un congres al fostului partid naţionalist-democrat, în dorinţa de a pune ţara pe baze cât mai largi de eligibilitate şi de permanentizare a funcţiunilor, s-a vorbit ceva şi de alegerea organelor administrative. Am spus hotărât: nu. S-a mai vorbit, pe de altă parte, şi de o permanentizare a prefectului. Am spus, când a fost vorba de aceasta, iarăşi: nu, nu se poate! Care este regimul care să nu ceară a fi servit într-un anumit caz? Un regim trebuie să fie servit nu în interesele lui materiale, ci în direcţiunea politică ce înţelege a o da ţării, cu privire la îndreptarea ei şi la evitarea greşelilor ce le-a făcut în trecut. Am spus: prefectul este un funcţionar politic. Dar acest funcţionar politic de odinioară, al sistemului napoleonean, avea atribuţiuni foarte largi, era un om de un imens prestigiu. Franţa a trăit atâta vreme sub regimul lui Napoleon al III-lea în rândul întâi, prin marele prestigiu, prin autoritatea indiscutabilă,a prefecţilor săi. Ce erau recepţiile la prefectură! Ce erau balurile la prefectură, ce erau simplele invitaţii ale prefectului! Ce erau reprezentanţii ceilalţi ai regimului faţă de prefect! Şi vă voi spune un lucru: şi azi, dacă în Franţa republicană e ordine, aceasta se datoreşte faptului că multe lucruri s-au putut schimba, un lucru însă nu s-a schimbat, prefectul. Ori unde am fost - am fost acum în urmă în Franţa la prefect, am avut conştiinţa că sunt la guvernator şi autoritatea prefectului era aşa de mare, încât doară opoziţia cea mai ireconciliabilă, cea mai opusă sub raportul principiilor, numai această opoziţie credea că are dreptul de a nu întreţine relaţii cu prefectul.

Apoi prefectul, odinioară, avea o sumedenie de atribuţii. Aceste atribuţii încetul cu încetul i s-au luat. Mă rog, e vorba de şosele, priveşte pe inginer; e vorba de sănătatea publică, a oamenilor şi a animalelor, aceasta este în seama unor funcţionari speciali; este vorba de învăţământ, prefectul nu poate face observaţii unui învăţător, ci învăţătorul poate să adreseze insulte în obraz prefectului; prefectul trebuie să se plângă la ministerul de Instrucţie căci el însuşi nu poate să facă nimic. Odinioară, dacă preotul avea dorinţa de a repara o biserică, el venea la prefect, acum trebuie să vină la ministerul Cultelor. ministerul Cultelor întreabă Comisiunea monumentelor; Comisiunea Monumentelor Istorice funcţionează cum poate şi biserica se dărâma uneori. Toate aceste atribuţii i-au fost luate prefectului şi ce-i daţi în schimb prin prefectul acesta? Îi daţi o ironie.

Iată în ce consistă ironia. Nu numai că puterile-i scapă şi trec la ceilalţi, dar el are datoria să-i şi consulte. Consiliul de prefectură este compus din oameni care deţin funcţiuni care ar putea să fie ale prefectului, şi oamenii

https://biblioteca-digitala.ro

aceştia se adună în jurul prefectului, care nu mai are nici un prestigiu, pentru că el întreabă pe subordonaţii săi şi pe călcătorii atribuţiilor sale. Dar, în acelaşi timp, şi ei au o situaţie ridicolă, căci sunt, la urma urmelor, teoretic tot funcţionarii prefectului.

Dar alături de aceştia sunt consiliile reprezentative: consiliile comunale şi consiliile judeţene. Consiliile comunale păstrează atribuţiile lor, puse într-o dezordine perfectă. Binevoiţi din punct de vedere logic să cercetaţi lista acelor atribuţii. Veţi găsi pe cele mai importante la sfârşit şi pe cele mai puţin importante la început. Nici o concepţie a rostului consiliului comunal. Se poate aduna şi odată la trei luni; dacă s-ar aduna odată la un an ar fi şi mai bine.

Şi se numeşte un fel de delegaţie permanentă. Eu am apucat comitetul permanent, dar acel comitet permanent era al judeţului şi preşedintele comitetului permanent stătea alături de prefect ca una din cele mai importante personalităţi ale judeţului; un om bătrân care nu se schimbă de la un regim la altul şi putea să reprezinte toate aspiraţiile judeţului. Şi acest consiliu comunal nu are atribuţiile pe care ar trebui se le aibă înaintea tuturor.

Nu avem oraşe, ne lăudăm că avem. Nu avem. Călătorul care la 1861 zicea de Bucureşti: „Zusammene geschvbener Dorfer", „o adunătură de sate zvârlite unele peste altele", avea toată dreptatea, aşa este. Noi avem de creat oraşele noastre. Că oraşele pe care le-am avut pot să corespundă cu mica Românie. Da! Faţă de cetăţile săseşti pe care le-am moştenit, faţă de Cernăuţii pe care l-am căpătat de la austrieci, faţă de Chişinăul moştenit de la Rusia, care cu mijloacele ei largi clădea mult şi avea dreptul să treacă peste toate legile şi toate cuviinţele când era vorba să uimească, noi nu mai putem păstra oraşele noastre de odinioară. Dar oraşele acestea cu ce le putem face? Le putem face ca două elemente cu bani şi cu oameni speciali.

Bani? D-voastre refuzaţi consiliului comunal orice drept de a pune impozite serioase. Poate să pună impozite, dar aceste impozite nu vor fi decât cele prevăzute prin lege, şi d-voastre puneţi în lege că nici accizele, nici jugăritul nu vor putea să mai fie puse ca impozite.

Locuiesc luni de zile într-o comună urbană, care de fapt este o aglomeraţiune de sate, cu o stradă de negustori în mijloc, unde la fiecare sărbătoare şi în fiecare duminică vin ţăranii. Ei nu se duc la han; ci se opresc în maidan. Căruţele lor ştiţi că par a fi făcute anume ca să taie şoselele; omul lasă acolo strujenii şi alte urme ale animalelor care-i trag căruţa şi comuna nu are dreptul să ceară nici o sumă pentru stricăciunile care le-a făcut şoselei, sau pentru curăţirea gunoiului pe care l-au lăsat în stradă deşi aceştia sunt oameni

https://biblioteca-digitala.ro

care câştigă - şi să nu se supere nimeni când spun aceasta, fiindcă nimeni nu poate să ţină la ţărani mai mult de cât ţin eu, care ţin la ei nu numai în ceia ce sunt, dar în ceia ce au fost de secole întregi. *(Aplauze)*. Eu ţin la ei nu ca element electoral, ci ca la creatorii şi susţinătorii statului român. Ţăranii au cu ce să susţină obrazul comunei unde vin de câteva ori pe săptămână.

Accizele le interziceţi. Nu ştiu ce prevede în materie de băutură acest eminent băutor de apă care este ministrul de Finanţe în proiectul său, *(ilaritate)* dar ştiu atât, că de când este ţara românească nu s-a băut mai mult ca în aceste două săptămâni de Paşti. Nu erau vagoane ca să se aducă tot alcoolul ce mai trebuia să fie adus, iar în ceea ce priveşte luxul, cheltuiala cu ciorapii de mătasă care s-au exhibat la sate în cursul acestei vacanţe de necrezut...

Dar, referindu-mă numai la băutură, accizele ar putea să servească, pentru ca încă pe o cale să se scumpească băutura şi astfel să se împiedice alcoolizarea unei întregi naţiuni.*(Aplauze)*. D-voastre lăsaţi astfel comuna săracă; doar cu banii pe care îi are, colegul nostru, dr. Costinescu, nu poate să ridice din gârlă insulele de gunoaie, în care petrolul lucrează în calitate de ciment, dând şi parfumul pe deasupra, insule de gunoaie, care stau drept în faţa Camerii. Prin urmare, cu aceasta se poate creia o Capitală a unei ţări cum este România! Cu ceea ce cade din mila statului se pot face oraşele, cu primarii.

Dar ce este primarul însuşi afară din municipii unde cereţi o listă de recomandaţie? Şi să o spunem: ministrul e chemat să miroasă naţional pe recomandat, să vadă cine are parfum etnic mai autentic, deşi se poate întâmpla să se găsească cine ştie ce odioşi partizani politici români care să facă mai mult rău comunei, decât cel mai naiv duşman naţional inteligent, a cărui reputaţie este legată de acel oraş. *(Aplauze)*.

Dar primarul d-voastre voiţi să-l numiţi, şi anume dintre membrii consiliului comunal. În privinţa acesta, îmi aduc aminte de un obicei din Austria, şi cred că nu greşesc. Acela care m-a informat asupra acestui obicei era însuşi Titu Maiorescu, care a trăit destulă vreme acolo ca să poată să-l cunoască. El îmi spunea cu multă dreptate, într-o conversaţiune particulară, iar eu în Cameră. Niciodată nu vom avea primari cum trebuie, decât atunci când primarii specialişti vor sta la îndemâna oraşelor ca să le sistematizeze.

D-voastră luaţi hotărârea naivă de a cere la Moş Stan ca, împreună cu notarul satului şi cu jandarmii, să sistematizeze. Împuţiţii Noi sau Împuţiţii Vechi. Dacă-mi daţi voie este o cerere aşa de curioasă! Ce poate face sărmanul om care trebuie să vă prezinte planul de sistematizare, şi încă în termen?

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, pentru a avea un plan de sistematizare, trebuie o veche experienţă. În Austria se luptau între ele oraşele pentru un primar bun, îşi făcea experienţă într-o localitate mică şi i se ofereau condiţiuni superioare într-o localitate mare, ca să vină acolo şi să se vadă urma lui.

Iar în ceea ce priveşte consiliile judeţene, consiliile acestea judeţene, ştiţi foarte bine că până acum nu puteau funcţiona, nu puteai să le aduni.

Cina a trăit înainte de război în România, ştie că umblai după consilierii judeţeni şi nu se adunau. De ce nu se adunau consilierii judeţeni? Fiindcă noi suntem o ţară cuminte. În alte ţări, se adună oamenii fără rost. În România nu se poate, oamenii nu se adună decât când ştiu că au un rost serios al lor. Nimeni nu se adună, ca să-ţi baţi joc de dânsul. Şi, în noua legislaţie, credeţi că acest consiliu judeţean, pentru plăcerea de a trimete pe câţiva reprezentanţi aiurea, pentru scopuri pe care nu le voi sublinia, credeţi d-voastră că pentru aceasta o să aibă conştiinţa misiunii lui?

Oare n-ar fi mult mai natural, decât să se facă o alegere de formă, ca între consiliile comunale ale unui judeţ şi consiliul judeţean să fie o legătură în acest sens, că de la comune ar emana aceasta? Şi atunci ar fi selecţiunea între acei care sunt numai „electi", numai aleşi.

Alegerea poate înşelă, dar, după alegere, se face oarecare lămurire şi oarecare căinţă, şi când este vorba să trimiteţi aleşi, poţi oricum să găseşti elemente mult mai bune, cu care să alcătuieşti un corp având atribuţiuni, care să fie în legătură cu rădăcinile intereselor din această circumscripţie.

D-voastre păstraţi judeţul şi vă rezervaţi a fixa o nouă împărţire, văd interesul cu care mă urmăreşte d. Săveanu; se pare că este şi dumnealui complice.

Vă înştiinţez că ceea ce s-a propus acum câţiva ani este o mare greşeală, că nu trebuie să mai căutăm a creia Oltul-de-Sus din Ardeal şi Oltul-de-Jos la Slatina şi nici să păstrăm anumite judeţe, făcute de anumite persoane, care şi-au şi veşnicit numele în străzile capitalelor judeţelor.

În această privinţă sunt lucruri de discutat. Dar n-aţi păstrat plasa şi aţi înlăturat regiunea. Credeţi că a înlătura regiunea, fiindcă poate a fost fixată rău, credeţi d-voastre că este un lucru bun? Ideea regiunii este mai veche. Răposatul Carp vorbea de capitănate; suna rău, era ceva din iuncărismul prusian, căruia i-a fost robită mintea răposatului bărbat de Stat cât a trăit. Dar cu toate acestea, regiunile nu le puteţi desfiinţa, când există ca grup de interese. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Căci grupe de interese există, şi d-voastră, suprimând anumite împărţiri arbitrare şi artificiale introduse de străini, n-aveţi de căutat oare în trecutul poporului român însuşi,

https://biblioteca-digitala.ro

ca să vedeţi dacă nu sunt legături organice care, aceste legături organice, trebuiesc aşezate, fie măcar pentru acest simplu avantaj: ca să evitaţi o centralizare, care centralizare ştiţi că se rezolvă totdeauna într-o bucată de hârtie mâzgălită care trece la arhivă. Şi nici cu o hârtie mâzgălită şi nici cu conţinutul arhivelor nu se guvernează o ţară. Nu se poate ridica seva vie prea sus; trebuie să-ţi dai seama de locul unde se opreşte seva aceasta vie. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Acest loc este, fără îndoială, regiunea organică.

Iată ce aţi făcut d-voastre din sistemul administrativ francez.

Mult mai uşor îmi va fi, fiindcă acesta e cel de bază, să vă vorbesc în câteva cuvinte de sistemele pe care le-aţi găsit în Ardeal, în Bucovina şi întrucâtva şi în Basarabia, ca să viu apoi la ceaa ce trebuie făcut.

D-lor, administraţia ungurească din Ardeal si din părţile vecine cu Ardealul era alcătuită din două elemente cu totul deosebite: dintr-un element austro-francez, dintr-un element filosofic, mecanic, material, împrumutat şi, alături de elementul împrumutat, un element medieval. Elementul acesta medieval, prin faptul că era medieval, era el rău? Trebuie să cunoască cineva foarte slab evul mediu, trebuie să n-aibă idee de reabilitarea evului mediu, care se săvârşeşte în momentul de faţă, evul mediu a fost epoca marilor creaţiuni reale, ca să nu se înţeleagă că, în anumite obiceiuri foarte vechi se păstrează elemente de viaţă. Să vă dau unul. Evident că autoritatea ministerului de Interne din Budapesta se exercita asupra Ardealului, evident că ordinele care plecau din capitală găseau organe care să le execute, evident că administraţia aceasta, în special pentru noi, nu era bună. Era bună pentru elementul dominant şi noi eram elementul persecutat, prin urmare, faţă de noi, administraţia aceasta din Ardeal era rea. Dar era rea în direcţie, nu în ceea ce priveşte esenţa ei. Şi avea elemente care trebuiau păstrate. Era un timp când noi declaram în Ardeal că nu participăm activ la viaţa Ungariei, a fost o vreme de pasivism şi în vremea aceasta de pasivism oare naţiunea română n-a avut ea nici o putinţă de a se manifesta? Ba da! Unde? În aşa numitele adunări comitatense. Adunările acestea erau o mare realitate, o aşa de mare realitate, încât eu ziceam cândva, în divergenţă de prietenii mei ardeleni, ziceam: de ce să nu vă ţineţi în pasivitate continuă, părăsind Parlamentul din Budapesta unde nu vă ascultă nimeni, dar unde, e drept, era un avantaj: că ne vedea lumea din afară, un mare avantaj pe care eu îl pierdeam din vedere, concentrând toată activitatea voastră în comitate.

Şi am câştigat biruinţa noastră în comitate. Azi, la noi, un guvern rău sau un guvern care greşeşte ori, ce se întâmplă mai des, un guvern care este

https://biblioteca-digitala.ro

pe cale de a greşi, nu are mijlocul de a vedea dacă a făcut o greşeală sau dacă e pe cale de a o face. Căci, cine să i-o spună? Majoritatea, nu! Mai ales atunci când are candidaţi ministeriabili şi nu-i numeşte cineva nici raportori ai unei legi. Opoziţia? Părerea ei e contestată. Presa guvernamentală înalţă actele guvernului; presa opoziţiei, ori în legătură cu opoziţia, poate să fie ea contestată. Opinia publică ? Manifestată, unde? La întruniri? Sunt aşa de rare şi deseori aşa de formale! Pe când acolo răsună nemulţumirea imediat: în comitate. Simţea orice guvern că este pe o cale greşită când cea dintâi manifestare de opoziţie se producea acolo.

Credeţi că între consiliile judeţene şi adunările comitatense din Ardeal poate să fie o paralelă, o mare asemănare? Câtă viaţă era acolo, pe când consiliul judeţean este legat de îndeplinirea unei simple forme fără valoare. Să fi lăsat în seama lui Traian, a divului fundator al Daciei, să-i fi lăsat pe pretori şi municipiile sale, dacă aţi intrat în municipii trebuia să învăţaţi cu toţii dreptul constituţional roman, ceea ce este şi ea o ocupaţie destul de grea şi v-aţi înfundat într-un domeniu foarte încurcat, să-i fi lăsat divului Traian pe pretorii cu municipiile înconjurate cu ziduri împodobite de statuetele împrumutate de la Sarmisegetuza, şi să fi păstrat adunările comitanse, să fi păstrat aceste organe de opinie publică ce erau ele. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Dar Bucovina? A fost mai bine administrată ca România. Aceasta nici îndoială nu e. Poate, dacă ar fi avut o populaţie orăşenească mai europeană decât aceia pe care a avut-o, cu obiceiuri mai curate şi mai orânduite, Bucovina s-ar fi înfăţişat şi mai frumos. De ce s-a putut dezvolta Cernăuţul? Cernăuţul s-a putut dezvolta din cauza unui sistem de gospodărie care cuprindea în el anumite taine. Vă întreb dacă din acel excelent drept administrativ austriac s-a păstrat ceva în legislaţia d-voastre? Aţi trecu pe lângă dânsul ca şi cum nu l-aţi cunoscut.

În ce priveşte Basarabia, era o provincie în marginea Rusiei. Rusia avea aşa de multe, că nu se gândea atât la asemenea provincii mărginaşe. Şi, de fapt Basarabia nici n-a fost la început provincie; s-a trecut de la oblastie la gubernie. A fost o încălcare şi o violare de jurământ. Ţarul Alexandru a primit ţara aceasta ca o Moldovă, căci, după cum bolşevicii au făcut Basarabia de dincolo de Nistru contra Basarabiei de dincoace de Nistru, aşa şi Moldova dintre Prut şi Nistru a fost luată de ruşi pentru a câştiga de la dânsa şi prin-trânsa mai târziu Moldova dintre Prut şi Carpaţi. Şi viaţa aceasta ţărănească, putem afirma că de aceia îi doare pe ţăranii români din Basarabia, viaţa săteanului nostru s-a putut manifesta mult mai mult în acele forme

https://biblioteca-digitala.ro

patriarachale de provincie de margine rusească, decât cu centralismul nostru administrativ. Nu trebuie să facem o confuzie între regretul, care ar fi nu numai criminal, dar nebun, dacă s-ar îndrepta către Rusia de odinioară şi recunoaşterea elementelor care sunt încă de întrebuinţat, nu fiindcă sunt ruseşti, introduse de ruşi, dar fiindcă sunt româneşti, pe care ruşii nu le-au putut desfiinţa (*aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Aveţi în Basarabia acolo un admirabil element: răzeşul. Răzeşul acela este descendentul eroilor din secolul al XV-lea şi al XVI-lea. Între oamenii de acolo sunt cavaleri: aceasta este *cavaleria rusticană*, nu în sensul de operă[3], ci în sensul cel mai înalt al cuvântului. Oameni care-şi dau tot ce au numai să nu-i atingi cu un cuvânt. Oamenii aceştia, nu numai că sunt mândri, dar sunt oameni de ispravă. Cu dânşii poţi cârmui o ţară. Poţi să iei orice răzeş şi să-l faci un foarte convenabil subsecretar de Stat care să nu încurce guvernul într-o anumită împrejurare (*aplauze pe băncile Partidului Naţional)* pe oricare vrei.

Care va fi rolul, întreb, al răzeşului din Basarabia după noua lege administrativă? La doi, trei, patru ani o să fie chemat ca alegător pentru comună, pentru judeţ. Şi pe urmă? Pe urmă o să stea să vadă cum consiliul comunal sau consiliul judeţean îşi fac formele. Are un mijloc de a interveni? Dar de loc. Pe când din vlaga, din conştiinţa lui politică seculară, din comorile acestea se puteau scoate forţele vii pentru România viitoare.

Şi acum vin la încheierea acestei cuvântări, la aceste forţe vii. Cu ce s-a ţinut România atâtea secole? Evident că s-a ţinut în împrejurări aşa de grele: regatul unguresc pe deoparte, regatul polon, pe vremea aceea oarecum cotropitor, de altă parte, mai târziu Rusia, care nu-şi cunoştea hotarele, nu voia să admită nici un hotar nici la Răsărit nici la Apus şi, la capăt, formidabila forţă otomana. Uitam Austria care dorea să prefacă într-o Bucovină sau într-o „Valahie austriaca" tot principatul Moldovei şi al Ţării româneşti. Cu ce s-a ţinut ţara aceasta complet izolată, fără nici un singur aliat? Cu ce? Cu ajutorul lui Dumnezeu. Da! Dar acela nu merge la toată lumea; nu ajută pe toată lumea, n-o să vă ajute nici până la patru ani; numai să nu faceţi o prostie în ce priveşte succesiunea d-voastre! Este ajutorul lui Dumnezeu, întâi; al doilea, pe lângă ajutorul lui Dumnezeu, a fost cuminţenia clasei noastre conducătoare. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Să nu ne râdem de boierii noştri de odinioară. Boierii noştri aveau mai mult simţ ţărănesc decât crede cineva. Iată, acum câteva zile a fost la mine un istoric englez, care mi-a vorbit de lucrurile triste din Bulgaria. Mi-a cerut mie explicaţiuni de ce la noi lucrurile acestea nu se întâmplă - cred că o să ne ferească Dumnezeu şi de aci înainte.

https://biblioteca-digitala.ro

Eu cred că nu se întâmplă din cauza obiceiului vechi pe care îl avem cu toţi, îl aveau şi boierii şi ţăranii: când ni se spune un lucru deşănţat, ne scărpinăm la ceafă. Scărpinarea aceasta la ceafă este un element foarte interesant în psihologia noastră naţională. Până se scarpină la ceafă omul, s-a dus impresia seducătoare a tuturor propunerilor romantice pe care le-au făcut unul sau altul; a revenit omul prin acest gest la bunul lui simţ. Şi boierii erau aşa. S-au ţinut cu un extraordinar talent între duşmani şi, în loc să o paţă ei de pe urma lor, i-au întrebuinţat pentru scopurile noastre. Dar a mai fost un lucru. Nu se ţine o clasă numai cu cuminţenia conducătorilor; se ţine cu elementele fundamentale de bază, cu ceea ce iese ca vitalitate, vitalitate care cucereşte şi menţine din sufletul poporului. Dar pentru aceasta, domnilor, trebuie anumite instituţiuni în care să se poată manifesta viaţa aceasta a poporului. (*aplauze pe băncile Partidului Naţional).* Ei bine, trebuie să recunoaştem că poporul nostru este paralizat de mai multe decenii. El n-are putinţa de a face ceea ce vrea. Şi vrea în fond numai bine. Dacă l-am asculta mai adesea ori, am face mai mult bine decât acel pe care îi facem. Cum vroiţi d-voastre să manifesteze el vitalitatea lui, concepţia lui proprie, energia şi înţelepciunea lui, dacă nu-i daţi formele? Formele cele vechi stăteau în rândul întâi în satul - celulă organică. Şi statul întreg era considerat ca un organism, iar nu ca o maşină. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Viaţa trece, ca în corpul omenesc, de la un organ la alt organ. Ceea ce trece de la un şurub la un cordon de transmisiune este cu mult mai puţin decât elementul infinit ca putere şi nesfârşit de delicat care se transmite de la un organ la celalt, căci toate se îmbină împreună şi fac un corp. La început, celula creatoare era satul. Satul dădea armata lui, cu „vătămanul" lui; satul avea parlamentul lui, „oamenii buni şi bătrâni", satul avea judecata lui, cu „judele" lui. Mândria şi puterea noastră a stat în acest sat. Regulamentul Organic l-a omorât, l-a asfixiat sub pălăria aceia străină a comunei care i s-a îndesat fără voie pe cap de n-a mai putut să respire în forma satului viaţa esenţială a poporului nostru.

Să nu vă temeţi de sat. Aceasta e greşeala d-voastre, şi de aceia nu-l aveţi, fiindcă vă temeţi de dânsul. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional).*

Două politici nu vor avea niciodată satul românesc şi, prin urmare, poporul românesc: politica aceia care se teme de sat, şi politica aceia care corupe satul. *(Aplauze prelungite).* Pe aceia care-l corup, satul îi va despreţui; în jurul acelora care se tem de sat, va face golul. Şi tot ceea ce se găseşte în oraşe nu va compensa pentru pierderea satelor. *(Aplauze).*

https://biblioteca-digitala.ro

Cineva, un om serios, vrea să facă reforma administrativă, el va fixa deci ca izvor de putere satul. Va păstra judeţele, tradiţiunile noastre, dar va înlătura judeţele străine, care toate vor trebui să dispară pentru că acolo unde noi n-am avut o formă se va substitui forma geografică formei împrumutate. Nu văd nici un motiv ca să avem mai departe forma electorală maghiară în Ardeal şi forma superficială administrativă din Basarabia şi - să nu se supere nimeni - puţin şi din Bucovina, dar aceasta o s-o spunem mai târziu.

Peste judeţ va trebui stabilită regiunea (*aplauze pe băncile Partidului Naţional)* iar la centru să se păstreze atâta cât să se ştie că este o ţară, cât să se ştie că este o direcţie, că este o politică. Nu descentralizare prin numărul organelor, ci descentralizare prin valoarea creatoare a acestor organe. *(Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional).*

Şi, atunci, ceea ce va fi uşor pentru noi, în opera de refacere peste „refacerea" d-voastre, va fi determinat de caracterul atât de superficial al operei pe care o îndepliniţi astăzi. Când va fi vorba de comercializare, acolo va trebui să ducem lupta cu anumite interese pe care le veţi fi creat şi pe care atâta vreme cât vom descoperi neonestitatea şi exploatarea într-însele, le vom desfiinţa. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).* Iar în ceea ce priveşte o lege ca aceasta, nu e nevoie de nici o trudă pentru a o înlătura, pentru că nu veţi creea nici o viaţă cu care să avem a lupta. *(Aplauze îndelung prelungite pe băncile Partidului Naţional).*

NOTE

1. Primul ministru Ionel Brătianu spusese că N.I. a semnalat abuzuri ale jandarmeriei, făptuite în „guvernarea amicului d-sale domnul Argetoianu" ca şi în cea liberală. Regreta cele întâmplate: „eu primesc întreaga răspundere, pentru că mărturisesc că personal am contribuit la dânsa... În orice caz, am conştiinţa că m-a condus un simţământ înalt şi nobil".
2. Generalul Arthur Văitoianu era ministru de Interne.
3. Aluzie la opera *Cavaleria rusticana* de Mascagni.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 5 mai 1925

Citeşte, în numele opoziţiei, un act de desolidarizare faţă de politica guvernamentală în Basarabia:

Declaraţiile făcute în Cameră de preşedintele Consiliului sunt un act politic de o deosebită gravitate, prin care se caracterizează un regim devenit imposibil şi se constată un sistem aplicat, în Basarabia mai ales, a cărui ipocrizie demască astăzi înaintea ţării, printr-un act de brutalitate, care e a doua pălmuire a unui deputat[1]. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Se afirmă că un reprezentant al naţiunii nu are alt drept decât al oricărui cetăţean, atunci când lui i se impune datoria de a supraveghea felul cum sunt trataţi alegătorii săi, cercetându-i oricând şi în orice împrejurări. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

După înjosirea Parlamentului prin felul cum a fost fabricată cinic majoritatea, *(aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo!)* şi prin refuzul şefului guvernului de a fi de faţă pentru a explica guvernarea sa şi a-i primi toată răspunderea, se adaugă această nouă denegare a rosturilor pe care în orice ţară de constituţionalism le au Corpurile legiuitoare. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Se afirmă de ministrul de fapt al Internelor[2], că un întreg partid, acoperit de acuzaţia gravă a trădării de ţară, fără a se fi adus dovezile neapărate, *(aplauze pe băncile opoziţiei)* are o situaţie specială faţă de jandarmerie, căruia nu i se poate acorda o politică a sa, opusă altei politici, fără a preface un organ de siguranţă publică într-o bandă de pretorieni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Se refuză orice satisfacţie morală şi serioasă de drept a unui om de mare merit, a cărui parte în reunirea Basarabiei la România a fost eminentă, şi pe care cel mai slab simţ de omenie îl îndrituia să primească regretele publice şi mângâierile cuvenite ale întregului Consiliu de miniştri *(opoziţia ridicată în picioare aplaudă furtunos, strigăte de bravo!),* ceea ce ar fi fost măcar o slabă satisfacţie pentru acea vrednică şi iubită ţară a Basarabiei, pe care trebuie să o înconjurăm de recunoştinţă şi de respect pentru suferinţele şi hotărârea ei. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de Trăiască Basarabia!).*

Numai o energică desolidarizare a Parlamentului cu asemenea procedee poate să întărească acel chiag moral prin care se ţin ţările. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Se trece cu indiferenţă chiar şi asupra sentimentelor de simpatie pentru cel aşa de greu ofensat, pe care le-au manifestat colegi ai noştri din

https://biblioteca-digitala.ro

majoritate şi se dispreţuieşte indignarea generală a opiniei publice. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Se pune ca principiu că, peste voinţa alegătorilor, sistematic falsificată, peste dorinţa de legalitate a unui întreg popor, peste protestările naţionalităţilor contra unor măsuri vexatorii şi inutile, peste chemarea Coroanei de a hotărî, ca arbitru indiscutabil, perindarea partidelor la cârmă (*aplauze pe băncile opoziţiei)*, asistă ca factor unic în viaţa unei ţări, creată prin sacrificiul tuturora (*aplauze pe băncile opoziţiei)*, voinţa unui singur om, sfătuit de o camarilă şi susţinut în propriul său partid numai de cointeresaţii avalanşei de afaceri afişate fără pudoare.

Opoziţia, care nu se târăşte la picioarele tiranului (*aplauze prelungite pe băncile opoziţiei*) ministerial, dispreţuind diversiunile ce se încearcă, reprezintă ţara întreagă, când repudiază un regim care nu-şi dă seama unde duce, împreună cu interesele ţării, prestigiul partidului chiar din care a ieşit.

Afirmând că peste deosebirile ce o separă în programul şi metodele de guvernare, este pentru toţi conştiinţa că România trebuie să rămâie un stat naţional şi monarhic constituţional *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei),* progresând prin evoluţiunea naturală a instituţiilor sale, ea începe solidar o luptă, care nu va înceta decât atunci când, fără a ajunge la capătul unei legislaţii lipsite de seriozitate, dar cu tendinţe egoiste şi adesea imorale *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, regimul de azi va face locul unui guvern popular şi legal; pregătind Camere care să fie adevăratele organe ale întregii populaţii a ţării. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo! Ovaţiuni din partea opoziţiei).*

N. Iorga, dr. N. Lupu, I. Maniu, I. Mihalache şi alţii.

După ce primul ministru reprobase gestul locotenentului de jandarmi împotriva lui Pantelimon Halipa, dar constatase că opoziţia dorea pedepsirea „cu caracter de patimă politică", pentru a dobândi „anume roade poltice". Ofiţerul „nu trebuia pedepsit sub presiunea ameninţărilor domnului Iorga".

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, cuvântarea d-lui preşedinte al Consiliului a ridicat atâtea chestiuni şi deoarece, din cauza întreruperilor sau din cauza unui nou sistem în discutarea chestiunilor, a trecut de la o materie la alta, de la un subiect la altul, cu totul deosebit, să-mi daţi voie ca data aceasta să recurg din când în când la notele mele pentru ca să nu las nici una din însemnatele chestiuni pe care d-sa a înţeles să le trateze acum, puţintel în fugă, fără răspuns.

https://biblioteca-digitala.ro

D-le preşedinte al Consiliului, eu cred că vă înşelaţi atunci când, în declaraţiunea pe care am făcut-o în numele întregii opoziţiuni, care crede că situaţiunea de astăzi este intolerabilă şi evident că va hotărî factorul constituţional, dar avem şi noi căderea să credem că a venit momentul când factorul constituţional trebuie sa ia o hotărîre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Credeţi că era intenţiunea noastră de a vă ameninţa sau a vă intimida? De a vă ameninţa, cu ce?

Jandarmii d-voastră nu-i avem noi. Revoluţia, aţi auzit că nu voim să o trezim, deşi suntem mult mai răi patrioţi decât d-voastre, pentru foarte multe motive, printre care unul este că noi nu am dat ţării nici un dezastru şi nici o ruină. *(aplauze pe băncile opoziţiei).* Iar de intimidat, nu-mi fac iluzia că vă poate cineva intimida. Sunteţi dintre aceia pe care nu-i intimidează nici spectacolul rezultatului propriilor lor fapte. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Aţi recunoscut şi d-voastră că în discuţie erau două lucruri. Trecând de la unul la altul, vă voi urma. E vorba întâi de deplorabilul act din Basarabia.

D-voastră credeţi că noi nu ne-am comportat cum trebuia într-un act de o caracteristică gravitate. D-voastră credeţi că ne-aţi dat o satisfacţie, satisfacţia pe care o datoraţi nu unui partid, nu opoziţiei coalizate astăzi, pentru schimbarea de regim. *(aplauze pe băncile opoziţiei).* O datoraţi Parlamentului, o datoraţi ţării, o datoraţi opiniei publice din străinătate care vede *(aplauze şi strigăte de bravo pe băncile opoziţiei)* şi o datoraţi cuiva care trebuia să vă intereseze încă mai mult: simţului d-voastră de legalitate şi onestităţii d-voastră politice. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Credeţi d-voastră că este o satisfacţie când d. subsecretar de la Interne, ieri sau alaltăieri, ne-a făcut plăcerea de a ceti proza ignobilă a bătăuşului de la Zguriţa? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Daţi-mi voie: cu sistemul acesta un guvern dibaciu, cum încearcă a fi al d-voastră, poate să aducă într-o formă indirectă tămăduirea oricărui drept, făcând să vorbească, nu prin gura unui om care nu poate intra în Parlament, ci prin gura unui quasi-ministru ceea ce insolenţa are mai caracteristic. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

A doua greşeală pe care a-ţi făcut-o - şi era aşa de uşor să nu o faceţi cu puţină generozitate: dicţionarul Academiei a ieşit mi se pare până la litera G, şi o spun aceasta pentru cine nu o ştie, a doua greşeală a consistat în a transforma o ticăloşie ca aceia într-un fapt de ordin politic.

Dar, d-lor, membrii partidului ţărănist nu au încercat să o facă şi nici eu nu am încercat.

Voci: Toţi.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Nu-i adevărat. Voiţi dovada? V-o dau. Acum câteva zile, când indignarea m-a făcut să mă ridic de la locul meu, aveam eu un interes politic să vorbesc în această chestiune ca un om de treabă şi de simţire? Nu! Prin urmare, oricare ar fi rezultatul ca fapt politic, motivul pentru care m-am ridicat era un motiv de o perfectă onestitate şi trebuie să fie cineva lipsit de orice simţ ca să pună la îndoială evidenţa acestui fapt. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Aţi prezentat pe vinovatul de la Zguriţa ca pe un fel erou al jandarmeriei basarabene, ofensând, cum vi s-a spus, însăşi uniforma militară. L-aţi prezentat ca pe un erou care apără temeliile statului român. Ce batjocură pentru statul român! (*Aplauze, strigăte de bravo pe băncile opoziţiei)*, când crede cineva că-l poate apăra numai cu distribuţii de palme! Eu cunosc oameni care-l pot apără şi altfel. Şi veţi fi înlocuiţi prin aceşti oameni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Aţi enunţat de aici o teorie, pe care să-mi daţi voie să o judec extraordinară.

O voce: Extraordinară?

D. N. Iorga: N-ai auzit niciodată de teorii extraordinare? Un lucru este sigur că din capul d-tale n-o să iasă nici una. (*Mare ilaritate).*

Aţi enunţat că, pentru a califica acţiunea şi valoarea unui partid politic, nu trebuiesc probe, ci numai prezumţiuni. Să nu vă supăraţi, dacă împrejurările se vor schimba şi dacă anumite acuzaţiuni care circulă de ani de zile în public, şi pe care nimeni dintre noi nu le-a rostit aici în Cameră, vă vor fi servite, o să-mi fie greu, dar cu toate acestea o să vă răspund si eu tot aşa: ce-mi cereţi probe? Nu-mi cereţi probe, îmi ajung prezumţiunile! (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile opoziţiei).*

Aveţi instituţiuni bancare care se amestecă unde trebuie şi unde nu trebuie. Cunosc printre miniştri oameni care nu au nici o atingere cu dânsele; cunosc printre miniştri oameni care nu au decât atingere cu dânsele (*aplauze)*, pe d-voastră, când nu pun la îndoială motivele pentru care stau cu capul numai afară din organizaţiunile bancare, ce aţi zice d-voastră când am culege din zvonul străzii acuzaţiile că ei personal ar avea un câştig din aceasta? Sunt lucruri dezonorante care se spun pe socoteala unor miniştri. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D. I. I. C. Brătianu, preşedintele Consiliului: Eu vă desfid să o faceţi.

D. N. Iorga: Dumnealui mă desfide. Primesc desfiderea cu o condiţie: tot ce ai spus d-ta deunăzi, toate mişeliile pe care le spune presa plătită de d-voastre, să le dovediţi întâi aici şi pe urmă primesc desfiderea pentru o calomnie, pe care v-am indicat-o, dar nu mi-am luat-o asupra mea. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).* Sau, d-le preşedinte al Consiliului, doriţi să strămutăm luptele politice pe un teren în care să prezentăm biografii?

https://biblioteca-digitala.ro

O voce din majoritate: Da.

D. N. Iorga: Da? Cine a zis da se simte tare, dar sunt alţii mai slabi decât dânsul. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Dar d-voastre aţi atins şi sensul de căpetenie al declaraţiei mele, acel sens de căpetenie care tinde la condamnarea situaţiuni de astăzi cel puţin - şi putem să condamnăm şi originile situaţiuni de astăzi a guvernului - şi păreaţi a vă întreba de ce au trebuit palmele de la Zguriţa pentru ca, din locul unde eram, să auziţi ceea ce aţi auzit astăzi? Pentru mai multe motive.

Să-mi daţi voie să vă spun mai întâi, nu vă supăraţi, nu ating nici persoana d-voastră nici a colaboratorilor d-voastră, ci situaţiunea d-voastră, căci aceia ce am rostit acolo, am rostit în numele întregii acestei opoziţii; dar este convingerea mea personală, de care răspund eu (*aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).* Aşa cred de trei ani de zile. Şi veţi zice: de ce acţiunea mea nu a avut caracterul pe care îl are azi şi pe care îl va mai avea şi mai departe, chiar dacă vă supăraţi. (*Aplauze pe băncile opoziţiei, strigate de bravo).*

Fiindcă d-voastre aţi făcut ţării făgăduieli şi eu am ţinut şi am spus: vă pot aduce dovezi scrise, am ţinut ca ţara să vadă cum vă împliniţi făgăduielile, să nu fiţi turburaţi în acţiunea d-voastră. Făgăduielile vi le-aţi îndeplinit şi rezultatul este o mizerie materială generală, care, fiindcă este trecută în cifre bugetare corecte, nu este mai puţin o mizerie *(aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo)* şi o infinită mizerie morală (*aplauze pe băncile opoziţiei, strigate de bravo*), pe care numai cine nu iese din casă şi nu frecventează oamenii, numai acela nu o simte. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo).*

Voci din opoziţie: Aşa este.

D. N. Iorga: Al doilea, am ţinut să aveţi linişte, cât puteam eu, linişte în guvernarea d-voastră, pentru alt motiv: d-voastre aţi omorât, printr-un interpus al d-voastră, un guvern care nu o fi avut experienţă, dar era un guvern viu. Liber eşti d-ta să crezi că între pereţii craniului dumitale stă singura înţelepciune politică a ţării (*aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo),* şi liber mai eşti, d-le Brătianu, să mai crezi un lucru, pentru care nu te invidiez: anume acela că se poate omorî un adversar politic, arătând pe faţă că-l dispreţuieşti. Eu, sunt oameni pe care îi dispreţuiesc şi cărora am avut delicateţea de a nu le-o arăta nici odată că-i dispreţuiesc *(aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo).* Este o bună creştere politică, pe care să-mi daţi voie să o respect mai departe. Dar eu am părerea aceasta, că guvernul de atunci era un guvern viu, că aducea multă bunăvoinţă, că aducea oarecari cunoştinţi ale vieţii care veneau din faptul că fiecare dintre dânşii, d-le Brătianu, nu căpătase ce avea prin altceva decât prin munca şi prin suferinţele lui. (*Aplauze pe băncile opoziţiei, strigate de bravo).*

https://biblioteca-digitala.ro

V-am spus şi altă dată - fără nici o suparare: noi ne cunoaştem de mult, că tatăl meu a fost un umil subprefect şi despre aceia eu sunt foarte mândru, că nu-mi datoresc decât mie puţinul pe care am ajuns să-l am. Eu nu m-am ridicat, d-le Brătianu, pe nici o moştenire; dar eu cred că în multe domenii voi lăsa o moştenire din care mulţi dintre ai d-voastre se vor folosi pe urmă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo).*

Dar să zic că guvernul acela, de la 1919 - 1920, ar fi un guvern slab. Eu cred că este în interesul ţării ca un guvern, afară de acelea atât de periculoase, încât să fie o necesitate de ordine publică dispariţia lor, ca un guvern să nu dispară decât atunci când şi-a făcut proba completă. Părerea mea este că această probă aţi întrecut-o de mult. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo).*

Vă întrebaţi d-voastre ce aţi mai putea să dovediţi? Elocuenţa d-lui subsecretar de Stat de la Interne? Talentul d-voastre de a diviza o opoziţie, pe care, evident, dacă încercaţi de aşa mulţi ani de zile a o diviza, aceasta înseamnă că vă temeţi de ea, mai mult decât zâmbetul d-voastre de acum. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Ce să învederaţi, vă rog? Ridicarea leului românesc de acum, până la împlinirea celor patru ani? Scăderea promisă de d-voastră a preţurilor materiilor absolut indispensabile pentru ca omul să-şi ţină viaţa? Ce o să învederaţi? Talentul la cutare departament de specialitate al oamenilor improvizaţi, care improvizaţi au intrat acolo şi improvizaţi vor ieşi de acolo. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, ilaritate).*

Ce o să dovedească rămânerea d-voastră la putere? O să dovedească oare că mai trebuie câteva nopţi dormite, pentru ca geniul aţipit al colaboratorilor d-voastre să se deştepte! *(aplauze, ilaritate pe băncile opoziţiei).*

Şi mai este încă un motiv - şi o spun în toată sinceritatea - pentru care eu am avut o atitudine, la care, încă odată vă spun, fără supărare, sunt silit să renunţ. Şi eu îmi dau seama că un guvern, oricum ar fi: mulţumit cu sine, ca d-voastră, mai puţin mulţumit, având un şef zâmbitor, sau un şef mai oţărât, un guvern nu e bine să dispară decât atunci când la locul lui poate să vină cineva capabil de a menţinea acelea condiţiuni indispensabile pentru viaţa unui stat şi pentru menţinerea rostului unui popor. Da. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Daţi voie să vă spun că de ani de zile şi cu ştiinţa d-voastre, care spuneţi lucruri pe care nu le ştiţi şi nu spuneţi lucruri pe care le ştiţi bine şi spuneţi lucruri, să mă iertaţi, din calcul politic pe care nu le credeţi, şi sunt lucruri pe care le credeţi şi nu le spuneţi, sunt oameni de buna credinţă a cărora vă bateţi joc şi mie îmi este milă, zic, de ani de zile cu ajutorul

https://biblioteca-digitala.ro

d-voastră chiar, cu ajutorul cui e mai mult decât d-voastre, deşi nu faceţi totdeauna această distincţiune, noi căutăm să întemeiem forţa politică care v-ar putea succeda d-voastră.

Cum am făcut-o aceasta? Uşor? Nu. Dacă aş fi moştenit şi eu un partid de la tatăl meu, subprefectul, mi-ar fi fost uşor. (*Aplauze pe băncile opoziţiei, ilaritate).*

Nu-mi este frică, d-le Brătianu, că l-aş fi moştenit cam vechi. A trebuit să se creeze un partid nou din oameni aparţinând mai multor provincii, din oameni aparţinând mai multor categorii sociale, din oameni aparţinând mai multor mentalităţi. Dacă aş fi vrut să facem un partid de îmbogăţiţi, mi-ar fi fost uşor. Am mai fi adus câţiva simbriaşi pe lângă dânşii. Dacă aş fi vrut să facem un partid compus dintr-un nucleu în Vechiul Regat şi din câţiva oameni tocmiţi, în provinciile celelalte, mi-ar fi fost uşor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D. Octavian Goga: La asemenea laşe perfidii voi răspunde. Nu veni cu minciuni, nu voi tolera impertinenţe.

Voci de pe băncile partidului naţional: Jos, stai jos (*zgomot mare).*

D. Octavian Goga: Aceasta este o laşitate a d-tale, pe mine nu m-a tocmit nimeni împotriva d-tale. Îţi voi răspunde.

Voci de pe băncile partidului naţional: Jos, stai jos! *(Zgomot).*

D. N. Iorga: D-lor deputaţi, eu nu mă adresez d-lui preşedinte, ca să cer satisfacţie, fiindcă n-am cui s-o cer.

Voci din opoziţie: Foarte bine.

D. N. Iorga : Dar sunt dator să spun un lucru: că nici prin cap nu mi-a trecut mie să mă gândesc la omul căruia nu-i atribui nici o valoare politică. *(Aplauze pe băncile opoziţiei coalizate).*

Voci din majoritate: Stere, Stere.

D. N. Iorga: În ceea ce priveşte insultele ce mi s-au adresat, măturătorul Camerei are misiunea de a le scoate afară. D-le preşedinte al Consiliului, îmi daţi voie să vă felicit pentru caldul ajutor pe care l-aţi ales. *(Întreruperi, zgomot).*

D. Dr. N. Lupu : D-le preşedinte, vă rog să faceţi linişte.

D. N. Iorga: D-le preşedinte al Consiliului, sunteţi răzbunat în chipul cel mai nobil şi vă urez ca întotdeauna să fiţi răzbunat cu aceeaşi noblеţă şi trec în micile mele socoteli politice amintirea acestei scene, pentru care ştiu pe cine să fac răspunzător. Aţi adus în Cameră oameni care nu ştiu ce este o Cameră.

Voci: Stere, Stere.

D. N. Iorga: Revin, însă ... *(zgomot, întreruperi).*

D. dr. N. Lupu: Nu va mai vorbi nici un ministru, dacă majoritatea nu-şi astâmpără gura. (*Aplauze pe băncile minorităţii, zgomot, întreruperi).*

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Discutând, d-le preşedinte al Consiliului, posibilitatea unui guvern viitor, d-voastră aţi adus o comparaţie din domeniul matematicei, care fără îndoială vă este proprie. Însă să-mi daţi voie să constat că în această comparaţie a d-voastră stă tot secretul politicei pe care o faceţi împreună cu întregul d-voastră partid şi stă în acelaşi timp şi defectul, viciul de căpetenie al acestui sistem. D-voastră trataţi forţele politice, cum trataţi orice există în ţara aceasta, cu o speranţă absurdă că le puteţi domina prin anumite calcule. Aci este greşeala d-voastră cea mare. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Ţara aceasta este un indiferent tablou negru, pe care să vă scriţi cifrele d-voastre; ţara aceasta nu este un carnet de experienţe, făcute în domeniul tehnicei; ţara aceasta este alcătuită din oameni vii şi tot ce este viu în aceste suflete se ridică astăzi împotriva unui sistem care tăgăduieşte cerinţele elementare ale sufletului omenesc. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

Acei care vor veni după d-voastre, nu vor putea începe o eră nouă, aceea pe care o aşteaptă ţara, decât cu condiţiunea, nu numai de a conta pe forţele morale ale acestei ţări, dar de a le îndemna, unde sunt, şi de a le creea unde avem nevoie de dânsele. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

În loc să corupem pe oamenii buni şi să-i facem oameni răi, vom căuta în adâncul sufletului celor mai răi dintre oameni încă elementele de energie de care ţara are nevoie pentru a se conduce. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

Voci din majoritate: Stere! Stere!

D. N. Iorga: D-lor, degeaba pronunţaţi un nume care vă priveşte pe d-voastre. *(aplauze pe băncile opoziţiei).* Omul v-a plăcut. L-aţi avut între d-voastre. Politica lui? Aţi declarat că aţi iertat-o, cu un drept pe care vi-l atribuiţi, drept suveran. Mă întreb însă numai, dacă un biet om, care n-a fost niciodată pe la d-voastră şi care n-ar fi ştiind tot ce ştiu oamenii care au fost pe la d-voastră, l-aţi acordat din suverana d-voastră mărinimie? Şi cu aceasta, închei.

Eu nu sunt la guvern; eu n-am răspunderea situaţiunii nimănui. Şi, prin urmare, întreb pe cei care o au: unde se isprăveşte şantajul şi când vor începe sancţiunile pe care nu sunteţi în stare să le daţi. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*

D-voastre, d-lor, vă ascundeţi după anumite consideraţiuni, pe care să-mi daţi voie să le înlătur; vă ascundeţi, de câte ori este vorba de o schimbare de guvern, în dosul patriotismului d-voastre.

Recunosc că partidul d-voastră are pagini frumoase în istoria ţării, alături de care sunt altele mai puţin frumoase, însă aţi citit, sau vi s-au citat cuvinte ale părintelui d-voastră pentru care şi ca istoric, şi ca om politic, şi ca

https://biblioteca-digitala.ro

român, am tot respectul. Să-mi daţi voie să vă spun că le-aţi interpretat greşit. *(Aplauze pe băncile opoziţiei. D. preşedinte al Consiliului deneagă prin gesturi).*

Ba da! Ba da! Părintele d-voastră, ziceaţi, atunci când a vorbit de asasinatele tolerate, s-a gândit la încercările de asasinate contra sa. Îmi daţi voie să vă amintesc textul. Era vorba de „a tolera asasinate, procese scandaloase". „Procese scandaloase". Interpretarea d-voastră se mai potriveşte în cazul acesta? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Strigătul părintelui d-voastră a ieşit din sufletul lui onest, când ideologul din 1848, vrând să guverneze până la infinit - cum voiţi d-voastră - a strâns în jurul lui astfel de oameni, adevărat, mulţi, încât, cum ştiţi, numele partidului se transformase atunci, după un cuvânt al lui Eugeniu Stătescu, care îi zicea că sunteţi o colectivitate, în „colectivişti", cum aţi fost numiţi multă vreme. Şi, în disperarea bătrânului prim-ministru se cuprindea nu un atac în contra adversarilor săi, ci cea mai sângeroasă înfierare a atâtora dintre proprii săi partizani. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Patriotismul, d-le prim-ministru, se arată în multe feluri. Eu cunosc două mai caracteristice: acela de a face lucruri care trec în seama altuia, şi acela de a-ţi atribui lucruri pe care le-au făcut alţii. Nu voi arăta de ce parte sunt unii şi de ce parte sunt alţii. Toată lumea, însă, ştie că nu este lucru rău în ţară pe care să nu-l aruncaţi în capul adversarului, şi nu este lucru bun pe care să nu-l luaţi de la adversar, ca să vi-l atribuiţi d-voastră. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Să-mi daţi voie, însă, să aduc un exemplu. Vorbeaţi de patriotism. Am avut, în judeţul Gorj, un prieten, un tânăr prieten, care a murit în război, Dacă aţi căuta lista celor dintâi ofiţeri morţi pe front, aţi găsi că sunt ideologi care stăteau în jurul meu. Era Tiberiu Popescu, directorul din Târgul Jiului, care, căzând pe front, pe bătrânul lui tată, care în tovărăşia convoiul funebru, l-a oprit un puternic de acolo şi i-a spus: părinte, adresându-se către tatăl lui Tiberiu Popescu, de ce nu ai făcut şi d-ta cu copilul d-tale ceea ce am făcut mai toţi cu copiii noştri?

Voci pe băncile Partidului Ţărănesc: Foarte bine, bravo. *(Aplauze îndelung repetate pe băncile Partidului Ţărănesc).*

D. N. Iorga: Ceea ce spun eu sunt exact cuvintele care au fost spuse tatălui lui Tiberiu Popescu. *(Zgomot, întreruperi).*

D. D. Iuca : Fiii miniştrilor au fost toţi pe front.

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Fiii lui Costinescu au fost ciuruiţi de gloanţe.

D. N. Iorga: După ce nu vei mai fi aşa de roşu, îţi voi răspunde. Omului supărat nu îi vorbesc căci este în zadar. Dar vă voi întreba: cine a

https://biblioteca-digitala.ro

umplut Cartierul General? Cu cine s-a completat Cartierul General?

D. I. G. Duca, ministru de Externe: În orice caz, nu cu fiii miniştrilor Partidului Liberal.

O voce din opoziţie: Cu cei din majoritate, cu ambuscaţii.

D. Christian Tomulescu: Numele ambuscaţilor am dori să-l ştim, d-le Iorga, cine nu a fost pe front?

D. N. Iorga: Dacă nu înţelegi d-ta, ce sunt vinovat eu? Dacă d voastră aţi tăcea şi aţi pune cuviincios o întrebare, eu aş spune ceea ce am de spus de atâtea ori, că toate clasele au colaborat; dar nu este mai puţin adevărat că s-au făcut păsueli scandaloase, în dauna apărării ţării, de guvernul de atunci.

Şi amintiţi-vă, vă rog, de generalul Iliescu, amintiţi-vă de scandalurile şi ticăloşiile de la Iaşi, şi nu vă supăraţi. *(Strigăte de bravo, aplauze prelungite şi îndelung repetate pe băncile opoziţiei).*

O voce de pe băncile opoziţiei: Coţofeneştii d-tale, d-le Văitoianu. *(Zgomot, aplauze pe băncile opoziţiei, întreruperi).*

D. Christian Tomulescu: Vă suntem recunoscători, d-le Iorga, că înfieraţi pe ambuscaţi.

Voci: Foarte bine.

D. Christian Tomulescu: Şi daţi-ne numele lor.

D. dr. I. Costinescu: Emil Costinescu era ministru şi am fost trimis pe front la vânătorii de munte. *(Aplauze, întreruperi).*

D. Christian Tomulescu: Să ni să spună numele ambuscaţilor.

D. N. Iorga: Nu te supăra că nu ai de ce.

D. dr. N. Lupu: Nu mai răspunde, d-le Iorga, este o întrebare naivă.

D. N. Iorga: Vom vorbi mâine, când vei veni la mine acasă. Vă prezentaţi pentru a justifica stăpânirea d-voastră, vă prezentaţi ca deţinătorii singuri ai patriotismului şi în acelaşi timp vă prezentaţi ca singurii oameni capabili a guverna.

Voci de pe băncile majorităţii: Aşa este.

D. N. Iorga: Ce înseamnă aceasta? Ce înseamnă oameni capabili de a guverna? La noi, ca în orice altă ţară, v-aţi întrebat de câte ori a guvernat d. Herriot, înainte de venirea lui de ieri la putere?

Fiecare vine la guvern cu inteligenţa pe care i-a dat-o Dumnezeu. D-voastră sunteţi liberi să vă faceţi iluziuni asupra inteligentei d-voastră, dar nu ne puteţi sili şi pe noi să primiră aceleaşi prejudecăţi. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei).*

Voci pe băncile opoziţiei: Foarte bine.

D. N. Iorga: Se impune cineva la guvern printr-o conştiinţă a vieţii, pe care nu orice coconaş o poate căpăta din naştere. Şi se impune acea putere de a munci care, să mă iertaţi, nu înseamnă să stea cineva închis, - ca un zeu

https://biblioteca-digitala.ro

budhist în cei patru pereţi ai unui palat inaccesibil. (*Aplauze pe băncile partidului naţional).*

Iar, d-lor, şi cu acestea închei...

Voci din majoritate: Bine faci.

D. dr. N. Lupu: D-le Iorga, aci sunt sinceri d-lor, pentru că îi doare şi vor să scape de durere. Sunt sinceri[4].

NOTE

1. Vezi supra, pentru incidentul de la Zguriţa.
2. Ministru de Interne era generalul Arthur Văitoianu.
3. Guvernul înlocuit de formaţiunea lui Ionel Brătianu a fost cel condus de Take Ionescu.
4. Disputa cu primul ministru a continuat, acesta declarând că preferă să discute mai târziu, după ce N.I. „va fi în alte dispoziţiuni". N.I. i-a replicat: „În opoziţie veţi fi mai modeşti, când nu veţi avea pe toţi aceia care să vă susţină. Nu vă voi oferi nici un loc la Cameră, pe care nu vi-l vor da alegătorii". Apoi I.B. l-a evocat pe părintele său, „care a avut nenorocirea să aibă o activitate politică rodnică de 50 de ani". Şi N.I.: „Iar dumneata fericirea".

Şedinţa din 6 mai 1925

Anunţă o interpelare privind politica externă a ţării:

D-le preşedinte, cred că trebuie să interpelez pe d. ministru de Externe şi împreună cu d-sa pe însuşi şeful guvernului, care este principiul de la care pleacă îndreptarea lor în politica externă a României şi care a fost partea pe care o au în stabilirea acestui principiu, care sunt dovezile de statornicire în urmărirea lor?

Care sunt rezultatele practice pe care le-au tras din existenta alianţelor noastre?

Care e garanţia ce au ştiut asigura României în complicaţiile ce pot rezulta şi din situaţia de dincolo de Dunăre şi din biruinţa curentului de revanşe din Germania?

Care e folosul pe care l-au câştigat din aceste alianţe românii atât de numeroşi care trăiesc ca fideli cetăţeni ai unor state aliate dincolo de hotarele regatului? *(Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional.)*

https://biblioteca-digitala.ro

Care este criteriul după care s-au îndreptat în menţinerea şi alegerea reprezentanţilor noştri diplomatici în străinătate? (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional.)*

Care e organizarea ce au ştiut da unei propagande menită să răspundă calomniilor dibace răspândite de adversarii noştri naţionali? (*Aplauze prelungite pe băncile Partidului Naţional.)*

Dispută cu Vintilă Brătianu, ministrul de Finanţe, care spusese:

Sperăm că veţi aduce, în ceea ce vă priveşte, o viaţă parlamentară mai cuviincioasă, câtă vreme veţi fi sub conducerea d-lui Iorga. Cred că veţi avea o altă procedură decât cea pe care o aplicaţi cu atâta succes de trei ani de zile.

D. Iuliu Maniu: Aceasta este calmitatea /sic!/ d-voastră?

D. N. Iorga: Dacă mă faci pedagog pe mine, de ce te amesteci şi d-ta, care n-ai talent la meşteşugul acesta.

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: D-le Iorga, ca profesor ai avut dificultăţi în viaţa d-tale de educator.

D. N. Iorga: Mai multe ca d-ta?

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor : Ca pedagog în noua, nu-i fuziune, dar formaţiune, vei avea altele de o sută de ori mai mari. Vei avea să faci pe d. Filipescu parlamentar obiectiv, pe d. Argetoianu democrat, pe d. Stere patriot şi pe dumnealor (*arătând spre ardelenii din Partidul Naţional)* să nu mai fie regionalişti.

D. N. Iorga: Dintr-un om inteligent poţi face orice; dintr-un prost nu faci nimic.

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Inteligenţa o dă Dumnezeu omului şi niciodată un om inteligent nu se face pe el inteligent. (*Aplauze pe băncile majorităţii.)*

D. N. Iorga: Mă sileşti să-ţi răspund. Fratele d-tale a vorbit ieri de o bună educaţiune; nu mă sili, cu dreptate, să-ţi întorc dumitale ceea ce, cu nedreptate, mi-a spus fratele dumitale mie. Inteligenţa mea n-ai s-o judeci cu căpuşorul d-tale. *(Zgomot, întreruperi.)*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Îmi rezerv să judec mâine pe d. Iorga, când nu va mai fi sub influenţa sub care este astăzi.

D. N. Iorga: Trimite-ţi căpăţâna la antropometrie! *(Protestări din partea majorităţii.)*

D. C. Motaş: Bine a spus Goga ce ţi-a spus.

D. N. Iorga: Spune-o şi d-ta, ca să fii ca el.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 7 mai 1925

Discurs despre politica externă a ţării:

D-le preşedinte, d-lor, acum două zile am anunţat o luptă al cărei scop era exprimat foarte neted: schimbarea actualului regim. O schimbare de regim se realizează în ţara românească prin două mijloace, pe care le dispreţuim deopotrivă. Se realizează prin intrigi, toată lumea ştie că actualul guvern însuşi a început o intrigă contra adversarilor săi şi a terminat cu o intrigă contra prietenilor săi, pentru a se instala singur la cârmă. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Un alt sistem este acela de a instaura un regim nou prin scandaluri de stradă, sau măcar prin demonstraţiuni de stradă. Îmi aduc aminte că, atunci când era să fie răsturnat guvernul Averescu, am văzut defilând pe calea Victoriei, de la Şosea până în centrul oraşului, cu pancarte, purtând numele deosebitelor judeţe, armata ţărănească a partidului liberal. *(Ilaritate pe băncile opoziţiei.)*

Şi să-mi daţi voie să vă dau un detaliu care poate să fie interesant. *(Întreruperi.)* Îmi daţi voie să vă dau un detaliu? Ieşeam de acasă, în momentul când Partidul Liberal se pregătea de instalarea sa, şi am întâlnit un grup de ţărani din judeţul Dorohoi, care, când am trecut pe acolo, m-au invitat să merg cu dânşii. Atunci am întrebat: în ce calitate mă invitaţi?

Este o demonstraţiune a partidului liberal care vrea să arate că are tocmai atâţia ţărani câţi trebuie ca să-i înşire cineva de la Şosea până la palat, ceva mai departe dacă voiţi. Şi atunci ei mi-au spus: apoi d-le, noi suntem ai d-tale, dar ni s-a oferit o călătorie la Bucureşti, două prânzuri. (*Întreruperi).*

Voci din majoritate: Era o glumă, ţăranii sunt glumeţi.

D. N. Iorga: Două prânzuri şi o mică răsplătire în bani. Evident că am refuzat să întovărăşesc pe demonstranţii care căutau în felul acesta să intimideze pe şeful sttalului şi să arate că un partid bănuit că n-are simpatii în mijlocul ţăranilor, dispune totuşi prin acele trei mijloace: bilet gratuit, cele două prânzuri şi mica răsplătire pecuniară, de toată popularitatea care îi trebuie ca să ajungă la guvern. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

D-lor, nu voim să uzăm de aceste mijloace. Mulţi dintre noi sunt amestecaţi de destui ani în viaţa politică pentru ca să ştie ce înseamnă o intrigă, ca să ştie cum o intrigă poate fi întrebuinţată şi faţă de un guvern tare, necum faţă de un guvern care prin propriile sale greşeli este aşa de slab, cum

https://biblioteca-digitala.ro

este guvernul de acum. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei.)* Dacă este vorba de celalt sistem, am putea oricând să-l aplicăm; şi vă desfidem cu toate mijloacele pe care le aveţi la îndemână, să anunţaţi în orice oraş din ţara românească, două întruniri: una a noastră, alta a d-voastră, cu bugetul ţării, cu jandarmii, cu toate mijloacele administrative şi să facem demonstraţie înaintea oricui.

Ei bine, nu vom uza nici de mijlocul întâi, nici de mijlocul al doilea. Noi voim ca, atunci când un nou guvern de legalitate şi omenie se va instala, acest guvern să fie incontestabil şi să fie durabil. Incontestabil pentru că nimeni nu i-ar putea lipi pe frunte un atestat de provenienţă imorală sau ilegală, şi al doilea un guvern durabil, fiindcă pe de o parte ar veni - cum va veni - după totala d-voastră epuizare, de care nu vă daţi seama îndeajuns, şi e în interesul partidului d-voastră să nu faceţi proba până în momentul din urmă. Şi, în acelaşi timp, ar veni cu o organizaţie în care să se strângă toate elementele de care ţara poate dispune serios, ca să înlocuiască guvernarea d-voastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)* Afară numai de cazul când e vorba să vă înlocuiţi pe d-voastre prin d-voastre; pe d-voastre mărturisiţi prin d-voastre ascunşi.

Dar nu vorbim de fantoşe, noi vorbim de realităţi. *(Ilaritate, aplauze, mişcări.)* Şi rog să nu se turbure nimeni. Dacă am atins un capăt de sfoară, nu e necesar ca păpuşa să sară imediat în sus. *(Mare ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei.)*

De aceia noi am luat hotărârea de a arăta, aici, la tribună, în faţa d-voastre care nu veţi crede, în faţa ţării, care nu numai că ne crede dar cere să vorbim în numele ei, ea care nu poate vorbi aici *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei)*, de a arăta în toate domeniile cum opera d-voastre n-a reuşit.

Se poate întâmpla şi partidului celui mai tare, celui mai bine înzestrat cu personalităţi superioare, şi partidului celui mai bine susţinut, prin toate mijloacele oculte, i se poate întâmpla unui astfel de partid - adaug, având şi cele mai glorioase tradiţiuni - de a făgădui lucruri pe care nu le poate îndeplini, de a anunţa un program căruia îi e inferior, de a se lovi de dificultăţi pe care nu le pot înlătura. Doar în istoria contimporană a Europei sunt atâtea cazuri în care oameni eminenţi s-au găsit în faţa unor anumite dificultăţi şi au spus: pentru aceste dificultăţi nu facem noi, noi rugăm pe alţii să vie să încerce alte metode, cu alţi oameni, noi, proaspeţi, odihniţi *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, pentru că esenţialul nu este să dureze un partid ci esenţialul este să dureze o ţară şi să prospereze. *(Aplauze mult prelungite pe băncile opoziţiei.)*

https://biblioteca-digitala.ro

Noi, ori de vom voi ori de nu vom voi, toţi suntem meniţi a fi înlocuiţi, nu numai prin fatalităţile vieţii, dar prin fatalităţile luptei; şi dorinţa oricărui partid onest nu poate fi decât aceia de a avea pe urma sa cineva care să înlăture tot răul pe care l-a făcut şi să ducă mai departe binele pe care ar avea conştiinţa că l-a putut face. *(aplauze îndelung prelungite.)* Nu e nimic mai vrednic de dispreţ decât partidul care caută ceea ce franţuzeşte se cheamă: „un repoussoir", adică pe cineva mai rău decât dânsul, pentru ca, prin neajunsurile înlocuitorului să iasă la iveală, nu calităţile celui înlocuit, ci cantitatea mai mică de defecte a celor ce s-au dus. *(Aplauze îndelung prelungite.)*

Voci: Aşa e.

D. N. Iorga: Noi am întreprins această demonstraţie, pentru că este o demonstraţie, şi demonstraţia va fi făcută atât de solid pe terenul faptelor şi cu atâta obiectivitate încât în conştiinţa lui nimeni nu va putea să respingă adevărurile care se vor rosti înaintea d-voastre. În demonstraţia aceasta eu am o parte; partea aceasta priveşte politica externă care se face în România de la aşezarea d-voastre la guvern. Şi sunt dator, înainte de a intra în materie, să fac două declaraţiuni.

Una din aceste declaraţiuni este că interpelarea mea nu tinde să aducă scăderea unei persoane. În ceea ce priveşte capacitatea d-lui ministru de Externe, eu nu o contest, ori unde l-ar aşeza partidul d-sale. Evident, că în generaţia d-sale este unul dintre cei mai distinşi, dar vedeţi d-voastre, Partidul Liberal este în aşa fel alcătuit, se conduce după astfel de norme, încât, aşezat cineva într-un loc, este pus doar ca să se acopere pe altul şi celălalt nu este măcar un om care lucrează şi este un om care îşi ia răspunderea pentru lucruri pe care nu este în stare a le înfăptui din două motive: îi lipseşte şi informaţiunea, fiindcă-i lipseşte şi energia. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

S-a vorbit în partidul d-voastre de ocultism. Ei bine, adevăratul ocultism se vede acum. Ceea ce se numea odinioară „oculta", era un număr de persoane influente, adaug încă persoane care, din vechea lor ideologie păstrează un obiceiu, păstrează un fel de spaimă de a ieşi la iveală.

Iată, oculta de odinioară era condusă în Partidul Liberal, dacă nu mă înşel, de răposatul Carada, un om de mare merit, revoluţionar de la 1848, gazetar al lui Rosetti, foarte inventiv în ceea ce priveşte viaţa economică, soluţiile vieţii economice.

Carada nu voia, sau mai bine decât atâta, ţinea să nu fie văzut şi, atunci, ţinând să nu fie văzut, era o acţiune a lui, foarte importantă, de care atârna totul, dar cel care făcea această acţiune rămânea invizibil, era, dacă voiţi, un act de modestie vrednică de toata lauda. Nici acum nu i se dă lui Carada rolul pe care l-a avut de fapt în transformarea partidului d-voastre din romantismul de până la 1870 în acel realism, care în anumite împrejurări a

https://biblioteca-digitala.ro

folosit ţării, dar care a isprăvit prin a folosi în rândul întâi, dacă nu exclusiv, partizanilor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Dar d-voastre înlocuiţi astăzi ocultismul modest şi spornic prin ocultismul îngâmfat şi care împiedecă pe altul. Vorbeşti cu ministrul. Crezi că este politica lui. La spate este altcineva, pe care uneori nu-l vezi şi, când îl vezi, n-ai ce auzi de la dânsul. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei, ilaritate).*

Ei bine, d-lor, toată lumea ştie tragedia, adevărata tragedie a sufletului unui om onest pe vremea războiului, în timpurile cele mai grele. Dacă voiţi: două tragedii, din care una s-a isprăvit prin împuşcarea celui pus ca să-l acopere pe altul.

Aduceţi-vă aminte de şeful Statului Major, generalul Zotu, care s-a împuşcat fiindcă şi-a dat seama de ceea ce se făcea la spatele lui de generalul Iliescu, care a dus ţara la dezastru, pentru ca astăzi să fie reprezentantul d-voastre în negociaţiile economice din Franţa. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo.)*

Voci din opoziţie: Aşa este.

Alte voci: Turtucaia!

D. N. Iorga: Iată celălalt caz: Toată lumea care a cunoscut pe răposatul Porumbaru, care l-a cunoscut bine, a putut să-şi dea seama câtă informaţie serioasă îi stătea la dispoziţie şi cu câtă onestitate Porumbaru se ocupa de orice chestiune; câtă loialitate aducea în legăturile lui cu şeful pe care îl avea, cât devotament pentru a servi ţara. E ţinut omul acesta, ani de zile, într-o situaţie ridicolă.

Ministrul de Externe nu ştia ce făcea preşedintele Consiliului, care se întâmpla foarte deseori că nu ştia nici ce a făcut, nici ce face şi nici ce are de gând să facă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Şi în special, mi s-a întâmplat mie, la Iaşi, să fiu nu numai martor, dar şi autor al celei mai ridicole dintre toate scenele. Debarcat din minister, Porumbaru a venit la mine să mă întrebe dacă sunt speranţe să rămână ministru măcar la Instrucţia Publică, unde pe atunci era d. Duca. Şi anume, îmi pune întrebarea aşa: oare este bine să reţin automobilul ministerului, sau nu e bine să-l reţin? I-am răspuns: cred că este foarte bine ca automobilul ministerului să nu-l reţineţi, pentru că eu bănuiesc că la ministerul de Externe nu veţi rămâne, iar la ministerul Instrucţiunii Publice va rămâne d. Duca, pentru că în partid are mai mare merite decât d-ta.

Ce se poate mai caracteristic ca ocultism oriental, nu bizantin, de ce să ne batem joc de bizantinism? Ocultism turcesc de decadenţă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

https://biblioteca-digitala.ro

S-a vorbit de vizirat şi altă dată, dar nu este vorba de vizirat, e mai mult decât atâta, e paşalâc. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Sunt oameni cumsecade, sunt siliţi să joace rolul de eunuci, pentru un paşă care este invizibil. *(Aplauze pe băncile opoziţiei)*.

Că e în interesul partidului? Dar e păcat că se degradează astfel bărbaţi în toată firea care ar putea să joace în viaţă un alt rol decât rolul care li se atribuie. Şi eu, luptând împotriva acestui regim, împotriva acestui sistem politic, am conştiinţa că ajut la dezvoltarea normală a însuşi partidului anulat în iniţiativa sa prin sistemul acesta degradant al paşei invizibil. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Şi nu fără a lupta cu mine însumi am venit aici la tribună. D-lor, noi suntem puţini; ţara noastră s-a mărit, dar clasa noastră politică e încă o clasă mică. Ne cunoaştem între noi. La ieşirea de la şedinţă ne întâlnim, ne întindem mâinile, vorbim de interesele ţării, căutăm să ne ajutăm între noi. Pentru d. ministru de Externe eu am o veche simpatie pe care nu vreau să o tăgăduiesc, dar aceasta nu însemnează ca, dacă dumnealui face o politică impusă d-sale, această politică dând rezultate rele, şi mai rău decât atâta, rezultate nule, această politică trebuie să o primească şi altcineva numai pentru motivul că este prietenul d-sale. Din consideraţie pentru d-sa, el ar dori cândva ca acţiunea d-sale să fie a d-sale, ca să poată discuta în tonul acela de prietenie în care discuţi acţiunea unui prieten care nu a avut noroc.

După această explicaţie, intru în materia chiar a acestei interpelări.

D-le preşedinte...

O voce din majoritate: Îl doare inima.

D. N. Iorga: Pe d-ta o să te doară inima mai rău, atunci când nu te vei alege în opoziţie.

D-lor, intru în însăşi materia interpelări mele. Pentru aceasta să-mi daţi voie să vă amintesc care sunt punctele cuprinse în această interpelare. (*Deputaţi din majoritate pleacă.*) D-voastră nu veniţi întotdeauna. Veniţi când sunteţi chemaţi. În ritualul bisericesc se vorbeşte de cei chemaţi şi de cei aleşi. D-voastră, evident, în mare parte nu sunteţi aleşi dar, când sunteţi aci, sunteţi chemaţi. *(Ilaritate pa băncile opoziţiei).*

Iată ce întreb eu în primul rând - şi actele înseşi îmi vor da dreptate, care este principiul de la care pleacă îndreptarea d-voastre şi a aceluia pe care eu îl socotesc adevăratul ministru de Externe, preşedintele Consiliului de miniştri, în politica externă a României, şi care este partea pe care o aveţi amândoi, în stabilirea acestui principiu? Care sunt dovezile de statornicie în urmărirea lui?

https://biblioteca-digitala.ro

Ei bine, dacă s-ar uita cineva la politica externă de azi a României, ar trebui să constate anumite situaţiuni, anumite legături. Dar între dânsele nu este un raport intim; ele împreună nu formează un sistem; ele nu izvorăsc dintr-o concepţie; acţiunea de azi nu seamănă cu acţiunea de ieri; în fiecare moment se porneşte într-o direcţie, pentru ca un fapt neprevăzut - şi ce nu este neprevăzut într-o asemenea politică! - să împiedice mersul mai departe în această direcţiune.

Este o continuă îndreptare, după oportunitate, sau după ce este mai uşor; este o reacţiune leneşe la îndemnuri venite din afară. Nici măcar în politica noastră externă, care nu pleacă de la un principiu, care nu reprezintă o concepţie, care nu lucrează după o metodă, care nu va rămânea ca un sistem în istoria ţării noastre, nu este acea reacţiune repede, pe care oamenii fără concepţii pot să o dea faţă de împrejurările care se prezintă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Vă rog, sunt două feluri de a face politică externă: sau provoci evenimentul - acesta este meşteşugul cel mare - sau, neputând provoca evenimentul, fiindcă îţi socoţi ţara prea mică, şi nu este bine să ne credem ţara prea mică sau fiindcă partidul este ocupat în altă direcţie, şi nu este bine să fie aşa de ocupat în altă direcţiune, încât să nu vadă interesele din afară ale ţării - sau din cauza oboselii - oboseala după muncă: grozavă oboseală înainte de muncă: şi mai grozavă, din motivele acestea aşteaptă evenimentul, dar reacţionează.

La noi nu este nici provocarea evenimentului şi nici reacţiunea, Ei, să-mi daţi voie să spun ceea ce văd, ceea ce vede toată lumea, ceea ce credem că nu se vede în străinătate, dar se vede, şi din cauza aceasta păgubim noi, care avem dreptul la respectul trecutului nostru aici, al valorii noastre etnice, al serviciilor pe care le aducem umanităţii, al primejdiei care apasă asupra noastră. A spus cândva fostul preşedinte al Consiliului francez, că Franţa are un pumnal la câteva degete de inimă; la noi nu poate să fie vorba numai de o singură armă, atât de aproape de inima noastră; din toate părţile ni se întind aproape de inimă arme ucigaşe. Nici odată un stat nu s-a găsit în împrejurări mai grele ca acelea în care ne găsim noi. Şi atunci, mă rog, în faţa tuturor acestor greutăţi, în faţa acestor ameninţări fără pereche, în faţa tuturor duşmanilor pe care i-am provocat, prin îndeplinirea drepturilor noastre, prin nimic nu provoci pe cineva mai straşnic, decât atunci când în dauna lui, ţi-ai îndeplinit drepturile d-tale *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, în faţa tuturor acestora, ce vedem?

Faţă de Franţa, relaţiuni călduţe, relaţiuni determinate în mare parte de anumite calcule economice. Recunosc şi cer oricărui guvern dreptul de a apară şi faţă de prietenii cei mai buni ceea ce este necesar pentru menţinerea

https://biblioteca-digitala.ro

independenţei economice a ţării noastre şi ceea ce este trebuitor pentru ca vaza ţării noastre să iasă neştirbită din orice fel de negociaţiuni. Aceasta o recunosc şi o recunoaştem cu toţii. Dar când situaţia noastră economică este rea, şi vă vor spune alţii din vina cui, dacă nu sunteţi convinşi, când situaţia noastră economică este dezastruoasă, când este evident că avem nevoie de ajutorul prietenilor noştri, eu mă întreb de ce este necesară acea acrime, acea oţetire, acea rea dispoziţie, acea mocneală, care deosebeşte acţiunile noastre, ori de câte ori ne îndreptăm către aceia care, ori ce ar fi, orice ne-ar cere, sunt mijloace de a înlătura cererile nepotrivite, rămân cei mai buni prieteni, cei mai statornici prieteni ai noştri ? *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

De când lumea se ştie că „tonul face muzica" şi că lucrurile foarte uşoare nu ţi se dau, fiindcă le ceri în chip nepotrivit, şi lucrurile cele mai grele se pot căpăta cu oarecare... în româneşte nu este termen, dar ştim din naştere ce este: cu oarecare amenitate. Sunt oameni născuţi să zâmbească dar alţii, care nu sunt născuţi să zâmbească, să se aşeze înaintea oglinzii şi înainte de a plecă în străinătate, cu oarecare gimnastică facială să se deprindă a zâmbi oamenilor, de care la urma urmelor avem nevoie. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Daţi-mi voie: ce fel de figură vom fi făcut noi faţă de Franţa, pentru ca la data de 26 septemvrie 1923, o notă a legaţiunii franceze din Bucureşti să se termine prin cuvintele pe care le voi traduce:

„Rezultă din aceste revederi ale afacerilor litigioase în curs, că relaţiile financiare cu România au îmbrăcat în aproape toate domeniile un aspect contencios".

Noi nu mai suntem o ţară unde te aştepţi la o garanţie, ci o ţară unde te aştepţi la un bucluc. Sistemul intern de a nu plăti cui vrei, şi de a plăti cui îţi arde prin minte, cum facem cu industria din România exploatată de ani de zile, cu comenzi neplătite şi care plăteşte dobânzi pentru capitalurile împrumutate, se aplică şi în străinătate. Şi eu am datorii, şi vom ajunge să ne deprindem cu toţii a zice: o să plătesc numai atât, fiindcă bugetul casnic l-am stabilit, dar restul nu-l plătesc. Eu nu am dreptul să nu plătesc, dar este bugetul meu casnic care mă împiedică să plătesc datoria mea faţă de d-ta.

Şi să continuăm mai departe. „Puţin câte puţin, ramurile importante ale industriei şi comerţului francez au încercat grele dificultăţi".

D. Duca nu are numai de luptat cu inspiraţiunile preşedintelui Consiliului, dar are de luptat şi cu altceva: cu bolovanii care-i aşează sistemul ministrului de Finanţe, care este ministru de Comerţ şi ministru de Industrie, pe însăşi şinele pe care trebuie să meargă trenul diplomatic al ţării. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

https://biblioteca-digitala.ro

„De aceea, guvernul republicei socoate, cu o fermă convingere, şi în spiritul de prietenie care îl însufleţeşte, că ar fi de interesul României să nu mai pună piedeci, „non plus entraver" (relaţiunilor economice cu o ţară care dacă voieşte ca silinţele sale reale de restaurare financiară în interior să găsească în afară sprijinul, care riscă să-i scape cu desăvârşire „qui risque de lui echapper entièrement") etc. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Credeţi d-voastră că această ţară este aşa de ruinată, credeţi d-voastră că acest popor este aşa de dispreţuit, credeţi d-voastră că viitorul muncii noastre reprezintă atât de puţină garanţie, pentru ca, fără anumite defecte de temperament, nenorocit, inevitabil, dar nenorocit, fără aceste defecte de temperament să se poată ajunge la un act cum este actul acesta? Sau crede cineva că astfel de acte se pot ignora? Şi crede acela care provoacă necontenit astfel de incidente că nu numai prezenţa sa, în ministerul său, dar amestecul său în toate ministerele şi misiunile sale în străinătate sunt de cel mai mare interes pentru acest stat, care nu poate trăi fără prieteni în lume? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Dar, d-lor, de ce se plânge guvernul francez?

Să-mi daţi voie să relev un singur punct. Ei bine, d-lor, la un moment dat, s-a făcut o înţelegere foarte potrivită, o înţelegere care ar trebui reînnoită, în ce priveşte introducerea tractoarelor automatice la noi. Este un lucru foarte sigur că ţăranii sunt slăbiţi prin război, şi sunt mai puţini ţărani şi mult mai mulţi paraziţi după război, şi, fiind ţăranii mai puţini decât înainte, sunt deprinşi, oricum, în război, cu altă viaţă decât viaţa de negru din Antile, pe care o duceau odinioară. Aceştia nu pot cultiva în întregime pământul nostru, nu-l pot cultiva modern. Este iarăşi de netăgăduit că regimul ploilor, care a fost rău câţiva ani, că regimul acesta a făcut lucrarea pământului, cu sistemele cele vechi, foarte grea, şi unde nu lucrează plugul obişnuit tractorul poate lucra. Şi nu este nimic mai cuminte decât ca să te înţelegi cu cine ar putea da tractoare ca să-i dai o parte din recoltă. Societatea „Agricultural" a făcut o învoială, şi abia s-a pregătit pentru o întreagă campanie, şi îndată a intervenit o lege a statului român, care lege a statului român a spus că denunţă învoiala că nu vrea să mai ştie despre ceea ce hotărâse înainte.

Dar bine, sistemul acesta de a provoca pe străini, de a-i face să cheltuiască bani şi după aceea de a le închide uşa în nas, este un sistem care când se repetă, face ca nimeni să nu mai dorească a întreţinea legături cu acea ţară. Dar am fost şi eu, acum în urmă, în străinătate; n-am denunţat pe nimeni, n-am pârât pe nimeni, n-am calomniat pe nimeni, dar am întrebat cu ce ni se poate veni în ajutor. Şi ştiţi ce mi s-a răspuns? „D-le, cu orice, doar cu o condiţie: să ştim în ce ţară venim, sub ce regim legal trăim; să nu veniţi d-voastră în fiecare moment cu un regulament care interpretează altfel legile, şi

https://biblioteca-digitala.ro

să nu veniţi cu înlăturarea unei legi, pe care noi o ştiam existentă, când am început afacerea. Fiţi şi d-voastră o ţară ca ţările celelalte, o ţară în care o situaţiune dată, bună, rea, să reprezinte o dăinuire şi să însemneze o garanţie. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D-voastră aveţi oarecari relaţiuni cu Anglia, relaţiuni foarte reci.

De obicei, se încălzesc numai atunci când anume persoane au interese particulare în Anglia şi, în măsura în care există aceste interese, în măsura în care personalităţile acestea sunt interesate, legăturile noastre cu Anglia sunt mai strânse. Eu vă spun un lucru: dacă un noroc extraordinar, pe care nu ştiu dacă l-a meritat politica guvernului liberal, norocul de a avea la Londra ca reprezentant pe un om de o strălucită inteligenţă, care nu este membru al partidului d-voastră şi care se grăbeşte să o spună la orice ocazie, dacă norocul de a avea pe d. Titulescu la Londra n-ar fi existat, d-voastră nu aţi avea în momentul de faţă nici măcar relaţiunile pe care le aveţi cu Anglia. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Dar, d-lor, între aliaţii cu care am mers la război, eu nu zic: prin care am izbândit, dar care au corectat atâtea din imensele d-voastre greşeli, căci dacă am fi rămas numai cu greşelile d-voastre, nu ştiu, iar dacă sacrificiul fără pilduire al poporului românesc ar fi fost în stare să ducă războiul la capătul fericit la care a ajuns (*aplauze pe băncile opoziţiei),* în rândurile acestor aliaţi, este Italia. Apoi noi ne găsim în relaţiuni destul de neplăcute cu Italia. De ce? O notă trimisă de guvernul italian, o notă verbală prin care guvernul român, în ajunul călătoriei Maiestăţilor Lor, era sfătuit pentru a evita anumite manifestări de opinie publică, poate că termenul era rău ales; eu cred că era rău ales, guvernul român era sfătuit să intervină pe lângă M. Sa Regele pentru ca această călătorie să fie amânată. De unde această nemulţumire a opiniei publice? Şi încă odată zic: termenul mi se pare nepotrivit. Fiindcă într-un anume moment, când atâţia din clasa noastră politică socoteau că România este sfârşită şi că nu mai rămânea altceva decât să-i împartă cineva ciolanele şi să i le vândă la fabricile de zahăr... *(murmure pe băncile majorităţii.)* A, da, dacă d-ta ai fi fost unde fierbeau misiunile în străinătate, de unde porneau oamenii, de la locul unde era greutatea, dacă ai fi văzut mârşăvia cu care clasa politică a noastră în mare parte fugea de răspunderea unui act de eroism, pe care odată avusese curajul să-l facă, nu ai mai mârâi acuma. *(Aplauze, bravo, pe băncile opoziţiei.*)

Dar s-au lăsat toţi speculanţii de la noi să importeze pe datorie lucruri inutile. Şi atunci speculanţii de la noi şi speculanţii de aiurea s-au înţeles. Natural, speculantul nostru n-a plătit, speculantul de dincolo, care-şi aruncase marfa, ştiind cu ce client are a face şi prin urmare în condiţiuni pe care cu un client onest nu le-ar fi făcut niciodată, a cerut plata integrală a datoriei lui.

https://biblioteca-digitala.ro

România nu era aşa de săracă pentru ca să nu poată face de la început o împărţire între datoriile care trebuiau plătite imediat şi datoriile care trebuiau reduse până la măsura cuvenită. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Ştiu şi eu ceva, d-le ministru de Externe. Ştiu care erau datoriile care se puteau plăti puţin într-un moment dat şi ştiu, cum ştii şi d-ta, că s-a făcut greşeala de a nu plăti aceste datorii. Iar, în ceea ce priveşte nota italiană, evident displăcută, era un mijloc de a evita consecinţele triste care rezultau într-însa; această neînţelegere între două naţiuni care trebuie să se înţeleagă, nu numai fiindcă sunt de aceeaşi rasă, dar trebuie să se înţeleagă şi din alte motive: viitorul Italiei este în mările Răsăritului; baza acestei expansiuni italiene este în Peninsula Balcanică şi cel mai puternic sprijin în Peninsula Balcanică nu este o Bulgarie totdeauna între două revoluţii, ci este această România, stat de oameni cuminţi şi aşezaţi (*aplauze pe băncile opoziţiei*), care are în trecutul şi prezentul său toate elementele trebuitoare pentru a da Italiei mai multe garanţii decât oricine alţii. Se putea întreba în jurul acestei note; se putea zăbovi comunicarea acestei note Suveranului, care nu putea să fie decât adânc jicnit, din momentul ce această notă i-a fost cunoscută. Se puteau suplini acele neajunsuri economice, care fuseseră scoase înainte de nota italiană şi după aceea era o întreagă operă de reluat. De ce, pentru această operă, apropierea noastră de Italia, care, mai ales astăzi, când Balcanii fierb din nou, când planuri periculoase pentru noi se pregătesc acolo, mai ales astăzi când zăngăne din nou la Berlin spada, care n-a ruginit, a mareşalului von Hindemburg, de ce mai ales astăzi, când această legătură cu Italia, interesată ca acest cezarism să nu învie la Berlin şi o anumită ordine de lucruri să nu se stabilească în Balcani, ar fi de cel mai mare folos, de ce nu s-a cheltuit nici o atenţie?

Din cauza temperamentului d-voastre, obişnuit faţă de problemele externe. D-voastre vă supăraţi şi rămâneţi supăraţi o bucată de vreme. *(ilaritate)*. Orice neajuns diplomatic devine o jicnire personală. *(ilaritate)*. Când guvernul coaliţiei, blocul, a venit la putere, v-am găsit în cele mai rele relaţii cu toţi aliaţii; eraţi supăraţi foc pe dânşii. Se jicnise un om, se burzuluise un partid şi o ţară întreagă era ţinută departe de toţi aceia care trebuiau să rămâie în toate domeniile sprijinul ei de căpetenie. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

În afară de aceasta, în vecinătatea noastră - şi ajung astfel la aşa numita Mica înţelegere - noi avem un pact care ne uneşte cu Cehoslovacia şi care ne uneşte cu Serbia, şi cum o singură zi ne desparte de sosirea acelui eminent bărbat de stat şi bun prieten al nostru, care e d. Beneş. *(Aplauze)*.

Voci pe băncile opoziţiei: Trăiască d. Beneş! *(Aplauze)*.

D. N. Iorga: Mă unesc cu ceea ce este în sufletul d-tale însuşi, d-le Duca,

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a-i ura d-lui Beneş bun venit în această ţară primitoare, şi aceeaşi urare o facem şi aliaţilor noştri sârbi, căci am venit aici nu ca să discutăm o alianţă, ci ca să consolidăm o alianţă, indicând guvernului, după părerea noastră, ce a fost neglijat şi pregătind pentru viitor continuarea cu alte mijloace, mai strânse, mai intime, de ordin cultural, moral, economic, continuând politica pe care nu d-voastre aţi inaugurat-o. *(Aplauze)*

Dar, d-lor, ideea Micei înţelegeri nu este a d-voastre. A cui este ideea Micei înţelegeri?

O voce (din majoritate): A lui Stere. *(Ilaritate pe băncile majorităţii.)*

D. N. Iorga: Dacă suferi de vedenii, d-le, îngrijeşte-te! *(Ilaritate).*

Nu se poate opri cineva să nu fie vulgar, faţă de întreruperi aşa de vulgare. Ascultă: cel dintâi semn al bolilor mintale, e când nu se poate despărţi cineva de un cuvânt. Sunt oameni care au ajuns la balamuc cu aceasta. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Într-un discurs ţinut la 9 iunie 1921, aici la Cameră, răposatul Take Ionescu spunea, şi cred că aşa este, că încă din toamna anului 1918 el a schiţat o legătură de asigurare, el o vroia între cinci, sau măcar între patru state, a schiţat o legătură de asigurare cu actualul preşedinte al Republicei cehoslovace, unul dintre marii filosofi şi oameni de stat, în acelaşi timp, ai Europei contimporane...

Voci pe băncile opoziţiei: Trăiască Masaryk!

D. N. Iorga: Una dintre cele mal venerabile figuri, cu preşedintele de Consiliu sârbesc de atunci şi acum d. Pasici şi cu nu numai conducătorul dar şi creatorul politicei greceşti noi, Venizelos.

Acum, ce a urmat din acest schimb de vederi, nu vă voi spune eu, v-o spun documentele pe care le-a tipărit d. Beneş încă din anul 1923, în cartea care se cheamă *Documente diplomatice, privitoare la convenţiunea de alianţă, încheiată de republica cehoslovacă, cu regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor şi cu regatul românilor*, precum şi în altă publicaţie a d-lui Beneş, care se cheamă *Documente diplomatice privind încercările de restaurare a Habsburgilor pe tronul Ungariei.*

Aici să-mi daţi voie să deschid o paranteză. Noi n-am tipărit de la 1914 până acum, un rând. Nu avem o istorie - atunci nu vă miraţi că acţiunea noastră este cum este înfăţişată - nu avem o istorie a războiului într-o limbă apuseană, nu am tipărit o colecţie de acte, aşa că nimeni nu ştie cum a fost neutralitatea noastră, din care cauză orice calomnie ni se poate arunca în obraz. A fost o anumită indeciziune, aceasta poate fi interpretată ca perfidie, însă nu era perfidie era numai o indeciziune, o incapacitate de a lua o hotărâre.

Felul cum a fost condus războiul nu se poate cunoaşte după actele noastre. Cum am apărat drepturile noastre la Paris, aceasta o putem şti după

https://biblioteca-digitala.ro

actele altora. Felul cum am ajuns la Mica înţelegere, trebuie să-l căutăm în cele două publicaţii ale d-lui Beneş. Chiar astăzi am avut o conversaţiune cu cineva mai iniţiat decât mine, care mi-a spus că anume concluziuni ale mele sunt lucruri importante de schimbat, cu privire la cele patru protocoale pe care nu le cunoşteam, nu le voi spune care, căci nici nu trebuie spus, a căror existenţă o ignoram din două motive: fiindcă nu numai că nu erau tipărite...

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: D-le Iorga, despre aceasta chestiune s-a vorbit acum un an, cu ocaziunea discuţiunii stabiliri fruntariilor. Am cetit chiar unul din aceste protocoale aci. Eu nu zic că este o metodă perfectă, dar, în orice caz, nu era un lucru tăinuit.

D. N. Iorga: Credeţi d-voastră că ajunge o divulgare a unui singur protocol al d-voastră, ca să înlocuiască o întreagă bibliotecă diplomatică? *(Aplauze la opoziţie.)*

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu! Dar d-voastră spuneţi că vă era necunoscută chiar existenţa protocolului.

D. N. Iorga: Cunoşteam unul din patru, dar nu pot să vorbesc de celelalte trei.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Sunt oricând la dispoziţia d-voastră şi a oricărui fruntaş politic.

D. N. Iorga: Sistemul de relaţiuni personale, de a se prezenta cineva la ministrul de Externe pentru a-i cere lămuriri, este un sistem specific românesc. Ea mă bucur de prietenia d-voastră, dar nu toată lumea are această favoare. Sunt atâţia cetăţeni români pe care d-voastră nu-i cunoaşteţi nici din nume şi aceştia nu pot să se ducă să vă întrebe pe d-voastră. Ce o fi dacă noi care v-am întrebat, tăcem? Şi noi o să murim, şi o să vie alţii, care nu o să ne poată scula pe noi din mormânt sau să vă întrebe pe d-voastră în mormântul d-voastră - pentru că noi toţi o să murim - datele care interesează ţara.

Dar eu mă întreb dacă d-voastră, voind să tipăriţi o carte asemănătoare cu publicaţia d-lui Beneş, aţi putea-o face? Da? În cazul acesta, d-le ministru, în loc să vă duceţi la ministerul Afacerilor Străine să vorbiţi cu arhivarul d-voastră, va trebui să luaţi trenul sau automobilul ca să vă duceţi la Florica, să vă rugaţi de preşedintele Consiliului să vă deschidă acele arhive particulare ale d-sale în care se găseşte de fapt ceea ce este mai important în politica ţării, şi aceasta se numeşte însuşire ilegală de acte de stat. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)* În alte ţări acest lucru se pedepseşte.

Şi iată, d-lor, au fost lucruri grave în ţară la noi, au fost răscoalele ţărăneşti. Evident că actele privitoare la răscoale, cu toate responsabilităţile, trebuiau să stea la îndemâna istoricului viitor. Dar, bine, d-voastră ştiţi că dosarul a fost luat tot de d. Brătianu, care nici nu era preşedinte de Consiliu

https://biblioteca-digitala.ro

pe atunci. Şi ca să nu creadă, s-a discutat în Cameră acum câţiva ani, am discutat eu cu dumnealui, ca să nu se creadă că sunt la d-sa, d-sa a divulgat un lucru care, întâi nu trebuia să fie, şi al doilea, chiar dacă ar fi fost, nu trebuia divulgat. Că a dat aceste acte arhivei personale a M. S. Regelui.

Mărturisesc că niciodată, da, niciodată n-am întâlnit la nici o naţie acest sistem. Şi să vă mai spun un lucru: nu este de ieri, nu este de alaltăieri, ci este un sistem. Eu am publicat corespondenţa diplomatică a Regelui Carol[1]. Mi-a trebuit să cunosc actul lui Andrassy, şi vorbesc unui om care cunoaşte aceste împrejurări, celebra notă Andrassy din decemvrie 1876, fără de care nu se înţelege politica noastră în vremea războiului, am vrut să ştiu ce s-a petrecut la Livadia, unde mersese tatăl actualului preşedinte de Consiliu, ca să încerce a evita pierderea atât de dureroasă, care nu i se datoreşte lui, a Basarabiei meridionale.

În arhivele acum dispărute, şi poate pentru totdeauna, fiind strămutate la Petrograd, unde li s-au pierdut urmele, în arhivele acestea, pe care le-am văzut până la 1880, bucăţică cu bucăţică, nu este un rând asupra călătoriei la Livadia, iar actul lui Andrassy lipseşte.

Apoi, cum voiţi d-voastră ca în felul acesta să se poată, nu numai scrie istoria contimporană, dar judeca pe oamenii politici? Doar n-o să dea ei de acasă de la dânşii actele din care să se vădească insuficienţa acţiunii lor şi dureroasele motive de ordin personal, din care o luptă nu şi-a adus tot folosul şi o acţiune diplomatică n-a ajuns la ţinta ei!

Dar, vedeţi, digresiunea s-a făcut lungă, fără voia mea. Mă întorc la ceea ce vreau să spun. Take Ionescu în 1919 a avut acele conversaţii; în 1919, s-a încheiat la Paris un aranjament între reprezentanţii de acolo ai Cehoslovaciei şi Iugoslaviei pentru apărarea contra unui eventual atac unguresc. Se înţelege, a fost aprobat de delegaţiunea iugoslavă la congresul de pace. În momentul acela aveam şi noi o delegaţie. S-a amestecat această delegaţie în ceea ce s-a hotărât în acel moment? Nu s-a amestecat, fiindcă era de ajuns ca ideea să fie a lui Take Ionescu, pentru ca adversarii lui Take Ionescu să uite toate foloasele pe care le putea aduce ţării o combinaţie diplomatică şi să o lase la o parte. Iar, în ce priveşte felul cum eram noi reprezentaţi în străinătate, pe vremea când Take Ionescu, cu câţiva prieteni lucrau ca persoane particulare prin legăturile lor proprii, pentru interesele României, daţi-mi voie să vă citesc două acte. Să nu mă întrebaţi de la cine sunt, pentru că n-o să vă spun. Iată însărcinatul de afaceri din cutare localitate străină, la o dată de..., dacă v-aş indica data, evident că aţi putea merge pe urma ei; nu este prea îndepărtată de data pe care v-am pomenit-o adineauri,

https://biblioteca-digitala.ro

scria, bătându-şi joc: „la banchetul societăţii franco-române în onoarea misiunii militare, recomandasem în particular moderaţiune înţeleaptă colonelului Dumont, d-lor Pangrati, Toma Ionescu etc.", ca să nu se supere cineva care în momentul acela nu mai este în viaţă, dar care în momentul acela reprezinta la ministerul de Externe armata de ocupaţie. Zice: „a vorbit şi un oarecare Corilos - n-a înţeles bine numele - naturalizat francez în limba română. Acesta a cântat civilizaţia şi chiar fata frumoasă din România. Rezervă din partea mea, dar n-am putut să mă abţin de a asista".

Va să zică, atunci când se pregătea întoarcerea lucrurilor în favoarea noastră, cine reprezintă interesele României sau era unul din aceia care reprezentau interesele României şi avea căderea de a trimite rapoarte, îşi bătea joc de cutare care a vorbit româneşte, care a lăudat cultura românească, a lăudat şi fetele din România, care vor fi meritând şi ele din partea unui diplomat o oarecare cruţare.

Tot în felul acesta batjocorea, sub regimul ocupaţiunilor nemţeşti, raportul unui diplomat al d-voastră, care în ton de zeflemea vorbea de sforţările ce se făceau la Paris, numai pentru că nu erau făcute de membrii partidului d-voastră.

Evident că în astfel de împrejurări nu puteam să fi ştiut noi de baza pentru o legătura de oarecare siguranţă între Cehoslovacia şi sârbi.

Mai departe. Se trimite de d. Beneş la Bucureşti, d. Weverka. Şef al guvernului român era atunci d. Vaida. Raportul trimesului, în fevruarie 1920, spune că s-a întâmpinat în ţară cea mai bună dispoziţie. Guvernul s-a schimbat, însă ministru de Afaceri Străine a ajuns răposatul Duiliu Zamfirescu, cunoscut de toată lumea că nu are simpatii în această direcţie. Şi atunci lucrurile s-au zăbovit.

În aprilie încă, la sfârşitul lui aprilie, se spunea că „negociaţiile cu România nu sunt încă definitiv isprăvite". In iunie era vorba numai de *pour-parlers*-uri. În timpul acesta primejdia despre Ungaria trecuse. Trecuse adică momentul în care noi, dacă am fi avut o concepţie, dacă am fi avut curajul să o realizăm, am fi fost de la început aceia care am fi dat nota hotărâtoare în legăturile ce trebuiau să se încheie. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

A trecut vremea. A trece vremea şi în domeniul economiei politice şi în domeniul alcătuirilor interne şi în domeniul politicei externe, înseamnă a pierde vremea.

Cehoslovacii s-au apropiat de sârbi. S-a ajuns la o înţelegere. Iar când a fost în 1921, ca noi înşine să intrăm mai târziu, ca al treilea în legături, iată

https://biblioteca-digitala.ro

ce scria d. Weverka, simpaticul reprezentant de până ieri al Cehoslovaciei la Bucureşti: „sunt negociaţii între Rege, ministrul Afacerilor Străine şi d. Mişu". Oare cunoaşteţi d-voastră vreo ţară despre care un ministru să poată spune că în acelaşi timp duce negociaţii cu ministrul de Externe - Take Ionescu, oprit în fiecare moment de a realiza concepţia sa, - între Suveran şi d. Mişu, astăzi răposatul Mişu, fost ministru al Palatului? Eu nu cunosc, şi ştiu că negociaţiile se fac cu ministerul de Externe. Ministerul de Externe, ori îi admiţi politica ori îl sileşti să se demită. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)* Negociaţii în trei nu se poate. Şi d. Weverka spune că ideea convenţiilor noastre de alianţă s-ar putea să pirotească (*sommeiller).* Iar, mai târziu, d. Beneş însuşi declara d-lui Hiotu, că nu impune României să încheie pactul care reprezintă astăzi garanţia noastră principală. Doriţi cuvintele înseşi: „Nous ne l'inposons aucunement".

A trecut câtăva vreme şi s-a ajuns într-adevăr la o legătură, dar legătura s-a căpătat după ce importanţa noastră în această legătură importantă, determinată de primejdia restaurării monarhiei habsburgice, după ce această importanţă dispăruse.

Eu discut cu guvernul care este aci; dacă s-ar întâmpla să am de discutat cu alţii, ei bine, am tot materialul pentru a putea discuta foarte pe larg în această privinţă. Dar este un lucru sigur: că legătura care se numeşte Mica înţelegere n-a venit de la concepţia d-voastre, n-a fost realizată prin munca d-voastră, şi nu voi fixa legătura care exista între răposatul Mişu şi Partidul Liberal. *(aplauze pe băncile opoziţiei).*

Dar, să-mi daţi voie, fără a pretinde să fixez aceste raporturi, un lucru îl pot spune: dacă preşedintele Consiliului ar fi aici, el n-ar putea decât să recunoască faptul că în momentul când eraţi gata a lua din nou puterea la 1922, politica Micei înţelegeri cu era politica sa.

L-am rugat atunci să-mi arăte alta. Nu mi-a putut răspunde. Acum d-sa face politica Micii înţelegeri, şi bine face că se ţine de dânsa, numai cât nu este mai puţin adevărat că este o politică împrumutată şi executată, n-aş zice fără sinceritate, fiindcă nu vreau să scad situaţia d-voastră în discuţiile ce vor urma, dar fără acel entuziasm pe care îl are cineva faţă de ideea pe care el însuşi a conceput-o.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Aici să-mi dai voie să protestez.

D. N. Iorga: Îmi veţi răspunde pe urmă, nu fiindcă mă tem, dar fiindcă se pierde vremea.

V-am întrebat încă un lucru: care sunt rezultatele practice pe care le-aţi tras din existenţa alianţelor noastre? Rezultatele acestea practice pot sta în

https://biblioteca-digitala.ro

două direcţiuni. Take Ionescu voise o legătură în cinci - el vroia şi legătură cu Grecia, el vroia legătură cu Polonia. Nu-mi ascund de loc tot ceea ce a despărţit până ieri pentru chestiunile teritoriale cunoscute Cehoslovacia de Polonia; toţi am fost bucuroşi când am aflat de vizita d-lui Beneş la Varşovia. Fără să întrebăm multe lucruri, pe care nu avem dreptul să le ştim, vedem în această vizită încă o asigurare a noastră faţă de o primejdie din Răsărit, pe care n-o chemăm, dar în faţa căreia avem ce-i opune şi la noi, şi la aliaţii noştri. (*aplauze pe băncile opoziţiei.*) Dar se poate pune întrebarea: faţă de această vizită a d-lui Beneş, care arată un lucru, un lucru de învăţat, nu de d-voastră, d-le ministru de Externe, care sunteţi o fire capabilă de a vă adapta la împrejurări şi cineva care ştie vorbi cu oamenii, am aflat de la Geneva cât de mult a plăcut felul cum aţi prezidat în comisiunea unde aţi fost ales preşedinte, şi ştiu bunele amintiri pe care le-aţi lăsat acolo *(aplauze pe băncile majorităţii)* dar în partid sunt persoane foarte bătoase - dacă persoanele acestea bătoase n-ar fi putut să imiteze exemplul d-lui Beneş. Peste ce n-a trecut d. Beneş când a mers la Varşovia! Şi a trecut, şi a sacrificat lucrul de nimic care este resentimentul personal, şi în politica internă şi în politica externă; l-a sacrificat pentru binele ţării. *(Aplauze pe băncile opoziţiunii.)*

Dar, d-le ministru de Externe, daţi-mi voie să vă comunic încă un fapt, pe care poate nu-l ştiţi.

În momentul când preşedintele Consiliului se ducea la Paris, eu am întâlnit pe un diplomat sârb, care avea dreptul să vorbească în momentul acela în numele ţării sale. Îmi aduc aminte locul unde m-a oprit.

Zicea: păcat că preşedintele Consiliului român nu stă de vorbă cu noi. Ar putea avea o situaţie mult mai bună în Banat. În loc să meargă să ne pârască aiurea, să stea de vorbă frumos, frăţeşte cu noi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Mi-a dat şi răspunsul. Preşedintele Consiliului a răspuns foarte hotărât, dar şi fără dreptate, şi fără dibăcie, şi fără spirit: mie nu-mi place să beau cafea cu lapte, eu beau sau cafea sau lapte! *(Ilaritate pe băncile opoziţiei.)*

Acuma, vă pun altă întrebare. Vă pun întrebarea aceasta: Oare România nu avea un rol important în această apropiere a Cehoslovaciei cu Polonia? Dacă d-voastră credeţi că da, să nu se supere d. Iacovache, pe care l-aţi numit acum la Varşovia şi-i rezervaţi d-lui Iacovache un rol important în ceea ce va avea să urmeze de acum înainte, în strângerea relaţiilor atât de interesante între Cehoslovacia şi Polonia. Sau ce? Un loc de ministru acolo e un fel de înaintare, e un fel de răsplătire adusă anilor de serviciu sau

https://biblioteca-digitala.ro

înseamnă, fără să pun în joc personalitatea d-lui Iacovache, înseamnă trimiterea unui om care cunoaşte ţara, cere cunoaşte naţiunea, care cunoaşte limba, care cunoaşte misiunea ce o are de îndeplinit acolo. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Erau de dezvoltat legăturile acestea în altă direcţie; faţă de Grecia. Faţă de Grecia noi avem un aport foarte important. Aportul foarte important era constituit prin prezenţa unei principese române pe tronul Greciei monarhice. Evident că acestea sunt afaceri care privesc dinastiile, dar eu ştiu, ca istoric, dinastiile contractează anumite legături şi în vederea foloaselor politice, economice şi culturale care pot decurge dintr-o astfel de legătură.

Ei bine, ce s-a făcut printr-un diplomat, de ce calitate, acolo, la Atena atâta vreme cât o fiică a Suveranilor români stătea alături de regele de atunci al Greciei?

Am continuat a trimite acolo un fel de consul general. D-le ministru de Externe, când ne vom vedea în particular, voi deschide un caiet, în care se cuprind notele luate de mine la Paris după cărţile ce nu au ajuns la Bucureşti. Veţi afla acolo trista poveste a unui ataşat militat român arestat la Atena de poliţia aliaţilor pentru că frecventa pe agenţii germani, liberat după stăruinţa ministrului român; acest ataşat militar a terminat împuşcat pentru trădare pe frontul de luptă. L-a pedepsit Dumnezeu. Frică îmi este că oamenii l-ar fi uitat. *(Mişcare).*

Cum voiţi d-voastre să avem noi prestigiu în Peninsula Balcanică, cum voiţi d-voastre ca aceste ţări, potrivit cu o lungă tradiţie istorică, să atârne de hegemonia morală a României, atunci când astfel de persoane, în astfel de împrejurări reprezintă statul român? (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

Şi, acum, sârbii găsesc drumul la Atena. Ei găsesc drumul. Stăm noi alături de dânşii? S-a petrecut ce s-a petrecut la Atena; eu, care sunt monarhist, o regret. O regret adânc, dar nu am să judec ceea ce se petrece în casa altuia. Poporul, dacă e mulţumit de un regim, îl priveşte pe dânsul. Dar vorba este: şi aci faceţi o politică de supărare, o politică de resentimente? După ce nu am ştiut să întrebuinţăm o situaţie şi situaţia s-a pierdut, ne supărăm pe acei pe care i-am fi putut împiedica de a ajunge la anumite rezultate? Ni se semnalează o notă foarte puţin amabilă, notă neoficială, dintr-un ziar în limba franceză, care se citeşte în străinătate pentru cunoaşterea politici noastre, cu privire la legătura între sârbi şi greci, astăzi. Dar mai este încă un avantaj pe care noi îl avem de luat din această alianţă şi care avantaj acesta nu-l aveam nici măcar la început.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată care: să zicem că mâine, ferească Dumnezeu, începe un război. Noi avem acte iscălite, noi trebuie să colaborăm - afară numai dacă ar fi vorba de un atac rusesc - noi trebuie să colaborăm cu Cehoslovacia şi cu Iugoslavia. Mă rog, pe ce căi ferate, cu ce mijloace de comunicaţie, făcute anume în vederea acestei colaborări? Cu vechile noastre căi ferate, care nu au fost adoptate, sub nici un raport, la viaţa României Noi? Care este înţelegerea? O convenţie militară, veţi zice. Nu trebuie numai o convenţie militară, trebuie în acelaşi timp şi o pregătire militară, în aşa fel încât mai multe armate să meargă ca o singură armată. Fiindcă trei armate care nu pot merge ca o singură armată se prezintă în luptă mai rău decât o singură armată. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Dar, mă rog, avem lângă noi un stat, fabricant de muniţii - noi umblăm să facem acum o fabrică de muniţii - şi eu n-o să vorbesc de pregătirea noastră actuală; eu cred că suntem în stare, atât este de mare valoarea poporului acestea, şi în ofensivă, şi mai ales în rezistenţă, încât şi cu ce avem, putem rezista la orice. Dar, dacă m-aş amesteca în oarecari amănunte, pe care mi le interzic, şi aş pună anumite întrebări, nu este aşa că vă veţi găsi într-o situaţie foarte grea? Şi să nu credeţi că judec numai eu aşa. Puneţi această chestiune în însăşi conferinţa de poimâine, şi veţi vedea câţi vor fi de părere că ajunge hârtia semnată şi pecetluită şi câţi ar dori ceea ce doresc eu. (*Aplauze pe băncile opozitei unite.)*

D-le ministru de Externe, dar eu mai am încă trei întrebări, pe care voiam să vi le pun, şi dintre care două au fost atinse, în treacăt, şi până acum. Una însă n-a fost atinsă de loc: „care este folosul", ziceam eu, „pe care l-au câştigat, prin aceste alianţe, românii, atât de numeroşi care trăiesc, ca fideli cetăţeni ai unor state aliate, dincolo de hotarele regatului?"

Vedeţi, eu am introdus aceste cuvinte: „ca fideli cetăţeni ai unor state aliate", şi ţin să spun, de aici de la tribună, că dacă românul, în satul lui românesc, nu iubeşte nimic mai multe decât acest stat, românul în orice stat ar trăi este elementul cel mai loial şi până se desfac legăturile statului, el rămâne lângă steagul său. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Şi vă spun că eu, dacă aş avea să aleg, pentru un monument din Ardeal subiectul, aş face ceea ce s-a făcut în cutare localitate din Alsacia-Lorena, în care se văd doi soldaţi îmbrăţişaţi, purtând uniforme deosebite, dar având în sufletul lor aceeaşi dorinţă, a triumfului rasei lor.

Eu nu fac aici iredentism; cunosc oameni însă care l-au făcut. Veţi zice: care? Nu vă spun care. Veţi zice: cum Nu vă spun cum. Dar îl făceau în locul unde iredentism nu se face; în casa prietenului nu se trag hotare. Nu

https://biblioteca-digitala.ro

vreau să zic mai multe decât atâta, îmi aduc însă aminte de un răspuns al cuiva, care zicea că în momentul acesta se împarte Austria, nu se împarte altceva. Dar vă spun, nu vorbeşte iredentistul, vorbeşte românul, care are o dublă convingere: anume că inima noastră simte pentru orice element românesc care se găseşte oriunde, se bucură de bucuria lui şi, fără a învinui pe nimeni, se întristează adânc de orice suferinţă a lui. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

Aceasta este întâia declaraţiune pe care o fac, dar mai este încă una. Eu sunt convins că o negociaţie stăruitoare putea să asigure ceva românilor care se găsesc aşa de numeroşi, în partea astăzi sârbească a Banatului, un element extrem de preţios pentru noi, sau care se găsesc în Macedonia, pe care nu avem numai misiunea de a o curăţa de locuitori pentru a împopula Cadrilaterul nostru, căci aceasta este o bucată de pământ românesc şi, în lupta dintre rase, nu se ştie ce ne rezervă viitorul. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Eu zic: pentru aceşti români, dar şi pentru grupul de români rămaşi în Cehoslovacia, care figurau la o expoziţie din Praga în calitate de elemente curioase în Rusia sub Carpatică: nu erau elemente curioase, erau elemente româneşti dintr-o bucată românească strâns legată de tradiţiile noastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Pentru dânşii o negociaţiune stăruitoare putea şi poate şi astăzi, dar cu alte metode decât metodele de cancelarie şi ca alţi miniştri decât cu miniştrii absenţi şi care, de multe ori, când sunt prezenţi, mai bine ar fi absenţi *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, se putea căpăta o situaţie care să fie plătită cu situaţia de paritate, pe care aşa de larg o oferim oricăror elemente româneşti de rasă care se găsesc pe pământul României. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

O ţară întreagă a văzut cu indignare, şi aici este vorba de d-voastră, cum, după tratatul de la Bucureşti, drepturile acordate elementului românesc din Serbia şi Grecia, drepturile acestea nu au fost reclamate. Puteam să punem episcopii noştri, puteam să consolidăm şcolile noastre; nu am făcut-o. Ne-am mulţumit cu gloriola succesului, cu penele de păun ale tratatului încheiat la Bucureşti[2], şi a doua zi am lăsat pe oameni să se zbată şi mai departe în nevoile lor cumplite. După aceea, de câte ori n-a fost vorba de un interes imediat, sau, ceea ce este mai urât, de un succes de partid, elementul românesc din afară de fruntariile noastre a fost total uitat.

Şi, în ceea ce priveşte Banatul, d-le ministru, eu cred că o altă politică ar fi putut să invoce, pentru asigurarea unei situaţiuni mai bune a românilor de acolo, şi un alt argument: Banatul reprezintă şi astăzi o unitate economică perfectă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).* Aşa l-a făcut Dumnezeu; pentru aceasta l-a colonizat Austria, Austria lui Carol VI-lea şi a Măriei Tereza, a creat pământul Banatului. În locul mlaştinilor, a făcut pământul acela rodnic

https://biblioteca-digitala.ro

şi în locul câmpiilor, mai târziu uscate de arşiţă, a introdus sistemul de canalizări.

D-voastră nu credeţi că cu o altă politică decât politica de oportunitate şi de facilitate, nu credeţi d-voastră că prin înţelegerea cu oamenii atât de numeroşi care şi în Serbia înţeleg altceva decât un entuziasm naţional pripit şi iluziunea că se poate deznaţionaliza o parte dintr-o veche naţiune, s-ar fi putut ajunge la un pact pe baza unor avantaje economice, care ar fi restabilit peste frontiera politică unitatea economică a Banatului? (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

Şi acei care nu-şi pot iriga câmpiile lor fără a se învoi cu cei care deţin izvoare, ele însele ale acestor irigaţii, evident că ar fi consimţit să stea de vorbă. Dar să stea de vorbă cu oameni care au un minister de Externe organizat, care au specialişti la lucru, neschimbaţi de la un guvern la altul, să stea de vorbă cu acei care au un sistem, au o metodă, o stăruinţă, să stea de vorbă cu acei care nu sunt învârtiţi prin resorturi invizibile, ci au dreptul de a reprezenta, măcar la vârsta d-voastră, toată capacitatea lor de a gândi, de a lucra şi de a crea. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Am vorbit de ministerul de Externe şi am vorbit şi de miniştrii noştri în străinătate. Credeţi d-voastră, aici vă pun întrebarea şi aud răspunsul în conştiinţa d-voastră, credeţi d-voastră că funcţiunile diplomatice se pot asemăna cu locurile din administraţie sau din poliţie, care se dau cui îi aduce servicii partidului său, cui are mai multe legături de familie în partid? Credeţi d-voastră că sarcina de a reprezenta România, în momente atât de grele cum sunt azi, sarcina aceasta poate fi lăsată în seama unor oameni care nu pot vorbi decât de părinţii lor, deseori şi ei fără merite, în loc să poată vorbi de ei înşişi? *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei.)*

Credeţi d-voastră că o pseudo-aristocraţie, corcită cu ce se întâmpla, trebuie să păstreze monopolul reprezentării diplomatice în străinătate, (*aplauze pe băncile opoziţiei),* într-o vreme când Franţa a avut curajul să înlăture din diplomaţie elemente care însemnau o experienţă de mai multe generaţii, oameni al căror nume însuşi erau o glorie naţională?

Credeţi că noi trebuie să păstram şi mai departe tristele rămăşiţe ale protipendadei şi ale Regulamentului Organic, în locurile unde se hotărăşte viitorul acestei naţiuni? *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Credeţi d-voastră că tinerii care pe vremea negocierilor de la Paris se certau cu ministrul că li se impunea mai mult decât două ceasuri de cancelarie, credeţi d-voastră, că acei pe care nici ordinul unui ministru nu-i poate aduce la o manifestare culturală, fiindcă sunt anumite culise mai ispititoare în seara aceea, credeţi d-voastră că studenţi care îşi iau doctoratul la Paris acum trebuie să fie secretari ai legaţiei române?

https://biblioteca-digitala.ro

Cum se înfăţişează candidatul de doctorat, ca diplomat, reprezentând România în faţa profesorului său? Credeţi d-voastră, mai departe, că locul d-lui Hiotu, care nu e din Partidul Liberal, că locul acesta poate rămânea luni de zile neocupat?

Credeţi d-voastră că servicii s-au adus României, lăsându-se atâta vreme tot neocupat un loc cum este locul de la Paris?

Credeţi d-voastră, că ajung mijloacele date unui om cum este d. Diamandi, care se zbate în greutăţi pecuniare, credeţi d-voastră că aceasta este înzestrarea ministrului de acolo? (*Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Credeţi d-voastră, că fiindcă d. Diamandi nu este ca d. Titulescu, un adversar temut care e bine să fie ţinut departe, nu merită să aibă la dispoziţie ceea ce trebuia ca să afirme însemnătatea României în capitala - putem să o spunem - în capitala[3] jocului internaţional de forţe din momentul de faţă? *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei).*Credeţi d-voastră, că, în momentul când d. Nincici vine aici la Bucureşti, cel mai bun reprezentant al României la Belgrad, în absenţa d-lui Diamandi, poate fi tânărul ardelean, fost deputat aici, student în teologie, care a debutat ţinând un discurs de bine venire lui Carol de Habsburg, când intra în catedrala din Sibiu biruitor asupra românilor? E d. Broşu, şi i-am cetit în Cameră discursul, el fiind de faţă. Credeţi d-voastre, că aceşti diplomaţi pot susţinea drepturile noastre? Şi credeţi d-voastre, şi cu aceasta închei, că Ungaria o să facă propagandă pentru drepturile României? Credeţi d-voastre, că din Rusia sovietică o să se ridice apărarea Basarabiei româneşti?

Credeţi d-voastră, că adoptând câteva broşuri, scrise de particulari, faceţi marea operă de afirmare a conştiinţei tuturor acelor drepturi româneşti, care mâine, la cea dintâi discuţie a soartei lumei, vor fi atacate cu ultima înverşunare de toţi duşmanii noştri coalizaţi? Şi, atunci, d-le ministru de Externe, daţi-mi voie să cred că am făcut dovada unei acţiuni care nu este vrednică, în slăbiciunile ei, nici de această ţară, nici de un mare partid şi nici de personalitatea distinsă a d-voastră.

Iar, dacă este vorba să se înceapă o altă politică, şi se va începe, cealaltă politică nu va mai fi continuarea unei debile politici de stat, după procedeele secolului al XVIII-lea, ci va fi o politică externă sprijinită pe viaţa naţiunii şi apărând naţiunea cu toate mijloacele pe care ea le are la dispoziţie[4]. *(Aplauze îndelung prelungite şi din nou repetate pe băncile opoziţiei.)*

NOTE

1. V. N. Iorga, *Correspondence diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866-1880)*, Paris, 1923.
2. Tratatul de la Bucureşti, din iulie 1913, încheiat în urma

https://biblioteca-digitala.ro

războaielor balcanice.

3. Gh. Diamandi era în post la Paris.
4. Ministrul de Externe I.G. Duca i-a replicat lui N.I.: „am organizat la minister un serviciu de presă şi de propagandă. S-au lucrat memorii foarte interesante şi scrise cu o absolută obiectivitate". Ele tratau chestiunea Basarabiei, cu hărţi etnografice, studii istorice; s-au întocmit broşuri despre Dobrogea, chestiunea agrară, a minorităţilor, probleme economice, producţia petroliferă, „într-un cuvânt, asupra tuturor problemelor politice, naţionale şi economice care pot interesa şi documenta străinătatea asupra ţării noastre" (*aplauze)*. La care N.I. a observat: „Dar nici unul din cei ce vă aplaudă nu a citit pentru că nu are ce citi". Împăciuitor, I.G.Duca i-a amintit că fusese foarte binevoitor pentru el, dar acum nu avea de ce să-i mulţumească. N.I.: „Nu este întâia oară când sunteţi ingrat... Când vă voi alege în opoziţie, o să-mi mulţumiţi". I.G. Duca a reluat obiecţiile lui Iorga şi, cu riscul de a se repeta, a amintit principiile călăuzitoare ale politicii externe româneşti. N.I.: „*Bis repetita placent.* Aceasta o spun între noi, nu pentru majoritate, pentru că este latineşte". I.G.Duca a stăruit: „Politica noastră externă se poate rezuma într-o singură formulă: consolidarea păcii pe baza tratatelor existente". A adăugat apoi că manifestările de la moartea lui Take Ionescu au însemnat „un omagiu strălucit...pentru opera pe care o săvârşise în această privinţă". Nedomolit, N.I. a întrebat: „Veţi avea o atitudine asemănătoare şi la încetarea mea din viaţă?". I.G. Duca a continuat, afirmând că N.I. a vrut să-l pună în conflict cu Vintilă Brătianu, susţinând că, la urma urmei, I.G.D. ar fi făcut o politică externă foarte bună dacă n-ar fi fost coleg cu Vintilă Brătianu, „care a pus bolovani pe toate şinele pe care trebuia să circule trenul politicii noastre externe". N.I. a rezumat: „Ca un bolşevic".

Replică ministrului de Externe, I.G. Duca:

D-le preşedinte, d-lor, trebuie să vă declar că avântul cu care a vorbit d. ministru de Externe, proporţiile cu totul neobişnuite şi după mine nepotrivite pe care le-a dat răspunsului la o interpelare, opunând unei interpelări un expozeu, şi adresându-se în locul interpelatorului, adresându-se majorităţii, pentru a o convinge de ceea ce este interesul ei, precum şi morala

https://biblioteca-digitala.ro

pe care a făcut-o mai multor puteri europene şi neeuropene, începând cu America şi trecând la alţi vinovaţi pentru situaţiunea actuală, toate acestea nu mă satisfac.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu am făcut nici o învinuire Americei: am spus că ea s-a retras de la Liga Naţiunilor.

N. Iorga: N-aţi făcut, dar aţi vărsat lacrimi calde asupra greşelii pe care a făcut-o ea, America, şi mă însărcinez, dacă îmi daţi o misiune specială, să mă duc s-o mângâi pentru suferinţa pe care a păţit-o astăzi. *(Aplauze, ilaritate pe băncile opoziţiei.)*

D-lor, nu pot să fiu mulţumit de mai multe motive (*o parte din membri majorităţii părăseşte incinta.)*

Plecarea majorităţii nu-mi face absolut nici o impresie; se duce satisfăcută acasă, ducând în buzunar optimismul d-lui ministru de Externe. Şi este bine să muriţi mulţumiţi. Nimic nu este mai trist decât un guvern care pleacă plin de adâncă părere de rău pentru ce părăseşte. D-voastră veţi trece în paradisul opoziţiei, după urma păcatelor pe care le-aţi făcut şi pe care nici o frază nu le poate spăla, în dispoziţia aceea care face pe om să poată răbda ani întregi de zile până poată relua o nouă perioada de guvernământ. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

D-le ministru de Externe, d-voastră să-mi daţi voie, mie, să vă declar că nu sunt mulţumit şi pentru un alt motiv. Nu sunt mulţumit, fiindcă n-am înţeles cea mai mare parte din cele spuse de d-voastră. Cum voiţi să înţeleg că, atunci când eu vă acuz - şi aţi început cu sfârşitul - când eu vă acuz că România este rău reprezentată în străinătate şi d-voastră îmi răspundeţi că n-aţi vrut să deranjaţi pe nimeni din motive de pietate faţă de răposatul Take Ionescu? (*Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Ei bine, d-le ministru, Take Ionescu a luat pe cine a vrut şi poate că dacă ar fi fost împrejurări mai liniştite şi dacă ministerul ar fi fost numai al lui, şi nu al altcuiva, care era în fruntea guvernului, alegea mai bine. Era un provizorat. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.*) Dar nu înţeleg să fiţi d-voastră aşa de pacific, încât, intrând în minister, să păstraţi ce aţi găsit, şi pe de altă parte, să fiţi aşa de puţin pacific încât să rechemaţi la Bucureşti o mulţime de persoane, dintre care cele mai multe nu sunt utile aici de loc, şi erau mult mai utile în locurile de unde le-aţi rechemat.

Apoi bine, aceasta poate merge faţă de majoritate, care de două zile aşteaptă paharul de apă ai mângâierii d-voastră. Aceasta poate să fie potrivit faţă de şeful d-voastră care, neputându-se apăra singur, v-a trimis pe d-voastră, care fără îndoială, ştiţi a apăra mai bine o situaţie pierdută decât acela care-şi dă seama mai bine decât d-voastră că situaţia e pierdută. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

https://biblioteca-digitala.ro

D-voastră îmi vorbiţi mie, d-le ministru de Externe, de biblioteca d-voastră de la ministerul de Externe. Apoi, daţi-mi voie să reclam de la d-voastră atâta stimă, cât să nu-mi spuneţi mie de existenţa unei biblioteci, care, ori nu există, ori, chiar dacă există, este ca şi cum nu ar exista. Când vă apăraţi d-voastră în chestiunea petrolului, când mâine veţi scoate o broşură. Ca să explicaţi că era foarte bine ca d. Halippa să fie maltratat, aceasta nu înseamnă propagandă în străinătate.

D-le ministru de Externe, dar aţi trimis acum în urmă pe d. Rosenthal la Paris. Eram de faţă când a sosit. Este interesantă povestea d-lui Rosenthal, şi eu întreb pe toată lumea: nu pe d-voastră, şi nici pe d-nealor, întreb o ţară, întreb opinia publică, întreb lumea, care se uită la ce se petrece în România, apoi ce este guvernul care ţine la Paris de mai mult de trei ani pe d. Niculcea care mi s-a părut a fi un funcţionar perfect informat, un om foarte muncitor, un profesor care şi-a părăsit catedra, pentru a vă servi timp de trei ani şi mai bine, care face continue greşeli, vă pot dovedi oricând, creând d-lui Niculcea o situaţie pe care nu o poate apăra, şi după aceia, îl recheamă ca pe un rândaş care nu şi-a făcut datoria, pe omul care, de atâţia ani, reprezintă România acolo? Va veni aici şi vă veţi descurca cu dânsul. Şi trimiteţi pe cine? Partidul plin de capacităţi recurge la un advocat şi-l trimite acolo să improvizeze o apărare a drepturilor României pe alte baze decât pe baza naturală, pierdută. Şi când a sosit acolo d. Rosenthal, a venit cu o broşură, şi am citit broşura d-voastră. Dacă tot ce se cuprinde în biblioteca d-voastră de propagandă are valoarea acestei broşuri, păcat de hârtia care se strică în biroul unde este fără îndoială lemn şi unde este hârtie, dar nu este nici organizare, nici concepţie, şi nu poate să iasă de acolo decât atâta. *(Aplauze pe băncile minorităţii.)*

Aţi acuzat guvernul Vaida că nu v-a lăsat nici o organizare de propagandă.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu am acuzat guvernul Vaida.

D. N. Iorga: Dacă vorbeaţi de guvernul Averescu, vă este mai uşor să discutaţi cu acei care vă reprezintă în opoziţie. Dar vă voi spune un lucru: că d. Vaidat a lăsat, după o muncă de câteva săptămâni, birouri de presă perfect organizate, pe care le-am cunoscut. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Iar dacă e vorba de ce s-a făcut de atunci, aceste birouri au fost desfiinţate. Mă întrebaţi de unde ştiu? Fiindcă hârtiile aruncate la rebut, ale biroului presei, le-am salvat eu la şcoala mea de la Fontenay-aux-Roses, unde luni întregi de zile subdirectorul meu, care nu avea această cădere, v-a servit gratuit ceea ce trebuie să vă servească funcţionarii anume însărcinaţi cu aceasta.

Iar, dacă vorbiţi de participarea mea la propaganda în străinătate, eu o voi face, dar vă aduc aminte de o declaraţie pe care am rostit-o acum câteva zile.

https://biblioteca-digitala.ro

Vă spuneam că nu consimt să plătiţi datoria personală a unui om sărac pentru această propagandă. Nu! Dar acum mai spun şi altceva: după cuvintele preşedintelui Consiliului, care mi-a spus că s-ar plimba şi el bucuros 4 luni în străinătate, voi merge acolo unde sunt director fără plată, mai curând cu bani cerşiţi în colţurile străzii decât cu bani de la d-voastră. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite.)*

D-le ministru de Externe, eu m-am întrebat un lucru: care este originalitatea politicei d-voastră? D-voastră aţi răspuns ca sunteţi pentru o politică de continuitate. Credeţi d-voastră că între continuitate şi originalitate este opoziţie? Apoi bine, d-le ministru, dar ce însemenează continuitate? Este continuitatea creatoare; aceia ce ai primit, creşti, şi în fiecare moment poţi să spui: aceasta o am primit, aceasta o las de la mine urmaşilor mei.

D-lor, eu am întrebat: întrucât s-au întărit în realitate legăturile care formează Mica înţelegere. D-voastră îmi exhibaţi bucata de hârtie. Evident că pe aceasta n-au mâncat-o şoarecii, dar, în afară de această hârtie, trebuie o întreagă organizaţie a acestor legături, organizaţie care nu există.

Dar, d-voastră îmi spuneţi că sunteţi în relaţiuni bune cu Franţa, şi eu mă întreb: în lupta grea pe care a dus-o Franţa în timpul din urmă, unde i-a prins bine sprijinul moral al oricui, care a fost sprijinul moral, a cărui iniţiativă s-o fi luat d-voastră? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Vi s-au făcut complimente, de regele Angliei sau de Aliaţi? Dar d-voastră aşteptaţi grosolănii ca să vă daţi seama că o politică este stearpă? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D. dr. N. Lupu: Ieri râdea Ion, azi râde Vintilă; este o familie hilariantă această familie.

D. N. Iorga: D-voastră ne-aţi declarat că v-aţi împăcat cu toată lumea, că certurile erau numai nişte certuri de bani şi că artificiile de contabilitate au izbutit să satisfacă toată lumea. Dar să-mi daţi voie să mă uit şi împrejur. Vin din această atmosferă franceză, unde vă asigur că nimeni nu vă admiră; toată lumea îşi dă seama de însemnătatea României, dar foarte mulţi regretă că această admirabilă ţară este pe mâna unui guvern pentru care autoritate însemnează tiranie şi înţelepciune însemnează perpetuarea la guvern. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite.)*

Cum voiţi d-voastră ca un guvern de stânga, cum este guvernul actual din Franţa, să aibă o simpatie pentru un guvern în care liberalismul este o veche panglică decolorată, în fundul unui saltar şi care reprezintă, fără îndoială, o asociaţiune de bancă lucrând asupra ţării prin mijlocul jandarmeriei? *(Opoziţia unită, în picioare, aplaudă îndelung).*

D . dr. N. Lupu: Acesta este adevărul.

D. N. Iorga: Dar vă iubeşte America! Mărturisesc că eu aş dori să fiu

https://biblioteca-digitala.ro

iubit în altfel, decât cum sunteţi iubiţi d-voastră. D-voastră vă mulţumiţi cu notele Americii; eu aş cere, în schimb, stima statului american şi inima poporului american. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)* Dar, pentru aceasta, ar trebui ca starea de lucruri de aci să nu corespundă, nu cu frumuseţea frazei d-voastră, ci cu lucrurile urâte pe care aceste fraze fără convingere le-au apărat astăzi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

D-voastră mai vorbiţi de consolidarea păcii. Apoi bine, d-le ministru de Externe, curios ar fi fost în adevăr să veniţi să spuneţi, de la locul unde sunteţi, că d-voastră faceţi parte dintre acei care ar dori să răstoarne pacea Europei. V-aş întreba puţintel: şi cu ce? *(Ilaritate).* Şi mai spuneaţi că doriţi să conservaţi tratatele. Mă credeţi aşa de naiv să vă pun întrebări ca să scoateţi răspunsul din tot ce e mai curent, din orice articole de gazetă, dintr-un discurs care se poate ţine şi în Carpaţi şi la Mihăileni? Desigur că sunteţi pentru menţinerea păcii şi a tratatelor de pace.

Dar d-voastră vă calomniaţi, d-le ministru, în acest discurs. În discursul acesta care a arătat că desigur viitorul partidului liberal nu se găseşte la acela care îl tiranizează astăzi, ci se găseşte la elemente tinere, cum sunteţi d-voastră, care însă vor trebui evident să se smulgă de la procedeele vechi, d-voastră în acest discurs vă calomniaţi.

D-le Constantinescu, care sunteţi Tancred, în loc să fiţi ceea ce este celălalt domn Constantinescu[1], vă rog să nu vă bucuraţi aşa de mult, căci mâine, poimâine va veni cineva care cunoaşte şi rostul călătoriilor d-voastră şi ceea ce aduceţi de pe urma acestor călătorii. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei).*

Da, d-lor, d. ministru de Externe se calomniază pe d-sa când îşi închipuie că eu aş avea o aşa de rea opiniune de d-sa încât să-i cer astfel de răspunsuri. Dar acestea sunt bune pentru copilăria unor anumite suflete entuziaste şi n-am ajuns la vârsta mea pentru ca astfel de acadele mâncate de muşte să fie socotite ca un răspuns la o interpelare serioasă. *(Mare ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Vin însă, d-lor, la două lucruri foarte serioase, în care nu mi-aş permite nici o glumă. D. ministru de Externe mi-a spus că politica de prietenie cu Serbia, cu Cehoslovacia, e politica pe care preşedintele Consiliului a avut-o întotdeauna în cugetul şi inima sa. Şi, când i-am amintit de conversaţia mea din luna iulie, înainte de venirea d-voastră la putere cu câteva luni, mi-a spus că n-am înţeles pe preşedintele Consiliului, că preşedintele Consiliului a voit ceva cu mult mai mare. Lăsând la o parte că de la lucrurile mici se ajunge la ceva mare, iar nu cu pretenţiuni mari, imposibile, se omoară lucrurile mici, posibile, lăsând la o parte aceasta, d-le ministru de Externe, vă voi explica de ce politica lui Take Ionescu nu-i plăcea

https://biblioteca-digitala.ro

d-lui preşedinte al Consiliului. Fiindcă Partidul Liberal are o politică externă tradiţională - pe care era bine să o lase la muzeu, după schimbarea împrejurărilor (*ilaritate pe băncile opoziţiei*) şi anume, vă aduceţi aminte? E politica aceea a Strâmtorilor. Şi eu am zis cândva că Strâmtorile sunt unde sunt dar pot să fie şi în anumite capete. Apoi bine, evident că Strâmtorile sunt interesante şi Gurile Dunării sunt foarte interesante, dar vă asigur că din impresiunile mele notate zilnic, după conversaţii cu preşedintele Consiliului, rezultă că d-sa şi astăzi preferă în fundul sufletului o alianţă bulgărească pentru Gurile Dunării şi pentru Strâmtori cu d. Ţancov, care are şi avantajul de a practica o politică pe care nu o voi judeca aci, legăturii cu Serbia care nu-i apără Strâmtorile. Iar în ceea ce priveşte râsul d-voastră.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Protestez.

D. N. Iorga: Nu râdeţi de mine, ci de şeful d-voastră. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei.)*

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu râd, d-le Iorga, mie nu-mi place să râd în chestiuni serioase, dar protestez fiindcă spuneţi un lucru care este complet inexact.

D. N. Iorga: Protestează la dânsul acasă şi fă-l să înţeleagă că a venit vremea să-şi schimbe politica. Apoi aţi vorbit de bolşevism. Cu bolşevismul vă apăraţi contra oricărei acuzaţiuni. Ceea ce aţi spus despre bolşevism nu este nici pentru dumnealor, nici pentru mine. Ştiu eu pentru cine se ridică din nou stafia aceasta a bolşevismului, singurul motiv pentru care dintr-un anumit loc aţi fost aduşi la putere şi sunteţi păstraţi şi acum. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo.)*

Ei bine, da, d-le ministru, bolşevismul umblă prin lume; nu este ţară unde să nu umble bolşevismul. Bolşevismul nu prinde însă în ţările acelea unde exemplul de legalitate şi de ordine este dat de guvern însuşi. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Eu nu vă voi califica de bolşevici. Dar cine deschide porţile ţării oricărei mişcări revoluţionare este cine, având să aplice legea, o calcă *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo)* şi, având să apere omenia, îşi bate joci de dânsa. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

Şi, d-le ministru de Externe, să nu credeţi că în cuvintele pe care le-am spus este îndeplinirea unei simple datorii faţă de forţa care s-a alcătuit acum, singura forţă din care se poate face un guvern, singura. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo.*)

Nici să nu credeţi că este o cuvântare de oportunitate; este judecata unui om care ştie un lucru pe care d-voastre nu-l ştiţi. D-voastră credeţi că cuvântul mătură vorbele rostite de un om şi că a lega atitudinea lui într-o

https://biblioteca-digitala.ro

chestiune importantă astăzi şi mâine, n-are nici o importanţă. Eu ţin la figura pe care un om o lasă judecătorilor săi viitori şi eu am sentimentul răspunderii ideilor pe care le rostesc. Şi, când vă spun astăzi că politica d-voastră externă, servită de un talent care putea fi întrebuinţat cu folos fără dubla tutelă sub care se găseşte, că această politică este nulă, este expresiunea credinţei mele adânci. (*Aplauze pe băncile opoziţiei.*)

Convingeţi-vă că în toate domeniile nu ajunge suflarea ajunsă neputincioasă a unui singur sfetnic, că, în loc să vă inspiraţi de la tainele care se fac în cabinete de lucru şi în alcovuri, aveţi să primiţi îndemnul de la naţiunea însăşi, pe care însă trebuie s-o respectaţi, să o iubiţi şi să o înţelegeţi, căci numai de acolo poate să plece şi politica externă a României cea adevărată. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Convingeţi-vă, chemaţi-vă aceşti oameni credincioşi la contactul nou cu ţara. Puneţi-vă la nivelul vremei, faceţi din partidul d-voastre un partid care să se poată menţine pe linia culturii morale a Europei de astăzi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)* Şi noi vom face atunci altfel decât d-voastre. Vom fi recunoscători forţei d-voastre regenerate, când va veni să înlocuiască puterile noastre obosite, ca orice puteri omeneşti. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei, strigăte de bravo!)*

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D. ministru de Externe are cuvântul.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: (aplauze îndelung prelungite, ovaţiuni). D-lor deputaţi, n-am decât câteva cuvinte de răspuns d-lui profesor Iorga, fiindcă mi se pare că replica d-sale a fost mai mult o replică în privinţa politicei interne decât în privinţa politicei externe (*ilaritate, aplauze)*, şi consecuent cu teoria pe care am dezvoltat-o adineauri, sunt pentru diviziunea muncii în interiorul unui guvern omogen. Prin urmare, ministrul de Externe n-are să răspundă într-o interpelare asupra politicei interne. Dar, ca membru al acestui Parlament şi ca un om care am şi eu astăzi 18 ani de viaţă parlamentară, voi face o singură observaţiune celor spuse de d. Iorga.

D. Iorga ne-a afirmat cu toată tăria că numai înjghebarea politică în capul căruia se află dumnealui astăzi poate să vie la guvern. *(Ilaritate).*

D-lor, întrucât mă priveşte pe mine, eu nu sunt profet şi prin urmare nici n-am să infirm, nici n-am să confirm această convingere a d-lui Iorga, *(Ilaritate).*

Afară de aceasta, nu-mi recunosc dreptul ca să fiu eu acela care hotărăşte succesiunile la guvern. Prin urmare, eu mă întreb de ce d. Iorga a adus această chestiune în dezbatere şi de ce de două, trei ori a afirmat că el va fi şeful viitorului guvern. *(Ilaritate, aplauze)*

D. N. Iorga: (arătând spre d. ministru Mârzescu) D-le Duca, persoana diabolică care stă acolo te pune într-o situaţie rea. Umblă şi el după

https://biblioteca-digitala.ro

moştenirea şefiei partidului. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei).*

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu vă preocupaţi de chestiunea aceasta. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: D-ta vorbeşti mai frumos ca el, dar el e mult mai şiret ca d-ta. *(Ilaritate).*

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Încă odată, nu vă preocupaţi de chestiunea aceasta.

Eu am să dau o asigurare d-lui Iorga: dacă cumva d-voastră veţi veni la putere, am să vă felicit pentru reuşita acţiunii d-voastră. *(Ilaritate).* Până la realizarea acestei încă problematice eventualităţi, iau notă de recomandarea d-voastră; să ne modernizăm pentru ca atunci când veţi pleca d-voastră de la putere să putem reveni cu puteri noi şi îndoite. *(Ilaritate).*

Eu, d-le Iorga, urările pe care oricine mi le adresează pentru strălucitul viitor al partidului meu le primesc. Acum, dacă constatarea acestei modernizări a partidului nostru veţi avea ocazia, la revenirea noastră la putere, s-o faceţi d-voastră sau membrii unui alt guvern ce va fi cârmuit până atunci ţara, aceasta, credeţi-mă, d-le Iorga, numai viitorul ne-o va arăta *(ilaritate, aplauze prelungite pe băncile majorităţii.)*

NOTE

1. Tancred Constantinescu, inginer (n. 1878), ministrul Industriei şi Comerţului în 1923 şi 1926. Alexandru Constantinescu, jurist (1859-1926), liberal, ministru, din 1909, la mai multe departamente: Agricultură, Domenii, Interne, Industrie şi Comerţ. Era supranumit Porcul.

Şedinţa din 9 mai 1925

Dialog cu Aurel Lazăr pe marginea unui memoriu la legea reformei administrative:

Aurel Lazăr îl criticase pe Vintilă Brătianu care spusese că România de la 1859 nu avea tradiţii. Or, A.L. susţinea că „istoria poporului român nu începe la 1859" dar că „s-a deschis un vid mare între burghezie şi ţărănime". N.I. i-a replicat: „Să-mi daţi voie, domnule Lazăr, nu este aşa. Este pur şi simplu ignoranţă. O ignoranţă crasă face pe alcătuitorii proiectelor de legi să nu vadă decât ceea ce se găseşte prin alte locuri". A.L.:"Nu se poate organiza într-o lege viaţa judeţelor, viaţa comunelor şi viaţa oraşelor. Când noi creiem o viaţă

https://biblioteca-digitala.ro

nouă pentru popor, când noi creiem o casă nouă pentru această ţară, este natural că trebuie să cunoaştem organele". N.I. a completat: „O casă nouă dar cu ploşniţele cele vechi". A.L. ceruse întâiu legea, apoi regulamentul, „pentru că fără dispoziţiile legii nu este ce să reglementezi". Amintise apoi de existenţa ocoalelor şi a plăşilor în Muntenia, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, „adică se dovedeşte că nu este nimic artificial şi este o dezvoltare istorică". N.I. a spus, la rându-i: „Dar avem în Muntenia Plaiul Cloşanilor, unde a fost Tudor Vladimirescu. Mitropolitul nostru se cheamă exarh al Plaiurilor, vasăzică, înainte chiar de întemeierea statelor româneşti, au existat plaiurile". A.L. a pomenit de situaţiile speciale, determinate de „forţele centrifuge lăsate de cotropitorii străini". N.I. a pus capăt discuţiei: „Forţă centrifugă e când bugetul statului trece în buzunarul particularului".

Şedinţa din 14 mai 1925

Susţine interpelările făcute în legătură cu situaţia companiei Steaua Română:

D-le preşedinte, atrag atenţia şi a d-voastră şi a Camerei, că dacă se amână aceste două interpelări, joile următoare sunt zile de sărbătoare. Acum, eu nu vă voi spune, or de ştiu, or de nu ştiu, până la ce dată se va prelungi activitatea Cameri. *(Întreruperi pe băncile majorităţii.).*

Ce nu ştiţi d-voastră. Numai ceea ce trebuie să ştiţi nu ştiţi.

Va să zică, eu unul am dreptul să mă îndoiesc că se vor ţine şedinţe după 1 iunie, şi aşa fiind, las să judece ministrul de acolo, las să judece şi majoritatea, dacă este bine să se încheie această sesiune, căreia nu îi voi spune eu dacă îi va urma o alta şi să se încheie această sesiune sub acuzaţiunile de incorectitudine aduse băncile ministeriale. (*Aplauze prelungite şi îndelung repetate, pe băncile opoziţiei unite, zgomot, întreruperi.)*

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: Pot să asigur pe d. Iorga şi întreaga opoziţie că în ori şi ce caz, interpelarea d-lui Madgearu şi a d-lui Antonescu se vor ţine. (*Aplauze pe băncile majorităţii.)*

D. N. Iorga: Când?

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: În această sesiune. *(Zgomot).*

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Imediat ce se va termină seria comunicărilor; pentru că d-voastră contestaţi ordinea în care sunteţi înscrişi, vă voi da cuvântul d-voastră întâi şi pe urmă d-lui Iuca ca să se precizeze cine este în drept să vorbească.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: D-lor, în această sesiune, deci înaintea închiderii Camerei, cum se va ţine interpelarea, voi răspunde şi, mai mult, ca să dovedesc două lucruri: primul, că soluţia noastră în chestia „Stelei Române" este o soluţie excelentă cu care ne fălim, şi al doilea, pentru a răspunde d-lui Iorga, că ceea ce spune d-nealui este o pură calomnie. *(Aplauze furtunoase pe băncile majorităţii.)*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, nu numai eu dar şi toţi cei care se găsesc lângă mine nu au înţeles absolut nimic din ceea ce a spus d. ministru. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: Am să repet.

D. N. Iorga: Dacă d. ministru nu înţelege altceva decât să recolteze aplauzele mai dinainte asigurate, ale majorităţii, mai bine să binevoiască a vorbi inteligibil, ca să i se poată răspunde. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Intervine într-o problemă de regulament, cu referire la interpelări:

„Domnilor, joi nu se poate pentru motivul arătat de d. doctor Lupu, care are perfectă dreptate". Acesta spusese că una din prerogativele Parlamentului este controlarea activităţii guvernului; or, aceasta fusese redusă la o singură zi şi aceasta era şi mai redusă dacă era zi de sărbătoare. Al doilea, joi este Ziua eroilor... Dacă d-voastre voiţi, puteţi să nu respectaţi o altă zi, aceasta însă trebuie s-o respectaţi".

Despre omul de afaceri Veit:

„Este acela pe care ne rugau liberalii, în Camera averescană, să-l scoatem afară că este periculos statului român? M-au chemat anume pe mine de pe culoarele Camerei ca să-mi spună aceasta".

Şedinţa din 16 mai 1925

Face precizări la un ***incident între deputatul dr. N. Lupu şi un jandarm; ministrul de Război nu-i dăduse voie ofiţerului să trimită martori:***

„Dar dacă era altfel? D-voastre admiteţi sistemul ca un deputat care vorbeşte de greşelile unui ofiţer să fie chemat imediat la răspundere pe calea

https://biblioteca-digitala.ro

armelor? Domnule ministru, cineva din majoritate a spus că d-voastră sunteţi dator să nu-mi răspundeţi. Vă rog afirmaţi lucrul acesta şi voi trage consecinţele".

Generalul Mărdărescu a făgăduit să răspundă.

Pe marginea disputei de mai sus:

D. Iuliu Maniu: Eu vă rog să răspundeţi d-lui Iorga.

D. N. Iorga : Nu dă voie majoritatea.

N. Constantinescu-Bordeni: Majoritatea cere pedepsirea dezertorilor politici, care nu ne lasă să lucrăm în Cameră. *(Zgomot mare pe băncile opoziţiei unite, vociferări.)*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, vă rog să chemaţi la ordine pe domnul care pronunţă asemenea insulte. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii.)*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: La ordine, la ordine. *(Zgomot mare, vociferări, întreruperi).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte *(arătând spre băncile majorităţii)*, dumnealui de la începutul şedinţei adresează insulte. Chemaţi-l la ordine. *(Mare zgomot, vociferări, tumult.)*

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: Suspend şedinţa.

Şedinţa se suspendă.
La redeschidere:

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: D. dr. Lupu are cuvântul.

D. Al. Vaida Voevod: D-le dr. Lupu, dacă îmi daţi voie, înainte de a lua cuvântul. D. ministru de Război a făgăduit că o să răspundă d-lui Iorga. Aşteptăm mai întâi răspunsul d-lui ministru de Război.

D. N. Iorga: Şi eu, d-le ministru, aştept. Are dreptul un conducător de partid să pună unui ministru o întrebare de principiu? Care e aceasta: Dacă un ofiţer e acuzat în Cameră de un deputat, ofiţerul acela are drept să trimită martori acelui deputat?

Voci din majoritate: Nu, nu.

D. N. Iorga: Răspunde, d-le ministru.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: D-lor, vin la tribună, numai dacă îmi daţi liniştea să răspund, eu nu mă pot preta la aceste şicanări.

D. N. Iorga: Eu nu pot să primesc cuvântul acesta, d-le general, dar ce înţelegeţi d-voastră prin şicanări şi cine vi le-a făcut? Eu nu şicanez pe

https://biblioteca-digitala.ro

nimeni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Întrebarea de principiu, pe care v-am pus-o eu, nu merită o astfel de calificare pe care mi-o explic numai prin neexperienţa d-voastră parlamentară. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite. Protestări pe băncile majorităţii.)*

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: D-le Iorga, v-am făgăduit ceva: răspund. S-a impacientat şi d. Diaconescu, l-am rugat să aibă răbdare, asigurându-l şi pe d-sa că o să vă răspund.

D. N. Iorga: Să auzim.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: În altă ordine de idei, în şedinţa de la 5 mai, d. dr. Lupu, între altele, a arătat că un locotenent Popescu, de la Chişinău, ar fi căzut în greşeli, în conflict cu morala şi cinstea. Vă mărturisesc, d-lor, că, cu această ocaziune am luat cunoştinţă de cele ce i se atribuia acestui locotenent Popescu.

Am întrebat şi pe colegul meu de la Interne, d. subsecretar de Stat Tătărescu, care se găsea lângă mine, dacă ştie ceva în privinţa aceasta, şi d-sa mi-a afirmat că nici d-sa nu ştie absolut nimic. Totuşi, d-lor deputaţi, am luat act de ceea ce a spus d. dr. Lupu şi am ordonat o anchetă. O primă cercetare s-a făcut în Bucureşti, însă cum nu era edificatoare, am dat ordin ca să se facă un supliment de cercetare comandamentului corpului III de Armată, la faţa locului, în Chişinău, pentru că nu pot spânzura pe cineva înainte de a se face dovada vinovăţiei lui. Prin urmare, vă rog să daţi răgaz, să se faci cercetările. *(Întreruperi).*

D. N. Iorga: Dar tot nu mi-aţi răspuns.

Intervenţie privitoare la armată:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, nu pot fi bănuit că nu port iubire armatei. Sunt profesor de mai bine de cinsprezece ani la Şcoala de război şi număr printre cei mai buni ofiţeri pe elevii mei şi adaug că nu am o mai mare bucurie decât atunci când, la sfârşitul anului, constat la elevii mei nu numai cunoştinţe foarte serioase, dar şi sentimente de acelea care îi vor împiedica oricând de a se aşeza în rândul pretorienilor ce pot fi întrebuinţaţi sau pentru luptele politice, sau pentru răzbunările politice. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Am şi eu, care am scris istoria armatei[1], dragoste pentru armata pe care o iubim cu toţii; şi aceia care ţinem să o apărăm de anumite pângăriri, o iubim mai mult decât aceia care silesc pe unii din membrii ei la asemenea pângăriri. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

https://biblioteca-digitala.ro

Nu se poate zice că-mi lipseşte acel simţ de onoare, de care a vorbit d. general, şi ca general se bucură de toată consideraţiunea noastră, care a vorbit cu câteva momente înainte. Dovada acestui sentiment de onoare consistă în faptul că reacţionez aici la insultele care se schimbă foarte uşor în această Cameră, iar acei care au insultat, sau cei care au primit insultele, peste câteva momente râd cinic în faţa acelora cu care au avut conflictul. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Prin urmare, eu înţeleg teoria onoarei, dar daţi-mi voie: un ofiţer este atacat în Cameră. Un deputat are o anumită informaţie; să zicem că nu este vorba de un locotenent care a pălmuit şi evident că cine a pălmuit în condiţiunile în care a pălmuit locotenentul de la Zguriţa, poate fi bănuit şi de alte lucruri urâte, fiindcă un om care se respectă nu face niciodată ceea ce a făcut acel locotenent. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Dar, să zicem, daţi-mi voie, că e vorba de altceva. S-au judecat în Camera aceasta fel de fel de procese care priveau ofiţeri. Iată, sub guvernul d-lui Ion Brătianu, când s-a adus înainte gestiunea ministerului de Război, a fost atacat, pe lângă ministrul de Război care era d. general Averescu, a fost atacat secretarul general al acestui departament, d. Hartel. *(D. general Al. Averescu cere cuvântul.)*

S-au dovedit de la tribună malversaţii. Mă rog, aţi debarcat pe ministru şi predecesorii d-voastră, din majoritate, au aplaudat pe răposatul Marghiloman. A fost vorba de o furnitură de arme, îmi aduc aminte perfect, a fost vorba de o furnitură de proviziuni, s-au adus inexorabile critici de acolo. Ce aţi fi zis dumneavoastră dacă, a doua zi după aceasta, Marghiloman s-ar fi trezit cu martorii generalului Hartel? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot pe băncile majorităţii.*)

Eu înţeleg zgomotul acestei majorităţi. Nici eu nu sunt aşa de prost şi nici această majoritate aşa de inteligentă, ca să nu înţeleg ce se cuprinde în zgomotele sale nearticulate. (*Aplauze furtunoase pe băncile opoziţiei unite, zgomot, întreruperi pe băncile majorităţii.)*

Voci de pe băncile majorităţii: Nu permitem să fim astfel insultaţi.

D. Victor Iamandi: D-le preşedinte, cerem cel puţin de la d. Iorga să nu ne trateze în fiecare zi cu aceste epitete insultătoare. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii, strigăte de bravo.)*

D. dr. N. Lupu: Cer de la d. care a învăţat şi bruma de carte pe care o are, de la d. Iorga, să aibă respect de dumnealui. *(Zgomot).*

D. Victor Iamandi: Eu am respectul, dar nu înţeleg să fim insultaţi. D. Lupu l-a înjurat pe d. Iorga, iar d. Gr. Filipescu i-a adresat un cuvânt mult mai grav. (*Zgomot, întreruperi, vociferări pe băncile opoziţiei unite.)*

https://biblioteca-digitala.ro

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: Lăsaţi pe d. Iorga să vorbească.

D. N. Iorga: Ţin să vă spun că nu port nici un necaz majorităţii pentru că, de la locul meu, eu observ cine întoarce şurubul. Ca să fim drepţi, trebuie să spunem că pe banca ministerială sunt trei miniştri care provoacă scandalul (*aplauze pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii),* şi anume, fiindcă nu vreau să creadă alţi miniştri, care au alte purtări, că e vorba de dânşii, aceştia sunt: d. Vintilă Brătianu...

Voci de pe băncile majorităţii: Să trăiască! *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii, protestări pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Iorga: D. Vintilă Brătianu, d. Tancred Constantinescu *(aplauze pe băncile majorităţii)*, şi îmi pare rău că trebuie să-l confund cu ceilalţi doi, pe d. Mârzescu. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii, protestări pe băncile opoziţiei unite.)*

D. Al. Răutu: Cavalerul de la industrie. *(Mare zgomot).*

D. N. Iorga: Acum ne vede o ţară întreagă. Poate asista la acest spectacol. *(Zgomot întreruperi).*

D. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: Da, d-le Iorga, vede o ţară întreagă cum d-voastră sunteţi alături de d. Stere şi d. Argetoianu, alături de d. Madgearu. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate pe băncile majorităţii, strigăte de bravo, iar de pe băncile opoziţiei unite se aud huiduieli.)*

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: D-le Buzdugan, te chem la ordine şi te trimit la comisiunea disciplinară. N-ai voie să dai cu huo. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii, protestări, zgomot mare pe băncile opoziţii unite.)*

D. I. Buzdugan: De ce nu-i chemi pe dumnealor la ordine? *(Zgomot).*

Adunarea aprobă trimiterea d-lui I. Buzdugan la comisiunea de judecată.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, cuvântarea mea a fost deviată de două întreruperi: de o întrerupere amorfă a majorităţii şi de o întrerupere exprimată a d-lui ministru de Justiţie. D. ministru al Justiţiei se preocupă de atitudinea mea într-o chestiune pe care eu nu sunt judecător ca s-o judec. *(Exclamări din partea majorităţii, aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile opoziţiei unite.)*

D. Em. Dan: Dar ai fost acuzator. *(Zgomot mare).*

D. N. Iorga: Dar ţara se preocupă de altceva: de şantajul pe care preşedintele Consiliului îl face pe această chestie. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, zgomot mare, protestări la majoritate.)*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Şantajist, şantajist. (*Zgomot mare, vociferări, tumult).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa se suspendă pentru cinci minute.
La redeschidere.

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: D. profesor Iorga are cuvântul. Atrag atenţiunea că dacă se mai împiedică dezbaterile prin tumult...

D. N. Iorga, (arătând spre majoritate): Începeţi de-acolo.

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte, (arătând spre opoziţie): Şi de-acolo. Eu îmi voi face datoria, potrivit regulamentului. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Dacă preşedinţia şi-o făcea de mult, nu s-ar fi luat acolo anumite apucături *(întreruperi).*

D. Al. Alimănişteanu: Care apucături?

D. N. Iorga: Apucăturile de a împiedica un om care discută prin urlete nearticulate, care vă dezonorează. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-le preşedinte, cu toată dorinţa d-voastră, pe care o împărtăşesc şi eu, ca discuţia aceasta să continue în linişte...

O voce de pe băncile majorităţii: Să dea Dumnezeu.

D. N. Iorga: Efectul, admiraţi-l. Ieşi, d-le, să te vadă cineva în două picioare, acolo înaintea Camerei. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, ilaritate.)*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Are patru picioare.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, eu şi cu d-ta suntem profesori, dar aci în Cameră, eu vorbesc cu jumătăţi şi sferturi de propoziţie, din cauza mediului.

Iată ce voiam să zic: mi s-a adus înainte un caz ce priveşte pe şeful guvernului, care a ameninţat cu măsuri pe care nu le-a luat, şi nu mă priveşte pe mine.

Din experienţa mea, să mi se permită să scot această învăţătură: este un partid care cucereşte pe oameni prin orice mijloace, care îi întrebuinţează pentru orice scopuri, care îi compromite în orice împrejurări, şi pe urmă îi şantajează. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Şi acuma vin la chestiune şi făgăduiesc că dacă nu va fi zgomot acolo, zgomotul de acolo ne foloseşte, fiindcă se lungeşte discuţiunea şi legile proaste nu vor mai veni *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, făgăduiesc să mântui relativ repede. Eu am spus că nu pot înţelege ca atunci când un ofiţer este atacat pentru anumite greşeli în armată, în administraţie, şi era să isprăvesc şi-i spun, în ceea ce priveşte viaţa privată eu am o concepţie a mea, pe care o să v-o arăt imediat, când un ofiţer este acuzat pentru greşeli ca militar, ca administrator, într-un domeniu public care i-a fost încredinţat, deputatul, care, după socotinţa lui, în interesul ţării şi al moralităţii publice, ridică o chestiune, să se vadă a doua zi chemat pe teren şi să trebuiască

https://biblioteca-digitala.ro

natural să ceară un răgaz să ia lecţii de scrimă. Fiindcă a provoca pe un om care n-are aceleaşi mijloace de a se apăra, aceasta înseamnă, ar zice orice legislaţiune specială, aceasta înseamnă o încercare de asasinat (*aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite.)* Şi să nu mă silească nimeni să-mi aduc aminte de anul 1888, când o epocă infinit superioară acesteia, când un regim care a dat, pe lângă atâta imoralitate şi foloase veşnice ţării româneşti a isprăvit într-o atmosferă care mirosea cam ca aceasta de astăzi, şi când Nicolae Fleva a fost adus pe teren cu acele scopuri care se pot descoperi şi-n anumite maşinaţiuni din momentul de faţă. (*Aplauze pe băncile opoziţii unite.)*

D. dr. N Lupu: Daţi-mi voie o întrerupere. A declarat d. prim-ministru la Senat că posedă la activul său, pe lângă experienţa sa, de 30 de ani şi pe aceea a tatălui său de 50 de ani. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Iorga: Recomand uşierilor Camerii să se ferească, pentru că şi la 1888 un glonte destinat lui Nicolae Fieva a omorât pe şeful uşierilor de aici *(aplauze pe băncile opoziţiei unite.*)

Dar mă întrebaţi: ce trebuie să facă ofiţerul insultat, ofiţerul care crede că este insultat. D. ministru este acolo - şi o ştie, şi o spune, şi ne facem datoria de a-l crede chiar dacă am avea motive să ne îndoim din când în când - este acolo, nu ca să reprezinte abuzurile unui partid, ci ca să reprezinte însăşi demnitatea şi onoarea armatei din care face parte (*aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Un ofiţer este atacat, să zicem, în domeniul pe care, Doamne, eu aş zice că-l socot sacru, al vieţii private. Dar pentru aceasta aş cere, oricui îndeplineşte o funcţiune publică, să se uite foarte de aproape în viaţa sa privată, pentru că este greu de deosebit una de alta. *(Aplauze pe băncile opoziţeii unite).*

Ofiţerul are de ales între două satisfacţiuni. Între satisfacţiunea sa proprie şi aceea pe care, după o anchetă atentă şi imparţială, în interesul armatei, şi nu al unei anumite administraţii, i-o poate da ministrul de Război şi, când ministrul de Război vine în Cameră şi aduce rezultatul unei anchete şi acest rezultat este favorabil ofiţerului, când ministrul de Război poate comunica la unitatea din care face parte ofiţerul că acuzaţiunea care i s-a adus nu este întemeiată, aceasta însemnează altceva decât satisfacţiunea pe care şi o poate lua, rănind sau ucigând pe un om care, în bună credinţă, pentru prestigiul armatei, a adus o acuzaţiune. (*Aplauze pe băncile opoziţii unite.)*

Iată, d-le preşedinte, cum se prezintă chestiunea din punct de vedere principal. D. ministru de Război poate să nu mă creadă, dar eu sunt dator să-l înştiinţez că dacă ofiţerii abuzivi vor găsi un sprijin la o bancă ministerială care are curajul de a râde ori când de orice, având în frunte pe acela care e

https://biblioteca-digitala.ro

nenorocirea d-voastră, după ce a fost nenorocirea ţării, *(aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile opoziţiei unite*) atunci să vă feriţi de un lucru: să nu credeţi că armata are numai sufletul pe care voiţi să i-l daţi astăzi, ea are sufletul ei, şi eu aş dori d-voastre să plecaţi în împrejurări liniştite, dar să ferească Dumnezeu ca armata însăşi să se răzbune pe pângăritorii ei. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, strigăte de bravo).*

Discuţia a continuat cu aceiaşi patimă:

D. general Al. Averescu: Ziceam, d-lor, că un foarte valoros profesor de istorie militară a mărturisit că este greu de a prezenta lucrurile astfel cum s-au petrecut, din cauză că o mare parte din istorici, aceia care sunt de bună credinţă, prezintă lucrurile astfel cum îşi închipuie ei că s-au petrecut; iar alţii care sunt de rea credinţă, le prezintă astfel cum vor ei să se creadă că s-au petrecut.

Nu ştiu, d-lor, cum procedează d. Iorga în cercetările d-sale istorice, dar îmi veţi permite să mă minunez când văd că deformează lucrurile la care a asistat şi s-au desfăşurat sub ochii d-sale.

D. Al. Răutu: Cine e acela? *(Întreruperi, mare zgomot).*

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: D-le Răutu, vă chem la ordine cu înscriere în procesul-verbal.

D. general Al. Averescu: D-ta, d-le Răutu, ştii prea multe, aşa că nu este nevoie să mai ştii şi acest lucru. *(Ilaritate).*

Şi este firesc atunci să mă întreb, cum trebuie să prezinte d-sa acele lucruri pe care le cercetează din timpurile trecute? (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorităţii.*)

D-lor deputaţi, d. profesor Iorga a spus că fiind acuzaţi de malversaţiuni, şi secretarul general, eu am fost debarcat din guvern pentru acest motiv. A mai menţionat că a mai fost chestiunea de furnituri de arme.

D. M. Popovici: A spus că d. Marghiloman în discursul d-sale a spus lucrurile acestea.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, eu un lucru vă rog: îl voi asculta pe d. general până la sfârşit, dar Camera să-mi dea dreptul ca luni să citesc aici in Cameră întreaga interpelare a lui Alexandru Marghiloman, după „Monitorul Oficial". *(Zgomot, întreruperi pe băncile majorităţii).* Ori mă lăsaţi să citesc, ori nu veţi ţine şedinţă. *(Protestări pe băncile majorităţii, aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Şi dacă acestui om bătrân nu-i va fi ruşine de ce voi citi, atunci nu ştiu eu ce vorbesc. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, întreruperi, protestări pe băncile majorităţii.)*

https://biblioteca-digitala.ro

Şi eu am onoare. Să-mi spuie mie că eu, ca istoric, sunt de rea credinţă, aceasta nu pot să o tolerez. *(Mare zgomot).*

D. general Averescu: Într-o cuvântare anterioară, d. Iorga a spus că una din calităţile românului este că atunci când se supără, se scarpină la ceafă şi pe urmă îi vine un gând mai bun. D-sa a scăpat acum ocazia de a se scărpina la ceafă. *(Ilaritate, aplauze pe băncile majorităţii.)*

D. Al. Răutu: Strigoii...

Voci de pe băncile majorităţii: La ordine! la ordine! la comisie!

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: Vă chem la ordine, d-le Răutu. Nu se spun asemenea cuvinte unui general şi fost prim-ministru.

D. general Averescu: D-le Iorga, te rog opreşte-ţi partizanii de a mai întrerupe. *(D. Al. Răutu întrerupe. Mare zgomot, vociferări).*

Voci de pe băncile majorităţii: La comisie, la comisie.

D. general Averescu: D-le Mihai Popovici, eu n-am scăpat din vedere ceea ce s-a spus şi n-am uitat cum s-au petrecut lucrurile. D. Iorga n-a vorbit de discursul d-lui Marghiloman, d. Iorga a spus că am fost debarcat pentru aceste motive şi nu m-a debarcat d. Marghiloman, ci m-a debarcat guvernul.

D. M. Popovici: Dar pe baza interpelării d-lui Marghiloman.

D. N. Iorga: Dumnealui însuşi mi-a spus de ce l-a debarcat... *(Zgomot mare, vociferări, nu se aude.)*

D. general Averescu: d-le Iorga, scarpină-te după ceafa. D. Iorga se supără totdeauna când îl întrerupe cineva şi dumnealui nu face decât să întrerupă tot timpul. Este şi în Parlament, întocmai ca în istorie. *(Zgomot, întreruperi)*

După ce lucrurile s-au potolit, Nicolae Iorga şi-a continuat intervenţia:

D-le preşedinte, d-lor, iau martor întreagă această Cameră, dacă în exemplul pe care l-am adus, stătea din partea mea intenţia de a aduce o jignire personală d-lui Averescu.

D. dr. N. Lupu: Foarte just.

D. N. Iorga: Eu vorbeau de cazul care a fost adus de răposatul Marghiloman, om de o adâncă onestitate personală şi politică, aici în Parlament, dumnealui fiind ministru de Război şi d Hartel fiind secretar general.

D-lor, dar chestiunea s-a mai adus odată; d. general Averescu a răspuns, d-voastră aţi fost martori, aţi văzut ce fel a răspuns.

Dacă d. general e satisfăcut, îl pot asigura că în afară de cei câţiva partizani ai săi în Cameră, nu este om în România care să nu fi schiţat un zâmbet la explicaţiile pe care le-a dat *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Nu

https://biblioteca-digitala.ro

din cauza tonului său. Eu înţeleg foarte bine cum un om, care a avut o lungă carieră, care s-a obosit în război, are un ton puţintel cam stins. Dar valoarea argumentelor d-sale! Dacă crede dumnealui că a convins pe cineva, în afară de cercul restrâns care îşi pune speranţele în dumnealui? Eu am socotit chestiunea închisă, şi treceam pe lângă acest trist incident din istora parlamentară cu un sentiment de adâncă compătimire pentru dubla victimă a unui secretar general înfăţişat aşa de Marghiloman, de aici, fără nici un interes de partid, în aplauzele predecesorilor d-voastră *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)* şi a şefului guvernului de atunci.

D-voastre aţi aplaudat, vă aduc „Monitorul". Aţi atacat istoricul, dar credeţi d-voastre că prin rea credinţă am câştigat eu o reputaţie pretutindeni? *(aplauze prelungite şi bravo! pe băncile opoziţiei unite)*, reputaţie care nu cred că onorează ţara chiar aşa de mult, dar n-o onorează mai puţin decât succesul expediţiei d-voastre dincolo de Dunăre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Iată, dacă m-aţi întreba de valoarea mea ca istoric, eu vă propun, d-le general - vedeţi cu câtă linişte şi, dacă voiţi şi scărpinându-mă în cap, mai adesea obişnuiesc să scarpin şi alte capete, şi o simt (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)* - eu vă propun un lucru: căutaţi un istoric de oriunde, care să semneze judecata d-voastră asupra mea ca istoric şi un altul, faceţi d-voastră o prefaţă în care să vă apăraţi faţă de cele 10 foiletoane pe cară vi le-a servit la Iaşi însuşi generalul, care acela a câştigat războiul şi de aceea are gradul de mareşal şi de aceea are dreptul de a purta uniforma în timp de pace, generalul Presan. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să mă judece pe mine viitorul preşedinte al secţiunii istorice a Academiei Române, cea mai înaltă autoritate şi, fiindcă v-aţi legat de cinstea mea, eu n-am pierdut-o, d-le general, nici în ticăloşii cu femei, n-am pierdut cinstea mea, nici în manevrarea banilor publici, eu nu am făcut de râs obrazul pe care l-am moştenit de la părinţi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-lor, înaintea Camerei întregi şi înaintea acestor tribune, dacă prietenul meu Răutu, văzându-mă insultat, evident s-a încălzit, cum se încălzeşte orice partizan...

D. general Al. Averescu: Şcoala dumitale.

D. N. Iorga: Ai face bine (*către întrerupător)*, la vârsta dumitale, să intri în şcoala mea, fiindcă te-ai alege cu mai mult *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Nu mă lăsaţi să mântui o frază care vă va satisface.

(D. Eduard Racoviţă întrerupe).

D-le descendent al lui Mihai Vodă Racoviţă, să-mi daţi voie, sunt istoric, vă respect ilustrul nume pe care îl purtaţi; respectaţi şi d-voastră

https://biblioteca-digitala.ro

libertatea mea de cuvânt. Dacă d. Răutu a greşit şi v-a atacat, v-a adresat epitete care evident erau de natură să vă ofenseze, eu vă cer scuze pentru ceea ce v-a spus d. Răutu.

D. P. Gârboviceanu. vice-preşedinte: L-am chemat la ordine.

D. N. Iorga: Treaba dumitale. Treaba mea este cealaltă. D-lor, dar de ce s-a supărat d. general Averescu şi de ce m-am prefăcut eu deodată, uite aşa, printr-o învârteală, din profesor cu elevi, din membru a nu ştiu câte academii, de ce m-am prefăcut într-un om de rea credinţă, care înşeală lumea cu ceea ce scrie? Iată de ce: pentru că am afirmat întâi că Alexandru Marghiloman a atacat formal ministerul de Război de malversaţiuni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Nu-i vorba de motivul vânzării şi cumpărării, ci e vorba de preţul cu care Zismann şi alte persoane au vândut armatei ceea ce se refuzase aiurea ca neutilizabile. Aşteptaţi până luni. Aveţi memoria scurtă. Sunteţi mai bătrân; eu nu sunt aşa de bătrân ca să uit. Uit jignirile mele, dar jignirea d-voastră mi-a rămas în minte.

Atunci nu râdeaţi, desigur, inima din d-voastră tremura. Eu vă voi aduce luni discursul lui Alexandru Marghiloman, cu aplauzele majorităţii, cu răspunsul primului-ministru. Îl voi aduce şi vă voi satisface, şi o să vă placă.

Dar, d-lor, d. general Averescu a întrebat de unde ştiu eu condiţiunile în care a fost scos din minister. E o întrebare atât de legitimă, nu e aşa? Eu ştiu ce a spus Marghiloman şi aceia stă scris în procesul-verbal; eu ştiu ce a răspuns primul-ministru, şi aceia stă în procesul-verbal; eu ştiu că predecesorii majorităţii au aplaudat atacul lui Marghiloman, în aşa fel în cât doi miniştrii se rugau de majoritate - eu am fost de faţă: „nu-l aplaudaţi, fiindcă tot va cădea, şi stricăm aparenţa solidarităţii acestei Camere". Aceasta am auzit-o eu. Pe cuvânt de onoare, e lucru pe care l-am auzit.

Dar mă întrebaţi: dar de unde ştiu mai mult? Vă voi da un nume care pe cei care s-au îndoit până acuma, îi va încremeni. Ştiu de la d. Ion Brătianu, preşedintele Consiliului; care d. Ion Brătianu mi-a spus: l-am debarcat pentru aceasta şi l-am mai debarcat şi pentru altele. Poliţia de siguranţă îl urmărea când se ducea la „Adevărul" şi la Take Ionescu şi spunea tot ceea ce privea politica intimă a guvernului din care făcea parte. *(Aplauze pe băncile opoziţie -unite).*

Să vină d. Brătianu aici, şi dacă vrea să piardă orice rest de stimă din partea mea, să spună că nu e adevărat.

Şi al doilea, mă siliţi să v-o spun: să chemaţi la o parte pe acela care a mers acasă la d-voastră să vă ceară demisiunea, ştiindu-vă că sunteţi prieten cu dânsul. Şi i-aţi refuzat-o, şi i-a fost o milă nesfârşită de d-voastră şi am spus - să mă iertaţi că v-o spun - că în atitudinea d-voastră era inconştienţă. Îmi pare rău că repet cuvintele acelui om. Este aici. Este d. Stavri Brătianu. Şi

https://biblioteca-digitala.ro

n-au trecut 3 - 4 zile de când mi-a spus aceste cuvinte. Şi, dacă este aici, îi cer să mă ierte pentru încurcătura ce i-o fac spunând ce mi-a spus. Dar ce voiţi, când e cinstea mea în joc, o să mă opresc eu să nu o apăr? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Îl poftesc să vină să declare că eu mint. Să vă spun şi ziua şi ceasul exact: când am mers la Sighişoara. Sâmbăta înaintea celeilalte duminici. Nu l-am rugat să vină; a venit el la mine şi mi-a spus, cu tonul omului cinstit, cum l-am cunoscut o viaţă întreagă, un om pentru care am toată consideraţia: „d-le Iorga, ai dreptate, eu am avut trista misiune de a scoate din guvern pe omul acesta care nu vrea să se ducă".

D. general Al. Averescu: N-am demisionat.

D. N. Iorga: Discută cu el.

D. general Al. Averescu: Eu discut cu d-ta, nu mai repeta tot ce auzi, şi vrute şi nevrute, fiindcă v-am spus, nu am demisionat, a demisionat guvernul întreg; ţi-am mai spus-o şi aci la Cameră, ia şi „Monitorul Oficial" şi vezi.

D. N. Iorga: D-le general, faceţi gesturile desperate ale omului care se îneacă.

Voci din opoziţie: A! a!

D. dr. N. Lupu: D-le Iorga, o sută de deputaţi de aci din opoziţia au altă idee asupra acestei discuţiuni.

D. N. Iorga: Dacă nu ar fi atât de bătrân şi dacă steagul României n-ar fi stat în mâinile lui, eu, unul tânăr, i-aş putea răspunde în aşa fel încât să o regrete, şi aici şi după ce a ieşit din această sală.

Bătrâneţea d-tale şi rolul pe care Dumnezeu ţi l-a dat, pe care l-ai îndeplinit cât te-a ajutat mintea şi pentru care evident că naţiunea îţi datoreşte recunoştinţă, aceasta mă face să nu-ţi răspund cu cuvintele pe care le meriţi. Preşedintele însuşi e jenat când are a face cu gambadele /săriturile/ senilităţii d-tale. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Adevărul este acesta: nici o insultă nu mă poate clătina.

D. general Al. Averescu: D-le Iorga, vă plâng de milă.

D. N. Iorga: Eu nu obişnuiesc să execut pe muribunzi *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)* şi cu atât mai puţin să răscolesc ţărâna proaspătă a acelor care, în politică, sunt morţi din vina lor. Şi nu dumnealor, care fac rugăciuni vrăjite la mormântul d-tale, te vor putea ridică din nou, acolo unde trebuie să stea un om. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziiei unite.)*

NOTE

1. N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, vol. I, Vălenii de Munte, 1910 (reeditare, 1929), vol. II, Buc., 1919 (reeditare 1930). Mai

https://biblioteca-digitala.ro

vezi: *Acţiunea militară a României*, Vălenii de Munte, 1913; *Sfaturi şi învăţături pentru ostaşii României,* Buc., 1916; *Sufletul românesc. Conferinţe pentru viitorii ofiţeri,* Iaşi, 1917; *Războiul nostru în note zilnice*, Craiova, I, *1914-1916*, 1921; II, *1916-1917*, 1922; III, *1917-1918,* 1923; *Acte privitoare la istoria Marelui Război,* Buc., 1932.

Şedinţa din 18 mai 1925

Reia atacurile împotriva generalului Al. Averescu:

D-le preşedinte, pentru satisfacerea d-voastră şi a celor puţini deputaţi majoritari care asistau la chestiunea personală care s-a mântuit în şedinţa de sâmbătă, m-am crezut dator să-mi îndeplinesc făgăduiala pe care am făcut-o atunci şi a aduce înaintea onoratei Camere „Monitorul Oficial", cuprinzând şedinţa de la 27 februarie 1908, care a dus la debarcarea ministrului de Război, generalul Averescu.

Rog pe d. preşedinte să ţină în mână însuşi numărul din „Monitor", ca să poată controla reproducerea exactă a pasagiilor pe care îmi voi permite să le citesc.

D-lor, Alexandru Marghiloman a început interpelarea sa prin această declaraţie : „În acest moment sunt departe de mine orice fel de preocupaţii de partid. N-am deci nevoie să resping cu dispreţ insinuaţiunile mereu repetate că la spatele interpelării mele ar sta nu ştiu ce fel de învoială politică".

Ce urmărea Alexandru Marghiloman, "fără nici o preocupaţie de partid" în interpelarea sa, o spune: după „studiul amănunţit, conştiincios, fără nici un fel de părtinire pe care şi l-a propus", ajunsese la această concluzie: „voi avea părerea de rău de a arăta acte în care eu văd călcarea formală a legilor noastre organice, în care găsesc delapidări ale banilor publici şi în care găsesc atâtea greşeli contra unor interese şi mai înalte ale statului".

Din ce se compunea interpelarea lui Marghiloman?

Se compunea din destăinuirea contractelor Văleanu, un contract pentru proviziuni, încheiat odată, majorat necontenit şi ajungând până acolo încât se prevedea că grâul cumpărat din ţară va fi socotit ca plătind vamă ca pentru grânele aduse din străinătate. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Al doilea, cazul Eremia, oferta mai scump primită în locul ofertei mai ieftine, şi care era concluzia lui Marghiloman? „Nici un producător furnizor, nici fabricant serios nu va îndrăzni să calce pragul unei administraţii ca aceia".

https://biblioteca-digitala.ro

Al treilea, cazul Aron Sand, şantagistul cu certificat de la legaţia română din Berlin, şantagist de patru ori, om fără domiciliu, se prezintă pentru a căpăta o furnitură. Se ţine licitaţie întâi, se strică; se ţine licitaţie al doilea, se strică; se ţine licitaţie al treilea, se strică, pentru ca la urmă să se scrie de d. ministru de Război, d. general Averescu: „nu se aprobă licitaţie, se va face licitaţie orală între ofertanţii care au mai rămas în joc". De data aceasta Sand capătă furnitura.

Al patrulea, cazul Nacht. Nacht, împotriva părerii directorului Artileriei, generalul Coandă, care declara că statul român nu are mitralii de vândut, obţine mitralii de la ministerul de Război şi anume pe ce preţ ? „S-a vândut pentru 59.654 lei mitralii de ale statului pe preţul de 9.850 lei".

Cazul Zismann. Acesta oferă 800 de carabine Steyer. Se întreabă la fabrica Steyer dacă sunt carabine de acolo. Fabrica spuse: noi n-avem decât câteva carabine, pentru care nu oferim nici o garanţie, fiindcă sunt de calitate inferioară, „Les carabines que nous avons sont d'une qualité inférieure". Carabinele lui Zismann, de calitate inferioară, pe care nu le recunoaşte fabrica Steyer, carabinele acestea sunt cumpărate pentru jandarmeria rurală de către ministerul de Război şi în schimb se dau 12.000 de puşti, a căror vânzare nu era aprobată de cine avea căderea să le vândă. Când Alexandru Marghiloman şi-a terminat interpelarea, întrerupt de aplauzele majorităţii, care prin gura lui Gheorghe Diamandi, prin gura lui Nicolae Pop din Craiova şi prin gura aceluia care era atunci leaderul majorităţii, Emanoil Culoglu, cerea necontenit anchetă parlamentară, ei bine, se ridică preşedintele Consiliului, d. Ion Brătianu, şi face această declaraţie: „Am constatat că sunt în procedimentele administraţiei lucruri care trebuie să înceteze şi vom lua măsuri ca ele să înceteze". *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Procesul-verbal cuprinde „aplauze prelungite". Şi mai departe : „vom lua măsuri ca de aci înainte procedimentele din trecut să fie oprite".

După ridicarea şedinţei, d. Stavri Brătianu a mers la ministrul de Război din însărcinarea preşedintelui Consiliului, pentru a-l invita să-şi dea demisia.

D. Octavian Goga: Dar apărarea generalului Averescu n-o înregistraţi? Dacă sunteţi un om obiectiv, trebuie s-o înregistraţi!

D. N. Iorga: Apărarea nu sunt dator să ţi-o dau d-tale în altă formă decât aceea care stă acolo; iar în ceea ce priveşte această apărare, o am însemnată şi pe aceea.

D. Octavian Goga: Generalul Averescu a scris o broşură lungă pe această chestie.

D. N. Iorga: Mă rog, iată cineva care doreşte apărarea. Apărarea a constat în a spune lui Alexandru Marghiloman că este înţeles cu samsarii refuzaţi la licitaţie. Iată însăşi cuvintele: „Unul din motivele interpelării de

https://biblioteca-digitala.ro

astăzi este şi această măsura" de a orândui licitaţia „pentru că a atins pe mulţi". Iar Alexandru Marghiloman a răspuns aşa: îmi daţi voie, în replica sa care nu a retractat nici una din acuzaţii *(zgomot, întreruperi)* că respinge cu dispreţ învinuirea că el ar reprezenta interesele samsarilor.

Mai departe, în chestia Sand, generalul Averescu a declarat atât, că „nici nu l-a inventat, nici nu l-a adus"; dar nu ne arată de loc că nu a servit pe Sand, stricând mai multe licitaţii legate şi înlocuindu-le printr-o ofertă orală. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Când a fost vorba de Văleanu, cu vama, d. general explica şi cineva a întrebat; Dar vama? - am notele stenografice, să verifice d. preşedinte - ştiţi ce a răspuns? „Nu cunosc această chestiune". Mai departe, când a fost vorba de cazul Eremia, ştiţi ce a răspuns d. general Averescu? „Dacă se va găsi astfel, desigur se va remedia în viitor".

Când a fost vorba de supraofertă, d. general Averescu, care a apărat supraoferta, a dat această definiţiune supraofertei : „Când unul care n-a oferit deloc, vine şi se amestecă în licitaţie, aceasta înseamnă supraorfertă".

Când a fost vorba de lănci, cazul Arnold Sand, a spus că el poate da detalii tehnice şi că deploră indiscreţia.

Când a încercat să prezinte ţifre, atunci Marghiloman i-a dat aceste trei răspunsuri, unul după altul : „D-le ministru, daţi-mi voie să vă împiedic de a vă încurca"; al doilea: „eu vă citesc dosarul la moment"; al treilea: „este o eroare, d-le ministru". Iar o voce din Camera, a strigat: „Anchetă parlamentară".

Acesta este răspunsul generalului Averescu, acesta este efectul pe care l-a produs. Uitam. După ce a vorbit preşedintele Consiliului, s-a ridicat şi d. Marghiloman.

D. Octavian Goga: A scris o lungă broşură...

D. N. Iorga: ...constatând că replica nu a dărâmat nici una din afirmaţiunile sale *(zgomot).* E declaraţia lui Marghiloman, vă rog: „Nu mai cer anchetă parlamentară şi vom da preşedintelui Consiliului răgazul necesar ca să facă o operă de însănătoşire pe care o cerem şi care este în mintea d-voastre, a tuturor.

Procesul-verbal înseamnă aplauzele majorităţii. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. Stavri Brătianu nu a reuşit în misiunea sa; şi atunci preşedintele Consiliului a prezentat demisia întregului cabinet, care s-a reconstituit imediat fără ministrul de Război.

Iar, dacă este între d-voastre un singur om care să creadă ca eu sunt mânat în momentul de faţă de o pasiune personală *(aprobări ironice pe băncile majorităţii),* sau de frică nu cumva generalul Averescu, cu ce este şi cu ce poate şi cu ce are în jurul său, să treacă înaintea noastră, deschid foaia

https://biblioteca-digitala.ro

mea la 6 martie 1909 şi citesc aceste câteva rânduri care nu vă vor obosi, fiindcă după dânsele termin:

„Am reprimat răscoalele; armata şi-a făcut datoria", spune în cursul cuvântării sale, sec şi rece, generalul Averescu şi ascultându-l cu un fior, am văzut satele arzând de mâna soldaţilor, care vărsau, după ordin, gaz asupra sărăciei bordeielor, am auzit plânsetele femeilor şi copiilor nevinovaţi, am văzut la marginea drumurilor, acolo unde copacii tineri fâşie plângători la vântul celei de a doua primăveri de atuncea, am văzut veteranii cu vechi răni pe piept, căpătate pentru Patrie, am văzut voinicii oameni tăcuţi, am văzut tinerii cărora li se umezeau ochii de lacrămi când se gândeau câtă viaţă lasă, am văzut preoţii mişcând buzele lor albe pentru ultima rugăciune, i-am văzut pe acei ce călcau sub gloanţele sigure ale „armatei ce-şi făcea datoria", am văzut sutele, miile, poate cele zece mii de care vorbeşte zvonul îngrozit.

Şi gândindu-mă la blestemul pe care l-au aruncat cei rămaşi în urmă, cei aruncaţi pe drumuri, blestemul spus pe mormintele proaspete în scrâşnetul de dinţi al neputinţei desperate, am privit cu bucurie epoletele de aur ce se plecau în scotocirea tristă a pieselor dezvinovăţirii, şi aceste cuvinte mi-au venit pe buze: „Este un Dumnezeu !" (*aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot; întreruperi).*

Într-o problemă de regulament:

Îmi daţi voie, d-le Iulian, să fac o scurtă întrerupere.Vă aduceţi, aminte, d-lor, de şedinţa aia... în care...

O voce: Aceia!

D. N. Iorga: Dacă voiţi d-voastre să vorbesc mai gramatical, d-voastre mă veţi învăţa. Eu însă cred că am fost în rolul meu ca să mă exprim cum m-am exprimat, iar analfabeţii sunt în rolul lor ca să-mi facă observaţiunile care mi le-au făcut. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Daţi-mi voie să vorbesc mai gramatical. În şedinţa în care au vorbit d-nii Ion Brătianu şi răposatul Marghiloman, asupra întregii lor politici - una din cele mai însemnate şedinţe ale Camerei - s-a discutat, înainte de aprobarea procesului verbal al şedinţei precedente, până la ceasurile 6 şi, observându-se regulamentul, s-a dat cuvântul acestor doi oratori, deşi nu era în chestiune, nici ceea ce a făcut d. Ion Brătianu, nici ceea ce putea să spună d. Al. Marghiloman.

D. preşedinte, care respectă regulamentul, procedează aşa: se zice: este aprobat procesul verbal. Şi pe urmă curge timpul pentru comunicări şi pentru anunţările de interpelări. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

La rememorarea unor fapte din timpul războiului:

Dr. N. Lupu exclamase: „Jos călăii Basarabiei!" iar I. Buzdugan adăugase: „am venit pe frontul românesc". Şi N.I.:"Ai făcut greşeală, nu ai trimis putini cu varză şi unt în Rusia". Era o aluzie la transportul obiectelor de tot felul, ale particularilor, expediate odată cu tezaurul ţării. Vintilă Brătianu, ministrul de Finanţe, l-a întrebat dacă îl învinovăţeşte pentru asemenea transporturi şi N.I. a răspuns: „Ţin să constat că în gara din Iaşi, comandantul a constatat că anumite persoane au trimis varză şi unt".

Şedinţa din 19 mai 1925

Face precizări într-o dispută N.Lupu - Ion Inculeţ:

„Domnule preşedinte, cu învoirea domnului Vaida Voevod, ţin să spun că n-a dat niciodată nici o misiune nimănui pentru d. Inculeţ şi că el cu d. Inculeţ nu a avut nici o convenţie politică, direct sau indirect. Dar, în ziua când d. Vaida Voevod a căzut, domnia sa a venit la el şi mi-a spus: „guvernul va cădea, eu voi rămânea şi nu te supăra, căci poate este mai bine pentru dumneata că sunt eu acolo".

Se împotriveşte continuării sesiunii cu câte trei şedinţe pe zi:

D-le preşedinte, sunt contra propunerii celor trei şedinţe şi vă voi arăta de ce. Nu se foloseşte la nimic cu măsura care e propusă. Mă rog, întâi e o măsură cu totul nouă, niciodată de când sunt în Parlament, nu am văzut trei şedinţe spornice pe zi într-o Cameră normală. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Trei şedinţe nule într-o Cameră disperată, în faţa unui guvern în lichidare, da! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Ce voiţi prin acest simulacru de votare, fiindcă nimeni nu vă crede nici în Cameră nici în afară că şedinţele d-voastră de noapte sunt serioase, şi nu veţi avea cel puţin decât o şedinţă serioasă şi două şedinţe de batjocură? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii.)*

Iată, d-le preşedinte, mă adresez către d-voastră mai mult decât către aceea care fac zgomot, iată un alt motiv pentru care sunt contra celor trei şedinţe *(zgomot, întreruperi),* orice lege care se votează atârnă nu numai de majoritatea care o votează, ci atârnă de aceia care vor veni după majoritate.

https://biblioteca-digitala.ro

(Zgomot, întreruperi). Credeţi d-voastră că se va găsi un guvern după d-voastră...

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Dar n-are nici o importanţă.

D. N. Iorga: ...care să accepte produsul acestei batjocure? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Şi, dacă voiţi să faceţi legi, care, îndreptate de alţii, să poată rămâne într-o parte a lor, reţeta este foarte simplă: să nu faceţi intrigi sub pământ şi să nu faceţi violenţe deasupra. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Adunarea a acceptat propunerea lui P. Gârboviceanu pentru trei şedinţe: între 9 şi 12, între 15 şi 19 şi între 21 şi 24. În total, zece ore, cum prevedea regulamentul.

Dialog cu I.G. Duca, ministrul de Externe:

Daţi-mi voie să spun un cuvânt. D-le Duca, să zicem că d-ta ai fi în opoziţie şi ai ţinea o întrunire. Ai voie. Şi că ai ieşi de la întrunire cu un grup de prieteni, cum am ieşit noi. Nimeni în sală nu ne-a spus încotro putem să ne retragem. Era toată piaţa plină. Am mers eu, eu...

O voce: Eu cu E mare.

D. N. Iorga: ... împreună cu câţiva prieteni, am mers până la linia soldaţilor şi d-le Duca, în momentul acela, fără cea mai mică provocare, repet, fără cea mai mică provocare, a pornit trupa, făcând gestul că încarcă armele şi ne-a împins grămadă unii peste alţii. Abia am putut scăpa pe o trăsură, d-le Duca, şi vrei d-ta, după ce am fost trataţi ca nişte câini, ca a doua zi să-ţi spunem: merçi, şi să fim politicoşi cu d-voastră? *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei*).

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: D-le Iorga, noi nu cerem nici să ne spui „merçi", noi nu cerem nici să fii politicos cu noi. D-ta eşti opozant. Să-ţi faci opoziţiunea cum crezi că trebuie să o faci. Eu zic un singur lucru: mi s-a spus ieri că noi vrem să împiedicăm pe d. Vaida să dezvolte interpelarea în care să arate punctul d-voastră de vedere asupra celor întâmplate duminică. Am spus: nu numai că nu avem acest gând, dar noi cei dintâi suntem dispuşi să primim ca, chiar în ciuda regulamentului, d. Vaida, mâine să spuie tot ce are de spus asupra acestei chestiuni. Sunt persoane care m-au învinuit pe mine personal că am fost prea indulgent. *(Aprobări).* Mi s-a zis: d-ta procedezi cu mănuşi faţă cu nişte oameni hotărâţi a face opoziţie şi obstrucţie. *(Aplauze pe băncile majorităţii.)*

Am răspuns: o fi aşa, dar atunci să se facă în faţa ţării dovada că reaua voinţă nu a pornit de aci. Atât am avut de răspuns. *(Aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile majorităţii).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 20 mai 1925

Din nou despre şedinţele Adunării:

D-le preşedinte, eu cred că în interesul d-voastră este ca şedinţele să fie serioase. Noi nu avem nici un interes să fie serioase aceste şedinţe; interesul este al d-voastre. Prin urmare, noi ţinem numai să afirmăm că aceste şedinţe se ţin cu călcarea regulamentului. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite*). Şi al doilea, când eram în locul d-voastră, mi-aţi făcut, minoritatea de atunci, cereri absurde. Ei bine, aceste cereri absurde, eu m-am grăbit să le satisfac, numai ca să nu apese cea mai mică bănuiala că ne lipsesc nouă lucrurile necesare la locul unde sunteţi d-voastră, anume observarea strictă a regulamentului şi cavalerismul faţă de minoritate. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Anunţă o interpelare pentru definirea profilului politic al opoziţiei:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, deoarece la orice prilej, din îndemnul băncii ministeriale şi chiar printr-o circulară a şefului Statului Major, opoziţia unită e caracterizată ca bolşevică, revoluţionară şi nepatriotică, anunţ şefului guvernului sau reprezentantului absenţei sale despreţuitoare şi pentru majoritatea însăşi, o interpelare pentru a şti: Ce e pentru d-lor, bolşevism? Ce e pentru d-lor, metodă revoluţionară? Ce e pentru d-lor, lipsă de patriotism? Aceasta, pentru ca să pot dovedi că am deosebit în acţiunea de opoziţie a partidului liberal însuşi, la fiecare schimbare de regim, caracterele a cel puţin două din aceste concepte politice. *(Aplauze pa băncile opoziţiei unite).*

D-le preşedinte, dacă îmi îngăduiţi să călcăm împreună puţin regulamentul, *(ilaritate)*, permiteţi-mi să spun încă numai două cuvinte.

D. M. G. Orleanu, preşedinte: L-am călcat împreună de atâtea ori, d-le Iorga. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Credeţi? În orice caz, din iniţiativa d-voastră. Şi atunci eu am fost pacientul şi d-voastră agentul. *(Ilaritate).*

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Aveţi cuvântul, d-le Iorga.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, d-lor deputaţi, mă simt dator să acord d-lui ministru Mârzescu o satisfacţie la care are dreptul.

D-le ministru Mârzescu, dacă de pe această bancă s-au rostit - şi de fapt s-au rostit - cuvinte, care întrec cu mult ceea ce avem noi de discutat şi în Parlament şi aiurea, în ceea ce priveşte viaţa politică, vă declar foarte sincer că o regret. *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Dar vă fac atent asupra unui lucru.

Acuzaţiuni absolut condamnabile, iertaţi-mi cuvântul, murdare, au fost rostite întâia oară şi purtate luni întregi, pe foi tipărite, de un profesor al Universităţii din Iaşi.

D-voastră nu vă puteţi lua satisfacţia. Sunt anumite atacuri care trec sub ordinea condamnării judecătoreşti, sub orice posibilitate de ieşire pe teren. Satisfacţia nu v-o puteţi lua. Sunt colegii d-voastre care v-o pot da. Începând cu d. ministru al Instrucţiei, *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Constat nu numai că profesorul care a insultat viaţa d-voastră de familie, luni de zile, a rămas la locul lui, dar că guvernul l-a transformat în agent clandestin antisemit al intereselor sale de partid. *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

Replică lui D.R. Ioaniţescu:

Domnule Ioaniţescu, nu vă apăraţi pentru tumult, fiindcă eu cer cuvântul domnului preşedinte ca să învederăm că pentru tumult nu poate fi scos din Adunare, nu se va găsi unul din dvs. care să nu recunoască că am dreptate, că tot ce aţi făcut până acum este absolut nelegal, ca şi cum aţi fi dat pe brânci pe toţi afară.

Intervenţie asupra conţinutului regulamentului Adunării; pe marginea excluderii deputatului I. Buzdugan:

Este foarte limpede ce se spune în art. 51, care a ieşit din dezbaterile tuturor partidelor, a fost şi d. Maniu. N-a fost un reprezentant de partid mai important în Cameră care să nu participe la redactarea acestui regulament. Şi vă spun foarte limpede că am fost preocupaţi de două lucruri: să se asigure şi libertatea Adunării şi, pe de altă parte, să nu se împiedice Camera de a lucra. Aceasta a fost o preocupare principală a noastră. De aceea art. 51 prevede că, „în cazul când după aplicarea sancţiunilor prevăzute la art. 45, litera a, b, c, şi la art. 49, un deputat ar continua să se abată grav de la regulament, să turbure ordinea sau să împiedice ori să întrerupă dezbaterile Adunării, preşedintele va fi în drept să ceară Adunării trimiterea deputatului înaintea comisiuni disciplinare, pentru a se putea aplică interzicerea de a participa la şedinţe, sau excluderea temporară".

Art. 51 mă trimite la art. 45, litera a, b, c şi la art. 49. Deschid art. 45: Abaterile de la regulament sunt supuse la sancţiunile următoare:

a) „Observaţiunea sau avertismentul" când s-a dat? al doilea: „chemarea la ordine", când s-a dat? este trecută la procesul-verbal? Vă rog să căutaţi în notele stenografice. Al treilea: „retragerea cuvântului". Al patrulea: „Interzicerea de a participa la lucrările Adunării pe timp de maximum de 15

https://biblioteca-digitala.ro

zile", şi d-voastre puteţi să pronunţaţi o interzicere de 10 zile înainte de a trece prin alte trei rânduri de pedepse?

(Protestări pe băncile majorităţii).

D. N. Iorga: Ba da! Ba da ! Aceasta este întâia călcare care se face. Dar sunt încă două pe care le-aţi făcut.

Şi nu numai atât, dar ce aţi făcut ieri seară şi tot ce faceţi acum este nul şi dacă d-voastre voiţi să lucraţi în nulitate, liberi sunteţi să o faceţi; dar înţelegeţi d-voastre un lucru, că nu puteţi să pretindeţi minorităţii să observe nici o ţinută atâta vreme cât d-voastră sunteţi hotărâţi, nu aş întrebuinţa un cuvânt mai grav, hotărât în plină ilegalitate şi în plină nulitate a hotărârilor d-voastre. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Mă rog, pentru ce poate să se propună trimiterea înaintea comisiei disciplinare, în vederea unei excluderi temporare? Art. 50, d-le preşedinte, „loviri sau ameninţări cu arma".

D. Dr. N. Lupu: Cine le-a făcut?

D. N. Iorga: „Ameninţări, imputări defăimătoare sau insulte la adresa Regelui, Reginei, Principelui Moştenitor, dinastiei".

Dar eu vă voi spune încă un lucru, care nu e înscris în regulament. La un moment dat s-au cerut, s-au cerut pe baza nu ştiu cărui regulament străin, să se prevadă şi miniştrii, şi atunci toţi reprezentanţii partidelor au spus: dar lupta se dă împotriva miniştrilor, chiar când miniştrii au altă atitudine decât aceea pe care o au cei trei pe care i-am declarat aici.

Prin urmare, nu se poată să excluzi pe cineva fiindcă e puţin amabil faţă de miniştri. Miniştrii sunt acolo, ca să răspundă opoziţiei: se porneşte o luptă şi atârnă de la atitudinea unora pentru ca şi ceilalţi să aibă o anumită atitudine.

Al treilea: „Ameninţări, defăimări, sau injurii grave la adresa preşedintelui Adunării". Nimeni nu v-a insultat, d-le preşedinte, nimeni. Aţi procedat cum aţi voit d-voastră: v-a spus cineva o vorbă desagreabilă? Nu. „Sau a instituţiunilor fundamentale ale ţării".

D. D. R. Ioaniţescu: E o instituţie fundamentală, instituţia partidului averescan, care camuflează viaţa publică?

D. N. Iorga: „Îndemnuri la asasinate", cine a îndemnat să vă omoare pe d-voastră? „La crime şi la delicte", nimeni nu a atins integritatea d-voastră corporală sau morală. Rămâneţi aşa cum eraţi înainte. Şi, în sfârşit „incitare la război civil, rebeliune sau revoluţie internă".

Va să zică, aţi călcat şi această a doua prescripţiune formală a regulamentului. Dar mai este ceva.

În momentul când s-a strigat huo, Doamne, care dintre d-voastră nu a strigat huo, încoace, pentru ca să întrebaţi pe cei de dincoace, dacă n-au

https://biblioteca-digitala.ro

strigat nici odată huo, în partea cealaltă? Este un „huo" pentru „huo", pierdut - în mulţimea aceasta de protestări.

Daţi afară pe secretarul acelei Adunări, care v-a dat Basarabia, Nu e frumos, d-lor *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, nu e omenesc. Nu-l scădeţi pe el, credeţi-mă pe mine, vă scădeţi pe d-voastre. Să ştiţi un lucru: că măsurile acestea le-am introdus noi în regulament, de ce? Pentru că acela care ar fi lovit de excludere să fie în adevăr descalificat, dar nu ca să fie descalificaţi acei ce fără dreptate au pronunţat o excludere în majoritate. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. A venit omul, a spus ce a făcut şi în adevăr a făcut lucruri frumoase.

Eu nu am vrut să intervin, fiindcă d-voastră făceaţi zgomot, dar nu l-am dat afară din redacţia mea. Se poate să fi crezut el, să fi spus cutare, care este aci pe banca unde câte odată stă d. I. Grădişteanu, un poet de mare merit, dar care evident, în Cameră, îşi atribuie misiunea de a provoca necontenit minoritatea şi de a începe scenele regretabile care se produc. Suntem şi noi oameni. Dumnealui nu face de cât aceasta. De a ne pălmui în fiecare moment, în aplauzele d-voastre.

D-voastre vă închipuiţi câtă stăpânire de sine îmi trebuie pentru ca, om bătrân, să sufăr în fiecare moment insulte, şi eu dascăl bătrân, cu obrazul curat. *(Aplauze puternice)*. Şi sunt insultat în fiecare zi! Şi, d-lor, ce a făcut d. Buzdugan? A venit la mine într-un rând, ascultaţi pentru că e curatul adevăr...

O voce: Eram şi eu de faţă.

D. N. Iorga: Ascultaţi şi pentru că e una din scenele cele mai mişcătoare din timpul războiului. A venit d. Buzdugan la mine, îmbrăcat ruseşte; a deschis uşa larg şi s-a aşezat pe canapea, fără să-l fi poftit nimeni. Mi-a declarat că e comisar nu ştiu la ce regiment rusesc. Mi-am zis: „S-a isprăvit cu viaţa mea, mă omoară"! *(Ilaritate)*. Pentru că tot nu folosea dacă ziceam ceva, i-am spus; „Pentru ce ai venit la mine ? Mi-a răspuns: „Eu sunt român din Basarabia şi am venit la d-ta ca să-mi arăţi ce cărţi româneşti să citesc". Şi am luat pe d. Buzdugan, îmbrăcat aşa şi l-am dus la librăria unde a cumpărat cu leafa lui de soldat câte cărţi româneşti erau acolo.

A venit apoi din nou la mine şi am văzut cum sufletul i se ridică sus, tot mai sus şi acest Buzdugan pe care l-aţi gonit de aci pentru că a spus „huo" şi-a pus pielea lui în primejdie, că atunci era pe viaţă şi pe moarte, şi a spionat, d-lor, a spionat în comitetul bolşevicilor şi în fiecare seară venea şi-mi făcea raportul, că aflase că bolşevicii voiau să-l prindă pe Rege la Iaşi.

E aci d. Duca şi, d-le Duca, în casa lui Praja, unde stăteai, mi-ai spus într-o joi seara: „este ceva îngrozitor să prindă cineva pe Regale României, iubit, în plină Capitală a lui. Ce ne facem ?" Dumnealui mi-a spus aceasta.

Într-adevăr, ne întrebam toţi, ce ne facem? Şi despre toate îmi raporta acest Buzdugan pe care l-aţi dat afara. Venea la mine, punându-şi viaţa în

https://biblioteca-digitala.ro

primejdie, în fiecare seara şi-mi făcea raportul, pe care eu îl transmiteam, o ştie d. Duca, îl transmiteam la legaţiunea americană d-lui Andrews - dau şi numele - şi într-o sâmbătă, la ceasurile 11, d. Andrews mi-a spus: „mulţumită cui ţi-a adus informaţiunile, mulţumită intervenţiunii mele, primejdia e ridicată. Duminică Regele nu mai era de altfel la Iaşi. îmi spusese : „nu pot folosi aici, mă duc pe front în mijlocul soldaţilor mei. Şi s-a dus cu o proclamaţie, să mă ierte Maiestatea Sa, la care am mândria să fi colaborat; ea a fost scrisă în stradă, a fost scrisă de mine, proclamaţiunea prin care se făgăduia ostaşilor pământ şi drept la vot. *(Aplauze puternice pe băncile opoziţiei unite).*

Aşa bolşevici suntem noi, şi nu zic nimănui: să-ţi fie ruşine obrazului, când la vârsta mea îmi aruncă în obraz că sunt tovarăş cu comuniştii pentru a răsturna acel steag tricolor, faţă de care aş cere o singură favoare: când mă vor îngropa într-un colţ de pământ, să mă înfăşoare într-însul. *(Emoţionate aplauze unanime. Opoziţia aplaudă mişcată, grupată în picioare în jurul profesorului N. Iorga).*

Şi a venit Buzdugan din nou, în luna, mai la mine, şi mi-a spus: „Ce ţară sunteţi de nu votaţi legea agrară? De ce nu vrea Regele să se voteze legea agrară?"

I-am răspuns: D-le Buzdugan, îmi eşti foarte drag, dar să nu pui în cauză pe Rege, altcum nu vorbesc cu d-ta.

Şi atunci el s-a ruşinat şi s-a dus singur din casă. Nu l-am dat eu afară. Iar la prima oară când l-am văzut, a venit la mine cu o blândeţe pe care mulţi nu i-o cunosc, şi mi-a spus: „D-le profesor am greşit. Eu n-am a face cu Regele, dar mi-a căzut greu când am văzut că se zăboveşte cu acordarea drepturilor făgăduite ţăranilor". Acesta este adevărul. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar ieri, d. Buzdugan, a fost asigurat că nu-l daţi afară. I-a căzut greu, şi ori cui i-ar fi căzut greu, şi iată de ce. Pentru că o anumită presă exploatează scoaterea cuiva din Parlament şi deputatul se întâlneşte cu o lume, faţă de care vrea să se înfăţişeze ca apărătorul drepturilor lui, iar nu ca unul asupra căruia planează acuzaţiunea că ar fi întrebuinţat mijloace neîngăduite într-o luptă politică pe care noi nu o facem prin intrigi, ci făţiş, la lumina zilei. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

De ce am ascunde? V-a rugat să-l scuzaţi. Cercetaţi în această privinţă notele scenografice.

Şi cu privire la aceasta, iată ce zice articolul 52 din regulament:„Dacă deputatul, în urma invitaţiunii, îşi prezintă scuzele sau dă lămuriri satisfăcătoare, nu mai este locul a se aplica o altă sancţiune". „Deputatul în culpă are totdeauna dreptul să-şi prezinte apărarea în faţa comisiunii şi a

https://biblioteca-digitala.ro

Adunării personal sau şi prin un deputat împuternicit al său".

Şi acum închei:

D. Duca îşi aminteşte de o şedinţă a Parlamentului din 1920. D-sa, într-un moment, a fost luat de curent, oricine poate fi luat de curent, până la o anumită vârstă, şi chiar peste o anumită vârstă, şi mi-a strigat mie, preşedintelui, că sunt surd.

D-lor, eu surd nu sunt. Sunt persoane pe care le ştiu surde, dar cărora nu li se spune lucrul acesta în faţă. Mie mi-a spus d. Duca: trebuie să aveţi anumite facultăţi auditive ca să fiţi preşedinte! N-am auzit ceva în mijlocul zgomotului, dar eu aud foarte bine; am toate simţurile. Pe când d-voastră întrebuinţaţi oameni care nu mai au nici un simţ, eu însă le am pe toate. Şi atunci d, Duca mi-a spus: „dacă nu aveţi facultăţile auditive, nu prezidaţi". I-am răspuns: „d-le Duca, te chem la ordine". D. Duca, natural, vedeţi, starea sufletească! s-a simţit jignit de lucrul acesta şi atunci m-am întors eu şi i-am spus secretarului de acolo: „te rog să nu treci la ordinea de zi chemarea la ordine a d-lui Duca".

Vedeţi, eu am avut toată stăpânirea de mine. Fiind insultat, cu d. Duca nu am mai vorbit vreo doi ani de zile după aceia, până ce dumnealui, adevărat, foarte amabil, a venit la mine, în opoziţie, şi m-a spus: „să uităm ceea ce a fost şi să ne întindem mâna". Şi i-am întins mâna.

Aceasta, indiferent de intenţie. Eu nu bănuiesc intenţia nimănui. Prin bănuieli de intenţii, prin aceasta se înveninează viaţa publică a ţării. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Vedeţi d-voastre, o să treceţi cândva în opoziţie ca oricare. Grija d-voastre nu ar fi să căderi pângăriţi, încercând a pângări pe alţii, ci grija d-voastre ar fi să daţi, prin atitudinea d-voastre, posibilitatea de a se transmite puterile d-voastre, aşa cum se transmite în toate ţările civilizate, în care, ministrul care vine, strânge mâna şi arată recunoştinţa celui care se duce. Dar aceasta nu se face jucându-se într-un chip jignitor, într-un chip jignitor chiar pentru acela care a jucat tot felul de fantasme, angajând insultători împotriva membrilor opoziţiei şi căutând să falsificaţi când ieşiţi de la guvern, viaţa politică pe care aţi falsificat-o când aţi venit[1]. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

După ce D. R. Ioaniţescu spusese că a fost ţinut trei ani de zile în afara Camerei, sub guvernarea generalului Al. Averescu. În replică cu I. G. Duca:

D-le Duca, cum explicaţi această absenţa îndelungată, mai ales dat fiind faptul că în Camera averescană, lipsind şeful d-voastră, s-a deschis întrebarea dacă nu trebuie să-l scoată din Cameră fiindcă nu venea cu anii, nu

https://biblioteca-digitala.ro

a fost dat la comisie pentru aceasta, cum vă explicaţi absenţa gingaşei făpturi pe care o ţineţi la sânul d-voastră hrănitor?

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Eu nu-mi explic nici una din atitudinile opoziţiei. La prima vedere. Nu-mi explic nici atitudinea generalului Averescu, după cum nu-mi explic nici atitudinea tovarăşilor d-voastră de luptă care au intrat în Parlament, au ieşit din Parlament şi iar au intrat în Parlament. Când veţi înţelege d-voastră toate acesta circonvoluţiuni politice şi mi le veţi explica şi mie atunci am să pricep poate şi ce a făcut d. general Averescu. Eu însă nu mă ocup de această chestiune. Vă privesc pe d-voastră diferitele partide de opoziţie. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga : D-le Duca, înţeleg să nu pricepeţi lucruri la care nu aţi colaborat. Dar când aţi colaborat şi aţi scos pe cineva din găoace, trebuie să spuneţi de ce v-aţi dedat la această operaţie? *(Ilaritate).*

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: D-ta, d-le Iorga, eşti stăpânit de aceasta idee fixă, că noi colaborăm cu o parte a opoziţiei. Aceasta este o chestie care nu există decât în imaginaţia d-voastră. Noi ne vedem de guvernul nostru şi de majorităţile noastre; d-voastră faceţi combinaţiunile de opoziţie care vă interesează. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Dar de anumite intrigi care se face în jurul unor anumite persoane pe cine faceţi răspunzători?

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Acestea sunt intrigi imaginare.

D. N. Iorga: Vor deveni imaginare pentru că suntem noi tari.

Replică deputatului D.R. Ioaniţescu:

D-le Ioaniţescu, când s-a făcut zgomotul acesta, ca să mă împiedice de a vorbi, vreau să vă spun un cuvânt. Am toată admiraţia pentru generalul Averescu, dar nu l-aş fi băgat în politică, pentru nimic în lume. D-voastre, majoritatea, admiraţiunea faţă de un om v-o arătaţi când îl puneţi în situaţie ridicolă sau când îl consideraţi acolo unde era rolul lui să fie? Şi eu spun, că nu cunosc, ca istoric, un guvern aşa de stupid, încât să stea trei ani şi să nu poată face bine, iar d-voastre vă doresc, liberalilor, să scăpaţi de sub epitropia medievală a unei singure familii şi să deveniţi un partid![2] *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

NOTE

1. Deputatul Grigore Diaconescu spusese că la o abatere a sa nu s-a respectat regulamentul. N.I. a precizat: „Şi trebuia să te întrebe dacă nu regreţi cuvintele. E prevăzut în regulament. Dacă le

https://biblioteca-digitala.ro

regreţi, nu-ţi poate face nimic. Cuvinte dintre cele mai grave s-au spus şi s-au repetat aici şi n-au avut nici o urmare". Mai multe voci au sărit: „Să le retragă!" Şi N.I.: „Dar l-a întrebat cineva înainte de a-l trimite în judecată? Şi ce să retragă? Aplauzele?

Adunarea votase excluderea pe timp de 20 de şedinţe a deputatului G.D.

2. La încheierea şedinţei, N.I. a prevenit Camera că va lipsi o vreme deoarece se duce la Timişoara, la congresul Ligii Culturale: „Ştiu că are să se producă anumite atacuri la adresa mea din partea d. general Averescu şi din partea tânărului său amic poetic. Ţin să declar de aici că amicului poetic al d. general Averescu nu am să-i răspund niciodată, nici un cuvânt; iar în ceea ce priveşte pe d. general Averescu, am lăsat aici în mâna prietenilor mei un singur lucru: articolul cu declaraţiile d. Ion Brătianu".

Şedinţa din 25 mai 1925

La proiectul de lege pentru unificarea administrativă. *Se apără de acuzele că ar fi fost stipendiat de banca Blank:*

Domnule preşedinte, vă întreb ca om de onoare, credeţi dvs. că datoresc un răspuns? Ca om de onoare vă întreb.

M.G.Orleanu: Vă cred un om onest, perfect onest. Atât am de spus.

Şi N.I.: „N-am luat nici un ban pentru nici un scop cultural".

După ce raportorul proiectului explicase ce „cohortă" de oameni fusese chemată să definitiveze proiectul: „N-aţi înţeles observaţiunea noastră. Noi v-am spus: când nu aveţi o statistică..., noi vă spuneam că nu aveţi un dosar de informaţiuni, că nu cunoaşteţi viaţa actuală şi istoricul provinciilor". Raportorul s-a apărat declarând că a studiat proiectul propus de C. Argetoianu. Atunci N.I. a intervenit vehement:

Şi pe care l-aţi dat afară, ca să nu poată vorbi aci, când după regulament trebuia să-l întrebaţi, dacă îşi retrage cuvintele spuse, ca pe urmă să-i aplicaţi penalităţile care se cuveneau. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, întreruperi pe băncile majorităţii).*

Dar, l-aţi dat afară, pentru că vă temeaţi de dânsul. Când veţi pleca în opoziţie o să vă temeţi şi mai rău de dânsul şi atunci meritaţi să vă frece el. *(Întreruperi, protestări pe băncile majorităţii, aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

https://biblioteca-digitala.ro

D. Leonte Moldovanu, raportor: întreruperea d-lui Iorga nu este dreaptă. Şi nu este dreaptă, pentru că eu personal m-am dus la d. Argetoianu, cu care am relaţiuni personale, înainte de a se întâmpla conflictul, şi l-am întrebat: vrei să vorbeşti? Mi-a răspuns: nu ştiu dacă voi mai vorbi, pentru că eu vreau să plec miercuri seara sau joi dimineaţa şi nu am să mă întorc decât duminică. În orice caz, îmi rezerv dreptul să vorbesc la această lege cu prilejul discuţiunii pe articole.

D. N. Iorga: Dar l-aţi dat pe 30 zile afară?

D. Leonte Moldovanu, raportor: D-lor, este un adevăr ştiut de toată lumea: pe d. Argetoianu nu l-am dat noi afară, ci vorbele şi faptele d-sale. *(Aplauze pe băncile majorităţii.)*

D. N. Iorga: După regulament, un deputat, înainte de a i se aplica penalitatea, are dreptul de a-şi retrage cuvintele. *(Întreruperi, zgomot).*

Voci de pe băncile majorităţii: Nu a voit să-şi retragă cuvintele. *(Întreruperi, zgomot).*

O altă voce de pe băncile majorităţii: D-sa a plecat în momentul când ar fi trebuit să-şi retragă cuvintele... *(Întreruperi, zgomot).*

D. N. Iorga: D-voastră trebuia să-l întrebaţi în momentul când a avut cuvântul. *(Zgomot).*

Voci de pe băncile majorităţii: Dar a plecat.

D. N. Iorga: ....iar după ce l-aţi fi întrebat, aţi fi putut atunci să-i aplicaţi cinci grade de pedepse până la excludere. D-voastră însă aţi profitat de ocazie, ca nişte adversari feroci, care nu înţelegeţi nici măcar propriul d-voastră interes. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii).*

D. Leonte Moldovanu, raportor: Şi aci am ceva de adăugat la cele spuse de d. Iorga: un om de talia d-lui Argetoianu, care pretinde să aibă o anumită autoritate, care a prezentat legea trecută prin Senat, ca ministru de Interne, care a fost ministru ad-interim la Finanţe, care este în definitiv din Vechiul Regat, care a avut legături cu instituţiunea noastră, care este Parlamentul, care ştie cum se lucrează şi s-a lucrat în Parlamentul nostru şi desigur îşi aduce aminte şi de discuţiunile senine şi pline de amploare, care au avut loc altădată aci fără caracteristica injuriilor de astăzi, putea d-sa spune vorbele şi întreb pe d. Iorga: aprobă d-sa cuvintele care le-a spus d. Argetoianu la adresa acestui Parlament? *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Nu are toată lumea răbdarea de a primi în faţă toate insultele, articulate şi nearticulate, pe care de săptămâni de zile le auzim de la d-voastră şi interpuşii d-voastră aci! *(Aplauze pe băncile opoziţiei, întreruperi, protestări pe băncile majorităţii).*

https://biblioteca-digitala.ro

Eu nu mă exprim în aşa fel încât să provoc prin strigăte un grup, prin vorbe ca acelea pe care eu nu le-aş rosti, dar înţeleg atunci ca un om să fie exasperat de injuriile d-voastră. *(Aplauze pe băncile opoziţiei, întreruperi, protestări pe băncile majorităţii).*

D. Leonte Moldovan, raportor: Să-mi permiteţi, d-le Iorga, să mai adaug un lucru, că d. Argetoianu adresându-se d-lui Ioaniţescu, care trebuia să-i ia apărarea, d. Argetoianu i-a spus că-l autorizează să nu retracteze nimic. (*Aplauze pe băncile majorităţii, protestări, întreruperi pe băncile opoziţiei unite).*

O voce de pe băncile opoziţiei unite: Aţi cerut celorlalţi să-şi retragă cuvintele şi după ce au vorbit ceasuri întregi, pe urmă, i-aţi dat afară. (*Zgomot, întreruperi, aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D. Pavel Brătăşanu: Da ! Da ! cum a păţit-o Ioaniţescu, care după ce a vorbit l-aţi dat afară. (*Zgomot).*

D. Leonte Moldovan, raportor: Mă mir de un om de talia d-voastră, cu munca care o aveţi d-voastre la spatele d-voastre, pe tărâm cultural şi politic, mă mir de d-voastre cu mentalitatea care o aveţi, cu dragostea pe care o aveţi pentru trecutul, pentru munca care s-a depus de fiecare, anonim sau neanonim, pentru ca să creştem, cum am crescut, mă mir cum puteţi să vorbiţi, pentru că face parte din partidul d-voastră, pentru că a greşit odată, să zicem că a greşit numai odată, nu este lucru mare, să-l apăraţi cu îndârjirea aceasta, pentru o insultă, care a fost cea mai mare din câte s-au adus în această Cameră. *(Aplauze pe băncile majorităţii.)*

D. N. Iorga: Eu nu m-aş fi supărat, fiindcă eu nu ştiu ce este aceea. D-voastre, dacă v-aţi supărat, înseamnă că aveţi idee. Bordel înseamnă cârciumă, nu înseamnă ce credeţi d-voastre[1]. *(Întreruperi, zgomot, protestări pe băncile majorităţii).*

NOTE

1. Discuţiile au continuat la fel de dezlânat şi Leon Psepelinschi a observat ironic: „Aceasta este o nouă etimologie, pe care n-am cunoscut-o". I. Mihalache a constatat că vechii învăţători au fost scoşi şi înlocuiţi cu alţii, tineri, de profesie „agenţi electorali". A intervenit şi N.I.: „Care este părerea dumitale, domnule raportor? La alegeri să căutăm care este mai bătrân, să-l alegem pe acela? Când este vorba de succesiune la guvernare, să-l alegem pe acela care este mai bătrân, să-l punem în loc? Vezi dumneata ce bine ar merge ţara?" Leonte Moldovan, raportorul proiectului, a admis că nu găsiseră soluţii de a-i scoate pe dascăli de sub influenţa

https://biblioteca-digitala.ro

politicului şi în acelaşi timp să participe la consiliile comunale. N.I. a replicat: „Vă găsesc eu una: să înţelegeţi comuna, altfel decât unul din mijloacele obişnuite în lupta dintre partidele politice. Să scoateţi comuna din luptele de partid şi atunci nu o să mai miroasă Dâmboviţa sub nasul dumitale şi al meu". Cum raportorul dădea asigurări că făcuse un proiect de descentralizare foarte pronunţată, N.I. a replicat: „Dezorientare, nu descentralizare" şi a vrut să iasă din sală. L.M.: „De ce te duci, am să vorbesc de regiuni". Şi N.I.: „Mă întorc, numai să am ceva de învăţat".

Şedinţa din 26 mai 1925

La acelaşi proiect, după ce raportorul, Leonte Moldovan, spusese:

...Da, d-lor, eu îi ştiu pe saşi, îi cunosc bine. Ei au trăit în statul ungar poliglot, mai bine ca secuii din secuime. În legăturile lor politice, saşii, ca oameni mai distinşi, mai bine pregătiţi, au ştiut să tragă foloase pentru neamul lor. Aşezaţi, cum au fost aşezaţi pe pământul cel mai bun al Ardealului, au putut, evident, să aibă o evoluţie economică foarte bună.

Timpurile însă s-au schimbat, rolurile s-au inversat, „valahul cel sălbatec" a ajuns să fie acuma el stăpân în aceasta ţară mare, ştiţi că saşii ne spuneau nouă „Der wilde Walach". Această schimbare de situaţiune poate, evident, să producă, în sufletul saşilor, păreri de rău, faţă de trecutul ce l-au avut, dar d-lor, nu trebuie să fim bănuiţi că umblăm să-i desnaţionalizăm. Acesta este pretextul lor de totdeauna. De ce să-i desnaţionalizăm?

Dar eu vă întreb pe d-voastră, d-lor, de ce am face-o? Saşii sunt 222.000, cifră care reprezintă mai puţin decât aceia care reprezintă sporirea populaţiei româneşti într-un an de zile.

D. N. Iorga: Sporire care scade necontenit. Nu aveţi decât să cetiţi statisticele şi să vă convingeţi de lucrul acesta. Datorită administraţiei d-voastre, îngrijirii şi interesului ce-l puneţi d-voastră în administraţie, populaţia scade necontenit. Nu aveţi decât să cetiţi în această privinţă statisticele oficiale.

D Leonte Moldovan, raportor: Le citesc şi eu cum le citeşti şi dumneata.

D. N. Iorga: Nu vă îngrijiţi de serviciul sanitar, nu aveţi absolut nici o grijă de populaţie şi de acea ea scade necontenit.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Leonte Moldovan, raportor: Nu ştiu dacă d-ta ai această grijă, eu te asigur însă că noi în orice caz o avem. Eu mă duc regulat în judeţul meu, în fiecare sat, la primărie, şi cercetez ce ajutoare medicale se dau, dacă se fac injecţii în contra sifilisului, dacă sunt întotdeauna medicamente necesare, mă ocup personal de toate chestiunile de ordin sanitar în judeţ.

D. N. Iorga: Nu neglijaţi şi moaşele! *(Ilaritate).*

D. Leonte Moldovan, raportor: În orice caz, întreruperea d-lui Iorga nu mă împiedică să afirm încă o dată că sporirea anuală a populaţii româneşti întrece cuantumul total al populaţii săseşti.

D. N. Iorga: Ar trebui să vă corectaţi statisticele sau metoda[1].

După ce Leonte Moldovan, raportorul, spusese că minorităţile nu se apropie de români:

Îmi dai voie, acum câteva zile la congresul Ligii Culturale de la Timişoara, a venit reprezentantul Ligii Culturale şvăbeşti, şi a vorbit româneşte şi a exprimat cele mai frumoase sentimente şi unul dintre deputaţii minoritari de aici, d. Krauter, a ţinut două ore un discurs într-o românească, tot aşa de bună ca şi a mea şi ca şi a d-tale şi a exprimat sentimentele şi a mişcat adânc. Opun faptelor d-voastră, care sunt o generalizare pripită şi o aţâţare la duşmănie. Constatarea acestor fapte rare sunt menite să apropie inimile tuturor în folosul patriei comune pe care nu o serviţi astfel. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

La spusele lui Al. Vaida Voevod:

D. dr. Al. Vaida Voevod: Îmi dai voie, d-le Moldovan? La Mediaş au hotărât saşii, ca primă minoritate, ataşarea lor, cu toată sinceritatea, către România Mare. Au venit la Bucureşti, unde i-am primit cu dragoste frăţească. Şi M. S. Regele, într-un emoţionant discurs, când i-a primit în audienţă solemnă, a dat expresiune satisfacţiunei celei mai înalte, pentru această loialitate a saşilor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)* D-le Moldovan, iată, d-l Tripon este contrarul şi antagonistul nostru politic, cu toate acestea, eu trebuie să confirm ceea ce a spus dumnealui. Noi, care am avut de dus luptă grea contra ungurilor, am avut, în cele mai multe cazuri, sprijinul cel mai leal din partea saşilor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Iorga: Mai întreabă-l, te rog, un lucru: de ce Regele şi-a luat un aghiotant, şi mi-a spus mie de atâtea ori, că ţine să răsplătească pe saşi, luând un aghiotant sas lângă dânsul, ca dovadă a credinţii pe care o are în fidelitatea acestui element, şi d-l Zwiedinek, aghiotant sas, a condus pe M. S. Regele, acum, la gară, când a plecat la Sinaia!

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. Aurel Morariu declarase că şvabii bănăţeni trecuseră la Partidul Liberal dar saşii nu voiau să se apropie de politica românească. N.I. i-a replicat: "Toate minorităţile care au trecut în Partidul Liberal, le veţi iubi pe toate, pentru că au trecut la voi, nu pentru altceva". Apoi, la remarca lui Gavril Trifon că trebuie creiate raporturi echitabile: "Aceasta este chestiunea: să fii om de treabă şi să ştii să creiezi raporturi bune". În continuare, i-a lăudat pe reprezentanţii saşilor: "Hans Hedrich, vedeţi ce bine a vorbit româneşte? Şi anul trecut abia ştia. Şi d. Hans Otto Roth a vorbit ca un autor de distincţiune".

În aceiaşi şedinţă, pe marginea unui discurs al lui Iuliu Maniu, publicat ulterior. Acesta declarase că noua Constituţi liberală nu va rămâne. O voce din majoritate observase: D. Iorga nu aplaudă.

Se râde de prostia de care aţi făcut-o voi, dar nu de prostia de care suntem incapabili noi; admiteţi că v-am criticat Constituţia mai dur decât oricare. La fiecare prostie, vine vremea ei, şi avem noi atâta minte ca să găsim vremea oricărei prostii... Ca să schimbăm noi Constituţia, ar trebui să schimbăm Constituanta, dar noi suntem de părere că pentru a o schimba, trebuie să fie şi dumnealor acolo. Dumnealor însă nu se pot alege după ce cad de la guvernare. Vedeţi câtă dificultate seprezintă. Îl plătesc în bani pe acela care se va alege dintre dumneavoastră după ce veţi cădea.

Şedinţa din 27 mai 1925

Într-o problemă de regulament:

La întrebarea retorică a lui Grigore Iunian: „Pe ce temei sunt daţi afară unii deputaţi din Parlament?" N. I. a răspuns furios: „Pe nici unul. Bolşevism!" Apoi s-a continuat discuţia cu privire la unificarea administrativă. Traian Moşoiu, ministrul Lucrărilor Publice, promisese un discurs şi N. I. îl ironizează: „Să-l auzim pe d. ministru. Ne-a făgăduit un discurs şeful domniei sale / al lui Victor Deleu/. Aţi rămas cu discursul în gât, domnule ministru. O să vă asfixiaţi. Aţi luat trei săptămâni note şi le ţineţi pentru uzajul domestic". Deleu s-a justificat: a vrut să vorbească la discuţia

https://biblioteca-digitala.ro

generală a proiectului de lege şi colegii din comisie l-au rugat să vorbească de comune. N. I., în aceiaşi stare de spirit, a replicat: „Noi avem un drept special să vorbim la comune, fiindcă suntem comunişti". Când Leonte Moldovan, raportorul proiectului de lege, a spus să după fiecare amendament s-a consultat cu comitetul delegaţilor, N. I. i-a observat: „Dumneata stai la comitetul delegaţilor ca Iona în pântecele chitului!"

Şedinţa din 28 mai 1925

Schimb acid de replici cu Vintilă Brătianu, ministrul de Finanţe:

V. B. pusese sub semnul întrebării buna credinţă a opoziţiei şi *N. I.* a răspuns: „Nu vă permitem să puneţi la îndoială buna credinţă... Trăiţi din tolerenţa publică, nu din opinia publică". Enervat apoi de „tumultul majorităţii", el a continuat: „Vă fac declaraţiunea că dacă aceşti domni vor continua să vocifereze, cum o fac, mâine la şedinţă vom veni cu cornete de maşină prin care vom vorbi". *V. B.* a răspuns: „Domnul Iorga este şeful coaliţiei care a adus gaze asfixiante în Parlament. De ce să nu aducă şi astăzi acelaşi lucru?" Şi *N. I.*: „Noi avem dreptul să facem glasul nostru să fie ascultat şi atunci când glasul nostru natural nu poate fi ascultat, din cauza acestor apucături africane, trebuie să întrebuinţăm mijloace artificiale, adică cornete de maşină prin care vom vorbi". *V. B.*: „Adevărat şef de partid, n-am ce zice!" *N. I.*: „Şeful cacofonilor". *Voci*: Claxon, claxon". *N. I.*: „Cacofonbaşa".

Şedinţa din 29 mai 1925

Într-o problemă de regulament:

D-le preşedinte, am participat la alcătuirea regulamentului şi vă pot spune cu toată hotărârea că art. 22 are numai acest sens, că atunci când o discuţiune se prelungeşte, se poate întrerupe şedinţa odată două ceasuri. Dar regulamentul nu prevede cele trei şedinţe pe care d-voastre le-aţi hotărât. Dar din moment ce d-voastre ţineţi trei şedinţe, iar nu o şedinţă întreruptă la mijloc, cum prevede regulamentul. *(Zgomot, întreruperi).*

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţiei: O şedinţă de 10 ore.

D. N. Iorga: Eu am vrut să vorbesc şi am fost întrerupt, împiedicat,

https://biblioteca-digitala.ro

când voiam să vă spun un lucru: că d-voastre comiteţi cea mai gravă eroare care se poate împotriva acestui regulament al Adunării, care nu uitaţi că este o lege, regulamentul este o lege pentru Adunare. Prin urmare, a călca regulamentul nu însemnă o jucărie, ci înseamnă a se pune cineva în situaţiune de ilegalitate, tot aşa ca şi cum într-un proces judecătorul ar avea legea înainte şi ar pronunţa o hotărâre împotriva legii; sentinţa lui n-ar avea absolut nici o valoare. *(Zgomot).*

Fiindcă, d-le preşedinte, cum se poate concepe ceea ce s-a întâmplat ieri şi ceea ce se întâmplă azi, anume că faţă de textul prescris al regulamentului, d-voastră să cereţi asentimentul Camerei pentru călcarea regulamentului? Bine, dar s-a adus înainte de d. Orleanu, ieri, această doctrină curioasă, că dacă este tumult pe băncile majorităţii, aceasta înseamnă că întreaga Cameră, căutaţi la notele stenografice, întreaga Camera cere să se treacă peste regulament. *(Zgomot*).

Nu vă place regulamentul, schimbaţi-l pe răspunderea d-voastră, aveţi toate elementele necesare pentru aceasta, dar nu vă faceţi râs de o Cameră care este a d-voastră şi de o ţară care nu este a d-voastră. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot).*

La discutarea proiectului de lege privind reforma administrativă:

A declarat d. Dimitriu aşa ceva, că se atinge unitatea naţională a ţării. Dară se poate să declare că are cineva intenţii de acestea? Este enorm.

D Leonte Moldovan, raportor: Să dovedească că a declarat.

D. N. Iorga: Este enorm, este maghiarism naiv. Caracterul naţional prin aceasta se asigură? Se asigură prin numărul, prin valoarea, prin cultura noastră, nu prin măsuri de acestea ipocrite, cusute cu aţă albă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*

D. Leonte Moldovan, raportor: Dar nu a zis nimeni acest lucru.

D. N. Iorga: Însuşi d. raportor recunoaşte că este greşit acest fel de argumentare.

D. D. C. Radacovici: Poate că termenii sunt mai atenuaţi, dar înţelesul este acesta: „ceea ce este şi mai greu e că trebuie să guvernăm şi să administrăm o ţară în care trăiesc alături nu numai fraţii risipiţi de altă dată, dar şi cetăţeni de alte neamuri, cu aspiraţii şi tradiţii deosebite şi care este firesc să fi păstrat în suflet unele resentimente faţă e starea actuală". Chiar dacă aceste resentimente ar fi acum resemnate - noi nu putem să le lăsăm cum se găsesc - nici să fie alimentate de răi voitori, sau sporite printr-o conducere valabilă şi măsuri pripite şi nesocotite"[1].

D. N. Iorga: Extraordinar.

https://biblioteca-digitala.ro

La cererea deputatului D.C. Radacovici ca femeile să aibă drept de vot. Acesta spusese:

Să-mi daţi voie să spun că şi sistemul d-voastre electoral este departe de spiritul democratic al unui stat de drept şi aceasta justifică pentru ce am reclamat în privinţa sistemului d-voastre de vot universal, prin amendamentul propus, două modificări. În primul rând, am cerut ca alegătorii să fie complectaţi şi cu alegători femei. Nu voi insista şi nu mă voi ocupa pe larg de această chestie. Cred că d. Lucian în mod aşa de strălucit şi de luminos a făcut ca acest deziderat să fie astăzi aproape admis şi de d-voastre şi sperăm...

D. N. Iorga: Îţi faci iluzii. D-lor cred că au de făcut concesii. Nu e vorba de concesii, femeia are drept, ori recunoaşteţi aceste drepturi şi le introduceţi franc, ori nu le recunoaşteţi şi aveţi curajul să spuneţi că nu le recunoaşteţi. Nu e nevoie de mila d-voastre. Nu se poate în viaţa constituţională să tratezi femeile aşa cum le tratezi la cafe şantan, aceasta nu se poate. Eu califlc aşa o întreagă politică, nu vorbesc de d-ta, sau de d-ta. Femeile nu au nevoie de mila nimănui. Au un drept, daţi-le drept, nu au drept atunci nu le daţi nimic. *(Aplauze pe băncile opoziţii unite).*

În apărarea satului românesc:

În Ardeal, alegerea judelui, la Sălişlea, în secolul al XVI-lea, se făcea în biserică. Aşa lucru sfânt este satul pentru noi!

Iar d-voastră sunteţi pe urmele Regulamentului Organic, care a introdus comuna, care a început prin a fi un nimic, a continuat a fi nimic şi nimic este şi acum. Satul este organul, iar restul hârtie murdară de cancelarie. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Despre disciplina Camerei:

S-a făcut pe lângă unii conducători de partide intervenţiuni personale, şi în trecut şi atunci, eu am răspuns d-lui Săveanu: binevoiţi a face o adresă scrisă, arătaţi punctul de plecare al d-voastră, concepţiunea generală a d-voastră şi metoda ce o înţelegeţi să o urmaţi, pentru că noi nu înţelegem să ne faceţi caraghioşi să venim aci să ne ţineţi şedinţe întregi cu propuneri pe care d-voastre de la început sunteţi hotărâţi să nu le primiţi. Înţelegeţi foarte bine că acesta este un lucru pe care nici un om serios nu-l poate accepta. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite*).

https://biblioteca-digitala.ro

Pe aceiaşi temă:

Îmi dai voie. Când eram prezident al Camerii, erau acolo mai bine de o sută d-ni deputaţi.

S-a discutat o lege da importanţa legii agrare din Basarabia. La fiecare articol v-am întrebat dacă aveţi ceva de spus. Căutaţi în „Monitorul Oficial" ca să vedeţi insuficienţa înspăimântătoare a acestei mari opoziţii de peste o sută de persoane. S-au primit amendamente, venite de la marghilomanişti, de le takişti, de la toţi. Toată această minoritate de o sută şi mai bine de persoane nu ştia să facă altceva decât continuu scandaluri. Şi a mers aşa de departe, încât pe cumnatul d-lui Vintilă Brătianu, care manifesta dorinţa de a vorbi, d. Niculescu-Dorobanţu, l-am poftit să vorbească şi nu sunt eu vinovat că sub ameninţarea aceasta, că-l poftesc la tribună, a fugit[2]. *(Ilaritate).*

NOTE

1. N.I. l-a completat pe D.C.R.: „Comunele s-au născut prin ele înseşi, în mod spontan. Statul este o copie după societatea românească rău înţeleasă. Prin urmare, statul este o copie făcută pe fereastră, încă neadaptată, pe când comuna este elementul de viaţă al întregii comunităţi, de secole întregi".
2. A urmat un schimb de replici legat de respectarea regulametului Camerei. Dr. Lupu îl acuzase pe I. Simionescu a fi procedat „cu anasâna" la dezbaterea unui articol. Cel vizat a spus: „Anasâna este turcesc". Şi N.I.: „Dar ce faceţi în această Cameră decât turcism regulamentar". Dr. Lupu regreta ignorarea argumentării şi persiflajul şi N.I. i-a replicat: „supralicitezi în vintilism". Când Gh. Mârzescu i-a cerut să respecte regulamentul: „Dacă judecătorii ar respecta legile, cum respecţi dumneata regulamentul, vai de ţară!"

Îşi dezvoltă interpelarea cu privire la acuzele de bolşevism proferate la adresa opoziţiei:

D. P. Gârboviceanu vice preşedinte: D-le Iorga, vă rog să ascultaţi glasul d-lui ministru, să vă spună dumnealui dacă este în curent cu chestiunile acestea.

D. N. Iorga: D-sa este perfect în curent. Este unul din cei mai în curent cu această chestiune.

https://biblioteca-digitala.ro

D. P. Gârboviceanu, vice preşedinte: Atunci dacă d. profesor Iorga vrea să-şi dezvolte interpelarea, îl rog să se adreseze guvernului. Tocmai se găseşte acum pe banca ministerială reprezentantul d-lui ministru de Interne.

D. G. Tătărescu, subsecretar de Stat la ministerul de Interne: D-lor deputaţi, în răspunsurile mele am totdeauna nevoie să mă documentez şi înţeleg să fac acest lucru din condescendenţă faţă de Cameră. Eu am venit azi să răspund d-lui G. Pop în chestiunea privitoare la administraţia judeţului Trei Scaune. Nu cunoşteam că este azi la ordinea zilei altă interpelare.

D. N. Iorga: D-le subsecretar de stat, eu am anunţat această interpelare de o săptămână şi ea a fost comunicată ministrului respectiv.

Pe lângă aceasta, interpelarea mea are un singur scop: să vă silească pe d-voastre să dovediţi calitatea de bolşevici şi de revoluţionari şi de rău patrioţi ai opoziţiei coalizate. Ei bine, pentru aceasta este nevoie să cauţi d-ta acum în dosare? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

În al doilea rând, am să-mi permit să vă arăt că d-voastră, dacă nu aţi fost bolşevici niciodată, aţi fost însă revoluţionari, când aţi lucrat contra guvernului, când eraţi în opoziţiune, cu mijloace care au lovit interesele ţării. Credeţi d-voastră că dacă vă veţi duce la minister, acolo o să se găsească ceva asupra lucrurilor acestora într-o bibliotecă sau o să poţi să întrebi despre dânsele pe tatăl d-tale şi pe bunicul d-tale? *(Ilaritate).*

Eu nu înţeleg de ce nu ţi-ar plăcea să mă auzi vorbind. Mie îmi place când vorbeşti d-ta. *(Ilaritate).* Eu nu sunt un orator dezagreabil, sunt incomod dacă voiţi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: D. subsecretar de stat de la Interne are nevoie să se documenteze, pentru că aci este vorba de...

D. N, Iorga: Daţi-mi voie, d-voastră greşiţi. Aceasta numai când este ataşat un act de administraţiune precis. Dar eu nu atac un act de administraţiune. Eu denunţ numai o stare de lucruri. D-sa nu are decât să răspundă pe urmă. Atunci însă eu vorbesc azi şi poate să răspundă d-nul prim-ministru dacă vrea.

D. P. Gârboviceanu, vice-preşedinte: Atunci suntem pe deplin înţeleşi. Conform art. 131 din regulament.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, d-lor, dezvoltarea interpelării reale o să aibă cel puţin două calităţi, o să înfăţişeze lucruri care nu se pot tăgădui şi o să fie foarte scurtă.

D-lor miniştri, cu sau fără acela care vă conduce şi vă inspiră şi care cu multă solemnitate şi cu oarecare dibăcie se absentează când este necesar să fie prezent şi este prezent când ar putea să fie absent, iată care este punctul de plecare al interpelării mele:

https://biblioteca-digitala.ro

De când opoziţia unită s-a constituit, d-voastre ne atacaţi pentru intenţiuni ale ei care ar putea fi scoase din singurele două izvoare din care se pot descoperi intenţiunile unui om sau unui grup de oameni: sau declaraţiunile noastre şi acţiunea noastră publică, sau descoperirile făcute de d-voastră ale unor lucruri pe care noi le-am ascunde. Ca să ne înfăţişaţi pe noi în culorile pe care le voi arăta, trebuie ca, sau noi în acţiunea noastră publică scrisă sau vorbită să vă fi dat motiv pentru aceast, sau d-voastră, prin agenţii d-voastre de poliţie excelenţi totdeauna şi bine retribuiţi şi care vă fac nişte servicii de care vă puteţi lăuda, să fi găsit anume lucruri în seama noastră care să vă autorize să întrebuinţaţi un anumit limbagiu şi să aruncaţi anumite acuzaţiuni pe care nu vă veţi supăra dacă eu nu le calific de calomnii acum fiindcă vă voi sili pe d-voastră, d-le subsecretar de Stat, la sfârşit, în conştiinţa d-voastră de om tânăr şi nu pervertit, nu zic în întregime, prefer să zic, aşa, nu pervertit de viaţa politică în care aţi intrat, vă voi sili să le declaraţi d-voastră, în această conştiinţă a d-voastră de calomnii. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar vă veţi întreba d-voastră de unde ştiu eu că ne calificaţi, pe cele două partide unite, evident pentru răstunarea d-voastră, d-voastră aţi răsturnat guverne şi noi voim să răsturnăm unul; v-a mers bine, poate să ne meargă bine şi nouă, v-a mers prea de multe ori bine d-voastră ca să nu ne meargă bine măcar odată şi nouă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* De unde scoateţi d-voastră acuzaţiunea aceia formală că noi suntem, în ceea ce priveşte doctrina, bolşevici, comunişti, că al doilea, întrebuinţăm metode revoluţionare, că al treilea, acţiunea noastră este dăunătoare patriei, că suferă adică România nu de pe urma prezenţei d-voastre acolo, ci de pe urma opoziţiei noastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

De aceea leul nu creşte, de aceea împrumutul nu vi se acordă, da aceea lumea întreagă este nemulţumită, fiindcă noi facem opoziţie, nu fiindcă d-voastre guvernaţi aşa cum guvernaţi.

Şi d-voastră spuneaţi: bine, dar d-ta de unde ştii că noi avem astfel de păreri? D-lor, dacă aş avea de a face cu un partid înjghebat de ieri, de alaltăieri, cu un partid care ca ori şi ce partid nou, poate să cuprindă nuanţe deosebite, oare nuanţele acestea între oameni de bună credinţă, prin discuţie ajung la o bucata de vreme de slăbesc, până se atinge acea unitate perfectă de doctrină şi de metodă care formează tăria şi asigură viitorul unui partid politic *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Dacă aşi avea a face cu oameni care nu sunt legaţi prin interese materiale importante care să-i silească chiar atunci când nu sunt convinşi, să aibă aceeaşi atitudine *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, ca să nu piardă cumva interesele care reclamă aceasta, bine, atunci, vedeţi d-voastre, s-ar putea spune: sunt păreri deosebite, unii au părerea că d-

https://biblioteca-digitala.ro

voastre sunteţi bolşevici, că sunteţi revoluţionari, că sunteţi dăunători intereselor Patriei, dar sunt alţii care au alte păreri, şi atunci, de exemplu, d-nul Tătărescu ar putea spune: „Este părerea unor anumiţi ziarişti ai partidului sau este părerea pe care o strecoară un ministru la mânie". Sunt miniştri mai iritabili, care drept să spun de multe ori formează farmecul dezbaterilor noastre, este de ajuns un semn pentru ca această iritabilitate să ne distreze, nu numai pe noi, dar şi presa şi tribunele şi atunci, ce nu zice omul la mânie? Şi deci, se poate întâmpla (*d. Iorgu Toma vice-preşedinte ocupă fotoliul preşedinţial*) un ziarist rău informat sau un ziarist care vrea să facă exces de zel, un ziarist care aşteaptă o răsplată, o situaţiune, să spună anumite vorbe. Dar nu răspunde partidul său! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Se poate întâmpla că s-a supărat cutare ministru. S-a supărat: trei şedinţe pe zi; un om obişnuit să se culce devreme, să se scoală de dimineaţă, evident că noaptea nu este în cea mai bună dispoziţie şi atunci aruncă sau strecoară învinuiri de felul acesta. Dar partidul în întregime nu este răspunzător. Dar, daţi-mi voie, d-voastre, pe lângă defectele pe care le ascundeţi, dar nu ne puteţi cere să nu le avem noi, aveţi calităţi pe care le preţuiţi şi d-voastre dar care sunt şi în situaţia noastră, pe care le apreciem. Dorim şi noi cu ceva mai multă convingere şi cu ceva mai multă dezinteresare personală, să avem aceste calităţi. D-voastre sunteţi un partid de o disciplină perfectă. Oricare din d-voastre e însă lipsit complet de personalitate, jupuit şi jumulit întâi, jupuit pe urmă de personalitate, în momentul când a intrat în partidul d-voastre fiecare dintre d-voastre nu face decât să reproducă tipul comun (*aplauze pe băncile opoziţiei unite),* afară de persoane, cum este simpaticul general Moşoiu, care la orice ocaziune ne asigură că d-nealui n-avea nimic comun cu politica guvernului *(ilaritate pe băncile opoziţiei unite),* şi că doreşte să fie considerat, înainte de toate, ca general. (*Aplauze, ilaritate, pe băncile opoziţiei unite).* Dar în afară de miniştri, care pot să fie aclamaţi şi ca generali, pe când ceilalţi dacă nu-i aclamă cineva în calitate de miniştri, în ce calitate vor să-i aclame? În calitate de director de bancă, este greu; în calitate de simplu advocat, tot aşa; va să zică, afară de oameni izolaţi, ca d-nealui, în sfârşit cu un picior, nu în scară, ci pe scară - piciorul în scară este pentru călăreţi, piciorul pe scară este pentru oameni, care pot să treacă întâmplător şi în alte trăsuri mai bune. (*Aplauze, ilaritate pe băncile opoziţiei unite).* În afară de cazuri de felul acesta, sunteţi absolut disciplinaţi, sunteţi cu desăvârşire solidari.

D-voastră sunteţi ecouri mai mult sau mai puţin sonore.

Spre exemplu, este evident că d. Cipăianu este un ecou foarte puţin sonor al unui ministru care el însuşi nu reprezintă vibraţiuni în forma cea mai subtilă. (*Ilaritate pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Dar este foarte sigur că sonoritatea de ecou pe cară o reprezintă d. Tătărescu, sonoritatea aceasta porneşte de la sunete care sunt întâi pe buzele marelui invizibil. *(Ilaritate pe băncile opoziţiei unite).*

Aşa încât, eu pot să mă lupt cu marele invizibil şi nu este nevoie să fie aici de faţă, fiindcă oricare dintre d-voastre nu face altceva decât să prezinte vizibilitatea sa în locul invizibilului, care are tot avantajul ca să se ascundă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Ei bine, când este ceva în gazetele noastre, noi nu suntem numai decât responsabili, deşi, vedeţi, pentru un lucru suntem responsabili. Cred că niciodată gazetele din opoziţie, în mijlocul unei lupte atât de hotărâte cum este lupta pe care o ducem noi, niciodată n-au păstrat un ton mai măsurat decât acela pe care-l păstrează în momentul de faţă organele care servesc această luptă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* N-aţi fost atacaţi nimeni în onestitatea d-voastre politică, sau personală. Niciodată! Să mi se arate un rând în „Neamul Românesc", în „România" şi chiar în gazetele celelalte în care d-voastre să fiţi înfăţişaţi ca nişte îngrozitori duşmani ai patriei, a căror suprimare, Doamne, ar fi şi recomandabilă, şi vă voi dovedi că aţi recomandat-o. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Aţi recomandat-o, şi noroc că aceia la care vă adresaţi au alt suflet decât acela care li se presupune. Şi să ştiţi că, în loc de a trezi ura în contra noastră, printr-o adresă pe care vă voi citi-o, aţi trezit indignarea în contra acelora care se servesc de prezenţa lor la cârma statului, ca să îndemne armata la mai rău decât pronunciamente. *(Ilaritate, strigăte de bravo pe băncile opoziţiei unite).*

Aţi spus că nu răspundeţi de tot ce se găseşte în gazetele d-voastre. Eu, de obicei, nu citesc două feluri de gazete: gazetele despre care ştiu dinainte că mă insultă - în cazul acesta „Viitorul" - şi gazetele despre care mă pot aştepta că mă laudă. Mai sunt şi altele care insultă dar le neglijez, fiindcă nu vreau să fiu singurul lor cititor în afară de membrii clubului...

Voci: „Aurora".

D. N. Iorga: Am zis că nu citesc nici gazete despre care sunt sigur că, orice aş face, m-ar lăuda. Dar cu toate acestea, a venit şi la urechile mele, mi s-au semnalat şi mi s-au dat extrase din foaia oficioasă a d-voastre, foaia a cărei redactare o cunosc şi ale cărei mistere au ajuns şi la cunoştinţa mea. Iată de ce: fiindcă nu e nevoie să întrebuinţeze cineva o cheie meşteşugită, să vie la miezul nopţii în redacţia d-voastre ca să-l ştie cine dictează atacurile, cine fixează chiar şi gradul de venin care trebuia strecurat în aceste atacuri (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, cine, păstrând legături personale cu membrii opoziţiei, ştiu şi punctul dureros din viaţa fiecăruia, pentru a-l indica

https://biblioteca-digitala.ro

acelora care trebuie să dea lovitura. „Viitorul" se redactează unde se redactează; dar „Viitorul" se inspiră în culoarele Camerei de doi sau trei miniştri, pe care îi vede cineva în fiecare moment, indicând, cum vă spun, lovitura care trebuie dată, punctul dureros în care trebuie să înfigă cuţitul otrăvit şi tot ceea ce aparţine diabolicei cunoştinţe de a ucide adversarul cu mâinile la spate, cu aerul că d-ta nici nu ştii ce se întâmplă, diabolica cunoştinţă căpătată într-o lungă viaţă politică, totdeauna cu principiile pe buze, totdeauna cu ura sălbatică în inimă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, strigăte de bravo).*

Dar, d-lor, mi se poate spune, oricum, chiar într-un partid aşa de disciplinat, se poate întâmpla de scăpătă condeiul. Scăpătă condeiul azi, mâine, poimâine..., când nu ajunge condeiul, daţi-mi voie să vă arăt însă un mijloc.

După atacul cu care m-am crezut dator faţă de părerile mele şi faţă de partidul meu, şi faţă de coaliţiunea din care fac parte, împotriva unui preşedinte de Consiliu, care aduce de aci teorii inacceptabile în orice stat civilizat. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Ei bine, d-lor, m-am întors acasă. Toată ziua a umblat telefonul la mine. Nevastă-mea, fetele mele, au trebuit să audă la telefon că s-a pregătit o celulă la casa de nebuni sau la Văcăreşti, şi s-au grăbit imediat... (*către d Vintilă Brătianu).* Ce dai din cap? Sunt şi oameni deştepţi acasă la mine care au spus: pentru cine. Ce crezi d-ta că eu sunt de o naivitate aşa de perfectă ca să nu cred că întrebuinţaţi sute de slugi pentru a face lucrurile pe care le puteţi face singuri? (*Aplauze prelungite şi strigăte de bravo pe băncile opoziţiei unite).*

Aceasta înseamnă lupta politică a unui mare partid şi nu numai la mine, ci şi în alte case s-a întrebuinţat, în zilele din urmă, exact acelaşi sistem. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite)*

Voci de pe băncile opoziţiei unite : Ruşine! Ruşine!

D. N. Iorga: Am ajuns, d-lor, de trebuie să punem telefonul pe masă ca să nu mai fim treziţi în mijlocul nopţii de oameni care ne aruncă cele mai scârboase insulte, neuitând în prostia lor de a arăta şi anume motivele pentru care le adresează, şi anume rana pe care înţeleg a o răzbuna în acest fel. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar d-lor, să înlăturăm, dacă voiţi, şi eleganţele de stil ale „Viitorului", şi polemica d-voastre de telefon injurioasă, în urechile femeilor trezite, în mijlocul nopţii, din somn.

Dar am aici dovada - altfel de dovadă - dovada care vi s-a mai înfăţişat odată, dar nu eraţi toţi acolo pe banca ministerială, şi nici toţi aici pe băncile majorităţii şi care este bine să vi se arate din nou şi în cazul acestui

https://biblioteca-digitala.ro

om va trebui, om în ceea ce priveşte curajul, dar nu în ceea ce priveşte omenia, acela căruia nu i se va sui tot sângele în obraz, ascultând citirea acestui act de autenticitate absolută, pe care o garantez cu toata onoarea mea politică şi privată. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să auzim: „Cu onoare se comunică pe contra-pagină, copie de pe o notă informativa, referitoare la programul de acţiune al sovietelor în România şi în ţările vecine, cu rugămintea de a se lua măsurile necesare, atât pentru urmărirea în de aproape a acestei acţiuni, cât şi pentru descoperirea organizaţiilor comuniste care vizează subminarea siguranţei statului". Din ordinul şefului de Stat Major, nu este un act, este numai un preambul. Dar acest preambul nu are nici un rost.

Comploturile comuniste le cunoaşteţi aşa de bine, încât ultimile d-voastre informaţiuni, vedeţi, sunt precis în ceea ce priveşte subvenţiunile primite la Sibiu şi în alt loc, nu v-au venit de la agenţii d-voastre, ci v-au venit de la legaţia engleză şi miniştrii au mers tremurând, cu copia scrisorii de la legaţia engleză în mână, de la un deputat din opoziţie la alt deputat din opoziţie. Astfel de Siguranţă aveţi d-voastre, şi aveţi o Siguranţă de aşa fel încât, în loc să aduceţi înaintea judecăţii câţiva oameni absolut dovediţi, pe care în câteva zile să-i puteţi pedepsi cum se cuvine, aduceţi o mulţime întreagă şi vă expuneţi la fiecare moment să fiţi făcuţi de râs în ţară şi în străinătate, când nu sunteţi în stare să susţineţi acuzaţiile pe care le aduceţi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Aveţi o Siguranţă, ea să vă informeze! Cum faţă de manifestaţiile de stradă pe care acum două săptămâni, nici prin gând nu ne trecea să le facem, să faceţi ce face poliţia din Paris, din Londra, din Roma, să opuneţi manifestanţilor membrii unei poliţii de siguranţă, perfect organizată, în loc să vă faceţi râs de soldaţii ţării care, ieri, când ieşeam de la Cameră, după ceasurile 12, pândeau încă în faţa localurilor publice.

Să vă ferească Dumnezeu de momentul în care, ofiţer şi soldat, n-ar mai primi să îndeplinească o funcţiune pentru care ei nu poartă uniforma ţării. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Credeţi d-voastre, vă rog, că armata, în locul poliţiei de siguranţă şi a celeilalte poliţii, are această misiune? În acest caz, să binevoiţi să-l luaţi pe dumnealui, să-l îmbrăcaţi pe d. general Moşoiu în uniforma lui militară, să-l asociaţi cu alţi militari şi atunci făţiş instalaţi dictatura militară, care rămâne să fie judecată după foloasele pe care le veţi fi adus restabilirii liniştei în ţară şi prosperităţii normale a acestei ţări. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar d-voastră ce faceţi? Să o spunem lămurit: pârâţi opoziţiunea, o pârâţi ofiţerilor, pentru că, dacă s-ar întâmpla să găsiţi anumiţi oameni, despre care eu sunt sigur că nu există în toată această nobilă armată, care să-şi

https://biblioteca-digitala.ro

înarmeze braţul împotriva reprezentanţilor presupusului spirit bolşevic şi revoluţionar, d-voastre să ziceţi: avem a face cu un caz particular - toate cazurile sânt particulare, când nu este vorba de sfânta d-voastre piele, toate sunt particulare. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Mai departe, nota informativă: „Sovietele, prin ultimele instrucţiuni date organizaţiunilor lor din România şi din ţările vecine, urmăresc pe viitor:

1. A organiza minorităţile din Transilvania, Basarabia şi Dobrogea, în primul rând, cu scopul de a provoca cu ajutorul lor şi al elementelor turbulente din Vechiul Regat". Urmărim ce? „Răsturnarea guvernului actual"

Cum adică, dacă d-voastre voiţi să înştiinţaţi pe ofiţeri că este ţara în primejdie, d-voastre cel mult o puteţi spune pe anumite căi, recomandând fiecărui general să cheme pe ofiţerii săi şi să le spună: „Veghiaţi, veghiaţi, este ceva care se pregăteşte". Dar, să spuneţi cu atâta naivitate, iscălind şeful biroului de informaţiuni de la Statul Major, să spuneţi cu atâta naivitate, că nu este vorba de altceva, decât de aceea straşnică primejdie, care este răsturnarea guvernului actual. *(Aplauze pe băncile opoziţie unite).* Un disperat: „Săi, armata română, să scapi pe d-nii fraţi Brătieni şi pe amicii lor, ameninţaţi de a se prăbuşi". Ei bine, d-lor miniştri, fiindcă am făgăduit să amestec şi unele elemente istorice în această cuvântare a mea, vă recomand un exemplu de imitat. Este foarte bine să-l imitaţi, fiindcă acela avea o uniformă foarte impozantă şi a stăpânit o ţară întreagă, vreo treizeci de ani, până ce o revoluţiune - vedeţi, totuşi o revoluţiune - l-a trimis la Londra să-şi petreacă ultimii ani de bătrâneţe. Este vorba de dictatorul Francia, din Paraguay. Om foarte interesant, care comitea acte de acest fel, dar avea o uniformă frumoasă şi avea curaj. O uniformă frumoasă şi curaj, este totuşi o scuză faţă de astfel pe apucături. Şi mai departe, căci nu purtaţi numai grija să vă apere ofiţerii, ca să nu vă răstoarne, dar vă mai gândiţi, ferească Dumnezeu, dacă totuşi veţi cădea, să nu fiţi „înlocuiţi" cu o anume opoziţie, şi anume aceea care vă face opoziţie, dar „cu un alt guvern mai slab, de stânga, ţărănist sau chiar naţionalist". *(D. Vintilă Brătianu surâde).* Adică „habemus reum confitentem", avem pe vinovat care îşi recunoaşte inspiraţiunea sa în acest act unic. Mai departe, denunţarea nu ne interesează numai pe noi, în acest act, pe care nu-l pot califica altfel decât cel mai neînchipuit amestec de infamie şi de ridicol. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* După atingerea acestui scop, va să zică după: „ferească Dumnezeu", după „ucigă-l cruce", după aceea se spune: „Se va intensifica turburarea ordinei interne".

Dumnealor ştiu aceasta aşa de bine, încât parcă s-ar fi făcut planul de dumnealor, cum făceau odinioară când erau în opoziţie, faţă de anumite guverne, cum voi avea plăcerea să documentez istoriceşte peste câtva timp; şi veţi fi foarte mulţumiţi când veţi recunoaşte fizionomia d-voastre, din acei ani

https://biblioteca-digitala.ro

grei de opoziţie, pe care la urma urmei recunoaştem că o suportaţi mai uşor decât alţii *(ilaritate)*, pentru că sunteţi totdeauna opozanţi cu culcuşuri; nu staţi niciodată sub asprimea gerului şi în bătaia vânturilor; aveţi cavernele d-voastre bine capitonate, în care vă retrageţi *(mare ilaritate, aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite)*.

„Se va intensifica turburarea ordinei interne pentru a se provoca revolte prin ajutorul intern al minorităţilor".

Prin urmare, oamenii, cum e d. Hans Otto Roth, d. Hedrich, oameni pe care i-aţi auzit vorbind aici cu o atât de corectă atitudine faţă de patrie, cu aşa de frumoase sentimente faţă de naţia românească *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, oameni care au făcut sacrificiul de a învăţa cu iubire o limbă, pentru a putea vorbi, cum o vorbesc *(aplauze)* dumnealor, în legătură cu elementele democratice maghiare, care pot să aibă în sufletul lor cine ştie ce păreri de rău, dar n-au nimic, ca element combativ, cu existenţa unei societăţi, în care este mai multă democraţie decât în regimul junkerilor maghiari de ieri. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Va să zică, pe ei toţi îi faceţi complici. Minorităţile s-au înţeles cu ticăloşii de noi şi astfel noi cu toţii hrăniţi, din banii sovietelor, pregătim revoluţia, pentru că - o să adaug eu - ca rolul meu să fie fixat aşa cum binevoiţi să-l fixaţi în acele conversaţiuni particulare despre care vă îngrijiţi să ajungă jos cât mai larg, şi să ajungă sus cât mai strâmt *(ilaritate)*. Va să zică minorităţile „vor începe să devină agresive". Şi cum? D. Hans Otto Roth va pune imediat o tasche /geantă/ de revoluţionar turcoman sau curd, va luă o spadă de Toledo, şi cu spada de Toledo va merge imediat să spintece simpaticile persoane, mai mult sau mai puţin capabile să sufere această operaţiune, care se găsesc pe banca ministerială *(ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Veţi admite, d-lor, c[astfel de lucruri nu se pot face cine ştie cum! Noi suntem bandiţi, dar fiind bandiţi trebuie să avem şi bande. De unde scoţi bandele? Bande n-avem aici. Şi atunci, în ceea ce priveşte bandele, iată soluţiunea: „A cărora acţiune va fi simultană cu a bandelor armate, care vor fi organizate în Bulgaria, în Republica Moldovenească, de unde vor pătrunde în Dobrogea şi Basarabia".

Prin urmare, treptele le vedeţi: întâi Ministerul va fi cu picioarele în sus, şi, după ce ministerul va fi în această poziţiune fatală pentru existenţa patriei comune *(ilaritate)*, după aceea vin imediat elementele din stânga. Foarte slabe aceste elemente, surde, oarbe, paralitice; nu văd nimic *(ilaritate)*. Atunci minorităţile se ridică cumplit, şi eu văd în momentul acesta chiar, cum reprezentantul maghiarilor de aici are o căutătură capabilă să înfioare întreaga bancă ministerială *(mare ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Pleacă

https://biblioteca-digitala.ro

minoritatea la luptă. Din Dealul Mitropoliei se ridică steagul roşu şi, de îndată ce se ridică acest steag roşu, îl văd: Bulgaria, Bosnia, Herţegovina, Turkestanul, Indo-China; bande din toate părţile aleargă şi, evident, fiind vorba de o primejdie aşa de mare, ofiţerii trebuiesc înştiinţaţi.

Ofiţerii au răspuns - întrucât îi cunosc, şi cunosc foarte mulţi din ei - cu un lung hohot de râs la aceasta pară netrebnică (*aplauze pe băncile opoziţiei, strigăte de Trăiască armata!).*

Dar, d-voastre aţi auzit pe bolşevicii aceştia că strigă: Trăiască armata! (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Voci: Trăiască armata!

D. N. Iorga: Şi la toate întrunirile tot aşa au strigat. Dar, mă rog, d-voastre întrebuinţaţi cuvinte care sunteţi în măsură să le înţelegeţi. D-voastră reprezentaţi o veche clasă politică, cu tradiţiuni, sunteţi toţi oameni ieşiţi din şcoli înalte.

S-ar putea întâmpla ca, cu regimul cel nou al votului universal, pe care vă gândiţi să-l ciocârtiţi, băgaţi de seamă să nu-l ciocârtiţi pentru d-voastre, pentru că, chiar ciocârtindu-l, cei care sunt azi în opoziţie, sub orice regim, vor ajunge aici, dar, venind d-voastre în opoziţie după ciocârtirea d-voastre însăşi, pe fereşti o să vă uitaţi, dar nici măcar nu o să puteţi vedea ce este aici, fiindcă nu sunt fereşti (*aplauze, ilaritate),* cu regimul votului universal, zic, să intre oameni care întrebuinţează termeni despre care nu-şi pot da seama.

Apoi eu cred că d-voastre nici într-un chip nu puteţi intra în această categorie explicabilă pentru cine nu a învăţat carte, foarte tristă pentru cine a trecut prin toate şcolile, pentru cine citeşte gazete şi reviste străine, şi are o bibliotecă a lui sau de familie acasă.

Daţi-mi voie: ce înseamnă bolşevism? Ce înseamnă comunism? Apoi comunism este o doctrină care se aplică de pe toate catedrele universitare de economie politică şi de istorie; nu este ceva care să nu se cunoască. Şi eu am vorbit de comunism, fără să-l predic. Comunism este o doctrină veche de atâtea decenii; se găseşte în orice dicţionar.

D-voastre ştiţi ce înseamnă comunism, şi mai ştiţi încă un lucru. Mai ştiţi că şi comunismul are exact valoarea naţiunii şi oamenilor care-l aplică. Poate să fie comunismul cel mai benign, un fel de comunism sentimental, de mieluţ frizat cu panglicuţe albastre şi roze, care să behăiască înaintea oricui, fără primejdia nimănui; şi în schimb poate să fie şi altceva: poate să fie un legalism, un liberalism de ordine, un burghezism de coeziune socială, care să bolşevizeze o societate întreagă, atunci când zdrobiţi de sus noţiunea ordinei pe care cei de jos ajung să nu o mai înţeleagă, văzând-o călcată în picioare de aici. (*Strigăte de bravo, aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Jos bolşevismul!

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Vă garantez că pentru ordinea publică cea mai mică călcare de lege înfăptuită, recunoscută şi întovărăşită de râsete batjocoritoare, acolo face mai mult rău decât un atentat în plină stradă, sau o bombă azvârlită în mijlocul unei adunări. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Fiindcă, în cazul al doilea, are cineva a face cu nişte nebuni, care pot fi traşi imediat la răspundere şi pedepsiţi ; iar în cazul celălalt are cineva a face cu infectarea, prin ilegalitate, a simţului legal al unui neam întreg. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar, mă rog, dacă comunismul este un lucru relativ vechi, şi n-au lipsit şi până acum încercări de a-l aplica, au fost atâtea, a trăit Parisul sub Comună luni întregi de zile. Ştiţi, un lucru foarte curios pe care tinereţea d-lui Tătărescu, tinereţe cultă, o recunosc, a d-lui Tătărescu o ştie mai bine decât n-aş zice: toţi colegii săi din guvern, ocupaţi cu afaceri de bancă ori, în sfârşit, cu alte lucruri, dar decât mulţi dintre colegii săi din guvern. D-voastre ştiţi, d-le Tătărescu, un lucru: Comuna din Paris s-a proclamat în 1871, în zilele acelea roşii, de cine? De adversarii ideei de patrie împotriva apărătorilor exclusivi ai acestei idei, sau la început, de apărătorii radicalismului naţional, care nu consimţeau să intre în negocieri cu germanii împotriva burgheziei, care li se părea că se umileşte prea mult înaintea învingătorului.

Comunismul de la 1871 a fost în mare parte revolta împotriva lipsei de energie a oamenilor războiului, care nu ştiuseră să facă războiul. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Prin urmare, între comunism şi lipsa de patriotism nu este o legătură neapărată. Dacă socotiţi d-voastre că guvernanţii de la Moscova reprezintă altceva, în momentul de faţă, decât cea mai îndărătnică şi mai înverşunată idee naţională rusească, atunci habar n-aveţi de ce se petrece acolo. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Eu cunosc un naţionalism care n-are nevoie de comunism, dar n-are nevoie nici de călcarea de lege; eu cunosc naţionalismul cultural care este în stare să scoată naţiunea întreagă în tranşee, devotată în jurul steagului ideologiei ei.

Deci, să-mi daţi voie să recunosc măcar ca ameninţat, ca reprezentant al unui stat ameninţat şi al unei naţiuni primejduite, că pe steagul acela de la Moscova pot fi scrise alte cuvinte decât cuvintele care îndemnau la luptă pe ostaşii ţarului, dar în cutele lui se zbate aceeaşi furie naţionalistă intransigentă, se zbate aceeaşi sete de cuceriri ca şi sub steagurile lui Petru I şi Ecaterinei a II-a. (*Aplauze pe băncii opoziţiei unite).*

Dar, vă rog, d-voastre ziceaţi: iată trei lucruri care merg împreună. *(Tumult).* Măcar pentru că sunt profesor de istorie, am dreptul să interpretez după capul meu, ori, măcar după câţi ani am învăţat, după ce mi-a rămas în

https://biblioteca-digitala.ro

minte. Sunt alţii care s-au născut, printr-o coborâre a Duhului sfânt, cu cunoştinţa lucrurilor, pe care nu le-au învăţat la nici o universitate sau la nici o universitate terminată; norocul lor! Dar eu cel puţin spun ce am învăţat de la alţii. D-voastre legaţi trei termeni, ziceţi: comunism, aceasta înseamnă bolşevism, bolşevism, aceasta înseamnă: lipsă de patriotism. Bine. Eu am dovedit că poate să existe un comunism care se îndreaptă contra noastră şi care este în felul lui naţionalist; care ne ameninţă, contra căruia ne vom apăra, dacă va fi nevoie, dar să-mi daţi voie - şi încă de acum să vă anunţ o altă interpelare, cu muniţiunile pe care le deşurubează societatea general Iliescu, vă voi anunţa o interpelare, şi actele pe care vi le voi aduce vor fi strivitoare pentru felul patriotismului dezarmat pe care îl reprezintă anumiţi oameni. Între bolşevism şi comunism nu există o legătură dintre acelea încât să zici că orişice comunist este bolşevic, şi că orişice bolşevic este numai decât comunist. Nu.

D-voastră ştiţi că între menşevic şi bolşevic este o deosebire de metodă, nu de principii; cum între socialism, între comunismul care nu este bolşevic şi comunismul care este şi bolşevic, nu este decât deosebirea în ceea ce priveşte metodele de aplicare şi temperamentul conducătorilor. Fiindcă doctrina comunistă iese de-a dreptul - d-voastră ştiţi foarte bine - din programele lui Karl Marx, care acesta şi el iese de-a dreptul din programele partidelor de răsturnare socială ale Franţei, în vremea lui Napoleon al III-lea, unde le-a învăţat Karl Marx. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Ce umblaţi d-voastră cu fantasme de acestea de speriat lumea? Dar ştiţi la ce rezultat ajungeţi? Suscitând necontenit o primejdie şi suscitând-o în aşa fel, azi şi mâine şi poimâine o să poată veni lumea să vă spună: ne-aţi înşelat, ne-aţi înşelat fiindcă nu ştiţi, ne-aţi înşelat fiindcă nu înţelegeţi şi ne-aţi înşelat fiindcă aveţi interes să nu ştiţi, să nu înţelegeţi. Şi, când va fi vorba de ceasul serios, opinia publică, pe care o iritaţi şi o enervaţi cu acest sport de calomnii la adresa adversarilor, nu va mai răspunde cu acea energie cu care se ridică o naţie întreagă, când pentru întâia oară oameni serioşi îi vorbesc de lucruri serioase. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar ce înseamnă bolşevism, d-lor? Bolşevism înseamnă, înainte de toate violenţă, violenţă prin suprimarea adversarului, punerea la zid a acestui adversar, băgarea lui în peşterile acelea ale omorurilor, în care bărbaţi, femei şi copii piereau deopotrivă.

Dar găsiţi d-voastră că în viaţa politică este o atât de mare deosebire între asasinatul material, făcut de o brută sau o colecţie de brute, şi încercările de asasinat moral, făcut de oamenii care îşi dau seama de ceea ce fac? *(aplauze pe băncile opoziţiei).* Atunci vă voi spune că metoda ziarului d-voastră, metoda denunţurilor d-voastră, metoda acelor viclene conversaţiuni

https://biblioteca-digitala.ro

particulare, care compară pe un biet profesor, aruncat de împrejurări în valurile vieţii politice, în care apără cu dezinteresare convingerile sale, cu ridicolul Napoleon revoluţionar Kerenski, om de fraze, care n-a avut în viaţa lui o adevărată convingere şi de aceea nu a avut energia ca să apere până la capăt această convingere. *(aplauze pe băncile opoziţiei)*. Nu găsiţi d-voastră că, servindu-vă de această metodă, bolşevici în momentul actual, ca metodă, sunteţi d-voastre înşivă? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Şi, acum, să-mi daţi voie să vă arăt că procedând aşa azi nu faceţi decât să urmaţi tradiţii destul de vechi în propriul d-voastră partid. Comunism, adevărat că nu aţi făcut. N-aţi făcut-o din două motive: când eraţi săraci, eraţi idealişti, când aţi devenit materialişti, v-aţi plasat foarte repede, aşa încât faza aceea în care râvneşte cineva la bogăţia altora, aceea nu aţi cunoscut-o, aţi trecut de-a dreptul de la haina de dril la blana luxoasă. Aţi trecut subit de la una la alta. Comunism de convingere? Dar dintr-o mişcare de idei economice şi sociale a ieşit guvernarea actuală şi faza de azi a partidului liberal? Nu puteţi să fiţi comunişti, nici din nevoia de a vă ridica pe scara bogăţiilor, nici din nevoia de a face să se înstăpânească în ţară un sistem de care aţi fi fost în adevăr convinşi. Dar în ce priveşte celelalte două părţi, metoda revoluţionară şi deservirea intereselor ţării, îmi pare foarte rău, dar sunt silit să vă servesc lucruri din trecutul propriului d-voastre partid.

În 1888, un om a cărei guvernare îndelungată a reprezentat, fără îndoială, una din fazele cele mai fecunde din dezvoltarea vieţii noastre politice, un om care, nici în zilele acestea cele mai tragice, când insulte grele se ridicau împotriva bătrâneţelor lui, n-a avut niciodată atitudinea pe care fiii lui o au azi, atunci când nu au de apărat ceea ce avea de apărat el şi când n-au în faţa lor oameni ca aceia care l-au răsturnat, l-au dezonorat şi l-au tras în judecată pe dânsul.(*Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Când se mântuia guvernul lui Ion Brătianu, oamenii atraşi prin aceleaşi mijloace prin care vă faceţi necontenit partizani şi prieteni, oameni de aceştia au intrat în închisoare înainte ca guvernul lui Ion Brătianu să cadă altfel după cum s-ar fi cuvenit pentru marea personalitate a şefului său.

Eram foarte tânăr atunci când, venind aici în Bucureşti, la 1888, am văzut două lucruri, care m-au învăţat minte încă de atunci. Într-unul din principalele magazine de aprovizionare de aci, toata lumea se grămădea în jurul unui domn, foarte impunător, înfăşurat într-una din acele blănuri de care vă vorbeam, şi care avea atitudinea cuiva care reprezintă însăşi soliditatea şi prosperitatea naţiunii. Când am ieşit, am întrebat cine este d-nul? Mi s-a spus: Simion Mihăilescu, director general al vămilor, ieşit de la închisoare, şi care nu se jena de loc în atmosfera pe care şi-o ştia prielnică şi după ieşirea de la închisoare.

https://biblioteca-digitala.ro

La Şosea se plimba un domn cu barbişon, înaintea căruia se descopereau sergenţii de stradă. Şi am întrebat: Dar d-nealui ce este? Ce reprezentant autentic al patriotismului românesc este omul, în faţa căruia nici un cap nu poate să rămână nedescoperit? Mi s-a spus: d-nealui este generalul Anghelescu, fost ministru de Război, scos de la închisoare unde fusese băgat pentru malversaţiuni Şi am mai mers mai departe, şi am văzut figura maiorului Fănuţă, şeful jandarmilor călări, pus în 1888 să calce în picioare o opoziţie mai proastă ca acea de azi care nu vă dă satisfacţia de a se lăsa călcată în picioarele jandarmilor, pentru a vă face plăcere d-voastre. *(Aplauze pe băncile opoziţie unite).*

Aşa a căzut Ion Brătianu, cu miniştrii traşi cu arcanul. Nu primea cineva să fie ministru atunci. Oameni smulşi de la ocupaţiile lor. Nicu Gane şi Gheorghian abia s-au lăsat ispitiţi ca să asiste la prohodul propriului lor partid.

Oricărui partid i se poate întâmpla aceasta în orice ţară. Când un partid guvernează multă vreme, se îndeasă mulţi ca să profite.

Gândiţi-vă cum a sfârşit în Italia acum 30 de ani regimul celui mai mare om al Italiei moderne, Crispi, cu Banca Romana, cum, după ce s-a băgat în astfel de lucruri cu bancherii, a căzut Crispi după procesul răsunător din Roma.

Dar ce face un partid căzut? Ce face? Înlătură întâi pe oamenii care l-au compromis; şi, al doilea, după ce s-a curăţit, după aceea se înfăţişează înaintea ţării cu acel program înaintat pe care nu-l putea da în zilele prinse de atâtea griji, frământate de atâtea interese ale cârmuirii. Partidul se înnoieşte în membrii săi, se înnoieşte în programul său şi se înnoieşte în metodele lui. Dacă a doua zi după căderea gloriosului Ion Brătianu, d-voastre aţi fi ştiut să creiaţi noua ideologie liberală! Dar atunci nu era vorba de fiii lui: fiii lui au format a treia generaţie, acoliţii lui Ion Brătianu, pe care nu putea să-i mai supravegheze sistemul colectivităţii de interese, aceia au dus steagul pângărit în toate afacerile aşa numitului colectivism. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Şi atunci ce aţi făcut faţă de un guvern cum a fost guvernul lui Teodor Rosetti, faţă de un guvern, cum a fost guvernul conservatorilor uniţi, care vor fi avut o mulţime de păcate, dar erau oameni de o onestitate fundamentală şi absolută, oameni pe care, dacă i-aţi acuza de lipsă de patriotism, v-ar răspunde cine? V-ar răspunde Kogălniceanu, prin acea scrisoare păstrată la Academia Română, pe care a îndreptat-o către Lascăr Catargiu, scrisoare pe care am citit-o eu acolo, căci era vremea când nu cereai respectul altuia a doua zi după ce îl insultai, ci fiind la guvern, înţelegeai că trebuie să respecţi de 10 ori mai mult pe acela care, într-o situaţie plină de jigniri, nu poate să întindă cel dintâi mâna pentru o operă folositoare ţări. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şi nimeni nu s-a născut în această ţară ţigan şi rob al nimănui, numai fiindcă cutare sau cutare poate să se afişeze câteva luni de zile pe banca ministerială. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Ei bine, ce aţi făcut în acel timp până la ridicarea pe scut a lui Dimitrie Sturdza, până la începerea acelei înguste, dar onorabile politici de vicariat, care s-a făcut cu sacrificiul unui om muncitor, unui om de treaba, cu toate, greşelile lui, până în momentul când s-a transformat ca în baladă, Purice, pentru ca pe spinarea lui să se ridice acel Ştefan Voevod invizibil al partidului liberal, care este şeful d-voastră? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Ce aţi făcut în acest timp? Iată ce aţi făcut. Aţi exploatat toate chestiile la ordinea zilei.

Repet, aţi exploatat toate chestiile la ordinea zilei. În loc să vă retrageţi în acea linişte din care izvorăsc programe sincere, în loc să vă pregătiţi pentru acea activitate, din care un partid de opoziţie renaşte cu puteri folositoare ţării, aţi stat la pândă şi pe rând, pe rând, aţi atacat. Când a venit legea minelor, aţi strigat că se vinde sfântul subsol al ţării. În epoca perimetrelor mi se pare că se prezintă puţintel altfel decât când făceaţi zile fripte guvernului de după 1888 din preocupaţiunea pentru sfântul subsol al pământului patriei noastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Când s-a ridicat în Ardeal splendidul avânt de luptă din care trebuia să iasă liberarea acestei minunate părţi a pământului românesc, ce cereau oamenii de acolo? Cereau să nu amestecaţi interesele de partid şi de persoane în luptele lor, cereau să-i lăsaţi pe ei între ei. Şi le ajungea un lucru: spectacolul unei Românii puternice, curate, unite şi, pe de altă parte, acel ajutor, pe care niciodată străinul nu trebuie să-l ştie, când o naţie îşi ajută pe conaţionalii săi, care sufăr în străinătate. În loc de aceasta aţi căutat să faceţi partid liberal în Ardeal, aţi cerut şefilor mişcării de dincolo să vina aci ca nişte fugari, părăsind dincolo armata pe care o comandau şi prefăcându-i aci într-un fel de Slavici, la dispoziţia tuturor capriciilor d-voastre de patroni. Pentru întâia oară, aţi introdus ura de partid acolo. Şi, când vi s-a părut - ne învăţaţi pe noi cum să facem opoziţia, apoi să vă arătăm noi cum din generaţie în generaţie o faceţi d-voastre *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* când vi s-a părut că stă prea multă vreme la guvern partidul conservator, ce aţi făcut d-voastre? Dimitrie Sturdza, împins de camarila liberală, a arătat ce bani s-au cheltuit în Ardeal şi a dat şi numărul mandatelor cu care s-au trimis aceşti bani.

Şi, când Francisc Iosif se pregătea să vina la deschiderea Porţilor pe Fier, aţi pus în vedere Regelui Carol că vizita lui Francisc Iosef, cu d-voastre în opoziţie, este imposibilă, fiindcă veţi ridica ţara împotriva oaspetelui ei.

Şi a căzut guvernul conservator de pe urma acestor uneltiri. Dar d-lor, nu mă miră de loc această atitudine, fiindcă să-mi daţi voie să vă aduc dovezi

https://biblioteca-digitala.ro

scrise şi tipărite de felul cum, şi înainte de 1888, Partidul Liberal înţelegea să-şi trateze, faţă de străini, adversarii săi din ţară. Aici vă rog să ascultaţi. Vă voi spune lucruri pe care nu le cunoaşteţi, dar pe care le puteţi controla oricând, vă dau cartea, vă dau pagina, documentul e autentic. Şi veţi vedea d-voastre că ştim noi originea depărtată a unor apucături care azi, în forma acuzaţiunilor de bolşevism, se întorc împotriva naţionalismului dovedit de aceia dintre noi, care nu s-au dezlipit niciodată de o luptă culturală spornică, şi de aceia care nu serveau nici un bolşevism atunci când se găseau în faţa duşmanului, în tranşeele care nu cunoşteau deosebirile de partide politice. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Deschid cartea şi cer atenţiunea nepărtinitoare a oricui este capabil de aşa ceva. Cartea se cheamă: *Marea politică a Cabinetelor Europene, 1871-1914.* Adunarea actelor diplomatice ale ministerului de Afaceri Străine, tipărită din însărcinarea ministerului de Afaceri Străine din Berlin, de Iohannes Lepsius, Albrecht Mendelssonn-Bartholdy, Friedrich Thimme, volumul III - *Sistemul de alianţă bismarckian*, Berlin, 1922. Este vorba de legăturile noastre cu Puterile Centrale. Când, în 1883, vara, s-a propus din partea noastră această alipire la un sistem menit să ne apere împotriva ameninţării ruseşti, iată ce ne spunea ambasadorul Reuss, în adresa de la 21 august către Bismark. Aceasta ca să vedeţi cum eraţi consideraţi în momentul acela, şi apoi, vă voi arăta cum consideraţi d-voastre înşişi actul pe care d-voastre l-aţi fost încheiat: „Chezăşie" (pentru siguranţa acestei legături) din nenorocire nu o pot oferi românii, Bismark scria pe margine: leider! /din păcate!/ Guvernul român din 1883 nu poate să ofere nici o chezăşie pentru alianţă. Mai departe zice: „Regele (Carol) este prea slab, chiar dacă, într-adevăr, ar avea voinţa cea mai onestă de a-şi ţine cuvântul; ministrul său de Afaceri Străine cugetă bine, însă n-are influenţă asupra poporului (era vorba de Sturdza). Acum, de Brătianu însuşi, Reuss către Bismark: „Brătianu singur ar putea să se laude cu această influenţă asupra poporului". Acest om de stat ar trebui, prin urmare, să fie câştigat pentru această afacere (Sache), deoarece numai el ar putea, poate (vielleicht) să ne dea oarecare chezăşii".

Splendidă situaţie internaţională pentru întărirea legăturilor spre care mergeam!

Mă rog, s-a ajuns la încheierea actului. Atunci, Saurmas, reprezentantul Austro-Ungariei, a fost la Bucureşti de a văzut pe preşedintele Consiliului şi pe ministrul Afacerilor Străine.

Raportul lui se găseşte la paginile 279-280 şi poartă data de 13 octomvrie 1883. Ce se spune înăuntru? „A văzut pe Sturdza şi Brătianu, Brătianu i-a spus că ţara se vede nepreţuit asigurată prin aceasta legătură. Că neatârnarea ei are un punct de sprijin mai mult. Că alianţa aceasta este un

https://biblioteca-digitala.ro

zăvor contra Rusiei. Şi că, după aceia, în felul acesta se asigură şi guvernul în interior" *(senzaţie; aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Câştigi baza viitoare a politicii tale şi o vezi printr-un singur unghiu: prin unghiul interesului de partid. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar aşteptaţi. Sturdza e mai interesant. O să vă uimiţi ce declară Sturdza. O să vă citesc româneşte, şi am să citesc şi în original nemţeşte.

Sturdza spune: bine că s-a făcut alianţa, pentru că ruşii au ajuns nesuferiţi, că scot ziare ruseşti. „Şi şefii opoziţiei au primit în acest moment atât de importante subvenţii băneşti de la Rusia, cum nu le-au primit niciodată până acum". *(Mare senzaţie).*

În nemţeşte: Die oppozitionllen „Hupter erhielten in disem Augenblick soerhebliche pekuniare Subventionen von Russland wie nie bisher".

Aceşti cumpăraţi se numiau: Lascăr Catargiu, Petre Carp, Titu Maioressu, Grigore Cantacuziao *(mare mişcare),* fruntaşi ai ţării, care aveau un singur defect că, nefiind în partidul d-voastră, erau trădători, erau vânduţi Rusiei ţariste. (*Furtunoase aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Ruşine!

D. N. Iorga: Şi noi suntem trădători, vânduţi Rusiei bolşevice, fiindcă nu lingem pe urmele paşilor d-voastră. *(Aplauze furtunoase pe băncile opoziţiei unite).*

Dar, d-lor, această dovedire mi-e foarte uşor s-o duc şi mai departe. Să-mi daţi voie să vă arăt ce s-a întâmplat când aţi ajuns la putere. Apărători ai subsolului ,ai sacrului subsol al patriei, cu perimetre cu tot *(ilaritate),* adversari ai lui Franz Iosef - căruia i s-au cerut la Iaşi cele mai înjosite scuze pe care le-a cerut vreodată un guvern român, prin buzele acelui preşedinte de Consiliu care aruncase cea mai îndrăzneaţă desfidere unei împărăţii pe care ştia că nu o poate ataca *(aplauze),* v-aţi instalat la guvern, v-aţi prefăcut imediat în partizanii alianţei, care avea avantajul, în 1883, de a însemna un mare triumf al politicii d-voastră de partid. Aţi dat în lături pe acei care, poate şi la 1888, mâncau o pâine cumpărată cu banii care veneau din Rusia ţaristă. De ce nu! O dată ce păcătuiau faţă de zeii Olimpului liberal, nu erau vinovaţi de cel mai greu păcat? Şi putea fi palmă prea grea pentru onestele obrazuri ale acelor oameni care aveau o altă politică, dar erau tot aşa de legaţi de sufletul acestei ţări, cum erau şi cei mai buni dintre d-voastră. *(Aplauze).*

S-a aşezat guvernul. Şi s-a luat atunci la luptă Dimitrie Sturdza cu Mitropolitul Ghenadie. A început spectacolul acela ridicol al unui om de stat care avea altceva de făcut, şi care se apucase la trântă cu un Mitropolit în jurul căruia se crease un curent de opinie publică, căruia, de la o bucată de vreme, a înţeles toată lumea că nu se poate rezista. Şi atunci, aici e un

https://biblioteca-digitala.ro

moment interesant, afacerea Ghenadie trebuia potolită... Dacă ceilalţi ar fi trezit prin pasiunea lor nedibace o afacere Ghenadie, aţi fi suflat în foc, cu primejdia de a aprinde ţara.

D-voastră v-aţi adresat însă lui Take Ionescu, care avea tot interesul ca afacerea Ghenadie să se înverşuneze. Omul a intervenit şi a împăcat conflictul, a cărui înăsprire ar fi servit interesele partidului său; iar, când aţi văzut că nici într-un chip oamenii conflictului nu pot rămânea după potolirea lui, aţi făcut ceea ce pe rând aţi încercat şi uneori aţi reuşit, cu atâţia oameni care s-au potrivit nu politicei partidului liberal, Partidul Liberal va trăi în viitor, când va înceta de a fi o sucursală casnică a unor ambiţiuni moştenite *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite),* ci acelor care le reprezintă. Nu, v-aţi adresat la ideologii oneşti din partid, şi atunci un Aurelian şi atâţia alţii, au ridicat un steag, drapelismul. Ce aţi făcut? L-aţi lăsat cu steagul în mână. Grupul acesta restrâns care este nenorocirea unui mare partid cu o glorioasă tradiţie, camarila aceasta l-a lăsat câtă vreme era o utilitate acest steag, l-aţi lăsat pe Aurelian şi pe urmă l-aţi răsturnat şi aţi adus înapoi pe Sturdza, şi aţi căzut peste cap cu Sturdza cu tot cum meritaţi. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

La 1899 noua guvernare liberală a căzut. Ce urma după această nouă cădere? După ce sistemul Sturdza se dovedise nepotrivit, ce urma? Ce urma, erau două lucruri de o foarte mare importanţă: problema, pentru acesta camarilă pe care o denunţ aci în interesul tuturor partidelor, problema era să se înlăture şi Sturdza, precum se înlăturase Aurelian, după ce şi acest maur îşi făcuse datoria şi să se caute în iatacurile sacre persoane cu drepturi ereditare, care să fie aşezate în fruntea partidului. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Ceea ce spun aci, acelaşi lucru l-am spus d-lui Ion I. Brătianu, puţină vreme după aceea, când îmi vorbea de greşelile pe care puteam să le am, şi le-am avut. Şi am mai avut şi după aceia şi o să mai am greşeli ca om politic; aşa suntem toţi şi mare şarlatan este acela care nu recunoaşte greşelile sale *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Mă rog, mi-a pomenit de greşelile mele, şi i-am spus: sunt multe, dar niciodată n-aş fi trimis la casa de nebuni pe şeful meu politic[1], după ce i-aş fi stors şi ultima picătură de vlagă din munca bătrâneţilor sale. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Aţi fost ajuns, prin foamete. Când a fost foametea ţării, îl chemaseră pe bătrânul acesta cu săculeţul lui de bani, pe care-l păzea. „Nu dau de aici". Devenise o necesitate naţionala acest sistem, fără nici un fel de concepţie, dar evident util. După ce moşul şi-a făcut politica lui de pungă strânsă la gură, a fost trimis la Charenton, şi după ce a fost trimis la Charenton, după aceia a început era cea nouă. Când aţi venit iarăşi, sosise o vreme când ţara întreagă

https://biblioteca-digitala.ro

cerea să se schimbe sistemul politic, când problema agrară se ridica neîndurată înaintea noastră, când un popor întreg era gata să-şi verse şi sângele pentru ca pământul să fie în mâinile acelora care-l lucrează - eu schimb formula şi zic: în mâinile acelora care-l iubesc, şi îl lucrează pentru că-l iubesc! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Atunci, nu ştiu de unde au răsărit răscoalele ţărăneşti. Şi când au răsărit răscoalele ţărăneşti, s-a întâmplat acest lucru: oameni bănuiţi, cărora nu li s-a putut aduce nici o dovadă. Este cineva aici în Bucureşti, unul din şefi socialişti, d. Toma Dragu, care pe atunci era procuror la Giurgiu, şi el a declarat: aveam în mână o hârtie prin care eram însărcinat, la cel mai mic indiciu de amestec al d-tale să te arestez imediat. *(D. I. Irimescu-Cândeşti întrerupe).* N-ai să-mi spui d-ta, care pe vremea aceia sugeai la doică, cum stau lucrurile. (*Aplause pe băncile opoziţiei unite).*

D. I. Irimescu-Cândeşti: Vorbele acestea de spirit să le păstraţi pentru d-voastră.

D. N. Iorga: L-au arestat pe Vasile Kogălniceanu, care Vasile Kogălniceanu avea un îndoit păcat: întâi, fiindcă nu era cu d-voastră şi al doilea, fiindcă purta numele celui mai meritos luptător cultural şi politic care a creat România cea nouă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi cum nu vă place numele lui Rosetti ai cărui fii au trăit aproape în mizerie şi au murit în obscuritate, cum numele însuşi al lui Costinescu vă place numai într-un post de primar de mâna a doua la Bucureşti, nu v-a plăcut nici de numele lui Mihail Kogălniceanu, fiindcă vă trebuia stăpânirea exclusivă a unei singure familii peste tot ce este în această ţară. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Iar, când aveaţi vinovaţi de indicat, când aveaţi sentinţe de pronunţat, când aveaţi sancţiuni de menţinut, unde este dosarul? Unde este dosarul? Au trebuit răscoalele acestea să vină de undeva. Cum adică? Nenorociţii care au ispăşit sunt singurii vinovaţi? Cine a pus focul?

D. Paul Brătăşanu, arătând spre banca ministerială: Ei,...

D. N. Iorga: Nu zic d-voastră: zic cine a pus focul?

D. I. Mihalache: Aţi furat dosarele...

D. N. Iorga: Oricine ar fi pus focul, trebuia rezolvată de atunci chestiunea agrară. N-aţi avut curajul. Aţi aşteptat ca soldaţii noştri să vadă ce este agricultura de proprietar ţărănesc în Bulgaria, aţi aşteptat şase ani de zile, pentru o lecţie de dincolo de Dunăre, o lecţie de „barbarie" în părerea d-voastră, pentru ca să începeţi ideea reformei, pentru ca s-o tărăgăniţi fără curaj în anii de neutralitate şi pentru ca, sub apăsarea voinţei regale, să o rezolvaţi în Iaşi, spre a profită din ea la Bucureşti. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Vă rog, aceasta a fost politica d-voastră: a pândi în opoziţie ori şi ce nemulţumire, a o exaspera, a o împinge pe oameni şi a vă da în lături, a-i lăsa siguri, a întrebuinţa toate mijloacele anarhiei, rămânând închişi, ipocrit, în cetatea celei mai perfecte legalităţi.

Şi când - şi cu aceasta voi încheia - când întâmplarea a făcut să plecaţi de la guvern în toamna anului 1919, de ce aţi plecat atunci? Aţi plecat fiindcă şeful guvernului se supărase pe Europa întreagă, căci părerea sa era aceasta: că noi putem să rămânem în Ardeal cu un singur drept, cu dreptul armelor noastre, fiindcă hotărârea de la Alba Iulia îi părea secundară şi Constituţia pe vremea aceea nu exista, iar noi credeam că atât de ameninţată este situaţia noastră acolo, când nici linia de fruntarii nu ni se recunoscuse, încât ne trebuia sprijinul moral al aliaţilor noştri *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, care chiar când ne jigneau, nu aveam dreptul să ne supărăm pe dânşii. Şi alături de această politică de negare, o altă politică, internă.

Ce a fost la Iaşi în timpul războiului? A fost anarhia cea mai desăvârşită. Dacă s-a păstrat o oarecare ordine, ea se datoreşte nu guvernului - guvernul era ascuns înaintea groazei împrejurărilor - se datoreşte sănătăţii morale admirabile a acestui popor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Şi, când aţi venit aci, a stat lumea luni de zile în cea mai completă sărăcie. Urcarea nebună a preţurilor, averile improvizate, toate ticăloşiile, de pe urma cărora suferim acum, se datoresc celor câteva luni, când, după înlăturarea stăpânirii nemţeşti, oamenii de curaj trebuia să creeze o ţară nouă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Şi atunci s-a întâmplat în alegeri un lucru neaşteptat, fără nici o înţelegere a noastră prealabilă. Iată, d. Madgearu a venit atunci la mine şi mi-a propus ca naţionaliştii să facem un pact cu ţărăniştii. L-am refuzat. Este sau nu adevărat? A venit la redacţie la mine. Tezaur electoral? Dar n-aveam nici unul, iar în ce mă priveşte pe mine, n-aveţi decât să vă uitaţi la mine: am eu aerul unui mânuitor de fonduri electorale? Dar să spună d-nealor, dacă nu s-au mirat când au luat ziarele a doua zi, dacă le venea să-şi creadă ochilor, când au văzut că o aşa de puternică mişcare se îndreaptă către noi, care merite mari în politică nu aveam, dar reprezentam speranţa aşezării ţării din practicile acestea înguste, bizantino-fanariote, din obiceiurile acestea urâte turceşti, aşezarea problemei la lumina zilei *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, o politică de hotărâre, clară, şi o politică de luptă vitează. Şi atunci, în loc să facem ca d-voastre, care mergeţi luni întregi de zile ca să prindeţi câte un om, a fost de ajuns să ne întâlnim de câteva ori în casele doctorului Popovici, acolo la d-nealui *(arată pe d. Mihail Popovici)* şi după două seri, am încheiat, la ora 1 şi jumătate noaptea, pactul acela, care a dat ţării un guvern, pe care l-aţi batjocorit de atâtea ori.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar vă gândiţi d-voastre ce ar fi fost dacă în momentul acela ar fi lipsit această forţă populară, trecând peste orice interes de partid? D-lor, iată, vă spun lucruri pe care nu le ştiţi: d. Mihalache a intrat în minister silit, după o trudă de trei zile; eu am refuzat - şi mi-am creat duşmănii în propriul meu partid - am refuzat de a cere un loc de ministru pentru unul dintre ai mei, iar în ce priveşte preşedinţia Consiliului, s-a întâmplat acest lucru. Ştiţi care este cel dintâi căruia i s-a zis: iată, fiindcă d-ta reprezinţi cea dintâi provincie românească liberată, vezi, d-ta n-ai primit? Nu era d. Nistor, era d. Inculeţ. A spus: Nu mă simt în stare de aşa ceva. Este adevărat, ori nu? (*D. Inculeţ aprobă).* Şi după aceasta Regele m-a chemat şi mi-a spus: trebuie ca ţara să aibă neapărat un guvern, şi repede. D-ta vreai să-l conduci, sau eşti de părere că provinciile unite au acest drept? Am spus: Majestate, aş fi cel din urmă dintre neînţelegători, dacă nu aş ruga cu toată căldura pe Maiestatea Voastră să cheme pe d. Maniu ca şef al guvernului. Iar, când s-a adresat Regele d-lui Maniu, d. Maniu a spus: mi se pare că în momentul acesta trebuie o fire mai combativă şi l-a prezentat pe d. Vaida. Aşa s-a făcut ministerul de atunci.

Ce aţi făcut d-voastre faţă de acest minister, faţă de acest minister, care, nu uitaţi, nu v-a combătut o clipeală? Nu veţi găsi în presa noastră, nu veţi găsi în campaniile noastre electorale nimic care să fie îndreptat în contra d-voastre. Precum o ştiţi foarte bine, gândul meu era acela de a provoca o unire, pe câteva luni, a tuturor partidelor. D. Mârzescu ştie ce credeam eu când m-a căutat în 1918, la Iaşi, cu telegrama d-lui Ion I. Brătianu, care-mi oferea un minister fără portofoliu. Aceasta venea imediat după o ofertă de numire ca prefect de poliţie la Iaşi nu ştiu cui şi atunci ştii ce ţi-am spus, ţi-am spus: d-le Mârzescu, nu mă invită cineva aşa, nu mă invită în astfel de condiţii, nu mă invită cineva în momentul când d-voastre vă pregătiţi să luaţi puterea pentru d-voastre singuri: i-aţi telegrafiat d-lui Brătianu răspunsul meu. Noi doream în acel moment consolidarea ţării, fie şi cu sacrificiul nostru. Citiţi în „Monitorul Oficial" cum am primit pe un om pe care îl amărâţi în bătrâneţele lui, un om căruia nu i-aţi oferit nimic, corespunzător meritelor, talentului şi prestigiului lui, Toma Stelian. D-lui Toma Stelian de aici de la locul de preşedinte i-am arătat adâncă mulţumire, că un astfel de om vine să ne ajute cu sfaturile sale.

Când s-a prezentat candidatura generalului Averescu, în adunarea noastră, eu am stăruit să nu i se opună nici o candidatură, şi am păstrat candidaturile, fiindcă ne venea greu să respingem persoane designate, dar pe care nu le-am servit printr-o singură mişcare a degetului nostru.

D-voastre ce aţi făcut? V-a spus d. Vaida. Aţi sabotat guvernul necesităţii naţionale din acel moment. Şi aceasta când d-voastră nu puteaţi guverna. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Aţi făcut aşa încât toată maşina administrativă ne scăpa din mână. Funcţionarii îi reţineaţi d-voastre, telegramele le primeaţi d-voastre, secretele de stat ajungeau înainte de toate la d-voastră. În momentul când toată ţara se bucura de succesul în chestia Basarabiei, am văzut oameni care nu au unit aplauzele lor cu ale noastre, fiindcă nu era un succes al lor.

Aceasta v-a fost, din generaţie în generaţie, politica. Am venit la tribună ca să v-o dovedesc şi să vă spun că nu ne supărăm, dar ne daţi voie să ne apărăm. Şi apărarea noastră legală o veţi simţi. (*Aplauze prelungite şi îndelung repetate pe băncile opoziţiei unite*).

I-a replicat Vintilă Brătianu:

N. I. n-a făcut o interperpelare ci o chestiune personală, „cu mania persecuţiei ce îl caracterizează". Se bucură de simpatii de la majoritatea parlamentară pentru „istoricul care a contribuit atât de mult prin munca sa la clarificarea unor părţi din istoria trecutului nostru". Dar, în calitate de conducător al unui grup politic, el îşi neagă „trecutul de naţionalist... de om democrat" (fapte criticate de foaia liberală „Viitorul"). Odinioară vorbea frumos de Partidul Liberal, acum şi-a schimbat părerea, aşa o să facă şi „cu alte mari figuri ale istoriei noastre". A adus în discuţie "toate nedreptăţile şi violenţele de 40 de ani", crezând că loveşte în Partidul Liberal. În 1903, N.I. îi spusese că el formează oameni şi aceştia se duc la liberali. De ce? „Tineretul a plecat de la dumneata fiindcă nu a văzut o linie de conduită bine hotărâtă." Ca să dărâme guvernul actual, N. I. a trebuit să se întoarcă la 1888. Riposta acestuia a fost dură:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, să-mi daţi voie să uzez de dreptul meu de a mă declara satisfăcut sau nesatisfăcut cu răspunsul d-lui ministru de Finanţe, în care văd într-adevăr inspiratorul şi adevăratul şef activ al guvernului şi nu vă pot mulţumi în deajuns, d-le ministru de Finanţe, că aţi vorbit d-voastră. D-voastră nu vă puteţi da seama de savoarea cu totul particulară pe care o au discursurile d-voastră.

Fratele d-voastră, şeful nominal al guvernului, are o artă superioară de a ascunde părerile şi de a acoperi greşelile sale.

De câte ori este vorba însă ca păreri greşite să iasă la iveală, de atâtea ori d-voastră sunteţi indicat pentru a veni aici şi a face dovada. (*Aplauze pe băncile opoziţiei*).

Niciodată nu mi s-a întâmplat, vă spun în toată sinceritatea, niciodată nu mi s-a întâmplat să vin la tribună, şi sunt atâţia ani de când urc scările tribunei cu atâta mulţumire, cu cât le sui acum, fiindcă am avut plăcerea de a

https://biblioteca-digitala.ro

vedea un adversar care s-a demascat el însuşi până în cele mai ascunse colţuri ale cugetării şi ale intenţiunilor sale. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D-le ministru de Finanţe, stilul d-voastră nu mă supără niciodată, nici atunci când tipăriţi, cu atât mai puţin când vorbiţi aci în Cameră.

Dispuneţi de un stoc de calificative pe care nu vi le întorc, fiindcă am altele echivalente, mai bune, şi care se potrivesc mai bine, nu aş zice numai cu uzanţele parlamentare, dar cu ocupaţiunile mele literare.

Să-mi daţi voie însă, nu să vă atrag atenţia, d-voastră ştiţi perfect de bine când vă jucaţi cu sufletele adeseori nevinovate ale majorităţii *(ilaritate pe băncile opoziţiei)*, să-mi daţi voie să vă spun că v-aţi strecurat greoi, şi nu vreau să fac nici un fel de comparaţie, sau, mai bine, nu vreau să spun comparaţia care mi-a trecut acum prin minte şi nu vreau să vă supăr, pentru că nu vreau să enervez nici această majoritate, şi nu v-o comunic. Dar v-aţi strecurat cu acea eleganţă greoaie şi cu acel spirit care nu ajunge nici odată la ţel, care formează însuşirile de căpetenia ale personalităţii d-voastră.

Arta d-voastră însă, observată de aproape, se dezveleşte cu foarte multă uşurinţă. Cineva vă aduce serios o chestiune. Vă pune o întrebare la care aveţi datoria să răspundeţi. Ce faceţi d-voastră?

D-voastră aveţi un sistem alcătuit din trei părţi: una din părţile acestea este să luaţi un amănunt, să daţi impresia că este vorba numai de acel amănunt, să insistaţi asupra lui, să încercaţi a-i da un caracter ridicol acestui amănunt.

Eu vă garantez că dacă nu aţi avea vreo 100 de persoane în faţă, care să facă haz de spiritele mediocre, încercarea d-voastră ar cădea în baltă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Căci d-voastră aveţi spirit colectiv, ca să nu zic colectivist, aşa încât trebuie aprobarea zgomotoasă şi puternicele aplauze ale celor din bănci, pentru ca oratorul să aibă iluzia că gluma lui a lovit. Deci, întâiul caracter al elocvenţei d-voastră este de a vă prinde de amănunte.

Al doilea sistem este de a trece cu acea greoaie eleganţă, care vă caracterizează, pe lângă chestiunea principală.

Al treilea, să daţi lecţii de morală şi de cuviinţă la toată lumea.

Acum, să-mi daţi voie, fiecare dintre noi este cum l-a făcut Dumnezeu. Nu este vinovat pentru lipsurile lui şi nu are mare merit pentru calităţile de care se împărtăşeşte. Este însă o problemă care mă urmăreşte de multă vreme; adică de ce d-voastră, de ce familia d-voastră aţi avea dreptul de a trata de sus pe ori şi cine, de a-l învăţa cuviinţă, de a-l învăţa patriotism, de a-l învăţa bună cuviinţă. D-le Brătianu, ne-am născut şi noi între oameni, am învăţat şi noi ceva carte, am muncit şi noi, nu ne-am ales cu mai puţin decât v-aţi ales d-voastră; ne aude lumea şi pe unul şi pe altul.

https://biblioteca-digitala.ro

Eu nu am zis că tot ceea ce se aude de la mine, este mai bun decât tot ceea ce se aude de la d-ta, dar sunt şi persoane care au această părere. În urma unuia, ca şi în urma altuia, este o muncă ce se poate aprecia şi într-un fel şi într-altul. Ei bine, de unde acest piedestal pe care vi-l puneţi totdeauna sub sacrele d-voastră tălpi şi care vă dă dreptul d-voastră şi oricărui membru al familiei să vorbească aşa ca şi cum ar face parte din a zecea serie a unei dinastii? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

La început, vă spun drept, că sistemul acesta mă supăra, acum nu mă mai supăr de loc. Cum veniţi la tribună, eu ştiu că într-un buzunar. buzunarele partidului sunt totdeauna pline numai de intenţii bune şi de ideologie, că într-un buzunar aveţi patriotism, în alt buzunar aveţi înţelepciune politică şi, dacă vă căutaţi şi la jiletcă, atunci se poate ca pe lângă patriotism şi înţelepciune politică să mai aveţi şi anumite norme de viaţă practică, pe care le-om fi cunoscând şi noi, dar, vezi, nu voim să uzăm de dânsele.

Ce v-am întrebat eu pe d-voastră? Nu v-am întrebat dacă vă place ziarul „Viitorul". Apoi dacă-l inspiraţi, cum Dumnezeu să nu vă placă! *(Aplauze pe băncile opoziţiei, ilaritate).* Seamănă cu d-voastră ca două picături de apă. Şi are exemplul d-voastră, care aveţi un obicei, care face parte tot din abilitatea d-voastră, superioară, de a ne batjocori aici, şi de a alerga după noi prin culoare şi a ne strânge mâna în faţa publicului.

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Eu strâng mâna adversarilor politici când nu fac chestiuni personale, când fac chestiuni personale le întorc spatele. Mi-aţi adus o calomnie mie, personal.

D. N. Iorga: D-le ministru de Finanţe, eu n-am vrut să vă compar cu ce ştiu, dar, în ceea ce priveşte termenul de calomnie este aşa de la locul lui, pe delicatele d-voastre buze, încât nu mă jigneşte deloc. Iată, dacă d-voastră de acolo aţi spune că am omorât pe tată-meu, pe mumă-mea, că am dat foc la nu ştiu câte case, că duc viaţa cea mai destrăbălată, eu aş zice: Vorbeşte d. Vintilă Brătianu, ce să-şi puie cineva mintea cu d-nealui! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Dar eu am citit fabulele unui biet francez din secolul al XVII-lea care se chemă La Fontaine. Sunt foarte multe mâini, pe care le poate refuza cineva, dar sunt şi mâini care refuză ele să se întindă către acela care proclamă refuzul, cum l-aţi făcut adineauri. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Nu-mi trece prin minte să vă desolidarizez de „Viitorul". Dar semănaţi aşa de bine! De exemplu, când veţi întâlni pe d. Vaida în culoar, vă rog să binevoiţi să-i serviţi pasagii din articolul *Un maniac*, apărut în „Viitorul", şi, de exemplu, ar fi foarte potrivit, pentru fostul preşedinte de Consiliu, mai ales, să-i serviţi pe următorul: „Opinia publică românească are datoria să izoleze un maniac, care vorbeşte în Parlamentul României, cum n-a vorbit şi

https://biblioteca-digitala.ro

n-ar vorbi în cel din Budapesta". Este de o cuviinţă perfectă! Şi despre un astfel de ziar se vorbeşte cum aţi vorbit d-voastră adineauri, cu zâmbetul pe buze, făcând glume la majoritate, şi încercând chiar să ne atrageţi pe noi în această atmosferă de bagatelizare care nu se potriveşte cu suferinţele ţării, nici cu situaţiunea d-voastră de acuzaţi pentru aceste suferinţe. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

D. Justin Stănescu: Dar „Aurora" ce a scris despre d. Vaida?

D. Eduard Racoviţă: Dar Filipescu ce a spus despre d. Vaida?

D. N. Iorga: D. dr. Lupu v-a rezervat un răspuns care vă va mulţumi.

D. Eduard Racoviţă: Răspunde d-ta.

D. N. Iorga: Ei, ce vrei d-ta? Vine Mihai Vodă Racoviţă să-mi ceara un răspuns; vine mâine Mihai Viteazul şi vine poimâine Ştefan cel Mare... eu nu pot să răspund la toată istoria naţională! (*Aplauze pe băncile opoziţiei, ilaritate).*

D-lor, ce am cerut eu d-lui ministru de Finanţe? I-am cerut în însuşi textul interpretării să-mi explice de ce suntem noi bolşevici, de ce suntem revoluţionari, de ce suntem noi antipatrioţi. Dumnealui a declarat că „Viitorul" nu face decât să discute politica noastră şi i-a plăcut felul cum o discută. Chestie de gust. Avem şi noi în redacţia noastră oameni care ţin în mână nu condeiul, ci mătura. Dacă voiţi, vi-i trimitem ori când ca să înmoaie mătura aceasta în cerneală, să vă răspundă cu articole ca articolul *Un maniac* şi cu batjocura trivială, cu care împroşcaţi d-voastră, inspiratorul, o întreagă opziţiune.

Dar d-voastră ce răspundeţi? Răspundeţi: „aşa este felul „Viitorului", eu găsesc plăcere când îl citesc seara". Vă felicit că găsiţi plăcere în citirea „Viitorului". Mai spuneţi însă „ că armata trebuie să fie informată de ceea ce se petrece în fiecare ţară" Aşa e? Bine. Mă rog, „nota informativă" e, evident, o notă foarte jignitoare pentru noi. Când „nota informativă" nu atinge jocul partidelor din ţară, o puteţi comunica ofiţerilor. Când în notă se cuprinde o calomnie, d-voastră sau n-o comunicaţi, sau o întovărăşiţi de explicaţii. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).* Vă rog, dar nu este aşa?

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Ba da.

D. N. Iorga: V-am spus că d-voastră sunteţi ca piţigoiul care moare de ciudă. *(Ilaritate).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Ba este exact, e serviciul de informaţii speciale al Statului Major.

D. N. Iorga: D-le ministru de Finanţe, nu e din nenorocire pentru d-voastră, pentru sufletul d-voastră îngeresc, d-voastră sunteţi un adevărat Fra Angelico al politicei româneşti; din nenorocire pentru acest suflet creştinesc, nu e adevărat. Vreau să spun un singur lucru.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Dacă d. Iorga are această convingere, am să cer colegului meu de la Război ca, în mod excepţional, să arate de unde a pornit, ca să se vadă dacă a pornit de la guvern, sau dacă este vreo informaţie exactă.

D. N. Iorga: Dacă am eu vânatul în mână *(protestări)*. Dacă e aşa! Acesta e vânatul: nici dumnealui, nici d-ta. Mă rog, această „notă informativă" este întovărăşită de o prefaţă pe care v-am citit-o, şi ofiţerii sunt rugaţi să ia măsurile necesare, atât pentru urmărirea de aproape a acestei acţiuni, cât şi pentru descoperirea organizărilor comuniste şi aşa mai departe.

Voci: Comuniste!

D. N. Iorga: Apoi nu, ofiţerii nu au chemare de a se transforma în agenţi de spionaj şi agenţi de pârâ. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

V-am mai spus că nu veţi putea dovedi prin nimic că în acţiunea noastră este ceva care să cuprindă ideea comunistă, care să cuprindă metodele revoluţionare şi care să facă rău ţării.

D-voastră aţi socotit foarte loial că, ascunzându-vă după dibăcia unui război de guerillă, în care era vorba numai de articolele „Viitorului", ca d-voastră să nu răspundeţi nimic la acestea; pe când d-voastră, care sunteţi cu onestitatea în totdeauna pe buze, trebuia să aveţi loialitatea şi onestitatea de a spune de aci de la tribună, că în acţiunea noastră - aceasta o vede o ţară întreagă, şi o ştie acela care vă judecă şi pe d-voastră şi ne judecă şi pe noi, că în acţiunea noastră nu este nimic care să fie idee comunistă, nu este nimic care să fie spirit revoluţionar, nu este nimic care să jicnească interesele adevărate ale ţării. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* V-am mai spus că acestea sunt practicele d-voastră, v-am dovedit politica d-voastră tenebroasă, cum aţi jucat cu dibăcie pe funia pe care v-aţi întins-o d-voastră înşivă, spunând că fiindcă nu putem critica pe 1925, ne prindem de 1888.

Ştiaţi foarte bine că n-avem nevoie aici în Camera să revenim asupra unei politici, contra căreia de atâta vreme, ori unde se adunau câţiva oameni, nu face cineva decât să strige. *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Iar, când vi se arată că în 1888 s-a aruncat de Partidul Liberal o infamă calomnie, semănând ca două picături de apă cu calomnia pe care ne-o aruncaţi nouă *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* atunci credeţi că jucându-vă cu 1888, acoperiţi rezultatele dezastruoase în sufletele tinerilor acestora, care nu ştiu ce moştenire au luat împreună cu înregimentarea în partid, socotiţi că acoperiţi înrâurirea adâncă pe care am lăsat-o în sufletele lor.

Şi după aceea, după ce v-am dovedit că n-aţi considerat nici un act altfel decât din punctul de vedere al partidului, că toate nenorocirile ţării le-aţi exploatat pentru a răsturna alte regimuri şi pentru menţinerea d-voastră la putere *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, v-am dat icoana a trei generaţii, în

https://biblioteca-digitala.ro

care cei buni au fost sistematic năbuşiţi şi cei glorioşi bătuţi de legiuni întregi de paraziţi sinistri. D-voastră credeţi că este vorba de o glumă da istoric, de nedibăcie amestecată într-o interpelare pe care să o striviţi cu o apăsare a elegantului d-voastră picior?

Doamne, d-le Vintilă Brătianu, eu te-am apucat într-un colţişor acolo, făcând cel dintâi discurs al dumitale; abia îndrăznea să se ridice, pe o chestie de specialitate, glasul d-tale. Totuşi sufletul acesta nedomolit stătea încă în d-neata, nu aveam nici o însemnătate politică, dar doream în adâncul inimei puţinii paşi pe care îi câştigasem muncind în domeniul culturii. Îmi aduc aminte de vechea Cameră şi de locul, când ai venit la mine şi mi-ai spus: nu-ţi place politica guvernului liberal, voieşti o alta: ai să te loveşti cu capul de pragul de sus.

Şi atunci ţi-am spus: e prea jos pragul d-voastră de sus pentru capetele care îndrăznesc să nu vi se aservească. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Îmi vorbeşti d-ta de schimbări de atitudini! Ar trebui să faci altceva: să ţii seama de lungii ani în care ştiam tot ceea ce ştiu de la început, am mărturisit-o singur în cuvintele mele la 1913, când te-am tratat de acaparator al oricărei mişcări spontane din această societate, economie politică, ştiinţă, literatură, totul târât la picioarele bisericuţei d-voastră, ca să vă înălţaţi din munca altora. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Să ţii seamă de lungii ani, în care totuşi am tăcut pentru un singur motiv;

Am tăcut pentru că nu credeam că se găseşte în ţara aceasta o forţă care să poată guverna. Astăzi am în conştiinţa mea credinţa fermă că această forţă există. (*aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Şi cum nu poţi să-i spui omului care a trăit într-o nemernică cocioabă pe care i-o dărâmă, fiindcă nu vrea să rămână cu capul descoperit sub rigorile vremii, cum nu poţi să-i spui că a iubit acest adăpost de parazit, numai fiindcă n-avea mijloace de a ridica înalta casă sănătoasă, în care să poată trăi altfel, astfel d-neata n-ai dreptul să invoci toleranţa mea de ieri, în contra condamnării de azi. (*Ultimele cuvinte ale oratorului sunt acoperite de aplauze furtunoase ale opoziţiei unite).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: D-lor deputaţi n-am nimic de adăogat. Eu sunt foarte mulţumit că d. Iorga este mulţumit de cuvântarea mea, cum şi eu sunt mulţumit de a d-sale. Să dea Dumnezeu ca şi d-sa să facă multe discursuri de felul acesta ca să-l cunoască ţara. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Dispută cu N. D. Chirculescu, ministrul Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor Sociale. Acesta spusese: „ceea ce numiţi dumneavoastră libertatea cuvântului nu este libertate, ci un abuz patent de această libertate..., ipocrizie politică. Într-o lună s-au votat opt articole la legea

https://biblioteca-digitala.ro

unificării administrative, restul chestiuni mărute de regulament, politică economică, politică agrară. V-am lăsat să vorbiţi, ca să vadă ţara cum sabotaţi lucrările Parlamentului". N. I. a replicat:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, ca unul care am misiunea de a conduce aci în Parlament acţiunea opoziţiei unite, nu-mi este îngăduit să las fără răspuns cuvântarea adânc jicnitoare în însuşi tonul în care a fost rostită... *(aplauze pe băncile opoziţiei unite, aplauze pe băncile majorităţii la adresa d-lui ministru al Muncii).*

D. I. Mihalache: Este o mică deosebire acum între noi şi d-voastră, noi aplaudăm pe d. Iorga, iar d-voastră pe d. Chirculescu.

Voci de pe băncile majorităţii: *Stai jos*! (*Mare zgomot, vociferări).*

D. N. Iorga: Al unuia din cei mai proaspeţi miniştrii improvizaţi ai acestui Cabinet. *(zgomot).* Cine vă dă dreptul, d-le ministru, să ne vorbiţi în acest fel, ameninţând şi bătând cu pumnul în masă?.... (*Zgomot, întreruperi)...* Cine vă dă acest drept? *(Mare zgomot, vociferări).*

D. N. D. Chirculescu, ministrul Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor Sociale: Vă spun eu imediat.

D. N. Iorga: Situaţiunea d-voastră de ministru trebuie să vă impuie respect faţă de o minoritate, care se foloseşte numai de drepturile asigurate numai de regulament. (*aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot, întreruperi).* Situaţiunea d-voastră în afară de aceea trecătoare de ministru? Aş fi doritor să aflu care sunt marile d-voastră merite personale, care vă permit acest lucru. *(Zgomot, întreruperi, vociferări).*

D. N. Simionescu, vice-preşedinte: D-le Diaconescu, vă chem la ordine.

D. N. Iorga: Oare a fi cineva un excelent advocat la Focşani... *(Zgomot, întreruperi)* ... este de ajuns pentru a batjocori pe şefii unei opoziţiuni, cărora ţara le datoreşte infinit mai mult de cât d-voastre? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot, vociferări).*

Iar în ce priveşte felul cum ne exercităm un mandat, pe care nu ni l-a dăruit nimeni decât încrederea şi iubirea alegătorilor noştri... (*aplauze pe băncile opoziţiei unite),* ei bine, noi concedem ceva din drepturile noastre unor oameni, care ar avea conştiinţa, pe care d-voastră nu o aveţi, că acest ton se întrebuinţează numai cu slugile d-voastră. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii, zgomot, vociferări).*

D-le preşedinte, eu vă iau martor. Din plin senin, d. ministru Chirculescu, om liniştit, s-a aprins şi a pornit un deluviu de invective la adresa minorităţii. Ce i-a căşunat nu ştiu. Mă rog, ce am făcut eu? Am spus numai că eu nici la slugile mele nu vorbesc în acest ton, şi l-am rugat să

https://biblioteca-digitala.ro

vorbească astfel cu slugile d-sale. D-nealui ne opune biografia d-sale. Foarte bine, voi trece-o la dicţionarul contimporanilor; dar să o discut, nu o fac, fiindcă aci, în Camera, mi se poate cere orice, dar nu mi se poate cere a face un act ridicol. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

NOTE

1. Totuşi, D.A. Sturdza nu fusese trimis într-un spital de boli nervoase de comilitonii săi liberali ci de familie, deoarece acuza o formă avansată de ramolisment.

Şedinţa din 3 iunie 1925

Intervine într-o problemă de regulament:

D-lor, m-aş adresa colegului nostru, d. Luca, şi celorlalţi propunători, propunători făţişi, căci pe cei ascunşi, să-mi fie iertat să-i ingnorez, şi i-aş întreba un lucra: înţeleg să modifici regulamentul, atunci când nu eşti hotărât să-l calci, dar când nu faci decât să-l calci, atunci de ce e nevoie să-l mai modifici? *(Ilaritate pe băncile opoziţiei unite).* D-lor, dar zilnic nu se face altceva decât se calcă regulamentul. *(Întreruperi, zgomot).* O spunem, uneori, se aude, alteori ne înăbuşiţi glasul, dar este un adevăr incontestabil, pentru orice conştiinţă onestă, că în această Cameră se calcă regulamentul. În cazul excluderilor, v-am dovedit-o, este imposibil să dovedească cineva mai clar, că d-voastră călcaţi regulamentul. Nu mi s-a adus nici un răspuns, fiindcă nu mi se putea aduce nici un răspuns. Cazurile prevăzute prin regulament, pentru penalităţi, vi le-am citit; nu era nici unul din aceste cazuri. Procedura era indicată; d-voastră aţi ascultat, n-aţi putut tăgădui, aţi trecut peste prevederile regulamentului: este clar. Aţi mers mai departe decât atât; când d. Ioaniţescu v-a dovedit că tumultul l-aţi făcut d-voastră, şi dacă nu ar fi fost decât şedinţa aceasta, se vede cât sunteţi capabili de a-l face. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dacă regulamentul nu e decât jucăria d-voastră, şi aţi înţeles să fim şi noi, dar nu ne lăsăm să fim aceeaşi jucărie, cum sunt alţii, cu care vă puteţi juca, de ce vă stricaţi jucăria, serioase persoane prin care propuneţi schimbarea regulamentului? Aţi făcut dintr-un lucru serios o jucărie; credeţi că dintr-o jucărie puteţi să faceţi din nou un lucru serios prin votul d-voastră. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Dar nu este, pentru nici un om care vede,

https://biblioteca-digitala.ro

care gândeşte, care îşi dă seama, nu este nici o îndoială, în ceea ce priveşte un lucru: că această Cameră se găseşte, prin voia majorităţii, în stare de perfectă anarhie. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Iar în ce priveşte guvernarea ţării, noi trăim sub un guvern de dictatură mascată, ceea ce se mai cheamă de dictatură laşă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

De aceea, d-lor, mă miră punctul de plecare al acestei propuneri, şi mă miră când între iscălitura d-lui Bacaliuc, pe lângă aceea şi „alţii" de la sfârşit, pe care v-aţi grăbit să-i adăugiţi, căci, după numele ilustru al d-lui Bacaliuc, nu puteau să vie decât „şi alţii", întâlnesc iscălitura unor oameni, pe care, măcar în alte domenii, m-am obicinuit să-i stimez. *(D. Luca întrerupe)*. D-ta eşti un om foarte de treabă, dar, în momentul de faţă, ai iscălit un lucru pe care îl voi califica la sfârşit. *(D. Irimescu-Cândeşti întrerupe)*. D-voastră nu sunteţi în această categorie; de vreo trei zile v-aţi stricat cu desăvârşire. *(Râsete pe băncile opoziţiei unite, zgomot).*

D. I. Irimescu Cândeşti: Când vă apăram de injurii, nu ziceaţi aşa. *(Zgomot, protestări pe băncile opoziţiei unite, aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Nici când m-ai atacat nu mi-ai adus servicii, şi când mă aperi, cu atât mai puţin. *(Râsete pe băncile opoziţiei unite. D. Irimescu-Cândeşti întrerupe)*. De ce te superi: când m-ai atacat, mi-ai adus servicii, când m-ai apărat, mai puţin.

D. I. Irimescu Cândeşti: D-ta m-ai atacat. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: Atunci, nu-mi poţi face decât un singur serviciu, să taci din gură. *(Râsete pe băncile opoziţiei unite, zgomot).*

D. I. Irimescu Cândeşti: Aceasta este o cugetare mare. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: Mă miră d-lor, când, întâmplător, găsesc şi iscălituri ca a d-lui Bănescu! Apoi, după ce logică, învăţată de la şcoala noastră, d. Bănescu poate să iscălească un lucru a cărui nulitate o voi arăta-o îndată?

D. dr. N. Lupu: Nu este aci d. Bănescu; e fals că a iscălit, căci d-sa nu poate să iscălească aceasta. *(Întreruperi, zgomot, protestări).*

D. N. Bănescu: În toata viaţa mea am fost om de ordine. În şcoală, în afară de şcoală, în viaţa publică, am fost şi sunt apărătorul ireductibil al ordinei, care trebuie să existe în orice stat. *(Întreruperi, mare zgomot).*

D. N. Iorga: D-lor, sunt dator să răspund d-lui Bănescu că d-nealui în unele împrejurări este energic şi chiar nervos. Speranţa mea pentru bunele relaţiuni dintre noi este că aceşti nervi îi vor trece. Dar îţi pun o întrebare: când studenţii de la Cluj făceau ceea ce făceau, d-ta le-ai aplicat măsuri legale. Dar ce ar fi fost dacă d-neata, fiindcă ei au făcut lucrurile pe care d-neata le-ai judecat ilegale, ceea ce nu este cazul, cum voi dovedi îndată, cu această opoziţie, dacă d-ta însuţi ai fi început prin a călca orice legalitate, orice logică, orice omenie; ar fi avut dreptul studenţii aceia să-ţi facă viaţa

https://biblioteca-digitala.ro

nesuferită pe care ai fi meritat-o? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite. D. dr. Al. Vaida Voevod se ridică să vorbească. Zgomot, întreruperi).*

Voci de pe băncile majorităţii: Jos! Jos! *(Mare zgomot, protestări pe băncile opoziţiei unite).*

D. dr. Al. Vaida-Voevod: D-le profesor, să-mi daţi voie să fac următoarea rectificare: d-voastră aţi fost atunci în străinătate; d. Bănescu, în loc să fi procedat, cum era natural că presupuneţi că ar fi procedat, a procedat în modul cel mai ilegal în contra studenţilor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, întreruperi, zgomot).*

D. N. Bănescu:... (*mare zgomot)*...aceşti studenţi cu care ne luptăm noi, sunt instigaţi de d-voastre. *(Zgomot, întreruperi, protestări pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Iorga: D-lor, mă miră iscălitura unui om aşa de aşezat şi crescut în respectul legilor, cum este d. Gavril Tripon. Mă miră tot aşa iscălitura unui om crescut în respectul faţă de antichitatea clasică, cum este d. Popa-Lisseanu. Mă miră iscălitura d-lui Simionescu, Ion Simionescu, ca să nu fie confuzie. *(Zgomot).*

Prin urmare, v-am spus că nu înţeleg de ce modificaţi un regulament pe care l-aţi omorât întâi şi după aceea îl modificaţi; eu înţeleg să-l modificaţi când l-aţi fi lăsat viu, dar, după ce l-aţi asasinat cu mici împunsături, după aceea să veniţi să pretindeţi a-l modifica serios, nu se poate. Al doilea, s-o supăra unul, s-o supăra altul... Cu d. Bănescu o să vorbim pe urmă greceşte, şi o să ne înţelegem, fiindcă româneşte nu mai poate cugeta logic, sub influenţa unei pasiuni *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)* bizantine; d-le Bănescu, bizantinii - este obiectul cercetărilor noastre - bizantinii erau în adevăr o rasă de oameni perfidă, dar foarte subţire, foarte subţire.

D. N. Bănescu: Nu ca d-nealor *(făcând aluzia la opoziţia unită. Ilaritate, aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: D-lor, trec la motivul pe care îl invocaţi pentru un lucru pe care nu-l pot judeca serios. Fiecare este liber să moară cum vrea; era odinioară un manual al bunei muriri. Apoi d-voastră ţineţi să muriţi ridicol. (*aplauze pe băncile opozitei unite).* Vă trebuiesc hohotele de râs ale opiniei publice din ţară şi din străinătate, pentru ca să închideţi ochii în această atmosferă; chestie de gust, binevoiţi, vă rog a continua *(întreruperi, zgomot).* Aveţi şi corifei care să vă înveţe cum poate ajunge cineva zilnic mai ridicol decât în ziua precedentă şi cum, într-o progresiune continuă, veţi ajunge acolo încât nu va şti cineva cum să însemne în cuvinte serioase sfârşitul unei guvernări, care se batjocoreşte pe sine, aşa cum banca ministerială în legătură cu majoritatea se batjocoreşte în momentul de faţă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot, protestări pe băncile majorităţii).*

https://biblioteca-digitala.ro

D-voastre vă plângeţi că noi facem obstrucţie.

Voci de pe băncile majorităţii: Da! Da!

D. N. Iorga: Dacă voiţi să vă întreb şi de trei ori, numai să vă ţineţi gâtlejul să strigaţi de trei ori că da. Obstrucţia, să-mi daţi voie, se caracterizează prin trei semne (*d. N. Constantinescu Bordeni întrerupe*). Nu-ţi dau voie să mă întrerupi ori dacă voiţi să pierdeţi timpul, vă dau cuvântul.

D. N. Constantinescu-Bordeni: Cum se face, d-le profesor, că d-voastră aţi ajuns acum să fiţi huiduiţi de studenţimea română? (*Aplauze pe băncile majorităţii, zgomot, protestări pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Iorga: D-lor, această întrerupere cere să dovedească două lucruri: Întâi că studenţimea română mă huiduieşte, şi dacă îmi daţi voie, pot s-o întreb. Al doilea, dacă m-ar huidui, adaog: dacă m-ar huidui, nu ar veni la cursurile mele, şi nu m-ar întovărăşi aşa cum mă întovărăşeşte toată partea sănătoasă din tineret. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Dar, dacă vorbiţi însă de agenţii pe care îi strecuraţi în studenţime, ca să pregătească turburările pentru guvernul de mâine, apoi pe aceia îi despreţuiesc. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite*).

Dar, admiţând că toată studenţimea m-ar huidui, eu mi-aş pune această întrebare: am eu în conştiinţa mea dreptate, sau au aceia care mă huiduiesc? (*aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Iar în materie de huiduială, vă declar că sunt insensibil de când văd o majoritate care combate huiduind. (*Aplauze, strigăte de bravo pe băncile opoziţiei unite).*

D-lor, obstrucţia se poate invoca împotriva unei minorităţi, dacă se îndeplinesc trei condiţiuni. Să-mi daţi voie să vi le spun foarte liniştit. Cea dintâi: Ca legea să fie serioasă; o lege serioasă este o lege muncită, este o lege care să nu poată fi ridiculizată şi dovedită în neconsecvenţa ei la fiecare moment. (*Zgomot).*

Aşa e legea d-voastre, înainte de aşa numita obstrucţie, vă aduceţi aminte cum am încheiat cuvântarea mea la discuţia generală? V-am spus că sunt legi care se pot îndrepta şi legi care nu se pot decât înlătura, şi aceasta este o lege care trebuie înlăturată *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite)* fiindcă nu are nici o concepţie, n-are nici o logică şi nu are nici o formă. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Al doilea: dacă în luna lui noiembrie aţi fi venit cu această lege, dacă această lege, cum ziceţi, o pregăteaţi de la Iaşi, păcat de saloanele d-tale, d-le Mârzescu, dacă au fost întrebuinţate pentru pregătirea unei legi care a venit după zece ani, şi a venit aşa schiloadă cum a venit, cine vă împiedica pe d-voastră ca, în locul vacanţelor interminabile, în locul şedinţelor de câte un ceas şi jumătate, să fi venit cu această capodoperă a d-voastră? (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

D-voastre pretindeţi însă că, după ce aţi lăsat Camera nemâncată un an de zile, acuma, când îi îndesaţi cu grămada alimentele d-voastre indigeste, Camera să nu zică nimic, Camera să se învineţească, să-i iasă ochii din cap şi să vă înghită găluştele. Da se poate? (*Aplauze prelungite, ilaritate pe băncile opoziţiei unite).*

Orice guvern se poate face ridicol prin ce propune, dar nu poate să ceară minorităţii să se facă ridicolă devenind complice la aşa ceva. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

A treia condiţie ca să declaraţi că este obstrucţiei. Pentru aceasta, trebuia ca în afară de obiectul legii şi fără folos pentru lege, să se vorbească fără căpătâi. De exemplu, dacă noi am fi vorbit de un faraon egiptean - poate că aveam motive - în loc să vorbim de ceea ce era în discuţiune şi *(aplauze, ilaritate pe băncile opoziţiei unite),* dacă aş fi continuat cu biografia acelui dictator paraguayan, doctorul Francia, cu care găsesc că se aseamănă preşedintele Consiliului, d-voastre, puteaţi foarte bine să ziceţi că fac obstrucţie, dacă vă prezentam proclamaţiile doctorului Francia şi actele de guvernământ ale doctorului Francia din Paraguay. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, ilaritate).*

Dar toţi care au vorbit au închis ochii asupra paraguayanismului şi tutancamo-nismului d-voastre *(ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite)* şi v-au vorbit de lege. Şi veţi întreba: o dovadă. O am! Ştiţi care? Câte amendamente aţi primit şi câte amendamente din acele care s-au propus, dacă n-aţi fi fost mânaţi de patimă şi aţi fi preferat să vă rămână legea proastă, câte aveaţi datoria de a le primi? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-lor, n-aveţi nici un fel de dreptate în argumentaţia acestei propunerii, întâi nu aveaţi nevoie de schimbare de regulament. D-voastre sunteţi ca armaşul cel mare - voia la armaşul cel mare, el taie, el spânzură, nu întreabă pe nimenea.

Al doilea - cum spune d. Brătăşeanu ne puteaţi da pe toţi afară. Puneţi pe dumnealor să urle şi ziceaţi că e tumult şi ne daţi afară *(zgomot pe băncile majorităţii).* Şi vă asigur că, dacă vă închipuiţi că ne pierdem răbdarea, vă înşelaţi. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Nu regulamentul acesta, dar de zece ori mai teribil regulament să ne impuneţi, vom avea mijlocul de a vă ţinea pe banca acuzaţilor zi de zi şi de a face ca opinia publică să ne judece în fiecare moment. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar - şi aici nu mă adresez la cei tineri care sunt prinşi de beţia aceasta de creaţiune in extremis, care sunt prinşi de frigurile înfăptuirii în agonie, ridicol spectacol al unui agonizant, care simte dorinţa de a avea doisprezece copii *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Eu mă adresez către alţii, către

https://biblioteca-digitala.ro

aceia carei au cunoscut viaţa trecută a ţării. Pe vremea când anumiţi miniştrii nu ar fi fost admişi nici ca şefi de cabinet, pe vremea când Partidul Liberal era condus de oameni care au fost ilustraţiuni ale ţării şi al căror nume a rămas în paginile istoriei naţionale, pe vremea aceia, de două ori vi s-a făcut obstrucţie declarată. A venit opoziţia şi v-a spus, fiindcă a isprăvit cu d-voastră toate mijloacele de luptă existente, între a ne lupta cu poliţie şi armată, pe stradă, şi a vă face obstrucţie în Cameră, preferăm, pentru liniştea ţării, această cale. *(Zgomot, întreruperi).*

D. N. Iorga (către d. G.G. Mârzescu, ministrul Justiţiei): Nu întortochia! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Pe mine nu mă intimidezi. Eu te-am apucat băeţas, cu cărţile la subţioară, şi avocat cu puţine pricini, şi doritor de a fi profesor de universitate, bătând modest la poarta instituţiunii. *(Zgomot întreruperi pe băncile majorităţii).*

D. G. G. Mârzescu, ministrul Justiţie:. Inexact.

D. N. Iorga: Prin urmare, nu întortochia ceea ce spun eu de epoca lui Ion Brătianu cel mare, pentru a le întoarce faţă de Ion Brătianu cel mic. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Simionescu: Care nu vă lasă să dormiţi.

D. N. Iorga: Sau faţă şi de Vintilă Brătianu, faţă de Brătianu cel mic. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite).* S-a declarat atunci, de şefii opoziţiei: Da, aceasta este ultima armă, să o facem. S-a schimbat atunci regulamentul? Nu. Nu, pentru că atunci aducea cineva în viaţa politică, nu grija egoistă a interesului din acel moment, ci aducea griji mari, grija prestigiului însuşi a instituţiunii parlamentare, prin urmare garantarea ţării contra acelor mijloace revoluţionare care răsar când parlamentele sunt istovite. *(Aplauze prelungire pe băncile opoziţiei unite).*

A doua oară, întrebaţi pe bătrânii care sunt aci, când obstrucţiunea a fost întrebuinţată, guvernul, în loc să recurgă la mijloace copilăreşti, cum sunt acestea, s-a pogorât în propria s-a conştiinţă şi s-a întrebat: oare este bine ca, la sfârşitul unei guvernări să se rupă, prin astfel de apucături, orice putinţă de transmisiune normală, şi guvernul cel nou să vie cu datoria de a pedepsi ilegalităţile, în loc să vie cu datoria de a contribui, mai departe, la dezvoltarea vieţii normale a ţării? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi, pentru că îmi cereţi să vă arăt punctul meu de vedere, d-voastră, acei care vă lăudaţi în adunările majorităţii că deţineţi succesiunea, apoi... (*Întreruperi).*

D. C. Jornescu: Cine a spus? (*Zgomot).*

D. N. Iorga: Şeful d-voastră, ieri. Apoi, vă spuneam că mai bine o viaţă întreagă în opoziţie, decât să ridicăm de pe urma d-voastră despreţuitul mijloc de a guverna ţara. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Iar opera pe care o faceţi astăzi, cu complicii d-voastră, opera aceasta nu este măcar o şiretenie naivă, ci este o naivitate în înţelesul cel mai lipsit de înţeles şi bun simţ al naivităţilor copilăreşti. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Intervine într-o dispută violentă între dr. Lupu şi Vintilă Brătianu. Cel dintâi era acuzat că acum îl apără pe N.I., după ce odinioară îl criticease:

Eu am preferat totdeuna felul cum am fost atacat cât de energic, dar sincer, de oameni cu temperament ca al dumnealui, felului perfid şi ipocrit *(adresându-se majorităţii)* cum m-aţi lins d-voastre.

În apărarea lui Ion Agârbiceanu, atacat de majoritate, prin glasul lui Leonte Moldovan:

N-are conştiinţă Agârbiceanu? O spune această majoritate de cel mai sfânt om din Ardeal?

Şedinţa din 4 iunie 1925

Din nou într-o problemă de regulament:

D-le preşedinte, dacă aşi fi avut aseară cuvântul, v-aş fi spus, în două vorbe, că regulamentul pe care l-aţi votat, adică pe care nu li l-aţi votat, de fapt nu l-aţi votat - regulamentul acesta e cu totul inaplicabil. Vă veţi convinge de aceasta la cea dintâi ocazie. E destul, d-le preşedinte, uitaţi-vă în textele votate, e destul să se observe că discursul unui singur deputat, indiferent din ce partid, vi se pare că face obstrucţie, d-voastră pedepsiţi pe toţi ceilalţi şi toate celelalte partide, omorâţi discuţia, omorâţi însăşi îmbunătăţirea proiectelor d-voastre de legi şi atunci, nu suntem numai noi aci, se poate ca un deputat din majoritate, dându-şi seama sau nedându-şi seamă, să facă obstrucţie, se poate să fie pus numai să bată câmpii, pentru ca pe baza discursului lui, d-voastră să suprimaţi discuţia a 300 de articole dintr-o lege. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.*

Se poate întâmpla ca un minoritar, nu un membru al minorităţii, un minoritar naţional să vorbească alături de chestiune.

D-voastre condamnaţi întreaga opoziţie şi majoritatea care ar vrea să introducă schimbări şi partidul, care vă este d-voastre aşa de scump, care este

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentat prin 5 persoane, îi condamnaţi pe toţi, să nu se mai amestece în discuţie.

Se poate să fie un socialist, d. Pistiner, să facă obstrucţie, şi condamnaţi întreaga opoziţie, afară de dânşii, vă condamnaţi pe d-voastre să nu vă puteţi îndrepta propriile prostii şi atunci, noi vă declarăm, d-le preşedinte, nu ne ducem de aci din Cameră.

Veţi face un regulament mai straşnic decât acesta. Vom găsi mijloace de a ne exercita drepturile noastre, şi fiindcă în afară de această majoritate, în care cineva poate să ia la bătaie de 3 ori, poate bate odată, poate înjura de 2 ori, fără să fie judecat, fiindcă în afară de această majoritate, din care un membru a rupt aseară această balustradă, pentru ca să cadă cu toţii în cuşca stenografilor, fiindcă în afară de această majoritate, care ţine să servească cacofonia cu care se delectează câţiva miniştri, speciali, amatori de aşa ceva *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, fiindcă e o ţară. Pentru ţara aceasta facem această declaraţie. D-le preşedinte: „Faţă de nemaipomenita samavolnicie a unui regim care, pentru a-şi prelungi agonia, caută să sugrume până şi glasul deputaţilor liberali aleşi în Parlament; faţă de modificarea regulamentului Camerei, înfăptuită de o majoritate su-pusă, cu toată opunerea opoziţiei democratice şi naţionale, opoziţia-unită protestează solemn în faţa ţării împotriva călcării săvârşite. *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

Opoziţia-unită consideră modificarea adusă prin călcarea regulamentului şi cu volnicie, regulamentul Adunării deputaţilor, ca ilegală şi neavenită".

Nu vă speriaţi de „neavenită". D. general Averescu, care vă serveşte astăzi, a declarat că sunteţi o Cameră nulă şi neavenită. Repet cuvintele Veniamului d-voastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiunei).*

Reprezentanţii acestor partide vor căuta să-şi exercite drepturile lor constituţionale, pe baza dispoziţiilor vechiului regulament. (*Exclamări pe băncile majorităţii, aplauze pe băncile opoziţiunii-unite).*

În discuţia legilor, veţi putea să ne împiedicaţi, dar nu ne veţi putea împiedica de a reclamă dreptul pe care nu aţi avut curajul a ni-l lua. (*Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

În discuţia legilor ce se vor prezenta Parlamentului, ea nu poate renunţa de bună voie la folosinţa tribunei, folosinţă care constituie un drept fundamental în toate statele constituţionale. (*Aplauze pe băncile opoziţiunii - unite).*

Opoziţia unită este adânc convinsă că abuzurile de putere, caracteristica regimurilor pierdute în opinia publică (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, departe de a întări autoritatea de stat şi trăinicia legilor votate, în ciuda prescripţiunilor constituţionale, duc la anarhie şi lasă răspunderea

https://biblioteca-digitala.ro

zilei de mâine guvernului şi partidului care a organizat dezastrul militar de ieri şi falimentul moral şi material de astăzi. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiunii unite, care în picioare aclamă pe d. Iorga).*

Termin, d-le preşedinte, spunându-vă că găsesc absolut natural, că partidul care la 1870 l-a răsturnat la Ploieşti pe Rege, să ajungă azi a compromite Corona. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiunii unite).*

În replică cu ministrul Gh. Mârzescu:

D. M. G. Orleanu, preşedinte: D. N. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: (este primit ca aplauze prelungite de pe băncile opoziţiei unite, zgomot, întreruperi pe băncile majorităţii).

D. M. G. Orleanu, preşedinte: Vă rog, lăsaţi-l să vorbească.

Voci de pe băncile majorităţii: Stere! Stere !(*Zgomot, întreruperi pe băncile majorităţii).*

D. M. G. Orleanu, preşedinte: (către majoritate): Vă rog să-l lăsaţi să vorbească. Nu pot continua să prezidez astfel. (*Zgomot, întreruperi).*

D. N. Iorga: D-lor, atârnă de la majoritate dacă o chestiune personală, pe care n-am dorit-o, va ţine puţin sau mult. D. ministru Mârzescu este un vechi parlamentar şi unul din cei mai buni avocaţi ai ţării. Prin urmare, eu am crezut că d. Mârzescu, putea să ţină chestiunea în discuţiune între marginile exacte ale lucrului de care era vorba. De ce era vorba? D-le ministru Mârzescu, eu cred că era vorba...

Voci de pe băncile majorităţii: De Stere.

D. N. Iorga: Dacă credeţi d-voastră! Cu mintea d-voastră nu mă pot pune *(aplauze pe băncile opoziţiei unite*).

D-le ministru Mârzescn, eu am crezut că era de dovedit un lucru, şi cred că sunteţi de aceiaşi părere cu mine acum, după ce fuga temperamentului d-voastră s-a cheltuit. Era vorba de a se dovedi că aseară, punerea în discuţiune a modificării la regulament, s-a făcut în condiţiuni legale şi, n-aş zice în condiţiuni cavalereşti, dar în condiţiuni cuviincioase. D-voastră trebuia să ne dovediţi că este adevărat, că de trei ori ni s-a făgăduit că vom putea vorbi, că nu este adevărat că însăşi Camera a fost consultată şi că însăşi Camera a declarat că noi vom vorbi, că nu este adevărat că d. Vaida, care a declarat aci, şi eu sunt martor, n-a refuzat de a vorbi, că d. Vaida a fost împiedicat de a vorbi şi că votarea care aţi făcut-o d-voastră într-un colţ, a fost o votare reală, pe când eu vă asigur că n-a fost reală. Acestea erau lucrurile care trebuiau dovedite.

În loc de acestea, aţi vorbit de o sumedenie de lucruri, cu privire la care aveţi o cunoştinţă perfect exactă ca şi cunoştinţa mea, însă aţi ajuns la

https://biblioteca-digitala.ro

rezultate cu totul deosebite decât acelea la care ar ajunge ori şi cine care ar avea puterea de a se sustrage de la atmosfera de pasiune pe care noi am provocat-o. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, exclamaţii pe băncile majorităţii).*

Noi avem dreptul de a discuta.

O voce de pe băncile majorităţii: Prostii.

D. N. Iorga: Dacă ar socoti cineva câte prostii a spus fiecare dintre d-voastră într-un an de zile şi ar pune câte prostii am spus eu într-o viaţă întreagă, eu cred că prisoseşte de la d-voastră. *(Ilaritate pe băncile opoziţiei unite).* Omul este făcut pe lume ca să spună prostii, numai că unii îşi dau seama şi alţii nu-şi dau. (*Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

Şi atunci, d-le ministru Mârzescu, d-voastră, care credeţi că obstrucţie înseamnă a vorbi în marginile unui drept strict, fixat de regulament, şi a vorbi aşa încât unele amendamente ale noastre să poată fi primite, iar celelalte n-au fost primite, deşi înşivă vă dădeaţi seama că aceste amendamente trebuiau să fie primite, şi, pe lângă aceasta, dacă credeţi că obstrucţie înseamnă a arăta că o lege este rea, şi este rea, şi este neaplicabilă, şi veţi vedea că este neaplicabilă, nici măcar în folosul d-voastră, că numai pentru aceea aţi făcut-o, şi nu pentru ţară (*aplauze pe băncile opoziţie unite),* iar dacă eu cred contrariul, că obstrucţie înseamnă o majoritate care profită de faptul că are mai multe gâtlejuri şi strigă şi urlă, cu ori şi ce prilej şi înjură, uneori şi sare la bătaie *(aplauze pe băncile opoziţiei-unite, protestări pe băncile majorităţi*), şi eu cred că obstrucţie mai înseamnă un lucru: înseamnă un ministru care, în loc să stea la departamentul său şi să vadă cum se poate îmbunătăţi situaţia financiară şi economică a ţării, stă necontenit aci şi provoacă, fără spirit şi fără talent. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite. Zgomot).*

D. D. Iuca: Cine urlă acum?

D. N. Iorga: Inteligenţa nu este molipsitoare, dar urletul este. Atunci, să-mi daţi voie să cred că eu am dreptate, că obstrucţia vine din două motive: o bancă ministerială, care se amestecă în conducerea Camerei (*aplauze pe băncile opoziţiei unite),* că, pe de alta parte, un preşedinte, căruia îi răpiţi, când nu aveţi vârsta d-sale şi când este mai supus la sugestiuni, căruia-i răpiţi ori şi ce libertate de apreciere şi îl siliţi la fapte, ca acelea care au provocat regretabilul sfârşit de şedinţă de ieri. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-le ministru de Justiţie, aceasta este partea ce vă interesează mai mult pe d-voastră. V-aţi împiedicat de mine. Eu nu m-am împiedicat de d-voastră însă v-aţi împiedicat de mine şi atunci aţi adus înainte... (*întreruperi, zgomot).*

D. Constantinescu-Bordeni: Măturătorul.

D. N. Iorga: Care e măturătorul?

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Constantinescu-Bordeni: A fost şeful măturătorilor la Bacău, d. Filipescu, care sună acum clopoţelul.

D. N. Iorga: Atunci daţi-mi voie, dacă e adevărat, atunci are foarte mult de măturat aci. *(Aplauze, ilaritate pe băncile opoziţiei unite).*

D. Gr. N. Filipescu: Vă rog să se scoale acela care a îndrăznit să spună că eu am fost şeful măturătorilor. Eşti un laş. (*Mare zgomot).* Eu am făcut serviciul meu aici la Geniu şi am cerut în timpul războiului să fiu transferat de la Geniu într-un regiment de vânători şi nu permit nimănui să vină şi să-mi terfelească cinstea *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* O spun pentru ultima oară. Şi aceluia care va îndrăzni să mai spună, o să-i zbor creierii. *(Protestări pe băncile majorităţii zgomot, întreruperi).*

D. N Iorga: D-ta l-ai făcut măturător pe d. Filipescu. D. Filipescu v-a ameninţat. Eu nu înţeleg ce-mi cereţi mie: să vă garantez creierul? Vi-l garantez. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-le Mârzescu, fiindcă discuţiunea este între noi doi, d-voastră aţi avut amabilitatea şi spiritul de echitate de a vorbi de „tribulaţiunile" mele. D-le Mârzescu, eu n-am moştenit un partid; eu am început o luptă grea pentru triumful unor idei şi ideile acestea sunt idei de naţionalism radical. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Voci de pe băncile majorităţii: Stere, Stere. (*Zgomot).*

D. I. Irimescu-Cândeşti: La 1906 aţi început cu acţiunea naţională.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, vedeţi cum se lungeşte discuţia? Dumnealui îmi aminteşte că am început cariera mea politică la 1906. Foarte adevărat, d-le Irimescu-Cândeşti. Aceasta dovedeşte două lucruri: aceasta dovedeşte că, fiind născut în 1871, am aşteptat multă vreme înainte de a mă amesteca în viaţa publică, ceea ce cred că nu este o scădere, într-o vreme cât atâţia tineri speră să fie leaderi ai majorităţii şi se fac de râs. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Asta dovedeşte că m-am amestecat într-o chestiune naţională fără nici o legătură cu nici un partid - şi mi-aţi organizat de la un capăt la altul al ţării banchete. Nici odată nu am avut atâtea flori pe masă şi banchete aşa de copioase, decât în momentul când d-voastră credeaţi că această mişcare naţională poate să vă ajute pe d-voastră să veniţi la guvern. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

La 1906, d-le Irimescu-Cândeşti, mi s-au făcut două oferte pe care le-am refuzat. Trei, dacă vreţi. Una. M-a rugat cineva să întrebuinţez efervescenţa care domnea în Bucureşti, când m-au chemat, la Parchet, pentru că lumea şuierase o piesă bulevardieră care se dădea la Teatrul Naţional, cu aprobarea unei întregi societăţi alese, din care făceaţi parte şi d-voastră.

D. I. Irimescu-Cândesti: Nu. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: Ba da.

https://biblioteca-digitala.ro

D. I. Irimescu-Cândesti: Nu. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: D-ta, d-le Cândeşti!? *(Ilaritate).* D-ta erai aşa de tinerel, aşa de fraged, aşa de gingaş, aşa dulce! *(Mare ilaritate, aplauze).*

O voce: Boboc era, boboc a rămas. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Întâia ofertă a fost...

O voce: Să ascultăm ofertele.

D. N. Iorga: Le aşteptaţi? Sunt de altă natură decât cele care v-ar putea seduce. *(Mare ilaritate în rândurile opoziţiunei).*

Întâia ofertă a fost de a întrebuinţa această efervescenţă pentru scopuri revoluţionare. Am refuzat. A doua. A venit cineva să-mi spuie: nu o putem face de la capăt? (*Ilaritate*). Am spus: nu, vă rog, acestea sunt lucruri care nu le-am făcut pentru scopul meu şi nu le voi face pentru d-ta.

Cea de a treia ofertă: să mă prefac în cal de tramvai al ambiţiilor d-voastre de a reveni la guvern. Şi am refuzat-o şi pe aceea. Şi la Iaşi, vă aduceţi aminte, tot clubul liberal mergea în fruntea manifestaţiei din martie 1906, d-voastre eraţi încă tânăr, d-le Mârzescu, dar era Nicu Gane şi alţii, în speranţa naivă că aţi mai câştigat încă un om curat pentru a pregăti o nouă epocă da afaceri, mai mult sau mai puţin dubioase *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, zgomot).*

E neplăcut ce vă spun, dar dumnealor sunt de vină că mă îndeamnă la altfel de mărturisiri.

Mă rog. Eu am început în împrejurări foarte grele. Am început cu acele trei idei care mă conduc şi care sunt cum am spus: naţionalism intransigent, democraţie sinceră, şi, pe lângă democraţie sinceră, conştiinţa că o ţară se dezvoltă fără revoluţia de jos şi fără tirania, mai periculoasă decât cealaltă, de sus. (*Aplauze prelungite, strigate de bravo pe băncile opoziţiei unite).*

Atunci, d-le Mârzescu, nu a fost - şi o ştiţi foarte bine - nu a fost clasă socială, nu a fost partid, nu a fost organizaţie în România, pe care să nu fi încercat să o câştig pentru aceste idei, în credinţa că va veni vremea ca, într-un armistiţiu de câţiva ani de zile, să se puie bazele Vechiului Regat, pentru ca să nu se treacă Turtucaia ca să ajungem la unitatea naţională, şi să nu se treacă prin lucruri de azi ca să ajungem la consolidarea definitivă a ţării. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite*).

Aţi vorbit de tribulaţiuni. Pentru ce? V-am mai pus întrebarea. Pentru ambiţiuni ministeriale? De patru ori mi-aţi oferit d-voastre şi odată Regele, la Iaşi, să intru în Minister. E adevărat că după fiecare dezastru, d. Brătianu apărea la mine, să-mi ceară să intru în vitrina compromisă a unui război care părea pierdut *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Sau pentru bani? Eu urc de trei ori pe zi pe jos Dealul Mitropoliei, când un prieten mai bogat nu-mi facă favoarea de a mă duce cu trăsura. Tribulaţiuni?! Caută în buzunarul d-tale, şi eu îţi arăt oricând ce se găseşte în buzunarul meu, iar ambiţia mea - o situaţie pe cară am călcat-o în picioare o viaţă întreagă, şi pe care nu o voi culege niciodată din mila cu care răsplătiţi toleranţa greşelilor d-voastre. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, strigăte de bravo).*

Tribulaţiuni! Pentru ce? Nu m-am schimbat eu, voi v-aţi schimbat. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Dacă aţi fi rămas oamenii de la Iaşi...

O voce de pe băncile majorităţii: Stere. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: D. ministru d. Finanţe îşi face o curioasă idee despre inteligenţa mea, dacă socoteşte că eu cred că un om de speţa d-sale se poate schimba vreodată. *(Aplauze ilaritate pe băncile opoziţiunei unite).*

D-le ministru, d-voastră urâţi...

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: D-le Iorga, în această chestiune te rog să mă solidarizezi şi pe mine cu colegii mei. Eu pot tolera multe aci fără să mă indignez, dar ca d-voastră să vorbiţi de d. Vintilă Brătianu zicând: „un om de speţa aceasta" nu pot admite. Este a te coborî pe d-ta. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

O voce: Ai pe Stere pe conştiinţă. *(Zgomot).*

Alte voci: Ruşine ! Ruşine ! *(Zgomot).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, declar că retrag aceste cuvinte şi pun în locul lor „de calitatea şi de valoarea aceasta". *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Sunteţi mulţumiţi?

S-a supărat d. Duca, atunci când nu avea nici un motiv. Iată ce voiam să-i spun: nu trebuie să întrerupi niciodată decât pe un prost, căci vezi imediat unde merge, dar când este vorba de un om inteligent, nu şti niciodată ce ascunde. *(Întreruperi, zgomot).*

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: D-le Iorga, eu nu pot înţelege cum un om ca d-ta poate să se scoboare, întrebuinţând asemenea cuvinte. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga : Vă mulţumesc pentru ideea mare pe care o aveţi despre persoana mea, dar vă rog să-mi prezentaţi împrejurări şi atitudini politice, în care să nu mă siliţi să mă cobor acolo unde d-voastre v-aţi scoborât întâia cu toţii. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Ceea ce voiam eu să vă prezint erau patru mici versuri ale unui epigramatist care avea şi el părerea lui despre tribulaţiuni. Dacă voiţi să le auziţi şi d-voastre, care urâţi poezia, în afară de d. Duca, vi le servesc.

https://biblioteca-digitala.ro

D. dr. N. Lupu: D-nealui habar nu are de poezie, dar spune-le pentru că este cineva acolo care le înţelege. Este d. Alecu Constantinescu. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. Iorga: D-le Mârzescu şi d-le Duca, aceste patru versuri, care nu cuprind nici o capcană pentru coada nimănui, sunt următoarele:

„Statornic ? Biet burete, care
Te ţii de acelaşi vârf de stâncă
Pe când, imensă şi adâncă,
Se întinde-n jurul tău o Mare".

Dar trebuie să fie cineva stupid ca să nu înveţe o viaţă întreagă nimic, trebuie să fie orb ca să nu vadă ce se ascunde sub anumite prietenii ipocrite. *(Opoziţia unită aplaudă în picioare).*

Tribulaţiuni, d-lor? Să-mi daţi voie să relev o tribulaţiune.

Aţi acuzat public pe un general de corp de armată, conducător pe vremea războiului, l-aţi acuzat de trădare în discursuri publice şi în oficiosul d-voastre, şi din acelaşi general faceţi astăzi instrumentul, înşelat şi dispreţuit de d-voastră, al dorinţei de a înşelă încă odată buna credinţă a Suveranului, *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Aceasta este tribulaţie. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Îmi vorbiţi de ordine? Respect toate ordinele, dar înţeleg „ordine", iar nu pluralul de la „ordin", căci acela nu-l respect, când este lipsit de inteligenţă şi când este brutal. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar dacă vorbiţi de ordine - ordine feminin - eu respect ordinea pe care o stabilesc aceia care încep de la ordinea morală în ei înşăşi şi ajung la o ordine materială superioară. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Iar ordinea morală purtată caraghios în vârful baionetelor, această ordine o cred dezonorantă pentru cea mai liniştită dintre societăţile omeneşti, care este această naţie românească. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Insultaţi, în acelaşi timp, o opoziţie care nu are nevoie de tulburări de stradă, ca să învedereze cine sunteţi şi unde mergeţi, şi insultaţi această naţie, care va şti să vă pună la locul d-voastre, şi va trece vreme până ne-om mai întâlni. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

M-aţi întrebat de ce am avut, la Constituţie, o alta atitudine decât a tovarăşilor mei şi m-aţi întrebat şi de ce am fost la încoronarea Regelui. La încoronarea Regelui, pe lângă guvern, erau oamenii care au servit pe Rege, fără nici un interes, cu sacrificiul lor, partidul meu însuşi l-am sacrificat, la Iaşi, pentru a servi persoana Regelui *(aplauze pe băncile opoziţiei-unite)* şi

https://biblioteca-digitala.ro

atunci, m-am dus, nu pentru d-voastră, la încoronare, ci m-am dus pentru Rege şi m-am dus pentru munca mea devotată, cheltuită în folosul Coroanei României. De aceea m-am dus (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Constituţia, am declarat, căutaţi Dezbaterile parlamentare, că nu aveţi calitate de a o vota; v-am adus dovada (*aplauze pe băncile opoziţii unite),* v-am arătat punct de punct, cât de greşit era acest proiect de Constituţie şi am terminat cu ce? Cu votarea ei? Niciodată n-am votat, până la regulamentul care ne priveşte şi pe noi, n-am votat nici o lege a d-voastră. *(Aplauze pe băncile opoziţii-unite).*

Faceţi o distincţiune între opoziţia, care vă votează legile şi nu le stimează şi oamenii care nu le stimează şi nu le votează (*aplauze pa băncile opoziţiei-unite),* şi care contestă acestei Adunări, în care totuşi am atâţia prieteni, şi unii şi printre aceia care urlă în curent, dar mai des printre aceia care se pot exprima altfel decât urlând, cum am contestat de la început calitatea sa legală. Aduceţi-vă aminte cu ce v-am servit în Parlament când s-a deschis această Adunare. Şi v-am spus, la sfârşitul discuţiunei cu privire la Constituţie: dacă Regele va pune iscălitura Sa, va trebui să ţin seama că Regele şi-a pus iscălitura Sa. Atâta am spus şi nimic mai mult.

Iar m-aţi întrebat de ce am refuzat colaborarea la legea administrativă. V-am spus: fiindcă eu nu pot colabora la o lega ale cărei principii le ştiu, fiindcă ştiu toată istoria partidului care o prezintă. Şi, dacă voiaţi totuşi o colaborare, s-o fi făcut în scris cererea de colaborare. N-aţi făcut-o; am aşteptat trei zile pe d. ministru Săveanu. Aşa este? Când ai venit la banca mea la Cameră ţi-am spus: „în scris". Am aşteptat 3 zile, n-am primit nimic în scris (*întreruperi).*

Dar în această privinţă, să-mi daţi voie, o amintire. Era în momentul când d-voastră voiaţi să schimbaţi Constituţia pentru a introduce dreptul ţăranilor la pământ şi sufragiul universal. În casa d-lui Ion Brătianu, eu nu aveam locuinţă aici, am avut o conversaţiune cu privire la condiţiunile în care se poate face reforma constituţională. Şi d. Ion Brătianu mi-a spus: să colaborăm cum a colaborat Ion Brătianu, tatăl meu, cu Mihail Kogălniceanu. I-am răspuns: îţi mulţumesc pentru onoarea pe care mi-o faci de a compara smerenia mea cu măreţia lui Mihail Kogălniceanu, dar d-le Brătianu, să ne înţelegem asupra unor principii şi să punem anumite iscăliturі. Şi atunci mi-a spus: eu iscăliturі, când fac alianţe electorale sau politice, nu pun. I-am răspuns: căutaţi de aceia cu care te poţi înţelege pe alte baze decât discuţiunea principiilor şi iscăliturі puse loial, sub actul prin care te îndatoreşti a colabora cu cineva. *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).* De aceea am refuzat colaborarea.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă d-voastre mă veţi atrage şi mai departe în chestiuni personale care au un singur rezultat, să vă obstrueze pe d-voastră, fiindcă d-voastră sunteţi obstrucţionişti şi nu voia releva eleganta d-voastră aluziune la obstrucţia intestinala, d-le ministru al Justiţiei, fiindcă chiar dacă sunt, eu umblu prin capetele şi nu prin maţele oamenilor, dacă doriţi obstrucţiuni de acestea, care să vă obstrueze pe d-voastră, aruncaţi încoace către mine chestiuni personale, şi lumea va judeca, cine, din aceste chestiuni personale, iese înălţat, fără să fi căutat, şi cine, din aceste chestiuni personale, iese scăzut, fiindcă a voit. *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

În continuare:

D-lor ce am întrevăzut, s-a întâmplat. D-voastră cereţi ce? Cereţi să se aplice restricţiile d-voastre din cauza unei discuţiuni făcută la articolele legii administrative? Singurul punct de plecare al d-voastră ar fi acesta: să constataţi că în discuţia legii administrative s-a încercat ceea ce pretindeţi d-voastră. Dar nu s-a discutat legea administrativă. Sunteţi absolut absurzi. S-au discutat aici cestiuni personale provocate de banca ministerială şi prelungite din cauza atitudinii d-voastre. Nu băgaţi de seamă ce odios şi ridicol e rolul pe care vi-l atribuiţi? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii*).

Dispută cu ministrul Sănătăţii, N. Săveanu:

Îmi daţi voie să pun o întrebare d-lui ministru Săveanu? D-le Săveanu, te-am cunoscut de om onest o viaţă întreagă, nu te jenezi d-ta de lucrurile incalificabile car se fac acum? Nici nu a fost în discuţie legea administrativă, nici nu era la ordinea zilei azi. Aţi făcut chestii personale, atacându-ne. De ce această incalificabilă ipocrizie, de a ne face vinovaţi de lucruri care măcar nici nu le-am încercat, deşi a le încerca era dreptul nostru *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

D. N. N. Săveanu, ministrul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale: Răspund d-lui Iorga, că într-adevăr am constatat că în toate dezbaterile de patru zile care au avut loc, până acum s-a făcut cea mai desăvârşită obstrucţie, din partea membrilor minorităţii. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Astăzi...

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Nici nu a fost la ordinea zilei.

D. N. Iorga: Mare prost sunt eu, că fac apel la conştiinţă, acolo. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 6 iunie 1925

Replică lui Vintilă Brătianu:

Când se înseamnă întreruperile unuia din miniştri, neinteligente, să nu se comunice şi nouă, ca să un răspuns. E un sistem de a şopti pentru stenografi fel de fel de atacuri şi insulte. Cine întrerupe, să deschidă gura ca să se audă.

Atacuri contra liberalilor:

Acelaşi lucru l-au făcut /liberalii/ cu literatura şi ştiinţa, au voit să pună mâna pe Academie, au întemeiat reviste, care plăteau scriitori anume ca să acapareze şi mişcarea literară *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Da, aşa e, nu mişcă un lucru în ţara aceasta, la independenţa căruia să nu atentaţi.

Îl dojeneşte pe ministrul de Externe I.G. Duca:

Eu am crezut că prezenţa dumneavoastră aici nu este în legătură cu un detaliu insignifiant din discuţiunea asupra Băncii Naţionale şi că dumneavoastră aţi apărut în Adunare ca să spuneţi Parlamentului că mâine se împlinesc 25 de ani de domnie ai regelui Italiei şi că este o datorie a acestui Parlament să se asocieze la urările întregii populaţii româneşti pentru această aniversare.

Subscrie o declaraţie citită de Al. Vaida Voevod, "în numele partidelor aliate, prin care refuză participarea la discutarea legii administrative fiindcă majoritatea a cerut, până la votarea acesteia, să nu se mai permită ridicarea chestiunilor personale" S-a continuat dezbaterea legii şi cînd opoziţia a aplaudat ironic un amendament:

Vă rog, domnule preşedinte, să-mi arătaţi un articol din regulament care să ne împiedice a aplauda un spectacol ilegal şi ridicol... A aplauda nu înseamnă a face zgomot. Vom aplauda tot acest spectacol. Domnule preşedinte, vă promitem că nu vom aplauda decât după fiecare articol adoptat. Acesta este dreptul nostru.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 9 iunie 1925

Într-o problemă de regulament:

D. N. Iorga: Nu se poate deschide şedinţa, d-le preşedinte, întrucât Adunarea nu este în număr. *(Zgomot).*

D. Vintilă, I. C. Brătianu, ministrul Ffinanţelor: D-le preşedinte, se repetă la fiecare şedinţă aceeaşi obstrucţie sub forma aceasta. D-voastră sunteţi în drept să constataţi dacă Adunarea este sau nu în număr. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: Este adevărat că suntem câinii automobilelor ministeriale, cum s-a exprimat d. preşedinte al Consiliului, dar suntem nişte câini reglementari, nu suntem bestii legale. *(Zgomot, vociferări).*

Aşadar, d-lor, să mergem la capitolul 3 din regulament, la art. 24, care prevede că pentru deschiderea şedinţei se cere prezenţa în incintă a cel puţin jumătate plus unu din numărul total al deputaţilor înscrişi în apelul nominal.

Şedinţa va putea totuşi continua cât timp vor fi prezenţi în incintă cel puţin 80 de deputaţi. Unde sunt cei 80 d-ni deputaţi? Credeţi d-voastră că dacă la Sinodul de la Niceia s-ar fi numărat aşa episcopii care au luat parte, ar avea Crezul vreo valoare? *(Zgomot).*

La spusele deputatului Mihai Popovici despre oscilaţiile lui Vintilă Brătianu, care duce o politică „între revalorizare şi deflaţiune". Or, trebuia făcută „o rezervă metalică la Banca Naţională". N. I: O rezervă mentalică. *Vintilă Brătianu a intervenit:* Nu sunteţi destul de serios faţă de discursul unui partizan politic. *N. I.:* Mai serios a fost fratele dumitale când a citit fabule din La Fontaine ca să dovedească proştilor că rămâne la guvernare.

Şedinţa din10 iunie 1925

Pe marginea proiectului de lege pentru ratificarea convenţiilor dintre ministerul de Finanţe şi Banca Naţională:

Înainte ca d. raportor să ia cuvântul, în bună înţelegere şi cu asentimentul d-sale, ţin să subliniez câteva concluziuni care reies de la sine din constatările făcute de vorbitorii minorităţii. N-aş fi făcut-o, dacă d. Vintilă Brătianu n-ar fi crezut, şi cu această ocaziune, în calitatea d-sale de întrerupător totdeauna spiritual, că este mai folositor pentru proiectele pe care le prezintă, să încerce a arăta nepotrivirile aparente între ceea ce s-a spus în

https://biblioteca-digitala.ro

contra proiectului său, decât să apere însuşi acest proiect, care are aşa multă nevoie de a fi apărat. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Acum câteva zile, omul biruind aparenţele cele mai uşoare, pe care şi le procură în chipul cel mai larg, a crezut că poate afirma că între ceea ce a spus d. Ion Lapedatu, deosebire şi de temperament, nu se poate cere oricui ca să aibă acelaşi temperament războinic, precum nu se poate cere oricui, care are temperament războinic, să-l părăsească, a crezut că între declaraţiunile d-lui Lapedatu şi declaraţiunile făcute, într-un foarte frumos discurs de d. Madgearu, este o deosebire, şi, dacă dumnealui nu s-ar fi condamnat, în interesul repeziciunii discuţiunii, să tacă de la o bucata de vreme, putea să găsească o sumedenie de alte aparente contraziceri.

D-le ministru de Finanţe, d-voastră să vă uitaţi în partea aceasta, ca să constataţi, dacă nu în domeniul leului, în care luaţi de atâta vreme dorinţa d-voastră drept realitate şi tăgăduiţi realitatea, fiindcă nu corespunde dorinţilor d-voastră *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* ca să constataţi un lucru: aici sunt două partide coalizate, cu un bine determinat, a scăpa ţara de un regim pe care noi îl considerăm tiranic şi a-i restitui drepturile sale elementare *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* a începe o perioadă care nu este nouă, care corespunde cu înseşi obiceiurile ţării, înainte da instalarea d-voastră, fiindcă un Parlament ca acesta votează, la începutul şedinţei, că este în număr, care schimbă regulamentul în condiţiunile în care l-a schimbat, care votează legile cum le votează, şi o bancă ministerială care tratează propria sa majoritate aşa cum o tratează; acestea sunt, fără îndoiala, inovaţiuni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Noi suntem oameni de trecut, noi suntem oameni de tradiţie, care căutăm să readucem ţara la tradiţia ei cea veche şi cea bună, de la 1866 până acum, şi, dacă voiţi, şi mai departe în trecut, când ţara era condusă omeneşte, de oameni de omenie, şi niciodată nu s-ar fi gândit un logofăt mare, ca la un zaiafet să califice pe adversarii săi de câini pe care îi striveşte automobilul său. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Ruşine!

D. N. Iorga: Noi suntem aci, d-le ministru, pentru a face să înceteze acest fel de a lucra şi acest fel de a vorbi. Dar, se întâmplă că ne potrivim în păreri, în toate punctele esenţiale, discutate până acum. Atât mai rău pentru d-voastră, atât mai bine, nu numai pentru noi, dar pentru ţară. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi iată, d-le ministru de Finanţe, care puncte, spuse pe scurt, în care ne potrivim cu toţii.

Întâi, că d-voastră nu aveţi calitatea de a prezenta acest proiect de lege şi anume, din trei puncte de vedere: poate cineva să vină cu o propunere atât de îndrăzneaţă, fiindcă prejudecă asupra viitorului ţării atâta vreme *(aplauze*

https://biblioteca-digitala.ro

pe băncile opoziţiei unite), când este la începutul unei guvernări, venind dintr-o opoziţiune spornică, sau când este la mijlocul unei guvernări în plin triumf al teoriilor sale. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Dar veţi vrea, nu veţi vrea, d-voastră veţi rămânea omul ruinei naţionale, prin concepţiile greşite care le aveţi, şi omul împotriva căruia se ridică mizeria unei ţări întregi, şi se ridică toţi aceia care îşi dau seama de catastrofă *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite)*, în acelaşi timp, lucru foarte rar, şi a statului şi a societăţii, omul acesta să vie cu astfel de măsuri? (*aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Al doilea, când cineva nu vrea să consulte pe nimeni, şi nu vorbim de partidele politice: nimeni nu v-a cerut, în ceea ce ne priveşte pe noi, să ne măguliţi, şi cu atât mai puţin să ne înşelaţi, cum alţii cred că sunt măguliţi, dar de fapt sunt înşelaţi *(aplauze pe bănicile opoziţiei unite)* dar, când se iau astfel de măsuri, în afară de partidele politice, este o lume economică întreagă, este o lume financiară, care n-a început de la ingineria discutabilă, ca să ajungă la finanţe proaste (*aplauze îndelung repetate pe băncile opoziţiei unite)*, ci a început de la finanţe, a trăit din finanţe şi reprezintă astăzi finanţa reală, sunt elemente pe care se sprijină străinătatea în legătură cu noi.

Când au fost adunaţi aceşti oameni? Când s-a cerut părerea lor? Dar să veniţi cu un asemenea proiect, cel puţin atunci când nu aduceţi pasiuni vizibile care întrec şi ideile d-voastră greşite. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Al treilea, când un partid este bănuit într-un domeniu, să se ferească de a legifera în însuşi domeniul în care este bănuit. *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Şi d-voastră reprezentaţi continuu bănuiala că instituţiunea întemeiată de părintele d-voastră, cu bune intenţiuni, această instituţiune aţi deviat-o de la scopurile sale naturale, aţi făcut-o să nu mai fie populară în ţară, aţi făcut-o să nu mai aibă credit în străinătate. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

A patra constatare, la care cum vedeţi ne raliem cu toţii, este că nimeni nu vă cerea această lege, nimeni nu v-o cere. *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Vă înfăţişaţi ca nişte cerşetori faliţi înaintea instanţelor judecătoreşti la judecata datoriilor statului. Dar, în momentul când toată industria românească vă cere s-o plătiţi, d-voastră, care îi faceţi necontenit comenzi, şi neplătindu-i, o împiedicaţi de a lucra şi de aceea putrezesc şi ruginesc parcurile de zecimi de vagoane, fiindcă d-voastră nu plătiţi industria în ţară. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Când d-voastră sunteţi datornicii funcţionarilor şi pensionarilor, da, datornici *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite)*, datornici faliţi ai

https://biblioteca-digitala.ro

tuturor care muncesc mai mult decât întreaga clasă politică (*aplauze îndelung repetate pe băncile opoziţiei unite),* nu aveţi nimic mai grăbit decât să plătiţi pe fabricanţii de hârtie de la Banca Naţională, cu zeţarii lor cu tot. *(Aplauze îndelung repetate pe băncile opoziţiei unite).*

Proiectul d-voastră este inoperant. Este inoperant fiindcă prin el nu puteţi face actul, imposibil, al revalorizării leului. Fiindcă de când este lumea, niciodată, în nici o ţară şi în nici un fel de împrejurare, nu s-a văzut o monetă ajunsă unde a ajuns leul nostru, ridicându-se din nou la valoarea sa de la început. Nu se va putea readuce, fiindcă odată ce s-a creat o realitate, o imensă realitate, cu leul scăzut, nimeni nu are dreptul s-o ucidă pe baza leului crescut. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite; strigăte repetate de bravo).*

Şi nu are acest drept şi din alte motive. Orice monetă este în legătură cu trei lucruri. Cu aurul care sprijină hârtia, cu munca naţionala productivă, care dă credit unei întregi societăţi, şi cu o stare de spirit, care, atâta vreme cât veţi fi acolo, nu va exista. *(Aplauze furtunoase; strigăte repetate de bravo pe băncile opoziţii unite).*

În fine, proiectul d-voastră e dezastruos. Iată de ce e dezastruos. Eu nu vorbesc numai de sarcina oricărui guvern de mâine, atunci când mânaţi o mare parte din aurul ţării la Banca Naţională *(aplauze prelungite pe băncile opoziţii unite),* eu mă gândesc la altceva.

Suntem săraci, fiindcă nu putem lucra, suntem săraci, fiindcă opera de refacere a României noi măcar nu a început; suntem săraci, fiindcă nici în cea mai mică parte mijloacele de lucru şi de câştig ale acestei ţări nu sunt puse în mişcare, fiindcă nu-i daţi nici banul necesar circulaţiei, nici sprijinul pe care statul este dator să i-l dea. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite; strigăte repetate de bravo).*

O ţară întreagă aşteaptă să fie economiceşte creată. Pentru aceasta trebuiesc resurse uriaşe, şi, în momentul când resursele acestea uriaşe sunt necesare, când societatea aceasta anemiată cere transfuziune de sânge, d-voastră îi deschideţi venele, pentru ca rămăşiţa de sânge să curgă la Banca Naţională. (*Aplauze furtunoase pe băncile opoziţii unite; strigăte repetate de bravo, bravo).* Şi, fiindcă socotim că orice tiran este pretutindeni revoluţionar, cel mai teribil revoluţionar este acela care prin măsurile pe care le ia şi pe care nimeni n-ar consimţi să le menţină, sileşte societatea la ruperea oricărui element de continuitate prin acele crize brusce, care sunt mai rele pentru o societate decât şi cea mai rea guvernare care n-ar întrebuinţa metodele d-voastră. *(Aplauze prelungite, strigăte de bravo, bravo, ovaţiuni repetate, pe băncile opoziţiei unite; opoziţia unită aclamă în picioare pe d. Iorga).*

https://biblioteca-digitala.ro

După cuvântul lui D.R. Ioaniţescu:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, ceea ce a spus d. Ioaniţescu, că şi noi nu ne împotrivim la punerea în vigoare a legii imediat, aceasta o aprob şi eu, este părerea noastră a tuturor.

Dar să-mi daţi voie, fiindcă este vorba de grăbirea acestei legi, să spun câteva cuvinte în ceea ce priveşte condiţiunile în care această lege s-a votat. Când am intrat în curtea Adunării, am găsit-o plină de soldaţi. Când am intrat în Adunare, am găsit-o plină de cetăţeni interesaţi, pe care i-aţi adus d-voastre, crezând că în felul acesta veţi exercita o presiune asupra noastră. *(Protestări pe băncile majorităţii)*.

Noi nu avem nevoie de terorizările d-voastre ca să reprezentăm interesele acelora pe care totdeauna i-am avut în inima noastră. *(Aplauze pe băncile majorităţii unite)*.

Mai departe: majoritatea a avut faţă de minoritate una din atitudinile cele mai brutale, din întreaga această sesiune, iar banca ministerială a suspicionat intenţiunile noastre *(întreruperi)*. Cum am răspuns noi? Intervenind în discuţiunea legii, în astfel de condiţiuni încât la fiecare pas ar trebui să corectaţi legea d-voastre după luminile pe care le-am adus. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, protestări pe băncile majorităţii)*.

O voce: Legea s-a îmbunătăţit şi cu amendamentele noastre.

D. N. Iorga: De ce aceasta? Fiindcă pentru întâia oară ni se înfăţişează o lege care poate fi discutată şi cercetată.*(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Nu poate fi discutată serios o lege ca legea administrativă, nu poate fi discutată serios o lege ca legea privilegiului Băncii Naţionale, şi nu va putea fi discutată serios o lege ca legea învăţământului particular. *(Zgomot)*.

Şi puteţi să aduceţi d-voastră, majoritatea, la votarea legii Băncii Naţionale, pe toţi rechinii acestei bănci împreună cu vietăţile mai mici, pentru ca legea să fie votată, noi vom avea aceiaşi atitudine hotărâtă în contra ei, pe care am avut-o şi până acum. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Am voit în astă seară să arătăm că fără a recurge la un regulament brutal şi ilegal, prin singurul fapt că aţi prezentat o lege amendabilă, pentru că acolo a fost un preşedinte care a ştiut să prezideze legea, s-a putut discuta în împrejurări care aş fi dorit să prezideze la votarea oricărei legi. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite*). Aceasta am voit să vă spun şi dacă votul nostru nu se uneşte în această seară cu votul d-voastre, este pentru că ne desparte ceva de la începutul acestor patru ani de guvernare a d-voastre, că adică noi suntem aleşi şi d-voastră nu. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe marginea aceleiaşi legi:

Întrebaţi inginerii de la Atelierele „Griviţa", cât le datorează statul român, de când le datorează şi câtă dobândă trebuie să plătească ei pentru banii pe care statul nu i-a plătit. Întrebaţi pe domnul Grigore Alexandrescu, care vă furnizează pieile pentru armată, cât îi e dator statul român... Nu este de fixat devalorizarea, este de recunoscut devalorizarea care s-a produs în înseşi societate... Noi suntem convinşi că fără Banca Naţională ar fi o spăimântătoare anarhie, dar suntem contra acelora care deviază Banca Naţională de la menirea ei firească.

Apoi, adresându-se raportorului, Grigore Dimitrescu: Dumneata, tânăr, onest, cum poţi să afirmi că Partidul Liberal nu este amestecat, mai mult decât trebuie, într-o instituţie care nu trebuie să aparţină nici unui partid?

Despre statisticile româneşti: Cred că este bine ca o statistică provizorie să nu fie dată publicităţii şi străinătăţii. Noi am făcut-o sau ministerul? De ce nu întrebaţi foile dumneavoastră să rectifice datele greşite, în loc să strice cerneala şi hârtia înjurându-ne?

În cele din urmă, a subscris un amendament la proiectul de lege: „Convenţiunea privitoare la lichidarea emisiunii de stat şi întărirea acoperirii circulaţiei fiduciare fiind dăunătoare economiei generale şi finanţelor publice, se respinge".

Amendamentul a fost respins de Adunare.

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea 1925 – 1926

Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 17 octombrie 1925

Face o declaraţie în numele opoziţiei:

D-le preşedinte, lipsind în şedinţa de ieri, mi-a fost imposibil să fac declaraţia cine urmează, în numele întregii opoziţii reale şi coalizate. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite. D. I. Mihalache se ridică de la locul său, felicită pe d. N. Iorga, strângându-i mâna. Aplauzele continuă).*

Iată declaraţia:

După o lungă guvernare, începută cu cele mai mari făgăduinţi, continuată printr-o serie de capitulări şi schimbări de atitudini, ducând ţara dintr-o criză într-alta... *(exclamaţiuni şi protestări pe băncile majorităţii, aplauze pe băncile opoziţiei unite*)... şi pregătindu-i, fără urmă de conştiinţă, o totală ruină *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, guvernul liberal, impus Suveranului printr-o grosolană îmbulzire (*aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot)* şi aproape cu ameninţarea *(aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot)* a suferit din partea păturii fundamentale a ţării, cu prilejul alegerilor Camerilor agricole (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)* o respingere din acelea care pe ori şi ce partid cu concepţii civilizate şi cu grija demnităţii sale l-ar îndemna la imediata retragere. *(Aplauze pe băncile opozitei unite. Zgomot, întreruperi).*

Totuşi, guvernanţii pe care România nu i-a cerut, n-a avut nici de ce să-i stimeze, nici să-i iubească, voiesc să se impună mai departe ţării şi Regelui.

Ei încep astăzi încă o legislatură şi cred că ajung intrigi, care necontenit se dovedesc - şi asigurăm - se vor dovedi sterpe (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)*... pentru a face din presupusa slăbiciune a adversarilor un sprijin pentru iremediabila slăbiciune reală a lor. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Opoziţia unită, pentru a face ca lucrurile să intre în legalitate şi să asigure colaboraţia normală între guvern şi ţara însăşi, nu crede necesar să participe activ la lucrările agoniei artificial prelungite a unui regim rănit de moarte *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite. Zgomot).*

Ea se va ocupa numai de proiectul legii electorale, a cărui prezentare inoportună îngăduie ca puterea de fapt, exercitată de actualul Parlament ilegal... (*Protestări pe băncile majorităţii zgomot, întreruperi.)*

Voci de pe băncile majorităţii: Ilegal!!!

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: ...să falsifice aparatul electoral menit să dea în curând, pe pragul dezastrului ameninţător, noua guvernare şi eventual de unele proiecte, privind interesele superioare de stat, care ar fi prezentate de guvern.

Până la sfârşitul de neînlăturat al unei guvernări condamnate prin greşelile, dar mai ales prin neputinţa formulelor seci...(*Râsete pe băncile majorităţii, aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Voci de pe băncile majorităţii: Bis ! Bis!

D. N. Iorga: ....servite de o activitate imorală... (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, exclamaţii pe băncile majorităţii.)*

Voci de pe băncile majorităţii: A! Stere! Schuller! (*Zgomot).*

D. N. Iorga: ...ea va discuta cu guvernul numai abuzurile car zilnic se înmulţesc şi car cer în faţa ţării sancţiunea morală pe care altfel ar da-o, trecând la acte ilegale, ţara însăşi. *(Strigăte de bravo pe băncile opoziţiei unite. Opoziţia unită aplaudă în picioare).*

Şedinţa din 28 octombrie 1925

Scurt panegiric pentru Toma Stelian:

D-le preşedinte, cred că revine celor care au făcut în cel dintâi Parlament al României Unite, un loc de onoare lui Toma Stelian, mort astăzi, fără să fie deputat sau senator al propriului său partid, misiunea de a aduce înaintea ţării, ca un exemplu de onestitate şi de munca, viaţa unui om care aparţine timpurilor în care cineva se ridica şi se menţinea numai prin ostenelele, prin talentul şi prin mândria sa. *(Adunarea asculta în picioare).*

Şedinţa din 29 octombrie 1925

La proiectul de lege pentru înfiinţarea Fundaţiei Regele Ferdinand I:

Onorată Cameră, cred că guvernul nu revendică ideea acestei Fundaţiuni![1] *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Dar trebuie să observ că proiectul, venit târziu, după o sugestiune din afară *(exclamaţiuni pe băncile majorităţii, aplauze pe băncile opoziţie-unite)* şi pentru scopuri vădit interesante *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* cu intenţiune de a face din el balonul de oxigen al unui muribund *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* acest proiect vădeşte lipsa de idei clare care vă caracterizează *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Aţi fost incapabili de a vedea ce se cere pentru o Fundaţiune „Ferdinand I", astăzi nu sunteţi capabili să-i fixaţi un scop bine determinat *(aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*. Plutiţi într-un val de linguşiri fără ţintă. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite*). Iar Regele care a creat România unită, merită omagiile unei naţiuni, iar nu bucata de budget pe care i-o aruncaţi, după ce aţi ignorat aniversarea lui. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite, strigăte de bravo).*

NOTE

1. Înfiinţarea Fundaţiei era legată de împlinirea a 60 de ani de viaţă ai regelui. Avea un patrimoniu de 200 de milioane de lei, ca dotaţiune oferită de statul român.

Şedinţa din 11 noiembrie 1925

Pentru primirea delegaţiei parlamentare poloneze preşedintele Adunării, M.G. Orleanu, desemnase pe deputatul Ştefan Ioan. Şi N. I.:

Domnule preşedinte, ţin să vă mulţumesc că aţi însărcinat pe domnul Ştefan Ioan, un eminent bărbat să ne reprezinte.

M. G. Orleanu: Am crezut că nu aş putea să fac ceva mai mult pentru un vechi prieten al d-voastre.

N. I.: Domnule preşedinte, eu nu-mi pot alege colegii, prietenii da. Am avut colegi multe persoane lipsite de inteligenţă, dar nu sunt condamnat să-i port în spinare ca prieteni o viaţă întreagă.

Şedinţa din 13 noiembrie 1925

Schimb de replici cu Vintilă Brătianu despre studenţii români în străinătate:

Eu v-aşi întreba, d-le preşedinte, în ce termeni vă găsiţi d-voastră cu guvernul, dacă nu se dă unui deputat dosarele pe care le cere? Sunt două săptămâni de când am cerut să mi se facă cunoscută lista celor ajutaţi cu schimbul, care sunt în mare parte persoane care nu au drept la aceasta, şi până acum nu s-a avut buna voinţă să mi se răspundă un cuvânt.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Anul trecut am declarat în Cameră, că sunt dator să răspund la toate întrebările făcute în mod cuviincios şi dacă aceste întrebări nu ar avea această formă parlamentară, nu mă simt obligat de a răspunde. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Nu sunteţi mai cuviincios decât aţi fost în toată viaţa d-voastră. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Ţara aceasta nu vă este vândută d-voastră ca unor ciocoi de la Stambul. (*Zgomot, întreruperi.)*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Să faceţi cererea în mod cuviincios şi eu voi răspunde. *(Aplauze pe băncile majorităţii. Zgomot).*

D. Virgil Madgearu: D-le preşedinte, am cerut cuvântul în chestiune de regulament. Am făcut o întrebare, sunt acum 10 zile, tot d-lui ministru de Finanţe, în chestiunea „afacerei Calantais". Eu nu am întrebuinţat în întrebarea făcută nici un termen care ar putea... *(întreruperi).*

D. N. Iorga: D-le Madgearu, daţi-mi voie să vă întrerup. În întrebarea care am făcut-o, rog pe d. preşedinte să cerceteze şi să-i dea cetire înaintea Camerii, şi dacă în dânsa se găseşte un singur termen ofensator, eu declar solemn, că d. ministru de Finanţe este un om binecrescut. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot.)*

În continuare:

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Ai dreptate; sunt cuvinte pe care nici slugile nu le întrebuinţează. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. Iorga a cerut ca să vă citesc forma sub care a făcut declaraţia d-sale. Iată textul comunicării, aşa cum o primesc de la birou: „Rog pe d. ministru de Finanţe să-mi arate în scris care este numărul studenţilor adevăraţi". Până aici era în drept să-mi facă această cerere. Am lista acelor studenţi la mine şi o voi depune la birou. Dar d. Iorga adaugă: „şi mai ales închipuiţi".

Şi aceasta înainte de a avea lista pe care mi-o cerea, „care se bucură de schimb pentru studii, şi mai ales pentru închipuite studii". D-lor, lista studenţilor care se bucură de schimb o am şi o voi depune la birou. Dar ţiu, şi cu această ocaziune, să arăt, mai cu seamă unui om care are pretenţia de a fi şi şef de partid şi şef de guvern.

Voci: Cum este.

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Că trebuie să ştie să spună cuvintele cum se cuvine. Aceasta este. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, mărturisesc că nu înţeleg logica d-lui ministru de Finanţe. D. ministru a declarat că găseşte necuviincioasă

https://biblioteca-digitala.ro

intervenţia mea, pe care d-voastră aţi ascultat-o, şi asupra căreia o să mă explic imediat.

D-sa a spus, în acelaşi timp, că nu răspunde decât la acele intervenţiuni care sunt cuviincioase şi totuşi acum răspunde. Mai departe, admiraţi mentalitatea d-lui ministru de Finanţe, d-lui nu permite unui deputat, care constată un lucru, să silească pe ministrul respectiv să-i aducă pe lângă dovezile pe care le-a cules el însuşi, pe care le cunoaşte el însuşi, şi dovezi scrise.

D. ministru ştie latineşte. Ei bine, eu am nevoie de o mărturisire din partea d-sale; şi vreau să pot la sfârşit spune: „Habemus reum confitentem" /Avem mărturie interesată/ *(întreruperi).*

Întrebaţi-l pe d. Brătianu să vă spună ce însemnează aceasta. *(Ilaritate pe băncile opoziţii unite).*

Voci de pe băncile majorităţii: Să spuie d. Mihalache. *(Ilaritate).*

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Ba d. Dobrescu. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Să nu credeţi că se ascunde vreo necuviinţă în aceste trei cuvinte latineşti.

D-lor, sunt ani de zile de când merg în străinătate. Eu nu merg ca să contractez împrumuturi la care nu pot ajunge; nu merg ca să pârăsc opoziţiunea fără dreptate; merg ca să intru în contact cu învăţământul, şi, Doamne, eu îi văd pe aceia care n-au schimb şi-i văd şi pe aceia care au schimb. Dacă s-au putut petrece schimbări în ultimul moment, mă bucur. Eu am cerut să ştiu care sunt studenţii, uneori poate şi studentele, care de la venirea guvernului liberal stau în străinătate fără să fie studenţi sau studente în adevăr şi folosindu-se de schimb pentru studii pe care nu le fac.

Dar dumnealui se crede în stare să-mi dovedească cu un dosar autentic că eu mă înşel. Atunci voi face şi eu o anchetă alături de dosarul d-sale şi, dacă rezultatul nu se va potrivi cu un dosar mutilat, nu voi fi eu de vină.

Dar nu există student în Paris şi nu există membru al studenţimii care să nu strige împotriva scandalului subvenţiunilor nemeritate. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D-le preşedinte, eu v-aş întreba ceva, fiindcă d. ministru de Finanţe este aşa de dificil în materie de stil şi deci dacă d-voastră găsiţi că poate înţelege ceea ce înfăţişez acum, şi anume: „Nefiind satisfăcut cu tabloul de studenţi care mi s-a dat de d. ministru de Finanţe, am onoare să-l rog a binevoi să dea ordinele trebuitoare pentru ca să am şi însemnarea beneficiarilor de schimb de la 1920 înainte, supt ambele guvernări liberale şi actele înseşi de recomandare ale actualilor beneficiari".

Totodată, anunţ că prefac întrebarea mea în interpelare. Dacă d-voastre găsiţi că d. ministru de Finanţe poate înţelege, atunci vă prezint această cerere a mea.

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 26 noiembrie 1925

Continuă şicanarea ministrului de Finanţe, Vintilă Brătianu:

D-le preşedinte, întrebuinţând acelaşi procedeu amabil, vă rog să binevoiţi a comunica d-lui ministru, care este în faţa mea că sunt foarte mulţumit că mi-a pus la dispoziţie actele ce aveam dreptul să le cer.

În ceea ce priveşte felul de a satisface dorinţele unui deputat, sunt feluri mai inteligente şi feluri mai puţin inteligente de a le satisface. Se poate întâmpla ca, într-un fel mai puţin inteligent, să se muncească şi doi ani într-un minister.

În ceea ce priveşte cheltuiala, asigur că funcţionarii care au lucrat două zile, aduc prin plata lor, mai puţină pagubă ţării, decât banii aruncaţi în două guvernări liberale, în folosul unor oameni incapabili de a lucra. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*

Într-o problemă de regulament:

Domnle preşedinte, deşi opoziţia are de dezvoltat interpelări, cu toate acestea nu s-a împotrivit cererii domnului ministru Mârzescu, fiindcă domnul ministru Mârzescu este un ministru bolnav şi politicos, în loc să fie un ministru sănătos şi lipsit de politeţe.

Şedinţa din 30 noiembrie 1925

Tot despre studenţii români în străinătate:

D-le preşedinte, aud că în lipsa mea s-a vorbit de cele 240 de dosare pe care le-am cerut.

Voci de pe băncile majorităţii: Două mii patru sute.

D. N. Iorga: Nu, 240. Acelea sunt altele. Inteligenţa d-voastre este acum cam confuză *(Întreruperi)*. Mi-aţi dat un număr de dosare. Am onoare să vă spun că acei care au făcut dosarele, nu ştiu cum se face un dosar. *(Zgomot, întreruperi)*.

(*Către banca ministerială*). Dacă sunteţi la acelaşi nivel cu nivelul intelectual al zbierătorilor, atunci nu meritaţi să fiţi trataţi cum au fost oamenii care, înaintea d-voastră, au stat pe această bancă, oameni de bine şi

https://biblioteca-digitala.ro

oameni capabili de a-şi respecta adversarul, care stăteau pe această bancă şi nu râdeau în rândul întâi, ei înşişi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* În materia de râs, vă servesc proverbul: „Râsul te râde şi batjocura te batjocoreşte". *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Fiecare singur se face de râs.

D. N. Iorga: Iar, d-le preşedinte, d-voastră mă adresez, iar nu miniştrilor, care nu pot tăcea din gură, până ce li se comunică lucruri pe care cineva are dreptul să le comunice.

Dosarele sunt alcătuite în chip sălbatic şi stupid, fiindcă nu se poate admite să coşi înăuntru *(zgomot, întreruperi, către un întrerupător din majoritate)*: D-tale ţi-o spun, d-le; d-ta ştii cum se face un dosar, şi vei admite cu mine că nu se cos în dosar toate actele unui student care cere valută. Cu felul acesta faci, nu 240 de dosare ci atâtea dosare câte nu le poate căra toate camioanele Primăriei. Dosarul se face inteligent, iar dacă dosarul se face stupid, nu este vinovat acel care îl cere.

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: O să dau ordin să se întocmească dosarele după interpelările pe care d. Iorga le face.

Într-o chestiune de regulament:

Domnule preşedinte, fiindcă a fost vorba de cele 240 de dosare, ţin să comunic majorităţii un dosar de tot interesul în care sunt prinse nu ştiu câte fascicole din *Pandectele române*. Dacă acestea înseamnă un dosar, vă rog să-i spuneţi domnului ministru de Finanţe dacă cel care a făcut dosarul este un om inteligent, atunci subscriu şi eu la părerea pe care o veţi avea d-voastre.

Şedinţa din 1 decembrie 1925

Despre comemorarea a şapte ani de la Marea Unire:

D-le preşedinte, opoziţia, special partidul din care fac parte, are cu atât mai mult motiv să se unească la această manifestare de bucurie, pentru crearea ţării întregite, cu cât în afară de admirabila vitejie a armatei care nu poate fi răsplătită mai bine decât dându-i-se astăzi toate mijloacele necesare

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a se întreţinea sănătoasă şi mai bine în armată. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).* Şi cine va face aceasta, va merita din partea ei o recunoştinţă mai adâncă decât oricine ar împodobi cu flori neputinţa ei de astăzi. În afară de această vitejie minunată a ostaşilor noştri în crearea României noi, au fost doi factori: un factor moral aici şi dincolo, dar în primul rând aici şi al doilea, un factor de luptă de mai multe secole, dincolo. Factorul moral de aici a fost creat prin jertfele de mai multe generaţii ale intelectualităţii româneşti. Mă onorez că fac parte dintr-un partid în care lupta pentru crearea idealului românesc şi a vieţii morale absolut necesare pentru a le susţinea a fost îndreptarul de căpetenie al oamenilor, între care am trăit şi alături de care am luptat. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Şi al doilea, nu se poate vorbi de unirea Ardealului, a Basarabiei şi a Bucovinei, fără să se ţină seamă de oamenii grupaţi odinioară la ardeleni, într-un partid care cuprindea toată naţiunea de acolo şi care a întrebuinţat la aceasta viaţa lui întreagă, în frunte cu acei care în acest moment sunt reprezentaţi prin veneratul domn Ciceo Pop (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)* şi alături de el, de colegii noştri absenţi, d. Maniu *(aplauze)* şi d.Vaida *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, care în frunte cu această treime conducătoare a ştiu să reziste la toate împotrivirile silii şi la toate ispitele corupţiei. Şi dacă armata română nu ar fi avut un suflet care vine, nu de la partidele politice vechi, ci de la cultura românească, şi dacă în timpuri în Ardeal nu ar fi fost amintirea acestei lupte de mai multe sute de ani, concentrată în splendidul partid de luptă, care s-a confundat cu ceea ce viaţa de aci putea să-i aducă mai răspicat în ce priveşte idealul, nu ştiu dacă am fi avut fericirea să fim cu toţii împreună (*aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Dar chiar dacă suntem bucuroşi cu toţii că hotarele României se întind la Răsărit până la Nistru, că se întind la nord la Maramureş, ca să se apropie de Tisa, stăpânită odinioară de ostaşii noştri, este o datorie să nu ne închidem în fraze goale, ci să cheltuim munca cea mai hotărâtă, solidaritatea cea mai onestă, nu solidaritatea de interese *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* să cheltuim acest spirit de jertfă care a cam dispărut şi să închidem acele răni pe care unii le-au tăiat, au cei dintâi datoria de a le îngriji, pentru ca această România unită să rămâie moştenirea strălucită pe care s-o lăsăm altor generaţii, ca să poată spune despre noi că n-am creat această ţară printr-un noroc de care nu eram vrednici, ci că am creat-o şi menţinut-o prin virtuţile noastre.

Cine se împărtăşeşte mai mult de aceste virtuţi, acela are mai mult dreptul de a cinsti astăzi fapta îndeplinită acum câţiva ani în sânge, în lacrimi şi în jertfe. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

La proiectul de lege asupra învăţământului particular. Dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii, observase că legea de egală îndreptăţire a naţionalităţilor nu a fost aplicată niciodată.

N. I: Da, dacă şi această lege a d-voastre nu va fi aplicată! *Dr. C. A.:* Aceasta desigur că o aplicăm. *N. I:* Când? *Dr. C.A.*: Şi o s-o aplici şi dumneata când vei veni. *N.I.*: Eu îţi garantez că nu o aplic pentru că punctul meu de vedere e cu totul deosebit de punctul dumitale de vedere. Dumneata eşti om foarte de treabă care faci lucruri care nu vor dura. Afacerile partidului poate vor dura, ele sunt asigurate prin meşteşug, dar legile d-voastre prin nici un meşteşug nu vor dura. *Dr. C.A.:* Eu cred că vor dura pentru că este interesul ţării şi al neamului să se aplice. *N.I.:* Nu cred. Eu cred că nu era nevoie să facem o lege de frică. Dumitale ţi-e frică de lucruri care nu există.

Şedinţa din 2 decembrie 1925

La o interpelare a lui Virgil Madgearu, schimb acid de replici cu ministrul Tancred Constantinescu:

D-le preşedinte, aş întreba pe d. ministru Tancred Constantinescu, dacă îmi dă voie. Eu am ascultat cu atenţiune dezbaterile şi aş avea o rugăminte să vă fac: să ne arătaţi şi nouă cum se poate face, firește, pe căile cele mai absolut oneste, în scurt timp, o mare avere de care am avea nevoie fiecare dintre noi? (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei-unite, strigăte de bravo! bravo!)*

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: E ruşinos că fiindcă vă vedeţi învinşi, recurgeţi la calomnii! Eu îl rog, îl somez pe d. Iorga, să binevoiască a-mi comunică ce avere am eu, dacă dumnealui e aşa de bine informat şi cum am făcut-o, pentru a-i putea răspunde. Câtă vreme d. Iorga nu va răspunde adevărul, d-sa va rămâne un calomniator. *(Aplauze puternice pe băncile majorităţii, protestări pe băncile opoziţiei unite).*

Voci de pe băncile majorităţii: Calomniator!

D. Eduard Mirto: Treceţi în procesul-verbal, că inculpatul tăgăduieşte.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, nu am auzit exact ce a spus.

D. G. M. Orleanu: Nu vorbiţi d-voastră de moralitate, d-voastră, de care d. Madgearu spunea că sunteţi stipendiatul Băncii Blank. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, eu cu d-voastre vorbesc şi nu cu d. din colţ. Vă întreb pe d-voastră, nu am auzit ce a spus d. Tancred Constantinescu.

https://biblioteca-digitala.ro

D. G. M. Orleanu: Dar d. de colo nu mă interesează.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, nu am auzit exact ce a spus d. ministru de Industrie şi Comerţ.

D. Tancred Constantinescu, ministrul Industriei şi Comerţului: Vă rog să precizaţi ce avere am eu, formidabilă, cum spuneţi d-voastră, în cazul când d-voastră nu veţi şti averea mea, exact, şi nici cum am făcut-o, atunci sunteţi ceea ce veţi rămâne, de sigur, un calomniator! (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Am auzit, d-le preşedinte. Nu mă supăr de loc. Dar în cazul când d. ministru poate să-mi dovedească mie, că muncind cineva, cum muncim fiecare dintre noi, este condamnat să ajungă la o situaţiune mai rea decât situaţiunea cu care l-a fericit Dumnezeu pe dumnealui, atunci fără îndoială eu sunt un calomniator; dar dacă părerea pe care o am eu despre situaţiunea d-sale dinainte de război şi despre situaţiunea d-sale de acum este părerea unei ţări întregi, atunci eu prefer să fiu calomniator cu imensa majoritate a acestei ţări, decât să fiu om de treabă cu câţiva oameni de o anumită categorie, care singuri îl aprobă şi îl aplaudă. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Şedinţa din 4 decembrie 1925

La discutarea bugetului:

D-le preşedinte, deşi nu este în obiceiul Camerii de a se aduce în discuţia ei lucruri care se petrec în comisia bugetară şi se aşteaptă bugetul respectiv, cu toata acestea, un sentiment de indignare pe care orice om iubitor de cultură în această Cameră, fără deosebire de majoritate şi minoritate, îl va înţelege, mă face să vă aduc la cunoştinţă următorul lucru: de mai mulţi ani de zile există la Roma şi la Paris, în puterea unei legi, şcoli la care licenţiaţii şi doctorii noştri - până acuma s-au strecurat 3 ani de zile, acum e al patrulea an - fac studii înalte şi pregătesc lucrări care până acum au făcut onoare României.

Directorii de la aceste şcoli nu sunt plătiţi. Ei au însă datoria de a se duce măcar odată pe an pentru a vedea cum se organizează lucrările în aceste şcoale. *(Marmure pe băncile majorităţii).*

Vă rog să nu vă supăraţi: cred că şi persoana cea mai supărăcioasă, dacă va asculta care este motivul acestei plângeri a mele, care se adresează şi către d. ministru al Afacerilor Străine, îmi va da dreptate.

https://biblioteca-digitala.ro

Directorii nu sunt plătiţi. Odată pe an aceşti directori trebuie să inspecteze şcoala. În alţi ani îmi trebuia - eu sunt directorul şcoalei din Paris - îmi trebuia, zic, o serie întreagă de cerşetorii umilitoare la ministerul Instrucţiunii pentru a căpătă acei 10.000 de franci francezi, care îmi sunt necesari pentru a petrece acolo o lună de zile şi pentru a face lecţiuni la Sorbona, la care sunt invitat de Universitatea franceză, şi îmi place pentru ţara mea în rândul întâi, de mai mulţi ani de zile. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Acum câtăva vreme, într-un moment de supărare, căci altfel nu-mi pot explica lucrul, preşedintele Consiliului mi-a spus, de pe aceste bănci, că şi dumnealui ar vrea să se plimbe 3 luni în străinătate, locuind sub acoperişul unei case care nu-i aparţine, pe socoteala statului român. Şi atunci, eu am făcut declaraţia că mai bine să cerşesc în colţul străzii banii necesari, ca să merg acolo, decât să primesc, în forma de până acum, banii de drum. Atunci am crezut că procedăm cum se cuvine când am cerut să se adauge la buget şi pentru d. Pârvan, directorul şcoalei din Roma, şi pentru mine, banii trebuitori pentru călătoria pe care, evident, nici un prim-ministru actual sau viitor n-ar putea să spună că o fac pe socoteala statului român, aducându-i o pagubă atât de simţitoare.

Ei bine, deşi ministrul Instrucţiunii a fost de părere că această cerere este foarte dreaptă, d. ministru de Finanţe, pentru motivul că momentan se găseşte în duşmănie cu mine, a stăruit din răsputeri - şi nu este vorba numai de mine, este vorba şi de d. Pârvan - ca acest spor să nu se adauge şi a adăugat încă lucrul acesta: până se vor organiză şcolile. Ei bine, şcolile funcţionează spre mulţumirea tuturor, acum este al patrulea an şi nu înţelegem cum se poate aduce o astfel de obiecţiune.

Dar mai sunt alte două cazuri. Este şcoala de misionare de la Văleni-de-Munte, pentru care cheltuiesc şi din punga mea şi cerşesc şi din dreapta şi din stânga, pentru ca în fiecare an douăsprezece învăţătoare să-şi poată reface sănătatea şi să capete o cultură superioară. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Ei bine, am cerut ministerului Instrucţiunii să-mi dea 150.000 de lei pe an, pentru întreţinerea acelor fete, aparţinând tuturor naţionalităţilor. Judecaţi d-voastre, dacă se poate ajunge la un capăt cu atâta cât am cerşit, în adevăr, în dreapta şi în stânga. Anul acesta l-am rugat să îndoiască această sumă. Ministrul Instrucţiunii a stăruit ca acest adaus, aşa de îndreptăţit, să fie acordat. Pentru aceleaşi motive, de trecătoare duşmănie personală, d. ministru de Finanţe a refuzat.

Dar nu este numai atât. Este Comisiunea istorică a României...

D. Leonte Moldovan: Aceasta s-o crezi d-ta.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Nu, d-le Moldovan, eu nu mint, puteţi verifica: ceea ce spun este curatul adevăr. Şi dacă este în măsura cuiva dintre d-voastre să facă a se trece peste această greşeală, ar face o faptă foarte bună, sfătuind pe d. ministru de Finanţe să nu amestece supărările d-sale personale cu interesele culturii româneşti. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite. Zgomot, întreruperi pe băncile majorităţii.)*

Mai este Comisiunea istorică a României. O lege, acum zece ani, a înfiinţat această comisiune. Comisiunea are un buget de 30.000 lei pe an. Vă întreb: ce poate tipări Comisiunea istorică a României pentru suma de 30.000 de lei pe an, când coala de tipar este 3.500-4.000 de lei? Şi atunci, am rugat ca această subvenţie să fie ridicată. Se întâmplă că sunt membru al acestei comisiuni, şi acum am ajuns chiar preşedintele ei. Ei bine, cu toată stăruinţa ministrului Instrucţiunii, pentru aceleaşi motive, d. ministru al Finanţelor a refuzat...

Voci de pe băncile majorităţii: N-a refuzat.

D. N. Iorga: Ba da. Şi atunci, întreb Camera: găseşte dânsa în conştiinţa ei, fără deosebire de majoritate şi de minoritate, că prezenţa mea în două din aceste trei locuri este o piedică pentru bunul mers al acestor instituţiuni? Sunt gata să pun la dispoziţia ministerului Instrucţiunii demisia mea din cele două locuri, în care fiind eu acolo urmează ca instituţia însăşi să fie prigonită. Este însă cealaltă şcoală, pe care eu am întemeiat-o, care nu atârnă de nici un minister, şi pe care cerşind, dar denunţând în fiecare moment pe acela care mă sileşte a cerşi, voi continua a o întreţinea. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

În continuare:

D-le preşedinte, mi-ar fi fost uşor să mulţumesc d-lui ministru de Finanţe dacă d-sa, fără să amestece lucruri care nu erau cuprinse câtuşi de puţin în intervenţia mea, şi fără să facă o morală, pentru cazul când s-ar putea să fiu sau să nu fiu preşedinte al Consiliului, şi evident, nu o voi cere de la dumnealui, dacă d-sa n-ar fi găsit de cuviinţă, zic, ca pentru acest caz să-mi facă un fel de morală prealabilă. Dar eu cunosc obiceiul d-lui ministru de Finanţe de a face morală în fiecare zi cuiva. Este, pentru d-sa o necesitate a naturii sale excepţionale, şi-mi închipui că, atunci când n-ar exista Parlamentul şi d-sa s-ar găsi în cercul restrâns al cancelariei sale, scaunele şi mesele sale ar trebui să primească, măcar de câteva ori pe zi, câte o lecţie de morală. *(Aplauze, ilaritate pe băncile opoziţii unite).*

Dar, d-le preşedinte, eu nu sunt vinovat câtuşi de puţin că oameni din majoritate şi din minoritate mi-au dat informaţia, care se confirmă, că la buget

https://biblioteca-digitala.ro

nu sunt introduse sumele suplimentare, nu numai pentru şcoala din Paris şi din Roma, dar şi pentru şcoala de misionare şi pentru Comisia istorică a României. Eu şi acum cred că aceste sume să fie introduse în buget, iar nu din fondurile pe care le are ministerul Instrucţiunii la dispoziţie, să se facă o cerere către Consiliul de miniştri, pentru ca în timpul anului, fiindcă aşa s-a procedat până acum, să se poată căpăta sumele de care am nevoie. Eu trebuie să ştiu pe ce sumă pot conta şi fiindcă dumnealui vorbeşte de lucruri echilibrate, apoi tocmai în vederea unei perfecte ordini şi unui perfect echilibru, de aceea am vrut să ştiu dacă pot conta sau ba, pe baza unui articol din buget, că drumul nostru se va face în condiţiuni potrivite şi cu demnitatea acestei ţări, pe care în acel moment o reprezentam, căci nu umblând pe la restaurantele cele din urma de pe malul stâng al Senei, poate să reprezinte cineva demnitatea României, şi nici fiind invitat de o lume întreagă la masă fără să poată răspunde măcar o singură dată el însuşi prin invitarea la masă aşa cum este obiceiul. Şi am cerut în trei domenii. Prin urmare, prevedeţi o sumă bugetară; am cerut-o, o cer şi acum. D. ministru de Finanţe binevoiască să se înţeleagă cu d. ministru al Instrucţiunii, dar neînţelegerea sau înţelegerea între dumnealor şi discuţiunea asupra administraţiei regulate sau neregulate nu mă privesc deloc.

Iar, fiindcă d. ministru de Externe este acolo şi pare că a dat o lămurire d-lui ministru de Finanţe, că într-un anumit moment am fost silit, în adevăr, să cer telegrafic d-lui ministru de Externe o sumă, care trebuia să se adauge la sumele primite de la ministerul de Instrucţiune, e foarte adevărat. Dar doriţi să ştiţi de ce? Vă spun imediat. Fiindcă eram însărcinat din partea a însuşi d-lui ministru de Externe să duc la patru universităţi franceze, aşezate în patru colţuri ale Franţei, decoraţiile pe care le acordase guvernul român participanţilor francezi ai Congresului de bizantinologie. Şi, evident, ceea ce poate ajunge pentru a sta cineva o lună la Paris, nu poate să ajungă când e vorba de stat trei luni în streinătate şi de cutreierat o ţară de la un capăt la celălalt. Şi deci, înţeleagă-se cu d. ministru de Externe şi să nu prefacă un lucru aşa de natural în cine ştie ce afacere misterioasă a mea personal care, după ce am mâncat banii ministerului Instrucţiunii, aş fi făcut un apel desperat. *(Protestări pe băncile majorităţii)*.

Ba da, era si un termen neplăcut, pe care l-am relevat aci. Un apel desperat la ministerul de Externe. Iar dacă eu am întrebuinţat în această intervenţie un ton pe care dumnealui îi găseşte mânios, dumnealui, care având alte preocupări, o vedeţi în fiecare zi, nu poate fi mânios pe nimeni, căci d-sa este amenitatea însăşi, este ca un personaj scăpat dintr-o *Bucolică* a lui Virgiliu, vorba d-sale este ca un cânt de flaut, este absolut dulce, dacă, prin urmare, este vorba de nota aceasta de nemulţumire pe care am introdus-o,

https://biblioteca-digitala.ro

apoi eu vă pot spune ca ceva în afară de ceea ce auzim în fiecare zi că ni se adresează nouă.

Când a fost Congresul de bizantinologie, nepotul d-lui ministru de Finanţe, care mă grăbesc să spun, este unul din cei mai distinşi învăţaţi ai ţării, şi am contribuit eu însumi, când era tânăr de tot, să se îndrepte în direcţia studiilor istorice, şi de aci în Cameră îmi fac o plăcere să spun că cel mai frumos viitor îl aşteaptă în acest domeniu al studiilor istorice, d. Gheorghe Brătianu, ne-a spus la toţi congresiştii că e vorba de întemeierea Institutului de bizantinologie la Bucureşti si că pentru asta se dă o sumă de 2 milioane şi aplauze călduroase au salutat în Congresul de bizantinologie această făgăduială pe care n-am făcut-o eu. Au trecut de atunci doi ani; acele 2 milioane n-au fost date şi, când l-am întrebat, în numele singurului institut care poate împreună cu cei câţiva bizantinologi pe care îi aveam, să întemeieze acest institut, am primit o fiţuică de la ministerul de Finanţe, pe o jumătate de pagină, în care un funcţionar, în numele d-lui ministru de Finanţe, îmi spune că se va întreba la ministerul de Culte şi la ministerul de Instrucţiune în ce condiţii se poate întemeia acest institut şi care sunt disponibilităţile - iar chestia disponibilităţilor - de la cele două ministere cu care se poate întemeia institutul. Desigur, îmi pare rău că nu există la noi Institutul de bizantinologie. Când l-am întrebat pe d. ministru în Cameră, acum câteva luni, dacă îl face, d-sa a spus aici în Cameră şi este la proces verbal, că-l va face. Evident, îmi pare rău, dar cine se găseşte într-o situaţie mai jenantă faţă de oamenii care au auzit făgăduiala şi care îşi dau seama că au trecut doi ani şi această făgăduială nu s-a îndeplinit?

Este d. ministru însuşi. Pe cine deci a procedat într-un caz în contra intereselor culturii şi a demnităţii culturale a ţării noastre am dreptul să-l bănuiesc că şi în alte împrejurări, pornind din supărare personală, este în stare să dea lovituri acestei culturi pe care cu toţii, fără deosebire, suntem datori să o servim. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: D-lor deputaţi, nu am să răspund la prima parte a cuvântări d-lui Iorga, voi răspunde numai la partea din urmă, care priveşte fondul necesar înfiinţării Institutului pentru studiul chestiunilor bizantine la noi.

De altminteri, colegul Săveanu îmi aduce aminte că este o decizie luată de Consiliul de miniştri în această privinţă şi că dacă până acum acest fond, care nici odată nu s-a spus că va fi un fond care să depindă de disponibilităţile vreunui departament, ci de cele cu caracter general.

D. N. Iorga: Vă voi aduce adresa.

D. Vintilă I. C. Brătianu ministrul Finanţelor: Aţi spus că este făcută

https://biblioteca-digitala.ro

de un funcţionar, dacă mi-ar fi adus-o mie, nu aş fi semnat-o cu această rezervă. Consiliul a însărcinat pe ministrul de Instrucţie şi pe acel de Culte şi Arte, unde credeam că este o parte interesantă pentru studiul bizantinologiei la noi, să facă un program pentru întrebuinţarea lui împreună cu facultăţile respective.

D-lor, vedeţi că şi în această chestie d. Iorga vede chestiunea în ansamblul ei nu mai prin prizma unui anume institut, fiindcă iarăşi îl prezidează d-sa, pe când noi îl vedeam prin prizma unui interes mai general fiindcă influenţa bizantină la noi este legată şi de chestiuni de istorie şi de drept şi de artă; de aceea, ne-am adresat la colegii noştri şi la universităţi şi nu la d. Iorga personal, cum o dorea. Ca probă este că acum o săptămână sau două am reamintit d-lor dr. Angelescu şi Lapedatu să caute cât mai repede să facă acest proiect pe care l-a cerut guvernul. Acesta este rolul meu ca ministru de Finanţe, nu ca să refuz banii, când îi am, dar ca să aibă o destinaţie bine hotărâtă. De altminteri iniţiativa a pornit din partea guvernului şi noi vrem să dăm, ca în toate lucrurile, într-un mod ordonat şi ca ceva permanent, pe o bază serioasă. *(Aplauze de pe băncile majorităţii).*

Dar alături de suma ce se afecta pentru studiile bizantinologice, Consiliul de miniştrii, în afară de aceste 2 milioane, a mai afectat şi 8 milioane care trebuiau să se dea pentru cercetările care ar fi să se facă la universităţi fiindcă fondul ce afectasem în totalitate era de 10 milioane. În acelaşi timp era şi o alta hotărâre luată de Consiliul de miniştrii ca să se facă cercetarea arhivelor streine împreună cu Academia, o cercetare a arhivelor azi pentru prima dată deschise în diferitele state care au avut teritorii româneşti sub ocupaţiunea lor sau care au avut relaţiuni cu statele române, Moldova şi Muntenia.

În ceea ce priveşte grija culturală, să dea Dumnezeu să poată şi guvernele viitoare să creieze fonduri şi să dea în proporţie cu nevoile, cum a dat acest guvern şi pentru şcoli şi pentru organizarea lor. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, fără voie sunt colaboratorul d-lui ministru de Finanţe la pierderea timpului Camerii, dar ce vreţi? Ce sunt eu de vină, dacă mă sileşte!

Dar când este vorba de întemeiat un Institut de bizantinologie, d-nealui, care trebuia să întrebe pe cei doi miniştri acum doi ani, se gândeşte să-i întrebe când? În noiembrie sau în decembrie, când am făcut eu intervenţia.

De ce nu a întrebat în cei doi ani?

Al doilea, d-nealui să întrebe pe d. ministru al Instrucţiunii, care este un excelent medic, asupra Institutului de bizantinologie, vrea să întrebe pe d. ministru Lapedatu, excelent istoric al românilor, dar care abia ştie greceşte,

https://biblioteca-digitala.ro

prin urmare nu are competenţă în ceea ce priveşte bizantinologia.

D. Vintilă I. C Brătianu, ministrul Finanţelor: Universităţile...

D. N. Iorga: Iar despre universităţi nu aţi spus un cuvânt în adresa pe care mâine o să-mi fac plăcerea să o aduc.

O voce: Am văzut ce spune d. Tafrali.

D. N. Iorga: Aţi pronunţat numele d-lui Tafrali şi ca să vă arăt d-voastre cât de puţin mă influenţează consideraţii personale, vă voi spune că în momentul când a fost vorba să se transforme Institutul sud - est european în institut de bizantinologie şi de studiul statelor care succedează Bizanţului sud - estul european, am rugat pe toţi să colaboreze, pe toţi acei care se ocupă cu lucruri bizantine şi aceasta cu toate că d. Tafrali, vezi dacă ar fi vorba de supărare personală, a tipărit în foiletonul „Viitorului", cea mai elegantă din gazetele româneşti, că eu care am publicat mii de documente greceşti nu aş fi în stare să înţeleg o linie de grecească.

Vă mulţumesc că aţi ridicat această chestiune a d-lui Tafrali şi dacă aveţi relaţii personale cu d-sa puteţi să-i spuneţi că-l primim ori unde este vorba de o colaborare civilizată la o operă de ştiinţă; îl primim bucuros, chiar dacă înainte de aceasta ni-a aruncat insulte de caracterul acelora pe care le-aţi semnalat. Iar, în ce priveşte confuziunea pe care o faceţi d-voastre între persoana mea şi Institutul sud est european, aceasta dovedeşte că d-voastre nu ştiţi ce este institutul sud - est european.

Din comitetul conducător face parte d. Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor şi al Artelor; din comitet face parte însuşi nepotul d-voastră, d. Gheorghe Brătianu, ceea ce înseamnă, să vă fac şi eu puţină morală acum, că de câte ori vorbiţi, să ştiţi şi despre ce vorbiţi şi cui vorbiţi. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şedinţa din 7 decembrie 1925

Schimb violent de replici cu ministrul de Finanţe, Vintilă Brătianu:

D. dr. I. Jianu: D-lor, eu nu am avut fericirea să fiu luptător în tranşee, dar am avut onoarea ca să operez timp de patru ceasuri sub bombardament de artilerie, la gara din Tecuci, unde spitalul mi-a fost distrus de armata inamică.

D. N. Iorga: V-am văzut, d-le doctor, operând eroic la gara din Tecuci, atunci când soldaţii îmi cereau câte o cârmoajă de pâine. Pe cât este de adevărat eroismul d-voastră, tot pe atât de adevărat este că acest admirabil soldat român cerşea cârmoaja de pâine, care se dădea la câini. Eu am văzut.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Nu defetişti.

D. N. Iorga: Fratele d-tale, şeful guvernului, n-a fost odată pe front; n-a călcat odată într-un spital, în tot timpul războiului. *(Zgomot, întreruperi).*

D. Dr. I. Jianu: Şeful guvernului din timpul războiului a fost la postul datoriei şi răspunderii, asigurând triumful ţării. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. Vintilă I. C Brătianu, ministrul Finanţelor : Eu credeam că este o mentalitate Diaconescu, dar este o mentalitate Iorga. *(aplauze, zgomot).* Sunteţi demnul şef al acestor oameni. Toate sunt bârfeli ale d-lui Iorga. (*Zgomot).*

D. Gr. Diaconescu: Am văzut trenuri cu răniţi, care au stat trei zile şi trei nopţi, ca să poată să treacă mai întâi trenurile d-voastră cu proviziuni. (*Mare zgomot).*

D. C. I. C. Brătianu: E o minciună. N-ai văzut nici un tren. S-a făcut cercetare oficială, sub guvernul Marghiloman, şi s-a constatat că era o minciună. O minciună pe care o susţineţi acum şi aici. Repetaţi continuu calomnii *(Zgomot, întreruperi).*

D. Virgil Madgearu: La Odesa.

D. N. Iorga: Vreau să întreb un singur lucru: dacă cuvântul „bârfeli", pe care mi l-a aplicat d. ministru de Finanţe, găsiţi că este parlamentar, atunci vă felicit şi pe d-voastră şi pe d. ministru de Finanţe, şi întreaga majoritate, care înţelege să se aprobe acest fel de a se exprima. Dar eu vă spun, pe cuvântul meu de onoare, că înaintea mea au mâncat soldaţii cârmoji de pâine uscată, pe care nici câinii nu i-ar fi mâncat. *(Zgomot).*

D. C. I. C Brătianu: D-ta nu ştii ce situaţiune era atunci în Moldova? (*Zgomot, întreruperi).*

D. Gr. Diaconescu: Ai auzit d-ta vreun glonţ şuierând? *(Zgomot).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Demnă asociaţie!

O voce: Dar d-ta ai auzit glonţul ? *(Zgomot).*

D. Gr. Diaconescu: Eu am fost pe front. *(Zgomot).*

D. N. Iorga: Te rog, d-le preşedinte, să împărţim insultele, în insulte care s-au auzit şi insulte care se spun la stenografi, pentru ca să treacă de-a dreptul în coloanele „Viitorului". Pentru insultele pe care le aud, ştiu să răspund drept în obraz cui le spune; pentru cele ce nu le aud, nu pot răspunde. (*Zgomot).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Am spus, şi rog să se înregistreze, că d. Iorga este demn de asociaţia de bârfitori de lucruri inexacte, care vin din acel colţ, şi în capul ei stă d. Iorga, alături de ceilalţi doi domni. Aceasta am spus.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Mă iertaţi dacă aceasta este parlamentar, atunci şi „prostie" e tot parlamentar. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, zgomot, protestări).*

Discurs la legea învăţământului particular:

D-lor, o şedinţă de noapte pentru o lege de această importanţă - şi mai exact o serie întreagă de şedinţe de noapte, pentru ca niciodată legea învăţământului particular n-o să se învrednicească de lumina zilei *(ilaritate)* - pe mine nu mă miră; e în tradiţia partidului liberal să se discute şi să se voteze în împrejurări de acestea tocmai legile esenţiale.

Şi d. ministru al Instrucţiunii Publice poate să-şi aducă aminte de o discuţiune asemănătoare cu aceasta.

Sunt mulţi ani de atunci. Locul pe care îl ocupă d. ministru dr. Angelescu astăzi era ocupat de Spiru Haret, iar legea care se discuta era legea organizării bisericii române.

Pe atunci nu era obiceiul vacanţelor parlamentare; cu toate acestea, foarte mult timp s-a pierdut până ce a venit în discuţie această lege. Era asupra Paştelui. O discutam în Săptămâna Patimilor. *(Ilaritate).*

Şi într-un fel a fost o patimă pentru mine a vorbi la această lege, pentru că mi s-a dat cuvântul la ora 11, şi discuţia s-a terminat după 12, adică în ziua următoare şi prin urmare, votul nu era valabil, pentru că era dat în altă zi. În Cameră erau încă mai puţini deputaţi decât în această seară. E adevărat că erau deputaţi prin culoare. Pe atunci majoritatea avea obiceiul de a asista la dezbateri chiar mai puţin interesante decât aceasta.

Şi îmi aduc aminte de unul din majoritari, acum vicepreşedinte al Camerei *(ilaritate),* care deschidea uşa, de aci din dreapta mea, şi-mi aduc foarte bine aminte cum foarte spiritual observa dacă am terminat sau nu. *(Ilaritate).*

În faţa mea era răposatul Fleva, un om foarte bine crescut şi cult şi care până la sfârşit a avut respect faţă de Parlament căci păstrase iluzia parlamentară. Fleva a avut răbdarea să asculte discursul meu până la sfârşit.

Însă iată ce s-a întâmplat cu legea lui Haret:

Votată aşa, călare pe două zile, votată în prezenţa unor bănci goale şi cu participarea votantă a acestor bănci goale legea aceasta nu a trăit. Au trecut câţiva ani, Consistoriul superior bisericesc, pe care îl creiase Haret, s-a desfiinţat, după ce s-a văzut totala lui inutilitate. Era o superfetaţie bugetară care nu a adus nici un folos bisericii româneşti. A trecut câtăva vreme, şi s-a venit cu legea de azi care este fără îndoială mai bună decât legea de atunci a lui Haret.

https://biblioteca-digitala.ro

Ministrul Cultelor s-a supărat, când am discutat-o aci mai ales s-a supărat de faptul că principiile care inspirau această lege nu erau în tradiţiunile vădit anticlericale ale guvernului liberal ci veneau din altă şcoală. Cum i-am spus că această şcoală, dacă îmi aduc aminte, este şcoala mea, d. ministru al Cultelor s-a supărat şi supărat a rămas până acum. D. ministru al Instrucţiunii Publice, un om mai simpatic, nu se va supăra fără îndoială, de observaţiunile pe care le voi face cu privire la punctele de amănunt ale legii sale, la stilul foarte discutabil în care sunt redactate aceste articole, şi care permit nu toate interpretările, dar foarte multe. Ori nu se va supăra, şi ţin foarte mult să nu se supere, mai mult decât ministru de Culte, fost elev al meu, căci foştilor mei elevi le dau voie să se supere cât de mult şi în orice formă.

Prin urmare, nu se va supăra, dacă îl voi arăta, şi dumnealui va înţelege şi are tot ceea ce îi trebuie pentru a înţelege, voi arăta că concepţiunea legii d-sale nu este o concepţiune fericită, şi mai ales nu este o concepţiune actuală. Legile au voie să întreacă actualitatea dar nu au voie să rămâe în urma actualităţii. Legea d-voastră trebuie să fie neapărat o lege de azi. I-ar putea fi îngăduit să fie o lege de mâine, dar nu poate, în orice caz, să fie o lege de ieri. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Legea d-voastră poate fi cât de hotărât românească - şi în privinţa aceasta vom vorbi şi veţi vedea că în ceea ce priveşte tendinţa generală, sau mai bine zis, nu tendinţa generală ci scopul, ne putem înţelege. Dar a ne înţelege în ceea ce priveşte scopul acesta nu înseamnă a ne înţelege şi asupra mijloacelor. Veţi vedea d-voastră, că mijloacele pe care le întrebuinţaţi sunt mijloace care nu servesc scopurile d-voastră mărturisite ci sunt potrivite pentru a demasca un scop pe care nu-l veţi putea ajunge şi sunt de acelea care să facă a vi se atribui intenţiuni pe care nu le-aţi avut. Dacă măcar aţi ajunge la această ţintă! Dar nu veţi ajunge, aşa încât vă expuneţi la critici foarte ascuţite, faceţi să fie bănuită o întreagă naţiune de sentimente şi de idei pe care nu le are şi nu veţi ajunge absolut la nici un rezultat!

În consecinţă, d-voastră, la sfârşitul acestei cuvântări, îmi veţi da dreptate. Dar ţin în preliminariile cuvântării mele să mai observ un lucru: sunt câţiva reprezentanţi ai minorităţilor acestei ţări, numai câţiva, alţii nu sunt, şi nu le fac un cap de acuzare din aceasta, că nu sunt. Nu sunt din cauza unui procedeu nou, ce se întrebuinţează de o bucată de vreme: în ceea ce priveşte legea, ceea ce facem noi aci este un lucru de paradă, esenţialul se petrece în culise. Noi suntem actorii naivi, neiniţiaţi şi alături sunt alţii care fără să aibă strălucitoarea rampă în faţa lor, aranjează lucrurile.

Râdeţi uneori de pertractări care, dacă vor ajunge la capăt, şi am toată speranţa că vor ajunge, vor da ceea ce ar fi trebuit să doriţi şi d-voastră, un

https://biblioteca-digitala.ro

guvern tare care să vă înlocuiască, adică să guverneze ţara, până ce d-voastră aţi fi capabili, trecuţi printr-o serie întreagă de operaţiuni foarte grele, de a relua puterea şi de a guverna altfel decât aţi guvernat acum când aţi venit, nepregătiţi.

Dar, dacă d-voastră vedeţi pertractările noastre, atunci daţi-ne voie să vedem şi noi pertractările d-voastră. În unghere, d-voastră pertractaţi cu minoritatea, d-voastră pertractaţi încontinuu, şi rezultatul este că o discuţie care ar fi trebuit dusă înaintea ţării se pierde prin unghere. Exprim părerea de rău că nu văd aci reprezentanţii saşilor, care ar putea spune dacă refuzul d-lui Vintilă Brătianu, acum câtăva vreme, de a face să se încaseze anumite impozite de către organele de Stat în folosul bisericii şi a şcoalelor săseşti, dacă, acest refuz fiind corectat acum prin făgăduieli pe care colegii noştri saşi au naivitatea de a le crede, dacă nu cumva acesta e motivul pentru care deputaţii saşi nu se găsesc aici în astă seară. Se poate să mă înşel, se poate să nu fie asta, se poate să nu fie, ştiu eu, nici credite în legătură cu anumite întreprinderi industriale sau cu alte lucruri care nu au nimic a face cu legea ce se discută acum, lege esenţială fără îndoială, pentru poporul german din Transilvania, pentru saşi. Se poate să fie aşa, se poate să fie altfel; aş fi foarte bucuros dacă mi s-ar da dezminţire.

D. Franz Krauter: Vin imediat. Peste zece minute vor fi aci.

D. N. Iorga: D-voastră nu vorbiţi în numele saşilor, vorbiţi în numele şvabilor.

D. Franz Krauter: Nu vorbesc în numele lor, dar locuiesc cu ei şi ştiu.

D. N. Iorga: Prin urmare, în unghere nu se petrece nimic?

D. Franz Krauter: Asta nu am spus-o! *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Totuşi eu cred că interesul unei naţiuni se apără în afară de interesele indivizilor şi se apără în afară de concesii pentru lucruri care trebuiau concepute ca drepturi. Dacă un drept îl ai şi consimţi să ţi-l acorde cineva în forma unei concesii, păcătuieşti faţă de dreptul pe care erai îndrituit să-l aperi. Şi eu cred că o largă discuţie aci, înaintea a câţi deputaţi sunt, înaintea acelora care ne ascultă în tribune, înaintea presei, înaintea ţării, care va trebui să-şi facă o judecată, ar fi şi din punctul de vedere al naţionalităţii, cu mult mai bună decât aranjamentele acestea sprijinite pe o bună credinţă mai mult sau mai puţin reală, care strică chestiunilor de care ar fi trebuit să fie vorba într-o formă cu mult mai hotărâtă şi cu mult mai largă.

Şi acum, d-le ministru, după aceste regrete preliminare, să intrăm în examinarea proiectului d-voastră de lege. Şi încă odată ţin să vă asigur de ce se va întâmpla la plecarea d-voastră de la acest minister, care va fi la un moment pe care nu-l voi indica, între altele, fiindcă am buna cuviinţă de a nu spune când se va duce un guvern, chiar atunci când membrii acelui guvern au

https://biblioteca-digitala.ro

lipsa de bună cuviinţă de a spune până când vor rămânea. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Când veţi pleca de la această bancă, pot să vă asigur, în numele celei mai mari părţi din reprezentanţii opoziţiei că, printre miniştrii guvernului liberal, veţi fi fost cel care nu veţi fi lăsat cea mai rea amintire, ceea ce nu însemnează că noi nu ştim că sunteţi în judeţul d-voastră un foarte pasionat om de partid şi că ochelarii prin care vedeţi chestiile şcolare, nu sunt şi ei coloraţi cu acea culoare pe care mult mai brutal o au colegii d-voastră.

(D. Iuliu Maniu întrerupe).

Dar cum zice d. Maniu, cu multă dreptate, sunt ochelari în ministerul d-voastră propriu, care sunt cu mult mai coloraţi în ceea ce priveşte pasiunea decât ochelarii de care vă serviţi d-voastră. Dar oricine va recunoaşte că d. doctor Angelescu a adus la ministerul de Instrucţie Publică concepţiuni de om de înaltă cultură care n-a scăzut - da, de sigur - n-a scăzut demnitatea profesorului universitar; şi va recunoaşte chiar că, în ceea ce aţi făcut, nu totdeauna cu folos, a fost fără îndoială o călduroasă dorinţă de bine, că rătăcirile d-voastră de la un capăt al ţării la altul, chiar dacă ar fi să vedeţi numai ziduri, în care nu se va coborî niciodată un suflet, că rătăcirile, călătoriile vreau să înţeleg, aveţi şi d-voastră rătăcirile d-voastră, dar eu vorbesc de călătorii, au trezit iubirea pentru scoală, şi au trezit şi sacrificiul maselor rurale, din care au ieşit foarte multe clădiri de care va fi foarte greu să se despartă numele d-voastră. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Un ministru care ştie să se gândească şi ştie să vorbească, poate fi tratat cu totul altfel, chiar de o opoziţie...

D. Şt. Şendrea: Rău voitoare.

D. N. Iorga: Ar fi într-adevăr curios, ca, după câte îndurăm în fiecare zi de la omenii care desigur s-au trezit într-o poziţie anormală dimineaţa, să fim o opoziţie binevoitoare. Cum vroiţi să fim bine voitori atunci când d-voastre vă faceţi a fi un guvern, dar nu mai sunteţi şi cum să fiţi un guvern când votaţi al cincilea buget? Cum să fiţi când ţara v-a spus că trebuie să plecaţi? Cum să fiţi când ştiţi că d-voastre aţi călcat, n-aş zice anumite angajamente, dar anumite indicaţiuni, asupra cărora să-mi permiteţi să nu insist mai mult, oricine ştie foarte bine că aţi abuzat de o largă toleranţă şi că sunteţi o Cameră, fără să fiţi o Cameră, că sunteţi pentru această Cameră un guvern, fără a fi un guvern. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Vedeţi la ce poate să ducă o întrerupere. Dar, zic, chiar o opoziţie, când are înainte un om care ştie să se gândească, un om civilizat, care ştie că dacă oamenii stau pe băncile opoziţiei nu înseamnă că i-a condamnat cineva să primească insultele unui om supărat, cu un astfel de ministru poate să se înţeleagă în discuţia unei legi, în felul de a discuta, de care voi da dovadă astă seară.

https://biblioteca-digitala.ro

Greşeala cea mare în ce priveşte forma o pot spune foarte uşor. Spun întâi care este această greşeală, şi-mi este aşa de uşor! Nu este nici cel mai puţin clarvăzător în această adunare care să nu vadă motivul pentru care legea d-voastre este rău organizată, care este motivul care v-a făcut ca, în loc să prezentaţi o lege clară, să prezentaţi una confuză, încurcată, în care lucruri importante nu sunt tratate, pentru a fi înlocuite cu articole de regulament. Vina nu este a d-voastre, este a funcţionarilor d-voastre, care au făcut legea, funcţionari din cale afară de rutinaţi peste rutină şi până la rugină, care v-au pus lucruri care se pun în regulament şi lipsesc lucruri care trebuie să fi puse în lege, şi pe care, dacă le veţi pune în regulament, lumea se va întreba de ce se găsesc în regulament şi nu în lege.

Dar nu vreau să mă ocup de această confuziune care se face. Am amintit în această Cameră un exemplu caracteristic, când s-a votat legea Comisiunii Monumentelor Istorice, pe vremea repausatului Haret, şi s-a trecut în lege care va fi plata pe coală a colaboratorilor de la publicaţiunile Comisiunii şi care va fi numărul de rânduri de pagină. Se uitase să se arate şi tipograful la care se va tipări, cum şi calitatea de hârtie de întrebuinţat ori a cernelii cerute cu această ocazie. *(Ilaritate)*

Dar vreau să vorbesc de altceva. D-voastre de fapt aţi pus nu alături, dar aţi contopit trei legi deosebite: o lege a învăţământului particular, o lege a învăţământului confesional şi o lege a învăţământului minoritar.

Le-aţi pus împreună. De ce le-aţi pus împreună? Întâi pentru că nu vă place învăţământul confesional, şi pentru că n-aţi vrut să-l loviţi făţiş, deoarece între aderenţii d-voastre ardeleni se găsesc atâţia care prin toate fibrele fiinţei lor morale sunt legaţi de învăţământul confesional; pentru că sunt atâţia care vin din învăţământul confesional şi s-au obişnuit să-l iubească şi să-l respecte, care îşi dau seama - cum veţi vedea îndată - că învăţământul confesional poate da anumite lucruri pe care nu le poate da învăţământul de Stat. Învăţământul de Stat este excelent, dar are un defect: este uscat, d-le ministru. Cu programele lui, cu metodele lui pedagogice este uscat de sens intim, de sens sufletesc. Este o formă, cât de perfectă voiţi, dar prin forma aceea nu trece nici un curent de viaţă. Aţi suferit şi d-voastră cei şapte ani de liceu şi i-am suferit şi eu. Care este acela care să păstreze o amintire plăcută din învăţământul secundar?

Cine n-a aşteptat să scape odată din această închisoare a libertăţii gândului si a libertăţii de acţiune? Care este acela care, cercetând elementele de spontaneitate vie, elementele de bunătate şi poezia din el, să zică: lucrul acesta vine de la învăţământul secundar prin care am trecut?

Dar d-voastră nu vă place această şcoală confesională şi, ducând de fapt un război ascuns împotriva ei şi nevoind ca acest război să se învedereze, crezând că nu se învederează prin hotărârea d-voastre de a nu se vedea, luaţi

https://biblioteca-digitala.ro

şcoala confesională, nu-i spuneţi pe nume şi o puneţi alături de şcoala particulară. Dar, dacă nu vă place învăţământul confesional, aveţi sentimente încă mai puţin călduroase pentru învăţământul minoritar. Vă voi arăta unde stă greşeala d-voastră, care e o mare greşeală şi care vă scade. Scade pe omul cu cultură care este în d-voastră, şi are pe lângă aceasta şi defectul de a înfăţişa greşit ţara în faţa străinătăţii, pentru că orice naţiune este reprezentată prin guvernul ei. De unde vreţi să ştie străinătatea că d-voastre sunteţi la al cincilea buget, că aţi călcat o anumită înţelegere, mai mult sau mai puţin articulată, şi că ţara nu este solidară faţă de d-voastre? Astfel ţara întreagă trece ca având sentimente pe care lumea apuseană le numeşte sentimente de intoleranţă. Oricât v-aţi încerca să găsiţi alt termen, nu-l veţi găsi.

Îmi pare bine că a venit şi d. Hans Otto Roth. Nu ştiu dacă a negociat sau nu prin unghere. Şi nu vom spune dacă va avea folos sau nu de pe urma acestor negocieri. Evident că cine v-a invitat este în rândul întâi vinovat. Să nu vă închipuiţi însă că la capăt veţi culege altceva decât ceea ce culege un pescar răbdător de duminică, atunci când iese pe malul Senei sau al Spreei şi coboară o undiţă în apă ca să se întoarcă însă seara acasă cu acelaşi vermuşor pe care l-a avut în vârful undiţii dimineaţa când s-a aşezat la pescuit. Nu veţi mânca peştele d-sale, aceasta este clar *(ilaritate),* pentru că peştele d-sale se găseşte la bucătăria d-lui Vintilă Brătianu *(ilaritate, aplauze).*

Ziceam, d-le ministru, că aţi amestecat aceste trei legi, că aţi pus la un loc aceste trei materii deosebite. Aceasta este însă fără îndoială o greşeală foarte mare, pentru că, nu este una din aceste trei despărţiri care să nu sufere de pe urma acestui amestec. Aceasta vă voi dovedi-o foarte uşor începând întâi cu învăţământul particular, mai ales aici în Vechiul Regat, unde era o tradiţiune îndelungată şi de multe ori glorioasă şi care învăţământ particular este fără îndoială scăzut, îngustat, apăsat de pe urma intenţiei d-voastre de a nu da nimic învăţământului confesional şi de a da cât se poate de mult învăţământului minoritar.

D-le ministru Angelescu, vă aduceţi aminte că acum câţiva ani a fost o discuţie aci la Cameră, între un profesor universitar care nu avea experienţă, un ideolog şi un foarte distins cugetător, d. Rădulescu-Motru şi un om, a cărui ideologie, să-mi daţi voie să spun că o cunosc de multă vreme, dar nu o apreciez de loc, d. Ştefan Ioan.

A fost o discuţiune între aceşti doi deputaţi, dintre care cel de al doilea cunoştea foarte bine ministerul Instrucţiunii Publice, însă îmi permit să atribui celui de al doilea mai mult simţ practic şi o lipsă de simţ practic celui dintâi. Învins a fost d. Rădulescu-Motru, care a apărat învăţământul particular. Curentul general în Cameră era în contra învăţământului particular, şi eu declar că eram printre deputaţii care ascultam cu nemulţumire şi cu adâncă părere de rău argumentele d-lui Rădulescu-Motru. Veţi zice: dar dacă este aşa, de ce mă

https://biblioteca-digitala.ro

combaţi azi d-ta, care erai pe atunci un adversar al învăţământului particular, al unui învăţământ particular care fabrica diplome cu o uşurinţă extraordinară, căci lipsea controlul Statului şi acesta nu-l aveţi nici acum, şi aici este slăbiciunea cea mare a tuturor măsurilor ce le luaţi, în special faţă de învăţământul particular minoritar.

Căci, la urmă, de cine este vorba? Este vorba de Statul român, de Statul român egal în totdeauna cu sine, şi nobilul Stat român, cu grija responsabilităţii sale, înzestrat cu o înaltă cultură, sau este vorba de un biet inspector şcolar pus acolo pentru anumite merite care nu au nimic a face nici cu şcoala nici cu cultura, care de multe ori este un suflet brutal si grosolan de poliţist, pe care îl veţi amesteca în organizarea aşa de delicată a acestor lucruri ale şcoalei, care sunt înainte de toate ale sufletului omenesc şi ale idealului, la care oricine are dreptul potrivit cu sângele său, potrivit cu rasa căreia îi aparţine şi potrivit cu întreaga viaţă morală care s-a dezvoltat din această rasă. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Închidem paranteza aceasta cu inspectorii căci vom reveni la dânşii. Dar, în momentul când d. Rădulescu Motru, de la această tribună a fost învins, era cu totul alta situaţiunea învăţământului particular în România decât aceea de acum şi iată de ce. Era înainte de război. Înainte de război, problemele mari şcolare nu se puseseră. Căci de ce să ne înşelăm? Noi trăim în momentele acestea, într-o epocă de ceea ce se numeşte „Umwertung aller Werte", răsturnarea tuturor valorilor. Trăim într-o epocă de revoluţie şi revoluţia cea mai importantă nu este aceea din care curge sânge, căci aceasta o fac adeseori violenţii şi proştii; marea revoluţie este aceea care nu se observă şi care câştigă încetul cu încetul şi pe adversarii ei.

Umanitatea a intrat într-o nouă fază. Credeţi că vechea şcoală se mai poate menţine aşa cum căutaţi să o menţineţi aci? Această şcoală, şcoala primară, şcoala secundară, şcoala superioară, credeţi că se mai pot menţine aşa?

Vă aduceţi aminte că din banca mea v-am pus întrebarea: d-le ministru, adică nu v-am zis d-le ministru, pentru că între noi ne zicem altfel, mai prieteneşte, din ce categorie credeţi că face parte şcoala mea de la Vălenii de Munte? Acea şcoală căreia, cu atâta generozitate, chiar azi i-a făgăduit un spor d. ministru de Finanţe.

D-voastră aţi spus: trebuie să fie, sau primară sau secundară, sau superioară. Ei, ce este? Aţi spus: este secundară. De ce este secundară? Secundară, fiindcă elevele sunt învăţătoare. Şi, ele fiind, ca pregătire, secundare, şcoala este secundară. Dar eu nu sunt secundar; eu predau universitar, ca toţi profesorii care predau acolo, şi care suntem de la universitate, şi materiile care se predau sunt materii de universitate; şi mai

https://biblioteca-digitala.ro

ales spiritul în care se predă este spirit de universitate. Nu credeţi d-voastră că a venit vremea când despărţirile, aşa numite *cloisons étanches*, care despart deosebitele ramuri de învăţământ să se sfarme? Că învăţământul secundar trebuie să primească deci cât mai mult din sufletul de libertate de cercetare personală, de convingere, de credinţă, nu de lucruri înghiţite şi nemistuite, primite cu de-a sila al învăţământului superior? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Nu credeţi că, atunci când şcoală primară va ieşi din treptele herbartiene şi din multe amintiri ale unei metafizici germane încrasate de atâta vreme, când şcoala primară va fi ceea ce trebuie să fie, să primească pe elev cu tot ce poate, şi departe de a-i răpi îndemnurile lui şi de a reduce pe fiecare la acelaşi numitor comun, va ţinea seamă de toată zestrea trupească şi sufletească pe care o aduce elevul şi când învăţătorul şi institutorul crescut astfel, nu se va gândi să facă aşa încât numărul 1 din clasă să fie exact numărul 22 de acolo ci se va informa de unde vine fiecare; din ce mediu de familie, cu ce speranţe, cu ce însuşiri, şi când se va căuta să creeze oameni deosebiţi, nu credeţi d-voastră, că va fi pătruns spiritul universitar în învăţământul primar? Şi nu credeţi d-voastră că va fi cea mai mare binefacere când acelaşi suflet generos, când acelaşi suflet idealist, când acelaşi suflet respectuos de individualitatea psihică a oricui va trece după băncuţa pe care se aşează copilul de şapte ani, până la banca de la care se ridică cu aripi pentru a zbura studentul? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-voastre veniţi cu vechiul tipic: şcoala primară, secundară, superioară şi vă mai gândiţi încă la un lucru: Doamne! dar din şcoala aceasta să nu cumva să răsară cineva care să nu semene cu produsul învăţăturii oficiale!

Idealul d-voastră este să vedeţi că produsul învăţământului particular este întrutotul asemenea cu produsul învăţământului oficial. Şi aţi creat acea categorie direct împrumutată din Ungaria, care înseamnă „şcoala cu drept de publicitate". Dar, în ce priveşte şcoala cu drept de publicitate, nu sunt întrutotul de părerea unora din reprezentanţii minorităţilor. Vă rog, fiecare şcoală trebuie să fie cum o vor părinţii care îşi dau copii acolo, cum înţelege programul, directorul şi profesorii. Dar evident că statul are dreptul să verifice atunci când încredinţează, dar numai atunci când încredinţează, numai atunci poate pretinde un certificat, numai când absolventul vrea să intre în legătură cu statul, acesta are dreptul să verifice ceea ce ştie când încredinţează o anumită misiune. Dar când nu este vorba de a i se încredinţa o misiune, căci cineva nu se pregăteşte ca să fie un funcţionar al d-tale, nu se pregăteşte ca să aibă o atingere cu statul, atunci de ce omul să nu aibă dreptul de a avea pregătirea pe care o doreşte familia lui, pe care o doreşte un cerc mai larg decât cercul familiei lui pe care i-l impun anumite tradiţii, care e natural să se

https://biblioteca-digitala.ro

exercite asupra lui? Dar de unde sunteţi sigur că elevii care ies din învăţământul particular se vor destina toţi unei vieţi în România? A dat cineva numai decât asigurarea că nu va trece graniţele acestei ţări a noastre? Dar d-voastră, cum să vă spun, vă ţineţi în vechiul învăţământ împărţit pe trei categorii şi în tradiţia ca acest învăţământ să fie cât se poate mai asemănător cu învăţământul de stat. Idealul d-voastre ar fi să nu existe nici o şcoală particulară, n-o spuneţi, dar sunt sigur de aceasta, să nu existe nici o şcoală confesională, dacă s-ar putea să nu existe nici o şcoală minoritară şi toată lumea să intre şi să se aşeze cuminte pe băncile unui învăţământ absolut uniform, pe care statul să-l hotărască după cererile necesităţilor de astăzi.

Dar, ferească Dumnezeu! Asemenea practici, care ne-amintesc trecutul, ne duc de-a dreptul la învăţământul iesuiţilor din secolul al XVIII-lea. Învăţământul de stat îşi are originea acolo: limbi moarte, aritmetică, geometrie, ştiinţe exacte. Aceasta este baza învăţământului, în momentul de faţă; iar dreptul administrativ nu este altceva decât ceea ce era în vechea şcoală austriacă aşa numită „Pilichten des Untertans", datoriile bunului supus. *(Ilaritate).*

Pe lângă aceasta, precum odinioară istoria însemna istoria dinastiilor, o istoria a românilor sau a României - şi aici o să mai vorbim despre deosebirea între istoria românilor şi istoria României; o să vedeţi aceasta când voi vorbi de învăţământul minoritar, învăţământul acesta al istoriei românilor sau României înlocuieşte ceea ce era în vechiul învăţământ - să zicem al Austriei - istoria de la Rudolf de Hasburg până la Frantz Iosif şi ceea ce era pentru Franţa celui de al Doilea Imperiu, istoria Franţei de la Faramond[1] la Napoleon al III-lea.

Acesta este învăţământul d-voastră de stat, aşa îl înţelegeţi.

Dacă învăţământul de stat ar vedea neted problema de astăzi, dacă ar înţelege starea de revoluţiune în care se găseşte societatea, dacă învăţământul de stat şi-ar da seama că o nouă eră a început, dacă acest învăţământ ar porni de la o mare, largă şi nobilă concepţiune, dacă ar călca pe drumuri noi, ar putea să spuie: urmaţi-mă pe acest drum, pentru că este drumul întregii societăţi româneşti şi este acelaşi drum pe care merg cei mai înaintaţi din societăţile lumii. *(Aplauze).*

Dar, d-le ministru, e altceva de făcut în loc de a cere la fiecare pas o verificare. Şi vă mărturisesc: orice m-aş face pe lume, dar director de învăţământ de şcoală particulară sub legea d-voastră, să mă ferească Dumnezeu. Pentru că, vedeţi d-voastră, eu n-aş putea să am nici o iniţiativă. Să zicem ca eu am o idee în domeniul instrucţiei şi al educaţiei - se poate întâmpla. Sunt oameni care nu le au şi fac legi şi sunt oameni care le au şi nu fac legi *(ilaritate),* să zicem că aş avea o concepţie în aceste domenii şi aş voi

https://biblioteca-digitala.ro

ca această concepţie să o verific. Aş fi, vă asigur, cum sunt şi acum, un om îngrijit de morala sufletelor care-mi sunt încredinţate; aş fi un om care mi-aş da seama, înainte de toate, că învăţământul trebuie să se exercite asupra unor oameni perfect sănătoşi şi puşi în condiţiuni de higienă. Şi, din acest punct de vedere, decât să vă îngrijiţi de internatele şcoalelor particulare, v-aş ruga, d-le ministru, să vă îngrijiţi de propriile d-voastre internate (*aplauze prelungite).* De acele internate care sunt fabrici de tuberculoză. D- voastră sunteţi medic şi puteţi trata pe tuberculoşii ieşiţi din şcolile statului, dar cel ce fabrică tuberculoza e d. ministru de Finanţe *(ilaritate, aplauze),* şi o altă fabrică de tuberculoză este, tot din vina d-lui ministru de Finanţe, cazarma. D-le ministru, să facem o încercare: nu vă puteţi număra printre oamenii cei mai graşi din România *(Ilaritate).* E bine să ne punem, adică d-voastre, căci pe mine să mă ferească Dumnezeu! *(ilaritate),* să vă puneţi la regimul la care d. ministru de Finanţe pune oameni care sunt într-o situaţiune mult mai gingaşă decât d-voastră. D-voastră, ca şi mine, nu mai sunteţi în faza creşterii trupeşti, dimpotrivă, pe când ei se găsesc tocmai în vremea când trupul omenesc câştigă puteri, dar cu ceea ce se dă acestui om tânăr pentru a câştiga aceste puteri, ajunge cineva de-a dreptul la tuberculoză, la tuberculoza bugetară, necesară pentru un buget echilibrat. *(Ilaritate, aplauze).*

Şi am zis că la cazarmă este exact acelaşi lucru ca şi în internatele d-voastre.

Dar să zicem, d-le ministru, că, având o concepţiune a mea respectuoasă de morala publică şi privată, respectuoasă de higienă, având sentiment de iubire faţă de naţia mea şi sentimentul care mă face să cred că statul este necesar, nu în aceeaşi măsură în care credeţi d-voastră şcoala liberală, dar şi eu cred că statul este necesar, cu condiţie să nu strivească societatea care este dedesubt şi să nu încerce statul să transforme societatea, ci să înţeleagă că statul, pentru a exista şi prospera, trebuie să se modifice după necesităţile societăţii în perpetuă transformare organică. *(Aplauze prelungite).*

Deschid proiectul d-voastră de lege. Sărman de mine, d-le ministru! Apoi eu unul trebuie să întrebuinţez un timp preţios, scriind lucrări mai mult sau mai puţin inutile. Pentru că vă asigur că tot ceea ce cereţi d-voastră pentru funcţionarea şcolilor particulare poate fi îndeplinit formal, iar dedesubt să facă cineva tot ceea ce vrea cu inspectorii d-voastră, şi tocmai din cauza inspectorilor d-voastră, cu şi fără inspectorii d-voastră, se poate face absolut orice. Ceva interesant aici, cu privire la şcolile minoritare, şi anume: acolo unde spuneţi că nu se pot întrebuinţa manuale netipărite, că nu se pot da elevilor manuscrise. Dar daţi d-voastră manualul cel mai patriotic de istoria românilor; eu îmi închipui că aş fi un profesor sau un învăţător minoritar, cu

https://biblioteca-digitala.ro

sentimente duşmane statului român. Ei bine, voi putea citi paginile în care ar trebui să fie multă simţire, le voi putea citi aşa încât să moară de râs clasa întreaga. Ce măsuri luaţi d-voastră? Puteţi să puneţi câte un inspector care să stea alături de fiecare profesor? D-voastră nu înţelegeţi un lucru, şi anume că pe sufletul omului nu poate fi stăpân nimeni, chiar dacă ar fi înzestrat cu toate articolele legii d-voastră; căci pe sufletul cuiva poţi fi stăpân numai atunci când îl faci să te iubească şi să te înţeleagă *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, numai când îl faci să înţeleagă prin iubire sufletul d-tale.

Dar arta de a citi, în ce constă? Dar teatrul? Ce înseamnă teatrul? Sunt piese superbe care nu fac nici o impresie dacă autorul este prost, sau este interesat într-o cabală, dar sunt piese de nimic, pe care le ridică actorul.

Dar, d-le ministru, ce să mai vorbim de învăţământ? Luaţi un preot de sat, un preot bătrân care nu a învăţat teologia, şi un alt teolog, tânăr, plin de idei abstracte, dar care nu crede, se întâmplă şi de aceştia, şi puneţi-i să citească, şi pe unul şi pe altul, *Evanghelia*. Textul evanghelic este acelaşi. Dar unul din ei mai are şi teologia. Ei bine, când îl va citi preotul cel bătrân, cu vibraţiuni adânci în glasul lui, vor cădea în genunchi şi necredincioşii şi lacrimile vor curge pe feţe, dar aceasta nu se va întâmpla la teologul d-voastră, dacă el nu va pune sufletul lui, în citirea *Evangheliei*.

O voce: Atunci este inutilă orice lege.

D. N. Iorga: Nu, d-le, daţi-mi voie. Foarte bine aţi făcut că m-aţi întrerupt. Ceea ce spui d-ta acum, este o chestiune pe care mi-am pus-o şi eu însumi, am purtat-o săptămâni întregi de zile în capul meu. Pentru că este o deosebire între felul cum consider eu chestiunea despre care vorbesc, şi cum o consideră alţii, poate mai bine înzestraţi decât mine dar care nu au anumite ascunsuri şi greutăţi sufleteşti, pe care eu le am.

Dacă m-aş fi convins eu pe mine că această obiecţiune, care nu este nouă, este serioasă, şi eu aş fi foarte nenorocit dacă aş vorbi, la vârsta mea şi într-o materie care este a mea înaintea tuturor celorlalte, şi printr-o întrerupere ar putea să mi să ridice un argument de care să mă împiedic şi să cad; ei bine, nu. Legi de control da, ori cât de multe; legi de îndrumare da, ori cât de multe.

Legi de mocanizare poate face oricine; acestea nu folosesc la nimic. Şi, d-le ministru, închizând această paranteză, nu vă daţi seama de un lucru: eu nădăjduiesc că o să vină vremea când un alt proiect de lege se va discuta şi doresc ca d-voastră să fiţi în acea Cameră, şi vă promit chiar, nu vă supăraţi, vă şi ajut. Pe d. Vintilă Brătianu nu-l aleg, pentru că trebuie să se refacă după emoţiile prin care trece. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Dar pe d-ta doresc din toata inima să te am.

https://biblioteca-digitala.ro

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: Eu m-am ales singur douăzeci şi cinci de ani.

D. N. Iorga: Nu uita că ulciorul nu merge de multe ori la apă.

D. dr. C. Angelescu, ministrul Iinstrucţiunii: Depinde de modul cum veţi face alegerile.

D. N. Iorga: Până acuma nu era guvernarea pe care aţi făcut-o în aceşti patru ani; puneţi-o şi pe aceasta în socoteală. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dacă am să mă simt eu mai slab, atunci mă veţi alege d-voastră, dar dacă se va întâmpla altcum, atunci o să vă aleg eu pe d-voastră. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite, ilaritate, întreruperi).* D-voastră, d-le Gârboviceanu, veţi face parte din comisiunea bisericească, dacă vă veţi purta bine. *(Ilaritate).*

Prin urmare, d-le ministru, se va discuta din nou o lege a învăţământului particular şi atunci, cu d-voastră, vom găsi posibilităţi care lipsesc în legea d-voastră. Dar d-le ministru, ce este mai bine, într-o vreme când experienţa în învăţământ trebuie să se facă, credeţi că este bine ca aceste experienţe să fie făcute de stat şi să iasă rău? Sau este mai bine ca învăţământul particular să fie lăsat atât de liber, încât experienţele să le poată face el, să se vadă ce experienţe a făcut liberul învăţământ particular şi dacă se par rele, să se respingă, dacă se par bune, să se primească, dacă se par perfectibile, să se introducă tot ce trebuie pentru ca lucrul să meargă mai departe pe calea înaintării? Un învăţământ de felul acesta e însăşi pepiniera, câmpul de experienţă al învăţământului oficial. Şi mi-aţi vorbit în particular de şcolile engleze. Să-mi daţi voie, dacă e o ţară în care orice încercare de învăţământ să fie privită cu simpatie, să fie observată de aproape, să fie întrebuinţată, e desigur Anglia, şi ar fi bine să ne inspirăm de la dânsa. Dar fiindcă suntem tot în marginea discuţiei capitolului întâi al învăţământului particular, acel neconfesional şi neminoritar, daţi-mi voie să mai fac încă două observaţii. D-voastră v-aţi adresat la mai mulţi istorici care v-au elaborat această istorie a învăţământului particular în România, lucrare intensă, cu literă mică, pe două coloane, în care este şi lista tuturor şcolilor particulare, şi numele învăţătorilor din 1836 şi, daţi-mi voie să vă spun, sunteţi prea abundenţi; nu e absolut necesar pentru ca să înţelegem legea d-voastră, să trecem prin tot pomelnicul care începe prin dascălul Ion Sava Hagioiu şi continuă cu dascălul Constantin, cu Jean franţuzul, cu Ioniţă Cadiu, cu profesorul Naum, cu dascălul Iancu, cu dascălul Păruş.

Nu. Ceea ce trebuia să vă dea informatorul d-voastră, nu numele preţios al dascălului Păruş, pe care mărturisesc că nu-l cunosc, dar dacă informatorul d-voastră are lămuriri biografice cu privire la dânsul, ar fi bine să nu priveze ştiinţa istorică de această biografie. Trebuia să vă spună un

https://biblioteca-digitala.ro

lucru: noi, d-le ministru, nu am avut învăţământ de stat până nu am copiat învăţământul napoleonian din Apus; sau mai bine, şi un învăţământ ceva mai vecin, învăţământul iosefin din Austria. Iosef al II-lea în Austria şi Napoleon I în Franţa, aceştia sunt iniţiatorii direcţi de care vă ţineţi d-voastre. Şi într-un timp când nu era învăţătorul legal şi imperial, când nu erau membrii academiei didactice, imensei academii didactice, o cazarmă superbă pe care şi-a creat-o în învăţământ Napoleon I, pentru ca să fie stăpân pe sufletul tuturor supuşilor săi, învăţau oamenii ori nu învăţau? Învăţau cu dascălii în tinda bisericii, învăţau cu omul de bună voinţă şi de inteligenţă şi practic, pe care un sat îl smulgea unui alt sat, şi am tipărit chiar eu în revista d-voastră, a ministerului, o scrisoare a cutărui dascăl din 1830, căci Regulamentul Organic a introdus la noi sistemul napoleonian, pe care îl avem numai de la Regulamentul Organic, nu mai vechi decât atâta, şi scrisoarea este foarte duioasă. Se vede cum merge omul din sat în sat, cum se înţelegea cu părinţii, cum dacă găsea numărul trebuitor de elevi şi era mulţumit de dânşii, învoiala cu părinţii se făcea şi el putea să rămână acolo, iar dacă nu, se ducea aiurea.

Credeţi d-voastră că frumoasa literatură a noastră de odinioară, spiritul sănătos de pe vremuri, acestea nu datoresc ceva şi unei libertăţi a învăţământului pe care, de îndată ce am intrat în cătuşele statului, am pierdut-o cu desăvârşire? Literatura de şablon şi anarhia în spirite de astăzi iese de acolo. Pe de o parte, literatura de şablon, pe de altă parte, spiritul anarhic, pentru că cel care scapă din închisoarea d-voastră didactică, ia câmpii cel puţin pe zece ani după aceea *(Ilaritate)*. Nu credeţi că aceasta se datoreşte acestei încarcerări didactice pe care o păstraţi în învăţământul oficial, cu care voiţi să asimilaţi şi învăţământul particular? Eu cred că da.

Dar, mai e altceva, învăţământul d-voastre de stat, în momentul de faţă, este un învăţământ particular, un învăţământ particular, cu programă de stat *(ilaritate)*. De ce? Pentru că de la război încoace, luând un exemplu din Peninsula Balcanică - aici a fost marea greşeală a mai multor miniştri de Instrucţie Publică - s-au înfiinţat eforiile, care-şi aveau rostul sub regimul turcesc în Peninsula Balcanică.

De ce? Pentru că statul turcesc nu ţinea şcoli creştine, iar şcolile creştine se ţineau prin eforii, precum şcolile minoritare se ţin în momentul de faţă prin contribuţiunea credincioşilor, la care ajută agenţii d-voastră de îndeplinire. Văd un surâs pe faţa d-lui Hans Otto Roth, şi acest surâs îmi aduce aminte de momentul când eu ziceam da, şi d. ministru de Finanţe zicea ba. Acum d. ministru de Finanţe zice da, dar eu ştiu de ce nu mai zice ba. *(Ilaritate, aplauze)*.

Să ştiţi, toate pactele acestea, în treacăt fie spus, nu folosesc la nimic, şi iată pentru ce: pentru că d-voastră aveţi drepturi care nu trebuie să atârne de

https://biblioteca-digitala.ro

pacte de partid (*Aplauze în rândurile opoziţiei unite).* Chiar dacă pactele de partid sunt serioase, ele înjosesc demnitatea unei naţiuni atunci când, sub forma unei târguieli, ea capătă ceea ce trebuie să afirme hotărât, înaintea tuturor partidelor, la lumina zilei *(Aplauze prelungite în rândul opoziţiei unite).*

Dar, d-le ministru, prin introducerea eforiilor şcolare nu vă daţi seama că şcoala de stat a devenit o şcoală particulară? Iată de ce a devenit o şcoală particulară: pentru că d-voastră plătiţi dascălilor leafa pe care o puteţi plăti dar eforia şcolară adaugă ceva pe lângă această leafă. Dacă eforia şcolară e compusă din oameni care vor să favorizeze pe cutare profesor, va da acelui profesor mai multe ore decât altuia care ar fi mai puţin plăcut minorităţii din acea eforie şcolară. Apoi eforia şcolară, care se însărcinează cu atâtea lucruri, evident că are conştiinţa unui drept şi acest drept se exercită alături de dreptul statului şi de multe ori prin coloarea pe care o dă profesorul cu mai multe ore se exercită şi împotriva intenţiei pe care ar putea să o aibă faţă de aceeaşi şcoală statul.

Deci, pentru partea întâi mă rezum:

D-voastre veniţi cu un vechiu şablon, bun înainte de război pentru spiritele tradiţionaliste, dar dezaprobat de spiritele care nu erau tradiţionaliste chiar şi înainte de război. Veniţi cu o şcoală pe care noi am cunoscut-o şi am pătimit de pe urma ei. Veniţi cu această şcoală şi ni-o înfăţişaţi ca un model şi impuneţi şi şcolilor particulare să meargă pe acelaşi drum, iar dacă nu vreau să meargă pe acelaşi drum, le impuneţi necontenite piedici formale, le scoateţi înainte o mulţime de acte de zădărnicire, o paperaserie /hârţogărie/ birocratică, care poate să fie folositoare, dacă vreţi, fabricilor de hârtie[2] la care sunt interesate persoane pe care le cunoaşteţi mai bine decât mine *(ilaritate)*, dar în afară de folosul pe care-l poate trage cartelul fabricilor de hârtie, nu înţeleg cine poate folosi din nişte prescripţii pur formale. Renunţaţi la experienţe foarte preţioase; renunţaţi la o întreagă vitalitate didactică pe drumul viitorului, de unde puteţi lua, pe de o parte, inspiraţie şi pe de altă parte, de unde puteţi culege roadele unei practici care nu s-a făcut în dauna statului, ci chiar prin ceea ce a greşit, poate aduce la sfârşit foloase pentru stat care moşteneşte experienţa şcoli particulare libere. *(Aplauze).*

Vin acum la şcoala confesională.

Ardealul a trăit întreg prin şcoala confesională. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).* Să-mi daţi voie ca din acest punct de vedere să fac o comparaţie între Ardeal, Basarabia şi Bucovina.

Învăţământul în Basarabia nu însemna mare lucru - mai cu seamă când este vorba de cel primar. Basarabeanul ajuns la studii mai înalte, pleca dincolo de hotarele Basarabiei. În ceea ce priveşte însă şcoala primară pe care

https://biblioteca-digitala.ro

o avea, aceasta era supusă unui regim destul de strict, deşi nu aşa cum ni-l închipuim noi.

Căci ceea ce numim noi tirania regimului rusesc, era un lucru foarte complicat, dar şi un lucru foarte inteligent. Regimul rusesc ştia unde să dea şi cum să dea, ştia unde să facă concesiuni şi unde să nu facă concesiuni, ştia unde poate să creieze iluzii şi unde nu poate să creieze iluzii.

Învăţământul din Bucovina a fost învăţământul iozefin. Bucovina a intrat în stăpânirea austriacă tocmai pe vremea când acest învăţământ se organiză şi se impunea. Comparaţi însă ce a ieşit din aceeaşi rasă cu învăţământul iosefin neconfesional, anticlerical, de stat mirean, fără nici o aspiraţie decât aceea a îngenuncherii tuturor faţă de cel din urmă purtător de sabie sau de băţ în calitate de capelmaistru al unei întregi societăţi de „supuşi", comparaţi-o cu ceea ce s-a făcut în Ardeal, unde iosefinismul nu a putut prinde nici odată şi vedeţi câtă deosebire este între această situaţie şi aceea care poate fi verificată dincolo de toţi inspectorii d-voastre, fără ca toţi laolaltă să fie în stere să creeze.

D-le ministru, avem aşa de puţine tradiţii în această ţară, încât nu ne este permis să distrugem nici una. Tradiţia unei vieţi acumulate constituie un tezaur strâns de generaţiunile trecute care au muncit pentru el şi nu se poate arunca în vânt comoara pe care atâtea generaţii au strâns-o în învăţământul confesional. D-voastră, d-le ministru, care călătoriţi mult, aţi fost şi la Blaj, şi aţi simţit desigur ceea ce eu aş numi mireasma Blajului. Este acolo, d-le ministru, o atmosferă cu totul deosebită de atmosfera liceelor d-voastră; simţi acolo ceva sacru, ceva istoric, ceva religios, ceva moral, ceva ideal. Fiecare şcoală are ceva dintr-o biserică, după cum şi orice biserică are ceva dintr-o şcoală.

Şi credeţi d-voastre că pe vremea actuală, când omenirea nu se mai poate încălzi - din nenorocire tineretul în rândul întâi - decât sau de vehemente porniri de ură, cu privire la care vom găsi noi mijlocul să le ducem direct până la originea lor ascunsă *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, pentru ca să nu plătească nevinovaţii care vor binele, în locul vinovaţilor care au voit răul. (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Credeţi d-voastre că în această vreme, când numai ura, când numai pasiunea distructivă poate pune în mişcare o mare parte din tineretul nostru, când, la oamenii în vârstă, ceea ce hotărăşte, cel puţin pentru trei sferturi dintr-înşii, în acţiunea lor este interesul material în forma cea mai crasă; credeţi d-voastre că nu trebuie să amestecăm în societatea aceasta de materialism şi de violenţă figuri morale ca acelea care pot ieşi şi ies şi până astăzi din şcolile acelea confesionale, în care zace o moştenire de care nu aveţi dreptul să vă atingeţi? *(aplauze pe băncile opoziţiei)*. Şi vă asigur un lucru: puteţi să sfărâmaţi şcoala confesională, va rămâne învăţătorul confesional, pe care îl veţi încadra în învăţământul d-

https://biblioteca-digitala.ro

voastre şi va rămâne cu el acelaşi spirit; veţi sfărâma forma, spiritul va supravieţui. Şi, dacă acest spirit îşi va pierde din intensitate, aceasta va fi vina d-voastre. Şi va fi în dauna societăţii, care are nevoie de acest spirit. (*aplauze pe băncile opoziţiei).* Şi, fiindcă şcoala confesională cuprinde şi şcoala primară şi universitatea, daţi-mi voie să vă prezint o observaţie cu privire la cea dintâi, şi o alta cu privire la cea de a doua.

D-le ministru, în cutare sat există o şcoală, să zicem o şcoală confesională, şi d-voastră aţi dori, intenţia d-voastră ar fi să funcţioneze o şcoală de stat. O şcoală confesională a noastră, dar şi a altora, fiindcă se va spune că idealurile naţionale variază, dar eu prefer să am a face aici cu reprezentanţii unui alt ideal naţional, lucrul se poate întâmpla, prefer să am a face oricum cu un suflet creştin, cu un suflet moral, decât să am un adversar în care să nu fie nimic din moralitatea creştină, în care să nu fie nimic chiar din poezia aceea religioasă, care face ca peste deosebirile naţionale, ca peste deosebirile confesionale şi chiar peste deosebirile religioase, mâinile oamenilor crescuţi în spiritul religios să se poată întinde şi să se poată prinde. (*Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Dar aveţi undeva o şcoală confesională şi d-voastră vroiţi să introduceţi şcoala de stat. Mă rog, şcoala aceia pentru cine este? Nu este nici pentru d-ta, nici pentru mine, nici pentru dumnealui; este pentru oamenii din satul acela. Oare nu credeţi d-voastră că soluţiunea era alta: ce doresc oamenii de acolo? O consultare a oamenilor de acolo nu era necesară? Nu au şi ei dreptul, prin partea de contribuţie care se întoarce asupra şcolii lor, să hotărască ei cum doresc şcoala?

D. Spiridon Popescu: Aceasta o credeţi d-voastră, dar guvernul nu o crede. Ţăranul n-are voie să aibă o dorinţă.

D. N. Iorga: Dumnealui are dreptate într-o privinţă. D-voastră şi în domeniul administrativ duceţi totdeauna aceiaşi grijă ca forma să se coboare de sus, înnăbuşind spiritul de jos, în loc să daţi voie spiritului de jos să creeze forma de sus. Dar nu eşti vinovat d-ta, d-le ministru; este vinovată o întreagă concepţie, pe care a primit-o partidul d-tale, şi pe care - aici este deosebirea - pe care n-a înţeles-o d. Lapedatu. Îndată ce este vorba de conceperea unei societăţi ca un organism, atunci este şcoala noastră; îndată ce este vorba de organizarea mecanică a unei societăţi, este şcoala d-voastră. Aici este deosebirea cea mare. De fapt nu suntem două partide, noi suntem două lumi. *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* În ori şi ce lucru este un alt fel de a înţelege (*aplauze pe băncile opoziţiei).* Şi de aceia eu nu introduc pasiune în a vă combate, eu introduc silinţa de a argumenta şi a aduce dovezi ca să treacă astfel cât mai mult din felul acesta de a gândi al d-voastră la felul de a gândi al nostru, chiar dacă n-aţi face parte din partidul căruia îi aparţin eu, sau din

https://biblioteca-digitala.ro

partidul cu care e legat partidul meu. E un alt fel de a înţelege; e respectul pentru realităţile morale (*aplauze pe băncile opoziţiei*), pe care nu-l aveţi.

Nu intru mai departe în doctrina d-voastră, dar v-am făgăduit să vorbesc încă de un alt element al şcolii confesionale. Blajul are de fapt, fără să spună că are, are de multă vreme o universitate, şi Blajul are o şcoală normală, căreia îi datorăm aşa de mult. Ori mă înşel eu prea mult, ori d-voastră nu admiteţi ca universitatea şi şcoala normală să existe în afară de stat.

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: Da.

D. N. Iorga: Habemus reum confitentem! Dar bine, d-le ministru, atunci trageţi consecinţele. Cum voiţi d-voastră ca un învăţământ căruia îi răpiţi mijlocul de a se alimenta prin învăţători şi mijlocul de a se lumina la lumina superioară a ştiinţei, cum voiţi să fie acel învăţământ altceva decât un trup mutilat, din care aţi stors vlaga care trebuie să-l însufleţească? *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

În ceea ce priveşte respingerea universităţii confesionale, şi adaug şi a universităţii naţionale a naţionalităţilor, eu o să vă arăt cum se poate eluda foarte bine scopul, ţinta legii d-voastră. Saşii din Ardeal fac foarte bine când, în fiecare vară, adună un număr de profesori care le fac cursuri de universitate. M-au chemat şi pe mine, şi m-am dus bucuros. Pe oricine din noi îl pot chema. D-ta zici că nu e universitate şi din punct de vedere formal argumentezi: nu e universitate pentru că nu e firmă. Ce este firma? Universitate înseamnă organizaţia superioară de învăţământ împărţită în mai multe facultăţi, cu profesori permanenţi care dau cel puţin trei ore pe săptămână şi câte o oră de seminar. La universitatea aceasta există catedre şi bănci *(ilaritate)*, este un pedal care sună clopotul din când în când *(Ilaritate).* Lucrurile acestea sunt îndeplinite? Este firma. Dar dacă, fără pedal, fără clopot, fără bănci şi fără catedră, fără trei ore pe săptămână şi fără seminar, fără decan, fără rector şi deci fără firmă, se face totuşi universitate? Daţi-mi voie; d-voastră vreţi să reformaţi ţara românească. Dar ştiţi cum? Printr-un simplu schimb de firme, ziceţi: e firma, există lucrul. Dar, chiar dacă am respecta firma d-voastră, care nu e estetică uneori, nu putem să facem alt lucru în dosul firmei cu care vă mulţumiţi d-voastră. Un lucru mai important decât văpsirea tricoloră a firmelor zădarnice care pentru d-voastră înseamnă reformarea întregii societăţi româneşti. *(Aplauze).*

Saşii, d-le ministru, de fapt deci au o universitate de vară. Şi eu am o universitate de vară la Vălenii de Munte, şi n-am cerut permisiune, şi nici n-o cer. Dar să zicem că d-voastră n-ar fi să admiteţi nici firma aceasta, pentru că lecţiunile la aceea universitate se succed în timp de o lună. Ei bine, am face atunci o serie de conferinţe. Adică o serie de conferinţe nu poate reprezenta

https://biblioteca-digitala.ro

spiritul unui învăţământ superior? Ba bine că nu. O singură conferinţă a unui om superior face mai mult decât învăţământul de un an de zile al unui biet profesoraş de fabrică. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Vă temeţi de spiritul care ar ieşi din Universitatea germană şi maghiară? Ştiţi care e norocul d-voastră ? Norocul d-voastră este că pentru moment nu se găseşte un suflet de foc între dumnealor. Sunt între dumnealor oameni foarte distinşi, dar un mare suflet de foc nu este. Şi, când ar fi, nu l-aţi putea distruge cu nici un chip. Chiar dacă toate căile de manifestare publică i le-aţi interzice, sufletul de foc ar găsi alte căi pentru a cuprinde de aceiaşi flacăre inimile tuturor celor ce se ţin de naţia lui. Acesta este un adevăr elementar.

Învăţământul superior înseamnă o doctrină superioară şi un sentiment superior, şi nu înseamnă firma întâmplătoare fără doctrina superioară în care acel sentiment superior se poate îmbrăca. La Blaj numai ştiinţa care s-a predat acolo contează în istoria şcolilor noastre? La noi, când consulul rus bătea din picior bieţilor noştri Domni, dacă ruşii ar fi spus: nu admitem universitate românească şi Mihail Sturdza a făcut ceea ce a făcut cu Academia Mihăileană şi dacă apoi consulul rusesc ar fi întrebat: ce este şcoala aceasta, nu i s-ar fi răspuns: este o şcoală secundară cu clase complimentare? Şi, dacă la Bucureşti ar fi spus: n-aveţi nevoie de universitate şi ar mai fi întrebat: ce este Sf. Sava? Nu li s-ar fi răspuns: este un învăţământ secundar cu clase complimentare? Dar aceste clase de drept, de filosofie, toate acestea erau altceva decât universitate? Şi ca să iau un alt exemplu, credeţi d-voastră că mare lucru a făcut consulul rusesc când a spus la Iaşi că nu va mai vorbi niciodată Mihail Kogălniceanu, după faimosul lui discurs despre valoarea istoriei românilor? Ei bine, discursul lui Kogălniceanu[3], care s-ar fi pierdut, fatal, a ajuns, tocmai din cauza acestei intervenţiuni a Rusiei, să fie un articol de crez pentru orice român, şi tăcerea impusă, comandată lui Kogălniceanu, a vorbit douăzeci de ani sufletelor româneşti, mai mult decât cea mai călduroasă elocvenţă de pe catedra lui. *(Aplauze pe băncile opoziţii unite.)*

Dar, d-le ministru, vin acuma la o a treia împărţire, le împart eu, căci d-voastre le-aţi confundat, pentru motivele pe care le-am arătat la început.

Ca o a treia împărţire a legii d-voastră vine învăţământul naţionalităţilor, învăţământul naţionalităţilor e garantat prin tratate, cu aceea rezervă pe care o admit şi eu ca şi d-voastră, dar care nu e pusă ca să abuzăm de dânsa. Nu e pusă ca să abuzăm, pentru două motive: nu putem să abuzăm faţă de cei slabi, pentru că suntem atât de tari în această ţară (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)* prin câţi oameni din rasa noastră locuiesc într-însa, prin câte secole de dăinuire au aceşti oameni, prin câtă sudoare a sătenilor noştri a curs în toate brazdele an de an, prin cât sânge a cruşit /argăsit, tăbăcit, înroşit de

https://biblioteca-digitala.ro

sânge/ pământul acesta, suntem aşa de tari, încât nu trebuie să ne micşorăm, agăţându-ne de o rezervă în tratate pentru a face dintr-însa un punct criticabil, care să ne aducă înaintea judecaţii acelei instanţe pe care, cum este, dar nu noi o s-o dărâmăm, mai ales că am folosit aşa de mult de la dânsa în atâtea privinţe, încât ar fi cea mai mare prostie măcar a o critica (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)* Şi, al doilea, naţiunile se împart în naţiuni generoase şi naţiuni lipsite de generozitate, şi nu e permis unui partid lipsit de generozitate să facă a se crede că o naţie aşa de generoasă ca a noastră şi-a schimbat cu desăvârşire firea *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Ca om de cultură, care am putut să exercitez o influenţă asupra dezvoltării ştiinţei şi literaturii noastre, ca profesor de mai bine de un sfert de veac, ca membru al unui partid care poate fi chemat mâine în guvern - şi-mi dau seama de toată răspunderea pe care o iau în acest moment - eu nu pot spune altceva decât că datorim firei noastre, tradiţiei noastre, datorim înainte de toate puterii noastre, să nu întrebuinţăm mijloace de silă pentru a câştigă suflete, care trebuiesc să găsească ele drumul către noi şi să se onoreze ele, dacă au ajuns la noi prin acest drum. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

D-voastră, d-le ministru, veţi spune câte şcoli erau înainte, câte sunt acuma, şi câte aţi dat d-voastră. Este curioasă şi formula aceasta: „câte am dat!". La urma urmei, să ne gândim: d-voastră nu daţi, cum n-aş putea da eu dacă aş fi în locul d-voastră, nimic din averea d-voastră particulară; nimic din tezaurul partidului d-voastră, nu daţi dintr-un fel de comoară a ministerului d-voastră. Ei bine, banii care-i daţi pentru şcoli sunt bani care vin de la toată lumea, şi prin urmare, când banii vin de la toată lumea, nu e decât mersul lor firesc, este o contribuţiune care vine de la munca tuturor şi care se întoarce spre a da lumina necesară pentru ca altă muncă să dea şi mai multă contribuţie (*aplauze îndelung prelungite pe băncile minorităţii).* Şi. când vă aud, d-le ministru, că de la locul d-voastră faceţi o comparaţie între regimul nostru şi regimul unguresc, mi se pare aşa de curios, şi vă voi explica îndată de ce: ungurii sunt o naţiune cu o mulţime de calităţi, pe care eu ca istoric le apreciez foarte mult. Eu cred că se poate ajunge la un „modus vivendi", nu numai între noi şi elementul unguresc din ţară, dar între noi şi toate elementele înţelepte - şi nu se poate să nu fie şi înţelepte - care se găsesc în ungurime dincolo de hotarele noastre. Cu toţi oamenii din poporul maghiar care înţeleg că Evul Mediu nu se înnoieşte, că vechiul stat unguresc era o rămăşiţă a Evului Mediu a regimului apostolic al Sfântului Ştefan, că nu avea într-însul nimic naţional şi că Ungaria naţională a început de la tratatele de pace, de când steagul unguresc s-a ridicat numai asupra poporului unguresc, noi cu toţii aceia care înţelegem acelaşi lucru suntem gata să ne înţelegem

https://biblioteca-digitala.ro

pentru binele acestui pământ şi binele civilizaţiei care aparţine fiecărei naţiuni, după cât a izbutit să-i dea, şi ungurii i-au dat, aşa cum şi pe noi ne-a ajutat Dumnezeu, ca, în împrejurările grele prin care am trecut, să-i dăm.

Dar să comparaţi statul unguresc medieval, regatul apostolic, formaţiunea aceasta neunitară, neînsufleţită de un sentiment de naţionalism, care acolo nu avea ce căuta, căci acela era un stat format din mai multe naţiuni şi mai multe limbi prin voinţa Sfântului Scaun, cândva pe vremea Sfântului Ştefan, să comparaţi statul acela care, în epoca mai nouă, a adoptat nişte idei care nu se puteau aplica acolo şi a dus statul de râpă, să-l comparaţi cu cel mai natural dintre statele care există acum, cu statul care s-a format pe cale firească din obştea ţărănească a Evului Mediu, să-l comparaţi cu statul care se sprijină, cum s-a alcătuit, pe baza naţională cea mai netedă, pe milioanele de oameni capabili să asigure viitorul acestui stat românesc unic. Şi credeţi d-voastră că în adevăr se poate câştigă ceva pe calea d-voastră pentru naţiunea noastră, şi noi nu avem interes să câştigăm pe nimeni? Credeţi d-voastră, în concepţiunea d-voastră, că va veni un viitor apropiat, în care va fi aici o turmă şi un păstor vorbind aceiaşi limbă şi acelaşi spirit? Când este vorba de elemente care au trecut prin secole de civilizaţie germană şi maghiară, credeţi că vor fi aduşi oamenii aceştia în mod sincer să părăsească tot ceea ce datorează unui lung şir de înaintaşi, ceea ce datorează germanii uneia dintre cele mai mari civilizaţii ale lumii? Şi că vor ajunge câteva puncte de program, câteva note de inspectori, câteva acţiuni represive ale ministrului, pentru ca d-voastră să creaţi pe această cale un stat pseudo-naţional?

Statul care cuprinde elemente câştigate astfel devine, cu toată aparenţa unităţii de limbă, un stat împărţit în viaţa sa morală mai rău, cu toată mărimea sa, decât un mic stat naţional, în care fiecare cetăţean este sincer legat şi de limba şi de literatura şi de trecut, şi de idealul pe care orice naţiune trebuie să-l aibă înaintea ochilor săi. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Ce aţi introdus d-voastră? Obiecte obligatorii în limba română: adică limba română, dreptul administrativ şi istoria românilor.

D-le ministru, ceea ce vă spun eu astă seară aici, este rezultatul cules din experienţa unei vieţi întregi şi dintr-o experienţă didactică mai restrânsă. Şcoala aceea pe care d-voastră, în ciuda prietenilor d-voastră, sunteţi gata să o ajutaţi cu ceea ce este necesar pentru ca să se poată întreţine mai departe, şcoala aceea de la Vălenii de Munte are în fiecare an eleve şi germane şi maghiare şi rusoaice din Basarabia, care la începutul anului vin fără să cunoască bine limba românească, sunt unele care abia o cunosc, iar spre sfârşitul anului, după vreo 10 luni de studii, ele ajung să vorbească româneşte bine, să scrie româneşte bine, şi nu numai atât dar ajung a iubi limba, literatura şi istoria românilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Ei bine, d-le ministru, ştiţi de ce? Pentru că eu nu le-am întâmpinat niciodată, zicându-le: d-voastre sunteţi aici ca să învăţaţi limba românească, literatura românească. Dacă le-aşi fi spus lucrul acesta o singură dată, nu aş fi cules rezultatele cu care astăzi mă pot mândri.

Niciodată sufletul omenesc terorizat, pentru a ajunge la un rezultat, nu poate ajunge acolo decât cu ură, şi nu faţa de cel care impune, ci faţă de obiectul, de multe ori vrednic de toată iubirea şi admiraţiunea, care este impus. Este o lege psihologică, de care nu poată scăpa nimeni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D-voastre doriţi să se vorbească limba românească în toată România. Dacă aţi călători prin ţară, aţi întâlni o mulţime de oameni de altă rasă, care vorbesc foarte bine limba noastră. Vă veţi întreba: de pe urma cărui sistem didactic sau program, sau regulament, vorbesc oamenii aceştia aşa de frumos româneşte?

Ei bine, d-le ministru, ei vorbesc aşa de pe urma profitului lor personal, de pe urma necesităţii elementare de a cunoaşte limba unei majorităţi, de pe urma frumuseţei şi uşurinţii de învăţare a acestei limbi, de pe urma datoriei pe care o simte oricine trăieşte într-un stat să cunoască limba care-i permite să se înţeleagă cu aceia care reprezintă forma cea mai înaltă a vieţii culturale în acel stat.

Dar am fost martori cu toţii la ucenicia pe care nu aţi impus-o d-voastre, căci nu aveaţi nici mijlocul să o faceţi, la ucenicia pe care a făcut-o rabinul Tzierelsohn, ce pe care a făcut-o d. Pistiner, la ucenicia pe care a făcut-o d. Şandor, care de altfel ştia dinainte puţin româneşte, şi la aceea pe care a făcut-o rabinul Tzierelsohn care vorbeşte româneşte foarte bine, fără ca pentru aceasta să fi existat vreun mijloc de constrângere.

Dar credeţi că trecând la prescripţiunile formale ale programului d-voastre, credeţi că istoria românilor se poate gusta mai mult când o învaţă cineva într-o limbă pe care nu o înţelege bine şi pe care i-o impui? Sau se înţelege şi se iubeşte mai bine când în limba de acasă în care fiecare stăpâneşte toate nuanţele cele mai delicate, singura limbă în care se poate introduce sentimentul şi poezia i se vorbeşte despre istoria ţării în care fiecare trăieşte şi pe care o iubim cu toţii?

D-voastră vorbiţi de istoria românilor. Eu vă voi spune că mai avem şi altceva de învăţat pe lângă istoria naţiunii care a creat statul şi -a întregit, care ajută statului în primul rând şi care stă în linia întâi pentru apărarea acestui stat.

Avem de învăţat şi legăturile noastre cu celelalte popoare pe pământul acesta al României. Şi, cu cât îşi vor da seama celelalte naţiuni că în situaţia de azi este şi munca lor şi vrednicia lor şi valoarea lor, cu atât mai bucuros

https://biblioteca-digitala.ro

vor învăţa o istorie a României în care faţă de asemenea chestiuni ei se vor simţi camarazi şi nu supuşi d-le ministru, *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite)*.

Pentru a vă da un exemplu, un profesor sas, d. Frederich Muller, pe care vi-l recomand ca să-l decoraţi, fiindcă merită, a scris o istorie a României, o carte admirabilă, plină de cele mai frumoase sentimente umane de cele mai frumoase sentimente pentru civilizaţie în sensul cel mai larg, cel mai variat şi de cea mai hotărâtă simpatie pentru poporul, nostru. Acum, să zicem că într-o şcoală secundară din Ardeal are de ales profesorul, adică d-voastră nu-i mai daţi de acum dreptul de alegere, ci îl siliţi să primească în locul cărţii lui Frederich Muller, cartea răposatului Aguletti, o biată compilaţie în care nu este vorba aproape cu nimic de celelalte naţiuni conlocuitoare, în care materia este tratată cum ar fi o familie de plante, sau o familie de rozătoare, să zicem, d-le ministru. *(Ilaritate)*.

Credeţi d-voastră că nu ar câştiga cineva, dintre germani, mai mult dacă ar învăţa istoria României după manualul lui Frederich Muller decât după celălalt al lui Aguletti? Eu am să vă aduc înainte încă un argument.

Când văd cartea românească, germanii pot zice: înţeleg, este cartea de la ceilalţi, este cartea care caută să mă aducă pe mine la ceea ce nu vreau eu şi să-mi strecoare în cap idei care nu sunt ale mele.

Dacă se vorbeşte într-o carte românească de permanenţa elementului românesc contra vechii teorii că noi am fi venit aci de undeva din Peninsula Balcanică, atunci elevii germani pot zice: dacă e român, cum o să spună decât că au fost ai lui totdeauna pe acest pământ şi dacă se vorbeşte de Mihai Viteazul pot zice: cum să vorbească de Mihai Viteazul altfel decât lăudându-l?

Dar, când se întâmplă că în cartea lui Frederich Muller, scrisă cu simţul de răspundere al unui protestant crescut în moralitatea luterană, care rezistă chiar la conversaţiuni de unghere şi la încheieri de pacturi, dar mai mult în alte domenii decât în domeniul politic, când va să zică în cartea lui Frederich Muller citeşte cineva dintre germani că românii au rămas totdeauna aci, că Mihai Viteazul nu a fost un conducător de bande ci un om care a jertfit toate puterile sale pentru un înalt scop, care era al creştinătăţii, deci al civilizaţiei în aceste locuri, faţă de ameninţarea turcească, nu credeţi că o să aibă mai multă încredere el, sasul, în ce îi spune un om al lui în limba lui, iară a fi bănuit că încearcă a-l înşela, decât în ceea ce îi spune fiţuica oficială, bănuită de la început, şi în care nu se găseşte nici o adevărată căldură, nici o adevărată poezie nici măcar cugetarea personală a descoperitorului de adevăr, care îl fixează pentru întâia oara într-o carte? Eu am sfârşit analiza proiectului d-voastră, şi sfârşind această analiză, mă despart în această seară de d-voastre, după această conversaţie în Parlament, cu credinţa că d-voastră, d-le ministru, evident, nu veţi părăsi concepţiunile cuprinse în legea d-voastră, că nu veţi

https://biblioteca-digitala.ro

încerca să dregeţi la amănunte ceea ce este greşit în concepţie, în punctele iniţiale, în scopul de căpetenie, dar că este prea înaltă cultura d-voastră, şi este prea onest caracterul d-voastră şi că mintea d-voastră este prea mult deschidă, ca a oricărui om de ştiinţă, la adevăruri noi, pentru ca aceste cuvinte care se scoboară şi în sufletul acestei majorităţi, pentru ca aceste cuvinte să nu poată lucra mai departe în sufletul d-voastră ca şi în sufletul d-nealor. Şi cine v-ar putea cere o schimbare de direcţie dintr-un moment într-altul? Evident, atunci d-voastră nu aţi mai fi omul serios care sunteţi. Dar va veni o vreme când concepţiunile d-voastră nu vor mai fi acestea de acum şi vă va mai ajuta ceva: vă va mai ajuta o mai lunga experienţă. Veţi ajunge şi d-voastră în opoziţie, nu veţi mai trece înconjurat de inspectori şcolari, unii dintr-înşii, care au pătimit din cauza regimului unguresc şi pe care îl practică ei azi împotriva ungurilor - pare logic în aparenţă, dar este foarte puţin scuzabil în realitatea lucrurilor - d-voastră nu veţi mai merge înconjurat şi înşelat, ci veţi intra în contact cu naţiunile acestei ţări, cu biserica ardeleană în cele două forme ale ei, în acea formă mai veche, în ce priveşte cultura şi mai solidă în ce priveşte aşezămintele şcolare care este biserica Blajului; vă veţi frământa cu nevoile culturale ale timpului nostru, veţi vorbi cu unii, cu alţii, şi vor fi şi momente de mare mulţumire pentru d-voastră, ca pentru mine momentul când am auzit la congresul Ligii culturale de la Curtea de Argeş, pe unul din reprezentanţii cei mai culţi ai minorităţilor vorbind în cea mai frumoasă limbă românească şi aducând omagiu aceloraşi scopuri de cultură pe care, în câmpul nostru, noi avem datoria de a le urmări. Şi atunci când se va aduce din nou în discuţie, şi nu peste multă vreme, situaţia învăţământului particular, confesional şi minoritar, voi avea mulţumirea să văd cum, în ce priveşte direcţiunile principale culturale nu vor mai fi deosebirile care există azi între partide, că ideologia învechită căreia îi aparţineţi va face loc unei concepţii mai generoase care se potriveşte cu timpul nostru. Atunci când se va legifera din nou asupra întregului învăţământ, căci asupra întregului învăţământ se va legifera *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* atunci vom face şi în acest domeniu, ca şi în toate celelalte, ceea ce nu aţi făcut d-voastră în aceşti patru ani. Şi rana este aci. Rana prin care se va duce toată creaţiunea în care d-voastră aveţi atâta încredere, ei bine, această rană nu se va mai deschide şi în legiferarea partidului care vă va succeda. Rana aceasta care este a egoismului de partid, *(aplauze pe băncile opoziţiei unite*), a incapacităţii de a vă înţelege cu adversarii, de a comunica până şi principiile legislaţiei d-voastră acelor adversari. Se va ajunge la momentul acela fericit, şi într-adevăr capabil de a consolida statul român, în care operele cele mari se vor face prin cea mai desăvârşită bună înţelegere, prin schimbul cel mai sincer de vederi, şi în care, când va fi vorba, în special de şcoala minoritară, în loc să ajungem, după ce

https://biblioteca-digitala.ro

am făcut legea, la conversaţiile de unghere, o să începem prin a fixa înseşi bazele legii într-o înţelegere făţişă, în discuţii sincere şi cu acceptaţiile de bună voie din partea tuturor acelora cărora trebuie să li se aplice principiile unei reforme a învăţământului confesional şi minoritar. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite.)*

NOTE

1. Faramond, căpetenie francă din secolul V. Unii istorici l-au socotit începătorul dinastiei Merovingienilor, întemeindu-se însă pe izvoare lipsite de autoritate.
2. Aluzie la fabrica de hârtie Letea, unde familia Brătianu era acţionar majoritar.
3. *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie naţională la Academia mihăileană, rostit la 24 noiembrie 1843*, Iaşi, 1843. Retipărit de Gh. Bariţ în "Foaie pentru minte", VII, 1844 nr. 11-13 şi în "Propăşirea", I, 1844, nr. 37. Versiune germană, în "Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde", 1847, nr. 22-24, 26. M. K. l-a inserat în fruntea vol. I din *Letopiseţele ţării Moldovii*, Iaşi, 1852. Reprodus de nenumărate ori, până în zilele noastre, în diferite antologii ori ediţii ale operelor istoricului.

Şedinţa din 10 decembrie 1925

Despre alegerile eparhiale:

D-le ministru, îmi daţi voie? Cred că nedreptăţiţi pe alegători, am asistat şi eu la alegerile care s-au făcut în localitatea unde am fost ales. Alegătorii, lăsaţi în pacea lor, sunt într-adevăr admirabili. Admirabili! Şi unde au putut observa, unde au ştiut că este cineva care să vegheze felul cum se fac alegerile, ele au decurs în toată liniştea şi alegătorii şi-au dat seama că acestea sunt pentru Biserică. Prin urmare, să-mi daţi voie, fiind alesul lor, să protestez în contra unei învinuiri pe care o adresaţi alegătorilor, când ea trebuie să fie îndreptată împotriva organelor oficiale. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: N-am înţeles să aduc învinuiri alegătorilor, ci tuturor acelora - nu numai organelor oficiale, cum ziceţi d-voastră – care, fiind la suprafaţa vieţii noastre publice, au căutat să se amestece în aceste alegeri cu scopuri şi resentimente politice de partid.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Fiindcă ne înţelegem aşa de bine, să vă aduc înainte un caz. Aci, în Prahova, prefectul a declarat că fiind învins în alegerile agricole, va face tot ce-i va stă prin putinţă, o ştiu de la persoane care nu mint, ca să aibă fie şi douăzeci de voturi mai mult decât candidatul opoziţiei, care i s-a părut că are mai multă greutate şi care eram eu. A avut vreo 3-400 de voturi mai mult. Când s-au făcut listele la Patriarhie, s-a jenat secretarul Patriarhiei, deşi se trece întâi acela care are mai multe voturi, cu toate acestea m-a trecut în rândul 1, pe mine, cel cu mai puţine voturi şi în al doilea rând pe prefect. Cine este acest prefect? Acum câteva zile, pentru afacerea vagoanelor de la Vălenii de Munte, aţi fost silit să-l daţi afară.

Iată aceia care au dezonorat alegerile eparhiale. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Schimb de replici cu Alex. Lapedatu:

D-le Mihalache, dumnealui are o singură vină şi o ştie: că a primit un loc greu, fără să fie independent acolo, fără să aibă autoritatea trebuitoare pentru a se stăpâni. Aceasta este singura greşeală! (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D. I. Mihalache: Aceasta îmi rezervam să o spun şi eu.

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: D-lor, eu ştiu de ce d. Iorga continuă mereu a mă insulta.

D. N Iorga: D-voastră v-aţi băgat într-un viespar de politicieni mult mai puternic ca d-voastră şi cu munca d-voastră se împăunează nişte oameni leneşi şi incapabili. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. dr. N. Lupu: Aceasta nu mai e o insultă ci un compliment.

D. Al Lapedatu, ministru Cultelor şi Artelor: Aceasta e ceea ce se cheamă duşuri scoţiene. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Dar sunt bune pentru sănătate *(ilaritate).*

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Nu răspund, d-le Iorga, pentru consideraţia şi respectul pe care vi le mai port încă, deşi d-voastră aţi căutat să mă insultaţi şi acuma, după cum m-aţi insultat şi cu ocazia discuţiunii legii.

D. N. Iorga: Unde vedeţi insultă, d-le preşedinte? Nu ne înţelegem asupra termenului. Dumnealui e un om supărăcios. Aţi ascultat cum am discutat legea bisericească! De atunci încoace, cu un necaz nespus, nu vrea să dreagă clădirile de la Vălenii de Munte şi numai în necazul meu. Eu nu-l insult. Dumnealui e un om supărăcios, nedeprins cu viaţa. Nu şi-a făcut încă carapace. (*Ilaritate).*

https://biblioteca-digitala.ro

În continuare:

D-le ministru, fără supărare. Acest congres bisericesc va fi adunat la 15 sau 20 ianuarie. S-ar putea întâmplâ ca eu să nu fiu la adunare. Şi atunci, înaintea atâtor deputaţi, daţi-mi voie să vă pun o întrebare: se vor pune şi de data aceasta candidaturi de partid? Atunci păcat că aţi mai făcut legea aceasta sau, pentru întâia oară, partidul d-voastră nu va prezenta candidaturi potrivite cu interesele asestei grupări şi cu interesele bisericii?

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Îmi puneţi o întrebare prematură şi curioasă. Congresul nu mai este alcătuit ca marele Colegiu electoral de până acum, adică aşa ca partidul de la guvern să poată susţine o candidatură sau alta.

D. N. Iorga: Va fi fără nici o presiune, fără nici o recomandare? Atunci, pentru întâia dată, partidul d-voastră va fi făcut aceasta şi întâia oară, un partid românesc, fiind la guvern, va fi făcut aceasta. N-a existat o singură alegere de episcop în care să nu se fi făcut presiuni

D. Al. Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor: Nici chiar aceea pe care aţi făcut-o d-voastră cu Parlamentul, a cărei Cameră aţi prezidat-o?

D. N. Iorga: Nici.

După ce Al. Lapedatu lăudase apelul lui N.I. către membrii adunărilor eparhiale din Bucureşti „de a nu mai judeca şi condamna trecutul în momentul când voim să creem un viitor nou bisericii noastre":

Vezi să nu te ia în primire „Viitorul" /foaia liberală/. Şi dacă mă lauzi, o să superi pe domnul Vintilă Brătianu, care este mai tare ca d-voastră.

Dialog cu Ion Mihalache:

Domnule Mihalache, îţi mai atrag atenţia asupra unui lucru: când am luat eu cuvântul? *O voce*: Este ora şapte şi jumătate. *N. I.*: Aţi stat dumneavoastră pentru lucruri mai puţin importante şi când vă duceţi acasă nu faceţi lucruri mai bune decât acelea pe care le facem aici *(ilaritate)*. Dacă îmi dai voie să verific, după faţă te judec *(ilaritate)*. Domnule ministru, eu am intervenit, când? Când s-a anunţat că la Prahova alegerile s-au petrecut în deplină rânduială. Când s-a prezentat raportul pentru Prahova şi atunci eu aveam dreptul să fac sacrificiul jicnirilor mele, dar nu aveam dreptul să fac sacrificiul dreptăţii altuia.

https://biblioteca-digitala.ro

Replică lui I. Irimescu Cândeşti, pe aceiaşi temă:

Domnule Irimescu, dumneata ai trecut peste calitatea dumitale de liberal şi aceasta îţi face cea mai mare onoare. Şi la început ai votat cum trebuie. Pe urmă ţi s-a spus că e vorba de fiul lui Iehova şi d-voastră vă înşelaţi dacă credeţi că este vorba de liberali sau neliberali, este vorba de o dinastie dictatorială, de fii ai lui Iehova, te atingi de fiii lui Iehova, te-ai fript!

Şedinţa din 11 decembrie 1925

La discutarea bugetului pe anul 1926:

Întrebaţi pe domnul Lalescu /raportor la buget/, care este funcţionar, cât avea un profesor de universitate înainte de război şi cât are acum? 300 de franci aur. Atât avem noi, cu toate gradaţiile. La Şcoala de război, 30 de lecţiuni sunt plătite cu 1500 lei hârtie.

Şedinţa din 14 decembrie 1925

Dialog cu Virgil Madgearu, apoi cu Ştefan C. Ioan:

Te rog să-mi dai sfârşitul discursului dumitale pentru ca să vorbesc şi eu un sfert de ceas să te completez şi să zic: domnul ministru ar fi zis aşa şi aşa. *Ştefan C. Ioan, vicepreşedinte:* Camera va aprecia generozitatea întreruperii domnului Iorga. *N. I.*: Camera apreciază ridicolul dumitale acolo. *Ştefan C. Ioan:* Nu vă pot permite să vă adresaţi astfel biroului. Vă chem la ordine. *N. I.*: O să-ţi fac o biografie să mă pomeneşti cât vei trăi.

Săgeţi împotriva lui Vintilă Brătianu:

Când un ministru îşi bate joc de deputaţi, să se treacă aceasta în procesul verbal. Este un alt mod de a răspunde cuiva decât prin acel zâmbet de batjocură. Nu suntem batjocura nimănui. *Vintilă Brătianu*: I s-a făcut foame domnului Iorga şi găseşte un pretext ca să plece. *N.I.*: Dacă mi s-a făcut foame, mănânc pâinea pe care am câştigat-o cu munca mea, nu o cerşesc de pe urma dumitale.

https://biblioteca-digitala.ro

Se împotriveşte şedinţelor de noapte:

Sunt dator să spun, în toată loialitatea, că pentru a împiedica zădărnicia şi ridicolul şedinţelor de noapte, la care nu vine nimeni, am vorbit la legea învăţământului particular, nu venise absolut nimeni, şedinţele acestea de noapte sunt batjocura Parlamentului. Pentru a evita acest lucru ridicol, ne înţelesesem să vorbească d. Popovici şi evident, dacă îngăduiţi, să se prelungească şedinţa până la 7 jumătate, nu mai puteţi pune o şedinţă de noapte. Dacă d-voastre aţi fi mers până la marginea normală, puteaţi pune şedinţă de noapte, dar nu puteţi pune atunci când s-a trecut peste această margine; prin aceasta s-a pus în imposibilitate şedinţa de noapte.

D. Al. Iteanu, vice-preşedinte: şedinţa, după regulament, trebuie să ţină 4 ore...

D. N. Iorga: Noi îndurăm o mulţimi de lucruri pe care le ştim ilegale. Am îndurat votări fără numărul real de voturi; şedinţe, în care nu era numărul cuvenit de deputaţi; am îndurat ca predecesorul d-voastră să mă cheme pe mine de două ori la ordine... Toate le înduram, pentru că ştim că ne găsim în împrejurări cum nu au fost niciodată în ţara românească, şi nu din vina noastă. Dar, vă rog, este totuşi inadmisibil să luaţi o parte din timpul nostru acum şi după aceea să ne luaţi şi noaptea, după ce ne-aţi luat o parte din timp peste marginea şedinţei. Deci nu se poate să mai avem şedinţă de noapte.

Vă declar că, dacă d-voastre ascultaţi cererea noastră legitimă, atunci am să vorbesc la buget numai o jumătate de ceas, altfel, îmi rezerv dreptul să vorbesc patru ceasuri. Prin urmare, nu câştigaţi nimic. *(Zgomot, întreruperi).*

Dacă se va admite şedinţa de noapte şi nu va fi numărul trebuitor de deputaţi, noi nu vom permite în nici un caz să înceapă şedinţa.

Şedinţa din 15 decembrie 1925

Discurs pe marginea bugetului:

D-le preşedinte, dacă ar fi vorba de o discuţiune cu d. ministru de Finanţe, eu n-aş fi luat cuvântul. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite şi exclamări de: foarte bine! foarte bine!.* Şi nu aş fi luat cuvântul din cel puţin două motive, la care să-mi daţi voie să adaug şi pe al treilea, care îmi este personal.

Cel dintâi, că o discuţiune cu un om atât de convins de principiile pe care se sprijină şi atât de indiferent faţă de rezultatele pe care le provoacă

https://biblioteca-digitala.ro

aceste principii, o astfel de discuţiune este absolut inutilă. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite, exclamări: bravo! bravo! Foarte bine!)*

Cred că ar fi chiar o discuţiune primejdioasă, fiindcă d. ministru de Finanţe este din acei oameni care, când se aduc învinuiri sistemului d-sale, îl înfundă şi mai adânc în convingerea d-sale prin pasiunea pe care o pune totdeauna împotriva adversarilor săi. Şi eu nu vreau, prin cuvântarea mea, adresată d-sale, să-l fac să persevereze în părerile care au adus, fără ca dumnealui să vadă ţara în starea de amorţeală materială şi de descurajare morală - incontestabile amândouă - în care se găseşte acum.

Eu nu voi servi d-lui ministru de Finanţe o vorbă care răsuna acum câtăva vreme, când să mi se dea voie să spun că banca ministeriala era mai bine mobilată şi numai de vechii liberali, mai vechi decât cel puţin jumătate din miniştrii care o ocupă, şi evident, o împodobesc azi, răsuna foarte adeseori, pe o vreme când se ştia latineşte în Cameră şi când, prin urmare, putea să vorbească cineva în această limbă, care azi nu ar putea să fie întrebuinţată de banca ministerială, decât pe temeiul versului francez că „le latin dans ce monde brave l'honnêteté". Când se întrebuinţa limba latină în credinţa că înţelege Camera, se tot auzea spunându-se opoziţiei: „Errare humanum est, perseverare diabolicum". *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să mi se dea voie să las pe d. ministru de Finanţe în seamă acelei puteri nevăzute, care îl îndeamnă să persevereze.

Al doilea motiv pentru care eu nu aş discuta bugetul cu d. ministru de Finanţe, este atitudinea sistematică pe care o are dumnealui faţă de opoziţie şi în calitatea ei de opoziţie şi pentru că opoziţia aceasta îşi permite să aibă alte vederi şi este aşa de natural să aibă altele decât dumnealui, căci altfel ar aplauda, ar aclama vederile d-sale, în domeniul acela restrâns al contabilităţii, în care în tovărăşie cu un eminent matematic, d-sa este fără îndoială un maestru.

Vedeţi d-voastre, o opoziţie este condamnată la multe suferinţe, printre care cea dintâi este de a fi opoziţie. Dar, în orice caz, eu cred că nu se va găsi nicăieri o opoziţie care să accepte tratamentul cu totul special, la care d. ministru de Finanţe găseşte cu cale să ne supună.

Râsetul său batjocoritor, ridică pentru mine o problemă psihologică. (*Ilaritate*). Eu, ca om care mă ocup de ştiinţă într-un anumit domeniu (*d. Vintilă Brătianu, ministrul Finanţelor râde).* Dumnealui credea că le-ţi uitat; râde ca să se vadă *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)* că acesta este râsul d-sale obişnuit, eu, care mă ocup de ştiinţă într-un anumit domeniu, ştiu ce înseamnă chinul îndoielii omului onest, faţă da scopurile pe care le urmăreşte şi vă mărturisesc că oricât aş fi de sigur de un lucru, eu cu toate acestea, dacă întâlnesc o tăgăduială a lucrului în care cred, această tăgăduială mă sileşte din nou să verific adevărurile, pentru mine, pe care mă razim.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru dumnealui însă e străină această stare sufletească a omului, oricât de încredinţat de dreptatea sa, care ascultă în dreapta şi în stânga. Şi, Doamne, poate fi o situaţie mai grea decât situaţia economică şi financiară şi morală a ţării noastre azi? Ar putea să fie un om, chiar dacă ar avea un geniu ereditar între pereţii de os ai capului său, ar putea să fie cineva care să nu simtă, din când în când, nevoia să audă şi alte păreri, chiar dacă aceste păreri nu ar fi să modifice cu desăvârşire concepţia sa, ci să introducă numai acele nuanţe care, în politică - şi cred că şi în politica financiară - sunt lucruri de căpetenie. Este de ajuns să se vadă cineva emiţându-se adevăruri apodictice şi invariabile, ca să i se poată spune de la început: domnul meu, părerile d-tale sunt greşite fiindcă sunt lipsite de nuanţe, fiindcă sunt apodictice şi fiindcă sunt invariabile. (*Aplanze pe băncile opoziţiei unite.)*

Nu cred să se găsească un mare financiar, nu cred să se găsească un adevărat om de Stat, preocupat de problemele cele mari ale avuţiilor şi ale acelei oglindiri a avuţiilor în cifrele ce se prezintă unei Adunări şi unei ţări, care este bugetul, nu cred să se găsească astăzi unul singur care să-şi spună: am părerile pe care le aveam înainte de război, am părerile pe care le aveam când am început a guverna. Părerile acestea le menţin, nu am variat niciodată şi nu numai atât, dar nu voi varia şi doresc ca guvernarea din care fac parte să mai dureze încă patru ani înainte, mai întâi de toate pentru a-mi da mie putinţa de a nu varia şi pentru a da ţării suferinţa de a cădea şi mai jos fiindcă eu sunt incapabil de a varia. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Este şi un al treilea motiv pentru care eu n-aşi discuta cu d. ministru de Finanţe bugetul. Evident că ministerul este un minister al tuturor competenţelor. Majoritatea, ea însăşi, înţelege toata materiile care se supun aprecierii şi votului ei. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Să mi se dea voie să nu fac parte dintre fericiţii care menţin despre sine aceasta părere şi, prin urmare, dacă ar fi să discut cu d. ministru de Finanţe atât de mult s-ar îngusta domeniul de discuţie din cauza preciziunii putinţei restrânse a spiritului său, încât ori ar trebui să fac altă matematică decât d. Lalescu, şi aceasta nu mi-o permit, chiar dacă ar fi să ajung la rezultatele pe care le-ar tolera lumea mai uşor decât rezultatele excelentului matematic, d. Lalescu, sau să spun lucruri care au fost spuse foarte bine de alţii şi care mi s-a părut, un moment, că zguduie convingerile omului care, s-o spunem, deşi matematic, este om de nuanţe, îndeplineşte funcţiunea de raportor al bugetului. D. raportor al bugetului s-a apropiat de multe ori de aceste bănci pentru a discuta cu persoanele de aci, care prezentau obiectivitate, şi de multe ori, cât am prins din aceste conversaţii, se vedea, nu zic că d. Lalescu este în nepotrivire de păreri cu d. ministru de Finanţe, fiindcă aş vrea să văd ce ar putea face d. ministru de Finanţe fără aritmetica d-lui Lalescu, dar cu toate acestea, în anumite puncte, dumnealui înţelegea ceea ce d. ministru de Finanţe nu va

https://biblioteca-digitala.ro

înţelege niciodată: că binele pe care îl vrea cineva se poate face pe o sută de drumuri. Din aceste o sută de drumuri, poţi fi sigur că ai unul şi că ai de învăţat de la alţii care au nouăzeci şi nouă alte drumuri care duc la acelaşi scop. Dar, d-le preşedinte, dacă vin aşa de târziu, evident, când Camera este obosită, discuţiunile aci nu obosesc; eu am convingerea că obosesc mai mult d-nii deputaţi, desigur şi cei din minoritate când lipsesc, atunci când se găsesc pe acasă, sau mai ales când nu se găsesc pe acasă, dar, când sunt aci, oboseala nu este extraordinară.

Totuşi să zicem că după o aşa de lungă discuţiune - d. ministru de Finanţe a numărat vreo zece discursuri - Camera aceasta este obosită şi, pe de altă parte, dumnealui ţine neapărat ca bugetul să fie votat la 1 ianuarie; al doilea, ţine ca dumnealui să aibă plăcerea de a deschide o nouă eră bugetară şi ţine fără îndoială ca, într-un număr oarecare de luni, această eră bugetară să producă anumite efecte şi, după aceea, dacă ar fi să vină un alt guvern, guvernul acesta să găsească un buget, dar fără mijloacele de a plăti cheltuielile care sunt prevăzute în acel buget. De aci necesitatea ca regimul să dureze cât mai multe luni, din anul viitor, un vechi sistem care a fost aplicat mai multor guverne şi care o să se aplice şi celui viitor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar, vă rog, dacă îmi este îngăduit şi mie să spun câteva cuvinte despre buget, o cere el aceasta, şi iată de ce o cere. S-au spus atâtea lucruri bune, atâtea lucruri folositoare. Nu mă îndoiesc că atunci când va veni rândul ca şi din partea majorităţii să se vorbească pentru a schimba sau rectifica părerile noastre, nu mă îndoiesc că şi cu această ocaziune vom auzi lucruri bune, folositoare şi din partea cealaltă; ar fi absurd să se creadă că numai dintr-o parte pot veni lucruri de folos şi din alte părţi numai pagubă pentru discuţiunea care se începe. Dar nu s-a relevat un lucru, pe care d. ministru de Finanţe, fără îndoială, că îl ştie. Dar eu sunt sigur că îl ştie cu mult mai bine d. ministru de Externe.

D. ministru de Externe s-a ocupat foarte mult de viaţa constituţională engleză şi cunoaşte această viaţa constituţională, nu numai din timpul lui Wiliam Pitt - de care a vorbit dumnealui cândva la Universitate - dar şi într-o vreme ceva mai veche.

Şi d. ministru de Externe ştie, şi poate să-i spună d-lui ministru de Finanţe ceva mai târziu, în chip mai pe larg, cum nu-mi pot permite eu să spun, date fiind limitele de timp restrânse ale acestei cuvântări, că bugetul nu priveşte numai pe ministrul de Finanţe, că a discuta bugetul înseamnă a discuta cu Ministerul întreg, înseamnă a discuta, în alte ţări, unde primii-miniştri sunt mai ocupaţi de studii domestice, de umbroase studii domestice vara şi de călduroase studii domestice iarna.

https://biblioteca-digitala.ro

Discuţia se face înainte de toate cu acea persoană care are răspunderea întregii situaţiuni, fiindcă, dacă nu mă înşel, în materie de drept constituţional, Suveranul, încredinţând cuiva misiunea de a forma un Minister, de a deschide un întreg regim, înţelege a face pe acel om în rândul întâi responsabil pentru tot ceea ce este esenţial şi general în guvernarea sa.

Nu cunosc un principiu constituţional care să zică: în ocaziuni solemne, preşedintele de Consiliu este reprezentat prin el însuşi! şi că în alte ocazii este reprezentat prin fratele său!

Nici o Constituţie n-a primit acest principiu de drept şi prin urmare rămâne ca preşedintele de Consiliu, măcar când se discută bugetul, să-şi facă o scurtă apariţie pe banca ministerială, pentru dubla plăcere a d-sale de a ne vedea pe noi şi a noastră de a-l vedea pe dumnealui! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

D. ministru de Externe poate să spună că rostul parlamentarismului însuşi vine de la buget, că înainte de toate pentru buget se chemau odinioară, în Anglia, de o parte lorzii, camarazii de cucerire ai lui Willhelm Cuceritorul şi, pe de altă parte, cavalerii comitatelor.

Noi suntem în viaţa acestui Parlament românesc, continuatorii cavalerilor comitatelor - se vede după figurile majorităţii că ea reprezintă pe continuatorii cavalerilor comitatelor - precum majoritatea din Senat reprezintă pe lorzi! *(Ilaritate pa băncile opoziţii unite).*

Şi atunci lorzii şi cu cavalerii comitatelor se ocupă în rândul întâi de buget şi pot să adaug că dreptul Adunării de a se ocupa de proiecte de legi şi de a propune proiecte de legi, acest drept vine tocmai din buget. *(Către d. Duca, ministru de Externe, care nu aprobă).* Cu ocazia bugetului, nu duceţi solidaritatea ministerială aşa de departe încât să uitaţi cunoştinţele scumpe ale tinereţii d-voastră!

Dar din această necesitate de a da un buget Regelui şi guvernului care îl reprezintă, de aici erau aşa numitele petiţiuni ale Camerelor şi s-a admis ca aceste petiţiuni, în loc să fie simple petiţiuni, să cuprindă în acelaşi timp proiecte. Şi s-a ajuns la tot ceea ce se constituie astăzi esenţa şi programul unei Adunări, de la această nevoie a bugetului.

Voi mai aduce un alt lucru. În părerea d-lui ministru de Finanţe, bugetul însemnează o alcătuire, mai elegantă sau mai puţin elegantă, o punere pe două coloane a unor cifre. Grija cea mare e ca jos, de o parte şi de alta, să fie aceeaşi sumă, sau dacă se poate la rubrica cheltuielilor să fie ceva mai puţin, pentru ca să arătaţi că ţara a folosit de pe urma guvernării dumitale.

Să-mi daţi voie să cred că bugetul, şi la noi ca şi aiurea, are înainte de toate un alt scop. Socotelile acestea corespunzătoare, paralelele acestea perfecte - acestea le poate face oricine. Cine nu le poate face! Iată, eu nu sunt

https://biblioteca-digitala.ro

contabil şi vă pot găsi, în foarte scurt timp, un număr de excelenţi contabili care să facă acelaşi lucru pe care l-au făcut contabilii d-lui ministru de Finanţe. Să vă dau un exemplu dintr-un domeniu care este familiar la toţi. Toată lumea ştie că între neajunsurile de care suferă viaţa noastră economică, este alcătuirea unui număr foarte mare de societăţi pe acţiuni, în care adesea acţionarii n-au avut în vedere nici un scop precis, în care acţionarii nu aduc nici un capital real, în care acţionarii nu aduc nici o supraveghere şt în care foarte adeseori, rezultatul este un rezultat curat fictiv; căci ceea ce s-a lucrat în societăţile pe acţiuni foarte adeseori este nimica toată. Ei bine, eu întreb: s-a găsit vreodată în ţara românească vreo societate pe acţiuni, având acţiunile cele mai fictive, având activitatea cea mai nulă, care la sfârşitul anului să nu poată prezenta un excelent bilanţ?

Numai cât lumea se întreabă la sfârşit: dar care e profitul ce rezultă din cifrele prezentate? Şi ţara românească ar avea dreptul să vă întrebe: care este în echilibrul d-voastre bugetar artificial realizat prin îndemnări de simplu înşiruitor de cifre, care e folosul în materie de creaţiune şi de productivitate a acestei ţări, care rezultă din activitatea d-voastre de 4 ani, şi care să fie cuprins, să-şi găsească oglinda, în bugetul d- voastre? *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Bugetul acesta, prin ministrul de Finanţe, îl prezintă guvernul. Şi-mi dau seama de câtă ipocrizie se cuprinde în această formulă, pe care o întrebuinţezi numai fiindcă este obişnuită, căci guvernul habar n-are de bugetul pe care îl prezintă ministrul de Finanţe. Fiecare ministru a fost pus în patul lui Procust. Patul lui Procust înseamnă un pat în care picioarele mai lungi se tăiau şi - nu este cazul - picioarele mai scurte rămâneau să fie întinse. Dar poate să vină un ministru, ca ministrul Instrucţiunii, să vă spună: în pasiunea mea pentru şcoală am creat atâtea aşezăminte. Aşezămintele acestea vă rog treceţi-le în buget. În puterea principiului că bugetul trebuie neapărat să fie echilibrat, un număr de şcoli mai curând să dispară decât acest echilibru artificial să fie stricat!

Sau ministrul de Război, şi aici nu vreau să recurg la conversaţiuni private, dar întrebaţi d-voastre, la ministerul de Război dacă sunt oameni care să vă vorbească în toată sinceritatea, oamenii aceştia o să vă spună şi d-voastră ceea ce spun la toată lumea. La ministerul de Război se spune necontenit, n-aş zice, să ne ferească Dumnezeu de un război, fiindcă ne-a ajutat Dumnezeu, şi într-un război pe care d-voastră l-aţi făcut cu mijloacele cu care aţi avut în adevăr curajul, curajul unic de a-l face, dar oamenii aceştia sunt gata să vă spună oricând, dacă sunteţi capabili să ascultaţi o vorbă francă, fără să vă supăraţi şi fără să pedepsiţi, că armata e gata să facă toate sacrificiile dar armata va blestema pe acela sau pe aceia care vor cere mai

https://biblioteca-digitala.ro

multe sacrificii decât sacrificiile care se cer de la o armată hrănită, îmbrăcată şi înarmată. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Când ar fi să vă întrebe cineva serios: aviaţia română, în momentul de faţă, este ea la înălţimea aviaţiei eventualilor noştri duşmani ? Cu privire la armata aceasta, care va hotărî aşa de mult asupra viitorului, căci ce puteţi face d-voastră cu vechile principii de tactică şi de strategie, atunci când din cer vă pot cădea kilograme de explozibile, capabile să împiedice şi concentrarea trupelor d-voastre şi întrebuinţarea lor în război? Puteţi d-voastre, cu mâna pe conştiinţă, să spuneţi: armata română are, fără îndoială, în momentul de faţă, tot ceea ce trebuie, pentru ca în acest domeniu al aviaţiei să-şi facă datoria?

Dar războiul acesta de chimie? Vă aduceţi aminte ce s-a declarat la congresul chimiştilor? Mie mi s-a trimis, de unul din participanţi, un act formal de acuzare, în care se spunea: laboratoriile noastre nu sunt la înălţimea timpului; noi suntem pregătitorii armatei care va lupta mâine, noi nu ne luăm răspunderea, fiindcă nu este o ţară în care să se poată lucra mai cu greu, mai neîndestulător în domeniul chimiei decât la noi.

Şi am putea merge aşa de la un minister la altul. Evident că ministerul care are grijă de şoselele ţării, v-ar putea spune în fiecare moment, că trebuie să facă automobile speciale şi căruţe speciale pentru România, dat fiind halul în care se găsesc drumurile. Cine are în seamă căile ferate vă poate înfăţişa ceea ce înfăţişează, nu numai deputaţii din opoziţie, dar ceea ce mi s-a adus la cunoştinţă şi de oameni veniţi de aiurea, cu intenţiunea de a ne folosi, care arătau pe de o parte posibilităţile d-voastră bugetare şi pe de altă parte arătau ceea ce arăta d. Popovici ieri (*aplauze pe băncile opoziţiei unite).* D. Popovid ieri a arătat că parcul de vagoane este acum mai mic de cât înainte, şi d. ministru de Agricultură v-ar putea spune că nu întemeiem mica proprietate, că mica proprietate este o iluzie, că avem nu mica proprietate, ci proprietatea mare sfărâmată azi; aceasta este ceea ce avem astăzi *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Iar proprietatea mică însemnează proprietatea cu vite, însemnează proprietatea cu unelte, însemnează proprietatea cu credit, însemnează proprietatea cu pregătire specială, însemnează proprietatea cu debuşeuri, însemnează proprietatea organizată şi consolidată *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

V-aş mai putea spune însă şi alt lucru, şi anume: ce voiţi d-voastre, dacă transporturile nu se pot face pe calea ferată, dacă trebuie să aştepte cineva nu ştiu câtă vreme pentru ca să-şi aibă marfa la locul la care era destinată, atunci luăm pe ţărani de la munca câmpului şi prefacem şoselele noastre într-un nesfârşit şirag de căruţe, ţăranul îndeplinind în cărăuşie ceea ce trebuie să îndeplinească în momentul de faţă în munca agricolă pentru ca să avem ce trimite în străinătate? (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă bugetul ar fi al guvernului întreg, atunci bugetul acesta ar trebui să arate, nu numai contribuţia fiecărui ministru, care miniştri nu sunt miniştri, sunt şefi de birou ai preşedintelui de Consiliu, supuşi autorităţii de pedagog a d-lui ministru de Finanţe *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, aceasta este situaţia guvernului românesc astăzi, având acest pedagog două calităţi: calitatea de a fi antipatic şi calitatea de a râde atunci când ar trebui să se coboare în conştiinţa sa ca să recunoască păcate care nu sunt ridicole, sunt tragice. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministru Finanţelor: Când spuneţi astfel de lucruri, eu pot să nu râd.

D. N. Iorga: Râsul d-voastră vă introduce în discuţie. Ar trebui să se vadă încă un lucru, ar trebui să se vadă partea de creaţiune pe care fiecare ministru o aduce într-o vreme care neapărat trebuie să fie o epocă de creaţiune.

Mă rog, România aceasta, mare ca hotare, România aceasta, mare ca populaţie, România aceasta, mare ca misiune şi viitor, România aceasta, mare în atâtea privinţe, trăieşte absolut cu organele vechii Românii dinainte de război iar în provinciile unite, în ţările alipite, şi astăzi Ardealul se află nu în situaţia de provincie esenţială a regatului naţional românesc, ci în condiţiunea scăzută de provincie de margine a Ungariei de odinioară *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*. Şi astăzi Bucovina nu se prezintă în calitatea de parte esenţială a Moldovei de pe vremuri ci Bucovina se prezintă în situaţia de colecţiune de câteva cercuri austriace, lăsată la periferie şi fără nici o legătură cu inima acestei ţări. Şi astăzi Basarabia se înfăţişează tot ca cel mai depărtat colţ asiatic al unui imperiu mongolic, cum era imperiul ţarilor, în loc să fie strânsă de Moldova veche, formând din acel organism viguros sub toate raporturile: agricultura şesului, creşterea vitelor Răsăritului, păstoritul de pe şesurile basarabene, truda plugarilor din văile Prutului şi Siretului; era un întreg organism moldovenesc de făcut din nou şi acest organism moldovenesc nici nu a început să fie alcătuit. Şi azi şi Prutul şi Carpaţii şi Molna sunt hotare, fiindcă aici o creaţiune unitară nu a fost în stare să strângă împreună, să confunde în aceeaşi unitate materială şi morală părţile din care se alcătuieşte statul român (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Dar, d-le ministru de Finanţe, fiindcă d-voastră v-aţi pus în discuţie cu mine, prin urmare, îmi daţi prilejul de a vă introduce, cum vă spuneam, în discuţia care s-a deschis, nu este vorba numai de lipsa unui adevărat buget, unui buget în care fiecare minister să-şi dea partea sa, în care fiecare ministru să-şi arate aptitudinile sale de creaţiune, ci este vorba, vă rog, şi de altceva. Bugetul pe care îl prezintă guvernul astăzi poate fi considerat sub două raporturi: bugetul acesta este un buget pentru d-voastră, sau bugetul acesta este un buget pentru alţii?

https://biblioteca-digitala.ro

Şi atunci, să-mi daţi voie să discut bugetul în întâia alternativă şi, după aceia, să vin la discuţia aceluiaşi buget în ceea ce priveşte alternativa a doua.

Dacă d-voastră vă faceţi iluzia că veţi mai guverna încă 4 ani, să-mi daţi voie, înainte de a vă arăta la ce capăt aţi ajunge cu încă 4 ani de guvernare de felul acesta, să-mi daţi voie să mă gândesc la motivele care vă fac pe d-voastră să credeţi că trebuie să guvernaţi încă 4 ani. Fiindcă, mă rog, e foarte sigur că vorba pe care aţi aruncat-o acum câteva zile, nu este o vorbă întâmplătoare, vorba aceasta reprezintă o convingere adâncă, pe care o aveţi d-voastre, pe care majorităţile în parte nu o au, pe care unii miniştrii chiar nu o împărtăşesc, dar pe care d-voastră şi cu fratele d-voastră o aveţi, iară îndoiala că, dacă ar trebui să plecaţi de acolo, ar fi o mare pagubă pentru ţară, şi nu numai că ar fi o mare pagubă pentru ţară, dar ar fi o călcare de drept, că oricine vine în urmă trebuie să vie în funcţiune de d-voastră. Dar d-voastră înşivă sunteţi acolo în baza unui drept pe care nici un fel de greşeli nu l-ar putea atinge şi nici un fel de păcate nu l-ar putea stinge.

Să-mi daţi voie să răscolesc puţintel în psihologia partidului d-voastră, ca să văd care este originea acestui drept, pe care vi-l atribuiţi de a guverna în perpetuitate prin d-voastră sau prin interpuşii d-voastră şi care este valoarea dreptului pe care vi-l atribuiţi.

Nimeni nu va spune că nu vi-l atribuiţi, fiindcă în atâtea ocaziuni, în toată presa d-voastră, în atâtea din cuvântările d-voastră, în exploziunile de nemulţumire care vă fac mai sinceri decât de obicei, se vede foarte bine, că vă rezemaţi pe acel drept. D-voastră credeţi cu toţii că România este o creaţiune a Partidului Liberal; că o creaţiune a Partidului Liberal este şi vechea Românie Mică şi că România Mare nu este altceva decât rodul celei din urmă epoci de înţelepciune, şi de activitate de bună gospodărie şi de curaj în a înfrunta greutăţile şi a le învinge, ale Partidului Liberal.

O voce de pe băncile majorităţii: Aşa este:

D. N. Iorga: Aceasta voiam, aceasta mă încurajează să facem puţintică istorie, cel puţin atâta cât trebuie, nu ca să folosesc eu, ci ca să folosiţi puţintel d-voastre.

D-voastră începeţi tradiţia Partidului Liberal de la 1848 şi este o legendă foarte răspândită aceea care pretinde că două mici provincii asiatice au fost transformate în 1848 într-un adevărat stat modern de d-voastre. Ei bine, trebuie să vă spun d-voastră, care vă rezemaţi pe această iluzie istorică, trebuie să vă spun ceva care vă va folosi pentru a vă împiedica de a mai râde pe socoteala partidului cu 2 şefi şi de a vă sprijini pe această închipuită slăbiciune la adversari.

La 1848, în Muntenia, liberalii, de unde vă coborâţi d-voastre, fără nimic din larga cultură, fără nimic din concepţiunea organică, fără nimic din superiorul idealism al lui Mihail Kogălniceanu, liberalii de la Bucureşti au

https://biblioteca-digitala.ro

făcut o studenţească republică care a ţinut din iunie până în septemvrie şi care, având să se atingă de chestiunea esenţială, şi atunci ca şi mai târziu, şi care este chestiunea ţărănească, chestiunea agrară, a lăsat pe Ion Ionescu de la Brad, un moldovean, l-a lăsat să discute cu reprezentanţii proprietăţii mari şi cu reprezentanţii proprietăţii mici, pentru ca pe urmă, într-un anumit moment, să închidă în nas lui Ionescu de la Brad, să-i închidă în nas sala în care se duceau negociaţiunile din cele 2 plase, şi să se isprăvească în quasi ridicolul din septemvrie 1848. Iar alături era acela pe care l-aţi coborât din cauza slăbiciunilor lui omeneşti, l-aţi coborât la situaţiunea de acolit al d-voastră.

Alături de d-voastre era Mihail Kogălniceanu, care a conceput cu totul în altfel, în Moldova, mişcarea de la 1848, care a conceput această mişcare ca o mişcare, nu numai de eliberare, dar şi de organizare a poporului românesc. Prin urmare, dacă este vorba de 1848, este marele 1848 moldovenesc, pe care tinerii liberali din Bucureşti nu l-au înţeles niciodată, şi este micul 1848 revoluţionar, care a isprăvit în împrejurările pe care vi le-am arătat. Dar d-voastră mergeţi mai departe şi spuneţi: noi avem dreptul să declarăm de aci din Parlament, că soarta României trebuie să fie întotdeauna în mâinile noastre, şi pentru un alt motiv, că după1848, după epoca liberală, care este a noastră, după aceea a venit 1859, Unirea Principatelor, care este tot opera noastră.

Ei bine, d-lor, la 1859, acei care voiau să aşeze aci pe generalul Golescu, d-le ministru de Externe şi d-le ministru de Finanţe, care voiau să aşeze un om de partid, ceea ce ar fi făcut pentru totdeauna imposibilă Unirea celor 2 ţări, aceia au fost liberalii iar bunul simţ al acestei naţiuni şi tradiţiunea moldovenească a lui Kogălniceanu, este acea care a făcut posibilă la 1859 Unirea celor 2 ţări şi întemeierea acestei ţări româneşti unite.

Şi când d-voastre vorbiţi, uitând că Regele este acela care numeşte pe miniştri, iar nu miniştrii sunt aceea care au dreptul să-şi asigure ei singuri succesiunea, peste voinţa Regelui *(aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite)*, d-voastre aveţi aerul să spuneţi: dacă România are o dinastie, dinastia aceasta o are pentru că în 1866, am venit noi şi am aşezat Dinastia pe Tron, am întărit-o pe acest Tron, am apărat Tronul României contra oricărei primejdii şi Tronul României este în funcţiune de Partidul Liberal.

Tronul României este în funcţiune de vrednicia, credinţa şi de spiritul de sacrificiu al poporului românesc (*aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi la 1866, d-voastre, care începuseţi cu Philippe de Flandra, pe care îl propuneau belgienii înainte de Unirea Principatelor, d-voastre, care colindaţi Europa de la un capăt la altul, căutând un candidat la Tron, d-voastre nu sunteţi acei oameni care aţi fixat principiile de drept constituţional pe baza cărora s-a ajuns la fericita stabilire a unei Dinastii care stabileşte în acelaşi timp bazele de existenţă ale poporului românesc. Dar d-voastre treceţi de

https://biblioteca-digitala.ro

acolo şi spuneţi: cum să nu avem noi dreptul de a guverna vecinic această ţară? Noi aceia care am ridicat steagul libertăţii în 1848, care am alipit cela 2 steaguri româneşti, la 1859, noi cei care am adus Dinastia în 1866, când independenţa ţării este legată de Partidul Liberal.

Istoria astăzi ştie începuturile războiului din 1877-1878; ştie evitarea de risc, care ne-a făcut în 1877 să pierdem momentele în care ne-am fi amestecat eroic în lupta pentru libertatea popoarelor creştine din Orient, istoria mai ştie că, după începutul războiului, punând pe Kogălniceanu sub dependenţa preşedintelui de Consiliu, împărţind ministerul acesta de luptă prin interese şi intrigi personale, aţi scăpat şi la San Stefano şi la tratatul din Berlin ceea ce prin unitatea de atitudini dintre cei doi conducători ai ministerului, şi prin legătura strânsă între dânşii şi tot poporul românesc, s-ar fi putut căpăta.

Şi la dreptul d-voastre de a stăpâni necontenit ţara mai adăogiţi ceva: „războiul unităţii naţionale", spuneţi d-voastre: „noi l-am făcut".

L-aţi făcut prin calcule, care seamănă foarte bine cu calculele bugetare ale d-voastre de acum; l-aţi făcut războiul acesta fără un moment de atitudine generoasă; l-aţi făcut fără să fiţi în consonanţă cu ideile mari care au stăpânit războiul. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* L-aţi făcut războiul acesta nu numai ca un calcul diplomatic, dar ca un calcul de partid. Şi, când orice picătură de sânge era scumpă, prin tergiversările şi indeciziunile d-voastre, prin inactivitatea d-voastre condamnabilă care a lăsat armata fără mijloace de luptă înaintea duşmanului *(aplauze pe băncile opoziţiei)*, aţi contribuit la situaţiunea de astăzi. Când vrednicia ostaşului nostru, răbdarea nesfârşită, a poporului românesc, hotărârea reprezentanţilor - pe care-i dispreţuiţi şi-i prigoniţi - ai provinciilor astăzi alipite cu România (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, au dat ţara unită, ţara aceasta unită n-are nici braţele trebuitoare pentru lucrarea pământului, pentru că din acei 500.000 de oameni care sunt sub pământ, 3 sferturi, cu o mai bună gospodărie a războiului, ar fi astăzi în locurile lor, făcând să rodească ţarinile şi asigurând graniţele. Aţi făcut în acelaşi timp, prin condiţiuni de moralitate târguită în care aţi intrat în marele război, să lipsească epoca de idealism creator, care ar fi reieşit dintr-un război făcut cu toată inima şi cu toate mijloacele unei naţiuni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Am terminat această repede privire asupra unui trecut pe care nu l-aş fi invocat şi m-aş fi ferit să introduc elemente, pe care d-voastre în strâmta concepţiune pe care o aveţi despre buget, le socotiţi că ar fi străine de buget, pe când bugetul, cum am zis, este icoana însăşi a vredniciei, a vitalităţii, a forţei de creaţiune a unei naţiuni *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, aş fi evitat să introduc toate aceste elemente şi n-aşi fi adăugit încă o crispaţiune de

https://biblioteca-digitala.ro

veselie în simpatica faţă a ministrului de Finanţe *(ilaritate)*, dacă d-voastre aţi avea cu adevărat convingerea pe care orice oameni cuminţi, din orice ţară, în momentul de faţă trebuie s-o aibă: că nu există oameni de o genialitate aşa de superioară, de putere de rezistenţă aşa de extraordinară, de legătură aşa de strânsă cu naţia pe care o reprezintă, pentru ca în patru ani să nu-şi fi istovit toată vlaga lor, toată putinţa de a servi ţara, în fruntea cărora se găsesc. Credeţi că d-voastră, după aceşti patru ani, v-aţi putea strecura din nou, aceştia care sunteţi, în tovărăşii pe care nu vreau să le prevăd şi nu vreau să verific calculele pe care le faceţi cu privire la dânşii, credeţi că după aceşti patru ani aţi fi în stare să continuaţi? Veţi zice: da, cu alt sistem. Este imposibil, prezenţa d-voastre este garanţia că în vecii vecilor, alt sistem nu poate fi pe banca ministerială pe care v-aţi aşezat. *(Ilaritate aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Credeţi d-voastre că în alţi patru ani de zile aţi înţelege mai bine ţara d-voastre şi credeţi că ţara v-ar iubi mai mult pe d-voastre după cum vă iubeşte? Credeţi d-voastre că după alte alegeri silnice ar rezulta un larg curent de simpatii care să vă dea puterile pe care nu le aveţi şi autoritatea pe care aţi pierdut-o de la cea dintâi violentare a corpului electoral, aş zice chiar de la condiţiile umilite în car aţi luat puterea? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Ameninţaţi Coroana cu ce? Cu pierderea unui partid indispensabil. Şi acum, daţi-mi voie, eu nu sunt în tainele cugetului nimănui. *(D. I. G. Duca, ministrul de Externe face un gest de mirare).*

D. N. Iorga: Ce este aceasta, d-le ministru de Externe?

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Este expresiunea unei mirări şi a unei întristări.

D. N. Iorga: De ce? Întristaţi-vă de ce este acolo! Întristaţi-vă, uitându-vă la ţara care este în halul în care aţi adus-o. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. I. G. Duca ministrul de Externe: Mă întristează faptul că patima politică poate să vă facă...

D. N. Iorga: Pe care d-voastră nu o aveţi de loc...

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: poate să vă facă pe d-voastră să faceţi povestirea istorică pe care aţi făcut-o şi să vorbiţi acum despre evenimentele recente, în felul în care aţi vorbit. Mă minunează şi mă întristează. *(Strigăte de bravo, aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: A întrista pe istoricul care zace adormit în plăpânda inimă a d-lui Duca, este, fără îndoială, unul din cele mai mari succese, la care poate aspira elocvenţa românească. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. I. G. Duca, ministrul de Externe: Ştiţi care e cel mai mare succes? Cel mai mare succes este că nu eşti aşa de rău cum pari azi şi că în curând ai

https://biblioteca-digitala.ro

să vorbeşti altfel. *(Aplauze prelungite).* Iţi fac eu credit. Fiindcă vorbim de buget, îţi fac credit. *(Aplauze).*

D. N. Iorga: Daţi-mi voie, d-le ministru de Externe, să fiu mai puţin rău decât par, în ţara în care foarte mulţi oameni sunt mult mai puţin inteligenţi decât se cred. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Aceasta este altă chestiune.

D. N. Iorga: Dacă, d-le ministru de Externe, este vorba de o viitoare guvernare a d-voastră - şi este vorba de o viitoare guvernare sub raportul financiar - pentru aceasta vor trebui două lucruri, pe care nu cred că alegerile silnice la care visaţi mâine, că aceste alegeri silnice vă pot profita. Eu vă asigur de un lucru, nu intru în cugetul nimănui, dar vă asigur că, dacă sunteţi menţinuţi acum, sunteţi menţinuţi nu pentru ca să trăiţi încă patru ani, ci pentru ca să nu muriţi cu totul, ca partid, de căderea de azi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* De aceea sunteţi menţinuţi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).* De aceasta sunt absolut sigur.

Aţi venit la guvern, după asigurarea formală a şefului d-voastre că, prin chemarea altui guvern, Partidul Liberal, înlăturat de la binefacerile puterii, s-ar fărâmiţa; sunteţi menţinuţi azi la guvern, sunteţi lăsaţi a sta la guvern, fiindcă Suveranul trebuie să se gândească la posibilitatea de a avea, pentru împrejurări liniştite, adică mediocre, oameni mediocri care sunteţi d-voastre. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar, revenind la ceea ce vroiam să vă înfăţişez, d-voastre ca să mai guvernaţi încă patru ani, aţi avea nevoie încă de două lucruri: sau naţiunea de la sine, zbătându-se cu constrângerile d-voastre, zbătându-se cu un sistem de impozite imposibil, zbătându-se cu comprimări şi cu restricţii cu care aţi binecuvântat-o, ca naţiunea de la sine, printr-o minune, să vă dea mijloacele pe care, în momentul de faţă nu vi le dă, sau ar trebui, în cazul când minunea nu s-ar face, ar trebui - mai cunosc încă un sistem - ca să se alimenteze finanţele viitoare cu pioasa dorinţă a d-lui ministru al Basarabiei, de a reveni la calendarul vechiu să se înfăptuiască şi toţi sfinţii din vechiul calendar să dea guvernului mijlocul, pe care nu-l are, pentru a da un buget de viaţă, în loc de bugetul de moarte. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Căci bugetul d-voastre nu este nici măcar buget de convalescenţă al unei naţiuni zdravene, ci este bugetul de istovire al unei naţiuni agonizante. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Acum să-mi permiteţi să cred că un sistem de impozite curagios şi bine împărţit, că sporirea producţiei unei ţări, având exemplul creaţiunii pe însăşi banca ministerială, încrederea în ideile generatoare, în ideile care transformă o naţiune, să mi se îngăduie să cred că aceasta i-ar produce cu mult mai mult decât toate calculele artificiale cu care d- voastre încercaţi să daţi unei ţări pe care aţi stors-o şi o stoarceţi, iluzia că ea trăieşte bine.

https://biblioteca-digitala.ro

Niciodată până acum n-am văzut o mai disperată sforţare înaintea unei ţări pe jumătate distrusă din partea unui guvern incapabil de a încerca să facă pe această ţară însăşi a crede că este bine, fiindcă bugetul artificial este echilibrat de contabilii ministerului de Finanţe. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite*).

Dar, în afară de aceasta, v-ar trebui un împrumut. Împrumut? De unde? De la oamenii pe care nu i-aţi plătit? De la oamenii faţă de care pentru d-voastre este un sistem a nu-i plăti? De la oamenii aceia cărora le prescrieţi anumite norme prin voturile Camerelor noastre; peste câteva zile mi se pare că vine o prelungire a suspendări plăţii datorilor faţă de străinătate?

Prin urmare, intraţi în „perseverare diabolicum", iar „perseverare diabolicum" a lui Dimitrie Sturdza.

Credeţi d-voastre că lumea aceasta străină, care fără îndoială ar fi venit la noi, d. Popovici v-a arătat că a fost un moment când capitalul de export căuta pe acei care cu siguranţă ar fi putut să se adreseze, credeţi d-voastre că numai prin asigurarea unei guvernări de încă 4 ani a d-voastre o să vină să ne împrumute acei cărora nu le-aţi dat nimic până acum? Fiindcă aţi guvernat patru ani, perspectiva a încă patru ani de guvernare a d-voastră, aceia să facă minunea şi să acorde României împrumuturile de care aveţi nevoie, pe care le-aţi cerut?

Nu vreau să întrebuinţez termenul mai aspru care a fost întrebuinţat pentru a caracteriza atitudinea d-voastră într-un anume moment, împrumutul acela pe care-l doriţi din toate puterile d-voastră, pe care l-aţi anunţat, pe care l-aţi făcut să se prevadă şi aţi declarat că nu mai aveţi nevoie de dânsul, atunci când aveţi toată siguranţa că nimeni nu este dispus să vi-l acorde, îl veţi avea de acuma? Credeţi că în cei patru noi ani de guvernare s-ar împăca toată lumea cu d-voastră, numai pentru că v-ar vedea posibilitatea de a persevera în înseşi greşelile care ne-au izolat în viaţa financiară, în viaţa economică a lumii întregi? Dar, d-le ministru de Finanţe, dacă d-voastră şi tovarăşii d-voastră din guvern reprezentaţi această politică, o politică de care sunteţi nedespărţiţi, căci toate pocăinţele, toate sforţările d-voastră nu vă vor smulge dintr-un sistem la care sunteţi condamnaţi şi stângacea încercare de a sări în alt sistem, fiindcă vi-l recomandă adversarii, fiindcă vi-l impun împrejurările, stângacea încercare de a fi altfel nu vă va reuşi, şi eu cred că între oratorii opoziţiei acei care v-au vorbit de schimbarea direcţiei d-voastre, cred că s-au lăsat conduşi mai mult de aparenţe decât de realitate.

Acelea nu au fost schimbări, ci au fost concesiuni aparente. Fiindcă la d-voastră sistemul decurge nu dintr-o concepţiune financiară, ci dintr-o concepţiune generală a vieţii de Stat, ceea ce formează nenorocirea şi va formă nenorocirea partidului liberal, este în această concepţiune o

https://biblioteca-digitala.ro

concepţiune veche care şi aiurea a lucrat multă vreme, aducând la aceleaşi rezultate ca rezultatele care le aduce acum în România, o concepţiune care a avut ceasul ei de fericire, pentru ca să ajungă la ceasurile de restrişte şi la ceasurile de faliment la care a ajuns astăzi. Această concepţiune este idolatria de stat.

D-voastre de acum aţi început acţiunea d-voastre de guvern, şi nu cu generaţia aceasta mică, ci cu generaţia care a precedat-o pe aceasta, de la început aţi fost persecutaţi de această idolatrie de stat; concepţiunea unui stat care există în afară de societate, asupra căreia societatea nu are nici un drept, dar statul are toate drepturile asupra societăţii. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Aţi adus-o şi în învăţământ şi în armată şi oriunde. De exemplu: anume aeroplane nu zboară. Deoarece însă Statul român vrea ca aeroplanele de fabricaţie proastă să zboare, aceste aeroplane trebuie neapărat să zboare. Când i s-a obiectat d-lui ministru de Război, pe care l-aţi umplut de ideologia d-voastre, când i s-a obiectat că armata noastră nu are cu ce să lupte, d. ministru de Război, într-un naiv strigăt de entuziasm, inspirat de ideologia liberală, a răspuns: "Soldaţii să se lupte cu pieptul şi cu pumnul".

În aparenţă, formula e glumeaţă, dar sub formula aceasta glumeaţă se ascunde un adevăr. D-voastre credeţi într-adevăr că Statul e în stare să desăvârşească şi această minune, fiindcă e o mare entitate metafizică, absolut creatoare prin ea însăşi, în afară da tot ceea ce îi dă societatea.

Iată apoi, d. ministru de Instrucţie Publică vrea, fără îndoială, lucrul acela mare, ca dintr-o zi până în alta să se prefacă dumnealor, saşii, nu numai în aliaţi credincioşi ai partidului liberal, cum sunt foarte sigur că vor fi, dumnealui vrea ca dumnealor, ungurii, dacă sunt aici, să se prefacă nu numai în viitori colaboratori la alegeri ai partidului liberal.

Şi nimic nu este mai înduioşător decât ca să vadă cineva aceste două lucruri: să vadă, pe de o parte, măsuri luate împotriva şcolilor şi, evident, împotriva organizării bisericeşti a naţiunii lor, prin urmare, împotriva sufletului minorităţilor, şi pe de altă parte, aceleaşi minorităţi să încheie legături de alianţă pentru un şi pentru mâine, cu acei care atentează la însuşi sufletul naţionalităţilor.

D. Iosif Şandor: Nici odată. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: D-lor din majoritate, ascultaţi puţintel. D-voastre sunteţi adevărat liberali în aplauzele d-voastre.

D-voastre, ştiind că aveţi mai mulţi unguri în buzunarele d-voastre, vă arătaţi cu totul dezinteresaţi în ce priveşte acţiunea cu totul personală pe care d. Şandor Iosif vrea să o ia faţă de d-voastre. D-voastre sunteţi totdeauna acei

https://biblioteca-digitala.ro

care aruncaţi câştigul cel mic şi nesigur, când v-aţi umplut buzunarele cu câştigul cel mare şi sigur.

Dar d. ministru de Instrucţie Publică ce vrea? Vrea ca sasul de azi şi de mâine să se înfeşe în tricolor şi să cânte „Deşteaptă-te, române" de dimineaţă şi până seara; şi ar vrea să facă acelaşi lucru şi din cel mai hotărât iredentist ungur. Noi, chiar dacă am avea în fundul sufletului nostru pentru această iluzie, că se pot transforma naţiunile... *(D. I.G. Duca, ministrul de Externe, râde).*

Vedeţi, râde d. ministru de Externe, pentru că dumnealui nu este pentru anumite articole din legea colegului său de la Instrucţia Publică...

D. Eduard Mirto: Ce să facă? N-are încotro.

D. N. Iorga: Ei bine, acum aveţi atâtea motive de a râde de pe banca ministerială, încât nu-mi permit să vă întreb care este motivul precis care provoacă ilaritatea d-voastră. Şi eu, dacă aş avea dorinţa d-lui ministru de Instrucţie Publică, dacă aş vrea în adevăr să fac un singur aluat din toate naţiunile din România, eu m-aş opri. Ştiţi de ce?

Fiindcă ştiu că nu se poate, căci societatea condiţionează statul, căci viaţa organică a societăţii condiţionează formula metafizică a statului, căci statul este incapabil faţă de realităţile cele mari care stau la baza vieţii societăţilor omeneşti.

Dar d-voastre în finanţe faceţi exact aceeaşi ideologie liberală pe care colegul d-voastre de la Instrucţia Publică o face în domeniul său.

Mă rog, aţi găsit o monetă depreciată. V-aţi întrebat: cum şi-a permis moneta să se deprecieze fără să mă întrebe pe mine? *(Ilaritate pe băncile opoziţiei unite).*

Este un decret prin care Statul român să fi declarat moneta depreciată?

Leul este dator să devie aur, iar leul nu vrea să devie aur, îl bag la lavaj şi-l supun la toate rigorile cuvei faţă de un trădător de ţară, care leul român, leul român care face opoziţie de atâta vreme guvernului român. *(Ilaritate, aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. Vintilă I. Brătianu, ministrul Finanţelor: Râde şi opoziţia, daţi-mi voie să râd şi eu.

D N. Iorga: D-voastre să râdeţi, dar cu o condiţie: să râdeţi şi d-voastră când opoziţia râde de ideile şi procedeele d-voastre, ceea ce se întâmplă foarte des.

Prin urmare, d-voastre vă găsiţi înaintea unei situaţiuni monetare pe care n-aţi creat-o d-voastre, dar nu o puteaţi îndrepta d-voastre. Şi să vă dau un exemplu. După războaiele napoleoniene, moneta austriacă a scăzut. Moneta aceasta austriacă scăzută n-a mai ajuns niciodată la valoarea sa de

https://biblioteca-digitala.ro

mai înainte. Şi atunci toată lumea ştia că, la începutul secolului al XIX-lea, în Austria umblau două feluri de monete. Ştie şi d. Lalescu, care este de origine bănăţean, dar care nu prea era pe vremea aceea, care prin urmare ar putea să asculte puţintel şi acest exemplu de depreciere iremediabilă a unei monete, că atunci în Austria a fost florinul de hârtie, pe care nu l-au ridicat din boala lui, şi alături de florinul de hârtie a fost creat florinul celălalt, florinul de argint, care avea cu totul altă valoare. Ceea ce se salvase nu era moneta, se salvase numele monetei. Şi deoarece aparenţa monetei era alta când era de metal, când era de hârtie toată lumea îşi făcea socotelile în dublu. D-voastre însă v-aţi îndărătnicit, fiindcă leul nu vroia să vă asculte pe d-voastră să vă sprijiniţi o întreagă economie financiară, să siliţi ţara să aibă o viaţă economică sprijinită pe o monetă care nu era o realitate. Aţi silit realităţile să se supue iluziei d-voastre *(aplauze pe băncile opoziţiei),* pe când datoria oricărui om de bun simţ, a oricărui om politic, ori cât ar fi de adâncă convingerea sa într-un anume domeniu, este să verifice în fiecare moment asupra necesităţilor societăţii, şi dacă aceste necesităţi ale societăţi îi rezistă, să înţeleagă că nu mintea capabilă de a se înşela a unui om poate birui viaţa unei societăţi, ci că viaţa unei societăţi are dreptul de a birui şi concepţiunile cele mai înţelepte ale omului celui cuminte. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

Aţi găsit în acelaşi timp servicii publice care nu merg. Este clar că astăzi serviciile publice nu merg: nu merge nici un serviciu public, într-adevăr. Aceasta este teribila realitate pe care v-o ascundeţi. Nici ministerele d-voastre nu merg, nici unul nu merge cum trebuie. Vă dau un exemplu. Acum câteva zile a venit la mine un funcţionar, care mi-a spus: am fost numit acum o lună de zile; postul meu n-a fost ocupat patru luni înainte. Ei bine, eu într-o lună de zile, fără să mă sforţez prea mult - era un funcţionar excepţional, un funcţionar de sacrificiu, dar nu puteţi cere ca toţi să fie funcţionari de sacrificiu - eu, într-o lună de zile, am ajuns a umple tot golul pe care-l lăsase absenţa funcţionarului timp de patru luni înainte. Toate ministerele d-voastre merg nu numai cu ziua înjumătăţită, dar merg în acelaşi timp şi cu munca, nu înjumătăţită, redusă la o cantitate neglijabilă. De ce? Fiindcă cu un funcţionar rău hrănit, cu un funcţionar împovărat de o grea familie, cu un funcţionar chinuit, care este un rebel ascuns contra statului, vă sabotează toţi, fiindcă îl flămânziţi. *(Aplauze pe băncile opoziţiei).*

Cu un astfel de corp de funcţionari, d-voastre nu aveţi pe departe energia vechiului funcţionar dinainte de război. Cu funcţionarul umilit, care a căzut de la înălţimea rangurilor sociale până în abis, cu funcţionarul acesta care nu mai are mândria de odinioară, nu veţi putea să realizaţi nici măcar ceea ce se realiza înainte de război, cu un funcţionar care putea să se înfăţişeze singur în condiţiunile materiale ale familiei sale şi demn în contact

https://biblioteca-digitala.ro

cu societatea, care societate a ajuns, plătindu-vă cu bacşişuri pe funcţionarii d-voastre, să nu mai aibă consideraţiunea pentru ei. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Cum voiţi d-voastre să funcţioneze armata, acea armată care vă era foarte dragă şi pe vremea aceea când umplea drumurile de morţi de inaniţie şi când, afirm încă odată de aci, niciodată nu s-au apropiat nici de lipsa celor din tranşee şi nici de mizeria dureroasă a celor din spitale, cercetaţi de Regină, cercetaţi de Principese, nu s-au apropiat aceia care, înainte de toate, trebuiau să fie cu pieptul în faţa duşmanului în tranşee, şi cu lacrimile lor de compătimire lângă bolnavii şi muribunzii din spitale. (Aplauze pe băncile opoziţiei unite).

Ei bine, armata aceasta funcţionează altfel decât în cifrele d-voastre bugetare. Ţineţi doi ani de zile soldatul în cazarmă. Cât timp din aceşti doi ani de zile este întrebuinţat pentru pregătirea soldatului? Soldatul închiriat pentru muncă la proprietari, soldatul silit să muncească în câmp, pentru a avea legumele cu care trebuie să se hrănească, soldatul acesta pe care şi ieri îl vedeam în zdrenţele care îl fac ridicol faţă de naţionalităţi şi de duşmani, acesta funcţionează? *(aplauze pe băncile opoziţiei unite).* Funcţionează oare instrucţia, cu internatele pline de bolnavi de piept, cu copiii aceştia a căror vitalitate se frânge în momentul dezvoltării trupului lor, funcţionează cu profesori care trebuie să-şi caute munca alăturea, fiindcă din ceea ce li se dă este cu neputinţă să se întreţină. Funcţionează într-adevăr această şcoală?

Funcţionează universităţile cu studenţii, atâta vreme fără cantine, transformaţi, când aveţi nevoie de dânşii, în bandele care răspândesc anarhia în ţară. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite; zgomot, protestări de pe băncile majorităţii. Voci de pe băncile majorităţii:* Nu sunt bande. *Zgomot).*

D. N. Iorga : Da, da. (*Zgomot*).

Eu apăr aci imensa majoritate a studenţilor muncitori contra falşilor studenţi, care sunt agenţii d-voastre electorali. *(Strigăte de bravo şi aplauze pe băncile opoziţiei unite; zgomot şi protestări de pe băncile majorităţii).*

D. Al. Vaida Voevod: După o absenţă mai îndelungată, ieri, în culoarele Camerei, m-am întâlnit cu mai mulţi domni şi din adversarii noştri politici şi, spre marea satisfacţie, acela care era mai războinic în trecut, a venit şi, în modul cel mai prietenos, mi-a declarat: sunt chestor, dar de acum înainte voi fi om de pace. Era d. Manolescu-Strunga, jovialul nostru coleg de la „Frigul", şi dumnealui, acum, să nu dea semnalul de revoltă, ci să-şi calmeze colegii, care poate că sunt tot aşa de cointeresaţi ca şi dumnealui.

O voce de pe băncile majorităţii: Ce însemnează asta?

D. I. Manolescu-Strunga: D-le Vaida, mă surprinde această intervenţie a d-voastră. Eu nu făceam altceva decât să citesc un ziar.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: D-lor, întreruperile d-voastre îmi dau prilejul bine venit să vă dau câteva explicaţiuni; deşi ele strică, fără îndoială, dezvoltarea unei cuvântări care se apropie de sfârşit. D-voastră aveţi aerul, prin strigătele d-voastre, să faceţi din mine un adversar al tineretului...

Voci de pe băncile majorităţii: Aşa este, aşa este. (*Zgomot).*

D. N. Iorga: Care este acela cu „aşa este"? Să se ridice înaintea mea şi să spună că apără cultura românească mai bine decât mine. Aştept cineva să se ridice din majoritate să spună: da, d-le, d-ta eşti duşmanul tineretului, asupra căruia, cu biata d-tale leafă de mizerie, de treizeci de ani şi mai bine cauţi să răspândeşti atâta lumină cât poate să cuprindă sufletul d-tale. Să-l văd, să-l văd, să-l văd! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi, dacă delaţiunea individuală este unul din cele mai urâte păcate, ce poate fi laşa delaţiune colectivă care, falsificând ideile cu privire la un om, caută să expună reprobării publice pe acela care în viaţa lui, faţă de tineret, n-a ştiut decât un singur lucru: să-l îndrepte spre viaţa naţionala, în care românilor, în toate domeniile, li se cuvine rândul întâi! *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Prin ce? Prin muncă, prin disciplină şi prin spiritul de demnitate naţională, care nu constă în a lovi pe profesor şi în a turbura liniştea publică. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi acum, vă mai întreb: igiena publică, temeiul vieţii naţiunii, este o realitate, sau este o ficţiune? Mă rog, în afară de spitalele dinainte de război, ce avem noi atâta pentru a face, dintr-o naţie asupra căreia s-au abătut plăgile Egiptului, ale războiului, ce avem noi astăzi, pentru ca pe această naţie s-o ridicăm zdravăn?

Şi, vă rog, soluţiunea problemei studenţeşti stă, nu în luarea în întreprindere a câtorva spirite entuziaste cu idei exagerate, ci în a ajuta pe orice vrednic copil de ţăran de a se ridică ori unde şi de a domina universitatea (*aplauze pe băncile opoziţiei unite),* de a domina universitatea cu vlaga nesfârşită a unei mândre naţiuni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să vă dau un exemplu: vin de la ţară băieţi zdraveni în universitate, şi îi aşteaptă, nehrăniţi şi neîngrijiţi, îi aşteaptă, peste câteva luni, tuberculoza. Era mai bine să-i fi lăsat plugari solizi acolo, decât să-i mânaţi la universitate ca să umple cimitirele. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.*)

Ce donaţiuni particulare? Acelea trebuie să asigure studentului un acoperământ şi blidul de două ori pe zi care trebuie să-i întreţină corpul? Acesta este mijlocul de a soluţiona o chestie de această importanţa? Dar d-voastre, care nu sunteţi profesori, nu ştiţi durerea mea de profesor, de a vedea un auditoriu în care, cu multă luare aminte, trebuie să te uiţi, până vezi ochii ageri ai omului în deplina sănătate fizică, azi când cei mai mulţi vin istoviţi, şi

https://biblioteca-digitala.ro

prezenţa lor pe băncile universităţii nu foloseşte nici lor, nici ţării, pe care trebuie să o ajute, luminând-o în viitor. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar d-voastre, om de oraş, care nu cutrieraţi satele decât numai atunci când vă găsiţi în domeniul d-voastre de mare proprietar, d-voastre vă daţi seama de nesfârşita mizerie morală şi materială, în acelaşi timp, a satelor care, sub picioarele noastre slăbesc, şi acesta este sprijinul vieţii de astăzi şi viitorul de mâine al poporului românesc, satele aruncate pradă sifilisului, aruncate pradă tuberculozei, tuturor boalelor, mizeriei?

Unde sunt medicii d-voastre ambulanţi, unde sunt spitalele d-voastre de mare nevoie? La marile spitale din centru o să se târască ţărănimea aceasta care, luptând şi muncind şi-a istovit puterile, care trebuiesc refăcute, pentru ca din nou să poată munci şi să poată lupta? *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

Şi atunci, când acestea sunt nevoile care strigă, când funcţionarii vă cer pâine, când pensionarul vă cere banul lui, nu pomana d-voastre *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* când înalţii demnitari ai ţării, foşti generali, foşti membri ai Curţii de Casaţie, cerşesc pe la bancherii evrei un loc de casieri; atunci când armata şi soldaţi naţionalităţilor, deprinşi a trăi mai bine, care trebuie să onoreze uniforma pe care o poartă, dar nu purtând-o în zdrenţe, atunci când armata vă cere o uniformă de mândrie, vă cere o hrană de putere, vă cere o conştiinţă de sine, care, în împrejurările de astăzi, nu se poate păstră, când vă cere mijloace de luptă, când, pe de altă parte, studenţimea aceasta, care strigă, şi strigătul ei este sincer, înteţirile d-voastre sunt ipocrite, când milioane de oameni vă cer dreptul de a trăi omeneşte, în ţara lor, care este a lor înaintea tuturor, d-voastre ce faceţi?

Pălmuiţi mizeria acestei ţări ca paginile tipărite ale bugetului d-voastre echilibrat. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi, atunci, îmi daţi voie, competenţa d-voastre, dacă este o competenţă de bilanţuri, naţiunea românească se poate lipsi de dânsa oricând, şi oameni care nu ar avea experienţa d-voastre, care nu ar fi stat în serviciul băncilor particulare, create pentru a exploata bogăţiile ţării, când oameni noi s-ar inspira din viaţa însăşi a acestei societăţi, din suferinţele ei, întâi, din tradiţiunea ei, pe urmă, credeţi că acest tineret onest al noilor partide nu ar fi în stare să facă mai mult decât putreziciunea unor vechi metode metafizice care ţin fantasma statului în faţa mizeriei societăţii? *(Aplauze pe băncile opoziţiei-unite).*

Cu încredere, nu în noi, ci cu încredere în această ţară, eu zic, da. Şi dacă opoziţia, simţindu-se într-o adevărată Cameră, nu şi-ar fi interzis să arate la vot hotărârea de a respinge bugetul, am merge la actul acesta de manifestare parlamentară cu credinţa că, ori ce ar zice trufia d-voastre, ori ce

https://biblioteca-digitala.ro

ar zice vanitatea d-voastre rănită, facem o faptă bună colaborând la sfărâmarea unui regim care se ruinează pe el în istoria ţării, atunci când ruinează în prezent ţara însăşi. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

Replică raportorului la buget, Traian Lalescu; acesta spusese:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, discuţiunea la bugetul pe 1926, la care iau parte acuma pentru a doua oară în calitate de raportor general, mi-a dat prilejul să constat că atât din punct de vedere al principiilor cât şi din punct de vedere al tacticei de luptă, raporturile dintre majoritate şi minoritate şi dintre guvern şi opoziţie, au rămas aproape aceleaşi. Pe de o parte, din partea guvernului, aceeaşi străduinţă de a aduce şi de a provoca în faţa Parlamentului o discuţiune cât mai largă asupra principiilor generale care au stat la baza politicei financiare; în acelaşi timp, din partea opoziţiei, aceeaşi străduinţă de a ataca cu răutate, cu pasiune şi cu patimă, lucrarea care se prezintă, menţinând discuţiunea generală la nivelul unor atacuri personale şi la nivelul unei lupte cu caracter politic pronunţat.

D-lor deputaţi, în aceste condiţiuni când discuţia la caracterul unei lupte de partid, când, în loc de a se discuta bugetul, se discută politica generală, se desmormântează trecutul partidului liberal, se atacă prezentul...

D. Eduard Mirto: În viaţa parlamentară a tuturor ţărilor, cu ocaziunea bugetului, s-a discutat politica generală a guvernului; şi d. ministru de Finanţe poate să afirme că în toate discuţiunile privitoare la buget, în Parlamentul nostru s-a făcut discuţie asupra politicei generale.

D. Al. Alimănişteanu: Cu ocazia discuţiei la Mesaj.

D. Eduard Mirto: Eu aşteptam să fiu dezminţit de d. ministru de Finanţe. D-sa tace.

D. N. Iorga: În alte condiţiuni, şi altădată am vorbit tot aşa; dar toate teoriile mele erau excelente numai cu condiţiunea ca să nu fie opoziţia prea puternică.

D. Traian Lalescu, raportor: D-lor, pentru ca discuţiunea generală a bugetului să se reducă în substanţă la excursiunea istorică tendenţioasă a d-lui Iorga, la atacurile pătimaşe ale prezentului din partea d-lui Madgearu şi la pronosticurile curioase ale d-lui Ioaniţescu în ceea ce priveşte viitorul, dacă acestea sunt caracteristicile esenţiale ale discuţiunii bugetului, şi dacă în afară de aceasta n-avem aproape nimic, atunci discuţiunea pusă pe acest teren este, din punctul nostru de vedere, foarte simplă, pentru că o discuţiune a principiilor generale financiare...

D. Virgil Madgearu: Nu s-a făcut?!

D. Traian Lalescu, raportor: S-a făcut în caractere aşa de generale.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Virgil Madgearu:... încât nu poate să fie apreciată de un geometru.

D. Traian Lalescu, raportor: D. Madgearu, care mă întrerupe, trebuie să recunosc, a fost singurul care a căutat să atace politica generală şi în această privinţă vroiam tocmai să relevez excepţia pe care a constituit-o d-sa şi să recunosc că e singurul în discursul căruia am găsit un punct de vedere mai general, mai specific financiar şi de aceia o să i răspund şi să arăt, în definitiv, care este lupta care se dă între principiile şi părerile noastre şi principiile şi politica pe care o preconizează onorata opoziţiune.

Critica făcută de opoziţiune este uşor de combătut, dacă am vroi să ne mulţumim cu succese de discuţiune, pentru că opoziţiunea, în mod sistematic, exagerează în chip superlativ criticile pe care le aduce.

E de ajuns ca cineva să arate că dânşii s-au înşelat în exagerările lor pentru ca în acest mod, demonstraţiunea să fie făcută. N-o să mă pun însă pe acest teren, ci în consideraţiunile generale, puţine pe care am să le dezvolt, o să caut să pun faţă în faţă cele două politice care sunt în prezent: politica financiară a Partidului Liberal, pe care noi ne-am căznit până acuma, în nenumărate rânduri, să o înfăţişăm cât mai clar şi mai precis, ca să nu mai poată încăpea îndoială asupra concepţiunii noastre, şi politica financiară a opoziţiunii, concepţiune financiară care abia acum se degajează din expunerea pe care a făcut-o d. Madgearu. Nu ştiu însă dacă politica financiară preconizată de d. Madgearu este chiar politica opoziţiunii, deoarece din discursurile care le-au ţinut diferiţii reprezentanţi ai partidului, acest lucru n-a reuşit cu claritate.

Mi-a fi fost foarte uşor ca să pun faţă în faţă cele zece discursuri ţinute aici, pentru ca să învederez marea divergenţă de păreri, în ceea ce priveşte doctrina financiară, între onoraţii oratori ai opoziţiunii, dar fiindcă trebuie să discut cu cineva, voi discuta cu d. Madgearu...

D. N. Iorga: Ne dai voie să asistăm şi noi ? *(Ilaritate).*

D. Traian Lalescu, raportor: D-voastră nu intraţi în cauză, pentru că n-aţi făcut un discurs la buget.

D. Virgil Madgearu: D. Iorga a făcut un discurs politic la buget.

D. Traian Lalescu, raportor: D-voastră o să vă răspundă d. Brătianu.

D. N. Iorga: Politica aceasta a d-voastre, care evident că a pornit din preocupaţiuni patriotice greşite, se opunea oricărei politici, înainte de d-voastră a fost d. Titulescu. Politica d-lui Titulescu era o politică catastrofală şi atunci cum se califică guvernul care întrebuinţează pentru propria sa politică pe un predecesor care ducea ţara către o catastrofă...

Voci de pe băncile majorităţii: D. Argetoianu.

D. N. Iorga: Mă rog, politica d-lui Titulescu este singura politică teoretică în faţa căreia stă politica d-voastră.

https://biblioteca-digitala.ro

La aplauzele opoziţiei, după ce generalul Averescu spusese că în vremea lui Titulescu la Finanţe, bugetul era echilibrat „dar era mai mult un buget echilibrat de cifre, iar nu de realităţi pentru că nu se acoperea cu veniturile pe care le aveau nevoile reale, rămâneau multe din ele descoperite, deşi aveam excedent":

Sunt mai cuviincioase aplauzele unui adversar decât aplauzele aceluia care nu aplaudă cu sinceritate.

Şedinţa din 16 decembrie 1925

Se justifică de ce nu poate asista la răspunsul ministrului de Finanţe, Vintilă Brătianu:

D-le preşedinte, aş dori să pot asculta discursul d-lui ministru de Finanţe, însă fiind preşedintele unei comisiuni de docenţă, sunt silit să absentez.

Voi citi cu cea mai mare atenţiune discursul d-sale şi dacă va fi cazul să introduc oarecare modificări de ordin personal, atunci îmi veţi da cuvântul la procesul-verbal, în şedinţa următoare. Dar vă spun sincer că regret că nu pot asculta discursul, fiindcă socot că este o datorie de bunăcuviinţă, ca atunci când mai multe concepţii stau faţă în faţă, fiecare să asculte în linişte părerea celuilalt.

Şedinţa din 17 decembrie 1925

Discurs despre studenţii români în străinătate:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, alături de interpelările inutile în ele înşile, sau care devin inutile prin răspunsul care se dă de pe banca ministerială, interpelările celelalte sau provoacă opinia publică să ia în seamă anumite împrejurări, sau împrejurările acestea nu sunt provocate de interpelator, ci interpelatorul el însuşi e îndemnat să ridice o chestiune în Cameră pentru că această chestiune de multă vreme preocupă opinia publică.

Chestiunea valutei de care se bucură studenţii români în străinătate, valută împotriva căreia din principiu mă declar contra de la început, pentru că

https://biblioteca-digitala.ro

precum veţi vedea la sfârşitul acestei interpelări, ceea ce se făcea înainte, în vremuri sănătoase, şi ceea ce trebuie să se facă de acum înainte, nu este acordarea valutei, pentru că se găseşte cineva la Paris, sau în Italia, Elveţia, Anglia, ci obiceiul cel vechi şi bun era să se acorde o bursă câştigată prin concurs, de oameni meritorii, de tineri care şi-au câştigat merite cu ştiinţa. Chestiunea aceasta a valutei preocupă da o mulţime de vreme toate cercurile care au legătură cu studenţimea sau îi poartă interes; prin urmare, nimeni nu se va mira că am fost acela care m-am crezut dator să o ridic înaintea Camerei.

Fiind la Paris, chiar din partea studenţilor mi s-au prezentat necontenite plângeri. Erau studenţi care avuseră valută şi li se tăiase; erau alţii care n-avuseră valută, care se credeau vrednici de dânsa şi stăruiau s-o aibă, aducând dovezi pentru dreptul lor de a o avea. Aici, în ţară, atâtea familii mi-au adus înainte cazuri de studenţi vrednici de a fi sprijiniţi şi care nu erau sprijiniţi. Mi s-au adus înainte, cum veţi vedea din cele câteva scrisori pe care vi le voi înfăţişa, cazuri în care tinerii se bucurau de valută fără să aibă nici un drept la dânsa. Daţi-mi voie ca din aceste scrisori să vă aduc câte ceva înainte.

Aş ruga pe d-nii stenografi să binevoiască a nu spune „interpelatorul citeşte", pentru că e foarte greu să găsesc apoi pasagiul în documentul pe care-l voi citi, în schimb aceste pasagii merg mult mai încet.

Iată o scrisoare prin care mi se denunţă un tânăr care primeşte 600 franci lunar ca să studieze pianul la Paris fără să aibă, spune scrisoarea, după cum se cere pentru toţi studenţii similari, diploma de absolvire a Conservatorului din Bucureşti. Veţi recunoaşte că a se cere diploma de absolvire a şcoalei din ţară, e cea dintâi condiţiune pentru ca să capete cineva mijloacele de a urma mai departe în străinătate, căci nu se pot dispreţui şcolile, aşa cum sunt, pe care le ţinem cu munca şi jertfa noastră. Este o insolenţă să se ceară de cineva, în puterea unei închipuite superiorităţi, dreptul de a sări peste dânsele *(Aplauze)*.

Scrisoarea adaugă: „Nu urmează conservatorul din Paris, studiază cu un profesor particular. Acum, în urmă, tot cu valută din ţară, s-a dus în Spania, sub cuvânt de a da un concert acolo". Şi adaogă: „Mai sunt mulţi tineri la Paris care nu fac nimic şi primesc valuta statului, joacă la curse, la cluburi şi aşa mai departe". Iar alţi studenţi, care-şi văd de studii, nu au nici un franc valută". *(Întreruperi pe băncile majorităţi)*.

Mai departe.

O voce: Cine e studentul acela?

D. N. Iorga: D-lor, dar nu interesează lucrul acesta. Studentul acela are o familie; familia aceia nu e vinovată pentru greşeala lui, dar nu urmează să aducem un neam întreg de oameni în dezbaterile noastre. Eu nu o fac

https://biblioteca-digitala.ro

aceasta ca să denunţ pe unii sau pe alţii, ci o fac pentru că o stare de lucruri rea, datorită multor fapte, o declar nu numai a guvernului actual, ca această stare de lucruri să fie îndepărtată, să înceteze.

O voce pe băncile majorităţii: V-aţi informat greşit.

Altă voce: Contestăm lucrul acesta. *(D. dr. I. Costinescu întrerupe).*

D. N. Iorga: Mi se pare că aţi spus altceva la început. Dacă aţi menţinea ceea ce a-ţi spus întâi, v-aşi răspunde. În ceea ce priveşte criticile de caracter general, nu am ce să răspund.

Mai departe. Se relevă că unul dintre tinerii aceştia, trimes pentru studii artistice, a stat toată vara pe plaje, la Dinard, o plaje foarte elegantă din Franţa. Era vorba să fie şters de pe lista celor ce primesc valută, pentru că nu avea acte în regulă şi nici diploma Conservatorului. Cu toate acestea, a rămas acolo, pentru că este înscris la o şcoală particulară, nerecunoscută de stat. Dar vă întreb pe d-voastră: cine nu poate găsi la Paris, într-o lume cum este lumea Parisului, un cârlig de aninat pretenţiunea sa de a rămâne în străinătate?

Eu cunosc o domnişoară, care la un moment trebuia să se mărite cu un baron japonez, care a făcut încercarea de a pătrunde în lumea artistică din Paris, care a voit să joace pentru cinematograf, care este înscrisă într-o vagă Şcoală de artă, şi care rămâne împreună cu mama sa, de o mulţime de vreme la Paris, şi care importunează pe francezi, pentru că nu-i ajunge valuta noastră şi atunci se oferă pentru propagandă în scopul legăturii mai strânse între cele două ţări. Se oferă oricărui aşezământ public în Franţa să rămână prin credinţa că este chemată să rămână o viaţă întreagă acolo, să rămână la Paris.

Mai departe. La Paris, mi se scrie, este o d-şoară care studiază canto, cu un profesor particular. Primeşte valută şi se poate găsi în berăriile de pe bulevardul Saint Michel, cu fel de fel de tineri eleganţi, bând bere şi fumând.

Mai departe. Se aduce înainte cazul unui seminarist de la Seminarul Central, care de la 1920-1925 ia valută în Anglia, la Oxford, care însă din ţară nu are bacalaureatul. Şi atunci mă întreb: dacă tinerii care nu au frecventat măcar liceul nostru şi nu au trecut bacalaureatul, au dreptul să ceară a fi întreţinuţi în străinătate, fiindcă le miroase mai bine un oraş universitar englez, care găsesc şi eu că este mult mai elegant şi plăcut de locuit, decât bietul nostru oraş, ţinut în mijlocul atâtor mizerii pe care le cunoaşteţi şi pe care nu am nevoie să le mai amintesc. Noi, nici o călătorie de agrement, nu suntem ţinuţi să procurăm nimănui şi cu atât mai puţin rămânerea într-o capitală plăcută ani întregi din viaţa sa.

Mai departe. „Iată, la Paris - spune o altă scrisoare, scrisoarea datorită unui bătrân profesor de liceu, care îşi cunoaşte elevii", la Paris se găseşte azi un student, Hendner Leon, căruia statul francez îi serveşte, ca român, 1.500 franci francezi ca ajutor pe lună.

https://biblioteca-digitala.ro

Şi vedeţi, aceştia, pe care îi susţine statul francez, sunt susţinuţi de statul francez, pentru că se găseau înainte de aceasta pe lista ajutaţilor statului român. Aici este explicaţia lucrului.

Opinia publică s-a mişcat când s-a dat lista acelor tineri evrei din Basarabia, care nu cunoşteau nici Iaşul, nici Bucureştiul, care nu ştiau româneşte, care nu au nici o legătură cu ţara şi nici dorinţa de a rămânea în România şi care copleşesc ca medici Franţa, care protestează în contra introducerii acestor străini, care se bucura de ajutorul statului francez. Şi s-a pus întrebarea: de ce statul francez sprijină pe aceşti tineri care nu sunt extraordinari, aceşti tineri care în parte au legături cu cercurile comuniste şi care sunt, prin urmare, printre cei dintâi calomniatori ai României în străinătate. *(Aplauze).*

Vă pot da şi un caz: nu vă arăt ţara şi locul. Era vorba, fiind eu într-o localitate universitară de întâiul ordin, să merg şi în provincia acelei ţări, pentru o conferinţă pe care nu o doream eu, şi atunci mi s-a spus: este bine să nu mergi acolo, fiindcă este un întreg cerc de studenţi români care are de gând să protesteze la cel dintâi cuvânt al dumitale fiindcă vii din România.

Aceşti studenţi au fost întâi trimişi şi întreţinuţi de statul român, şi numai după aceia au rămas pe străzile străinătăţii. Şi atunci, fiindcă ei arătau dovada că statul român i-a susţinut, numai după aceia au cerut şi au căpătat de la statul francez, pe care nu avem de ce să-l atacăm, ci avem să atacăm greşelile noastre, au primit ajutoare şi o să vedeţi lista foarte interesantă de trimişi de aceştia, evrei, basarabeni întreţinuţi de statul român cu mult înainte de ajutorul pe care li-l dă astăzi statul român.

D. I. I. Grădişteauu: Şi la Praga.

D. N. Iorga: Pretutindeni. Continuu cu aceste scrisori. Dar, individul acesta s-a înscris acum 5 ani la Şcoala militară, pe baza unui certificat fals de 6 clase de la liceul nostru. Spune colegul meu, care era director acolo, că l-a descoperit cu frauda, l-a demascat la Şcoala militară, iar rezultatul a fost că elevul a fugit în America, iar astăzi, în ce chip nu ştiu, îl văd întreţinut din fondul ce francezii au alocat pentru studenţii români cu respectabila sumă de 1.500 franci lunar.

Mai departe. Fiindcă este vorba în cazul acesta de un denunţ tipărit, n-am de ce să ascund nici numele aceluia care a denunţat, nici numele acelora care au fost denunţaţi.

Iată, profesorul Marinescu de la Universitatea din Cluj, un tânăr istoric de foarte mare valoare, care cunoaşte perfect lumea studenţească de la Paris, a stat acolo vreo 4 sau 5 ani, şi pe lângă aceasta pot să adaog că în urmărirea unor astfel de studenţi, d. Marinescu este însufleţit de cele mai curate sentimente, pentru că d-nealui a fost ofiţer în timpul războiului şi a

https://biblioteca-digitala.ro

plătit din belşug cu osteneala şi suferinţele sale datoria pe care o îndeplinea faţă de ţară şi de naţiunea sa. Într-un ziar, d. profesor Marinescu tipăreşte următoarea scrisoare:

„Studentul Alfred Abasohn, care figurează pe lista facultăţii de Ştiinţe, vedeţi, facultatea de Ştiinţe din Paris, şi întreţinut cu banii statului francez, este un trădător de război, condamnat de Curtea Marţială *(protestări)*. Dacă de ani de zile se bucura de ajutorul aliat - ce straşnic aliat a fost el! - după ce multă vreme s-a folosit şi de cererea statului român, aceasta se întâmplă şi fiindcă acest Abasohn este fugit din ţară ca să scape de pedeapsă".

Dar, d-lor, mai adaug ceva: în cazul acesta nu este vorba numai de o mărturie privitoare la un individ; este vorba de greşeala sistemului însuşi, greşeală constatată de un număr de studenţi care au primit ajutor în străinătate în astfel de condiţiuni, încât condiţiunile acestea îi fac să nu poată vedea diploma lor recunoscută în ţară. Şi atunci întrebăm noi: dacă banii aceea ce s-au cheltuit atâta vreme pentru o diplomă care nu poate fi echivalată, banii aceştia nu pot servi pentru cultura românească, la lucruri ceva mai grabnice, mai folositoare?

Ascultaţi d-voastră înşivă această scrisoare:

În legătură cu anunţata d-voastră interpelare în chestia valutelor acordate studenţilor români în Franţa, am onoare a vă aduce la cunoştinţă faptul că de 4 ani de zile şi până în prezent diplomele inginerilor care au urmat şcolile superioare de inginerie din Nancy, Grenoble, Şcoala superioară de electricitate din Paris etc., au fost respinse de la echivalare. Aceste şcoli au fost frecventate de majoritatea elevilor ingineri români în Franţa. Cum inginerii diplomaţi ai acestor şcoli au fost susţinuţi cu valută pe tot timpul studiilor, urmează că s-au aruncat în van banii publici.

Primiţi, d-le profesor etc...

Şi aici am o listă cu mai mulţi elevi, în cea mai mare parte români din naştere. Şi ceilalţi pot să fie români prin cetăţenie, dar aceştia sunt români de naştere, cărora li s-a dat valuta în astfel de condiţiuni, încât diploma câştigată acolo n-o pot folosi în ţară; prin urmare cum zic ei, banii aceştia sunt risipiţi în zadar.

D-lor, recunosc că nu s-ar fi produs aceste cazuri aşa de multe, dintre care unele au un caracter aşa de bătător la ochi, încât trezesc, cum am văzut, indignarea d-voastră, nu s-ar fi produs lucrurile acestea dacă noi ne-am fi dat seama de un lucru asupra căruia poate să revin mai târziu, anume că o şansă cheltuită în ţară ca să folosească toţi studenţii şi cei de astăzi, şi cei de mâine, şi cei de poimâine, un spor la biblioteci, un spor la laboratorii, aducerea chiar a unui profesor străin de specialitate, care să rămâie câteva luni sau un an, mai mulţi ani de zile chiar dacă este nevoie, ar fi costat mai puţin statul

https://biblioteca-digitala.ro

român, decât trimeterea unor studenţi introduşi la valută *(aplauze),* de multe ori, fără nici un fel de drept şi întorşi după gustarea valutei, fără nici un folos. Iată ce spune unul din cei mai eminenţi profesori ai Universităţii de la Cluj, d. Călugăreanu:

„Vă rog să credeţi, d-le decan, că pe noi, profesorii, ne doare adânc că în loc să-i ţinem lângă noi pe aceşti tineri şi să-i creştem aici, trebuie să-i trimetem în străinătate.

Vina însă nu este a noastră, ci este a acelora care, având administraţia învăţământului, n-au înţeles deajuns trebuinţele universităţilor, atât de strâns legate de cele mai mari interese naţionale". Şi mai departe spune d. Călugăreanu: „Din lipsă de laboratorii nu pot să dau, cutăruia pe care îl recomand pentru valută, educaţiunea experimentală pe care înţeleg să i-o dau; trebuie să-l îndemn să plece în străinătate".

Evident că d. Călugăreanu recomandă pe un student din cei mai buni, capabil de a se folosi de stima care i se acorda pentru studii.

Dar, şi aici mă îndrept către d. ministru de Finanţe de la care aş lua cu desăvârşire valuta, fiindcă în loc de valută trebuie bursa pe care are să o dea colegul său de la Instrucţia Publică, cum eră înainte de război - dacă este vorba de elementele cele bune, care trebuie trimisă în străinătate - şi mi s-a spus că ele sunt trimise prin hotărârea facultăţilor, să mi se dea voie să spun că de multe ori facultăţile au cerut să se amestece în aceasta chestiune a valutei au fost refuzate. Şi dacă voiţi să vă fac o dovadă, dovada este aici. Iată adresa No. 197 din mai 1925 către ministerul Instrucţiunii. Pleacă de la facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti. Iată ce spune decanul:

„D-le ministru, consiliul facultăţii, în şedinţa de la 12 mai 1925, luând în discuţiune chestiunea acordării valutei a constatat: întâi că este de dorit să se ştie câte locuri sunt atribuite licenţiaţilor de Filosofie şi de Litere". Natural. Al doilea, că „nu poate proceda la recomandări atâta vreme cât ignorează criteriile după care comisiunea de valută operează triajul pentru recomandările făcute de consiliu, deoarece în urma unui astfel de triaj se acordă valută la studenţii mai puţin meritoşi decât cei rămaşi, cu toată recomandarea facultăţii, fără avantagiile schimbului.

În consecinţă, vă rog să binevoiţi a interveni pe lângă comisie spre a ne comunica criteriile pentru acordarea de valută în străinătate; al doilea, specificarea numărului de locuri destinate de comisia de valută pentru perfecţionarea în studii literare în străinătate; al treilea, publicarea numelui tuturor acelora care actualmente beneficiază de valută.

În sfârşit, în scop ca interesele învăţământului, întrucât priveşte facultatea de Filosofie şi Litere, interese care din rapoartele profesorilor rezultă că sunt actualmente neglijate, să fie de aici înainte susţinute, consiliul

https://biblioteca-digitala.ro

vă roagă să binevoiţi a dispune introducerea în comisiunea de valută a decanului acestei facultăţi."
Decan, Ch. Drouhet.
Secretar, M. Popescu.
În mai 1925.

În mai 1921, s-a făcut această intervenţie, dar până acum, decanul facultăţii de Litere de la Bucureşti nu a primit nici un răspuns, prin urmare din mai 1925 până la sfârşitul anului, intervenţia aceasta aşa de cuvenită, a rămas absolut zadarnică.

Dar, d-lor, după ce v-am înfăţişat întâi denunţurile care au venit până la mine, după ce v-am arătat, pe urmă, cum se plâng profesorii că şi pe cei buni sunt siliţi să-i trimită în străinătate fiindcă nu au în ţară mijloacele trebuincioase pentru a-i pregăti, aşa cum ar dori, atâta vreme cât învaţă cineva, mai ales la ştiinţe, nu trebuie să pierdem din vedere un lucru; că, pe lângă ceia ce învaţă, el, dacă rămâne în ţară, are atâtea ocaziuni să folosească altora, ocaziuni care sunt pierdute, atunci când studenţii se găsesc în străinătate; oamenii aceştia care fac studii speciale, pot da lecţii la şcolile secundare, oamenii aceştia pot să ţină conferinţe, pot să fie demonstratori în deosebi în laboratorii, aceşti oameni sunt un element de intelectualitate preţios în viaţa societăţii noastre. După actul oficial, care arată pentru o facultate, pentru una din cele mai importante facultăţi, condiţiunile în care acordarea valutei se poate da, într-una din cele mai importante despărţiri ale învăţământului, cred că e necesar să vă înfăţişez numele complet, pentru câţiva ani, al persoanelor care au căpătat valută, nume care sunt scoase din dosare şi nu mă îndoiesc că vor mai fi. Aceste dosare erau rău făcute, erau acolo acte de care aveau nevoie petiţionarii şi care nu aveau de ce să fie cusute în dosare, dar îmi ajung actele ce am la îndemână, şi din aceste acte scot lista acelora care, din1921 până azi, s-au bucurat de valută. Aceasta nu însemnează însă că s-a dat din 1921, ci de mai multă vreme înainte, fiindcă, în ultima parte a discursului meu, voi arătă vremea în care bursele au fost înlocuite cu valută şi voi arăta, în acelaşi timp, la sfârşit, care sunt mijloacele pentru ca acest abuz, corectat, recunosc, în ultimul timp, corectat mai mult din lipsă de bani, decât din alte motive, ca acest abuz să înceteze cu desăvârşire.

Prin urmare, suntem acum în partea a doua a acestei interpelări, care cuprinde numele studenţilor de la 1921, dar unii sunt de la 1920 şi 1919, deci de la întoarcerea noastră din Moldova, când s-a produs marele exod, despre care vă voi vorbi la sfârşit.

Iată studenţii de la drept care, în ianuarie 1921, erau susţinuţi de statul român:

https://biblioteca-digitala.ro

Golldring, Kitzes, Candel, Barasch, Crutianschi Iversohn Bernard, Kapralik, Karnauk Jacques, Laser Iosef, Ludowisch Isac, Mendelsohn Rudolf, Paves Leon, Polingher Allons, Reiter Moise, Rotenzweig Gustav, Stein Solomon, Şor Leon, Sac Jean, Schlesinger Natan, Shaier Hend, Wachtel Elias, Weinberg Mihail, Agatstein David, Abramovici Artur, Baruch Moses, Beiner David, Csemiczky Teodor, Causanski Ghidale, Einzig Pavel, Erlich Lazăr, Idelstein Jean, Filip August.

O voce: Din ce an?

Altă voce: Din timpul generalului Averescu.

D. N. Iorga: Din 1920. Eu v-am spus că în 1921-1922, dar nu au fost trimişi atunci, ci s-au găsit beneficiind de valută, în acel moment, dar erau trimişi la o dată pe care o voi arăta pe urmă. Nu vă grăbiţi, şi gândiţi-vă încă la un lucru; cei mai mulţi sunt basarabeni, şi este un fel de permanenţă basarabeană, pe care am gustat-o şi noi şi nu ne-a plăcut, pe care o gustaţi şi d-voastră şi nu ştiu dacă vă place şi mai ales, când vechiul calendar se va ridica cu permanenţă în cap, o să vă facă turburări, pe lângă alte turburări, nu ştiu dacă o să vă placă. Este un fel de permanenţă basarabeană, nu mai vorbesc de alte permanenţe, fiindcă acelea n-au dat schimb pentru studenţi, dar permanenţa basarabeană profitoare şi mulţumită, cum o cunoaştem cu toţii, aceia este la originea lui.

Dar m-aţi întrerupt la Filip August şi am să continui: Froimescu Efraim, Herşcovici Jean, Osias Louis, Pinawski Moise.

Aci trebuie să întrerup acest pomelnic evreesc, fiindcă este vorba şi de d. Nicolae Pilat, fratele d-lui deputat Pilat, care se găseşte în aceiaşi situaţie: de multă vreme d-sa locuieşte în Paris, în condiţiuni foarte agreabile, şi vârsta sa a întrecut întrucâtva vârsta obicinuită pentru studii.

Dar continui: Rosenzweig Gustav, Landmann Teodor, Gabter H. Isac Stambler Jean, Venilenger Eugen, Wechsler Leon, Singer Mauriciu, Zoner Constantin, Spitzer Adolf, Silviu Rapaport. Aceştia sunt numai la drept.

La ştiinţe: Chan Herşcu Samuel, Efrusi Boris, Finkelstein Adolf, Guzic Naum, Herşcovici Stelin, Hubert Alois - acesta nu este basarabean - Loschek Zellig, Mises Max, Schiler Nistor, Sperling Aristide, Wenig Hermann. Zilbert Albert, Copel Teodor, Goldenberg Leopold, Kitroser Kitroski Isaia, Lerner Armand, Ludvig Solomon, Rachis N.

Renunţ să vă citesc lista de la medicină. Dar sunt aceste două pagini pe care le vedeţi şi încă o pagină, trei pagini de nume, care reprezintă pe beneficiarii de valută, găsiţi în 1921 ca bucurându-se de acest drept. Vom mai discuta, v-am spus, mai târziu, originea acestor valutari şi atitudinea lor şi scopurile pe care le urmăresc faţă de România.

Dar am făcut o statistică. Mă rog. cu cei de la Politehnică, 61 din 107

https://biblioteca-digitala.ro

erau evrei basarabeni, plus la Chimie 21 din 33, la medicii specialişti, 11 din 40; numai la Agronomie, ştiinţă eminamente românească 3 din 23. La Arte, 10 din 108.

Am tot aşa lista pentru Anglia, am lista pentru 1922, în toate părţile, dacă voiţi, pe cea din octomvrie 1922. Ce guvern era la octomvrie 1922? *(Ilaritate)*. Nu-mi aduc aminte.

Voci din minoritate: D-voastră nu ştiţi?

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Pe aceştia i-am trimis noi?

D. N. Iorga: Aţi continuat. Eu unul aş fi refuzat şi aş fi tăiat, fiindcă oricine plăteşte mai departe banii ţării nu face decât să contribuie la această risipă incalificabilă. *(Aplauze de pe băncile opoziţiei unite).*

D. dr. G. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: N-am trimis nici unul de la ministerul Instrucţiunii.

D. N. Iorga: Multe lucruri n-ai făcut d-ta, dar le-au făcut alţii, care ţi-au răpit drepturile dumitale.

Iată să vedem în Elveţia.

O voce de pe băncile majorităţii: Este vorba de minorităţi.

D. N. Iorga: O să vorbim şi de minorităţi la sfârşit.

D. Eduard Racoviţă: Au dreptul să se plângă.

D N. Iorga: Îmi pare bine că o spuneţi d-voastră, care n-aveţi nici un raport cu dânşii.

În Elveţia, în octomvrie 1922, Naftuli Weinstok, Bercovici Saul, Kurenblitt Israel, Meuczer Simon, Rosenberg losef, Riser Neder, Strak Virgil, Albert Burtig, Rosenthal Carol, Burtin Emil, Goldenthal Alfred, Goldfevld Alexandru, Iancu Marcus, Wigenfeld Sergau.

Şi tot aşa şi în Italia şi tot aşa şi în alte părţi.

Nu vreau să abuzez de timpul d-voastre, căci v-aş putea înfăţişa întregi cataloage de astfel de studenţi. Dar cine îmi zice că aceştia aparţin minorităţilor? Eu vă spun, în toată convingerea, că un om de merit, care este cetăţean român, care a făcut studii strălucite şi care îşi ia garanţia că va rămâne în ţară, va lucra pentru ţară, acest om, indiferent de neamul său, indiferent de religia sa, acest om merită să fie ajutat. Dar, am căutat, în acelaşi timp, şi actele, nu am găsit, afară de vreo patru sau cinci cazuri, nu am găsit unul singur care să fi învăţat cu distincţiune şi care să fi putut înfăţişa ministerului sau comisiunii de valută dovada că şederea sa în străinătate este folositoare. Şi mai pun o întrebare. Vă rog, listele acestea sunt liste de evrei din Basarabia, pentru trei sferturi din cei care se întâmplă uneori de frecventează şi Universitatea noastră, cu şapcă de uvrier, fără să fie uvrier. Eu, d-lor, aş interzice purtarea acestei şepci la Universitate, de către aceia

https://biblioteca-digitala.ro

care profesează comunismul, şi nu aş permite nici un fel de caricatură de costum naţional pentru acei care, fără să fie fii de ţărani, îmbrăcă acest costum pentru a compromite o cauză.

La Universitate putem merge toţi cu pălărie, fiindcă toţi suntem deopotrivă, în ceea ce priveşte iubirea de carte; iar, în afară de aceasta, fiecare poate să se îmbrace cum vrea; la Universitate să nu facă însă demonstraţii nici într-un sens, nici într-altul.

Dar vă pun întrebarea: dacă aţâţi evrei basarabeni sunt înscrişi, care evreii aceştia basarabeni, în mare parte, trebuie să o spunem, îmi pare rău, nu au cele mai bune sentimente faţă de statul român - sunt şi unele excepţiuni, şi excepţiunile sunt cu atât mai vrednice de laudă - dar de ce nu am găsit în aceste liste tineri saşi din Ardeal şi tineri unguri din Ardeal? Nu am găsit, şi vă voi da un caz: între tinerii ardeleni de origine germană este unul al cărui nume îmi face plăcere să-l pronunţ de la această tribună. Este Otto Folbert, un adânc cunoscător al limbii franceze, profesor de limbă franceză; în acelaşi timp, el este editorul ziarului, atât de interesant, al răposatului paroh Roth, care în 1848 a fost executat fiindcă a apărat împotriva ungurilor, revoltaţi, drepturile poporului său şi a apărat, cu iubire, şi drepturile poporului nostru. *(Aplauze).*

Şi, atunci când, de pe banca ministerială, s-au adus oferte saşilor din Ardeal, trebuie să amintesc numele aceluia care a căzut sub gloanţe, ca un martir şi ca un sfânt, apărând în acelaşi timp dreptul la libertate al celor mai nobile naţiuni care sunt în Ardeal. Folbert a venit la Paris, s-a prezentat la mine la Şcoală, l-am primit ca ospitant; a stat în împrejurări extrem de grele, vreo şase luni, şi pentru mine era o plăcere să ştiu că se găseşte tânărul sas între tinerii cei mai buni ai noştri. Nu a putut căpăta valută Otto Folbert şi a trebuit să se întoarcă, slăbit de cele mai grele privaţiuni, în Ardeal. Lista aceasta de evrei basarabeni comunişti, care se prezintă la legaţiune şi bat din picior şi cer să li se dea bani pentru a ieşi in stradă şi a batjocori România, aceştia pot să aibă valută, iar Otto Folbert nu putea să o aibă. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar, vă rog, vine întrebarea: dar de unde - şi veţi vedea d-voastre, aveţi răbdare - de unde şi pe ce cale poate să ajungă cineva a căpăta valută în străinătate? Şi-mi voi permită să înfăţişez nu numai scrisori, prezentate de mulţi care au căpătat valută, dar, fiindcă au căpătat-o aceia, câţi alţii aveau îndrăzneala să ceară valuta pe care, dacă n-ar fi avut spectacolul calităţii acelora care se bucurau de dânsa, niciodată nu ar fi cutezat să o ceară! Vă rog să ascultaţi câteva din aceste cereri.

Iată, sub influenţa căpătării uşoare a valutei, ce poate să ceară cutare persoană din Bucureşti - nu va dau, iarăşi, numele: este o străină, pare să fie

https://biblioteca-digitala.ro

polonă: „Subsemnata cutare, urmând cursurile de preparaţiune pentru profesorii de limba franceza la facultatea de Litere, după cum dovedesc în alăturatul certificat, vă rog să binevoiţi să mi se acorde valuta necesară continuării studiilor mele acolo, întrucât nu am resursele necesare pentru întreţinere, nefiind retribuită cu nimic pentru vre-o ocupaţie producătoare. Cu perfectă stimă, cutare". Astfel de acte nici nu se coase în dosarul pentru valută, ci se înlătură pur şi simplu. Cineva, care cere să i se dea valută numai fiindcă nu are mijloacele trebuitoare, nu interesează întru atât ca să i se păstreze caligrafia acolo.

O alta: „Subsemnatul Solomon Carniol din Huşi etc., cu onoare şi cu respect vă rog să binevoiţi a dispune ca fiul meu Iancu Carniol, student în Medicină la facultatea din oraşul Bari la Italia, să fie admis la schimbul de valută acordat studenţilor români ce urmează în străinătate". La Bari în Italia. Ce facultate de Medicină extraordinară se găseşte la Bari, în Italia? Este oraşul sfântului Nicolae. Cine se consacră în teologia sfântului Nicolae, să se ducă la Bari! Eu am fost la Bari. Dar, în afară de aceasta, nu înţeleg un student în Medicina care are facultate de Medicină excelentă de la Bucureşti, chiar de când nu se mai ţin cursuri pentru demonstraţii, dar când are această facultate excelentă de la Bucureşti, să se ducă cineva la Bari!?

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: S-a dus acesta?

D. N. Iorga: S-a dus!

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: I s-a dat valută?

D. N. Iorga: S-a dus întâi şi pe urmă a cerut-o.

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucţiunii: În ce an?

D. N. Iorga: În iulie 1925.

D. dr. C. Angelescu, ministrul instrucţiunii: Vă declar că de 4 ani, de când sunt la ministerul Instrucţiunii, n-am dat la un singur student valută.

D. N. Iorga: D-le ministru şi scumpe coleg, dă-mi voie să spun că, dacă d-ta socoţi că ce se petrece la ministerul de Instrucţie, te priveşte în rândul întâi pe d-ta, te înşeli *(ilaritate pe băncile opoziţiei unite)* şi dacă socoţi că drepturile de la d-ta nu trec la alt minister.

Eu nu discut cu d-ta; eu vreau să-ţi dau d-tale bursele, vreau să le iau de la comisiunea de valută, să le aduc la d-ta, prin urmare, nu ai nici un motiv să te emoţionezi, mai ales după frumosul succes al legii d-tale care va dura cât zăpada. *(Ilaritate pe băncile opoziţiei unite).*

Mai departe. H. A. Eisenstein cere pentru fiul său Ichel bursă în Florenţa. Este un cetăţean din Basarabia. Dar mai întâi, Florenţa este un oraş eminamente artistic şi n-am auzit nici odată de însemnătatea şcolii de Medicină din Florenţa. Motivul: tânărul Ichel „nu are mijloace suficiente".

https://biblioteca-digitala.ro

Un colonel din Bucureşti, pensionar, cere tot aşa ca fiul său licenţiat în Drept... Aici e foarte interesant; vă rog să-mi acordaţi o atenţiune specială pentru acesta, pentru că eu critic nu numai valuta acordată, eu critic o stare de spirit ticăloasă la o mulţime de tineri şi la părinţii lor, care trebuie să înceteze! *(aplauze prelungite)*. Colonelul, al cărui nume nu-l voi spune, cere pentru fiul său, licenţiat în Drept valută, fiindcă „e înscris ca student în anul al 2-lea al şcoalei dentare franceze din Paris". *(Ilaritate)*.

Licenţiat în Drept care vrea să meargă la Paris să facă dentistică şi care cere valută! *(ilaritate)*. Veţi spune: e vinovată comisiunea de valută? Este vinovată pentru că, în loc să stabilească criteriul cerut de facultate - cum v-am arătat, şi nu s-a răspuns la această cerere - uşa comisiuni de valută este deschisă şi la toate îndrăznelile şi la toate stăruinţele. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei)*.

Dar, pentru că este vorba de dentişti, iată un medic dentist, care cere pentru fiica sa, studentă la Roma, o bursă, promiţând că se va specializa în boli de femei şi copii. În România se pare că nu există specialişti în acest domeniu şi că trebuie să meargă cineva la Roma ca să înveţe sub Columna lui Traian cum să se îngrijească femeile şi copiii. *(Ilaritate)*.

Nu e numai atât: iată un tânăr care se adresează comisiunii de valută prin aceste cuvinte: „Am venit la Paris pentru a urma liceul". Pentru a urma liceul!.. *(Ilaritate)*.

A fost bolnav 4 ani şi, fiind bolnav patru ani, el cere ca să se ţie seama de cererea sa anterioară şi să i se permită să reînceapă azi studiile.

Lucrul nu e de mirare: sunt alte persoane care cer astfel de ajutor, pentru că din frageda lor copilărie niciodată n-au învăţat în România. Este o scrisoare, aci, adresată către d. Duca, în franţuzeşte: „elle se trouve actuallement en France, où il a fait toutes ses ètudes depuis l'âge de onze ans". După aceea, în cuvinte din cele mai călduroase, d. ministru Duca e rugat să facă a se acorda o bursă acestei persoane, care ştie tot aşa de puţin româneşte ca şi acela care intervine pentru dânsa, pentru ca să continue studiile pe care le face în Franţa de la vârsta de unsprezece aci; mai este unul care nici nu iscăleşte în româneşte, care a pus pe cineva să-i facă petiţia, iar el iscăleşte în franţuzeşte, adăugând şi trei rânduri de titluri în franţuzeşte, care i-ar da dreptul de a se înfăţişa înaintea comisiuni de valută.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: D-le Iorga, în orice caz, nu am cerut eu să i se acorde valuta. Eu sunt în dezacord cu colegii mei pe această chestiune.

D. N. Iorga: Cred că şi în altele. *(Ilaritate)*.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: E părerea d-tale.

D. N. Iorga: Nu cred, dar sper. *(Ilaritate)*.

https://biblioteca-digitala.ro

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Veţi fi înşelat în speranţele d-voastră atunci *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Am speranţe mai temeinice.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Părerea mea era că în chestiunea aceasta se impunea o măsură radicală: eu din primul moment am şi spus-o nu numai colegilor mei, dar numeroaselor persoane care au venit să intervină în chestiunea de valută: nu interviu, pentru că sunt în contra sistemului. Cred că în momentele grele prin care ţara trece, toţi banii aceştia, 60-70 milioane, e mai bine să se dea universităţilor. *(Aplauze unanime şi prelungite).*

Eu aş trimite un vapor al societăţii noastre de navigaţiune la Marsilia, şi aş îmbarca pe toţi aceşti domni care stau la Paris unde cei mai mulţi nu fac decât să ponegrească ţara românească *(aplauze prelungite)* şi aş menţine un număr foarte redus de burse numai pentru acei studenţi care într-adevăr merg acolo să se specializeze, cu burse în regulă, acordate după vechiul sistem, concurs etc. *(Aplauze unanime şi prelungite).*

Părerea mea n-a prevalat, pentru că mi s-a spus: sunt tineri care au terminat aproape studiile, şi care, dacă nu li s-ar mai acorda valută, nu şi-ar putea termina studiile.

D. N. Iorga: Nu pot decât să mă bucur când aud aceste declaraţiuni. Ele vin puţin cam târziu, când putinţa de acţiune a ministerului a scăzut; dar mă bucură foarte mult, pentru că anumite măsuri nu pot fi cu adevărat serioase decât atunci când toate partidele menite să guverneze pe rând sunt de aceeaşi părere într-o chestiune.

D-voastră aţi fost chiar mai radical decât mine, şi eu voi face anumite rezerve.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Eu ştiu ce păţesc din cauza acestor presupuşi studenţi la Paris.

D. N. Iorga: În ceea ce priveşte viitoarele mele interpelări, dacă voi mai avea ocaziunea să le fac în această Cameră, nu voi mai spune niciodată care este ministrul pe care îl interpelez, căci văd că se poate întâmpla să răsară un ministru foarte cuminte, care să facă astfel de declaraţii, la care nu m-am gândit, aşa cum sunt declaraţiile d-lui Duca.

Dar ce va fi de aci înainte, vom vedea.

Ce era până acum? În dosar găsim următoarea scrisoare, de care nu vreau să vă privez cu nici un chip:

„În Chişinău, 4 octomvrie

Onorate şi iubite d-le Gheorghiu,

Din inima Basarabiei, plină de strălucirea minunatei expoziţii, pe care mi se pare că Excelenţa Voastră nu a vizitat-o încă, vă scriu aceste rânduri, ca să vă aduc întâi salutările mele şi apoi să vă rog de ceva:

https://biblioteca-digitala.ro

O basarabeancă intelectuală, doamna Berta Katz, profesoară de limba franceză, pleacă la Paris să-şi vadă fiicele. Este o femeie săracă şi interesantă prin sacrificiile pe care le face pentru a da o bună educaţie fiicelor sale, Zenaida Nudelmann şi Eleonora Katz, care fac Medicina la Paris. Fii bun, te rog, şi înlesneşte să fie trecute aceste nenorocite copile pe listă. Toate mamele îţi vor fi recunoscătoare pentru această faptă bună şi generoasă, iar eu voi continua şi de aci înainte să vă consider cel mai bun şi cel mai mare financiar *(ilaritate)* - vine o parte şi mai interesantă - dublat de un om de inimă, ceea ce este foarte rar.

Primeşte, te rog şi cu prilejul acesta, omagiile mele respectuoase şi admirative".

Este un preşedinte al Curţii de apel din Chişinău care trimite această recomandaţie.

Acum ce se întâmplă: d-na Katz se duce la Paris, i s-a acordat valuta, şi prezintă o cerere de acolo. Această cerere este datată de femeia „săracă şi interesantă prin sacrificiile sale", de la *Grand-Hotel.*

Dar acesta este un caz. Vă rog să-mi daţi voie să vă mai comunic câteva cazuri.

Iată, d-lor, o profesoară din Bucureşti, numele nu vi-l spun, care pleacă la expoziţia de arte decorative; se dă valuta şi prezintă un act prin care - francezii sunt de o nesfârşită amabilitate faţă de studenţii de orice naţionalitate; nu aş zice mai mult când aparţine unui sex care are dreptul la o atitudine mai gingaşe decât sexul nostru, dar în sfârşit. Francezii sunt distribuitori foarte largi de atestate pentru străini, aceasta nu pentru a-i jigni, căci orice naţiune doreşte ca să aibă cât se poate mai mulţi ucenici la şcoalele sale superioare - d-na sau d-şoara aceasta cată a dovedi că este autorizată să asiste la clasele de desemn în liceele şi şcoalele primare şi profesionale din Paris şi „ancheta sa fiind oprită de sfârşitul anului şcolar", ea crede că trebuie să o urmeze până în luna martie din anul următor, din anul 1926. Ea vizitează expoziţia de arte decorative, care s-a închis, şi în acelaşi timp, pentru că s-a sfârşit anul, din această cauză trebuie ca până în anul viitor, luna martie, să cerceteze cum se face desemnul, cu ce fel de creioane, pe ce fel de hârtie, după ce reguli, în şcoalele franceze. Şi ea spune: „Însă pentru a studia expoziţia de arte decorative a expoziţiei mondiale, precum şi învăţământul desemnului... în şcoalele secundare şi profesionale din Paris". Şi adaugă: constat acum că cele 6 luni mi-au fost suficiente.

O voce din opoziţie: Nouă luni. *(Ilaritate).*

D. N. Iorga: Mai departe, d-lor, autorităţile constituite intervin şi ele, aducând motive tot atât de serioase.

https://biblioteca-digitala.ro

Vă rog să-mi daţi voie să vă prezint o recomandaţie a prefectului de Ciuc. Prefectul de Ciuc recomandă pe un tânăr care trebuie să meargă în străinătate. De ce? Fiindcă, spune d-sa, acest ţinut „este covârşit de secui". Nu numai că este covârşit dar este şi locuit; dar nu înţeleg de unde rezultă din covârşirea Ciucului de secui necesitatea ca acest tânăr să meargă în străinătate.

Dar nu este numai atât. Iată un tânăr pe care îl cunosc la Paris de vreo 4 ani. A luat fără nici un fel de necesitate un număr de diplome. Nu este scris cine urmează pe rând şi obţine diplome, cu merit sau prin stăruinţă, din cele ce am văzut eu, cred că este cu stăruinţă. Capătă o diplomă, la Drept, isprăveşte; la Medicină, isprăveşte; la Dentistică, isprăveşte; la Teologie, isprăveşte: de ce? Pentru că, după cum spunea d. ministru, studiile sale sunt „neterminate", cel mai bun mijloc de a nu le face şi pe lângă aceasta de a face studii care pentru viaţa d-tale şi pentru ţara d-tale n-au nici o utilitate.

Iată ce spune tânărul care nici nu mai scrie româneşte, dacă v-aş prezenta limba lui franceză, aţi înţelege că cele două diplome nu i-au folosit decât foarte puţin. Iată ce spune tânărul care este doctorand în litere şi se adresează la „Commission de Change pour les étudiants roumains": punctul înaintat al studiilor mele şi importanţa pe care o prezintă studiile mele pentru statul român mă „îndeamnă să vă cer valuta". „E în interesul lui ca tot ce se vorbeşte de el să fie bine pronunţat".

Este şi un tânăr Herscovici care se ceartă cu statul român fiindcă nu i-a răspuns destul de repede: fiind dat că am trimis de mai multe ori în România certificate atestând că sunt în ultimul an de Electrotehnică, am crezut de datoria mea să vă trimit acest livret şcolar.

Bine face că trimite livretul şcolar şi dacă este bun, merită ajutor, însă tânărul scrie franţuzeşte şi observă statului român că a comis o mare lipsă de atenţie. Statul român, pe deoparte, tânărul Herscovici pe de altă parte; statul român a fost zăbavnic faţă de această persoană care scrie franţuzeşte statului român.

D-lor, dar deşi poate că lucrurile acestea vă obosesc, să-mi daţi voie să vă mai prezint încă vreo doua cazuri.

Iată unul care cere să fie trimis pentru inginerie în străinătate, şi ştiţi care este motivul pe care îi aduce înainte? Zice: aş putea să urmez la Timişoara, dar la Timişoara se cere concurs. *(Ilaritate)*. Şi fiindcă la Timişoara se cere concurs, d-voastră trebuie să-mi daţi bursă în străinătate!

Alţii uzează de alte mijloace. Iată ce zice unul: „E vorba de prezentarea alăturatei petiţiuni şi mai ales menţinerea ei pe lângă comisiunea valutară din ministerul de Finanţe. Ştiam că ai cunoscuţi pe acolo şi d'aia te deranjez".

https://biblioteca-digitala.ro

Un altul însă îl întrece: el face să se observe, într-o scrisoare din mai 1925, trimisă din Anglia, următoarele lucruri care trebuie să hotărască în favoarea lui: „Părintele meu este unul dintre înfiinţătorii partidului liberal în regiunile noastre (*aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, şi adaugă: „plus faptul că a fost candidat oficial de senator în alegerile din 1922". Şi în pasagiul următor se luptă şi cu opoziţia pe care o prevede, căci zice: "Această plângere poate da naştere" - dacă ar prezenta-o oficial - „la o nouă armă de exploatare din partea opoziţiei cu Partidul Liberal" şi adaugă că nu are nici un fel de încredere în funcţionarii de la minister, „căci aceşti oameni fără suflet aşteaptă eventual vreun bacşiş din partea familiei noastre".

Şi aceasta se găseşte cusut în dosarul de valută. Frumos caracter! Un om înzestrat cu toate calităţile pentru a fi un bun cetăţean în această tară.

D. dr. Al Vaida Voevod: S-o daţi îndărăt ca să rămâie pentru viitorii profesori de istorie.

D. N. Iorga: D-lor, eu am terminat de înfăţişat actele mele. Acum am făgăduit două lucruri, să arăt de unde vine această stare de lucruri, de ce a fost menţinută şi de ce trebuie să fie înlocuită. În ce priveşte partea aceasta din urmă, d. ministru de Externe, în onestitatea sufletului său şi în francheţa de limbaj care îl caracterizează adeseori, mi-a ieşit puţin înainte, dar aceasta nu face decât să dea, natural, mai mult pont concluziunilor mele.

Când ne-am întors noi din Moldova, aceia dintre noi care au fost în Moldova, şi desigur nu cei mai răi din poporul român, au fost alţii care au rămas în Muntenia de nevoie, au rămas unii şi de plăcere dar evident că în această Cameră nu este nici unul din această categorie, când ne-am întors noi, va să zică din Moldova în Muntenia, aici am asistat la un spectacol dezgustător. Oameni care nu ajutaseră ţara în lupta şi în suferinţa ei; îndată ce am văzut că ţara se liberează şi cere munca tuturor pentru a se reface, aceste persoane au alergat la legaţiunea franceză ca să ceară paşapoarte.

Numărul românilor care au plecat în 1919 în Apus, în special în Franţa şi mai ales la Paris, numărul acestor români a fost imens. M-am interesat la consulatul român, şi astăzi, fără să fi satisfăcut datorii militare, ei se găsesc în număr de câteva mii bărbaţi, femei, tineri. Dacă se întâmpla că era vreun tânăr, îl înscriau la vreo şcoală particulară oarecare, pentru ca familia întreagă să trăiască din valuta care se acorda tânărului înscris în acea şcoală, fără de nici un fel de rost şi unde omul nu putea să capete nici o cunoştinţă care nu se putea căpăta tot aşa de bine aici la noi.

Mi-aduc aminte că atunci Franţa era reprezentată de d. Robert de Flers şi întâlnind pe d. Robert de Flers, îi zic: „D-le de Flers, dacă va continua tot aşa numai rămân români în România". Atunci d. Robert de Flers, mi-a

https://biblioteca-digitala.ro

răspuns cu spirit şi cu duioşie: „Il y a des Français qui reviendront" (sunt francezi care vor reveni).

Aceşti români, după ce au ajuns acolo, au asediat legaţiunea noastă de la Paris, alţii au asediat alte legaţiuni. Atunci, sub un guvern care nu era al d-lui Averescu, ci era primul guvern al d-voastră, li s-au trimes sume foarte importante pentru a-i păstra acolo la studii. Însă în loc să se trimită acolo la Paris o comisiune de profesori care să-i verifice pe toţi ce studii fac şi ce folos au de la aceste studii, s-a dat cu grămada oricui a putut să aducă un simplu certificat de înscriere la o facultate. Oamenii, evident că s-au învăţat cu bine; s-a învăţat în acelaşi timp şi înalta şcoală franceză cu un contingent foarte important de studenţi români. Şi aici este dificultatea, d-le ministru de Externe. D-ta ai luat-o puţin cam repede. Franţa ţine în momentul de faţă ca la universităţile ei să fie un număr însemnat de români.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Tocmai pentru că am luat-o prea repede, de aceea am rămas în minoritate; nu fiindcă sunt în dezacord cu colegii mei.

D. N. Iorga: Ai să fii în minoritate şi cu alţii decât colegii d-tale, cât mai curând. Va să zică s-a întâmplat acest lucru că oamenii erau acolo şi că francezii se obişnuiseră să-i vadă la înaltele şcoli franceze, înţeleg foarte bine acest sentiment; să mă ferească Dumnezeu de a-l critica. Avem atâta de învăţat de la cultura franceză, şi în domeniile pe care sărăcia şi scurta vreme a dezvoltării noastre culturale moderne nu ni-au îngăduit să ne întemeiem solid încât şi eu doresc ca la universitatea franceză să fie în număr cât mai mare de studenţi români, care să facă studii de specialitate: studenţi eminenţi, care să facă studii de specialitate pe care nu le pot face în România.

Şi eu aşi oferi aceasta guvernului francez: care este numărul studenţilor pe are îl aveţi acum? Daţi-ne voie să-i înlocuim pe aceia dintre dânşii care nu aduc nici un folos şi care nici d-voastră nu vă fac fală cu studenţi excelenţi, selecţionaţi şi prin concurs şi burse în loc de valute.

Dar de ce aţi dat d-voastră, aţi dat valută pentru că şi atunci domnea o părere, care până mai ieri era şi a ministrului de Finanţe, evident imutabil şi invariabil, aşa cum îl vedem: era părerea că leul se va supune somaţiei formale care i s-a făcut, să crească. A fost aşezat pe cuptorul statului român acest aluat care este leul român, şi nu a vroit să crească.

Dacă s-a văzut că leul nu creşte, mai era un motiv ca să se păstreze această formă a schimbului, lipsită de orice sens.

Când tânărul îţi prezintă d-tale 600 lei, şi dai 400 de franci, atunci când pentru 600 lei ar trebui să aibă 60 de franci, aceasta înseamnă că diferenţa între 400 de franci şi 60 franci este o bursă pe care i-o dai.

Numeşte-o bursă, şi dă-o în condiţiunile obişnuite ale oricărei burse. *(aplauze de pe băncile opoziţiei unite).* Nu s-a făcut aşa. Oamenii au rămas pe

https://biblioteca-digitala.ro

lângă cei vechi, au venit alţii noi; este într-adevăr o situaţia cu mult mai grea decât cea dinainte, dar situaţia oricât de grea ar fi, nu poate fi menţinută; cu nici un preţ nu poate fi menţinută.

Nu poate fi menţinută nici din punct de vedere al dreptăţii. Din punctul de vedere al dreptăţii, nu este drept ca aceşti evrei basarabeni să primeze, oricât ar fi de cetăţeni români, fără voia lor şi fără concursul lor.

Sunt cetăţeni români care au cumpărat cu osteneala lor acest drept şi alţii care cu adâncă părere de rău cred că se găsesc momentan în situaţia de cetăţeni români. Dacă legea nu poate să facă nici o deosebire între unii şi alţii - şi nu trebuie să o facă - atunci când este vorba de selecţionat elementele cele mai folositoare pentru cultura şi viaţa noastră naţională, selecţiunea trebuie făcută. (*Aplauze prelungite de pe băncile opoziţiei unite).*

Şi apoi se oferă ocazia de a vorbi foarte clar de la această tribună a Camerei, în ceea ce priveşte deosebirile pe care le fac, şi le fac toţi prietenii mei între diferitele categorii de locuitori ai României. Faţă de lege sunt toţi egal îndreptăţiţi şi au dreptul să ceară ca orice călcare a legii în dauna lor să fie pedepsită imediat şi exemplar; dar când este vorba de grija acestui stat naţional, care este stat naţional sprijinit pe o tradiţie de atâtea secole, a unei nobile şi adeseori nenorocite naţiuni, atunci noi trebuie să facem deosebire între aceia care au colaborat mai mult la cultura acestei ţări şi aceia care au venit numai aduşi de vântul aventurii pe un pământ în care nu se găseşte o picătură de sudoare din sudoarea şi din sângele lor. *(Aplauze prelungite).*

A face naţionalism de stradă, care în afară de cultură se mulţumeşte a călca legile, aceia o poate face orice politician demodat şi o poate face orice tânăr fără maturitate. A face naţionalism care constă în a creşte baza culturală şi vitalitatea naţiunii tale şi a nu o dezonora prin călcări de drept, acesta astăzi e încă numai privilegiul aleşilor, dar trebuie să coborâm această formă a conştiinţei naţionale în sufletele tuturor dacă voim să păstrăm şi tot viitorul nostru şi onoarea noastră întreagă *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

Şi atunci, d-lor, să alegem dar să trimitem, după ce tinerii s-au familiarizat cu toată viaţa noastră de aci, fiindcă pe mine nu mă interesează chimistul şi agronomul numai în calitate de chimist şi agronom, care să nu ştie limba ţării, nu ştie împrejurările ţării şi a pierdut toate legăturile de sentiment cu această ţară. Să fie mare chimist sau agronom, dar să înceapă prin a fi membru credincios al naţiunii sale şi fiu iubitor al ţării sale, oricât de înapoiată şi oricât de nenorocită. *(aplauze unanime).* Şi să o iubească cu atât mai mult, cu cât va fi mai înapoiată şi cu cât va fi mai nenorocită, fiindcă îi cere toată vlaga lui pentru a se face mai înfloritoare şi pentru a căpăta fericirea care-i lipseşte. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să-şi facă învăţământul întreg, să-şi treacă concursul, şi noi vom şti să alegem între acei care se înfăţişează în rândurile întâi pe zdravenii băieţi ai

https://biblioteca-digitala.ro

satelor noastre *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)* şi care aduc înainte de toate o vitalitate de care trebuie să ţinem seamă, fiindcă a pregăti pe cineva care îngenunche la cel dintâi pas în lupta acesta, însemnează a arunca banul pe fereastră. Omul întreg, omul voinic, omul iubitor de ţară, omul iubitor de naţie, care să fie în acelaşi timp o minte luminată, capabil să aducă cu dânsul disciplina, fără care nu se pot face studiile, acela trebuie trimis în străinătate. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Dar, vă rog, pentru aceasta închideţi uşile comisiei de valută, pe care poate intra oricine pentru orice motive, fără ştiinţa universităţilor care protestează împotriva călcării drepturilor de a alege, cum v-am adus declaraţia decanului de la Bucureşti. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Închideţi această instituţie confuză şi netrebnică şi restituiţi ministerului Instrucţiunii dreptul pe care i l-aţi smuls, de a colabora împreună cu universităţile, pentru a arăta ele cine trebuie să meargă, pentru ce trebuie să meargă şi ce folos trebuie să scoată ţara din truda lui în străinătate. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

După o ripostă a ministrului de Finanţe, Vintilă Brătianu:

D-le ministru de Finanţe, încercaţi iar să deplasaţi chestiunea: prezentaţi pe adversar într-o lumină urâtă. Nu pot admite să meargă oameni care nu au nici o cunoştinţă a acestei ţări, care n-au iubirea de dânsa şi nu vor să se întoarcă în ţară. Şi nu vă îngădui două lucruri: să fiu înfăţişat ca un filosemit, cum aparate individualiste ticăloase caută să o răspândească, cu ştiinţa unor organe de stat, şi nu vă îngădui să mă prezentaţi nici ca antisemit, care consideră deosebirea de religie ca ceva care m-ar putea îndrepta unde am pus eu chestiunea. Să faceţi bine să o lăsaţi acolo unde am pus-o cu toată dragostea pentru naţia mea, cu tot simţul meu pentru dreptate. *(Aplauze îndelung prelungite pe băncile opoziţiei unite.)*

D-lor, recunosc pe d. ministru de Finanţe, aşa cum este în totdeauna. Este aceiaşi bonomie aparentă, care introduce în discuţiune, întâi, puncte care ar fi ale d-sale, pe care le-ar servi aşa interpelatorului, dar pe care interpelatorul le-a rostit întocmai aşa. Al doilea, cearcă să schimbe biografia interpelatorului, care nu interesează, apoi introduce biografia d-sale, foarte interesantă. Vorbind cu priviră la sine, la cultura d-sale şi la alte lucruri care, trebuie să mărturisesc, mă interesează mediocru, până în momentul când istoria va fi chemată să se ocupe de persoana şi de activitatea d-sale. Dar fiindcă felul de a răspunde al d-lui ministru de Finanţe a introdus în discuţiune o mulţime de puncte pe care d-voastre le-aţi aplaudat, prin urmare d-voastre credeţi că în adevăr d. ministru de Finanţe are dreptate în acele puncte.

https://biblioteca-digitala.ro

Voci de pe băncile majorității: Are! Are!

D. N. Iorga: Nu știu dacă veți putea zice tot așa.

Voci de pe băncile majorității: Are!Are!

D. N. Iorga: Nu știu ce are d. ministru de Finanțe, mai ales ce aveți d-voastre cu dânșii *(întreruperi)*, dar eu sunt sigur că oricât veți continua să repetați, printr-un proces fiziologic foarte bina cunoscut, acela al neputinței de retențiune - cineva apucă a spuse un lucru și continuă a-l spune până la sfârșit, sunt cazuri foarte interesante, pe care le constată medicina - oricât vă veți îndărătnici d-voastre să repetați aceleași cuvinte după explicațiunile pe care le voi da, nu cred că veți putea rămânea în conștiința d-voastre de aceeași părere.

D-lor, ce bine ar fi fost dacă d. ministru de Finanțe ar fi luat exemplu de la colegul său de la Externe.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu! Nu!

D. N. Iorga: Dar, d-le ministru, dă-mi voie să te laud eu pe d-ta, fără să cer ca în schimb să mă lauzi și d-ta pe mine. *(ilaritate).*

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu primesc sistemul d-tale, care este de a voi să faci o intrigă între noi doi *(ilaritate).*

D. N. Iorga: Dar sunt atâtea intrigi între d-voastre încât ar fi neuman să mai adaug și eu una. *(Ilaritate).*

D-le ministru de Finanțe, dacă d-voastră ați fi procedat ca d. ministru de Externe și ați fi spus: care este chestiunea? Chestiunea este că în momentul de față se găsește un număr de studenți din care unii din întâmplare se află unde sunt, și ar fi fost de dorit să nu fie, iar în afară de aceștia sunt atâția studenți, care ar trebui să fie în locul acelora care se găsesc în străinătate și care, din lipsa concursului, din cauză că bursa este mutată sub formă de valută la ministerul de Finanțe, din cauza aceasta nu-și pot găsi drumul în străinătate. Acesta este cazul și d-voastră ați fi spus: da, eu cred ce crezi d-ta și măsuri se vor lua în acest fel și ministerul de Instrucțiune, prin forma veche a concursului este acela care va trimite de aci înainte în străinătate, eu v-aș fi spus, d-le ministru, sunt atâtea puncte în care mă deosibesc de d-voastră, dar în ceea ce privește acest chip de a vedea chestiunea și această soluție ce o dați, suntem de acord. În loc de aceasta, d-voastră ați introdus în discuție foarte multe lucruri interesante pentru mine și la care țin foarte mult.

Eu înțeleg să se spună tot ce s-a spus ieri cu privire la judecata mea istorică, dat fiind că nu eram de față, dar nu-mi puteți cere ca, fiind de față, să-mi atribuiți păcate pe care nu le am, să relevați slăbiciuni pe care nu le simt și să-mi puneți în spinare afirmațiuni pe care nu le-am făcut. D-voastră mă înfățișați ca pe un om care variază. *(Mare ilaritate de pe băncile majorității).*

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă eu, în părerea d-voastră, variez, ca direcţiune politică, veţi afla explicarea imediat, dar este un lucru în care nu variaţi d-voastră niciodată, şi anume lipsa de ţinută faţă de adversari şi neputinţa de a vă măsura nasul. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Aici nu variaţi.

Acuzaţiuni ni s-au adus şi altădată în această Cameră, şi atunci am spus că oamenii în viaţa politică variază din două motive: ori variază din motivul lipsei de înţelegere, şi aş dori ca unul dintre d-voastre să zică da, d-le, d-ta nu pricepi nimic din lucrurile acestea şi de aceia variez. Şi mai variază din cauza unui interes. Care este interesul ce m-ar face să variez faţă de d-voastre? Dar d-voastre, în loc să-mi mulţumiţi mie, că ani de zile întregi, în interesul ţării, am ignorat felul cum aţi venit la guvern şi felul cum aţi guvernat, d-voastre aveţi lipsa de recunoştinţă că azi, când o ţară întreagă strigă împotriva d-voastre, azi să-mi impuneţi datoria de a acoperi prosteşte ruina şi revolta unei ţări întregi.

Înţeleg când unul din d-voastre variază, duceţi o viaţa care nu seamănă totdeauna cu viaţa mea, şi nimeni nu vă poate critica, dată fiind linia d-voastre de conduită în viaţa, dar e o insultă pe care o resping ca să se spună unui profesor, care are datoria să păstreze neclintit anumite principii *(aplauze prelungite ironice de pe băncile majorităţii)*, cum este dispreţul pentru brutalitate, pentru călcare de lege, să i se spună unui profesor că variază după interesele pe care le constataţi la cei care merg după d-voastre, adeseori fiindcă au asemenea interese materiale de satisfăcut. *(Aplauze de pe băncile opoziţiei unite).*

Mai departe, d-le ministru, d-voastră îmi puneţi în seamă că am acuzat guvernul liberal fără dreptate, pentru că el a cauzat situaţia aceasta insuportabilă a valutei de azi, insuportabilă chiar dacă proporţia beneficiarilor de valută a scăzut din cauza sărăciei statului.

Ei bine, eu vă voi spune că acei care au plecat cu grămada după întoarcerea noastră în Bucureşti acei cărora întâia oară li s-a acordat întreţinerea în străinătate, nu au plecat nici sub guvernul Vaida, nici sub guvernul generalului Averescu, şi să nu despărţiţi întâia d-voastră guvernare de celelalte, aşa că înţelegeţi cum trebuie să înţeleagă orice partid, să rămâneţi solidari cu toate actele pe care le faceţi. Iar în ceea ce priveşte acuzaţiunea pe care o aduceţi deopotrivă pribegilor laşităţii, în ceea ce priveşte pe unii pribegi, patriotismului şi sprijinirii ministerelor ţării, în ce priveşte pe alţii, atunci eu sunt dator să introduc deosebirea pe care d-voastră nu aţi introdus-o şi când aţi vorbit de oameni cărora li se dădea la Paris întreţinerea, au fost două glasuri pe aceste bănci care au protestat cu indignare: n-au trăit din pomana d-voastră, ci au trăit din jertfa lor, pe care au făcut-o acolo în străinătate. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite.)*

https://biblioteca-digitala.ro

În faţa acestei majorităţi am fost înfăţişat ca un om neserios sau de rea credinţă, (*Protestări pe băncile majorităţii).*

Vă rog, ascultaţi... care am amestecat simple cereri cu cererile acordate, încuviinţate.

Îmi este foarte uşor să vă răspund. Vorbiţi de comisia de valută, la care o să vin imediat. Unde sunt însă procesele-verbale ale comisiunei de valută? Unde?

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Dar de ce presupuneţi că s-a dat? N-aveţi decât să le cereţi. Dar pentru asta să presupuneţi că am dat la toţi pe care i-aţi spus, şi la cele două domnişoare care au plecat la Paris?

D. N. Iorga: Vă răspund imediat, şi întreb pe această Cameră însăşi, întreb pe adversarii mei din această Cameră, de ce, cerând eu dosarele, nu mi s-au înfăţişat în rândul întâi procesele-verbale ale comisiei de valută, care era mijlocul pentru mine de a deosebi cererile ce au fost înfăţişate, de cererile ce au fost primite?

D. Vintilă I. C Brătianu, ministrul Finanţelor: De ce aţi făcut atunci afirmări fără note?

D. N. Iorga: Dar în însăşi interpelarea mea - şi fac apel la toţi care au auzit-o şi vă voi înfăţişa notele stenografice, pentru ca procedeele d-voastră să nu poată fi continuate - toţi aceia care m-au ascultat ştiu că v-am spus: nu e vorba numai de cererile primite şi am admis „uşurinţa cu care se primesc anumite cereri, încurajează şi cele mai deşănţate petiţii, cum sunt acelea pe care vi le citesc".

D. Vintilă I. G. Brătianu, ministrul Finanţelor: Poţi să refuzi o petiţie?

D. N. Iorga: La orice poţi suplini; poţi suplini la lipsa de înţelegere şi la lipsa de obiectivitate, dar, când amândouă sunt legate împreună, evident că rămân în neputinţă de a vă lumina.

Dar, vă rog, cel dintâi lucru pe care trebuia să mi-l prezentaţi era dovada funcţionării regulate a comisiei de valută. Vă declar, d-lor, pe onoarea mea, că în cele 34 de dosare nu este un singur proces-verbal regulat în ceea ce priveşte acordarea valutei *(aplauze pe băncile opoziţie unite).*

D. Vintilă I. C. Brătianu ministrul Finanţelor: De ce nu le-aţi cerut? Dacă nu vi le-am dat, de ce aţi spus că sunteţi mulţumit?

D. N. Iorga: Extraordinar! Sunt oameni în tribune care nu pot judeca... *(întreruperi, protestări pe băncile majorităţii).* Da, da. Acum două săptămâni, d. ministru de Finanţe s-a ridicat de la locul d-sale şi a spus că cererea mea de dosare este o cerere absurdă, că eu am cerut 250 de dosare şi a declarat formal că nu poate să-mi dea alte dosare decât acelea pe care le am. Şi, dacă mi-aţi fi dat un singur dosar, acel singur dosar trebuia să cuprindă dovada funcţionării regulate a comisiei de valută, pe care n-am văzut-o niciodată. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vintilă I. C. Brătianu ministrul Finanţelor: De ce v-aţi declarat mulţumit cu dosarele pe care le-am dat?

D. N. Iorga: Să-mi daţi voie, d-voastră scădeţi cu totul nivelul discuţiunilor parlamentare. De zece ori vi s-au adus dovezi că repetaţi din nou aserţiunea care nu se sprijină pe nici o dovadă şi pe nici o logică omenească.

O voce: Nici o logică.

D. N. Iorga: Care este posesorul de logică?

D. Leonte Moldovanu: Eu. Şi spun că vorbind de logică, nu erai logic.

D. N. Iorga: Îmi dai voie să te prezint Camerei, ca un exemplar al celei mai calme logici?

D. Leonte Moldovanu: Îmi dai voie să te prezint şi eu, cu toate schimbările d-tale din trecut?

D. N. Iorga: Aţi vorbit, vă rog, de Consiliul Dirigent şi de ceea ce a trimes Consiliul Dirigent în străinătate. Sunt dator să afirm, după ce am văzut toate actele, după ce am luat contact cu studenţii din mai multe ţări că, dacă Basarabia a trimis, cu grămada, acei evrei fără îndreptăţire la valută, de care am vorbit, Ardealul nu a trimes decât câţiva studenţi, la inginerie, în Italia, studenţi care au luat diplome frumoase şi care vor fi de cel mai mare folos României. Şi, dacă, printre dânşii, s-a rătăcit, la Litere, vreunul sau doi, care nu erau de aceeaşi valoare, nu trebuie să amestecaţi Consiliul Dirigent în acest amestec inform de recomandaţii nemeritate, căpătate prin stăruinţe şi care au umplut străinătatea de nevrednici.

Mi-aţi adus înainte pe seminaristul d-voastră din Anglia şi aţi spus că este natural să meargă cineva la Teologie în Anglia. D-le ministru de Finanţe, îmi daţi voie să rectific ideea pe care d-voastră o aveţi despre teologie. Nu ştiu d-voastră să fiţi anglican, atât v-ar mai lipsi. *(Ilaritate).* În materie de teologie, noi avem o facultate la Cernăuţi, şi datoria noastră este ca această facultate de la Cernăuţi, pe care am neglijat-o de la unirea Bucovinei până astăzi, această facultate, pe lângă Patriarhia pe care o avem astăzi, să o ridicaţi atât de sus, încât să nu avem nevoie a trimite la facultatea de Teologie din Anglia tineri care isprăvesc prin a dispreţul vestmântul preoţesc, pentru care erau pregătiţi a intra în Partidul Liberal şi a deveni secretari generali de minister, cum este cazul d-lui Ispir.

Iar, când d-voastre îmi aduceţi înainte propunerea comisiunii de valută, ca şi cum eu ar trebui să mă închin înaintea unei descoperiri, de care eu nu aveam idee, parcă eu nu ştiu din cine se compune comisiunea de valută şi parcă nu ştiu ceea ce se petrece la comisiunea de valută! Şi în această privinţă, am să vă dau un exemplu, ca să vedeţi ce se petrece la comisiunea de valută şi pe urmă să vă vorbesc şi despre modul cum este compusă această comisiune.

https://biblioteca-digitala.ro

Este şcoala de la Fontenay-aux-Roses, în care tinerii, cu angajament de onoare, se îndatoresc a sta numai doi ani, fiindcă este un titlu de onoare să fie cineva membru al şcoalei române din străinătate şi să nu se confunde cu mulţimea aceea a studenţilor, în care sunt şi buni, sunt şi răi, sunt şi luminaţi şi mai puţin luminaţi, Ei bine, trei dintre dânşii au făcut cerere de a li se prelungi şederea în străinătate cu valută şi după ieşirea din şcoala pe care o conduc. Doi dintre dânşii au şi primit aceasta prelungire de valută. Au primit-o pe baza căror acte? Pe baza unor certificate de la profesorii pe care i-au urmat şi, fiind la şcoala mea, nu au putut să-şi piardă timpul, da, în acelaşi timp, pe baza unor scrisori particulare, adresate unor doamne, foarte onorabile, mă grăbesc a spune şi părinţii care au intervenit, au intervenit având legături, pe care nu mi-aş permite, ferească Dumnezeu, să le judec altfel, decât ca venind dintr-un strigăt de disperare al unor părinţi care doresc şi, dacă nu vreţi strigătul de disperare, strigătul de iubire al unor părinţi care doresc să folosească fiul sau fiica lor de o mai îndelungată şedere în străinătate. Comisia, dacă lucra cum se cuvine, trebuia să întrebe pe directorul şcoalii din care au ieşit aceşti tineri şi să nu le prelungească şederea în Paris, în dauna altora, care de abia aşteaptă să fie trimişi acolo şi, cu atâta mai mult, cu cât scrisorile particulare - una din scrisorile particulare este plină de învinuiri calomnioase cu privire la şcoala unde a stat tânărul care a căpătat prelungirea valutei. Iată cum lucrează comisiunea d-voastră, pe baza scrisorilor de femei şi fără a asculta pe acei care trebuie să dea cea dintâi informaţie.

(D. Al. Iteanu, vice-preşedinte, ocupă fotoliul preşedinţial).

Dacă îmi spuneţi că este rectorul în fruntea comisiunii... Un eminent matematician! Vă întreb cum poate judeca rectorul în materie de filologie, în materie de istorie, în materie de istorie literară şi în materie de istoria artelor?

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Cu recomandaţia facultăţii respective.

D. N. Iorga: Cine e în comisiunea care să aibă specialitatea aceasta?

D. Vintilă I C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Cu recomandaţia facultăţii respective.

D. N. Iorga: Dar nu v-am adus actul decanului de la facultatea de Litere, care decan se plânge formal - se plânge şi acuma; nu aveţi decât să-l întrebaţi că nu i se dă lui dreptul, ca figurant măcar, de a fi acolo şi a arăta care sunt acei care merită să fie trimişi pentru specialităţi aşa de importante cum sunt filologia, istoria, istoria artelor. Şi, ceea ce v-am cerut, nu era să împuţinaţi pe aceia care sunt acuma la studiu, aceştia se împuţinează singuri, căci mulţi din ei au terminat, de aceia se împuţinează; şi se împuţinează fiindcă nu aveţi bani - v-am cerut să schimbaţi sistemul, v-am cerut să

https://biblioteca-digitala.ro

sfărmaţi gaşca de influenţe şi de stăruinţe care există la ministerul de Finanţe în toate domeniile şi în domeniul valutei să restituiţi concursul şi ministerului Instrucţiunii Publice să-i redaţi dreptul de a trimite pe studenţi în străinătate. Şi, dacă nu o veţi face d-voastră, vor veni alţii care vor face-o neapărat, căci este o datorie faţă de cultura acestei ţări, care nu se satură cu discursurile d-voastră biografice, nici cu urletele dumnealor *(aplauze prelungite pe băncile opoziţii unite, protestări din partea majorităţii).*

Voci de pe băncile majorităţii: Ruşine! Ruşine!

*Alte voci de pe băncile majorităţii:*Aceasta e morala profesorului care insultă!

Alte voci: Prea departe!

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: D-lor deputaţi, discuţiunea se făcuse pe un teren obiectiv...

D. N. Iorga: Mai ales! Şi calomnios!

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Vedeţi, aş fi avut şi eu ocaziunea să vorbesc, cum a spus d. Leonte Moldovan adineauri...

D. N. Iorga: Vă solidarizaţi? Vă face onoare?

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor : ...de părerile d-lui Iorga: de ce era d. Iorga cel dinainte şi ce este cel de astăzi. Dar, voi avea ocaziunea să mai vorbesc de această chestiune.

D. N. Iorga: D. Iorga de mâine va fi acela care va umbla prin multe dosare ale d-voastre. (*Murmure, protestări pe băncile majorităţii).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Eu atâta aveam să arăt Camerei, că d. Iorga de altă dată era animatorul tineretului, era naţionalul şi democratul, care în adevăr influenţa generaţiile viitoare. Şi, în momentul când d-sa, deunăzi, la o întrerupere a unui membru al majorităţii, a întrebat: ce, eu nu am lucrat pentru tineret? Cu drept cuvânt, cel care a întrerupt, aducându-şi aminte trecutul, n-a îndrăznit să ia răspunderea acestui răspuns şi a tăcut, şi bine a făcut, căci, în adevăr, a fost o parte din viaţa d-lui Iorga în care d-sa a influenţat tineretul.

D. N. Iorga: Cer cuvântul în contra acestei calomnii. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: Astăzi, acelaşi tineret vede pe naţionalul Iorga lângă directorul „Luminei" şi pe democratul Iorga lângă d. Argetoianu. (*Protestări pe băncile opoziţiei unite).*

Atunci vedeţi ce decepţiune trebuie să fie printre tineret. *(Aplauze pe băncile majorităţii, zgomot, întreruperi, protestări pe băncile opoziţiei unite).*

Am declarat, ca concluziune, că soluţiunea de care am vorbit n-a fost decât o soluţiune provizorie şi că, de acord cu ministrul Instrucţiunii, se va lua soluţiunea definitivă pentru ca alegerea să fie făcută în condiţiunile cele mai bune. N-am nici contactul necesar cu învăţământul...

https://biblioteca-digitala.ro

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Se vede. *(Zgomot).*

D. Vintilă I. C. Brătianu, ministrul Finanţelor: ...n-am nici timpul ca să pot să mă preocup de aceasta chestiune şi, prin urmare, soluţiunea va fi dată în acord cu ministrul Instrucţiunii. Aceasta este ceea ce putea interesa Camera, şi aceasta este declaraţiunea pe care am voit să o fac şi cu care tot guvernul este de acord. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: D-le preşedinte, n-am nimic de răspuns (*ilaritate),* începutul mă făcea să sper că merita onoarea unui răspuas (*protestări);* dar acei care înţeleg tricolorul ca un vestmânt de arlechin al agenţilor electorali, nu merită un răspuns când vorbesc de patriotism, din care fac un nemernic instrument de partid.[1] (*Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite. Protestări, zgomot, întreruperi pe băncile majorităţii.)*

NOTE

1. Discuţia a continuat şi Vintilă Brătianu, după ce i-a mulţumit lui N.I, a observat că acesta aruncă toată vina asupra partidului liberal. Or, scrisorile pentru cerere de valută nu fuseseră toate rezolvate favorabil. Schimbul de valută se făcuse şi sub guvernele Vaida Voevod şi general Averescu. Apoi, în timpul războiului, dacă studenţii români se angajau să revină în ţară, fiind la Paris, nu puteau fi refuzaţi. Oricum, ministrul convenise că selectarea studenţilor bursieri trebuia făcută în ţară, nu la Paris. Intervenise şi generalul Averescu, precizând că venind la guvernare găsise pe liste şi nestudenţi. N.I. a admis: „Domnul general are toată dreptatea. Aşa este. Ştiu ceea ce era înainte şi ştiu ce era după măsura care s-a luat sub guvernul dumitale. Tot felul de muieri netrebnice aveau valută".

Şedinţa din 19 decembrie 1925

După unele constatări ale lui Iuliu Maniu:

D-le preşedinte, la cuvintele d-lui Mania am de adaos că dacă este vorba de atitudinea pe care a avut-o la guvern un partid[1] şi celalalt, eu îmi aduc aminte că în scurta guvernare, distrusă prin intrigă, a partidului căruia îi aparţin, ca şi d. Maniu, în situaţiunea de preşedinţi ai lui, că în această scurtă guvernare au avut fericirea, ca înaintea unei întregi Adunări, mişcată până la lacrămi, să proclam de la acea tribună Unirea pentru totdeauna a provinciilor româneşti. *(Aplauze).* Tot de la aceasta tribună, înaintea aceloraşi deputaţi în

https://biblioteca-digitala.ro

care era tot atâta iubire pentru patrie şi pentru naţiune, ca şi la sufletul şi inima celui mai sincer, sub acest raport, dintre membrii guvernului, împreună cu o virtute particulară, care are şi ea rolul ei în viaţa omului public *(aplauze pe băncile opoziţiei unite),* înaintea acelei Adunări am putut să arăt silinţele încununate de izbândă ale d-lui Vaida Voevod pentru unirea Basarabiei cu România. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Un partid care a avut adevăratul patriotism de a lua răspunderea iscălirii acelor tratate pe baza cărora se sprijină existenţa statului român, unui astfel de partid nu i se poate aduce acuzaţiunea, nici din greşeală, că ar avea să facă de aci înainte dovada însuşirilor sale naţionale, atunci când el ar fi la cârmă.

Iar în ceea ce priveşte specula ipocrită şi neruşinată cu patriotismul şi cu naţionalismul, amintesc un lucru: acei care mânau la eşafod la 1793 pe cele mai nobile dintre fiinţele care reprezentau Franţa, la începutul Revoluţiunii Franceze, erau tocmai aceia care au aruncat în mijlocul patimilor întărâtate acele cuvinte de patriotism şi naţionalism, care nu trebuie să fie niciodată mijloc de delaţiune şi prigonire, ci mijloc de unire pentru un popor întreg. *(Aplauze frenetice pe băncile opoziţiei unite).*

NOTE

1. În 1910, Nicolae Iorga a fondat, alături de A.C. Cuza, Partidul Naţionalist Democrat. În 1924 formează Partidul Naţional al Poporului care în 1925 se integrează Partidului Naţional. În 1926 s-a desprins de acesta revenind la forma din 1924. Iuliu Maniu spusese: „Partidul Naţionalist al Poporului, condus de ilustrul bărbat, domnul Nicolae Iorga, care de 20 de ani nu face altceva în viaţa politică decât să arate calea luminoasă pe care trebuie să meargă o politică naţională conştientă şi care prin contribuţiunile sale, atât în opoziţie, cât şi la guvernare, nu a făcut decât o muncă curată de închegare naţională cu urme nepieritoare, cred că nu mai trebuie să dea dovadă de naţionalismul său".

Şedinţa din 4 ianuarie 1926

Declaraţie, în numele Partidului Naţional al Poporului, în legătură cu renunţarea la Tron a principelui moştenitor Carol:

D. N. Iorga *(primit cu îndelungi aplauze în picioare şi cu strigăte de „Trăiască Nicolae Iorga" de opoziţia unită)* a rostit următoarea declaraţie în numele Partidului Naţional:

https://biblioteca-digitala.ro

Un proiect al guvernului se discută; nu se poate face altfel cu un act al Suveranului îndurerat, care ni s-a prezentat în Consiliul de Coroană, chemat numai pentru a primi o comunicare, ca irevocabil, şi aceasta chiar când, dezgustaţi de calomniile care ating şi onoarea unui prinţ aşa de legat de toate actele vieţii noastre naţionale timp de 10 ani, în care am trăit cu el toate suferinţele şi toate gloriile, şi de marile speranţe pe care nu le-a trezit numai, ci de atâtea ori le-a realizat, prin inteligenţa, spontaneitatea şi francheţa sa, prin dispreţul său faţă de politicianismul oriental, conştiinţa noastră cere să vorbim.

Cu atât mai hotărât însă trebuie să ne ridicăm - în ceasul când şi noi împărtăşim durerea pe care, ca părinte, o suferă inima Regelui, şi înţelegem a sprijini, cu loaialitate Coroana - împotriva unui guvern care, preocupat de răzbunările sale şi a complicilor săi ascunşi..

D. Gr, N. Filipescu: Jos Ştirbey! Jos Ştirbey! Jos Brătianu!

D. N. Iorga :... n-a prevăzut nimic, care n-a luat nici o măsură pentru a împiedica nenorocirea de azi, ce atinge grav prestigiul Dinastiei, care n-a căutat să se informeze direct prin şeful său asupra situaţiei reale, care n-a cutezat să ia asupră-şi răspunderea, descoperind astfel încă odată pe Suveran.

Voci de pe băncile opoziţiei unite: Jos guvernul Brătianu!

D. N. Iorga: Dintre faptele rele ale guvernului Brătianu, cea mai condamnabilă e aceea de azi, prin toate drepturile pe care le sfarmă, prin toate sentimentele pe care le jicneşte, prin toate greutăţile pe care le trezeşte şi toate ameninţările pe care le provoacă. *(Aplauze prelungite şi ovaţiuni îndelung repetate pe băncile opoziţiei unite.)*

Şedinţa din 10 iulie 1926

Consideraţii asupra climatului politic din ţară:

D-le preşedinte[1], vă mulţumesc că, în deosebire de înaintaşul d-voastre la acel loc, aţi evitat, ceea ce revine dreptului fiecărui deputat de a glorifica pe partidul său şi pe oamenii care îi reprezintă, dar nu revine nici într-un caz unui preşedinte, fie şi de vârstă, al unei Adunări.

Preşedintele se coboară de la locul său atunci când are de exprimat sentimentele fireşti ale partidului său. Aşa a fost tradiţiunea în toate Parlamentele, din toate ţările şi îmi pare rău că astăzi ea a fost călcată.

Aceasta nu înseamnă că aş tăgădui acelea dintre meritele care au fost semnalate de d. preşedinte de vârstă, care sunt reale, dar ţin să afirm că de la tribuna preşedinţială, cum aţi făcut d-voastră nu se poate vorbi decât în

https://biblioteca-digitala.ro

numele Camerei întregi, pentru un interes comun tuturor partidelor, iar despre partid şi pentru partid şi ca om de partid se vorbeşte de acolo (*Arată spre incintă. Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-le preşedinte, dorinţa d-voastră care aţi trăit o viaţă de speculaţiune abstractă este de a avea înainte o Cameră liniştită. Dar dorinţa aceasta cine nu o are? Care sunt însă mijloacele pentru ca o Adunare să fie liniştită? Un mijloc, greu de realizat, este ca toţi membrii Adunării să fie din aceeaşi clasă socială şi intelectuală, să aducă de acasă aceleaşi deprinderi şi aceasta nu se poate realiza nicăieri. Sau un alt mijloc este acela ca de sus, de la tribuna preşedinţială să vină cineva, care, chiar fără să împărtăşească alesele d-voastră calităţi de profesor, să aibă destulă putere pentru a strivi anumite porniri, indiferent din ce loc ar veni.

Veţi recunoaşte şi d-voastre că vă va fi greu la început şi poate şi pe urmă şi poate şi la sfârşit. Un sfârşit a cărui dată nu puteţi fixa, nu o poate fixa nimeni. Cine zice că o poate fixa este nebun, iar dacă este cineva care crede că o poate fixa, atunci toată lumea de aici trebuie să se ridice împotriva cui crede că are dreptul de a fixa ceasul de venire şi ceasul de plecare al regimurilor politice. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Mi se pare că mijlocul cel mai potrivit, pentru ca într-o Adunare să fie bună rânduială, este ca fiecare să aibă conştiinţa că este aici numai prin dreptul său, ieşit din libera expresiune a voinţei alegătorilor. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

D-le preşedinte şi d-le preşedinte al Consiliului, faţă de care vă asigur - nu aduc nici o duşmănie - vârsta d-sale venerabilă, şi o spun aceasta în toată sinceritatea, îl asigură de atacuri care s-ar putea îndrepta împotriva unui om mai tânăr. Dar dorinţa mea însăşi ar fi fost o astfel de colaborare în împrejurările grele, evident, în care se găseşte ţara, şi faţa de problemele care, câte capete sunt în România nu le pot rezolvi, căci numai capetele nebune cred că au într-însele o înţelepciune capabilă de a înlocui colaborarea tuturor modestelor capete cuminţi.

Da, şi eu aş dori să puteau colabora cu toţii ca să biruim acele greutăţi şi să rezolvăm acele probleme. Şi sunt sigur că cel care se crede mai puţin în această operă este acela care va putea face mai mult; iar cel care se crede mai mult, acela va isprăvi cu constatarea ridicolă a nulităţii individualităţilor arogante, în vremurile în care trebuie să începem prin modestie, să continuăm prin muncă şi să sfârşim prin sacrificiul părţii de merit ce am putut-o avea.

Dar, d-le preşedinte, şi o spun aceasta personal, fără să înţeleg a angaja pe nimeni în amintirile mele şi în sentimentele ce mi le deşteaptă aceste aduceri aminte partidul d-voastră, aţi pierdut necontenit ocaziunile în care aţi fi putut colabora pentru binele tuturor, chiar pentru binele

https://biblioteca-digitala.ro

puternicului Partid Liberal, care nu poate să aibă decât dorinţa să i se lase timpul necesar de a se odihni, de a-şi reîmprospăta puterile şi de a recâştiga acea popularitate pe care cine nu o are trebuie să recurgă la mijloacele detestabile pe care, chiar dacă le uită conştiinţa noastră, istoria acestei ţări nu le poate ierta niciodată.

D-le preşedinte, vă aduceţi aminte de regimul trecut al d-lui general Averescu. Nu aş putea spune că am avut personal să mă felicit, eu şi micul meu partid de atunci, de atitudinea pe care guvernul a avut-o faţă de mine.

Dar la un moment v-am spus: vine guvernul liberal înaintea ceasului său şi trebuie să vina orice guvern care începe; să strângem rândurile, să sacrificăm egoismul de partid. Şi de fapt egoismul de partid ascunde altceva. Ceea ce ne împărţea şi ne înduşmăneşte, nu este haina de partid după care ne ascundem, ci un individualism desfrânat, în care nimeni nu-şi vede lungul nasului. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi atunci credeam că e bine să se creeze în această ţară al doilea partid, de care ţara are nevoie.

Partidul Conservator a murit prea curând, Partidul Liberal a sărit de la stânga la o dreaptă burgheză, asigurătoare de beneficii realizate prin jocul capitalului. Ţară numai are în momentul de faţă nici partid de stânga, nici partid de dreapta. Se frământă individualităţile fără frâu şi ţara merge din frământare în frământare şi din deziluzie în deziluzie, pregătind, ferească Dumnezeu, ceasuri grele, în care fiecare ne vom întreba: cu ce am colaborat eu însumi la suferinţa ţării mele, pe care nimeni nu mai este în stare să o îndrepte? Dar şi atunci d-voastre aţi rămas la vechea d-voastre părere, să guvernaţi d-voastre singuri. Aţi ajuns în opoziţie şi aţi venit cu formula: cine vrea să formeze un alt partid, să vină să se înscrie la noi, să vină în Partidul Poporului. Rezultatul l-aţi văzut. V-aţi fărâmiţat; o parte s-a dus, o parte a rămas. S-au făcut completări, vom vedea la sfârşit, cât de bucuroşi vor fi cei vechi de completarea aceasta cu anumite elemente noi, care or fi având calităţi, dar au defectul că sunt lunecoase. *(Ilaritate).* A venit apoi momentul când, în opoziţie, s-a făcut o încercare de strângere de rânduri. Fiecare din noi a făcut un sacrificiu atunci când s-au realizat cele două fuziuni, care tindeau să asigure ţării un al doilea partid. Eram la Paris când am primit întrebarea, din partea d-lui Maniu, dacă eu, care eram în relaţiuni rele cu d. general Averescu - să zicem că din vina mea, ca să nu zic altfel - dacă eu aş consimţi la o legătură a tuturor partidelor de opoziţie, toate, şi cu acest viguros Partid Ţărănesc, care nu este un partid de dezordine, dacă ar fi fost partid de dezordine, de sub biciul bătăuşilor ar fi rezultat revoluţia pe stradă. *(Bravo! Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Şi dacă, d-le general, nu ştiţi, vă spun eu acum. Am răspuns de acolo de la Paris la întrebarea d-lui Maniu care este aici - mă poate îndrepta dacă nu este adevărat - am răspuns prin aceste patru cuvinte: „Sans rancune, très volontiers" fără nici o rancună, pentru trecut, foarte bucuros, dacă se înţelege a se forma acest partid, cu orişicine, în ori şi ce fel de condiţiuni, pe un program cuminte şi cu o singură posibilitate: cine se pricepe bine să fie unde se pricepe mai bine, iar toate înşelările de sine să fie reduse la ceeace este realitatea, ceva mai mică decât orişice fel de pretenţie. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Acest lucru nu s-a putut face; dar, d. general Averescu, în decemvrie, nu ştiu dacă aţi autorizat persoana, care a venit la mine în decemvrie anul trecut, să-mi spună că doreşte reluarea de relaţiuni în interesul ţării; poate persoana nu era autorizată, o persoană a venit pentru aceasta. Şi atunci i-am spus: d-le general, despre mine nu este nici o piedică, nici despre partea omului acesta *(arătând spre d. Iuliu Maniu)*, aşa de bucuros pentru ori şi ce fel de înţelegere în folosul ţării. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi i-am spus: din partidul d-voastră, pentru motive care nu mă privesc, s-a desfăcut o parte, care este împreună cu mine. Înţelegeţi-vă cu prietenii mei de astăzi faţă de care sunt dator să fiu loial, şi nu uitaţi că sunt prietenii d-voastre cu care până la un moment aţi fost împreună. Nu s-a putut face nimic. Am plecat în străinătate. După aceasta, d-le general, cum ştiţi prea bine, căci aţi fost chemat şi d-voastre şi aţi plecat de la Palat mai bucuros decât altul, Regele desigur v-a spus ceea ce Maiestatea Sa a binevoit să-mi spună mie în calitate de unul dintre preşedinţii Partidului Naţional: „guvernul liberal a fost răsturnat de o coaliţie. Foarte bine, această coaliţie să ia puterea". Eu atunci am declarat, şi veţi recunoaşte că aveam dreptate: din această coaliţiune n-am ieşit noi, ci a ieşit generalul Averescu.

Iar dacă după aceasta, d. general Averescu ar dori să trateze serios pentru a se relua ceea ce, să mă iertaţi, din greşeala d-voastre se stricase, atunci ce alegeri am fi avut? Ce Cameră am fi avut? Cu ce curaj am fi început, pe alte baze şi cu alte sisteme, o operă, pe care cu baze şi cu sisteme care nu sunt ale noastre, a făcut-o Partidul Liberal? Dar şi atunci, în loc de aceasta a fost bruscarea aceea a împrejurărilor: pentru un Minister, în care veţi recunoaşte-o, când era vorba de un Minister unitar, absolut unitar, înfăţişează numai unitatea care poate rezulta din prezenţa împreună a vechiului partid al poporului pe jumătate, pe trei sferturi, pe nouă din zece, şi alături de acesta, Partidul Conservator al răposatului Marghiloman şi anumite elemente care se intitulează şi astăzi Partidul Naţional Român din Ardeal şi care n-au fuzionat până acum cu d-voastre.

Dar era încă un mijloc de a se ajunge la o colaborare şi aşa: să se fi făcut alegeri libere. D-voastre veţi zice libere, ceea ce înseamnă anarhice. Dar

https://biblioteca-digitala.ro

statul român are legi, are poliţie şi cu legile sale, cu poliţia sa, statul român putea să facă totul pentru a asigura în ordine libera manifestare a corpului electoral. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Nu ştiu de ce aţi scăpat şi acest moment şi aţi prezidat, d-le general, îmi pare rău pentru frumoasele d-voastră bătrâneţi şi pentru ce ştiu că vă datorează această naţie ca general, ca om de oaste, aţi acoperit cu gloria d-voastră militară alegerile în care nu este om de bună credinţă care să poată aduce o scuză acţiunilor silnice dezlănţuite împotriva unei naţiuni întregi, pălmuită şi călcată în picioare. *(aplauze pe băncile opoziţiei-unite).* D-voastre veniţi şi spuneţi: să ne înţelegem, să lucrăm împreună. Dar ce idee vă faceţi d-voastre de sufletul omenesc ca să credeţi că lucrul acesta este cu putinţă? *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Şi mai departe, d-le preşedinte şi d-le preşedinte al Consiliului, să vă aduc un exemplu care nu face parte din lucrările recente, e un lucru mai vechi. Când Partidul Liberal a luat puterea, şi alegerile s-au făcut fără îndoială nu cum trebuia, deşi nu este nici o comparaţie între ceea ce a fost acum şi ceea ce a fost atunci, dar din cauza aceasta noi 4 ani am stat de o parte şi n-am luat parte la vot, eu nu puteam să aduc un sfat şefului unui partid cu care eram în legăturile fireşti dintre adversari, dar mi-am permis să rog pe Maiestatea Sa să intervină pe lângă miniştrii săi pentru ca o parte din alegeri să fie stricate, să nu se pronunţe un număr de invalidări şi cu douăzeci-treizeci de invalidări regimul de atunci să capete în faţa ţării cu totul altă înfăţişare decât aceia a unui guvern, care nu numai că a greşit, dar nici măcar în ceasul din urmă, în propriul său interes, nu se pocăieşte. Iar dacă d-voastre stricaţi acum câteva alegeri, în care este toată evidenţa, înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor, că tot ce este sfânt şi drept a fost călcat în picioare, cum nu s-a călcat în nici o ţară *(aplauze pe băncile opoziţiei unite)*, d-voastre puteaţi să păstraţi o puternică majoritate, să asiguraţi opoziţiei o reprezentanţă mai demnă de dânsa şi să permiteţi ca guvernul, opus în ce priveşte concepţiile şi metodele guvernului liberal, să-şi facă opera de 4 ani în linişte, după care dădeam partidului liberal cu toţii puterea, pe care Partidul Liberal putea să o ia ca să îndrepte greşelile pe care omeneşte vorbind, le-am fi făcut cu toţii împreună, acei de pe banca ministerială, ca şi acei de pe aceste bănci.

În loc de aceasta, timp de două săptămâni, iertaţi-mă, d-le preşedinte, mi-a fost ruşine să ascult aici povestea nepilduită a pălmuirii instinctului moral celui mai elementar al unei întregi ţări. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Mă întrebaţi: ce vom face? Se va face ce va ieşi din sfaturile dintre noi. Începutul unei guvernări sunt nesigure şi în ceea ce priveşte situaţia pe banca ministerială şi în ce priveşte legătura dintre membrii opoziţiei. Toate

https://biblioteca-digitala.ro

lucrările acestea, până la toamnă, căci sper că măcar până la toamnă să fie definitiv hotărâte.

Dar, dacă îmi este permis, la o vârstă care este şi ea destul de înaintată, şi după vreo treizeci de ani de amestec în viaţa politică a acestei ţări, unde m-am împărtăşit şi eu de momente mai bune decât acestea, să-mi daţi voie să vă dau un sfat: aţi pierdut patru ocazii, d-le preşedinte al Consiliului. În momente grele, se poate întâmpla să mai răsară o ocazie, măcar atunci ocazia aceia să o apucaţi cu amândouă mâinile şi cu toate sentimentele ce trebuie să le aibă un om care, în adâncimea conştiinţei sale, este sigur că a greşit. Şi, d-le preşedinte al Camerei, d-voastre aţi mai adus în discuţiune un lucru şi aţi făcut foarte bine, faţă de anumite curente care bântuie. Aţi venit cu apărarea parlamentarismului. Parlamentarismul, ca instituţie în sine, indiferent de condiţiile în care se prezintă în momentul acesta parlamentarismul în România, este o formă în jurul căreia orice om care are simţimântul răspunderilor, trebuie să se strângă, fiindcă precum Parlamentul din România nu seamănă cu Parlamentul din Anglia, dictatura din România nu ar semăna cu dictatura fecundă şi renovatoare de aiurea. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să nu ne jucăm de a dictatura. Orice dictatură are la bază o nesiguranţă şi orice dictatură sfârşeşte printr-un semn de întrebare. Oricine are dreptul să întrebe pe dictator: de ce ai venit acolo şi care este valoarea operei pe care ai îndeplinit-o acolo. Iar, când el se duce, toate puterile iadului se deslănţuesc anarhice, spre nenorocirea unei naţiuni. (*Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să cruţăm parlamentarismul, să-l punem pe baza onestităţii acestui popor, iar nu pe a stricăciunei câtorva politicieni. *(Aplauze pe băncile opoziţiei unite).*

Să ne amintim de acel Parlament, de acea Adunare cu care se mândrea această ţară. D-ta însuţi ai fost elevul unuia din oamenii care au reprezentat aici una din cele mai înalte forme europene ale omului politic parlamentar, Titu Maiorescu. Să ne aducem aminte de ce a fost Parlamentul de odinioară, adăugind vigoarea proaspătă a clasei ţărăneşti cu cămăşile albe, cât mai multe şi reprezentative; să dăm astfel parlamentarismul real şi să nu ne aruncăm în braţele dictaturii, care dictatură poate fi stearpă şi poate folosi numai ca punct de plecare spre a sfârşi prin ruperea gâtului pentru cine ştie ce aventurieri şi cine ştie ce şarlatani. *(Aplauze de pe băncile opoziţiei unite).*

Iată ceeace aveam de spus aici, d-le preşedinte şi d-voastră toţi care aţi binevoit să ascultaţi pe un om care nu este prietenul d-voastră politic, dar care este prieten cu tot ce este mai bun în sufletul d-voastră, fiindcă prietenul acestei ţări e prietenul acestei naţiuni. *(Aplauze prelungite).*

https://biblioteca-digitala.ro

Să ne ferim de a ajunge la mult mai rău, căutând lucruri noi căci sufletul fiecăruia dintre noi, chiar al acelora mai greşiţi, sunt izvoare capabile dei a purifica formele cele vechi pe care înaintaşii noştri ni le-au dat ca să le înălţăm, iar nu să le batjocorim. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei unite).*

NOTE

1. Preşedintele de vârstă al Adunării era Constantin Meissner.

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea 1926 – 1927

Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 15 noiembrie 1926

Într-o problemă de regulament:

Ţin să declar, de la locul meu, că dacă este o contrazicere între textul constituţional[1], care necontestat trece peste orice regulament, şi acest regulament; regulamentul a fost elaborat de o comisiune din care făceam parte, şi aveam destul cunoştinţa lucrurilor care se petrec în Parlament, pentru ca să-mi aduc aminte că la începutul fiecărei sesiuni ordinare se face alegerea preşedintelui.

Prin urmare, eu aduc declaraţia formală, ca unul care am colaborat la alcătuirea regulamentului, că noi nu am înţeles ca atunci când este o sesiune extraordinară, alesul sesiunii extraordinare să nu se supuie din nou votului, când se deschide sesiunea ordinară. Şi adaug încă un lucru: cred că este în interesul acestei Camere, care va avea să se ocupe de lucruri foarte importante, să evite orice pierdere de vreme în asemenea discuţii; şi chiar dacă ar avea conştiinţa că se cere un lucru de prisos, să-l facă acest lucru cel puţin ca să nu mai fie vorbă.

Replică lui Anibal Teodorescu[2], pe aceiaşi temă:

Domnilor deputaţi, cu părere de rău declar că d. Anibal Teodorescu nu m-a convins de loc. Ce aveţi d-voastră în faţă? Un regulament şi un text constituţional. Cine a făcut regulamentul vă spune că nu are sensul pe care i-l atribuiţi; iar cine a făcut Constituţiunea, dumnealor *(arată către băncile liberale)* v-o spun că nu are sensul care i-l atribuiţi. Deci nu aveţi pe ce vă sprijini.

Încă odată, prieteneşte, şi în interesul bunului mers al acestei Camere, eu nu înţeleg de ce pierdeţi timpul cu lucruri care pot fi evitate foarte uşor. Căci este clar că majoritatea pe care o aveţi este tot majoritatea care este acum, că d-voastră, d-le preşedinte, sunteţi tot ce eraţi şi înainte, şi colaboratorii d-voastră sunt tot cei ce erau înainte. Prin urmare, este o discuţiune oţioasă şi ceea ce compromite un Parlamentul este faptul că se dedă la discuţiuni oţioase, atunci când lumea cere de la dânsul ispravă şi simţ al realităţilor.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. Preşedintele Adunării, N.N. Săveanu, ceruse ca, potrivit regulamentului, să se facă alegeri pentru biroul Adunării separat, pentru sesiunea ordinară şi pentru cea extraordinară.
2. După ce A.T. susţinuse birou pentru fiecare sesiune.

Şedinţa din 14 decembrie 1926

În apărarea generalului Al. Mărgineanu:

D-le preşedinte, am ascultat cu interes, şi nu odată cu adâncă emoţie, explicaţiile generalului Mărgineanu[1], şi cred şi eu că nu există un obicei mai ticălos în această ţara decât zilnicul atentat la onoare, din care se fac trei sferturi ale politicii româneşti. *(Aplauze)*. Eu cred că oricine, cu atât mai mult un general biruitor, şi victoria de la Mărăşti se datoreşte în mare parte şi generalului Mărgineanu *(aplauze),* cu atât mai mult un general biruitor în momentele cele mai grele, când o clipă de biruinţă era mai preţioasă decât o campanie câştigată, are dreptul să ceară imediat înlăturarea bănuielilor care apasă asupra onoarei sale. *(Aplauze)*.

Şi eu, care cunosc pe d. general Mărgineanu de mult - suntem din acelaşi oraş, am fost elevul tatălui său - sunt convins că d. general Mărgineanu este un om perfect onest, căruia i s-a făcut o nedreptate.

Dar, d-le preşedinte, mai este şi o altă latură, d. general Mărgineanu avea dreptul să spună tot ce ştie, tot ce crede şi nimeni nu-i poate impune să stimeze oameni pe care nu-i stimează şi să cruţe oamenilor pe care nu-i stimează calificativele pe care le crede de cuviinţă. Acesta e un lucru cu totul personal. Un deputat are dreptul să aducă înaintea Camerei şi o chestiune care priveşte armata, dar preşedintele anunţă atunci şedinţă secretă. Nu se poate ca în Cameră, printr-un deputat din majoritate, actualul, fostul şef al Statului Major şi cineva care a fost ministrul Maiestăţii Sale, să fie înfăţişat înaintea tribunelor în acest chip. Şi nu se poate admite ca aceste atacuri să se treacă în procesul-verbal al acestei şedinţe. Şi să-mi daţi voie să deplâng adânc un lucru: anarhia a intrat şi în armată. Ofiţerii trebuie să se simtă solidari, trebuie să-şi ierte anumite păcate sau să le spună numai acolo unde trebuiesc spuse, îmi pare rău că trebuie să vă spun acestea d-voastră, dar cu siguranţă că veţi şti să luaţi măsurile trebuitoare, căci e vremea ca armata să fie purificată în spiritul ei. *(Aplauze prelungite)*.

https://biblioteca-digitala.ro

D. general Al. Mărgineanu: D-le Iorga, am fost atacat tot în Parlament de ministrul de Război. De ce nu m-aţi apărat atunci?

D. N. Iorga: D-le general, care sunteţi aici numai un deputat, eu nu sunt pe banca ministerială, prin urmare n-am datoria să vă răspund.

Despre răfuielile dintre generali prin ziare:

D-le preşedinte, nu vreau un singur moment să poată apasă asupra mea bănuiala că vorbele mele, privitoare la nevoia pe care o menţin, a purificării armatei, pot să aibă sensul pe care mi l-a atribuit d. preşedinte al Consiliului. Dacă d-sa, în calitatea sa de ministru al ţării, de preşedinte al acestui Consiliu şi de general, are datoria, pe lângă sentimentele sale atât de firești, dar are datoria de a apară prestigiul şi onoarea armatei, eu nu pot să uit că sunt de atâţia ani profesor la Şcoala superioară de război şi că generalii şi coloneii comandanţi de corp de armata sunt foştii mei elevi. Desigur că nu aţi avut intenţia de a arunca o umbră asupra sentimentelor mele privitoare la armată.

D. general Al. Averescu, preşedintele Consiliului: De loc!

D. N. Iorga: Şi gestul d-voastră o spune, dar veţi admite şi d-voastră că tristul spectacol la care asistam de ani întregi de zile, al ziarelor pline de atacuri personale, pe care şi le aduc unii generali contra altor generali, amestecul ziaristicii într-un domeniu în care nu ar trebui să calce (*aprobări, foarte bine)* şi nestăpânirea de sine a unor oameni care trebuie să respecte şi onoarea lor, dar mai înainte de toate onoarea marei instituţiuni căreia aparţin *(aplauze unanime)*, că aceasta cere o purificare. Şi purificarea este cu atât mai indicată, cu cât instituţia însăşi este mai curată şi cu cât asupra ei, şi nici asupra unuia din indivizii care o compun, nu trebuie să apese nici bănuiala de dezonoare, dar nici bănuiala de indisciplină şi de spirit anarhic. Polemica din ziare este anarhie, atacurile generalilor, unii contra altora, este anarhie şi purificarea o cer în acest domeniu. Sunteţi omul în stare - poate singurul om in stare - să o aplicaţi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii*).

Despre rolul presei:

D-le preşedinte, în cursul acestei întreruperi de şedinţă s-au ivit anumite îndoieli asupra sensului şi al declaraţiei d-lui general Averescu şi al acelei pe care am subliniat-o atunci când a fost vorba de viitoarea lege privitoare la presa. Eu cred că evit chiar d-lui general Averescu un răspuns, faţă de aceasta întrebare în opinia ziaristică şi în opinia publică, când spun că aici sunt doua chestiuni deosebite.

https://biblioteca-digitala.ro

Evident că în viitoarea lege a presei trebuie să se decidă că este oprit ziarelor să se ocupe de chestiuni care privesc disciplina armatei; dar tot aşa, este oprit şi încă mai oprit, în rândul întâi oprit oricărui ofiţer, ori dacă e ofiţer activ, ori dacă e ofiţer de rezervă, să aducă astfel de chestiuni privitoare la armată, înaintea opiniei publice pe cale de presă.

Prin urmare, e vorba de două măsuri; dar una nu se aplică, iar cea dintâi trebuie să o legiferăm. Şi atunci una legiferată şi cealaltă hotărât aplicată şi ofiţerilor în rezervă, nu vom avea polemicile acelea care, fără îndoială, fac cel mai mare rău prestigiului armatei[2].

NOTE

1. Generalul Al. Mărgineanu fusese comandantul militar al Bucureştilor în timpul atentatului de la Senat (autor Max Goldstein), când fuseseră ucişi ministrul D. Greceanu şi episcopul Radu şi mai mulţi senatori răniţi. După acest eveniment, generalul fusese ostracizat. Între altele, şi din cauza duşmăniei generalilor Lupescu şi Mărdărescu (fost ministru de Război). Motivul era invidia pentru iniţiativa luată de Al. M. de a reconstrui satul Mărăşti, distrus în urma războiului. Societatea înfiinţată în acest sens îl avea preşedinte pe cel victimizat acum. Şicanat în repetate rânduri, acesta îşi dăduse demisia din armată.
2. În urma spuselor lui N.I., generalul Al. Averescu, preşedintele Consiliului de miniştri, a cerut elaborarea unei noi legi a presei.

Şedinţa din 15 decembrie 1926

Asupra îndatoririlor Comisiei Monumentelor Istorice, al cărei preşedinte era:

D-le preşedinte, Comisiunea Monumentelor Istorice are, după lege, dreptul de a examina cea dintâi[1] lucrurile care se descoperă. Comisiunea Monumentelor Istorice, al cărui preşedinte sunt, n-a avut deloc intenţiunea să răpească Iaşului, atunci când va avea un muzeu, obiectele găsite în vecinătatea lui. Dar în lege stă scris că această comisiune are dreptul de a-şi da părerea cu privire la oricare descoperiri. Din comisiune nu fac parte numai oameni din Bucureşti; pot să facă parte reprezentanţi ai ştiinţei româneşti din toate părţile, iar când Iaşul va avea un adevărat muzeu, ceea ce doresc din toată inima...

https://biblioteca-digitala.ro

D. I. Borcea: Îl are.

D. N. Iorga: Atunci sunteţi mai bine informat decât mine; dar pe câte ştiu eu, nu are. Eu doresc din toată inima ca Iaşul să aibă un muzeu vrednic de starea actuală a ştiinţei şi de prestigiul pe care îl are.

D. I. Borcea: Îl va avea, după ce obiectele care se găsesc în jurul Iaşului se vor da Iaşului.

D. A. C. Cuza: Există un început foarte apreciabil al muzeului, al cărui director este d. Tafrali.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, nu este întâia oară când observ că aici în Cameră nu este nici o rânduială în vorbire. Eu nu am să discut cu nici unul dintre d-nii deputaţi S-a pus o întrebare d-lui ministru de Interne. D. ministru de Interne n-avea de unde să ştie că legea acordă Comisiunii Monumentelor Istorice dreptul ca numai ea să examineze obiectele de preţ găsite. Eu negândind să fac o discuţiune cu nici unul din colegii mei, am ţinut să despovărez pe d. ministru de Interne de o răspundere, pe care o asum întreagă, ca preşedinte al Comisiunii Monumentele Istorice, potrivit cu dreptul pe care mi-l dă legea. Atât am avut de spus; iar conversaţiuni, facă-le cine vrea, eu refuz absolut să iau parte la ele.

NOTE

1. Discuţia o iscase I. Borcea. El întrebase pe ministrul de Interne ce se întâmplă cu antichităţile găsite în diferite situuri. La Voineşti (Iaşi), de pildă, fusese descoperit un harnaşament tătăresc care ar fi trebuit să ajungă la muzeul din Iaşi. Prefectul însă spusese că trebuia trimis la Bucureşti.

Şedinţa din 17 decembrie 1926

Discurs despre situaţia României postbelice. Pe marginea răspunsului la Mesaj

D-le preşedinte, onorată Cameră, cuvântarea rostită într-o aşa de bună limba românească, permiţând, prin urmare, şi cele mai fine nuanţe de ironie, a d-lui Willer[1], mă face, potrivit cu o veche tradiţie parlamentară, care cere ca acel care vorbeşte după oratorul precedent să caute o legătură cu spusele lui şi cu ideile lui, să modific întrucâtva planul scurtei mele cuvântări, cu atât mai mult cu cât d. Willer, susţinut de aplauzele reprezentanţilor, nu numai ai

https://biblioteca-digitala.ro

naţiei sale, îmi place să întrebuinţez cuvântul de „naţiune", în locul cuvântului bastard de „naţionalitate", care nu are sens, şi susţinut, în acelaşi timp, de aplauzele altor reprezentanţi ai minorităţilor, a vorbit de partide cu care au avut învoială ai săi. Deoarece eu nu am avut niciodată nici o învoială cu minorităţile, evident era natural ca d. Willer să nu vorbească şi de partidul care, oricât ar fi de contestat, se ţine prin o viaţă de om închinată unei idei, printr-o perfectă moralitate publică şi printr-o dezinteresare absolută faţă de ispitele care corup viaţa noastră politică.

D-le Willer, pentru că d-ta ai vorbit de drepturile minorităţilor încălcate, de o înţelegere cu guvernul, care înţelegere nu ar fi fost adusă la îndeplinire fiindcă ai făcut un apel foarte călduros, într-o formă foarte discretă, către îndeplinirea acestui pact, mă simt dator eu, care nu aveam de gând să vorbesc despre ceeace se numeşte problema minorităţilor, şi pentru mine nu este o problemă de legislaţie, ci o problemă de drept şi o problemă de morală *(aplauze pe băncile partidului naţional-ţărănesc),* să spun câteva cuvinte, dintre care unele îţi vor place d-tale şi celor care stau lângă d-ta, şi se poate întâmpla ca altele să nu-ţi placă.

Atunci când România cea nouă s-a întemeiat, aceia pe care o anumită retorică de zile solemne o numeşte România Mare, şi pe care eu nu am numit-o niciodată aşa, fiindcă e România cum trebuie să fie, nici mare nici mică, aşa cum a lăsat-o Dumnezeu. *(Aplauze).*

Evident că în aceasta România de azi, multe lucruri sunt altfel decât în România cealaltă, România neîndeplinită, aşa trebuie să numim Vechiul Regat înaintea marei înfăptuiri minunate. Trebuie să fie cineva orb ca să nu-şi dea seama că în această România de astăzi sunt naţiuni. Că aceste naţiuni nu le-am făcut noi, ci le-a făcut istoria. Ele nu se sprijină pe voinţa noastră; ele se sprijină pe trecutul lor şi au atâtea merite câte se cuprind în acest trecut. Mai mari la unii, mai mici la alţii; mai mari în unele privinţe, mai puţin mari în alte privinţe. Ele sunt o existenţă istorică pe care nu o putem tăgădui şi o existenţă de drept împotriva căreia nu ne putem ridica. Când vorbesc de aceste naţiuni a căror sumă totală e mult mai mica decât a naţiunii româneşti, decât aceia pe care d. Willer o numeşte naţiunea minoritară, iar eu zic, naţiunea creatoare, naţiunea întemeietoare şi susţinătoare de stat, în rândul întâi *(aplauze),* când vorbesc de aceste naţiuni, eu ca istoric trebuie să fac o deosebire. Ce însemnează o naţiune de drept? Naţiunea de drept e şi o naţiune de trecut. În calitatea ei, de naţiune de trecut, e chemată a fi şi o naţiune de viitor. E o naţiune care e de multă vreme pe acest pământ, care a apărat acest pământ, care l-a muncit, care a fost unul din factorii întemeietori ai civilizaţiei sale. În România de azi sunt numai 2 naţiuni care au acest caracter: naţiunea săsească în rândul întâi, deşi mai puţin numeroasă decât naţiunea maghiară,

https://biblioteca-digitala.ro

fiindcă partea ei la dezvoltarea civilizaţiei economice, materiale, de aici, e mai mare. În al doilea rând, e naţiunea ungurească, naţiunea maghiara, pe care o reprezintă d. Willer. Acestea sunt naţiuni de drept istoric, după cum am spus, naţiuni înrădăcinate în acest pământ, naţiuni care - istoriografii saşi şi maghiari încep să recunoască - ne-au găsit aici. Restul este o fabulă care servea interese dispărute. Noi am fost aici de la început. *(Aplauze).*

Acesta e adevărul istoric, acesta este fundamentul drepturilor noastre. Toţi care au venit aici şi au ajutat la dezvoltarea civilizaţiei economice şi la ridicarea nivelului cultural, la rodirea pământului şi la apărarea acestui binecuvântat colţ de pământ, toţi au drepturi, care trebuie să le fie recunoscute. A nu recunoaşte aceste drepturi, e a comite mai mult decât o greşeală. E a comite ceea ce vulgar se numeşte o prostie. Şi prostiile sunt infecunde. Oricât le-ar îngrămădi cineva, cu oricâtă energie şi convingere le-ar rosti, cu oricât devotament le-ar îndeplini, ele rămân sterpe.

Dar să-mi daţi voie. Cuvântarea d-lui Willer am urmărit-o cu multa atenţie. M-a interesat, cum trebuie să intereseze pe oricine se gândeşte serios la marile interese ale acestei ţări. Recunoaştem drepturile acestor naţiuni istorice, care există pe pământul lor dincolo, aici nu. În cuprinsul Vechiului Regat, a Regatului de odinioară nu există nici o naţiune de drept istoric; există numai cetăţeni a căror avere şi persoană trebuie să fie apărate împotriva oricărui fanatism, dar nu există altceva decât ceea ce exista înainte de războiului de la 1916. În Ardeal, în Bucovina, în Basarabia, da; chiar în vechea Dobroge nu există naţiuni. Există naţiuni în teritoriile pe care le-am primit, cu naţiunile cu care le am primit, sub anumite condiţii, decât care este ceva mai mult, însăşi conştiinţa de dreptul nostru şi de hotarele în care se găsesc hotare precis trase.

Dar de aici, vă rog, la politica pactelor, la politica înţelegerilor electorale, la cântărirea într-un anume moment a minorităţilor ca să vadă cât trag în cumpăna votului care este să se rostească, este o foarte mare deosebire. În şcoala d-voastră, liberă, în biserica d-voastră nu se amestecă nimeni; omul care vine să-şi spuie în limba lui dreptatea să aibă dreptul a-şi spune în limba lui dreptatea, iar ceea ce-l priveşte pe dânsul să fie tălmăcit, dacă o va cere, în limba lui, ca să înţeleagă ce s-a întâmplat cu dânsul. Acestea sunt cerinţi elementare. În afară de acestea, la orice întâlnire cu aceste naţiuni, cea mai perfectă delicateţă fiindcă situaţia lor cuprinde, nu o zic de saşi, o zic de unguri, cuprinde un element tragic, pe care-l înţelegem şi, când se găseşte cineva într-o astfel de situaţie sentimentală tragică, în care sunt, orice ar spune de la tribună maghiarii din Ardeal şi din ţinuturile ungureşti, trebuie să respecte cineva lucruri care nu se pot spune, dar care se simt. Aceasta da, dar, vă rog, este în interesul d-voastră chiar să nu vă mai îndesaţi la pacturi, şi în

https://biblioteca-digitala.ro

interesul oricărui partid românesc să nu puie raporturile cu minorităţile pe baza aceasta de pact, pentru că noi trebuie să asistăm pe urmă la discuţii de acestea de la tribună; se prezintă acolo creditorul şi cere să i se onoreze poliţa care i s-a dat. Aveţi drepturi, faceţi cu naţiunea d-voastră ce voiţi. Orice român care gândeşte ca mine - şi cred că acesta este felul cel mai românesc şi cel mai uman şi, în acelaşi timp, şi cel mai idealist şi cel mai practic de a gândi - orice român trebuie să vă privească întocmai ca pe nişte cetăţeni egali îndreptăţiţi. Nu numai să ajute biserica şi şcoala d-voastră, dar să o iubească; nu numai să înţeleagă cultura d-voastră, dar să o creadă folositoare pentru cultura întreagă a ţării. *(aplauze)*. Să-şi dea seama că în momentul acesta se pregăteşte, fără să fim întrebaţi, o mare sinteză culturală între Carpaţii care despărţeau odată Ardealul de România şi Dunăre şi aceşti Carpaţi şi munţii de sus ai Maramureşului, una din marile sinteze ale culturii viitoare. În această cultură aveţi şi d-voastră partea d-voastră. De aceea, daţi-mi voie un sfat: decât să încheiaţi pacturi, la vreme de nevoie, cine nu iscăleşte anumite condiţii? când este vorba însă la executare, e ceva mai greu. Mai este şi o opinie publică, mai sunt şi alţii care au un alt punct de vedere; decât să faceţi aceasta, faceţi altceva, nu staţi închişi în colţul d-voastre. Tot pământul ţării este deschis inteligenţii şi energiei d-voastre. *(Aplauze pe băncile minorităţilor)*.

Ieşiţi din acest bârlog istoric, unde erau privilegii care nu pot fi niciodată înviate, intraţi într-o vitează întrecere cu celelalte naţii, şi să ajungă oricine în această ţară, fără să-l întrebe cineva de numele pe care l-a primit la botez, de naţia pe care o reprezintă şi de religia de care se simte legat şi pe care a o jigni este cel mai mare păcat care se poate face, să ajungă acolo unde puterile lui sunt în stare să-l ducă. Să trecem mai departe, după ce, poate puţintel şi în asentimentul altora decât mine şi a altora decât prietenul care este lângă mine - şi alţi prieteni nu mai am dintre prietenii de aproape, din cauza unei generozităţi în cedarea locurilor dintâi ale listelor electorale pentru care nu mă va ţinea de rău nimeni - da, eu cred că nu numai în numele meu şi nu numai în numele lui, dar în numele atâtor conştiinţi, printre care cele mai multe nu se pot manifesta, am dat un răspuns pe care, dacă d-lor îl vor luă ca venind de la cel mai vechi, de la cel mai bun prieten al d-nealor, care este în acelaşi timp cel mai hotărât apărător al drepturilor adevărate ale poporului său românesc, le va prinde bine şi unora, va prinde bine şi altora. Şi în loc ca politica faţă de naţionalităţi să fie un obiect de bazar, ca să se trafice, unii oferind mai mult, alţii oferind mai puţin, şi neţinându-se seama de cuvântul lor, sfârşesc să nu ajungă la ceea ce doresc, să lucreze şi minorităţile la marea operă de colaborare în orice domeniu al muncii care este în stare să unească toate clasele şi toate naţiunile din această ţară.

https://biblioteca-digitala.ro

Acum, să-mi daţi voie, să vin la planul meu. Acest plan începe cu o constatare, care poate vă va părea tristă, dar pe care veţi recunoaşte-o dreaptă. Sala aceasta este plină de reprezentanţi ai naţiunii; reprezentanţii guvernului sunt pe acea bancă; un public destul de numeros, venind după împrejurări, după interesul pasional al dezbaterilor acestei Camere, asistă din tribune şi noi am putea fi aduşi să credem că ne găsim în 1926, într-o realitate tot aşa de expresivă, de deplină şi de activă cum era odinioară. Ei bine, ar fi să ne facem o stranie iluzie; ochii ţării nu se opresc asupra acestei Adunări, şi dacă în loc să fie acest guvern, ar fi alt guvern, oricare guvern, eu cred că ochii naţiunii nu s-ar opri asupra acelora care se găsesc aici şi urechile naţiunii nu s-ar întinde să prindă ecoul frumuseţilor retorice cu care de atâtea săptămâni o fericim.

Nu, fără îndoială că nu. Şi explicaţia nu stă într-o inferioritate a generaţiunii actuale faţă de generaţiunea trecută. Aici este o Cameră mai mult de oameni tineri. Eu am apucat şi alte vremuri; sunt puţini din cei vechi în această Cameră; se poate să fie vreo zece, dacă vor fi şi acei zece, care au apucat timpurile acelea. Erau pe atunci, ca şi acum, oameni de talent şi oameni cu mai puţin talent. Nu este un păcat a nu avea talent, dar a nu avea talent şi a fi om de treabă este un lucru foarte onorabil, Poţi să ajungi chiar foarte sus. Sârbii vor plânge multă vreme pe un admirabil om de Stat, care niciodată nu a avut pretenţiunea că este talentat. Era Nicolae Pasici şi în metodele prin care se poate fabrica talentul foarte repede el nu credea. Nu, erau şi atunci oameni fără talent, care jucau un rol important în viaţa publică. Dar este o deosebire. Oamenii de talent stăpâneau atunci pe cei fără talent şi oamenii fără talent stăpânesc azi pe oamenii care au talent. *(Ilaritate)*. Aceasta este deosebirea. Atunci, a se urca un deputat sau un senator la tribună, era un lucru foarte greu; reprezenta culmea ambiţiunii sale, dacă era vorba de o discuţie la Mesaj. Am avut un coleg care şi-a făcut un nume în ţară şi în străinătate, vorbitor nu foarte energic, fără avânt, dar foarte fluent, căruia îi scăpărau ideile şi în orice împrejurare putea fi ascultat cu plăcere. S-a rugat multă vreme de Dimitrie Sturdza, pe atunci şef al partidului naţional liberal şi preşedinte al Consiliului, ca să-i dea voie să ţină un discurs. Sturdza l-a refuzat absolut, cu toată situaţia universitară a colegului meu. Toate cărţile scrise în româneşte şi în franţuzeşte nu-i foloseau; n-a avut voie să vorbească şi nu a vorbit. Atunci bietul om a tipărit în „Voinţa Naţională" discursul pe care nu a avut voie să-l ţină. Să-l numesc: este vorba de Pompiliu Eliad[2]. Cine era atunci, îşi poate aduce aminte.

Prin urmare, nu este vorba de un talent, foarte răspândit odinioară, în vremuri fericite, ori de lipsa de talent care a căzut asupra naţiunii în vremuri mai puţin fericite. Generaţia de astăzi este o generaţie mult mai puţin zgomotoasă decât aceia care vine, dar ceva mai încrezută decât aceia din care

https://biblioteca-digitala.ro

fac parte şi mă onorez că fac parte. Dar nu lipsa frumuseţilor retorice pe tronul parlamentar, spre care râvnesc atâtea ambiţiuni nerăbdătoare de a se manifesta, împiedică astăzi ca în jurul acestei Camere să fie mai mult interes. Este altceva, şi o spun cu toată hotărârea şi cu toată durerea. Durerea este cu atât mai mare, cu cât n-am speranţa că, spunând aceste lucruri, starea de lucruri pe care înţeleg să o judec, va fi înlăturată. Nu, obiceiul este prea adânc înrădăcinat: oricât am suferi de pe urma lui, el va rămânea; aceasta este nenorocirea de azi şi aceasta este primejdia de mâine. Politica nu se mai face făţiş, în nici un partid.

Sub noi, în adâncuri, lângă noi, în culoare, acolo se face politica ţării româneşti, a tuturor. Nimeni nu ştie ce se va întâmpla mâine, nimeni nu ştie ce loc va avea el în ceea ce se va întâmpla mâine, nimeni nu ştie ce face prietenul din dreapta şi prietenul din stânga.

Coaliţiile se alcătuiesc, fuziunile se îndeplinesc; a doua zi, nimic din acea fuziune, nimic din acea coaliţie. Ceea ce este adevărat astăzi, nu mai este adevărat mâine. Culoarele acestei Camere prezintă necontenit ciudate grupări îmbinate, care ar merita să fie fotografiate. Sunt oameni care azi se sărută în culoare şi care aici n-ar sta unul lângă celălalt. Sunt oameni care în adâncul nopţii, într-o trăsură cu coşul ridicat sau într-un automobil cu perdelele trase, se duc la o adunare şi când sunt aici mănâncă un adversar cu care peste un ceas se întâlnesc pentru a face, ce? Un lucru care a doua zi va fi tăgăduit şi despre care a treia zi nu o să se mai pomenească nimic. Aceasta este situaţia în politica românească.

Eu am scris şi istoria turcilor şi a Bizanţului[3]. Ei bine aşa se făcea la Bizanţ şi aşa se făcea la turcii otomani: ideologie la suprafaţă, prezentarea cea mai avantajoasă a programelor, a crezului politic, social, economic, cultural, tot ce vrea cineva. Pe urmă micile aranjări personale, de la om la om, care, dacă măcar ar angaja cuvântul, dar nici nu angajează cuvântul.

„Cine a zis? Ce? Dar, ferească Dumnezeu; d-ta ai înţeles rău. Cine e acel care zice?" Cineva vine la d-ta şi zice că vine din partea altuia, iar celuilalt îi spune că d-ta l-ai trimis. S-a întâmplat cândva, nu vreau să spun numele, dar este foarte adevărat, că doi oameni, atraşi la conversaţie, s-au găsit unul în faţa celuilalt; fiecare credea că l-a chemat acela şi nu vorbea nimic nici unul, nici celălalt.

„D-le, ce ai să-mi spui?" Iar celalt: „Dar ce ai să-mi spui d-neata?" Oameni care fără aceasta se puteau înţelege foarte bine. *(Ilaritate).*

D. general Al. Averescu, preşedintele Consiliului: S-a întâmplat de mai multe ori.

D. N. Iorga: Iată, d. preşedinte al Consiliului, care se recunoaşte, zice că i s-a întâmplat de mai multe ori, dar, în orice caz, nu cu mine. Ei bine,

https://biblioteca-digitala.ro

oameni care dacă ar discuta fățiș, ar zice: d-le, acesta e programul meu, acesta este partidul meu și, când prezidezi un partid, aceasta însemnează că-l stăpânești, căci altfel să nu prezidezi un partid pe care nu-l poți stăpâni. „Acesta este programul meu, aceștia sunt oamenii mei, din care nu mișcă unul". Și, dacă spui un cuvânt, cuvântul l-ai dat, îl menții și, în momentul următor, se pot deschide porțile și națiunea întreagă poate afla care este politica dumitale. Dar națiunea vede foarte bine că noi avem undeva o politică pe care n-o știm nici noi, și atunci, după ce, cu ajutorul presei, s-a brodat multă vreme, ea vede ce era acea politică pe care n-a izbutit să o înțeleagă, fiindcă noi înșine, care o facem, n-o înțelegem, sau fiecare o înțelegem altfel. Națiunea se dezinteresează de politica fățișă și nu poate participa la politica ocultă, fiindcă nimeni n-o cheamă la întâlnirile acelea, nu se poate uita pe fereastră, nici pe gaura cheii. Și astfel nația cade în două situații, care sunt cele mai periculoase. Ori se dezinteresează de orice și viața statului este complet primejduită, căci poate veni momentul când un guvern nu e în stare a funcționa și trebuie să funcționeze în locul lui națiunea. Prea își închipuie cineva că guvernul este pentru orice. Guvernul este pentru ce cade, potrivit cu legile, în seama lui, dar sunt momente când anumite chestiuni le rezolvă națiunea întreagă.

De ce s-a prăbușit Germania, atotputernica Germanie? Un popor întreg a fost învățat să se dezintereseze de tot ce privește diplomația și armata, guvernul n-a putut funcționa într-un moment și totul s-a ruinat.

Ori, dacă o națiune pierde încrederea în toate partidele, fiindcă ea nu este datoare să urmărească conspiratorii care merg îmbrăcați în haine negre, cu felinarul în buzunar, la înțelegeri care trăiesc douăzeci și patru de ceasuri, ori, atunci nația se adresează la aventurieri, fiindcă nația este bună și aventurierii sunt de obiceiu răi. Aceasta înseamnă însă nenorocirea unei țări.

Să binevoiască persoanele care fac politică ocultă, oricare ar fi, nu le țin de rău, să iasă din bârlog, să vorbească limpede, la lumina zilei, să spună ce vor, să știe poporul acesta ce-l așteaptă în ziua următoare, să se isprăvească odată. Nu poți să introduci în legea presei să nu se răspândească în public zvonul șoaptelor acestora de după ușă, dar politica de după ușă și de sub pământ să înceteze.

Dar țin să adaug un lucru, chiar dacă toată lumea ar face-o, dacă ar avea folos de la dânsa, dacă acesta ar fi singurul mijloc de a participa activ la viața politică a acestei țări, este un om care nu o va practica niciodată, care o privește cu cel mai adânc dispreț și care refuză să se prindă în oricare din aceste conspirațiuni oculte, și mă mândresc de a fi acest om. Aștept să fie cât mai mulți de aceeași părere cu mine. Politica perfect clară, politica absolut limpede, în care da să fie da și nu să fie nu și atunci țara se va însănătoși.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, d-lor, să-mi daţi voie să simt şi în alt domeniu tristeţea pe care o manifest astăzi şi care este cu totul sinceră. Poate niciodată nu m-am simţit mai liber decât acum, nu mă leagă nici o amintire de ieri, prieteniile părăsite nu se transformă pentru mine în resentimente şi în venin, iar cu experienţa în acest domeniu, vă puteţi închipui că nu urmăresc nici o speranţă într-acolo. Mă simt foarte bine numai cu mine însumi, doar cu aceia că, oriunde mă duc, îmi răsună în urechi adevărata voinţă a acestei ţări.

Ţării îi e peste cap de noi. Este trist, dar îi e peste cap de noi, iar de aventurieri îi e de zece ori mai peste cap, căci ţara poate avea răbdare, respingând intrigile, dar ţara este cuminte, respingând aventurile. Prin urmare, ca om liber, cu desăvârşire liber, sigur pe ce mi-a dat o viaţă întreagă, sigur de sfintele adâncuri ale poporului meu, trebuie să vorbesc de alte dureri, care trebuie să ne stăpânească astăzi pe toţi.

Nu cu aceeaşi râvnă cu care atâţia dintre colegii mei au ascultat discuţiile la Mesaj, având alte ocupaţii, nu am putut să dau o aşa de asiduă frecventare şedinţelor de zi şi de noapte, aşteptând pe cele de dimineaţă ale acestei Adunări, destul de bine orânduită altfel, în ceea ce priveşte continuarea dezbaterilor sale, dar am ascultat şi eu destul din ceea ce s-a spus în numele deosebitelor partide. S-au spus şi lucruri foarte bune, cele mai multe cu totul fără nici o legătura cu Mesagiul fiindcă românul în general este om generos: el nu dă ce-i ceri dar, când nu-i ceri, îţi dă din belşug şi mai ales când ştie că d-ta ştii mai bine decât dânsul. Niciodată un român nu ar explica altuia care trebuie să fie luminat, dar unuia care este mult mai luminat decât dânsul îi vorbeşte patru ceasuri asupra unui lucru de care ascultătorul n-are nici o nevoie. Dacă aş fi fost complet ignorant, eu aş fi, după dezbaterile acestea, un istoric distins şi chiar un sociolog de oarecare valoare; dacă n-aş şti nimic din secretele vieţii noastre economice, ele nu mi-ar mai fi ascunse; iar finanţele ţării le-aş învârti în două degete, cu această admirabilă şcoală a Parlamentului. Dacă discuţia aceasta la Mesaj ar continua, toate celelalte instituţii ştiinţifice ar putea să înceteze de a funcţiona, căci rolul lor este definitiv îndeplinit în această Adunare.

Prin urmare, multe lucruri bune, multe lucruri de folos le-am auzit; pe unele le reţin. Cu toată sinceritatea vorbind, am învăţat o mulţime de lucruri; între altele, a crede mai mult că am dreptate, decât înainte de a fi contrazis. Dacă ar fi numai acest serviciu pe care un om îl face altor oameni, încă ar fi vrednic de atenţie. D-neata ştii un lucru deşi nu eşti aşa de sigur; când cineva combate părerea d-tale, şi mai ales într-anume fel, îi devii adânc recunoscător. Acum, pentru întâia oară văd eu cât de mare dreptate am avut necrezând aşa cum a crezut celălalt şi mai ales, nevorbind aşa cum celălalt a vorbit.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, vedeţi, în aceasta discuţiune mi se pare că este un lucru cu desăvârşire greşit. Daţi-mi voie să vă dau impresiunea, care poate să fie deosebită de a d-voastre. Nu-mi trece prin minte să rog pe nimeni din cei de faţă să declare că nu este credincios partidului său. Până la proba contrară, până la o altă fuziune, o altă coaliţie, până la altă desfacere a coaliţiei, până la proba contrară, fiecare se ştie că e foarte credincios partidului său. În privinţa aceasta nu e nici o îndoială.

Dar îmi dau osteneala să găsesc partide şi nu le găsesc. Aceste partide, pe care le credem existente, o să ajungem să le credem numai noi, căci lumea nu le crede. Mutările dese şi transformările din moment în moment arată ca partidele acestea, chiar dacă vor să fie, nu există. Mă rog, cum voiţi d-voastre să existe un partid care nu cuprinde într-însul anumite elemente absolut necesare pentru existenţa lui?

Veţi zice: programul. Cea mai bogată ţară în programe este ţara românească, toate foarte muncit alcătuite şi foarte sincer crezute. Îmi aduc aminte că în altă vreme, un fruntaş al vieţii noastre politice şi un foarte mare meşter al ei, un cavaler al luptelor care se dădeau pe atunci, în momentul când îi vorbeam de program şi-i ziceam: de ce nu schimbaţi programul? - era un conservator - mi-a răspuns: „Cum să schimbăm programul, că dacă l-om anunţa astăzi, îl iau ceilalţi mâine". Aceasta e suficient ca să se vadă seriozitatea programului în trecut, atunci când viaţa politică era totuşi mai serioasă şi mai prinsă în legături care nu există astăzi.

Şi nu numai că programe există, dar există în partidele noastre, chiar mai multe, după împrejurări: este programul cel mare, care, acela, nu se exhibează, este programul cel mijlociu, care se anunţă şi este programul cel mic, care acela există; şi este activitatea partidului, care n-are nimic a face nici cu programul cel mic, nici cu programul cel mijlociu, şi încă mai puţin cu programul cel mare. E un lucru general. Nu vorbesc de un partid sau de altul. Aşa e obiceiul la noi.

Un program nu e un partid. Dar, se va zice, un program e o clasă socială. Vă declar de la început că n-am cea mai mică intenţie da a zgudui iluziile nimănui şi nici n-o spun aceasta majorităţii, care crede că poate domina, armonizând toate clasele sociale. Eu, ca istoric, am oarecare îndoială, în ce priveşte clasele sociale.

Pentru ca o clasă socială să susţie un partid, se cer două condiţiuni care la noi nu există: o perfectă diferenţiere a claselor şi aceasta nu s-a produs la noi. Sunt ţărani de toate felurile. Sunt ţărani care-mi sunt dragi şi ţărani care-mi sunt mai puţin dragi; ţăranii care-mi sunt dragi acum şi care, când vor căpăta un anumit instinct politic, care astăzi le lipseşte prea mult, îmi vor fi

https://biblioteca-digitala.ro

încă şi mai dragi; sunt ţărani care doresc un lucru şi ţărani care nu-l doresc, ţărani dintr-un ţinut şi ţărani din alt ţinut, ţărani care vin dintr-o ţară şi ţărani care vin din alta ţară. Ţăranul din Bucovina nu seamănă cu cel din Basarabia, cel din Basarabia nu seamănă cu cel din Ardeal, cel din Ardeal nu seamănă cu cel din Banat, cel din Banat nu seamănă cu cel din Moldova, şi cel din Moldova nu seamănă cu cel din Muntenia.

Nu putem să creeăm încă partide sigure, fiindcă civilizaţia noastră socială nu e aşa de înaintată ca să fixeze deosebiri netede. La noi se mai vorbeşte de burghezie. Pentru unii este bună, pentru alţii este rea. Sunt multe persoane aici care îşi închipuie că, dacă este o bancă la care vine omul de la oraş să se împrumute şi este un funcţionar de bancă de-l împrumută, iată burghezia. Pui alături pe cel care a dat banii şi pe cel care i-a primit, şi crezi că aceştia sunt reprezentanţii burgheziei. Ei bine, dar burghezia s-a format, acolo unde este, nu printr-un hazard, nu prin capriciul unui partid politic, nu pentru că anumiţi oameni şi-au schimbat hainele de dril, cu haina cea mai subţire pe care i-o poate procura magazinul din Londra. Burghezia s-a format timp de secole întregi. Arătaţi-mi cetatea română înconjurată de ziduri. Arătaţi-mi organizaţia autonomă a acestei cetăţi. Arătaţi-mi seniorul român, care să fi luptat sub zidurile acelei cetăţi. Şi nici d-voastre, minoritarii din Ardeal în lumea ungurească de odinioară, nu aveaţi deosebirea netedă dintre clase; şi Ardealul a avut o civilizaţie medievală mult mai puţin înaintată decât cea din vest. Arătaţi-mi pe lângă aceasta burghezia intelectuală. Întrebaţi pe d. Ionescu sau pe d. Constantinescu, care trece drept reprezentantul burgheziei intelectuale, întrebaţi-l câte generaţii luptătoare a avut el în domeniul economic şi intelectual. Tatăl său purta opinci, sau dacă nu tatăl său, bunicul său. Sau se întâmplă ca tatăl sau bunicul sunt boieri scăzuţi din situaţiunea pe care au avut-o odinioară, boieri ruinaţi; sau altul nici nu ar putea spune de unde a venit tatăl său sau bunicul său, pentru că s-ar ridica probleme etnografice foarte delicate. (*Ilaritate*).

Prin urmare, d-lor, ţărani care să fie aceeaşi ori unde nu putem avea, pentru că nu am avut aceeaşi societate şi nici aceeaşi viaţă economică. Pe burghez trebuie să-l creiăm din elementele româneşti? Cine zice altfel? Să strângem toţi băieţii buni, să-i mânăm la şcoală, să facem din ei funcţionari numai atâţia câţi trebuie, iar pe ceilalţi să-i ducem la meşteşuguri, la tejghea. Să înlocuim organic ceea ce am pierdut organic.

Vroia cineva să înţeleagă această idee abstractă şi nu putea. I-am explicat-o astfel: dumneata ai avut o rană, rana a prins zgancă. E o crustă în contra elementului parazitar. Dedesupt creşte carnea d-tale, iar zganca va cădea în ziua când vei fi vindecat; dar, dacă o zgândări o să rămâi şi cu rana şi cu zganca, şi, dacă ţipi, tot nu ajungi la nici un folos. (*Ilaritate*).

https://biblioteca-digitala.ro

Prin urmare, n-avem o burghezie formată print-o luptă istorică; n-avem o burghezie în stăpânirea unui capital naţional. Ce! Adică hârtiile care trec cu dibăcie prin organele băncilor de la om la om, aceasta înseamnă aurul ţării româneşti? Aurul zace în milioanele de mâini leneşe sau care nu au fost învăţate să muncească. La oraşe sunt atâtea mâini leneşe, iar la sate atâtea mâini care nu sunt deprinse să muncească cu cel mai mare folos.

De ce a pierit Partidul Conservator? Se zicea de oamenii care au venit din Franţa la 1848: „Noi reprezentăm idei liberale, ceilalţi reprezintă idei înapoiate". De ce? Fiindcă unii dintre aceştia umblau cu işlic şi papuci? Poţi să fii cel mai mare apărător al drepturilor poporului şi să te îmbraci în haine orientale, să ai în cap işlic şi papuci în picioare, precum poţi să fii un perfect retrograd îmbrăcat în haine după cea din urma reţetă a croitorului din Londra. Noi deci nu am avut o clasă boierească în secolul al XIX-lea. Odată da. Când boierul ieşea la luptă înconjurând pe Domn. Dar la 1848 n-aveam clasă boierească, ci o biată clasă de sus, în care se amestecau şi parveniţi, funcţionari, cinovnici de cei ruseşti. N-am avut o adevărată clasă boierească, şi de aceea a pierit partidul conservator. Nu vedeai în Partidul Conservator pe cineva care să spuie: strămoşii mei se ridică până la Ştefan cel Mare. Am văzut şi eu descendenţi de-ai boierilor lui Ştefan cel Mare. I-am văzut la Cernăuţi, acum câteva zile. Purtau cojoc şi opinci dar după faţă, care n-avea nimic din trivialitatea atâtor feţe botoase de biruitori în dezordonata luptă economică de azi, stătea pecetea unei nobilimi seculare.

În programe, prin urmare, noi nu credem, şi le schimbăm pentru că nu au nici o seriozitate pentru noi, le schimbăm şi le amestecăm între dânsele; avem în fiecare buzunar câte un program pentru orice împrejurare: avem programul fuziunii A şi programul fuziunii B etc.

Şi tot aşa în ceeace priveşte clasele, nu putem face un partid sprijinit pe o clasă. Aiurea pot să existe însăşi partide sprijinite sau pe amintiri sau pe un plan de viitor. E sigur că trebuia să fi un om fără multă inteligenţă şi fără posibilitate de a ghici viitorul în Franţa, ca să-ţi închipui că peste câteva luni, peste câţiva ani, va sta în Tronul ei cine ştie ce urmaş al regelui Ludovic Filip. Se fac totuşi o mulţime de agitaţii regaliste în Franţa, şi astăzi sunt poeţi care cred că urmaşii lui Ludovic Filip se pot întrona oarecând. De ce oamenii aceştia, care nici odată nu vor ajunge la guvern, fraza aceia atât de des repetată la noi, fiecare fiind cântărit nu după ce dăm acestei ţări, ci după ce înţelege să dea acestei ţări; aceasta înseamnă „vine la guvern" sau „nu vine la guvern"; înconjurat când „vii la guvern", părăsit atunci când ai siguranţa că „nu vei veni la guvern", ei bine, oamenii aceştia sunt siguri că nu vor veni niciodată la guvern, însă rămân în jurul steagului lor. De ce? fiindcă este un vechiu spirit cavaleresc, este o datorie de loialitate fiindcă omul simte, d-lor,

https://biblioteca-digitala.ro

datoria să fie el ceea ce au fost înaintaşii lui, pentru că mai curând se înlătură de la orice binefacere decât să deroge de la o datorie pe care o are în sângele său. Dar uitaţi-vă în Apus la partidele socialiste care nu întind mâna nimănui, nu solicită nici un fel de înţelegere cu aşa numitele partide burgheze, oameni care au trăit întotdeauna în sărăcie, ca nişte fiare prigonite în fundul peşterilor. Oamenii aceştia ştiu foarte bine că nu vor veni la guvern, şi rămân. Uitaţi-vă la naţiunile celelalte; dar şi noi avem socialişti care ştiu că nu vor guverna niciodată în România, dar rămân credincioşi socialismului lor, fiindcă ei au fibra care din nenorocire vieţii noastre de partid îi lipseşte.

Şi atunci, după ce am arătat că partidele nu pot fi în legătură cu programe care se părăsesc, nu pot fi în legătură cu clase care abia se formează, nu pot fi în legătură cu idei până la care nu se ridică spiritul de datorie şi de sacrificiu al societăţii noastre, ce mai rămâne? Partidele în jurul oamenilor, în jurul unui om sau în jurul acelora pe care omul acela şi-i designează după dânsul, din familia lui sau din altă familie, cum se făcea odinioară cu Domnii?

Dar trebuie să nu cunoască cineva viaţa noastră politică, pentru a nu-şi da seama cât de uşor vine omul la d-ta şi cât de repede te părăseşte, atunci când nu-l poţi satisface.

Dacă ar fi măcar o aderenţă, o strictă aderenţă, cum este aderenţa clanurilor albaneze faţă de şefii lor, ei bine, cu oamenii aceştia ai putea face ceva. Dar aceasta nu se întâmplă. Trebuie să recunoaştem că în viaţa politică de astăzi, printr-o lungă tradiţie şi printr-o dominaţie aspră, este într-adevăr un partid care fără să aibă nici un program fixat de multă vreme şi îmbogăţit necontenit cu experienţa timpului, fără să aibă o clasă reală, o clasă naturală, pe care să se sprijine, fără să aibă o ideologie care să-i aparţină numai lui, fără să aibă nici sentimentul acela cavaleresc de care vorbeam, stă totuşi strâns unit - şi aceasta face puterea acestui partid - este vorba de Partidul Liberal. Acela este un partid care fără să aibă niciuna din îndreptăţirile pe care le-am spus, se poate menţinea. Pentru ce? Sunt două motive care susţin astăzi Partidul Liberal şi-l asigură pentru mâine. Este bine să mediteze şi celelalte partide, căci al doilea partid este abia în formaţie şi nu se formează pentru că ne gândim fiecare prea mult la noi înşine, pentru că ambiţiile noastre sunt prea mari, prea precoce de cele mai multe ori, fiindcă lucrul făcut odată îl sfărâmăm şi a doua zi nu-l mai putem face la loc. Şi deci este bine să se spună şi acestei opoziţii, de mai multe nuanţe, care sunt motivele pentru care Partidul Liberal, poate mai mult este trist - este acum stăpânul vieţii politice decât ar trebui, mai mult decât ar dori el şi mai mult decât ar putea face el - aceasta a acestei ţări.

https://biblioteca-digitala.ro

D-lor, primiţi lucrul acesta ca de la un vechiu profesor, profesorul multora dintre d-voastre, ca de la un om de o oarecare vârstă şi ca de la unul care nu vrea răul nimănui şi care ar dori, fără îndoială, ca din binele tuturor să iasă puţin bine şi pentru ţara însăşi, ceea ce, pentru moment, nu se întâmplă.

Partidul Liberal a avut o lungă epocă de lupte şi de suferinţe. S-a format în apropierea anului 1840 şi însă înainte de 1840. Nu de la Tudor Vladimirescu; aceea este altceva.

Cu Tudor Vladimirescu nu ne legăm nimeni. Tudor Vladimirescu a fost ceva alcătuit din elemente foarte complexe; nici el însuşi nu ştia tot ce reprezintă. Toate curentele erau amestecate în această splendidă manifestare a ţărănimii oltene şi politice şi sociale şi culturale; era un apel al naţiunii înaintea dreptăţii veacului. Dar înainte de 1840 s-a format partidul acesta, încet şi cu răbdare. Câtă vreme au fost ei înlăturaţi de la orişice speranţă de a guverna. La 1843 erau nişte copii nebuni, pe urmă nişte exilaţi, şi au ros din pâinea amară a exilului şi spuneau: ce bună este acea pâine, mai bună ca toate plăcintele cu care se hrăneşte nerăbdarea altor oameni, căci, abia intraţi într-un partid, imediat vor să se întindă masa, să izgonească pe cei mai vechi şi să se aşeze în frunte. *(Aplauze, ilaritate).*

Au răbdat vreme îndelungată. Când Ion Brătianu şi Rosetti au ajuns să joace un rol în viaţa politică a ţării, erau oameni încărunţiţi, aveau o lungă experienţă a muncii şi a suferinţei lor. Şi n-au venit cu teorii luate din văzduh, ci teoriile acelea le-au strecurat prin experienţa vieţii. Au fost roşii, s-au făcut trandafirii, şi abia se mai cunoştea ceva din picătura aceea stacojie de la început. Au fost revoluţionari şi se prefăcuseră în duşmanii cei mai hotărâţi ai acelor mişcări revoluţionare care nu sunt pentru ţara noastră - şi nimeni astăzi nu ar crede în posibilitatea unei revoluţii în această ţară, plină de înţelepciune şi înconjurată de primejdii.

Au fost liberalii aceştia republicani, şi nimeni nu s-a închinat, n-aş zice cu mai multă sinceritate, dar cu o mai perfectă formă, înaintea Stăpânitorului. Şi au ajuns la o anumită vârstă, în puterea experienţei lor, în puterea sacrificiului lor, după vreo 30 de ani de răbdare, au ajuns în sfârşit să guverneze ţara. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).* Aplaudaţi d-voastre care sunteţi tot aşa de nerăbdători ca şi aceia care credeţi că n-au răbdare *(Aplauze, ilaritate).*

Da, d-lor, iată ce formează un partid: un partid îl formează munca şi suferinţele lui, şi eu sunt foarte bucuros că în jurul meu şi astăzi rămân vechii mei prieteni, care n-au părăsit nimic din ideologia lor, că hotărârea lor este tot aşa de vitează ca şi la început, că tot ceea ce a fost serios şi cuminte în mişcarea mea mă înconjoară cu aceeaşi credinţă ca şi odinioară, fără să aştepte de la păcatele vremii noastre o recompensă care mă dezgustă. Aceasta

https://biblioteca-digitala.ro

este situaţia pe care o are astăzi numărul de oameni care mă înconjoară şi aceia, tot mai numeroşi, care aşteaptă numai momentul când, comprimaţi astăzi, pot să arate o voinţă pe care nu o ghiciţi încă, în claritate şi energia ei.

Dar, d-lor, dacă partidele ar exista fără oameni, ori dacă oamenii n-ar putea să existe în afară de jocul partidelor, este evident că ţara s-ar găsi în împrejurările cele mai grele astăzi. Fiindcă să nu ne înşelăm. Dacă în Mesaj se anunţă multe lucruri, mai mult decât oricând, aceasta nu este fiindcă miniştrii, oameni şi mai tineri şi mai bătrâni, sunt uniţi într-o tovărăşie care adeseori este numai de ieri, tovărăşie pe care o doresc să fie cât se poate de durabilă, dar desigur, cred că n-au copilărit împreună, cei care se găsesc pe banca ministerială. Sentimentele lor unii faţă de alţii sunt sentimente perfecte, dar mai este respectul faţă de preşedintele Consiliului, care-i face să arate aceste sentimente, d. preşedinte al Consiliului este un om care a trăit o viaţă lungă şi ştie că nu este bine să se uite cineva prea de aproape la armonia pe care are fericirea să o constate *(ilaritate)*. Dar, în sfârşit, se anunţă în Mesaj o mulţime de proiecte de legi şi întrevăd anume, din unele tendinţi, discursuri. Evident că discursul d-lui Manoilescu a fost de o energie şi de o francheţă, căruia nu rămâne să-i doresc decât persistenţa pe această cale şi talentul de a convinge şi pe alţii. *(Aplauze)*.

Unde este acum cu părerile sale, să fie şi mâine, şi cât mai mult pe urmă, în afară de partea acea de polemică pe care eu o cred cu totul în afară de datoriile noastre de astăzi. Ne-am adus înainte de ani de zile tot răul pe care voiam să-l aducem. De aceea, credeţi-mă, e şi acesta unul dintre motivele pentru care nu mă amestec în astfel de critici pentru a spune şi astăzi ceea ce am putut să spun şi altă dată, căci tot aşa cred, dacă m-aţi întreba. Tot aşa cred în toate lucrurile pe care le-am spus, şi nu aş avea hotărârea să spun că retrag câteva din aprecierile, poate prea crude, pe care în unele momente le-aş fi putut rosti. Dar, în sfârşit, acum este o vreme, nu de armistiţiu, dar o vreme de mare îngrijorare pentru toată naţiunea, o vreme de mare îngrijorare! Noi nu ne dăm seama cât de grele sunt împrejurările. De aceea, dacă în Mesaj ar fi anunţate de două ori mai multe proiecte de legi decât cele care au fost anunţate, încă aş zice că acesta nu este un act de trufie, nu e conştiinţa că toate lucrurile acestea se pot face numai cu mijloacele acestui partid al poporului, ci e conştiinţa că în societatea noastră se cer aceste lucruri.

Să încercăm, foarte pe scurt, fiindcă, dacă ar fi să se lămurească un public străin, care nu a fost în România, care nu a suferit şi el ceea ce sufăr românii, evident că poate ar fi cu mult mai greu de lămurit, dar, cum toate le ştim, este de ajuns să se facă un apel la amintire sau să se facă un îndemn la conştiinţa oricăruia dintre noi ca să zică: da, în adevăr aşa este.

Am expropriat marea proprietate, am omorât-o. În parte, în mare parte o merita. Multă vreme înainte de a exista un partid care să înscrie în

https://biblioteca-digitala.ro

programul său exproprierea şi crearea proprietăţii ţărăneşti, eu cunosc un om pe care îmi veţi îngădui să nu-l numesc. Şi el simţea în apropierea lui pe câţiva care împărtăşeau părerile lui, şi erau şi mulţi dintre d-voastre din minoritate, care se uită acum cu o aşa de filială privire la mine. Şi ei toţi erau acuzaţi pe vremea aceea că făceau ţărănism sub forma semănătoristă şi în literatură şi că nu erau estetici. Eram şi noi, cel puţin, tot atât de estetici ca oricare client al cafenelelor literare. Dar, în acelaşi timp, noi simţeam că literatura este un mijloc de expresie şi că literatura este o armă: când un popor sufere şi doreşte, literatura trebuie să arate suferinţele şi dorinţele lui. Şi, când o naţiune vrea să se ridice, literatura, ca orice alta, trebuie să fie întrebuinţată pentru ridicarea acestei naţiuni.

Suntem noi, câţiva, foarte vechi ţărănişti, care nu voim să o spunem nimănui, ca nu cumva să se creadă că am voi să facem o marfă electorală din aceasta.

Va să zică s-a dărâmat marea proprietate, şi bine s-a făcut că s-a dărâmat, fiindcă nu stăteau acasă, fiindcă nu munceau fiindcă nu se înfrăţeau cu ţăranul.

Îmi aduc aminte de o adunare a vechiului partid conservator, cu Petre Carp în frunte, la Teatrul Liric, în care un profesor, atunci tânăr, nu aşa cum îl vedeţi acum, predica acestor proprietari şi acestor arendaşi care aplaudau, legătura între ţărani şi proprietarul cel adevărat, crearea unei sănătoase clase rurale, care să nu fie socotită după ce are în buzunar unul sau după ce are în buzunar celalt, ci după misiunea pe care o au de îndeplinit şi unii şi alţii. Au aplaudat - obiceiu românesc - s-au dus acasă, au uitat, şi pe urmă şi pentru ţărani a venit vremea dreptului lor; dar pentru proprietari această vreme a însemnat numai ruina lor. S-a expropriat, s-a creat mica proprietate. Poate cineva să spună că azi mica proprietate funcţionează, aşa cum poate funcţiona cu bogăţiile acestui pământ, cu mijloacele care se găsesc în braţele şi sufletul poporului nostru? Avem a face cu marele trup sfârtecat; nu s-au creeat din sfărâmăturile acestea noi elemente vii în viaţa de producţie a ţării. Ţăranul n-are vite, n-are capital, n-are credit, n-are ştiinţă, n-are debuşeuri, n-are conducere. Aceasta e situaţia. *(Aplauze).*

Chiar ministerul Agriculturii făcea pe vremuri - acuma, recunosc sub d. Garoflid, un om de experienţă şi de mult bun simţ, ori care ar fi fost ideile sale în ce priveşte reforma însăşi, se poate face ceva mai mult - dar înainte făcea lucru de cancelarie. Lucru de cancelarie, când ai de creat însăşi forma principală de producţie şi de bogăţie a ţării!? Şi dacă ne uităm în alt domeniu, se vorbeşte de industria românească. Fabrică de cuie, câteva de sticlărie, câteva uzine, aceasta este industria, strivită sub anumite sarcini care o împiedică de a lucra, care nu-i dau putinţa de a lucra cu câştig. Dar ce, vrea

https://biblioteca-digitala.ro

cineva ca industriaşul să muncească pentru fisc? Dar care sunt condiţiile ce s-au pus la dispoziţia acestei industrii, pentru a face să crească în valoare materia primă a acestei ţări?

Dar comerţul nostru? Comerţul sărăcit de pe urma unei concepţii financiare pe care eu o cred greşită, comerţul necondus, ispitit cu posibilităţi de câştig care s-au transformat de pe urma funcţiunii banului în mijloace de ruină, comerţul acesta, care nu este organizat, care nu este legat, care găseşte o concurentă de aventurieri în fiecare moment. Interesele acestui comerţ să se rezolve prin cine ştie ce măsuri strecurate la capătul unei lungi legislaţii enunţate deşirat?

Dar, în ce priveşte însăşi viaţa aceasta financiară a ţării, când un partid are un program, când alt partid are alt program diametral opus, lumea din străinătate, de care avem nevoie - este chestiunea numai să se găsească unde interesul nostru onest se poate întâlni cu interesul onest al altora - ei bine, lumea aceasta din străinătate, care trebuie să-şi dea banul, aurul ei, cum poate ea veni la noi când este de ajuns o schimbare de guvern pentru ca toate angajamentele să fie călcate, pentru ca toate condiţiile în care se va găsi banul împrumutat să fie schimbate? Dar cine îşi riscă banul într-o ţară în care schimbarea persoanelor de pe banca ministerială înseamnă schimbarea completă a concepţiilor economice?

Dar d-voastră vorbiţi în Mesaj de o armată. Apoi ca duşmanii, n-aş zice din toate părţile - este un colţ unde nu avem duşmani - dar în afară de colţul acela, unde e viteazul popor sârbesc care a luptat alături cu noi în apărarea aceleiaşi cauze, pentru reîntregirea în drepturile lui naţionale şi istorice, ca duşmanii de pretutindeni care ne pândesc, fie că o mărturisesc fie că o ascund, ceea ce este mai rău decât dacă ar mărturisi-o, care este pregătirea armatei noastre? Avem îmbrăcămintea, armamentul, hrana, cultura soldatului de azi? Avem conducerea armatei de azi, cu generalii care vin şi ne dau spectacolul la care am asistat acum câteva zile?

Dar şi în ce priveşte însăşi această legătură cu străinătatea amică, legătură care s-a îmbogăţit prin legătura cu Italia. Şi eu zic: foarte bine, oricâte legături am avea cu vechii noştri prieteni, în forma pe care ne-o pot da ei, nu poţi să-i ceri omului să treacă numaidecât la punctul d-tale de vedere şi atâta ajunge. *(Aplauze pe băncile majorităţii).* Nimeni nu poate, ca să fiu mai precis, să ceară Italiei a părăsi dintr-o dată interese economice importante. Este de ajuns că a arătat intenţia de a trece la alt punct de vedere şi este de ajuns altceva: multă lume îşi închipuie că noi vom ajunge la ceea ce dorim în chestiunea Basarabiei, care este a noastră, nu fiindcă ne-o recunoaşte, fie şi cel mai bun prieten, ci fiindcă o ţinem şi nu o dăm. *(Aplauze prelungite unanime).* Îşi închipuie că în aceasta chestiune...

https://biblioteca-digitala.ro

O voce: O ţinem cu sfinţenie.

D. N. Iorga: Eu am declarat un lucru: că nu sunt aci pentru a conversa, nici cu persoanele pe care le cunosc, cu atât mai puţin cu persoanele pe care nu am avut onoarea să le cunosc până acum.

Şi, prin urmare, continuu ceeace vă spun. Ne vom ajuta la chestiunea aceasta a Basarabiei, mai bine decât prin toate stăruinţele noastre, prin greşelile adversarilor noştri.

Italia face acum în Rusia una din cele mai catastrofale experienţe economice, şi când va vedea că nimeni nu se poate ferici cu astfel de oameni, cum sunt oamenii de dincolo de Nistru, că ajutorul lor nu are nici o valoare şi cuvântul lor nici un preţ, atunci mai bine decât să vină la noi lumea rugată, mai bine să vie recunoscând ea însăşi că drumul cel drept nu era acolo ci era aici. (*Aplauze prelungite).*

Dar, daţi-mi voie, relaţiile acestea trebuiesc consolidate. Care este marele nostru plan în legătură cu alianţele noastre?

În vreme de război, care este colaborarea, fixată până la cel din urmă amănunt, nu planuri de Stat Major, ci fabrici care să lucreze atunci pentru noi şi soldaţii noştri care să poată umplea golurile aiurea unde nu sunt soldaţi de pus în acele goluri? Care este schimbul necontenit între viaţa noastră şi viaţa lor? Eu vă pot asigură că între sârbi şi noi sunt nu numai legături de un evident interes comun, că este şi foarte mult cavalerism din partea lor, un popor care poate exagera în ceea ce priveşte unele concepţii ale drepturilor lui naţionale faţă de alte naţiuni găsite pe teritoriul lor, dar este unul din popoarele cele mai nobile care există, şi a cărui ideologie este mai înaltă şi statornică. Dar ce ştiu sârbii de noi? Ce ştim noi de sârbi? Este un biet institut, Institutul sud-est european pentru asemenea studiu, în a cărui vistierie va cădea poate anul acesta, după asigurarea d-lui ministru de Externe, cea dintâi picătură venită de la statul român.

Care sunt bursierii de la noi la ei? Care sunt bursierii de la ei la noi? Şi în alt domeniu, care sunt trenurile care să meargă dintr-un loc în altul? Care este legătura materială ca aliaţii noştri?

Prin ce ne legăm cu Cehoslovacia şi cu Serbia? La vreme de primejdie, pe unde merg trenurile noastre în însăşi ţara noastră? Este măcar o problemă a căilor ferate? Avem căi ferate către Odesa, către Viena, către Budapesta, dar căi ferate către Bucureşti, care într-o clipă să poată strânge aici în inima României puterile noastre pe care apoi să le azvârlim într-un singur bloc la graniţă, unde sunt? Mai bine e o mizerie ordonată a noastră înşine, sau mai bine un ajutor de la toţi prietenii noştri ca să putem crea.

Şi, d-lor, ceea ce trebuie în momentul de faţă este a crea. Biata naţiune o purtăm de pe un pat de spital mai puţin comod pe un alt pat de spital ce ni se pare mai comod. Dar nu e vorba de aceasta, să-i cântăm teoriile noastre la

https://biblioteca-digitala.ro

ureche, ca să adoarmă mai repede şi să nu spună nimic din suferinţele ei. Naţia aceasta are nevoie de o transformare eroică şi imediată. Naţia aceasta are nevoie de creaţie. Să vii după câteva luni şi să nu mai recunoşti ţara. Şi, pentru aceasta, abia ajungem toţi.

Adică abia ajungem acei care puteam crea. Despărţirea cea mare, ce trebuie să o facem, nu este între cutare care azi este ţărănist sau naţional ţărănist şi poate să revină la ţărănismul pur sau naţionalismul pur, ori la d-voastră, putând să vină ca să vă mai cadă în braţe, cu toţii, şi cercând să mă invitaţi şi pe mine, cu toţii *(ilaritate)*. Şi ştiu eu dacă nu ar fi prieteni de ai mei puţin mai grăbiţi decât mine?.. Nu e vorba de aceasta, nu e vorba de despărţire, care durează doar atâta vreme până se aude zgomotul unor anumite simpatice şi ispititoare unelte de bucătărie şi o mireasmă plăcută se răspândeşte în aer. Şi, fiindcă s-a vorbit de fripturism, acesta are multe ispite, până la ispita cea mai subţire şi cea mai nobilă, cea mai strâns legată de toate principiile, care isprăvesc prin a merge şi ele la supa comună, la zarzavatul cu care se hrăneşte viaţa noastră politică. Nu sunteţi aceia care credeţi că sunteţi, şi deosebirea închipuită nu există.

Ceea ce trebuie făcut este concentrarea elementelor care pot crea, concentrarea oamenilor de ispravă. Altă formulă nu există. Dar pentru concentrarea oamenilor de ispravă trebuie să se înţeleagă un lucru: cu toate democraţiile de pe lume, de o parte, toată ascultarea de o dictatură, pe o altă parte, nimeni nu poate distruge valoare omului care este. Nimic nu poate crea valoarea pe care omul n-o are. Nenorocirea vremii de astăzi este aceea că, de pe urma regimului electoral, ca şi de pe urma unui întreg sistem de intrigi, neomul stă lângă om, şi când mai mulţi neoameni se adună laolaltă, voiesc să distrugă omul şi-l împiedică de a lucra. *(Aplauze)*.

Iar cine nu înţelege momentul de faţă, va recunoaşte că în locul vorbăriei zadarnice care se revarsă într-o adunare unde fiecare îşi găseşte satisfacţia în fraze, avem altceva de făcut. Avem de întemeiat o ţară mare şi tare, cu toată lumea, şi cu dumnealor *(arată la minorităţi)* care, dacă nu consimt devin trădători, nu faţă de noi, ci faţă de patria lor însăşi, căci este a lor, cum este a noastră.

Cel care nu înţelege lucrul acesta, se face vinovat de cel mai mare păcat faţă de dezvoltarea acestui neam. Cine însă poate să se gândească la aceste probleme, mai mari decât toate celelalte, să se gândească din vreme. Oameni de ispravă împreună şi opera de creaţiune începută imediat, ţara fiind împăcată cu partidele prin aceia că partidele vor fi trecut dincolo de interesele de partid. (*Aplauze*). Fiindcă altfel înlăturarea oamenilor de ispravă, ceea ce se face astăzi, şi se face cu o îndărătnicie stupidă, înseamnă pentru astăzi un mare păcat, iar pentru mâine amintirea celei mai mari crime care se va fi săvârşit în istoria acestui popor. (*Aplauze furtunoase)*.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. Iosif Viller discutase laudativ Mesajul Tronului, paragraful unde se vorbea de minorităţi. Dorea, în numele maghiarilor, să ia parte „la munca constructivă de stat".
2. Pompiliu Eliade (1869-1914), critic şi istoric literar. Doctor în Litere de la Sorbona cu teza *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. Les origines. Etude sur l'état de la société roumaine à l'époque des regnes phanariotes,* 1898; *Causeries littéraires,* 3 vol., 1903; *Histoire de l'esprit public en Roumanie au dix-neuvième siècle,* 2 vol., Paris, 1905-1914.
3. Principala lucrare consacrată de N.I. acestui subiect este *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, Gotha, cinci volume, 1908-1913. Apoi: *Les causes de la catastrophe de l'Empire Ottoman,* Vălenii de Munte, 1913; *Cronique de l'expédition des turcs en Morée, 1715, attribuée à Constantin Dioiketes*, Buc., 1913; *Une source negligée de la prise de Constantinople*, Buc., 1927; *Cronicile turceşti ca izvor pentru istoria românilor*, Buc., 1928.
4. Pentru Bizanţ vezi: *The Byzantine Empire*, Londra, 1907; *Histoire de la vie byzantine. Empire et civilisation*, trei volume, Buc.,1934; versiunea românească, datorată Mariei Holban, Buc., 1974; *Byzance après Byzance,* Buc., 1934. Mai multe reeditări, din care amintim versiunea în limba engleză din anul 2000, Iaşi, Oxford, Portland. Apoi *La survivance byzyntine dans les pays roumains*, Buc., 1913; *Formes byzantines et réalités balcaniques*, Bucureşti-Paris, 1922; *Le Danube d'Empire*, Paris, 1924; *Les origines de l'iconoclasme*, Buc., 1924; *Médaillons d'histoire littéraire byzantine. Les historiens,* Paris, 1926-1927; *Une nouvelle histoire de l'Empire byzantin*, Buc., 1925; *Quelques observations sur l'histoire de Byzance,* Leipzig, 1928; *Définir Byzance*, Leipzig-Berlin, 1929-1930; *Les grandes familles byzantines et l'dée byzantine en Roumanie*, Buc., 1931; *La continuation des hôpitaux byzantins par les hôpitaux roumains*, Buc., 1932; *L'avenir des études byzantines,* Buc., 1933; *La France de Constantinople et de Morée*, Buc., 1935; *Les Balkans et l'Empire byzantin*, Belgrad, 1936; *La vie de province dans l'Empire byzantin*, Paris, 1937; *Textes post-byzantins*, Buc., 1939; *Ce este Bizanţul*? Buc., 1939; *Etudes byzantines*, două volume, Buc., 1939; *Vatatzes Basile*, Persica. *Histoire de Chah Nadir*, Buc., 1939

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 21 decembrie 1926

Discurs pe marginea bugetului[1]:

D-le preşedinte, d-lor, ori cine a citit expunerea d-lui ministru de Finanţe, cât şi observaţiunile raportorului, a trebuit să constate un lucru, şi lucrul acesta este mai vizibil decât adevărul sau neadevărul, decât armonia sau dezarmonia cifrelor bugetului. În materie de cifre, cifrele care se prezintă vin de la oameni care ştiu să umble cu dânsele; dacă un altul ar sta să se uite la aceste cifre, ar trebui mult mai mult timp decât cel pe care îl avem la îndemâna, în momentul la care am ajuns cu aceste dezbateri. Pe lângă aceasta, ar fi trebuit să aibă mijloace de control pe care nu le avem. Eu am un mare scepticism, în ceea ce priveşte cifrele care se înfăţişează în buget, le presupun totdeauna oneste, dar nu le-aş iscăli *(ilaritate)*. Între a presupune un lucru onest şi a-l iscăli este o deosebire, partea întâia o recunosc, partea a doua - nu mi-aş lua răspunderea pentru dânsa. Orice buget trebuie să iasă bine, căci sunt atâţia oameni dispuşi totdeauna să te servească în aşa fel, încât să iasă bine. Dacă s-ar întâmplă ca să fie ceva neautentic în ceea ce se prezintă unei Camere, care este sancţiunea? Mai târziu, în dezvoltarea bugetului se văd că sunt lucruri prezentate pentru ocazie şi sunt atâtea mijloace de a suplini neajunsurile de acolo, aşa încât, să mă ierte d. ministru, nu pentru că n-aş avea o deosebită simpatie pentru coloanele de cifre care ni se prezintă, nici pentru că un anume calcul mi-ar repugna, şi nici pentru că n-aş avea timpul să mă fi uitat la ceea ce ar fi trebuit să mă uit pentru a verifica, dar pentru că mi se pare că în condiţiunile în care se prezintă bugetul şi date fiind condiţiunile în care se fixează aceste cifre, este zadarnic să se discute asupra liniilor generale, fără să cunoaştem bine amănuntele, şi este zadarnic să se caute amănuntele, fără să avem - cum este cazul - posibilitatea de a discuta liniile generale. Dar ceea ce deosebeşte aceste două expuneri, este un fel de lamentaţie elegiacă, pe care nu eram obişnuiţi până acum să o întâlnim în înfăţişarea bugetelor noastre. D. ministru Lapedatu n-are deloc înfăţişarea unui romantic cu dispoziţiuni pesimiste. Este un om foarte solid, prin natura sa fizică, prin ocupaţiunile sale de director de bancă, este tot ce poate fi contrar unui poet dezabuzat, cu toate acestea în expunerea care ni se înfăţişează, precum şi în raportul care se adaugă la această expunere, este o cotă de neîncredere şi de tristeţe; o necontenită plângere care de la pagină la pagină se repetă şi se adaugă, care ne emoţionează adânc, este un tânguios bucium „care sună" fără să fie şi celelalte elemente ale poeziei romantice. D. ministru de Finanţe se plânge că a căpătat o moştenire grea, că a trebuit să

https://biblioteca-digitala.ro

trăiască o bucată de vreme în împrejurări pe care le-ar fi dorit altfel, că a trebuit să lupte oarecum cu bugetul predecesorului său, că acest buget, timp de câteva luni de zile, a fost o piedică şi o sarcină pentru anumite planuri pe care nu le văd, şi în acelaşi timp, în ceea ce priveşte măcar viitorul finanţelor noastre, nici acest viitor nu ni se înfăţişează în cele mai bune, în cele mai mângâietoare culori. D-nealui prevede posibilitatea ca recolta noastră să fie proastă. Din felul cum anunţă rezultatul măsurilor sale legislative, a impozitelor noi, nu iese o mare credinţă într-însele. Nu se vede câtuşi de puţin că d. ministru de Finanţe ar socoti aceste măsuri fiscale ca ieşite dintr-o teorie iubită, pe care a mângâiat-o o viaţa întreagă şi, în sfârşit, are ocaziunea de a o aplica. D-nealui zice: „vai de noi ce am avut" şi se poate întâmpla un „vai de noi" şi pentru ceea ce suntem chemaţi să avem de acum înainte. Daţi-mi voie să găsesc că această notă de tristeţe, acest pesimism bugetar, aceasta dezabuzare fiscală, nu este elementul cel mai sănătos în împrejurările în care trăim acum. O naţiune, evident, se ţine financiarmente cu aurul pe îl are în pivniţele sale care, în ceea ce ne priveşte pe noi, s-a mutat la Moscova, figura o bucată de vreme în bugetele Băncii Naţionale, dar ştim noi ce însemnează această figurare; o ţară se ţine sub raportul financiar din ce poate aştepta de la impozitele noi şi vechi, pe care le are la depoziţie; o ţară se ţine sub raportul financiar şi cu chibzuita potrivire a veniturilor şi cheltuielilor. Dar o ţară se mai ţine şi cu altceva: cu încrederea pe care o are în ea însăşi.

Cum voiţi d-voastre ca această ţară să aibă încredere, să pornească la munca jertfitoare care este necesară pentru a reface o situaţiune economică detestabilă, din care rezultă nişte finanţe fără nici un fel de siguranţă, dacă în însăşi expunerea ministrului şi în însuşi actul care întovărăşeşte aceasta expunere, nu se întâlneşte altceva decât regretul pentru trecut şi aprehensiuni pentru viitor? Iată, dacă este să asemene cineva tonul expunerii d-voastre cu tonul expunerilor pe care le-am auzit de cinci ori - a cincea oară, era o întrebare dacă trebuia să le auzim - de la d. Vintilă Brătianu. Apoi eu declar foarte hotărât, că prefer felul de a se exprima al d-lui Vintilă Brătianu. Sistemul este altceva, dar prefer sistemul său şi felul de a se exprima, de a vorbi ţării al d-lui Vintilă Brătianu, felul de a vă exprimă al d-voastre. D. Vintilă Brătianu crede în ceva, are o doctrină, are o teorie, bună, rea; eu nu cred că e bună, să mă ierte, dar aceasta este doctrina d-sale. De câte ori vorbeşte de doctrina d-sale, o înfăţişează ca pe o operă care corespunde întregului său fel de a cugeta. Este un fel de vitejie, de bărbăţie în felul cum d. Vintilă Brătianu a înfruntat pe vremuri chiar rezultatele cele mai contradictorii teoriilor d-sale. Să o recunoaştem măcar acum, când d. Brătianu se găseşte în opoziţie, când anume pasiuni s-au potolit. Şi banca ministerială

https://biblioteca-digitala.ro

nu ştiu dacă îşi dă seama totdeauna, dar un ministru devine, de la o bucată de vreme, atunci când acest loc este ocupat prea multă vreme de aceiaşi persoană, devine iritant pentru opoziţie. Pentru opoziţia care speră să înlocuiască pe ministru, se întâmplă de nu-l înlocuieşte, dar şi chiar pentru opoziţia care nu speră să ajungă a-l înlocui. Este un fel da război teritorial între băncile acestea din stânga *(arătând spre băncile majorităţii)* şi locul acela *(arătând spre banca ministerială,)* chiar fără să râvnească cineva la situaţia care enervează, care agasează în tot cazul, mai ales când un ministru are şi calităţi de temperament.*(Ilaritate).* Şi le avem cu toţii, d-le Vintilă Brăteanu; le am şi eu. *(Ilaritate).*

D. Vintilă I. C. Brătianu: Foarte iritantă pentru opoziţie şi foarte penibilă pentru miniştri.

D. N. Iorga: Se poate, dar nu toţi bagă de seamă, aceia care sunt foarte noi nici idee nu au, aceia care sunt mai vechi o simt, pentru că s-au săturat de gloriola care înconjură această bancă, dar care în fond plăteşte foarte puţin, şi de aceea n-am râvnit şi nu râvnesc la dânsa.

Dar, în sfârşit, în afară de fenomenul acesta trecător al luptei fireşti între banca ministerială şi băncile de opoziţie, lucrurile acestea au trecut, trebuie să se recunoască de oricine, că atitudinea bugetară a d-lui Vintilă Brătianu era, în ce priveşte datoria fiecăruia din noi de a încuraja ţara, de a da ţării încredere într-însa, atitudinea aceasta era mai bărbătească, mai folositoare şi mai patriotică.

Patriotic este tot ce facem noi, numai că unii o nemeresc mai bine, alţii mai puţin bine.

Eu vă spun, n-am nici un interes să vă înfăţişez stilul d-voastre fiscal ca descurajant pentru ţară; dar este. Poate şi alt fel atunci când cineva face parte de multă vreme dintr-un partid, atunci când poartă răspunderea acestui partid, când are speranţa să mai rămână la locul unde a fost. În Partidul Liberal este cineva ministru, devine ministru, redevine ministru şi lucrul acesta nu e rău, ca miniştrii să se înveţe la locul lor. Un ministru care s-a învăţat la locul lui, este foarte adeseori mai bun decât acela care se găseşte pentru întâia oara acolo.

Al doilea, într-un partid în care revin miniştrii vechi, se zbucium mai puţin decât acela în care, de voie ori de nevoie, vin toţi miniştrii noi. Din punct de vedere al disciplinei nu este rău. Dar, vă rog, dacă un om face parte, cum spuneam, dintr-un partid, dacă a trăit în partidul acela, dacă a muncit în partidul acela, evident că poate să aibă mai mult curaj decât are d. ministru Ioan Lapedatu.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru că, şi aceasta este curios în situaţia bugetară de astăzi, Partidul Poporului nu este reprezentat la cel mai important minister prin cineva care să fi făcut parte până în momentul când Regele a chemat acest partid la guvern, din partidul poporului.

Iată, d-nealui zice că nici astăzi nu este în partidul poporului; nu ştiu care-i este aranjamentul, nu mă amestec *(ilaritate)*, şi nu ştiu cui îi va părea bine sau nu-i va părea bine, dintre cei care s-au aranjat sau dintre cei care nu s-au aranjat.

Dar d-nealui constată, ceea ce nu voiam să constat eu, că d-voastră sunteţi un element agregat la partidul d-lui general Averessu, şi nu aveţi cea mai mare siguranţă din lume că această situaţie provizorie poate să dureze până la nesfârşit. Şi nu ştim ce se petrece în majoritate, eu o presupun solidară cu miniştrii pe care i-a cunoscut înainte de chemarea d-lui general la putere şi cu miniştrii aceia care au venit tocmai în momentul când d. general a venit la putere, dar când se găseşte cineva într-o situaţie pe care o deplâng, când are cineva pe spinare bugetul liberal şi este silit să aplice acest buget, când pe de alta parte, nu este sigur de viitor şi când trebuie să spună: „dacă avem o recoltă bună", ca să se întâmple minunea, pentru ca bugetul să fie aşa de bine echilibrat, să poată rezista la toate împrejurările şi când, pe de altă parte, este un element agregat fără siguranţă de viitor, la un partid, nu se poate aştepta decât la o operă asemănătoare cu opera pe care v-o înfăţişează d-voastră.

Care alt director de bancă din Ardeal sau din România, ar fi muncit cu mai multă dragoste şi ar fi avut rezultate mai precise decât d-voastră? Care om mai muncitor şi mai modest decât acela care ocupă în momentul de faţă ministerul de Finanţe? Numai când poţi să fii un excelent director de bancă, şi un om muncitor şi modest, dar dacă d-ta nu eşti, cum era d. Vintilă Brătianu, nu numai pivotul în jurul căruia se învârtea partidul, dar fiecare ministru se uita la d-sa; dacă era vorba de o schimbare de program de şcoală, trebuia să întrebe cineva pe d. Vintilă Brătianu, ca să nu i se întâmple vreo nenorocire. *(Ilaritate pe băncile majorităţii)*.

Cât este de mare deosebirea cu d-voastră care eraţi nu numai alpha şi omega, dar şt toate literele alfabetului, pe când d-nealui nu ştie unde să se plaseze în literele alfabetului partidului său, ca să fie o literă care rămâne, iar nu un accent care să dispară. *(Ilaritate)*.

Dacă d. Lapedatu s-ar fi găsit în oricare altă situaţie... *(ilaritate ironică pe băncile Partidului Naţional Liberal)*. O spun fără răutate. *(Zâmbete ironice pe băncile majorităţii)*.

Atunci d-voastre nu mă cunoaşteţi, când sunt în dispoziţie de răutate, nu vă pot servi pentru moment. Vă asigur că nu am altă intenţie, decât a

https://biblioteca-digitala.ro

deplânge cum am spus, că bugetul acesta are un ton de elegie, care se potriveşte cu un poet şi nu cu un director de bancă. Dar aceasta se explică prin faptul că un partid venind la guvern, mai ales după ce d. Vintilă Brătianu a guvernat mai multe departamente, are absolut datoria de a pune la ministerul de Finanţe, acela este ministerul principal, de acolo pornesc toata căile, de a pune un om legat cu trecutul lui, legat cu ideologia lui.

Deci nu văd unde constataţi d-voastră răutatea. Este o simplă constatare, o modestă încercare de a explica o situaţie, pe care eu nu aş primi-o fiindcă, în aşteptarea multora şi în aşteptarea mea, d. Ion Lapedatu trebuie să fie ministrul actualului şef ai Partidului Naţional-Ţărănesc, şi mie mi s-a părut o mulţime de vreme că d-nealui se pregăteşte pentru aşa ceva.

Ştiam că în partid sunt alte persoane, care au tot atâtea drepturi, dar mi se pare că d-nealui s-a socotit cu drepturile cele mai mari.

Cum voieşti d-ta să te primească sincer pentru locul de ministru de Finanţe, un partid cu altă concepţie, să treci de pe banca aceasta de opoziţie la locul acela aşa de greu, lângă d. subsecretar de Stat Manoilescu, care evident că are altă concepţie? Eu nu numai că nu am intenţii răutăcioase faţă de d-voastră, eu înţeleg toată dificultatea situaţiei în care vă găsiţi. A fi ministru de Finanţe şi a avea teoria în stăpânirea unui coleg, ar trebui în fiecare moment să ţii contabilitatea foarte delicată a raporturilor de idei şi de atitudine cu acest coleg şi pe de altă parte a avea în partid, care guvernează el în rândul întâi, şi nu agregaţii, a avea în acest partid o situaţie care să permită oricărui ministru să vă ceară orice - d-voastre rezistaţi, pentru că d-voastre doriţi să ajungeţi la un buget echilibrat - aceasta înseamnă că numai Dumnezeu ştie ce viaţă aţi dus.

Vedeţi cât de rău înţeleg d-nii din majoritate...*(întreruperi pe băncile majorităţii)*... Eu am venit să deplâng o situaţia psihologică dificilă şi d-lor îşi închipuie că am intenţia de a sublinia dureri pe care le înţeleg.

D. P. Pogonat: Şi a le sublinia cu răutate.

D. N. Iorga: Un ministru de Finanţe azi, chiar dacă nu l-ar chema Vintilă Brătianu, este dator să-şi stăpânească puţintel colegii. Daţi-mi voie să nu vă văd în această atitudine; doresc să o aveţi, dar nu vă văd în aceasta atitudine. Atunci bugetul este aşa cum este; este un buget în care nu poate să fie o concepţie, pentru că această concepţie trebuie să fie a partidului, trebuie să fie manifestată prin expresiunea partidului, pentru că trebuia să fie un om, nu numai cu autoritate, dar cu darul de a stăpâni, care să poată spune colegilor săi şi cu autoritate adversarilor: eu aşa concep lucrurile, aşa am înţeles totdeauna acest lucru, acesta este mijlocul pe care l-am găsit şi aceasta este metoda pe care şi eu o voi întrebuinţa. Altfel, ajunge cineva la un excelent buget de aparenţe, la un buget care reprezintă muncă, reprezintă onestitate,

https://biblioteca-digitala.ro

dar nu reprezintă în acelaşi timp concepţia aceasta superioară de care avem noi nevoie, în aceste momente, şi care trebuie să fie şi individuală.

Încă odată, trebuie să fie omul care să fi elaborat o idee, omul care să fi găsit un drum şi care să-şi pună pieptul sau să-şi închidă viaţa sa în această ideie şi în aceasta metodă. Nu-mi închipui că d-voastre sunteţi în situaţia de a o face dar, lăsând la o parte ceea ce poate fi dezagreabil, dureros, vrednic de compătimire, în situaţia pe care o aveţi, să venim la acest buget însuşi.

Ce cuprinde bugetul acesta? În ce priveşte nevoile cele mari ale societăţii româneşti, s-a spus, cu multă dreptate, şi este imposibil să nu spună oricine se ocupă de acest buget, este un buget care caută să ţină seamă de nevoile adânci ale statului român, fără să fie însă în stare de a lua măsurile trebuitoare, pentru ca aceste nevoi adânci să fie îndeplinite.

Iată încă un element tragic, dureros, d-voastră aveţi în conştiinţa d-voastră aceste nevoi, şi cu toate acestea vă este imposibil să vă ocupaţi de dânsele. Ţara aceasta cere sub toate raporturile altceva decât ceea ce a fost ieri. Nu o spun întâia oară, d. Vintilă Brătianu a auzit foarte deseori această muzică. Ţara cea nouă nu mai este tot ţara cea veche. E mult mai întinsă, şi mult mai grea, şi mult mai delicată. Sunt fundamente care nu pot sprijini România nouă. Vechile fundamente şubrede, puţintel arhaice, ale vechei Românii, nu se potrivesc, nici cu România nouă, nici cu vremea în care trăiam. Noi avem o ţară de făcut, o întreaga ţară de făcut. Apoi contabilii de la ministerul de Finanţe, cu toată bunăvoinţa lor, ajutătorii d-voastre care caută să armonizeze cifre, au oamenii aceştia toate mijloacele trebuitoare pentru a creea această ţară nouă?

Această ţară are alte organe. Organele acestea se cer hrănite altfel, trebuie să treacă printr-însele o altă vibraţie nervoasă decât odinioară. Noi nu putem cârmui o ţară de două ori mai mare şi o ţara care se află într-o lume care în câţiva ani de zile a trăit atâta cât ar fi fost, cel puţin un secol, înainte, nu putem să o cârmuim cu tot felul de expediente.

De sigur, nu tăgăduiesc cifrele d-voastră. Dacă este o greşeală, d-voastră o veţi îndrepta, dacă este o scăpare din vedere, d-voastră, dacă veţi rămâneţi la acest loc, o veţi drege; sunt atâtea mijloace în cursul unui exerciţiu ca să revii asupra unor erori şi să acoperi anumite lipsuri.

Căci, ferească Dumnezeu, nu aş zice ceea ce au zis câţiva din oratorii care m-au precedat că dacă este un neajuns, acesta trebuie să ţină 12 luni de zile. Nu, găsim noi mijloace şi legale, şi mai puţin legale ca să aruncăm credite în spinarea altora care vor veni mai pe urmă şi, de bine, de rău, bugetul va merge.

Nu este vorba de acest lucru. Nu că bugetul este rău; bugetul este necorespunzător. Avem, de o parte, acea ţară nouă, de altă parte, avem o

https://biblioteca-digitala.ro

metodă veche şi, cu cât se succed miniştrii de Finanţe, cu atâta fiecăruia trebuie să i se spună cu mai multă hotărâre, cu mai multă francheţă, căci nu este cruzime acest lucru. În cel dintâi an al guvernării liberale, lucrul se putea spune mai liniştit, mai acoperit; în al doilea an, mai puţin, şi în al treilea, în al patrulea şi mai puţin. În sfârşit, nota în care s-a discutat bugetul ultim al d-lui Vintilă Brătianu a fost, fără îndoială, o notă mai pasionată, nu fiindcă am fi avut noi ceva personal cu d. Vintilă Brătianu, dar fiindcă nevoia aceasta de transfer mare, imediată şi radicală se simţea din ce în ce mai cu putere.

Bine, dar nu este om în această ţară, în afară de aceia care vor să-şi acopere ochii ca să nu vadă, sau orbii din naştere, nu este om în această ţară care să nu vadă că nici un organ din viaţa ei nu funcţionează, aşa cum s-ar cere să funcţioneze. Toată fiziologia acestei naţii este sărăcită, împuţinată.

Dar, la agricultură, cu mijloacele date de bugetul d-voastre, se poate face oare acea măreaţă politică de care avem nevoie pentru ca mica proprietate ţărănească să-şi îndeplinească funcţiunea? De unde o să scoateţi d-voastre tot ce trebuie pentru ca această mică proprietate să devină spornică?

Dar, la industrie şi comerţ ce puteţi face d-voastre? Cum puteţi veni în ajutorul unui comerţ redus la situaţia cea mai precară? În ce fel puteţi să sprijiniţi o industrie care se clătina cu ceea ce statul poate să dea pentru dânsa?

Dar în domeniul şcoalelor, unde văd că d. ministru de Instrucţie, şi aci nu mă învoiesc de loc cu dumnealui, ia anume şcoli şi le etatizează? În loc de a trece cât mai multe şcoli de la stat pe seama oamenilor care sunt în stare să le susţină, le trece necontenit la stat, atunci când statul, în afară de alte necesităţi, în momentul de faţă, nu are tăria trebuitoare pentru a mai atrage la sine alte sarcini, pe lângă cele pe care le-a avut. Ştiu stăruinţele care au venit într-un caz, ori într-altul. Oameni suntem! Poate că nici eu nu aş fi fost în stare să rezist, dacă m-aş fi găsit în situaţia celui care stă pe banca ministerială.

Noi avem de creeat o altă universitate. Cu universitatea aceasta nu facem nimic, va trebui o universitate practică întâi şi o universitate disciplinată, al doilea. Noi avem nevoie de o universitate de soldaţi ai refacerii imediate a statului român şi a societăţii româneşti. *(Aplauze).*

Şcolile secundare, cu profesori care aleargă dintr-un loc într-altul, de la un capăt la altul al oraşului, nu pot, este evident, nu pot să se ţină în curent cu ştiinţa. Eu îmi dau seama, la universitate sunt lucruri pe care le-am îngropat de acum treizeci de ani şi acum se servesc elevilor noştri în şcolile secundare. Am la Vălenii de Munte o şcoală de misionare, unde, la fiecare materie, acolo nu fac numai istorie, am constatat spectacolul acesta al unui învăţământ înapoiat; se predau lucruri care nu mai sunt de ziua de astăzi. Ce profesori ni-ar trebui. Şi nu uitaţi un lucru: profesorii au nevoie, nu numai de

https://biblioteca-digitala.ro

ştiinţa, dar şi de autoritatea personală acolo unde profesează. Profesorul cu haina veche, cusută la coate, profesorul care nu poate lua o trăsură şi bâltăcăieşte prin noroi, profesorul pe faţa căruia se vede oboseala mizeriei fiziologice, acela nu impune. Eu am apucat timpuri când în fruntea oraşelor de provincie, cine trecea înainte era profesorul de liceu. În Moldova de Sus era un Savinescu şi atâţia alţii, care nu erau numai şefi ai partidelor lor, căci fiecare se ducea mai întâi la profesor, când era vorba să aleagă un sat, erau oameni care dominau întreaga societate.

Ce faceţi, însă, în împrejurările de astăzi?

Dar şcolile acelea pe care vi le-a lăsat predecesorul d-voastre, care ţipă în starea în care sunt, ţipă împotriva statului românesc, oricine le-a început şi oricum ţipă că nu se isprăvesc, şi care sunt ruine? De câte ori nu vă văd muzeul acela etnografic de la Şosea? Din fiecare piatră a lui se strigă împotriva statului român, care înfăţişează ruinele acestea proaspete. Ruinele vechi, acelea le primeşti, dar să începi ceva şi să nu fii în stare să-l duci la sfârşit, este suprema dovadă de lipsă de gospodărie a unui stat. Cu ce le faceţi astăzi? Cu ce daţi la atâtea şcoli fără învăţători? Cu ce daţi învăţătorilor? Ce fel de învăţători daţi? Eu cunosc o mulţime de şcoli în care fete cu trei clase de liceu, care nu au făcut o oră de pedagogie, sunt chemate să conducă nu ştiu câte clase dintr-o şcoală de oraş? De unde scoateţi alte mijloace? Dacă se continuă aşa, şi învăţământul va fi o formă, o tristă formă lipsită de conţinut; avem faţadă, nu avem cuprins. (*Aplauze pe băncile Partidului Naţional Ţărănesc).*

Dar armata, vă rog? Mi-am permis să atrag atenţia - şi am atras-o stăpânind glasul - asupra lipsurilor armatei. Aceasta este armata cu care să putem lupta, întâmplător, pe mai mult decât pe un front? Întrebaţi pe d. ministru de Război, luaţi-l de o parte şi spuneţi-i dacă este mulţumit. Dar este un om foarte delicat, dacă mi-a spus-o mie, nu o va spune altora, desigur *(ilaritate)*, întrebaţi pe d. ministru de Război, să vă spună dacă este mulţumit cu ce i-aţi alocat d-voastre?

Şi mai există o ţară de pe lume, şi nu mă adresez numai către d-ta, ci către întreaga bancă ministerială, către tot partidul, pe care îl reprezintă, către toată viaţa noastră politică, către toată opinia publică, mai este o ţară unde să vezi soldatul cerşetor, îmbrăcat în zdrenţe? Ia-l d-ta pe sas, ia-l d-ta pe secui, ia-l d-ta pe ungur şi bagă-l în armata română, pe el băiat de ţăran înstărit ca să-l îmbraci cu o haină pe care în civil el nu ar fi consimţit niciodată să o poarte? Dar care este omul care nu-şi dă seama că în mândria lui este şi ceva din mândria hainei pe care o poartă?

Cine dintre noi, chiar dacă ar fi îmbrăcat în acele zdrenţe, încălţat cu acele cizme sparte, dacă ar avea pe faţă paliditatea lipsei de hrană, care dintre

https://biblioteca-digitala.ro

noi ar păstra şi puterea de muncă şi mândria care se cere de la noi?

Noi avem internate, noi avem cazărmi, ori unde statul aşează pe om sub acoperământul lui, îl vedem pretutindeni subnutrit, în aceste fabrici de tuberculoză, de la un capăt la capătul celălalt al ţării. *(Aplauze pe băncile Partidului Naţional Ţărănesc).*

Eu, ori le-aş putea ţinea bine, ori le-aş desfiinţă pe toate. Căci mai bine este să ofticească omul fără pecetia statului român, decât să devie el tuberculos şi să avem şi ruşinea de a fi ştampilată această boală, pe care el nu a adus-o de acasă, de statul român. Iată un om milos, un preot ajuns ministru al Sănătăţii Publice care ar vrea să facă o mulţime de lucruri. Ce se poate face? Spitalele cele mari, după expropriere, nici ele nu îşi mai pot îngriji bolnavii. Au fost ierni când bolnavii tremurau de frig. Iar în ce priveşte spitalele rurale, acestea nu există...

O voce de pe băncile majorităţii: Eram noi la putere atunci.

D. N. Iorga : Dar nu există spitale rurale! Cunosc şi eu spitale rurale în care, din lipsă de instrumente, nu poate face medicul o operaţie. Am văzut sub ochii mei oameni tăiaţi de tren, suiţi la Vălenii de Munte în vagon ca să fie duşi până în Ploieşti, li se scurgea sângele pe drum şi piereau oameni care ar fi trebuit să trăiască. Aceasta este situaţia şi a sănătăţii publice. Iar mijloacele care se prevăd în bugetul d-voastre, cu atât de mică creştere ce s-a crescut şi la Instrucţiune şi la Război, mijloacele acestea sunt absolut neîndestulătoare.

Şi cum voiţi d-voastre ca o ţară să funcţioneze atunci când organele ei nu sunt hrănite în aşa fel în cât să le dea energia trebuitoare?

Aceasta nu este o acuzaţiune pentru d voastre, nu s-a putut face altfel. Te-ai găsit pe neaşteptate într-o situaţie pe care, cel puţin cu acest partid, nu o aşteptai, nu o râvneai. Te-ai găsit în luptă cu deosebite elemente, care ţi-au impus acest buget. Eu împărtăşesc părerea d-ale de rău că nu s-a putut face mai bine. Şi eu zic şi altceva: că oricine ar veni în momentul de faţă în locul d-tale, ar putea face ceva mai bine, dar tot binele care trebuie făcut, acest bine nu l-ar putea face nimeni în condiţiunile actuale ale vieţii noastre politice.

Şi atunci îmi veţi îngădui, în partea a doua, să arăt cum văd eu mijloacele de îndreptare, care trebuie să vie curagioase, care trebuie să vie repede, fiindcă o grea răspundere apasă asupra noastră a tuturor.

Statului român îi trebuiesc bani. De unde poate lua statul român banii aceştia? Aceasta este întrebarea. Îi trebuie bani mulţi. D-voastre spuneţi: exportul merge prost, producţia a scăzut. S-a spus şi de alţii, cu dreptate, cu cifre. A venit d. Popovici, întotdeauna bine informat, şi aşa a fost şi de data aceasta, şi a dovedit că producţia este insuficientă, că exportul nu poate da ce ne trebuie. Şi nu avem decât să ne dăm seama de condiţiile în care se face

https://biblioteca-digitala.ro

producţia şi exportul de felul cum ne asigurăm circulaţia pentru ca să ne dăm seama că este un rău şi că va continua şi mai departe. Ne-ar trebui un ţăran care să ştie şi să poată, un ţăran cu mijloace de lucru, un ţăran cu orizont şi un ţăran cu solidaritate şi cu credit. Unde este acest ţăran? Ţăranul bâjbâie cum poate; când este cărăuş, nu lucrează la câmp; când lucrează la câmp, lucrează aşa după vechea lui datină. Cine a fost acolo ca să-l stăpânească puţin şi să-l înveţe foarte mult? Producţia aceasta, care este, în ce chip poate să circule? Cine îi dă mijlocul de a circula cu bietele trenuri ale noastre, car abia îşi duc din loc în loc călătorii, cu aceste mijloace care nu ne ajută în anul acesta să ducem o recoltă, evident mai mare decât acea pe care o aşteptam? Şi în ce priveşte exportul, exportul consistă oare numai într-atâta, să ai marfa şi să aştepţi negustorul, sau exportul înseamnă şi îngrijirea calităţii mărfii şi găsirea târgului extern şi îngrijirea acestui târg extern însuşi?

Dar n-avem decât să ne uităm în Cehoslovacia, ca să vedem cum procedează alţi oameni. Să ne gândim la expoziţiile agricole, care la trecere de câteva luni de zile se organizează acolo. N-avem decât să ne uităm la un stat care întrebuinţează mijloacele militare pentru agricultură. În timp de pace, tractoarele pe care statul le reia în timp de război, sunt puse la dispoziţia micei agriculturi din Cehoslovacia. Am văzut-o cu ochii mei. Ţăranii sunt duşi apoi anume la aceste expoziţii; sunt învăţaţi copilăreşte să lucreze mai bine. Li se prezintă aceiaşi sămânţă pusă într-un pământ neîngrijit, într-un pământ ceva mai bine îngrijit, într-un pământ foarte bine îngrijit şi vede ţăranul însuşi, după înălţimea semănăturilor, care este folosul pe care-l capătă cineva îngrijind mai bine de sămânţa sa şi de planta ieşită din această sămânţă. Cehoslovacia are pretutindeni agenţii ei, pretutindeni marfa cehoslovacă este cunoscută şi această marfă cehoslovacă e supravegheată de oameni statului cehoslovac, pentru ca să nu se întâmple ca unul sau altul, pentru un motiv sau alt motiv, din dorinţă de câştig mai repede, să strice faima producţiei naţionale.

Prin urmare, evident, că dacă ţinem ca statul român să aibă mai multe putinţi de a-şi hrăni serviciile, de a dezvolta în toate domeniile viaţa naţională, pentru aceasta trebuie să găsim mijloace, de altfel adesea uşor de găsit, care nu s-au găsit până acum şi, în afară de aceasta, sunt şi mijloace mai grele, care şi acelea însă se pot, fără îndoială, găsi.

Nu înţeleg, măcar ca o satisfacţie pentru moralitatea publică, nu înţeleg de ce nu se iau anume măsuri în aceasta ţară a celui mai neruşinat lux. Nu-mi fac iluzie însă asupra cifrei care se poate atinge lovind acest lux, dar, când bugetul statului este un buget sărac şi viaţa economică e o viaţa împuţinată, nu este permis ca statul să treacă pe lângă una din cele mai neruşinate destrăbălări care există în lumea de astăzi. Loviţi localurile de

https://biblioteca-digitala.ro

petrecere, care strâng noaptea pe toţi paraziţii şi pe toţi ticăloşii acestei societăţi *(aplauze)*, loviţi sfidătoarea desfăşurare a unei vieţi care nu se sprijină pe muncă şi care urmăreşte toate satisfacţiile. Şi oricât de mică ar fi cifra cu care s-ar ajuta bugetul, ar fi încă una din acele satisfacţii date opiniei publice care face să crească puterile fiecăruia.

Cum vroiţi d-voastre ca omul care munceşte şi nu-i ajunge ce câştigă şi care vede necontenit trecând înaintea lui un lux, care nu este sprijinit pe dezvoltarea nici unei munci oneste, cum vroiţi să nu se descurajeze el însuşi în munca lui? Orice buget nu este numai o chestiune de cifre, nu este numai o chestiune de orînduieli materiale, orice buget este în acelaşi timp şi o operă naţională şi morală. Şi opera aceasta naţională şi morală dacă este îndeplinită, creşte forţele morale ale unui popor. Defectul cel mare al tuturor concepţiilor în legătură cu bugetul este acesta: se caută în dreapta şi în stânga, în lucrurile materiale care vin sub mână, mijloacele de îndreptare, dar nimeni nu-şi dă seama de un lucru, că societatea aceasta poate munci mult mai mult de cum munceşte astăzi. Nu se dezvoltă in aceasta ţară, din partea tuturor naţiunilor şi înainte de toate din partea naţiunii majoritare, creatoare şi sprijinitoare de stat, nu se dezvoltă acea muncă liniştită şi spornică, pe care s-ar putea sprijini o altă dezvoltare a statului român. Acesta este adevărul.

Toate iernile sterpe ale ţării româneşti, toate răpesc statului român mijloacele trebuitoare pentru a-şi acoperi lipsurile, pentru a-şi creşte forţele de viaţă şi de dezvoltare.

Toată acea neorientare a satelor, îndată ce se mântuie recolta şi înainte de a începe pregătirea recoltei viitoare, reprezintă o greutate imensă de..., nu vreau să întrebuinţez cuvântul de lene, pentru că lenea este un lucru voit, dar de o inerţie constrânsă. Populaţia noastră, în cea mai mare parte, este silită, constrânsă, la inerţie. Şi, dacă am întrebuinţa aceste momente pierdute, care se întind cu săptămânile şi cu lunile la marea majoritate a locuitorilor acestei ţări, atunci din impozite mai mici decât acestea de astăzi ar ieşi, fără îndoială, mijloacele trebuitoare pentru a crea încă stalul cel nou. Fiindcă, să mă iertaţi, statul cel nou poate trăi şi se poate dezvolta. Dacă este cineva însă care în împrejurările acestea noi, să practice metodele vechii Românii, această nouă Românie nu se poate dezvolta şi nu se poate menţinea.

Ori ştim să facem ţara cea mare, ori nu vom avea nici ţara cea mică. Aici stă problema dureroasă, tragica problemă.

Această ţară nouă trebuie să o facem cu munca tuturor, cine nu poate, să-l ajutăm, cine nu vrea, să-l silim şi pe toţi să-i organizăm într-o splendidă organizare a muncii naţionale, care singură ne poate scoate din halul de inerţie în care ne găsim acum. Un popor întristat, descurajat, nemaiavând încredere în munca sa, şi, deasupra lui, nişte finanţe chibzuite artificial şi

https://biblioteca-digitala.ro

artificios, de guverne care se schimbă unul după celălalt, fără să întrebuinţeze nimic nou, fiindcă noutatea nu o găsesc adesea ori în însăşi sufletul lor, pentru a învia sufletul unui popor întreg. *(Aplauze).*

Credeţi d-voastre, că această creare a unei vieţi morale noi este posibilă? Dar să ne uităm, nu mai departe, dar chiar în jurul nostru. Iată un caz: este peste Dunăre un popor care a făcut greşeli mari şi a fost pedepsit şi pe dreptate este bine să sufere, să mai sufere încă multă vreme până s-o deprinde să nu mai facă altă dată greşeli ca acelea pe care le-a săvârşit poporul bulgar. La poporul acesta, cu teritoriul împuţinat, cu atâţia dintre membrii săi rămaşi pe câmpiile de luptă, unde îi mâna o ambiţie nebună, nu ştiu dacă toată lumea îşi dă seama de furia de muncă ce se desfăşoară acolo. Nu se poate vorbi numai de muncă, este o nebunie a muncii. Vă dau un domeniu: acum câteva momente, citeam, priveam în bibliotecă, aici, singura foaie în limbă străină care se tipăreşte la noi, „Le Progrès". Nu cred ca persoanele care conduc această foaie să fie mulţumite de cantitatea enormă de greşeli de tipar, de greşelile de limbă, de nulitatea de fond, a singurii foi pe care o avem în acest gen. Foaia partidului liberal, după ce a vegetat foarte multă vreme, în sfârşit a dispărut, „L'Indépendance roumaine"... *(întreruperi pe băncile partidului naţional liberal).* Înviază acum? Ce bine! Un partid aşa de bogat să ia el asupra lui măcar ceea ce nu poate da partidul care este acum la cârmă, sau o parte din partidul care guvernează acum. Luaţi foaia de dincolo de Dunăre, „La Bulgarie", este buletinul zilnic, într-o franţuzească perfectă, sub forma cea mai îngrijită, vrednică de a sta alături cu orice publicaţiune din străinătate. Este buletinul muncii naţionale celei mai devotate. Niciodată nu s-a muncit mai mult, nu s-a scris mai mult, niciodată nu s-a pus mai multă hotărâre şi mai multă credinţă decât acum, după război. Nimeni dintre noi nu poate uita ceea ce a fost la noi pe timpul războiului de pe urma acestor vecini. Dar, cu toate acestea, fără voie, se impune un sentiment de respect faţă de această mişcare naţională care sub biciul lui Stambolischi, sau sub urmaşii lui Stambolischi care nu au întrebuinţat aceleaşi mijloace, învie şi îndreaptă înainte un popor. Dar este cazul celalt, al poporului italian. Ei bine, Italia are şi acum pământul pe care îl avea. Italia, după ceea ce a anexat la încheierea păcii, Italia nu are în posesie pământ mai mult decât avea înainte. Italianul de astăzi este fiziceşte tot ceea ce era italianul de ieri. De ce Italia de azi nu mai seamănă cu Italia de ieri? De ce? Este de ajuns să intre cineva în contact cu orice reprezentant al populaţiei italiene, din orice categorie a acestui popor, până la ultimul ţăran, până la ultimul muncitor, ultim în starea socială nu ca valoare de muncă, n-ar fi decât să intre în contact cu orice reprezentant al poporului italian ca să se uimească de schimbarea care s-a săvârşit. Italianul dezgustat, italianul pesimist,

https://biblioteca-digitala.ro

italianul care, revoltat de lucrurile ţării lui, exprimă un sentiment de durere tânguitoare, ca acela cu care vorbiţi d-voastră în introducerea acestui buget, italianul acesta oarecare simte azi că el este participant la o mare operă de creaţiune.

Viaţa morală e acestui popor a fost refăcută, şi fiecare om este atâta cât este sufletul său, cât este credinţa în valoarea acestui suflet şi credinţa în preţul pe care munca sa îl poate avea pentru dezvoltarea poporului din care face parte. De ce fac alţii minuni şi nu putem face şi noi? Şi noi suntem latini, de ce nu facem ca italienii? Dincolo de Dunăre, este un popor, care nu are calităţile rasei latine care poate face atâta, de ce nu putem face şi noi? Fiindcă ne certăm pe un buget de cifre. Ce importanţă pot avea amănuntele? Totul atârnă de valoarea unei societăţi. Statul răspunde la ceea ce este societatea însăşi, dar statul poate să o menţie în marasm şi statul poate să o îndrepte la viaţă. Şi statul român o menţine în marasm, această societate ale cărei mizerii le poate calcula, dar nu le poate lecui. *(Aplauze).*

Şi atunci, vă rog, care este mijlocul pentru a crea aceasta viaţă morală, fără de care nu putem trăi ? Eu am trecut de mult de jumătatea vieţii mele şi aş dori să mai rămân numai puţini ani, ca să nu văd ultimele consecinţe ale situaţiei morale pe care o are azi acest popor, aş vrea să am cât de puţini ani de trăit, dacă nu se întâmplă o schimbare în această societate, pentru ca, blestemând soarta copiilor mei, să nu văd cu ochii năruindu-se ceea ce cu atâta sânge şi cu atâtea jertfe s-a întemeiat. Trebuie să creiăm omul plin de încredere, de viaţă, trebuie să creiăm minunea românească. Această minune nu este un vis de ideolog, ci minune dinamică, minunea creatoare a poporului românesc care are toate mijloacele pentru aceasta.

Cum o facem, prin ce mecanism? Nu văd decât trei: unul este o naţiune care de la sine înţelege că trebuie să se schimbe. Aceasta se întâmplă la popoarele foarte înaintate. Vedeţi cât s-a vorbit aci de absoluta necesitate de a avea o monetă. Ce avem noi, este un rezultat al situaţiei Bursei de fiecare zi şi al artificiului pe care îl întrebuinţăm la Bucureşti pentru ca moneta noastră să aibă o anumită situaţie în străinătate, sau scăderea unei monete, prietene, de pe urma căreia se ridică moneta noastră. Nu cred că toate socotelile noastre sunt în văzduh, sau că se pot produce schimbări aşa de mari ca bugetul nostru să nu răspundă la nimic, dar cu siguranţă atâta timp cât moneta noastră nu este stabilă, evident că nu poate s-o aibă nimeni. Şi sunt oameni clarvăzători, care de foarte multă vreme au declarat nevoia de a se ajunge, cu orice sacrificiu, la stabilizarea monetei. Oameni din toate partidele. Acei care au înţeles singuri acest lucru, l-au înţeles, dar pentru acei care nu l-au înţeles, s-au găsit oameni care să le deschidă ochii. Până şi la bietele mele cursuri de vară de la Văleni, d. Enacovici şi d. Argetoianu au venit, când nu

https://biblioteca-digitala.ro

era o problemă de stat şi au spus: să nu ne hrănim cu iluzii zadarnice că o monetă, odată căzută, se poate ridica. Moneta este şi o chestiune de psihologie, când o vezi căzuta jos nu-i acorzi încredere, ca să se ridice. Eu nu cunosc, ca istoric, nici un singur caz, în care o moneta să fi fost refăcută complect. Nu ar fi decât să se pună în comparaţie preţurile de la 1300 şi ceva, cu preţurile de la 1400 şi ceva, după ce a fost un cataclism, o catastrofă, să se vadă că moneta a căzut şi nu s-a mai ridicat. De unde vine diferenţa? Era timpul când cumpărai o moşie cu un număr de aspri turceşti sau cu câţiva galbeni şi mai dădeai un cojoc pe deasupra! Nu s-a întâmplat nimic în poporul românesc, nu a căzut poporul românesc însuşi, numai cât moneta a căzut în conştiinţa acestui popor şi nu s-a mai ridicat.

Să o înţelegem ce este, să o înţelegem cât este şi când plătim şi atunci când cerem de la contribuabili, să ne sprijinim pe realităţi. Dar această realitate, ca să o recunoaştem şi să o impunem, jignim atâtea interese, lovim atâtea speranţe, deranjăm atâtea calcule. Sunt mulţi oameni care, de ani de zile, lucrează în credinţa, susţinută şi de statul român el însuşi, că se va ajunge la leul aur. Bieţii oamenii aceia sunt, nu numai la noi dar şi în străinătate. Eu cunosc francezi care s-au ruinat cumpărând leul scăzut, în credinţa că o să facă averi cu leul acesta când se va ridica. Nu s-a ridicat. Am spus odată că leul e o făptură foarte îndărătnică şi nici cel mai îndatnic ministru de Finanţe nu are atâta îndărătnicie ca acest leu. Ministrul de Finanţe vrea să ridice leul şi el se îndărătniceşte să şadă jos; nu vrea să se ridice, nu simte în el putinţa de a se ridica.

În Belgia, nu exact în aceste condiţiuni, în condiţiuni mai bune pentru creditul belgian, moneta a scăzut. Ce s-a făcut pentru a se îndeplini această operă de stabilizare? Şi eu aici mă gândesc nu numai la stabilizarea monetară; cum spun, aceasta face numai o mică parte din programul acela vast care trebuie să creeze întregul utilaj economic, cu toate consecinţele financiare, al României aceleia în adevăr mari şi în adevăr solide de mâine.

Acolo, o opinie publică întreagă a înţeles acest lucru. Oamenii s-au oferit să suporte sarcinile şi riscurile. Naţia aceasta, care a dat un aşa de frumos exemplu de sacrificiu în timpul războiului, naţia aceasta de eroi pe câmpul de luptă, a înţeles să fie o ţară de eroi şi pe acest câmp al refacerii financiare. „Orice ar fi de aşteptat, orice am pierde, noi, naţia belgiană întreagă, consimţim să suferim consecinţele". Şi atunci dictatura financiară de pline puteri date Regelui, toate încercările acestea care s-au făcut şi care nu au rămas sterpe. Nu s-a atins poate tot scopul urmărit, dar creditul belgian s-a refăcut şi Belgia nu mai este socotită, în ştiinţa financiară a lumii, ca o ţară învinsă pe terenul acesta financiar şi economic, ci ca o ţară care a făcut un pas hotărâtor către îndreptare.

https://biblioteca-digitala.ro

Acum să vă întreb pe d-voastre, ne cunoaştem doar naţia, deşi dorim s-o ajutăm a căpătă ceea ce-i lipseşte. Dar este conştiinţa publică a acestei ţări aşa de dezvoltată azi, încât să se îndrepte cineva către dânsa să-i ceară acest sacrificiu? Dacă i s-ar cere, ce s-ar întâmpla? Ar accepta ţăranul. Nu există un mai răbdător om în această ţară ca ţăranul nostru. Îmi aduc aminte că era vorba, într-un moment, de situaţia financiară a Franciei şi de situaţia financiară a României, cu un străin; i-am spus: „uite d-le, la d-voastră se produc crize financiare fiindcă omul cere să-i plăteşti despăgubirile de război. Noi le-am făgăduit şi n-am plătit nici rechiziţiile. Anul acesta abia, după ce a trecut atâta şi atâta vreme, primesc despăgubirile de război ale mele, fixate la 1920 - suntem astăzi în 1926 - şi ce mai însemnează astăzi faţă de paguba mea de atunci! Şi am răbdat noi toţi cei fără averi, „naţia" întreagă, pe când dincolo, dacă nu plăteai, naţia întreagă se ridică împotriva d-tale.

Ei bine, este adevărat că omul sărac de la noi, începând cu ţăranul, primeşte, rabdă, sacrifică, dar nu are hotărârea, hotărârea celorlalţi. Se poate să creezi o opinie publică în acest sens? Cercaţi şi veţi vedea rezultatul. Nu putem să întrebuinţăm aceste mijloace; educaţia sacrificiului şi a solidarităţii naţionale nu a mers aşa de departe, o spun cu durere, în acest popor. Şi mai este şi altceva. Belgia poate cere orice unor oameni care sunt de secole întregi belgieni, care au stat împreună, ori dacă există un stat belgian, ori dacă există numai o conştiinţă locală belgiană. Acolo sunt oameni care împreună au făcut statul, împreună îl susţin. Cum mergem noi însă, la naţionalităţi să le spunem: sacrificaţi-vă pentru statul român căruia-i aparţineţi numai de câţiva ani de zile, înainte ca ei să ajungă să înţeleagă şi să preţuiască acest stat? Nu se poate!

Dar este al doilea mijloc: este dictatura. Se vorbeşte aşa de uşor de dictatură la noi *(ilaritate)*, cutare zice să proclamăm şi la noi dictatura; pe urmă găsim dictatorul. Logic este tocmai să găseşti dictatorul, să-l verifici, şi după ce-l verifici, să-l înfăţişezi naţiunii, care, dacă-l primeşte, n-are decât să-l primească. Dar eu am profunda convingere că, orice ar zice unul şi altul, oricât s-ar înşela asupra valorii lor, am profunda convingere că în România nu există niciun om care să aibă obrăznicia de a se prezinta ca singur mântuitor al naţiunii sale prin mijloace violente. *(Aplaude prelungite pe băncile Partidului Naţional Ţărănesc şi pe băncile majorităţii).*

Astfel de pretenţii nici nu se pot combate. Nu se poate gândi cineva serios să verifice pe cine ar avea o ideia aşa de nebună şi nici de acesta nu poţi spune că este singurul mijloc, nu putem să ajungem la dictatură. Şi atunci ce rămâne? Rămâne să ne băgăm cu toţii minţile în cap. (*Aplauze pe băncile partidului naţional liberal).* Să înţelegem că partidele noastre, aşa cum sunt alcătuite, nu pot ţinea în spinare sarcina strivitoare care li se impune azi. Nici

https://biblioteca-digitala.ro

partidul cel mai bine organizat, nici acela nu se poate încumeta să facă acest lucru. Dacă, cu mijloacele pe care le-au avut patru ani de zile liberalii nu au putut să dea o soluţie, ce se poată aştepta de la partidele noi, care-şi caută direcţia, de la partidele în care oamenii nu au căpătat încă disciplina trebuitoare pentru a luptă ca modeşti ostaşi umăr la umăr, pentru îndeplinirea aceluiaşi scop?

D. dr. Al. Vaida Voevod: D-le Iorga, liberalii n-au avut încrederea pentru că ştiţi cu ce mijloace au ajuns, şi pe care d-voastră le-aţi combătut.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, îmi daţi voie să observ că nu am acordat d-lui Vaida dreptul să întrerupă expunerea mea. *(aplauze pe băncile majorităţii).* Şi al doilea, eu mă găsesc, nu din vina mea, ci poate din vina altora, într-o situaţie care îmi impune, şi aceasta o poate înţelege orice om, şi cu atât mai mult cineva care are mijloacele d-voastră.

Şi nu-mi permit a mă lua la o discuţie în care eu sunt un om singur, iar altcineva dispune de mijloace, pe care eu, nu din vina mea, nu le am. Şi, de la începutul acestei sesiuni, mi-am impus să nu întrerup pe nimeni. Am auzit aici multe greşeli, aş îndrăzni să spun că şi câteva prostii *(ilaritate,)* dar multe greşeli, şi totuşi niciodată nu mi-am permis să întrerup pe nimeni, Dacă mă veţi vedea vreodată întrerupând pe cineva, atunci vă dau dreptul să mă întrerupeţi; dar, dacă şi d-voastră veţi uza de acest drept, fără să mă fi prins pe mine întrerupând, vă declar că nu vă voi răspunde nici d-voastră, pe care vă iubesc, cum nici altora, faţă de care nu am aceleaşi motive sentimentale. *(Ilaritate).*

Prin urmare, trebuie să înţeleagă cineva acest lucru: că avem o clasă politică numărând în ea atâtea partide, făcute pentru o ţară mică, o clasă politică cu aporturi care au venit din alte provincii, aporturi care au o mare valoare, dar trebuie să ne gândim că nu ni-a venit o clasă care să fi guvernat, ci sufletul cald ni-a venit, inima adânc simţitoare, ni-a venit energia, foarte apreciabilă dar nu şi experienţa guvernării. Avem a face cu o clasă politică împuţinată în Vechiul Regat care este, o spun cu toată hotărârea, prin o mie de ani încheiaţi aproape, de viaţă independentă „reprezentantul principal al întregului popor românesc". *(Aplauze prelungite).* Avem a face cu această clasă împuţinată prin războiu, slăbită, îmbătrânită înainte de vreme. Dacă cineva, care nu a ştiut războiul, ar fi să vină să ne vadă pe fiecare îmbătrânit în mai puţin de zece ani, s-ar mira de unde vine această schimbare fizică desăvârşită la o întreagă generaţie. Iar, de dincolo avem a face cu oameni care vor fi, fără îndoială, admirabili guvernanţi, dar care, pentru moment, încearcă lucrul acesta foarte delicat care este conducerea ţării. Şi atunci, cum să ne închipuim că, având aşa de puţine mijloace înaintea unor probleme aşa de

https://biblioteca-digitala.ro

grele, suntem în stare a le rezolva pe grupe? Dar aceasta înseamnă: într-un război te atacă formidabile forţe duşmane, şi atunci dumneata te desfăşori în tiraliori, fiecare grupă trăgând asupra grupului vecin. Cât vom mai trăi, avem tot timpul să discutăm teorii şi metode, să ne luptăm între noi, să ne jignim, să încercăm a ne distruge. Dar trebuie să înţeleagă cineva un lucru: că în momentul când Regele este încă pe patul de durere, când o grea întrebare priveşte însuşi viitorul Dinastiei, când munca naţională nu şi-a luat încă avânt, când moneta noastră poate să se schimbe din moment în moment, când viaţa morală a poporului nostru trebuie făcută din nou, oameni de ispravă de ori şi unde trebuie să-şi dea mâna cât de repede, pentru a îndeplini această sarcină a istoriei *(aplauze)*, iar dacă întreabă cineva: cine prezidează?, în loc de a începe de la un om care-şi caută ajutători, se poate începe de la înşişi muncitorii de mâine, care şi-ar alege ei omul pe care-l simt mai în stare să conducă. Iar dacă ar fi vorba de Parlament, de locuri în Parlament, apoi, care este dintre d-voastre, destul de bătrân ca să nu aştepte, din cauza vârstei, să mai vie altă dată pe aceste bănci, sau atât de tânăr, încât să creadă că a prins pe Dumnezeu în braţe şi nu trebuie să i dea drumul, care este dintre d-voastră acela atât de bătrân, sau acela atât de tânăr, care să nu înţeleagă că acel guvern de voinţi oţelite, de autoritate recunoscută, de popularitate verificată, de specialităţi indubitabile, că acest guvern ar avea dreptul să vă roage să aşteptaţi câteva luni într-o prorogare oarecare, până s-ar decreta alegeri făcute cu toate garanţiile dreptăţii, dar în acelaşi timp cu necruţarea oricui ar trece dincolo de marginile legii şi ar oferi ca de la el, case, păduri şi ale lucruri care nu-i aparţin. *(Aplauze)*. Acesta să fie oprit în loc.

Iar dacă este vorba de partea administrativă, ce sacrificiu ar fi dacă, pe timp de câteva luni, în locul prefecţilor politici, cel mai bătrân dintre administratorii de plasă ar fi însărcinat provizoriu cu conducerea unui judeţ? Şi atunci, cu o administraţie făcută astfel, cu Parlamentul ieşit într-adevăr din voinţa, dar din adevărata voinţă, nefalsificată nici de sus, nici de jos, a poporului român, şi cu forţele cele adevărate ale acestui popor, ceilalţi aşteptând ceasul lor, s-ar putea face acea operă de refacere morală şi de gospodărie materială care ne-ar permite să nu ne jucăm de-a bugetele, cum ne jucăm cu o întreagă activitate politică. Fiindcă dacă vom continua aşa, se va petrece cel mai îngrijitor lucru din viaţa unui popor: poporul va fi de o parte şi clasa politică de altă parte. Numai sacrificând ambiţiile care zac într-însa, această clasă politică se poate salvă.

Şi eu îmi fac datoria faţă de viitorul ţării mele, trimiţând eu acest îndemn către singura măsură care poate salva viaţa morală şi materială a acestui popor. *(Aplauze unanime prelungite)*.

https://biblioteca-digitala.ro

NOTE

1. Bugetul fusese prezentat de guvernul generalului Al. Averescu, aflat în funcţie între 30 martie 1926 şi 4 iunie 1927. Iată componenţa lui: ministru de Finanţe, Ion Lapedatu; la Instrucţiunea Publică, P.P. Negulescu; Război, generalul Ludovic Mircescu; Sănătate şi Ocrotiri Sociale, Ioan Lupaş; Interne, Octavian Goga; Externe, I.M. Mitilineu; Justiţie, Th.Cudalbu; Culte şi Arte, V. Goldiş; Agricultură şi Domenii, C. Garoflid; Industrie şi Comerţ, generalul C. Coandă; Lucrări Publice, Petru Groza; Muncă, Cooperaţie şi Asigurări Sociale, Gr. Trancu Iaşi; Comunicaţii, generalul Gh. Vălleanu.

Şedinţa din 28 martie 1927

Discurs la proiectul de lege privind catedrele universitare de la Chişinău:

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, catedrele care se creiază din nou, la universităţi, pot să aibă o îndoită origine: sau universităţile au un program, care program de întindere, de completare, îl îndeplinesc încetul cu încetul. Eu sunt de multă vreme profesor la Universitatea din Bucureşti şi nu am cunoştinţă până acum de un astfel de program, sau programul de întindere universitară neexistând, sunt persoane capabile de a ocupa o catedră universitară care inovează într-o specialitate necunoscută până acum; şi pentru aceste persoane se creează o catedră universitară.

Prin urmare, catedrele se creează, fie fiindcă economia universitară o cere, sau fiindcă specialişti eminenţi se prezintă. În afară de acestea este un al treilea sistem: oameni care ţin să aibă neapărat o catedră universitară, chiar dacă universitatea nu are nevoie de dânsa, sau nu are nevoie de dânsa în rangul întâi, şi chiar dacă persoana care doreşte să fie profesor universitar, nu reprezintă o competinţă nediscutată, o notorietate stimată în acest domeniu. Trebuie să spun, cu părere de rău, că văd, în dosul multora dintre catedrele prevăzute în acest proiect de lege, urechile interesului personal, pripit de a ocupa o situaţie pe care nu o merită. Nu mă întind mai mult; acei care mă ascultă, ştiu tot aşa de bine ca mine, ce lupte cumplite s-au dus pentru ca, între aceste 34 de catedre, să se găsească numai decât specialitatea pe care îşi închipuie că o pot îndeplini doritorii. Dar, daţi-mi voie. Lăsând la o parte această chestiune, ştiu foarte bine că aceste cuvinte pe care le spun aici nu vor

https://biblioteca-digitala.ro

izbuti să convingă anumite persoane că nu le-a venit vremea sau că vremea lor nu le va veni niciodată - sunt convins de aceasta - sau că anumite catedre ar fi trebuit să fie precedate prin alte catedre. Deci, lăsând la o parte acest lucru, ţin să atrag atenţia ministrului care prezintă proiectul, să fac apel la sentimentul lui de profesor ca, uitând, puţintel jenat de atâtea oportunităţi politice, situaţia lui de ministru, să introducă, în formele pe care le cunoaşte, alături de aceste 34 de catedre, pe care ţara le va înghiţi şi le va plăti şi Universitatea de multe ori le va tolera, altele, care lipsesc de mult, care sunt necesare universităţilor noastre şi care dacă nu sunt prevăzute în program, este fiindcă oameni muncitori şi modeşti nu au ştiut mijlocul cel mai potrivit prin care ajunge cineva în această ţară. *(Aplauze prelungite pe băncile partidului naţional ţărănesc).*

D-le ministru[1], pot să spun, d-le coleg, Universitatea din Bucureşti are nevoie, de foarte mulţi ani de zile, mai mult decât de o catedră de Istoria Artelor, pentru care nu există nimenea pregătit ştiinţificeşte, d-le ministru, arătaţi-mi în bibliografia generală a istoriei artelor lucrări meritorii făcute până acum de un român; mai mult decât aceasta, zic, Universitatea din Bucureşti are nevoie de o catedră de Limbi orientale. E neadmisibil ca, acolo unde ne găsim noi şi atunci când istoria noastră trebuie studiată în mare parte pe baza unor izvoare scrise în limbile orientale, este neadmisibil ca noi să nu avem o asemenea catedră.

În ceea ce priveşte Istoria Artelor, ajunge o conferinţă, iar la catedra pe care a creiat-o şi pe care o plăteşte Franţa, de Istoria artei franceze, se poate face alături, pentru a pregăti şi a explica istoria artei franceze şi, istoria celorlalte ramuri ale artei, întrucât nu le-ar face conferinţa. Dar, în loc de o asemenea catedră, era mult mai necesar să existe catedra aceea de Limbi orientale, care e atât de aşteptată la universitatea noastră, încât, acuma câtăva vreme, am primit de la Lemberg, de la Lyon, o scrisoare în care mi se spunea, vedeţi ruşinea pentru noi, jena în care a trebuit să mă găsesc şi din care nu pot scăpa, că un eminent specialist în limbile orientale, care se interesează şi de ţara noastră, doreşte să aibă raporturi cu aceia care reprezintă la universitatea românească această specialitate. Şi această catedră nu există; nici măcar bursă nu s-a dat ca să avem pe cineva care să ocupe catedra şi dacă ar fi fost prevăzută catedra în planul de economie al Universităţii, evident, se găsea cineva care să meargă în străinătate să se pregătească pentru a o ocupa.

Un alt caz. De ani de zile un profesor foarte modest de la Craiova, Popescu-Telega[2], studiază cu o râvnă fără egal limba spaniolă şi limba portugheză; are lucrări foarte bune, pe care le îmbogăţeşte în fiecare moment.

https://biblioteca-digitala.ro

Suntem o ţară latină, d-le ministru de Instrucţie, şi este o datorie pentru noi să avem măcar o conferinţă pentru toate limbile latinităţii. *(Aplauze).*

Dar omul stă şi lâncezeşte la Craiova, ca profesor secundar, iar alţii care ştiu să dea din mâni şi din picioare, aceia ajung înaintea lui.

Să-mi daţi voie să citez un al treilea caz. Nu ştiu dacă se găseşte în aceste tribune omul care, aici la noi, de douăzeci de ani de zile, a întemeiat studiul preistoriei: Andrieşescu[3], un tânăr moldovean din oraşul d-tale, care a debutat printr-o teză admirabilă pregătită când nu avea la Iaşi profesor de preistorie, nici nu avea în biblioteci bibliografia necesară pentru studiul său. El de la el, descoperind cărţile, găsind normele, pe care nu era un profesor ca să i le dea, a inaugurat în această ţară studiul de preistorie. De douăzeci de ani este funcţionar la muzeu; de douăzeci de ani predă la universitate, a ajuns la patruzeci de ani, dacă n-o fi trecut de această vârstă şi aşteaptă ca în această larga distribuţie de catedre universitare de astăzi sau de mâine, care se dau la oameni care nu fac politică şi mai ales la acei care fac politică, să se găsească un loc şi pentru dânsul. Cu ochii în lacrimi a stat zile întregi, aşteptând să se vadă introdus şi el, cel căruia i se datoresc săpăturile de la noi, cel care a câştigat pentru studiul preistoriei pe eminentul arheolog Pârvan, fiind mâna dreaptă a lui, un om pe care îl cunoaşte toata lumea, pe când din cei treizeci şi patru sunt fără îndoială, măcar patrusprezece, pe care nu-i cunoaşte nimeni, nici în ţară, nici în străinătate. *(Aplauze).*

Şi, dacă vorbesc aici, nu sunt în vârsta iluziilor şi ştiu ce însemnează legiferare în ţara românească. Nu o fac în credinţa că prin cuvintele mele se va schimba ceva, că nevrednicii vor pierde ceea ce nu li se cuvine şi se va da în schimb celor vrednici, dar o fac pentru a da o mângâiere unui grup de învăţaţi români, care trebuie să ştie că dacă se dau catedrele de universitate pentru alte motive decât ştiinţa, sunt oameni de ştiinţă care la Parlament protestează, cum o fac eu. *(Aplauze).*

NOTE

1. Ministrul Instrucţiunii Publice era P. P. Negulescu.
2. Al. Popescu Telega (n. 1889), hispanist. Profesor la Şcoala normală de băieţi din Craiova, apoi profesor de franceză la colegiul *Carol I* din aceiaşi localitate. Lucrări: *Cervantes şi Italia* (1931), teză de doctorat. *Prozatori spanioli contemporani,* 1924; *Două drame de Lope de Vega interesând istoria şi literatura românilor,* 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

3. I.Andrieşescu (1888-1944), doctor docent în istorie, 1920; profesor suplinitor la Facultatea de Filosofie şi Litere din Iaşi, conferenţiar, 1923, profesor de preistorie, 1927-1944. Profesor de arheologie şi preistorie, 1938-1944. Director al Muzeului de antichităţi din Bucureşti (1927-1935). Membru corespondent al Academiei Române.
N.I. a subscris, în cursul acestei şedinţe, un amendament pentru înlocuirea conferinţei de arheologie preistorică cu o catedră plină pentru I. Andrieşescu. Amendamentul a fost acceptat.

Şedinţa din 17 mai 1927

Discurs pe marginea proiectului de lege pentru armonizarea bugetară:

D-lor, îmi pare că este rândul meu de a vorbi. Să-mi îngăduiţi să vorbesc potrivit cu atmosfera. Este o atmosferă atât de familiară în această Cameră; suntem câţiva deputaţi, nici unul dintre prezentatorii proiectului de lege nu este aci, deci să vorbesc ceva mai liber.

D-lor deputaţi, după foarte frumosul discurs al d-lui Ţoni, dacă nu s-ar fi adaus punctele de vedere manifestate de Partidul Liberal şi de alţi vorbitori, care au urmat pe d. Ţoni, nu aş fi crezut necesar să intervin în discuţia acestui proiect. Dar, fiindcă s-au ridicat puncte de vedere interesante, să-mi daţi voie să reflectez şi eu cu privire la dânsele.

S-a adus, faţă de proiectul acesta de lege, o obiecţiune: că nu vine la timp.

Să nu credeţi că aceasta constituie o apărare a proiectului de lege, dar îmi îngădui să discut şi eu această părere, dacă proiectul de lege a venit la timp sau ba. Din partea partidului liberal s-a arătat dorinţa ca o discuţiune mai amplă să aibă loc în toamnă; s-a oferit şi colaboraţia partidului naţional liberal. Se pare că d. Vintilă Brătianu zicea ieri că şi alte partide, aflătoare în opoziţie, ar fi dispuse să ia parte la o discuţie menită a îmbunătăţi acest proiect de lege.

D. Vintilă I. C. Brătianu: Nu al acestui proiect de lege, căci el este neaplicabil şi îngreunează organizaţia statului. Să facem organizaţia statului ca o chestie ridicată deasupra partidelor şi, în urmă, va veni şi legea salarizării, ca o consecinţă a organizaţiei de stat.

D. N. Iorga: Din punctul de vedere al d-lui Vintilă Brătianu, deosebirea are o importanţă pe care nu o are atât de mult pentru mine, fiindcă

https://biblioteca-digitala.ro

ceea ce voiam să spun eu era numai atât că, zăbovindu-se discuţia asupra acestui proiect de lege, sau asupra altui proiect care ar ieşi din înţelegerea deosebitelor partide, asupra oricărui proiect voiţi d-voastră, încă nu s-ar câştiga un mare folos.

Un astfel de proiect, cum este proiectul de armonizare, nu poate să iasă din discuţia câtorva luni de vacanţă.

Ştiu şi eu ceva asupra temperaturii vacanţei şi asupra obiceiurilor pe care lumea politică le are la noi cu privire la temperatura specială a vacanţei. *(Aplauze).*

Eu nu pretind că acest proiect este bun. Ar fi să împărtăşesc iluziuni pe care nu am nici un motiv să le împărtăşesc. Eu zic numai că acest proiect, sau oricare altul în locul lui, nu se poate alcătui dintr-o discuţiune de câteva luni. Noi ne găsim în faţa unui haos şi, fiindcă situaţiunea funcţionarilor, în momentul de faţă, este un haos şi acest haos, grămădit în curs de mai multe generaţii, noi pretindem ca printr-o discuţie între deosebitele partide, sau păstrând forma proiectului de lege, să-l înlăturăm şi să punem în loc ceva bun, ceva durabil. Aceasta este imposibil.

Este imposibil din cauza punctului de plecare, adică haosul, pe care nimeni nu se gândeşte să-l conteste, pe care voi căuta, nu să-l explic, căci explicaţia este în mintea tuturor, dar să-l arăt în scurta lui dezvoltare istorică. Şi nu se poate, în afară de haosul iniţial, nu se poate, căci, în câteva luni de zile, nu pot fi consultaţi toţi aceia care au interes la aceasta, nu pot fi întrebaţi toţi oamenii care trebuiau să fie întrebaţi, care nu au fost întrebaţi, iar unii dintre dânşii, când s-au prezentat, mi se spune că nu au fost ascultaţi ceea ce, evident, este regretabil.

Prin urmare, nici sub raportul timpului, o amânare n-ar aduce nici un fel de rezultat. Dar mai este ceva, relaţiunile actuale între partidele politice, între cei ce continuă a se numi partide politice, ceea ce o spun încă odată, nu sunt. Nu există partide politice în România, există oameni care ţin unii la alţii; unii au un trecut mai lung, alţii un trecut mai scurt; în afară de sentimente, înaintea cărora mă închin, pe lângă acestea sunt interese înaintea cărora nu mă închin. *(Aplauze prelungite).*

Vedeţi, d-le preşedinte, cât de mare dreptate aveam, la începutul acestei şedinţe când spuneam că suntem într-un cerc familiar, stăm la taifas cu d. Brătianu, şi d-voastră sunteţi acolo şi ascultaţi; e idealul vieţii parlamentare: ministrul singur care ar avea interes să obiecteze ceva la expunerea mea, nu este acolo, nici cel care l-a ajutat. Vă spun: ne găsim într-o idilă parlamentară de decadenţă bizantină. *(Ilaritate).*

Dar revenind la ce voiam să spun, la relaţiunile dintre partidele politice, ele nu sunt partide politice, fiindcă un partid presupune un miez de

https://biblioteca-digitala.ro

doctrină, presupune o cunoştinţă adâncită a mijloacelor prin care această doctrină se poate preface în realităţi şi presupune, pe lângă aceasta, oameni care nu emigrează dintr-un loc în alt loc şi oameni care, fiindcă se supără unii pe alţii, nu se duc aiurea şi oameni care, fiindcă li se face cu degetul, nu pornesc într-o anumită direcţie. Câtă vreme viaţa noastră politică va fi acest lucru: o seducţiune de vanităţi şi de interese materiale, noi nu avem partide politice. Acesta e adevărul.

Şi atunci cum voiţi d-voastră să se întâlnească diferite partide, să se întâlnească aducând fiecare ce? Dorinţa de a se înlocui şi de a se supune unul pe altul. Este singurul lucru pe care îl pot aduce într-o colaboraţie. O colaboraţie presupune înfăţişarea leală şi onestă a unor adevăruri doctrinare şi discuţia răbdătoare a mijloacelor prin care aceste adevăruri doctrinare se pot satisface, se pot coborî în realităţi.

Apoi unde voiţi d-voastră să mă uit ca să găsesc aceste elemente? Şi de aici caracterul zadarnic şi uneori ridicol al tuturor legislaţiilor noastre. Unul vine şi hotărăşte într-un fel, cu simulacrul de Parlament pe care şi l-a creat şi după aceea altul, cu alt simulacru de Parlament pe care şi l-a creat, vine şi spune altfel, şi în felul acesta, evident, nu poate să existe nici un sistem politic în România, ci există politica persoanelor pe care hazardul le aduce pe banca ministerială şi a căror operă este imediat nimicită de acel pe care alt hazard sau altă intrigă îl aduce pe banca ministerială.

Şi atunci, daţi-mi voie d-voastră să cercetez acest proiect de lege, aşa cum se înfăţişează, aşa cum sunt împrejurările pe care evident că nu eu le pot schimbă.

Înaintea ţării s-a adus un proiect de lege. El emoţionează o categorie foarte întinsă de factori activi ai vieţii româneşti, funcţionarii, interesează mii de oameni, care aceste mii de oameni aşteaptă fără îndoială părerea acelora care sunt chemaţi a-i reprezenta în Parlament şi pentru dânşii, pentru această opinie publică - evident şi pentru acei dintre d-voastră, câţi binevoiesc să mă asculte cu obiectivitate, dar nu în credinţa că de aici ar putea să rezulte o schimbare a unei legi, pe care eu o pot aproba în concepţia ei însăşi, - recunoscând însă toată munca cheltuită şi toată intenţia bună reprezentată prin ea, pentru aceştia vă răpesc câteva minute. Dar, desigur, aceste minute se pot lungi, atunci când cineva din asistenţă binevoieşte să-mi acorde o colaborare pentru care îi sunt foarte recunoscător, dar să fie bineînţeles că n-am cerut-o şi uneori nici nu am dorit-o, şi nici nu o doresc decât atunci când poate să adauge cuvântării mele o strălucire pe care eu n-o pot da, iar când această strălucire lipseşte şi de partea cealaltă, înţelegeţi că această colaborare nu o cer şi nu o pot dori.

https://biblioteca-digitala.ro

D-lor deputaţi, e foarte adevărat că haosul în care se găseşte funcţionărimea noastră nu poate dura. De decenii întregi noi am părăsit şi în acest domeniu o tradiţie, bună sau rea, dar care era adoptată pentru a lua forme de împrumut. Lumea crede foarte lesne - şi această satisfacere e o ignoranţă foarte răspândită şi o lipsă de curaj de a cugeta şi a se informa - lumea crede că de când lumea a existat sistemul de funcţionari pe care îi avem noi, sistem de funcţionari care în el însuşi nu cuprinde nimic organic şi definit. Pot să fie mai mulţi şi pot să fie mai puţini; pot să fie împărţiţi într-un fel sau altfel; pot să vină la birou şi pot să nu vie; pot să acopere numai hârtie şi pot chiar să se desfiinţeze şi aceste formalităţi. Se crede ci sistemul există de când lumea. De fapt e doar o creaţiune a lui Napoleon I, pe la 1800.

Napoleon I, la un moment dat, a vrut să aibă societatea întreagă în mână şi atunci a „funcţionarizat", a centralizat toată acţiunea pe care conducătorii societăţii trebuie să o exercite asupra acelei societăţi. Tot ceea ce era autonomie, tot ceea ce era localism, tot ceea ce era obicei istoric şi tot ceea ce era adevărata dorinţă a membrilor societăţii a fost înlăturat, şi s-a introdus această imensă, formidabilă maşină abstractă, care strânge în mâna câtorva oameni tot mecanismul unei societăţi. N-a scăpat nimic de la această „funcţionarizare" a unei întregi societăţi, plină de viaţă şi capabilă, evident, de manifestări care să fi fost proprii ale ei. Nici învăţământul n-a scăpat, învăţământul care lucrează aşa de viu, care trebuie să permită atâtea iniţiative şi să lase atâta libertate, care trebuie să pândească schimbările dintr-o societate pentru a se adapta acestor schimbări. Nimic mai grozav decât ca învăţământul acesta să fie zadarnic, ori cum ar fi plătit, pentru societate, care cere altceva.

Acum, în urmă, era în ţară un eminent profesor de la Universitatea din Paris care îmi spunea: mă grăbesc să revin acasă pentru că acolo trebuie să-mi fac lecţiile de la care am lipsit. Şi am spus: cum? D-ta te-ai dus în străinătate, te-ai ostenit. Poţi să scuzezi odihna d-tale de o săptămână! - Imposibil.

Şi mi-a dat cazuri în care, fiindcă a lipsit cineva o oră, a fost denunţat rectorului Universităţii. Rectorul, care acolo nu este un profesor ales de ceilalţi, ci un funcţionar pentru universitate şi pentru şcoala secundară dintr-o anumită regiune, şi rectorul mai, mai că era să ia hotărâri împotriva profesorului care nu şi-a făcut ora.

Ei bine, această organizaţiune nu e absolut nelogică şi absolut nepotrivită. Funcţionarismul acesta francez, care în Franţa este posibil, pentru că în Franţa este de secole un popor disciplinat şi statul a fost creat de regalitatea franceză ca să asculte fiecare la locul lui şi pe lângă aceasta, trebuie să o spun cu durere, societatea franceză este mai onestă în îndeplinirea datoriilor sale - vorbesc de cei de sus - decât societatea noastră.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceva analog cu „tragerea chiulului" *(ilaritate)*, care domneşte în toate ramurile vieţii noastre publice, nu există la francezi, şi nu există nici un termen pentru a traduce această expresie aşa de obişnuită la noi. Adăugaţi că francezii sunt un popor abstract, un popor geometric, şi atunci evident că sistemul acesta la dânşii se poate aplică, dar la noi nu.

Şi francezii au clientelă politică şi găsesc mijloace de a o satisface, dar niciodată nu i-a trecut prin minte nici unui ministru francez, nici în momentele cele mai rele şi cele mai urâte ale vieţii franceze, nu i-a trecut prin minte să transforme Franţa întreagă într-o gelatină pentru hrănirea paraziţilor partidului la putere. La noi s-a practicat. Nu fac un cap de acuzare nimănui. Dumnezeu ştie cum ajunge cineva în ţara românească la putere, cum se menţine la putere şi nimeni nu ştie nici de ce cade, nici când o să cadă. Între alte haosuri este şi acest haos la noi. Şi atunci s-a întrebuinţat mijlocul, ca să capeţi oameni cu făgăduieli, să-i aşezi în funcţiuni inutile, în care să nu-i poţi supraveghea, pentru că altfel omul se duce aiurea, şi sunt totdeauna braţe deschise ca să-l primească în infinita naivitate a partidelor noastre care să primească pe aderenţi de la unul la altul, ca la un joc cu mingea.

Vă puteţi închipui astfel cât de greşit este a adopta un sistem bun pentru o societate perfectă, cu o lungă dezvoltare istorică, şi a-l introduce într-o societate imperfectă care abia se formează; a lua tipicul occidental cel mai rafinat şi datorit unui om de geniu, pentru că nici în Franţa sistemul lui Napoleon I nu se aplică aşa cum trebuie, căci sistemul presupune personalitatea lui Napoleon I, omul de geniu, care să se găsească în centrul acestui sistem, a lua acest sistem neaplicabil în Franţa însăşi, pentru că lipseşte geniul lui Napoleon, ochiul acela care vede tot, mintea care este peste tot, voinţa gata totdeauna să se desfacă în acţiune şi a-l introduce în biata noastră societate patriarhală, în care fiecare era obişnuit să „facă frumos" la boierul său, iar boierul să se gândească la clienţii săi. De aci a rezultat un haos. Ce poate fi mai nobil decât ca o societate să tindă cât mai sus, chiar către lucruri pe care nu le poate atinge, care nu pot să ajungă, cel puţin pentru moment, în stăpânirea sa! Dar rezultatul este cel pe care îl vedem.

Şi atunci, nu s-au creat funcţionari pentru funcţiuni create de o anumită nevoie a societăţii, ci pentru funcţionari s-au făcut funcţiuni, care de atâtea ori nu corespundeau nici unei nevoi a societăţii.

Şi noi, care eram oameni deprinşi a scrie foarte puţin; se scria prin sate, era o scriere frumoasă pe care o ştia orice logofăt de sat, ne-am trezit odată, de la Regulamentul Organic încoace, prinşi într-o imensă birocraţie. Dar birocraţia austriacă nu am întrecut-o, în această privinţă acea birocraţie ne-a lăsat nişte arhive imense, cu care nu ştim ce să facem.

https://biblioteca-digitala.ro

Ni s-a oferit în Timişoara, într-un rând, când s-a dezafectat nu ştiu ce clădire militară, ni s-a oferit, prin generalul care comanda acolo, pentru unul din aşezămintele noastre ştiinţifice, o arhivă. Am luat cel dintâi dosar, era vorba de o vacă pierdută! Şi pentru vaca pierdută s-au pus în mişcare treizeci, patruzeci de funcţionari, care fiecare a caligrafiat un raport. Rezultatul a fost că hârtia a fost sacrificată, dar vaca a rămas pierdută.

În felul acesta, vă închipuiţi d-voastră, societatea noastră s-a găsit în stăpânirea unui aparat de o bogăţie extraordinară, de o aplicare aproape imposibilă şi fiecare a mai adaus. Noi nu am avut, trebuie să o spunem, în nici un domeniu, ideea ansamblului, ideea totalului, ideea lucrului de la care toate pleacă şi după care toate trebuie să se orânduiască. Nici în oraşele noastre, căci funcţionărimea noastră corespunde foarte bine cu ceea ce sunt oraşele noastre: pe orice stradă, în orice fel a putut să construiască fiecare cum a vrut. De unde a rezultat caracterul absolut haotic, contrar oricăror reguli de estetică, nemulţumitor pentru gustul cel mai elementar, al acestor oraşe. Când vine cineva aici la Cameră, străbate această alee îngustă, trecând pe sub stâlpii lui Vodă Cuza, care aveau nişte păsări complete, nişte animale bovine tot aşa complete, acum la unele li-au căzut botul, altora aripile, iar pe alee creşte volbura şi buruienile deoparte şi de alta. Trecem în fiecare zi pe acolo, nu vede nimeni nimic. Aşa de uşor ar fi să se taie până la grădina Mitropoliei şi până la casele de pe partea cealaltă şi să se facă o alee de toată frumuseţea.

Câţiva terasieri, în timpul vacanţei, ar fi putut să înlăture această ruşine. S-ar putea ca în locul gardului de lemn să se pună o despărţitură de fier, potrivit cu rostul Patriarhiei noastre. Şi deodată ne găsim în faţa unei formidabile clădiri, mare şi urâtă a Camerei deputaţilor, pe care o onorăm fiecare din noi cu ceea ce se potriveşte mai mult stilului ei. Ajunge cineva la acest monument egiptean, şi evident că nu este nici o legătură între vulturul fără coadă şi bourul fără bot, între volbura şi buruiana de pe marginea drumului şi monumentul egiptean, în care am onoarea de a vorbi în momentul de faţă. Acelaşi lucru se întâlneşte şi în ordinea funcţionarilor. Sunt funcţiuni utile, absolut necesare, care n-au fost înfiinţate nici odată. Pentru ce? Pentru că nu s-a găsit nici un parazit obraznic, care să le ceară pentru dânsul *(aplauze)*; dar îndată ce parazitul s-a găsit şi a fost obraznic, funcţiunea s-a creat.

Iar când un număr de băieţi care nu puteau fi puşi aiurea, au cerut o situaţie înaltă şi un automobil, s-au creat imediat şefii de cabinet. Este cabinet, nu este cabinet, dar e şeful. *(Ilaritate)*. Totul atârnă de la anumite dorinţi ale unor particulari care, fiind de familie bună, sau având mijloace speciale de a pătrunde, izbutesc să urâţească încă forma destul de urâtă a funcţionărimii româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce priveşte lefurile, de la anumite reforme ale lui Take Ionescu, mai ales greşite, reforme care au înlocuit vechile ministere cu aceste ministere despărţite în deosebite servicii şi cuprinzând mai multe birouri decât mai înainte, cine nu ştie că lefurile au căzut la întâmplare? Cine a putut să-şi facă o leafă, şi-a făcut-o.

Dacă a avut cineva dragoste de colegi, a făcut şi pentru dânşii, pentru cei care s-au întâmplat să fie pe lângă dânsul.

Aceasta este situaţiunea de acum intolerabilă şi din alt motiv. Noi, din Vechiul Regat, nu mai suntem singuri în casa noastră; căci pe lângă noi, mai sunt fraţii noştri şi, alături de cei din celelalte provincii, există cetăţeni români care, în ceea ce priveşte rasa, nu sunt fraţii noştri.

Acolo a existat un alt sistem funcţionăresc decât acela de la noi. Evident, în Austria era mai mult sau mai puţin absolutism; în Ungaria, care sub formele parlamentare ascundea obiceiuri care nu au a face totdeauna cu libertatea umană, şi în Rusia, care nu a avut nici o pretenţiune în ceea ce priveşte libertatea, acolo a existat o altă rânduială a funcţionarilor. Prin urmare, se numeau funcţionari în condiţiuni, trebuie să o spunem, mai bune decât la noi, iar deşi funcţiunea care li se dădea avea unele rosturi pe care un om onest nu le-ar fi putut primi căci li se dădea rostul de a îngusta puterea de a trăi a acelora care nu aparţineau naţiunii dominante, funcţionarii aceştia au fost mult mai supravegheaţi decât la noi. Se spune foarte adeseori, în Ardeal anume, că unii din funcţionarii din Ungaria îşi îndeplineau datoria mai conştient, în afară de faptul că, evident, erau puşi acolo pentru a ne stoarce viaţa; dar este adevărat că în ceea ce priveşte munca şi în ceea ce priveşte purtarea, aceia erau mai buni decât funcţionarii răi pe care, în sărăcia noastră de oameni, am fost siliţi să-i trimitem acolo. Prin urmare, s-au mai adaus, pe lângă haosul unui împrumut nesăbuit, unei îmbulzeli insolente a tuturor acelora care puteau să reclame ceva de la viaţa publică, ea însăşi fondată pe parazitismul clienţilor, s-au mai adaus şi regimurile de aiurea.

Desigur însă că aşa nu poate să trăiască o ţară; îi trebuie un alt sistem de administraţiune, un alt sistem de organizaţiune judiciară, un alt sistem de supraveghere în învăţământ etc. Ne trebuie o reformă generală; şi una din laturile acestei reforme este, fără îndoială, salarizarea.

Se întreabă cineva dacă trebuie să plecam de la salarizare sau să ajungem la dânsa? Mi se pare mai natural să găsim salarizarea la sfârşit după ce vom face rânduială. Dacă face cineva un lucru bun, în adevăr bun, ori dacă face cineva un lucru care nu este bun, care în adevăr nu este bun, indiferent de unde pleacă, are interes, atunci când face un lucru, care nu este nici din cale afară de bun şi nu este nici din cale afară nu bun, atunci desigur modalităţile acestea au o valoare; dar, când este vorba de o legislaţie, despre care d-nealor,

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentanţii partidului liberal, succesorii designaţi de d-voastră, după cum d-voastră eraţi designaţi de Partidul Liberal în această serie de hirotonii *(ilaritate)*, deci Partidul Liberal declară că nu va aplică această lege şi, când d-voastră ştiţi că ei sunt oameni care se ţin de cuvânt, interesul însuşi al legii este mult mai slab decât cum se consideră; căci d-voastră nu aveţi asigurat de nicăieri faptul că veţi putea rămâne atâta timp la putere până când Partidul Liberal ar fi atât de slăbit încât să uite de angajamente atât de solemne ca acele luate de d. Vintilă Brătianu.

Prin urmare, nu discut dacă trebuie să se înceapă cu salarizarea sau altceva. Din punct de vedere al unei democraţii, care trezeşte apetiturile şi este datoare, pe unele să le şi satisfacă, atunci, evident, că leafa este lucrul de la care trebuie să plece cineva; traista întâi şi pe urmă vin grăunţele. Leafa vine în rândul întâi.

Dar, vă spun, nu mă pun de pricină. În această privinţă, puteţi începe de unde voiţi, puteţi să urmăriţi orice cale veţi alege, dar veţi ajunge la acelaşi rezultat. Vă veţi lovi, da, vă veţi lovi şi mai departe de împotrivirea dumnealor.

Desigur, aşa cum sunt lucrurile în România în momentul de faţă, d-voastre faceţi un lucru mai mult sau mai puţin zadarnic. Vă rog să-mi comunicaţi secretul prin care sunteţi în stare să înlăturaţi toate consecinţele acestui refuz, care a fost absolut.

Dar, daţi-mi voie, ca de aci, de la cele câteva consideraţiuni asupra necesităţii unei reforme, să trec la altceva, să trec la mijloacele prin care d-voastre aţi înţeles să faceţi această reformă; aţi înţeles s-o faceţi printr-unul din cei mai buni oameni ai majorităţii, prin subsecretarul de Stat de la Finanţe, care, fără îndoială este una din valorile mari ale tineretului nostru *(aplauze)*, este desigur, om *(aplauze pe băncile majorităţii)* care, mai ales dacă nu se va grăbi prea mult, va ajunge acolo unde îl cheamă meritele şi capacitatea sa de muncă.

Eu nu prezint această lege ca o lege greşită din punctul de vedere al cui a făcut-o. Plecând de unde a plecat, a trebuit să ajungă unde a ajuns. Eu îmi permit să găsesc punctul acesta de plecare şi mijloacele de care s-a servit legislatorul ca nepotrivite, nu în abstract - orice lucru este potrivit în abstract - ca nepotrivite pentru starea de lucruri de azi, aşa cum o putem constata cu toţii. Ce a făcut d. Manoilescu, ajutând pe preşedintele Consiliului de miniştri, care este în momentul de faţă şi ministru de Finanţe? El a plecat de la situaţia funcţionarilor dinainte de război. Aceasta a fost o bază. A doua bază: ce s-a făcut în alte ţări?

Am cetit cu atenţiune, de două ori chiar, fiindcă forma este aşa de strânsă, aşa de inginereşte strânsă, încât noi, ceilalţi, ca istorici, trebuie să

https://biblioteca-digitala.ro

citim de două ori, să introducem puţin aer între rânduri; nu pot fi acuzat că nu am citit expunerea d-voastră, împărţită pe capitole, prin care aş fi voit să treacă un fir; şi l-am găsit mai greu, evident, deşi să fie printre cifre, dar chestiunea cifrelor este mai grea pentru mine.

D-voastră aţi început de la situaţia dinainte de război. Apoi, tocmai situaţia dinainte de război, în ce priveşte lefurile, nu era un punct de plecare. Dar veţi zice d- voastră: oamenii încăpeau.

Doamne! Dar în ce nu poate încăpea cineva, cu o oarecare silinţă, şi mai ales, când îl grămădeşte cineva înăuntru! *(Ilaritate).*

Dar gândiţi-vă la deosebitele feluri de înmormântări. Gândiţi-vă la mumiile Americii centrale. Desigur, oamenii nu au stat totdeauna în poza aceea chircită, cu genunchi la gură, în care sunt înfăţişaţi, şi nimeni nu poate să spună că de vreme ce au încăput în mormânt aşa, aşa vor fi trăit, că dacă i-ar fi lăsat cineva să aleagă între acest sistem, de a sta aşa, şi acela de a fi în picioare, nu ar fi ales pe acesta din urmă. S-au obişnuit, cum se obişnuieşte infirmul cu cârja sau surdul cu tubul pe care îi pune în ureche pentru a suplini lipsa lui de auz, cum ne obicinuim, de la o vreme încoace, noi toţi, cu ochelarii, atunci când trebuia să citim. Dar aceasta nu înseamnă că dorinţa noastră cea mai călduroasă a fost să avem tub de pus în ureche, cârje de care să ne sprijinim şi ochelari care să ajute vederea noastră insuficientă.

Acesta era un punct de vedere de uitat; trebuia să uităm ce a fost la trecut, pentru că, vedeţi d-voastre, în adevăr funcţionarii au primit această salarizare, dar s-au „aranjat". Verbul „a se aranja" va ajunge să aibă în vocabularul românesc un sens mult mai larg, de cât în ori care alt vocabular. Verbul „a se aranja" în dicţionarul Academiei Franceze poate ocupa câteva coloane. La noi va ajunge, cu exemple luate mai ales din viaţa politică, să ocupe mai multe pagini. Ce făcea funcţionarul? Rezerva pentru stat atâta cât avea dreptul statul să-i ceară, după cât îl plătea; o lăsa mai moale, mai trecea şi aiurea. Găsea lucrări suplimentare. De multe ori trecea în domenii cu totul nepotrivite cu rostul lui. Omul trebuia să trăiască, trebuia să-şi hrănească familia. Şi atunci era silit să învrâsteze ocupaţia lui cu alte ocupaţii. Nu zic că era totdeauna rău. Sunt cazuri când, pentru anumite funcţii ale societăţii, un om datoreşte o parte din viaţa lui. Dar sunt funcţii care se fac cu sufletul întreg, cum este funcţia de învăţător de orice grad. Ei bine, acela dacă mai merge şi alături, dacă profesorul universitar este şi advocat cu clientelă, dacă fiind medic, are iarăşi un mare număr de pacienţi, care îl cheamă, care îl plăteşte, dacă profesorul de la matematici a trebuit să se lase sedus de o mulţime de oferte în domeniul ingineriei, arhitecturii, şi dacă se întâmplă că este câte unul care are patru, cinci funcţii, toate grămădite una peste alta, în

https://biblioteca-digitala.ro

unele cazuri este un om nesăţios, dar în alte cazuri este un om care îşi caută numai saţiul.

Prin urmare, nu puteţi pleca de la o salarizare, care silea pe mai toţi funcţionarii să lucreze alături şi atunci când era vorba de fiinţa morală întreagă a omului, omul nu putea să dea această fiinţă morală întreagă.

Dar nu este numai atât. D voastră v-aţi adresat la legislaţiile străine, unele de după război, pe care le-am găsit menţionate. V-aţi adresat la legislaţia germană, la legislaţia austriacă şi la câteva încă. Dar să-mi daţi voie, niciodată, dar niciodată, ori câţi ani vor tace, prin oricâte schimbări vom trece noi înşine, niciodată nu vom avea starea de spirit, cu totul specială a acelor funcţionari, sau a acelei societăţi căreia i se aplică legea de salarizare la care aţi recurs d-voastre.

Noi râdem când cineva îşi zice doctor fără să fie doctor în medicină. E plină România de pretenţiile acelora care îşi zic doctori în filosofie şi care se pot aştepta să fie turburaţi în mijlocul nopţii de cineva pe care l-a lovit damblaua şi care crede că cutare istoric sau filolog poate să-i vină în ajutor. Titlurile acelea de „Regierungsrat" sau „Operregierungsrat" şi aşa mai departe, nu ne zic nimic. Eu am citit cu deliciu - n-am văzut de multă vreme o pagină mai comică, din punctul nostru de vedere - lista de demnităţi ale cinului german pe care o înfăţişaţi d-voastre, în motivele proiectului de lege pe care îl prezentaţi. Oamenii sunt deprinşi aşa; moare omul după un astfel de titlu, îi ţine de saţ. Îl faci *Regierungsrat* şi îi îngustezi pe jumătate porţia, el este foarte mulţumit. Pe când, la noi, pe om nu-l încântă certificatul şi diplome de felul acesta; el cere înainte de toate, ca un ţăran de la Dunăre ce este, un ţăran întreg, brutal, cere să-i dai lucruri care să aibă altă valoare decât câteva rânduri de cerneală uscată pe o bucată de hârtie.

De acolo nu puteţi lua liniile conducătoare ale proiectului d-voastre, şi aceasta este sigur, cum această linie nu poate să plece de la însăşi ordinea de lucruri pe care proiectul d-voastre tinde a o înlătura. Şi atunci, ce mai rămânea? Cred că rămânea, ca mijloc de a remedia la atâtea rele, de o înlătura a situaţie evident intolerabilă, rămânea altceva. Să ne uităm la obişnuinţele de până acum ale societăţii noastre întâi, şi al doilea, să vedem care sunt nevoile noi ale aceleiaşi societăţi. Când este vorba de nevoi noi, trebuie s-o întrebăm şi nu am întrebat-o. Noi legiferam necontenit asupra unor oameni ca şi cum în ordinea lucrurilor ar fi ca unul să se fii născut pentru a da norme de viaţă altora, iar ceilalţi să fie pentru a suferi normele de organizare care să li se dea de primii, şi, vedeţi, aceasta este imposibil. Nu într-o societate liberă, cum este a noastră, o societate care se cheamă că se conduce după anumite practici parlamentare, dar luaţi o societate trăind în absolutism, o societate dominantă

https://biblioteca-digitala.ro

de absolutismul cel mai sincer şi cel mai cras şi această societate încă va cere să fie consultată. Toate corpurile acestea de funcţionari care vor primi regimul cel nou, cel puţin până va cădea fierul ghilotinei înlocuitorilor d-voastre, toţi aceştia ar fi avut şi ei ceva de spus.

Nu ştiu ca ei să fi fost întrebaţi, întrebaţi corporativ, precum nu ştiu că o lege de această importanţă să fi fost înfăţişată întâi unei discuţii foarte largi, în faţa opiniei publice. Presa noastră, aşa cum este, dacă i s-ar fi comunicat din vreme, cu două, trei luni de zile înainte, ar fi putut să aducă luminile ei. Noi prea socotim că presa este acolo ca să apere interese ale noastre. Presa este ca să ne înştiinţeze o mulţime de lucruri, pe care noi nu le ştim. Ea are un contact direct cu societatea, pe care noi, oamenii politici, nu-l avem totdeauna şi mai ales cei care sunt la guvern, în câteva săptămâni de zile l-au pierdut.

Lăsând la o parte ce vor fi putut spune cei interesaţi, consultaţi îndelung, cerându-li-se să se exprime cu toată sinceritatea şi cu tot curajul şi ţinându-se în seamă părerile lor, în afară de ele, ce poate să ne dea trecutul nostru?

Vedeţi, trecutul nostru, adeseori batjocorit, pentru că nu l-am ştiut şi pentru că nu l-am înţeles, trecutul nostru nu punea însemnătatea pe care o punem noi astăzi pe leafă. De aici nu urmează că funcţionarii pot trăi fără mijloace de întreţinere, dar rostul funcţionarilor şi rostul întreţinerii funcţionarilor era înţeles mai complex, mai variat, mai elastic odinioară decât cum o facem noi acum. D-voastră fixaţi o leafă de atât, după un anumit tip. Leafa aceasta are ca bază valoarea în aur. La începutul anului, vedeţi ce însemnează asta în hârtia noastră dar se poate întâmpla ca, după două luni de zile, socoteala ce aţi făcut-o la începutul anului să nu se mai potrivească de loc. Leul nostru are un anumit joc ritmic de o bucată de vreme. Când este recolta noastră pe câmp, are o anumită valoare, când este vorba ca această recoltă să fie vândută, atunci leul nostru are obiceiul să aibă altă valoare. Dar, în afară de acestea, se pot întâmpla atâtea şi atâtea lucruri în viaţa noastră şi în viaţa altora. Prin urmare, chiar leafa pe care o asiguraţi, traducerea aceasta a aurului în hârtie, nu este permanentă, este supusă la sumedenii de vicisitudini. Omul sărman nu poate să-şi omoare un copil, din câţi are, fiindcă vicisitudinile timpului au făcut în aşa fel că nu mai poate hrăni pe copilul său. El s-a deprins cu un anumit fel de viaţă, sistemul de a strânge cureaua este frumos într-o discuţie publică, dar să-l încercăm fiecare dintre noi, şi veţi vedea că organele noastre au oarecare obiceiuri de a cere neapărat să-şi păstreze un anumit fel de alimentare, pe care nu ni-l putem schimba de la o zi la alta. Odinioară, acei bătrâni ai noştri, simpli şi proşti, obişnuiau altfel. Ei ziceau: „Pe funcţionar îl plăteşte statul şi îl plăteşte şi societatea alături de stat". Taxele de timbru nu sunt altceva decât un mijloc de a plăti pe funcţionar

https://biblioteca-digitala.ro

alături de leafa pe care i-o dai, taxele de examen la facultatea noastră, este cutare profesor la facultatea de Litere din Bucureşti care are, pentru înţelepciunea sa, 500 de elevi în ascultare şi taxele îi procură mijlocul de a se preumbla în străinătate, şi toate acestea nu sunt decât mijloace de a face ca societatea însăşi să dea un adaus la ceea ce poate da statul.

Dar, în afară de acestea, erau înlesniri, erau uşurinţe. Nu-i nici unul dintre funcţionari care să se supere prea mult pe leu, atunci când ar avea, pentru încălzirea casei lui, pentru căpătarea de alimente, pentru căpătarea de materii prime, de îmbrăcăminte, pentru ajutorul creşterii copiilor săi, ceva alături de leafă. Da! da! ceva alături de leafă! Acestea sunt lucrurile permanente. Nimeni nu mănâncă leafa; fiecare mănâncă ceea ce iese din leafă, traducerea în lucruri concrete, care servesc fiecărei fiinţe omeneşti, acesta este lucrul de care simte nevoie.

Ştiu argumentul, mi l-au adus la masă la mine membri ai familiei mele, care sunt amestecaţi puţintel în viaţa publică a noastră, deşi sunt tineri: „da, dar dacă se fac lucruri de acestea, se fură"! Am auzit argumentul aici de multe ori. Acestea nu împiedică însă ca în momentul de faţă, anumite categorii de funcţionari să se bucure de asemenea înlesniri. La căile ferate există. Evident, depozitul acesta a putut fi administrat rău. Ce împiedică pe cineva de a administra mai bine ceea ce a fost administrat rău? Aşa încât, dacă ne-am întoarce puţin la aceasta tradiţie din trecut, dacă ne-am întoarce la o leafă, foarte puţin garantată în momentul de faţă, dar cu înlesnirile care, cu o administraţie bună, pot să întregească leafa, desigur că am ajunge la ceva mai bun decât ceea ce prevede proiectul de lege actual. Proiectul acesta, trebuie să adaug, mi-a făcut o foarte mare plăcere când am văzut că se aduce, după atâtea cârpeli care s-au făcut până acum, o cotă pentru copii. Spuneau cândva, aici în Cameră - sunt ani de atunci - că părintele care are curajul de a avea copii şi de a şi-i creşte, nu-i creşte numai pentru inima lui, ci pentru nevoile societăţii întregi şi mai ales în momentul de faţă, când cei bogaţi fug de a da ţării datoria aceasta care sunt copiii, când copiii se ridică din lumea de la ţară şi a funcţionarilor săraci, sigur că este una din cele mai elementare şi mai frumoase datorii să se ajute casa cuiva. Dar sporul acela, vă rog, este cineva în aceasta Cameră care să creadă că echivalează cu întreţinerea unui copil sau reprezintă măcar un ajutor pentru adevărata întreţinere a unui copil? Ferească Dumnezeu!

Şi acum, după ce am salutat cu plăcerea şi recunoştinţa omului care a avut cândva o idee şi care o vede acuma aplicată, partea aceasta foarte folositoare din legea d-voastră, daţi-mi voie, în a treia parte şi cea din urmă a cuvântării mele, ca în locul criteriului d-voastră de menţinere a celor ce sunt,

https://biblioteca-digitala.ro

de înlocuirea lor sau de împuţinarea lor cu sistemul pe care îl voi discuta tocmai la sfârşit, daţi-mi voie să vă arăt altă direcţiune prin care puteaţi să ajungeţi ceva mai practic decât în calculele, aşa de îngrijit făcute, din proiectul d-voastră şi care vor stabili de acum înainte, pentru câteva luni de zile, mai multe sau mai puţine, situaţiunea funcţionarilor.

Mă rog, aceeaşi greutate a funcţionarilor, aceeaşi nepotrivire a lefii de odinioară cu situaţiunea de acum s-ar găsi şi într-alt domeniu decât al funcţionarilor statului.

Noi prea uităm că funcţionarii statului nu sunt singurii funcţionari în ţara aceasta şi că normele pentru funcţionarii statului trebuie să se îndrepte, nu după norme fixate abstract, ci după necesităţile complexe ale unei societăţi. Şi la funcţionarii care nu sunt ai statului, la funcţionarii particulari, şi acolo, după războiu, a existat o situaţiune care nu se putea menţinea. Au fost conflicte între patroni şi lucrători, între patroni şi funcţionarii de magazine, şi a fost luptă; pentru că nu s-au produs incidente tragice, acestea au trecut neobservate, dar a fost o luptă îndelungată şi lupta aceasta s-a isprăvit prin biruinţa necesităţilor elementare ale fiinţei omeneşti.

Atunci, un anumit simţ de dreptate s-a impus acelora care întreţin, întrebuinţează şi plătesc pe funcţionari şi pe lucrători.

Noi facem o deosebire între muncitori şi funcţionari, dar acelaşi lucru este şi putem pune alături, într-o ordine economică concepută mai larg, şi pe unii şi pe alţii, căci toţi sunt salariaţi.

Aceasta reprezintă o concepţiune mult mai naturală decât concepţiunea mai restrânsă şi mai artificială, a muncitorului de o parte, a funcţionarului particular de alta.

Ei bine, acolo, la funcţionarii particulari, s-a gândit oare cineva vre-o dată să sprijine lefurile altfel decât pe cele două principii pe care, chiar înainte de a le enunţă eu, le aveţi fiecare în mintea d-voastre, adică: valoarea muncii cheltuite acolo, şi pe de altă parte, garanţia presupusă la acela către care trebuie să te adresezi pentru a căpăta de la dânsul munca cerută? Evident că dacă are cineva o fabrică, va plăti pe acel paznic de noapte - deşi unui biet albanez ori balcanic oarecare, importat, îi va plătii mai mult, pentru că de la dânsul, de la paza lui, atârnă apărarea fabricii sau atelierului împotriva hoţului sau a focului, îl va plăti mai mult decât pe funcţionarul îmbrăcat în haine negre care vine să stea un ceas sau două.

Nimeni nu s-ar gândi să întrebe la funcţionarii particulari, cum o facem prea mult şi în acest proiect de lege, nimeni nu se va gândi să întrebe: ce diplome ai d-ta? Prin ce şcoli ai trecut d-ta? Care e ambiţia d-tale în viaţă? Ştiu că a fixa acest principiu însemnează a jicni foarte multe vanităţi şi a lovi foarte multe prejudecăţi, dar adevărul este acesta: fiecare, indiferent de ce se

https://biblioteca-digitala.ro

crede şi de ce hârtii are în buzunar, este plătit potrivit muncii pe care o dă şi potrivit garanţiei care se cere.

Atunci, să-mi daţi voie să nu fiu de partea acestora care exhibează pergamente de hârtie şi diplome şi care ţin seamă de caracterul mai mult sau mai puţin de vitrină, al celor care rămân să fie plătiţi de stat.

Îmi aduc aminte că îmi spunea cineva care în momentul de faţă are o situaţiune mare în ordinea funcţionarilor noştri, un inginer că, trecând în America pentru a se angaja într-o fabrică, a crezut că se găseşte în ţara românească şi când a ajuns la directorul fabricii, şi-a căutat toate hârtiile din buzunar şi le-a pus pe birou. Directorul întreprinderii l-a întrebat: hârtiile acestea eu ţi le-am dat? — Nu, acestea mi s-au dat din România. — Când te-oi duce acolo, să întrebuinţezi aceste hârtii. Ce poţi face d-ta? A spus omul ce putea face, i-a răspuns: Iată, acesta este compartimentul din fabrică, unde d-ta poţi să arăţi dacă într-adevăr făgăduiala dumitale corespunde unei realităţi de servicii şi dacă te voi plăti sâmbătă seara, înseamnă să te duci aiurea, iar dacă nu te voia plăti sâmbătă, ci numai luni îţi va veni rândul, înseamnă că te reţin. Şi-mi spunea - îl cunoaşteţi şi d-voastre, este directorul Monopolurilor Statului - că nici odată în viaţa lui n-a avut o emoţie mai mare decât aceia de sâmbăta seara. Îşi zicea: „Acum îmi vine rândul şi sunt plătit". Nu l-a plătit sâmbătă seara, a fost plătit luni, aceasta înseamnă că a fost reţinut. Şi, vedeţi, dacă se pune în felul acesta problema, atunci multe supărări ar trebui să dispară. Şi eu sunt profesor la Şcoala de Război; noi suntem plătiţi între 200 şi 300 de lei pe oră. Nici o supărare. Sunt funcţionari administrativi acolo, care desigur primesc mai mult dar noi ne dăm seama că funcţionarul administrativ stă acolo tot timpul, că aceasta este pâinea lui, că s-a consacrat acestei munci şi aşa fiind, noi suntem foarte mulţumiţi, oricare ar fi titlul nostru, oricare ar fi situaţia noastră în societate, suntem plătiţi exact pentru munca noastră. Dacă ar fi să protestăm la Şcoala de Război, am protesta pentru alţii. Am protesta pentru ofiţerii de acolo. Acelora, oricât le-aţi fi crescut leafa - şi am văzut că se manifestă o oarecare gelozie faţă de leafa cea nouă a ofiţerilor - ei încă nu sunt plătiţi după ceea ce li se cuvine. *(Aplauze).* Pentru că ofiţerul este reţinut cu toată fiinţa sa în marginile funcţiunii sale; el nu se poate duce nici să vândă la tejghea, nici măcar să scrie articole prin reviste sau jurnale, pentru că regulamentul îi interzice să câştige măcar pe această cale şi el nu-şi dă numai viaţa lui în timp de pace, dar dă toate riscurile acestei vieţi în timp de război. Şi noi avem nevoie de oameni care să fie gata, care să fie ţinuţi în aşa fel, în atâta cinste în mijlocul societăţii, încât în momentul când este să ofere supremul sacrificiu, să ştie că acest suprem sacrificiu îl fac pentru o ţară care este vrednică de aceasta. *(Aplauze)*

https://biblioteca-digitala.ro

D-lor, în ceea ce priveşte corpul învăţătoresc, eu nu fac deosebirea pe care o fac anumiţi pretenţioşi, între învăţătorul de şcoală primară şi profesorul de universitate. Cel mai mare învăţător este acela care stă mai multă vreme pe catedra lui şi care cheltuieşte mai mult din sufletul lui pentru cel care învaţă de la dânsul. *(Aplauze).* Aici, să-mi daţi voie, am cel mai mare respect pentru marele advocat, care dă câteva lecţii la universitate; am acelaşi respect pentru marele medic, care plecând de la client cu gândul de a se întoarce la client, dă câteva lecţii la universitate. Dar am cel mai mare respect, mult mai mare, pentru cei care au curajul de a se închide între zidurile învăţământului în care sunt chemaţi a răspândi lumina. Iată două categorii care trec înaintea tuturor celorlalte. Iar ceilalţi, ceilalţi să zică: atât preţuieşte munca mea, eu primesc potrivit cu munca mea; atât preţuieşte garanţia pe care o dau, sunt plătit potrivit cu garanţia pe care o dau. Dar aceasta nu atinge câtuşi de puţin nici rangul meu în societate, nici starea care o am în intelectualitate. Şi eu nu m-aş ruşina de loc dacă profesorul de universitate care nu poate da decât un număr restrâns de ore pe săptămână, dacă profesorul de universitate ar vedea pe cutare profesor de rang inferior, plătit exact cu aceeaşi leafă cu care e plătit el. Profesorul de liceu, care se axfixiază de dimineaţa până seara, profesorul de liceu, care nu are înaintea lui ascultătorii plini de consideraţie şi de admiraţie uneori, pe care îi are profesorul de universitate, el care are nişte copii încă necrescuţi, care nu-şi dau seama de importanţa sacrificiului pe care îl face cel de pe catedră, acesta nu poate să fie răsplătit îndeajuns. *(Aplauze).* Să părăsim ceea ce s-ar putea numi un fel de ciocoism de rang şi să punem în loc respectul muncii, cântărită după valoarea ei, oricâţi s-ar simţi jicniţi în vanitatea lor pentru aceasta. *(Aplauze).*

La sfârşit, daţi-mi voie să găsesc că orice proiect de lege alcătuit pe această bază şi oricare altul, dacă se va ţine numai în norme stricte, fără elasticitate, greşeşte.

Funcţionarul nu este numărul cutare din categoria sa, el este înainte de toate un om; el trebuie preţuit şi pentru prisosul, pentru sporul pe care îl dă. Aici nu este vorba de spor de chirie, de spor de copii *(ilaritate),* nimic! Cu ce răsplătiţi d-voastră pe omul devotat, care face sacrificii, faţă de acela care se mulţumeşte cu îndeplinirea formală a datoriei sale? Cu ce?

Se cuprinde în proiectul d-voastră, şi tot aşa în orice alt proiect, clădit pe aceeaşi bază, se cuprinde o sumă disponibilă, care sumă să se poată repartiza, şi nu de organe politice, ci de camarazi, care să judece drept pe camarazii lor, se înţelege, luându-se toate garanţiile, şi nu este greu să se găsească această garanţie ca să se răsplătească omul care dă mai mult decât i s-a cerut, care adeseori nu are măcar un cuvânt de mulţumire de la aceia pentru care s-a sacrificat. *(Aplauze).*

https://biblioteca-digitala.ro

Văd că d-voastră aveţi oarecare teamă în ceea ce priveşte gradaţiile: într-un domeniu da, în altul nu: „se împovărează bugetul". Gradaţia este bună ori şi unde. Dar de multe lucruri se poate lipsi omul mai tânăr, iar când trec anii, când are familie - pe care nu sporul d-voastră o va întreţine - când are nevoie de o îngrijire mai bună omului matur, omului bătrân, desigur că i se cuvine, oricare ar fi el, nu numai profesor, această gradaţie. Dar, pe lângă această gradaţia, trebuie să se prevadă o sumă din care oameni clar văzători de drept, oameni cu minte şi cu inimă să poată alege ceea ce trebuie pentru a încuraja o administraţie demoralizată prin nedreptatea, care atâţia ani de zile a fost la baza judecăţii muncii omeneşti în această ţară *(aplauze)*. Desigur, dacă judecata se va face de un număr de funcţionari politici, oricât de înalţi, care astăzi sunt, mâine nu sunt, şi li se vor adăuga senatori şi deputaţi mai mulţi din majoritate, care şi ei reprezintă o situaţie, dar care se poate schimba şi care poate nu vor mai există mâine, atunci omul nu va mai avea credinţa că de acolo va ieşi dreptul său.

D-voastră aţi introdus această măsură în ceea ce priveşte noua orânduire a funcţionarilor, dar eu o strămut în domeniul meu. Omul nu ar mai avea aceeaşi neîncredere dacă aţi pune nişte organe permanente. În orice schimbare a legii, care va corespunde proiectului de lege de acum, în orice schimbare care va fi să se introducă pe urmă, eu aş dori să pătrundă şi acest principiu, care principiu ar introduce ordine mai bună, decât simpla ordine a cântăririlor materiale, ar introduce acea ordine în preţuirea valorilor morale, fără care ţara românească nu se va ridica niciodată, acolo unde ar putea să se ridice, prin calităţile mari ale acestui neam.

Am zis. *(Aplauze furtunoase).*

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Sesiunea 1927 – 1928

Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 30 martie 1928

Discurs despre imaginea României în străinătate:

D-le preşedinte, să-mi permiteţi să vorbesc de la locul pe care l-am ocupat timp de opt legislaturi[1], cu trei singure întreruperi: întâia, sub guvernul în care Alexandru Marghiloman a fost ministru de Interne; a doua, sub guvernul din timpul ocupaţiunii şi a treia, sub guvernul care a ieşit din ultimele alegeri.

Să-mi daţi voie să vorbesc de la locul acesta, unde multă vreme am fost de prisos şi cu prisosinţă înlocuit; să vorbesc de la locul unde recunosc totul, în afară de starea mobilelor care, în urma ultimelor lupte parlamentare ale d-voastră, este remarcabil mai proastă decât înainte *(ilaritate)* şi recomand mobilierul îngrijirii d-voastră deosebite, d-le preşedinte.

În călătoria aceasta din urmă a mea[2], ca şi în atâtea altele, am fost întrebat, adeseori, care este calitatea de căpetenie a poporului român. Adeseori mi s-a întâmplat să răspund că este inteligenţa; chiar cu rizicul de a fi dezminţit imediat, de anumite împrejurări, care, cu concursul tuturor, se petreceau în ţară la mine. Dar pe lângă afirmarea aceasta a unei calităţi incontestabile pe care o cunoaştem aşa de bine şi o avem aşa de mult, încât ne batem joc de dânsa, pe lângă aceasta am răspuns întotdeauna, când am fost întrebat care este calitatea de căpetenie a poporului român, am răspuns: omenia. Acel lucru intraductibil, care se cheamă omenie şi care este principalul nostru titlu de onoare.

Să-mi daţi voie, prin urmare, ca, în împrejurarea în care mă găsesc, în care vă găsiţi d-voastră, în care se găseşte ţara şi cu legăturile pe care le am, pe care nu le tăgăduiesc, şi cu rezervele pe care le am şi pe care nu le ascund - să vorbesc, înainte de toate, cu omenie.

Cei care se aşteptau la altceva, judecând poate uneori după ei, vor rămâne dezamăgiţi. Însă între această omenie, pe care am văzut-o de atâtea ori şi pe care am simţit-o totdeauna cu o deosebită mândrie naţională şi fiinţa mea, la vârsta la care am ajuns, cu câtă experienţă am putut adăugi şi cu puţina perspectivă care mi se mai deschide înainte, s-a creat o legătură pe care nu o pot repudia.

https://biblioteca-digitala.ro

Or, cea dintâi datorie a unui om de omenie, este să mulţumească tuturor acelora care, răzgândindu-se, prieteni şi adversari, au crezut că pe lângă atâtea glasuri care vorbesc tare şi au dreptul să vorbească tare, nu strică şi un glas de unul singur care poate să cuprindă ceva din acea înţelepciune dezinteresată ce nu strică în mijlocul luptelor politice ale unui popor. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Sunt dator, din locul acesta, să mulţumesc şi oamenilor care nu fac parte, în sensul de rasă, din naţionalitatea mea, dar care sunt cetăţeni ai României, cum suntem şi noi şi care s-au gândit la un lucru la care mulţi alegători români, cu sau fără teroare electorală, nu s-au gândit, s-au gândit că este bine ca şi partidul de intelectualitate naţională şi patriotică, ireductibilă pe care îl conduc să fie reprezentat prin cineva, şi mi-au făcut onoarea să creadă că eu l-aş putea reprezenta aici.

Acestor alegatori car sunt, fără îndoială, români ca sentiment, care trebuie să fie români ca drept, şi care primesc cu plăcere ca să fie români ca datorie, eu le mulţumesc, nu printr-un articol de ziar sau printr-o conversaţie pe care cineva o înţelege cum vrea, ci le mulţumesc foarte călduros de aici.

D-le preşedinte[3], multe persoane, ştiind că am de gând să lămuresc aici o situaţiune care nu este numai a mea şi a partidului meu, ci este şi a ţării, mi-au pus întrebarea, unită uneori cu rugămintea, dacă se poate să nu vorbesc de ceea ce s-a întâmplat la Geneva[4]. Persoanele care mi-au făcut rugămintea aceasta, din care unele sunt aici de faţă - şi nu trebuie să fie jenate, căci nu voi spune care sunt şi cărui partid aparţin - persoanele acelea pot să fie foarte sigure, căci în ce priveşte situaţiunea României faţă de hotărârea de la Geneva, nu poate să fie decât o singură atitudine, una singură, nu mai multe: atitudinea aceea care constă în a menţinea o dreptate care ne-a fost recunoscută acolo (*aplauze prelungite)*, fie şi sub formă de aviz, căci cum s-ar fi vrut ca Societatea Naţiunilor să dea unui organ independent de dânsa o rezoluţiune?

Societatea Naţiunilor nu poate comanda unui tribunal internaţional. Punctul de vedere teoretic, acela care ne interesează - şi dincolo de care este procedura de urmat cu dibăcie şi cuminţenie - este menţinerea întreagă a punctului de vedere, şi eu sunt foarte bucuros că oameni care de atâtea ori ne-au fost de cel mai mare ajutor, şi acum au menţinut punctul de principiu pe care poate sprijini orice guvern ar veni de aici înainte, acţiunea noastră. În privinţa aceasta, nu poate să existe nici un fel de îndoială. Dar, veţi zice d-voastră: din faptul că, şi eu cred că nici un partid, nici un guvern, nici o personalitate politică nu s-ar putea prezenta, faţă de dreptatea elementară a cauzei noastre, altfel decât cum s-a prezentat delegatul României şi pe urmă,

https://biblioteca-digitala.ro

guvernul românesc, din aceasta urmează că aprob întreaga politică, al cărei succes, la Geneva, a fost mai mult decât îndoielnic? Eu voi răspunde hotărât că nu. Şi nu voi fi dintre aceia care zic că un genial ministru de Externe a pierdut un proces, din cauza unui îndărătnic ministru de Finanţe. Este totdeauna foarte rău ca, atunci când oamenii se găsesc bine împreună, cum cred că vă găsiţi bine împreună cu noii d-voastră prieteni şi cu acela singur, care este numai asociatul d-voastră, să se introducă motive de dihonie. Nu voi uita sentimentul foarte neplăcut pe care, cercetând arhiva ministerului de Externe, acum câţiva ani, l-am avut, atunci când am constatat - şi nu voi spune numele, deşi, în rezumat, acel document diplomatic este tipărit în colecţiunea mea de documente privitoare la politica externă a Regelui Carol - când am constatat că era cândva un ministru al României la Berlin, care trimetea rapoarte ministrului de Externe, prin care spunea că ministrul de Externe - era Mihail Kogălniceanu - e foarte apreciat la Berlin, dar, din nenorocire, nu este apreciat la Berlin şi preşedintele Consiliului, Ion Brătianu, care, în părerea ministrului de la Berlin, avea o importanţă mult mai mică şi o valoare personală mai scăzută decât ministrul de Externe.

Datoria cui intră într-un guvern, fie şi în calitate de asociat, este însă să servească guvernul din care face parte, fără să se gândească la personalitatea lui, pe care s-o puie înainte interesele grupării politice care l-a primit şi care îl sprijină. Aceasta este părerea mea; pot să fie oameni mai toleranţi decât mine şi admiratori romantici ai geniului care să gândească altfel. Părerea mea este că nu se poate ca un stat să aibă, în acelaşi timp, două politici: o politică oarecum de tradiţie, care trece de la un om la altul, de la un guvern la alt guvern, politica pe care o are România şi care este compusă din două elemente: un element alături de cei care nu admit să se schimbe tratatele de pace, legături definitive, cu acei care apără graniţele noastre stropite de sânge. (*Aplauze pe băncile majorităţii)* şi, al doilea, o politică de rasă, care introduce măcar o notă sentimentală, atunci când, cu părerea noastră de rău, nu se poate introduce mai mult. Eu nu înţeleg să poată fi această politică, şi o a doua politică, purtată de-a lungul Europei, purtată de la Roma la Paris, de la Paris la Geneva, mâine la Berlin, poimâine la Belgrad, trecând şi prin Atena, în care noi, câţi suntem şi atât cât însemnăm, să ne închipuim că putem servi de regulatori politicii generale a Europei.

Îmi aduc aminte de vremea când politica României era foarte bine servită de oameni care n-au pretins niciodată că au talent şi care, ca oricare din noi, biete fiinţe trecătoare, ce lipsă de măsură este a tinde către geniu! câştigau, cu aceste mijloace modeste, procese pe care oameni cu alte concepţii şi cu alte obiceiuri, le pot pierde.

https://biblioteca-digitala.ro

Suntem chemaţi să împăcăm Belgradul cu Roma, nu suntem chemaţi să împăcăm Roma cu Parisul. Nimenea nu ne-a dat această misiune şi, când ne-o atribuim noi înşine, se ridică împotriva noastră nemulţumirile celor mai mari şi mai cuminţi decât noi, care nu ni-au cerut sfatul. Şi când nu ţi se cere sfatul, nu-l dai, fiindcă altfel, te expui în primul moment, la ridicol, iar în momentul celălalt, la întoarcerea împotriva d-tale, a tuturor acelora care au conştiinţa că nu sunt acolo pentru a primi lecţiuni.

Din nenorocire, între aliaţii noştri iugoslavi şi aceia de care este legată fiinţa noastră etnică, şi va rămânea totdeauna legată inima noastră, între ei şi italieni sunt deosebiri pe care numai vremea şi o mai bună cumpănire le vor putea înlătura. Şi ne doare inima când vedem că între cele două mari naţiuni latine din Vest nu sunt legăturile pe care le-am dori. De aceea, nu urmează să ne amestecăm unde nu suntem chemaţi şi să ne aruncăm cu tot felul de planuri imposibile şi irealizabile în vâltoarea politicii internaţionale, care este condusă de forţe cu mult mai puternice decât ca bietul degeţel al nostru să le poată împiedica de a funcţiona. Să ne fie o învăţătură, că amestecându-ne în ceea ce nu ne privea, ne-am ales cu o lovitură într-un domeniu, care era al intereselor noastre propriu zise. Dar cine crede că rostul întreg al comunicării mele de astăzi stă în exploatarea - şi nimic nu este mai urât decât să exploatăm o înfrângere de care nu eşti vinovat - situaţiei care s-a creat printr-un act care nu este un dezastru şi care se poate îndreptă în consecinţele sale, s-a înşelat. Aceasta înseamnă că de multă vreme mă găsesc în mijlocul clasei politice a ţării mele, care mă apreciază cum vrea ea şi eu cum ştiu eu, mă găsesc, zic, de multă vreme în mijlocul clasei politice a ţării mele şi cu toate acestea, tot nu ne putem înţelege pe deplin.

Am venit aici pentru un alt motiv. Şi nici pentru motivul de a da acestei Camere, care începuse să fie puţintel cam pustie, o şedinţă senzaţională. Vedeţi, eu am fost foarte adesea învinuit de romantism; dar, dacă este un om dezgustat de romantismul pe care-l practicăm în fiecare zi, făcând să intre toată politica ţării în atitudini şi fraze, ceea ce ne discreditează în ochii lumii întregi, ieşită de multă vreme din romantismul atitudinilor încordate şi frazelor demodate, acela - cel puţin acum cum sunt - sunt eu. Nu ţin a figura în vitrina pe care nu am cerut-o şi pe care aţi avut amabilitatea de a nu mi-o refuza.

Nu aceasta mă face, la sfârşitul unei călătorii obositoare, în momentul, aşa de greu, când cineva ia firul întrerupt al vieţii sale de toate zilele, să fiu acum iarăşi aici. Aceasta nu înseamnă pentru mine a sprijini o cauză, care nu este a mea. Nu pentru a-mi pregăti poduri pentru ambiţiunile pe care le am, dar nu înţeleg a le satisface din mila nimănui pe care - orice parte mi-ar oferi-o cineva - permiteţi-mi să spun că o disprețuiesc. Şi iarăşi nu sunt aici pentru

https://biblioteca-digitala.ro

a dezaproba o cauză pe care o doresc să învingă, dar o doresc să învingă după metodele mele şi pentru ţinta mea, care este legalitatea sprijinită pe sfânta linişte a ţării mele *(aplauze pe băncile majorităţii, strigăte, de bravo).*

D-lor, am venit aici ca să vă înfăţişez un sentiment de durere provocat de tot ceea ce am auzit îndată ce am părăsit ţara. Am auzit tot mai des, tot mai tare, şi cu atât mai adâncă a fost durerea mea în a constata o situaţie pe care d-voastre, amestecaţi în lupte, nu o vedeţi îndeajuns, este explicabilă. Nu caut împreună cu d-voastre răspunsul, pe care mi-l va da preşedintele Consiliului[5] şi aş dori ca el să fie în afară de ceea ce ştim fiecare de la unul la altul. Cum eu înfăţişez preşedintelui Consiliului lucruri pe care el nu le-a auzit totdeauna de la mine, aş dori, ca în afară de ceea ce cunosc perfect, dintr-o prietenie de multe zeci de ani de zile, la dumnealui, să fie şi câte un lucru nou. Altfel, aş fi silit de la început să spun: da, este d. Vintilă Brătianu, cum l-am cunoscut totdeauna. Şi atât. Aş dori să fie şi ceva mai mult, cum însumi încerc să dau ceva mai mult decât ştie dumnealui despre mine. Prin urmare, nu printr-o discuţie cu d-voastre, dar printr-o discuţie cu mine însumi, cu îngrijorarea conştiinţei mele dureroase, mă încerc să văd ce s-ar putea face.

Şi acela care îşi închipuie, dintr-o parte sau din altă parte, că este foarte bine aşa cum este la noi acum, nu are idee nici de puterile ascunse în acest popor, nici de acel foarte puţin lucru în afară de luptele de partid, care trebuie întrebuinţat, pentru ca toate aceste puteri să fie dezlănţuite spre a crea, în loc să fie ţinute în loc pentru a mucezi şi a se otrăvi ca astăzi. Incapacitatea noastră de a crea, paralizia aceasta progresivă, aceasta creează toţi germenii de descompunere din poporul nostru. Libertate, forţele acestea pot să facă din acest pământ, din această naţiune, din naţiile vrednice, care stau alături de noi, un paradis pe pământ. Curăţirea ochilor de fantasmele rele care ne stau înainte, o stăpânire a pornirilor duşmănoase din sufletul nostru, puţin sacrificiu din partea tuturor, începând cu acel lucru vrednic de dispreţ care este personalitatea exagerată a cui strigă turbat către stăpânirea pe care o are sau după aceea pe care ar vrea să o aibă, atâta trebuie pentru a face fericită o ţară care aşteaptă de la noi, nu discursuri multe şi atâtea schimbări dese, nici prefaceri în acelaşi partid, ci aşteaptă câţiva oameni de ispravă, lucrând uniţi în linişte, cu braţele deschise pentru oricine vine, aducând o putere pentru ridicarea acestei ţări.

Aceasta se cere.

Dar este într-adevăr aşa de rea atmosfera României în străinătate? Apoi, noi ştim cu toţii sacrificiile mari pe care le-a făcut statul român în străinătate, ca să aibă o atmosferă bună. D. ministru de Finanţe[6] are porniri de generozitate, care se îndreaptă, este adevărat, numai către anume persoane şi în anume împrejurări, dar care depăşesc orice imaginaţie, şi mulţumită acestei

https://biblioteca-digitala.ro

porniri de generozitate, sunt foarte mulţi ziarişti în toată lumea care ne sunt simpatici. Un lucru foarte curios: sunt ţări care au o presă rea şi o opinie publică bună. Noi am ajuns, cu acele sacrificii şi mergând de la simple banchete şi de la complimentele de ocazie până la onorabile subvenţiuni, noi am ajuns să avem o presă foarte bună în anumite ţări, dar în acelaşi timp, la cea dintâi ocazie, se descoperă sub presa aceasta bună, că este o opinie publică foarte rea.

În ce se rezumă această opinie publică rea pe care încerc mai întâi a o defini, pentru a vă arătă care este faza din urmă a acestor porniri duşmănoase faţă de România? Este neîncrederea, mă silesc ca să rostesc această definiţie, neîncrederea în vitalitatea noastră, în unitatea indestructibilă a statului românesc, în putinţa noastră de a fi măcar ceea ce am fost îndată ce trece cineva dincolo de conversaţiile acelea banale de care se înşeală numai copiii sau sufletele acelea aşa de pline de încredere în ele însele încât se îmbată cu aceasta, îndată ce se trece de aceste fraze, se loveşte cineva de această părere adânc înrădăcinată faţă de România. Înainte de război nu era aşa. N-a fost în momentele acelea în care elementele uşoare au rătăcit în lume, în care elementele inutile au fost date într-un colţ şi în care a rămas pe frontul militar numai care avea sânge de dat şi pe frontul politic numai cine avea minte de împărtăşit. Atunci nu era aşa. Acum este.

Şi, ca să vă arăt unde s-a ajuns, în această judecată osânditoare a împrejurărilor româneşti, vă voi cita cazul foilor italiene acum în urmă. Am fost la Milano; am stat trei zile acolo întâia oară în viaţa mea, m-am simţit dator să rog pe ziarişti să vie acasă la mine, ca să se convingă că România nu se desface, că nu se va aprinde ţara de la un capăt la altul şi că, în ce priveşte felul de a judecă al guvernului român, guvernul român încă este capabil să înţeleagă că sunt situaţiuni în care poţi rămânea şi sunt situaţiuni în care cel mai bun lucru este să te gândeşti care este cel mai bun mijloc de retragere pe care, pentru opera d-tale însuţi, ar trebui să-l cauţi. A trebuit să lupt cu această opinie manifestată prin articole, cum a fost acela din „Seccolo" în săptămâna trecută chiar, în care erau prezentate cele patru naţii bolnave şi noi eram în fruntea acelor patru naţii bolnave. „Corriere dela Sera" publica o corespondenţă din Bucureşti în care se zicea că dacă anumite lucruri nu se vor întâmpla, România se va dezmembra imediat. Ceea ce era în foi, acelaşi lucru îl întâlnea cineva pe buzele fiecăruia.

Am ajuns, prin urmare, prin dezvoltarea unei situaţiuni rele, creată printr-o chibzuială greşită, am ajuns acolo încât în momentul de faţă încrederea în viitorul acestei ţări, chemată la o aşa de mare misiune, se dărâmă încetul cu încetul.

https://biblioteca-digitala.ro

Atunci întrebarea este: cum am ajuns acolo? Cum am ajuns la o situaţiune pe care, fără să ieşim din România, n-avem decât s-o observăm aici la noi sub ochii noştri. Agricultura încă dezorganizată, cu toate silinţele pe care le face prietenul meu personal, fostul meu prieten politic, Argetoianu, agricultura noastră este, fără îndoială, complet dezorganizată. O mare proprietate zdrobită cu desăvârşire, o mică proprietate care stă în vânt. Un comerţ în care se înfăţişează, aproape în fiecare zi, o lungă listă de falimente, menite să arunce discreditul cel mai firesc asupra vieţii economice şi asupra onorabilităţii acestei ţări.

În ce priveşte armata, nu este unul dintre noi care să nu se gândească cu îngrijorare la ziua de mâine. Şi eu mi-am permis să spun în foaia mea un lucru pe care îl spun şi acum. Să ne uităm la duşmăniile care se pregătesc în jurul nostru şi care sunt cumplite - nu este nevoie să recurgă cineva la declaraţiunea, foarte îndoielnică încă, a d-lui Mussolini, faţă de acel om de stat englez, de mâna a patra, care trăieşte în mare parte din lucruri inventate şi din interviewuri transformate; eu mă refuz a crede că s-a putut rosti acele cuvinte şi în orice caz, că sentimentul poporului italian a putut să fie întrupat în acele cuvinte; da, n-avem decât să ne uităm la pregătirile de jur împrejurul nostru. Ne-am speriat de mitralierele comandate în Italia şi am făcut din această chestiune a mitralierelor unul din punctele principale de agitaţie ale unei opinii publice care nu-şi poate ţinea de la o bucată de vreme cumpătul. Am văzut cu mirare cum foaia unuia din miniştri îşi bate joc de Liga Naţiunilor, a doua zi după ce Liga Naţiunilor dăduse hotărârea pe care a dat-o. Dar nu putem dezaproba astfel un organism internaţional pe care de atâtea ori l-am aprobat cu aplauzele noastre zgomotoase şi la care, de câte ori ne vom duce din nou, sunt convins că vom găsi dreptatea noastră. În loc să ne aprindem cu chestiunea mitralierelor şi pe urmă, pentru anumite motive, s-o lăsăm puţin mai moale faţă de aliaţii noştri, ca să revenim iarăşi la politica incoherentă pe care o calificam, încă de la începutul acestei cuvântări.

În loc de aceasta, noi avem datoria de a ne înarma. Am vorbit şi eu de mitraliere, acolo în Italia. Am spus: cineva a vândut de la d-voastră mitraliere. Dacă nu le cumpărau ungurii de la d-voastră, le-ar fi cumpărat de aiurea. Le-ar fi cumpărat din Germania, din Rusia. Nu aveau decât să cumpere bucăţelele pe care să le lege; cum au putut să le spargă, fie şi numai provizoriu, tot aşa ar fi putut să le lege la dânşii.

În materie de apărare, există numai un singur mijloc: acel mijloc însemnează, la fiecare înarmare a duşmanului d-tale, să te înarmezi mai mult decât dânsul (*aplauze pe băncile majorităţii)*, până la ultimul ban, până la bucata de pâne ruptă din gura copiilor noştri. Avem datoria de a ne înarma

https://biblioteca-digitala.ro

(aplauze prelungite pe băncile majorității), iar în ceea ce privește persoanele care ar neglija, eu o repet aici, cine ar fi la guvern, în momentul când nenorocirea ar face ca din nou armele noastre să nu fie triumfătoare și ar fi avut timpul de a pregăti, merită să fie împușcat pe front a doua zi după înfrângere.

Prin urmare, armata o vedem încă în starea aceasta de început de pregătire. În ceea ce privește starea morală a țării, această stare morală a țării trebuie să o creăm. Nu este permis ca dintr-o țară tânără, dintr-o țară care își leagă legăturile acum, dintr-o țară bănuită și calomniată, să vie zvonuri care înfățișează o parte din societatea noastră ca unind cele mai hidoase dintre vicii.

M-am adresat cândva către omul de o perfectă moralitate publică și privată, care stă în fruntea acestei bănci ministeriale și i-am cerut măsuri - și le-aș fi cerut aci în Cameră dacă aș fi fost - măsuri de acelea care să învețe pe fiecare că nu este faptă omenească dintr-o societate care să nu se răsfrângă mai mult sau mai puțin asupra societății întregi, că nu permitem nimănui să-și râdă de obrazul acestei țări *(aplauze prelungite pe băncile majorității)*, că opinia publică întreagă va sta alături de omul care va uita și legăturile de familie și legăturile de societate, pentru a face rânduială în rostul moral al acelor care au așa de puțin de lucru încât își bat joc de viața lor și de onoarea tuturor. *(Aplauze pe băncile majorității).*

Atunci, dacă este așa, dacă avem o ordine materială de creat, dacă avem o ordine morală de reformat, de ce nu suntem încă pe drumul cel bun, de ce ne găsim în această situație, în care, de dimineață până seara, fiecare se întreabă ce va aduce ziua următoare?

Nu, nu ne ascundem lucrul acesta, în ce privește guvernul și în ce privește opoziția, întrebarea aceasta se pune necontenit. Nu mergem în întuneric, dar mergem, fără îndoială, bâjbâind de la o oportunitate la alta; de o parte, grija de a păstră puterea, de altă parte, grija de a o cuceri.

Dar linia dreaptă, siguranța aceia a fiecăruia care, unită cu siguranța celorlalți, formează siguranța țării, siguranța aceasta n-o vedem.

Atunci, sunt silit în această altă parte a cuvântării mele să spun că vinovăția cea mai mare cade, fără îndoială, asupra cui a avut mai mult timp și a avut mai multă putere pentru ca lucrul acesta să fie înlăturat și, dacă nu a putut să o facă, dacă puterile îi sunt obosite, este totdeauna posibilitatea de a le reface în acea liniște care permite și organizarea potrivită cu timpul și o cugetare mai adâncă asupra principiilor înseși de existență și de acțiune ale partidului.

Preocuparea cea mare nu trebuie să fie aceia de a păstră o situație în care nu mai poți face nimic, ci de a te pregăti pentru situația viitoare, în care poți în adevăr crea ceva.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşa se prezintă chestia în momentul de faţă. Şi atunci, daţi-mi voie să examinez, faţă de situaţia de astăzi în care nici o conştiinţă liberă, nici o conştiinţă sinceră, nici o conştiinţă îndrăzneaţă în tragerea concluziunilor, nu poate găsi mulţumirea, nici în ce priveşte ce avem, nici în ce priveşte perspectivele care se deschid, să-mi daţi voie să mă întreb şi cu d-voastră, cu ce e mai bun şi mai liber în d-voastră, ce s-ar putea face pentru a ieşi din situaţia în care suntem?

D-voastră sunteţi un guvern fără orizont, iar de partea cealaltă se găseşte o opoziţie care, de pe urma înseşi a acţiunii guvernului, nu poate găsi drumul care în luptele dintre partide nu se poate deschide neted decât cu colaborarea şi a unora şi a altora. Este deajuns ca unul să se încurce, pentru ca toată această încurcătură să cadă asupra celorlalţi, şi pentru ca întreaga viaţă a ţării să fie încurcată prin aceasta.

D-le preşedinte, mari discuţii constituţionale se fac astăzi, tot mai aprinse, în deosebite ţări. Pentru că nu mai trăim, ca înainte de război, în credinţa că este un singur sistem, că el este menit să rămână totdeauna, că nu avem nimic de corectat: totul se schimbă, tot ceea ce era înainte de război un crez nezguduit, tot ceea ce reprezenta o ideologie nesupusă controlului, tot ceea ce făcea parte din tradiţia doctrinală trecută de la o generaţie la altă generaţie, este astăzi supus, pe dreptate, unei revizuiri totale.

Să nu-mi vină cineva să-mi vorbească de democraţie, aşa cum ea se înţelegea înainte de război, o democraţie plecată de la 1789, plimbată prin nu ştiu câte revoluţii, înăbuşită prin nu ştiu câte restauraţii absolutiste, pentru ca din nou să înceapă povestea. Să nu-mi vorbească astăzi nimeni nici de liberalismul de odinioară, care a putut să însemne înainte de 1789, într-o formă încă nehotărâtă, în-1789 ca un elan, după 1789 ca un partid căutând să câştige anumite libertăţi. Să nu-mi mai vorbească cineva de posibilitatea de a guverna pe baza acestor idei. Nu se poate guverna astăzi pe nici una din bazele socotite odinioară nezguduite, ale ideologici omeneşti; nu mai poţi guverna aici pe baza democraţiei, nici pe baza liberalismului. Poţi guverna pe o singură bază: puteri omeneşti oneste şi adevărate, muncind în afară de grija momentană a partidului, pentru ca să se simtă în fiecare moment opera de creaţiune.

Acesta este singurul lucru care se poate face. Dar în această datorie de a revizui toate doctrinele, de a arunca toate frazele, de a azvârli în afară toate filmele, pentru ca să te găseşti curagios în faţa realităţilor care se cer stăpânite şi satisfăcute, sunt trei doctrine: să-mi daţi voie să vedem, dintre aceste trei doctrine, care este aceea la care ne-am putea adresa mai uşor ca să ieşim din impasul în care ne găsim astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro

În multe din ţările latine, de la Italia lui Mussolini până la Spania lui Primo de Rivera şi până la Portugalia, pe care am cercetat-o deunăzi, a generalului Carmona, s-a crezut, şi, cu rezultate bune, cu rezultate foarte bune adesea, că un om poate într-adevăr să aducă o ţară dezgustată de o ideologie veştedă şi neefectivă la o manifestare spornică a tuturor puterilor sale naţionale.

Am trecut şi noi prin această fază, care la noi a fost o boală. Am avut o serie întreagă de ediţii, în 12, în 16, în 32, ale mussolinismului: am avut Mussolini de toate felurile, şi mai mari şi mai mici, şi mai albi şi mai negri, am avut Mussolini aparţinând deosebitelor clase ale societăţii româneşti - nici nu mă mai uit pe banca ministerială; mi-e frică nu cumva pe acolo să fie o rămăşiţă din mussolinismul persistent *(ilaritate)*. Credinţa aceasta că ajunge o mare atitudine într-un moment important, un gest extraordinar, stăpânind mulţimile, puţină cenzură, cu nişte foarfeci ruginite, în fiecare zi şi decorarea dispreţului pe care-l ai pentru tot ceea ce stă în afară de căderea violentă a puterii de stat, asupra oricărei rezistenţe, pentru a reprezenta această soluţiune a greutăţilor în care se zbat toate societăţile europene astăzi.

Se înşeală cine crede că aceasta înseamnă sistemul. Poate că acest sistem să nu aibă necesar Parlamentul, dar se poate ca acest sistem să lucreze foarte bine şi cu Parlament, dacă omul are autoritate, dacă naţia are înţelegere se poate foarte bine să fiinţeze şi mai departe Parlamentul. Această formă, pentru care ne trudim aproape cu toţii - cel puţin cu toţii cei în funcţiune până acum - a o compromite, poate sta împreună cu acţiunea, necontenit îndreptată, nepărtinitor, asupra realităţilor naţionale a unui om.

În mussolinism nu sunt formele exterioare care hotărăsc, formele care se schimbă de la naţie la naţie; el înseamnă recunoaşterea lucrului pe care nu vrem să-l recunoaştem; înseamnă recunoaşterea lucrului că, între oameni, între inteligenţa şi voinţa oamenilor este o deosebire, şi că nimic nu poate înlocui ceea ce într-o fiinţă omenească se găseşte dat ca inteligenţă şi ca energie.

Surogatele care se capătă din dreapta şi din stânga, care se leagă pentru oportunitate, nu pot înlocui niciodată acest singur mijloc de a stăpâni şi de a face să înainteze o societate omenească, care este omul de ispravă. Dar, evident, pentru a ajunge aici, trebuie libera concurenţă între oameni şi nu trebuie intriga fiecărui moment, care o falsifică, nu trebuie anumite tradiţii bizantine, fanariote - în răul înţeles al cuvântului - care întrebuinţează toate mijloacele pentru a apăsă pe omul vrednic şi a ridică non valorile în locuri pe care le compromit împiedecând dezvoltarea societăţii. *(Aplauze pe unde bănci ale majorităţii)*.

https://biblioteca-digitala.ro

Suntem noi oare în situaţia de a o face astăzi? Avem atâta omenie, atâta libertate de judecată, atâta spirit de sacrificiu, încât să zicem: locul cutăruia este acum; mă dau de o parte pentru că misiunea o poate îndeplini el şi am cunoştinţa că, oricâte aprobări m-ar înconjura, din partea acelora care nu ştiu şi nu înţeleg, nu sunt eu omul care să poată îndeplini această sarcină?

Din fericire, mussolinismul nostru s-a cam obosit în toate părţile, a ajuns la un moment de oboseală, dacă nu de mustrare de cuget cel puţin de renunţare. Atunci trebuie să renunţăm la această soluţie.

Este însă o a doua soluţie.

Acei care erau în Camerele anterioare, au avut ocaziunea de atâtea ori, în momente când se aşteptau, ca astăzi, la un discurs de partid sau la un discurs, înainte de toate de luptă, să audă din gura mea acestea: suntem, oricât am pretinde că România este stăpânită astăzi de o colecţiune de genii politice fără pereche, suntem o generaţie mediocră, numărând şi pe oamenii de vârsta mea şi pe cei mai tineri, care poate aceştia vor fi altfel când vor avea vârsta noastră, dar pentru moment nu se arată în stare să ne întreacă *(ilaritate)*; suntem o generaţiune care, şi în ce priveşte cei care au înălbit şi în ce priveşte pe cei care înălbesc, şi pe cei care vin pe urma noastră, n-are însuşiri superioare. Suntem deci o naţie care nu are mijloacele trebuitoare pentru a scoate în fiecare moment personalităţi şi partide în stare de a guverna singure. Şi atunci, am făcut de atâtea ori, de aici, un apel. L-am făcut pe vremea generalului Averescu, într-un rând şi mai pe urmă; am făcut de atâtea ori apel la această unire a forţelor naţionale adevărate, pe care o cere şi acea mulţime care nu e o masă - şi cuvântul „masă" nici nu trebuie rostit - ci este sufletul poporului românesc, de o puternică viaţă morală onestă, şi această puternică viaţă morală a poporului nostru, şi tot aşa şi în anumite locuri, unde ne judecă fără a o spune şi unde va veni o vreme când hotărârea întârziată va cădea cu deosebită greutate, poate nu în folosul d-voastre ci în folosul cui o cere. Eu aştept cu încredere vremea când de acolo va cădea hotărârea care trebuie să cadă.

Şi de o parte şi de alta, oricât aş căută şi oricât aş dori să găsesc, nu pot întâlni altceva decât oameni buni în tovărăşie. În afară de aceasta, în limitele înguste ale partidelor, până astăzi nu se găsesc puterile capabile de a transforma repede această ţară. Este o credinţă pe care am spus-o de atâtea ori, pe care, din nenorocire, n-o împărtăşiţi d-voastre, strânşi într-un îngust sentiment de partid - şi o spun aceasta mai ales pentru o fază din trecut în dezvoltarea partidului d-voastre, deşi aţi lăsat şi până astăzi anumiţi conducători, care aş dori să fie întrecuţi de acei care gândesc altfel. D-voastre sunteţi acei care, dintr-un egoism de partid condamnabil, sprijinindu-vă pe credinţa aceasta că sunteţi oamenii inteligenţi, oamenii tari, oamenii cu

https://biblioteca-digitala.ro

experienţă şi singurii oameni inteligenţi şi singurii oameni cu experienţă şi puternici şi capabili de a guverna, d-voastre aţi zădărnicit toate posibilităţile care în cursul celor două, trei decenii de viaţă politică pe care am avut-o şi eu, care s-au făcut pentru a strânge împreună puterile naţiunii. Dar acestea sunt lucruri din trecut şi oamenii cuminţi nu se supără când aud greşelile pe care le-au făcut, ba se gândesc cu mulţumire faţă de aceia care le spun, nu cu vrăjmăşie, ci cu gândul ca păcatele din trecut să fie îndreptate şi a doua zi, dându-şi seama că sfaturile cele bune nu pleacă de la cei interesaţi ca să te menţină pe calea greşită, să caute, în adevăr, să se îndrepte. A fost un moment când marile probleme, rezolvate apoi prost, s-au pus înaintea societăţii româneşti întregi.

A fost un timp, când s-a crezut că ajunge un popular partid liberal şi un elegant partid conservator, care să se succeadă la putere - şi venea o lume foarte distinsă să asiste la parada de oratorie a unora şi a altora - iar la bază oportunism, de foarte multe ori, ceva putred, şi o întreagă generaţie s-a ridicat împotriva acestei politici, deşi nu a fost destul de hotărâtă, nu a avut atâta simţ de solidaritate ca să formeze legiunea aceea neînvinsă, care de mult ar fi dus la biruinţă, şi au căzut pe rând oamenii care aveau puţină putere de rezistenţă, din cauza falimentului lor material şi moral, adresându-se în dreapta şi în stânga, unde credeau că puteau să fie ajutaţi în nenorocirea lor. Generaţia aceasta şi-a pierdut lupta. Ea, care a avut curajul s-o înceapă, n-a ştiut s-o ducă până la capăt. Problemele cele mari au fost puse. Cineva care nu este aici - eu aş îi dorit să-i dea Dumnezeu mai mult decât zilele pe care adeseori le întrebuinţa cu devotament şi dragoste pentru ridicarea poporului său, şi de alte zile asupra cărora las să treacă uitarea cuvenită; aş fi dorit ca acel om, ca acel puternic om, să fie aici, pentru a discuta cu dânsul; care, el, a reprezentat în ultimul timp politica partidului d-voastre, pentru a discuta cu aceeaşi sinceritate şi cu aceeaşi hotărâre, de o parte şi de alta, greutăţile cele mari care cad înaintea noastră.

Dar, daţi-mi voie să aleg din amintirile legăturilor mele cu dânsul. Era problema exproprierii. Mersesem peste Dunăre, făcusem campania din Bulgaria; văzusem o ţară mai mică decât a noastră, mult mai nouă, întreruptă de o lungă stăpânire turcească, bătută de toate mizeriile, de cele mai mari nenorociri, dar care, având acea puternică proprietate ţărănească, se ţine prin ea şi până astăzi, după două înfrângeri - credeţi d-voastre că Bulgaria se ţine aşa cum e, într-o înflorire literară, ştiinţifică şi artistică pe care noi i-o putem invidia - şi ştiu ce spun. Credeţi că se ţine prin talentul unuia sau altuia? Ea se ţine înainte de toate prin virtuţile unui popor liber stăpân pe pământul său şi ştiind ce să facă cu dânsul, căci nu este de ajuns să fii stăpân pe pământul dumitale, dar să ştii ce să faci cu dânsul pentru dumneata şi pentru naţiunea

https://biblioteca-digitala.ro

din care faci parte. S-au întors armatele noastre de acolo şi s-a ivit problema aceasta a marilor reforme.

Atunci, în casa aceluia de care vorbeam, eu, care nu aveam locuinţă la Bucureşti, am fost poftit pentru a ne gândi la felul cum s-ar putea rezolva această problemă. Era în vara anului 1913, îmi aduc aminte, că mi se spunea să facem o tovărăşie bună, cum a fost tovărăşia de odinioară a lui Ion Brătianu cu Kogălniceanu; vă puteţi închipui cât de confuz am fost, când un nume aşa de mare s-a putut alipi de atât de modesta mea situaţie politică, şi atunci i-am spus lui Ion Brătianu: „bucuros, făţiş, înaintea ţării, pe baza unui program comun".

Îmi aduc iarăşi aminte că atunci i-am arătat care ar fi elementele ce ar fi să se introducă în acel program comun. Dacă doriţi să ştiţi, vă pot spune - şi cred că nu vă va fi fără folos. Am spus: da, votul pentru toţi, dar să păstrăm, nu colegiile electorale, ci ceea ce austriecii numeau curii electorale, orânduite pe interese, pentru ca acea clasă fundamentală a poporului nostru să aibă glas hotărâtor, datorită muncii şi spiritului său de jertfă, dar să nu se înece voinţa altor clase în voinţa uneia singure. Propunerea aceasta a fost înlăturată. S-a crezut că este mult mai bine să se ajungă la votul universal în toată brutalitatea lui, nepregătit. Roadele le culegeţi. Aveţi să vă plângeţi. Poate am să mă plâng şi eu. Nu sunt eu vinovatul; vinovaţi sunt aceia care au înţeles ca o formulă abstractă crearea unei alte stări morale, politice pentru o societate întreagă. V-aţi distrus singuri baza pe care vă sprijineaţi, şi unul din motivele pentru care aţi distrus-o îl ştiţi: colegiul al II-lea, intelectualitatea, oamenii liberi de la oraşe începeau să aibă o voinţă. Pentru că această voinţă nu se mai îndupleca şi nu lăsa să fie sfărâmată, a fost aruncat colegiul al doilea, în plină dezvoltare de conştiinţă, a fost aruncat în masele care sunt până astăzi, din nenorocire, atât de puţin informate în ceea ce priveşte valoarea pentru ţară a votului lor. O spun cu curaj, ca un om care numai am de aşteptat de la manifestări populare viitorul meu, care, dacă mai am de aşteptat un viitor, care sunt convins că mi se cuvine, îl am de aşteptat de la cei care, în momentul de faţă, ţin răspunderea ţării şi îl am de la cuminţenia acelor oameni cu care ne cunoaştem de prea multă vreme pentru ca să nu cred că măcar un moment ar putea interveni în cugetarea lor, în care să-şi dea seama că mai presus de fenomenele electorale trecătoare, este puterea omenească şi când nu poate să fie exercitată de ei, trebuie să o caute, pentru urmaşii lor, acolo unde este.

Al doilea, când a venit vorba de: expropriere, îmi aduc aminte că am făcut să observe pe preşedintele Consiliului de atunci că a arunca pe ţăran, fără vite, fără credit, fără deprinderea de asociaţie, a-l arunca imediat într-o viaţă nouă, este o greşeală. Eu propuneam o asociaţie de câţiva ani între ţărani

https://biblioteca-digitala.ro

şi proprietari, care vor trebui să plece după aceşti ani de zile, dar când vor pleca, să rămână întreaga lor avere, care s-a pierdut, casele care se ruinară, vitele vândute pe nimic, uneltele care s-au împrăştiat pretutindeni, creditele care s-au prăpădit. Răspunsul a fost aceasta: dacă vrei o alianţă, cum este obiceiul la noi, nemărturisită, având dumneata un număr de deputaţi, un număr de senatori, o facem; altfel nu. Îmi voi aduce aminte întotdeauna de momentul în care o popularitate încă intactă, pe care o puteam aduce, s-a găsit în faţa unei autorităţi necontestate şi punctul de vedere îngust de partid a împiedecat colaborarea care ar fi putut să facă folosul ţării.

Şi a venit războiul. Aţi început războiul cu un singur partid, lucru de neiertat. Aţi început războiul, având o opoziţie, două. O opoziţie patriotică la Iaşi şi o opoziţie trădătoare la Bucureşti (*aplauze pe băncile majorităţii).* Opoziţie pe care aţi lăsat-o în deajuns ca să n-o puteţi împuşca pe urmă, în momentul când aţi intrat în fruntea oştirilor biruitoare. Nu se începe un război, în care riscă o ţară şi o naţie, tot cu mijloacele unui singur partid şi ale unui partid obosit. Şi în timpul războiului, doi ani şi jumătate, eu am asistat, ori de câte ori norocul zâmbea armelor noastre, la încercarea de a înlătura până şi acea colaboraţie de clasa II-a care fusese aruncată, pentru talente oratorice, lui Take Ionescu. Şi când s-a mântuit războiul, când lucrurile cele mari se puteau face, când trebuia evitată orice descurajare, orice demoralizare, în momentul acela aţi luat singuri răspunderea guvernului şi n-aţi putut guverna; vremea decăderii monetei noastre, vremea demoralizării sufletului acestei societăţi, a fost a doua zi după nobilul avânt al războiului. Oameni de ispravă, o recunosc, oameni de experienţă, oameni având o mare tradiţie, v-aţi ţinut pe poziţiile d-voastre, crezând că după ce aţi trecut prin toate emoţiile războiului, aveţi încă puterea trebuitoare pentru a crea opera fecundă a păcii. Şi aţi mers mai departe, tot aşa - îmi aduc aminte totul - după ce aţi creat regimul unui om de bine, o recunosc al unui om căruia i se datoreşte foarte mult de ţară pentru serviciile esenţiale pe care le-a adus în fruntea oştilor sale, după ce aţi creat un regim pe care îl ştiaţi, şi o mărturiseşte singur d. general Averescu, îl ştiaţi că este nepregătit. Vorbiţi astăzi de nepregătire. Care era pregătirea pe care o constataseţi la înlocuitorii d-voastre din anul 1919? Şi când s-a văzut că, într-adevăr, acel regim este nepregătit, atunci, din nou, actualului preşedinte al Consiliului, i-am vorbit de necesitatea, îmi aduc aminte şi locul, de necesitatea de a se uni, era o formulă şi o formulă foarte frumoasă, partidele politice care au făcut războiul, partidele care aveau meritul acestei situaţiuni. Nu partidele acelea care au ieşit pe urmă - oricât ar fi de vrednice de laudă, dar au ieşit pe urmă pentru a beneficia de război *(aplauze prelungite strigăte de bravo, pe băncile majorităţii)*, ci acelea care s-au jertfit pentru război. Răspunsul a consistat, în ceea ce priveşte politica

https://biblioteca-digitala.ro

externă, în această întrebare: „dar d-ta eşti pentru politica externă a lui Take Ionescu?" Atunci am întrebat pe acela pe care nu-l voi numi: „ai d-ta una mai bună?" Aceea e politica pe care o urmăm cu toţii, fiindcă nu se poate acum altă politică decât aceea. Iar în ce priveşte concentrarea de care era vorba, concentrarea nu s-a făcut şi a fost un moment când negociaţiunile cu ardelenii, făcute în propria mea casă, negocierile acestea cu ardelenii s-au rupt pentru cinci locuri de senatori în Ardeal (*exclamări pe băncile majorităţii).* Acesta este adevărul, ruşinosul şi teribilul adevăr. În momentul acela se putea, la a doua guvernare liberală, să fie o unire contra curentelor care ar fi trecut dincolo de măsură - şi oricine este dator să oprească orice curent care trece dincolo de măsură - făcând unirea partidelor legate de isprava războiului, în partea cea mai frumoasă a vieţii lor. Şi după aceia, a venit un nou regim Averescu, şi după noul regim Averescu, şi după întoarcerea d-voastre la putere, am asistat la acel trist moment din istoria noastră internă ale cărei urmări le culegeţi acum.

Generalul Averescu guverna. Sunt destul de nepărtinitor, eu care nu am nici o legătură cu generalul Averescu, ca să spun că niciodată guvernul generalului Averescu nu deschidea mai multe posibilităţi de viitor - el le deschidea aproape pe toate - decât în luna lui mai a anului trecut.

S-a spus de dictatură; d-voastre vă uitaţi la un poet încă tânăr care confunda, cum se întâmplă foarte deseori în viaţă, ceea ce se pune în versurile pe care le aşterni pe hârtie şi ceea ce se pune în viaţă, cu oamenii cu care nu poţi să te joci. Şi d-voastre, înspăimântaţi de licenţele poetice ale unui ministru de Interne pe care tot d-voastre l-aţi aşezat acolo, el fiind reprezentantul şi garantul d-voastre, aţi dat ţării spectacolul guvernului Ştirbey[7]. Îmi daţi voie, la guvern ajung oamenii politici care au trăit o viaţă politică în vederea tuturor. A trăi o viaţă atacând, fiind atacat, lovind şi fiind lovit, riscând totul pentru a ajunge scopul tău, aceasta îţi dă posibilitatea de a te prezenta, chiar când eşti un om singur, înaintea tuturor, cum sunt eu acum, şi îţi dă dreptul de a te înfăţişa cu fruntea în sus. În jurul cărui fapt al d-lui Barbu Ştirbey se putea strânge toată clasa politică a României? Care erau serviciile aduse ţării, pe care nepotul stăpânitorului de la 1853, bogatul proprietar, perfectul om de societate, le putea aduce înainte, pentru a se spune: intraţi toţi în acest guvern, fiindcă acest guvern reprezintă împăcarea partidelor, munca spornică împreună sau măcar libera exprimare a voinţei ţării?

După aceia, după ce aţi glumit pe socoteala câtorva oameni care au intrat în această tristă aventură, aţi revenit la guvern, fără să fi avut vreme măcar de a răsufla după ostenelile unei guvernări de mai mult de patru ani, în care aţi făcut o operă pe care o poate critică oricine, dar pe care a o distruge în

https://biblioteca-digitala.ro

totalitate ar fi unul din acele păcate pe care nici un om cu socoteală şi cu grija ţării lui n-ar putea-o face. *(aplauze prelungite pe băncile majorităţii)*. În loc să vă daţi seama că opera oricărui guvern are nevoie, pentru a fi acceptată de ţară, de controlul acelor care vin pe urmă, fiindcă numai opera colectivă, numai aceia este durabilă, în loc să cereţi ce doreşte mai mult omul politic: aprobarea pe care în opoziţie ţi-o dau foarte puţini, pe care la guvern ţi-o dau mult mai mulţi şi într-o măsură mult mai mare, în loc să aşteptaţi ca urmaşii d-voastre de la guvern să vă dea un certificat, pe care nu este modest să vi-l daţi singuri, şi dacă vi-l daţi singur nu-l primeşte ţara şi nu are nici-o valoare, în loc de aceasta, dintr-o îngustă lăcomie, dintr-o condamnabilă sete de a guverna, v-aţi aşezat din nou. Şi ştiaţi că nu veţi câştiga voturile ţării, ştiaţi că nu le veţi câştiga, în ciuda meritelor pe care le aveţi, fiindcă dacă aţi schimbat sistemul electoral şi aţi chemat pe ţăran, ţăranul trebuia să fie în guvernările d-voastre ţinta tuturor îngrijorărilor pentru a face dintr-însul, nu un element de speriat la apariţia celei dintâi baionete sau celui dintâi pumn de primar de sat, ci elementul acela pe care se poate sprijini ţara în adevăr.

Ţăranul lăsat fără îndrumare, ţăranul lăsat fără cunoştinţe, acest ţăran ştiaţi foarte bine că vă va strivi. Şi atunci aţi întrebuinţat acele mijloace pe care cine le întrebuinţează, le uită în bucuria succesului, dar care nu dispar niciodată din amintirea jignită a celor ofensaţi şi păgubiţi şi care nu pier niciodată din conştiinţa care condamnă a ţării. D-voastre, în momentul de faţă pătimiţi, şi nu pătimiţi de pe urma valorii personale. Sunt în partidul d-voastre atâţia oameni de prima mână, s-a întâmplat că ei sunt unde sunt şi nu sunt aiurea, aceasta nu mă împiedecă de a recunoaşte valoarea oricărui om onest, oricărui om de ispravă, în orice partid s-ar găsi, pentru că numai aşa pot să cer stima pentru ceea ce este bun în mine şi iubire pentru ceea ce în mine poate să fie folositor ţării.

Şi nici opera legislativă a d-voastre nu este cea mai rea. N-am putut asculta ieri, dar am citit discursul preşedintelui Consiliului la legea Cultelor, cum am citit şi cuvântarea acelui fost elev al meu, pe care d-voastre l-aţi făcut ministrul Cultelor şi care este desigur un bun cunoscător al unor anumite materii în anumite limite; dar am ascultat în acelaşi timp cuvântarea preşedintelui Consiliului şi ca istoric şi ca unul care gândesc asupra acestor probleme din timpurile când ele nu vă preocupau pe d-voastre, pot să spun că este un discurs vrednic de a reuni aplauzele mai tuturor reprezentanţilor clasei politice de la noi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii*).

Nu pătimiţi din cauza inferiorităţii d-voastre fiindcă nu este o superioritate probată care vă atacă şi nu pătimiţi de pe urma legilor d-voastre fiindcă nu este un program din acelea care singur să farmece o naţie întreagă. Programul acela, pot să zic, că nu-l au asociaţii mei şi nu-l am eu însumi.

https://biblioteca-digitala.ro

Fericit acel partid care, venind mâine la guvern, ar zice: eu am o datorie, nu de a înmulţi legile, ci a le însufleţi. Legile d-voastre au acest păcat: sunt legi moarte. Societatea nu are în ea, printr-o acţiune care trebuie exercitată, ceea ce trebuie pentru a-i da sufletul ei, pentru a face ca acest suflet să se coboare în legile înseşi. Dar d-voastre pătimiţi cum pătimiţi înainte de toate din defectul primordial al venirii d-voastre la putere. Niciodată o mare operă de creaţiune nu se poate îndeplini cu un guvern care se strecoară în anumite ceasuri triste printr-un intermediar pe care nu-l mărturiseşte, spre o putere pentru care nu este chemat.

Şi până în ultimul moment al stăpânirii d-voastre păcatul acela din mai va apăsa asupra acestui guvern. Da, de atâtea ori aţi respins posibilităţile de a colabora...

Iată, generalul Averescu - vă asigur, poate că mulţi din d-voastre n-o ştiţi - generalul Averescu a venit cu două zile înainte de a cădea de la putere şi mi-a mărturisit, nu mă îndoiesc de sinceritatea sa, cum nu mă îndoiesc de sinceritatea nimănui în genere, dar mai ales de sinceritatea cuiva în anume momente în care sinceritatea este o necesitate elementară pentru orice suflet; sub o suferinţă grea fiecare dă toată sinceritatea - generalul Averescu mi-a spus: „guvernul naţional pe care îl vrea Regele şi care a fost cerut în casele noastre de ministrul Palatului trimes de Regele Ferdinand, îl fac oricum; sunt gata să-l fac". Iar după trecere de două zile, ministrul Palatului s-a prezentat la Preşedinţia Consiliului, după ce doi preşedinţi de partid au refuzat să stea de vorbă cu dânsul, s-a prezentat la Preşedinţia Consiliului de miniştri, care este casa ţării, nu a unui om, şi i-a prezentat generalului Averescu spre iscălire, numirea succesorului său. Şi atunci, omul care s-a acoperit de glorie în fruntea oştilor noastre a trebuit să pună întrebarea aceasta: este nevoie să prezint o demisie? I s-a răspuns: cum vrei dumneata!

Aceasta este scena autentică, fără pereche în istoria unui popor. Pe când puteaţi totul în momentul acela, fiindcă în mâinile d-voastre stătea aceasta, deoarece între Regele Ferdinand, prin serviciile pe care i le făcuseţi Lui şi ţării, şi d-voastre era, în afară de legături care nu mă privesc, una din acele solidarităţi, care vă putea permite orice. Ceea ce nu vă mai este permis astăzi, când El nu mai este acolo, puteaţi în momentul acela, eraţi datori să înconjuraţi patul de suferinţă al creatorului României Mari de acea sfântă unire către care a râvnit sufletul Său, gata de a se stinge. Şi n-aţi făcut-o.

Şi atunci, după atâtea dovezi că nu o voiţi, i-aţi oferit d-lui Maniu nu ştiu ce colaborare cu acest Parlament, d-voastre având mai mult, el mai puţin, înţelegeţi bine că în condiţiunile acestea nu putea primi nimeni să stea la discreţia majorităţii. Şi eu am multă stimă pentru d. Maniu, dar nu o am aşa

https://biblioteca-digitala.ro

de completă încât să cred că v-ar fi putut câştiga pe d-voastre în câteva zile. Aceasta n-o cred. *(Ilaritate pe băncile majorităţii).*

Despre partea mea, cum am mai vechi legături cu d-voastre, mai că aş încerca-o. *(Mare ilaritate, aplauze, pe băncile majorităţii).* Dar, mă rog, aţi oferit o legătură care nu se putea primi şi ştiaţi foarte bine că se va ajunge la nimic, fiindcă în vizita pe care mi-a făcut plăcere vechiul meu prieten personal, care este d. Vintilă Brătianu, să mi-o facă, l-am întâmpinat cu aceasta: dacă este vorba de colaborare, nu... Apoi, zice: „Nici nu am venit eu la d-ta pentru aşa ceva." Era tot atât de hotărât dumnealui să nu ofere, cum eram eu de hotărât să nu primesc. *(Ilaritate).*

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: D-ta erai în colaborare cu d. Maniu în acel moment şi, prin urmare, când ofeream d-lui Maniu, credeam că sunteţi împreună *(ilaritate).*

D. N. Iorga: Aici te înşeli foarte mult. D-ta, care îţi alegi cum vrei colaboratorii, colaboratori de greşelile cărora, la Geneva şi aiurea, eşti legat în aşa fel încât nu vei putea scăpă până la sfârşit, trebuie să ştii că eu nu-mi aleg niciodată colaboratori care să aibă dreptul de a vorbi în numele meu. Cine are de vorbit cu mine, vorbeşte cu mine. Colaborări făcute pe târguieli, acelea dau dreptul cui răsplăteşte să vorbească în numele cui primeşte; dar cum eu nu fac colaborări în care să mă vând, nimeni nu are dreptul să vorbească în numele meu, atâta vreme cât, om întreg, stau pentru a răspunde eu.

Prin urmare, vă asigur că am înţeles din acel moment, că este vorba nu de o colaborare cu forţele care ar fi folositoare ţării, pentru a se repara greşelile trecutului, ci numai de dezarmarea opoziţiei celei mai ameninţătoare pentru a o prinde într-o falsă colaborare şi a o strivi.

Şi atunci, de vreme ce oameni geniali nu sunt care să se apuce de dictatură, de vreme ce partidul, care hotărăşte în mare parte, nu a avut niciodată inima deschisă către aceasta unire a forţelor reale ale tării, de vreme ce sunteţi legaţi prin demagogia, pe care şi d-voastre o practicaţi, de toţi electorii din judeţe şi nu puteţi să faceţi selecţiune în propriul d-voastră partid, îl puneţi la cumpănă de voturi pe cel care cade greu în cumpăna de voturi, ori îl satisfaceţi ori îl purtaţi cu vorba din zi în zi, din săptămână în săptămână şi din lună în lună, de vreme ce nu se poate să vă alcătuiţi d-voastră înşivă în formă nouă şi, alcătuiţi în formă nouă, să puteţi începe colaborare spornică ţării, mai este un singur mijloc. Acel singur mijloc este să se dea ţării, nu libertatea de a vota, sub o influenţă administrativă sau sub o măgulire demagogică, un singur partid, venit cu oameni cântăriţi după metodele electorale în rândul întâi, ci alegeri libere în sensul ca ţara, luminată, ferită de presiuni administrative şi ferită de înşelări interesate, să poată să arate ce

https://biblioteca-digitala.ro

vrea, pentru ca din acest rezultat, acei care au astăzi răspunderea României, să-i aleagă pe acei care pot.

Şi dacă veţi încercă să mă întrebaţi, cum aţi întrebat persoane de al căror răspuns nu aţi fost mulţumiţi, dacă aţi încercă să mă întrebaţi: aceste persoane sunt sau ba cei trei oameni pe care în împrejurări pe care nu le-am aprobat şi nu le aprob nici până acum, d-voastră i-aţi aşezat legal în fruntea ţării şi care de atâta vreme reprezintă, fără îndoială, cu demnitate interesele acestei ţări, eu vă spun: da, aceşti trei oameni, care formează Regenţa României[8], ei stau astăzi înaintea judecăţii istoriei pentru potolirea împrejurărilor ameninţătoare de astăzi şi pentru asigurarea zilelor care se arată îngrijorătoare, de mâine.

Şi dacă d-voastre aţi vrea să mergeţi mai departe în cercetarea sufletului meu, vă voi spune că în casa mea a intrat cândva un om care este aci - şi nu-l voi pune într-o situaţie neplăcută spunând cine a fost - şi mi-a spus: multe lucruri s-ar putea face împreună, dacă dumneata ai vrea să faci o declaraţie într-o chestiune de care cu o frică copilărească v-aţi speriat cu toţii trei ani de zile, apărându-vă cu foarfecile funcţionarilor inferiori de la ministerul de Interne, cu alte mijloace inferioare ale unor oameni tot aşa de inferiori până la procesul intentat pentru aducere de scrisori ale unui tânăr fost subsecretar de Stat, pe care mi-a fost uşor să-l apăr, pentru o vină care înaintea nici unei instanţe judecătoreşti nu putea fi calificată de complot pentru distrugerea statului. Mi-a spus: n-ai face d-ta o declaraţie în această privinţă? Eu am răspuns: eu fac numai declaraţiile pe care mi le cer interesele ţării şi conştiinţa mea. Astăzi interesele ţării şi conştiinţa mea îmi cer să spun că pentru un timp a cărui lungime nu se poate prevedea, chestiunea constituţională este închisă. (*Aplauze pe băncile majorităţii).* Şi durerea sufletului meu nu mă poate împiedeca, atunci când spun aceste cuvinte, de a îndeplini hotărât ceea ce cred că este datoria mea.

Cer la guvern oameni curaţi. Sunt convins că numai cu oameni curaţi se poate guverna această ţară; cer, oricui doreşte, în orişice situaţie, să joace un rol în această ţară, să se ridice la acea înălţime care să corespundă cu onestitatea fundamentală a poporului în care încearcă a juca un rol. Acesta este răspunsul meu.

Şi atunci, mâine, când hotărârile vor fi luate, eu doresc ca din aceste trei soluţiuni să nu se evite cea de a treia, fiindcă nu aţi voit să vă folosiţi de cea de a doua. Şi să vă feriţi de răspunderea că, în momentul când nimeni n-ar mai putea stăpâni această societate, veţi fi dus, prin egoismul d-voastră, prin îndărătnicia în a apără nişte interese materiale, la uzurpaţiuni de acelea pe care nimeni nu le va putea dezrădăcina.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. N. Săveanu, preşedinte: D. preşedinte al Consiliului are cuvântul.

D.Vinitlă I. Brătianu, preşedintele Consiliului de miniştri şi ministrul Finanţelor: D-lor deputaţi, mărturisesc că aş fi dorit ca această cuvântare, care vine la sfârşitul acestei sesiuni, să fi fost făcută - încă odată exprim regretul meu că d. Iorga era lipsă de la ea - la discuţiunea generală a Mesagiului, unde am fi putut răspunde pe larg la această întreagă revedere a situaţiei politice, nu de astăzi, dar luată pe un timp mai lung. În calitate de preşedinte al Consiliului sunt silit să ţin, poate, şi mai mult seamă de timpul scurt ce ne rămâne pentru votarea proiectelor de legi pe care le avem de examinat, făgăduiesc deci că voi căuta să fiu cât mai scurt şi să nu răspund decât la unele lucruri care sunt absolut în datoria mea de şef de guvern ca să răspund. Rog pe d. Iorga să aştepte răspunsul complet la discuţiunea generală a Mesagiului la toamnă. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Cer cuvântul.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Cu ocaziunea începutului sesiunii viitoare a Parlamentului vom putea discuta pe larg care trebuie să fie îndrumarea politică a statului nostru, şi nu la sfârşitul unei sesiuni se poate face această lămurire.

În ceea ce priveşte chestiunea politicii externe, vă rog să nu faceţi nici o desolidarizare între politica guvernului şi politica ministrului Afacerilor Străine[9]. D. Titulescu, în toată politica pe care a dus-o şi în special aceia pe care adus-o la Roma, a făcut-o fiind prezent şi actualul ministru interimar, în prezenţa fostului prim-ministru şi cu ştiinţa lui. Era un punct de politică generală nu numai a actualului guvern, dar şi a guvernului trecut, prezidat de un om care, cred, în politica externă cel puţin, i se poate recunoaşte, acum după ce a murit[10], oarecare destoinicie. Cred că acea politică a contribuit întru ceva la noua situaţie politică a României mărite. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D-lor, suntem, cum am spus-o totdeauna, alături de toate statele cu care am fost în război şi alături de toate cele care luptă pentru neschimbarea tratatelor; prin urmare, există solidaritate în această politică. Italia a fost unul din factorii importanţi ai politicii războiului. Noi n-am avut pretenţia nici să împăcăm Franţa cu Italia şi nici Serbia cu Italia, însă era datoria noastră să explicăm Italiei de ce putem fi bine şi cu dânsa şi cu Iugoslavia *(aplauze pe băncile majorităţii)*, şi în acelaşi timp să explicăm de ce interesele noastre, legate cu cele ale Micei Înţelegeri, nu pot fi în contrazicere nici cu interesele Italiei, nici cu ale Franţei, nici cu ale Angliei. Noi trebuie să facem - după cum foarte bine s-a spus în diferite rânduri aci - o politică externă nu numai de solidaritate cu statele cu care am fost în război şi pentru menţinerea

https://biblioteca-digitala.ro

tratatelor, dar o politică externă şi de bună pace cu toţi foştii aliaţi, cu toate statele neutre şi, dacă e posibil, şi cu statele cu care am fost în război.

De aceia, d-lor, orice contact de acest fel nu trebuie luat în nume de rău şi să fiţi siguri că nu o iau în nume de rău nici statele aliate cu noi. Din contra, când ne-am întâlnit, sfatul continuu ce ni s-a dat a fost: „fiţi bine cu toate statele cu care puteţi avea relaţiuni normale". Acesta a fost şi rostul călătoriei la Roma şi toată politica noastră externă. (*Aplauze pe băncile majorităţii*).

Chestiunea ea însăşi, de la Geneva, n-aş crede, cunoscând şi patriotismul d-lui Iorga, că e o chestiune care în momentul de faţă se poate discută, fiind încă într-o fază, nu zic de pregătire, pentru că pentru noi chestiunea a fost rezolvată, după cum foarte bine a spus şi d. Iorga, prin prima hotărâre a Ligii Naţiunilor, însă mai cere apărare în faţa opiniei publice europene. Prin urmare, sunt convins că şi d. Iorga, când va avea cunoştinţă mai amănunţită de modul cum a apărat d. Titulescu interesele noastre, şi nu numai de astăzi şi cu ocaziunea ultimei şedinţe a Consiliului, dar cum le-a apărat în timp de 4 - 5 ani, va fi alături de noi, să creadă că n-a fost şi că n-ar fi fost nimeni cu mai multă autoritate juridică, cu mai mult talent oratoric care să ne poată susţine interesele. Şi e necesar, d-le Iorga, şi talentul oratoric. Eu am asistat în momentul când era chestiunea optanţilor[11], în faţa Consiliului şi am văzut impresiunea pe care o făcea un om talentat, cult şi care ştia cu inimă să apere interesele ţării. (*Aplauze pe băncile majorităţii).* Aceasta este opera pe care a făcut-o d. Titulescu, d-le Iorga. Şi nu e motivul pentru că s-a făcut o greşeală de Liga Naţiunilor, să uităm şi drepturile noastre toate şi meritele d-lui Titulescu şi datoria noastră de a merge înainte cu hotărârea pe care am luat-o, eu cred în unire cu toate partidele politice şi cu ţara întreagă, în apărarea intereselor noastre mari naţionale.

În ceea ce priveşte politica internă, d. Iorga ar fi dorit ceva nou din partea mea. D-sa ne-a spus că ne spune şi d-sa ceva nou; or, d. Iorga nu ne-a spus nimic nou. Daţi-mi voie să protestez încă odată când văd din partea unui istoric, un examen foarte pesimist al situaţiunii din ţară. Şi pesimismul omoară popoarele şi statele. Negreşit, nu vreau să susţin un optimism orbesc şi nesocotit, dar trebuie să existe o încredere în ceea ce s-a făcut şi cunoştinţa rezultatelor obţinute. *(Strigăte de bravo, aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

Această notă pesimistă ar putea fi justificată în parte acum, decât oricând, fiindcă aţi fost în străinătate şi aţi parcurs diferitele capitale ale Europei, unde aţi putut să vă influenţaţi de campaniile - daţi-mi voie să nu întrebuinţez termenul - care se fac în străinătate de către vrăjmaşii ţării cei

https://biblioteca-digitala.ro

adevăraţi şi alături de ei de către românii nesocotiţi, care se duc să alimenteze această campanie mincinoasă *(aplauze prelungite pe băncile majorităţii)*. Daţi-mi voie, să vă citesc o telegramă primită astăzi de dimineaţă, ca să vedeţi câtă streajă trebuie să punem gurii, în momentul actual, acei care se duc în străinătate şi fac campanie pe toate chestiunile în contra guvernului. În străinătate, şi mai cu seamă în două centre, se duce în momentul acesta o ofensivă puternică în contra ţării româneşti, fiindcă simt că ne ridicăm, fiindcă România îşi restabileşte creditul şi autoritatea sa în afară şi ei nu vor să ne lase să luăm locul ce meritam. (*Strigăte de bravo, aplauze prelungite pe băncile majorităţii)*.

În acea telegramă mi se transmite un extras din ziarul englez „Daily Mail" din 26 martie al lui Rothermere. Acel ziar conţine un articol odios intitulat *Un împrumut de evitat*. Conţinutul este următorul: „O importantă casă din City, din Londra, primeşte un raport asupra intenţiunilor guvernului român de a încerca să facă un nou împrumut în Londra şi să-şi întărească astfel situaţiunea, vizibil precară, cu paguba capitaliştilor britanici. Dacă este în ţara aceasta, în Anglia, vreo persoană imprudentă care să dea bani, în schimbul obligaţiunilor unui stat, de la care nu va putea să ia nimic, vor vedea că plasamentul lor va avea ca consecinţă pierderea totală a acestui capital.

„Acum, în urmă, în Parlamentul român, diriguitorii opoziţiunii au acuzat pe membrii guvernului român actual, că au comis greşeli financiare grave şi au forţat pe ministrul de Finanţe - lucru neadevărat, care s-a spus şi de aci şi de la Senat, că eu aş fi recunoscut că s-ar fi făcut falsificarea registrelor noastre şi s-a dat şi un interview în „Manchester Guardian" că aş fi făcut această recunoaştere, ceea ce este un lucru absolut fals - au forţat pe ministrul de Finanţe să admită că are un mare gol în casa Tezaurului, că banii au dispărut şi că acest gol nu va putea fi împlinit prin noul budget".

O voce de pe băncile majorităţii: Ruşine!

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Dar să vedeţi concluzia acelora care sunt alimentaţi de nesocotinţele care se comit. Iată ce mai spune: „Dar în afară de riscurile cauzate prin această stare de lucruri, situaţiunea politică în România este dezesperată". De aceea nu trebuie să facem discuţiuni nesocotite, vedeţi cum ele servesc.

O voce de pe băncile majorităţii: Aceia sunt nişte inconştienţi.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Şi iată cum continuă: „Ea e forţamente proscrisă din concertul celorlalte state europene, ea sfidând consiliul unanim şi presant al Societăţii Naţiunilor, câtă vreme - şi acum să vedeţi scopul final al lui Rothermere: câtă vreme nu va da dreptate populaţiunii maghiare, pe care o ţine în sclavie şi nu va fi dat această

https://biblioteca-digitala.ro

populaţiune ţării de origine de care niciodată nu ar fi trebuit să fie separată, România nu va putea să beneficieze nici de o politică financiară binevoitoare şi nici de o stabilitate neîndoielnică".

Şi atunci, d-le Iorga, mă întreb...

D. P. Papacostea: Dar credeţi că este vreun român care să aprobe acestea?

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Cum nu, s-au dus în străinătate, au dat interviewuri în care au spus acest lucru că am falsificat excedentele, că registrele de la ministerul de Finanţe sunt inexacte, că reforma agrară n-a dat nici un rezultat, că ţara românească merge la faliment, că suntem pe un vulcan, că suntem în plină revoluţie, că nu trebuie să se aibă nici o încredere în noi! Şi atunci spuneam, d-le Iorga, că-mi pare rău că nu aţi fost aici, la dezbaterile care au avut loc şi la care am evitat să intervin. De când sunt preşedinte al Consiliului, am căutat întotdeauna să nu intru în astfel de chestiuni de polemică de la partid la partid, am căutat, ceea ce am făcut de altminteri şi în cuvântarea mea de ieri, de care aţi vorbit, să arăt care este grija mea ca şef al guvernului pentru interesele ţării pe care le conduc.

Şi atunci, d-le Iorga, sunt trei chestiuni care mă preocupă - acesta este lucru nou pentru dumneata care ai lipsit două luni de aici. Una este - şi am avut ocazia să o expun în Senat - este ceea ce spuneaţi, asigurarea regimului constituţional legal sub care trăim şi fără de care negreşit nu poate să existe autoritate în viaţa normală de stat. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Şi aceasta am căutat să fac, ca bun patriot şi sper că vom reuşi cât mai mult ca să ajungem să se ştie în străinătate că România este o ţară care, când şi-a dat o situaţiune legală şi ordonată pentru mersul ei înainte, nu şi-o schimbă după interesele momentane ale cutărei sau cutărei persoane sau partid. (*Aplauze pe băncile majorităţii).* Este o necesitate absolută pentru autoritatea şi pentru creditul general al ţării ca să avem această linişte internă, această menţinere a stării legale.

A doua chestiune este aceia de care vorbeam şi cu prilejul telegramei care v-am citit-o, este chestiunea pe care, în momentul de faţă, se duce cea mai aprigă campanie în contra noastră, şi de cei de peste Nistru, şi de cei de peste Tisa, ca nu cumva să se poată realiza consolidarea financiară a Ţării româneşti. Aceia ştiu că din această consolidare, într-o ţară bogată ca a noastră, va ieşi mâine nu numai belşugul pe care l-am avut şi înainte de război, dar va ieşi şi întărirea energiei noastre generale, şi din care va rezultă, mai mult decât prin orice alte măsuri, şi putinţa de apărare a dreptăţii noastre în faţa oricăror duşmani din afară. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile majorităţii).*

https://biblioteca-digitala.ro

A treia chestiune, d-le Iorga, care mă preocupă şi pe care iarăşi în lipsa d-voastră nu aţi putut-o urmări, dar pe care vă rog să o urmăriţi acum fiindcă de pe urma acelei colaborări imprecise, se face pe spinarea d-voastră multă bărbierie, să-mi daţi voie să spun astfel.

D. N. Iorga: Specialitatea mea! *(ilaritate).*

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: ... şi care desigur nu este şi nu poate să fie în simţămintele d-voastră. Acea chestiune care mă preocupă este ca în luptele noastre politice interne să nu se amestece încercări din afară de destrămare a ţării. De aceia, ca şef al guvernului, nu pot să ignorez încercările care se fac în toată regiunea în care trăim, şi în Grecia, şi în Bulgaria, şi în Serbia, şi mai departe, în Franţa şi în Anglia, încercări cu un anumit caracter în ţările mai îndepărtate şi cu altul în cele vecine, caracter în care se ascunde o politică imperialistă. Este politica sovietelor, de imixtiune în viaţa statelor. Mişcarea comunistă la noi nu mai este o mişcare cu caracter social, este o mişcare de imixtiune din afară pentru destrămarea şi distrugerea ţării. Atunci, ca şef al guvernului, această chestiune trebuie să mă preocupe în gradul cel mai înalt. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Când văd că şeful unui partid politic a avut, în chestiunea constituţională, atitudinea care a avut-o, prin interviewuri echivoce, cum aţi văzut şi azi; când văd apoi campania care se duce în străinătate de principalii săi colaboratori împotriva consolidării ţării, alături de lordul Rothermere, când văd alianţa făcută cu organele comuniste pentru ca la adăpostul unor organizaţiuni de partid să se adăpostească încercări care n-ar fi permise în nici o ţară cu conştiinţa intereselor lor proprii.

Aceasta mă îngrijeşte, d-le Iorga, momentele actuale. Ziceaţi d-voastră că noi suntem ahtiaţi de putere, pe care noi o vedem numai din punctul de vedere al intereselor noastre strâmte de partid. Am repetat de multe ori şi o spun şi acum, d-ta eşti istoric, dar deşi câte odată, în pasiunea d-tale politică, interpretezi istoria şi prin această prizmă, nu se poate să nu recunoaşteţi activul de 75 de ani, pe care partidul nostru l-a avut în renaşterea României de ieri şi de astăzi. Şi atunci, nu este osteneală şi dorinţa de a ne odihni. În politică, la putere, este greu să sporeşti activul pe care câteodată îl scazi, mai cu seamă după opera mare făcută în timpurile din urmă pentru întregirea neamului nostru. Noi am fi cei mai doritori să vedem colaborarea, sau o acţiune sănătoasă la celelalte partide politice. Nu refuzăm această colaborare şi am făcut o propunere cu gând cinstit şi în noiembrie. Dealtminteri, de ce să presupui dumneata mai mult decât d. Maniu, care era convins de sinceritatea propunerilor mele?

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Convingerea mea de sinceritate se capătă ceva mai greu decât a amicului meu, d. Maniu. Un proverb italian zice: „Cotoiul opărit se teme şi de apă rece."

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: În această privinţă, dumneata singur, în diferite ocaziuni, mi-ai recunoscut că nu intră în felul meu de a avea abilităţile politice pe care câte odată le-ai reproşat prea mult şi pe nedrept fratelui meu. Cel puţin aşa spuneai, că poţi, în cuvântul meu, când îl spui, să ai încredere, mai cu seamă în momentele când făceam acele propuneri, când am fost şi la dumneata, şi la d. Maniu şi la d. Averescu.

Cel puţin daţi-vă seama de starea sufletească în care ne găseam ca să puteţi judecă dacă nu era o grijă de un ordin mai înalt, pentru mine, ca şef al guvernului, un interes mai mare de răspundere în faţa ţării pe care o conduceam. *(Aplauze prelungite, îndelung repetate pe băncile majorităţii).*

D-lor, ziceam că am vrut colaborarea. Da, de ce am vrut colaborarea? De ce mereu, când vorbesc cu dumnealor, vorbesc de colaborare? Colaborarea aceasta se poate face desigur şi la guvern, se poate face fiind şi în opoziţie, cum am fost noi în opoziţia trecută. D. Sassu, care era alături de mine atunci, ştie foarte bine cum vorbeam între noi, ca să înlesnim opera de guvernare a generalului Averescu şi ştie atitudinea pe care o aveam ca să înlesnim această operă, dar, d-lor, s-au făcut greşeli care ne împiedicau să ne solidarizăm cu această operă. Atunci de ce o făceam? O făceam fiindcă nu ar trebui, mai cu seamă noi, care am guvernat mai mult, cum ziceaţi, nu ar trebui să avem cunoştinţă de marile nevoi, de timpurile mari şi grele în care trăim, ca să credem că nu este nevoie în ţara aceasta să se unească toţi românii la un loc pentru apărarea intereselor mari ale ţării.

D. P. Papacostea: Îmi daţi voie, d-le prim-ministru?

Voci de pe băncile majorităţii: Nu întrerupeţi! Nu întrerupeţi!

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: D-lor, aş vrea să scurtez cuvântarea mea cât mai mult; dar ţin să spui că în această chestiune, eu ca şef al guvernului şi ca şef al unui partid care are la activ un bilanţ aşa de frumos, de câte ori voi putea găsi la adversarii noştri înţelegerea timpurilor în care trăim şi conştiinţa patriotică a tuturor, eu voi face tot ceea ce voi putea ca, într-adevăr, să unim forţele noastre în interesul ţării. (*Aplauze pe băncile majorităţii*).

Şi, d-lor, să-mi daţi voie să fac o mică destăinuire a unei conversaţiuni care am avut-o cu d. Iorga, în ziua când m-am dus să-l văd. D-sa ştie foarte bine că am isprăvit cu aceste cuvinte atunci: d-le Iorga, desigur că nu ai putut participa la viaţa publică a ţării, astfel cum patriotismul d-tale te chema să-l

https://biblioteca-digitala.ro

faci. Eu însă cred că nu este numai vina aşa cum spui d-ta a ţării şi a atmosferei politice din ţară. Vei fi făcut şi d-ta unele greşeli. I-am spus: dă-mi voie să îmi fac iluzie de când am devenit şeful guvernului, nu să vii în partidul nostru, pentru că ştiu că ai alte concepţii şi alte principii decât ale noastre, însă să-mi laşi iluzia că vom putea, pentru binele ţării, să ne găsim într-o zi alături pentru a putea apăra interesele mari ale ei (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii)* fiindcă în timpurile acestea sunt atâtea chestiuni naţionale care pot întruni pe toţi bunii români. Şi atunci, eu spun şi d-lui Iorga şi celorlalte partide politice: în acţiunea d-voastre puteţi să atacaţi un partid, puteţi să atacaţi un guvern, să nu faceţi însă nimic care în momente aşa de importante să se întoarcă în contra intereselor mari ale ţării, cum fac în timpul acesta colaboratorii d-voastră şi pe spinarea d-voastră, d-le Iorga. Acesta este rolul de bun român al dumitale, pe care trebuie să-l ai: să-i luminezi şi pe cei nesocotiţi. Eu am încercat şi n-am putut. *(Ilaritate, vii aplauze pe băncile majorităţii.)*

Doar la ceva să servească această colaborare a d-voastră.

D-lor, spuneam că sunt silit, pentru Parlament şi pentru ţară, să rectific unele lucruri pe care le-a spus d. Iorga, pentru că nu aş vrea ca unele aprecieri să se infiltreze în credinţele partidului nostru. D-sa, în atacul care l-a făcut contra partidului liberal, a căutat să ne învinueze şi de modul cum am soluţionat cele două reforme: reforma electorală şi cea agrară. D-le Iorga, eu am fost unul din aceia care am luptat mai mult în sânul partidului liberal, împreună cu toţi ceilalţi, ca această reformă să fie înfăptuită. Însă, vă mărturisesc, că după ce am trecut războiul şi am văzut primejdiile care ar fi fost dacă această chestiune n-ar fi fost pusă şi pe care o consideram şi noi ca o chestiune naţională, m-am convins şi mai mult despre nevoia ei. Astfel că spun astăzi prietenilor mei: am dat votul obştesc. Oricare ar fi dificultăţile, oricare ar fi greutăţile, eu cred, mai cu seamă de aci înainte în votul obştesc! *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii)*. Nu formule pe jumătate vor putea să înlesnească această situaţie. Din întregirea drepturilor date întregului popor, va putea să iasă întărirea statului, ca şi din reforma agrară. Da, avem dificultăţi, dar acestea sunt perturbaţiuni, ca în orice adevărată revoluţie, cum s-a făcut în chestiunea aceasta. Dar este bine că s-a făcut reforma agrară, aceasta şi din punct de vedere naţional şi din punct de vedere social, şi din punct de vedere economic, d-le Iorga, fiindcă mâine din ea va ieşi bogăţia ţării acesteia, dacă va fi bine îndrumată şi dacă se va aplica tocmai programul care se face astăzi şi prin care trebuie să ducem la bun sfârşit punerea în valoare a acestei reforme. Sunt convins că vei recunoaşte şi dumneata, mâine, poimâine, că bine s-a făcut că s-a dat această reformă care era necesară şi că

https://biblioteca-digitala.ro

din ea va ieşi propăşirea şi nu slăbiciunea ţării... (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii, strigăte de bravo).*

De aceea, d-lor, să-mi daţi voie să nu lungesc acest răspuns şi, cum ziceam, să mă mulţumesc, când va fi o discuţie generală asupra răspunsului la Mesaj, să discutăm atunci şi trecutul, şi prezentul şi viitorul. Pentru moment avem o operă determinată, care pentru noi este, după cum a recunoscut şi d. Iorga adineauri, este de continuat opera pe care am făcut-o în patru ani de zile de început a consolidării ţării. Nu se poate consolida un popor, fără a consolida statul în care trăieşte; nu se poate consolida statul, fără a întări poporul care trăieşte în el.

Şi atunci, opera pe care am făcut-o n-a avut în vedere aceste două mari nevoi, ale consolidării României Mari? Dar, vă rog, dacă nu recunoaşteţi celelalte opere ale partidului nostru, recunoaşteţi cel puţin sforţările făcute în patru ani de zile sub regimul trecut, pentru cultura acestui popor şi ridicarea lui. (*Aplauze pe băncile majorităţii).* Şi atunci veţi fi silit să recunoaşteţi dreptatea cauzei noastre.

Dar tot ce s-a făcut din programul nostru, pe care trebuie să luptăm ca să-l realizăm până la capăt, pentru punerea în valoare a reformei agrare, pentru consolidarea ţării, pentru autoritatea statului nostru în afară, plătind şi consolidând datoria financiară pe care o avem, toate acestea nu ne permit oare, astăzi, să vorbim altfel decât vorbeam ieri?

Şi atunci, d-lor, noi suntem în situaţiunea de a veni cu fapte şi a arăta ce am făcut. Noi nu credem că vorbele şi făgăduielile care se fac, deşi foarte frumoase câte odată, şi cu intenţii foarte bune şi pe care nu le pun la îndoială - dar nu credem că ele vor putea să satisfacă tot aşa de mult ca faptele care s-au îndeplinit.

D-lor, pentru a conchide, eu cred, că interesele generale ale ţării cer ca, în momentul când se produce o ofensivă vrăjmaşă, în afară, toţi bunii români trebuie să-şi puie strajă gurii lor, să vază efectul pe care pot să-l producă vorbele lor nesocotite, şi vor trebui să facă astfel încât să nu contribuie, prin nimic, la slăbirea ţării, care are nevoie, dimpotrivă, să fie întărită şi care se poate întări. Prin sforţările pe care le-am făcut de la război încoace, prin jertfele pe care le-am făcut, jertfe foarte grele la un moment dat, avem astăzi, d-le Iorga, un capital şi de ordin moral şi de ordin material, şi de ordin politic, care este al poporului nostru şi care nu se poate pierde, oricare ar fi fost greşelile unui guvern. Acest capital nu este încă arătat în străinătate în adevărata lui valoare şi de aceea, toţi românii trebuie să ne străduim, nu să-l scădem, ci să-l preţuim şi să-l punem în lumină. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate pe băncile majorităţii.)*

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. N. Săveanu, preşedinte: D. deputat Iorga are cuvântul, în replică.

D. N. Iorga: D-le preşedinte, am de adus puţine lucruri, ca să clarific cugetarea mea şi mai ales intenţiunea mea, care se pare că n-a fost înţeleasă, cum doream, de către d-nul preşedinte al Consiliului.

Eu l-am auzit întâi făcând o glumă şi nu m-am mirat, fiindcă în parlamentele care nu înfruntă bărbăteşte greutăţile mari şi care nu au riposta adversarilor în cazul acesta, glumele sunt întrebuinţate şi este natural ca, faţă cu acei care nu cunoşteau toate regulile tactice ale partidului liberal, să se întâmple ca discuţiunea să ajungă la glumă. Glumele sunt un lucru foarte bun; ele presupun întotdeauna un om de spirit care le spune şi un om de spirit care le acceptă; dar ele înseamnă sărăcie iniţială, sau sărăcie câştigată. Omul care glumeşte, totdeauna se deprinde a crede numai în gluma pe care o rosteşte. Să-mi fie permis să socot că este o glumă afirmarea, la care credeam că o să se oprească discursul d-lui preşedinte al Consiliului, care spunea că de lucrurile acestea vom vorbi la toamnă. *(Ilaritate pe băncile majorităţii).* Daţi-mi voie, eu ştiu mai mult decât ştiţi d-voastre.

Să nu se întâmple pe urmă să ziceţi d-voastre, dacă am fi ştiut noi! Să nu păţiţi cum au păţit parlamentarii din partidul vecinului meu, care au fost siliţi să restituie diurnele *(ilaritate)*, ceea ce eu am făcut, dar alţii, mai bogaţi decât mine, nu au făcut, vă pot asigura... *(murmure).*

Aud o clămpăneală de undeva şi recunosc glasul, sunt obişnuit de multă vreme să nu-i răspund. Îl am bine fixat. Aud un fel de clămpăneală care nu însemnează exact a vorbi şi nu-i răspund.

Dar, vă rog, eu afirm aici că d. preşedinte al Consiliului, el însuşi a lăsat să se întrevadă, în anumite împrejurări, o situaţie, de care d-voastre, ca membri ai unei majorităţi parlamentare, nu aţi avea să vă bucuraţi la toamnă şi vă declar foarte hotărât că nu primesc nici o dezminţire.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Vă rog să nu interpretaţi cuvintele mele altfel de cum le-am spus eu. Fac rezerve asupra acestei chestiuni.

D. N. Iorga: Dacă aş aduce mai mult decât atât, aş săvârşi o indiscreţie, la care nu am dreptul şi v-aşi îngreuna situaţia d-voastre.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Vă rog spuneţi.

D. N. Iorga: Nu mai este nevoie să mai vorbesc.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: M-aţi pus pe mine în joc, vă rog spuneţi tot ce aveţi de spus.

D. N. Iorga: Dacă socoţi d-ta că atitudinea d-tale belicoasă...

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Nu este deloc belicoasă.

D. N. Iorga: Poate să infirme adevărul absolut garantat pe care l-am spus, atunci ajung să regret că am venit în această Cameră şi că mi-am făcut anume iluzii, pe care să-mi dai voie să le păstrez măcar înjumătăţite.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Dar, te rog, nu-mi atribui lucruri şi pe care nu le-am spus.

D. N. Iorga: Eu ştiu dintr-un izvor sigur. Să lăsăm, d-le preşedinte al Consiliului, fiindcă aci în Cameră sunt amicii d-tale care te cred pe d-ta, e datoria lor, şi nu mă cred pe mine, dar să-mi dai voie să fie doi judecători. Chiar dacă eşti bine sfătuit de la dreapta sau de la stânga, nu rămâne mai puţin adevărat ceea ce spun eu că între afirmaţia mea şi afirmaţia d-tale, să laşi să judece doi judecători: ţara şi viitorul.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Apărarea ţării. (*Aplauze prelungite pe banca majorităţii.)*

D. N. Iorga: Nu, asupra credinţei d-tale în vitalitatea relativă a guvernului pe care îl prezidezi.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Spuneam: câtă vreme opoziţia va fi pe terenul nesocotit, pe care se găseşte astăzi, în contrazicere cu interesele ţării, eu găsesc că este o datorie a guvernului acesta, a partidului liberal şi a acestei majorităţi, să stea pentru apărarea ţării. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Îmi daţi voie să unesc aplauzele mele la aplauzele d-voastre, fiindcă mă mulţumesc cu confirmarea venită în orice fel de formă şi trecând mai departe, d-le preşedinte al Consiliului, d-voastră sunteţi tot vechea mea cunoştinţă, cum regret că d-voastră, găsiţi că şi eu sunt tot vechea d-voastră cunoştinţă.

Marele d-voastră meşteşug, pe care nu-l împărtăşesc eu, este un singur punct în care ne asemănăm, eu nu am talent, d-voastră nu aveţi talent; dar este o deosebire că eu, neavând talent, nu admir pe cineva pentru talentul lui, ci pentru întrebuinţarea pe care o face, iar d-voastră admiraţi talentul pentru talent, se pare, în cazul de la Geneva. Vi se dă sfatul că este mai bine să-i lăsaţi.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Nu am dreptul să vorbesc?

D. N. Iorga: Dar am şi eu voie să văd şi aud.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Nu am auzit ce aţi spus şi am întrebat.

D. I. G. Duca, ministrul de Interne şi ad-interim la Externe: Aceasta este cenzură.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: E natural să vă împrumutaţi. De altminteri, ştiţi, este adevărat că se împrumută oamenii săraci, dar ştiu că este şi proverbul francez: *On ne prête qu'aux riches.* Orice împrumut îl faceţi, nu este decât un omagiu pe care i-l aduceţi. Dar eu vreau să spun altceva: d-voastră aţi adus în discuţie o mulţime de lucruri care nu mă interesează pe mine de loc.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: Mă interesează pe mine.

D. N. Iorga: Aţi introdus, sub formă de consilii, lucruri pe care eu nu mi-aşi permite să le dau sub formă de consilii, ci sub formă de sugestii, sau care prezintă o credinţă pentru mine. Înţelegeţi bine că pe mine mă pot învăţa lucruri pe care nu le ştiu, dar lucruri pe care le ştiu şi le cred, cum o să mă învăţaţi d-voastră?

Mi-aţi vorbit de consolidarea financiară; v-o doresc, chiar dacă, să zicem, de zece zile n-aţi avea nici un fel de ştire în privinţa aceasta, dar doresc ca după aceste zece zile să aveţi un răspuns şi să fie bun. D-voastră mi-aţi vorbit de soviete. Nu cunosc pe aceşti domni. Eu cunosc pe acei pe care îi cunosc ca amici şi-i cunosc pe acei pe care îi cunosc ca inamici; dar eu opoziţie cu sovietele nu fac şi nici nu lupt cu sovietele la guvern. Când d-ta îmi vei pune la dispoziţie cunoştinţele d-tale despre soviete, vom vorbi despre soviete. Vă gândiţi d-voastră ce ar fi dacă împrejurările m-ar aduce în locul d-voastră? D-voastră m-aţi întreba un lucru care vă interesează şi eu v-aş răspunde despre împărţirea în provincii a Portugaliei sau despre istoria Ciprului. D-voastră aţi spune: D. Iorga este un om foarte priceput în lucrurile acestea, dar nu l-am întrebat aceasta.

În ceea ce priveşte reforma agrară, ar fi într-adevăr un lucru foarte curios dacă eu aş ieşi acum ca un adversar al reformei agrare, al votului mai larg, când într-un moment când nu figura în programul d-voastră, figura nu numai în programul meu, dar în toată lupta mea. Dar eu nu văd prin formule şi sunt de absolută părere decât d-voastră, care ziceţi: nu umblu cu jumătate de formulă; eu umblu cu sferturi de formulă, eu umblu cu ceea ce se potriveşte cu împrejurările ţării. Semănaţi poate cu un admirabil farmacist care ar recomanda să se ia doza întreagă când bolnavul nu are nevoie de dânsa. Dar eu şi acum cred şi sunt convins că formula întreagă şi imediată, în materie de expropriere şi de vot universal, a fost o nobilă greşeală, dar a fost fără îndoială o greşeală.

D-voastră îmi vorbiţi de consecinţele economice ale reformei, dar eu nu sunt orb să nu le văd. Dar de ce am voit-o eu decât pentru aceasta? De ce am trecut peste atâtea primejdii ale ei?

În afară de aceasta, să-mi daţi voie să vă spun, că dacă eram deprins cu două obiceiuri ale d-voastră, pe care nu mă gândesc să le critic, ci numai le

https://biblioteca-digitala.ro

subliniez încă odată, acela de a da întotdeauna lecţii de patriotism şi acela de a da totdeauna lecţii de moralitate, eu înţeleg că aveţi dreptul să le daţi la o mulţime de lume, dar nu înţeleg să le rostiţi atunci când opoziţia este reprezentată prin mine, şi prin reprezentantul Partidului Poporului, pe care de atâtea ori l-aţi ajutat la guvern. Prin urmare, vă luptaţi cu acei care nu sunt de faţă, nu vă luptaţi cu mine. Credeţi că am nevoie de moralitate şi de patriotism? Dar, înţelegeţi bine, dacă aş fi drămăluit aceste lucruri, aş fi participat acum poate la al cincilea sau al şaselea guvern, în loc să trebuiască să aştept un colegiu din sudul Basarabiei, fără contracandidat.

D-voastră sunteţi un om foarte bine, dar uneori nu vă daţi seama de greutatea insultei care iese din cuvintele d-voastră.

Acesta a fost singurul scop pentru care am vorbit. Am venit într-o ţară înduşmănită şi învrăşmăşită. Credinţa mea este că ţara nu poate fi judecată optimist cum o judecaţi d-voastră. Este profunda mea convingere. Puteţi să-mi dovediţi că bugetele au excedente, că toată lumea se îmbogăţeşte, că nu sunt falimente, că toţi oamenii sunt mulţumiţi. Să o creadă cine vrea să o creadă. Este însă un lucru în care nu vă cred. Ţara aceasta n-are suflet şi politicianismul i l-a mâncat. Aceasta este credinţa mea. Şi atunci, vă rog, scopul interpelării sau comunicării mele era acela de a încerca o lămurire nu prin valoarea mea, v-am declarat că nu pun nici un fel de temei pe talente de acestea ieftine, de vitrină de Capşa sau de Geneva, ci eu cred în fapta pe care o face omul. Şi atunci când am venit în ţara aceasta, pe care eu o simt primejduită, să dea D-zeu să mă înşel eu şi să aveţi dreptate d-voastră, şi când împotriva intereselor mele eu am căutat nu numai la d-voastră, dar şi într-o parte şi în alta, cu sacrificiul complet al unor interese ale mele şi ale prietenilor mei, pe care avem datoria de a-i apăra, când am încercat să aduc o nouă stare de spirit şi când - nu vă priveşte ce am vorbit aiurea şi ce răspuns am căpătat, dar aci am vorbit şi am aşteptat un răspuns şi răspunsul acesta nu l-am căpătat, fiindcă nu s-a produs starea de spirit de renunţare la egoism şi de părăsire a trecutului, cum nu mi-aş ascunde regretul?

Sunteţi mulţumiţi cum aţi guvernat; să vă judece Dumnezeu şi pe d-voastră şi pe noi acei care, cu concepţii deosebite, vă atacă pentru viitorul pe care-l pregătiţi ţării.

D. Vintilă I. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: D-lor deputaţi, am uitat adineauri - desigur că d. Iorga ar fi dat altă interpretare cuvintelor contra cărora protesta - noi căutam adineauri să arătăm care este modul cum înţelegem, ca partid, datoria noastră. Aceasta este sarcina majorităţii şi de aceea o spun în deosebi.

Am avut conversaţia cu d. Iorga, la care făcea aluzie, în 1921, mi se pare, în care spuneam: d-le Iorga, e bine ca în situaţiunea grea în care se află

https://biblioteca-digitala.ro

ţara, toţi să fim la un loc. Şi eram de acord asupra acestui punct. Dumnealui mi-a spus: dar dacă nu poţi cădea de acord, ce faci? Am răspuns: depinde care va fi situaţiunea ţării. Dacă situaţiunea ţării va cere partidului liberal, oricare ar fi urmările pentru el, să rămâne în tranşeele de luptă, va rămâne şi va lupta. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Situaţiunea de azi pare că pe d-voastră vă îngrijeşte mai mult ca pe mine, pentru că eu cred că e vorba numai de nişte acţiuni nesocotite şi factice, ale unei părţi din opoziţiune, care pot fi dominate de un guvern conştient de datoria sa către ţară. Nu este o stare bolnăvicioasă a ţării, ci a unui partid. Ţara are multe slăbiciuni, nimeni n-o contestă. Ele trebuiesc să fie mereu corectate, pentru a se consolida România Mare; însă nu pot să iau în serios agitaţiunile factice, care se fac şi care ne prezintă în străinătate ca fiind în revoluţiune, compromiţând creditul ţării în afară. Sunt convins că şi străinătatea va vedea în curând că aceste afirmări nu sunt exacte.

Dacă vorbesc d-lui Iorga de toate acestea, este tocmai pentru că cred în conştiinţa dumnealui de român. Cred că, deşi cu o notă mai pesimistă decât aceia pe care o pun eu, va vedea calea primejdioasă pe care o iau unii din colaboratorii de opoziţiune ai dumnealui de azi. Adaug, câtă vreme vom găsi în faţa noastră un partid politic, aşa de puţin conştient pentru a face acţiuni dăunătoare ţării - aceasta nu o poate cunoaşte d. Iorga, care a fost absent din ţară, când s-a făcut faimoasa somaţiune; cu o mie de oameni la spate, cerând la Palat retragerea guvernului - nu ne vom putea supune unei politice nesocotite, făcută în dauna intereselor tării. Am spus: datoria mea nu mă lasă să merg în contra intereselor acestei ţări; aceasta este explicaţiunea pe care am dat-o fără nici o aluzie la moralitatea sau patriotismul nici unui om politic din opoziţiune, dar găsesc că o parte din opoziţiune are în momentul acesta o acţiune pe care nu pot să o numesc patriotică, care nu poate să fie concordantă cu interesele mari ale ţării. Aceasta am vrut să spun. Am spus ceva nou pentru d-ta, d-le Iorga, pentru că ai lipsit de aci, am spus preocupările pe care am avut ocaziunea să le expun în diferite ocaziuni, cu deosebire la întrunirile majorităţilor, când am putut vorbi mai deschis. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Nu mai sunt eu în chestiune, şi dacă regretaţi că tovarăşii mei din opoziţiune nu sunt aci ca să puteţi vorbi cu ei, vă recomand să mergeţi la Alba-Iulia, ca să aveţi ocaziunea de a-i întâlni.

NOTE

1. N. Iorga a fost ales în această legislatură la 28 martie 1928, ca deputat de Ismail.
2. N. I. fusese plecat la Paris, unde în luna februarie şi-a deschis

https://biblioteca-digitala.ro

cursul de la Sorbona, apoi la Madrid, Lisabona şi Evora.
3. Preşedintele Adunării era N. Săveanu.
4. Vezi, în continuare, explicaţiile lui Vintilă Brătianu, prim-ministru şi ministru de Finanţe, reţinute de noi tocmai spre a face intervenţia lui N.I. mai explicită.
5. Preşedintele Consiliului de miniştri era Vintilă Brătianu.
6. Ministru de Finanţe era Vintilă Brătianu.
7. Guvernul Barbu Ştirbey a funcţionat între 4 şi 20 iunie 1927.
8. Regenţa a fost constituită din patriarhul Miron Cristea, preşedintele Înaltei curţi de Casaţie şi Justiţie, Gheorghe Buzdugan (mort la 1 octombrie 1929) şi înlocuit cu C. Sărăţeanu şi principele Nicolae.
9. Ministru de Externe era Nicolae Titulescu.
10. Aluzie la Take Ionescu, mort în 1922.
11. Optanţii erau 272 de proprietari maghiari din Transilvania care au ales cetăţenia ungară, pretinzând să-şi păstreze integral drepturile asupra proprietăţilor lor, prin ignorarea completă a legilor statului român. Problema a ajuns în faţa Societăţii Naţiunilor şi în 1923 a generat un proces internaţional unde punctul de vedere românesc a fost susţinut de N. Titulescu iar al lor de contele Apponyi. Deşi punctul de vedere românesc a prevalat, ungurii nu au recunoscut verdictul. Mai mult, l-au dezavuat pe avocatul lor. Pe mormântul acestuia de la Budapesta se precizează că a fost învins în acest proces de adversarul lui.

Şedinţa din 4 aprilie 1928

Discurs la proiectul de lege privind regimul general al Cultelor:

D-le preşedinte, cred atâta vreme cât o opoziţie oarecare este reprezentată în Cameră şi oricare ar fi atitudinea ei faţă de guvern, a cărui misiune poate să o creadă îndeplinită, cu prisosinţă împlinită, cum cred eu, datoria opoziţiunii reprezentată în Cameră este să se ocupe de proiectele de legi ce se prezintă şi mai ales, când proiectele de legi ating puncte aşa de importante şi aşa de delicate, cum este proiectul pe care îl prezintă d. ministru al Cultelor[1], fiindcă o lege se aplică o bucată de vreme, cât de lungă va fi această bucată de vreme, aceasta nu o discut acum, după ce am discutat-o în rândul trecut şi-mi păstrez toate părerile mele, că legile votate acum care merită să fie păstrate în liniile lor generale, vor trebui să sufere, în scurt timp,

https://biblioteca-digitala.ro

sub un alt regim anumite modificări şi ori, dacă e lungă, ori dacă e scurtă perioada aceasta în care o lege are să se aplice, e mult mai bine ca această lege să fie mai bună, cu ajutorul tuturor, decât să păstreze greşeala de la început. Aceasta nu însemnează câtuşi de puţin că aş avea intenţiunea să propun modificări la articole, sau să cred că dacă aş propune aceste modificări la articole, ele ar putea fi acceptate şi prin ele s-ar putea schimba spiritul acestei legi.

Eu găsesc că spiritul însuşi al acestei legi este greşit. Este greşit, fără să fac din această o culpă specială actualului ministru de Culte, fiindcă în partea introductivă d-sa n-a uitat să spună că de aceeaşi părere, sau aproape de aceeaşi părere, era acela pe care l-a înlocuit la departamentul Cultelor, că d. Goldiş ar fi înfăţişat acelaşi proiect de lege sau un proiect de lege asemănător. Şi nu mă miră de loc că d. Goldiş ar fi fost dispus să prezinte un proiect de lege al Cultelor asemănător cu acesta: acest proiect este un proiect de inspiraţiune ardelenească, vădit de inspiraţie ardelenească. Prin urmare, un ministru originar din Ardeal, întors în Ardeal, trăind în mediul ardelenesc, preocupat de probleme ardelene, şi un alt ministru care niciodată n-a fost aşezat în Vechiul Regat, pe care l-a văzut doar din vreme în vreme, care a rămas totdeauna ardelean, care gândeşte ardeleneşte şi care reproduce felul de a gândi al oamenilor din Ardeal, se prezintă faţă de problema Cultelor, în acelaşi fel. Eu voi spune însă, de la început, că dacă în împărţirea ministerelor este un minister care n-ar trebui să fie dat niciodată ardelenilor, este fără îndoială ministerul de Culte, şi vorbesc nu numai de ardelenii care au stat totdeauna acolo, dar şi de ardelenii care s-au întors şi care sunt mai zeloşi ardeleni, ca să-i primească ceilalţi pe aceşti ardeleni care au rămas totdeauna în ţară. Ministerul Cultelor ar trebui dat totdeauna unui om de aici din Vechiul Regat pentru că aici n-au existat anumite deviziuni, nu s-au cunoscut diferite pasiuni şi fiindcă noi suntem în stare să înţelegem aceste probleme, nu înjumătăţite ci în întregimea lor. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Şi cred, pe lângă aceasta, că nu era bine ca un ministru ardelean, sau care vrea neapărat să fie ardelean, care întrebuinţează toate mijloacele ca să i se recunoască ardelenismul său, să vină cu acest proiect de lege. Eu cred că noi, aceştia din Vechiul Regat, atât de deseori acuzaţi pentru păcate pe care le are - nu putea să nu le aibă - şi pentru foarte multe păcate pe care nu le-a avut niciodată, decât pentru oamenii care nu-l cunosc *(aplauze pe băncile majorităţii),* eu cred că noi, aceştia din Vechiul Regat, avem şi foarte multe defecte, dar avem şi o calitate: noi judecăm după capul nostru, după acest cap al nostru, care a condus secole întregi un stat liber. *(Aplauze pe băncile majorităţii).* Aşa că noi nu ne luăm după ce au gândit şi au făcut alţii. Noi nu am avut nici un fel de stăpân şi nu avem să ne despărţim de mentalitatea

https://biblioteca-digitala.ro

acelor care au fost stăpâni pe veacuri sau pe decenii asupra unei părţi din teritoriul românesc. Aşa fiind, noi n-am fi făcut, cineva dintre noi din orice partid, n-am fi făcut anumite greşeli, care se întâlnesc în acest proiect de lege.

Iată, noi nu ne-am fi lăsat influenţaţi de un spirit străin, care s-a manifestat şi sub forma germană, austriacă, de la început şi sub forma ungurească derivată. Fiindcă, precum nu există o civilizaţiune maghiară cu desăvârşire liberă de influenţe, ci există o foarte onorabilă civilizaţie maghiară sub-germanică, în cea mai mare parte, în domeniul artei şi literaturii, tot aşa şi în domeniul politic, nu există o concepţie propriu zis maghiară ci există o concepţie austriacă, trecută într-un anume moment în mediul acela maghiar şi schimbată după un anumit temperament, pe care fără îndoială austriecii, rasă puţin bastardă, nu l-au avut niciodată. În legea pe care o prezintă d. ministru al Cultelor, se vede însă foarte bine pecetea austriacă.

E o lege studiată după regimul din Bucovina, o lege studiată după regimul acela din Ardeal, care el însuşi avea la origine anumite idei austriac-iosefine. Şi legea aceasta, de altminteri, trebuie să adaug, se potriveşte, în spiritul ei, şi cu o anumită concepţie de liberalism francez, de care sunt influenţate mai toate partidele noastre, aş îndrăzni să spun: toate partidele noastre, afară de această grupare a mea, care scapă de sub influenţa ideilor acestea ale liberalismului francez. Pe de o parte, va să zică, austriacismul, care înţelege a guverna şi unde nu-l cheamă nimeni, a reglementa şi acolo unde nu este nevoie de reglementare, a se amesteca în domenii în care orice intruziune a statului nu face decât să încurce şi să provoace.

Pe de altă parte, ideea aceasta liberală, pe care o cred cu desăvârşire greşită că o societate se ţine prin legi, că menirea unui guvern este înainte de toate de a adăugi legi, că valoarea unui guvern se judecă după legile pe care le-a adăugat. Ştiţi? Eu cunosc două domenii în care într-adevăr nu mai ştie unde să se oprească lumea: un domeniu demagogic în legătură cu împărţirea pământului, a pădurilor sau a apei. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii)*. În care nu se ştie care va fi momentul şi cât de departe va fi momentul când lumea se va întreba: ce mai avem noi de împărţi? Şi un alt domeniu, domeniul acesta de legiferare după normele liberalismului francez anacronic, care consideră o societate ca un mecanism complex, alcătuit din mecanisme mici. Şi lumea se va întreba într-un anume moment: uite, vine acum un guvern şi caută să dea o bună idee despre dânsul legiferând, dar el nu mai are unde legifera. Este ceva înspăimântător numărul legilor noastre. Va veni vremea, când nici juriştii cei mai experţi nu se vor putea descurca dintr-însele.

Şi nu numai că legile noastre sunt multe şi în domenii unde nu sunt cerute, dar fiecare lege, în loc să cuprindă câteva puncte de teorie - aceasta

https://biblioteca-digitala.ro

înseamnă o lege - se amestecă în tot felul de domenii de regulament şi înfăţişează la urmă un text, cum este textul proiectului acestuia de lege, în care nu se vede nici o idee diriguitoare, nu se vede nici o împărţire fixând liniile generale, ci se văd, necontenit, amănunte, care amănunte pot fi desfiinţate şi pot fi adăugite fără ca economia inexistentă a proiectului să fie schimbată prin aceasta. Va să zică, pe de o parte, spiritul austriaco-iosefin care nu lasă conştiinţele libere, spiritul anti-clerical iosefin, care, ori de câte ori se găseşte înaintea unei religii, pare că zăreşte duşmani şi caută să satisfacă cât se poate toate lucrurile care sunt în legătură cu religia, spirit îngust al secolului al XVIII-lea, care nu-şi dă seama de un lucru, acest secol matematic, geometric şi abstract, de acel lucru că o societate se ţine prin resorturile adânci care se găsesc în fundul sufletului omenesc de care nici o legislaţie nu trebuie să se apropie, fiindcă nici o legislaţie nu este în stare a le reglementa. Da, este un domeniu intern, uman în care legile nu trebuie să se amestece şi în care sistemul acesta austriaco-iosefin s-a amestecat totdeauna şi în dauna religiei lor, siluite împotriva principiilor lor, şi în dauna statului însuşi, a cărui imixtiune este de aşa natură, atât de exterioară, atât de vădit neîngăduită, încât la urmă prestigiul statului însuşi suferă, fiindcă legea nu se poate aplică. Şi eu vă garantez, cum am garantat de atâtea ori la alte legi, la legea instrucţiunii acum câţiva ani, că unele prescripţii, tocmai fiindcă sunt precise, nu se vor aplica niciodată. Declar de aici că aştept să mi se dovedească posibilitatea de a aplica această lege, care scotoceşte în domeniile acestea, de care legislaţia umană nu se poate apropia niciodată.

Dar legea aceasta, să-mi daţi voie, pe lângă defectul de a fi stăpânită de un spirit iosefin, abstract, din secolul al XVIII-lea, anti-religios, neîncrezător faţă de formele acestea esenţiale ale vieţii sufleteşti a oamenilor, pe lângă păcatul, derivând din ideea primă a liberalismului, de a legifera acolo unde societatea nu cere să se legifereze, unde societatea este jenata îndată ce se gândeşte cineva a legifera, are un al treilea defect. Acest al treilea defect vine, nu din Austria cea veche a lui Iosif al II-lea, ci vine de la Ungaria mai nouă. De la Ungaria aceia necontenit bănuitoare, uitându-se cu ochi sperioşi la orice manifestare organică a societăţilor omeneşti, de la Ungaria aceia care a introdus ea însăşi otrava în organismul ei interior prin lipsa de încredere în ceea ce societatea, în chip onest, sincer, este în stare a crea. *(Aplauze pa băncile majorităţii).*

Societatea hrăneşte statul, nu statul poate să dea viaţă societăţii. Statul trebuie să fie bucuros dacă în orice formă există anumite organisme legate de sufletul omenesc şi de conştiinţa unei părţi din această societate.

Şi statul, în loc să vie totdeauna, uitându-se pe gaura cheii, ori unde se întâmplă ceva în viaţa unei societăţi, în loc să se prefacă într-un organ poliţienesc, de supraveghere şi de spionaj, pentru a interveni pe urmă ca un

https://biblioteca-digitala.ro

organ represiv, atunci când nu se face nimic în dauna sa, statul trebuie să se bucure, de câte ori în cuprinsul societăţii s-au format organisme libere, legate de sufletul omenesc şi consacrate printr-o experienţă de mai multe secole. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Îmi veţi zice: dar unde vezi dumneata toate lucrurile acestea? În articolele atât de inofensive ale legii mele? Daţi-mi voie să vă arăt unde se găsesc aceste lucruri, fiindcă deocamdată discut proiectul însuşi, înainte de a trece la altceva, înainte de a trece la ceea ce a fost provocat prin acest proiect, prin nedibăcia primă a lui care a trebuit corectată pe urmă, fără ca din sufletele omeneşti să dispară rezultatele agitaţiunii provocată de nedibăcia primară a proiectului de lege.

D-le preşedinte, d-le ministru, în proiectul acesta de lege, fiecare este închis într-o formă culturală, este închis, supravegheat, întemniţat, cheia învârtită în broască şi la flecare ieşire este un organ de control al statului, care stă şi întreabă: dar conştiinţa dumitale în ce direcţiune a evoluat? Cum înţelegi dumneata pe Dumnezeu? Care sunt formele cele mai potrivite de închinare pe care le găseşti? Şi pun la vedere că există cutare articol din lege, care nu permite sufletului o anumită evoluţie. Cum adică? Iată, faţă de şaisprezece ani - d-voastră prevedeţi optsprezece ani pentru schimbarea religioasă, apoi, sfinte de multe ori au răsărit înaintea vârstei de şasesprezece ani!

Fata aceasta simte o vocaţiune religioasă, deşi ea aparţine unei familii care are altă religie; dar în interiorul ei sufletesc s-a petrecut ceva care o cheamă în altă direcţiune; ea ar vrea să intre într-o mânăstire, ceea ce este îngăduit; într-o societate care înfăţişează toate viciile laice, se poate permite puţintel şi virtutea religioasă. Şi ea n-are voie să intre acolo, fiindcă n-a împlinit vârsta de optsprezece ani! Trebuie să stea să facă o cerere cu timbru, către părinte, să-l întrebe pe părinte dacă permite, pentru ca părintele să-i zică: eu ţi-aş permite, dar este articolul cutare din lege, care mi-ar da dreptul să-ţi permit, dacă şi eu aş trece la aceeaşi religie. Dacă ar fi să ne coborâm la glume vulgare, l-aş ruga pe d. ministru, şi v-aş ruga şi pe d-voastră să vă gândiţi la un caz. Sunt foarte rare trecerile de la iudaism la creştinism - sunt, dar foarte rare - sunt însă mult mai rare trecerile de la creştinism la iudaism, ce s-ar petrece însă într-o familie în care şeful familiei ar trece la iudaism şi ar trebui să se aplice - nu insist mai mult, dar ar trebui să se aplice ceea ce prevedeţi d-voastră? Ce masacru, d-le ministru! Ce masacru! (*Aplauze pe băncile majorităţii; mare ilaritate.)*

Gândiţi-vă la un lucru: că noi în biserica noastră avem un om, când zic biserica noastră, înţeleg biserica ortodoxă, avem un om pe care toţi românii, fără deosebire, îl venerează; avem în biserica noastră pe Andrei baron de Şaguna. Cine ştie mai bine decât istoricul care este pe banca ministerială şi

https://biblioteca-digitala.ro

prezintă acest proiect de lege, ce tragedia religioasă a fost în sufletul lui Andrei Şaguna? Născut într-un mediu ortodox, crescut catolic, manifestând la o anumită vreme dorinţa de a se întoarce înapoi, în biserica ortodoxă. Ce ar fi fost de Andrei Şaguna, dacă i s-ar fi aşezat în faţă, la fiecare criză de conştiinţă, o lege care se amestecă în anumite domenii, unde nu ne este permis niciodată să ne amestecăm, şi unde nu ne pricepem, fiindcă siluim şi fiindcă împiedecăm puterile sufleteşti sincere de a lucra potrivit cu credinţa şi vocaţiunea lor? D-voastre prevedeţi că într-o familie în care sunt părinţi de două confesiuni să se facă o împărţire religioasă, aşa cum s-ar face în cine ştie ce domeniu material, un fel de parcare a animalelor; cutare merge de o parte, cutare merge de partea cealaltă. Dar d-voastre nu vă puteţi atinge de lucrurile acestea ale spiritului, de legăturile omului cu Dumnezeu, deci şi de cult, care nu este decât forma exterioară a acestor legături. Dar aţi putea să spuneţi: ce mă interesează credinţa, eu reglementez cultul. Dar care este valoarea cultului, fără credinţă? Credinţa însă, în afară de prescripţiunile d-voastre va lucra necontenit înainte, fiindcă este una din forţele acestea pe care n-o poate stăpâni nimeni; iar articolele d-voastre vor rămâne o jucărie faţă de manifestările adânci şi sincere ale sufletului omenesc.

Dar nu numai în această privinţă, critic proiectul de faţă, care atinge domenii neîngăduite, grămădind paragrafe necerute şi încurcând o societate care a dovedit, înainte de proiectul d-voastră, că este în stare să se conducă în domeniul acesta delicat al cultelor şi fără să bată necontenit degetul îndreptător al statului şi nimeni nu cere pedagogia statului român, adică pedagogia biurocraţiei române. Societatea şi fără această birocraţie se îngrijeşte foarte bine de lucrările acestea ale cultului.

În afară de articolele acelea care pot fi corectate, fiindcă faţă de exemplul pe care l-am dat, evident că este un corectiv de adus, măcar în ce priveşte un cult care se atinge nu numai de sufletul omenesc, dar ajunge să atingă şi alte domenii care nu aparţin sufletului şi care sânt dureroase *(Ilaritate pe băncile majorităţii).*

În afară de ele, d-le ministru, vă amestecaţi şi cu un fel de spaimă, cu un fel de spaimă de iconoclast. D-voastre ştiţi bine ce însemnează „iconoclast". Iconoclastul era un bizantin speriat de grămădirea prea mare a bunurilor bisericeşti, care se temea într-un anume moment că toate pământurile provinciilor Imperiului bizantin or să ajungă prin închinări, prin afierosiri de acestea în stăpânirea bisericilor, a mânăstirilor şi a icoanelor făcătoare de minuni, prin care operau mai înainte de toate mânăstirile.

Şi atunci s-a început o campanie împotriva mânăstirilor, pentru ca icoanele să nu mai aducă închinările de pământ şi statul să nu piardă din veniturile sale şi libera dispoziţie a supuşilor care îi aparţin.

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi d-voastre, arătaţi un fel de frică de iconoclast bizantin. Sau mai bine eu zic: „d-voastre", pentru ca să individualizez, dar este o stare de spirit. Căci ideea nu este a d-voastră, i-am arătat izvoarele, şi faptul că urmaşul d-voastră momentan a primit această idee, arată că avem a face într-adevăr nu cu indivizi, ci ca o stare de spirit greşită.

D-voastre sau această stare de spirit vă speriaţi, de ce? De îngrămădirea averilor în stăpânirea bisericilor? Introduceţi un întreg regim de control, de contabilitate, de interzicere. Vrea cineva să dăruiască mai mult de 100.000 de lei unei organizaţiuni bisericeşti? Atunci trebuie să ceară cineva permisiunea de la minister.

Şi ce se petrece dacă a cerut de la onor. minister? Primeşte ministrul? Întrucât a crescut prestigiul statului prin aceia că a pus şi el iscălitura pe lângă actul frumos al donatorului? Dar să zicem că se întâmplă altfel, că statul zice: nu, nu îngădui. Cu ce vă îndreptăţiţi acest refuz de a îngădui?

Găsiţi că în ţara aceasta, unde toate confesiunile convenabile sunt libere, dar cutare confesiune nu vă convine, găsiţi când face cineva donaţiune bisericii catolice sau bisericii calvine mai multe milioane sau face o donaţie, face o donaţie cultului unitar din Ardeal, d-voastre găsiţi că nu se poate: pe ce temeiu?

Se sperie statul român de faptul că una din biserici va avea o avere prea importantă, atunci când biserica este datoare să întrebuinţeze această avere pentru scopuri pe care din nenorocire de foarte multă vreme statul nu le mai poate îndeplini? Statul, care a expropriat şi care lasă spitalele fără încălzire iarna, statul care a expropriat şi lasă muzeele fără custozi, sunt silite a-şi închide porţile; statul care a expropriat Academia Română, redusă a cerşi în fiecare an, la toate uşile; statul care nu este în stare să-şi ţină toate şcolile; statul care, dacă ia banii de la contribuabili, îi risipeşte adeseori pentru alegătorii care aduc la putere şi pentru partizanii pe care îi instalează în locuri de miniştri sau în alte locuri administrative; statul care dă 50 milioane pentru anumite excursii europene şi 300.000 lei pentru anumite telegrame îndreptate presei; statul acesta se simte oare aşa de indignat când organisme care n-au atâţia oameni de căpătuit şi atâtea telegrame de predat şi atâtea excursiuni sardanapalice de întreţinut, când aceste organisme religioase, care au un Dumnezeu, pe când politicianismul nu are nici unul, când organismele acestea primesc sume pe care sunt datoare să le întrebuinţeze bine, fiindcă altfel se ridică toţi credincioşii, se ridică întreaga societate împotriva întrebuinţării acestor bani în alt scop decât acela voit de donatori şi bine cuvântat de Dumnezeu?

https://biblioteca-digitala.ro

Şi mai văd, poate am înţeles rău, poate am citit prea repede, un articol în care se vorbeşte de întrebuinţarea averii bisericilor şi a dreptului bisericilor pentru a întemeia şcoli menite a le crea clerul lor.

Aş dori foarte mult ca în răspunsul pe care mi-l va da d. ministru sau d. raportor, să se fixeze odată o chestie care ne preocupă de foarte multă vreme, chestia învăţământului confesional, a acelui învăţământ confesional pe care de o bucată de vreme statul îl prigoneşte cu o statornicie de plâns şi care are un avantaj faţă de învăţământul de stat, acela că strânge materiile aşezate de programele statului în scheme matematice, le strânge în jurul unei idei conducătoare, care această idee conducătoare fiind o idee religioasă este în acelaşi timp şi o idee înaltă morală.

Dar şi pentru altceva am luat cuvântul la acest proiect de lege, cum nu am luat la altele care au trecut înainte.

Şi este unul singur la care aş fi dorit să vorbesc, dar nu eram aici, la proiectul de lege pe care l-a prezentat d. ministru al Instrucţiunii pentru a-l felicita, vedeţi cât de nepărtinitoare este opoziţia mea, pentru a-l felicita că a introdus două principii, pe care le doream de mult să pătrundă în învăţământ, anume desfiinţarea specialismului băieţilor şi fetelor de 15 ani şi întemeierea unei culturi generale prin înlăturarea trifurcării sau bifurcării şi în al doilea rând, prin scurtarea timpului de suferinţă reprezentat odinioară prin opt ani, reprezentat acum prin şapte ani - şi încă este prea mult - reprezentat prin şapte ani de învăţământ secundar, care dă numai forme de lepădat şi formule de uitat, în loc să dea deprinderea cu viaţa însăşi a societăţii care aruncă bătrâni învăţaţi tineri la 20 de ani în mijlocul unei societăţi, unde trebuie să fie numai curioşi de ştiinţă într-adevăr tineri. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

Ceea ce m-a făcut pe mine, care am renunţat a vorbi la alte proiecte de legi, ca să nu stric atmosfera aceasta de colegialitate a unui singur partid, sau a două partide, aşa de strânse încât nu se pot despărţi, cu toate eventualele deosebiri la unele proiecte de lege, ceea ce m-a făcut să mă amestec este şi altceva: ceea ce a rezultat din articolul acum sacrificat, pe care a trebuit să-l sacrificaţi, înaintea unei stări de spirit, absolut periculoase, şi care articol nu trebuia să existe. Omul cuminte poate să prezinte înaintea unei Adunări un proiect de lege, capabil de a fi corectat în amănuntele sale, dar niciodată nu trebuie să introducă într-un proiect de lege idei de acelea a căror părăsire nu se poate face niciodată fără două dezavantaje: întâi tulburarea, care a fost odată introdusă; şi al doilea, compromiterea autorităţii guvernative prin introducerea unui principiu pe care, pe urmă, eşti dator să-l părăseşti, eşti silit, eşti strâns cu uşa să-l părăseşti.

Vreau să vorbesc de acel articol, care făcea parte din capitolul relaţiunilor între culte.

https://biblioteca-digitala.ro

(D. Avram Imbroane, vice-preşedinte, ocupă fotoliul preşedinţial).

D-lor, cultele acestea, supravegheate, privite pe gaura uşii, date în seama supravegherii poliţieneşti, cercetate întotdeauna de contabilii statului român, puse înaintea posibilităţii de a fi pedepsite de statul român, care îşi arogă acest drept, cultele acestea puteau fi lăsate măcar să se înţeleagă liber între dânsele, faţă de popularitatea pe care o au şi de prestigiul de care se bucură. Ce este arbitragiul acesta silit al statului român între culte? Şi mai ales, nu trebuie să se introducă acest arbitragiu, când era vorba de două confesiuni româneşti - le intitulaţi culte; eu, după obiceiul meu de istoric, le califlc de confesiuni - când era vorba de două confesiuni româneşti care de atâta vreme îşi dispută dreptul asupra părţii însemnate din poporul nostru care trăieşte dincolo de munţi.

Mare greşeală! S-au scormonit pasiuni care nu existau în momentul prezentării legii, ci existau înainte, aşa că se puteau cunoaşte pasiuni pe care acest stat trebuia să caute a le potoli, în loc să le dea tristul pretext de a se manifesta, pentru ca să asistăm la scene de acelea care s-au petrecut acum în urmă. Întâi anumite declaraţiuni ale bisericii unite din Ardeal, răspândite în cuprinsul Ardealului şi Banatului, interpretate de ţărani cine ştie cum.

Este un proverb pe care l-am mai citat eu odată aci în Cameră, care se aplică la copii, dar se poate aplica tot aşa şi bunelor suflete copilăreşti ale ţăranilor noştri: *maxima debetur pueris reverentia*, „datorim cea mai mare reverenţă copiilor". Tot aşa, când vorbim ţăranilor noştri - şi unii şi alţii - să ne gândim la fiecare cuvânt pe care îl spunem, pentru că nu se ştie interpretarea pe care o poate da mintea nepregătită a ţăranului. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Biserica unită dacă avea de reclamat ceva, avea de reclamat nu înaintea credincioşilor, prin agitaţiuni, ci în acel for unde bisericii unite a sfârşit prin a i se da dreptate. Al doilea, nu s-ar fi produs scene ca aceea de la Târgu-Mureşului, în care o persoană lipsită de orice inteligenţă şi de orice simţ al realităţilor a pus jandarmi, în faţa procesiunii religioase a uniţilor, şi s-a văzut un lucru care nu s-a mai văzut niciodată pe acele tărâmuri, s-a văzut crucea şi steagul bisericesc călcate în picioare, de acei care erau acolo pentru a ocroti orice biserică românească, iar nu pentru a-şi bate joc, brutal şi stupid, de o procesiune paşnică, urmărind, poate cu prea mult fast, dar urmărind, înainte de toate, vădirea unui drept. Şi nu am fi asistat. Al treilea, la celelalte scene regretabile, cum a fost aceia ca după retragerea acelui articol, să se vadă Mitropolitul ortodox al Ardealului, în fruntea celorlalţi reprezentanţi ai credinţei, căreia îi aparţin, părăsind, cu gestul unui prelat englez din secolul al XVI-lea, când catolicii şi protestanţii se prigoneau până pe treptele eşafodului, părăsind Adunarea, în care, dacă prelaţii sunt acolo, ei nu sunt

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a reprezenta categorii dușmane, nici clase opuse, ci sunt puși cu toții, ai tuturor cultelor și ai tuturor confesiunilor, pentru a reprezenta înainte de toate spiritul acela de iubire și de înfrățire, fără de care o civilizațiune se sfărâmă. *(Aplauze pe băncile majorității).*

Aceste trei manifestări puteau să fie oprite și trebuiau să fie oprite. Și fiindcă, mai ales în Senat, de o bucată devreme, nu avem dreptul să discutăm ce se petrece în Senat, dar pe vremea aceia, când se discuta în Senat, nu eram membrul acestei Adunări și aveam o mai mare libertate decât d-voastre care sunteți aci din luna lui octomvrie, mi se pare că este o tinerețe neliniștitoare, care provoacă și pasiuni periculoase și lungi discursuri profesorale absolut inutile, fiindcă acolo s-au adus înainte anumite chestiuni, care aș dori să nu fie aduse. Și aci, evident, nu am nici o autoritate asupra acestei Adunări și nu știu dacă d. președinte, reprezentat printr-o față bisericească ca astăzi, sau printr-o față mireană de aceia din Vechiul Regat, cum era acum câteva minute dacă d. președinte însuși ar putea împiedeca să se aducă înaintea acestei Camere diferendul de la Senat, fiindcă s-au produs aprecieri între aceste două biserici - deși ceasul este înaintat și datoria mă cheamă aiurea - să dați voie să vă spun, cu autoritatea unui bătrân ortodox, unui om respectos de credinți religioase, chiar dacă nu se pleacă înaintea formelor trecătoare pe care ni le-a dat mai mult tradiția, să i se dea voie istoricului bisericii românești să spună acel adevăr, incontestabil, cu care voi încheia această cuvântare.

D-le președinte, d-lui ministru nu este nevoie să i-o spun, fiindcă d-sa, în acest domeniu este mult mai tare decât în domeniul legiferării, d-le președinte, într-un anume moment o parte din neamul românesc s-a despărțit, în două prin fatalitatea vremurilor. Acei care au trecut la uniți, nu au făcut un păcat față de națiunea lor; ei s-au închinat înaintea unei teribile necesități a timpului. Națiunea noastră avea nevoie de dreptate, avea nevoie de egalizare cu națiunile celelalte; națiunea aceasta, care nu a fost așa de călcată în picioare cum se spune pentru că atunci ar fi fost vrednică de a fi necontenit călcată în picioare, națiunea aceasta care era însă strânsă în chingile unei legiferări medievale, nu putea să spere că va căpăta anumite drepturi decât intrând, printr-o parte a ei într-una din religiunile primite. Vechea religiune a ortodoxismului nu era una din „religiunile primite", și atunci s-a luat legea împăratului. Nu s-a luat legea catolică în ea însăși. Nici un protopop, nici un preot, nici un țăran nu era cine știe cât de versat în deosebirile dintre cele două biserici, deosebiri care in afară de o ierarhie unitară, care este cea romană, și de o altă formă creștină, care nu primea să intre sub această ierarhie unitară, nu sunt așa de mari.

De atâtea ori s-a părut că Bizanțul s-a rupt de Roma și nu s-a rupt totuși de cealaltă jumătate a creștinismului, după cum părea că spune Photius

https://biblioteca-digitala.ro

sau Mihail Cerularíul. Acestea sunt mai multe lucruri care au fost exploatate cu dibăcie de oamenii bisericii. A fost însă mai ales o luptă politică între Roma cea nouă şi Roma cea Veche. Politicianismul e acela care a rupt haina fără cusătură a lui Isus Christos. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

Acesta este adevărul. Şi ai noştri din Ardeal au primit legea împăratului, fiindcă era legea împăratului, şi fiindcă prin această legătură cu împăratul puteau să spere românii, ceea ce în parte li s-a dat şi în cea mai mare parte, cu toate asigurările repetate, nu li s-a dat nici odată.

Acesta este adevărul, în ceea ce priveşte actul de unire. N-au fost trădători faţă de vechea credinţa, pe care uniţii greşit o numesc grecească; noi suntem, dacă vroiţi, ortodocşi; grecii deloc. Ce avem noi a face, în credinţa noastră, cu felul cum această credinţă este îmbrăcată în cuvinte, sau reprezentată etnic de poporul grecesc? De fapt, şi vă spun aici un lucru care, dacă l-aş spune prea pe larg, aş uita locul în care mă găsesc, dar dacă nu l-aş spune, ar lipsi un sfat, pe care mă simţeam dator să-l dau, şi o lămurire care vă poate folosi - noi am ajuns a fi legaţi de Constantinopol. N-am căutat-o. Am fost ierarhizaţi bizantin, într-un anume moment, pentru că trebuia să avem o stare civilă, în ce priveşte viaţa bisericească a lumii. Dar noi niciodată nu ne-am legat de Bizanţ, supunându-ne Bizanţului, şi aceasta o spun pentru fraţii uniţi, cum niciodată nu ne-am închinat Romei, pentru a rămânea vasali Romei! Şi de aceia, atunci când clerul unit n-a asistat - şi ori cine n-a asistat, rău a făcut - n-a asistat la ziua aceia de triumf când Coroana s-a pus pe fruntea neuitatului nostru rege *(aplauze prelungite, strigăte de bravo pe băncile majorităţii)*, aş dori ca aceste aplauze să nu fi fost aplauze de partid. Aceasta v-ar înălţa.

Voci de pe băncile majorităţii: Nu, nu.

D. N. Iorga: Acei care n-au voit să asiste în biserică la încoronarea regelui Ferdinand, aceia m-au întâlnit ca duşman hotărât, în faţa lor.

N-am fost robii Bizanţului. Nu înţelegem a fi, printr-o parte a poporului nostru, robii unei Rome care stă pe locul strămoşilor noştri, dar nu reprezintă întreaga tradiţiune a acestor strămoşi. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

Religia noastră este o religie de preoţi simpli, este o religie de săteni, formată în împrejurările acelea smerite ale trecutului nostru. Ea s-a născut, ca şi civilizaţia noastră, ca şi forma politică, s-a născut din acea viaţă adâncă a bietelor mulţimi româneşti. Am fost legaţi de Bizanţ, pentru că se cerea îndeplinirea unei forme. O parte dintre noi au fost legaţi pe urmă de Roma, fiindcă şi legătura de Roma era, într-o anumită contingenţă de împrejurări, îndeplinirea unei forme. Dar când ziceau ţăranii noştri: „legea românească",

https://biblioteca-digitala.ro

ei înţelegeau un mare adevăr. Da exista o lege românească. O lege românească împărţită în două în ceea ce priveşte pe episcopi; o lege românească, una singură, în adâncul conştiinţei ţăranilor noştri. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

De aceia, aceleaşi icoane, de aceia aceeaşi slujbă, aceeaşi limbă, de aceia împotriva celor patru puncte, primite de episcopii Teofil şi Athanasie, crezul acela vechi al generaţiilor noastre care s-au succedat şi care nu este crezul roman, chiar şi în bisericile unite şi în chiar zilele cele mari, în sărbătorile de la Blaj şi de la Oradia-Mare. Acesta este adevărul, iar dacă noi ne ţinem de Bizanţ, dacă majoritatea noastră ţine de ortodoxie - prefer cuvântul de ortodoxie cuvântului de Bizanţ şi resping cuvântul „grecesc" - aceasta nu se datoreşte pentru că îndrăznim a ne face judecători în puncte subtile de credinţă, în care numai Dumnezeu singur poate să judece, iar judecata omenească este o copilărie, o îndrăzneală pe care spiritele libere o tolerează, dar nu o împărtăşesc. Dacă majoritatea poporului românesc este şi va rămâne legată de credinţa care se numeşte ortodoxă, nu este pentru ceea ce ne dă nouă ortodoxia ci pentru ce am frământat din viaţă noastră naţională sub crucea ortodoxă a Domnilor Moldovei şi ai Ţării Româneşti. *(Aplauze prelungite, îndelung repetate).*

Dacă este aşa, însă cei puternici trebuie să fie şi generoşi, acei care au puterea trebuie să aibă şi înţelegerea nevoilor acelora care, prin hotărârea împrejurărilor, sunt o putere mai mică.

Biserica unită este îndrituită a rămâne în mijlocul poporului românesc. Ea este îndrituită, orice părere ar avea tânărul şi aprinsul cleric care se găseşte în fruntea arhidiecesei ortodoxe în Ardeal şi pe care l-am cunoscut ca profesor în momentul când se forma, fără îndoială, această puternică credinţă agresivă pe care l-am regăsit apoi manifestând această idee frumoasă, dar nerealizabilă, de a reuni imediat cu forţa statului român, pe toţi românii în aceeaşi biserică.

Biserica unită este un produs istoric şi, dacă este ca vreodată această biserică unită să dispară, ea va dispărea prin jocul împrejurărilor istorice, iar nu prin impunerea acestei biserici care le stă în faţă şi care trebuie să o considere ca la 1848 pe Câmpia libertăţii, ca o biserică ajutătoare, o biserică soră, unită în îmbrăţişare când este vorba de dăinuirea statului român şi de viitorul poporului românesc. *(Aplauze prelungite, îndelung repetate pe băncile majorităţii).*

Aceasta se va face când poporul românesc el însuşi va spune: timpul singur a distrus ceea ce timpul singur a creat. Până atunci, această biserică are

https://biblioteca-digitala.ro

dreptul de a exista din două motive hotărâtoare pentru societatea românească însăşi. Avem în această societate aşa de puţine organisme, aşa de puţine lucruri legate prin suflet, încât orice formă de existenţă morală a poporului românesc ne este scumpă.

În al doilea rând, este o fericire pentru noi, în afară de tot ce a dat ea, în glorioasa biserică de la Blaj, şi de gloria aceasta nu i-o poate lua nici o pasiune, nici o nedreptate, şi este un motiv pentru care această biserică are dreptul să se aşeze dârză în faţa dreptului său şi să nu-l dea nimănui, Avem nevoie de legături cu Apusul. Ele folosesc mai mult decât legăturile unei prese câştigate sau legăturile unor călătorii scump plătite sau legăturile unor discursuri de banchete, legături care prin biserica unită se stabilesc între noi şi popoarele al căror sânge este şi sângele nostru.

Şi închei această cuvântare pe care o fac înaintea d-voastre dar am în vedere poporul meu întreg, cu cei doi care se luptă în momentul în care nimeni nu are dreptul să adâncească despărţirile din mijlocul poporului românesc.

Episcopi! Întoarceţi-vă către sufletul preoţilor şi ţăranilor voştri şi ceea ce teologia voastră învrăjbeşte, pornirea această frăţească a mulţimilor poporului românesc vă va învăţa să uniţii. *(Strigăte de bravo; aplauze prelungite, îndelung repetate pe băncile majorităţii.)*

NOTE

1. Ministrul Cultelor era Al. Lapedatu.

Şedinţa din 7 aprilie 1928

Despre vandalizarea monumentelor istorice:

D-le preşedinte, întrebarea care o fac nu o face deputatul din opoziţie, o face preşedintele Comisiunii Monumentelor Istorice. De o bucată de vreme, o adevărată furie de vandalism a intrat în organele noastre administrative şi într-o parte a societăţii noastre, atingându-se de puţinele lucruri de valoare istorică şi estetică pe care le cuprinde pământul românesc. Şi nu este vorba numai de ceea ce avem noi, moştenirea noastră proprie: este vorba de ceea ce am găsit, cu valoare istorică estetică, de la naţiunile care au dezvoltat civilizaţie pe pământul nostru.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată două cazuri asupra cărora atrag atenţiunea d. lui ministru respectiv[1] şi cred că întrebarea mea va găsi răsunet chiar la oamenii care sunt pe cale de a comite astfel de greşeli.

În general, în Ardeal, în dorinţa foarte explicabilă şi vrednică de laudă de avea biserici româneşti mai frumoase şi mai impunătoare decât umilele clădiri în care s-a cuprins, cu toate acestea, o parte aşa de însemnată a trecutului nostru, căci noi am făcut lucrurile cele mai mari cu modestie, iar acum suntem pe cale să săvârşim cele mai urâte vandalisme cu trufia care nu este în tradiţia noastră şi în sufletul poporului nostru, se caută a se ridica pretutindeni biserici catedrale. La Mediaş vor să ridice biserica aceasta catedrală în piaţa însăşi. Piaţa este una din cele mai frumoase din Ardeal. Ea are un caracter istoric. O casă se potriveşte cu alta; este o pecetie de secole acolo. Poate fi vorba de o întrecere între români şi saşi? Să vie românii să arate ce pot ei faţă de saşi? Apoi arhitectura aceasta săsească, seculară, are un caracter, iar noi căutăm încă acel caracter al noii noastre arte bisericeşti, pe care nu-l va putea fixa decât un om de mare talent, care n-a răsărit încă, aşa încât zidurile pe care le facem noi sunt unele mai urâte decât altele.

Ei vor acolo, în mijlocul pieţii, să-şi ridice catedrala. Am mai auzit dintr-un izvor pe care nu vreau să-l arăt, că mai este altceva dedesubt, dar eu nu vorbesc de lucrurile care sunt dedesubt, ci vorbesc de acele urâte lucruri de suprafaţă. În mijlocul unei pieţe pe care suntem datori să o păstrăm cum trebuie, cu caracterul ei istoric, vor să ridice o mare biserică nepotrivită cu tot ceea ce o înconjoară. Pentru ca să fie potrivită, ar însemnă să distrugi toate casele dimprejur şi să faci un ambient arhitectonic românesc. Atunci, de ce nu ne ducem în cartierul nostru, între români, şi cartierul acesta să-l îngrijim? Iată, la Braşov noi am lăsat Şcheiul într-un hal mai rău decât era pe vremea ungurilor.

În loc să îngrijim Şcheiul şi cartierul nostru să-l ridicăm, am săvârşit greşeli, cum am săvârşit greşeala aceea mare în Ardeal ca, în loc să ridicăm Făgăraşul, Blajul, şi alte centre româneşti, ne-am băgat în locurile unde evreimea maghiară stăpâneşte şi va stăpâni tot terenul. Datoria noastră era să ridicăm locurile noastre prin lucrurile noastre.

Este un al doilea plan la Mediaş, care este încă mai sabatic decât celălalt. Este vorba nu numai de piaţa Regele Ferdinand, ci de altă piaţă, unde se ridica unul dintre cele mai frumoase turnuri al vechii arhitecturi săseşti. Şi este proiectul de a distruge acel turn. Nu numai că suntem lăsaţi, la Comisia Monumentelor Istorice, cu puţinele noastre mijloace, să ajutăm ziduri care se dărâmă, fiindcă noi avem răspunderea tuturor clădirilor de pe pământul românesc: ori dacă vin din izvor săsesc, ori dacă vin din izvor românesc, noi suntem datori să le ţinem în stare bună - nu numai că nu suntem ajutaţi să le

https://biblioteca-digitala.ro

reparăm, dar vin tot felul de ignoranţi, de oameni lipsiţi de gust, de „primari", de oameni cu educaţie „primară", care caută să schimbe caracterul acelei regiuni de Ev Mediu care este Ardealul săsesc.

Dar este un al doilea caz, cu desăvârşire revoltător. Astă noapte a venit la mine un bătrân de la Câmpulungul muntean şi mi-a denunţat următorul lucru, un om de vreo 70 ani, care vorbea cu lacrimi în ochi: în mijlocul Câmpulungului este mânăstirea domnească, una din cele mai vechi clădiri ale noastre, cu turnul acela admirabil, zidul de împrejmuire, biserica dinăuntru transformată, dar păstrând ceva din caracterul acela vechi. Alături, casele domneşti, având încă bolţile de odinioară. Şi în deschizătura fereştrilor sunt fresce, fără îndoiala din secolul al XIV-lea. Ei bine, s-a îngăduit acolo un seminar. Seminarul s-a purtat ca ariciul: caută să aibă acum totul. Izgoneşte parohia. Parohienii se plâng că-i dă afară, voind să prefacă mânăstirea aceasta, care se atribuie lui Negru-Vodă şi care fără îndoială este a lui Alexandru din secolul XIV-lea. Vor s-o prefacă într-un fel de capelă a seminarului şi să închidă poarta tuturor orăşenilor, lucru absolut neîngăduit, iar în casele domneşti, pe care le-am vizitat şi acum câteva luni - şi era acolo nu ştiu ce doamnă pensionară pe care o îngăduiau, dar care ţinea cel puţin curat, şi în locul femeii au aşezat pe administratorul seminarului, un fost ofiţer cu cinci copii, care în sala cea mare a pus sobă de fier şi prin fereşti a scos coşurile de metal. *(Dezaprobări)*.Vă puteţi închipui ce gospodărie se va face acolo când uşile se vor închide, când va rămâne numai grupul de preoţi, fiindcă este un seminar în care toţi profesorii sunt preoţi şi se spune că toţi sunt rude între dânşii, iar în ceea ce priveşte directorul, mi se spune, rămâne să se cerceteze, că a fost protopopul ocupaţiei germane, că este acela care a impus preoţilor de acolo să nu pomenească pe Rege la liturghie, spunând că este pământ ocupat de nemţi. Ţin să se facă o cercetare în ceea ce priveşte conducerea seminarului. *(Aplauze pe băncile majorităţii).* Dacă este o gaşcă, să se spargă gaşca. *(Aplauze pe băncile majorităţii).* Dacă nu este o gaşcă, să se ţină seminarul în marginele seminarului, vechea casă domnească să fie evacuată, să fie pregătită pentru muzeu şi fiecare să-şi caute de rostul lui, să nu se întindă în dauna intereselor noastre istorice şi artistice, în dauna civilizaţiei româneşti, dincolo de acest rost. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

Cred că marea datorie, în momentul de faţă, în care - să-mi iertaţi cuvântul - multă lume se obrăzniceşte, este să readucem pe cine s-a obrăznicit, la marginele exacte ale datoriei sale. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D N. N Săveanu, preşedinte: D. ministru al Domeniilor are cuvântul.

D. C Argetoianu, ministrul Agriculturii şi Domeniilor: Ţin să liniştesc pe d. profesor Iorga, întrucât priveşte chestiunea de la Mediaş. Lucru de necrezut, piaţa din Mediaş a fost expropriată, la cererea nu ştiu cui, pe baza

https://biblioteca-digitala.ro

legii agrare. Pe baza art. 14 din legea agrară, pentru Ardeal, s-a expropriat piaţa centrală din Mediaş ca apoi, să se cedeze iarăşi, nu voi spune cui pentru ca să se facă o biserică. Bine înţeles că acest lucru a fost făcut înainte de a fi eu în capul ministerului de Agricultură şi Domenii.

Aflând despre această chestiune, am luat măsurile necesare şi garantez Camerii că fantastica afacere nu va avea urmări. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).* Îi sunt recunoscător d-lui profesor Iorga că a adus chestiunea în Cameră, ca cel puţin prin manifestaţia care o faceţi d-voastră, să intre puţină ruşine în sufletul acestora care *(aplauze pe băncile majorităţii),* din art. 14 din legea agrară, în nenumărate cazuri, au făcut un mijloc de neruşinate târguri şi târguieli în Ardeal, care ne-au făcut de ruşine renumele nostru. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

Întrucât priveşte, d-le profesor Iorga, chestiunea de la Câmpulung, aceasta iese din competinţa mea, dar nu mă îndoiesc că d. Lapedatu, colegul nostru de la Culte, va lua toate măsurile pentru ca să preîntâmpine toate neajunsurile pe care d-voastră le-aţi semnalat. *(Aplauze pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Îmi face plăcere să vă spun că sunt pe deplin mulţumit să pot vedea că, peste deosebirile de partid, este un fel de comunitate culturală între anumiţi oameni *(Aplauze pe băncile majorităţii).* Doresc numai ca această comunitate culturală să se întindă cât mai larg, până la ultimele margini unde nu se mai poate cere. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii.)*

NOTE

1. Ministrul Cultelor era Alexandru Lapedatu.

Şedinţa din 28 iulie 1928

Despre climatul politic din ţară:

D-le preşedinte, alte datorii chemându-mă aiurea, fiindu-mi imposibil să iau parte la discuţiunea proiectelor de legi care se anunţă, îmi daţi voie să vă arăt punctul de vedere al meu şi al partidului meu, prin această declaraţie scrisă:

„Refuzând să considere chestia capitală pentru interesele materiale ale ţării, care este stabilizarea monedei, sub raportul îngustului interes de partid,

https://biblioteca-digitala.ro

dominator astăzi în toată politica ţării, Partidul Naţional, care se consideră numai ca o modestă unealtă în serviciul României şi în special a poporului românesc, constată cu plăcere revenirea la realitate, în cercurile liberale conducătoare, pe care le-am precedat în judecata aceasta justă a problemei, mulţumeşte prietenilor din străinătate, în rândul întâi, Franţei iubite *(aplauze prelungite),* care ne-au ajutat cu sfatul experienţei şi cu prestigiul valorii lor financiare şi regretând că ţara trebuie să plătească toate conturile uitate ale relei gospodării de partizani, rezervă asupra împrumutului însuşi judecata sa, până în momentul când se va găsi înaintea unei propuneri de înfăptuire".

D. N. N. Săveanu, preşedinte: D. preşedinte al Consiliului are cuvântul.

D. Vintilă I. C. Brătianu, preşedintele Consiliului şi ministrul Finanţelor: D-le preşedinte, voi avea prilejul să răspund, cu ocaziunea discuţiunii generate, la diferitele obiecţiuni făcute de d. deputat Iorga.

Sunt mulţumit însă să reţin de pe acum din declaraţia d-sale, recunoaşterea că stabilizarea este şi va fi un lucru bun. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

În ce priveşte oportunitatea şi data la care ar fi trebuit să se facă aceasta operaţie, aş dori ca d. Iorga să fie prezent la discuţia generală ca să-i explic de ce ceea ce astăzi este cu putinţă, nu era cu putinţă acum trei ani. Dar, dacă d. Iorga vrea să rămână şi istoric, cercetător obiectiv al actelor trecutului, atunci îl rog să citească expunerea de motive a guvernului, privitoare la bugetul din 1925, luna decemvrie şi va afla că noi punem chestiunea stabilizării ca o etapă care se putea începe în momentul acela chiar. (*Aplauze pe băncile majorităţii).*

Dacă evenimentele politice din urmă au întârziat stabilizarea cu doi ani de zile, vom explica de ce. Noi însă am pus aceasta chestiune îndată ce am crezut că pregătirile erau făcute pentru a putea ataca această reformă.

Unele state, deşi puternic ajutate, au făcut încercări inoportune, cum au fost Polonia şi Belgia, dar, fiindcă nu realizaseră toate condiţiunile necesare, economice şi financiare, au trebuit să revină curând asupra operaţiunilor făcute şi au trebuit în urmă să reînceapă operaţiunea cu sacrificii mai mari. Cercetaţi exemplul Belgiei, ţară cu multe resurse şi credit mai puternic ca al nostru.

Noi sperăm că în condiţiunile în care se face stabilizarea, după cum avem azi aprobarea d-lui Iorga, asupra principiilor ei, va recunoaşte mâine, ajungând la rezultatele pe care le dorim cu toţii, pentru binele ţării şi temeinicia căii urmate. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

D. N. Iorga: Cer cuvântul.

D. N. N. Săveanu, preşedinte: D. deputat Iorga are cuvântul.

https://biblioteca-digitala.ro

D. N. Iorga: Eram hotărât să nu aduc decât acele câteva rânduri scrise care precizează neted atitudinea noastră. Dar, desigur, cuvintele foarte amabile de altfel ale d-lui preşedinte de Consiliu, îmi scot un fragment de discurs care nu era deloc în intenţiunile mele, d-le preşedinte al Consiliului.

Noi, aceştia, istoricii, ştim un lucru, pe l-am găsit formulat foarte bine, acum în urmă de cineva care spunea: viaţa este plină de contraziceri. Dar oameni îşi dau osteneala să le acopere. D-voastră nu sunteţi vinovat că v-aţi contrazis.

Viaţa este plină de contraziceri, dar este o ambiţie firească a omului de a nu se înfăţişa prin contrazicerile pe care i le impune viaţa.

D-voastră aţi ajuns la o părere, care este foarte bună, la o părere care este foarte cunoscută de foarte multă vreme, pe când încă nu o auzeam din gura d-voastră. Răposatul Enacovici, colegul d-voastră de astăzi, d. Argetoianu, era alături de mine şi au spus că sunt două politici deosebite. D-voastră puteţi confunda pe d. Argetoianu în organizaţiunea d-voastră; este foarte greu să confundaţi însă părerea statornică a d-lui Argetoianu, cu părerea d-voastră, care evident că a fost alta.

D-voastră aţi dorit, dintr-un patriotism foarte explicabil, să faceţi din leu ceea ce a fost odinioară. Noi, istoricii, ştim că niciodată o monedă nu s-a ridicat acolo unde fusese odinioară. Nu există nici un caz, nici atunci când o societate este mult mai sănătoasă, sub raportul economic, decât cum este societatea noastră. Când d-voastră aţi rămas, ca toată lumea, disperat, văzând situaţia leului nostru, d-voastră v-aţi ascuns, ceea ce alţii nu şi-au ascuns, d-voastră v-aţi ascuns faptul că leul a ajuns acolo, fiindcă într-un moment noi am jucat *va banque* în timpul războiului, fiindcă au fost oameni care n-au avut încredere în viaţa ţării şi în viitorul războiului. S-au făcut comenzi ori cum şi s-au aruncat banii ţării pentru ori şi ce, şi s-a creat în felul acesta un mare discredit pentru ţara noastră. D-voastră, pe urmă, aţi făcut o operă foarte folositoare; dar dacă intervenţiunea d-voastră a fost făcută pentru a mă aduce pe mine să fac anumite declaraţiuni favorabile d-voastră, nu stau un moment la îndoială să le fac pentru o parte din acţiunea d-voastră. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

Să nu confundaţi un om politic, de vârsta d-voastră, care cunoaşte din viaţa ţării cam ceea ce cunoaşteţi d-voastră şi aceia care au început viaţa politică pe băncile acestei Camere în acelaşi moment, să nu confundaţi, vă rog, un om politic care consideră lucrurile cu simţ de responsabilitate, cu cunoaşterea trecutului acestei ţări şi cu grija întreagă a viitorului ei, pe care are convingerea că a fost împiedicat pe nedrept de a-l pregăti, cum este cazul meu. Să nu-l confundaţi în acţiunea sa cu cine ştie ce dibăcie de politician,

https://biblioteca-digitala.ro

care vrând să scape dintr-o situaţie grea, vă dă d-voastră un fel de fişă de consolaţie şi trage cu ochiul şi într-o parte şi în alta.

Dacă d-voastră credeţi aceasta, nu mă cunoaşteţi deloc. Sunt convins că aţi gândit aşa şi când vă spun că sunt convins, nu vorbesc de cutare şi de cutare frază, în care d-voastră aţi întrevăzut, acum 2-3 ani de zile, posibilitatea de a merge altfel. Şi să nu renegaţi ceea ce este greşit financiar, dar ceea ce este fără îndoială legat, din punct de vedere patriotic, de acţiunea d voastră.

Dar evident că a trebuit să fie cineva care să creadă că leul se ridică, şi poate că această credinţă greşită a contribuit în bine la soluţiunea pe care o doresc s-o văd bine îndrumată şi încununată cu succes, ori cine ar fi acela care ar căuta să pună ţara în stare de sănătate. (*Aplauze prelungite pe băncile majorităţii).*

Am avut şi discuţiuni şi v-am spus: nu vă ocupaţi, în primul rând de leul care nu este altceva decât un semn; ceea ce este interesant este viaţa economică a acestei ţări. Aceasta rămâne bolnavă şi acum. Acesta este adevărul: ea rămâne bolnavă, fiindcă naţiunea aceasta n-are încă puterea de creaţiune, n-are încă viaţa morală pe care a pierdut o în timpul războiului şi pe care nu i-o puteţi da. Aşa este partidul d-voastră, că nu i-o puteţi da şi orice cârpeală pe bază de coaliţiune de interese materiale, ori interese materiale conservatoare, ori interese materiale adverse, orice combinaţie de felul acesta nu va putea să dea ţării viaţa morală care creează viaţa economică şi viaţa economică aduce o altă situaţie financiară.

Şi v-am spus atunci: să-şi împartă oamenii rolurile. D-voastră veniţi numai o bucată de vreme să vă ocupaţi numai de rosturile acestea financiare, pe care le-aţi făcut bine. Bine, nu înţeleg în momentul de faţă, fiindcă d-voastră ne daţi numai începutul unei acţiuni pe care adversarii d-voastră, de o altă direcţiune şi de o altă formaţiune sufletească decât a mea, vi le contestă. Dar d-voastră, ani întregi de zile, aţi căutat să reţineţi şi apetiturile partidului d-voastră, care a fost întemeiat doar pe baza unei credinţe absolute într-un ideal transcendental; lucrurile omeneşti se văd oriunde, şi aici mai mult decât aiurea. D-voastră aţi înfrânt şi partidul d-voastră şi aţi făcut un buget convenabil şi în sfârşit, aţi dat impresiunea unei ţări cinstite, condusă de un om cu răspundere, cu teorie greşită, dar cu acţiunea de guvern cumpănită, a unuia care prin amintirile lui de familie şi prin ceea ce are în sufletului lui însuşi, poartă grija de ceea ce se va întâmpla cu această ţară. *(Aplauze pe băncile majorităţii*). Dar să nu veniţi d-voastră să ne vorbiţi de consecvenţă, când toţi suntem bătuţi de valuri. Nu-mi vorbiţi de pe luntricica aceasta pe care ne găsim cu toţii, şi pe care o aruncă valurile mari de o parte şi de alta,

https://biblioteca-digitala.ro

nu-mi vorbiţi mie, vorbiţi-le d-lor, la adunarea majorităţilor, nu-mi vorbiţi de o consecvenţă pe care n-aţi avut-o şi pe care nu aţi putut-o avea, şi pe care, adaug, afară de câţiva cugetători care n-au jucat un rol important în viaţa politică, până acum n-a putut-o avea nimeni. Iar dacă aţi ajuns acum la această convingere, aţi ajuns pentru că pretutindeni s-a pus această problemă, fiindcă învăţătura altora ne-a servit şi nouă, fiind departe de a trebui să fie criticată. Polonii şi belgienii, ei au fost victimele unor încercări făcute cu un admirabil simţ patriotic şi cu o solidaritate naţională şi în Polonia şi în Belgia, pe care noi nu avem, fiindcă această solidaritate naţională nu se poate găsi atunci când, pe de o parte este o legalitate contestată şi de altă parte, o popularitate încă nemeritată. *(Aplauze prelungite pe băncile majorităţii; surâsuri).*

Eu vă spun lucruri foarte serioase şi d-voastră vă gândiţi cum aţi putea să glumiţi pe socoteala adversarilor, pe care-i căutaţi prin tribune. Aceasta arată, mă iertaţi, puţina seriozitate, a unora măcar din deputaţii acestei Adunări. Eu vă vorbesc lucruri serioase şi vi le spun cu o sinceritate care ar trebui să fie impresionantă şi duioasă; pentru că aş putea să mă urc în cel dintâi tren care ajunge, chiar dacă trenul ar trece peste trupul dureros al ţării mele, şi nu o fac, şi nu înţelegeţi totuşi maiestatea acestui gest. Si atunci, în loc să ne gândim, pentru a critica, la ceea ce au făcut polonii şi la ceea ce au făcut belgienii, să le mulţumim la toţi, cum trebuie să-i mulţumim oricărui bun prieten care, nu pentru d-voastră, care sunteţi liberali, ci pentru meritele şi suferinţele ţării ne vine în ajutor şi cu prestigiul lui pune baza nu numai a unei mai bunestări economice a României, dar şi a unei alte situaţiuni morale a României, în mijlocul intereselor economice şi financiare mondiale.

https://biblioteca-digitala.ro

Cuprins

Notă asupra ediţiei..... 7

Un moralist de temut, prefaţă de Georgeta Filitti..... 9

Sesiunea 1923 – 1924
Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 14 noiembrie 1923
Despre relaţiile sale cu Banca Blank 21
Şedinţa din 17 noiembrie 1923
Pe marginea discursului lui Costache Leanca, reprezentant
al Basarabiei 22
Şedinţa din 19 noiembrie 1923
La discursul lui V. Hâncu, pe marginea răspunsului
la Mesajul Tronului 23
La discursul lui C. Spânişteanu pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului;
cu referire la felul partizan în care se procedase cu absenteiştii, proprietari
ai moşiei Naipu:..... 24

Şedinţa din 23 noiembrie 1923
Dialog cu Victor Iamandi, apărându-se că ar fi făcut vreodată
pertractări politice..... 24
Şedinţa din 24 noiembrie 1923
Replică lui Vintilă Brătianu, care declarase că Partidul Ţărănesc primise
telegrame de la Paris, din partea preşedintelui Consiliului de miniştri
că nu aprobă proiectul de reformă agrară..... 25
Dispută cu V.V. Pellea..... 25

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 27 noiembrie 1923
Cuvinte de blam la adresa generalului Al. Averescu.
În dialog cu I.G. Duca 27
La o declaraţie a lui I. Mihalache despre sentimentul monarhic la români 28
Îl pune la punct pe Iosif Şandor, reprezentantul maghiarilor în Parlament 30
Şedinţa din 29 noiembrie 1923
Discurs pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului 30
Şedinţa din 7 decembrie 1923
În problema Banatului. Dialog cu deputatul Paraschiv Licareţiu 65
Şedinţa din 25 decembrie 1923
Dialog cu deputatul Traian Lalescu despre Banat 66
Şedinţa din 26 decembrie 1923
Discurs despre drepturile românilor asupra Banatului 66
Şedinţa din 28 decembrie 1923
Pentru dreptul de a vorbi în Parlament 84
Discurs pe marginea proiectului de buget 85
Şedinţa din 29 decembrie 1923
Asupra lipsurilor din gestiunea ministerului de Război 95
Şedinţa din 13 martie 1924
Pledoarie pentru Basarabia românească 96
Şedinţa din 19 martie 1924
Pe marginea proiectului de lege a chiriilor 97
Şedinţa din 21 martie 1924
Discurs la proiectul de lege a chiriilor 97
Şedinţa din 24 martie 1924
Tot la proiectul de lege a chiriilor. Despre regimul de reciprocitate pentru cetăţenii străini 108
Şedinţa din 4 aprilie 1924
Discurs la proiectul de buget. Cu comentarii asupra climatului politic din ţară ... 109
Şedinţa din 6 aprilie 1924
La discuţia privind legea votată în 1916 prin care Eforia Spitalelor Civile era autorizată să vândă funcţionarilor publici loturi de teren la Sinaia 122

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 21 mai 1924
Pe marginea unei întrebări adresate Parlamentului privitoare la literatura distribuită de editura Hertz 123
Şedinţa din 26 mai 1924
Aprecieri despre felul cum a fost luat în considerare proiectul de lege privitor la organizarea armatei, votat la 29 februarie de Senat 124
Şedinţa din 27 mai 1924
La proiectul de lege privind organizarea armatei 125
Şedinţa din 28 mai 1924
La proiectul de lege pentru satisfacerea trebuinţelor normale de lemne de foc şi de construcţii ale populaţiei rurale 126
Şedinţa din 29 mai 1924
Despre explozia de la Pirotehnia Armatei 126
Şedinţa din 30 mai 1924
Proiectul de lege privind schimbarea unor toponime din Dobrogea 131
La proiectul legii silvice 131
Şedinţa din 26 iunie 1924
Despre şedinţele de noapte ale Adunării 134
Şedinţa din 28 iunie 1924
Discurs la proiectul de lege a învăţământului primar 135

Sesiunea 1924 – 1925
Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 15 noiembrie 1924
Discurs pe marginea proiectului de răspuns la Mesajul Tronului 155
Şedinţa din 4 decembrie 1924
Se apără de acuzele că ar fi stipendiat de Banca Blank 180
Şedinţa din 11 decembrie 1924
Intervenţie la proiectul de buget 185

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 16 decembrie 1924
Îşi dezvoltă o întrebare pusă primului ministru Ionel Brătianu
despre noul val de anarhie ... 198
Şedinţa din 31 martie 1925
Discurs la legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române ... 200
Şedinţa din 8 aprilie 1925
Pe marginea unei intervenţii a deputatului Mihai Popovici
despre climatul politic al ţării ... 214
Şedinţa din 9 aprilie 1925
Dispută cu Victor Iamadi, care spusese că Nicolae Iorga încearcă
să terorizeze Parlamentul ... 217
Răspunde aserţiunilor lui Octavian Goga din ziua precedentă ... 218
Răspunde justificărilor generalului Alexandru Averescu ... 232
Şedinţa din 29 aprilie 1925
Despre incidentul de la Zguriţa, unde fusese pălmuit
deputatul Pantelimon Halipa ... 238
Şedinţa din 2 mai 1925
Din nou despre incidentul de la Zguriţa ... 240
Discurs pe marginea proiectului legii de reformă administrativă ... 243
Şedinţa din 5 mai 1925
Citeşte, în numele opoziţiei, un act de desolidarizare
faţă de politica guvernamentală din Basarabia ... 260
Şedinţa din 6 mai 1925
Anunţă o interpelare privind politica externă a ţării ... 270
Dispută cu Vintilă Brătianu, ministrul de Finanţe ... 271
Şedinţa din 7 mai 1925
Discurs despre politica externă a ţării ... 272
Şedinţa din 9 mai 1925
Dialog cu Aurel Lazăr, pe marginea unui memoriu
la legea reformei administrative ... 300
Şedinţa din 14 mai 1925
Susţine interpelările făcute în legătură cu situaţia companiei Steaua Română.. 301

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 16 mai 1925
La un incident între deputatul dr. N. Lupu şi un jandarm 302
Intervenţie privitoare la armată 304
Şedinţa din 18 mai 1925
Reia atacurile împotriva generalului Alexandru Averescu 314
Şedinţa din 19 mai 1925
Se împotriveşte continuării sesiunii cu câte trei şedinţe pe zi 318
Dialog cu I. G. Duca, ministrul de Externe 319
Şedinţa din 20 mai 1925
Din nou despre şedinţele Adunării 320
Anunţă o interpelare pentru definirea profilului politic al opoziţiei 320
Intervenţie asupra conţinutului regulamentului Adunării,
pe marginea excluderii deputatului I. Buzdugan 321
Şedinţa din 25 mai 1925
La proiectul de lege pentru unificarea administrativă 327
Şedinţa din 26 mai 1925
La acelaşi proiect 330
Şedinţa din 27 mai 1925
Într-o problemă de regulament 332
Şedinţa din 28 mai 1925
Schimb acid de replici cu Vintilă Brătianu, ministrul de Finanţe 333
Şedinţa din 29 mai 1925
Într-o problemă de regulament 333
La discutarea proiectului de lege privind reforma administrativă 334
La cererea deputatului D.C. Radacovici ca femeile să aibă drept de vot 335
În apărarea satului românesc 335
Despre disciplina Camerei 335
Îşi dezvoltă interpelarea cu privire la acuzele de bolşevism
proferate la adresa opoziţiei 336
Şedinţa din 3 iunie 1925
Intervine într-o problemă de regulament 364

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 4 iunie 1925
Din nou într-o problemă de regulament 370
În replică cu Gheorghe Mârzescu 372
Dispută cu ministrul Sănătăţii, N. Săveanu 379
Şedinţa din 9 iunie 1925
Într-o problemă de regulament 381
Şedinţa din 10 iunie 1925
Pe marginea proiectului de lege pentru ratificarea convenţiei dintre ministerul de Finanţe şi Banca Naţională 381

Sesiunea 1925 – 1926
Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 17 octombrie 1925
Face o declaraţie în numele opoziţiei 387
Şedinţa din 28 octombrie 1925
Scurt panegiric pentru Toma Stelian 388
Şedinţa din 29 octombrie 1925
La proiectul de lege pentru înfiinţarea Fundaţiei Regele Ferdinand I 388
Şedinţa din 13 noiembrie 1925
Schimb de replici cu Vintilă Brătianu despre studenţii români în străinătate 389
Şedinţa din 26 noiembrie 1925
Continuă şicanarea ministrului de Finanţe, Vintilă Brătianu 392
Şedinţa din 30 noiembrie 1925
Tot despre studenţii români în străinătate 392
Şedinţa din 1 decembrie 1925
Despre comemorarea a şapte ani de la Marea Unire 393

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 2 decembrie 1925
La o interpelare a lui Virgil Madgearu, schimb acid de replici cu ministrul Tancred Constantinescu ... 395
Şedinţa din 4 decembrie 1925
La discutarea bugetului ... 396
Şedinţa din 7 decembrie 1925
Schimb violent de replici cu ministrul de Finanţe Vintilă Brătianu ... 402
Discurs la legea învăţământului particular ... 404
Şedinţa din 14 decembrie 1925
Se împotriveşte şedinţelor de noapte ... 430
Şedinţa din 15 decembrie 1925
Discurs pe marginea bugetului ... 431
Şedinţa din 17 decembrie 1925
Discurs despre studenţii români în străinătate ... 453
Şedinţa din 19 decembrie 1925
După unele constatări ale lui Iuliu Maniu ... 478
Şedinţa din 4 ianuarie 1926
Declaraţie, în numele Partidului Naţional al Poporului, în legătură cu renunţarea la Tron a principelui moştenitor Carol ... 479
Şedinţa din 10 iulie 1926
Consideraţii asupra climatului politic din ţară ... 480

Sesiunea 1926 – 1927
Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 15 noiembrie 1926
Într-o problemă de regulament ... 487
Şedinţa din 14 decembrie 1926
În apărarea generalului Al. Mărgineanu ... 488

https://biblioteca-digitala.ro

Şedinţa din 15 decembrie 1926
Asupra îndatoririlor Comisiei Monumentelor Istorice, al cărei preşedinte era.. 490
Şedinţa din 17 decembrie 1926
Discurs despre situaţia României postbelice. Pe marginea răspunsului la Mesaj..491
Şedinţa din 21 decembrie 1926
Discurs pe marginea bugetului..... 510
Şedinţa din 28 martie 1927
Discurs la proiectul de lege privind catedrele universitare de la Chişinău..... 527
Şedinţa din 17 mai 1927
Discurs pe marginea proiectului de lege pentru armonizare bugetară..... 530

Sesiunea 1927 – 1928
Adunarea Deputaţilor

Şedinţa din 30 martie 1928
Discurs despre imaginea României în străinătate..... 547
Şedinţa din 4 aprilie 1928
Discurs la proiectul de lege privind regimul general al Cultelor..... 579
Şedinţa din 7 aprilie 1928
Despre vandalizarea monumentelor istorice..... 591
Şedinţa din 28 iulie 1928
Despre climatul politic din ţară..... 594

https://biblioteca-digitala.ro

Imprimat în România

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISBN 978-606-693-023-9

https://biblioteca-digitala.ro